ROBERT MUSIL

OMUL FĂRĂ ÎNSUȘIRI

Traducere din limba germană
de Mircea Ivănescu
Ediție revăzută și îngrijită
de Monica-Maria Aldea

POLIROM
2008

Robert Mathias Alfred Musil (1880-1942) s-a născut la Klagenfurt, în provincia Carintia din sudul Austriei, într-o familie ilustră de intelectuali şi ofiţeri de carieră. S-a înscris la Academia Tehnică Militară din Viena, dar a abandonat-o curând în favoarea studiilor de inginerie la Şcoala Politehnică din Brno, unde preda şi tatăl său. În 1902, a fost numit asistent la Universitatea Tehnică din Stuttgart, iar în paralel a studiat filosofia, logica şi psihologia experimentală la Universitatea Humboldt din Berlin, obţinând titlul de doctor cu o teză despre Ernst Mach. A debutat în 1906 cu romanul *Rătăcirile elevului Törless*, iar începând din 1908 a scris şi a publicat intens în periodicele epocii, refuzând să ocupe o catedră universitară pentru a se putea dedica preocupărilor literare. Mobilizat în 1914, după încheierea Primului Război Mondial şi-a reluat activitatea publicistică. În 1921 i-a apărut piesa de teatru *Exaltaţii*, distinsă cu premiul Kleist, dar a cărei premieră a avut loc doar opt ani mai târziu, la Berlin. Pe lângă romane şi piese de teatru, Robert Musil a mai publicat două volume de proză scurtă, *Trei femei* (1924) şi *Postume din timpul vieţii* (1936), precum şi poezii, aforisme, note autobiografice, eseuri şi cronici literare, teatrale şi de artă.

Primul volum al romanului *Omul fără însuşiri*, ale cărui schiţe pregătitoare datează din 1905, a apărut în 1930 şi s-a bucurat de un succes copleşitor şi de aprecieri elogioase din partea tuturor numelor importante de pe scena literară a momentului. Doi ani mai târziu, la insistenţele editorului, a fost publicată prima parte a celui de-al doilea volum, *În Împărăţia Milenară (Criminalii)*. În 1938, Musil a emigrat împreună cu familia în Elveţia, cu ajutorul lui Thomas Mann, stabilindu-se mai întâi la Zürich, apoi la Geneva. O primă selecţie a postumelor care ar fi urmat să alcătuiască ultima parte a romanului *Omul fără însuşiri* a apărut în 1943 la Lausanne, urmată, în 1952, de prima ediţie integrală în limba germană a postumelor, sub îngrijirea lui Adolf Frisé.

Un roman de referinţă al secolului XX şi una dintre capodoperele modernismului literar, *Omul fără însuşiri* are drept fundal Viena lui Freud şi Schnitzler, în perioada imediat anterioară izbucnirii Primului Război Mondial. Principalul său protagonist, Ulrich, este un matematician al cărui „pasivism activ" faţă de viaţă a fost considerat simptomatic pentru momentul istoric al declinului utopiei imperiale. Adevărată fenomenologie a unei epoci, „simfonia neterminată" a lui Musil este, după cum mărturiseşte scriitorul, o operă „constructivă şi sintetică" gândită nu doar în opoziţie cu „vechea naivitate a povestitului" mărturisind despre o credinţă, astăzi defunctă, în „contururile ferme ale lucrurilor", ci şi ca o alternativă la „stilul asociativ cu graniţe estompate" al unor Proust sau Joyce.

Cartea întâi

Un fel de introducere

1

Din care, în mod remarcabil, nu decurge nimic

Deasupra Atlanticului se găsea o depresiune barometrică; evolua spre răsărit către o arie de presiune ridicată deasupra Rusiei şi nu vădea încă tendinţa de a o ocoli prin nord. Izotermele şi izoterele corespundeau situaţiei. Temperatura aerului se menţinea într-un raport reglementar faţă de mediile anuale ale temperaturii, de temperatura lunii celei mai reci, a celei mai calde, precum şi faţă de variaţiile lunare aperiodice. Răsăritul şi apusul soarelui, ale lunii, fazele lunii, ale lui Venus şi ale inelului lui Saturn şi multe alte fenomene importante erau în concordanţă cu prevederile anuarelor astronomice. Vaporozitatea aerului atinsese un punct maxim, iar umiditatea era scăzută. Cu o expresie care descrie cât se poate de bine starea reală, chiar dacă sună cam demodat, era o zi frumoasă de august a anului 1913.

De pe străzile înguste, care păreau adânci, automobilele ţâşneau spre netezimile mai luminoase ale pieţelor. Petele de întunecime pe care le alcătuiau pietonii se contopeau în fluxuri noroase. Acolo unde benzile mai intense de viteză străbăteau graba lor inegală, ele se îndeseau, pentru ca apoi să se succeadă rapid şi, după câteva izbucniri mai vii, să-şi reia pulsul regulat dinainte. Sute de sunete se împleteau într-un singur zgomot tors, din care se ridicau vârfuri izolate,

alunecând pe fațetele colțuroase ale sunetelor, apoi se contopeau iarăși într-un zumzet din care se mai spărgeau câteva stridențe mai clare, risipindu-se. Din aceste zgomote tipice, greu de descris în particularitățile lor, cineva care s-ar fi înapoiat aici după o absență de ani de zile ar fi putut recunoaște cu ochii închiși că se afla în capitala monarhiei, rezidența imperială Viena. Orașele pot fi recunoscute după ritmul lor, ca oamenii. Deschizând ochii, respectivul ar fi recunoscut aceleași indicii din felul în care mișcarea străbătea străzile, cu mult mai ușor decât ar fi putut desprinde vreun detaliu caracteristic. Nu ar fi avut nici o importanță nici dacă și-ar fi imaginat aceste lucruri, pur și simplu. Excesiva însemnătate acordată întrebării unde anume ne aflăm provine din timpurile nomade, în care oamenii erau obligați să rețină care erau pământurile de pe urma cărora s-ar fi putut hrăni. Ar fi interesant de știut de ce, când e vorba de un nas roșu, ne mulțumim să constatăm la modul general că e roșu, fără să ne întrebăm ce nuanță anume de roșu are, chiar dacă aceasta s-ar putea exprima cu precizie în micromilimetri în termenii lungimilor de undă; în vreme ce, în cazul mult mai complicat care este determinarea orașului în care ne aflăm, vrem totdeauna să știm cu exactitate desăvârșită care anume este acest oraș. Preocuparea aceasta ne distrage atenția de la lucruri mai importante.

Astfel încât nu trebuie acordată o însemnătate deosebită numelui orașului. Ca toate orașele mari, el consta din neregularități, schimbări, strecurări, pierderi de ritm, ciocniri de lucruri și împrejurări, cu puncte de tăcere între ele, din străzi pavate și nepavate, dintr-o mare pulsație ritmică și din veșnica discordie și dislocare a oricăror ritmuri opuse și semăna în totul cu un fluid clocotitor, aflat într-un recipient alcătuit din materialul durabil al caselor, legilor, ordonanțelor și tradițiilor istorice. Cele două persoane care înaintau pe o stradă largă și animată nu aveau, firește, această impresie. Ele aparțineau în mod evident unei pături sociale privilegiate, puteau fi considerate distinse în ceea ce privește îmbrăcămintea, prestanța și felul în care se întreținеau, își purtau inițialele brodate semnificativ pe lenjeria de corp și de asemenea – adică nu afișându-se în exterior, ci, cum s-ar

spune, pe lenjeria fină a conştiinţei lor, ştiau foarte bine cine anume erau şi că se găseau la locul potrivit într-o capitală imperială. Să presupunem că s-ar fi numit Arnheim şi Ermelinda Tuzzi, însă această presupunere nu corespunde adevărului, căci doamna Tuzzi se găsea în august în compania soţului ei la Bad Aussee, iar doctorul Arnheim era încă la Constantinopol, astfel că ne aflăm în faţa enigmei cine anume erau aceste fiinţe. Oamenii care participă cu însufleţire la cele ce se petrec în jurul lor sunt adeseori confruntaţi cu asemenea enigme pe stradă. Ele se rezolvă însă în chip remarcabil prin faptul că sunt date uitării, dacă în decursul următorilor cincizeci de paşi nu ne amintim unde anume i-am mai văzut pe cei doi. Cele două persoane în discuţie se opriseră acum deodată din mers, căci remarcaseră în faţa lor o aglomerare de oameni. Cu doar o clipă înainte se produsese ceva ieşit din comun, o neregularitate, o abatere de la mersul normal al lucrurilor; ceva se rotise pe loc, alunecase într-o parte, era vorba de un camion greoi care frânase brusc, aşa cum se vădea, oprit cu o roată eşuată pe marginea trotuarului. Ca albinele la gura stupului, oamenii se strânseră într-o clipă într-o mică mulţime care lăsa la mijloc un spaţiu liber. Coborând din camion, şoferul se oprise acum în picioare, cenuşiu la faţă ca hârtia de împachetat, şi explica schiţând gesturi violente cum se petrecuse accidentul. Privirile celor adunaţi se îndreptau spre el şi coborau apoi cu precauţie spre adâncul spaţiului înconjurat de mulţime, acolo unde era întins un bărbat, lungit ca un mort, tras la marginea trotuarului. Fusese accidentat din propria sa neglijenţă, aşa cum se admitea de comun acord. Oamenii îngenuncheau pe rând alături de el, încercând să-i facă ceva: îi descheiau haina, apoi i-o încheiau iar, încercau să-l ridice sau, dimpotrivă, să-l întindă la loc; la drept vorbind, nimeni nu voia altceva decât să umple timpul până la sosirea echipei de salvare care să acorde un ajutor competent şi autorizat.

Doamna şi însoţitorul ei se apropiaseră şi îl examinaseră peste capetele şi spinările aplecate ale celorlalţi pe cel întins. Apoi se retraseră şi ezitară o clipă. Doamna avea o senzaţie neplăcută de gol în stomac, pe care o considera în mod

îndreptăţit ca fiind compasiune; era un simţământ indecis, paralizant. După o scurtă tăcere, domnul îi spuse:

— Camioanele grele, cum sunt cele care circulă pe aici, au o distanţă prea mare de frânare.

Doamna respiră uşurată la auzul acestei remarci şi îi mulţumi interlocutorului ei cu o privire plină de atenţie. Fără îndoială, auzise deja această expresie, însă nu ştia ce anume era aceea distanţă de frânare şi nici nu voia să ştie; îi ajungea că astfel accidentul acesta oribil putea fi integrat într-o anumită ordine şi devenea o problemă tehnică, pe ea nemaiprivind-o direct de atunci înainte. Se auzea acum şi sirena unei ambulanţe, iar viteza cu care aceasta sosi îi copleşi de satisfacţie pe toţi cei de faţă. Admirabile sunt aceste instituţii sociale. Accidentatul fu ridicat pe o targă şi împins în maşină. Nişte oameni într-un fel de uniformă se agitau în jurul lui, iar interiorul vehiculului, zărit o clipă, arăta la fel de curat şi ordonat ca o sală de spital. Se putea pleca de la locul accidentului cu impresia îndreptăţită că se petrecuse un eveniment într-un cadru legal şi reglementar.

— După statisticile americane, remarcă domnul, anual sunt omorâte în accidente de maşină 190.000 de persoane, iar 450.000 sunt rănite.

— Crezi că e mort? îl întrebă însoţitoarea lui, care avea încă senzaţia nejustificată de a fi trăit ceva excepţional.

— Sper că trăieşte, răspunse domnul. Când l-au urcat în ambulanţă părea că trăieşte.

2

Casa şi locuinţa omului fără însuşiri

Strada unde se petrecuse acest accident neînsemnat era unul din acele cursuri lungi şi întortocheate de trafic, care pornesc radial din centrul oraşului, străbat cartierele înconjurătoare şi ajung la periferie. Dacă perechea elegantă ar

mai fi mers o vreme de-a lungul străzii, ar fi întâlnit fără îndoială ceva plăcut vederii. Era o grădină păstrată în parte din secolul al XVIII-lea sau poate chiar al XVII-lea, iar atunci când treceai prin faţa grilajului de fier forjat zăreai printre copaci, pe o pajişte tunsă îngrijit, ceva care aducea cu un castel de mici dimensiuni, un pavilion de vânătoare sau un cuib de îndrăgostiţi din vremurile trecute. Mai exact spus, structurile sale originale datau din secolul al XVII-lea, parcul şi nivelul superior păreau din secolul al XVIII-lea, faţada fusese renovată în secolul al XIX-lea, fiind cu acest prilej oarecum urâţită, şi totul avea deci un caracter întru câtva ciudat, ca al unei fotografii suprapuse; dar înfăţişarea era totuşi de natură să te determine să te opreşti şi să spui invariabil: „Ia te uită!". Când la această construcţie albă, graţioasă, frumoasă se deschidea o fereastră, se întrezărea calmul distins al unei locuinţe de erudit, cu pereţii acoperiţi de cărţi.

Locuinţa, respectiv casa, îi aparţineau omului fără însuşiri.

El stătea în picioare la una din ferestre, privea prin filtrul delicat de verde al grădinii spre strada cafenie şi număra cu ceasul în mână, de zece minute încoace, automobilele, trăsurile, tramvaiele şi chipurile indistincte, aşa cum păreau de departe, ale pietonilor care i se întipăreau pe retină cu graba lor învălmăşită; calcula viteza, unghiurile, forţele dinamice ale maselor în mişcare, care atrăgeau după sine privirea cu iuţeala fulgerului, o captau, o eliberau, forţându-i, pentru un interval de timp infinitezimal, atenţia, pentru a-i rezista, pentru a i se smulge, pentru ca apoi să ţâşnească iarăşi aruncându-se după următoarea formă în mişcare; pe scurt, după ce calculase o vreme în minte, îşi puse ceasul la loc în buzunar şi constată surâzând că îşi irosise vremea cu un nonsens. Dacă salturile de atenţie, încordările muşchilor oculari, mişcările pendulare ale psihicului şi toate eforturile pe care trebuie să le depună un om pentru a se menţine vertical în traficul unei străzi ar fi fost cuantificabile – gândi el şi încercă în joacă să calculeze imposibilul – ar fi fost de presupus că s-ar fi obţinut o mărime în comparaţie cu care forţa de care are nevoie Atlas pentru a susţine lumea ar fi neînsemnată şi ne-am putea deci imagina ce enormă

cantitate de energie pune în mişcare în zilele noastre un om care nu face absolut nimic.

Căci omul fără însuşiri era în momentul de faţă un asemenea om.

Iar omul care întreprinde ceva?

— Se pot trage două concluzii de aici, îşi spuse el.

Efortul muscular al unui cetăţean care-şi vede paşnic de drum în cursul unei zile este considerabil mai mare decât cel al unui atlet care ridică o dată pe zi o greutate enormă; acest fapt a fost stabilit din punct de vedere fiziologic, astfel că fără îndoială micile străduinţe ale vieţii cotidiene aduc pe lume, în însumarea lor socială calculată, mult mai multă energie decât faptele eroice; până şi o realizare eroică apare de-a dreptul neînsemnată, ca un grăunte de nisip care ar fi aşezat într-o imensitate iluzorie pe un munte. Gândul acesta îi plăcu.

Dar trebuie să se mai adauge şi că îi plăcea nu pentru că l-ar fi atras o viaţă de respectabilitate burgheză; dimpotrivă, îl amuza să-şi creeze dificultăţi în calea propriilor sale înclinaţii, care odinioară fuseseră altele. Poate că tocmai omul obişnuit, burghezul de rând, este cel care are o intuiţie premonitorie a începutului unui nou, uriaş eroism colectiv, asemănător celui al furnicarului? Îl putem numi un eroism raţionalizat şi îl putem găsi admirabil. Cine ar mai fi în stare să elucideze dilema în acest moment? Asemenea întrebări fără răspuns, dar de cea mai mare importanţă, existau pe atunci cu sutele. Pluteau în aer, îţi ardeau pământul sub picioare. Timpurile evoluau. Oamenii care au trăit acele vremuri nu vor să creadă, dar încă de pe atunci timpul se mişca la fel de repede ca o cămilă de cavalerie; nu numai în zilele noastre lucrurile se prezintă astfel. Doar că pe atunci nu se ştia încotro evolua astfel timpul. Nici nu se putea distinge ce era jos şi ce era sus, ce anume înregistra un progres şi ce anume un recul. „Orice ai vrea să faci" – îşi spuse omul fără însuşiri ridicând din umeri – „în vălmăşagul acesta de forţe, nimic nu are nici cea mai mică importanţă". Se întoarse de la fereastră, asemenea unui om care a învăţat să renunţe, aproape ca un bolnav care evită orice contact mai apropiat, şi când, străbătând camera alăturată, trecu pe lângă un sac

de box atârnat acolo, îi dădu o lovitură mai grăbită şi mai puternică decât obişnuia în clipele de capitulare sau de slăbiciune.

3

Chiar şi un om fără însuşiri are un tată cu însuşiri

Când omul fără însuşiri se reîntorsese din străinătate cu puţină vreme în urmă, îşi închiriase acest mic castel doar dintr-un capriciu şi pentru că detesta apartamentele de tip obişnuit. Odinioară pavilionul acesta fusese o reşedinţă de vară în afara zidurilor oraşului, dar îşi pierduse rostul când marele oraş se extinsese, cuprinzându-l, şi în cele din urmă nu mai reprezenta decât o proprietate neglijată, nelocuită, aşteptând urcarea preţurilor terenului. Chiria era corespunzător mică, dar restul costase neaşteptat de mult, adică lucrările de renovare şi de aducere la nivelul standardelor moderne; fusese o aventură care în cele din urmă îl silise să se îndrepte pentru ajutor spre tatăl său, ceea ce nu-i era deloc pe plac, întrucât ţinea la propria sa independenţă. Avea treizeci şi doi de ani, iar tatăl său şaizeci şi nouă.

Bătrânul domn fusese de-a dreptul stupefiat. La drept vorbind, nu datorită faptului că fusese astfel abordat, deşi şi din cauza aceasta, căci detesta imprudenţele; nici datorită contribuţiei la care se angajase, căci în esenţă aprecia faptul că fiul său dădea semne că simţea nevoia de a avea o viaţă personală şi un rost propriu. Însă preluarea unei clădiri care nu putea fi denumită altfel decât castel, fie şi la diminutiv, se constituise ca o ofensă şi îl impresionase neplăcut, ca o pretenţie de rău augur.

El însuşi îşi începuse cariera ca preceptor în casele înaltei aristocraţii; continuă astfel ca student şi, mai târziu, ca tânăr jurist asistent, la urma urmei fără să fi cunoscut

nevoia, căci tatăl său fusese un om înstărit. Când mai târziu devenise lector, iar apoi profesor universitar, simţise beneficiile unei asemenea poziţii, căci cultivarea atentă a acestor relaţii contribuise la faptul că ajunsese treptat consultantul legal al aproape întregii vechi lumi nobiliare din patria sa, deşi acum nici nu mai avea nevoie de o asemenea ocupaţie suplimentară. De fapt, mult după ce averea pe care o dobândise astfel ajunsese să poată suporta comparaţia cu zestrea oferită de o familie de industriaşi renani, pe care o adusese prin căsătorie mama fiului său, moartă de timpuriu, relaţiile respective formate în tinereţe şi confirmate la maturitate nu se perimaseră. Deşi savantul acesta care-şi câştigase onoruri se retrăsese din practica judiciară propriu-zisă şi mai exercita doar ocazional activitatea de expert bine plătit, toate evenimentele care se petreceau în cercurile foştilor săi clienţi erau consemnate cu grijă în registre speciale, unde nota cu mare exactitate trecerea de la părinţi la fii şi nepoţi şi nu avea loc nici o decorare, nici o căsătorie, nici o zi de naştere sau onomastică fără ca el să expedieze vreo scrisoare în care destinatarul era felicitat cu un amestec delicat de veneraţie şi evocare a unor amintiri comune. La fel de punctual parveneau de fiecare dată răspunsuri în care i se mulţumea scumpului prieten şi preţuitului erudit. Astfel că fiul său cunoscuse încă din tinereţe acest talent aristocratic care evalua aproape inconştient, dar ştiind să măsoare cu precizie condescendenţa în relaţii, adăugând întocmai afabilitatea cerută de împrejurări, şi fusese dintotdeauna iritat de servilismul pe care-l putea manifesta un membru al aristocraţiei intelectuale în faţa proprietarilor de cai, pământuri şi tradiţii. Dar nu calculul îl făcea pe tatăl său să fie insensibil faţă de asemenea posturi inferioare; cu totul instinctiv, el realizase în felul acesta o mare carieră, ajunsese nu numai profesor, membru al unor academii şi al multor comitete ştiinţifice şi oficiale, ci şi cavaler, comandor şi chiar deţinător al Marii Cruci a unor ordine înalte, iar Maiestatea Sa împăratul îl promovase în cele din urmă în rândurile nobilimii ereditare şi, ca urmare, îl numise membru al Camerei Superioare. Acolo, deţinătorul acestor distincţii se alăturase aripii burgheze liberale, care se afla uneori în opoziţie cu marea

nobilime, dar în mod semnificativ nici unul din protectorii săi aristocraţi nu-i lua această atitudine în nume de rău şi nici nu-şi exprima surpriza în acest sens; el nu fusese privit niciodată altfel decât ca o personificare a burgheziei în ascensiune. Bătrânul domn lua parte cu zel la lucrările specializate ale corpului legiuitor şi, când vreun vot controversat îl vădea ca susţinător al burgheziei, cealaltă parte nu-i purta nici un resentiment, ci percepea mai degrabă faptele ca şi cum nici nu i s-ar fi cerut să se pronunţe. În politică el nu făcea altceva decât îi fusese dintotdeauna predestinat, anume să îmbine cunoştinţele sale superioare şi uneori moderat progresiste cu demonstrarea devotamentului său personal; promovase astfel, după cum susţinea fiul său, fără a se fi schimbat în mod esenţial, de la rangul de educator în casele superioare la cel de educator al Camerei Superioare.

Când aflase despre cumpărarea castelului, interpretă faptele ca pe o ofensă adusă unor limite care nu erau legal definite, dar care tocmai din acea cauză se dovedeau cu atât mai necesar de respectat cu meticulozitate şi îi adresase fiului său reproşuri mai amare decât cele, numeroase, făcute în decursul vremii, oarecum ca o profeţie a faptului că acesta se înscrisese pe o cale care avea să sfârşească prost. Era un afront adus crezului său fundamental de viaţă. Cum e cazul cu mulţi oameni care au dobândit o stare de distincţie, acest simţământ nu pornea câtuşi de puţin din egoism, ci dintr-o dragoste profundă pentru ceea ce se poate numi utilul general şi suprapersonal, cu alte cuvinte dintr-o veneraţie sinceră pentru ceea ce promovează propriile interese, nu întru servirea scopurilor, ci de dragul armoniei şi, odată cu ea, din temeiuri mai generale. Atribuia acestui fapt o mare importanţă; un câine de rasă îşi caută locul sub masa de banchet, netulburat de loviturile de picior pe care le-ar putea primi, nu dintr-un servilism de câine, ci din afecţiune şi fidelitate; de fapt, oamenii care calculează la rece înregistrează în viaţă doar jumătate din succesele pe care le obţin spiritele alcătuite dintr-un aliaj potrivit, care sunt în stare să cultive sentimente cu adevărat profunde faţă de oamenii şi împrejurările pentru ei avantajoase.

4

Dacă există un simț al realității trebuie să existe și un simț al posibilității

Dacă vrei să treci cu succes prin niște uși deschise, trebuie să ții seama de faptul că ușile au un cadru solid; acest principiu conform căruia bătrânul profesor trăise totdeauna nu reprezintă altceva decât o cerință a simțului realității. Dacă există însă un simț al realității, și nimeni nu va pune la îndoială că acesta își are rațiunea sa de a fi, atunci trebuie să existe și acel ceva care să poată fi numit simț al posibilității.

Cine posedă un asemenea simț nu spune, de exemplu: aici s-a întâmplat, se va întâmpla, trebuie să se întâmple cutare și cutare lucru; ci devine ingenios: aici s-ar putea, ar trebui sau ar fi cu putință să se întâmple ceva; iar când i se explică faptul că ceva este așa cum este, el gândește: de fapt s-ar putea să fie și altfel. Astfel că simțul posibilității poate fi definit de-a dreptul ca acea capacitate de a concepe faptul că totul poate să fie și de a considera ceea ce există ca nefiind cu nimic mai important decât ceea ce nu există. Consecințele unei asemenea dispoziții creatoare pot fi remarcabile; în mod regretabil, nu arareori ele fac să pară fals ceea ce oamenii admiră, iar ceea ce este tabu să fie socotit admisibil sau și una, și alta deopotrivă indiferente. Asemenea oameni ai tuturor posibilităților trăiesc, cum se spune, prinși într-o întrețesere fină, o țesătură alcătuită din negură, închipuiri, visare și subjonctive; copiii care manifestă asemenea înclinații sunt cu severitate dezvățați să le dea curs și, în fața lor, oamenii de acest fel sunt numiți vizionari, visători, neisprăviți, oameni care le știu pe toate și cusurgii.

Când cineva vrea să-i laude pe asemenea exaltați îi numește idealiști, dar e limpede că un asemenea calificativ nu se

referă decât la varietatea lor mai ştearsă, la cei care nu pot cuprinde realitatea sau care o evită simţindu-se vulnerabili, adică la cei pentru care lipsa simţului realităţii reprezintă într-adevăr o deficienţă. Posibilul cuprinde însă nu numai visurile unor persoane cu mare sensibilitate nervoasă, ci şi intenţiile încă netrezite la viaţă ale lui Dumnezeu. O experienţă posibilă sau un adevăr posibil nu sunt identice cu o experienţă reală şi un adevăr real minus valoarea de a fi reale, ci au, cel puţin aşa cum le văd adepţii lor, ceva cu totul divin în ele, un foc, un zbor, o voinţă constructivă şi un utopism conştient care nu se dă în lături înaintea realităţii, ci îi face faţă ca unei misiuni şi unei descoperiri. În cele din urmă, pământul nu este chiar atât de bătrân şi nici nu s-a aflat vreodată în situaţii cu adevărat binecuvântate. Dacă vrem să distingem fără un efort deosebit oamenii cu simţul realităţii de cei cu simţul posibilităţii, nu avem nevoie decât să ne gândim la o anumită sumă de bani. Tot ceea ce, de exemplu, o mie de mărci cuprind în sine ca posibilităţi este neîndoielnic, fie că noi posedăm sau nu această sumă ; faptul că Domnul Eu sau Domnul Tu posedă suma respectivă îi adaugă la fel de puţin pe cât le-ar adăuga unui trandafir sau unei femei. Însă oamenii cu simţul realităţii spun că un neghiob bagă această sumă la ciorap, iar un altul, destoinic, întreprinde ceva cu banii respectivi ; nu se poate nega faptul că până şi frumuseţea unei femei sporeşte sau se diminuează prin aportul celui căruia îi este dedicată. Realitatea este cea care trezeşte posibilităţile la viaţă şi nimic n-ar fi mai greşit decât să negăm această stare de fapt. Cu toate acestea, în suma lor totală sau în medie rămân totdeauna aceleaşi posibilităţi care se repetă până vine un om pentru care un lucru real nu înseamnă mai mult decât un lucru imaginar. De-abia acesta conferă noilor posibilităţi sensul şi semnificaţia lor şi le trezeşte la viaţă.

Un asemenea om nu reprezintă însă câtuşi de puţin un factor lipsit de orice ambiguitate. Întrucât ideile lui, în măsura în care nu sunt simple fantasmagorii ale ceasurilor de trândăvie, nu sunt altceva decât nişte realităţi încă nenăscute, firește că şi el posedă simţul realităţii ; însă este un simţ al realităţii posibile, care ajunge mult mai lent la ţel

decât simțul posibilităților reale pe care-l dețin cei mai mulți dintre oameni. El vrea, cum s-ar spune, pădurea, ceilalți vor copacii; iar pădurea este ceva greu de exprimat, în timp ce, dimpotrivă, copacii înseamnă atâția și atâția metri cubi de o anumită calitate. Sau poate lucrurile se exprimă mai bine altfel, iar omul cu un simț obișnuit al realității seamănă cu un pește care se întinde după cârligul undiței și nu vede ața, în timp ce omul dotat cu acel simț al realității care poate fi numit și simțul posibilității trage ața undiței prin apă și nu are idee dacă la capătul acesteia se află vreo momeală. Indiferența sa remarcabilă față de viața care ar putea să muște din momeală nu este egalată decât de primejdia de a ajunge să facă doar lucruri cu totul excentrice. Un om nepractic – iar un asemenea om nu numai că pare să fie, ci chiar este astfel – rămâne ineficient și imprevizibil în relațiile sale cu semenii. Va trece la acțiuni care pentru el au un alt înțeles decât pentru ceilalți, dar se liniștește în toate privințele îndată ce le cuprinde într-o idee extraordinară. Pe lângă acestea, în zilele noastre el este departe de a fi consecvent din punct de vedere logic. De exemplu, este foarte posibil ca un delict de pe urma căruia un altul să aibă de suferit lui să i se pară doar o eroare socială pentru care nu criminalul poartă vina, ci alcătuirea societății. Rămâne, pe de altă parte, să ne întrebăm dacă o palmă pe care o primește el însuși i se va părea o ignominie a societății sau cel puțin ceva la fel de impersonal ca faptul de a fi fost mușcat de un câine; probabil într-un asemenea caz el va întoarce palma primită, apoi va ajunge la concluzia că nu se cădea să facă așa ceva. În sfârșit, dacă altcineva îi ia iubita, după cum stau lucrurile în ziua de azi, el nu va ignora cu totul realitatea acestui fapt, pentru a putea să se echilibreze cu ajutorul unui sentiment nou și surprinzător. O asemenea evoluție este pe moment încă în curs, iar pentru individ ea înseamnă deopotrivă o slăbiciune și o forță.

Întrucât posedarea unor însușiri presupune o anumită plăcere resimțită față de realitatea lor, perspectiva creată ne permite să înțelegem cum cineva care nici față de sine însuși nu dă dovadă că ar avea simțul realității poate pe neașteptate

să constate că într-o bună zi ajunge să apară în propriii săi ochi drept un om fără însușiri.

5

Ulrich

Omul fără însușiri despre care se relatează aici se numea Ulrich, iar Ulrich – nu este agreabil să continuăm să numim pe numele de botez o persoană pe care o cunoaștem atât de superficial! însă numele său de familie trebuie menținut sub tăcere din considerație față de tatăl său – își dădu măsura mentalității într-o compunere școlară pe o temă patriotică încă pe vremea când se afla la cumpăna dintre copilărie și adolescență. Patriotismul constituia în Austria un subiect cu totul special. Căci copiii germani învățau pur și simplu să disprețuiască războaiele copiilor austrieci și erau îndemnați să creadă că și copiii francezi erau descendenții unor depravați care o rupeau la fugă cu miile când un infanterist german cu o barbă mare se îndrepta spre ei. Inversând rolurile și făcând înlocuirile necesare, același lucru îl învățau copiii francezi, ruși și englezi, care proveneau ei înșiși dintr-una din respectivele tabere ale învingătorilor. Acum, copiilor le place să-și dea aere, se dau în vânt după joaca de-a hoții și vardiștii și sunt oricând gata să considere familia Y din strada mare X drept cea mai de seamă familie din lume dacă din întâmplare ei înșiși aparțin acestei familii. Ei sunt așadar ușor de câștigat pentru cauza patriotismului. În Austria, însă, lucrurile erau ceva mai complicate. Ce e drept, austriecii au fost victorioși în toate războaiele din istoria lor, dar după cele mai multe din aceste războaie au fost nevoiți să cedeze câte ceva. Faptul în sine dă de gândit, iar Ulrich scrise în consecință în compunerea sa despre iubirea de patrie că un adevărat patriot n-ar trebui niciodată să-și considere propria patrie drept cea mai bună, iar acestei propoziții

suspecte îi mai adăugase chiar, într-o străfulgerare care i se păruse a fi deosebit de frumoasă, deşi fusese mai mult orbit de strălucirea ei decât în stare să vadă ce se petrecea în lumina acesteia, o a doua, în sensul că probabil până şi Dumnezeu prefera să vorbească despre lumea sa făcând uz de *conjunctivus potentialis* (*hic dixerit quispiam* – aici ar putea cineva să obiecteze...), căci Dumnezeu creează lumea, iar în vreme ce o creează se gândeşte că ea ar putea la fel de bine să fie altfel. Fusese foarte mândru de această frază, dar poate că n-o exprimase într-un mod îndeajuns de inteligibil, căci de aici se iscase o mare agitaţie şi aproape că fusese exmatriculat din şcoală, chiar dacă până la urmă nu se ajunsese la nici o decizie, pentru că cei în drept nu se putuseră hotărî dacă remarca aceasta excesivă a lui trebuia înţeleasă ca o defăimare a patriei sau ca o blasfemie. Îşi făcea pe vremea aceea studiile la distinsul gimnaziu al Academiei Tereziene, o şcoală a odraslelor nobile care furniza cei mai de seamă stâlpi ai societăţii, iar tatăl său, furios de ruşinea pe care i-o provocase această aşchie căzută departe de trunchiul familiei, îl expediase pe Ulrich în străinătate la o mică şcoală belgiană, într-un oraş de care nu prea se auzise, care şcoală, administrată cu o eficienţă înţeleaptă şi negustorească, în schimbul unor costuri modice, număra în rândurile sale o cohortă considerabilă de elevi eşuaţi de prin alte instituţii. Acolo Ulrich învăţase să-şi extindă la dimensiuni internaţionale dispreţul faţă de idealurile altora.

De atunci trecuseră şaisprezece sau şaptesprezece ani, aşa cum alunecă norii pe bolta cerului. Ulrich nici nu-i regreta şi nici nu se mândrea cu ei, privea doar uimit în urmă, acum, în al treizeci şi doilea an al vieţii sale. Între timp fusese prin diferite locuri, uneori, pentru scurtă vreme, şi în patrie, şi pretutindeni se angajase în acţiuni meritorii sau inutile. Am menţionat faptul că era matematician şi nu trebuie spus mai mult în această privinţă, căci în respectivul domeniu, dacă nu e cultivat pentru bani, ci din iubire, vine un moment când anii care se adună par să nu ducă nicăieri. După acest interval ce durase ceva mai multă vreme, Ulrich îşi amintise că patriei i se atribuie capacitatea tainică de a face ca visurile şi înţelesurile să prindă rădăcini şi să se

dezvolte în mediul lor propriu, iar el se stabili deci în această patrie cu sentimentul unui călător care se așază pentru veșnicie pe o bancă, deși bănuiește că se va ridica iarăși într-o clipă.

Pe când își dura casa, cum se spune în Biblie, trăi o experiență pe care la drept vorbind o aștepta cu nerăbdare. Se situa în postura plăcută de a-și impune să renoveze din temelii mica sa proprietate ce fusese lăsată în paragină, și anume, după cum avea să-i fie pe plac. Îi stăteau la dispoziție toate principiile, de la o restaurare pură sub aspect stilistic până la o desăvârșită desconsiderare a acestuia ; toate stilurile se ofereau acum spiritului său, de la cel asirian până la cubism. Ce s-ar fi căzut să aleagă ? Omul modern se naște într-o clinică și moare în altă clinică ; așadar ar trebui să trăiască precum într-o clinică ! Această maximă fusese tocmai lansată de un arhitect important, iar un alt reformator al decorațiunilor interioare recomanda pereții glisanți în apartamente pe temeiul că omul trebuie să învețe să trăiască laolaltă în spiritul încrederii în ceilalți oameni și nu are voie să se închidă, făcând opinie separată. Timpurile se schimbaseră, căci așa ceva se întâmplă în fiecare clipă, și o nouă epocă avea nevoie de un nou stil. Spre norocul lui Ulrich, micul castel deținea deja în starea în care se găsea trei stiluri superpuse, astfel că, în fapt, nici nu s-ar fi putut face orice cu el ; cu toate acestea, se simțea profund solicitat de răspunderea de a avea de organizat o casă, iar raționamentul „Spune-mi cum locuiești și am să-ți spun cine ești", pe care îl citise în repetate rânduri în revistele de artă, îi plutea amenințător deasupra capului. După ce studiase amănunțit asemenea reviste ajunse la concluzia că era preferabil să-și ia singur în mână frâiele desăvârșirii propriei sale personalități și începu să proiecteze viitorul mobilier al casei cu mâna lui. Dar tocmai când imaginase o formă expresivă impozantă îi trecu prin minte că în locul acesteia ar fi putut fi instalată la fel de bine o formulă strict funcțională, zveltă și la fel de solidă, iar când își imagina o formă consolidată din beton, emaciată parcă de propria ei forță, își amintea de delicatele forme primăvăratice ale unei fetițe de treisprezece ani, iar reveria îl împiedica să ajungă la o decizie.

Aceasta era – într-o chestiune care, la drept vorbind, nu-l afecta prea profund – cunoscuta incoerenţă a ideilor şi a diseminării lor fără un punct central, caracteristică pentru contemporaneitate, alcătuindu-i ciudata aritmetică, reprodusă într-o multiplicitate de posibilităţi, cu sutele şi cu miile, fără a-şi găsi o unitate. Până la urmă ajunse să gândească doar în termenii unor încăperi cu totul impracticabile, camere rotative, interioare caleidoscopice, scene ajustabile după stările sufleteşti, şi ideile se goleau tot mai mult de conţinut. Aici ajunse în sfârşit la punctul spre care tinsese constant. Tatăl său ar fi definit situaţia cam după cum urmează: Cine e lăsat să ducă la capăt ceea ce-i trece prin cap ajunge curând să-şi piardă capul de atâta confuzie. Sau astfel: Cine poate să înfăptuiască ce îşi doreşte ajunge să nu mai ştie curând ce trebuie să dorească. Ulrich îşi repeta asemenea formule cu mare plăcere. Această înţelepciune ancestrală i se părea a fi o idee extraordinar de nouă. Omul trebuie constrâns în posibilităţile, planurile şi sentimentele sale întâi prin prejudecăţi, tradiţii, dificultăţi şi limitări de toate felurile, asemenea unui nebun în cămaşă de forţă, şi abia apoi ceea ce este el în stare să producă va dobândi poate valoare, soliditate şi durabilitate; de fapt, este greu de înţeles ce poate să însemne acest gând. Aşadar, omul fără însuşiri, care se întorsese în patria sa, făcuse acum şi al doilea pas, pentru a se lăsa format din afară de împrejurările vieţii; ajuns la acest punct al reflecţiilor sale, el abandonă pur şi simplu amenajarea casei în seama ingeniozităţii antreprenorilor săi, cu convingerea fermă că ei aveau să se îngrijească de tot ceea ce era necesar în ce priveşte tradiţiile, prejudecăţile şi limitările respective. El însuşi remanie doar linii dinainte existente, coarnele întunecate de cerb de sub bolţile albe ale holului celui mic sau tavanul rigid al salonului, şi în rest mai adăugă tot ceea ce i se părea a fi util şi comod.

Când termină, avu prilejul să clatine din cap şi să se întrebe: deci, aceasta este viaţa care va trebui să devină a mea? Era un mic palat încântător, acum în stăpânirea sa; aproape că-l putea numi astfel, căci era reprezentativ, o reşedinţă plină de gust pentru locatarul ei, aşa cum şi-l reprezintă firmele furnizoare de mobilă, covoare şi instalaţii.

Lipsea doar faptul că acest ceasornic nu fusese încă întors; căci atunci trăsuri cu echipaje elegante aducând înalți demnitari și doamne distinse ar fi sosit pe aleea de la intrare, lacheii ar fi sărit de pe capră ca să-l întrebe cu oarecare neîncredere pe Ulrich:

— Spune, omule, unde ți-e stăpânul?

El însuși parcă se întorsese de pe lună și iarăși se instalase numaidecât tot pe lună.

6

Leona sau o schimbare de perspectivă

Când ți-ai pus casa în ordine trebuie să-ți peteşti o nevastă. Prietena lui Ulrich din vremea aceea se numea Leontine și era cântăreață într-un mic cabaret; era înaltă, zveltă și bine făcută, tocmai cât trebuie de lipsită de viață ca să fie provocatoare, iar el îi spunea Leona.

Îi atrăsese atenția prin întunecimea umedă a ochilor ei, prin expresia dureros patetică a feței ei prelungi, frumoase, cu trăsături regulate și prin cântecele pline de simțire pe care le cânta în locul celor decoltate. Toate aceste cântecele de modă veche aveau drept conținut iubirea, suferința, fidelitatea, părăsirea, murmurul pădurii și păstrăvii săgetând ca niște zvâcnete luminoase. Leona se înfățișa înaltă, părăsită și însingurată până în măduva oaselor pe mica scenă a cabaretului și cânta răbdătoare, cu vocea ei de gospodină, în fața publicului, iar dacă în melodiile acestea se strecurau mici îndrăzneli, ele păreau cu atât mai spectrale cu cât fata își acompania simțămintele tragice, la fel ca pe cele neastâmpărate, cu aceleași gesturi laborios învățate. Lui Ulrich toate acestea îi aduceau imediat aminte de fotografiile vechi sau de femeile frumoase din colecțiile din anii de demult ale revistelor ilustrate germane și, pierzându-se în contemplația chipului acestei femei, remarca o mulțime de mici trăsături

care nici n-ar fi putut fi reale și care totuși îi alcătuiau laolaltă înfățișarea. Desigur, există în orice epocă tot felul de expresii ale feței; dar de fiecare dată iese în evidență câte una care e aleasă de gustul timpului și recunoscută ca fiind imaginea fericirii și a frumuseții, în timp ce toate celelalte chipuri caută să i se asemene; până și celor mai urâte le reușește mai mult sau mai puțin acest demers, cu ajutorul coafurii și al modei. Dar există chipuri cărora nu le reușește niciodată, fețe care s-au născut cu o distincție aparte, în care idealul regesc de frumusețe, exilat din vremuri de demult, se exprimă fără nici un fel de compromis. Asemenea chipuri rătăcesc plutind precum cadavrele unor dorințe de odinioară în marea insubstanțialitate a angajamentelor amoroase, iar bărbații care căscau în vastul plictis al cântecelor Leontinei, fără să-și dea seama ce se întâmplă cu ei, își simțeau nările fremătând de cu totul alte simțăminte decât cele stârnite de micile șansonetiste impertinente cu frizurile lor de tangou. Astfel că Ulrich se hotărî să o numească Leona și înstăpânirea asupra ei i se păru la fel de dezirabilă ca aceea asupra unui mare covor din blană de leu.

Dar după ce cunoștința lor începuse, Leona își dezvălui încă o însușire inactuală, și anume era monstruos de lacomă, acesta fiind un viciu a cărui cultivare ieșise de mult din modă. La origine, el se datora jindului după delicatesele costisitoare, de care suferise de copil și căruia în cele din urmă îi dăduse frâu liber; ajunsese acum să aibă forța unui ideal care și-a sfărâmat cușca unde fusese închis și se înstăpânise pe deplin. Tatăl ei părea să fi fost un mic-burghez onorabil care o bătea de fiecare dată când ea ieșea cu vreun admirator; ea însă nu avea nici un alt motiv pentru asta decât de a se așeza în grădinița din fața câte unei mici cofetării, privind cu distincție la trecători și mânuind delicat lingurița prin înghețată. Nu s-ar fi putut susține că ea ar fi fost lipsită de senzualitate, dar, în măsura în care o asemenea observație este îngăduită, ar fi de remarcat că în această privință, ca în toate celelalte, era de-a dreptul indolentă și trândavă. În trupul ei voluminos orice stimul avea nevoie de uimitor de multă vreme pentru a-i ajunge la creier și i se întâmpla ca uneori, în miezul zilei, ochii ei să înceapă să

capete fără nici un motiv o expresie tandră, în vreme ce noaptea rămâneau nemişcaţi, ţintuiţi într-un punct pe tavan, ca şi când ar fi descoperit acolo o muscă. Tot astfel putea uneori să înceapă să râdă din senin la câte o glumă pe care o pricepea în cele din urmă, în vreme ce cu câteva zile înainte o ascultase foarte liniştită fără să o fi înţeles. Astfel că atunci când nu avea nici un motiv deosebit de a fi altfel, era cu totul şi cu totul o femeie cuviincioasă. Nimeni nu a aflat vreodată în ce fel anume ajunsese la actuala ei ocupaţie. Probabil că nici ea însăşi nu mai ştia în amănunţime. Era evident doar că îşi considera îndeletnicirea de cântăreaţă ca o parte necesară a vieţii şi că lega de ea tot ceea ce auzise vreodată despre măreţia artei şi a artiştilor, astfel că i se părea cu totul convenabil, educativ şi chiar distins să se prezinte în fiecare seară pe o mică estradă învăluită în fum de ţigară şi să-şi interpreteze cântecele al căror mesaj emoţionant era un fapt confirmat. Firește că atunci când lucrul se impunea, nu se dădea în lături să mai însufleţească atmosfera prin unele improprietăţi presărate pe ici, pe colo, dar rămânea convinsă că şi vedeta Operei Imperiale proceda la fel.

Desigur, dacă vrem să numim prostituţie împrejurarea în care o fiinţă omenească nu-şi oferă, aşa cum se obişnuieşte, întreaga fiinţă pentru bani, ci doar trupul, atunci se poate spune că Leona practica uneori prostituţia. Dar cine a cunoscut timp de nouă ani, încă de când împlinise şaisprezece, cât de mici sunt onorariile plătite în sordidele spelunci muzicale şi cine mai şi calculează în minte preţul toaletelor şi al lenjeriei, reţinerile, avariţia şi capriciile patronilor, comisioanele la mâncarea şi băutura clienţilor ce se cer a fi înveseliţi, precum şi tarifele camerelor în hotelurile învecinate, şi cine are de a face zi de zi cu asemenea probleme, trebuind să se târguiască în privinţa aceasta şi să socotească totul negustoreşte, atunci ceea ce unul din afară priveşte amuzat ca pe un desfrâu devine o profesie ghidată de logică, realism, cu propriile norme şi legi profesionale. Iar prostituţia este tocmai o asemenea împrejurare în care e o mare deosebire dacă ajungi să o priveşti de sus sau, dimpotrivă, de jos.

Dar chiar dacă Leona avea o atitudine perfect realistă în ce priveşte problema sexuală, firea ei deţinea de asemenea

şi unele trăsături romantice. Numai că la ea tot ceea ce era excesiv, încărcat de vanitate şi irosire, toate simţămintele de mândrie, de invidie, de voluptate, de ambiţie, de dăruire, pe scurt, toate pulsiunile care pun în mişcare personalitatea şi promovează ascensiunea socială se legau, printr-un joc al naturii, nu de ceea ce se poate numi inimă, ci de *tractus abdominalis*, de procesele hrănirii, cu care, de altfel, erau în mod regulat asociate, după cum se poate observa şi astăzi la primitivi şi la ţăranii care o ţin într-o benchetuială, în stare să exprime prestanţa socială şi toate celelalte tipuri de distincţie ale banchetelor prin faptul că cei de faţă se spetesc mâncând aproape ritual, îndurând apoi toate consecinţele. La mese, în şantanul ei de mâna a doua, Leona îşi făcea datoria ; însă lucrul la care visa era un cavaler care, printr-o relaţie şi un angajament de durată, să o elibereze de aceste obligaţii şi să-i permită să se aşeze într-o postură distinsă, în faţa unui meniu distins, într-un restaurant distins. Ar fi preferat atunci să guste dintr-odată din toate felurile de mâncare oferite şi era pentru ea prilejul unei satisfacţii dureros de contradictorii să poată demonstra că ştie în acelaşi timp cum se alege şi cum se alcătuieşte un meniu select. De-abia când ajungea la micile deserturi putea da frâu liber fanteziei şi, de obicei, de aici se crea o a doua cină, cu ordinea felurilor inversată. Leona îşi restabilea capacitatea de a ingurgita hrană prin cafea neagră şi prin cantităţi stimulatoare de băutură şi se îndemna cu mici surprize până când patima de a mânca îi era satisfăcută. Apoi trupul ei era atât de plin de bucate delicate încât mai-mai că plesnea. Arunca priviri molatice şi strălucitoare în jur şi, deşi nu era niciodată foarte vorbăreaţă, îi plăcea ca în starea aceea să facă remarci retrospective cu privire la delicatesele pe care le înghiţise. Când vorbea atunci despre *polmone à la Torlogna* sau de *pommes à la Melville*, aducea aceste feluri în discuţie aşa cum un altul ar fi pomenit cu o neglijenţă studiată că a stat de vorbă cu prinţul sau cu lordul cutare.

Cum lui Ulrich nu îi era tocmai pe plac să se afişeze cu Leona, de obicei îi procura asemenea delicatese la el acasă, unde ea putea să înfulece nestingherită în prezenţa coarnelor de cerb şi a mobilelor stil. Ea însă se simţea privată de

satisfacţiile sociale şi chiar dacă omul fără însuşiri o ispitea la excese solitare, folosindu-se de felurile cele mai incredibile pe care le poate pregăti un bucătar, se simţea la fel de jignită în demnitatea ei ca o femeie care observă că nu este iubită pentru sufletul ei. Era frumoasă şi era cântăreaţă, nu avea nevoie să se ascundă de ochii lumii şi în fiecare seară se aprindeau în jurul ei dorinţele câtorva duzini de bărbaţi care fără îndoială că i-ar fi dat dreptate. Bărbatul acesta, însă, chiar dacă îi plăcea să rămână singur cu ea, nu reuşea nici măcar să-i spună: Doamne, Leona, popoul ăsta al tău mă înnebuneşte! şi nici nu-şi mângâia mustaţa de poftă când se uita la ea, aşa cum era obişnuită în prezenţa cavalerilor ei. Leona îl dispreţuia oarecum, deşi firește că se agăţa de el cu toată credinţa, iar Ulrich era conştient de acest fapt. De altfel, el însuşi ştia bine ce anume se cuvenea să spună şi să facă în compania Leonei, însă vremea când ar mai fi putut lăsa ca asemenea vorbe să-i alunece de pe buze şi când buzele lui mai erau acoperite încă de mustaţă rămăsese cu mult în urmă. Când cineva nu mai e în stare să facă ceva ce ar fi putut face pe vremuri, oricât ar fi fost de prostesc acel lucru, starea lui se aseamănă cu cea în care i-ar fi paralizat mâna şi piciorul. Făcea ochii mari când îşi vedea iubita căreia i se urcaseră mâncarea şi băutura la cap. La urma urmei, acţionând circumspect, i-ai fi putut preleva frumuseţea de pe propria ei fiinţă. Era frumuseţea ducesei pe care Ekkehard, personajul creat de Scheffel, o poartă pe braţe peste pragul mânăstirii, frumuseţea nobilei doamne cu şoimul prins de mănuşă, frumuseţea împărătesei Elisabeth a Austriei, cea învăluită de legendă, cu greaua ei cunună de cosiţe, o încântare pentru bărbaţii acum cu toţii defuncţi. Ca să spunem lucrurilor pe nume, ea îi amintea şi de divina Iunona, dar nu de cea veşnică şi netrecătoare, ci de ceea ce o epocă trecută, sau pe cale de a trece, numea iunonian. Astfel, visul despre această fiinţă acoperea doar imperfect materia substanţială. Leona însă ştia că în schimbul unei invitaţii distinse rămâi datoare cu ceva, chiar dacă gazda nu doreşte nimic, şi că nu poţi doar să te laşi privită cu ochii mari; astfel că se scula în picioare, îndată ce era capabilă să o facă, şi începea să cânte, liniştită, cu vocea ei plină. Pentru

prietenul ei, asemenea seri erau ca niște file smulse dintr-un album, însuflețite de tot felul de aluzii și idei, dar încremenite, așa cum ajunge să fie tot ce e scos din context, apăsat de tirania celor ce rămân eterne, ceea ce constituie farmecul tainic al acelor *tableaux vivants*, ca și cum viața ar fi fost dintr-odată silită să înghită o băutură adormitoare, iar acum se înfățișa rigidă, desăvârșit coerentă în sine, limpede delimitată și, cu toate acestea, imens de lipsită de sens în întregul ei.

7

Într-un moment de slăbiciune, Ulrich se alege cu o nouă iubită

Într-o dimineață, Ulrich sosi acasă într-o stare lamentabilă. Hainele îi erau ferfeniță, fu nevoit să-și pună comprese ude pe capul julit, îi lipseau ceasul și portvizitul. Nici nu știa dacă i le furaseră cei trei bărbați cu care se încăierase sau dacă-i fuseseră subtilizate, în scurtul interval de timp în care zăcuse fără cunoștință pe pavaj, de către vreun filantrop mai discret. Se întinse pe pat și acum, când mădularele-i obosite începeau să se simtă protejate și să se destindă, lăsă să îi mai treacă o dată prin minte întreaga aventură.

Îi răsăriseră dintr-odată în față trei mutre; probabil că trecând pe strada noptatică și pustie îl atinsese pe vreunul din acești bărbați, căci era cu gândurile împrăștiate, preocupat de altceva, însă acele chipuri erau deja crispate de mânie și apărură acum schimonosite în cercul de lumină al felinarului. Atunci el făcu o greșeală. Ar fi trebuit imediat să se dea îndărăt, ca și cum s-ar fi speriat, și astfel să-l lovească cu toată tăria cu spinarea pe individul care se apropiase de el pe la spate sau să-i repeadă coatele în stomac și în aceeași clipă să încerce să se facă nevăzut, căci nu putea fi vorba de o luptă cu trei vlăjgani deodată. În schimb, el ezitase o clipă.

Vinovată era vârsta; avea treizeci și doi de ani; la vârsta asta, ostilitatea și dragostea au nevoie de ceva mai mult timp. Nu-i venea să creadă că cele trei chipuri care-l fixau deodată din noapte cu mânie și vrăjmășie disprețuitoare ar fi avut gânduri rele doar cu banii lui, ci căuta să-și creeze sentimentul că era ura materializată subit împotriva lui; în vreme ce huliganii aceștia începuseră să-l insulte cu vorbe triviale, el căuta să-și închipuie că poate nici nu erau niște golani, ci niște cetățeni ca și el, doar puțin amețiți de băutură și eliberați de inhibițiile lor, care se agățaseră de apariția lui, așa, deodată, în trecere și se descărcau de niște sentimente de ură totdeauna disponibile pentru el, ca pentru oricare alt om străin, așa cum se strâng norii de furtună în atmosferă. Căci el însuși simțea uneori ceva asemănător. Neașteptat de mulți oameni se simt în zilele acestea însuflețiți de un regretabil sentiment de contrarietate față de neașteptat de mulți alți oameni. Este o caracteristică fundamentală a culturii faptul că omul are o foarte profundă neîncredere în cei care trăiesc în afara propriului cerc; astfel, nu doar un teuton îl consideră pe un evreu, ci și un jucător de fotbal pe un pianist drept o ființă de neînțeles și mult inferioară lui. În realitate, orice lucru există doar prin limitele sale și, astfel, datorită unui act anume, ostil într-o oarecare măsură față de mediul în care se află; fără papă nu ar fi existat Luther și fără păgâni nu ar fi existat papa, deci nu se poate nega faptul că cea mai profundă asociere a omului cu semenul său constă într-o asemenea disociere. Bineînțeles, el nu gândea toate acestea astfel, discursiv; dar cunoștea starea de ostilitate nelămurită, atmosferică, plutind în aer în epoca noastră; când, pentru a lovi apoi precum tunetul și trăsnetul, această ostilitate se condensează deodată în trei bărbați necunoscuți, care aveau apoi să dispară pentru totdeauna, o asemenea constatare vine aproape ca o eliberare.

Oricum, în fața acestor trei huligani se prea poate să fi stat cam mult pe gânduri. Căci atunci când primul îl atacă, Ulrich reuși să îl contracareze cu o lovitură în bărbie, însă cel de-al doilea, care ar fi trebuit să fie înfruntat cu iuțeala fulgerului imediat după aceea, nu fusese decât atins de

pumnul lui, căci între timp o lovitură venită de la spate cu un obiect greu aproape îi sparse lui Ulrich țeasta. Căzuse în genunchi, fusese înșfăcat din toate părțile, se mai ridică o dată cu acea limpezime aproape nefirească a trupului care urmează de obicei primei căderi, lovi orbește în învălmășeala trupurilor străine din jur și fu din nou aruncat la pământ cu lovituri tot mai puternice de pumni.

Acum, când se stabilise că eroarea pe care o săvârșise era circumscrisă doar domeniului sportiv, tot astfel cum se întâmplă când faci o dată o săritură prea scurtă, Ulrich, care avea încă nervii foarte tari, adormi liniștit, cu aceeași plăcere ce cobora în spiralele încet disipându-se ale conștiinței sale ce devenea insensibilă, pe care o simțise și mai devreme în pierderea cunoștinței după scurta sa luptă.

Când se trezi, se convinse că rănile nu erau importante și se mai gândi încă o dată la experiența prin care trecuse. O încăierare lasă totdeauna un gust neplăcut, cum ar fi cel produs de o intimitate prea grăbită și, independent de faptul că el fusese cel atacat, Ulrich avea senzația că nu se comportase cum se cuvine. Dar în ce fel „nu așa cum se cuvenea"? Chiar alături de străzile unde la fiecare trei sute de pași se află câte un gardian public gata să prevină cea mai mică încălcare a legii, se găsesc alte străzi unde ai nevoie de la fel de multă forță fizică și de gândire ca atunci când te-ai afla într-o pădure virgină. Omenirea creează biblii și arme, tuberculoză și tuberculină. Ea este democratică față de regi și nobili; construiește biserici și, împotriva bisericilor, universități; transformă mânăstirile în cazărmi, dar înzestrează cazărmile cu preoți militari. Firește că ea le furnizează și huliganilor bucățile de furtun umplute cu plumb care li se pun în mână ca să poată să ologească cu ele trupul unui semen și pregătește apoi pentru trupul singuratic și brutalizat paturi de puf, cum era cel care primise trupul lui Ulrich, înconjurându-l parcă, grijuliu, cu respect și atenție. Este vorba de bine cunoscuta problemă a contradicțiilor, inconsecvenței și nedesăvârșirii vieții. Poți să surâzi sau să oftezi gândindu-te la ea. Dar Ulrich nu era alcătuit astfel. El detesta acest amestec de renunțare și dragoste oarbă în relațiile cu viața, indulgența care acceptă contradicțiile și jumătățile de

măsură ale vieţii aşa cum o mătuşă, fată bătrână, îngăduie excesele unui tânăr nepot. Dar nici nu sări de-a dreptul din pat, când se vădi că a mai întârzia acolo ar fi însemnat să profite de pe urma dezordinii ce domnea în problemele omenirii, căci, în mai multe privinţe, atunci când eviţi răul pentru propria persoană şi faci binele, în loc să te străduieşti să obţii ordinea în întregul din jur se chema doar că faci un compromis prematur cu conştiinţa în detrimentul cauzei, că produci un scurtcircuit, o evadare în lumea privată. De fapt, după această experienţă involuntară, lui Ulrich i se părea că e o chestiune deznădăjduitor de inutilă să înlături aici regii şi dincolo armamentele şi să împiedici un progres mai mic sau mai mare al prostiei şi răutăţii; căci măsura a tot ceea ce este respingător şi rău se reface imediat prin noi forţe de acelaşi fel, ca şi cum ai luneca înapoi cu un picior ori de câte ori îl împingi pe celălalt înainte. Dacă ai putea măcar cunoaşte cauza şi mecanismul secret al acestor lucruri! Ar fi, desigur, cu mult mai important decât să fii pur şi simplu un om bun, conform unor principii învechite, şi astfel Ulrich se simţea atras în ceea ce priveşte moralitatea mai mult spre serviciul în cadrele statului-major decât spre eroismul de zi cu zi al faptelor bune.

Îşi reaminti de urmarea aventurii sale nocturne. Căci atunci când îşi revenise în fire după încăierarea care decursese atât de nefavorabil pentru el, o trăsură se oprise la marginea trotuarului, birjarul încercă să-l ridice de subsuori pe străinul rănit şi o doamnă îşi aplecă faţa angelică asupra lui. În asemenea momente, când conştiinţa se înalţă din adâncuri, vezi totul în jur ca în lumea cărţilor pentru copii; însă curând această pierdere a luciditătii făcuse loc realităţii, prezenţa unei femei care se ocupa de el îi insuflă lui Ulrich, superficial şi înviorător ca mireasma apei de colonie, convingerea că nu putea să fie serios rănit şi căută să se ridice în picioare în mod decent. Nu-i reuşi de îndată, cum ar fi dorit, şi doamna se oferi îngrijorată să-l conducă în trăsura ei oriunde ar fi putut găsi ajutor. Ulrich o rugă să fie condus acasă şi, cum părea într-adevăr încă ameţit şi neajutorat, doamna acceptă această cerere. În trăsură îşi revenise repede. Simţea ceva matern şi senzual alături de el, un abur delicat

de idealism gata să-i sară în ajutor; în această căldură începeau să se formeze micile cristale de gheață ale îndoielii și ale temerii că s-ar ajunge la o comportare necugetată, pe măsură ce el redevenea bărbatul care era de felul lui și constata cum aerul în jur era cuprins de moliciunea unei ninsori fine. Își povesti aventura și frumoasa femeie, care era doar cu puțin mai tânără decât el, adică părea să fie de treizeci de ani, deplânse brutalitatea oamenilor și găsi că el merita cât se poate de mult să fie compătimit.

Desigur că începu acum să se apere pentru tot ceea ce i se întâmplase și-i explică acelei frumuseți materne, acum surprinse, care i se afla alături, că asemenea experiențe de agresiune nu trebuie judecate după succes. Fascinația lor constă la drept vorbind în faptul că, în cel mai scurt interval de timp posibil, trebuie să îndeplinești, cu o iuțeală pe care viața burgheză obișnuită nu ți-o permite nicăieri altundeva și conducându-te după niște indicii abia perceptibile, atât de multe mișcări diferite, pline de forță și în același timp cât mai precis coordonate laolaltă, încât îți este cu totul imposibil să le urmărești conștient. Dimpotrivă, orice sportiv știe că trebuie să pună capăt antrenamentului cu câteva zile înainte de competiție, din nici un alt motiv decât acela ca mușchii și nervii să ajungă la o concordanță, fără ca voința, intenția și conștiința să mai colaboreze sau chiar să mai poată influența în vreun fel ceva. În clipa când se trece la faptă e întotdeauna așa, descria situația Ulrich, mușchii și nervii se încordează și acționează împreună cu sinele; acesta însă, trupul întreg, sufletul, voința, entitatea esenței și a întregii persoane delimitată față de mediul înconjurător, este doar purtat de ei undeva sus, asemenea Europei încălecând pe taur, iar dacă lucrurile nu stau cumva astfel, dacă din nefericire chiar și cea mai mică rază de lumină a conștiinței cade în întunericul acesta, atunci toată încercarea dă greș. Ulrich vorbise febril, înflăcărându-se. De fapt, susținea el acum, voia să spună că experiența unui extaz aproape total al propriei persoane și de transcendere a personalității conștiente era în esență înrudită cu trăirile, acum perimate, cunoscute misticilor din toate religiile, reprezentând așadar într-un anumit fel un substitut contemporan al unor nevoi

umane eterne şi, chiar dacă era vorba de un surogat prost, era totuşi un înlocuitor; la urma urmei, boxul sau alte sporturi asemănătoare care alcătuiesc un sistem raţional sunt de asemenea un fel de teologie, chiar dacă nu s-ar putea pretinde ca aceasta să fie unanim recunoscută ca atare.

Fără îndoială, Ulrich i se adresase însoţitoarei sale cu atâta vioiciune şi din dorinţa vanitoasă de a face uitată situaţia jalnică în care ea îl găsise. În aceste împrejurări era greu pentru ea să deosebească acum dacă el vorbea serios sau ironic. În orice caz, se prea poate să i se fi părut pe de-a întregul firesc, eventual chiar şi interesant, ca el să încerce să-i explice teologia prin sport, căci sportul este în conformitate cu spiritul timpului, în timp ce, dimpotrivă, teologia este ceva despre care nu se ştie nimic, chiar dacă, pe de altă parte, nu contestă nimeni faptul că există încă o mulţime de biserici. Oricum s-ar fi prezentat lucrurile, ea găsea că o întâmplare fericită îi permisese să salveze un om înzestrat cu foarte mult spirit şi pe lângă toate acestea se întreba, oricum, dacă nu cumva el suferea şi de pe urma şocului.

Ulrich, care voia acum să spună ceva inteligibil, se folosi de prilej pentru a da de înţeles că şi iubirea făcea parte dintre experienţele religioase şi primejdioase, pentru că îi ridică pe oameni din braţele raţiunii şi-i plasează într-o stare cu adevărat nefondată, în care nu mai simt pământul sub picioare.

— Da, spuse doamna, dar sportul e totuşi atât de brutal.

— Desigur, se grăbi Ulrich să recunoască, sportul e brutal. S-ar putea spune că el reprezintă sedimentul unei ostilităţi generale, dispersată subtil, precipitată în competiţiile sportive. Bineînţeles că se susţine contrariul, că sportul ar uni oamenii, i-ar face camarazi şi aşa mai departe; ceea ce, în ultimă instanţă, nu demonstrează decât faptul că brutalitatea şi iubirea nu se află la o mai mare distanţă una de cealaltă decât o aripă a unei mari păsări pestriţe şi tăcute de cealaltă aripă.

El puse accentul pe aripă şi pe pasărea pestriţă şi tăcută – o reprezentare care n-avea un înţeles anume, dar care era dublată de acea senzualitate uriaşă cu care viaţa satisface simultan în trupul ei excesiv toate contradicţiile rivale;

remarcă acum că vecina sa din trăsură nu înţelegea câtuşi de puţin spusele sale, iar în acest timp, senzaţia de răceală, implacabilă precum o cădere de zăpadă, devenea tot mai impenetrabilă. Se întoarse atunci cu totul spre ea şi o întrebă dacă nu cumva simţea vreo aversiune să se vorbească despre asemenea chestiuni trupeşti. Activităţile fizice ajunseseră în prea mare măsură la modă şi, de fapt, includ şi o senzaţie de macabru, căci trupul, atunci când e înflăcărat, devine preponderent şi răspunde atât de sigur la orice stimul, fără vreun control, prin mişcări automatizate, încât stăpânul rămâne doar cu senzaţia nefirească de a fi un simplu spectator, în timp ce caracterul său îşi face de cap, cum s-ar spune, cu o parte oarecare a corpului său.

Se părea că întrebarea o impresionase cu adevărat pe tânăra femeie; se arătă profund tulburată de aceste cuvinte, respira precipitat şi se retrase cu precauţie. Un mecanism similar cu cel care tocmai fusese descris, o respiraţie accelerată, înroşirea chipului, bătăi accelerate de inimă, poate şi alte asemenea manifestări păreau să pună stăpânire pe ea. Însă tocmai atunci trăsura ajunsese în faţa locuinţei lui Ulrich. El nu mai putu face altceva decât să o întrebe surâzând de adresă pe salvatoarea sa, pentru a-şi putea exprima mulţumirile, dar spre uimirea lui nu-i fu acordată această favoare. Astfel că poarta neagră, din fier forjat, se închise după un străin cuprins de mirare. După toate aparenţele, apoi au fost văzuţi arborii impunători ai unui parc bătrân înălţându-se întunecat în strălucirea felinarelor, ferestrele luminându-se, iar aripile de la parter ale unui castel de dimensiuni la fel de mici ca ale unui budoar s-au deschis vederii spre un gazon tuns, de culoare smaragdină, s-a mai putut vedea un fragment din pereţii acoperiţi cu tablouri şi şiruri colorate de cărţi, iar pasagerul care coborâse din trăsură şi-a reluat existenţa sa neaşteptat de frumoasă.

Astfel se petrecuseră lucrurile, iar în vreme ce Ulrich se mai gândi o vreme cât ar fi fost de neplăcut dacă ar fi trebuit din nou să-şi dăruiască timpul uneia din acele aventuri amoroase de care se săturase de mult, i se anunţă vizita unei doamne care nu voia să-şi comunice numele şi care îşi făcu apariţia sub un voal des. Era chiar acea doamnă care

nu voise să-şi spună numele şi adresa, dar care îşi continua din proprie iniţiativă aventura în acest mod caritabil şi romantic, folosindu-se de pretextul că ar fi vrut să se intereseze de starea sa.

Două săptămâni mai târziu, Bonadea era de-acum de paisprezece zile iubita lui.

8

Kakania

Într-o epocă în care croitorilor şi bărbierilor li se atribuie importanţa cuvenită şi toată lumea se uită cu plăcere în oglindă, oamenii îşi închipuie adesea un loc în care ar vrea să-şi petreacă viaţa sau cel puţin un loc unde ar reprezenta un semn de distincţie să întârzie o vreme, chiar dacă ar simţi că acolo nu ar dori în mod deosebit şi cu plăcere să-şi petreacă timpul. O asemenea obsesie este de mai multă vreme reprezentarea unui fel de oraş super-american în care totul prinde viteză sau se opreşte cu precizia unui mecanism de cronometru. Aerul şi pământul alcătuiesc laolaltă un fel de furnicar străbătut de artere de trafic înălţându-se etaj după etaj. Trenuri suspendate, trenuri terestre, trenuri subterane, poşta funcţionând prin serviciile telegramelor pneumatice, şiruri de camioane aleargă orizontal, ascensoare expres pompează vertical mase de oameni de la un nivel de trafic la altul; în marile intersecţii oamenii sar dintr-un mijloc de transport în celălalt, absorbiţi, traşi cu forţa de la locul lor de ritmul vehiculelor, unde între două viteze precipitate se creează câte o sincopă, o pauză, o mică fisură de douăzeci de secunde, fără să mai aibă timp să stea pe gânduri; mai apucă să schimbe repede în intervalele acestei grabe generale câteva cuvinte cu semenii. Întrebările şi răspunsurile se îmbină laolaltă asemenea componentelor unui aparat, fiecare om are numai funcţii precise, profesiile

sunt concentrate în grupuri în anumite locuri, se mănâncă din mers, plăcerile sunt amenajate laolaltă în alte cartiere ale oraşului, şi iarăşi în altă parte se înalţă turnurile în care se regăsesc soţia, familia, gramofonul şi sufletul fiecăruia. Încordarea şi destinderea, activitatea şi dragostea sunt precis separate în timp şi echilibrate potrivit unor temeinice experienţe de laborator. Dacă în vreuna din aceste activităţi intervin dificultăţi, toată chestiunea e lăsată pur şi simplu în suspensie; căci este găsită o altă treabă sau ocazional o cale mai bună ori poate altcineva găseşte soluţia pentru ceea ce până atunci fusese greşit; în timp ce nimic nu consumă în mai mare măsură din forţa colectivă precum pretenţia de a avea o vocaţie, nu este dăunător ca fiecare să aibă cu insistenţă în vedere un anumit ţel personal. Într-o comunitate străbătută de energii, orice drum duce spre un ţel pozitiv, dacă cei în cauză nu stau prea mult să şovăie şi nu cad pe gânduri. Ţelurile sunt stabilite pe termen scurt; dar şi viaţa e scurtă, şi în felul acesta câştigul este maxim, iar omul nici nu are nevoie de mai mult pentru a se simţi fericit, căci ceea ce realizează îi formează sufletul, în vreme ce ceea îşi doreşte fără a ajunge la împlinire nu face decât să-l pervertească; fericirea depinde în mai mică măsură de ceea ce omul îşi doreşte, cât mai degrabă de ceea ce acesta dobândeşte. De altfel, zoologia ne învaţă că dintr-o sumă de indivizi reduşi se poate obţine foarte bine un întreg de-a dreptul genial.

Nu este deloc sigur că lucrurile se petrec astfel, dar asemenea reprezentări fac parte din visările agitate în care se oglindesc mişcările neîntrerupte care ne poartă cu ele. Asemenea fantezii sunt superficiale, neliniştite şi de scurtă durată. Dumnezeu ştie cum vor evolua lucrurile în realitate. S-ar putea spune că avem în fiecare clipă în mâinile noastre începutul şi că s-ar cuveni să facem câte un plan acceptabil pentru noi toţi. Dacă, de exemplu, nu ne place că totul evoluează cu prea mare viteză, atunci să încercăm altceva! De exemplu, o evoluţie foarte lentă, un fel de fericire tainică, fremătând misterios, înceată ca melcul şi păstrând expresia bovină a privirii care îi entuziasma pe greci. Dar nu acesta e adevărul. Suntem dominaţi de situaţie. Peregrinările noastre de zi şi de noapte se desfăşoară într-un asemenea context

complex și facem astfel, în această situație, tot ceea ce se cade; ne bărbierim, mâncăm, iubim, citim cărți, ne vedem de profesia noastră, ca și când cei patru pereți din jurul nostru ar sta nemișcați, iar partea nefirească este tocmai că pereții aceștia glisează fără ca noi să ne dăm seama, alunecând tot mai departe ca pe niște șine pe care și le proiectează înainte, asemenea unor fire lungi, și tatonând nesigur, fără să se știe unde vor ajunge. De altfel, vrem cu toții să facem pe cât posibil parte din forțele care determină mersul vremii. Avem deci un rol foarte tulbure de jucat și ne dăm seama, când privim în jur după o pauză mai lungă, cum peisajul s-a schimbat; ceea ce alunecă pe lângă noi alunecă mai departe pentru că nu se poate altfel, dar în ciuda resemnării noastre se afirmă cu tot mai multă forță senzația neplăcută că am fi trecut pe lângă țelul fixat sau că am fi apucat pe o cale greșită. Într-o bună zi simțim o nevoie irezistibilă: Să coborâm! Să sărim din mers! E nostalgia de a ne vedea opriți locului, de a nu ne mai dezvolta în continuare, de a rămâne blocați, de a ne reîntoarce la un punct dinaintea alunecării pe o pantă greșită! În vremurile bune de demult, pe când mai exista Austria imperială, acest tren al timpului putea fi părăsit în cazul acesta, putea fi ales un alt tren obișnuit al unor căi ferate obișnuite, în care să te instalezi pentru a te întoarce în patrie.

Acolo, în Kakania, în acel stat neînțeles, de atunci dispărut și care a fost în atâtea privințe, fără a se fi bucurat de recunoaștere ca atare, un adevărat model, exista o cadență, în orice caz nu una excesivă. Ori de câte ori cineva din străinătate se gândea la această țară, îi plutea prin fața ochilor amintirea străzilor albe, largi, prospere din vremea mersului pe jos și a poștalioanelor, care porneau în toate direcțiile asemenea râurilor unei ordini prestabilite, asemenea benzilor de doc cazon, viu colorate, care cuprindeau provinciile cu brațele albe ale administrației. Și ce provincii erau! Ghețarii și marea, carsturile și ogoarele de grâne ale Boemiei, toate existau acolo, nopțile pe țărmurile Adriaticii, pline de țârâitul neliniștit al greierilor, și satele slovace, unde fumul se ridica din hornuri ca din nările unui cap răsturnat pe spate și sătucul se chircea între două mici coline,

ca și când pământul și-ar fi întredeschis buzele ca să-i sufle căldură copilului. Firește, pe drumurile acestea treceau și automobile; dar nu prea multe automobile! Se făceau pregătiri în vederea cuceririi văzduhului; dar nu în chip prea intens. Se mai lansa uneori la apă câte un vapor spre America de Sud sau Extremul Orient; dar nu prea des. Nu se făcea simțit orgoliul de mare putere mondială sau economică; oamenii trăiau liniștiți în centrul Europei, acolo unde se intersectează vechile axe ale lumii; termenii „colonii" și „teritorii de peste mări" se făceau auziți precum ceva cu totul și cu totul neștiut și inactual. Se afișa luxul; dar în nici un caz unul atât de rafinat ca acela al francezilor. Se practica sportul; dar nu atât de nebunește precum la anglo-saxoni. Se cheltuiau sume uriașe pentru oștire; dar exact atât cât țara să-și aibă asigurat penultimul loc în rândul marilor puteri ce dădeau semne de slăbiciune. Chiar și capitala era cu ceva mai mică decât toate celelalte mari orașe ale lumii, totuși considerabil mai mare decât sunt în general marile orașe. Iar țara aceasta era administrată luminat, abia perceptibil, netezindu-i-se cu grijă toate neregularitățile, de cea mai bună birocrație a Europei, căreia nu i se putea reproșa decât un singur defect: considera geniul și spiritul genial de inițiativă al persoanelor particulare privilegiate prin naștere înaltă sau prin vreo funcție în stat ca fiind în fapt ostentație și chiar insolență. Dar cine acceptă cu plăcere intervenția în treburile publice a unor nechemați! De altfel, în Kakania un geniu putea fi luat oricând drept un mitocan, dar niciodată, așa cum se întâmpla în alte părți, un mitocan nu putea să treacă drept un geniu.

De altfel, câte lucruri remarcabile nu s-ar putea spune despre această Kakanie, astăzi dispărută! De exemplu, ea era imperial-regală și era imperială și regală; una din cele două prescurtări *k.k.* sau *k.u.k.* se aplica pe atunci oricărui obiect sau oricărei persoane, dar era nevoie totuși de o anumită știință ocultă pentru a putea distinge totdeauna cu precizie care instituții și persoane puteau fi calificate ca fiind *k.k.* sau *k.u.k.* În documente statul era denumit Monarhia Austro-Ungară și uneori i se spunea Austria; o denumire, deci, la care renunțase printr-un jurământ solemn depus în

cadrul unui act statal, dar pe care o păstra în toate chestiunile de ordin afectiv, ca semn că sentimentele sunt la fel de importante ca dreptul public şi că prescripţiile nu reprezintă de fapt adevăratele lucruri serioase în viaţă. Era, potrivit constituţiei sale, un stat liberal, dar era condus în manieră clericală. Era condus în chip clerical, dar viaţa se afla sub semnul liberalismului. În faţa legii, toţi cetăţenii erau egali, dar, desigur, nu erau cu toţii cetăţeni. Ţara avea un parlament, care se folosea în mod viguros de libertatea sa, încât ajungea de obicei să fie ţinut închis; dar exista, de asemenea, şi un codice privind stările excepţionale, cu al cărui ajutor statul se descurca fără parlament şi de fiecare dată când toată lumea începea să se bucure de absolutismul existent, coroana decreta că în acel moment trebuia ca statul să fie din nou condus de parlament. Asemenea situaţii erau frecvente în statul acela şi printre ele se numărau şi conflictele naţionaliste care pe drept atrăgeau asupra lor atenţia Europei şi care astăzi sunt prezentate complet greşit. Erau atât de violente încât din cauza lor mecanismul statal se poticnea de mai multe ori pe an şi se oprea locului, dar în intervalele acestea intermediare şi în pauzele în mersul treburilor publice toată lumea se înţelegea minunat cu toată lumea şi cu toţii se comportau ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic. În esenţă, nici nu se întâmplase nimic important. Nu era vorba în asemenea cazuri decât de faptul că resentimentul fiecăruia faţă de eforturile celuilalt, un resentiment pe care îl percepem cu toţii în zilele noastre, se cristaliza în acest stat mai devreme şi, s-ar putea spune, printr-un ceremonial sublimat care ar fi putut avea urmări şi mai importante dacă evoluţia sa nu ar fi fost întreruptă prematur printr-o catastrofă.

Căci nu numai resentimentul fiecăruia faţă de concetăţeni se intensificase aici până la a deveni un sentiment comunitar, ci neîncrederea faţă de propria persoană şi faţă de destinul ei dobândise caracterul unei profunde certitudini de sine. În ţară se acţiona – uneori, de fapt, până la limitele extreme ale patimii şi ale urmărilor acesteia – totdeauna altfel decât se gândea sau se gândea altfel decât se acţiona. Observatorii nepreveniţi au interpretat greşit această stare

de fapt drept farmecul sau chiar slăbiciunea a ceea ce după părerea lor ar fi fost caracterul austriac. Însă această prezumţie era greşită; e întotdeauna greşit să se explice fenomenele care se petrec într-o ţară pur şi simplu ca decurgând din caracterul locuitorilor săi. Căci locuitorul unei ţări are totdeauna cel puţin nouă caractere diferite, un caracter profesional, unul naţional, unul civic, unul de clasă, unul geografic, unul sexual, unul conştient, unul inconştient şi eventual unul privat; într-un om se îmbină toate, dar ele îl destramă şi el nu e, la drept vorbind, decât o mică albie spălată de toate aceste multe cursuri de apă, care se strâng în ea şi din care se desfac iarăşi, pentru ca împreună cu alte pârâiaşe să umple o altă albie. Astfel, orice locuitor de pe pământ mai are încă un al zecelea caracter, şi acesta nu este nimic altceva decât fantezia pasivă a unor spaţii neumplute de nimic; el îi permite omului respectiv totul, în afară de un singur lucru: să ia cel puţin în serios ceea ce fac celelalte nouă caractere ale sale şi ceea ce se întâmplă cu ele; adică exact acel lucru care ar trebui să-i umple propria lui albie. Acest spaţiu, trebuie să recunoaştem, atât de greu de descris, este în Italia altfel colorat şi format decât în Anglia, pentru că orice element distinctiv are acolo altă culoare şi formă şi este totuşi, aici ca şi acolo, acelaşi, doar un spaţiu vid, indivizibil, în care se află plasată realitatea, asemenea unui orăşel-jucărie, construit din cuburi şi care e părăsit de imaginaţie.

În măsura în care acest lucru este vizibil pentru toată lumea, aşa se prezentau lucrurile în Kakania şi în această privinţă Kakania era, fără ca lumea să ştie, statul cel mai progresist dintre toate; era statul care îşi îndura propria existenţă şi în care oamenii erau liberi la modul negativ, constant conştienţi de temeiurile insuficiente ale propriei lor existenţe şi legănaţi de marile fantezii ale celor neîntâmplate sau cel puţin ale celor care nu se întâmplaseră încă în mod irevocabil, aşa cum ar fi fost legănaţi şi clătiţi de spumele oceanului din care s-a desprins umanitatea.

S-a întâmplat să se întâmple, aşa se spunea acolo în felul în care alţii, în alte părţi, gândeau că s-a întâmplat Dumnezeu ştie ce mare minune. Era o expresie anume, necunoscută cu acest înţeles germanilor şi fără echivalent în alte limbi, iar

suflul cu care ajungea să fie rostită preschimba înseşi faptele şi loviturile destinului în simple adieri uşoare, purtând doar legănări de puf sau doar gânduri. Într-adevăr, în ciuda multor detalii care ar fi indicat contrariul, Kakania era poate, la urma urmelor, chiar o ţară pentru genii şi probabil tocmai acest fapt a făcut-o să cadă în ruină.

9

Prima din cele trei încercări de a deveni un om important

Omul acesta, întors în patrie, nu-şi amintea să fi existat o clipă în viaţa sa în care să nu se fi simţit însufleţit de voinţa de a deveni un om important; s-ar fi părut că Ulrich se născuse cu această dorinţă. E adevărat că o asemenea năzuinţă poate fi un indiciu de vanitate, dar şi de stupiditate; totuşi nu e mai puţin adevărat că este o aspiraţie foarte frumoasă şi îndreptăţită, în lipsa căreia nu ar exista probabil mulţi oameni importanţi.

Partea proastă în această privinţă era că el nu ştia nici cum poate deveni cineva un om important, nici ce este de fapt un om important. Ca elev îl socotise pe Napoleon un astfel de om; în parte datorită admiraţiei fireşti pe care o simt tinerii faţă de criminalitate, în parte pentru că profesorii îl socoteau pe acest tiran care încercase să întoarcă Europa cu susul în jos în mod explicit drept cel mai mare răufăcător al istoriei. Rezultatul fusese că, abia ieşit din şcoală, Ulrich deveni sublocotenent într-un regiment de cavalerie. Probabil că încă de pe atunci, dacă ar fi fost întrebat de raţiunile unei asemenea alegeri, el n-ar mai fi răspuns: „pentru a deveni tiran"; dar dorinţele de felul acesta sunt făţarnice; geniul lui Napoleon nu începuse să se dezvolte decât după ce el ajunsese general – şi cum ar fi putut Ulrich, un simplu sublocotenent, să-l convingă pe colonelul său că

asemenea condiţii i-ar fi fost necesare? Încă de la exerciţiile cu întregul escadron se arătase nu rareori că acest colonel al său avea păreri diferite de cele ale lui Ulrich. Cu toate acestea, Ulrich nu ar fi blestemat poligonul de instrucţie militară, pe al cărui câmp paşnica aroganţă ajungea să nu se mai deosebească de vocaţie, dacă el însuşi n-ar fi fost un om atât de ambiţios. Pe vremea aceea nu acorda nici un fel de importanţă unor formule pacifiste cum ar fi „educarea poporului în spiritul militarismului", ci se lăsa dominat de amintirea pasională a stărilor de eroism ale lumii aristocrate, ale puterii şi ale mândriei. Participa la întrecerile hipice, ajungea să se dueleze şi nu mai distingea decât trei categorii de fiinţe omeneşti: ofiţerii, femeile şi civilii; aceştia din urmă alcătuind o clasă de nedezvoltaţi din punct de vedere fizic şi demni de dispreţ din punct de vedere intelectual, fiinţe ale căror soţii şi fiice constituiau prada cuvenită ofiţerilor. Se complăcea într-un pesimism superb: i se părea că din moment ce vocaţia militară era un instrument ascuţit, incandescent, se cuvenea ca, pentru propria ei mântuire, el să treacă lumea prin foc şi pară.

Avu norocul ca el însuşi să scape nevătămat, dar într-o zi făcu o descoperire. La o anumită reuniune în societatea bună fu implicat într-o uşoară disensiune cu un finanţist cunoscut şi vru să tranşeze acest diferend în maniera lui îngâmfată; dar ieşi atunci la iveală că până şi în viaţa civilă există bărbaţi în stare să-şi protejeze rudele de sex feminin. Finanţistul se întreţinu cu ministrul de război, pe care-l cunoştea personal şi rezultatul fu că Ulrich se văzu nevoit să-i dea însuşi colonelului regimentului său o explicaţie îndelungată şi ca de la bărbat la bărbat, în cursul acestei convorbiri demonstrându-i-se limpede deosebirea dintre un ofiţer obişnuit şi, să spunem, un arhiduce. Începând din acel moment vocaţia aceasta de beligerant încetă să mai constituie pentru el o sursă de satisfacţii. Se aşteptase să se vadă evoluând pe o scenă unde el să fie eroul unor aventuri de natură să zdruncine lumea în înseşi temeliile ei şi văzu deodată în faţa propriilor ochi un tânăr ameţit de băutură, învârtindu-se zgomotos într-o piaţă largă şi goală, în care nu-i mai răspundeau decât pietrele. Când înţelese aceasta, îşi luă rămas-bun de

la cariera sa ingrată în care cu puțin timp în urmă nu atinsese decât gradul de locotenent și părăsi viața militară.

10

A doua încercare. Prolegomene la morala unui om fără însușiri

Însă când se transferă de la cavalerie la trupele de geniu, Ulrich își schimbă doar calul; noul său cal avea mădulare de oțel și alerga de zece ori mai repede.

În lumea lui Goethe, clănțănitul războaielor de țesut mai constituia o tulburare, în vremea lui Ulrich, însă, începuse să fie descoperit cântecul halelor de mașini, al ciocanelor de nituit și al sirenelor de fabrică. Firește, n-ar trebui să se creadă că oamenii ar fi remarcat de îndată că un zgârie-nori e mai mare decât un om călare; dimpotrivă, până în zilele noastre, când, plini de condescendență, vor să creeze despre ei înșiși o impresie deosebită, nu se așază pe un zgârie-nori, ci încalecă un falnic armăsar, sunt iuți ca vântul și au ochi pătrunzători, nu ca un telescop gigantic, ci ca vulturii. Simțurile lor n-au învățat încă să se slujească de rațiune, între cele două categorii există o deosebire evolutivă aproape la fel de mare ca aceea dintre apendice și scoarța cerebrală. Astfel că nu e un noroc deloc neînsemnat să descoperi, așa cum i se întâmplă lui Ulrich chiar după ce depășise perioada extravaganței de tinerețe, că în tot ceea ce privește valorile cele mai de preț, omul se comportă într-un mod cu mult mai demodat decât cu mașinile sale.

Din primul moment în care pătrunse în sălile de curs ale facultății de inginerie, Ulrich simți o febrilitate inhibatorie. De ce mai este nevoie de Apollo din Belvedere când avem în fața ochilor formele moderne ale unui turbodinam sau jocul articulat al pistoanelor unei mașini cu aburi! Pe cine să mai captiveze vorbăria milenară despre ce este bun și rău,

când s-a stabilit că acestea nu sunt „constante", ci „valori funcționale", astfel încât eficiența operelor depinde de împrejurările istorice, iar ceea ce este bun în oameni ține de abilitatea psihotehnică prin care ei își verifică însușirile! Lumea este pur și simplu stranie atunci când o judecăm din punct de vedere tehnic; nepractică în toate relațiile oamenilor unii cu alții, în cel mai înalt grad neeconomică și inexactă în metodele ei; iar cine este obișnuit să-și rezolve afacerile cu rigla de calcul pur și simplu nu mai poate lua în serios mai bine de jumătate din toate aserțiunile omenești. Rigla de calcul este alcătuită din două sisteme nemaiauzit de ingenioase de cifre și diviziuni combinate laolaltă; rigla de calcul este alcătuită din două lamele lăcuite în alb, alunecând una într-alta, în secțiune constituind o formă trapezoidală plată, cu ajutorul cărora pot fi rezolvate pe loc problemele cele mai complicate, fără a mai irosi nici un efort suplimentar; rigla de calcul este un mic simbol purtat în buzunarul de la piept, pe care-l simți ca pe o linie dură, albă, peste inimă; când deții o riglă de calcul și îți vine cineva cu pretenții mari sau cu sentimente mari, îi spui: o clipă, te rog; să calculăm întâi marja de eroare și valoarea cea mai probabilă a chestiei în sine!

În felul acesta s-a constituit, fără îndoială, o concepție viguroasă a noțiunii de inginer. Ea crea cadrul unui viitor autoportret atractiv, care avea să reprezinte un bărbat cu trăsături hotărâte, ținând între dinți o pipă, având pe cap o șapcă sport și, în niște cizme de călărie superbe, călătorind între Cape Town și Canada pentru a pune în aplicare proiecte îndrăznețe pentru firma sa. Iar în intervalul creat, mai avem timp să spicuim din bagajul de gândire tehnică și câte o sugestie pentru alcătuirea și dirijarea lumii sau să formulăm aforisme ca cel al lui Emerson, care ar trebui să fie afișat la intrarea în orice atelier al unei uzine: „Oamenii pășesc pe pământ ca niște profeții ale viitorului și toate faptele lor sunt încercări și probe, căci fiecare faptă poate fi întrecută de următoarea!". Mai precis, această aserțiune îi aparținea lui Ulrich și fusese asamblată din mai multe apoftegme ale lui Emerson.

Este greu de spus de ce inginerii nu se prezintă conform aşteptărilor. De ce, de exemplu, poartă adesea un lanţ de ceas care, pornind de la buzunarul vestei, urcă lateral, înscriind un arc de cerc spre un nasture de sus sau pe care îl lasă să formeze peste pântece un joc de accente, ca într-un poem? De ce le place să-şi înfigă în cravate ace cu coarne de cerb sau potcoave în miniatură la fular? De ce le sunt costumele alcătuite ca automobilele în perioada de începuturi? De ce, la urma urmei, ei nu vorbesc decât rareori despre orice altceva decât despre profesia lor; iar dacă fac vreo excepţie, de ce afectează un fel de a vorbi anume, ţeapăn, incoerent, cu totul exterior, care nu izvorăşte din adâncul lor, ci din epiglotă? Firește, observaţia aceasta nu se referă nici pe departe la toţi, însă e valabilă pentru mulţi dintre ei; cei pe care Ulrich ajunsese să-i cunoască atunci când începuse serviciul în birourile unei fabrici erau astfel, iar cei pe care îi cunoscu apoi într-o a doua fază erau şi ei tot astfel. Se înfăţişau ca nişte oameni strâns legaţi de planşeta lor de proiectare, care-şi iubeau profesia şi stăpâneau în limitele ei o eficienţă admirabilă; însă sugestia că ar fi putut folosi îndrăzneala gândirii lor în chestiuni privindu-i pe ei înşişi, nu maşinile lor, ar fi resimţit-o întocmai ca presupunerea că s-ar fi putut folosi de un ciocan în scopul nefiresc de a asasina pe cineva.

Astfel se termină prompt cea de a doua încercare, mai matură, pe care o întreprinse Ulrich de a deveni un om neobişnuit prin intermediul tehnicii.

11

Încercarea cea mai importantă

În ce priveşte timpul scurs până în momentul acela, Ulrich ar fi putut foarte bine să clatine din cap, ca atunci când cineva s-ar fi apucat să-i vorbească despre transmigraţia propriului său suflet; însă n-ar fi putut face acelaşi lucru şi

în legătură cu cea de a treia dintre încercările sale. Se poate accepta faptul că un inginer se lasă absorbit de specialitatea lui, în loc să se arunce în libertatea și vastitatea lumii ideilor, chiar dacă mașinile sale sunt livrate până la capătul pământului; căci i se cere la fel de puțin să fie în stare să aplice asupra propriului suflet îndrăzneala și noul din spiritul tehnicii sale, pe cât ar trebui mașina sa să fie în stare să ia asupra ei înseși calculul diferențial pe care se întemeiază. Cu privire la matematică însă nu se poate face o astfel de afirmație; aceasta include în sine noua logică, spiritul însuși, aici se află înseși izvoarele timpului și originea primordială a unei transformări colosale.

Dacă împlinirea visurilor originare înseamnă putința de a zbura sau de a pluti deopotrivă cu peștii, de a sfredeli drumuri prin trupurile munților uriași, de a trimite mesaje cu o repeziciune sublimă, de a putea vedea și auzi cum grăiesc nevăzutul și depărtarea, de a-i auzi pe morți vorbind, de a se lăsa cufundat în somnul convalescenței care înfăptuiește miracole, de a vedea în timpul vieții cum vei arăta la douăzeci de ani după propria moarte, de a cunoaște în bezna nopților licăritoare miile de lucruri de deasupra și de sub lumea aceasta, pe care până acum nimeni nu le-a cunoscut vreodată, dacă lumina, căldura, puterea, desfătarea, confortul sunt visurile dintotdeauna ale omenirii – atunci cercetarea științifică de astăzi nu este doar știință, ci o magie, o ceremonie a celei mai înalte forțe a inimii și a creierului, în fața căreia Dumnezeu își deschide unul după altul faldurile mantiei sale, o religie a cărei dogmatică este pătrunsă și însuflețită de învățătura spirituală a matematicii, aspră, curajoasă, mobilă, rece și îndrăzneață ca un tăiș de cuțit.

E drept, nu se poate nega faptul că toate aceste visuri primordiale și-au găsit deodată împlinirea într-un fel cu totul deosebit de cel pe care și-l închipuiau nematematicienii. Cornul poștalionului lui Münchhausen era mai frumos decât glasurile muzicale fabricate și conservate în serie, cizmele de șapte poște erau mai frumoase decât un autocamion de transport, grădina lui Laurin, craiul piticilor, mai frumoasă decât un tunel de cale ferată, rădăcina miraculoasă a mătrăgunei mai atractivă decât o telegramă ilustrată, dorința de a

mânca inima propriei mame pentru a înţelege apoi graiul păsărilor mai interesantă decât un studiu de etologie cu privire la modulaţiile expresive ale glasului păsărilor. Omul a câştigat realitatea şi a pierdut visul. Nu ne mai putem întinde la umbra unui copac să privim printre degetele de la picior în sus spre cer, ci ne vedem de activitatea noastră creatoare; nici nu mai avem nevoie să fim înfometaţi şi visători când vrem să devenim eficienţi, ci trebuie să ne mâncăm friptura şi să ne agităm. Este ca şi cum umanitatea ineficientă de altădată ar fi adormit peste un furnicar, iar atunci când cea nouă s-a trezit din somn furnicile i se strecuraseră în sânge, de atunci fiind silită să se agite cu mişcări excesive, fără a se putea debarasa de senzaţia dezgustătoare că e împinsă la o trebăluială animalică. De fapt, nici n-are rost să glosăm pe această temă; pentru cei mai mulţi dintre oameni este evident că matematica a pătruns ca un demon în toate aspectele vieţii noastre. Poate că nu toţi oamenii cred în povestea cu diavolul căruia unul sau altul este tentat să îi vândă propriul suflet, însă toată lumea care trebuie că se pricepe cât de cât într-ale sufletului, pentru că în calitate de preot, istoric şi artist realizează venituri bune, aduce mărturie faptului că sufletul a fost împins la ruină de matematică şi că matematica clădeşte un intelect pervertit, care, e adevărat, i-a făcut pe oameni stăpânii pământului, dar în acelaşi timp sclavii maşinii. Secătuirea interioară, oribilul amestec de acuitate în amănunte şi nepăsare faţă de întreg, monstruosul abandon al omului într-un deşert de detalii, neliniştea, răutatea, indiferenţa sa fără seamăn, aviditatea de bani, răceala şi violenţa, aşa cum caracterizează ele vremea noastră, nu ar fi, potrivit unor asemenea observaţii, altceva decât urmarea pierderilor pe care le-a suferit sufletul printr-o gândire logică şi exactă! Astfel că existau, încă de pe când Ulrich devenise matematician, oameni care profetizau prăbuşirea culturii europene pentru că nu ar mai sălăşlui în om nici credinţa, nici iubirea, nici simplitatea, nici bunătatea şi semnificativ este că toţi aceştia fuseseră, în tinereţe şi în şcoală, slabi la matematică. Aceasta îi făcea mai târziu să fie convinşi că matematica este mama ştiinţelor exacte ale naturii, străbuna tehnicii şi mama primordială a

acelui spirit care în cele din urmă a produs gazele toxice şi avioanele de luptă.

La drept vorbind, în ignoranţa acestor primejdii trăiau doar matematicienii înşişi şi discipolii lor, cercetătorii în domeniul ştiinţelor naturii, care remarcau în sufletele lor proprii în tot atât de mică măsură vreo urmă din toate acestea precum cicliştii de curse, care pedalează sârguincios mai departe şi nu văd din lumea din jurul lor decât roata din spate a celui ce îi premerge. Despre Ulrich, dimpotrivă, se putea spune cu certitudine un singur lucru, şi anume că el iubea matematica din cauza oamenilor care nu o puteau suferi. El era îndrăgostit de ştiinţă mai puţin la modul ştiinţific, cât omenesc. Vedea că în toate problemele care ajungeau să fie de competenţa proprie, ştiinţa gândeşte altfel decât oamenii obişnuiţi. Dacă în loc de concepţii ştiinţifice am spune concepţii de viaţă, în loc de ipoteză, încercare şi în loc de adevăr, faptă, atunci n-ar exista nici un cercetător al ştiinţelor naturale sau matematician de seamă a cărui operă de o viaţă, în ce priveşte curajul şi forţa revoluţionară, să nu depăşească cele mai mari fapte ale istoriei. Nu s-a născut încă omul care să le poată spune credincioşilor săi: „Furaţi, ucideţi, duceţi o viaţă desfrânată – învăţătura noastră este atât de puternică, încât din cloaca păcatelor voastre va face să izvorască clipocind apele limpezi ale torentelor de munte"; însă în ştiinţă se întâmplă la fiecare câţiva ani ca un lucru ce până atunci fusese socotit o greşeală să răstoarne dintr-odată toate concepţiile sau ca o idee modestă şi dispreţuită să pună stăpânire pe o nouă lume a ideilor şi asemenea întâmplări nu mai constituie simple răsturnări, ci duc deodată, ca o scară a lui Iacob, spre înalturi. În ştiinţă lucrurile se petrec cu tot atâta putere, nepăsare şi splendoare ca într-un basm. Iar Ulrich sesiza: pur şi simplu, oamenii ignoră acest fapt; nici măcar nu bănuiesc că se poate gândi astfel; dacă ar putea fi învăţaţi să gândească într-un fel nou, atunci ar şi trăi altfel.

Firește, s-ar putea întreba cineva, oare lumea este într-adevăr atât de strâmbă încât trebuie mereu revoluţionată? La această întrebare lumea însăşi a dat încă de mult două răspunsuri. Căci de când există, cei mai mulţi oameni au

fost în tinereţea lor înclinaţi să o transforme radical. Ei au resimţit ca ridicol faptul că mai vârstnicii lor depind de stările de lucruri existente şi gândesc cu inima, deci cu trupul, în loc să apeleze la creier. Aceşti oameni mai tineri au remarcat întotdeauna că stupiditatea morală a celor mai vârstnici este deopotrivă o carenţă în ce priveşte capacitatea de a forma noi combinaţii ca îngrădirea intelectuală obişnuită şi că moralitatea firească pentru ei înşişi este o morală a realizării, a eroismului şi a schimbării. Cu toate acestea, îndată ce au ajuns la anii realizării de sine, ei înşişi nu s-au mai gândit la acest aspect şi, cu atât mai puţin, au mai vrut să îl ia în consideraţie. Din cauza aceasta, mulţi dintre cei pentru care matematica sau ştiinţele naturii înseamnă o profesie consideră aproape o crimă ca un ins să se decidă în favoarea unei ştiinţe din motive ca acelea pe care le avea Ulrich.

Cu toate acestea, în cea de a treia profesie, în cei câţiva ani de când şi-o asumase, Ulrich obţinuse, după aprecierile celor competenţi, nu puţine sau neimportante succese.

12

Doamna a cărei iubire Ulrich o câştigase după o conversaţie despre sport şi mistică

Ieşi la iveală că Bonadea năzuia la rândul ei spre idei măreţe.

Bonadea era acea doamnă care-l salvase pe Ulrich în noaptea încăierării nefericite pentru el şi care-l vizitase ascunsă de voaluri grele în dimineaţa următoare. El o botezase Bonadea, zeiţa cea bună, pentru că apăruse astfel în viaţa lui, de asemenea după acea zeiţă a castităţii căreia îi fusese dedicat un templu în Roma antică şi care, printr-o răsturnare ciudată, deveni mai târziu centrul tuturor desfrânărilor. Ea nu cunoştea acest amănunt. Numele sonor pe care i-l dăruise Ulrich îi plăcuse şi îl etala în vizitele ei ca

pe un capot cu broderii somptuoase. „Așadar eu sunt zeița ta cea bună?“, întreba ea, „Bona Dea a ta?“, iar efortul de a rosti cum se cuvenea cele două cuvinte o determina să-l înlănțuie pe după gât, privindu-l languros, cu capul ușor răsturnat pe spate.

Era soția unui bărbat de vază și mama iubitoare a doi băieți reușiți. Noțiunea la care ea ținea cel mai mult era cea de „cât se poate de respectabil“; o aplica oamenilor, personalului de serviciu, afacerilor și sentimentelor când voia să le vorbească de bine. Era în stare să pronunțe cuvinte ca „adevărul, binele și frumosul“ la fel de frecvent și de firesc cum altul ar spune „azi e joi“. Ceea ce îi satisfăcea năzuințele ideatice intime era reprezentarea unei vieți liniștite, desăvârșite, într-un cerc alcătuit din soț și copii, în vreme ce undeva în adâncuri, în împărăția întunecoasă a rugăciunii „Și nu mă duce pe mine în ispită“, fericirea aceasta iradiantă se estompa până devenea lumina lină a unei lămpi. Avea un singur defect, și anume era stârnită într-o măsură cu totul neobișnuită până și de simpla vedere a unui bărbat. Nu era câtuși de puțin voluptuoasă; era senzuală, așa cum alții au alte suferințe, de exemplu le transpiră mâinile sau roșesc ușor; era după toate probabilitățile ceva înnăscut și nu i se putea împotrivi. Când îl cunoscuse pe Ulrich în împrejurări atât de romanești, atât de extraordinar de stimulatoare pentru imaginația ei, căzuse din prima clipă pradă unei pasiuni care debută ca un simțământ de compasiune, apoi se transformă, după o scurtă, dar violentă luptă, într-o suită de intimități interzise și continuă alternând între suferințele păcatului conștientizat și ale remușcărilor.

Însă Ulrich era în viața ei doar Dumnezeu știe al câtelea caz. Bărbații, îndată ce au înțeles exact datele situației, obișnuiesc să le trateze pe asemenea femei avide de iubire nu cu mult mai bine decât ca pe niște idioate care pot fi momite cu mijloacele cele mai stupide să calce strâmb. Căci simțămintele mai tandre ale dăruirii amoroase sunt pentru bărbați cam ca mârâitul unui jaguar care-și devorează halca de carne și orice încercare de a-l stânjeni în această operație este foarte rău privită. Ca urmare, Bonadea ducea deseori o existență dublă, cea a unui cetățean respectabil în timpul

zilei, care în intervalele întunecate ale lucidității sale este jefuitor de trenuri, și îndată ce n-o mai ținea nimeni în brațe, această femeie liniștită, superbă era apăsată de disprețul față de sine însăși, stârnit de minciunile și degradările la care recurgea pentru a ajunge să fie ținută în brațe. Când simțurile îi erau stârnite, era melancolică și bună, ba chiar dobândea, în amestecul de extaz și lacrimi, de naturalețe vulgară și remușcare pândind-o inexorabil, în izbucnirile maniei sale de a se sustrage deprimării implacabile, un farmec la fel de tulburător și stimulator ca freamătul neîntrerupt al unei tamburine în surdină. Însă în intervalele dintre asemenea accese, cuprinsă de remușcarea între două stări de slăbiciune care o făcea să se simtă neajutorată, era prada unor pretenții la respectabilitate care nu făceau deloc simple relațiile cu ea. Trebuia să fii sincer și bun, compătimitor față de orice nefericire, să iubești familia imperială, să respecți tot ceea ce se cerea respectat și să te comporți din punct de vedere moral la fel de delicat și simțitor ca la patul unui bolnav.

Iar dacă aceste condiții nu erau respectate, tot nu se schimba nimic în mersul lucrurilor. Inventase, ca scuză, un fel de basm din care reieșea că fusese adusă în acea stare jalnică de soțul ei, în primii ani nevinovați ai căsniciei. Acest soț, care era considerabil mai în vârstă decât ea și, de asemenea, mai robust din punct de vedere fizic, apărea ca un fel de monstru lipsit de orice considerație și din primele ceasuri ale noii ei iubiri ea îi dezvăluise lui Ulrich cu tristețe această stare de lucruri. De-abia ceva mai târziu reieși că acest bărbat era un jurist cunoscut și respectat, vădind talent și eficiență în exercitarea profesiei, un pasionat, dar inofensiv vânător, pe lângă aceasta, și un oaspete bine primit la mesele altor vânători și oameni ai legii, unde se discutau chestiuni ce prezentau interes pentru bărbați, nu despre artă și dragoste. Singura eroare a acestui bărbat puțin dispus la flecăreală, binevoitor și jovial consta în faptul că era căsătorit cu cea care îi era soție și ca atare întreținea cu ea, mai degrabă decât alți bărbați, ceea ce în limbajul codului penal se definește ca relații ocazionale de intimitate. Efectul psihologic al docilității de-a lungul anilor față de dorințele unui bărbat

a cărui soție devenise mai mult din calcul decât din tragere de inimă crease pentru Bonadea iluzia de a fi supraexcitabilă trupește și cultiva acum această închipuire aproape independent de propria ei luciditate. O constrângere lăuntrică irezistibilă, pentru ea însăși de neînțeles, o lega de acest bărbat atât de favorizat de circumstanțe; îl dispreţuia din cauza propriei ei lipse de voință și se simțea lipsită de voință pentru a-l putea dispreţui; îl înșela pentru a fugi de el, apoi, în momentele cele mai nepotrivite, vorbea de el sau de copiii pe care-i avea cu el și nu era niciodată în stare să se elibereze cu totul de persoana lui. Asemenea multor femei nefericite, ea își compuse în cele din urmă atitudinea, într-un mediu de viață de altminteri destul de instabil, din aversiunea față de soțul ei, în ce-l privește bine ancorat în acea realitate și transferă conflictul cu el în fiecare nouă trăire care ar fi trebuit să o desprindă de el.

Astfel că, pentru a-i reduce la tăcere lamentările, nu mai rămânea aproape nimic altceva de făcut decât să fie transpusă cât mai repede cu putință din starea de depresie în cea a maniei caracteristice ei. Atunci își acuza partenerul, care se folosea de propria ei slăbiciune, că e lipsit de orice sentimente distinse, însă suferința îi așternea pe ochi un văl de tandrețe larmoaiantă în clipele când, așa cum obișnuia să se exprime cu o detașare științifică, „manifesta o predispoziție“ pentru acel bărbat.

13

Un cal de curse genial aprofundează conștiința faptului de a fi un om fără însușiri

Nu este lipsit de importanță faptul că Ulrich putea să-și spună că nu realizase tocmai puțin în domeniul său științific. Lucrările sale îi aduseseră recunoașterea. Ar fi fost prea mult să se fi așteptat la admirație, căci până și în imperiul

adevărului admirația le este rezervată doar savanților mai vârstnici, de care depinde dobândirea titlului de doctor sau de profesor. Mai exact vorbind, rămăsese ceea ce se numește o speranță, iar în republica spiritelor speranțe sunt numiți republicanii, adică acei oameni care-și închipuie că ar trebui să-și dedice forțele lucrului în sine, în loc de a abate o parte din ele spre evoluția de fațadă; ei uită că performanța unui anume individ este măruntă, în vreme ce ascensiunea în lume constituie dorința tuturor și neglijează astfel datoria socială a aspirației, căci oamenii trebuie să înceapă prin a fi oportuniști, pentru ca în anii succesului să poată oferi un sprijin și un pilon de susținere de care să beneficieze și alții în propria lor ascensiune.

Într-o bună zi, Ulrich însuși încetă să își mai dorească să fie o speranță. Era vremea în care începuse să intre în uz să se vorbească de geniile terenurilor de fotbal sau ale ringurilor de box, chiar dacă în relatările ziarelor nu apărea decât cel mult un fundaș central genial sau un mare tactician al tenisului la cel puțin zece exploratori, tenori sau scriitori geniali. Spiritul vremurilor noi încă nu se statornicise. Însă tocmai atunci Ulrich citi deodată undeva, și fu pentru el ca o boare de vară adiind prea de timpuriu, expresia „genialul cal de curse". Intervenea în relatarea despre o senzațională victorie într-o cursă hipică și ziaristul care o folosise poate nici nu fusese conștient de măreția ideii pe care spiritul contemporaneității i-o strecurase sub pană. Ulrich însă înțelesese dintr-odată în ce relație inevitabilă se afla întreaga sa carieră cu acest geniu din rândurile cailor de curse. Căci calul a fost dintotdeauna animalul sacru al cavaleriei, în tinerețea pe care și-o petrecuse în cazărmi Ulrich abia dacă auzise vorbindu-se despre altceva decât despre cai și femei și fugise ca să devină un om important, iar acum, după atâtea străduințe bogate în peripeții, când s-ar fi putut simți aproape de culmea ambițiilor sale, se vedea salutat de acolo tocmai de calul care îl devansase.

Împrejurarea aceasta își are, desigur, justificarea sa istorică, deoarece n-a trecut încă atât de multă vreme de când lumea își reprezenta spiritul bărbătesc demn de admirație printr-o ființă al cărei curaj trebuia să fie de natură morală,

a cărei forță, forța unei convingeri, a cărei fermitate să fie cea a inimii și a virtuții, considerând rapiditatea drept ceva adolescentin, fentele drept ceva nepermis, mobilitatea și elanul drept contrariul demnității. Până la urmă însă o asemenea ființă nu mai există, ci se mai întâlnește doar prin corpurile profesorale ale gimnaziilor și în tot soiul de exprimări literare, devenind o fantomă ideologică, iar viața a trebuit să-și caute o nouă reprezentare a bărbăției. Însă când viața începu să caute cu adevărat o asemenea imagine, făcu descoperirea că acroșările și derutările pe care o minte inventivă le aplică în calculele sale logice nu sunt la drept vorbind mult deosebite de tacticile de luptă ale unui trup bine antrenat și că există o putere universală de luptă, o putere spirituală, pe care dificultățile și improbabilitatea au determinat-o să acționeze rece și înțelept, antrenată să descopere punctul vulnerabil fie al unei probleme, fie al unui adversar fizic. Dacă am analiza din punct de vedere psihotehnic un mare spirit și un campion național de box, s-ar vădi în fapt că inventivitatea, curajul, precizia, capacitatea lor combinatorie, ca și rapiditatea reacțiilor, aplicate în domeniul de interes pentru ei, sunt după toate probabilitățile aceleași și că, după cum e de presupus, nu se deosebesc în privința virtuților și calităților care le asigură succesele deosebite de cele ale vreunui renumit cal de curse, căci nu trebuie deloc să subevaluăm cât de numeroase sunt însușirile de seamă solicitate atunci când sari călare peste un obstacol. În plus, un cal și un campion de box mai au un avantaj asupra unui spirit superior, și anume că succesul și importanța lor pot fi măsurate incontestabil și că cei mai buni dintre ei sunt recunoscuți ca fiind într-adevăr cei mai buni; în felul acesta sportul și funcționalitatea au ajuns pe drept să-și ocupe locul ce li se cuvine, limitând conceptele învechite de genialitate și de grandoare umană.

În ce-l privește pe Ulrich, se poate chiar afirma că el devansase sub acest aspect cu câțiva ani vremurile în care trăia. Căci își exercita activitatea științifică întocmai în felul în care se îmbunătățește un record cu un centimetru sau un kilogram pentru a obține victoria. Își impusese ca mintea sa să se dovedească ageră și viguroasă și depusese munca celor

puternici. Această voluptate a forţelor spirituale era un amestec de speranţă, de joc beligerant, un soi de nelămurită şi magistrală revendicare a viitorului. Nu-i apărea cu certitudine ce ar fi putut înfăptui cu aceste forţe; cu ele se putea face totul şi nimic, puteai ajunge un mântuitor al lumii sau un criminal. Într-un fel sau altul, situaţia psihică determină în general faptul ca lumea maşinilor şi a invenţiilor să primească în permanenţă impulsuri noi. Ulrich considerase ştiinţa ca o pregătire, o călire, un fel de antrenament. Dacă avea să iasă la iveală că acest mod de gândire ar fi fost prea arid, tranşant, îngust şi lipsit de perspective, atunci nu rămânea altceva decât să fie înţeles ca o expresie a privaţiunii şi tensiunii care formează expresia feţei în timpul marilor eforturi fizice şi de voinţă. Ani de zile iubise această asceză dură a spiritului. Îi ura pe oamenii care, după vorbele lui Nietzsche, nu sunt în stare „să sufere sufleteşte de inaniţie de dragul adevărului", pe cei care se întorc din drum, care renunţă, pe cei slabi, care-şi consolează sufletele cu vorbărie despre suflet şi care, pentru că li se pare că raţiunea le furnizează pietre în loc de pâine, îşi hrănesc sufletele cu sentimente religioase, filosofice şi inventate asemenea unor cornuri muiate în lapte. După părerea sa, alături de tot ceea ce este omenesc, ne aflăm în secolul acesta într-o expediţie care, după cum ne impune mândria, opune tuturor întrebărilor inutile un „nu încă" şi ducem o viaţă fundamentată pe provizorat, însă condusă de conştiinţa ţelului de a atinge cele ce vor veni mai târziu. Adevărul este că ştiinţa a dezvoltat noţiunea forţei spirituale dure, sobre, care face pur şi simplu insuportabile vechile concepţii metafizice şi morale ale stirpei omeneşti, deşi nu poate pune în locul lor decât speranţa că va veni o zi depărtată când o rasă de cuceritori spirituali va coborî în văile rodniciei sufleteşti.

Însă lucrurile nu merg bine în felul acesta decât atâta vreme cât nu eşti silit să-ţi abaţi privirile dinspre depărtările vizionare spre apropierea prezentului şi nu trebuie să citeşti propoziţia care enunţă faptul că între timp un cal de curse a devenit genial. În dimineaţa următoare, Ulrich călcă cu stângul când coborî din pat, tatonând nesigur cu dreptul după papucii de casă. Lucrul acesta se petrecuse într-un alt oraş

şi pe o altă stradă decât cea unde locuia acum, însă doar cu câteva săptămâni înainte. Pe asfaltul cenuşiu şi strălucitor de sub fereastra sa automobilele începuseră să treacă în grabă; puritatea aerului de dimineaţă începea să fie pătrunsă de mirosurile acre ale zilei şi i se păru deodată nespus de stupid ca acum, în lumina lăptoasă care se strecura prin perdele, să-şi înceapă ziua cum făcea de obicei, încovoindu-şi trupul gol în faţă şi pe spate, să şi-l înalţe de la pământ acţionând muşchii pântecelui, lăsându-şi-l apoi să coboare la loc şi în sfârşit să răpăie cu pumnii într-un sac de box, cum fac atâţia oameni la aceeaşi oră, înainte de a se duce la serviciu. O oră pe zi, aceasta înseamnă a douăsprezecea parte a vieţii conştiente, suficientă pentru a menţine trupul bine exersat la nivelul condiţiei unei pantere apte să facă faţă oricărei aventuri; însă ora aceasta este sacrificată de dragul unei aşteptări fără sens, căci aventuri demne de asemenea preparative nu se ivesc niciodată. La fel se prezintă lucrurile cu iubirea, pentru care omul se pregăteşte în felurile cele mai extravagante şi, în sfârşit, Ulrich mai descoperi că şi în ce priveşte ştiinţa era asemenea unui om care a escaladat un lanţ de munţi după altul fără a vedea vreo ţintă în faţa ochilor. Deţinea fragmente dintr-un nou mod de a gândi şi de a simţi, dar perspectiva noului, iniţial atât de impresionantă, se pierdea în amănunte mereu mai numeroase, iar dacă la început crezuse că soarbe din izvorul vieţii, constata acum că aproape toate aşteptările de odinioară secaseră. Atunci se opri chiar în mijlocul unei lucrări importante şi bogate în perspective. Colegii săi de vocaţie i se păreau acum în parte nişte procurori şi agenţi secreţi ai logicii, neomenos de avizi de succes, în parte nişte opiomani şi consumatori ai unui drog straniu de decolorat care le popula lumea cu viziunea cifrelor şi a unor relaţii abstracte. „Pe toţi sfinţii!“ gândi el, „doar n-am avut niciodată intenţia să fiu toată viaţa matematician?“

Dar ce intenţie avusese de fapt? În momentul acela s-ar mai fi putut îndrepta doar spre filosofie, însă în starea în care se găsea el atunci, filosofia îi aducea aminte de povestea Didonei, despre o piele de bou tăiată în fâşii, şi era incert dacă aceste fâşii ar fi putut împrejmui cu adevărat un imperiu;

orice noutate în domeniul acesta ar fi fost exact ceea ce făcuse până atunci şi nu mai avea puterea să-l atragă. Putea să spună doar că se simţea tot mai departe de ceea ce se crezuse în tinereţe, în cazul că măcar atunci ar fi ştiut cât de cât ce dorea. Vedea cu o claritate miraculoasă că, exceptând capacitatea de a câştiga bani, de care nici nu avea nevoie, fusese înzestrat cu toate abilităţile şi însuşirile favorizate de vremea sa, însă îşi pierduse puterea de a le aplica; din moment ce până şi fotbaliştii şi caii au geniu, se hotărî, pentru a mai salva ceva din propria sa individualitate, să-şi ia o vacanţă de un an de la viaţa sa, în care timp să caute să-şi folosească în mod corespunzător capacităţile.

14

Prietenie din adolescenţă

De la întoarcerea sa, Ulrich trecuse de câteva ori pe la prietenii săi Walter şi Clarisse, căci în ciuda faptului că se făcuse vară, aceştia nu plecaseră în vilegiatură, iar el nu-i văzuse de mai mulţi ani. De fiecare dată când ajungea la ei, îi găsea cântând la pian. Pentru ei era de la sine înţeles ca în asemenea momente să nu-l ia în seamă înainte de a-şi termina piesa pe care tocmai o interpretau. De data aceasta era oda închinată bucuriei de Beethoven; milioanele se năruiau, cum le descrie Nietzsche, înfiorate în ţărână, fruntariile duşmănoase se sfărâmau. Învăţătura armoniei universale îi împăca, îi reunea pe cei despărţiţi; ei înşişi îşi uitaseră mersul şi vorbirea şi erau pe cale de a-şi lua dănţuind zborul în văzduh. Chipurile le erau aprinse, trupurile încovoiate, zvâcnind când îşi răsturnau capetele pe spate sau în jos şi când cu ghearele desfăcute izbeau în masa, boltindu-se învolburată, de sunete. Se petrecea ceva nemăsurat; un balon de formă indefinită, plin cu o emoţie fierbinte, se umfla până să plesnească şi din vârfurile degetelor tulburate, din încruntarea

nervoasă a frunții, din tresăririle trupului iradiau simțăminte mereu altele, într-o monstruoasă izbucnire a tot ceea ce era mai personal și intim în ființa lor. Cât de frecvent se mai întâmplase asta până atunci?

Ulrich nu putea suferi pianul acesta în permanență deschis, cu dinții rânjiți, acest idol cu gura imensă, cu picioarele scurte, corcitură între baset și buldog, căruia viața prietenilor săi i se subjugase cu totul, până și în tablourile de pe pereți și în mobilele lipsite de armonie, fabricate în serie; faptul că nu aveau servitoare, ci doar o femeie cu ziua, care se ocupa de bucătărie și deretica, ținea tot de pasiunea aceasta. Dincolo de ferestrele acestei case, urcau vii pâlcuri de copaci bătrâni și niște căsuțe strâmbe către pădurile care cuprindeau peisajul, însă aici, mai aproape, mediul era dezordonat, sterp, însingurat, corodat, așa cum e totul acolo unde marginile marilor orașe se împing departe peste pământuri. Pianul boltea un arc larg peste spațiul dintre vecinătatea aceasta și depărtările luminoase; cu licăririle sale întunecate, iradia coloanele de foc al tandreței și eroismului dincolo de pereții aceștia, chiar dacă se spulberau într-o cenușă măruntă de sunete, ningând de-abia la câteva sute de pași mai departe, fără să mai ajungă până la colina acoperită de pini, unde se afla hanul, la jumătatea drumului care ducea spre pădure. Cu toate acestea, casa putea determina ca sunetele pianului să răsune larg și era unul din acele megafoane prin care sufletul își avânta țipătul în univers, asemenea unui cerb în perioada de rut, căruia nu-i mai răspundea, luându-se la întrecere cu el, decât același strigăt pornit din mii de alte suflete singuratice ridicându-și chemarea în golul universal. Poziția privilegiată pe care o deținea Ulrich în casa aceea se bizuia pe faptul că el declara că muzica este o neputință a voinței și o confuzie a spiritului și vorbea despre ea cu mai mult dispreț decât resimțea în realitate; căci pentru Walter și Clarisse ea reprezenta la vremea aceea cea mai înaltă speranță și spaimă. Din cauza aceasta ei în parte îl disprețuiau, în parte îl venerau ca pe un duh rău.

Când ajunseră la capătul bucății, Walter rămase vlăguit, istovit, pierdut pe taburetul său pe jumătate întors din fața pianului, Clarisse însă se ridică și-l salută cu vioiciune pe

intrusul pătruns în cameră. În mâinile şi pe faţa ei mai tresălta încă încordarea, electrică parcă, a muzicii, şi surâsul forţat zvâcnea în izbucniri de extaz, dar şi cu un fel de silă.

— Prinţul-broască, spuse ea şi făcu un semn cu capul spre spate, arătând poate spre ecourile muzicii sau poate spre Walter.

Ulrich simţi iarăşi încordându-se acea forţă înlănţuitoare dintre el şi ea. La ultima lui vizită ea îi povestise un vis înfricoşător; o creatură lipicioasă căutase să o cuprindă în somn, o fiinţă cu pântecele moale, lascivă şi atroce, şi broasca aceasta uriaşă era parcă muzica lui Walter. Cei doi prieteni nu păstrau prea multe secrete faţă de Ulrich. Clarisse de-abia îl salutase, că se şi întoarse cu spatele la el, înaintând grăbită spre Walter şi scoţând încă o dată strigătul ei de război – „Prinţul-broască" – pe care se părea că Walter nu-l înţelegea, astfel că ea îşi încleştă, dureros şi parcă suferind, mâinile încă tresărind în extazul muzicii în părul lui. Soţul ei avea o figură încurcată, îngăduitoare şi se retrase dinspre vidul echivoc spre muzică.

Apoi Clarisse şi Ulrich făcură fără el o plimbare prin ploaia de raze piezişe ale soarelui de seară; el rămase în casă, aşezat în faţa pianului. Clarisse spuse:

— Să-ţi poţi interzice anume ceva care-ţi dăunează, iată dovada forţei vitale! Pe cei istoviţi îi fascinează tocmai ceea ce le face rău! Tu ce spui? Nietzsche susţine că este un semn de slăbiciune când un artist se preocupă prea mult de morala artei sale.

Se aşezase pe o moviliţă de pământ.

Ulrich ridică din umeri. Când Clarisse, cu trei ani înainte, se căsătorise cu prietenul său din adolescenţă, împlinise douăzeci şi doi de ani şi el însuşi îi adusese ca dar de nuntă *Operele* lui Nietzsche.

— Dacă aş fi în locul lui Walter, l-aş provoca la duel pe Nietzsche, răspunse el surâzând.

Spinarea zveltă, unduind în linii fragile pe sub rochie, a Clarissei se încordase ca un arc şi chiar şi faţa i se înăsprise nefiresc; şi-o întorcea parcă înfricoşată la o parte dinspre prietenul ei.

— Tu eşti încă şi acum feciorelnică şi totodată ai aspiraţii eroice..., adăugă Ulrich; putea să fi fost sau nu o întrebare,

o mică glumă, dar poate și o expresie de admirație plină de afecțiune; Clarisse nu înțelegea prea bine ce voia el să spună, dar aceste două adjective pe care el le mai folosise față de ea odată o străpunseră ca o săgeată de foc un acoperiș de paie.

Din când în când, un val de sunete crescând haotic ajungea până la ei. Ulrich știa că ea i se refuza lui Walter săptămâni la rând când el cânta Wagner. Și totuși, el cânta Wagner; cu conștiința încărcată; ca un viciu de adolescent.

Clarisse ar fi vrut să-l întrebe pe Ulrich cât anume știa el despre această situație; Walter nu era niciodată în stare să păstreze un secret; însă îi era rușine să-l întrebe. Acum Ulrich se așeză pe o moviliță alături de ea și până la urmă Clarisse spuse cu totul altceva:

— Tu nu-l agreezi pe Walter, zise. Nu-i ești prieten.

Suna ca o provocare, însă râdea când făcu această afirmație.

Ulrich îi dădu un răspuns neașteptat.

— Suntem, de fapt, prieteni din adolescență. Tu erai copil, Clarisse, când noi eram deja în situația aceea, pe care n-o poți confunda niciodată, a unei prietenii între adolescenți, care începe să se stingă. Nici nu mai știu câți ani la rând ne admiram reciproc, iar acum ne suspectăm unul pe altul pe măsură ce ne cunoaștem mai profund. Fiecare din noi ar vrea să se elibereze de sentimentul dureros cu care odinioară se confunda pe sine însuși cu celălalt, așa că ne facem unul altuia serviciul de a ne prezenta în niște oglinzi deformante, nemilos de incoruptibile.

— Așadar tu nu crezi, spuse Clarisse, că el va ajunge să realizeze ceva în viață?

— Nimic nu demonstrează mai dureros forța inevitabilului decât felul în care un tânăr înzestrat se limitează, până ajunge un bătrân obișnuit; și anume, fără vreo intervenție violentă a destinului, doar căzând pradă uscăciunii la care fusese condamnat dinainte!

Clarisse își strânse dureros buzele. Era o veche înțelegere, încă din adolescență, între ei, care le dicta faptul că adevărul convingerilor trebuie să se afle mai presus de menajarea susceptibilităților, ceea ce făcea să-i bată acum inima mai viu, însă ea suferea. Muzica! Necontenit creșteau valurile de sunete spre ei. Asculta. Acum, în intervalele de tăcere, se

auzea lămurit clocotul pianului. Dacă nu deveneai precaut, ţi s-ar fi părut că wagnerianul foc mitic ţâşnea din movilițele dintre ei.

Greu de spus ce era cu adevărat Walter. Era şi astăzi un om plăcut, cu ochi elocvenţi, inteligenţi, asta era limpede, deşi trecuse de al treizeci şi patrulea an de viaţă şi de câtăva vreme era funcţionar într-un departament artistic oarecare. Tatăl său îi procurase acea slujbă comodă, legând-o de ameninţarea că-i va retrage sprijinul bănesc dacă n-o accepta. De fapt, Walter era pictor; odată cu istoria artelor la universitate, urmase şi cursurile de pictură de la Academia de Stat şi mai târziu locuise o vreme într-un atelier. Chiar şi atunci când se mutase împreună cu Clarisse în casa împrejmuită de natura nealterată de la marginea oraşului – se căsătoriseră cu puţină vreme în urmă – era încă pictor; însă acum, se părea, devenise din nou muzician, şi în cei zece ani de când o iubea fusese când una, când alta, pe deasupra şi poet, editase o revistă literară, se angajase, ca să se poată căsători, salariat într-o agenţie teatrală, renunţase la această idee după puţine săptămâni, devenise, tot pentru a se putea căsători, după câtăva vreme dirijorul unei orchestre de teatru, după o jumătate de an se convinsese şi de imposibilitatea acestei situaţii, fusese profesor de desen, critic muzical, pustnic şi alte câteva lucruri, până când tatăl său şi viitorul său socru ajunseră, în ciuda toleranţei lor, să nu mai suporte această situaţie. Mai vârstnicii obişnuiau să spună că îi lipsea pur şi simplu voinţa; dar tot atât de bine s-ar fi putut spune că toată viaţa lui fusese doar un diletant multilateral, iar partea remarcabilă era totuşi că oameni competenţi în muzică, în pictură sau în literatură formulaseră aprecieri entuziaste cu privire la viitorul lui Walter. Lui Ulrich, ca să dăm un exemplu contrar, deşi dusese până la capăt câteva lucruri a căror valoare nu s-ar fi lăsat contestată, nu i se întâmplase niciodată să vină cineva la el şi să-i spună: dumneata eşti omul pe care l-am căutat dintotdeauna şi pe care-l aşteaptă prietenii mei! În viaţa lui Walter aşa ceva se petrecea la fiecare trei luni o dată. Chiar dacă asemenea oameni nu sunt tocmai judecătorii cei mai autorizaţi, erau totuşi persoane care aveau oarecare influenţă, puteau formula câte o propunere

deschizând perspective, știau de vreo întreprindere în curs, de poziții, relații și posibilități, punându-le la dispoziție acelui Walter pe care-l descoperiseră și a cărui viață tocmai din cauza aceasta căpătase un curs atât de bogat în cotituri și meandre. Părea că lui îi era rezervat ceva mai mult decât o realizare anume. Poate că avea acel talent de a trece drept un mare talent. Iar dacă așa ceva înseamnă diletantism, atunci viața spirituală a națiunii germane constă în mare parte în diletantism, căci acest talent se întâlnește pe toate treptele și probabil că doar oamenilor cu adevărat foarte înzestrați de obicei le lipsește.

Însă Walter avea chiar și talentul de a conștientiza acea stare de fapt. Cu toate că, firește, ca oricare altul, era gata să creadă că succesele erau urmarea meritelor sale personale, felul acesta avantajos în care fiecare întâmplare fericită îl purtase cu atâta ușurință mereu mai departe îl neliniștise dintotdeauna ca reprezentând o alarmantă lipsă de substanță și de fiecare dată își schimba activitatea și relațiile sociale, nu pur și simplu din instabilitate, ci cu mari conflicte lăuntrice și mânat de spaima că trebuie să rătăcească mai departe de dragul purității ființei sale spirituale, înainte de a prinde rădăcini pe un teren în care înșelăciunea începea să se arate. Drumul său prin viață era un lanț de experiențe zguduitoare, din care se desprindea lupta eroică a unui suflet care se împotrivea tuturor jumătăților de măsură, și nici nu bănuia că în felul acesta nu făcea decât să-și susțină propriile jumătăți de măsură. Căci în vreme ce el suferea și lupta pentru activitatea sa spirituală, așa cum i se cuvine unui geniu, și plătea pe deplin prețul talentului său care nu ajungea să-l facă un om mare, soarta îl adusese pe tăcute într-un cerc lăuntric înapoi la nimicnicie. Ajunsese în cele din urmă în locul unde nimic n-ar mai fi putut să constituie un obstacol; slujba liniștită, retrasă, protejată împotriva tuturor impurităților artei comerciale, în funcția sa de pseudosavant, îi lăsa din belșug independența și răgazul să-și asculte chemarea lăuntrică, posedarea iubitei îi îndepărtase spinii din inimă, casa „la marginea singurătății", în care se mutase cu ea după căsătorie, era făcută parcă anume pentru creație; însă când nu mai era nimic de învins și depășit, se întâmplă

imprevizibilul, operele pe care măreţia conştiinţei sale le promisese de atâta vreme nu apărură. Walter părea să nu mai fie în stare să lucreze ; ascundea şi distrugea ce lucra ; se închidea în odaie ceasuri întregi în fiecare dimineaţă sau după-amiezile când se întorcea acasă, făcea plimbări interminabile cu caietul de schiţe strâns la subsuoară, însă puţinul care rezulta de pe urma acestor plimbări îl tăinuia sau îl distrugea. Avea sute de motive diferite. În ansamblu, însă, concepţiile sale începură să se schimbe în mod izbitor la acea vreme. Nu mai vorbea despre „arta prezentului" şi despre „arta viitorului", noţiuni pe care Clarisse fusese obişnuită încă de pe când avea cincisprezece ani să le asocieze cu persoana lui, ci trăgea pretutindeni o linie – în muzică oprindu-se pe undeva pe la Bach, în literatură la Stifter, în pictură la Ingres – şi declara că tot ceea ce apăruse mai târziu era excesiv, degenerat, suprasofisticat, deja înscris pe panta decadenţei, şi chiar i se întâmplă să susţină tot mai vehement că într-o epocă ale cărei rădăcini morale erau într-o atât de mare măsură înveninate, cum era cea actuală, un artist de reală integritate ar fi trebuit să se abţină de la orice fel de creaţie. Dar ceea ce-l trăda era faptul că, deşi buzele sale pronunţau opinii atât de categorice, de îndată ce se încuia în camera sa, de acolo începeau să răzbată tot mai des acordurile lui Wagner, adică ale unei muzici pe care cu câţiva ani înainte i-o explicase Clarissei ca fiind produsul tipic al unei epoci filistine, excesive, degenerate şi căreia el acum îi căzuse pradă ca unei băuturi îndelung fermentate, fierbinţi, ameţitoare.

Clarisse însă opunea rezistenţă. Îl ura pe Wagner fie şi numai pentru jacheta de catifea şi bereta sa. Ea era fiica unui pictor ale cărui scenografii erau renumite în întreaga lume. Îşi petrecuse copilăria într-o împărăţie străbătută de aerul culiselor şi de mirosul vopselelor, unde se vorbeau trei dialecte artistice diferite, cel al teatrului, al operei şi al atelierului de pictură, înconjurată de catifele, covoare groase, genii, blănuri de panteră, bibelouri, pene de păun, sipete şi alăute. Astfel că nutrea din adâncul sufletului oroare faţă de tot ceea ce s-ar fi putut numi voluptatea artei şi se simţea atrasă de ceea ce era auster şi puternic, fie că ar fi fost vorba de metageometrismul muzicii noi atonale sau de fermitatea

limpede, epurată a formelor clasice, dezgolite de propria lor piele, asemenea preparatelor anatomice. În vremea captivității ei feciorelnice, Walter fusese cel care-i adusese primele mesaje despre așa ceva. Îl numise „Prințul luminii" și, de pe când era o copilă, Walter și cu ea își juraseră să nu se căsătorească până când el nu va fi devenit rege. Istoria metamorfozelor și încercărilor lui fusese în același timp și istoria unor nemăsurate suferințe și extaze, al căror trofeu îl constituise ea însăși. Clarisse nu era atât de înzestrată ca Walter, ceea ce ea știuse dintotdeauna. Însă ea considera geniul ca o chestiune de voință. Încercase cu o energie sălbatică să se dedice studiului muzicii; n-ar fi fost exclus ca la drept vorbind să nu fi avut simț muzical, însă avea zece degete care jinduiau după clapele pianului și avea și hotărârea necesară; făcea exerciții ziua întreagă și își mâna degetele ca pe zece boi slabi de jug care ar fi trebuit să smulgă ceva nemaipomenit de greu din pământ. Se apucase de pictură în același spirit. Încă de pe când avea cincisprezece ani îl considerase pe Walter drept un geniu, pentru că avusese dintotdeauna intenția să se mărite numai cu un geniu. Nu-i permitea să nu fie. Iar când îi constată eșecul, se apără cu toată sălbăticia împotriva acestei schimbări lente, sufocante în atmosfera vieții. Tocmai acum ar fi avut Walter nevoie de căldură omenească, și când simțea că-l chinuiește propria neputință se agăța de ea ca un copil care caută laptele și somnul, însă trupul mic, nervos al Clarissei nu avea nimic matern. I se părea că ar fi fost folosită de un parazit care căuta să se cuibărească în ea și i se refuza atunci. Îl disprețuia și îl batjocorea pentru felul în care el căuta o căldură aburită de spălătorie în preajma ei. Se poate să fi fost o cruzime din partea ei. Însă voia să fie consoarta unui om mare și se lupta deci cu destinul.

Ulrich îi oferi Clarissei o țigară. Ce ar mai fi putut să-i spună după ce-i divulgase, cu atâta lipsă de menajamente, exact ce gândea? Fumul țigărilor lor, învăluit în razele soarelui de seară, se uni la oarecare depărtare de ei.

„Cât știe Ulrich din toate acestea?" gândea Clarisse așezată pe moviliţa ei. „Ah, ce-ar putea el de altfel să înțeleagă de pe urma unei asemenea dureri!" Își amintea cum fața lui

Walter se descompunea, trădând o suferinţă care-l anihila cu totul, când îl asaltau chinurile muzicii şi ale senzualităţii, iar rezistenţa ei transforma situaţia într-una disperată ; nu – presupunea ea –, din monstruozităţile acestea ale unui joc al iubirii desfăşurându-se parcă pe înălţimile Himalaiei, alcătuit din dragoste, dispreţ, spaimă şi din obligaţiile pe care le impun înălţimile sublimului, despre toate acestea Ulrich nu ştia nimic. Ea nu avea o părere prea favorabilă despre matematică şi nu-l considerase niciodată la fel de înzestrat ca Walter. Era inteligent, era logic, ştia multe ; dar depăşea cu ceva starea de barbarie ? E adevărat, pe vremuri juca tenis incomparabil mai bine decât Walter şi îşi mai amintea că la serviciile lui atât de viguroase simţise intens că omul acesta avea să realizeze ce voia, aşa cum nu simţise niciodată în legătură cu pictura, muzica sau gândirea lui Walter. Reflectă : „Poate ştie totul despre noi şi nu spune nimic !“. În ultimă instanţă, mai înainte făcuse o aluzie străvezie la eroismul ei. Tăcerea dintre ei era acum extrem de tensionată.

Însă Ulrich considera : „Ce drăguţă era Clarisse acum zece ani ; pe jumătate încă un copil, plină de o încredere înfocată în viitorul nostru, al fiecăruia dintre noi trei“. Dezagreabilă pentru el fusese la drept vorbind doar o singură dată, atunci când ea şi Walter se căsătoriseră ; se manifesta la ea acel nesuferit egoism al cuplului, care face ca femeile tinere, îndrăgostite la modul ambiţios de bărbatul lor, să fie atât de des insuportabile pentru alţi bărbaţi. „De atunci însă lucrurile s-au îmbunătăţit mult în sensul acesta“, gândi el.

15

Bulversare spirituală

Walter şi cu el fuseseră tineri în vremea aceea, de pe acum uitată, curând după schimbarea secolului, când multă lume îşi închipuia că şi secolul ar fi fost tânăr.

Veacul care tocmai fusese înmormântat nu se distinsese de fapt prin nimic deosebit în cea de-a doua sa jumătate. Dăduse dovadă de înțelepciune în domeniile tehnicii, comerțului și cercetării, însă în afara acestor focare de energie se menținuse liniștit și înșelător ca o mlaștină. Se putea lăuda că știuse să picteze ca vechii maeștri, că făcuse poezie ca Goethe și Schiller și că-și construise casele în stil gotic și renascentist. Imperativele idealului prezidaseră cam în felul unei prefecturi de poliție asupra tuturor manifestărilor vieții. Însă în virtutea acelei legi secrete a spiritului care nu le permite oamenilor nici o imitație fără să o lege și de o exagerare, totul se făcea pe vremea aceea cu o corectitudine artistică niciodată atinsă de modelele admirate, ale cărei urme mai pot fi văzute și astăzi pe străzi și în muzee și – fie că are sau nu vreo legătură – femeile la fel de caste și timide ale acelei epoci trebuiau să poarte veșminte care să le acopere de la urechi și până la pământ, dar etalând în același timp un bust planturos și un posterior voluptuos. De altfel, din tot felul de motive, despre nici o altă epocă din trecut nu se știu atât de puține lucruri ca despre acele trei până la cinci decenii care despart propria noastră vârstă de douăzeci și ceva de ani de aceeași etate a taților noștri. Din acest motiv, ar fi util să ne aducem aminte că în vremurile rele apar case și poezii înfiorătoare după principii la fel de lăudabile ca în vremurile cele bune; că toți cei care iau parte la distrugerea reușitelor unei perioade anterioare bune au simțământul că în realitate le fac și mai bune; și că tinerii lipsiți de vlagă ai unor asemenea vremuri sunt la fel de încrezuți în propria lor vigoare ca toți oamenii noi din toate celelalte epoci.

Se petrece de fiecare dată un fel de miracol când, după o asemenea epocă plată, alunecând pe nesimțite ca pe o pantă, survine deodată un mic urcuș al spiritului, așa cum se întâmpla în acele vremuri. Din spiritul liniștit, ca un strat de ulei pe apă, al ultimelor două decenii ale secolului al XIX-lea se stârnise deodată în întreaga Europă o febră înaripată. Nimeni nu știa precis ce era pe cale să se întâmple; nimeni n-ar fi fost în stare să spună dacă avea să fie vorba de un om nou, o nouă morală sau poate de o restructurare a societății. Astfel că fiecare spunea pe această temă ce-i convenea. Însă

pretutindeni se ridicau oameni care să lupte împotriva vechiului. De pretutindeni apăruse dintr-odată omul cuvenit la locul cuvenit; şi, fapt de o importanţă de netăgăduit, oameni deţinând spirit practic de iniţiativă s-au găsit laolaltă cu cei cu spirit de iniţiativă intelectuală. S-au dezvoltat atunci talente care mai devreme fuseseră înăbuşite sau care nu luaseră parte în nici un fel la viaţa publică. Erau cât se poate de deosebite între ele, iar contradicţiile dintre ţelurile lor erau ireconciliabile. Era iubit supraomul şi era iubit subomul; erau venerate sănătatea şi soarele şi era venerată fragilitatea tinerelor fete bolnave de piept; existau entuziaşti ai cultului eroilor şi entuziaşti ai cultului omului obişnuit; oamenii erau credincioşi şi sceptici, fireşti şi preţioşi, robuşti şi morbizi; visau alei şi castele vechi, grădini întomnate, bazine sticloase, pietre preţioase, haşiş, maladii, demoni, dar şi prerii, orizonturi neîngrădite, furnale şi uzine, trupuri nude încleştate în luptă, răscoale ale celor înrobiţi de muncă, perechea originară şi zdrobirea orânduirilor sociale. Existau, firește, contradicţii şi lozinci de luptă cât se poate de diferite, însă aveau un suflu comun; dacă am fi analizat acea epocă, ar fi ieşit la iveală ceva absurd, cum ar fi un cerc în colţuri, despre care s-ar fi susţinut că ar fi fost alcătuit din fier lemnos, însă în realitate totul se contopea într-o singură semnificaţie luminoasă. Această iluzie, care-şi găsea întruparea în data magică a sfârşitului unui secol şi începutului altuia, era atât de puternică încât unii se aruncau entuziasmaţi în veacul cel nou, încă virgin, în vreme ce alţii se mai lăsau să alunece, repede, încă o dată, în cel vechi, ca într-o casă din care oricum aveau să se mute, fără ca aceste două atitudini să fie resimţite ca deosebite una de alta.

Dacă nu vrem, nu suntem aşadar obligaţi să apreciem excesiv această „mişcare" care ţine acum de domeniul trecutului. Ea s-a consumat oricum doar în acea pătură socială subţire, instabilă, a intelectualilor unanim disprețuiţi, în ciuda tuturor deosebirilor de concepţii dintre ei, de către oamenii cu convingeri de nezdruncinat care, mulţumită lui Dumnezeu, au ajuns iarăşi astăzi în vârf şi nu a afectat mulţimea. Dar, chiar dacă această „mişcare" nu deveni un eveniment istoric, un eveniment oricum fusese, iar cei doi

prieteni, Walter și Ulrich, trăiseră o clipă în licăririle acestuia pe când erau încă tineri. Prin confuzia de convingeri străbătea ceva, ca atunci când mulți arbori se înclină deodată sub aceeași rafală de vânt, un spirit sectar și meliorist, conștiința beatifică a unei izbucniri și a unui început, o mică renaștere și o reformă, așa cum le este dat să cunoască doar timpurilor celor mai bune, iar cei care ar fi păşit atunci pentru întâia oară în lume ar fi simțit de la primul colț adiindu-le pe obraji suflul spiritului.

16

O tainică maladie a timpului

Așadar, atunci, nu cu mult în urmă, ei fuseseră într-adevăr doi tineri – își aminti Ulrich când rămase iarăși singur – pentru care cele mai de seamă acte de cunoaștere avuseseră loc nu numai înaintea tuturor celorlalți, ci, încă și mai mult, pentru amândoi concomitent, căci unul din ei nu trebuia decât să deschidă gura ca să spună ceva nou pentru ca celălalt să fi și formulat aceeași descoperire epocală. Este ceva ciudat în jurul prieteniilor dintre oamenii foarte tineri; sunt ca un ou care își prefigurează în germene splendidul său viitor de pasăre, însă lumii nu îi prezintă nimic altceva decât conturul său cam inexpresiv de ou, care nu poate fi deosebit de nici un alt ou. Vedea limpede în fața ochilor camera de elev și de student în care se întâlneau, când după primele sale ieșiri în lume el se reîntorcea pentru câteva săptămâni acasă. Masa de lucru a lui Walter, acoperită cu desene, notițe și partituri, iradiind de strălucirea viitorului unui om celebru, și rafturile înguste cu cărți, unde Walter se oprea uneori febril, asemenea sfântului Sebastian la stâlpul torturii, cu lumina lămpii în părul său frumos pe care Ulrich i-l admirase întotdeauna în taină. Nietzsche, Altenberg, Dostoievski sau oricine ar fi fost autorul din care tocmai citiseră trebuiau

să se resemneze să rămână răspândiți pe jos sau pe pat când nu mai erau de folos, și fluxul discuției nu mai suferea nici o întrerupere, cât de mică, pentru a-i pune ordonat la locul lor. Trufia tinereții, pentru care până și spiritele cele mai elevate nu servesc decât dacă îi sunt pe plac, i se părea emoționantă în acea clipă. Căuta să-și amintească de discuțiile lor. Erau ca un vis din care la deșteptare mai prinzi doar ultimele reflexe ale somnului. Medită cu o ușoară uimire: dacă noi făceam atunci unele afirmații, ele aveau desigur și un alt scop decât cel de a fi juste, și anume cel de a ne afirma pe noi înșine! Cu mult mai puternic este în tinerețe impulsul de a iradia lumină decât de a vedea în jur la lumina zilei; amintirea acelui simțământ de tinerețe, purtat parcă pe raza de lumină, o percepea acum ca pe o pierdere dureroasă.

Lui Ulrich i se părea că la începutul vieții sale de adult căzuse într-un soi de resemnare generală care, în ciuda unor învolburări ocazionale, repede calmate, se risipea într-o pulsație confuză, apatică. Ar fi fost greu de spus în ce consta acea schimbare. Erau acum dintr-odată mai puțini oameni de seamă? Departe de o asemenea situație! De altfel, ei nici nu constituiau aici obiectul discuției; superioritatea unei epoci nu depindea de ei, așa cum nici filistinismul deceniilor al șaptelea și al nouălea nu reușise să înăbușe evoluția lui Hebbel și Nietzsche, iar aceștia nici nu remediaseră lipsa de spiritualitate a contemporanilor lor. Ajunsese viața în general într-un impas? Nu; devenise chiar mai viguroasă! Existau acum mai multe contradicții paralizante decât înainte? Nici n-ar fi putut exista mai multe! Nu se săvârșiseră înainte vreme nici un fel de acte absurde și criminale? Cu grămada! Între noi fie spus: lumea se dădea în vânt după oamenii slabi și nu-i mai lua în seamă pe cei puternici; se întâmpla ca nătărăii să joace roluri conducătoare, iar cei cu mari înzestrări să pară niște excentrici; în ciuda acestor chinuri ale facerii prin care treceau vremurile, pe care le considera decadente și morbide, omul de rând de origine germanică își citea mai departe, netulburat, revistele ilustrate familiale și vizita în droaie incomparabil mai numeroase palate de cristal și expoziții academice decât galerii ale avangardiștilor; lumea politică îndeosebi nu acorda nici cea mai

mică atenţie vederilor exprimate de oamenii noi şi revistele lor, iar instituţiile publice se menţineau izolate de ceea ce era nou ca prin nişte cordoane sanitare. Nu s-ar putea spune, la drept vorbind, că de atunci toate s-au îndreptat? Oameni care înainte erau doar în fruntea unor mici secte au ajuns între timp celebrităţi vârstnice; editorii şi negustorii de artă au făcut avere; câte ceva nou se întemeiază mereu; toată lumea vizitează atât palatele de cristal, cât şi galeriile avangardiştilor, precum şi grupurile secesioniste ale secesiunii; revistele se modernizează; oamenilor de stat le place să se afişeze drept cunoscători ai diferitelor domenii ale artelor frumoase, iar ziarele scriu istorie literară. Aşadar, ce s-a pierdut?

Ceva imponderabil. Un semn prevestitor. O iluzie. Ceea ce se întâmplă, să spunem, când un magnet eliberează fărâmele de pilitură de fier şi ele se amestecă iarăşi. Ca atunci când firele unui ghem se încâlcesc din nou. Ca atunci când un arc prea întins se destinde. Ca atunci când o orchestră începe să cânte fals. Oricum, nu s-ar fi putut desluşi acum nici un fel de detalii care să nu fi fost cu putinţă de identificat şi înainte, însă toate circumstanţele se modificaseră abia perceptibil. Ideile, a căror influenţă fusese înainte vagă, deveniseră acum pregnante. Culegeau acum faimă persoane care înainte n-ar fi fost luate în serios. Ceea ce fusese brutal se îmblânzise, ceea ce fusese scindat tindea să se reunească, cei independenţi făceau concesii de dragul confirmării, gustul deja format era asaltat de noi îndoieli. Limitele bine conturate deveneau pretutindeni confuze şi o anumită capacitate nouă, indescriptibilă, de adaptare scotea acum la iveală pe primul plan oameni şi idei noi. Aceste prezenţe noi nu erau rele, fără îndoială că nu; nu, era faptul că prea mult rău se amesteca în ceea ce era bun, prea multă eroare în adevăr şi prea mult spirit de acomodare în ceea ce ar fi trebuit să rămână semnificaţia limpede. Se părea că ar fi existat o anumită proporţie favorabilă în care elementele acestui amestec aveau cele mai multe şanse de reuşită; un adaos subtil, dar suficient, de surogat prin care într-adevăr geniul să apară ca genial şi talentul ca îndreptăţind speranţele, aşa cum, în opinia unora, un anumit adaos de smochine prăjite sau cicoare

îi conferă cafelei adevărata aromă de cafea, şi dintr-odată toate poziţiile privilegiate şi importante în domeniul spiritului fuseseră ocupate de asemenea oameni şi toate deciziile erau luate acum potrivit cu vederile lor. Nu se poate spune că ceva anume ar fi produs o asemenea situaţie. Nici nu s-ar putea spune cum s-a ajuns în această situaţie. Nu are nici un rost să atacăm persoane sau idei sau anumite fenomene. Talentele nu lipsesc, nici bunăvoinţa şi nici chiar personalităţile. E ca şi cum s-ar spune că lipseşte totul sau nu lipseşte nimic; e ca şi cum s-ar fi schimbat sângele din vinele oamenilor sau aerul pe care-l respiră, o boală misterioasă ar fi anihilat toate micile indicii de genialitate existente în epoca precedentă, dar în schimb totul scânteiază de noutate şi până la urmă nici nu se mai ştie dacă într-adevăr lumea s-a făcut mai rea sau dacă doar noi am îmbătrânit. Atunci, se poate spune în cele din urmă că s-a ivit o epocă nouă.

Aşadar, în felul acesta se schimbase epoca, întocmai ca o zi care începe cu un cer albastru, senin, şi care se înceţoşează treptat, iar epoca aceasta nu fusese atât de cordială încât să-l mai aştepte pe Ulrich. El îşi lua revanşa faţă de timpul său considerând cauza acestor schimbări tainice, care constituiau maladia timpului şi care distrugeau geniul, ca nefiind altceva decât o stupiditate cu totul comună. Nu înţelegea câtuşi de puţin o asemenea categorisire ca fiind ceva peiorativ. Căci dacă prostia n-ar semăna, văzută dinăuntru, ca două picături de apă cu talentul, dacă văzută din afară n-ar putea să pară progres, geniu, speranţă, ameliorare, atunci nimeni n-ar mai vrea să fie prost şi n-ar mai exista prostie. Cel puţin ar fi uşor de combătut. Însă, din nefericire, prostia are ceva infinit de fascinant şi firesc. Dacă, de exemplu, cineva consideră că o reproducere cromolitografică reprezintă o realizare de o valoare artistică superioară faţă de o pânză pictată în ulei, există un anumit adevăr în această opinie, ceea ce poate fi demonstrat cu mai multă certitudine decât afirmaţia că Van Gogh a fost un mare artist. Tot astfel e facil şi lucrativ să fii mai consistent ca dramaturg decât Shakespeare sau mai echilibrat ca narator decât Goethe, şi o platitudine temeinică cuprinde mai multă umanitate decât o nouă descoperire. Orice s-ar spune, nu există nici o idee

importantă pe care prostia să nu se priceapă să o folosească, căci ea se mișcă pretutindeni și poate îmbrăca toate straiele adevărului. În schimb adevărul n-are decât o singură mantie și un singur drum și este întotdeauna în dezavantaj.

După o vreme însă Ulrich avu o viziune pe această temă. Își închipui anume că marele filosof al bisericii catolice Toma d'Aquino, mort la 1274, după ce cu o trudă indicibilă adusese gândirea epocii sale în cea mai bună ordine, ar fi purces încă mai temeinic în profunzime și și-ar fi încheiat opera; apoi, printr-o grație cu totul specială, rămas încă tânăr, ar fi ieșit, cu multe catastife *in-folio* sub braț, pe poarta boltită a casei sale și un tramvai electric i-ar fi trecut uruind pe sub nas. Uimirea neînțelegătoare a bunului *doctor universalis*, cum era numit în trecut celebrul Aquino, îl amuza pe Ulrich. Un motociclist se apropia pe strada pustie, cu brațele și picioarele flectate, însuflețind cu tunetul motorului întreaga perspectivă. Pe chip îi era imprimată seriozitatea unui copil care zbiară din răsputeri pentru a fi luat în seamă. Privindu-l, Ulrich își aminti de imaginea unei renumite jucătoare de tenis, pe care o văzuse într-un ziar cu câteva zile înainte; se înălța în vârful picioarelor, își dezgolise gamba până la jartieră, celălalt picior zvâcnise în sus spre cap, în timp ce se sălta cu racheta mult ridicată ca să primească o minge, păstrând mereu expresia unei guvernante englezoaice. Pentru aceeași revistă fusese fotografiată și o înotătoare, căreia tocmai i se făcea un masaj după concursul la care participase; la ambele extremități era asistată de câte o femeie cu aer sobru, purtând îmbrăcăminte de stradă; ea era goală, întinsă pe spate pe un pat, cu un genunchi ridicat, într-o poză de abandon, iar maseurul își sprijinea mâinile de acest genunchi și, îmbrăcat într-un halat de medic, privea din această fotografie cu aerul că trupul acestei femei ar fi fost o halcă de carne jupuită, agățată de cârlig în măcelărie. Astfel de lucruri începeau atunci să fie văzute și într-un fel trebuiau acceptate ca atare, așa cum oamenii acceptau zgârie-norii și electricitatea. „Nu poți să te mânii pe timpul în care trăiești fără să suporți tu însuți consecințele", simțea Ulrich. De altfel, el era în orice clipă dispus să agreeze asemenea manifestări ale vieții. Ceea ce nu era în stare să

facă era să iubească fără rezerve aceste manifestări, așa cum i-ar fi dictat starea de bine în societate; de multă vreme persista un aer de neplăcere și silă peste tot ceea ce făcea și trăia el, o umbră de neputință și însingurare, o repulsie universală, căreia el nu-i putea găsi remediul și echilibrul. Uneori se simțea întocmai ca și cum s-ar fi născut cu o înzestrare pentru care în momentul de față nu găsea nici un fel de utilizare.

17

Efectul pe care-l are un om fără însușiri asupra unui om cu însușiri

În timp ce Ulrich discuta cu Clarisse, nici unul din ei nu remarcase că muzica din spatele lor se întrerupea uneori. În asemenea intervale Walter se apropia de fereastră. Nu-i putea vedea pe ceilalți doi, însă simțea că se opriseră nemijlocit dincolo de perspectiva până la care i-ar mai fi zărit. Îl chinuia gelozia. Extazul vulgar al muzicii grav senzuale îl atrăgea îndărăt. În spatele său pianul era desfăcut ca un așternut pe care l-ar fi mototolit cineva care nu dorea să se deștepte pentru a nu fi nevoit să privească în față realitatea. Îl tortura invidia unui paralitic care îi simte pe cei sănătoși mergând alături și nu reușea să se decidă să li se alăture; căci suferința nu-i oferea nici o șansă de împotrivire.

Când Walter se scula dimineața și trebuia să se grăbească spre serviciu, când peste zi sta de vorbă cu oamenii și când după-amiaza se întorcea printre ei spre casă, simțea că este un om important, destinat unor realizări deosebite. Credea atunci că vede totul altfel; puteau să-l emoționeze lucruri din preajma sa pe lângă care alții treceau nepăsători, iar acolo unde alții întindeau necumpănit mâinile spre câte ceva, mișcarea propriului său braț se transforma pentru el într-o adevărată aventură spirituală sau într-o autocontemplativă

amorțeală paralizantă. El era un om sensibil și simțurile sale erau în permanență mânate de îngândurări indecise, peste hârtoape, văi și dealuri unduitoare; nu rămânea niciodată indiferent, ci vedea în toate o fericire sau o nefericire și avea de obicei prilejuri de reflecții animate. Asemenea oameni exercită o atracție neobișnuită asupra altora, pentru că agitația morală în care se găsesc necontenit li se transmite acestora; în conversațiile lor totul dobândește o semnificație personală și, cum cei care intră în relații cu ei trebuie să se preocupe în permanență de ei înșiși, își asigură astfel o plăcere care altminteri n-ar putea fi obținută decât contra unui onorariu la un psihiatru sau la un psihanalist, cu deosebire încă, trebuie adăugat, că în împrejurări ca acestea interlocutorii se simt și ei bolnavi, în vreme ce Walter reușea, din motive pe care ceilalți nu le descifraseră până atunci, să-i facă să se simtă cât se poate de importanți. Cu această însușire de a iradia preocupări față de propria persoană spirituală Walter o cucerise și pe Clarisse, înlăturându-și cu timpul toți rivalii; cum pentru el totul devenea o mișcare etică, putea să vorbească la modul convingător despre imoralitatea ornamentelor, igiena formelor simple și adierile cu miros de bere ale muzicii lui Wagner, așa cum pretindea noul gust artistic, și îl intimidase până și pe viitorul său socru, care avea un intelect de pictor asemenea unei cozi rotate de păun. Era deci în afară de orice îndoială că Walter putea să considere că înregistra anumite succese.

Cu toate acestea, îndată ce ajungea acasă, plin de impresii și proiecte, care erau poate mai mature și mai noi decât oricând înainte, o schimbare descurajatoare se petrecea în el. Nu avea nevoie decât să așeze o pânză pe șevalet sau să aștearnă o foaie de hârtie pe birou, ca aceasta să constituie semnalul unei fugi înfricoșătoare din fața inimii sale. Capul îi rămânea limpede și planul pe care-l alcătuise acolo plutea mai departe într-o atmosferă foarte transparentă și precisă, ba chiar se desfăcea și se preschimba în două sau mai multe proiecte în măsură să rivalizeze în ce privește rangul, însă legătura dintre mintea sa și primele gesturi care ar fi fost necesare pentru realizare era parcă întreruptă. Walter nu se putea decide nici măcar să miște un deget. Nici nu se mai

ridica din locul unde se așezase, iar gândurile îi alunecau dincolo de tema la care lucra precum zăpada care se topește în clipa în care a nins. Nu știa cum trecea timpul, dar până să-și dea seama se făcea seară și cum, după câteva asemenea experiențe, se întorcea acasă de la început pătruns de frica lor, săptămâni întregi începură să lunece și să se scurgă parcă într-o somnolență tulbure. Simțământul acesta de neputință îi încetinea acum toate mișcările și hotărârile și începu să sufere de o melancolie amară, iar incapacitatea de a mai acționa devenise o durere care adesea îi stăruia în spatele frunții ca o hemoragie gata să-l podidească pe nas, de îndată ce ar fi vrut să se apuce de ceva. Walter se speria ușor și manifestările pe care le constata în propria persoană nu numai că-l împiedicau să mai lucreze, ci îl și înspăimântau în asemenea măsură, pentru că i se păreau independente de propria voință, încât adesea avea impresia că erau începutul unui proces de degradare mentală.

Însă în timp ce în cursul ultimului an starea sa se înrăutățise constant, găsise pe de altă parte un ajutor miraculos într-un gând pe care până atunci nu-l prețuise niciodată îndeajuns. Gândul acesta nu era altul decât acela că Europa în care era el silit să trăiască se afla într-o stare de degenerescență fără speranță. În epocile în care, privite din exterior, lucrurile merg bine, în timp ce lăuntric ele trec prin decăderea pe care o cunosc probabil toate cele ce există, deci și în evoluția spirituală, dacă nu este în permanență întreținută cu eforturi deosebite și cu idei noi, întrebarea care s-ar impune este ce anume s-ar putea face pentru a remedia situația; însă învălmășeala de aspecte înțelepte, stupide, infame, frumoase este în asemenea perioade atât de densă și încâlcită, încât după toate aparențele multora li se pare mai simplu să creadă într-o taină inexplicabilă; astfel, ei prevestesc o decădere inexorabilă a ceva anume, care se sustrage unei definiții precise și rămâne cu solemnitate vag. La urma urmelor, este cu totul irelevant dacă e vorba aici de rasă, de vegetarianism sau de suflet, căci, așa cum e cazul cu orice pesimism sănătos, ceea ce interesează este doar să existe ceva inevitabil de care să se poată agăța argumentele. La rândul său, Walter, deși în anii săi mai buni obișnuise să

râdă de asemenea doctrine, ajunsese acum, când începuse să le practice el însuși, să le descopere mai curând marile avantaje. Dacă până atunci *el* fusese cel incapabil să lucreze, ceea ce îi provoca nemulțumirea, acum *epoca* era cea incapabilă, iar el era sănătos. Viața sa, care nu-l dusese nicăieri, dobândi în acel moment o explicație magnifică, o justificare în termeni seculari, deodată demnă de ea însăși și chiar părea un mare sacrificiu când lua în mână penelul sau tocul, ca apoi să le pună deoparte.

Cu toate acestea, Walter avea încă de dus lupte cu sine însuși, iar Clarisse îl tulbura. Ea nu voia să se lase atrasă în discuții critice despre spiritul vremii, credea pur și simplu în geniu. Ce anume era geniul nu știa, însă tot corpul începea să-i tremure și să i se încordeze când era adus în discuție; îl simți sau nu-l simți, acesta era singurul ei criteriu. Pentru el, ea rămăsese fetița crudă de cincisprezece ani. Ea nu înțelesese niciodată cu adevărat sensibilitățile lui și el nu reușise să o domine niciodată. Însă oricât de rece, dură și uneori entuziastă era, cu voința ei înflăcărată, nesubstanțială, avea o capacitate misterioasă de a-l influența, ca și cum prin ea i-ar fi parvenit impulsuri dintr-o direcție cu neputință de adaptat la cele trei dimensiuni ale spațiului. Uneori i se părea că era aici ceva nefiresc. Simțea aceasta mai ales atunci când făceau muzică împreună. Interpretarea Clarissei era aspră și incoloră, ascultând de o lege a excitațiilor pentru el străină; când trupurile lor atingeau o incandescență prin care începeau să se străvadă sufletele, percepea această stare cu o intensitate stranie. Ceva nelămurit se dezlănțuia atunci și amenința să-și ia zborul odată cu spiritul ei. Se stârnea dintr-un hău tainic în ființa ei, care ar fi trebuit să rămână cu strășnicie ferecat; nu știa nici ce-i transmitea această percepție, nici ce anume era; însă îl silea să îndure o spaimă nespusă și să simtă nevoia să întreprindă ceva decisiv împotriva acestei amenințări, lucru pe care însă nu-l putea face, căci nimeni în afară de el nu remarca nimic în acea privință.

Acum o vedea prin fereastră pe Clarisse reîntorcându-se și simțea nelămurit că nici de data aceasta nu avea să fie în stare să reziste impulsului de a-l vorbi de rău pe Ulrich.

Ulrich se reîntorsese într-un moment nepotrivit. O afecta pe Clarisse. El înrăutățea în mod infam în ea exact lucrurile pe care Walter nu îndrăznea să le atingă, caverna dezastrului, ceea ce era demn de compasiune, maladiv, genial la modul fatal în Clarisse, acel loc tainic unde ceva anume trăgea de niște lanțuri care într-o bună zi ar fi putut ceda. Acum ea intrase și stătea în fața lui, cu capul gol, cu pălăria de grădină în mână, iar el o privea. Ochii ei erau ironici, limpezi, tandri; poate puțin prea limpezi. Uneori el avea senzația că ea stăpânea pur și simplu o forță care lui îi lipsea. Încă de pe când era copil, el o simțise ca pe un chin care n-avea să-i lase liniște, dar, evident, n-ar fi vrut niciodată ca ea să fi fost altfel; poate era taina vieții sale, pe care ceilalți doi nu o înțelegeau.

„Ce mult suferim!" gândi. „Cred că nu se întâmplă adesea ca două ființe să se iubească atât de adânc cum suntem noi condamnați să ne iubim." Și începu să vorbească fără tranziție:

— Nu vreau să știu ce ți-a povestit Ulo, însă pot să-ți spun că forța pe care i-o admiri atât nu e altceva decât vid!

Clarisse aruncă o privire spre pian și surâse; fără să vrea, el se așezase iarăși lângă pianul deschis. El continuă:

— Trebuie să fie ușor să nutrești simțăminte eroice când ești de la natură nesimțitor și să gândești în kilometri când habar n-ai ce plenitudine poate să ascundă fiecare milimetru!

Câteodată îl numeau Ulo, ca în vremea adolescenței, iar el îi iubea din acest motiv, așa cum păstrezi o venerație surâzătoare doicii de pe vremuri.

— A ajuns într-un impas! adăugă Walter. Tu nu-ți dai seama; dar să nu-ți închipui că eu nu-l cunosc bine.

Clarisse se îndoia. Walter vorbea agitat:

— Astăzi totul se năruie! Un abis insondabil al inteligenței! E un om inteligent, trebuie să recunosc; însă n-are nici o idee de ce înseamnă forța unui suflet stăpân pe sine. Ceea ce Goethe numește personalitate, ceea ce Goethe numește ordine dinamică, despre acestea el n-are nici măcar o umbră de bănuială. „Conceptul nobil de forță și limitare, de arbitrar și legitate, de libertate și măsură, de ordine dinamică..."

Versurile i se revărsau în valuri de pe buze. Clarisse îi privea buzele cu o uimire prietenoasă, ca şi când ele ar fi dat drumul unei jucării frumoase care să plutească prin aer. Pe urmă îşi aminti de ceva şi îl întrerupse în calitatea ei de stăpână a casei, deşi de vârstă fragedă:

— Nu vrei o bere?

— Da? De ce nu? Ştii că beau întotdeauna câte un pahar.

— Dar n-am deloc în casă!

— Păcat că m-ai întrebat, oftă Walter. Poate că nici nu m-aş fi gândit.

Cu aceasta problema era rezolvată, în ce o priveşte pe Clarisse. Însă Walter era acum descumpănit şi nu mai ştia exact cum să continue.

— Îţi mai aduci aminte de discuţia noastră despre artişti? întrebă el nesigur.

— Care discuţie?

— De acum câteva zile. Ţi-am explicat ce înseamnă pentru un om principiul viu al formei. Nu ţii minte cum am ajuns la concluzia că pe vremuri în locul morţii şi al mecanizării logice domneau sângele şi înţelepciunea?

— Nu.

Walter era dezorientat, căuta, ezita. Dintr-odată izbucni:

— El este un om fără însuşiri!

— Ce vrei să spui? întrebă Clarisse râzând uşor.

— Nimic. Întocmai, nimic!

Însă expresia îi stârnise curiozitatea Clarissei.

— Astfel de oameni există în zilele noastre cu milioanele, susţinea Walter. E tipul de om pe care l-a scos la iveală prezentul! Expresia instantanee îi plăcuse şi lui; ca şi cum ar fi început un poem, cuvintele îl purtau mai departe, înainte de a-şi da seama de înţelesul lor.

— Uită-te la el! Ce ai spune că e? Arată el ca un doctor, ca un negustor, un pictor sau un diplomat?

— Dar nici nu e nimic din toate acestea, îi atrase atenţia sec Clarisse.

— Ei, poate arată cumva ca un matematician!?

— Nu ştiu; nici nu ştiu cum trebuie să arate un matematician!

— Ai spus un lucru foarte adevărat! Un matematician nu arată în nici un fel; adică are întotdeauna un aspect atât de inteligent în general, încât nu s-ar putea spune nimic anume despre ce are cu adevărat în cap! Cu excepţia clericilor romano-catolici, astăzi nimeni nu mai arată aşa cum ar trebui să arate, pentru că ne slujim de capetele noastre într-un mod încă şi mai impersonal decât de mâinile noastre; însă matematica a ajuns la apogeu, ea nu mai ştie nimic despre sine însăşi, aşa cum oamenii, dacă ar ajunge vreodată să se hrănească doar cu pilule energetice în loc de carne şi pâine, n-ar mai şti nimic despre pajişti, viţei şi pui de găină!

Între timp Clarisse aşezase pe masă cina lor frugală, asupra căreia Walter îşi concentrase atenţia; poate era tocmai ceea ce îi sugerase comparaţia de adineaori. Clarisse îi privea buzele. Îi aduceau aminte de mama lui, moartă acum, erau buze puternice, feminine, se îndeletniceau cu mâncatul ca şi cum ar fi trebăluit prin casă; deasupra comisurii buzelor creştea o mustaţă tuşinată. Ochii lui străluceau ca nişte castane tocmai scoase din spuză, chiar şi atunci când căuta o bucată de brânză în farfurie. Deşi era scund şi mai curând firav decât delicat în ce priveşte conformaţia fizică, el făcea impresie şi aparţinea acelei categorii de oameni care apar întotdeauna într-o lumină bună. Continua acum să vorbească.

— După înfăţişare, n-ai putea să ghiceşti ce profesie exercită, cu toate acestea nu lasă impresia unui om care n-are nici o profesie. Ia gândeşte-te cum e el: ştie întotdeauna ce are de făcut; poate să privească o femeie în ochi; poate în orice moment să reflecteze temeinic la orice problemă; ştie să boxeze. Este talentat, are voinţă, e lipsit de prejudecăţi, curajos, rezistent, impulsiv, cumpănit – n-am de gând să le enumăr pe toate la rând, e liber să aibă toate calităţile acestea. Pentru că, de fapt, nu le are! Ele l-au făcut ceea ce este şi i-au determinat drumul pe care s-a înscris, dar cu toate acestea nu-i aparţin. Când se înfurie, ceva râde în el, când e trist, pune ceva la cale. Dacă îl emoţionează ceva, el şi respinge lucrul acela. Orice comportare urâtă lui i se va părea, dintr-un punct de vedere sau altul, bună. Întotdeauna doar un context posibil va determina pentru el felul în care

să aprecieze un anumit lucru. Nimic nu e stabil în ceea ce-l privește. Totul e fluctuant, parte dintr-un întreg, din nenumărate altele, care probabil alcătuiesc un supraîntreg mai mare, despre care el însă nu are nici o idee. Așa că fiecare din răspunsurile lui este un răspuns parțial, fiecare din sentimentele lui doar un punct de vedere, pe el nu-l interesează ce este din ceea ce este, ci doar un „cum este", ca un adaos oarecare, iar atunci prezintă pentru el importanță. Nu știu dacă înțelegi ce vreau să spun?

— Ba da, spuse Clarisse. Însă eu găsesc totul acceptabil.

Fără să vrea, Walter vorbise cu semnele unei aversiuni ce lua proporții; vechiul sentiment din adolescență de a fi fost cel slab în această prietenie îi sporea gelozia. Căci, deși era convins că Ulrich nu realizase niciodată nimic în afara câtorva dovezi de inteligență, el nu putea scăpa în taină de senzația că-i fusese inferior din punct de vedere fizic. Imaginea pe care o schițase acum îl elibera, întocmai ca reușita unei opere de artă; nu el o izvodise din sine, ci, față de un început bun, printr-o reușită tainică un cuvânt se lega de precedentul și în sinea sa se dizolva astfel ceva ce nu conștientiza încă. Când termină de vorbit, înțelese că Ulrich nu exprima altceva decât acest ceva dizolvat, risipit, condiția în care se înfățișau în acel moment toate aparențele.

— Acceptabil? întrebă el acum, dureros surprins. Nu se poate să vorbești serios când spui așa ceva!

Clarisse mesteca o bucată de pâine cu niște brânză cremoasă; nu putea să-i surâdă decât cu ochii.

— Mda, spuse Walter, poate că și noi gândeam astfel odinioară. Însă nu o putem considera decât ca o fază preliminară! Un astfel de om nici nu e om!

Clarisse terminase acum.

— La fel susține și el! replică ea.

— Ce susține și el?

— Ei, ce știu eu!? Că astăzi totul se destramă. Zice că totul se află într-un impas, numai el nu. Însă el nu consideră, ca tine, că lucrurile se prezintă atât de rău. Mi-a povestit odată o istorie mai lungă: dacă iei o mie de oameni și le analizezi natura, dai de două duzini de însușiri, simțăminte, moduri de dezvoltare, principii constructive și așa mai

departe, din care sunt alcătuiți cu toții. Și dacă disecăm trupul nostru, găsim numai apă și câteva duzini de grămăjoare de materie care plutește. Apa urcă în noi așa cum urcă în copaci și ea formează trupurile animalelor, așa cum formează și norii. Găsesc drăguță chestia asta. Doar că te face să nu mai știi ce să spui despre tine însuți. Și nici ce ar trebui să faci. Clarisse chicoti. La care i-am povestit că tu te duci la pescuit cât e ziua de lungă, când ai timp liber, și că stai pur și simplu lungit pe malul apei.

— Ei și? Aș vrea să știu dacă el ar răbda să facă așa ceva măcar zece minute!? Însă *oamenii*, spuse Walter pe un ton ferm, au astfel de îndeletniciri de zece mii de ani, privesc cerul, simt căldura pământului şi nu disecă faptele, cum nu s-ar apuca să-și disece nici mama care i-a născut.

Clarisse nu se putu împiedica să chicotească iarăși.

— El spune că de atunci lucrurile s-au complicat foarte mult. Așa cum plutim pe apă, plutim și pe o mare de foc, o furtună de electricitate, un cer de magnetism, o mlaștină de căldură și așa mai departe. Toate însă fără să le percepem ca atare. Până la urmă nu mai rămân decât formule. Ceea ce înseamnă ele în termeni omenești nu se poate exprima bine; asta e tot. Am și uitat ce am învățat în liceu, însă într-un fel sau altul se potrivește. Iar dacă, spune el, cineva ar vrea astăzi să declare că e frate cu păsările, ca sfântul Francisc sau ca tine, nu-i este permis să trateze lucrurile atât de ușor, ci este necesar să se decidă să fie aruncat în focurile iadului într-un cuptor, să se scurgă în pământ prin intermediul troleului unui tramvai sau să cadă cu un plescăit în vreun canal prin gura de scurgere.

— Da, da, întrerupse Walter această relatare. La început cele patru elemente se transformă în câteva duzini și până la urmă plutim pur și simplu pe relații, procese, pe niște zoaie de procese și formule, pe ceva despre care nici nu se știe dacă e un lucru, un fenomen, o fantasmă a gândirii sau Dumnezeu mai știe ce! Atunci nu mai există nici o deosebire între un soare și un chibrit, iar între gură, ca unul din capetele tractului digestiv, și celălalt capăt, tot nici o deosebire! Același lucru are o sută de aspecte, aspectele o sută de relații, și de fiecare depind alte simțăminte. Creierul omenesc

a izbutit să împartă cu bine lucrurile ; iar lucrurile au împărțit inima omenească.

Sări în picioare, însă rămase în spatele mesei.

— Clarisse ! spuse el. Omul acesta e o primejdie pentru tine ! Uite, Clarisse, de nimic nu au nevoie oamenii astăzi decât de simplitate, de apropierea de pământ, de sănătate – și da, desigur, poți să spui ce vrei – și de un copil, pentru că un copil este ceea ce te leagă cel mai strâns de realitate. Ce-ți povestește ție Ulo e ceva cu totul inuman. Te asigur, eu *am* curajul, când vin acasă, pur și simplu să beau o cafea, să ascult păsărelele, să ies puțin la plimbare, să schimb câteva cuvinte cu vecinii și să las ziua să se scurgă în liniște : așa este viața omului !

Tandrețea acestor imagini îl apropiase pe nesimțite de ea ; dar, ca și cum sentimente paterne și-ar fi făcut auzite de departe glasul adânc, Clarisse deveni deodată încăpățânată. Fața i se închise pe măsură ce el se apropia și căpătă o expresie de ostilitate.

Când se opri acum alături de ea, iradia din ființa lui o blândețe caldă, asemenea unui cuptor țărănesc. Clarisse șovăi o clipă în curentul acesta. Apoi spuse :

— Nu, dragul meu ! Apucă repede o bucată de pâine cu niște brânză de pe masă și-l sărută grăbită pe frunte.

— Mă duc să văd dacă au apărut fluturii de noapte.

— Dar, Clarisse, spuse Walter rugător, la vremea asta știi foarte bine că nu mai sunt fluturi.

— Ei, n-ai de unde să știi !

În urmă nu mai rămase în cameră decât sonoritatea râsului ei. Cu pâinea și brânza în mână se îndepărtă pe pajiște ; locurile erau liniștite și n-avea nevoie s-o însoțească nimeni. Tandrețea lui Walter se năruí în sine ca un *soufflé* scos prea curând din cuptor. Oftă adânc. Apoi se așeză ezitând iarăși la pian și intonă câteva acorduri. Cu sau fără voia lui, se născură niște improvizații pe motive din operele lui Wagner și în murmurul acestei substanțe crescând incontrolabil, pe care la vremea când era orgolios el și-o refuzase, degetele îi pluteau fremătând prin șuvoiul melodic. N-avea decât să se audă cât de departe ! Simțea cum spinarea i se încovoaie de narcoza acestei muzici și soarta i se păru mai dulce.

18

Moosbrugger

La vremea aceea opinia publică era preocupată de cazul Moosbrugger.

Moosbrugger era un tâmplar, un bărbat masiv, cu umerii laţi, fără nici o urmă de îngrăşare, cu părul ca o lână cafenie şi cu pumni puternici, inofensivi. Faţa sa exprima o forţă binevoitoare şi dorinţa de a face ce e bine şi dacă nu i-ai fi văzut aceste calităţi, i le-ai fi simţit după miros, după mirosul aspru, modest, uscat, de atelier, care ţinea de fiinţa aceasta de treizeci şi patru de ani de pe urma faptului că prelucra lemnul, o îndeletnicire care cerea tot atâta cumpănire câtă încordare fizică.

Rămâneai ca înlemnit când vedeai pentru prima dată această făptură binecuvântată de Dumnezeu cu toate semnele bunătăţii, căci Moosbrugger era însoţit de obicei de doi jandarmi înarmaţi şi avea mâinile legate în faţă cu un lanţ puternic de oţel, ţinut de unul din însoţitorii săi.

Când observa că era privit, pe faţa lui lată şi bonomă, cu părul neîngrijit, purtând mustaţă şi o barbă ca un smoc, apărea un surâs; era îmbrăcat într-o haină scurtă, neagră, cu pantaloni cenuşiu deschis, avea o ţinută milităroasă cu pasul mare, dar surâsul acesta îi preocupa îndeosebi pe ziariştii din sala tribunalului. Ar fi putut fi un surâs încurcat sau unul viclean, unul ironic, prefăcut, dureros, alienat, sângeros, nefiresc – era evident că îşi căutau expresiile contradictorii şi păreau să încerce să descopere disperaţi în acest surâs ceva ce în mod limpede nu găseau în întreaga înfăţişare onestă a omului.

Căci Moosbrugger omorâse o femeie, o prostituată de cea mai joasă speţă, şi încă o omorâse în modul cel mai înfricoşător. Ziariştii descriseseră în amănunt o rană la gât întinzându-se de la laringe până la ceafă, precum şi două lovituri

de pumnal în piept, care străpunseseră inima, apoi alte două răni în spinare, în stânga, și mutilarea sânilor, care erau aproape desprinși de trup; își exprimaseră repulsia față de toate acestea, însă nu încheiaseră înainte de a fi numărat treizeci și cinci de lovituri de pumnal în pântece și tăietura pornind cam de la buric și până la furca picioarelor, care se continua cu nenumărate alte răni mai mici pe spate, în vreme ce gâtul prezenta urme de strangulare. Nu găseau legătura între aceste orori și fața exprimând bunătate a lui Moosbrugger, deși ei înșiși erau niște oameni buni, în ciuda faptului că descriseseră întâmplarea cu profesionalism, conștiinciozitate și, în mod evident, cu o încordare care le tăia respirația. Se folosiseră prea puțin până și de explicația cea mai probabilă, și anume că era vorba de un bolnav mintal – căci Moosbrugger mai fusese de câteva ori internat în ospicii pentru delicte similare –, în ciuda faptului că un ziarist bun se pricepe admirabil în zilele noastre la asemenea chestiuni; s-ar fi zis că pentru moment nu doreau să renunțe la ideea că aveau de a face cu un răufăcător și că nu voiau ca evenimentul să treacă din lumea lor în cea a alienaților, iar atitudinea lor era comună cu cea a psihiatrilor, care în repetate rânduri îl găsiseră rațional, declarându-l iresponsabil de tot atâtea ori. Se petrecu și faptul bizar că aceste acte maladive de violență comise de Moosbrugger, când abia deveniseră cunoscute, fuseseră resimțite de mii de oameni, care altminteri condamnau setea de senzațional a ziarelor, ca „în sfârșit ceva interesant", atât de funcționarii grăbiți, cât și de băieții lor adolescenți sau de gospodinele preocupate de grijile casnice. Firește, toți regretau suspinând faptul că existau asemenea creaturi, însă în sinea lor toți se preocupau mai mult de acest caz decât de propria lor profesie. Ba se putea întâmpla chiar în zilele acelea ca la culcare un foarte corect domn șef de serviciu sau un procurist de bancă să-i spună nevestei somnolente: „Ce-ai face tu acum dacă eu aș fi un Moosbrugger...".

Când privirea îi căzu pe această față care avea expresia unei adevărate creaturi a Domnului și pe cătușele pe care le purta, Ulrich se întoarse îndată cu spatele și-i oferi uneia din santinelele din fața tribunalului câteva țigări, întrebând-o

despre convoiul care tocmai atunci ieşise pe uşă; astfel ajunse el să fie la curent; o scenă ca aceasta trebuie că se mai petrecuse cândva, din moment ce o întâlnim adeseori descrisă în fel asemănător, iar Ulrich aproape că începu să creadă el însuşi în autenticitatea ei, însă adevărul era că el citise pur şi simplu în ziar despre respectivele împrejurări. Mai trecu încă mult până când ajunse să-l cunoască personal pe Moosbrugger, iar anterior nu izbutise să-l vadă la faţă decât o singură dată, în timpul procesului. Probabilitatea de a afla ceva neobişnuit din ziar e cu mult mai mare decât aceea de a cunoaşte întâmplări similare prin experienţă proprie; cu alte cuvinte, lucrurile esenţiale se petrec astăzi în sfera abstractului, iar cele fără importanţă în viaţa reală.

Ceea ce află Ulrich pe această cale despre povestea lui Moosbrugger fură aproximativ următoarele:

Moosbrugger fusese un copil nevoiaş, un cioban într-o aşezare atât de mică încât nu avea nici măcar o uliţă, şi fusese atât de sărac încât nu vorbise niciodată cu vreo fată. Pe fete putea doar să le privească de departe; la fel se prezentaseră faptele la vremea uceniciei şi mai târziu, când bătea drumurile pentru a intra calfă la vreun meşter. Ne putem imagina cum stăteau lucrurile. Nu ai voie decât să priveşti de departe la ceva la care râvneşti la fel de firesc ca după pâine şi apă. După câtăva vreme ajungi atunci să nutreşti un jind nefiresc. Îţi trece prin faţa ochilor, rochia i se unduieşte peste gambe. Sare un pârleaz şi atunci ajungi să-i vezi până şi genunchiul. O priveşti în ochi şi ochii îi devin impenetrabili. O auzi râzând, te întorci iute şi zăreşti o faţă la fel de rotundă şi nemişcată ca o gaură în pământ, în care tocmai s-a furişat un şoarece.

Este de înţeles, deci, că şi după ce o omorâse pe prima fată, Moosbrugger se justificase, spunând că era urmărit de spirite care-i vorbeau zi şi noapte. Îl smulgeau din pat când dormea şi-l tulburau când muncea; apoi le auzea, ziua şi noaptea, vorbind unele cu altele şi certându-se. Nu era o boală mintală şi Moosbrugger nu putea să sufere să se vorbească despre aşa ceva; chiar dacă uneori mai împodobea el însuşi spusele cu amintiri din predicile pioase pe care le auzise sau le mai aranja conform cu sfaturile de a simula

care i se dădeau prin închisori, însă materia pentru toate aceste istorii exista; estompându-se doar câte puţin uneori când nu i se da atenţie un timp.

Tot astfel i se întâmpla în timpul peregrinărilor. Iarna un tâmplar găseşte anevoie de lucru şi Moosbrugger era cu săptămânile pe drumuri. Uneori umbli aşa toată ziua, ajungi într-un loc şi acolo nu găseşti nici un adăpost. Trebuie să baţi drumurile până noaptea târziu. N-ai bani de masă, aşa că bei un rachiu, până când ţi se aprind două lumânări în spatele ochilor şi trupul merge singur mai departe. La azilul de noapte nu mai ai chef să rogi să-ţi dea un adăpost, chiar dacă acolo găseşti o supă fierbinte, în parte din cauza păduchilor şi în parte din cauza moralei sâcâitoare pe care ţi-o fac; aşa că mai bine cerşeşti câţiva bănuţi şi te strecori în fânul unui ţăran. Fără să-i mai ceri voie, firește, căci trebuie să te tot rogi de el şi să mai fii şi insultat pe deasupra. Dimineaţa, desigur, urmează certuri şi acuzaţii de violare a proprietăţii, vagabondaj, cerşetorie, şi până la urmă te trezeşti cu un cazier tot mai lung, consultat de fiecare nou judecător ce-şi dă şi mai multă importanţă, ca şi cum Moosbrugger însuşi ar fi fost de elucidat doar prin asemenea condamnări.

Apoi te mai gândeşti ce înseamnă să nu poţi să te speli ca lumea zile şi săptămâni întregi. Pielea devine atât de rigidă încât nu mai poţi face decât mişcări grosolane, chiar dacă ai vrea să faci gesturi tandre, iar sub o asemenea crustă îţi înţepeneşte şi sufletul viu din tine. Se prea poate ca mintea să-ţi fie atinsă mai puţin, să fii în stare să faci ceea ce se cuvine în mod chibzuit; s-ar putea chiar ca mintea să mai ardă ca o luminiţă într-un uriaş far ambulant, năpădit de râme strivite sau de lăcuste, însă tot ceea ce îţi alcătuieşte personalitatea e zdrobit, iar ceea ce se deplasează e doar o colcăitoare substanţă organică. Moosbrugger rătăcind astfel prin câte un sat sau chiar pe un drum singuratic întâlnea procesiuni întregi de femei. Întâi una, apoi, o jumătate de oră mai târziu, iarăşi o femeie şi, chiar dacă apăreau la intervale de timp atât de mari şi nu aveau nimic de a face una cu alta, erau totuşi procesiuni întregi. Mergeau de la un sat la altul sau ieşiseră doar puţin în faţa casei, aveau şaluri

groase sau jachete care le încolăceau șoldurile ca șerpii, intrau în încăperi călduroase, își urmau copiii sau erau atât de singure pe drum încât ai fi putut să le dobori cu o piatră ca pe ciori. Moosbrugger susținea că el nu avea cum să fie un asasin sexual, căci îl însufleţiseră doar sentimente de aversiune față de aceste femei, iar afirmația sa nu pare improbabilă, căci pretindem că înțelegem chiar și o pisică stând în fața unei cuști în care sare în sus și în jos un canar gălbui și durduliu; sau care prinde un șoarece, îi dă drumul, îl prinde din nou doar ca să-l mai vadă fugind o dată; ce e un câine care aleargă după o bicicletă în mișcare, mușcând-o doar în joacă, el, prietenul omului? În relația cu tot ceea ce este viu, în mișcare, rostogolindu-se mut în fața noastră sau alunecând și tupilându-se există o aversiune înnăscută față de un semen al nostru, o creatură care se bucură de propria-i viață. Ce ar trebui să facem, la urma urmei, dacă o asemenea creatură mai și țipă? Putem doar să ne venim în fire sau, dacă așa ceva nu este cu putință, să-i apăsăm fața de pământ și să-i umplem gura cu bulgări.

Moosbrugger era doar o calfă de tâmplar, un om cu totul singuratic și, deși în toate locurile unde lucrase fusese simpatizat de confrați, nu avea nici un prieten. Cel mai puternic dintre instincte îi întorcea din când în când cu totul pe dos făptura și într-un fel feroce; însă poate că în realitate nu-i lipsiseră, cum spunea el, decât educația și ocaziile să facă cu totul altceva din viața lui, să ajungă un înger exterminator sau un incendiator de teatre, un mare anarhist; căci pe anarhiștii care urzeau conjurații el îi considera cu dispreț ca fiind niște impostori. Era în mod evident bolnav; dar, chiar dacă era limpede că firea sa maladivă îi determina comportarea, izolându-l de semeni, lui aceasta i se părea ca un simțământ mai înalt și mai puternic al ființei sale. Viața lui întreagă fusese doar o luptă, o luptă ridicol și înfricoșător de neajutorată, pentru a smulge o justificare pentru ea însăși. Ca ucenic încă strivise degetele unui maistru care voise să-l lovească. De la un altul dispăruse cu banii; din nevoia de dreptate, cum spunea el. Nu rămânea nicăieri timp îndelungat; atâta vreme cât în felul lui de a munci, sărac la vorbă, cu o liniște prietenoasă și cu umerii lui uriași, așa cum se

întâmpla întotdeauna la început, îi ţinea pe ceilalţi la distanţă, rămânea locului; îndată ce începeau să se poarte cu el mai familiar şi lipsit de respect, de parcă ar fi înţeles ce se petrecea cu el, pornea mai departe, căci îl cuprindea un simţământ nefiresc, ca şi cum nu s-ar mai fi simţit bine în propria lui piele. Odată plecase prea târziu; atunci patru zidari de pe un şantier se vorbiseră să-l determine să le simtă superioritatea şi să-l răstoarne de pe schela de la ultimul etaj; îi şi auzea chicotind şi urcând în spatele lui, şi atunci se aruncase asupra lor cu toată forţa lui nemăsurată, îl azvârlise pe unul din ei două etaje mai jos şi le rupsese braţele altor doi. Faptul că fusese pedepsit pentru fapta sa îl zdruncinase, cum spunea el. Plecă de acolo. În Turcia; apoi îndărăt, căci pretutindeni lumea se coaliza împotriva lui; nu exista nici o formulă magică împotriva acestei conjuraţii şi nici un act de bunătate.

Asemenea vorbe le învăţase cu sârg prin ospicii şi închisori; frânturi franţuzeşti şi latineşti, pe care le folosea în locurile cele mai nepotrivite în vorbirea sa, de când înţelesese că posedarea acestor limbi era ceea ce le dădea stăpânilor dreptul să „dezbată" cu privire la soarta lui. Din acelaşi motiv se străduia şi la proces să vorbească o limbă germană cât mai curată, spunea, de exemplu, „asta trebuie să slujească drept bază a brutalităţii mele" sau „mi-o închipuisem ca fiind încă şi mai inumană decât le preţuiesc eu de obicei pe femeile de felul acesta"; când însă constata că nici astfel nu făcea impresie, atunci adopta nu rareori o poză teatrală măreaţă şi se califica pe sine însuşi drept un „anarhist teoretic", care ar fi putut să se lase salvat oricând de social-democraţi dacă ar fi vrut să primească ceva de la aceşti josnici exploatatori evrei ai neştiutorului popor muncitor: aici stăpânea la rândul său o „ştiinţă", un domeniu în care nu-l puteau urmări nici prezumţiile erudite ale judecătorilor săi.

De obicei, această atitudine făcea ca autorităţile judiciare să acorde o atenţie plină de respect „inteligenţei sale remarcabile", cu care era creditat, şi pedepse mai aspre, dar, la urma urmelor, orgoliul său astfel adulat percepea audierile ca reprezentând momentele cele mai de preţ ale vieţii sale. Din acest motiv el nu ura pe nimeni la fel de înverşunat ca

pe psihiatrii care credeau că pot dispune de propria sa ființă atât de complexă cu câteva neologisme, ca și cum pentru ei ar fi fost în discuție de un caz obișnuit. Cum se întâmplă întotdeauna în astfel de situații, aprecierile medicale în ce privește starea sa mentală fluctuau sub presiunea reprezentărilor juridice supraordonate, a expertizelor medicale, iar Moosbrugger nu pierdea nici o ocazie ca în ședințele publice ale procesului să nu-și dovedească superioritatea asupra psihiatrilor și să-i demaște ca pe niște neghiobi umflați și niște șarlatani cu totul neștiutori și care, dacă el ar fi simulat, s-ar fi simțit obligați să-l interneze la ospiciu în loc să-l trimită la închisoare, unde-i era locul. Căci el nu-și nega faptele, voia ca ele să fie înțelese drept cazuri nefericite ale unei mari concepții de viață. Femeile acestea care chicoteau tot timpul erau în primul rând reunite într-o conspirație împotriva lui; ele aveau cu toatele niște țiitori care umblau după fustele lor și nu luau în nici un fel în seamă vorba dreaptă a unui bărbat serios, decât cel mult ca să-l ia în derâdere. Se ferea din calea lor cât putea, ca să nu se lase stârnit; însă lucrul acesta nu era totdeauna posibil. Sunt zile când ca bărbat ți se învălmășește totul în cap și nu mai poți să te apuci de nimic, că-ți și asudă mâinile de neliniște. Atunci, dacă simți că trebuie să te dai bătut, poți să fii sigur că încă de la primul pas îți iese în drum, ca o patrulă de recunoaștere pe care celelalte au trimis-o, o asemenea otravă care să-ți taie calea, o impostoare, una care râde în sinea ei de bărbat în timp ce îl sleiește și îi joacă teatru, dacă nu îl și siluiește, așa lipsită de conștiință cum e!

Astfel veni și capătul acelei nopți, o noapte petrecută în băutură fără tragere de inimă, cu multă larmă ca să-și acopere neliniștea lăuntrică. Chiar dacă n-ajungi să te îmbeți, lumea poate să ți se pară deodată nesigură. Zidurile străzilor se clatină ca niște culise, în spatele cărora cineva așteaptă să i se dea intrarea în scenă. La marginea orașului e mai liniștit, atunci când ajungi în aer liber pe câmpul luminat de lună. Moosbrugger trebuia să facă un ocol ca să ajungă acasă și acolo, lângă podul metalic, fata intră în vorbă. Era o fată dintre acelea care li se vâră în suflet bărbaților pentru bani, o slujnică fără slujbă care fuge de colo până colo, o fărâmiță

de om din care vedeai doar doi ochi de şoarece, căutând să te atragă de sub basma. Moosbrugger o respinse şi grăbi pasul; însă ea se rugă de el s-o ia acasă. Moosbrugger merse mai departe; drept, pe după colţ, în cele din urmă fără să ştie ce face, încolo şi încoace, făcea paşi mari şi ea alerga pe lângă el; el se oprise locului şi ea rămase lângă el ca o umbră. O atrăgea, asta era. Atunci mai făcu o încercare să o determine să plece; se întoarse spre ea şi o scuipă de două ori în faţă. Însă nu ajută la nimic; ea era invulnerabilă.

Întâmplarea se petrecu în parcul situat la mare depărtare, pe care trebuiau să-l traverseze prin locul cel mai îngust. Abia atunci fu Moosbrugger sigur că fata trebuie să fi avut în preajmă un ţiitor; în caz contrar, de unde ar fi avut ea curajul să-l urmeze în ciuda indignării sale? El se pipăi după cuţitul din buzunarul de la pantaloni, căci sigur voiau să-l atragă într-o cursă; poate chiar să sară asupra lui; întotdeauna după asemenea femei se ascunde bărbatul celălalt, care e gata să-şi bată joc de tine. De altfel, nu i se părea că ar fi fost un bărbat deghizat? Vedea umbre mişcându-se şi auzea vreascurile trosnind, în timp ce mironosiţa asta se ţinea după el şi, ca în pendularea amplă a unui ceas, se tot legăna şi îşi tot reînnoia rugăminţile; însă nu vedea nimic asupra căruia să se năpustească cu forţa lui de uriaş şi începu chiar să se teamă de această inacţiune nefirească.

Când ajunseră în dreptul primei străzi, de-a dreptul tenebroase, fruntea i se acoperise de sudoare şi tremura din tot trupul. Nu mai privea deloc în jurul lui şi se îndreptă spre o cafenea care mai era încă deschisă. Dădu pe gât o cafea neagră şi trei coniacuri şi fu în stare să rămână acolo liniştit poate chiar un sfert de oră; dar când plăti îl năpădi iarăşi întrebarea: ce avea să facă dacă ea l-ar fi aşteptat afară? Există asemenea gânduri care ţi se înfăşoară pe după braţe şi picioare, legându-te, imobilizându-te. De-abia făcuse câţiva paşi pe strada întunecată că o simţi pe fată iarăşi lângă el. Acum nici nu mai era umilă, ci obraznică, sigură pe ea; nici nu se mai ruga de el; tăcea doar. Atunci îşi dădu seama că n-avea să mai scape niciodată de ea, pentru că el însuşi o târa astfel după sine. O silă care semăna cu un hohot de plâns i se urcă în gâtlej. Mergea mai departe şi ceea ce îl

urma acolo, cu un pas mai înapoi, era tot el însuși. Tot așa cum întotdeauna întâlnea procesiuni întregi de femei. Își smulsese odată el însuși o așchie mare de lemn care-i intrase în picior, pentru că nu avusese răbdare să aștepte medicul; tot ca atunci își pipăi acum cuțitul din buzunar, îl simțea lung și dur la locul său.

Într-un efort aproape supraomenesc al conștiinței sale morale, lui Moosbrugger îi veni ideea că mai exista o cale de scăpare. Dincolo de gardul de scânduri pe lângă care trecea strada se afla un teren de sport; acolo nu avea cine să-l vadă, așa că dădu colțul. În ghereta strâmtă a casei de bilete se lungi la pământ și își împinse capul în colțul cel mai întunecos; cel de-al doilea sine al său, făptura aceea moale și blestemată, se lungi alături de el. El se prefăcu a fi adormit pe loc, ca mai târziu să se poată strecura de acolo. Însă când se târî încet, cu picioarele înainte, ca să iasă din ascunzătoare, ea era acolo lângă el, petrecându-și brațele pe după gâtul lui. Atunci simți ceva tare în buzunarul lui sau al ei și trase acel ceva afară. Nici nu mai știa bine dacă era o foarfecă sau un cuțit; o lovi cu obiectul acela. Susținuse că ar fi fost doar o foarfecă, însă era cuțitul său. Ea căzu cu capul în gheretă; el o trase puțin în afară, pe pământul moale, și o izbi mereu până când o făcu să se desprindă cu totul de el. Apoi rămase poate încă un sfert de ceas alături de ea și o privi, în vreme ce noaptea deveni din nou calmă și minunat de limpede. Acum ea nu mai putea să insulte vreun bărbat și nici să se mai agațe de el. În cele din urmă trase cadavrul de cealaltă parte a străzii și îl lungi în dreptul unui desiș ca să poată fi găsit mai ușor și îngropat, cum susținea el, căci acum ea nu mai putea să-și poarte de grijă.

La proces, Moosbrugger îi pricinui apărătorului său cele mai neprevăzute dificultăți. Ședea în largul lui, ca un spectator în bancă, îi striga procurorului bravo când acesta spunea ceva în sensul că acuzatul reprezenta un pericol public, după cum i se părea, într-un mod care-i făcea lui onoare și dădea note de apreciere martorilor care afirmau că nu constataseră niciodată la el ceva care să permită să se deducă faptul că ar fi fost iresponsabil. „Ești un tip ciudat", îl felicita din când în când judecătorul care conducea dezbaterile și strângea

conştiincios laţurile pe care acuzatul şi le pusese singur. Atunci Moosbrugger rămânea câte o clipă uimit ca un taur înfierbântat în arenă, îşi lăsa privirile să rătăcească şi remarca pe feţele celor aşezaţi în jur un lucru pe care nu-l putea înţelege, şi anume că se înfundase încă o dată şi mai adânc în vinovăţia lui proprie.

Pe Ulrich îl atrăgea mai ales faptul că apărarea urmărea după toate aparenţele un plan obscur, greu de deslușit. El nu pornise de la început cu intenţia de a omorî şi nici nu voia, de dragul propriei sale demnităţi, să pară bolnav; de poftă sexuală nici nu putea fi vorba, ci doar de silă şi dispreţ; astfel că fapta lui trebuia să fie un omor la care îl împinsese comportarea suspectă a femeii, „această caricatură a unei femei", cum se exprima el. Dacă se făcea bine înţeles, el pretindea chiar ca asasinatul săvârşit de el să fie considerat o crimă politică şi crea uneori impresia că nici nu se lupta pentru el, ci pentru o asemenea interpretare a faptelor. Tactica pe care o folosea în schimb judecătorul era cea obişnuită, care nu vedea în toate decât încercările grosolan viclene ale unui asasin de a se sustrage răspunderii.

— De ce te-ai şters pe mâini de sânge? De ce ai aruncat cuţitul?

— De ce, după săvârşirea faptei, ai îmbrăcat straie şi schimburi curate?

— Pentru că era duminică? Nu pentru că erau pătate de sânge? Cum de în seara aceea te-ai dus la o petrecere? Fapta pe care o săvârşiseşi nu te-a împiedicat să benchetuieşti? N-ai simţit nici o urmă de remuşcare?

Ulrich înţelegea bine resemnarea adâncă cu care Moosbrugger îşi deplângea în asemenea momente educaţia neîndestulătoare, care îl împiedica să deznoade această plasă ţesută din neînţelegere şi pe care, în limbajul său, judecătorul o califica astfel, cu o expresie de refuz şi condamnare:

— Ştii întotdeauna să dai vina pe alţii!

Judecătorul acesta le concentra pe toate, începând cu rapoartele poliţiei şi acuzaţiile de vagabondaj, şi le dădea drept vina lui Moosbrugger; dar, pentru acesta, toate erau cazuri izolate care n-aveau nimic de a face unul cu altul, fiecare având o altă cauză, cu totul în afară de Moosbrugger, undeva în lumea largă. În ochii judecătorului, faptele lui

Moosbrugger izvorau din sinele său, în ochii acuzatului, acestea veniseră spre el ca niște păsări în zbor. Pentru judecător, Moosbrugger era un caz special, pentru sine era o lume și e foarte greu să spui ceva convingător despre o lume întreagă. Se confruntau două tactici, două entități și consecințele logice ale acestora ; dar Moosbrugger se afla într-o situație dezavantajoasă, căci argumentele lui stranii, abisale nu le-ar fi putut exprima nici unul mai înțelept ca el. Ele proveneau nemijlocit din singurătatea confuză a vieții sale și în timp ce toate celelalte vieți există însutit – în același fel văzute de cei care le trăiesc și de cei care le confirmă – viața lui adevărată nu exista decât pentru el. Era ca un suflu care se deformează constant și își schimbă înfățișarea. Firește, l-ar fi putut întreba pe judecător dacă viața lor ar fi fost diferită în esență ? Însă nici nu se gândea la așa ceva. În fața justiției, tot ceea ce până atunci se petrecuse în timp, un lucru urmându-i altuia în chip atât de firesc, era acum în el de-a valma, toate lucrurile se grămădeau unul peste altul și lipsite de sens, iar el se străduia din răsputeri să găsească un înțeles care să nu fie cu nimic mai prejos de demnitatea eminenților săi adversari. Judecătorul părea aproape binevoitor în eforturile sale de a-l sprijini în acest demers și de a-i pune la dispoziție unele expresii, chiar dintre cele care îl expuneau apoi pe Moosbrugger la cele mai înfricoșătoare urmări.

Era ca o umbră în luptă cu un perete și, până la urmă, umbra lui Moosbrugger ajunse să pâlpâie tot mai stins. La ultimele dezbateri ale procesului, Moosbrugger fu de față. Când președintele tribunalului citi concluziile care îl declarau responsabil, Moosbrugger se ridică în picioare și anunță în fața curții :

— Sunt mulțumit cu concluzia aceasta și mi-am atins scopul.

O neîncredere ironică îi răspunse din privirile celor din jur și el adăugă mânios :

— Prin faptul că am forțat lucrurile ca să mi se aducă această acuzație, sunt mulțumit de felul în care a decurs procesul !

Președintele, care acum era plin de severitate și de intenția de a aplica pedeapsa, îl admonestă cu observația că preocuparea curții nu se îndrepta spre simțămintele lui de satisfacție.

Apoi citi sentința de condamnare la moarte ca și cum ar fi venit timpul ca toate prostiile pe care le debitase Moosbrugger pe parcursul dezbaterilor, spre satisfacția tuturor celor prezenți, să fie în cele din urmă contrate. Moosbrugger nu răspunse nimic, ca să nu pară că i s-ar fi făcut frică. Apoi dezbaterile se încheiară și totul luă sfârșit. Însă atunci începu să șovăie; se retrase neputincios împotriva aroganței acestor oameni lipsiți de înțelegere, se întoarse pe călcâie pe când jandarmii tocmai îl scoteau din sală, se luptă să-și caute cuvintele, își ridică mâinile și strigă cu o voce care scutura de pe umerii săi înghiontelile paznicilor:

— Sunt mulțumit de felul în care au decurs lucrurile, chiar dacă trebuie să vă mărturisesc că ați condamnat un nebun!

Era o inconsecvență; însă Ulrich rămase cu respirația tăiată. În mod limpede, aveau de a face cu un caz de nebunie, dar, la fel de limpede, era vorba aici și de confuzia totală a elementelor noastre existențiale. Era ceva incoerent și obscur; însă Ulrich nu reuși să își înfrâneze gândul că dacă omenirea ar fi putut visa la unison, rezultatul ar fi trebuit să fie Moosbrugger. Își veni în fire doar când „paiața aceea jalnică de avocat al apărării", cum îl calificase nerecunoscător Moosbrugger cândva în timpul dezbaterilor, anunță că va face o cerere de casare pornind de la anumite amănunte tehnice, în timp ce uriașul lor client, al ambilor, era scos sub pază din sală.

19

O dojană epistolară și prilejul de a dobândi însușiri. Concurența celor două jubilee de încoronare

Astfel trecu timpul, când Ulrich primi într-o bună zi o scrisoare de la tatăl său.

„Dragul meu fiu! Au trecut de acum mai multe luni de când nu am mai putut discerne din veștile atât de parcimonioase

care ne parvin de la tine dacă ai făcut fie şi un pas mic înainte pe calea carierei tale sau dacă cel puţin ai întreprins preliminarii în vederea unui asemenea pas.

Mă simt nevoit să recunosc cu mulţumire că în cursul anilor din urmă am avut satisfacţia de a auzi din mai multe surse pe care le preţuiesc că realizările tale sunt lăudate şi că pe aceste temeiuri ţi se prevede un viitor plin de perspective. Însă, pe de o parte, înclinaţia ta, pe care în orice caz nu ai moştenit-o de la mine, de a te lansa furtunos atunci când ţi se încredinţează o misiune, pentru ca de îndată să uiţi ceea ce îţi datorezi ţie şi celor care şi-au pus speranţele în tine şi, pe de altă parte, faptul că din scrisorile tale n-am reuşit să desprind nici cel mai mărunt indiciu cu privire la vreun plan în ce priveşte conduita ta viitoare, mă determină să fiu cuprins de o profundă îngrijorare.

Nu numai că ai ajuns la o vârstă când alţi bărbaţi şi-au creat deja o poziţie stabilă în viaţă, ci trebuie să adaug că eu pot muri oricând, iar averea de care vei beneficia, în părţi egale, alături de sora ta, chiar dacă nu va fi deloc neglijabilă, nu este în împrejurările actuale atât de mare, încât doar prin posesia ei să-ţi asigure o poziţie socială, pe care până la urmă va trebui mai degrabă să ţi-o asiguri singur. Uneori sunt profund îngrijorat la gândul că de la doctorat încoace vorbeşti doar nelămurit despre nişte planuri care ar urma să evolueze în cele mai diferite domenii şi pe care tu, în felul tău obişnuit, poate le supraestimezi, fără să-mi comunici satisfacţia de a ţi se fi oferit vreo catedră, la fel cum nici nu aminteşti să fi stabilit cu cercurile universitare competente vreo legătură în privinţa acestor planuri. Este cert că nu pot fi bănuit că aş vrea să minimalizez independenţa ştiinţifică; publicând acum patruzeci şi şapte de ani studiul pe marginea lucrării lui Samuel von Pufendorf, *Teoria responsabilităţii acţiunii morale şi jurisprudenţa modernă*, pe care o cunoşti şi care acum urmează să apară în a 12-a ediţie, am aşezat problema în adevăratul ei context, fiind primul care a demontat prejudecăţile dreptului penal în această privinţă. Dar tot atât de puţin sunt în măsură acum, după experienţele unei vieţi dedicate studiului, să aprob faptul că tinerii ar trebui să se bizuie doar pe sine şi să neglijeze relaţiile cu lumea ştiinţifică şi cu societatea, care îi asigură unui însingurat

tocmai acel sprijin prin care să ajungă să reușească într-un context fecund și profitabil.

Nădăjduiesc deci cu toată încrederea că voi avea cât de curând veşti de la tine și că investiţiile pe care le-am făcut pentru ascensiunea ta își vor găsi recompensa prin faptul că acum, după reîntoarcerea în patrie, vei reînnoi asemenea legături și nu le vei mai neglija în continuare. În acest sens i-am scris vechiului meu prieten și protector, fostul președinte al trezoreriei și actualul conducător al consiliului de pe lângă Mareșalatul Curții Imperiale, Excelența Sa contele Stallburg, și l-am rugat să ia în considerare cu bunăvoință rugămintea ta, pe care i-o vei prezenta neîntârziat. Eminentul meu prieten a avut amabilitatea să-mi răspundă de îndată și ai norocul nu numai să te primească, ci și să urmărească acum cu cald interes cariera ta, așa cum i-am descris-o. Astfel, în concordanță cu puterile și estimările mele și cu condiția ca tu să-i creezi o impresie favorabilă Excelenței Sale și, în același timp, să confirmi aprecierile cercurilor academice influente la adresa ta, viitorul îți este asigurat.

În ce privește rugămintea pe care fără îndoială că vei primi cu bucurie să i-o prezinți Excelenței Sale îndată ce vei ști despre ce este vorba, lucrurile se prezintă în acest mod:

În Germania urmează ca în anul 1918, și anume, în jurul datei de 15 iunie, să aibă loc o mare festivitate care să întipărească în amintirea întregii lumi măreția și puterea Germaniei cu prilejul jubileului de treizeci de ani de la urcarea pe tron a împăratului Wilhelm al II-lea; deși până atunci mai sunt câțiva ani, se cunoaște de pe acum din surse autorizate că s-au făcut pregătiri în acest sens, chiar dacă e de la sine înțeles că pentru moment sunt cu totul neoficiale. Acum, tu știi foarte bine că în același an venerabilul nostru împărat își sărbătorește jubileul de șaptezeci de ani de la urcarea pe tron și că această zi cade în data de 2 decembrie. Judecând după modestia pe care noi, austriecii, o manifestăm în toate problemele care se referă la propria noastră patrie, e de temut, trebuie să spun, că vom avea parte de o experiență similară cu cea a bătăliei de la Sadova, adică germanii, cu spiritul lor metodic, exersat în obținerea de efecte, ne vor întrece, așa cum au făcut și atunci, introducând în luptă puștile cu percutor înainte ca noi să ne fi gândit la vreo surpriză similară.

Din fericire, temerile mele exprimate aici au fost anticipate de anumite personalităţi cu spirit patriotic şi cu relaţii eficiente şi pot să-ţi dezvălui că a fost declanşată la Viena o acţiune pentru a neutraliza în fapt asemenea temeri şi pentru a pune în valoare cum se cuvine întreaga însemnătate a unui jubileu de şaptezeci de ani de domnie binecuvântată şi plină de grijă, comparativ cu o simplă aniversare de treizeci de ani. Cum este firesc ca data de 2 decembrie să nu poată fi prin nimic adusă înaintea celei de 15 iunie, s-a ajuns la ideea fericită de a transforma întregul an 1918 într-un an jubiliar al împăratului nostru pacifist. De altfel, nu sunt informat despre toate acestea decât în măsura în care organismele din care fac parte au avut prilejul de a lua atitudine faţă de preparativele prevăzute, amănunte vei afla tu însuţi îndată ce te vei prezenta la contele Stallburg; acesta s-a gândit să-ţi asigure în comitetul de organizare o poziţie care să facă cinste tinereţii tale.

De asemenea, mă simt nevoit să-ţi sugerez să nu mai refuzi într-un mod atât de jenant pentru mine să îţi prezinţi omagiile domnului Tuzzi, şef de departament în Ministerul de Externe şi al Casei Imperiale, relaţie pe care ţi-am recomandat-o de atâta vreme; te sfătuiesc să-i faci de îndată o vizită soţiei sale, care, cum ştii, este fiica unui văr al soţiei răposatului meu frate, fiind deci vara ta, căci, aşa cum mi se spune, ea ocupă o poziţie proeminentă în preparativele despre care ţi-am relatat anterior şi onoratul meu prieten, contele Stallburg, a avut marea amabilitate să o prevină de vizita ta, drept care tu nu trebuie să iroseşti nici un moment pentru a te achita de această îndatorire.

Despre mine nu mai e nimic altceva de spus; lucrul la noua ediţie a cărţii mele de care ţi-am pomenit îmi ocupă, în afara lecturilor, tot timpul, consumând rămăşiţa de putere de muncă despre care poţi afirma că mai dispui la bătrâneţe. Trebuie folosit tot timpul, căci a rămas puţin.

Despre sora ta aud numai că e sănătoasă; ea are un soţ capabil şi cumsecade, chiar dacă nu va dori nicicând să recunoască faptul că e mulţumită de soartă şi se simte fericită.

Te binecuvântează, cu afecţiune,

Tatăl tău"

Cartea a doua

Se întâmplă cam același lucru

20

Contactul cu realitatea. În ciuda lipsei de însuşiri, Ulrich se comportă impetuos şi temperamental

Faptul că Ulrich se hotărâse într-adevăr să-i prezinte contelui Stallburg omagiile sale avea mai multe motive, nu în ultimul rând şi pe acela că devenise curios.

Contele Stallburg îşi avea biroul în citadela imperială şi regală, la Hofburg, iar împăratul şi regele Kakaniei era un bătrân domn legendar. De atunci au fost scrise multe cărţi despre el şi se ştie cu precizie ce anume a făcut, a împiedicat să se facă sau a neglijat să facă, însă la acea vreme, în ultimul deceniu al existenţei sale şi a Kakaniei, oamenii mai tineri care erau familiarizaţi cu studiul ştiinţelor şi al artelor frumoase intrau câteodată la îndoieli dacă el exista în realitate. Numărul imaginilor care îl reprezentau era aproape la fel de mare ca acela al locuitorilor din imperiu; de ziua naşterii sale se mânca şi se bea ca în cea a Mântuitorului, pe munţi se aprindeau focuri şi glasurile a milioane de oameni dădeau asigurări că îl iubeau ca pe un tată; în cele din urmă, un cântec intonat în onoarea sa era singura creaţie de artă poetică şi componistică din care fiecare kakanian cunoştea măcar câte un vers; dar popularitatea şi notorietatea erau atât de intens persuasive, încât s-ar fi putut întâmpla ca

tocmai credința în existența lui să fi devenit comparabilă cu cea în aștri, pe care îi vezi, deși de mii de ani nu mai există.

Primul lucru care se întâmplă când Ulrich se afla în drum spre curtea imperială de la Hofburg fu că trăsura se opri în curtea exterioară a castelului și vizitiul pretinse să fie plătit, susținând că el îl adusese până acolo, însă nu avea voie să tragă în curtea interioară. Ulrich se supără pe vizitiul pe care-l luă drept șarlatan sau poltron și căută să-l convingă să-l ducă mai departe, însă rămase neputincios în fața refuzului înfricoșat al acestuia și deodată simți teama iradiind precum o forță mai puternică decât el. Când pătrunse în curtea interioară fu izbit de imaginea numeroaselor tunici, pantaloni și căști cu pene roșii, albastre, albe și galbene, care stăteau acolo în soare ca păsările pe un banc de nisip. Considerase până atunci cuvântul „maiestate" ca pe un termen lipsit de semnificație, utilizat în continuare tot așa cum, ateu fiind, rostești „Ferească Dumnezeu"; acum însă privirea i se ridicase pe zidurile înalte din jur și văzu acolo o enclavă cenușie, închisă din toate părțile, fortificată, pe lângă care forfota orașului se desfășura neștiutoare.

După ce-și anunță obiectul vizitei, fu condus pe scări și coridoare, prin camere și săli. Deși era foarte bine îmbrăcat, se simțea evaluat cât se poate de precis de fiecare privire pe care o întâlnise. Nimănui nu părea să-i treacă aici prin gând să confunde aristocrația de spirit cu cea reală și lui Ulrich nu-i mai rămânea altă satisfacție decât cea a unui protest ironic și a unui punct de vedere critic burghez. Se convinse că străbătea o cochilie măreață, cu prea puțin conținut; sălile erau aproape nemobilate, însă predilecția pentru vid nu deținea cerbicia unui stil măreț; Ulrich trecu pe lângă o suită întâmplătoare de gărzi și slujitori care alcătuiau o protecție mai curând neajutorată decât strălucitoare și pe care o jumătate de duzină de agenți bine plătiți și instruiți ar fi asigurat-o mai eficient; în cele din urmă, valeții îmbrăcați în uniforme cenușii, cu șepci asemenea unor comisionari de bancă și care se învârteau printre lachei și gărzi îl făceau să se gândească la vreun avocat sau dentist care nu menținea îndeajuns de bine separația dintre locuința privată și cabinetul de consultații. „Este evident", gândi el, „cum toate

acestea au putut să-i impresioneze cândva pe oamenii epocii Biedermeier ca o splendoare, însă astăzi nici măcar nu rezistă comparaţiei cu frumuseţea şi comoditatea unui hotel, căutând cu viclenie să mai păstreze aparenţele unei rezerve distinse şi ale oficialităţii ceremonioase."

Când intră la contele Stallburg, Excelenţa Sa îl primi într-un spaţiu prismatic amplu şi cav, de proporţii impresionante, în centru aflându-se omul acesta neostentativ, pleşuv, puţin încovoiat şi, asemenea unui urangutan, cu picioarele uşor îndoite din genunchi; îl întâmpină într-un fel care ar fi fost cu neputinţă să pară în sine atitudinea unei oficialităţi de curte, aparţinând unei familii nobile, ci doar o imitaţie a unei poze studiate. Umerii şi-i ţinea aplecaţi, iar buza inferioară îi aluneca în jos; semăna cu un bătrân arhivar sau cu vreun contabil cumsecade. Deodată nu mai avu nici o îndoială de cine îi amintea; contele Stallburg deveni transparent şi Ulrich înţelese că un om care timp de şaptezeci de ani a reprezentat cheia de boltă a celei mai mari puteri trebuie să găsească o anumită satisfacţie în a se retrage în sine şi în a arăta ca cel mai supus dintre subalternii săi; înţelese că a nu avea, ca vizitator, o înfăţişare întru nimic mai personală făcea parte pur şi simplu din conduita corectă, aceasta reprezentând forma cea mai firească a discreţiei în apropierea unei personalităţi de o asemenea importanţă. Tot astfel părea că se cerea descifrat sensul faptului că regii găsesc o satisfacţie în a se defini drept primii slujitori ai statului lor; aruncând o scurtă privire, Ulrich se convinse că Excelenţa Sa purta favoriţi scurţi, cărunţi şi avea bărbia rasă, într-o manieră pe care o arborau toţi uşierii şi hamalii de gară din Kakania. Se stăruia în convingerea că ei se străduiau să-şi imite împăratul şi regele în ce priveşte aspectul exterior, însă în asemenea cazuri este în discuţie o nevoie mai adâncă, reciprocă.

Ulrich avu vremea necesară să cumpănească la aceste aspecte, fiind nevoit să aştepte un timp înainte ca Excelenţa Sa să-i adreseze cuvântul. Instinctul fundamental teatral al costumaţiei şi al transformării de mascaradă, ca făcând parte din plăcerile vieţii, i se oferea fără vreo semnificaţie aparte şi chiar fără nici o urmă de teatralitate; avea ceva atât de

puternic încât obișnuința burgheză de a ridica teatre și de a face din actorie o artă pe care să o poți închiria cu ceasul i se părea, pe lângă această artă de a juca inconștient și tot timpul teatru, ca un lucru cu totul nefiresc, tardiv și maculat. Iar când Excelența Sa în sfârșit își dezlipi buzele și îi spuse: „Respectabilul dumitale tată..." și se opri apoi de îndată, în glasul său consuna ceva care scotea în valoare mâinile lui remarcabil de frumoase, gălbui, ceva ca un suflu moral încordat în jurul întregii sale înfățișări, încât Ulrich găsi toate acestea încântătoare și făcu o greșeală pe care oamenii de spirit o săvârșesc ușor. Căci Excelența Sa îl întrebă cu ce se îndeletnicea, apoi remarcă:

— Așa, foarte interesant, la ce școală? atunci când Ulrich îi răspunse că e matematician; iar când Ulrich îl asigură că nu avea nimic de a face cu școala, Excelența Sa spuse:

— Așa, foarte interesant, înțeleg, știință, universitate.

Lui Ulrich i se păru ceva atât de familiar și de decent, așa cum îți imaginezi o conversație îngrijită, încât pe nesimțite începu să se simtă ca și cum ar fi fost acasă, urmându-și propriile gânduri în loc să dea curs comandamentelor sociale ale situației. Îi veni deodată în minte Moosbrugger. Se afla în fața celui care deținea puterea de a-l grația și nimic nu i se păru mai simplu ca ispita de a vedea dacă s-ar fi putut folosi de această situație.

— Excelență, întrebă el, aș putea folosi această ocazie pentru a interveni în favoarea unui om care a fost pe nedrept condamnat la moarte?

La această întrebare contele Stallburg făcu ochii mari.

— Un asasin din sadism sexual, firește, recunoscu Ulrich, însă în acea clipă văzu el singur că se comporta într-un fel de-a dreptul insuportabil. Un bolnav mintal, bineînțeles, căută el să se corecteze repede, și Excelența Sa știe că legile noastre sunt în această privință rămase în urmă încă de la mijlocul secolului trecut – aproape că-i scăpară aceste cuvinte, apoi înghiți și rămase tăcut.

Ar fi fost nesocotit să-și închipuie că acest personaj s-ar fi putut lansa într-o dispută, cum fac oamenii care sunt atrași de combinațiile intelectuale, adesea fără un scop anume. Câteva cuvinte de felul acesta, bine strecurate, puteau fi

rodnice ca un pământ fertil de grădină, doar că în locul unde se afla el acum produceau mai degrabă efectul unei grămăjoare de pământ aduse accidental pe pantofi când ai intrat în cameră. Însă acum, remarcându-i stinghereala, contele Stallburg îi arată deodată multă bunăvoinţă.

— Da, da, îşi rememoră acesta după ce Ulrich îi amintise cu oarecare efort numele celui în cauză, şi spui că e vorba despre un alienat şi că ai vrea să-l ajuţi pe omul acesta?

— El nu e răspunzător de faptele sale.

— Da, asemenea cazuri sunt întotdeauna deosebit de neplăcute.

Contele Stallburg părea să sufere cu adevărat sub povara dificultăţii unor asemenea cazuri. Îl privi deznădăjduit pe Ulrich şi-l întrebă, ca şi cum n-ar mai fi fost nimic altceva de aşteptat, dacă Moosbrugger fusese deja condamnat definitiv. Ulrich nu putu decât să nege.

— Ei bine, vezi, continuă el uşurat, timpul nu e încă pierdut, şi începu să vorbească despre *papa*, lăsând cazul Moosbrugger într-o stare de indecizie binevoitoare.

Ulrich îşi pierduse un moment prezenţa de spirit după gafa comisă, însă partea remarcabilă era că acea greşeală nu produse o impresie proastă asupra Excelenţei Sale. La început contele Stallburg rămase aproape mut, ca şi cum cineva şi-ar fi scos haina în prezenţa sa; însă apoi, felul direct de a i se adresa i se păru la un om recomandat atât de călduros o dovadă de impetuozitate şi de temperament şi îi părea bine că găsise aceste două cuvinte, căci era hotărât să-şi facă o impresie bună despre cel pe care-l primise. El le şi consemnă („Putem nădăjdui ca în persoana acestui tânăr să fi găsit un ajutor impetuos şi temperamental") pe dată în scrisoarea de recomandare pe care o adresă personajului principal în marea acţiune patriotică ce se pregătea. Când, câteva secunde mai târziu, Ulrich primi această scrisoare, îi făcu impresia că era un copil de la care îţi iei rămas-bun îndesându-i în palmă o bucăţică de ciocolată. El avea acum ceva în mână şi primi instrucţiuni cu privire la o nouă vizită, care ar fi putut fi o misiune la fel de bine ca şi o rugăminte, fără să i se lase prilejul de a ridica vreo obiecţie.

— E o neînțelegere la mijloc, eu n-am avut nici cea mai mică intenție..., ar fi dorit să riposteze, dar acum era deja pe drumul înapoi prin marile coridoare și săli. Rămase deodată locului și se gândi: „Am fost smuls ca un dop dintr-o sticlă și aruncat undeva unde nici n-aș fi vrut să ajung!". Studie cu multă curiozitate simplitatea înșelătoare a ambientului. Putea să recunoască liniștit că nici acum nu făcea nici o impresie asupra lui; nu era nimic altceva decât o lume care nu fusese încă înlăturată. Cu toate acestea, care fusese însușirea aceea stranie, puternică pe care o simțise o clipă? La naiba!, aproape că nici n-ai fi putut s-o denumești altfel: era pur și simplu ceva surprinzător de adevărat.

21

Adevărata inventare a Acțiunii Paralele de către contele Leinsdorf

Adevărata forță motrice a marii acțiuni patriotice – pe care de acum încolo, pentru a ne exprima succint și pentru „a pune în valoare cum se cuvine întreaga însemnătate a unui jubileu de șaptezeci de ani de domnie binecuvântată și plină de grijă, comparativ cu o simplă aniversare de treizeci de ani", o vom numi și Acțiunea Paralelă – nu era însă contele Stallburg, ci prietenul acestuia, Alteța Sa contele Leinsdorf. În frumosul cabinet de lucru, cu ferestrele sale înalte, al acestui mare domn – în centrul multor straturi suprapuse de stiluri, devoțiuni, fireturi și solemnități ale faimei – se afla, la vremea când Ulrich făcuse vizita la Hofburg, secretarul cu o carte deschisă în mâini și-i citea Alteței Sale un pasaj pe care fusese însărcinat să-l găsească. De data aceasta era un fragment din operele lui Johann Gottlieb Fichte, întâlnit în *Cuvântările către națiunea germană* și pe care-l considerase foarte indicat.

„Pentru eliberarea de păcatul originar al trândăviei", citi acolo, „şi de urmările acesteia, laşitatea şi duplicitatea, oamenii au nevoie de modele, aşa cum au reprezentat fondatorii marilor religii, care să prefigureze enigma libertăţii. Înţelegerea necesară în ce priveşte convingerile morale cade în sarcina Bisericii, ale cărei simboluri trebuie considerate nu ca omilii, ci ca mijloace instructive pentru promulgarea adevărurilor eterne."

Secretarul accentuase cuvintele *trândăvie, să prefigureze* şi *biserica*, Alteţa Sa ascultase cu bunăvoinţă, ceruse să i se arate cartea, apoi clătinase din cap.

— Nu, spuse contele imperial, cartea ar fi într-adevăr bună, însă pasajul acela de sorginte protestantă pe tema bisericii nu este adecvat!

Secretarul avea aerul amar al micului funcţionar căruia i se dădea ciorna unui act pentru a cincea oară îndărăt pentru refacere şi ridică precaut o obiecţie:

— Dar impresia pe care ar face-o Fichte asupra cercurilor naţionaliste n-ar fi excelentă?

— Cred, răspunse Alteţa Sa, că pentru moment vom renunţa la el.

Când închise cartea i se închise şi figura, iar faţă de expresia taciturnă, autoritară a fizionomiei sale, secretarul făcu o plecăciune respectuoasă şi-l dădu pe Fichte deoparte, punându-l la loc în bibliotecă printre toate celelalte sisteme filosofice ale lumii; căci trebuie să dansezi cum ţi se cântă.

— Rămânem deci, spuse contele Leinsdorf, pentru moment la cele patru puncte: împăratul pacifist, reper european, adevărata Austrie şi proprietate şi educaţie. Pe baza lor trebuie să întocmeşti circulara.

Alteţa Sa emise în clipa aceea o judecată politică, care transpusă în cuvinte ar fi sunat cam aşa: Vor veni de bunăvoie! Avea în minte acele cercuri care se considerau ca aparţinând mai puţin patriei decât naţiunii germane. Lui îi erau dezagreabile acele elemente. Dacă secretarul său ar fi găsit un citat mai potrivit care să le fi flatat susceptibilitatea (motiv pentru care alegerea se oprise la Johann Gottlieb Fichte), pasajul ar fi fost transcris de-a dreptul; însă în momentul în care un amănunt stânjenitor îl împiedică să ia o asemenea decizie, contele Leinsdorf oftă uşurat.

Alteța Sa era creatorul marii acțiuni patriotice. El produsese în premieră expresia de împărat pacifist atunci când știrea incitantă venise din Germania. Ea se legase de la bun început de imaginea unui conducător în vârstă de optzeci și opt de ani, un adevărat părinte al popoarelor sale, și de cea a unei domnii neîntrerupte de șaptezeci de ani. Aceste două reprezentări purtau în chip firesc trăsăturile bine cunoscute ale imperialului său stăpân, însă gloria care plutea asupra lor nu era cea a Maiestății Sale, ci izvora din realitatea semeață că patria sa avea suveranul cel mai bătrân și cu domnia cea mai lungă din lume. Ignoranții ar fi putut fi tentați să întrevadă aici doar savoarea unei rarități (ca și cum contele Leinsdorf ar fi prețuit mai mult posesia unei mărci poștale rare, o Sahara pe hârtie filigranată, obliterată și cu un dinte lipsă din dantelură, decât cea a unui El Greco, cum de altfel se petreceau faptele în realitate, chiar dacă el le deținea pe amândouă și nu neglija nicidecum celebra colecție de tablouri a casei sale), însă ei gândesc astfel pentru că nu înțeleg ce forță înnoitoare deține o alegorie, chiar mai presus decât cea mai mare bogăție. În această alegorie a bătrânului său suveran se aflau pentru contele Leinsdorf deopotrivă patria pe care o iubea și lumea întreagă, pentru care ea ar fi trebuit să constituie un model. Mari și dureroase speranțe îl influențau pe contele Leinsdorf. N-ar fi putut să spună ce-l mișca mai mult, durerea pentru patria sa pe care n-o vedea ocupându-și locul cuvenit „în familia popoarelor" sau invidia față de Prusia care răsturnase Austria de pe acest loc (în anul 1866, prin trădare!) sau îl cuprindea pur și simplu mândria pentru noblețea unei țări vechi și dorința de a o vedea dovedindu-se exemplară; căci, după părerea sa, popoarele Europei se rostogoleau cu toatele în vârtejul unei democrații materialiste și el își imagina un simbol elevat care trebuia să reprezinte o dojană și un semn al schimbării. Pentru el era limpede că trebuia să se întâmple ceva care să plaseze Austria mai presus de toate celelalte țări, astfel încât acea „strălucită demonstrație a existenței Austriei" să constituie „un reper" pentru întreaga lume, care s-o ajute să-și redescopere adevărata ființă, și că toate erau legate de faptul că țara sa avea un împărat pacifist în etate de optzeci

şi opt de ani. Ceva mai mult sau mai precis decât atât contele Leinsdorf nu ştia, de fapt. Însă era sigur că îl stăpânea acum o mare idee. Nu numai că îi înflăcăra pasiunea – un lucru faţă de care un creştin educat riguros şi în spiritul răspunderii asumate ar fi trebuit să se arate oricum neîncrezător –, ci gândul îl împingea nemijlocit, cu o atât de limpede evidenţă, în închipuiri elevate şi strălucitoare precum cele de suveran, patrie şi fericire universală. Iar ceea ce se menţinea nelămurit nu avea darul să îl neliniştească pe Alteţa Sa. Alteţa Sa cunoştea foarte bine învăţătura teologică despre *contemplatio in caligine divina*, scrutarea întunecimii divine, care în sine este nesfârşit de limpede, dar pentru intelectul omenesc este orbire şi beznă; de altfel, era convingerea sa că un om care înfăptuieşte ceva măreţ de obicei nici nu ştie de ce – doar Cromwell spunea: „Un om nu ajunge nicicând mai departe ca atunci când nu ştie încotro se îndreaptă!". Contele Leinsdorf se abandonă deci mulţumit contemplării acestei alegorii care prin incertitudine, cum simţea el, îl stimula mai puternic decât toate certitudinile.

Abstracţie făcând de respectiva alegorie, vederile sale politice deţineau o fermitate extraordinară şi acea libertate care provine din măreţia unui caracter şi care nu este posibilă decât în absenţa oricăror îndoieli. Ca primogenit, el era membru al Camerei Superioare, însă nu era nici activ politic şi nici nu deţinea vreo funcţie la curte sau în guvern; el nu era „nimic altceva decât un patriot". Tocmai datorită acestei stări de fapt şi datorită averii care îi asigura independenţa, devenise un punct de referinţă pentru toţi ceilalţi patrioţi, care urmăreau cu îngrijorare evoluţia imperiului şi a omenirii. Datoria morală de a nu fi un spectator indiferent, ci de a „da de sus o mână de ajutor" acestei evoluţii îi domina întreaga viaţă. Era convins că „poporul" era „bun", nu numai pentru că numeroşii funcţionari, salariaţi şi slujitori depindeau de el, ci şi pentru că în organizarea lui economică intrau nenumăraţi oameni, pe care el nu-i cunoscuse niciodată altfel decât duminicile şi în zilele de sărbătoare, când izvorăsc ca o mulţime paşnică şi pestriţă din culise asemenea corului la operă. Ceea ce nu se potrivea cu această imagine considera a fi lucrarea unor „elemente subversive"; reprezenta

pentru el rezultatul acţiunii unor indivizi lipsiţi de simţul răspunderii, imaturi şi în goană după senzaţional. Fiind educat în spirit religios şi feudal, niciodată expus contradicţiilor în relaţiile cu oamenii din cercurile burgheze, deloc ignorant, dar, ca rezultat al instrucţiei clericale care-i protejase adolescenţa, împiedicat toată viaţa să recunoască într-o carte altceva decât acordul cu propriile sale principii sau abaterea eretică, el cunoştea concepţia despre lume a contemporanilor săi doar din controversele parlamentare sau ale ziarelor; având destule cunoştinţe pentru a recunoaşte numeroasele superficialităţi pe care le întâlnea în aceste dispute, îşi vedea zilnic confirmată prejudecata că lumea burgheză reală, înţeleasă în profunzime, nu era cu nimic altfel decât şi-o închipuia el. În general, precizarea de „adevărat" adăugată conceptelor politice reprezenta unul din mijloacele auxiliare prin care se orienta într-o lume creată de Dumnezeu, dar care îl nega prea adesea. Era ferm convins că până şi adevăratul socialism coincidea cu vederile sale; chiar de la început, ideea sa cea mai originală, pe care totuşi şi-o ascundea într-o oarecare măsură sie însuşi, fusese să construiască o punte pe care socialiştii să păşească în propriul său lagăr. Este limpede de altfel că ajutorarea săracilor constituia o misiune cavalerească şi că pentru adevărata noblеţe de sânge nu poate exista la drept vorbind o deosebire prea mare între fabricantul burghez şi muncitorii săi; „cu toţii suntem în sinea noastră socialişti" era una din devizele sale preferate şi care semnifica nici mai mult, nici mai puţin decât că pe lumea cealaltă nu ar exista deosebiri sociale. În lumea aceasta, însă, el le considera drept nişte realităţi necesare şi aştepta de la muncitori ca, dacă aveau să se bucure de anumite concesii în problemele bunăstării materiale, să se abţină de la lozincile iraţionale aduse de elemente din afară şi să recunoască ordinea naturală a lucrurilor în lume, cea în care fiecare îşi descoperă datoriile şi prosperitatea care-i sunt stabilite de locul său în societate. Nobilul adevărat i se părea deci la fel de important ca meseriaşul adevărat şi soluţionarea problemelor politice şi economice se reducea în primul rând pentru el la o viziune armonică pe care o denumea „patria".

Alteţa Sa n-ar fi putut să spună ce anume îi trecuse prin minte în sfertul de ceas de după plecarea secretarului său. Poate toate aceste gânduri. Bărbatul de statură mijlocie, în etate de vreo şaizeci de ani, stătea nemişcat în faţa mesei sale de scris, cu mâinile în poală şi nu îşi dădea seama că surâdea. Purta guler moale, pentru că avea o tendinţă spre hipertiroidism, şi o mustaţă în furculiţă, cu barba linsă, fie din acelaşi motiv, fie pentru că în felul acesta aducea cu portretele aristocraţilor boemi din vremea lui Wallenstein. Şedea în mijlocul unei camere înalte, la rândul ei înconjurată de spaţiile mari, goale, ale anticamerelor şi bibliotecii, în jurul cărora se aşterneau, încăperi după încăperi, alte camere, tăceri, devoţiuni, solemnităţi şi cununa a două scări arcuite; iar acolo unde acestea se revărsau în holul de la intrare, stătea în mantia lui grea, încărcată de fireturi, cu bastonul în mână, marele uşier, privind prin deschiderea portalului spre fluiditatea limpede a zilei, pietonii înotând în faţa lui ca într-un acvariu cu peşti aurii. La graniţa acestor două lumi, se arcuiau înalte liniile sinuoase ale unei faţade rococo, celebră în lumea celor docţi în ale artelor nu numai pentru frumuseţea ei, ci şi pentru că era mai mult înaltă decât lată; ea e considerată în zilele noastre ca cea dintâi încercare de a desfăşura învelişul unui castel de ţară, întins şi confortabil, peste planul unui schelet înalt al unei case de oraş şi ca atare drept unul din exemplele cele mai semnificative de tranziţie de la magnificenţa funciară feudală la stilul democraţiei burgheze. Aici se consuma existenţa neamului Leinsdorf, atestat în cărţile de istorie a artei, în trecerea sa înspre spiritul epocii. Ignorantul însă întrezărea tot atât de puţin din această existenţă precum nu vedea picătura de apă care se prelingea pe peretele canalului; remarca doar arcul cenuşiu al porţii graţioase ce dădea înspre strada altminteri stabil trasată, o adâncitură surprinzătoare, aproape tulburătoare, în a cărei peşteră strălucea aurul fireturilor şi al măciuliei uriaşe de la bastonul uşierului. Când vremea era frumoasă, acest uşier se posta în faţa intrării; iar atunci stătea acolo asemenea unei pietre preţioase cu licăriri multicolore, de departe vizibilă, încastrat în aliniamentul de clădiri care nu pătrundeau în conştiinţa nimănui, în ciuda faptului că faţadele relevă ordinea unei străzi din furnicarul nenumărabil

și anonim aflat în trecere. S-ar putea miza pe faptul că o mare parte a „poporului", la a cărui viață ordonată contele Leinsdorf veghea preocupat și continuu, lega numele său, dacă se întâmpla să-l audă menționat, de nimic altceva decât de amintirea acestui ușier.

Însă Alteța Sa n-ar fi văzut nici o depreciere în această interpretare; mai degrabă faptul de a avea un asemenea portar trebuie să i se fi părut o dovadă de „altruism autentic", adecvată unui om ocupând o poziție eminentă.

22

Acțiunea Paralelă, sub înfățișarea unei doamne influente de un inefabil farmec spiritual, așteaptă, gata să-l devoreze pe Ulrich

Pe acest conte Leinsdorf ar fi trebuit Ulrich să-l viziteze, după dorința contelui Stallburg, însă el hotărâse să nu procedeze astfel; pe de altă parte, avea intenția să-i facă „suspusei sale verișoare" vizita la care îl îndemnase tatăl său, pentru că era interesat să ajungă s-o vadă odată cu ochii lui. Nu o cunoștea, însă avea de câtăva vreme o antipatie cu totul deosebită față de ea, pentru că i se întâmplase în repetate rânduri ca lumea care știa de legăturile lor de rudenie și îi dorea binele să-l sfătuiască:

— E tocmai femeia pe care trebuie dumneata s-o cunoști!

Se întâmpla să i se recomande astfel totdeauna cu acel accent deosebit pe *dumneata*, care urmărește să-l evidențieze pe cel căruia i se adresează respectivele cuvinte ca fiind deosebit de indicat pentru a înțelege o asemenea comoară, ceea ce putea să însemne la fel de bine o flaterie sinceră sau o formă de a ascunde convingerea că omul respectiv era întocmai idiotul potrivit pentru o asemenea relație. Așadar, el se întrebase adesea care ar fi putut fi calitățile deosebite

ale acestei femei, însă nu primise niciodată răspunsuri satisfăcătoare. I se spunea fie: „are un inefabil farmec spiritual", fie „este cea mai frumoasă și mai inteligentă femeie care trăiește printre noi", iar unii făceau, pur și simplu, aserțiunea „este o femeie ideală!".

— Dar ce vârstă are de fapt persoana? întreba Ulrich, însă nimeni nu știa și de obicei cel chestionat era surprins că el însuși nu ajunsese să-și pună o asemenea întrebare.

— Cine este, la urma urmei, iubitul ei? întrebă în sfârșit Ulrich nerăbdător.

— Vrei să spui, dacă are o legătură?

Tânărul deloc naiv pe care-l întrebase îl privi uimit.

— Ai dreptate, chiar.

Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap o asemenea supoziție. „Așadar, o frumusețe spirituală", își spuse Ulrich, „o a doua Diotima". Din ziua aceea el o numi astfel în gândurile sale, după acea celebră maestră a iubirii.

În realitate, se numea Ermelinda Tuzzi și cu adevărat doar Hermine. La drept vorbind, Ermelinda nici nu este traducerea numelui Hermine, însă își câștigase dreptul la acest frumos apelativ într-o bună zi, printr-o inspirație pur intuitivă, în momentul în care îi sunase în urechea ei spirituală ca un adevăr mai înalt, chiar dacă soțul ei se numea mai departe Hans, iar nu Giovanni și, în ciuda numelui său de familie, nu învățase limba italiană decât la Academia Consulară. Cu privire la acest șef de departament Tuzzi, Ulrich nutrea o prejudecată cu nimic diminuată față de cea pe care o vădea în legătură cu soția lui. Într-un minister care, ca Minister de Externe și al Casei Imperiale, avea un caracter încă și mai feudal decât celelalte instituții guvernamentale, el era singurul funcționar de origine burgheză ocupând o poziție de decizie, conducea acolo departamentul cel mai influent, era considerat mâna dreaptă și, după cum circulau zvonurile, era chiar adevăratul cap al ministrului său și făcea parte din categoria puținilor oameni care exercitau o înrâurire asupra istoriei Europei. Când însă, într-un mediu într-atât de marcat de orgolii, un burghez avansa la o poziție în asemenea măsură de înaltă, pe bună dreptate se putea ajunge la concluzia că acesta deținea unele însușiri care

reuneau într-un mod avantajos calitatea de a fi de neînlocuit ca persoană cu cea de a se putea retrage într-o rezervă modestă, iar Ulrich nu era departe de a și-l închipui pe acest influent șef de departament ca pe un fel de adjutant de cavalerie, foarte competent, care urma să-i mustruluiască pe nobilii cadeți. La aceste calități intervenea complementar o parteneră de viață pe care și-o închipuia, în ciuda frumuseții ei, ca nemaifiind tânără, ci ambițioasă și încorsetată într-o educație burgheză.

Însă Ulrich avea să rămână foarte surprins. Când se duse să-i prezinte omagiile, Diotima îl primi cu surâsul inteligent al unei femei importante care știa totodată că e frumoasă și că trebuie să-i ierte pe bărbații superficiali care se gândeau în primul rând la acea calitate a ei.

— Te așteptam de mult, spuse ea, și Ulrich nu-și putu da seama dacă aceste cuvinte reprezentau o amabilitate sau o dojană. Mâna pe care i-o întinse ea era durdulie și lipsită de orice greutate.

El i-o strânse într-a lui o clipă mai mult decât ar fi trebuit, nu reușea să-și desprindă gândurile îndată de acea mână. Rămăsese în mâna lui ca o petală cărnoasă ; unghiile ascuțite ca elitrele unei insecte păreau să fie în stare să-și ia zborul în orice clipă, cu mână cu tot, în improbabil. Extravaganța acestei mâini de femeie îl covârșise, era la urma urmelor un organ omenesc cu totul nerușinat care pipăia totul ca un bot de câine, dar care, în mod oficial, reprezenta însuși centrul fidelității, nobleței și tandreței. În aceste câteva secunde observă că pe gâtul Diotimei erau mai multe straturi de grăsime, acoperite cu pielița cea mai delicată ; părul îi era prins într-un coc grecesc, care i se înălța țeapăn și semăna, în desăvârșirea lui strânsă, cu un cuib de viespi. Ulrich se simțea îmboldit de un anumit sentiment de ostilitate, un fel de poftă de a o stârni pe această femeie surâzătoare, însă pe de altă parte nu se putea sustrage cu totul fascinației pe care o exercita asupra sa frumusețea Diotimei.

Diotima, la rândul ei, îl privea lung și aproape cântărindu-l. Auzise câte ceva despre acest văr, iar ceea ce îi ajunsese la urechi păstra o ușoară aură de scandal în ce privea viața lui particulară, și de altfel bărbatul acesta era rudă cu ea.

Ulrich vedea că nici ea nu putea face abstracţie cu totul de impresia trupească pe care el i-o produsese. Cu astfel de reacţii era obişnuit. Era proaspăt ras, înalt, bine făcut şi musculos, dar suplu, faţa îi era limpede şi impenetrabilă; într-un cuvânt, el însuşi avea uneori impresia că arată întocmai ca ideea preconceputăpe care cele mai multe femei şi-o fac despre un bărbat impozant, încă tânăr, şi la drept vorbind nici n-avea totdeauna forţa să le abată de la această impresie. Însă Diotima se protejă, acordându-i o compasiune de ordin intelectual. Ulrich observă că ea îi studia mai departe înfăţişarea şi că era limpede că nu o făcea cu sentimente de neplăcere, spunându-şi poate în vremea aceasta că nobilele însuşiri pe care el părea în chip manifest să le posede trebuie să fi fost înăbuşite de o viaţă vicioasă şi că ar fi trebuit salvate. Deşi nu era cu mult mai tânără decât Ulrich şi feminitatea îi era într-o deplină înflorire trupească, din toată fiinţa ei se desprindea un aer virginal de spiritualitate încă de-abia înmugurită, care constituia un contrast straniu cu siguranţa de sine pe care o arăta. Astfel continuau să se cântărească unul pe altul şi după ce începuseră să stea de vorbă.

Diotima deschise discuţia prin a spune că Acţiunea Paralelă era, din punctul ei de vedere, un prilej care nu avea să se mai ofere niciodată pentru a realiza lucruri demne de a fi considerate de cea mai mare importanţă şi grandoare.

— Trebuie şi vrem să traducem în viaţă o idee cu totul măreaţă. Avem acum prilejul şi nu trebuie să-l pierdem!

Ulrich întrebă cu naivitate:

— Te gândeşti la ceva anume?

Nu, Diotima nu se gândea la ceva anume. Cum altfel! Nimeni din cei care vorbesc despre ceea ce este măreţ şi important pe lume nu se referă la ceva cu adevărat existent. Cu ce anume însuşire stranie a lumii ar putea semăna? Totul se reduce la faptul că un lucru este mai impunător, mai important, mai frumos sau mai trist decât altul, la o ierarhizare şi la un comparativ, astfel că nu există nici o culme, nici un superlativ? Dar, dacă atragem atenţia asupra acestui aspect cuiva care tocmai vrea să vorbească despre ce este mai important şi mai grandios, atunci el începe să

bănuiască pe loc că are de a face cu un om nesimțitor și lipsit de idealism. Așa i se întâmpla Diotimei, iar Ulrich vorbise tocmai în sensul acela.

Ca femeie al cărei spirit era în general admirat, Diotima găsea că obiecția lui Ulrich era lipsită de reverență. Surâse după o vreme și răspunse:

— Există atât de multe lucruri mari și bune care încă n-au fost traduse în viață, încât alegerea nu va fi ușoară. Dar vom constitui comitete care să reprezinte toate cercurile populației și care ne vor fi de ajutor. Sau dumneata, *Herr von...*, nu consideri că ar reprezenta un avantaj nemaipomenit să avem posibilitatea de a apela la o națiune, la drept vorbind chiar la întreaga lume, cu un asemenea prilej, lansând un apel ca din toiul acestor meschinării materialiste toți oamenii să-și înalțe gândul spre cele spirituale? Nu trebuie să te gândești că tindem la ceva patriotic în sensul de mult perimat al cuvântului.

Ulrich evită răspunsul printr-o vorbă plină de haz.

Diotima nu râse; surâse doar. Era obișnuită cu oamenii de spirit; însă aceștia erau totdeauna și ceva mai mult. Paradoxurile ca atare i se păreau lipsite de maturitate și îi stârniră impulsul să-i atragă atenția acestei rude ale sale asupra seriozității vieții reale, care împrumuta mărețului demers patriotic atât demnitate, cât și spirit de răspundere. Vorbea acum pe un alt ton, închizându-se în ea și în același timp deschisă; Ulrich căuta fără să vrea printre cuvintele ei acea panglicuță neagră și galbenă cu care se prind și se îndosariază actele în ministere. Însă gura Diotimei nu rostea câtuși de puțin doar expresii ministeriale, ci și din cele folosite de cunoscătorii artelor frumoase, cum ar fi „o epocă inexpresivă, dominată doar de logică și psihologie" sau „prezent și veșnicie" și deodată fu vorba de Berlin și de „tezaurul de simțăminte" pe care imperiul austriac îl mai păstra încă, spre deosebire de Prusia.

Ulrich încercă de câteva ori să întrerupă acest mesaj al tronului consacrat celor spirituale; însă numaidecât miresmele de sacristie ale birocrației exaltate învăluiau în norii lor întreruperea, ascunzându-i cu delicatețe lipsa de tact.

Ulrich rămase uimit. Se ridică, prima sa vizită luase în mod evident sfârşit.

În momentul retragerii sale, Diotima îl tratã cu acea curtoazie blândă, în mod oarecum precaut şi ostentativ puţin exagerată, pe care o învăţase de la soţul ei; acesta făcea uz de ea în relaţiile sale cu tinerii aristocraţi care-i erau subordonaţi, dar care într-o zi ar fi putut ajunge miniştrii săi. Când îl invită să mai revină, era în atitudinea ei ceva din orgolioasa nesiguranţă a spiritului faţă de o forţă vitală mai puţin cizelată. Pe când îi ţinea iarăşi mâna moale, lipsită de greutate, într-ale lui, se priviră în ochi. Ulrich avu senzaţia incontestabilă că erau sortiţi să-şi producă mari neplăceri unul altuia prin iubire.

„Într-adevăr", gândi el, „este o hidră de frumuseţe!" Avusese intenţia să lase marea acţiune patriotică să-l aştepte mult şi bine, însă aceasta părea acum să se fi întrupat în Diotima şi să fie gata să-l devoreze şi pe el. Era o impresie pe jumătate amuzantă: în ciuda vârstei şi experienţei se văzu dintr-odată ca pe un mic vierme jalnic, pe care-l examinează cu atenţie o găină mare. „Pentru numele lui Dumnezeu", gândi Ulrich, „numai de n-aş ajunge să fiu împins la cine ştie ce fapte rele şi meschine de către colosul acesta sufletesc!" Îi ajungea cu totul legătura sa cu Bonadea şi-şi făcea o datorie din a se menţine riguros de rezervat.

Părăsind locuinţa contelui, se simţi consolat de o impresie pe care o găsise plăcută şi la sosire. O cameristă micuţă, cu ochii visători, îl însoţi. În întunericul anticamerei ochii ei îi apărură ca nişte fluturi negri, atunci când zvâcniseră în sus spre el întâia dată; acum, la plecare, plutiră în jos prin întuneric asemenea unor fulgi negri de zăpadă. Ceva arab sau algerian-iudaic, un aer pe care nu reuşise să-l claseze pe deplin, o învăluia pe această fată cu o aură abia simţită, dar frumoasă, încât Ulrich uită şi acum să o privească mai atent; abia când se regăsi în stradă simţi că după prezenţa Diotimei înfăţişarea acestei slujnicuţe fusese ceva neobişnuit de viu şi de înviorător.

23

Prima implicare a unui om important

După plecarea lui Ulrich, Diotima şi camerista ei rămaseră într-o stare de uşoară tulburare. Însă în vreme ce mica şopârlă neagră, de fiecare dată când îl escorta la plecare pe câte un vizitator mai important, se simţea ca şi când ar fi avut posibilitatea să se cațere iute ca fulgerul pe un zid înalt şi însorit, Diotima examina amintirea prezenței lui Ulrich cu conştiinciozitatea unei femei căreia nu-i displăcea să constate că fusese afectată într-un mod necuvenit, deoarece simțea în sinea sa forța unei blânde puneri la punct. Ulrich nu ştia că în aceeaşi zi în viața ei intrase un alt bărbat, care i se ridica la picioare ca un masiv uriaş, cu perspective nebănuite.

Doctorul Paul Arnheim îi făcuse o vizită spre a-i prezenta omagiile la scurtă vreme după sosirea la Viena.

Era un om nemăsurat de bogat. Tatăl său fusese cea mai influentă figură a „Germaniei de fier"; până şi şeful de departament Tuzzi consimţise să apeleze la acel joc de cuvinte care făcea aluzie la cancelarul Bismarck; principiul lui Tuzzi era că exprimarea se cerea să fie parcimonioasă şi că butadele, chiar dacă nu te puteai dispensa cu totul de ele într-o conversație spirituală, nu aveau niciodată să fie îndeajuns de bune, fiind de sorginte burgheză. El însuşi îi recomandase soției sale să trateze respectiva vizită cu toată distincția; chiar dacă oamenii de felul acela nu ocupau încă pozițiile de prim rang în imperiul german, iar influența lor la curte nu permitea o comparație cu cea a familiei Krupp, totuşi, după cum considera, acesta putea să devină cazul mâine, şi mai adăugase că în conformitate cu unele zvonuri confidențiale acest fiu de familie bună – care de altfel depăşise de mult vârsta de patruzeci de ani – nu numai că se străduia să obțină o poziție similară cu cea a părintelui său, ci şi, bazându-se pe spiritul timpului şi sprijinindu-se pe relațiile

sale internaţionale, se pregătea să ocupe unul din portofoliile ministeriale importante ale Reichului. După opinia înaltului funcţionar Tuzzi, acest lucru era firește cu totul exclus, în afară de cazul că s-ar fi produs un cataclism universal.

Nu bănuia ce furtună dezlănţuise cu aceste vorbe în fantezia soţiei sale. Făcea de la sine înţeles parte din convingerile cercurilor în care-şi ducea ea viaţa că „negustorii" nu trebuiau preţuiţi prea mult, dar, ca toţi oamenii cu concepţii burgheze, ea admira bogăţia din acele adâncuri ale inimii care sunt cu totul independente de convingeri, iar întâlnirea personală cu un om peste măsură de bogat avusese asupra ei efectul pe care l-ar fi avut penele de aur din aripile unui înger coborând asupra ei din înalturi. De când cu evoluţia ascendentă a carierei soţului său, Ermelinda Tuzzi nu era, desigur, nefamiliarizată cu relaţiile cu oamenii celebri şi bogaţi ; însă celebritatea dobândită prin performanţele spiritului se pierde remarcabil de repede, îndată ce se ajunge la frecventarea purtătorilor ei, în timp ce bogăţia feudală are fie înfăţişarea datoriilor nebuneşti ale tinerilor ataşaţi de ambasadă, fie este legată de un stil de viaţă tradiţional, fără să atingă belşugul munţilor de bani neglijent strânşi laolaltă sau firul aurului revărsându-se în cascade strălucitoare, cu care marile bănci sau industriile mondiale îşi conduc afacerile. Singurul lucru pe care-l ştia Diotima despre activitatea băncilor era că până şi funcţionarii de poziţie mijlocie călătoresc la clasa întâi în deplasările lor în interes profesional, în timp ce ea trebuia întotdeauna să meargă cu a doua, dacă nu se găsea în compania soţului ei, şi îşi făcuse o idee despre luxul care trebuie că-i înconjura pe despoţii cei mai de seamă ai unor asemenea instituţii de proporţii orientale.

Mica ei cameristă Rachel – se înţelege de la sine că Diotima o striga pronunţând acest nume pe franţuzeşte – auzise lucruri miraculoase. Cel mai mărunt amănunt pe care ştia să-l povestească era că nababul sosise cu trenul său personal, închiriase un hotel întreg şi ducea cu el un mic sclav negru. Adevărul era mult mai modest ; fie şi numai pentru că Paul Arnheim nu se comporta niciodată extravagant. Numai servitorul arap era o realitate. Arnheim îl salvase cu ani în urmă, în timpul unei călătorii în regiunile din sudul extrem al Italiei, de la o trupă de dansatori ambulanţi şi îl

luase cu sine dintr-un amestec de dorinţă de a-şi împodobi propria persoană, din impulsul de a ridica o creatură din mizerie şi de a face o faptă pe placul lui Dumnezeu, revelându-i viaţa spirituală. Îşi pierdu curând interesul pentru o asemenea întreprindere şi îl folosea pe băiat, care acum avea şaisprezece ani, doar ca servitor, dându-i să citească de la patrusprezece ani pe Stendhal şi Dumas. Deşi zvonurile pe care le auzise camerista erau atât de infantile în exagerările lor încât Diotima nu se putuse stăpâni să nu surâdă, puse totuşi să i se repete totul cuvânt cu cuvânt, căci i se păreau de o candoare cum nu pot avea lucrurile decât în acest unic mare oraş, care era „atât de plin de cultură, până la naivitate". Faptul remarcabil era că micul maur puse stăpânire până şi pe propria ei imaginaţie.

Ea fusese cea mai mare dintre cele trei fete ale unui profesor de şcoală secundară, care nu avea avere, astfel că soţul ei fusese socotit încă de la început o partidă bună chiar de pe vremea când nu reprezenta altceva decât un necunoscut viceconsul de origine burgheză. Ca adolescentă, nu avusese nici un fel de avere în afară de semeţia ei, şi nici aceasta, la rândul ei, n-avea nimic de care ar fi putut fi mândră, fusese vorba în realitate de o corectitudine scorţoasă, cu nişte ţepi ascuţiţi de sensibilitate. Însă până şi o astfel de atitudine ascunde uneori ambiţii şi visuri şi se poate dovedi o forţă incalculabilă. Dacă pe Diotima o atrăseseră la început perspectivele unor complicaţii ireale în ţări exotice, curând veni dezamăgirea; căci după puţini ani toate acestea nu mai constituiau decât un avantaj discret folosit faţă de nişte prietene care o invidiau pentru aerul exotic care-i învăluia fiinţa şi nu puteau suprima recunoaşterea faptului că în esenţă viaţa în asemenea misiuni diplomatice în străinătate rămâne viaţa pe care o aduci de acasă odată cu celelalte bagaje. Ambiţiile Diotimei fuseseră multă vreme foarte aproape de a sfârşi în lipsa unor perspective evoluate ale unui funcţionar de rangul al cincilea, până când ascensiunea soţului ei începuse deodată printr-o întâmplare, când un ministru binevoitor şi cu vederi „progresiste" îl luase cu sine pe acest om din mediul burghez în cancelaria ministerială a departamentului. În această poziţie, la Tuzzi veneau acum mulţi oameni care voiau ceva de la el şi din clipa aceea se însufleţi

şi în Diotima, spre propria ei surprindere, o bogăţie de amintiri despre „frumuseţea şi măreţia spirituală", pe care şi le însuşise în aparenţă în mediul cultivat al casei părinteşti şi în marile oraşe ale lumii, dar pe care în realitate le învăţase ca elevă model la pensioanele cele mai pretenţioase de domnişoare, şi începu să valorifice cu grijă acest tezaur. Inteligenţa austeră, dar neobişnuit de solidă a soţului ei atrăsese fără voie atenţia şi asupra persoanei ei; îndată ce-şi dădu seama că meritele ei intelectuale erau remarcate, începu, asemenea unui burete care eliberează ceea ce a absorbit fără vreun scop anume, să strecoare, cu deplină naivitate şi plăcere, în locuri potrivite în conversaţie, mici idei „cât se poate de spirituale". Treptat, în vreme ce soţul se înscrisese în această ascensiune, se găsea tot mai multă lume care să-i caute apropierea, iar casa sa deveni un „salon" cu faima că acolo se întâlnesc persoane „de societate şi de spirit". Iar acum, întreţinând relaţii sociale cu oamenii care aveau o semnificaţie în diferite domenii, Diotima începu să se descopere cu adevărat pe sine însăşi. Corectitudinea care îi slujea acum, cum se întâmplase cândva la şcoală, să reţină cele învăţate şi să le armonizeze uniform se transformă ca de la sine în spiritualitate, pur şi simplu prin lărgirea sferei, iar casa Tuzzi dobândi o poziţie socială recunoscută.

24

Proprietate şi educaţie; prietenia Diotimei cu contele Leinsdorf şi misiunea de a-i face pe oaspeţii celebri să ajungă în acord cu propriul lor suflet

Salonul se consacră de-abia prin prietenia Diotimei cu Alteţa Sa contele Leinsdorf.

Dacă ar fi să numim gradele de prietenie după diferite părţi ale corpului, cea a contelui Leinsdorf era situată într-un

asemenea loc între cap şi inimă încât n-am fi putut-o considera pe Diotima altfel decât prietena de suflet – dacă o asemenea expresie ar mai putea fi folosită. Alteţa Sa venera spiritul şi frumuseţea Diotimei, fără să-şi îngăduie intenţii necuviincioase. Prin patronajul său, salonul Diotimei nu numai că dobândi o poziţie de nezdruncinat, ci, aşa cum obişnuia el să se exprime, şi o misiune.

În ce priveşte propria persoană, Alteţa Sa contele imperial nu era „nimic altceva decât un patriot". Însă statul nu constă doar din coroană şi popor, iar undeva între ele administraţia, ci mai există pe lângă acestea: gândul, morala, ideea! Alteţa Sa era un om pe cât de religios, pe atât de deschis, având o minte pătrunsă de simţul răspunderii, instalând fabrici pe domeniile sale, în semn de recunoaştere a faptului că în prezent spiritul s-a sustras în multe privinţe tutelei bisericii. Căci el nu putea să-şi închipuie cum s-ar fi putut conduce după principii religioase o fabrică sau o activitate bursieră în domeniul cerealelor sau zahărului, în timp ce, pe de altă parte, nu poate fi gândită raţional o mare proprietate funciară modernă fără bursă şi fără industrie; iar când Alteţa Sa primea raportul administratorului care-i explica faptul că se fac afaceri mai bune prin asocierea cu un grup de speculanţi străini decât plasându-se de partea nobilimii funciare din propria ţară, Alteţa Sa se simţea nevoit în cele mai multe cazuri să decidă în favoarea primei alternative, căci realitatea obiectivă îşi are propria raţiune care nu poate fi contrazisă pur şi simplu pe principii sentimentale, atunci când, în calitate de conducător al unei mari întreprinderi, porţi răspunderea nu numai pentru tine însuţi, ci şi pentru nenumărate alte vieţi. Există ceva care se numeşte conştiinţa profesională şi care în anumite împrejurări se află în contradicţie cu cea religioasă, iar contele Leinsdorf era convins că în asemenea cazuri însuşi cardinalul arhiepiscop n-ar fi putut acţiona altfel. Firește, contele Leinsdorf era oricând gata să deplângă această stare de fapt în şedinţele publice ale Camerei Superioare şi să-şi exprime speranţa că viaţa se va reîntoarce la simplitatea, naturaleţea, metafizica, raţionalitatea şi oportunitatea principiilor creştine. Îndată ce deschidea gura pentru a face asemenea declaraţii,

era ca şi cum ar fi fost acţionat un comutator, iar el funcţiona atunci fluent într-un alt circuit. De altfel, acesta este cazul cu cei mai mulţi oameni când se exprimă public; dacă cineva i-ar fi reproşat Alteţei Sale că făcea în folosul propriei sale persoane ceea ce combătea în faţa altora, contele Leinsdorf ar fi înfierat cu o convingere venerabilă asemenea reproşuri ca fiind vorbăria demagogică a unor elemente subversive care n-aveau nici o idee despre responsabilităţile multiple ale vieţii. Totuşi, recunoştea el însuşi că o legătură între adevărurile eterne şi afacerile care sunt cu mult mai complicate decât frumoasa simplitate a tradiţiei reprezenta o chestiune de cea mai mare importanţă şi în plus recunoştea şi faptul că o asemenea legătură nu ar fi putut fi aflată decât în esenţa educaţiei burgheze; cu marile ei idei şi idealuri în domeniile dreptului, datoriei, moralei şi frumosului, aceasta pătrundea până şi în sfera conflictelor cotidiene şi a contradicţiilor zilnice şi i se părea că ea ar constitui o punte alcătuită dintr-o încrengătură vie. E adevărat că nu se putea păşi pe ea la fel de ferm şi de sigur ca pe dogmele bisericii, dar ea se dovedea nu mai puţin necesară şi consolidată de simţul răspunderii, şi din aceste motive contele Leinsdorf era nu numai un idealist religios, ci şi un idealist pasionat în problemele civice.

Acestor convingeri ale Alteţei Sale le corespundea prin însăşi constituirea sa salonul Diotimei. Recepţiile Diotimei erau celebre prin faptul că la zile mari puteai da acolo peste oameni cu care nu aveai cum schimba nici un cuvânt, aceştia fiind prea cunoscuţi în câte o anumită specialitate pentru ca să mai poţi sta de vorbă cu ei despre ultimele noutăţi ale zilei, în timp ce în multe cazuri nici n-auziseşi vreodată de denumirea domeniului ştiinţific în care se situa faima lor mondială. Se găseau acolo *kenzi*-nişti şi *kanis*-işti, s-ar fi putut întâmpla ca un gramatician al dialectului *bo* să întâlnească un cercetător al *partige*-lor, vreun tocolog sau vreun teoretician al cuantelor, fără a-i mai pune la socoteală pe reprezentanţii noilor curente în artă şi literatură, care-şi schimbă în fiecare an eticheta şi cărora li se mai permitea să apară acolo în număr restrâns alături de camarazii lor vocaţionali de curând parveniţi. În general, asemenea recepţii

erau aranjate astfel încât să se strângă cu toţii la un loc şi să se amestece în chip armonios; doar pe tinerii înzestraţi Diotima îi ţinea deoparte prin invitaţii speciale, dar pe oaspeţii rari şi deosebiţi se pricepea să-i privilegieze în mod neostentativ şi să-i pună, cum s-ar zice, în ramă. Ceea ce distingea aceste primiri ale Diotimei de toate celelalte asemănătoare era de altminteri, dacă putem să spunem aşa, tocmai elementul laic; acel element constituit din reprezentanţi ai ideilor aplicate practic, care – ca să vorbim în termenii Diotimei – se strânsese odinioară în jurul nucleului ştiinţelor teologice ca un popor al oamenilor de creaţie credincioşi, la drept vorbind ca o comunitate laică de fraţi şi surori, mai pe scurt spus, elementul constând în fapte; iar în zilele noastre, când studiile teologice se văd asaltate de ştiinţele economice şi de fizică, iar lista de reprezentanţi ai spiritului pe pământ susceptibili de a fi invitaţi ai Diotimei începuse cu timpul să semene cu anuarele ştiinţifice ale *British Royal Society*, aceşti laici, cu toţii fraţi şi surori, ajunseră în consecinţă directori de bancă, tehnicieni, politicieni, consilieri ministeriali, doamne şi domni din înalta societate şi din cercurile asociate acesteia. Mai ales pe femei Diotima le avea în mod special în vedere, însă ea le prefera pe „doamne" „intelectualelor". „Viaţa este astăzi mult prea încărcată de ştiinţă", obişnuia ea să spună, „ca să mai putem renunţa la «femeia nealterată»". Era convinsă că numai o asemenea femeie nealterată, pură, mai poseda acea putere fatală care să-i permită să învăluie intelectul cu forţele vitale, de care acesta din urmă, după părerea ei, avea în mod evident foarte multă nevoie pentru propria lui mântuire. Această concepţie a femeii învăluitoare şi a forţei vitale îi sporea de altfel mult creditul şi în ochii tinerilor nobili care îi frecventau serile de primire, pentru că era considerată drept ceva foarte distins, iar şeful de departament Tuzzi se bucura de simpatie; căci ideea existenţei nealterate reprezintă, firește, ceva important pentru nobilime, mai precis, recepţiile din casa Tuzzi, unde perechile se puteau adânci în conversaţie fără să bată la ochi, se bucurau – din perspectiva întâlnirilor amoroase şi a conversaţiilor îndelungi şi tandre, fără ca Diotima să bănuiască – de o mai mare căutare decât o biserică.

Alteţa Sa contele Leinsdorf rezuma aceste două elemente, în sine atât de complexe, care se amestecau în persoana Diotimei, folosind termenul „proprietate şi educaţie" – atunci când nu le denumea pur şi simplu „adevărata elită"; însă cu şi mai mare satisfacţie le aplica imaginea de „misiune", care în gândirea lui ocupa un loc privilegiat. El susţinea punctul de vedere că orice realizare – nu numai cea a unui funcţionar, ci la fel de bine cea a unui muncitor din fabrică sau a unui cântăreţ de concert – reprezenta o „misiune". „Fiecare om", obişnuia el să spună, „are o misiune în stat: muncitorul, prinţul, meşteşugarul sunt slujbaşi!"; aceasta era o emanaţie a gândirii sale care se manifesta de fiecare dată şi în orice împrejurare profesională şi care nu cunoştea nici o prejudecată, căci în ochii săi până şi doamnele şi domnii din înalta societate, când conversau cu specialiştii despre inscripţiile de la Boghaz-Keui sau despre lamelibranhiate şi surâdeau spre soţiile marilor finanţişti, îndeplineau o misiune importantă, chiar dacă imprecis definită. Această concepţie a misiunii, a slujbei, înlocuia pentru el ceea ce însemna pentru Diotima unitatea religioasă a înfăptuirilor omeneşti, pierdută încă din Evul Mediu.

În realitate, toate aceste întruniri sociale forţate, cum erau cele de la recepţiile ei, dacă nu sunt cu totul naive şi neevoluate, provin din nevoia de a simula o unitate interumană în măsură să îmbrăţişeze activităţile omeneşti atât de diferite, unitate care de fapt nu există niciodată. Această simulare, această iluzie Diotima o numea cultură şi, de obicei, cu o precizare suplimentară aparte, vechea cultură austriacă. De când ambiţia ei se spiritualizase prin amplificare, învăţase să utilizeze tot mai des această expresie. Prin aceasta înţelegea: frumoasele tablouri ale lui Velázquez şi Rubens, expuse în muzeele imperiale. Faptul că Beethoven fusese, ca să spunem aşa, un austriac. Mozart, Haydn, Catedrala Sfântul Ştefan, Burgtheater. Ceremonialul de curte, încărcat de tradiţii. Centrul oraşului, districtul unde se concentrează cele mai elegante magazine de croitorie şi de *dessous*-uri ale unui imperiu de cincizeci de milioane de suflete. Comportarea discretă a funcţionarilor superiori. Bucătăria vieneză. Nobilimea care, după cea engleză, se considera cea mai

proeminentă din lume și vechile ei palate. Tonul dat de înalta societate, pătruns de un estetism uneori real, de cele mai multe ori fals. Ea îi atribuia respectivului cuvânt și semnificația faptului că în acel imperiu un nobil atât de important cum era contele Leinsdorf îi acorda atenție, transferându-și aspirațiile culturale spre casa ei. Nu știa că Alteța Sa proceda astfel numai pentru că i se părea impropriu să-și deschidă palatul personal față de o noutate asupra căreia și-ar fi putut ușor pierde autoritatea. Contele Leinsdorf era adesea înfricoșat în sinea sa de libertatea și indulgența cu care frumoasa sa prietenă vorbea despre pasiunile omenești și despre confuziile pe care acestea le provocau sau despre ideile revoluționare. Însă Diotima nu îi remarca rezerva. Ea trasa o linie de demarcație între ceea ce s-ar fi putut numi lipsa de castitate oficială și castitatea personală, cum ar fi făcut o doctoriță sau o asistentă socială; era sensibilă ca la atingerea unei răni când i se părea că un cuvânt avea un înțeles prea personal în ce o privea, însă la modul impersonal vorbea despre orice și nu percepea nimic altceva decât faptul că și contele Leinsdorf s-ar fi arătat foarte atras de o asemenea întrepătrundere.

Oricum, nimic în viață nu se clădește fără a smulge pietrele de altundeva. Spre surprinderea dureroasă a Diotimei, ceva, un foarte mic sâmbure migdalat al unei reverii dulci, pe care ființa ei îl închisese în ea însăși odată, când nu mai consta în nimic altceva și care continua să existe când se hotărâse să se mărite cu viceconsulul Tuzzi, pe atunci arătând ca un cufăr de voiaj din piele, cu doi ochi întunecați, dispăruse în anii succesului. Firește, multe din cele pe care ea le cuprindea acum în noțiunea de veche cultură austriacă, cum ar fi fost Haydn sau Habsburgii, constituiseră odinioară doar o plicticoasă temă școlară, în timp ce faptul că acum se știa trăind în mijlocul tuturor acestora i se părea de un farmec încântător și la fel de eroic ca bâzâitul albinelor în miez de vară; însă, cu timpul, devenise nu numai monoton, ci chiar obositor și de-a dreptul deznădăjduit. Diotimei i se întâmpla în raport cu oaspeții săi celebri ceea ce i se întâmpla contelui Leinsdorf cu relațiile sale bancare; oricât de mult ar fi încercat să-i aducă în acord cu propriul suflet, nu

reuşea s-o facă. Despre automobile şi raze Röntgen se poate încă discuta, chiar cu oarecare simţire, dar ce se mai poate face cu toate celelalte nenumărate invenţii şi descoperiri, pe care le aduce astăzi fiecare zi care trece, altceva decât să admiri la modul general inventivitatea omenească – iar lucrul acesta până la urmă începe să te supere şi să te obosească! Alteţa Sa venea din când în când şi mai sta de vorbă cu câte un politician sau accepta să i se prezinte un nou oaspete, îi venea uşor să converseze despre aspectele mai profunde ale culturii; când însă trebuia să ai de a face cu ea la un mod atât de amănunţit cum era nevoită Diotima, atunci se vedea că dificultatea insurmontabilă o constituia nu profunzimea, ci amplitudinea culturii. Chiar şi problemele atât de nemijlocit apropiate oamenilor, cum ar fi fost nobila simplitate a Greciei sau înţelesul profeţilor, se destrămau, dacă stăteai de vorbă cu cunoscătorii, într-o multiplicitate de necuprins de îndoieli şi posibilităţi. Diotimei îi fu dat să constate că până şi oaspeţii ei celebri se întreţineau la seratele sale întotdeauna câte doi, căci încă de pe atunci un om nu putea sta de vorbă competent şi raţional decât cel mult cu un al doilea, iar, în ce o privea, ei nu îi reuşea cu nici unul. Prin această experienţă, Diotima descoperi atunci pe propria ei piele cunoscuta suferinţă a omului contemporan, care se numeşte civilizaţie. Este o stare incomodă, lunecoasă ca un săpun, ca şi cum nişte unde s-ar fi propagat de la sine, de arogant limbaj simbolic al formulelor matematice şi chimice, de economie naţională, de cercetări experimentale şi de incapacitatea oamenilor de a ajunge la o comuniune simplă, dar pe un plan elevat. Până şi relaţia dintre noblеţea spirituală lăuntrică a propriei sale persoane şi noblеţea socială o obliga pe Diotima la mari precauţii şi-i provoca, în ciuda tuturor succeselor, şi unele dezamăgiri, părându-i-se cu timpul a fi tot mai mult de natura celei care caracterizează nu o epocă a culturii, ci doar una a civilizaţiei.

Civilizaţia însemna în consecinţă tot ceea ce spiritul ei nu reuşea să controleze. Astfel, îl includea, încă de mult şi mai presus de orice, pe propriul ei soţ.

25

Suferinţele unui suflet căsătorit

Îşi descifră pe îndelete suferinţele, descoperind că pierduse ceva despre a cărui posesie nu ştiuse prea multe înainte: un suflet.

Ce înseamnă sufletul? E ceva uşor de definit la modul negativ: este lucrul acela care se încapsulează când vine vorba de seriile algebrice.

Însă la modul pozitiv? Se pare că se sustrage cu succes tuturor eforturilor care încearcă să-l cuprindă. Se prea poate ca odinioară să fi existat în Diotima ceva originar, o sensibilitate intuitivă, pe atunci învăluită în veşmântul subţiat de prea mult periat al corectitudinii sale, ceva pe care ea acum îl numea suflet şi pe care-l regăsea în metafizica învăluită în năframe a lui Maeterlinck, în Novalis şi îndeosebi în valul fără nume al spumei de romantism şi nostalgie după Dumnezeu, emanat un timp de epoca maşinilor ca expresie a protestului spiritual şi artistic faţă de sine însăşi. Se prea poate, de asemenea, ca acel ceva originar din Diotima să fi fost definit mai precis ca fiind alcătuit din tăcere, blândeţe, devoţiune şi bunătate şi care nu-şi găsise niciodată calea cea dreaptă, ajungând, prin acele farmece pe care soarta le pune la cale cu noi turnând plumb ca să stârnească chipuri în apă, să capete forma particulară a idealismului ei. Poate că era fantezie; poate o undă din acel travaliu vegetativ şi instinctiv care se înfăptuieşte zi de zi sub învelişul trupului şi pe deasupra căruia ne priveşte uneori expresia însufleţită a unei femei ridicându-şi ochii spre noi; poate că erau doar unele ceasuri indefinibile când ea se simţea nemărginită şi caldă, când percepţiile păreau a fi mai animate decât de obicei, ambiţia şi voinţa amuţeau şi o cuprindea o dulce beţie de viaţă şi plenitudine vitală, iar gândurile, departe de suprafaţă, i

se îndreptau spre adâncuri, chiar dacă se opreau doar asupra lucrurilor celor mai mărunte, iar evenimentele lumii rămâneau altundeva, ca larma de dincolo de zidul unei grădini. Diotimei i se părea atunci că avea o viziune a adevărului din sine însăşi, nemijlocit, fără nici un efort; trăiri delicate, care nu purtau încă nici un nume, îşi ridicau vălul; se simţea – ca să reluăm numai unele din descrierile unor asemenea simţăminte pe care ea le găsea în literatură – armonioasă, umană, pătrunsă de un fior religios, aproape de un adânc originar care sanctifică tot ceea ce răsare din el şi face să fie încărcat de păcate tot ceea ce nu provine din izvoarele sale. Chiar dacă toate acestea, gândite, erau cât se poate de frumoase, nu numai că Diotima nu izbutea niciodată să depăşească bănuielile şi sugestiile confuze ale unei stări speciale, dar la fel de puţin reuşeau cărţile profetice chemate în ajutor şi care vorbeau despre asemenea stări tot în cuvinte misterioase şi vagi. Nu-i mai rămânea altceva de făcut Diotimei decât să atribuie şi această vină unei epoci a civilizaţiei în care calea de acces spre suflet fusese închisă de năruirile unei avalanşe.

Probabil că ceea ce ea numea suflet nu era nimic altceva decât un mic capital format din capacitatea de a iubi, pe care îl stăpânise la vremea căsătoriei; şeful de departament Tuzzi nu oferea ocazia potrivită pentru astfel de investiţii. Superioritatea acestuia faţă de Diotima fusese la început şi multă vreme apoi cea a unui bărbat mai în vârstă; mai târziu i se adăugase şi cea a unui bărbat de succes, deţinând o poziţie învăluită într-o aură de taină, care-i acorda soţiei sale prea puţine posibilităţi de a-l înţelege şi care privea cu bunăvoinţă nimicurile cu care se ocupa ea. Cu excepţia clipelor de tandreţe din perioada lunii de miere, Tuzzi fusese întotdeauna un utilitarist şi un raţional care nu-şi pierdea niciodată cumpătul. Cu toate acestea, liniştea aşezată a acţiunilor şi a veşmintelor sale, mireasma, s-ar fi putut spune, politicoasă şi gravă a trupului şi bărbii sale, glasul baritonal, precaut şi ferm cu care vorbea îl învăluiau într-o aură care excita sufletul de fată al Diotimei cam tot aşa cum apropierea stăpânului îl animă pe câinele de vânătoare, care-şi lasă botul pe genunchii lui. Tot astfel cum un asemenea câine tropăie plin de simţire şi mulţumire pe după picioarele stăpânului,

la fel pătrunsese Diotima, sub o oblăduire gravă și competentă, în peisajele nesfârșite ale dragostei.

În această privință șeful de departament Tuzzi prefera drumurile drepte. El avea uzanțele de viață ale unui om muncitor și ambițios. Se scula devreme, fie pentru o partidă de echitație, fie, de preferință, să se plimbe pe jos o oră, lucru care îi slujea nu numai la păstrarea elasticității trupului, ci constituia de asemenea o obișnuință pedantă și simplă, care, respectată cu o regularitate de nezdruncinat, se încadra perfect în imaginea unei vieți de realizări dominată de simțul răspunderii. Faptul că seara, dacă nu erau invitați undeva sau nu aveau oaspeți, se retrăgea imediat în cabinetul său de lucru era de la sine înțeles, căci el era obligat să-și mențină bogatele sale cunoștințe profesionale la acel nivel înalt care îi asigura superioritatea față de colegii și superiorii săi nobili. O astfel de viață stabilea delimitări ferme și subordona dragostea celeilalte activități. Ca toți bărbații a căror imaginație nu era bântuită de erotism, la vremea celibatului, Tuzzi – chiar dacă din când în când, de dragul renumelui său diplomatic, se arăta în compania prietenilor alături de vreo coristă minionă – fusese un frecventator liniștit al bordelurilor și transferase ritmul regulat al acestei obișnuințe și în mariaj. Diotima învățase astfel să cunoască dragostea ca pe ceva impetuos, spasmodic, abrupt, eliberată doar o dată pe săptămână de o forță încă și mai puternică. Această modificare a firii suferită de două persoane, care începea la minut pentru ca, după câteva minute, să alunece într-o scurtă conversație despre unele evenimente ale zilei rămase încă în suspensie, apoi de-a dreptul în somn și despre care în intervalele de timp dintre ele nu se vorbea niciodată sau cel mult prin aluzii și jocuri de cuvinte (cum ar fi atunci când se face o glumă plină de diplomație despre acea *partie honteuse* a trupului) avu totuși urmări neașteptate și contradictorii asupra ei.

Pe de altă parte, aceasta deveni cauza idealismului ei peste măsură de dezvoltat; a acelei personalități oficioase, extravertite, ale cărei capacități afective, ale cărei aspirații spirituale se avântau spre tot ce era măreț și nobil în mediul ei, dăruindu-se și legându-se pătimaș, încât Diotima trezea

impresia, atât de tulburătoare pentru prejudecăţile bărbaţilor, de a fi fost un soare al iubirii, strălucitor, iradiant, însă platonic, a cărui reprezentare îl făcuse pe Ulrich dornic să ajungă să o cunoască. Pe de altă parte însă ritmul acesta larg al intimităţilor conjugale se dezvoltase în ea, strict fiziologic, într-o obişnuinţă care-şi urma calea proprie şi se anunţa, fără legătură cu laturile superioare ale fiinţei ei, ca foamea unui argat ale cărui mese sunt frugale, dar hrănitoare. Cu timpul, când mici firişoare de păr începuseră să răsară pe buza superioară a Diotimei şi în firea ei feciorelnică începuse să se amestece independenţa masculină a femeii mature, conştiinţa ei înregistră lucrul acesta ca pe o spaimă. Îşi iubea soţul, însă în simţământul acesta intra tot mai intens repulsia şi chiar o înfricoşătoare jignire a sufletului, care în cele din urmă se putea compara doar cu senzaţiile pe care le-ar fi avut Arhimede, adâncit în marile sale probleme, dacă soldatul străin, în loc să-l fi ucis pur şi simplu, i-ar fi făcut avansuri. Cum bărbatul ei nici nu remarca nimic, nici n-ar fi gândit la fel în asemenea privinţe şi cum, împotriva voinţei ei, trupul o trăda de fiecare dată în faţa lui, ea se simţea supusă unui regim de constrângere; e drept, era o situaţie care nu s-ar fi putut numi lipsită de virtute, însă evoluţia ei era la fel de chinuitoare ca cea despre care îşi imagina că ar transforma-o în victima unui tic nervos sau a unui viciu inevitabil. La drept vorbind, poate că Diotima ar fi devenit doar ceva mai melancolică şi ar fi ajuns astfel şi mai idealistă, însă din nefericire transformarea se produse tocmai în momentul când salonul ei începuse să-i prilejuiască dificultăţi sufleteşti. Şeful de departament Tuzzi încurajase în mod firesc eforturile spirituale ale soţiei sale, căci recunoscuse repede ce avantaje pentru propria sa poziţie întruneau, însă nu participase niciodată la ele şi s-ar putea spune chiar că nici nu le lua în serios; căci acest om experimentat nu lua în serios decât puterea, datoria, originea nobilă şi, la oarecare distanţă de acestea, raţiunea. O avertizase chiar în repetate rânduri pe Diotima să nu fie prea ambiţioasă în organizarea relaţiilor ei culturale, căci chiar dacă, după cum s-ar putea spune, cultura reprezintă sarea în mâncarea vieţii, societatea înaltă nu iubeşte din cale afară bucătăria prea sărată;

făcea asemenea afirmații fără nici un fel de ironie, căci aceasta era convingerea sa, însă Diotima se simți subestimată. Ea avea constant senzația că plana un zâmbet peste atitudinea cu care soțul ei îi însoțea eforturile idealiste; fie că el era acasă sau nu, fie că acest surâs – în cazul că el surâdea într-adevăr, ceea ce nu era câtuși de puțin sigur întotdeauna – îi era în mod special adresat sau făcea parte doar din expresia feței unui bărbat care, din motive profesionale, era nevoit să se prezinte mereu într-o poziție de superioritate, cu timpul situația deveni tot mai insuportabilă, fără ca ea să mai reușească să se elibereze de impresia infamă de a fi nevoită să se justifice. Uneori Diotima arunca vina asupra unei epoci istorice materialiste care transformase lumea într-un joc rău, lipsit de sens, ateismul și pozitivismul acesteia nu-i mai lăsau unui om cu suflet libertatea de a se înălța până la adevărata sa natură; însă nici această stare de fapt n-o ajuta prea des.

Astfel se prezentau lucrurile în menajul Tuzzi în momentul în care marea acțiune patriotică începu să grăbească mersul evenimentelor. De când contele Leinsdorf, în dorința lui de a nu compromite nobilimea, stabilise centrul de operații al campaniei în casa prietenei sale, acolo domnea o atmosferă de responsabilitate tacită, căci Diotima era hotărâtă să-i demonstreze, acum ori niciodată, soțului că salonul ei nu era o joacă. Alteța Sa îi mărturisise cu titlu de confidență că marea acțiune patriotică avea nevoie de o idee care să o încununeze și era acum ambiția ei arzătoare să descopere acea idee. Gândul de a-i fi fost menit să transpună în viață, cu mijloacele puse la dispoziție de un întreg imperiu și sub privirea atentă a întregii lumi, ceva de cea mai mare importanță culturală sau, restrâns în niște limite mai modeste, poate ceva care să reveleze cultura austriacă în ființa ei profundă – această idee avea asupra Diotimei efectul pe care l-ar fi avut acea clipă în care ușile salonului ei ar fi izbucnit cu violență în lături și în prag ar fi pulsat, ca o prelungire a pardoselii, marea nesfârșită. Nu se poate nega că primul lucru pe care-l simțea ea în această privință era un vid nemăsurat, deschizându-i-se dintr-odată în față.

Primele impresii cuprind adeseori ceva autentic! Diotima era sigură că avea să se întâmple un fenomen incomparabil și își invocă multiplele ei idealuri; își mobiliză patetismul orelor de istorie la care asistase ca școlăriță, când învățase să enumere imperiile și secolele; făcu absolut tot ceea ce trebuia făcut într-o asemenea situație, dar după ce trecură câteva săptămâni în felul acesta, nu se putu împiedica să observe că nu-i venise nici un fel de idee. Ceea ce Diotima ar fi simțit în clipa aceea față de soțul ei ar fi fost ură, dacă ea ar fi fost în realitate capabilă de ură – un sentiment josnic! – care se transformă, deci, în melancolie și un până atunci necunoscut ei „resentiment față de tot și de toate" începu să se manifeste.

Acesta fu momentul în care sosi doctorul Arnheim însoțit de negrișorul său și la scurtă vreme după aceea Diotima primi vizita sa încărcată de semnificații.

26

Uniunea dintre spirit și economie. Omul apt să o realizeze vrea să guste din farmecul baroc al vechii culturi austriece. Astfel se conturează o idee pentru Acțiunea Paralelă

Pentru Diotima nu existau gânduri necuviincioase, însă în ziua aceea nutrea mai multe gânduri disimulate cu privire la micuțul și nevinovatul maur de care era preocupată după ce îi permisese cameristei ei *Rachelle* să se retragă. După ce Ulrich părăsise casa influentei sale verișoare, ascultă încă o dată cu simpatie ceea ce îi povesti camerista, iar femeia aceasta frumoasă, matură se simțea tânără și parcă preocupată de o cutie muzicală. Odinioară cei din lumea bună, nobilii, țineau pe lângă casă servitori mauri; îi treceau prin

minte imagini fermecătoare cu sănii cu cai împodobiți în culori vii, lachei în livrele cu smocuri de pene și pomi spulberați cu chiciură; însă o asemenea imagine plină de fantezie a lumii bune ținea de mult de domeniul trecutului. „Viața de societate a ajuns astăzi complet lipsită de suflet", gândi ea. Ceva în inima ei lua partea acestui intrus îndrăzneț care se hazarda încă să țină un lacheu maur, lua partea acestui burghez care-și asuma în mod necuvenit o situație proeminentă, făcându-i de rușine pe cei puternici, cu tradițiile lor moștenite, așa cum odinioară sclavul grec învățat îi făcea de rușine pe stăpânii săi romani. Încrederea în sine, deformată din tot felul de considerente, dezerta trecând de partea lui ca un spirit îngemănat, iar acest simțământ, plin de naturalețe în comparație cu toate celelalte simțăminte ale ei, o lăsă chiar să treacă firesc cu vederea faptul că – în ciuda zvonurilor care se contraziceau, neexistând încă informații certe – doctorul Arnheim ar fi fost descendentul unei familii de evrei; despre tatăl său, anume, se spunea că lucrul ar fi fost sigur, doar că mama îi murise cu multă vreme în urmă, încât trebuia să mai treacă timp până să se afle ceva mai precis. Ar fi fost de altfel cu putință ca un anumit simțământ elegiac și totodată crud din inima Diotimei să nici nu dorească o dezmințire.

Cu precauție, Diotima își lăsă gândurile să se abată de la negrișor și să se aproprie de stăpânul lui. Doctorul Paul Arnheim nu era numai un om bogat, ci și o persoană cu un intelect remarcabil. Prestigiul de care se bucura depășea simplul fapt că era moștenitorul unor întreprinderi de importanță mondială, el scrisese în timpul său liber cărți care erau socotite drept remarcabile în cercurile progresiste. Oamenii care formează asemenea cercuri pur intelectuale sunt mai presus de considerentele de ordin financiar și al distincțiilor sociale; dar nu ne este permis să trecem cu vederea faptul că tocmai din aceste considerente reprezintă o adevărată delectare pentru ei când un om bogat li se alătură; Arnheim preconiza în programele și cărțile sale nimic mai puțin decât tocmai uniunea dintre spirit și economie sau dintre idee și putere. Mințile sensibile, înzestrate cu capacitatea fină de a intui ce avea să aducă viitorul, răspândeau chiar părerea că

în el s-ar fi reunit acești doi poli, de obicei antagonici, și favorizau zvonul că era pe cale să se afirme o forță modernă și menită să conducă, la un moment dat, destinele Reichului și, cine știe, poate ale lumii spre lucruri mai bune. Căci era de multă vreme un simțământ general răspândit că principiile și acțiunile vechii politici și diplomații conduceau diligența Europei de-a dreptul în șanț, de altfel pe atunci începuse pretutindeni perioada neîncrederii și retragerii din fața specialiștilor.

Starea de spirit a Diotimei ar fi putut la rândul său fi descrisă ca reprezentând o revoltă împotriva modului de a gândi al școlii diplomatice vechi; aceasta o făcu să înțeleagă de îndată miraculoasa asemănare dintre propria ei poziție și cea a acestui intrus genial. De altfel, celebrul bărbat îi prezentase omagiile îndată după sosire, casa ei fusese de departe prima care se bucurase de o asemenea distincție, iar scrisoarea de recomandare din partea unei prietene comune vorbea despre străvechea cultură a orașului Habsburgilor și a locuitorilor săi, pe care acest om foarte ocupat nădăjduia să o cunoască în intervalele dintre niște afaceri pe care nu le putea evita; Diotima se simțise flatată, ca un scriitor tradus pentru prima dată în limba unei țări străine, atunci când deduse că acest străin de renume cunoștea faima propriului ei spirit. Remarcase că acesta nu avea câtuși de puțin un aer iudaic, ci arăta ca un om însemnat, cumpănit, de tipul antic fenician. La rândul său Arnheim fusese încântat când întâlnise în Diotima o femeie care nu numai că citise cărțile sale, ci, asemenea unei statui antice, învești mântate într-o ușoară corpolență, corespundea idealului său de frumusețe, care era elenistic, doar cu ceva mai multă carne, astfel ca linia clasică să nu fie prea rigidă. Curând, Diotimei nu-i mai rămase ascuns faptul că impresia pe care era în măsură să o producă într-o conversație de douăzeci de minute asupra unui bărbat cu reale legături internaționale era de natură să împrăștie cu totul orice îndoieli prin care soțul ei, ce e drept, prizonier al unor metode diplomatice oarecum învechite, îi lezase propriul simț al importanței.

Își repeta acum, cu o delectare liniștită, această conversație. De-abia începuseră să stea de vorbă că Arnheim îi și

spuse că venise în acest oraş vechi numai pentru a-şi distrage oarecum atenţia, prin farmecul baroc al străvechii culturi austriece, de la calculele, materialismul, raţionalismul posomorât în care era condamnat să acţioneze în acele zile un om civilizat.

Exista într-adevăr o însufleţire luminoasă, vie, în acest oraş – răspunsese Diotima, după cum îi crea o satisfacţie să sublinieze.

— Da, spuse el, nu mai există în noi vocile lăuntrice ; ştim astăzi prea multe, raţiunea ne tiranizează vieţile.

La care ea mărturisi :

— Mie îmi place să am de a face cu femeile ; pentru că ele nu ştiu nimic şi sunt nealterate.

Iar Arnheim replică :

— Cu toate acestea, o femeie frumoasă înţelege cu mult mai mult decât un bărbat care, în ciuda logicii şi filosofiei, n-are nici o idee despre viaţă.

Apoi ea îi relată despre faptul că o problemă asemănătoare cu cea a eliberării sufletului de civilizaţie, doar că era proiectată în monumental şi în termeni naţionali, preocupa aici cercurile influente ;

— Ar trebui... începu ea, când Arnheim o întrerupse :

— Cu adevărat remarcabil ! Să fie aduse idei noi sau, dacă i-ar fi fost permis să se exprime astfel (aici oftă uşor), mai bine zis idei, pur şi simplu, în sferele puterii.

Iar Diotima continuă : se urmărea constituirea unor comitete reprezentând toate straturile populaţiei, pentru definirea acelor idei. În exact acel punct Arnheim emise o observaţie extrem de importantă şi o rosti pe un ton într-atât de amical, cu respect şi căldură, încât avertismentul său îi rămase Diotimei adânc întipărit în minte :

— Nu va fi uşor, exclamă el, ca în felul acesta să se edifice ceva măreţ ; nu o democraţie de comitete, ci doar oameni puternici, individualităţi, cu experienţă atât în ce priveşte realitatea, cât şi în domeniul ideilor, ar fi fost în măsură să conducă acţiunea !

Până în acel punct Diotima îşi repetase conversaţia cuvânt cu cuvânt, însă de aici înainte ea se dizolvă în splendoare ; nu-şi mai putea aminti ce îi răspunsese. Un simţământ

nelămurit, înfiorat, de fericire şi de aşteptare o purtase toată vremea mai sus, mereu mai sus; acum mintea ei era asemenea unui balon mic, colorat, înălţându-se scăpat din mâini, care pluteşte splendid, strălucitor, tot mai sus către soare. Iar în clipa următoare se sparse.

Astfel, măreaţa Acţiune Paralelă se alese cu acea idee care îi lipsise până atunci.

27

Natura şi substanţa unei mari idei

Ar fi fost uşor de spus în ce consta această idee, însă semnificaţia ei n-ar fi putut-o descrie nimeni! Căci ceea ce deosebeşte o idee irezistibil de măreaţă de una obişnuită, poate chiar neînţeles de obişnuită şi de greşită, este faptul că cea dintâi se găseşte într-un fel de stare de topire, prin care sinele răzbate în spaţii nesfârşite şi, invers, spaţiile largi ale lumii pătrund în sine, încât până la urmă nu se mai poate recunoaşte ce anume face parte din propria fiinţă şi ce din infinit. Din cauza aceasta ideile mari, irezistibile au un trup care, ca acela al oamenilor, este compact, dar perisabil şi un suflet veşnic, care le alcătuieşte semnificaţia, dar care nu este compact, ci, la fiecare încercare de a fi cuprins în cuvinte reci, se dizolvă în neant.

Odată ce s-a făcut această introducere, trebuie precizat faptul că marea idee a Diotimei nu consta în nimic altceva decât că prusacul Arnheim ar fi trebuit să preia conducerea spirituală a marii acţiuni austriece, deşi aceasta avea un ascuţiş de animozitate îndreptat împotriva Germaniei prusace. Însă acesta este doar trupul mort de cuvinte al ideii, şi cine găseşte aşa ceva de neînţeles sau ridicol nu face decât să maltrateze un laş. În ceea ce priveşte, dimpotrivă, sufletul acestei idei, trebuie să se spună că ea era castă şi perfect admisibilă şi, pentru orice eventualitate, Diotima adăugase

hotărârii ei, ca să spunem aşa, un codicil în favoarea lui Ulrich. Ea nu ştia că vărul ei făcuse impresie – chiar dacă pe un plan mai adânc şi ascuns de efectul acestuia – şi probabil că s-ar fi dispreţuit singură dacă şi-ar fi lămurit lucrurile; dar instinctiv îşi luase o contramăsură în ce-l privea atunci când în faţa conştiinţei ei îl declarase „imatur", deşi Ulrich era mai în vârstă decât ea însăşi. Îşi pusese în gând să-l compătimească, ceea ce îi uşura convingerea că reprezenta o datorie să-l aleagă pe Arnheim în locul lui pentru conducerea acelei acţiuni atât de încărcate de răspunderi; pe de altă parte, după ce provocase această decizie, i se năzări şi reprezentarea caracteristică pentru o femeie că cel respins avea acum nevoie şi era demn de ajutorul ei. Dacă lui îi lipsea ceva, atunci nu s-ar fi putut obţine acel ceva altfel decât printr-o angajare a sa în marea acţiune, ceea ce i-ar fi oferit prilejul să petreacă mult timp în apropierea ei şi a lui Arnheim. Astfel că Diotima decise, însă, oricum, toate acestea erau doar nişte consideraţii suplimentare.

28

Un capitol care poate fi omis de oricine nu este din cale-afară de pătruns de importanţa gândirii ca preocupare

În vremea aceea Ulrich se afla în casa sa, aşezat la masa de scris, şi lucra. Revenise la cercetarea pe care o întrerupsese abrupt cu câteva săptămâni în urmă, când luase hotărârea să se întoarcă din străinătate; nu avea intenţia s-o ducă până la sfârşit, îi făcea pur şi simplu plăcere faptul că era în stare să se mai ocupe de aşa ceva. Era vreme frumoasă, însă în ultimele zile el nu mai părăsise casa decât pentru drumuri scurte, nu mai ieşea nici măcar în grădină, trăgea perdelele şi lucra în lumina scăzută, ca un acrobat care, în semiîntunericul arenei de circ, înainte de a li se permite

accesul spectatorilor, execută în premieră în faţa unui cerc de cunoscători salturi mortale. Precizia, forţa şi siguranţa acestui mod de gândire, care nu-şi are egal în nici un alt domeniu al vieţii, îl umplea de un simţământ care aducea a melancolie.

Împinse acum la o parte foaia de hârtie acoperită cu formule şi simboluri, în josul căreia scrisese o ecuaţie a stării de fluiditate a apei, ca exemplu fizic spre a fi aplicat unei noi operaţii matematice pe care o descria; însă gândurile îi fugiseră de ceva timp în altă parte.

„Nu-i povestisem tocmai Clarissei ceva în legătură cu apa?" se întrebă el, dar nu reuşea să-şi aducă aminte limpede, însă n-avea importanţă, şi gândurile îi rătăciră alene mai departe.

Din nefericire, nimic nu e mai greu de reprezentat în literatură decât un om care gândeşte. Întrebat odată cum făcea că-i veneau în minte atât de multe lucruri noi, un mare inventator a răspuns: gândindu-mă fără încetare la ele. De fapt, se poate afirma că ideile neaşteptate nu se produc prin nimic altceva decât prin faptul că sunt aşteptate. Ele sunt, într-o măsură deloc neglijabilă, un succes datorat caracterului, înclinaţiilor permanente, ambiţiei dăinuitoare, preocupărilor şi lucrului neîncetat. Cât de anostă trebuie să fie o asemenea persistenţă! Dintr-un alt punct de vedere, soluţia unei probleme intelectuale se produce într-un fel nu tocmai deosebit de ceea ce se întâmplă când un câine ţine un băţ în bot şi vrea să treacă printr-o uşă îngustă; îşi întoarce capul la stânga şi la dreapta până când băţul trece prin deschizătură şi tot aşa facem şi noi, cu deosebire doar că nu încercăm chiar la întâmplare, ci ştim deja din experienţă cam cum trebuie procedat. Chiar dacă o minte înţeleaptă are, în chip firesc, cu mult mai multă îndemânare şi experienţă în ce priveşte aceste încercări decât un imbecil, trecerea prin deschizătură constituie în egală măsură o surpriză, i se întâmplă parcă dintr-odată şi poate percepe cu claritate în sinea sa un simţământ de consternare, ca şi cum gândurile i s-ar fi format de la sine în loc să-şi aştepte creatorul. Acest simţământ de stupefacţie este în linii mari definit în zilele noastre ca fiind intuiţia, după ce mai înainte i s-a spus şi inspiraţie, şi se consideră că ar fi suprapersonal; este însă doar ceva

impersonal, și anume afinitatea și însăși interdependența lucrurilor care se întâlnesc în mintea cuiva.

Cu cât e mai bună mintea, cu atât mai puțin poate fi percepută în acest proces. Iată de ce gândul, atâta vreme cât nu a fost dus până la capăt, reprezintă o stare cu totul jalnică, asemănătoare unei colici care afectează toate circumvoluțiile creierului, iar când este gata gândit, nu mai are forma gândului așa cum este perceput, ci devine o idee conceptuală, aceasta fiind din nefericire o formă impersonală, căci gândul este atunci îndreptat spre afară, ajustat pentru a fi comunicat lumii. Ca să spunem așa, nu putem surprinde, atunci când un om gândește, momentul între personal și impersonal, de aceea gândirea este în mod evident o asemenea sursă de încurcături pentru scriitori încât preferă să o evite.

Însă omul fără însușiri căzuse pe gânduri în momentul acela. De aici s-ar putea trage concluzia că, cel puțin în parte, aceasta nu era o împrejurare personală. Dar ce era oare? Lumea încoace și încolo, aspecte ale lumii care se asamblau în gândire. De altfel, nu-i trecea nimic deosebit de important prin gând; după ce tratase apa ca un exemplu, nu-i mai venise nimic altceva în minte decât că apa este ceva de trei ori mai mare decât uscatul, chiar dacă nu se ia în considerare decât ceea ce oricine recunoaște drept apă, râurile, mările, lacurile, izvoarele. S-a crezut multă vreme că ar fi ceva înrudit cu aerul. Marele Newton a gândit astfel, totuși cele mai multe din celelalte idei ale sale sunt valabile și astăzi. După părerea grecilor, lumea și viața izvorâseră din apă. Apa era un zeu: Okeanos. Mai târziu au fost născocite nixele, elfii, ondinele, nimfele. Au fost întemeiate temple și oracole pe țărmurile sale. Pe de altă parte, domurile din Hildesheim, Paderborn, Bremen au fost construite deasupra unor izvoare și iată, aceste domuri mai stau și astăzi în picioare! Nu se săvârșește botezul și în zilele noastre cu apă? Nu există adepți ai apei și apostoli ai leacurilor naturale, al căror suflet deține o salubritate particulară, sepulcrală? Există așadar în lume ceva ca un punct confuz sau ca iarba călcată în picioare. Firește, omul fără însușiri deținea undeva în conștiința sa și știința aceasta modernă, fie că se gândea tocmai la ea, fie că nu. La drept vorbind, apa este un fluid incolor, doar de la

o anumită adâncime fiind albăstrui, inodor şi insipid, lucru care ni s-a spus atât de des în şcoală încât nu-l mai uităm niciodată, deşi din punct de vedere fiziologic în ea pot exista şi bacterii, materie vegetală, aer, fier, sulfat şi bicarbonat de calciu, iar acest arhetip a tot ce este fluid nu este în esenţă doar un fluid, ci, după caz, un corp solid, un fluid sau un gaz. Până la urmă totul se rezumă la nişte sisteme de formule, care depind într-un fel unele de altele, şi în toată lumea există doar câteva duzini de oameni care gândesc în acelaşi fel chiar despre un lucru atât de simplu precum apa; toţi ceilalţi tratează aceeaşi temă apelând la nişte limbaje care-şi pot găsi locul undeva între zilele noastre şi vremurile de acum câteva mii de ani. Trebuie aşadar să spunem că dacă un om cade pe gânduri, oricât de puţin, intră într-o companie cu totul dezordonată!

Acum Ulrich îşi aduse aminte că, de fapt, el îi povestise cu adevărat toate acestea Clarissei şi că ea era ignorantă ca un mic animal, dar că, în ciuda tuturor superstiţiilor din care era alcătuită, simţeai nelămurit o oarecare comuniune cu ea. Percepu o împunsătură ca a unui ac fierbinte.

Lucrul acesta îl irită.

Cunoscuta capacitate a gândurilor, pe care au descoperit-o medicii, de a dezintegra şi disipa acele conflicte ce proliferează din zonele abisale, maladiv întreţesute, probabil că nu provine din nimic altceva decât din natura lor socială şi lumească, care leagă fiinţa individuală de natura umană şi de lumea obiectivă; din nefericire, se pare că ceea ce le conferă forţa tămăduitoare este întocmai ceea ce le diminuează calitatea de experienţă personală. Menţionarea în treacăt a unui fir de păr crescut pe nasul cuiva cântăreşte mai mult decât cel mai important gând; acţiuni, simţăminte şi emoţii stârnesc prin repetare impresia de a fi participat la o împrejurare, la un eveniment personal mai de seamă sau mai puţin important, oricât ar fi fost de fapt vorba de ceva obişnuit şi impersonal.

„E o prostie", gândi Ulrich, „dar aşa este". Îi amintea de senzaţia aceea prostesc de adâncă, excitantă, nemijlocit afectându-ţi sinele, pe care o ai când îţi miroşi propria piele. Se ridică şi trase la o parte draperiile.

Scoarța copacilor era încă jilavă de roua dimineții. Pe stradă plutea o nebulozitate violet-albăstrie de gaze de eșapament. Soarele strălucea prin ceață, iar oamenii se mișcau cu gesturi grăbite. Era ca o primăvară de asfalt, o zi de primăvară în toamnă, iscată în afara ritmului anotimpurilor, așa cum o conjură uneori marile orașe.

29

Explicația și întreruperile unei stări normale de conștiință

Ulrich stabilise cu Bonadea un semnal care să-i indice că e singur acasă. Era întotdeauna singur, însă nu-i dădea acest semnal. Trebuia deci să se aștepte de mult ca Bonadea să sosească neinvitată, purtându-și pălăria și voalul. Căci Bonadea era peste măsură de geloasă. Iar atunci când venea să viziteze un bărbat – fie și numai ca să-i spună că îl disprețuiește –, ajungea întotdeauna într-o stare de slăbiciune lăuntrică, pentru că impresiile de pe drum și privirile bărbaților pe care îi întâlnea se legănau în ea ca un ușor rău de mare. Când însă bărbatul îi intuia starea și se îndrepta hotărât spre ea, deși, multă vreme cu totul indiferent, nici nu se mai sinchisise de ea, atunci era jignită, se certa cu el, amâna astfel, cu observații și reproșuri, ceea ce ea însăși abia mai avea răbdare să aștepte și semăna cu o rață împușcată în aripi, care căzuse în marea iubirii și căuta să se salveze înot.

Dintr-odată, Bonadea se află cu adevărat acolo, așezată în fața lui, plângând și simțindu-se nedreptățită.

În asemenea momente, când era supărată pe iubit, își dorea cu ardoare ca soțul ei să-i ierte greșelile. După o bună și veche regulă pe care o respectă femeile infidele și pe care o folosesc pentru a nu se trăda prin vreun cuvânt negândit, ea îi povestise despre cărturarul interesant pe care îl întâlnea

uneori în familia unei prietene, dar care era prea răsfăţat de atâtea succese sociale ca să vină din proprie iniţiativă în casa ei şi despre care nu avea o părere suficient de bună ca să-l invite ea însăşi. Jumătatea de adevăr din aceste cuvinte îi uşura minciunile şi pentru cealaltă jumătate îl condamna pe iubitul ei. Ce ar fi gândit soţul ei, se întreba, dacă acum şi-ar fi restrâns deodată vizitele la această prietenă invocată ca pretext?! Cum ar fi putut să-l facă să înţeleagă asemenea oscilaţii în simpatiile ei?! Ea preţuia mult adevărul, pentru că preţuia toate idealurile, iar Ulrich o dezonora prin faptul că o silea să se abată de la adevăr mai mult decât era necesar!

Îi făcu o scenă pasională şi când totul se termină, reproşurile, regretele, săruturile se revărsară în vacuumul astfel creat. Când şi acestea se terminară, era ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic; flecăreala cotidiană izvorî iarăşi umplând golul şi timpul începu să producă mici bule de aer ca un pahar cu apă stătută.

„Cât de mult mai frumoasă este ea când devine impetuoasă," reflecta Ulrich, „şi cât de mecanic s-a desfăşurat iarăşi totul". Vederea ei îl stârnise şi-l ispitise spre gesturi tandre; acum, după ce se consumase, simţi din nou cât de puţin îl interesau toate acestea. Încă o demonstraţie cât se poate de evidentă cu privire la rapiditatea incredibilă a unor asemenea schimbări, care-l transformă pe un om sănătos într-un nebun cu spume la gură. I se părea însă că această metamorfoză erotică a conştiinţei nu constituie decât un caz aparte din ceva mult mai general; căci şi o seară la teatru, un concert, o slujbă religioasă, toate modificările lăuntricului reprezintă astăzi asemenea insule ale unei stări volatile a conştiinţei secundare, care se întrepătrunde temporar cu cea obişnuită.

„Cu puţin timp în urmă lucram încă", gândi el, „înainte am ieşit în oraş şi mi-am cumpărat hârtie. L-am salutat pe un domn pe care-l cunosc, de la Societatea de Ştiinţe Fizice. Cu puţină vreme în urmă am avut cu el o discuţie serioasă. Acum, dacă Bonadea ar binevoi să se grăbească, aş putea să verific ceva în cărţile de dincolo, pe care le văd prin uşa întredeschisă. Între timp am plutit însă într-un nor de nebunie şi cu nimic mai puţin misterios este felul în care trăirile

concrete se îmbină iarăşi peste acest gol care dispare acum, arătându-se în toată tenacitatea lor".

Însă Bonadea nu se grăbea şi Ulrich se simţi nevoit în acest moment să se gândească la altceva. Prietenul său din adolescenţă, Walter, soţul micuţei Clarisse, cel care în ultima vreme devenise o fiinţă oarecum ciudată, susţinuse odată în ceea ce îl privea: „De fiecare dată, Ulrich face uz de cea mai mare energie numai pentru ceea ce consideră el că nu este necesar!". În respectiva clipă îşi aminti tocmai de acele vorbe; „este ceea ce s-ar putea spune astăzi despre noi toţi", reflectă el. Îşi aducea aminte cu acurateţe: pavilionul de vară era înconjurat de un balcon de lemn. Ulrich fusese invitat de părinţii Clarissei; mai erau puţine zile până la nuntă şi Walter era gelos pe el. Walter avea darul de a fi surprinzător de gelos. Ulrich stătea afară la soare, când Clarrise şi Walter intrară în încăperea care se afla în spatele balconului. El îi ascultase fără să se ascundă. De altfel, astăzi îşi mai amintea doar de acea singură frază. Apoi de imagine; adâncimea umbroasă a camerei atârnând ca o pungă în falduri, uşor întredeschisă pe soarele violent al zidului exterior. În falduri acestei pungi apăruseră Walter şi Clarisse; faţa lui Walter era alungită dureros şi arăta ca şi cum ar fi avut dinţi lungi, gălbui. S-ar fi putut chiar spune o pereche de dinţi lungi, galbeni, aşezaţi într-o casetă deschisă, căptuşită cu catifea neagră, şi aceste două făpturi în picioare, alături, bântuind ca nişte fantome. Gelozia era, firește, o prostie; Ulrich nu nutrea nici un fel de dorinţă faţă de femeile prietenilor săi. Însă Walter avusese întotdeauna o capacitate cu totul deosebită de a-şi trăi emoţiile cu violenţă. Nu ajungea niciodată la ceea ce voia să facă pentru că trăia atât de multe emoţii. Părea să poarte în sinele său un foarte melodios amplificator pentru micile fericiri şi nefericiri. El emitea în permanenţă bănuţi sentimentali de aur şi argint, în timp ce Ulrich opera la scară mare, cu cecuri de gândire, după cum s-ar putea spune, pe care erau înscrise cifre enorme; dar, până la urmă, erau doar hârtii. De câte ori Ulrich voia să şi-l înfăţişeze pe Walter într-o postură cu adevărat caracteristică îl vedea întins la marginea unei păduri. Purta atunci pantaloni scurţi şi, ciudat lucru, ciorapi negri. Nu avea picioarele

unui bărbat, nici din cele puternice şi musculoase, nici din cele subţiri, nervoase, ci cele ale unei fete; o fată nu foarte frumoasă, cu picioare neconturate, nearătoase. Cu mâinile împreunate pe ceafă, privea departe în adâncul peisajului şi Dumnezeu ştie ce anume îl tulbura în acel moment. Ulrich nu-şi amintea să-l fi văzut astfel pe Walter în vreo împrejurare anume, care să-i fi làsat această amintire; imaginea aceasta se contura acum, după un deceniu şi jumătate, ca o pecete. Amintirea faptului că Walter fusese atunci gelos pe el îi stârnea o excitaţie foarte plăcută. Toate acestea se petrecuseră tocmai într-o vreme când încă te mai puteai bucura de propria fiinţă. Ulrich gândi: „Acum am fost de câteva ori pe la ei fără ca Walter să-mi fi întors vizita. Aş putea totuşi să mă mai duc la ei şi în seara aceasta; de ce mi-aş bate capul cu asemenea fleacuri!".

Se hotărî deci ca, atunci când Bonadea avea să termine în cele din urmă să se îmbrace, să le trimită vorbă; în prezenţa Bonadeei aşa ceva n-ar fi fost recomandabil din cauza plicticosului contrainterogatoriu care ar fi urmat în mod inevitabil.

Cum gândurile sunt iuţi, iar Bonadea era încă departe de a fi gata, îl mai străfulgeră o idee. De data aceasta era o mică teorie; simplă, convingătoare şi mai făcea să-i treacă timpul. „Un om tânăr, dacă are spirit şi un intelect viu", îşi spunea Ulrich şi probabil că se gândea tot la prietenul său din adolescenţă Walter, „iradiază necontenit convingeri în toate direcţiile. Însă numai ceea ce întâlneşte rezonanţă în mediul său se întoarce îndărăt asupra lui şi se condensează, în timp ce toate celelalte emisiuni se risipesc şi se pierd în spaţiu!" Ulrich considera ca indiscutabil faptul că un om de spirit trebuie să stăpânească toate soiurile de intelect, ceea ce ar fi însemnat că intelectul ar fi fost preexistent însuşirilor propriu-zise; el însuşi era un om cu multe contradicţii şi avea convingerea că toate însuşirile care au ajuns vreodată să se manifeste în omenire se aflau latente, foarte aproape unele de altele, în raţiunea fiecăruia dintre oameni, dacă în primul rând un asemenea om are raţiune. S-ar putea ca aserţiunea să nu fi fost întru totul adevărată, însă ceea ce ştim noi despre geneza binelui, precum şi a răului, pare să demonstreze faptul că fiecare om deţine într-adevăr măsurile

sale lăuntrice, dar că la aceste măsuri se potrivesc veşmintele cele mai diferite dacă soarta i le ţine la dispoziţie. I se mai părea lui Ulrich că reflecţiile sale nu erau cu totul lipsite de semnificaţie. Căci dacă în cursul timpului ideile obişnuite şi impersonale se intensifică de la sine, iar cele neobişnuite se pierd, astfel încât, cu certitudinea unei intercondiţionări mecanice, aproape fiecare din ele devine mereu mai mediocră, respectiva prefacere explică totodată de ce, în ciuda multiplelor posibilităţi cu care ne confruntăm, omul obişnuit este de fapt obişnuit! Mai explică şi faptul că printre oamenii privilegiaţi, care se impun şi dobândesc recunoaştere, se găseşte o anumită mixtură, constând din aproximativ 51% adâncime şi 49% superficialitate, în general apreciată, iar faptul în sine i se părea lui Ulrich încă de multă vreme a fi atât de complicat, de fără sens şi de insuportabil de trist încât şi-ar fi dorit să poată reflecta în continuare.

Fu însă tulburat de faptul că Bonadea continua să nu dea nici un semn că ar fi fost înveşmântată; aruncând precaut o privire prin uşa întredeschisă, observă că îşi întrerupsese îmbrăcatul. Ea găsea anume că o atitudine distrată, după ce se ajunsese la ultimele picături ale deliciilor intimităţii, ar fi fost lipsită de fineţe; jignită de tăcerea lui, aştepta acum să vadă ce va face. Luase o carte şi, printr-o întâmplare fericită, era o carte care cuprindea ilustraţii frumoase din istoria artelor.

Când îşi reluă meditaţiile, Ulrich se simţi iritat de această aşteptare şi intră astfel într-o stare de vagă nerăbdare.

30

Ulrich aude voci

Deodată gândurile i se concentrară şi, ca şi cum ar fi privit printr-o deschizătură creată între ele, îi văzu pe Christian Moosbrugger, tâmplarul, şi pe judecătorii lui.

Într-un mod dureros de ridicol pentru cineva care nu gândea astfel, judecătorul spuse:

— De ce te-ai șters pe mâini de sânge?... De ce ai aruncat cuțitul?... De ce, după săvârșirea faptei, ai îmbrăcat straie și schimburi curate?... Pentru că era duminică? Nu pentru că erau pătate de sânge?... Cum de în seara aceea te-ai dus la o petrecere? Fapta pe care o săvârșiseși nu te-a împiedicat să benchetuiești? N-ai simțit nici o urmă de remușcare?

În Moosbrugger se stârnește un licăr; este vechea experiență de pușcăriaș, trebuie simulată remușcarea. Frisonul aceasta îi strâmbă gura lui Moosbrugger și spune:

— Ba sigur că da!

— Dar la poliție ai spus: Nu am nici un fel de remușcări, ci numai ură și furie, de simțeam că plesnesc! îl întrerupe pe dată judecătorul.

— Se poate, spune Moosbrugger, redobândindu-și fermitatea și demnitatea. Se poate ca atunci să nu fi simțit nimic altceva.

— Dumneata ești ditamai bărbatul, un om puternic, intervine procurorul. Cum de s-a putut ca dumitale să-ți fie frică de Hedwiga?

— Domnule judecător, răspunde Moosbrugger surâzând, devenise drăgăstoasă. Mi-am închipuit că ea e și mai groaznică decât le cred eu de obicei în stare pe femeile astea. Eu par voinic, e adevărat, și chiar sunt...

— Ei, atunci? mormăie președintele completului de judecată, răsfoind în actele sale.

— Însă în anumite situații, vorbește tare Moosbrugger, eu sunt sperios și chiar laș.

Ochii judecătorului țâșnesc deodată din acte; ca două păsări de pe o creangă își abandonează propoziția asupra căreia tocmai se opriseră.

— Dar altă dată, când te-ai încăierat cu tovarășii dumitale pe șantier, atunci n-ai fost deloc laș! spune președintele curții. Pe unul l-ai aruncat două etaje și scoseseși cuțitul la ceilalți...

— Domnule președinte, strigă Moosbrugger cu o voce care devine primejdioasă, eu am și astăzi punctul meu de vedere...

Președintele curții înlătură cu un gest această replică.

— Nedreptatea, spune Moosbrugger, asta trebuie socotită baza brutalității mele. Eu m-am înfățișat ca un om naiv în fața judecății și am gândit că domnii judecători au să știe ei singuri ce și cum. Însă am fost înșelat!

Chipul judecătorului s-a afundat din nou în hârtiile sale.

Procurorul surâde și spune prietenos:

— Însă Hedwiga nu era totuși decât o fată cu totul inofensivă!

— *Mie* nu mi s-a părut! răspunde Moosbrugger, încă iritat.

— *Mie* mi se pare, conchide președintele curții apăsând cuvintele, că dumneata te pricepi întotdeauna să dai vina pe alții!

— Deci, de ce te-ai dat la ea cu cuțitul? o ia de la început procurorul, prietenos.

31

De partea cui te situezi?

Scena aceasta făcea parte din dezbaterile la care asistase Ulrich sau o știa doar din relatările pe care le citise? Își amintea acum atât de viu, ca și cum ar fi auzit vocile acelea. Până atunci niciodată în viață nu mai „auzise voci"; Doamne, nu era un astfel de om. Dar dacă le auzi, atunci e precum ceva care se pogoară asupra ta, ca liniștea unei ninsori. Dintr-odată se ridică în fața ta niște ziduri, de la pământ până la cer; acolo unde înainte fusese văzduhul, pășești ca prin ziduri groase, moi, și toate glasurile, care în cușca aceea a aerului se mișcau dezordonat dintr-un loc în altul, se deplasează acum libere în interiorul acestor pereți albi care au concrescut, unindu-se până în esența lor.

Era surescitat, firește, de muncă și plictiseală, așa ceva se mai întâmplă câteodată; însă nu găsea deloc că ar fi fost atât de rău să auzi voci. Pe neașteptate spuse cu jumătate de glas:

— Există o altă țară în care te simți acasă la tine și în care tot ce faci este inocent.

Bonadea se juca cu un șiret. Intrase între timp în camera sa. Conversația îi displăcea, o găsea nedelicată; numele acestui asasin de fete tinere, despre care tot scriseseră ziarele, ea îl uitase de mult, iar acum și-l amintea, fără voie, de când Ulrich se apucase să vorbească despre el.

— Însă dacă Moosbrugger, spuse el după un timp, poate să trezească impresia alarmantă de nevinovăție, cu atât mai bine ar fi putut s-o producă acea ființă sărmană, neajutorată, înfrigurată, cu ochii de șoricel ivindu-i-se pe sub basma, Hedwiga aceea, care se ruga s-o lase să se adăpostească în camera lui, motiv pentru care a și omorât-o.

— Te rog, nu! sugeră Bonadea și ridică din umerii ei albi.

Căci Ulrich imprimase conversației această întorsătură tocmai în momentul, nefericit ales, când veșmintele doar pe jumătate îmbrăcate ale prietenei sale jignite și însetate de împăcare, acum după ce ea intrase în camera lui, alcătuiau din nou pe covor micul crater mitologic de spumă, atât de fermecător, din care se înălțase Afrodita. Bonadea era deci gata să-l evite cu oroare pe Moosbrugger și să treacă, înfiorându-se superficial, peste victima sa. Însă Ulrich nu se lăsa abătut de la subiectul său și îi descrise o imagine vie a sorții care-l aștepta pe Moosbrugger.

— Doi bărbați îi vor petrece ștreangul pe după gât, fără ca ei să nutrească nici un fel de sentimente potrivnice lui, ci pur și simplu pentru că sunt plătiți pentru această îndeletnicire. O sută de oameni, poate, vor fi de față, în parte pentru că așa le-o cere slujba, în parte pentru că fiecare vrea să fi văzut o dată în viață o execuție. Un domn solemn, cu joben, frac și mănuși negre trage de ștreang și în aceeași clipă cele două ajutoare se agață de cele două picioare ale lui Moosbrugger ca să-i frângă gâtul. Apoi domnul cu mănușa neagră pune mâna pe inima lui Moosbrugger și verifică, abordând mina grijulie a unui medic, dacă mai trăiește; căci dacă trăiește încă, totul se mai repetă o dată cu ceva mai multă nerăbdare și mai puțină solemnitate. La urma urmei, tu ești de partea lui Moosbrugger sau împotriva lui? întrebă Ulrich.

Bonadea își pierduse încet și dureros, asemeni cuiva trezit din somn la o oră necuvenită, „dispoziția" – astfel obișnuia ea să-și numească accesele de infidelitate conjugală. Acum se simți silită să se așeze, după ce ținuse o vreme, nehotărâtă, în mâini veșmintele ei mototolite și corsetul desfăcut. Ca orice femeie într-o situație asemănătoare, avea o încredere nezdruncinată într-o ordine publică astfel stabilită încât fiecare să poată să-și vadă de treaba lui fără să stea să se gândească; acum, când i se amintea de contrariu, o cuprinse repede un simțământ de părtinire compătimitoare față de Moosbrugger, victima, excluzând orice gând cu privire la Moosbrugger cel vinovat.

— Te situezi, așadar, susținu Ulrich, de fiecare dată de partea victimei și împotriva faptei.

Bonadea dădu glas sentimentului evident că discuția era nelalocul ei într-o astfel de împrejurare.

— Dar, dacă sentința ta se îndreaptă atât de consecvent împotriva faptei, răspunse Ulrich, în loc să se scuze imediat, cum vrei să-ți justifici adulterele, Bonadea?

Îndeosebi pluralul era nedelicat! Bonadea tăcu, se așeză cu o expresie disprețuitoare într-unul din fotoliile moi și adânci din cameră și își ridică, jignită, privirile spre linia care despărțea peretele de tavan.

32

Povestea uitată, dar extrem de relevantă, despre soția unui maior

Nu e indicat să îți dovedești afinitatea cu un nebun recunoscut ca atare, iar Ulrich nici nu nutrea de altfel o asemenea intenție. Însă de ce o parte din autoritățile medicale susținea că Moosbrugger ar fi nebun și cealaltă parte că n-ar fi? De unde-și câștigaseră corespondenții de presă profesionalismul

jovial cu care descriseseră felul cum manevrase el cuţitul? Prin ce însuşiri stârnise Moosbrugger senzaţie şi totodată oroare, fapt care, pentru jumătate din cele două milioane de oameni locuind în acest oraş, reprezenta la fel de mult ca o ceartă de familie sau ruperea unei logodne; era ceva care afecta sentimente neobişnuit de personale, cuprinzând tărâmuri sufleteşti altminteri liniştite, în timp ce în oraşele de provincie cazul său reprezenta doar o ştire oarecum indiferentă, iar la Berlin sau la Breslau nu mai însemna mare lucru, căci acestea îşi aveau din când în când propriii lor Moosbruggeri, în familiile lor, ca să spunem aşa. Jocul acesta înfricoşător pe care-l joacă societatea cu victimele sale îl preocupa pe Ulrich. Simţea că acelaşi lucru se petrecea în el însuşi. În el nu tresărea nici un impuls, nici ca să-l elibereze pe Moosbrugger, nici ca să sară în ajutorul dreptăţii şi i se zburleau sentimentele ca blana unei pisici. Printr-un proces nelămurit, Moosbrugger i se părea mai aproape de el decât propria sa viaţă, aşa cum îi era dat să o trăiască; îl stăpânea, fascinându-l ca o poezie sumbră în care toate contururile sunt puţin deformate şi deplasate, care dezvăluie un înţeles zvâcnind mutilat în adâncurile conştiinţei.

„Teribilisme romantice!" îşi reproşa singur. Admiraţia pentru ororile groteşti sau pentru tabuuri sub forma admisă a visurilor şi a nevrozelor i se părea ceva potrivit pentru oamenii acestei epoci burgheze. „Fie una, fie alta!" gândi el. „Fie te plac, fie nu! Fie te apăr în toată oroarea ta, fie ar trebui să-mi trag singur palme pentru că mă joc cu neoamenii!" La urma urmelor, aici ar fi fost poate la locul ei o compătimire chiar rece, dar decisă; s-ar putea face multe astăzi pentru a împiedica apariţia unor astfel de întâmplări şi de personaje, dacă societatea ar depune măcar pe jumătate eforturile morale pe care le pretinde de la asemenea victime, însă apoi se vădi că mai exista încă un aspect, aparte, din care ar fi putut fi luată în consideraţie respectiva împrejurare, iar Ulrich se simţi cuprins de nişte amintiri ciudate.

Niciodată judecata noastră despre o faptă nu este judecata despre acea latură a faptei pe care Dumnezeu o recompensează sau o condamnă; lucrul acesta l-a spus, oricât de ciudat ar părea, însuşi Luther. Probabil sub influenţa unuia dintre

misticii cu care el se împrietenise într-o vreme. Desigur, alți credincioși ar fi putut să facă astfel de afirmații. În înțelesul burghez al cuvântului, erau toți niște imoraliști. Ei făceau deosebirea între păcate și sufletul care, în ciuda păcatelor, rămâne nepătat, asemănător cu felul în care Machiavelli făcea deosebire între scop și mijloace. „Inima omului" le era lor „luată". „Întru Hristos ființa un om aparent și un om lăuntric, și tot ceea ce înfăptui el în raport cu lucrurile din afară fu înfăptuit de omul aparent, iar omul lăuntric îi stătu alături, într-o solitudine impasibilă", spune Meister Eckhart. Asemenea sfinți și credincioși ar fi fost până la urmă în stare să-l achite și pe Moosbrugger!? E adevărat, omenirea a progresat de atunci; însă chiar dacă ea acum îl va ucide pe Moosbrugger, mai are totuși slăbiciunea să-i venereze pe acei oameni care, cine știe, poate l-ar fi absolvit de pedeapsă.

Pe Ulrich îl străbătu acum un val de neplăcere și își aminti de o frază. Fraza suna așa: „Sufletul sodomiților ar putea trece prin mulțime fără vreo presimțire, în ochii lor plutește un surâs limpede de copil, căci totul depinde de un principiu nevăzut". Nu era o deosebire prea mare față de celelalte spuse, însă exala în mărunta ei exagerare mirosul dulceag, bolnăvicios al corupției. După cum avea să se vădească, această frază avea un spațiu al ei, o încăpere cu niște cărți franțuzești galbene, nelegate, pe mese, cu perdele din mărgele de sticlă în loc de uși – și i se născu în piept o senzație ca atunci când o mână scotocește prin carcasa unei găini ca să scoată inima. Căci această frază o pronunțase Diotima când o vizitase. Provenea de altfel de sub pana unui scriitor contemporan, la care Ulrich ținuse în anii tinereții, dar pe care de atunci învățase să-l considere drept un filosof de salon, aforisme de genul acesta îți lasă un gust la fel de rău ca pâinea stropită cu parfum, astfel că zeci de ani după aceea nu mai vrei să ai de a face cu ceva asemănător.

Însă oricât de vie era neplăcerea stârnită în Ulrich, i se părea în clipa aceea rușinos că toată viața se lăsase convins să nu revină la celelalte, adevăratele enunțuri rostite în limba aceea tainică. Căci el avea o înțelegere deosebită, nemijlocită, pentru asemenea aforisme, mai degrabă s-ar fi putut numi o intimitate cu ele, care depășea stadiul de simplă

înțelegere; fără ca vreodată să se fi putut totuși hotărî să recunoască faptul că ar fi avut încredere desăvârșită în ele. Asemenea fraze – care-i vorbeau într-o sonoritate fraternă, cu o profunzime sufletească molatică, întunecoasă, diametral opusă tonului imperativ al limbajului matematic și științific, fără a putea sesiza în ce consta diferența – erau ca niște insule printre preocupările lui, fără legătură unele cu altele și rareori cercetate; dacă le-ar fi cuprins cu privirea, în măsura în care ajunsese să le cunoască, îi făcea impresia că s-ar fi putut recunoaște o legătură între ele, ca și cum aceste insule, puțin îndepărtate una de cealaltă, ar fi fost răspândite de-a lungul unei coaste încă ascunse în spatele lor sau ar fi constituit resturile unui continent care s-ar fi scufundat din timpuri imemoriale. Simțea relaxarea mării, ceața, linia scundă a colinelor negre adormite în lumina galbenă-cenușie. Îi reveni în minte o scurtă călătorie pe mare, o excursie după modelul „Călătoriți", „Permiteți-vă un divertisment" și rememoră ce experiență stranie, ridicol de fermecătoare, se strecurase prin forța ei descurajatoare, despărțindu-se o dată pentru totdeauna de orice experiență asemănătoare. O clipă inima unui tânăr de douăzeci de ani bătu în pieptul lui, a cărui epidermă prevăzută cu pilozitate se îngroșase și se înăsprise odată cu trecerea anilor. Bătaia inimii unui tânăr de douăzeci de ani în pieptul lui de bărbat de treizeci și doi i se părea sărutul pervers pe care i l-ar fi dat un bărbat în toată firea unui adolescent. Totuși, de această dată nu mai evită amintirea. Era imaginea unei pasiuni care avusese un sfârșit straniu și pe care el, ca tânăr de douăzeci de ani, o nutrise pentru o femeie considerabil mai în vârstă, judecând după numărul anilor și mai ales după poziția ei domestică și socială.

În mod caracteristic își mai amintea doar vag de înfățișarea ei; o fotografie inflexibilă și imaginea păstrată în memorie a ceasurilor când era singur și se gândea la ea luaseră locul amintirilor exacte despre chipul, rochiile, mișcările și vocea acestei femei. Lumea ei îi devenise între timp atât de străină încât afirmația că ea fusese soția unui maior i se părea amuzant de incredibilă. „Acum probabil că e de mult

o doamnă colonel în retragere", gândi el. Se spunea la regiment pe vremea aceea că fusese o artistă desăvârşită, o pianistă ce deţinea măiestrie, dar că, respectând dorinţa familiei sale, nu se manifestase niciodată ca atare în public. Iar mai târziu, după căsătorie, aşa ceva nu ar mai fi fost, oricum, cu putinţă. Într-adevăr, la serbările organizate de regiment cânta foarte frumos la pian, cu splendoarea iradiantă a unui soare bine aurit care-şi revarsă lumina peste hăurile emoţiei, şi de la început Ulrich se îndrăgostise mai puţin de prezenţa fizică a acestei femei cât de ideea pe care o reprezenta. Locotenentul care pe vremea aceea îşi declina numele său nu era un om timid; ochiul se exersase deja pe femeiuşti şi chiar spionase cărarea ascunsă a braconierului, rareori bătută, căutând să ajungă la vreo femeie onorabilă. Însă „marea iubire" era pentru asemenea ofiţeri de douăzeci de ani, îndeosebi dacă ar fi jinduit după ea, altceva, era de fapt o idee; era ceva în afara sferei lor de acţiune, atât de săracă empiric şi, tocmai de aceea, atât de orbitor de vidă, cum nu pot fi decât marile idei. Când Ulrich, pentru prima dată în viaţă, descoperise posibilitatea de a pune în practică această idee, lucrul trebui să se şi întâmple; doamnei maior nu-i reveni aici alt rol decât cel al ultimei circumstanţe care contribuia la izbucnirea unei boli. Ulrich se îmbolnăvi de dragoste. Şi cum adevărata boală a iubirii nu e dorinţa de posesiune, ci o blândă dezvăluire a lumii, de dragul căreia se renunţă bucuros la posedarea iubitei, locotenentul începu să-i explice soţiei maiorului lumea într-un fel atât de neobişnuit şi de insistent, cum nu se mai auzise vorbindu-se încă până atunci. Stele, bacterii, Balzac şi Nietzsche se roteau ca într-un con de idei, al cărui vârf ea îl percepea cu o limpezime tot mai pronunţată ca îndreptându-se spre nişte disocieri pe care moda timpului le interzicea în virtutea bunei-cuviinţe, ceea ce despărţea trupul ei de trupul locotenentului. Ea se simţea buimăcită de această asociere constantă a dragostei cu probleme care, după cunoştinţele ei, nu avuseseră niciodată de a face cu iubirea; în timpul unei plimbări călare împreună, ea îşi lăsase, pe când păşeau alături de caii lor, mâna în mâna lui Ulrich şi remarcase speriată că mâna ei rămăsese

inertă într-a lui. În clipa următoare o flacără o străbătu de la încheietura mâinii și până la genunchi și un fulger se abătu asupra ambilor, astfel încât aproape că se prăbușiseră la marginea drumului și se treziră așezați pe mușchiul pădurii, sărutându-se cu patimă, iar în cele din urmă cuprinși de fâstâceală, pentru că iubirea aceasta era atât de puternică și de neobișnuită încât, spre surprinderea lor, nu le mai venea în minte să spună sau să facă altceva decât ceea ce se obișnuiește în asemenea îmbrățișări. Până la urmă, caii care-și pierduseră răbdarea îi eliberaseră pe cei doi îndrăgostiți din această situație.

Dragostea între doamna maior și prea tânărul locotenent rămase, în toată evoluția ei, scurtă și ireală. Amândoi erau stupefiați, se mai agățară de câteva ori unul de altul, simțiră amândoi că ceva nu era în regulă și că n-avea să-i lase nici mai apoi să ajungă corp la corp în îmbrățișările lor, chiar dacă ar fi dat la o parte toate obstacolele pe care le constituiau veșmintele și moralitatea. Doamna maior nu voia să se refuze unei pasiuni pe care simțea că nu o poate judeca în nici un fel, însă în sinea ei începură să zvâcnească reproșuri împotriva ei înseși, din cauza soțului și a diferenței de vârstă, și când Ulrich o anunță într-o zi, invocând niște justificări cam palide, că se vedea nevoit să ceară o permisie mai îndelungată, soția ofițerului oftă ușurată printre lacrimi. Ulrich însă ajunsese să nu mai aibă la vremea aceea nici o altă dorință decât, din prea multă dragoste, să scape cât mai repede și mai departe cu putință de cauza acestei iubiri. El se avântă orbește la drum, până când țărmul mării puse capăt șinelor de tren pe care le urmase, traversă marea într-o ambarcațiune până la prima insulă care-i ieși în fața ochilor și acolo, într-un loc necunoscut unde ajunsese la întâmplare, rămase locului, adăpostit și găzduit în condiții mizere, scriind încă din cea dintâi noapte prima dintr-un șir de scrisori lungi către iubita sa, scrisori pe care nu i le trimise niciodată.

Aceste scrisori din miez de noapte, care-i umpleau gândurile și în timpul zilei, le pierdu mai târziu; aceasta fusese fără îndoială de la bun început destinația lor. La început scria mult despre dragostea lui, tot felul de gânduri inspirate

de ea, însă curând peisajul luă tot mai mult locul acestor teme. Soarele îl trezea dimineața din somn, când pescarii ieșiseră deja în larg, iar femeile și copiii erau pe la casele lor, i se părea că el însuși și un măgar care păștea prin tufișurile și pe pământul pietros dintre cele două mici sate ale insulei erau singurele creaturi mai evoluate care existau pe aventuroasa limbă de pământ ce ieșea din mare. Proceda asemenea acelui confrate al său, se cățăra pe câte un colț de stâncă sau se lungea pe țărm în compania mării, a stâncilor și a cerului. Nu era nici o infatuare să facă o asemenea afirmație, căci deosebirile de mărime se estompau, cum de altfel și deosebirile între spirit, natura animală și cea inanimată se ștergeau într-o asemenea intimitate și orice fel de deosebire dintre lucruri se micșora cu totul. Pentru a ne exprima în termeni mai sobri, deosebirile trebuie că nici nu se pierdeau, nici nu se diminuau, doar că li se estompa semnificația, omul „încetând a mai fi supus vreuneia dintre limitele și separațiile care afectează umanitatea", întocmai cum au descris starea respectivă credincioșii cuprinși de mistica iubirii, despre care tânărul locotenent de cavalerie de pe atunci nu știa mare lucru. El nici nu reflecta de altminteri asupra acestor fenomene – precum un vânător care ar fi luat urma sălbăticiunii, încercând să dea curs vreunei observații – la drept vorbind poate că nici nu era conștient de ele, însă și le apropia, le absorbea în sine. Se scufunda în peisajul din jur, deși la fel de bine s-ar fi putut spune că era vorba de o stare în care era luat pe sus și purtat; dacă lumea se revărsa din afară peste pragul ochilor lui, înțelesul ei îl izbea dinăuntru, în valuri tăcute. Ajunsese în însăși inima lumii; de la el și până la iubita sa din depărtări era o distanță la fel de mare ca până la primul arbore; simțământul lăuntric lega laolaltă ființele desființând spațiul, tot așa cum în vis două ființe pot să treacă una prin alta fără să se amestece, ceea ce schimbă toate relațiile dintre ele. În alte privințe însă, starea aceasta de lucruri nu avea nimic comun cu visul. Era limpede și peste măsură de încărcată de gânduri limpezi; doar că nimic nu se mai mișca după vreo cauză, vreun scop sau vreo năzuință fizică, ci totul se extindea în cercuri mereu reînnoite, ca atunci când o rază fără sfârșit cade într-un bazin cu apă.

Iată ce descria el în scrisorile sale şi nimic altceva. Era o înfăţişare cu totul schimbată a vieţii; situată acum nu în focarul atenţiei obişnuite, eliberată de contururile ferme; astfel văzute, toate cele ce ţineau de ea erau oarecum dispersate şi confuze; însă era evident că toate erau infuzate dinspre alte focare de o certitudine şi limpezime blândă. Căci toate dilemele şi evenimentele vieţii contractară o blândeţe, moliciune şi linişte incomparabile şi în acelaşi timp o semnificaţie cu totul schimbată. Dacă, de exemplu, o gânganie trecea peste mâna omului cufundat în gânduri, lucrul acesta nu mai era o apropiere, o trecere şi o îndepărtare şi nu mai era nici gânganie, nici om, ci era o întâmplare care atingea în mod indescriptibil inima şi nici măcar o întâmplare, ci, deşi era ceva care se întâmpla, era o stare. Cu ajutorul unor asemenea experienţe tăcute, tot ceea ce constituie altminteri viaţa obişnuită dobândea o semnificaţie radical nouă, oriunde se întâmpla ca Ulrich să aibă asemenea trăiri. Până şi dragostea sa pentru doamna maior adoptă repede, în această stare, forma ei predestinată. Căuta uneori să-şi imagineze femeia la care se gândea fără încetare şi să-şi închipuie ce ar fi putut face ea în acele momente, lucru în care era considerabil susţinut de faptul că-i cunoştea atât de precis împrejurările de viaţă; însă ori de câte ori reuşea să-şi vadă iubita în faţa ochilor, sensibilitatea sa devenită atât de nesfârşit de clarvăzătoare orbea şi trebuia să se străduiască să modifice iarăşi repede imaginea până la certitudinea fericită a unei mari iubite existente-undeva-anume-pentru-el-însuşi. Nu mai trecu mult şi ea deveni un centru de forţă cu totul impersonal, un dinam subteran alimentându-i instalaţiile de iluminare şi îi scrise o ultimă scrisoare în care îi explica faptul că marele ideal de a trăi doar pentru iubire nu avea absolut nimic de a face cu posedarea şi cu dorinţa de a fi „a mea", care izvorăsc din sfera avariţiei, dorinţei de însuşire şi a lăcomiei. Aceasta a fost singura scrisoare pe care a expediat-o şi constituise aproximativ punctul culminant al bolii sale din iubire, căruia îi urmară curând sfârşitul şi dispariţia ei bruscă.

33

Ruptura de Bonadea

Între timp, cum nu putea să stea şi să privească la nesfârşit tavanul camerei, Bonadea se întinse pe spate pe divan, pântecele ei delicat, matern, respira sub veşmântul uşor de batist alb, liber, necuprins de fanoanele de balenă şi şnururi; ea numea această stare reflecţie. Îi trecuse prin minte că soţul ei era nu numai judecător, ci şi vânător şi că uneori el vorbea cu ochi strălucitori despre fiarele de pradă care urmăresc vânatul; i se părea că de aici ar putea veni un ajutor în favoarea lui Moosbrugger, ca de altfel şi în cea a judecătorilor săi. Pe de altă parte nu voia să admită ca soţul ei să sufere o nedreptate din partea iubitului ei, în afară de singurul punct care privea dragostea; percepţia ei cu privire la familie îi dicta imaginea unui cap al familiei care să fie întotdeauna stimat, venerat. Astfel că nu ajungea la nici o decizie. În timp ce această contrarietate îi întuneca somnoros orizontul, ca două bancuri de nori contopindu-se amorf, Ulrich se bucura de libertatea de a-şi putea urma gândurile. E adevărat că stătea astfel cam de multă vreme şi cum Bonadeei nu-i trecea prin minte nimic care ar fi putut să dea o nouă întorsătură situaţiei, îi reveni resentimentul faţă de felul în care Ulrich o jignise prin nepăsarea sa, iar timpul pe care el îl lăsa să treacă fără să caute să repare lucrurile începu să o apese în chip supărător.

— Găseşti aşadar că fac rău venind la tine?

Întrebarea aceasta i-o adresă în cele din urmă, pronunţând cuvintele lent şi răspicat, cu tristeţe, dar şi cu toată voinţa ei combativă concentrată în ele.

Ulrich tăcu şi ridică din umeri; nu mai ştia de mult despre ce vorbea ea, însă simţea că-i este cu neputinţă s-o mai suporte în momentul acela.

— Eşti într-adevăr în stare să-mi faci *mie* reproşuri pentru pasiunea asta a noastră?

— De fiecare întrebare de felul acesta depind tot atâtea răspunsuri câte albine sunt într-un stup, răspunse Ulrich. Întreaga dezordine sufletească a omenirii, cu problemele ei niciodată soluţionate, ţine în chip dezgustător de fiecare din ele luat izolat.

El nu spunea fireşte nimic altceva decât ceea ce mai gândise de câteva ori chiar în ziua aceea; însă Bonadea puse dezordinea spirituală în legătură cu ea însăşi şi găsi că se depăşise o limită. Ar fi vrut bucuroasă să tragă la loc draperiile la fereastră, determinând astfel ca această ceartă să nu mai existe între ei, însă la fel de bine ar fi vrut să urle de durere. Crezu că înţelegea brusc faptul că Ulrich se săturase de ea. Mulţumită firii ei, până atunci nu-şi irosise iubirile altfel decât în felul în care rătăceşti ceva şi îl pierzi din ochi, când te simţi atras de ceva nou; sau, dimpotrivă, despărţindu-se de iubiţi la fel de repede cum se unise cu ei, ceea ce, cu toată iritarea personală pe care o implica, avea ceva din determinarea unei forţe superioare. Primul ei sentiment deci, în faţa rezistenţei liniştite a lui Ulrich, fu că îmbătrânise. Poziţia ei neajutorată şi obscenă, întinsă pe jumătate dezbrăcată pe un divan şi expusă tuturor jignirilor, o făcea să se simtă acoperită de ruşine. Se ridică şi fără să stea prea mult pe gânduri îşi apucă veşmintele. Însă foşnetele şi fâşâitul faldurilor de mătase în care se strecura iarăşi nu-i stârniră remuşcări lui Ulrich. Bonadea percepea în spatele ochilor durerea ascuţită a neputinţei. „E o brută, m-a rănit cu intenţie!“ îşi repeta. „Nici nu se mişcă de la locul lui!“ constată ea. Cu fiecare panglică pe care şi-o lega, cu fiecare copcă pe care şi-o închidea se cufunda mai adânc în insondabila adâncime întunecată a acelei dureri de mult uitate din copilărie, durerea de a se vedea părăsită. Întunecimea se închidea în jurul ei; chipul lui Ulrich se zărea într-o lumină ce părea crepusculară, desprinzându-se aspru şi brutal din întunericul suferinţei. „Cum am putut oare să iubesc chipul unui astfel de om?!“ se întreba Bonadea; însă în acelaşi timp cuvintele: „Pierdut pentru totdeauna!“ îi strânseră inima.

Ulrich, care-i ghicise nelămurit hotărârea de a nu se mai întoarce niciodată, nu interveni în nici un fel. Bonadea își mai aranjă cu gesturi violente părul în fața oglinzii, pe urmă își puse pălăria și își înnodă voalul. Acum, când voalul i se lăsase peste față, totul se terminase; era ceva solemn, ca o sentință de condamnare la moarte sau ca momentul când un cufăr se închide prin anclanșarea în lacăt. El n-avea s-o mai sărute și nici nu bănuia că irosea ultimul prilej în care ar mai fi avut ocazia de a o face.

De milă, aproape că-i venea să-l ia de gât și să plângă din toată inima la pieptul lui.

34

O rază fierbinte și zidurile care s-au răcit

După ce Ulrich o conduse pe Bonadea până la ieșire, rămânând din nou singur, nu mai era în dispoziția de a continua să lucreze. Se pregăti să iasă în oraș, cu intenția de a trimite un comisionar la Walter și Clarisse cu câteva rânduri anunțându-și vizita la ei în seara aceea. Când trecu prin micul hol de la intrare, observă pe perete o pereche de coarne de cerb, care într-un fel i se părea că aduceau cu gestul făcut de Bonadea când își înnodase voalul în fața oglinzii; numai că ele nu surâdeau singure, arborând expresia aceea resemnată. Privi în jurul lui, observându-și mediul în care trăia. Toate acele linii circulare, încrucișate, drepte, curbe și întretesute din care este alcătuit interiorul unei locuințe și care se strânseseră, înconjurându-l, nu erau nici un produs al naturii, nici al vreunei necesități lăuntrice, ci gemeau până la ultimul detaliu de o supraabundență barocă. Curentul și pulsul care însuflețesc fără încetare toate lucrurile, construind mediul nostru, se opriseră o clipă. Eu nu sunt decât întâmplătoare, îi ricana în față necesitatea; eu nu arăt în esență altfel decât fața celui mâncat de eczemă, dacă mă

privești fără prejudecăți, îi mărturisea frumusețea. În cele din urmă, nu era vorba de prea mare lucru; o poleială se tocise, o sugestie se risipise, un lanț alcătuit din obișnuință, așteptare și încordare se rupsese, un echilibru fluid, tainic, între emoție și lume fusese o clipă tulburat. Tot ceea ce simte și face cineva se întâmplă într-un fel „în direcția vieții", iar cea mai mică abatere de la această direcție este anevoioasă sau înfricoșătoare. La fel se prezintă lucrurile și când mergi pe propriile-ți picioare; îți ridici centrul de greutate, îl împingi înainte și îl lași să cadă; schimbarea unui detaliu cât de mic, o ezitare cât de vagă în fața acestui abandon cu care te-lași-să-cazi-în-viitor sau pur și simplu uimirea în fața acestei inerții – și nici nu mai poți să stai drept! Pur și simplu nu trebuie să te gândești la aceste lucruri. Ulrich își dădu seama că toate momentele care însemnaseră ceva important în viața lui îi lăsaseră un sentiment asemănător cu cel pe care îl trăia acum.

În stradă făcu semn unui comisionar și-i dădu biletul. Era cam ora patru după-amiază și se hotărî să parcurgă drumul până acolo agale, pe jos. Ziua aceea primăvăratică de toamnă îl încânta. Aerul dospea. Pe chipurile oamenilor părea că se așternuse un păienjeniș tremurător. După încordarea monotonă a gândurilor sale din ultimele zile se simțea acum transportat ca dintr-o carceră într-o baie moleșitoare. Se străduia să meargă liniștit, destins. Tot ceea ce e gata de încordare și de luptă într-un trup omenesc bine exersat prin gimnastică i să părea astăzi neplăcut ca fața unui bătrân comedian, adesea încărcată de pasiuni mimate, neadevărate. În același fel, aspirația sa spre adevăr îi cotropise spiritul cu formele de mobilitate ale conștiinței, care i-l divizaseră, exercitându-se echilibrat unele împotriva altora, și-i imprimaseră, la drept vorbind, o expresie neadevărată și teatrală, așa cum dobândesc toate, până și sinceritatea, în momentul când devin obișnuință. Astfel reflecta Ulrich. Înainta ca un val printre alte valuri surori, dacă ne este permis să spunem astfel; și de ce nu s-ar putea spune, dacă un om care s-a însingurat prin muncă se întoarce înapoi în compania celorlalți și resimte fericirea de a curge în aceeași direcție cu semenii săi!

În astfel de momente s-ar putea ca nimic să nu se situeze mai departe de gândurile oamenilor decât ideea că viaţa pe care o duc şi care îi conduce nici nu-i interesează prea mult, nu-i interesează în profunzime. Cu toate acestea, este un fapt ştiut de orice om, atâta vreme cât e tânăr. Ulrich îşi mai amintea cum i se păruse o zi ca aceasta, pe străzile de aici, cu zece sau cincisprezece ani în urmă. Pe atunci totul era încă splendid, şi totuşi se simţea lămurit în această dorinţă clocotitoare un fel de presimţire chinuitoare de cădere în captivitate; un simţământ neliniştitor, spunându-i: tot ceea ce vreau eu să realizez mă realizează pe mine; o bănuială apăsătoare cu privire la faptul că în lumea aceasta afirmaţiile neadevărate, neglijente şi, din punct de vedere personal, neînsemnate vor avea un ecou mai puternic decât cele mai sincere şi adevărate. Frumuseţea aceasta? – gândea atunci – foarte bine, dar este ea a mea? Dar oare adevărul pe care-l cunosc este adevărul meu? Ţelurile, glasurile, realitatea, toată fascinaţia aceasta, care te ispiteşte şi te poartă cu ea, pe care o urmezi şi în care te arunci cu capul înainte: este deci realitatea reală sau nu se arată din ea nici acum nimic mai mult decât un suflu intangibil care pluteşte asupra realităţii ce ţi se oferă? Ceea ce ne acutizează suspiciunea este constituit din toate acele diviziuni şi forme prefigurate ale vieţii, asemănări cu realitatea, tiparele transmise din generaţie în generaţie, limbajul anticipat, nu numai al vorbirii, ci şi al senzaţiilor şi emoţiilor. Ulrich se oprise în faţa unei biserici. Doamne, dacă acolo în umbră ar fi stat o matroană uriaşă, cu un pântece enorm, revărsându-i-se în valuri, cu spinarea sprijinită de pereţii caselor, iar deasupra cu mii de riduri, peste negi şi pistrui, cu soarele amurgului în faţă: n-ar fi putut la fel de bine s-o găsească şi pe ea frumoasă? O, cerule, într-adevăr era frumoasă! Nu vrei câtuşi de puţin să te sustragi, din moment ce ai fost adus în viaţă cu datoria să admiri toate acestea; însă, cum am mai spus, n-ar fi cu neputinţă să găseşti frumoase formele ample, revărsându-se liniştit şi filigranul reţelei de riduri pe faţa unei matroane venerabile, doar că este mai simplu să spui că e bătrână. Iar această tranziţie de la a considera lumea bătrână până la a o considera frumoasă este cam ca aceea de la concepţia tinerilor

cu privire la morala mai înaltă a adulţilor, care continuă să fie socotită un didacticism ridicol până când dintr-odată îţi dai seama că ai ajuns tu însuţi să ţi-o însuşeşti. Trecuseră doar câteva secunde de când Ulrich se oprise în faţa acelei biserici, însă ele crescuseră în profunzime şi-i apăsau inima cu întreaga forţă originară de rezistenţă, care se îndreaptă instinctiv împotriva acestei lumi fosilizate în milioane de tone de piatră, împotriva acestui peisaj selenar încremenit al sentimentelor în care ai fost aruncat fără voia ta.

S-ar putea ca pentru cei mai mulţi dintre oameni să constituie un avantaj şi un sprijin faptul de a găsi lumea gata făcută, prefabricată, cum ar veni, cu excepţia câtorva mici detalii personale şi n-ar trebui să se pună în nici un fel la îndoială faptul că ceea ce persistă în întregul său este nu numai conservator, ci constituie chiar fundamentul oricăror forme de progres şi revoluţie, cu toate că este necesar să se adauge şi acea stânjeneală profundă, imprecis conturată, pe care o resimt în această situaţie oamenii care şi-au luat destinul în propriile mâini. Ulrich îşi dădu deodată seama, în timp ce contempla edificiul sacru cu o deplină înţelegere a subtilităţilor arhitectonice, că fără voia lui era silit să se gândească şi că la fel de bine oamenii ar fi putut să se apuce să-şi devoreze semenii, în loc să construiască sau să lase să dăinuie asemenea minunăţii demne de admiraţie. Casele din jur, bolta cerului deasupra, o armonie inefabilă a tuturor liniilor şi spaţiilor, care atrăgeau şi purtau mai departe privirea, aspectul şi expresia oamenilor care treceau pe trotuare, cărţile şi morala lor, copacii de pe marginea străzii...: toate acestea uneori sunt într-adevăr la fel de rigide ca nişte paravane, la fel de dure ca matriţele tipografice şi atât de – nici nu se poate spune altfel decât desăvârşite – atât de desăvârşite şi împlinite, încât nu mai reprezinţi, prin comparaţie, decât o ceaţă prisosind, o mică suflare expirând dintr-o gură, de care Dumnezeu nu se mai îngrijeşte. În acea clipă el îşi dorea să fie un om fără însuşiri. Dar poate că lucrurile nu se prezintă deosebit nici în cazul altora. La urma urmelor, în anii de apogeu ai vieţii puţini oameni mai ştiu cum au ajuns să fie ceea ce sunt, cum au ajuns să-şi obţină plăcerile, soţia, caracterul, profesia şi succesul, însă au simţământul

că de acum încolo nu se mai pot schimba foarte mult. S-ar putea susține chiar că au fost trișați, căci ar fi cu neputință să descoperi o rațiune suficientă pentru care totul s-a produs întocmai; s-ar fi putut petrece și altfel, evenimentele pornind de fapt în cea mai mică măsură de la ei înșiși, mai mult, ele au depins de tot felul de împrejurări, de dispozițiile, de viața, de moartea altor oameni și doar, cum s-ar spune, la un moment dat s-au năpustit asupra lor. Astfel, în tinerețe, viața li se așternea încă dinainte ca o dimineață inepuizabilă, plină pretutindeni în jurul lor de posibilități și de neant, și chiar de la amiază se ivește ceva care poate pretinde în mod îndreptățit că este de acum viața lor, dar în realitate e ceva la fel de neașteptat și surprinzător ca și cum într-o zi și-ar face deodată apariția un om cu care te-ai aflat într-un schimb epistolar timp de douăzeci de ani fără să-l cunoști și pe care ți-l imaginaseși cu totul altfel. Însă și mai ciudat este faptul că cei mai mulți nici nu remarcă această particularitate; ei îl adoptă pur și simplu pe omul care li s-a înfățișat astfel, a cărui viață s-a contopit cu propria lor viață, ale cărui experiențe li se par acum expresia propriilor lor însușiri, iar destinul acestuia devine propriul lor merit sau propria lor nefericire. S-a întâmplat cu ei cam ce se întâmplă cu o muscă în hârtia lipicioasă, i-a fixat aici de un firișor de păr, dincolo i-a împiedicat în mișcări și i-a prins treptat într-un strat gros, care nu mai corespunde decât de foarte departe cu forma lor inițială. Nu-și mai aduc aminte decât confuz de tinerețea lor, când exista în ei ceva ca o forță în stare să se împotrivească. Aceasta, cealaltă forță, se încordează, se zbate, nu vrea să se ancoreze și dezlănțuie o furtună de gesturi lipsite de finalitate, străduindu-se să-și ia zborul; ironiile tinereții, răzvrătirile față de ceea ce e stabil, disponibilitatea tinereții pentru tot ceea ce este eroic, pentru sacrificiul de sine și crimă, seriozitatea ei poetică și instabilitatea ei nu mai sunt acum decât încercări de a evada. La urma urmelor, toate acestea reflectă doar faptul că nimic din ceea ce întreprinde un tânăr nu apare ca rezultat al unei necesități lăuntrice neechivoce, chiar dacă își găsește expresia în gesturi grăbite, ca și cum tot ce ar încerca un tânăr să facă ar fi extrem de urgent și necesar. Cineva, să spunem,

inventează un gest nou, admirabil, fie acesta exterior sau lăuntric – cum s-ar traduce așa ceva? Este un gest propriu vieții? Un tipar în care sinele se revarsă precum un gaz într-un balon de sticlă? O expresie a presiunii lăuntrice? O tehnică existențială? S-ar putea să fie vorba de o mustață nouă sau de o idee nouă. Este o comedie, dar, ca orice poză teatrală, aceasta deține, firește, un sens – și de îndată sufletele tinere se și năpustesc asupra noii posibilități ca vrăbiile de pe acoperiș când li se aruncă firimituri. Ajunge să ne imaginăm: când din afară o lume greoaie îți apasă pe limbă, pe mâini, pe ochi, cu lumea aceasta selenară, înghețată, a pământului, caselor, obiceiurilor, imaginilor, cărților – iar înăuntru nu e nimic altceva decât o ceață într-o neîncetată mișcare: ce fericire trebuie că aduce momentul când cineva produce o expresie în care ți se pare că te-ai recunoaște. Ce poate fi mai firesc decât ca orice om pasional să-și însușească o asemenea formă nouă încă înaintea oamenilor obișnuiți?! Aceasta îi conferă momentul de existență reală, de echilibru între tensiunile lumii dinăuntru și lumii din afară, dintre ceea ce îl strivește din exterior și ceea ce îl face să se sfarme datorită presiunii interioare. Nu există nici o altă justificare – gândi Ulrich și, firește, toate acestea îl afectau și la modul personal; își băgă mâinile în buzunare, iar expresia de pe fața sa era atât de liniștită și de somnoros fericită ca și cum ar fi murit, în razele soarelui rostogolindu-se peste el, de o moarte blândă, înghețat în zăpadă – pe nimic altceva, reflectă el, nu se bazează acest fenomen veșnic care se definește ca succesiune a generațiilor, părinți și copii, revoluție spirituală, schimbare a stilurilor, evoluție, modă și reînnoire. Ceea ce face din această sete novatoare un *perpetuum mobile* nu este nimic altceva decât neplăcerea că între sinele nebulos și individualitatea celor dinainte, care s-a și pietrificat într-o carapace străină, s-a strecurat o pseudoalteritate, o personalitate colectivă, doar imprecis apropiată. Cu un pic de atenție, poți întotdeauna distinge în cel din urmă viitor, ce tocmai se desfășoară, vremurile trecute care au să vină. Ideile cele noi sunt așadar doar cu treizeci de ani mai vechi, însă mulțumite și doar puțin mai corpolente și trecute, cum ar fi dacă alături de fața strălucitoare a unei fete ai vedea chipul stins, devastat

al mamei; sau, pur şi simplu, ele n-au avut succes, s-au emaciat şi s-au cocârjat până n-a mai rămas din ele decât o lozincă reformistă, în numele căreia îşi duce campania un nebun bătrân pe care cei vreo cincizeci de admiratori ai lui îl denumesc marele Cutare.

Se oprise acum iarăşi, de data aceasta într-o piaţă unde recunoştea câteva case şi îşi amintea de controversele publice şi de agitaţia intelectuală care se produseseră în momentul construirii lor. Se gândea la prietenii din prima sa tinereţe; toţi fuseseră prietenii tinereţii sale, fie că îi cunoscuse personal sau numai după nume, fie că erau de vârsta lui sau mai mari, rebelii care voiau să aducă pe lume lucruri şi oameni noi, fie că evenimentele acelea se petrecuseră aici sau în toate celelalte locuri pe care le cunoscuse el. Acum clădirile acestea erau aici, ca nişte mătuşi cumsecade cu pălăriile lor demodate, în soarele de după-amiază târzie care începuse să se estompeze şi arătau curăţele, oricum altfel decât în stare să stârnească patimi. Erai tentat să surâzi. Însă oamenii care lăsaseră în urma lor aceste vestigii, acum fără nici o pretenţie, ajunseseră între timp profesori universitari, celebrităţi, nume, o parte renumită a reputatei dezvoltări progresiste, pe un drum mai direct sau mai puţin direct ieşiseră din ceaţă, ca să se pietrifice, iar ocazional istoria va spune despre ei, când va fi vorba de a zugrăvi o imagine a veacului lor: „Printre cei prezenţi s-au aflat şi..."

35

Directorul Leo Fischel şi principiul cauzei insuficiente

În clipa aceea Ulrich fu întrerupt de un cunoscut care i se adresă pe neaşteptate. Acest cunoscut descoperise, neplăcut surprins, chiar în ziua aceea, în servieta sa, deschizând-o dimineaţa la plecarea de acasă, şi anume într-un compartiment

mai puţin folosit, o circulară a contelui Leinsdorf, căreia de mai mult timp neglijase să-i răspundă, pentru că, nutrind un spirit sănătos de om de afaceri, privea cu suspiciune acţiunile patriotice pornite din cercurile sus-puse. „O chestiune tulbure", îşi spusese probabil la vremea aceea; firește, n-ar fi fost nicidecum ceea ce avea să afirme în public, însă memoria fiind aşa cum este, a lui îi jucase o festă, ghidându-se după prima lui reacţie emoţională şi neoficială, şi dăduse la o parte cu neglijenţă problema, în loc să aştepte o decizie bine cumpănită. Se întâmplă deci că, atunci când deschise circulara din nou, găsi în ea ceva care-l atinse deosebit de dureros, deşi înainte nu remarcase nimic în acest sens; era de fapt doar o expresie, erau doar două cuvinte, care reveneau în diferite puncte ale documentului, însă două cuvinte care îl costaseră pe omul acesta impozant mai multe minute de nehotărâre, cu servieta în mână, înainte de a ieşi din casă, şi anume: „adevărat" şi „adevărată".

Directorul Fischel – căci aşa se numea, directorul Leo Fischel de la Banca Lloyd, la drept vorbind doar procurist numit în poziţia de director –, iar Ulrich şi-ar fi putut declina titlul de prieten mai tânăr, din vremurile apuse, când cu ocazia ultimei sale şederi în oraş se împrietenise îndeaproape cu fiica acestuia, Gerda, pe care însă n-o mai vizitase decât o singură dată de la reîntoarcerea sa – directorul Fischel îl cunoştea pe Alteţa Sa ca pe un om care-şi lăsa banii să acţioneze şi care ţinea pasul cu metodele vremii, de fapt „îl identificase", cum suna expresia în termenii lumii afacerilor, în clipa când îşi verifica din memorie situaţia conturilor, „ca fiind" un om de mare importanţă, căci Banca Lloyd era una din instituţiile prin care contele Leinsdorf îşi derula acţiunile la bursă. Aşa că Leo Fischel nu îşi explica neglijenţa cu care tratase o invitaţie atât de animată cum era cea prin care Alteţa Sa apela la un cerc ales de persoane să se pregătească pentru o grandioasă operă comună. El însuşi fusese de fapt introdus în acest cerc doar ca urmare a unor împrejurări cu totul speciale, care vor fi amintite ulterior, toate acestea constituind motivul pentru care, îndată ce-l văzuse pe Ulrich, se repezise asupra lui; aflase că Ulrich avea de a face cu această chestiune şi încă de pe o „poziţie proeminentă" – ceea

ce reprezenta unul dintre acele incomprehensibile, dar deloc rare eşafodaje de zvonuri, care nimeresc adevărul înainte de a se fi adeverit – şi-i puse în piept, ca un pistol cu trei ţevi, trei întrebări, şi anume ce înţelegea el prin „adevărata iubire de patrie", „adevăratul progres" şi „adevărata Austrie"?

Ulrich, smuls cu o tresărire din starea sa de spirit şi de fapt continuând să se afle sub influenţa ei, răspunse în stilul în care discutase dintotdeauna cu Fischel:

— P.C.I.

— Ce anume? Directorul Fischel repetă aceste litere cu inocenţă şi de data aceasta nu se gândi la vreo glumă, căci asemenea prescurtări, deşi pe vremea aceea nu erau atât de numeroase ca în zilele noastre, erau cunoscute ca denumiri de carteluri şi trusturi şi inspirau încredere.

Apoi el adăugă totuşi:

— Te rog, nu face glume; sunt grăbit, trebuie să mă duc la şedinţă.

— Principiul cauzei insuficiente, repetă Ulrich. Dumneata eşti un filosof şi trebuie să ştii ce se înţelege prin principiul cauzei insuficiente. Numai că în ce-l priveşte pe sine însuşi, omul face o excepţie; în viaţa noastră reală, adică în viaţa noastră personală, şi în cea public-istorică se întâmplă întotdeauna ceva care la drept vorbind n-are nici o cauză reală.

Leo Fischel ezită, întrebându-se dacă trebuie să-l contrazică sau nu; directorul Leo Fischel de la Banca Lloyd filosofa cu plăcere, mai existau astfel de oameni printre cei care exercită profesii pragmatice, însă era într-adevăr grăbit; aşa că răspunse:

— Te prefaci că nu mă înţelegi. Eu ştiu ce este progresul, ştiu ce este Austria şi ştiu probabil şi ce este iubirea de patrie. Însă poate că nu sunt în stare să-mi reprezint exact ce înseamnă adevărata iubire de patrie, adevărata Austrie şi adevăratul progres. Iată ce te întreb pe dumneata!

— Ei bine, ştii ce este o enzimă sau un catalizator?

Leo Fischel îşi ridică doar mâna într-un gest de apărare.

— E ceva care nu contribuie în mod material, ci pune doar procesul în mişcare. Ştii, desigur, din istorie că nu au existat niciodată adevărata credinţă, adevărata morală şi adevărata filosofie; cu toate acestea, războaiele, josniciile,

dușmăniile care s-au dezlănțuit în numele lor au revoluționat în chip rodnic lumea.

— Altă dată! îl imploră Fischel și căută să joace rolul unui om sincer. Ascultă-mă, eu am de a face cu chestiunea aceasta la bursă și aș vrea într-adevăr foarte mult să știu care sunt de fapt intențiile contelui Leinsdorf; ce urmărește când adaugă pretutindeni „adevărat"?

— Îți jur, îi răspunse Ulrich cu seriozitate, că nici eu și nici nimeni altcineva nu știe ce este adevărul, în orice formă l-ai aborda; însă pot să te încredințez că este pe cale de a se traduce în viață!

— Dumneata ești un cinic! declară directorul Fischel și dădu să plece grăbit, însă după primul pas se întoarse și se corectă:

— Chiar de curând îi spuneam Gerdei că ai fi putut ajunge un diplomat de mare clasă. Sper să ne mai faci curând o vizită.

36

Grație principiului sus-menționat, Acțiunea Paralelă se concretizează înainte de a se ști ce reprezintă ea

Directorul Leo Fischel de la Banca Lloyd credea, așa cum înainte de război credeau toți directorii de bancă, în progres. Fiind un om competent în specialitatea sa, el știa, firește, că numai în domeniile în care într-adevăr te pricepeai foarte bine puteai nutri o convingere pe care să te bizui, astfel încât să îți amplasezi avuția; expansiunea fără precedent a domeniilor de activitate nu mai permite exercitarea competenței și în alte direcții. Din cauza aceasta, oamenii capabili și muncitori nu mai au, în afara domeniilor foarte stricte ale propriei specialități, nici o convingere pe care să nu fie dispuși să o abandoneze imediat dacă simt vreo presiune exterioară

în acest sens; s-ar putea spune de-a dreptul că ei se văd siliţi, din conştiinciozitate, să acţioneze în mod contrar faţă de cum gândesc. Directorul Fischel, de exemplu, nu-şi putea reprezenta nimic când se gândea la adevărata iubire de patrie şi la adevărata Austrie; dimpotrivă, despre adevăratul progres avea o părere personală, iar aceasta era în mod cert diferită de cea a contelui Leinsdorf; exasperat de acţiuni şi rente sau orice altceva de felul acesta care-i constituia ocupaţia şi având ca singură distracţie un fotoliu la operă o dată pe săptămână, el credea într-un progres al întregului, care, într-un fel sau altul, trebuia să semene cu imaginea rentabilităţii sporind constant a băncii sale. Dar, cum contele Leinsdorf lăsa să se înţeleagă că ştia el mai bine şi începuse să acţioneze asupra conştiinţei lui Leo Fischel, acesta din urmă simţi că „într-adevăr, nu poţi să ştii niciodată" (în afară, bineînţeles, de rente şi acţiuni) şi cum, chiar dacă nu ştii, pe de altă parte nici nu vrei să laşi să-ţi scape ceva, se hotărî să-l întrebe, în treacăt, pe directorul său general ce părere avea el despre respectiva chestiune.

Când aduse problema în discuţie, directorul general i se adresase deja, din motive cu totul asemănătoare, guvernatorului Băncii Naţionale şi acum avea o imagine clară despre ce era vorba. Căci nu numai directorul general de la Lloyd, ci, bineînţeles, şi guvernatorul Băncii Naţionale primise o invitaţie din partea contelui Leinsdorf, iar Leo Fischel, care era doar şeful unui departament, datorând la drept vorbind faptul că-i fusese adresată şi lui una doar relaţiilor de familie ale soţiei sale, care provenea din cercurile sus-puse ale înaltei funcţionărimi şi nu uita niciodată aceste legături, nici în raporturile ei sociale, nici în certurile domestice cu Leo. De aceea, atunci când discută cu superiorul său despre Acţiunea Paralelă, se mulţumi să clatine din cap în mod elocvent, ceea ce însemna „chestiune importantă", dar ar fi putut însemna în alte circumstanţe şi „chestiune dubioasă"; aşa ceva n-avea cum să strice, însă în orice caz, gândindu-se la soţia sa, pe Fischel l-ar fi bucurat mai mult dacă toată chestiunea s-ar fi vădit a fi dubioasă.

Pentru moment, von Meier-Ballot, guvernatorul, care fusese consultat în această privinţă de către directorul general, avea

el însuşi cea mai bună impresie. Când primise „sugestia" iniţială din partea contelui Leinsdorf, păşise în faţa oglinzii – dezinvolt, chiar dacă nu din cauza aceasta – şi de acolo îl privise, pe deasupra fracului şi a colanelor decoraţiilor, chipul cu trăsături ordonate al unui ministru burghez, în care nu se menţinuse din duritatea finanţistului decât cel mult ceva în priviri, iar degetele îi atârnau la mâini asemenea unor steaguri într-o zi fără vânt, ca şi cum n-ar fi trebuit să schiţeze niciodată în viaţă gesturile precipitate, socotitoare ale unui mic funcţionar de bancă atunci când numără banii. Acest mare finanţist, bine dresat în aparatura funcţionărească şi care nu mai avea aproape nimic comun cu câinii vagabonzi, înfometaţi şi sălbăticiţi ai speculaţiilor bursiere, vedea deschizându-i-se nişte ocazii încă nedefinite, dar agreabil temperate şi avusese chiar în aceeaşi seară prilejul să-şi consolideze impresia stând de vorbă la Clubul Industriaşilor cu foştii miniştri von Holtzkopf şi baronul Wisnieczky.

Aceşti doi domni erau nişte persoane informate, distinse şi rezervate, ocupând anumite poziţii înalte în care fuseseră transferaţi după ce guvernul de tranziţie de scurtă durată, căruia îi aparţinuseră între două crize politice, devenise superfluu; erau oameni care-şi petrecuseră viaţa în serviciul statului şi al coroanei, fără să dorească să păşească în primplan, în afară de cazul în care li s-ar fi ordonat astfel de preaînaltul lor stăpân. Ei auziseră zvonul că marea acţiune avea să aibă un spin îndreptat în mod subtil împotriva Germaniei. Continuau să fie convinşi, după cum fuseseră şi înainte ca misiunea lor să fi eşuat, că fenomenele deplorabile, care de pe atunci făceau din viaţa politică a monarhiei bicefale un focar de infecţie pentru Europa, erau extrem de complexe. Dar, tot aşa cum se simţiseră datori să considere drept rezolvabile dificultăţile când li se dădea o dispoziţie în acest sens, nu găseau nici acum că ar fi fost exclus să se înfăptuiască ceva cu mijloacele pe care le punea în mişcare contele Leinsdorf; anume, percepeau „o piatră de hotar", o „strălucită manifestare de vitalitate", o „prestaţie abundând de forţă către exterior, care să influenţeze revigorator circumstanţele din interior", toate aceste deziderate fiind formulate atât de pregnant de către contele Leinsdorf încât nu li s-ar fi putut

sustrage, cum nu s-ar fi putut ţine deoparte oamenii de bine, dacă li s-ar fi cerut să se prezinte la apel.

Cu toate acestea, ar fi fost posibil ca Holtzkopf şi Wisnieczky, ca oameni care aveau cunoştinţe şi experienţă în domeniul afacerilor publice, să fi resimţit anumite îndoieli, mai ales că puteau să presupună că ei înşişi fuseseră aleşi pentru a juca un rol oarecare în evoluţia viitoare a acestei acţiuni. Însă oamenilor care locuiesc la nivelul solului le este uşor să aibă o atitudine critică şi să refuze ceea ce nu le convine; dar, când te afli în nacela vieţii, la trei sute de metri înălţime, nu cobori pur şi simplu, chiar dacă nu eşti de acord cu tot ceea ce se întâmplă. Şi cum în asemenea cercuri oamenii sunt cu adevărat loiali şi, spre deosebire de gloata burgheză mai înainte amintită, nu sunt dispuşi să acţioneze altfel decât gândesc, trebuia să te declari satisfăcut ca în anumite cazuri să nu meditezi minuţios asupra unor aspecte. Guvernatorul von Meier-Ballot se văzu deci confirmat în opinia sa favorabilă asupra acestei chestiuni prin clarificările aduse de cei doi domni; chiar dacă el înclina, atât prin firea, cât şi prin profesia sa, spre o anumită prudenţă, cele auzite îl determinară să decidă că era vorba de o împrejurare a cărei evoluţie ulterioară merita să fie urmărită, chiar dacă, oricum, de pe o poziţie de expectativă.

Între timp, Acţiunea Paralelă nu avea propriu-zis în clipa aceea nici o existenţă reală şi în ce anume avea să constea nu ştia încă nici contele Leinsdorf. Cu certitudine se putea spune doar că singurul lucru precis care-i trecuse prin cap până în momentul acela fusese o listă de nume.

Ceea ce poate că înseamnă extrem de mult. Căci exista astfel în momentul respectiv, fără ca vreo persoană să fi fost nevoită să-şi fi format o imagine concretă, o reţea de disponibilităţi care cuprindea o conjunctură complexă; se putea susţine, de fapt, că aceasta era succesiunea justă. Căci întâi au trebuit să fie inventate cuţitele şi furculiţele, apoi omenirea a fost educată să mănânce cum se cuvine; clarificarea îi aparţinea contelui Leinsdorf.

37

Inventând „Anul Austriei", un publicist îi creează neplăceri contelui Leinsdorf; Alteţa Sa lansează un apel presant la prezenţa lui Ulrich

Contele Leinsdorf trimisese într-adevăr în mai multe direcţii invitaţii care ar fi trebuit „să suscite ideea", însă poate că n-ar fi progresat atât de rapid dacă un publicist influent, care prinsese de veste că plutea ceva în aer, n-ar fi publicat în chip precipitat în ziarul său două ample articole în care prezenta ca provenind din propria sa iniţiativă tot ceea ce presupunea el că era pe cale de a se petrece. El nu ştia prea multe – căci de unde ar fi putut afla ceva? –, însă lucrul acesta nici nu se observa, ba tocmai acest aspect constituia pentru cele două articole ale sale posibilitatea de a exercita o influenţă irezistibilă. De fapt, el inventase expresia „Anul Austriei", despre care scria în coloanele sale, fără să fie în măsură să o definească, însă făcând uz de o abundenţă de formulări, astfel încât expresia se îmbina ca în vis cu mereu altele, schimbându-şi de fiecare dată înţelesul şi stârnind un entuziasm uriaş. Iniţial, contele Leinsdorf se îngrozi, însă nimic nu îi legitima reacţia. Dintr-o astfel de expresie, Anul Austriei, se putea constata ce însemna anume geniul publicistic, căci cuvintele acestea fuseseră inventate pe baza unui instinct sigur. Trezeau şi puneau în mişcare nişte emoţii care ar fi rămas insensibile faţă de reprezentarea unui Secol al Austriei, în vreme ce invitaţia de a organiza o asemenea manifestare ar fi fost considerată de oamenii raţionali drept o idee pe care nimeni nu ar fi putut-o lua în serios. De ce se prezentau lucrurile în acest fel ar fi fost greu de spus. Poate că o anumită imprecizie şi înclinaţie către metaforă, care te determină să te gândeşti mai puţin decât

de obicei la realitatea propriu-zisă, însufleţiseră emoţiile nu numai în cazul contelui Leinsdorf. Căci imprecizia deţine într-adevăr o forţă care exaltă şi înnobilează.

Se pare că realistul, omul practic, cumsecade, nu iubeşte niciodată fără rezerve şi nu ia niciodată în serios realitatea. Copil fiind, se strecoară sub masă pentru ca, prin trucul acesta genial şi simplu, să dea o atmosferă aventuroasă camerei părinţilor când aceştia nu sunt acasă; când e un băietan, îşi doreşte un ceas; ca tânăr cu ceas de aur îşi doreşte femeia care să se asorteze cu acesta; ca bărbat cu ceas şi nevastă îşi doreşte o funcţie înaltă; iar când a reuşit fericit să-şi îndeplinească acest mic cerc de dorinţe şi oscilează liniştit ca un pendul, s-ar părea că stocul său de visuri nerealizate nu s-a micşorat câtuşi de puţin. Căci dacă aspiră la elevaţie, apelează la figuri de stil. După toate aparenţele, zăpada îi este neplăcută în anumite împrejurări, astfel că o compară cu sânii strălucitori ai femeii, şi îndată ce sânii soţiei sale încep să-l plictisească, el îi compară cu zăpada scânteietoare; ar fi îngrozit dacă într-o zi sfârcurile lor i s-ar arăta ca nişte ciocuri ascuţite de porumbel sau ca nişte mărgeanuri prinse în carne, însă din punct de vedere poetic aşa ceva îl incită. Este în stare să transforme orice în orice altceva – zăpada în piele, pielea în petale, petalele în zahăr, zahărul în pudră, iar pudra, la rândul ei, într-o dantelărie de omăt –, căci s-ar zice că intenţionează să facă din ceva altceva care nici nu există, ceea ce nu e decât o dovadă că nu se poate nicicând simţi confortabil în locul în care tocmai se găseşte. Nici un singur kakanian veritabil nu se simte în largul său în Kakania. Dacă cineva l-ar fi invitat la un Secol al Austriei, lucrul acesta i s-ar fi părut o pedeapsă a infernului, pe care ar fi trebuit să şi-o impună sieşi şi lumii întregi cu preţul unor eforturi voluntare, încununate de ridicol. Dimpotrivă, cu totul altceva reprezenta un An al Austriei. A se citi: vrem să arătăm şi noi o dată de ce suntem de fapt în stare; însă, ca să spunem aşa, rezervându-ne dreptul de a retracta, şi anume, cel mult timp de un an. Alţii n-aveau decât să creadă ce voiau, la urma urmelor nu era pentru vecie şi, de altfel, era ceva care-ţi înmuia inima, nici

nu știai prea bine în ce fel. Făcea să trăiască în adevăratul înțeles al cuvântului cea mai adâncă iubire de patrie.

Astfel, contele Leinsdorf înregistră un succes nebănuit. Percepuse de la bun început ideea ca pe o astfel de analogie, însă începu să depene în minte și un șir de nume, iar firea sa morală năzuia să depășească stadiul de inconsistență; nutrea o idee bine definită conform căreia trebuia să i se dea fanteziei poporului sau, cum îi spusese unui ziarist care-i era devotat, fanteziei opiniei publice o țintă care să fie clară, sănătoasă, rațională și în concordanță cu adevăratele țeluri ale umanității și patriei. Ziaristul acela, înfierbântat de succesul confratelui său, transcrise opinia de îndată, și cum el avea asupra predecesorului său avantajul de a ști lucrurile în chestiune din „sursă autentică", tehnica profesiei îl făcu să se refere cu litere de-o șchioapă la „informațiile din cercurile influente"; era tocmai ceea ce așteptase din partea sa contele Leinsdorf, căci Alteța Sa punea mare preț pe a nu fi un ideolog, ci un politician realist, cu experiență și dorea să știe că s-a făcut o distincție subtilă între Anul Austriei al unei minți geniale de publicist și chibzuința specifică unor cercuri cu spirit de răspundere. Se sluji în acest scop de tehnica lui Bismarck, pe care altminteri nu-l lua cu plăcere drept model, de a-și plasa adevăratele intenții în gura ziariștilor, pentru ca apoi, după cum cereau exigențele momentului, să le poată asuma sau renega.

Însă în vreme ce contele Leinsdorf acționa cu o asemenea înțelepciune, el nu prevăzuse un lucru. Căci nu numai un om ca el vedea „adevărul" care ne este nouă de trebuință, ci nenumărați alți oameni își închipuiau că ar fi stăpânit o asemenea știință. La drept vorbind, aceasta s-ar putea taxa ca o formă de anchilozare a stării mai sus descrise, în care se mai recurge încă la analogii; la un moment dat se diminuează până și dispoziția de a le mai folosi, și mulți dintre oamenii în care continuă să se mențină o doză de visuri definitiv nerealizate își stabilesc un punct spre care își îndreaptă privirile, ca și cum de acolo ar putea începe acea lume cu care viața le-a rămas datoare. De îndată după ce dădu declarația în seama presei, ilustrul personaj crezu că începe să discearnă faptul că toți oamenii care sunt lipsiți de mijloace

pecuniare adăpostesc în sinea lor un personaj ciudat. Un astfel de obstinat pripăşit în sinele omului pleacă dimineaţa la serviciu, nefiind în stare să enunţe vreun protest semnificativ faţă de mersul înainte al lumii, în schimb nu-şi mai abate ochii de la acel punct tainic, pe care nimeni altul nu a avut intenţia să-l remarce, deşi era în mod evident sursa întregii nefericiri a unei lumi care nu-şi mai recunoştea Mântuitorul. Asemenea puncte fixe, în care centrul de echilibru al unei persoane coincide cu centrul de echilibru al lumii, pot fi exemplificate printr-o scuipătoare care se închide printr-o simplă apăsare sau prin eliminarea din restaurante a acelor solniţe în care se bagă în mod obişnuit cuţitul, o măsură menită să împiedice propagarea tuberculozei ca flagel al omenirii, sau introducerea sistemului de stenografie Öhl, care prin incomparabila sa economie de timp rezolvă şi problema socială; un alt exemplu ar putea fi convertirea la un mod de viaţă natural, care să pună capăt devastării actuale a lumii sau o teorie metafizică a mişcărilor corpurilor celeste, simplificarea aparatului administrativ ori o reformă a vieţii sexuale. Dacă circumstanţele îi sunt favorabile, omul în chestiune îşi vine singur în ajutor prin faptul că alcătuieşte într-o zi o carte despre punctul său de vedere sau o broşură sau cel puţin un articol de ziar şi dă astfel glas protestului său înscriindu-l în raportul umanităţii; faptul în sine deţine un aspect extrem de liniştitor, chiar dacă textul respectiv nu este citit de nimeni; de obicei însă îi fascinează pe câţiva oameni care-l asigură pe autor că e un nou Copernic, drept care ei înşişi i se prezintă ca fiind nişte Newtoni neînţeleşi. Această obişnuinţă de a-şi căuta reciproc punctele sensibile este binefăcătoare şi răspândită, însă nu are o influenţă statornică, pentru că cei interesaţi ajung să se certe după o vreme şi rămân din nou izolaţi; se mai întâmplă însă ca unul sau altul să strângă în jurul său un mic cerc de admiratori care, cu forţe unite, acuză Cerul că nu-l sprijină îndeajuns pe cel uns cu mir. Iar dacă o rază de speranţă pogoară deodată din înalt asupra acestei grămăjoare de puncte – cum se întâmplă când contele Leinsdorf lăsă să se precizeze în public faptul că un An al Austriei, dacă avea să se producă în realitate, ceea ce nu era încă sigur că avea să se întâmple,

trebuia în orice caz să fie în armonie cu ţelurile adevărate ale existenţei – atunci o asemenea rază este primită cum primeau sfinţii viziunea divină.

Contele Leinsdorf considera că opera sa trebuia să fie o manifestare puternică, înălţându-se din însăşi inima poporului. Se gândise la universitate, la cercurile clericale, la câteva nume care nu lipseau nicicând în relatările cu privire la organizaţiile de binefacere; chiar şi la ziare; se bizuia pe partidele patriotice, pe „bunul-simţ" al burgheziei, care arbora drapelele la aniversarea împăratului, şi pe sprijinul elitei financiare, se bizuia până şi pe politica pe care spera în taină ca tocmai prin marea sa operă să o facă inutilă, reducând-o la numitorul comun reprezentat de formula de „patrie"; ulterior, avea de gând să o reducă la cea de conducător patern. La un singur lucru nu se gândise Alteţa Sa şi fusese luat prin surprindere de larga extindere a mişcării reformiste, pe care căldura acestei măreţe împrejurări o făcuse să înflorească, aşa cum un incendiu are efectul de incubator asupra ouălor de insecte. Alteţa Sa nu luase în calcul o asemenea evoluţie; se aşteptase la foarte mult patriotism, însă nu fusese pregătit pentru invenţiile, teoriile, cosmogoniile şi masele de oameni care pretindeau de la el să-i mântuiască din temniţele lor spirituale. Îi asediau palatul, celebrau Acţiunea Paralelă ca pe o posibilitate de a ajuta în sfârşit ca adevărul să răzbească la lumină, iar contele Leinsdorf nu ştia cum să le facă faţă. Conştient de poziţia sa socială, nu-şi permitea să se aşeze la aceeaşi masă cu toţi aceşti oameni; în acelaşi timp, spiritul său încordat de tensiuni morale nu-i permitea să li se sustragă şi, cum formaţia lui era politică şi filosofică, însă câtuşi de puţin ştiinţifică şi tehnologică, nu-şi dădea în nici un fel seama dacă aceste propuneri prezentau sau nu vreo importanţă.

În această situaţie dorea tot mai mult să-l vadă pe Ulrich, care-i fusese recomandat ca fiind întocmai omul de care avea nevoie, căci secretarul său sau, mai bine zis, oricare secretar obişnuit n-ar fi fost, firește, în stare să facă faţă unor asemenea exigenţe. Odată, atunci când acest adjutant al său îl iritase foarte mult, ajunse chiar să se roage lui Dumnezeu – deşi a doua zi se ruşină – ca Ulrich să vină în sfârşit să-l

caute. Cum acest lucru nu se întâmplă, Alteţa Sa porni sistematic în căutarea lui. Puse să se consulte anuarul, însă Ulrich nu era încă trecut acolo. Se duse atunci la prietena sa Diotima, care de obicei îl ajuta cu sfaturile sale, şi într-adevăr această admirabilă persoană avusese deja o conversaţie cu Ulrich, numai că uitase să-i ceară adresa sau poate doar pretindea astfel, căci voia să folosească prilejul să-i prezinte Alteţei Sale o altă propunere, mult mai bună, pentru postul de secretar al marii acţiuni. Însă contele Leinsdorf se arătă foarte iritat şi declară în modul cel mai hotărât că el se obişnuise deja cu Ulrich, că nu putea să folosească în acest sens un prusac, nici chiar un prusac reformist, şi că de altfel nu mai era dispus să ia la cunoştinţă de alte complicaţii. Fu stupefiat când prietena sa se arătă ofensată, iar acest lucru îi sugeră o idee proprie; îi declară că se va duce direct la prietenul său, prefectul poliţiei, care la urma urmei ar fi trebuit să fie în măsură să afle adresa oricărui cetăţean.

38

Clarisse şi demonii ei

Când sosi biletul lui Ulrich, Walter şi Clarisse cântau iarăşi la pian cu atâta însufleţire încât mobilele confecţionate în serie trepidau pe picioarele lor fusiforme, iar reproducerile după Dante Gabriel Rossetti tremurau pe pereţi. Pe bătrânul comisionar, care găsise casa cu toate încăperile ei vraişte şi intrase fără să fie oprit de nimeni, trăsnetele îl izbiră în faţă când pătrunse până în salon şi vacarmul acesta supraomenesc în care păşise deodată îl făcu să se lipească plin de evlavie de perete. Clarisse fu cea care, cu două acorduri puternice, făcu să se descarce tensiunea muzicală tot mai intensă şi îl eliberă pe bietul om. În vreme ce ea citea mesajul, efuziunea muzicală continua să se desfăşoare de sub mâinile

lui Walter ; o melodie plutea zvâcnind ca o barză şi îşi desfăcu apoi aripile. Clarisse îl urmărea bănuitoare în timp ce descifra scrisul lui Ulrich.

Când ea îi anunţă sosirea prietenului, Walter spuse: „Păcat!".

Ea i se aşeză din nou alături pe taburetul turnant al pianului şi un surâs pe care, dintr-un motiv sau altul, Walter îl găsi plin de cruzime îi despărţi buzele, care în clipa aceea deveniră senzuale. Era clipa când interpreţii îşi încordează parcă sângele, pentru a-l lăsa apoi să pulseze într-un acelaşi ritm, iar axa privirilor le ţâşneşte din chip ca patru tije prelungi îndreptate în aceeaşi direcţie, în timp ce coapsele li se implântă încordate în taburetul care vrea parcă mereu să se legene pe gâtul alungit al pivotului său de lemn.

În clipa următoare, Clarisse şi Walter se dezlănţuiră ca două locomotive ţâşnind una alături de alta. Piesa pe care o cântau le zbura în faţa privirilor ca pe nişte şine scânteietoare, dispărea înghiţită de maşinăria tunătoare şi se aşternea în chip miraculos ca un peisaj sonor pătrunzând în auz, o rezonanţă mereu prezentă în urma lor. Pe durata acestei călătorii frenetice simţămintele acestor două fiinţe se comprimaseră laolaltă într-o singură emoţie ; auzul, sângele, muşchii le erau fără voinţă, smulse şi purtate de aceeaşi trăire ; pereţii licăritori de sunete, înclinându-se, curbându-se, le sileau trupurile să alunece pe aceeaşi cale, le încovoiau laolaltă, le dilatau şi le comprimau pieptul în aceeaşi suflare. La interval de o fracţiune de secundă, Walter şi Clarisse erau străbătuţi de voioşie, tristeţe, mânie şi spaimă, iubire şi ură, dorinţă şi saţietate. Era o contopire într-o singură fiinţă, asemănătoare celei care se produce într-o mare panică, atunci când sute de oameni, cu o clipă înainte cu totul deosebiţi, se tălăzuiesc în aceeaşi mişcare de fugă, parcă vâslind cu mâinile, scoţând aceleaşi ţipete fără sens, căscând în acelaşi fel gura şi ochii, împinşi înainte şi înapoi de aceeaşi forţă fără ţel, smulşi în dreapta şi în stânga, urlând, zvâcnind, învălmăşindu-se şi tremurând. Însă nu era aceeaşi forţă surdă, suverană pe care o are viaţa, unde asemenea lucruri nu se întâmplă atât de uşor, dar care

înăbuşă dincolo de orice rezistenţă tot ceea ce este personal. Mânia, iubirea, fericirea, bucuria şi tristeţea pe care Clarisse şi Walter le trăiau acum în zborul lor nu erau sentimente desăvârşite, ci doar nu cu mult mai mult decât găoacea trupească, până la frenezie exasperantă, a unor asemenea sentimente. Erau aşezaţi, ţepeni şi extatici, pe taburetele lor, nu mai erau mâniaţi, cuprinşi de iubire sau de tristeţe pentru nimic sau întru nimic sau asupra a nimic, ori fiecare pentru, întru şi asupra altui obiect al unor asemenea sentimente, gândeau lucruri diferite şi îşi înţelegeau fiecare înţelesul său; porunca muzicii îi unea în cea mai intensă patimă şi le dăruia în acelaşi timp ceva absent, ca în somnul forţat al hipnozei.

Fiecare din aceste două fiinţe percepea momentul în felul său. Walter era fericit şi surescitat. Asemenea celor mai mulţi dintre cei înzestraţi cu simţ muzical, el considera aceste clocotiri furtunoase, aceste nelinişti emoţionale ale lăuntricului, adică străfundurile fizice noroase, tulburi ale sufletului, ca fiind pur şi simplu limbajul veşniciei în măsură să-i aducă laolaltă pe toţi oamenii. Se îmbăta simţind că astfel o strânge lângă sine pe Clarisse cu braţul viguros al unui simţământ străvechi, primordial. În ziua aceea se întorsese acasă de la serviciu mai devreme decât de obicei. Avusese de catalogat nişte opere de artă care mai purtau încă semnul distinctiv al unor epoci de măreţie, de plenitudine şi respirau o energie tainică. Clarisse îl întâmpinase prietenoasă, acum în lumea aceasta monstruoasă a muzicii era strâns legată de el. Totul în ziua aceea avea suflul unei reuşite secrete, era un marş tăcut, ca atunci când zeii s-au pus în mişcare. „Poate astăzi este ziua?“ se gândea Walter. El nu voia deloc să o aducă pe Clarisse înapoi la sine prin forţă, ci voia ca recunoaşterea unei asemenea apropieri să se înalţe din înseşi adâncurile fiinţei ei şi s-o încline blând înspre el.

Clavirul îşi bătea cu ciocănelele lui bumbii licăritori ai notelor într-un perete de aer. Deşi faptul care se desfăşura acum fusese la începuturile lui cu totul şi cu totul real, zidurile camerei dispăreau, iar în locul lor se ridicau pereţii de aur ai muzicii, închizând spaţiul tainic în care sinele şi lumea, percepţia şi sentimentele, interiorul şi exteriorul se

contopesc în felul cel mai nelămurit, în timp ce el însuşi este cu totul senzaţie, definiţie, precizie, e alcătuit chiar dintr-o ierarhie de detalii ordonate ale unei străluciri. De detaliile senzuale erau prinse firele simţământului, care se încordau din boarea clătinătoare a sufletelor; această adiere se oglindea în precizia pereţilor şi căpăta acolo o formă lămurită. Iar sufletele celor două fiinţe atârnau acum asemenea unor coconi încingându-şi larvele în fire şi raze. Cu cât se învălătuceau mai dens şi răsfrângeau mai în afară razele, cu atât mai bine se simţea Walter; visele sale căpătau până într-atât asemănarea unui copil micuţ încât începu ici şi colo să cânte unele note false şi cu prea mult sentiment.

Însă înainte de a se întâmpla şi de a stârni prin ceaţa aurie scânteierile aspre ale unui simţământ obişnuit care să-i readucă pe cei doi într-un echilibru mai pământesc, gândurile Clarissei deveniseră atât de străine de ale lui pe cât este cu putinţă să fie pentru doi oameni care se avântă laolaltă cu gesturi gemene de deznădejde şi beatitudine. În ceţurile acestea plutitoare ţâşneau imagini, se topeau unele într-altele, se acopereau unele pe altele, dispăreau – astfel gândea acum Clarisse; avea un fel al ei de a reflecta; adesea mai multe idei i se învălmăşeau deodată în minte, deseori nu mai avea nici una, însă atunci gândurile se simţeau asemenea unor demoni pândind în culise şi succesiunea în timp a trăirilor, care pentru alţii constituia un sprijin concret, se prefăcea pentru Clarisse într-un văl, când aruncându-şi dezordonat faldurile unele peste altele, când destrămându-se într-un suflu abia perceptibil.

De data aceasta, trei persoane erau în jurul Clarissei: Walter, Ulrich şi ucigaşul de femei Moosbrugger.

Despre Moosbrugger îi povestise Ulrich.

Atracţia şi repulsia se contopeau acum pentru ea într-un soi de vrajă stranie.

Clarisse ronţăia în aceste momente înseşi rădăcinile iubirii. Sunt rădăcini despicate, alcătuite din sărutări şi muşcături, cu privirile agăţându-se chinuite unele de altele şi căutându-se unele pe altele în ultima clipă. „Oare traiul acesta liniştit alături de o altă fiinţă te împinge în cele din urmă spre ură?“ se întrebă ea. „Viaţa ordonată tinde până la urmă

spre brutalitate? Are nevoie liniştea de cruzime? Ordinea tânjeşte după sfâşiere?" Aceste gânduri erau şi totodată nu erau ceea ce stârnea Moosbrugger în ea. În tunetul muzicii plutea în jurul ei un foc năprasnic, un incendiu care încă nu izbucnise să mistuie lumea; dar în adâncul ei, consumându-i alcătuirea sufletească. Însă era ca într-o metaforă, unde lucrurile sunt asemenea şi în acelaşi timp cu totul diferite, şi din neasemănarea celor asemenea, ca şi din asemănarea celor neasemenea, se înalţă două coloane de fum, laolaltă cu mireasma de basm a merelor coapte şi a acelor de pin presărate în flăcări.

„N-ar trebui să ne mai oprim niciodată din cântat", îşi spuse Clarisse şi, întorcând precipitat filele partiturii, luă iarăşi de la început bucata înainte de a o fi terminat. Walter surâse încurcat şi o imită.

— La urma urmelor, ce face Ulrich cu matematica asta a lui? îl întrebă ea.

Walter ridică din umeri cântând mai departe, ca şi cum ar fi condus o maşină de curse.

„Ar trebui să cântăm, să cântăm mereu, până la sfârşit", reflectă Clarisse. „Dacă am putea să cântăm aşa neîntrerupt până la sfârşitul vieţii, ce-ar mai fi atunci Moosbrugger? Ceva monstruos? Un nebun? O pasăre neagră a cerului?" Ea însăşi nu ştia ce să-şi răspundă.

În realitate, ea nu ştia nimic. Într-o zi – ar fi putut să calculeze cu precizie când se întâmplase – se trezise din somnul copilăriei şi chiar de la început avusese convingerea că era chemată să înfăptuiască ceva, să joace un rol deosebit, poate chiar că era aleasă pentru ceva măreţ. Pe vremea aceea nu ştia nimic despre lume. Nici nu credea nimic din cele ce i se spuneau despre ea, din ce-i povesteau părinţii, fratele ei mai mare; erau doar vorbe răsunătoare, bune şi frumoase, însă nu puteai să faci să fie ale tale lucrurile pe care le spuneau ei; nu puteai, pur şi simplu, aşa cum un corp chimic nu poate să absoarbă un altul care nu-i este „potrivit". Pe urmă apăru Walter, aceasta fusese ziua; din ziua aceea totul fusese „potrivit". Walter purta mustaţă, o mustaţă stufoasă ca o perie; i se adresă cu *Fräulein*; şi dintr-odată lumea nu mai era un şes dezolant, devastat, sfârtecat, ci un cerc scânteietor, Walter un centru, ea un centru, erau amândoi două

puncte centrale contopindu-se într-unul singur. Pământul, casele, frunzele căzute şi încă nemăturate, liniile dureroase de aer (îşi amintea de clipa aceea ca de una din cele mai chinuitoare din copilăria ei, când se oprise împreună cu tatăl ei în faţa unei „perspective" şi el, pictorul, se extaziase dinaintea ei o veşnicie, în timp ce ea simţea că o dor privirile alunecând în lume de-a lungul acestor lungi linii de aer, ca şi cum ar fi trebuit să urmeze cu degetul muchia unei rigle): din asemenea lucruri fusese alcătuită existenţa înainte şi dintr-odată devenise a ei proprie, carne din carnea ei.

Ştia acum că ea avea să înfăptuiască ceva titanic; ce avea să fie nu era încă în stare să spună, dar pentru moment muzica îi alimenta cel mai intens această convingere şi spera atunci că Walter avea să devină odată un geniu încă şi mai sublim decât Nietzsche; ca să nu mai vorbim de Ulrich, care apăruse mai târziu şi doar îi dăruise operele lui Nietzsche.

De atunci toate continuaseră să se desfăşoare. Cât de repede, acum nu s-ar mai fi putut spune. Cât de prost cântase ea la pian înainte, ce puţin înţelesese muzica; acum cânta mai bine decât Walter. Câte cărţi citise! De unde proveneau toate cărţile acestea? Vedea totul în faţa ochilor, ca nişte păsări negre zburând în stoluri în jurul unei fetiţe în picioare, oprită în zăpadă. Însă ceva mai târziu avea să zărească un perete negru cu pete albe; negru era tot ceea ce ea nu ştia şi, deşi albul se strângea laolaltă în insule mici, uneori mai mari, negrul rămânea neschimbat, nesfârşit. Frică şi surescitare se ridicau din negrul acesta. „E diavolul?" se întrebă ea. „Moosbrugger a devenit diavolul?" gândi. Printre petele albe remarca acum nişte drumuri înguste, cenuşii; astfel trecuse ea în viaţă de la un lucru la altul; acestea fuseseră întâmplări, plecări, sosiri, discuţii violente, lupta cu părinţii, căsătoria, casa, războiul nemaipomenit cu Walter. Cărările acestea înguste, cenuşii şerpuiau. „Şerpi!" îşi aminti Clarisse. „Ştreanguri!" Întâmplările o cuprindeau, o strângeau, n-o mai lăsau să mergă încotro ar fi vrut, erau alunecoase şi o făceau să se îndrepte precipitat spre un loc în care nu dorea să ajungă.

Şerpii, ştreangurile, unduiri sinuoase; astfel se derula viaţa. Gândurile ei începură să alunece asemenea vieţii. Vârfurile

degetelor i se cufundau în torentul muzicii. În albia muzicii se încolăceau în afund şerpi şi ştreanguri. Atunci se deschise salvator, ca oglinda liniştită a unui golf, temniţa în care fusese ţinut ascuns Moosbrugger. Gândurile Clarissei pătrunseră înfiorate în celula lui. „Trebuie să facem astfel muzică până la sfârşit!" îşi repeta căutând să-şi dea curaj, însă îi tremura tare inima. Când totul se linişti, întreaga celulă era plină de sinele ei. Era un simţământ blând, ca un balsam pe o rană, dar când vru să-l strângă lângă ea, să-l ţină alături pentru totdeauna, el începu să se deschidă, să se sfâşie, ca ţesătura unui basm sau a unui vis. Moosbrugger era aşezat, cu capul sprijinit în mâini, iar ea îi desfăcea lanţurile. Pe când îşi mişca degetele, pătrunseră în celulă puterea, curajul, bunătatea, frumuseţea, bogăţia, asemenea unei adieri de vânt, stârnită de degetele ei, venind dinspre mereu alte pajişti. „Puţin îmi pasă ce anume mă determină să procedez astfel", simţea Clarisse, „important este doar că acum procedez astfel!" Îşi aşeză mâinile, o parte din propriul ei trup, pe ochi, şi când îşi luă la o parte degetele, Moosbrugger devenise un adolescent frumos, ea însăşi îi stătea alături ca o femeie minunat de frumoasă, al cărei trup era dulce şi moale ca vinul din ţinuturile sudice, şi nu ca acel trup mereu împotrivindu-se, cum fusese altminteri trupul micuţei Clarisse. „Aceasta este făptura nevinovăţiei noastre!" constată un gând undeva în adâncurile conştiinţei ei.

Dar de ce nu era şi Walter astfel?! Înălţându-se din adâncurile visului care era muzica, îşi aminti cât de copilăroasă continuase să fie când începuse să-l iubească pe Walter, odinioară, când era o fetiţă de cincisprezece ani şi dorea să-l mântuiască prin curajul, puterea şi bunătatea ei de toate primejdiile care-i ameninţau geniul. Ce frumos era când Walter întrezărea pretutindeni aceste adânci primejdii interioare! Se întreba dacă toate acestea fuseseră doar o copilărie! Căsătoria învăluise totul într-o lumină acum supărătoare. Deodată se născuse din căsătoria aceasta o mare tulburare pentru iubirea lor. Deşi vremea aceasta din urmă fusese, firește, şi ea minunată, poate mai bogată în conţinut şi mai plină de substanţă decât cea dinainte, totuşi focul uriaş care-şi aruncase flăcările până la cer se preschimbase în

pâlpâirile șovăitoare ale unei plite de bucătărie care nu vrea să tragă cum trebuie. Clarisse începuse să se îndoiască de faptul că luptele ei cu Walter ar fi avut vreo însemnătate. Viața curgea ca și muzica aceasta, care dispărea sub mâinile ei. Atât de curând avea să se termine! O spaimă deznădăjduită o cuprindea treptat pe Clarisse. În clipa aceea își dădu seama că Walter cânta tot mai nesigur. Emoția lui plescăia pe clape asemenea unor mari picături de ploaie. Ghici de îndată la ce se gândea el: la copil. Știa că voia s-o lege de el însuși printr-un copil. Acesta era de altfel motivul certurilor lor de fiecare zi. Iar muzica nu amuți nici o clipă, muzica aceasta nu cunoștea nici un refuz. Ca o plasă a cărei țesătură nu o observase până atunci, simțământul acesta se strângea acum prinzând-o în el.

Clarisse sări în picioare în mijlocul unei fraze muzicale și trânti capacul pianului atât de violent încât Walter de-abia reuși să-și tragă degetele.

O, câtă suferință! Speriat încă, el înțelese deodată totul. Vizita lui Ulrich fusese cea care, doar anunțându-se, o adusese pe Clarisse în acea stare de emoție excesivă! O făcea să sufere stârnind cu brutalitate în ea lucrul acela pe care Walter însuși abia îndrăznea să-l atingă, geniul rău al Clarissei, peștera tainică unde ceva sinistru trăgea de lanțurile care într-o zi amenințau să se rupă.

Rămase nemișcat locului, doar privind-o dezorientat pe Clarisse.

Clarisse nu-i dădea nici o explicație, stând în picioare acolo, respirând agitată.

Nu-l iubea pe Ulrich, câtuși de puțin, îl asigură ea, după ce Walter i se adresase. Dacă avea să se îndrăgostească de el, avea s-o spună numaidecât. Dar se simțea aprinsă de el, ca o lumină de lampă. Simțea mereu că e mai luminoasă, că valorează mai mult când el era în apropiere. În vreme ce, dimpotrivă, Walter nu voia de fiecare dată decât să tragă obloanele. La urma urmelor, ce simțea nu privea pe nimeni altcineva, nici pe Ulrich, nici pe Walter!

Însă Walter credea că poate percepe, între mânia și enervarea pe care o emanau cuvintele ei, o boare stupefiantă, letală, germenul a ceva ce nu era mânie.

Se făcuse seară. Camera era neagră. Pianul era negru. Umbrele celor două ființe care se iubeau atât erau negre. Ochiul Clarissei strălucea în întuneric, aprins ca o lumină, iar în gura lui Walter, pe care suferința o făcea să freamăte neliniștită, smalțul unui dinte licărea precum ivoriul. Chiar dacă în lumea de afară marile acțiuni politice își urmau cursul, în ciuda aspectelor lor neplăcute, se părea că era una din clipele de dragul cărora Dumnezeu a creat lumea.

39

Un om fără însușiri e alcătuit din însușiri fără om

Numai că Ulrich nu veni în seara aceea. După ce directorul Fischel îl părăsise grăbit, îl preocupa iarăși întrebarea care-l obsedase în tinerețe, de ce toate afirmațiile neautentice și, într-un anume sens elevat, neadevărate erau primite în mod atât de nefiresc de favorabil de lumea din jur. „Întotdeauna faci un pas înainte tocmai atunci când minți", reflectă el; „iată ce aș mai fi putut să-i spun".

Ulrich era un om pasionat, însă prin pasiune nu este permis să se înțeleagă ceea ce se numește la plural pasiuni. Fără îndoială că trebuie să fi existat ceva care-l împinsese mereu în această stare și poate că acel ceva fusese pasiunea, însă în stare de surescitare, iar în acțiunile pe care le săvârșea într-o asemenea stare de surescitare comportamentul său era în același timp pasionat și indiferent. Parcursese întreaga gamă de trăiri și simțea că și acum s-ar fi putut arunca oricând în ceva care să nu dețină vreo semnificație pentru el, pur și simplu dacă l-ar fi îmboldit dorința lui de acțiune. Fără să exagereze prea mult, putea spune deci că în viața lui toate întâmplările se desfășuraseră ca și cum ar fi depins mai degrabă unele de altele decât de el însuși. Lui A îi

urmase întotdeauna B, fie că ar fi fost vorba de luptă sau de dragoste. Astfel că se simţea nevoit acum să-şi spună că însuşirile personale, dobândite în felul acesta, ţineau mai curând unele de altele decât de propria lui persoană, mai cu seamă că fiecare dintre ele, dacă ar fi stat să se examineze îndeaproape, nu avea cu el însuşi nimic mai mult de a face decât cu ceilalţi oameni care s-ar fi putut întâmpla să aibă asemenea însuşiri.

Cu toate acestea, nu există nici o îndoială că un om este determinat de însuşirile acestea, chiar dacă nu este identic cu ele; astfel, cineva poate să se simtă uneori la fel de străin faţă de sine într-o stare de repaus ca într-una de mişcare. Dacă Ulrich ar fi trebuit să spună cum era el în realitate, ar fi fost pus în încurcătură; ca mulţi alţii, nu se examinase încă niciodată pe sine însuşi decât în îndeplinirea unei îndatoriri şi în relaţie cu o asemenea îndatorire. Sentimentul propriei sale valori nu avusese de suferit din cauza aceasta şi nici nu era cel al unui vanitos sau al unui răsfăţat; el nu simţise acea nevoie de recondiţionare şi gresaj care se numeşte examen de conştiinţă. Era oare o personalitate puternică? Nu ştia; poate că în privinţa aceasta săvârşea o eroare plină de consecinţe grave. Cu certitudine fusese întotdeauna un om care avea încredere în propria forţă. Nici acum nu se îndoia deloc cu privire la faptul că deosebirea dintre identificarea cu propriile sale experienţe şi însuşiri şi distanţarea de acestea era doar o deosebire de atitudine, într-un anume sens o decizie deliberată sau o opţiune în privinţa acelui punct între general şi personal în care accepţi să îţi duci viaţa. Mai simplu spus, poţi să te situezi în raport cu lucrurile care ţi se întâmplă sau pe care le faci tu însuţi în chip mai general sau într-unul mai personal. Poţi resimţi o lovitură nu numai ca o suferinţă, ci şi ca un afront, lucru care îi sporeşte proporţiile până la a o face insuportabilă; dar poţi, de asemenea, s-o primeşti şi la modul sportiv, ca pe un obstacol de care nu îţi este permis să te laşi nici intimidat, nici împins într-o furie oarbă, iar atunci nu rareori se întâmplă să nici n-o mai iei în seamă. În acest al doilea caz însă nu s-a întâmplat nimic altceva decât că ai integrat

lovitura într-un context general, cel al unei situații combative, dependentă de îndatorirea de care trebuia să te achiți. Tocmai fenomenul acesta, că o trăire își dobândește semnificația și chiar conținutul de-abia prin locul pe care-l ocupă într-o înlănțuire de acțiuni ce se succed în mod logic, devine evident în cazul oricărui om care consideră că un asemenea eveniment nu reprezintă doar o întâmplare personală, ci și o provocare la adresa forțelor sale spirituale. În acest caz, respectivul va fi mai puțin afectat de ceea ce întreprinde. Remarcabil este faptul că ceea ce la un boxer se consideră a reprezenta un semn de inteligență superioară este etichetat ca răceală și insensibilitate îndată ce se manifestă în cazul unor oameni care nu știu să boxeze, ci înclină spre o atitudine intelectuală față de viață. Pot fi folosite de altfel tot felul de distincții subtile, după caz, când e vorba de adoptarea sau recomandarea unei conduite generale sau personale. Unui asasin, de exemplu, dacă-și face treaba la rece și cu minuție, i se atribuie o brutalitate deosebită; unui profesor, care în brațele soției sale continuă să caute rezolvarea unei probleme, i se pune în seamă o pedanterie fosilizată; unui politician, care urcă spre poziții înalte distrugându-și semenii, i se recunoaște, în funcție de succesul înregistrat, josnicia sau măreția; din partea soldaților, călăilor și chirurgilor se cere tocmai această atitudine imperturbabilă care este condamnată la alții. Fără să mai fie nevoie să insistăm în continuare asupra moralei acestor exemple, e evidentă nesiguranța cu care se ajunge de fiecare dată la un compromis între comportarea obiectiv corectă și cea personal corectă.

Incertitudinea aceasta conferea deodată un context vast problemei personale a lui Ulrich. Altădată puteai fi ceea ce se cheamă o persoană păstrându-ți în mai mare măsură conștiința liniștită decât astăzi. Oamenii erau asemenea spicelor de grâu; după cât se pare, fuseseră cu mai multă violență zguduiți de Dumnezeu, de grindină, de foc, de molime și de război, însă erau cuprinși în vârtej cu totul, ca oraș, ca meleag, ca un lan întreg, iar ceea ce îi rămânea fiecărei plante, fiecărui spic ca putință de a se mișca singur era o chestiune limpede delimitată și asumabilă. Astăzi, dimpotrivă, responsabilitatea

nu-şi mai are centrul de greutate în oameni, ci în raporturile dintre lucruri. Nu s-a remarcat faptul că experienţele au devenit independente de oameni? Au urcat pe scenele teatrelor; au intrat în cărţi, în rapoartele institutelor de cercetare şi ale expediţiilor ştiinţifice, în comunităţile religioase sau de alte feluri, care favorizează anumite experienţe în detrimentul altora ca într-o cercetare socială experimentală; în măsura în care experienţele nu se regăsesc în acea activitate, plutesc pur şi simplu în aer. Cine mai poate să afirme astăzi că mânia lui e într-adevăr mânia lui, când atât de mulţi vin să lanseze comentarii şi pretenţia de a o înţelege mai bine decât el însuşi?! A apărut o lume de însuşiri fără om, de experienţe fără cel care le trăieşte, aproape că s-ar zice că într-un caz ideal omul nici n-ar mai trăi vreo experienţă la modul privat şi povara agreabilă a responsabilităţii personale s-ar dizolva într-un sistem de formule ale semnificaţiilor posibile. Probabil că dezagregarea concepţiei antropocentrice, care atât de multă vreme l-a considerat pe om drept centrul universului, dar care de secole se tot estompează, a atins în cele din urmă sinele, căci credinţa conform căreia aspectul cel mai important al unei trăiri este acela de a fi trăită şi al unei fapte de a fi făptuită începe să li se pară celor mai mulţi oameni o naivitate. Continuă, firește, să existe oameni care trăiesc la un mod cu totul personal; aceştia afirmă „Ieri am fost la cutare şi la cutare" sau „Astăzi facem cutare şi cutare lucru" şi îşi savurează viaţa fără să îi atribuie conţinut şi semnificaţie. Le place tot ceea ce intră în atingere cu degetele lor şi sunt persoane atât de desăvârşit personale pe cât mai este cu putinţă; lumea devine o lume personală îndată ce ajunge să aibă de a face cu ei şi străluceşte ca un curcubeu. Poate că sunt cu adevărat fericiţi; dar un asemenea fel de oameni le apare de pe acum în mod obişnuit celorlalţi ca fiind absurd, deşi încă nu este deloc sigur din ce cauză. Dintr-odată, în faţa acestor reflecţii, Ulrich trebui să-şi mărturisească faptul că la urma urmelor el era totuşi ceea ce se cheamă un caracter, chiar fără să deţină aşa ceva.

40

Un om cu toate însuşirile, doar că acestea îi sunt indiferente. Un principe al spiritului este arestat şi Acţiunea Paralelă îşi află secretarul onorific

Nu e greu să-l descriem în linii generale pe acest bărbat de treizeci şi doi de ani, pe Ulrich, chiar dacă tot ce ştie el despre sine însuşi e doar că e deopotrivă de aproape şi de departe de toate însuşirile şi că ele toate, fie că au ajuns sau nu să intre în stăpânirea lui, îi rămân curios de indiferente. Mobilităţii sufleteşti care se întemeiază doar pe o înzestrare multilaterală i se asociază în cazul lui şi o anumită agresivitate. El deţine un spirit viril. Nu e sentimental în ce-i priveşte pe ceilalţi oameni şi rareori a încercat să se transpună în locul lor, în afară de cazul că ar fi vrut să-i cunoască pentru propriile sale scopuri. Nu respectă drepturile dacă nu-l respectă pe cel care are aceste drepturi, ceea ce se întâmplă rar. Căci cu timpul s-a dezvoltat în el o anumită predispoziţie spre negativism, o dialectică suplă a sentimentului care-l face să descopere uşor câte o fisură în ceva considerat de comun acord ca fiind bun şi, dimpotrivă, să apere ceva interzis şi să respingă îndatoriri cu o indignare care se naşte din voinţa de a-şi crea propriile lui îndatoriri. În ciuda acestei voinţe şi în ciuda anumitor excepţii pe care şi le permite singur, el îşi lasă orientarea morală pur şi simplu în sarcina acelei conduite cavalereşti urmate practic de toţi oamenii din societatea burgheză atâta vreme cât duc o existenţă ordonată. În felul acesta, cu aroganţa, brutalitatea şi nonşalanţa unui om conştient de vocaţia sa, duce viaţa unui alt om care, într-un chip mai mult sau mai puţin obişnuit, face uz din punct de vedere util şi social de propriile înclinaţii

şi capacităţi. Se obişnuise, firesc şi fără orgoliu, să se considere ca instrument al unui ţel nu lipsit de importanţă pe care simţea că avea să-l cunoască la timpul său; chiar şi acum, la începutul acestui an de neliniştită căutare, după ce constatase agitaţia dezorientată a vieţii sale de până atunci, îşi regăsea sentimentul că e pe drumul cel bun şi nu făcea nici un efort anume pentru a-şi pune la punct vreun plan. Nu e foarte uşor să recunoşti într-o asemenea fire pasiunea dominantă; înzestrările şi împrejurările au format-o în chip echivoc, destinul nu i s-a dezvăluit încă prin acţiunea nici unei forţe contrare, cu adevărat aspre, dar esenţial este faptul că pentru a se hotărî îi mai lipseşte ceva, un lucru încă necunoscut. Ulrich este un om constrâns de ceva să trăiască împotriva lui însuşi, deşi în aparenţă el se lasă purtat de val fără nici o constrângere.

Comparaţia aceasta a lumii cu un laborator îi trezise în minte o idee mai veche. Înainte se gândise adesea că viaţa pe care i-ar fi plăcut s-o trăiască ar fi fost ca într-un mare centru de cercetări unde ar fi fost experimentate cele mai bune modalităţi de a fi om şi ar fi urmat să se descopere altele noi. Faptul că acest complex de laboratoare lucra oarecum la întâmplare, fără conducători şi teoreticieni ai întregului, reprezenta o altă chestiune. S-ar fi putut spune că el însuşi ar fi vrut să ajungă ceva de felul unui prinţ şi senior al spiritului: cine, de fapt, nu şi-ar dori?! Este, la urma urmelor, atât de firesc ca spiritul să fie considerat drept dotarea cea mai de preţ, stăpânind lumea. Spiritul este propovăduit în şcoli. Oricine dispune de spirit se împodobeşte, se ornează cu el. Spiritul, în combinaţie cu alte componente, este ubicuu. Spiritul fidelităţii, spiritul iubirii, un spirit viril, un spirit cultivat, măreţul spirit al prezentului, vrem să menţinem sus spiritul unei cauze sau al alteia şi vrem să acţionăm în spiritul mişcării noastre; cât de ferm şi ireproşabil sună asemenea formule până la nivelurile cele mai de jos. Orice altceva, delictul cel de toate zilele sau cupiditatea zeloasă, creează, prin comparaţie, impresia de inadmisibil, murdăria pe care Dumnezeu şi-o îndepărtează de sub unghiile degetelor de la picioare.

Dar dacă spiritul rămâne nud, ca un substantiv dezgolit, calp, ca o fantomă căreia îţi vine să-i împrumuţi un giulgiu, atunci ce mai este el în realitate? Poţi să-i citeşti pe poeţi, să-i studiezi pe filosofi, să cumperi tablouri şi să stai la conversaţii nopţi de-a rândul; ceea ce dobândeşti astfel este ceea ce se cheamă spirit? Să admitem că ni-l însuşim; înseamnă că-l şi stăpâneşti? Spiritul acesta este atât de strâns legat de forma întâmplătoare în care şi-a făcut apariţia! El trece prin omul care ar vrea să-l primească şi nu lasă în urma lui decât o bulversare uşoară. Ce am putea întreprinde cu tot spiritul acesta? El este creat fără încetare, ocupând cantităţi de hârtie, piatră, pânză în proporţii de-a dreptul astronomice şi neîncetat este preluat şi devorat cu un consum uriaş de energie nervoasă. Dar ce se întâmplă apoi cu el? Dispare ca un miraj? Se descompune în particule? Se sustrage legii terestre a conservării materiei? Firele de praf care ning în noi şi se sedimentează încet nu se află în nici un fel de relaţie cu efortul investit. Încotro s-a dus, unde e, ce este el acum? Poate, dacă am şti mai multe în privinţa aceasta, în jurul acestui substantiv, spirit, s-ar strânge o tăcere stânjenită?!

Se făcuse seară; casele, ca smulse din spaţiu, asfaltul, şinele de oţel formau cochilia tot mai rigidă a oraşului. Scoica maternă închizând în ea agitaţia omenească copilăroasă, prietenoasă, mânioasă. Acolo unde fiecare strop de viaţă începe cu o picătură, ţâşnind şi împroşcând; se naşte cu o explozie minusculă, e prinsă şi răcită de pereţii din jur, se îmblânzeşte, rămâne atârnată delicat de coaja cochiliei mame şi în cele din urmă se pietrifică asemenea unui grăunte mărunt pe peretele acesteia. „Cum", se întrebă Ulrich deodată, „de nu m-am făcut pelerin?" Un mod de viaţă pur, liber, mistuitor de proaspăt, ca însuşi aerul cu totul limpede, i se deschidea în faţa simţurilor; cine nu vrea să spună *da* vieţii, trebuie cel puţin să rostească acel *nu* al sfinţilor; şi totuşi îi era pur şi simplu cu neputinţă să urmărească serios acest gând. La fel de puţin ar fi putut deveni un aventurier, deşi într-un astfel de caz ar fi trebuit să petreacă o veşnică lună de miere, şi simţea în trupul şi în firea sa plăcerile unei asemenea vieţi. N-ar fi putut deveni nici poet şi nici unul

dintre acei dezamăgiţi care nu mai cred decât în bani şi în putere, deşi ar fi avut respectivele înzestrări. Îşi uită vârsta, îşi închipui că ar avea douăzeci de ani; totuşi, în sinea lui i se părea la fel de sigur că n-ar fi putut ajunge nimic din toate acestea; era ceva care-l împingea spre tot ceea ce există, şi ceva, mai puternic, îl împiedica să răzbată într-acolo. De ce trăia el atât de confuz şi de indecis? Fără îndoială – îşi spuse –, ceea ce îl fascina într-o astfel de existenţă retrasă şi anonimă nu era altceva decât constrângerea spre acea legare şi dezlegare a lumii căreia îi spunem, cu un cuvânt pe care nu ne place să-l întâlnim fără o determinare, spirit. Ulrich, nu-şi dădea nici el seama de ce, se întristă deodată şi-şi spuse: „Adevărul este că nu mă iubesc pe mine însumi". În trupul îngheţat, împietrit al oraşului îşi simţea până în adâncuri inima bătându-i. Era ceva în el care nu consimţise niciodată să rămână ancorat, care-şi dibuise drumul de-a lungul zidurilor lumii, gândind că mai sunt milioane de alte ziduri; picătura aceasta ridicolă, răcindu-se treptat, a sinelui, care nu voia să renunţe la focul propriu, la minusculul lui nucleu incandescent.

Spiritul a învăţat că frumuseţea poate face ca lucrurile să fie bune, rele, stupide sau fermecătoare. El disecă o oaie şi un penitent şi găseşte în amândoi deopotrivă smerenie şi răbdare. Cercetează o substanţă şi constată că în cantităţi mari e otravă, în cantităţi mici, un stimulent. Ştie că mucoasa buzelor este înrudită cu mucoasa intestinului, dar ştie de asemenea şi că umilinţa acestor buze este înrudită cu umilinţa a tot ceea ce este sfânt. El descompune, dizolvă şi recompune la loc altfel. Bunul şi răul, înaltul şi abisul nu reprezintă pentru el nişte noţiuni sceptice relative, ci termenii unei funcţii, valori care depind de contextul în care se află. Veacurile l-au învăţat că viciile se pot transforma în virtuţi, iar virtuţile în vicii şi consideră în esenţă doar ca pe o inabilitate faptul că în decursul unei vieţi un criminal nu este transformat într-un om util. El nu recunoaşte nimic ca fiind nepermis şi nimic ca fiind permis, căci orice poate avea o însuşire prin care într-o zi să devină parte dintr-un context nou, grandios. În taină, urăşte de moarte tot ceea ce emite pretenţii de a fi imuabil, marile idealuri şi legi şi mica lor

copie fosilizată, omul împăcat cu sine. El nu consideră nimic ca fiind stabil, nici sinele, nici ordinea lucrurilor; întrucât cunoştinţele noastre se pot schimba de la o zi la alta, el nu mai crede în nici o legătură şi pentru el totul deţine valoarea pe care o are până la următorul act al creaţiei, ca o forţă căreia i te adresezi în cuvinte şi care se schimbă odată cu vorbele rostite.

Aşadar spiritul este marele oportunist, el însuşi imposibil de stabilizat şi aproape că s-ar putea crede că acţiunea sa nu produce nimic altceva decât declin. Orice progres este un câştig în detaliu şi o disociere în ansamblu; este o augmentare a puterii care se transformă într-o tot mai accentuată augmentare a neputinţei şi nu există nici o cale de a i te sustrage. Ulrich se gândea la acel corpus, crescând cu fiecare ceas, de fapte şi descoperiri, de la care astăzi spiritul trebuie să-şi abată privirile dacă vrea să examineze în amănunt vreo problemă. Corpusul acesta creşte îndepărtându-se de ceea ce este lăuntric. Nenumărate concepţii, opinii, sisteme de gândire din toate zonele şi epocile, din toate soiurile de minţi sănătoase şi bolnave, lucide şi visătoare, îl străbat ca mii de mici şi sensibile fibre nervoase, însă punctul nodal spre care să conveargă lipseşte. Omul se simte primejdios de aproape de momentul în care va repeta soarta acelor specii de giganţi preistorici, care au pierit tocmai din cauza mărimii lor; însă nu mai poate da înapoi. Astfel, Ulrich se văzu readus la acea concepţie îndoielnică în care crezuse multă vreme şi pe care nici astăzi nu o eradicase cu totul din sine, anume că lumea ar fi cel mai bine condusă de un senat al oamenilor evoluaţi şi înţelepţi. E cât se poate de firesc să te gândeşti că omul care, când se îmbolnăveşte, se lasă tratat de medici de specialitate, nu de ciobani n-are nici un motiv ca atunci când e sănătos să se lase manipulat de nişte palavragii întru totul asemenea unor ciobani, aşa cum se petrec lucrurile în sfera publică. Acesta este motivul pentru care tinerii, preocupaţi de ceea ce este esenţial în viaţă, consideră la început ca insignifiant tot ceea ce în lume nu e nici adevărat, nici bun, nici frumos, cum ar fi autoritatea financiară sau tocmai o dezbatere parlamentară; cel puţin astfel se prezentau lucrurile altădată; căci astăzi, datorită educaţiei

politice şi economice, situaţia se prezintă diferit. Dar chiar şi în acele vremuri, pe măsură ce îmbătrâneau şi ajungeau să facă îndeaproape cunoştinţă cu afumătorile spiritului, locurile unde lumea îşi afuma şuncile afacerilor, oamenii învăţau să se adapteze la realitate, iar un om cultivat ajungea în cele din urmă la condiţia de a se limita la „disciplina" sa, nutrind tot restul vieţii convingerea că toate celelalte aspecte ale vieţii ar fi putut fi trăite şi altfel, dar că nu avea nici un rost să-şi mai bată capul cu ele. Cam aşa se înfăţişează echilibrul interior al oamenilor care desfăşoară o activitate intelectuală. Dintr-odată Ulrich îşi reprezentă întreaga problemă la modul comic prin întrebarea dacă nu cumva până la urmă, din moment ce era sigur că există îndeajuns spirit în lume, singura deficienţă spirituală s-ar dovedi a fi aceea că tocmai spiritul este lipsit de spirit?

Se simţi îmboldit să râdă. La urma urmelor, el însuşi era unul din acei resemnaţi. Însă ambiţia, totuşi vie încă, îl străbătu ca o sabie. În clipa aceea, doi Ulrich mergeau unul alături de celălalt pe stradă. Unul privea în jurul său, surâzând şi reflectând: „Aşadar, şi eu am vrut odată să joc un rol, într-un decor ca acesta. Într-o zi m-am trezit, nu inert şi moale ca în coşuleţul de la maternitate, ci cu convingerea fermă că trebuie să realizez ceva. Mi s-au suflat replicile şi eu simţeam că ele nu mă priveau câtuşi de puţin. Ca şi cum aş fi fost pe o scenă, cuprins de fiorii tracului; totul vibra atunci la propriile mele intenţii şi aşteptări. Pe nesimţite, scena s-a rotit între timp, eu am mers mai departe o bucată pe drumul meu, iar acum se prea poate că am şi ajuns să-mi fac ieşirea. Curând scena turnantă mă va transporta în întuneric şi nu voi fi apucat să spun din marele meu rol decât „Caii sunt înşeuaţi. Să vă ia dracu' pe toţi!". Însă în timp ce unul din ei trecea surâzând, nutrind astfel de gânduri în seara care se lăsa, celălalt îşi ţinea pumnii încleştaţi, de suferinţă şi de mânie; el era cel mai puţin vizibil dintre cei doi, iar lucrul la care se gândea era cum să găsească o formulă magică, o pârghie de care s-ar fi putut agăţa însuşi spiritul, piesa lipsă, oricât de mică, pentru a închide cercul spart. Acest al doilea Ulrich nu-şi găsea cuvintele. Cuvintele săreau din creangă în creangă, ca nişte maimuţe, însă în

ţinutul acela întunecat unde prinsese rădăcini era privat de mijlocirea lor prietenoasă. Pământul îi şiroia sub picioare. Abia îşi putea ţine ochii deschişi. Poate oare un sentiment să sufle ca o furtună şi totuşi să nu fie câtuşi de puţin furtunos? Când se vorbeşte despre o furtună de simţăminte, e vorba de una care face să trosnească scoarţa oamenilor şi să li se zbuciume crengile până ce par a se frânge. Însă aceasta era o furtună pe parcursul căreia suprafaţa rămânea cu totul liniştită. Era poate, cum s-ar spune, o stare de conversiune, de inversiune; pe chip nu i se clintise nici o trăsătură, însă lăuntric se părea că nici un atom nu mai rămăsese la locul său. Simţurile lui Ulrich erau limpezi, cu toate acestea, fiecare om cu care se intersecta pe stradă era altfel perceput de ochii săi, fiecare sunet altfel de urechile sale. Nu s-ar fi putut spune că le sporise acuitatea; la drept vorbind, percepţia sa nu era nici mai profundă, nici mai sensibilă, mai firească sau mai puţin firească. Ulrich nu putea să explice nimic, dar în clipa aceea se gândea la miraculoasa experienţă care este „spiritul" ca la o iubită care te înşală toată viaţa fără ca din acest motiv s-o iubeşti mai puţin, ceea ce îl lega de tot ceea ce îi ieşea în cale. Când iubeşti, totul este iubire, chiar şi atunci când e suferinţă şi repulsie. Crenguţa unui copac şi luciul palid al ferestrei în lumina amurgului devin o singură trăire, adânc scufundată în propria fiinţă, care cu greu s-ar putea exprima în cuvinte. Lucrurile nu mai păreau acum alcătuite din lemn şi piatră, ci dintr-o imoralitate grandioasă şi nesfârşit de fragilă care, în clipa când ajungea să-l atingă, se prefăcea într-o adâncă zguduire morală.

Starea aceea dură atât cât durează un surâs, iar Ulrich reflectă: „Acum mă opresc aici, unde m-au purtat gândurile", când ghinionul făcu astfel ca încordarea să se sfărâme de un obstacol.

Ceea ce se întâmplă porni de fapt dintr-o cu totul altă lume decât cea în care Ulrich tocmai experimentase copacii şi piatra ca pe o prelungire sensibilă a propriului său trup.

Căci un ziar de stânga revărsase, cum s-ar fi exprimat contele Leinsdorf, o salivă distructivă asupra măreţei idei, susţinând că aceasta n-ar fi reprezentat pentru clasele

dominante decât o senzaţie tare, nouă, urmând celei mai recente crime cu caracter sexual, iar un brav lucrător, care băuse ceva mai mult, se simţi iritat de această observaţie. Se atinse în treacăt pe stradă de doi burghezi satisfăcuţi de afacerile zilei respective şi care acum, cu conştiinţa faptului că bunele sentimente au oricând dreptul să se arate la lumină, dădeau, relativ sonor, glas încuviinţării lor pentru acţiunea patriotică despre care citiseră în ziar. De aici se iscă un schimb de replici şi, pentru că apropierea unui agent de poliţie îi încurajă pe cetăţenii de încredere la fel de mult pe cât îl surescită pe atacatorul lor, scena îmbrăcă forme tot mai violente. Poliţistul o urmări la început peste umăr, apoi întorcându-se cu faţa şi în cele din urmă, apropiindu-se, participă la ea în calitate de observator, asemenea unui braţ proeminent al mecanismului de oţel al statului, garnisit cu butoni şi alte particule metalice. Adevărul este că viaţa într-un stat bine organizat deţine ceva fantomatic; nu poţi nici să ieşi pe stradă, nici să bei un pahar cu apă sau să urci în tramvai fără să atingi manete din acestea protuberante ale unui aparat uriaş de legi şi relaţii, să le pui în mişcare sau să te laşi menţinut de ele în liniştea propriei existenţe; n-ajungi să cunoşti decât foarte puţine din aceste manete, care pătrund adânc în lucrarea lor interioară, în timp ce pe partea cealaltă se pierd într-o reţea a cărei complicată interdependenţă n-a reuşit s-o descurce până acum nimeni, niciodată. În consecinţă, ele sunt negate, tot aşa cum un cetăţean neagă aerul, susţinând că n-ar fi altceva decât vid. Dar tot ceea ce a fost vreodată negat, tot ceea ce este lipsit de culoare, de miros, de gust, de greutate şi de moralitate, cum ar fi apa, aerul, spaţiul, banii şi trecerea timpului, reprezintă în realitate lucrurile cele mai importante, ceea ce conferă un anume caracter fantomatic vieţii. Omul poate fi cuprins uneori de spaime violente, ca într-un vis în care asistă neputincios la cele din jur, o agitaţie în care se zbate nebuneşte asemenea unui animal alunecat în angrenajul de neînţeles al unei plase. Cam acesta fusese efectul pe care-l avuseseră nasturii poliţistului asupra lucrătorului şi în momentul acela reprezentantul legii, simţind că nu fusese tratat cu respectul cuvenit, purcese la arestare.

Acţiunea nu se petrecu fără rezistenţă şi fără repetate manifestări ale unei atitudini de răzvrătire. Senzaţia pe care o stârnise îl măgulea pe beţiv, declanşând o aversiune totală, până atunci ascunsă, faţă de semenii săi. Începu o luptă pasionantă în jurul dreptului de afirmare de sine. Un sentiment intensificat al propriei sale persoane se înfrunta cu simţământul neliniştitor de a nu se simţi prea bine în propria piele. Nici lumea nu mai părea solidă ; se preschimbase într-o negură instabilă, care se deforma constant şi-şi schimba înfăţişarea. Casele se înălţau strâmbe, rupte din spaţiu; oamenii erau printre ele nişte caraghioşi ridicoli, mişunând, semănând toţi ca nişte fraţi. Eu sunt chemat să fac ordine aici, simţea acest beţiv neobişnuit. Întreaga scenă se umpluse cu ceva pâlpâitor, un fragment oarecare din cele întâmplate mai ajunse limpede până la el, apoi însă zidurile începură să se rotească din nou. Axa privirilor îi ţâşnea asemenea unui mănunchi de tije din ochi, în timp ce tălpile i se implântaseră ferm în pământ. Un şuvoi miraculos începuse să i se reverse din gură ; cuvintele se înălţau din lăuntrul său şi nimeni nu ştia cum ajunseseră să intre acolo, poate că erau insulte. Însă nu s-ar fi putut spune cu precizie. Furia aceasta nu mai era furie, ci doar receptacolul fizic al mâniei exacerbate până la delir şi chipul unui poliţist începu să se apropie foarte lent de un pumn încleştat, până când ţâşni sângele.

Însă şi poliţistul se transformase, între timp parcă erau trei ; odată cu sergenţii sosiţi în fugă se strânsese în grabă şi mulţimea, beţivul se aruncase la pământ şi nu se lăsa înşfăcat de nicăieri. Atunci Ulrich comise o imprudenţă. Prinsese din zbor expresia „crimă de lezmaiestate“ şi făcu acum observaţia că omul acela, în starea în care se afla, nu ar fi fost capabil să fi săvârşit o asemenea jignire la adresa cuiva şi că ar fi trebuit pur şi simplu trimis să se culce. Spusese lucrurile acestea fără să le acorde prea multă importanţă, dar ele ajunseră la urechi nepotrivite. Omul începu să strige că atât Ulrich, cât şi Maietatea Sa n-aveau decât să-l...! - iar un poliţist, care în mod evident atribuia vina pentru această recidivă asupra faptului de a fi intervenit, îl invită cu brutalitate pe Ulrich să o ia din loc. Însă acesta din urmă nu era obişnuit să considere statul ca altceva decât un hotel

în care aveai dreptul să fii servit la modul politicos şi ridică obiecţii faţă de tonul cu care i se vorbise, ceea ce în chip neaşteptat îi făcu pe reprezentanţii ordinii publice să ajungă la concluzia că un singur beţiv nu era îndeajuns pentru trei poliţişti, astfel încât îl ridicară pe loc şi pe Ulrich.

Mâna unui om în uniformă îl înşfăcă de braţ. Braţul său era cu mult mai puternic decât această constrângere ofensatoare, dar el ştia că nu i se putea sustrage dacă nu voia să se lase atras într-o întrecere pugilistică lipsită de perspectivă cu forţa publică înarmată, astfel încât în cele din urmă nu-i rămase altceva de făcut decât să ceară politicos să fie lăsat să-i urmeze de bunăvoie. Postul de poliţie se afla în clădirea comisariatului, iar când intră acolo, duşumeaua şi pereţii îl făcură pe Ulrich să se gândească la o cazarmă; aceeaşi luptă îndârjită între murdăria încontinuu adusă înăuntru şi mijloacele grosolane de păstrare a curăţeniei era pretutindeni vizibilă. Detaliul următor pe care-l remarcă fu simbolul instituit al autorităţii civile, două mese de scris cu o balustradă din care lipseau câteva colonete, la drept vorbind nişte lăzi pentru scris, acoperite cu o pânză sfâşiată şi ciuruită de arsuri, aşezate pe nişte picioruşe foarte joase, sferice, care, pe vremea împăratului Ferdinand, fuseseră poleite cu un lac cafeniu-gălbui din care doar ultimele cojiţe se mai ţineau de lemn. În al treilea rând, încăperea era dominată de senzaţia apăsătoare că trebuie să aştepte aici fără să îi fie permis să pună vreo întrebare. Poliţistul său, după ce anunţase motivul arestării, rămase ca o coloană alături de Ulrich, Ulrich încercă îndată să dea o explicaţie oarecare, adjutantul care comanda acea cazarmă ridică ochii din hârtiile la care scria când intrase mica suită, îl examină pieziş pe Ulrich, apoi privirea coborî iarăşi şi funcţionarul continuă, fără să scoată nici un cuvânt, să scrie în actele sale. Ulrich avu senzaţia veşniciei. Apoi adjutantul împinse hârtia la o parte, luă un catastif din raft, transcrise acolo o însemnare, presără nisip deasupra, puse catastiful la loc, luă un altul, înscrise şi acolo ceva, presără nisip, scoase un act dintr-un teanc de alte asemenea acte şi-şi continuă activitatea. Ulrich avea senzaţia că o a doua veşnicie se desfăşura acum, în cursul căreia

constelaţiile îşi continuau orbitele reglementare, fără ca el însuşi să mai fie pe lumea aceasta.

Din cancelarie o uşă deschisă răspundea spre un coridor pe care se aflau celulele. Acolo fusese condus de îndată protejatul lui Ulrich şi, cum nu se mai auzea nimic din partea lui, s-ar fi putut ca beţia să-i fi dăruit binecuvântarea somnului, dar se ghicea desfăşurarea altor evenimente neliniştitoare. Coridorul cu celule trebuie să mai fi avut o altă intrare; Ulrich auzise de mai multe ori zgomote de paşi greoi apropiindu-se şi îndepărtându-se, uşi trântite, glasuri înăbuşite şi o dată, când mai fu adus un om, se ridică un asemenea glas şi Ulrich îl auzi rugându-se deznădăjduit: „Dacă aţi avea doar o scânteie de simţământ omenesc, nu m-aţi aresta!". Glasul se frânsese şi suna ciudat de deplasat, aproape ridicol, apelul acesta la un funcţionar căruia i se cerea să aibă un sentiment, când se ştie că funcţiile trebuie îndeplinite pur şi simplu profesional. Adjutantul îşi ridică o clipă capul, fără să se întrerupă cu totul din lucru la actele sale. Ulrich auzi tropăitul violent al multor picioare, ale căror trupuri era limpede că târau cu forţa un alt trup care li se împotrivea. Apoi se auzi doar zgomotul a două picioare, împleticindu-se ca după un brânci. Pe urmă o uşă fu trântită violent, un zăvor hârşâi, omul în uniformă de la masa de scris îşi aplecase iar capul şi în aer plutea tăcerea unui punct care fusese pus la locul lui la capătul unei fraze.

Însă se părea că Ulrich se înşelase în presupunerea că el însuşi n-ar fi ajuns încă să fie creat în cosmosul poliţiei, căci data următoare când capul se ridică, adjutantul începu să-l privească, rândurile scrise la urmă rămaseră să lucească umede fără să fie stinse în nisip şi cazul Ulrich se arătă deodată a fi pătruns încă de mai multă vreme în existenţa oficială. Numele? Vârsta? Profesia? Domiciliul?... Ulrich era interogat.

Avea senzaţia că fusese prins într-un angrenaj care-l desfăcea în părţi componente impersonale, generale, înainte să fi fost vorba măcar de vinovăţia sau nevinovăţia sa. Numele său, aceste două cuvinte, cele mai sărace din punct de vedere conceptual, dar cele mai bogate emoţional din întreaga

limbă, nu semnificau aici nimic. Lucrările sale, care în lumea ştiinţifică – lume considerată totuşi ca fiind solidă – îi creaseră o reputaţie, erau în lumea de aici neavenite; nu fu întrebat de ele nici măcar o singură dată. Faţa valora numai ca semnalment; avea impresia că nu se gândise până atunci niciodată că ochii săi erau cenuşii, una dintre cele patru culori de ochi existente, permise din punct de vedere oficial, şi care există în milioane de exemplare; că părul său era blond, statura sa înaltă, faţa ovală şi că semne particulare nu avea nici unul, deşi el însuşi nutrea o altă părere în privinţa aceasta. Din punctul său de vedere, el era înalt, era lat în umeri, cutia toracică îi şedea ca o pânză umflată prinsă de catarg şi articulaţiile trupului îi cuprindeau ca nişte membre de oţel muşchii, atunci când era iritat, se certa sau o strângea pe Bonadea la piept; dimpotrivă, era zvelt, delicat, vag şi molatic ca o meduză plutind în apă când citea o carte care-l pasiona sau era atins de o suflare a acelei mari iubiri neancorate, a cărei existenţă-în-lume nu reuşise să o înţeleagă niciodată. Îşi păstra astfel, chiar şi în momente ca acela, luciditatea în ce priveşte demitizarea statistică a propriei sale persoane, iar procedeele de măsurătoare şi de descriere pe care i le aplicau organele poliţieneşti îl entuziasmau ca un poem de dragoste compus de Satana. Uimitor era faptul că poliţia nu numai că-l putea diseca pe un om până nu mai rămânea nimic din el, ci că îl putea recompune inconfundabil din aceste minuscule particule componente şi să-l mai şi identifice după ele. Pentru o asemenea realizare era necesar doar să intervină ceva imponderabil pe care ei îl numesc bănuială.

Ulrich înţelesese deodată că numai cel mai desăvârşit sânge rece l-ar mai fi putut scoate din situaţia în care intrase din pricina nechibzuinţei sale. Era interogat mai departe. Îşi imagina ce efect ar fi avut dacă, întrebat de domiciliu, ar fi răspuns: locuinţa mea este de fapt cea a unei persoane străine. Sau dacă la întrebarea de ce făcuse ceea ce făcuse, ar fi răspuns că el făcea întotdeauna altceva decât ceea ce se cuvenea cu adevărat să facă. Dar străinilor dinaintea sa el le dădu docil adresa, cu strada şi numărul casei, şi căută să inventeze o versiune cât mai scuzabilă a comportării sale.

Autoritatea lăuntrică a spiritului său rămânea însă în felul cel mai penibil neputincioasă în faţa autorităţii exterioare a adjutantului. În sfârşit, i se păru că întrezăreşte totuşi o turnură salvatoare. Încă de când, întrebat de profesie, indicase „liber-profesionist" – savant liber profesionist nu ar fi fost niciodată în stare să spună – simţise oprindu-se asupra lui o privire care n-ar fi fost întru nimic diferită dacă ar fi spus „fără adăpost"; când însă, la declararea datelor cu privire la tatăl său, ieşi la iveală că acesta era membru al Camerei Superioare, atunci privirea aceea se schimbă. Era încă neîncrezătoare, dar ceva îi trezi deodată lui Ulrich o senzaţie ca aceea pe care ar fi putut s-o aibă un om împins încolo şi încoace de valurile mării atunci când atinge cu degetul mare al piciorului pământul ferm. Se folosi de momentul acela cu toată prezenţa de spirit pe care şi-o simţi deodată trează. Temperă de îndată tot ceea ce recunoscuse până în acel moment, prezentă autorităţilor care îl ascultaseră în calitatea lor oficială de funcţionari sub jurământ cererea insistentă de a fi primit de însuşi comisarul-şef, şi când această cerere nu avu alt efect decât să stârnească un surâs, minţi – cu un firesc admirabil jucat şi parcă în treacăt, gata să retragă de îndată această aserţiune în eventualitatea că ar fi fost prins în laţul unui semn de întrebare, cerându-i-se detalii precise – afirmând că era prieten al contelui Leinsdorf şi secretar al marii acţiuni patriotice, despre care fără îndoială că citiseră în ziare. Fu în măsură să-şi dea imediat seama că prin aceasta atrăsese asupra fiinţei sale acea reflexivitate mai gravă ce până atunci îi fusese refuzată şi-şi apără cu fermitate avantajul câştigat. Rezultatul fu că sergentul îl cântărea acum din ochi iritat, căci nu voia nici să-şi asume răspunderea de a-l reţine mai departe pe acest captiv, nici de a-i da drumul; cum la ora aceea nu se afla în sediu nici un alt funcţionar mai înalt în grad, descoperi o cale de ieşire care constituia o frumoasă mărturie că el, un simplu adjutant, învăţase ceva din felul în care superiorii săi tratau asemenea cazuri incomode. Arboră un aer grav şi îşi exprimă bănuieli din cele mai serioase nu numai în sensul că Ulrich se făcuse vinovat de insultarea unui agent de ordine şi de amestec în exercitarea funcţiei acestuia, ci şi tocmai că,

ţinând seama de poziţia pe care el pretindea că o ocupă, se făcuse suspect şi de acţiuni obscure, poate chiar de natură politică, drept care putea să se aştepte să fie transferat la departamentul politic al prefecturii de poliţie.

Astfel că, puţine minute mai târziu, Ulrich străbătea noaptea într-o maşină pe care primise autorizaţia să o conducă, având alături un agent în civil prea puţin înclinat spre conversaţie. Când se apropiară de prefectura poliţiei, arestatul văzu ferestrele de la etajul întâi luminate ca la zile mari, căci avusese loc până la acea oră târzie o şedinţă importantă la comisarul-şef; imobilul întreg nu mai semăna cu un grajd întunecos, ci era mai asemănător cu un minister, iar el începea de pe acum să respire un aer familiar. Remarcă de asemenea curând că funcţionarul din serviciul de noapte în faţa căruia fusese dus recunoscu repede prostia pe care o săvârşise în iritarea lui organul periferic prin arestarea lui Ulrich; cu toate acestea, i se părea cu totul neindicat să elibereze din ghearele justiţiei o persoană care avusese neglijenţa să intre singură în ele. Funcţionarul de aici, de la prefectură, purta pe chip impasibilitatea unui angrenaj de oţel şi-l asigură pe prizonier că nechibzuinţa de care dăduse dovadă făcea acum să pară extrem de dificil pentru el să-şi ia răspunderea de a-l pune în libertate. Prizonierul repetase deja de două ori ceea ce avusese un efect atât de favorabil asupra adjutantului, însă în faţa acestei ierarhii superioare procedeul rămase fără rezultat şi Ulrich începea să-şi considere cauza pierdută, când pe neaşteptate pe chipul celui chemat să-l judece se produse o schimbare remarcabilă, aproape fericită. El cercetă încă o dată mai atent procesul-verbal, ceru să i se repete numele lui Ulrich, se asigură de adresa lui şi-l rugă apoi politicos să aştepte o clipă, după care părăsi încăperea. Trecură zece minute până ce reveni cu expresia unui om care îşi amintise de ceva ce îi crea satisfacţie şi, de data aceasta cu o politeţe suspectă, îl invită pe deţinut să-l urmeze. La uşa uneia din încăperile luminate de la etajul superior, nu mai adăugă decât că „Domnul prefect al poliţiei doreşte el însuşi să vă vorbească“ şi în clipa următoare Ulrich se afla în faţa unui domn care tocmai îşi făcea apariţia venind din sala de şedinţe de alături, purtând favoriţi de

felul celor pe care el îi cunoştea dinainte. Se hotărâse să-şi justifice, pe tonul unui reproş discret, prezenţa aici printr-o greşeală a comisariatului de cartier, însă prefectul îi ieşi în întâmpinare şi-l salută cu cuvintele:

— O neînţelegere, iubite *Herr Doktor*, domnul comisar mi-a şi relatat totul. Totuşi suntem obligaţi să vă aplicăm o mică penalizare, căci... – la aceste cuvinte luă un aer poznaş (în măsura în care se poate folosi termenul de poznaş cu privire la un înalt funcţionar de poliţie), ca şi cum ar fi vrut să-l lase să rezolve singur aluzia. Ulrich însă nu reuşea deloc să ghicească.

— Alteţa Sa, îi veni prefectul în ajutor. Alteţa Sa contele Leinsdorf, adăugă el, a fost acum câteva ceasuri la mine, cerându-mi foarte insistent să-l ajut să vă găsească.

Ulrich încă nu era în măsură să îl urmărească.

— Nu sunteţi trecut în anuar, *Herr Doktor*! îl lămuri prefectul cu un reproş glumeţ, ca şi cum acesta doar ar fi fost delictul săvârşit de Ulrich.

Ulrich se înclină, surâzând reţinut.

— Presupun că mâine-dimineaţă va trebui să-i faceţi o vizită Alteţei Sale într-o problemă de cea mai mare importanţă publică şi nu-mi pot asuma răspunderea de a vă împiedica să procedaţi astfel, deţinându-vă în stare de arest.

Astfel îşi concluzionă stăpânul angrenajului de oţel mica glumă.

Se poate presupune că prefectul ar fi considerat arestarea ca necuvenită şi dacă evenimentele s-ar fi derulat altfel şi că, de asemenea, comisarul, care se întâmplase să-şi amintească în ce context fusese pomenit numele lui Ulrich pentru prima dată în clădirea aceea, i-ar fi prezentat prefectului incidentul într-o asemenea lumină încât acesta să o vadă întocmai în termenii că nimeni nu intervenise arbitrar în evoluţia actului de justiţie. Alteţa Sa nu află de altfel niciodată de acest context. Ulrich se simţi dator să-i prezinte omagiile în ziua care urmă acelei seri în care fusese acuzat de lezmaiestate şi cu acest prilej fu numit pe loc secretar onorific al marii acţiuni patriotice. Dacă ar fi cunoscut contextul, contele Leinsdorf nu ar fi putut afirma nimic altceva decât că toate se întâmplaseră ca printr-un miracol.

41

Rachel şi Diotima

La scurtă vreme după aceea avu loc în casa Diotimei prima mare întrunire a acţiunii patriotice.

Sufrageria de lângă salon fusese transformată într-o sală de şedinţe. Masa de banchet, desfăcută în toată lungimea ei şi îmbrăcată în postav verde, ocupa mijlocul încăperii. Coli de hârtie ministerială într-o nuanţă de ivoriu şi creioane cu mina mai tare sau mai moale fuseseră aşezate în faţa fiecărui scaun. Bufetul fusese scos. Colţurile camerei fuseseră eliberate şi aveau un aer auster. Pereţii fuseseră dezgoliţi de orice tablouri, ca pentru a inspira respect, cu excepţia unui portret al Maiestăţii Sale, pe care-l atârnase acolo Diotima, şi cel al unei doamne cu talia de viespe strânsă în corset, pe care domnul Tuzzi îl adusese odinioară de undeva, de pe vremea când fusese consul, dar care ar fi putut trece drept portretul vreunei străbunici. Diotima ar fi vrut să aşeze un crucifix în capul mesei, însă şeful de departament Tuzzi luă această idee în derâdere înainte ca, plin de tact, să plece în ziua aceea de acasă.

Căci Acţiunea Paralelă trebuia să debuteze într-un cadru strict privat. Nu-şi făcu apariţia nici un ministru sau funcţionar superior; lipseau, de asemenea, oamenii politici; intenţia fusese ca la început să nu se reunească într-un cerc intim decât adepţii dezinteresaţi ai ideii. Erau aşteptaţi să participe guvernatorul Băncii Naţionale, domnul von Holtzkopf şi baronul Wisnieczky, câteva doamne din înalta nobilime, personalităţi cunoscute din cercurile filantropice burgheze şi, în acord cu principiul contelui Leinsdorf „proprietate şi educaţie", reprezentanţi ai universităţilor, ai academiilor de artă, ai industriei, ai marii proprietăţi funciare şi ai Bisericii. Diferitele departamente ministeriale însărcinaseră pentru a

le reprezenta pe tineri funcţionari care nu băteau la ochi în nici un fel, a căror situaţie socială convenea acestor cercuri şi care se bucurau de încrederea şefilor. Componenţa reuniunii corespundea dorinţei contelui Leinsdorf, care o intenţionase ca pe o manifestare născută spontan din însăşi inima poporului, dar, după experienţa cu reformiştii, s-ar fi declarat încântat să ştie cu cine avea de a face.

Micuţa cameristă Rachel (al cărei nume stăpâna sa îl pronunţa, într-o traducere franţuzească destul de liberă, Rachelle) era în picioare încă de la ceasurile şase dimineaţa. Ea extinsese masa de banchet în toată lungimea, mai adăugase două mese de joc, întinsese deasupra postavul verde, iar acum ştergea praful cu o grijă cu totul deosebită şi îndeplinea toate aceste sarcini plicticoase cu cel mai luminos entuziasm. În ajun, seara, Diotima îi spusese:

„Mâine s-ar putea ca aici, la noi, să se făurească ceva din istoria lumii!", iar Rachel ardea de fericire din toată fiinţa, la gândul că îşi ducea viaţa într-o casă care avea să fie părtaşa unui asemenea eveniment, ceea ce exprima întreaga deferenţă datorată întrunirii respective, căci trupul Rachelei, pe sub uniforma ei neagră, era la fel de încântător ca un porţelan de Meissen.

Rachel avea nouăsprezece ani şi credea în minuni. Se născuse într-o cocioabă sordidă din Galiţia, de uşorul căreia era atârnată *mezuzah* şi prin a cărei duşumea spartă se vedea pământul. Fusese blestemată de ai săi şi alungată din casă. Mama ei asistase cu un aer deznădăjduit la acea scenă, iar fraţii şi surorile ei schiţaseră doar un rânjet înfricoşat. Ea se aruncase în genunchi implorând iertare, ruşinea îi frângea inima, însă nimic nu ajutase. Fusese sedusă de un flăcău fără scrupule; nici nu mai ştia cum se întâmplase; născuse undeva prin străini, apoi fusese silită să părăsească ţinutul. Rachel rătăcise mult; în căruţa murdară de lemn în care bătea drumurile deznădejdea se hurduca odată cu ea; istovită de plâns, văzuse pentru prima dată capitala imperiului spre care, îmboldită de cine ştie ce instinct, îşi îndreptase fuga; se înălţa ca un zid uriaş de foc în faţa ei, în care-i venea să se arunce, să moară. Însă, ca printr-un adevărat miracol, cortina aceasta se desfăcuse în lături şi o

primise; de atunci, Rachel avea fără încetare senzaţia că trăia în lăuntrul unei flăcări de aur. Întâmplarea o purtase spre casa Diotimei, care găsise că era un lucru cât se poate de firesc ca cineva să fugă dintr-o casă părintească din Galiţia, dacă astfel ajungea la ea. Acum, după ce se familiarizaseră, îi povestea uneori copilei despre oamenii celebri şi sus-puşi care veneau în casă la ea, unde „Rachelle" se bucura de cinstea de a i se permite să-i servească; îi făcuse chiar şi unele confidenţe în legătură cu Acţiunea Paralelă, căci era o delectare să se vadă crescând în ochii înstelaţi ai Rachelei, care la fiecare din aceste confidenţe pâlpâiau de flăcări şi se făceau oglinzi de aur răsfrângând iradiantă imaginea stăpânei.

În ciuda faptului că Rachel fusese blestemată de tatăl ei din cauza unui băiat lipsit de conştiinţă, era totuşi o fată cinstită, care adora pur şi simplu tot ceea ce ţinea de Diotima; părul moale, întunecat, pe care avea permisiunea să-l netezească cu peria dimineaţa şi seara, rochiile cu care o ajuta să se îmbrace, obiectele chinezeşti lăcuite şi măsuţele indiene din lemn sculptat, cărţile în limbi străine care zăceau pretutindeni şi din care ea nu înţelegea nici un singur cuvânt, îl iubea chiar şi pe domnul Tuzzi şi mai nou pe nababul care, chiar a doua zi după sosirea sa – ea îi dăduse interpretarea că ar fi fost în prima zi –, îi făcuse o vizită doamnei; în anticameră Rachel îl privise cu un entuziasm de parcă ar fi fost mântuitorul creştinilor, coborât din racla sa de aur, şi singurul lucru ce-o mâhnea era că nu era însoţit şi de Soliman al său, care să-şi aducă omagiile la picioarele stăpânei.

Însă în acea zi, în iminenţa unui asemenea eveniment de importanţă universală, era convinsă că şi pentru ea avea să se petreacă ceva şi presupunea că de data aceasta poate că şi Soliman avea să vină odată cu stăpânul său, aşa cum o cerea solemnitatea împrejurării. Aşteptarea nu constituia însă câtuşi de puţin esenţialul, ci doar complicaţia corespunzătoare, nodul sau intriga amoroasă, nelipsite din nici unul din romanele prin care Rachel îşi făcea educaţia. Căci Rachel avea voie să citească romanele pe care stăpâna ei le lăsa la o parte, tot aşa cum avea permisiunea să-şi ajusteze pentru ea lenjeria pe care nu o mai purta Diotima. Rachel

ştia să facă mici reparaţii de croitorie şi citea fluent, aceasta constituia moştenirea ei iudaică, însă când ţinea în mâini vreun roman despre care Diotima îi atrăsese atenţia că e o mare operă de artă – iar ea le citea cu cea mai mare plăcere –, nu înţelegea cele ce se petreceau acolo altfel, firește, decât ca pe niște întâmplări agitate pe care le urmărești de la mare distanţă sau în vreo ţară străină ; era interesată, emoţionată chiar, de mişcarea aceea neînţeleasă, fără să poată să intervină nicidecum ea însăşi. Când ieşea în oraş trimisă cu vreun comision sau când se desfăşura vreo vizită simandicoasă, savura în acelaşi fel marea şi tulburătoarea pantomimă a unui oraş imperial, o abundenţă inimaginabilă de detalii strălucitoare, la care ea lua parte pur şi simplu prin faptul că se afla într-un loc privilegiat, în mijlocul lor. Nici nu voia să înţeleagă lucrurile acestea mai limpede ; educaţia ei iudaică elementară, maximele înţelepte ale casei părinteşti le uitase toate cu mânie şi resentiment şi avea la fel de puţină nevoie de ele cum are o floare nevoie de cuţit şi furculiţă ca să se hrănească cu sevele pământului şi ale aerului. Astfel că strânse încă o dată toate creioanele şi le mai trecu vârfurile lucitoare cu grijă prin mica ascuţitoare mecanică fixată la un colţ al mesei, care cojea atât de frumos lemnul când întorceai de manivelă încât, dacă o mai roteai încă o dată, nu mai cădea nici o singură aşchie ; apoi aşeză la loc creioanele, alături de hârtia moale ca o catifea, trei creioane diferite lângă fiecare teanc de coli şi gândi că această maşinuţă desăvârşită pe care avea voie să o folosească venise de la Ministerul de Externe şi al Casei Imperiale, căci în seara precedentă o adusese de acolo un curier, odată cu creioanele şi hârtia. Între timp se făcuse ora şapte ; Rachel mai aruncă repede o privire de general asupra tuturor detaliilor aranjamentului şi se grăbi să părăsească încăperea ca s-o trezească pe Diotima, căci întrunirea fusese programată pentru zece şi un sfert, iar Diotima mai rămăsese în pat după ce plecase domnul.

Dimineţile acelea cu Diotima constituiau una din plăcerile deosebite ale Rachelei. Cuvântul dragoste nu defineşte exact situaţia ; mai degrabă cuvântul veneraţie, dacă e evocat în accepţia sa deplină, în sensul că cinstirea acordată cuiva

o impregnează pe ființa care o nutrește, astfel încât o cuprinde până în cele mai adânci ascunzișuri ale făpturii ei și poate chiar nu-i mai lasă loc pentru propriile gânduri și emoții. Rachel avea de pe urma aventurii din satul ei o fetiță, acum de un an și jumătate, și cu punctualitate, în fiecare primă duminică a lunii, îi ducea doicii la care o ținea o mare parte din leafa ei, ocazie cu care își și vedea fiica; însă, deși nu-și neglija datoria de mamă, nu mai înțelegea din toate acestea decât o pedeapsă pentru o greșeală din trecut și emoțiile ei erau acum iarăși cele ale unei fete tinere, al cărei trup cast nu fusese încă deschis de dragoste. Se apropie de patul Diotimei și ochii îi alunecară, adoratori ca ai unui alpinist privind piscul înzăpezit înălțându-se din întunecimile dimineții în albastrul tânăr al zilei, peste umărul stăpânei, înainte de a-i atinge cu degetele căldura delicată, de perlă, a pielii. Apoi savură ceva din mireasma subtilă și complicată a mâinii, care răsărea somnoroasă din pături pentru a se lăsa sărutată și care mai respira încă parfumurile delicate din ajun, dar și aburii odihnei nocturne; ridică papucul de casă către piciorul dezgolit, care bâjbâia după el, și primi privirea încet deșteptându-se. Însă contactul, senzual aproape, cu acest magnific trup de femeie n-ar fi însemnat nici de departe ceva atât de frumos pentru ea dacă n-ar fi fost cu totul străluminat de razele semnificației morale a Diotimei.

— Ai adus jilțul cu rezemătoare pentru Alteța Sa? La locul meu ai pus clopoțelul de argint? La scaunul secretarului ai avut grijă să fie douăsprezece coli de hârtie? Și șase creioane, Rachelle, șase, nu numai trei, la locul secretarului? spuse cu această ocazie Diotima.

La fiecare din aceste întrebări Rachel număra în sinea ei încă o dată pe degete tot ceea ce dusese la îndeplinire și tremura din tot trupul de orgoliu, ca și cum ar fi fost în joc viața unui om. Stăpâna sa își aruncă un halat pe umeri și trecu în sala de ședință. Modul ei de a-i face educație „Rachellei" consta în faptul că-i amintea, la tot ceea ce făcea sau uita, că nu trebuia niciodată să considere o treabă doar ca pe o chestiune personală, ci că avea să ia în seamă importanța de ordin general. Dacă Rachel spărgea un pahar, atunci „Rachelle" afla că paguba în sine era cu totul neînsemnată,

dar că paharul acela transparent reprezenta un simbol al micilor îndatoriri de fiecare zi, pe care ochiul abia dacă le ia în seamă, pentru că își îndreaptă privirea mai degrabă spre cele mai înalte, dar cărora tocmai din acea cauză s-ar fi căzut să li se acorde o atenție deosebită; la asemenea tratamente politicoase, ministeriale, Rachelei puteau să i se umple ochii de lacrimi de remușcare și de fericire în vreme ce mătura cioburile de pe jos. Bucătăresele, cărora Diotima le pretindea să gândească corect și să-și recunoască greșelile săvârșite, se schimbaseră de acum de mai multe ori de când fusese angajată Rachel, iar Rachel iubea din toată inima această exprimare minunată, așa cum îl iubea pe împărat și înmormântările și lumânările strălucitoare în întunecimea bisericilor catolice. Din când în când mai mințea, ca să scape de vreo încurcătură, însă apoi se simțea foarte stânjenită; la drept vorbind poate că îi plăceau chiar unele mici minciuni, căci prin ele își simțea, comparându-se cu Diotima, întreaga răutate, dar își permitea așa ceva de obicei atunci când putea să spere că va preschimba în taină și cu repeziciune acel ceva mincinos într-un adevăr adevărat.

Când o ființă ajunge să venereze astfel o alta, se întâmplă ca propriul ei trup să i se sustragă controlului și să se precipite asemenea unui mic meteorit în soarele care e trupul celuilalt. Diotima nu găsi nimic de reproșat și o bătu cu bunătate pe umăr pe micuța sa slujnică; apoi intrară amândouă în camera de baie și începură toaleta stăpânei pentru ziua cea mare. Când Rachel potrivea apa caldă, pregătea clăbucul sau primea permisiunea să frece cu un prosop plușat trupul Diotimei la fel de tare ca și cum ar fi făcut-o cu ea însăși, simțea cu mult mai multă plăcere decât dacă ar fi fost cu adevărat vorba de propriul ei trup. Căci acesta ei i se părea vulgar și nedemn de încredere și nici pe departe nu s-ar fi gândit la el, nici măcar ca termen de comparație; când atingea împlinirile statuare ale Diotimei se simțea ca un țărănoi de recrut care este încorporat într-un regiment splendid, strălucitor.

Astfel fu Diotima pregătită pentru ziua cea mare.

42

Marea întrunire

Când trecu ultimul minut până la ceasul hotărât, îşi făcu apariţia contele Leinsdorf însoţit de Ulrich. Rachel, care ajunsese la incandescenţă, pentru că până atunci sosiseră neîncetat oaspeţi cărora ea trebuia să le deschidă şi pe care-i ajuta să se elibereze de pardesie, îl recunoscu de îndată pe acesta din urmă şi luă la cunoştinţă cu mulţumire de faptul că nu fusese un musafir oarecare, ci un bărbat pe care relaţii importante îl aduseseră în casa stăpânei, aşa cum se dovedea acum când revenea însoţindu-l pe Alteţa Sa. Se duse plină de neastâmpăr până la uşa încăperii, pe care o deschise cu solemnitate, şi se aplecă apoi la gaura cheii să afle ce avea să se mai întâmple acolo. Era o gaură de cheie foarte largă şi ea văzu bărbia proaspăt rasă a guvernatorului, gulerul violet al prelatului Niedomansky, precum şi ciucurele de aur de la sabia generalului Stumm von Bordwehr, pe care îl trimisese Ministerul de Război, deşi la drept vorbind acest departament nici nu fusese invitat; ministerul explicase însă într-o scrisoare adresată contelui Leinsdorf că nu voia să lipsească de la o „împrejurare atât de înalt patriotică", chiar dacă departamentul nu era nemijlocit legat de originea şi evoluţia previzibilă a respectivei acţiuni. Diotima uitase să-i mai explice Rachelei acest amănunt, astfel că slujnica era foarte tulburată de prezenţa unui ofiţer la consfătuire, dar pe moment nu-şi putu da seama de cele ce se petreceau în încăpere.

Între timp, Diotima îl primise pe Alteţa Sa, fără să-i acorde prea mare atenţie lui Ulrich, căci tocmai îi prezenta pe cei de faţă şi i-l înfăţişase Alteţei Sale în primul rând pe doctorul Paul Arnheim, explicând că o întâmplare fericită prilejuise vizita acestui ilustru prieten al familiei şi, deşi ca străin nu avea cum să ia parte formal la şedinţe, ea însăşi

dorea să fie autorizat în calitate de consilier personal; căci – aici strecură pe dată o blândă ameninţare – vasta sa experienţă şi importantele sale relaţii în domeniul cultural internaţional, precum şi relaţiile acestor probleme cu cele economice, constituiau pentru ea un sprijin nepreţuit, ţinând seama de faptul că fusese nevoită până atunci să îşi asume de una singură responsabilitatea faţă de respectivele domenii şi poate că pe viitor n-ar fi putut fi atât de lesne înlocuită, chiar dacă era pe deplin conştientă de slabele ei capacităţi.

Contele Leinsdorf se pomeni surprins şi pentru întâia oară de la începutul relaţiilor lor fu silit să-şi pună întrebări în legătură cu lipsa de tact a prietenei sale burgheze. Arnheim însuşi se simţi pus în încurcătură, ca un suveran a cărui intrare nu fusese pregătită cum se cuvenea, pentru că fusese ferm convins că Alteţa Sa ştia de invitaţia ce-i fusese adresată şi o încuviinţase. Însă Diotima, al cărei chip era în clipa aceea îmbujorat şi arbora încăpăţânare, nu voia să cedeze şi, ca toate femeile care au conştiinţa limpede în problemele moralei matrimoniale, se pricepea să desfăşoare o stăruinţă feminină irezistibilă când era vorba de o chestiune altminteri onorabilă.

Ea se şi îndrăgostise pe atunci de Arnheim, care între timp o mai vizitase de câteva ori, însă în lipsa ei de experienţă era perfect inconştientă cu privire la natura reală a sentimentelor ei. Stăteau de vorbă împreună despre forţa aceea care mişcă sufletele, care din creştet până-n tălpi înnobilează carnea şi metamorfozează impresiile confuze ale civilizaţiei în armonioase vibraţii ale sufletului. Însă până şi atât era mult şi, cum Diotima era obişnuită cu prudenţa şi toată viaţa ei avusese grijă să nu se dea niciodată în vileag, această intimitate i se păruse prea neaşteptată şi fusese silită să mobilizeze simţăminte înalte, la drept vorbind, marile sentimente, şi unde ar putea fi acestea întâlnite în primul rând? Acolo unde le împinge la o parte toată lumea: în evenimentele istorice. Acţiunea Paralelă reprezenta pentru Diotima şi Arnheim, ca să zicem aşa, refugiul în traficul mereu mai amplu dintre sufletele lor; ei considerau ceea ce-i adusese laolaltă într-un moment atât de important ca fiind un destin deosebit; nu exista între ei nici cea mai mică diferenţă de

opinii asupra faptului că măreaţa acţiune patriotică reprezenta pentru toţi oamenii de spirit o ocazie şi o responsabilitate grandioasă. Arnheim făcea la rândul său aceeaşi afirmaţie, deşi el nu uita niciodată să adauge că primordial era să existe oameni energici, cu experienţă atât în economie, cât şi în domeniul ideilor, şi că abia apoi se punea problema dimensiunilor organizaţiei. Astfel, Acţiunea Paralelă se legase în Diotima inextricabil de Arnheim, iar vidul intelectual care la început se asociase cu acel demers făcuse loc abundenţei şi bogăţiei. Se justifica în modul cel mai fericit speranţa că tezaurul de emotivitate existent în Austria avea să fie sporit prin disciplina spirituală a Prusiei şi atât de puternice erau aceste impresii, încât femeia corectă care era Diotima nici nu se mai gândise la îndrăzneala pe care o riscase invitându-l pe Arnheim să ia parte la întrunirea de constituire. Acum era tardiv să-şi mai facă astfel de gânduri; însă Arnheim, care intuia întregul context, găsea ceva esenţial conciliator aici, oricât de iritat era de situaţia în care fusese pus, iar Alteţa Sa era la urma urmelor mult prea bine intenţionat faţă de prietena sa pentru a da uimirii o expresie mai pronunţată decât cea involuntară din primul moment; ascultă tăcut explicaţia Diotimei şi, după o scurtă pauză stânjenitoare, îi întinse cu amabilitate mâna doctorului Arnheim, făcându-l la modul cel mai politicos şi măgulitor să se simtă la fel de bine-venit pe cât era în realitate. Dintre celelalte persoane de faţă cele mai multe remarcaseră într-adevăr mica scenă; în măsura în care ştiau despre cine era vorba fuseseră surprinşi de prezenţa lui Arnheim, însă printre oamenii cuviincioşi se presupune în general că tot ceea ce se întâmplă are motive întemeiate să se întâmple şi trece drept o abatere de la buna-cuviinţă să manifeşti curiozitate faţă de aceste motive.

Între timp Diotima îşi recăpătase liniştea ei statuară şi după câteva momente declară şedinţa deschisă, rugându-l pe Alteţa Sa să-i facă cinstea, ei şi casei sale, de a prelua preşedinţia.

Alteţa Sa rosti o alocuţiune. O pregătise de câteva zile, iar felul său de a gândi era mult prea solid pentru a-i permite să modifice ceva în ultimul moment; reuşi doar să mai

îmblânzească aluziile cele mai directe la pușca prusacă cu percutor (care în anul 1866 devansase cu perfidie sistemul austriac de încărcare pe țeavă).

— Ceea ce ne reunește, spuse contele Leinsdorf, este acordul asupra faptului că o manifestare puternică izvorând din însăși inima poporului nu trebuie lăsată pe seama întâmplării, ci impune o influență mai largă și clarvăzătoare, situată într-un centru care să permită o perspectivă amplă, așadar într-o poziție sus-pusă. Maiestatea Sa, iubitul nostru împărat și suveran, va sărbători în anul 1918 jubileul cu totul excepțional prilejuit de șaptezeci de ani de domnie binecuvântată; din mila lui Dumnezeu, sperăm să se bucure de aceeași robustețe și energie pe care suntem obișnuiți să i le admirăm dintotdeauna. Nutrim convingerea că popoarele recunoscătoare ale Austriei vor celebra această ocazie într-un fel care va demonstra lumii întregi nu numai adânca noastră dragoste, ci și faptul că monarhia austro-ungară se află strâns unită, ca o stâncă, în jurul suveranului său.

Aici contele Leinsdorf ezită, întrebându-se dacă ar fi trebuit să pomenească ceva despre fenomenele de dezagregare cărora această stâncă le era expusă chiar cu prilejul unei sărbători reunite a împăratului și regelui; căci trebuia într-adevăr să se țină seama de rezistența Ungariei, care nu recunoștea decât un rege. Alteța Sa ar fi vrut din cauza aceasta să vorbească la început despre două stânci care se prezentau strâns reunite. Însă nici în acest fel nu reușea să exprime sentimentul său politic cu privire la statul austro-ungar.

Acest sentiment politic cu privire la statul austro-ungar era o entitate atât de bizar articulată încât părea aproape imposibil de explicat cuiva care nu trăise acest fenomen. Nu era alcătuit, ca să spunem așa, dintr-o parte austriacă și una ungară, care, așa cum s-ar fi putut crede, s-ar fi întregit una pe alta, ci consta dintr-un întreg și dintr-o parte, anume dintr-un sentiment politic ungar și unul austro-ungar, iar acest al doilea era acasă la el în Austria, în timp ce sentimentul politic austriac era, la drept vorbind, fără patrie. Austriacul nu putea fi întâlnit decât în Ungaria, și acolo doar ca obiect de aversiune; acasă la el, se definea ca cetățean

al regatelor şi ţărilor Monarhiei Austro-Ungare reprezentate în Consiliul Imperial, ceea ce însemna acelaşi lucru cu un austriac plus un ungur minus acel ungur, iar el nu proceda astfel din entuziasm, cât de dragul unui concept care-i displăcea, pentru că el nu putea să-l sufere pe ungur, după cum nici ungurul pe el, ceea ce complica încă şi mai mult această combinaţie. Din cauza aceasta mulţi îşi ziceau pur şi simplu cehi, polonezi, sloveni sau germani, iar astfel începu decadenţa de mai târziu şi acele ştiute „fenomene neplăcute ale politicii interne", cum le numea contele Leinsdorf, şi care, în opinia sa, erau „opera unor elemente lipsite de simţul răspunderii, imature şi avide de senzaţii tari", care nu-şi găseau replica necesară în masele de populaţie prea puţin evoluată din punct de vedere politic. După această succintă expunere a unui subiect despre care s-au scris de atunci numeroase cărţi inteligente şi bine informate, cititorul va accepta cu plăcere asigurarea că nici în acest punct, nici ulterior nu se va întreprinde încercarea de a zugrăvi un tablou istoric sau o descriere care să intre în competiţie cu realitatea. Ajunge să notăm că tainele acestui dualism (căci aşa suna termenul tehnic) erau cel puţin la fel de dificil de descifrat ca cele ale Trinităţii ; căci procesul istoric se aseamănă, am putea spune, pretutindeni cu cel juridic, cu sute de clauze, codicile, compromisuri şi proteste şi doar asupra acestora trebuie să ne îndreptăm atenţia. Omul obişnuit trăieşte şi moare printre ele într-o stare de inconştienţă, ceea ce este eminamente spre binele său, căci dacă ar vrea să ţină socoteala în ce proces a intrat, cu ce avocaţi, ce cheltuieli şi motive, e probabil că în orice stat ar trăi ar cădea în mania persecuţiei. Înţelegerea realităţii reprezintă exclusiv o problemă pentru gânditorul istorico-politic. Pentru acesta prezentul urmează bătăliei de la Mohács sau de la Lietzen aşa cum friptura urmează după supă, el cunoscând toate documentele şi având în fiecare clipă senzaţia necesităţii care decurge din însăşi natura procesului ; iar dacă el însuşi este un gânditor aristocrat, bine instruit în istoria politicii, aşa cum era cazul contelui Leinsdorf, ai cărui strămoşi dinspre tată şi dinspre mamă participaseră ei înşişi la fazele preliminare, atunci el

poate cuprinde dintr-o privire rezultatul ca reprezentând în mod evident o linie ascendentă.

Astfel că, înainte de întrunire, Alteţa Sa contele Leinsdorf îşi spuse : „Nu ne este permis să uităm că generoasa hotărâre luată de Maiestatea Sa de a dărui poporului o anumită responsabilitate decizională în treburile politice nu datează încă de atât de multă vreme încât să se fi putut manifesta pretutindeni acea maturitate politică de natură să apară demnă în toate privinţele de încrederea magnanim acordată din cea mai sus-pusă sursă. Aşadar nu vom vedea, în asemenea fenomene, condamnabile în sine, la care suntem din nefericire expuşi, un simptom de sensibilitate şi decadenţă, cum o face străinătatea invidioasă, ci dimpotrivă, un semn al forţei tinereşti încă neîmplinită în maturitate, dar tocmai prin aceasta indestructibilă, a poporului austriac!“. Ar fi dorit să evidenţieze această idee în cadrul întrunirii, dar pentru că Arnheim era de faţă nu spuse tot ceea ce gândea, ci se mulţumi doar cu o aluzie la ignoranţa în care se găsea străinătatea în ce privea adevăratele condiţii din Austria şi la felul în care erau supraestimate anumite manifestări dezagreabile.

— Dacă dorim, încheie Alteţa Sa, să aducem o mărturie de netăgăduit cu privire la forţa şi unitatea noastră, procedăm astfel în mare măsură şi în interesul întregii lumi, căci relaţiile pe deplin favorabile în familia statelor europene se bazează pe respectul reciproc şi pe stima faţă de puterea celuilalt.

Repetă apoi că o asemenea demonstraţie de forţă spontană trebuia să se ridice din rândurile poporului, de aici rezultând necesitatea de a fi condusă de către cercurile superioare, şi că reuniunea de faţă era chemată tocmai să găsească cele mai potrivite căi în acest demers. Dacă ne amintim că, doar cu puţin înainte, contelui Leinsdorf nu-i trecuse prin minte nimic altceva decât o listă de nume, la care se adăugase, venind din exterior, ideea unui An al Austriei, vom consemna un progres considerabil, deşi Alteţa Sa nici măcar nu rostise tot ceea ce gândise.

După această alocuţiune, Diotima luă cuvântul pentru a explica intenţiile preşedintelui. Marea acţiune patriotică,

declară ea, trebuia să-şi propună un ţel grandios, care, cum spusese Alteţa Sa, avea să se contureze din rândurile poporului.

— Noi, cei care ne-am întrunit astăzi pentru întâia oară, nu ne simţim chemaţi să definim de pe acum acest ţel, ci ne-am strâns aici laolaltă în primul rând pentru a crea o organizaţie care să pună în mişcare dezvoltarea sugestiilor de natură să conducă spre acest ţel.

Cu aceste cuvinte deschise dezbaterile.

La început se aşternu tăcerea. Dacă nişte păsări diferite prin origine şi grai, care nu ar şti ce le aşteaptă, ar fi captive laolaltă în aceeaşi colivie, în primul moment ar amuţi la fel.

În cele din urmă, ceru cuvântul un profesor; Ulrich nu-l cunoştea, Alteţa Sa îl invitase probabil în ultimul moment prin secretarul său particular. El vorbi despre calea istoriei. Dacă privim înainte, spuse, ce zid opac ne blochează vederea! Dacă privim la stânga şi la dreapta: o abundenţă de evenimente importante, fără nici o orientare vizibilă! Cită doar câteva din ele: conflictul actual cu Muntenegru. Luptele grele purtate de spanioli în Maroc. Obstrucţia ucrainenilor în Consiliul Imperial al Austriei. Dacă privim însă în urmă, ca printr-o intervenţie miraculoasă totul a devenit ordine şi ţel... Deci, dacă i se permitea să se exprime astfel: trăim în fiecare clipă misterul de a ne vedea conduşi de o mână miraculoasă. Iar el saluta ca fiind o idee nobilă această dorinţă de a-i deschide, ca să zicem aşa, ochii unui popor, şi anume de a-l determina să arunce o privire conştientă asupra lucrărilor Providenţei, invitându-l astfel într-un caz anume, cu un prilej de o solemnitate deosebită... Doar atât dorise el să spună. Era, la urma urmelor, modul cum proceda pedagogia contemporană, punându-l pe elev să lucreze alături de profesor în loc de a-i aşeza în faţă rezultate de-a gata.

Adunarea rămase cu privirile aţintite, fiecare dintre cei prezenţi contemplând cu expresii de bunăvoinţă postavul verde al mesei; însuşi prelatul care-l reprezenta pe arhiepiscop îşi menţinuse la acea manifestare de spiritualitate laică aceeaşi rezervă politicoasă pe care o adoptaseră domnii ministeriali, fără să lase să se strecoare pe chipul său nici cel mai mic indiciu de aprobare cordială. Lumea era stăpânită

de senzaţia care s-ar crea când cineva pe stradă ar începe pe neaşteptate să vorbească tare, adresându-se celor din jur; toţi, până şi cei care cu o clipă înainte nu se gândeau la nimic, simt atunci deodată că de fapt ei se află acolo cu treburi serioase, concrete şi ştiu că nu se procedează aşa în plină stradă. Toată vremea cât vorbise, profesorul fusese nevoit să-şi învingă un simţământ de inhibiţie, împotriva căruia făcea impresia că-şi împinge cuvintele, sacadate şi timide, ca şi cum vântul i-ar fi tăiat respiraţia; acum aştepta să vadă dacă cineva avea să-i răspundă, apoi îşi retrase, nu fără demnitate, expresia de aşteptare de pe chip.

Tuturor li se păru că se produse o izbăvire când după acel interval reprezentantul cancelariei civile imperiale ceru grăbit cuvântul şi prezentă adunării un raport cu privire la fundaţiile şi aşezămintele care urmau să beneficieze de alocaţii din fondurile private ale împăratului cu prilejul anului jubiliar. Începu cu o subvenţie pentru construirea unei biserici de pelerinaj şi a unei fundaţii pentru sprijinirea diaconilor lipsiţi de mijloace proprii, apoi fură trecute în revistă asociaţiile de veterani ce purtau numele arhiducelui Karl şi feldmareşalului Radetzky, văduvele şi orfanii de război de pe urma campaniilor din '66 şi '78, fondul pentru ajutorarea subofiţerilor în retragere şi pentru Academia de Ştiinţe, şi tot aşa mai departe; listele acestea nu aveau nimic pasionant în sine, ci erau desfăşurate uniform şi conform uzanţelor în toate manifestările oficiale dedicate generozităţii imperiale. Când se sfârşiră, se ridică de îndată o anumită doamnă Weghuber, soţia unui fabricant, care era o persoană cu merite incontestabile în societăţile caritabile, cu totul opacă faţă de ideea că ar fi putut exista ceva mai important decât obiectul preocupărilor ei, care prezentă adunării propunerea creării la nivelul întregii Austrii a unei cantine „Franz Josef" a săracilor, idee care fu primită cu simpatie. Oricum, reprezentantul Ministerului Cultelor şi Instrucţiei făcu observaţia că şi la departamentul său sosise o sugestie oarecum similară, anume cu privire la editarea unei opere monumentale intitulate *Împăratul Franz Iosef I şi vremea sa.* Însă după acest elan iniţial se lăsă din nou tăcerea şi cei mai mulţi dintre cei prezenţi se simţiră atraşi într-o situaţie penibilă.

Dacă în drumul parcurs spre această întrunire ar fi fost întrebaţi ce înţelegeau unii sau alţii din ei prin evenimente istorice, mari sau altminteri clasificate, e sigur că şi-ar fi închipuit că pot da răspunsuri precise, dar acum, confruntându-se cu invitaţia presantă de a inventa un asemenea eveniment, începu treptat să-i cuprindă o senzaţie de sfârşeală, iar în sinea lor se făcură parcă auzite nişte murmure de natură cât se poate de firească.

În acest moment primejdios, mereu plină de tact, Diotima, care se îngrijise să pregătească un bufet, propuse o pauză.

43

Prima întâlnire a lui Ulrich cu marele om. În istoria lumii nu se întâmplă nimic iraţional, însă Diotima susţine că adevărata Austrie ar fi lumea întreagă

În timpul pauzei Arnheim făcu observaţia: cu cât mai cuprinzătoare avea să fie organizaţia, cu atât mai divergente urmau să fie propunerile. După spusele sale, aceasta constituia o caracteristică a stării evolutive actuale, fundamentată exclusiv pe raţiune. Dar tocmai din acest considerent, proiectul era cu adevărat imens, în sensul de a constrânge un popor întreg să-şi îndrepte atenţia spre voinţă şi spre inspiraţie, adică spre esenţial, care este mai profund decât raţiunea.

Ulrich replică întrebându-l dacă el credea într-adevăr că din această acţiune avea să se dezvolte ceva.

— Fără îndoială, răspunse Arnheim, marile evenimente sunt întotdeauna expresia unei situaţii generale! Circumstanţele erau îndeplinite în zilele acelea; însuşi faptul că o asemenea întrunire fusese posibilă undeva îi demonstrase necesitatea profundă.

— În această privinţă însă este anevoie să operezi distincţii, spuse Ulrich. Să presupunem că un compozitor, autorul celui mai recent succes mondial în domeniul operetei, ar fi un intrigant care ar reuşi să se erijeze în funcţia de preşedinte al lumii, lucru care ar ţine de domeniul posibilului, luând în consideraţie enorma sa popularitate: aşa ceva ar constitui atunci un salt în evoluţia istoriei sau ar fi expresia situaţiei spirituale a lumii?

— Ţine de imposibil! spuse doctorul Arnheim grav. Un asemenea compozitor nu poate fi nici intrigant, nici politician; căci altminteri geniul său comic-muzical ar fi de neconceput, iar în istoria lumii nu se întâmplă nimic iraţional.

— Dar în lume se întâmplă cu toate acestea atât de multe evenimente iraţionale...

— În istoria lumii niciodată!

Arnheim era în mod evident iritat. În apropierea lor se aflau, continuând cu voce joasă o conversaţie animată, Diotima şi contele Leinsdorf. Alteţa Sa sfârşise prin a exprima în faţa amicei sale uimirea de a întâlni un prusac în acea împrejurare specific austriacă. Considera, fie şi numai din raţiuni care ţineau de tactul politic, ca absolut exclusă eventualitatea ca un străin să poată juca un rol conducător în cadrul Acţiunii Paralele, deşi Diotima se referi la impresia excelentă şi liniştitoare pe care o asemenea abatere de la interesul politic strict circumscris ar fi avut-o, fără îndoială, asupra opiniei publice din străinătate. Apoi ea îşi schimbă tactica şi îşi amplifică în chip surprinzător planul. Vorbi despre tactul feminin, care nu era altceva decât justeţea sentimentelor şi căruia, la urma urmelor, nu-i păsa de prejudecăţile societăţii. Alteţa Sa ar fi trebuit măcar în respectiva situaţie să dea ascultare acestui glas. Arnheim era un european, o minte recunoscută în întreaga Europă; tocmai datorită faptului că nu era austriac s-ar fi dovedit, prin implicarea sa în acest plan, că spiritul ca atare îşi găseşte o patrie în Austria; în mod inopinat, ea formulă aserţiunea că adevărata Austrie era de fapt lumea întreagă. Lumea, afirmă ea, nu avea să-şi găsească liniştea şi pacea până când naţiunile sale nu urmau să trăiască în acea unitate mai înaltă în care trăiau popoarele Austriei în patria lor. O Austrie Mare, o Austrie globală,

aceasta era ideea pe care în clipa aceea fericită i-o inspirase Alteţa Sa, ideea care avea să încununeze Acţiunea Paralelă şi care până în acea clipă fusese deficitară. Irezistibilă, paşnic poruncitoare se prezenta acum Diotima în faţa ilustrului său prieten. Contele Leinsdorf nu se putea încă decide să renunţe la obiecţiile sale, însă admiră încă o dată idealismul înflăcărat şi lărgimea de vederi ale acestei femei şi cumpănea dacă n-ar fi fost mai avantajos să-l atragă pe Arnheim în conversaţie decât să răspundă la asemenea sugestii încărcate de consecinţe.

Arnheim era neliniştit pentru că intuia natura acestei conversaţii, fără să o poată influenţa. El şi Ulrich fuseseră înconjuraţi de curioşi pe care îi atrăgea persoana acestui Cresus, iar Ulrich spunea tocmai:

— Există mai multe mii de profesii în care oamenii se implică cu toată fiinţa; acolo se ascunde inteligenţa lor. Dacă vrem însă să extragem ceea ce este general omenesc, comun tuturor, nu mai rămân, în esenţă, decât trei elemente: prostia, banul sau, cel mult, o urmă de devoţiune religioasă!

— Foarte adevărat, religia! interveni cu emfază Arnheim şi-l întrebă pe Ulrich dacă el credea cu adevărat că ea ar fi dispărut cu totul şi până în ultimele ei rădăcini.

Accentuase cu voce atât de puternică acest cuvânt, religia, încât contele Leinsdorf îl auzi fără voie.

Alteţa Sa părea să fi ajuns între timp la a-şi armoniza opiniile cu cele ale Diotimei, apoi, condus de prietena sa, se alătură grupului, care, plin de tact, îi făcu loc, şi i se adresă doctorului Arnheim.

Ulrich se văzu dintr-odată singur, fără să aibă nimic mai bun de făcut decât să-şi muşte buzele.

Începu – Dumnezeu ştie cum, ca să-şi treacă timpul sau pur şi simplu să nu stea stingher – să îşi rememoreze drumul în trăsură spre acea reuniune. Contele Leinsdorf, care-l luase cu el, avea, ca orice spirit progresist, şi un automobil, însă cum în acelaşi timp respecta tradiţiile, folosea uneori un atelaj alcătuit din doi superbi cai murgi, pe care-i ţinea pregătiţi împreună cu vizitiul şi caleaşca. Când în ziua aceea intendentul veni să-i primească ordinele, Alteţa Sa găsise nimerit să fie purtat la întrunirea de constituire a Acţiunii

Paralele de aceste două creaturi splendide, de pe acum intrate în istorie. „Acesta-i Pepi, celălalt e Hans", explică pe drum contele Leinsdorf; se vedeau săltând colinele cafenii ale crupelor și uneori câte unul din capetele legănătoare care arunca în ritmul trapului câte o privire într-o parte, cu spuma ivindu-i-se pe bot. Ar fi fost greu de înțeles ce se petrecea în sinea acestor animale; era o dimineață frumoasă, iar ele alergau la trap. Poate hrana și goana să fie singurele pasiuni ale cailor, dacă ținem seama de faptul că Pepi și Hans erau castrați și nu cunoșteau dragostea ca pe o dorință tangibilă, ci doar ca o adiere, o fragilitate, care uneori le sufla poate în imaginea lumii lor niște nori subțiri, translucizi. Patima hranei se întrupa pentru ei într-o iesle de marmură, plină cu ovăzul cel mai de soi, într-un jgheab cu fân verde, în hârâitul căpăstrului alunecând pe inele; și se strângea în mireasma de pâine a grajdului cald, prin al cărui abur dens, iute, străbătea asemenea unor ace, încărcat de amoniac, simțământul puternic al sinelui: aici sunt cai! S-ar putea ca în alunecarea aceasta a trupului prin aer să fi fost altceva. Acolo, sufletul, sărmanul, continuă să fie amestecat în pâlc, în mulțimea în care, din față, de la armăsarul din frunte sau de la toți laolaltă, de undeva, nu se știe de unde, provine impulsul, iar grupul întreg de ființe se aruncă înspre soare și vânt; atunci când animalul e singur și spațiul îi este deschis dinainte înspre toate cele patru zări deodată, adesea îi aleargă un tremur nebunesc prin țeastă și se dezlănțuie fără rost, ca o furtună, se azvârle într-o libertate înfricoșătoare, care în oricare direcție s-ar îndrepta e la fel de lipsită de înțeles ca în oricare alta, până când se oprește, fără să mai știe ce i se întâmplă și poți să-l aduci îndărăt cu un pumn de ovăz. Pepi și Hans erau cai deprinși să fie bine struniți; lungeau pasul, loveau cu copitele strada scăldată în soare, încadrată de clădiri; pentru ei oamenii constituiau un furnicar cenușiu, care nu însemna în ochii lor nici bucurie, nici spaimă; vitrinele multicolore ale prăvăliilor, femeile strălucind în culori luminoase – pajiști pe care nu se putea paște nimic; pălăriile, cravatele, cărțile, briliantele de-a lungul străzii: o pustietate. Doar cele două refugii întru reverie

ale grajdului şi trapului se mai înălţau printre toate acestea, iar uneori Hans şi Pepi se speriau, în vis sau în joacă parcă, de o umbră, trăgeau de oişte, se lăsau învioraţi de o atingere uşoară a biciuştii şi se abandonau iarăşi, recunoscători, în voia hăţurilor.

Inopinat, contele Leinsdorf se ridicase între pernele banchetei şi-l întrebase pe Ulrich:

— Stallburg mi-a povestit, *Herr Doktor*, că dumneata ai intervenit în favoarea unui individ anume?

Ulrich, surprins, nu izbuti de îndată să facă legătura, astfel că Leinsdorf urmă:

— Lăudabil din partea dumitale. Sunt la curent. Vreau să spun că nu se va putea interveni decisiv, omul e într-adevăr înspăimântător; însă adesea tocmai în asemenea subiecţi se revelează latura personală, intangibilă şi ceea ce e dependent de mila celorlalţi, lucrul acela pe care orice creştin îl poartă în sine, iar dacă noi înşine vrem să întreprindem ceva grandios, atunci ar trebui să ne gândim cu umilinţă la oamenii aceştia neajutoraţi. Poate îl mai putem trimite o dată la un examen medical.

După ce, ţinându-şi trupul drept, contele Leinsdorf rostise în legănarea trăsurii această lungă expunere, se lăsă să alunece la loc pe pernele banchetei şi adăugă:

— Dar nu trebuie să uităm că în momentul de faţă suntem datori să ne orientăm toate puterile asupra unui eveniment istoric!

La urma urmelor, Ulrich nutrea o oarecare simpatie pentru acest aristocrat bătrân şi naiv, care acum îşi continua conversaţia cu Diotima şi Arnheim, şi poate chiar o urmă de invidie. Căci discuţia părea să evolueze foarte aprins; Diotima surâdea, ochii contelui Leinsdorf, alarmat parcă, ieşiseră aproape din orbite, pentru a putea urmări mai bine convorbirea, iar Arnheim cuvânta cu o seninătate plină de distincţie. Ulrich prinse expresia: „să fie aduse aceste idei în sferele puterii". Nu-l tolera pe Arnheim, pur şi simplu din principiu nu putea suporta modul de existenţă de tipul lui Arnheim. Combinaţia aceasta de spiritualitate, afacerism, bunăstare şi erudiţie îi era insuportabilă în cel mai înalt grad. Era convins că Arnheim

pregătise totul chiar din seara precedentă, astfel ca dimineaţa să nu ajungă la întrunire nici primul, nici ultimul; dar că, în mod cert, înainte de a pleca de acasă nici nu se mai uitase la ceas, ci poate ultima oară înainte de a se aşeza să-şi ia micul dejun şi de a primi raportul secretarului personal care-i aduce poşta: transformase răgazul care-i stătea la dispoziţie în acea activitate lăuntrică pe care voia s-o desfăşoare până la plecare şi, dacă apoi se abandonase cu naturaleţe acelei activităţi, va fi fost sigur că ea avea să-i umple cu exactitate timpul, căci necesitatea şi timpul consumat pentru aceasta se află prin intermediul unei forţe tainice în acea interdependenţă specifică unei statui şi spaţiului în care este expusă sau unui aruncător de suliţă şi ţintei pe care o loveşte fără măcar să o privească. Ulrich auzise dinainte multe despre Arnheim şi-i citise câteva din lucrări. Într-una din cărţile lui Arnheim era consemnată opinia că un om care-şi controla vestimentaţia în oglindă nu ar fi fost capabil să acţioneze consecvent. Căci oglinda, la origine creată pentru plăcere, aşa se spunea acolo, devenise un instrument de tortură, precum ceasul, care reprezintă o compensaţie a faptului că activităţile noastre au încetat să se succeadă în mod firesc.

Ulrich fu nevoit să îşi distragă atenţia ca să nu rămână în mod ostentativ cu privirile aţintite asupra grupului de alături, iar atunci ochii i se opriră la micuţa cameristă care se strecura printre grupurile celor care discutau între ei şi oferea răcoritoare, ridicându-şi uneori ochii plini de veneraţie. Însă micuţa Rachel nu-l remarcă; îl uitase, omisese chiar să vină cu tava până la el. Se apropie de Arnheim şi-i oferi, ca unui zeu, licoarea; ar fi vrut din tot sufletul să-i sărute mâna fină, liniştită, când apucă paharul cu limonadă, ca apoi nababul să rămână cu el între degete, absent, fără să bea. După ce acest punct culminant fusese depăşit, ea îşi făcu, deconcertată, datoria ca un mic automat şi părăsi în grabă încăperea aceea unde se făcea istoria lumii, arhiplină de perechi de picioare şi de conversaţii, trecând înapoi în anticameră.

44

Continuarea şi încheierea marii întruniri. Ulrich o simpatizează pe Rachel. Rachel pe Soliman. Acţiunea Paralelă se bucură de o organizare solidă

Lui Ulrich îi plăceau asemenea fete tinere, care sunt ambiţioase, ştiu să se poarte frumos şi în timiditatea lor cuviincioasă seamănă cu nişte mici arbori fructiferi, al căror rod dulce îi cade într-o bună zi vreunui cavaler din Ţara Huzurului de-a dreptul în gura căscată alene, când acesta stă să se odihnească. „Trebuie să fie curajoase şi călite, ca femeile din epoca de piatră, care noaptea îşi împart culcuşul cu bărbaţii, iar ziua, în marşurile lor, le poartă războinicilor armele şi obiectele de gospodărie", reflectă, deşi el însuşi, în afara îndepărtatelor, primelor timpuri preistorice ale virilităţii lui pe atunci în curs de a se deştepta, nu mai rătăcise vreodată pe asemenea cărări ocolite. Oftând, îşi reluă locul, căci consfătuirea reîncepuse.

Gândindu-se încă la aceste aspecte, îşi aminti că uniforma în alb-negru care li se impune unor asemenea fete avea aceleaşi culori cu rasa călugăriţelor ; făcea respectiva asociere pentru prima dată şi se arătă surprins. Însă acum divina Diotima începuse să vorbească şi explica următoarele : Acţiunea Paralelă trebuia să culmineze într-un mare simbol. Adică, ea nu-şi putea permite să aibă vreun simbol oarecare sau de un grad indefinit de patriotism. Ci acest simbol trebuia să emoţioneze inima lumii întregi. Era necesar să nu fie doar practic, ci să reprezinte însăşi poezia. Trebuia să statueze un jalon. Trebuia să fie o oglindă în care lumea să se privească şi să se îmbujoreze. Nu numai să se îmbujoreze, ci, ca în basm, să-şi vadă propria imagine adevărată şi să nu o

mai poată uita. Alteța Sa sugeră ca simbol efigia „împăratului pacifist".

Odată acestea stabilite, nu se putea ascunde faptul că propunerile formulate până în acel moment nu corespundeau respectivei cerințe. Când în prima parte a ședinței Diotima rostise cuvântul simbol, firește că nu se gândise la cantinele săracilor, ci fusese vorba nici mai mult, nici mai puțin decât de a regăsi acea unitate a umanității care se pierduse prin interesele omenești devenite acum atât de divergente. Firește, se impunea întrebarea dacă în vremurile prezente popoarele lumii de azi ar mai fi fost în stare să nutrească cu adevărat asemenea idei comune cu totul grandioase? Toate cele propuse erau, desigur, excelente, dar într-atât de divergente, încât demonstrau faptul că nici una din acele propuneri nu avea forța unificatoare care se cerea a fi fost primordială!

În timp ce Diotima vorbea, Ulrich îl observa pe Arnheim. Aversiunea lui nu se lega de detalii ale fizionomiei acestuia, ci pur și simplu de întreaga lui persoană. Deși aceste detalii – craniul dur de mare negustător fenician, fața tăioasă, dar alcătuită parcă din prea puțin material și de aceea plată, silueta ce prezenta o linie de croială englezească; iar în cel de-al doilea loc unde omul iese la iveală din costum, mâinile cu degete puțin cam prea scurte – erau relativ remarcabile. Ceea ce îl irita pe Ulrich era raportul ideal în care amănuntele se aflau față de întreg. Siguranța aceasta o aveau și cărțile lui Arnheim; lumea era în ordine de îndată ce o observa Arnheim. În Ulrich se trezise pofta de a arunca, asemenea unui ștrengar de pe stradă, cu pietre sau cu noroi în acest om însemnat, crescut în desăvârșire și bogăție, văzându-l cu ce atenție se angaja să urmărească inepțiile la care erau obligați să asiste; el le sorbea ceremonios, ca un cunoscător al cărui chip sugera: nu aș vrea să exagerez în apreciere, dar e într-adevăr un soi nobil!

Între timp Diotima terminase. Îndată după pauză, când toată lumea își reluase locurile, se putea citi pe fețele tuturor celor prezenți că în sfârșit avea să fie trasă concluzia. Nici unul dintre cei aflați de față nu se concentrase asupra acestui aspect, însă toți adoptară acum atitudinea celui care așteaptă ceva important. Iar Diotima conchise:

— Astfel, dacă se impune întrebarea: sunt epoca noastră contemporană şi popoarele lumii de azi în continuare apte să nutrească idei comune cu adevărat grandioase?, atunci trebuie şi avem dreptul să adăugăm: forţa izbăvitoare!

Căci era vorba de o izbăvire, de o mântuire. De un cuvânt izbăvitor. O definiţie scurtă, dar cuprinzătoare; chiar dacă încă nu ne-o putem reprezenta cu exactitate. Avântul acesta trebuia să izvorască din totalitatea comunităţii sau n-avea să mai apară deloc. Din cauza aceasta îşi permitea, după consultări cu Alteţa Sa, să prezinte adunării de azi în încheiere următoarea propunere: Alteţa Sa remarcase pe bună dreptate că marile ministere reprezentau o împărţire a lumii, fiecare potrivit cu principalele lor puncte de vedere, cum ar fi religia şi învăţământul, comerţul, industria, dreptul şi aşa mai departe. Deci, dacă s-ar hotărî constituirea unor comisii în fruntea cărora să se afle câte un împuternicit al acestor departamente guvernamentale, şi alături de el reprezentanţi ai corporaţiilor şi păturilor respective ale populaţiei, s-ar crea astfel o structură care să cuprindă în mod deja organizat principalele forţe morale ale lumii, prin care ele să poată fi canalizate şi filtrate. Condensarea supremă ar urma apoi în cadrul comitetului executiv, iar această organizaţie ar fi completată numai prin câteva comitete şi subcomitete speciale, cum ar fi un comitet pentru propagandă, o comisie pentru reunirea fondurilor necesare şi altele de acelaşi fel, drept care ea ar fi dorit să-şi rezerve personal constituirea unui comitet intelectual pentru pregătirea în continuare a ideilor fundamentale, firește, în acord cu toate celelalte comisii.

Din nou tăcură cu toţii, de data aceasta ca atunci când ai scăpat de o povară. Contele Leinsdorf aprobase de mai multe ori dând tacit din cap. Cineva întrebă, pentru completarea informaţiilor, cum urma să fie introdus în acţiunea astfel concepută elementul austriac propriu-zis.

Pentru răspuns se ridică generalul Stumm von Bordwehr, în timp ce toţi vorbitorii dinaintea lui luaseră cuvântul fără să se mişte de pe scaun. El ştia bine – spuse – că soldatului îi este rezervat într-o sală de conferinţe un rol modest. Dacă totuşi vorbea acum, aceasta se întâmpla nu pentru a adăuga o critică la adresa propunerilor formulate anterior, care,

toate, erau excelente. Ar fi vrut totuşi, acum, la încheiere, să supună unei examinări binevoitoare următoarele reflecţii. Manifestarea proiectată urma să acţioneze asupra lumii exterioare. Ceea ce avea influenţă în afară era însă puterea unui popor. Situaţia actuală în familia statelor europene era de o asemenea natură, cum spusese Alteţa Sa, încât o asemenea manifestare în mod cert nu ar fi fost lipsită de sens. Ideea de stat era la urma urmelor ideea puterii, cum spunea Treitschke; statul este puterea de a supravieţui în lupta între popoare. N-ar face decât să redeschidă o rană ştiută dacă ar mai aminti de starea nesatisfăcătoare în care se găseau pregătirile pentru artileria şi marina noastră ca urmare a indiferenţei manifestate de parlament. În cazul în care nu s-ar fi putut conveni asupra unui alt ţel, ceea ce rămânea în continuare de stabilit, ar fi fost de reflectat dacă n-ar fi constitui un ţel în egală măsură de nobil o participare largă, populară la problemele armatei şi ale înzestrării ei. *Si vis pacem, para bellum!* Forţa care se dezvoltă în timp de pace ţine războiul la distanţă sau cel puţin îl scurtează. El dădea aşadar asigurări că o astfel de măsură ar fi avut o influenţă conciliatoare asupra tuturor naţiunilor şi ar fi reprezentat o manifestare impresionantă a intenţiilor noastre pacifiste.

În momentul acela în încăpere domnea o atmosferă stranie. Cei mai mulţi dintre cei prezenţi avuseseră la început impresia că respectiva luare de cuvânt nu se potrivea cu intenţiile propriu-zise ale reuniunii lor, dar pe măsură ce generalul se desfăşura acustic tot mai copleşitor, efectul era acela că se făcea auzită cadenţa liniştitoare de marş a unor batalioane bine ordonate! Cauza iniţială a Acţiunii Paralele, „mai bine decât Prusia", îşi ridica timid capul ca şi cum, de undeva de departe, fanfara regimentului ar fi intonat marşul prinţului Eugeniu de Savoia pornind la luptă împotriva turcilor sau imnul imperial *Gott erhalte, Gott beschütze / Unsern Kaiser, unser Land!...* Firește, dacă în clipa aceea Alteţa Sa s-ar fi ridicat – ceea ce el nu avea câtuşi de puţin intenţia să facă – pentru a propune ca fratele prusac Arnheim să fie numit în fruntea fanfarei regimentului, în starea incertă de levitaţie lăuntrică în care se aflau, cu toţii ar fi crezut că aud imnul

prusac *Heil dir im Siegerkranz* şi nimeni n-ar fi avut nimic de obiectat.

De la locul său la gaura cheii „Rachelle" semnală:

— Acum vorbesc despre război!

La sfârşitul pauzei ea se grăbise să se întoarcă în anticameră, oarecum datorită faptului că de data aceasta Arnheim îl adusese cu sine şi pe Soliman. Întrucât vremea se stricase, micul maur îşi urmase stăpânul ducându-i un pardesiu. Când îi deschisese Rachel, el arboră aerul său de ştrengar obraznic, căci era doar un tânăr berlinez răzgâiat pe care femeile îl răsfăţau într-un chip de care, la drept vorbind, el nu se pricepea să profite cum trebuie. Însă Rachel îşi închipuise că nu se putea sta de vorbă cu el decât în limba maurilor şi nici măcar nu-i trecuse prin cap să încerce în limba germană; pentru că trebuiau totuşi să se înţeleagă într-un fel, îşi petrecu pur şi simplu braţul pe după umărul acestui tinerel de şaisprezece ani, îi arătă unde era bucătăria, îl aşeză pe un scaun şi împinse în faţa lui prăjiturile şi băutura care se aflau prin preajmă. Până atunci nu mai îndrăznise în viaţa ei să facă un asemenea gest şi când se ridică de la masă de lângă el îi bătea inima de parcă ar fi pisat zahăr într-o piuă.

— Cum te cheamă? întrebă Soliman; aşadar vorbea nemţeşte!

— Rachelle! răspunse Rachel şi fugi de acolo. Între timp, la bucătărie, Soliman se tratase în lege cu prăjituri, vin şi brioşe, îşi aprinsese o ţigară şi încinsese o conversaţie cu bucătăreasa. Când Rachel se întoarse după ce servise în pauză, simţi parcă un junghi. Ea spuse:

— Acolo înăuntru se discută iarăşi ceva foarte important!

Însă lui Soliman vorbele acestea nu-i produseră nici o impresie, iar bucătăreasa, care era o femeie mai în vârstă, râse.

— Ar putea să se lase chiar şi cu război! adăugă Rachel tulburată şi, ca un punct culminant al acestei gradaţii, se adăugă acum anunţul ei de la gaura cheii că aproape se şi ajunsese în acea fază.

Soliman îşi ascuţi urechile.

— Sunt şi generali austrieci acolo? întrebă el.

— Uită-te şi dumneata! spuse Rachel. Unul este deja, şi se apropiară amândoi de gaura cheii.

De acolo privirea le cădea când pe o foaie de hârtie albă, când pe un nas, când le trecea prin faţă o umbră mare, când strălucea un inel. Viaţa se fărâmiţase în amănunte luminoase; vedeai în faţă postavul verde întinzându-se ca o pajişte; o mână albă se odihnea fără nici un sprijin anume, undeva, de ceară parcă, într-un panoptic; dacă încercai să te uiţi pieziş, puteai să vezi licărind într-un colţ ciucurele auriu de la sabia generalului. Chiar şi blazatul Soliman se arătă emoţionat. Viaţa, privită astfel printr-o gaură a cheii şi printr-o închipuire, părea fabuloasă, neliniştitoare. Poziţia aplecată făcea să le vâjâie sângele în urechi şi glasurile de dincolo de uşă huruiau ca nişte blocuri de stâncă sau alunecau ca pe nişte scânduri date cu săpun. Rachel îşi îndreptă încet corpul. Duşumeaua părea să-i crească sub picioare şi spiritul acestor evenimente neînţelese o învăluia ca şi cum şi-ar fi vârât capul sub una din stofele acelea negre pe care le folosesc vrăjitorii şi fotografii. Apoi se ridică şi Soliman, şi sângele li se scurse tremurător din capete. Negrişorul surâdea şi pe sub buzele lui albăstrii licărea o gingie stacojie.

În timp ce în anticameră, printre pardesiele atârnate de-a lungul pereţilor, aparţinând personajelor de vază, clipa se stingea încet ca sunetele unei trompete, în sala de conferinţă se adoptase o rezoluţie, după ce contele Leinsdorf dăduse glas opiniei sale spunând că i se cuveneau domnului general mari mulţumiri pentru foarte importantele sale sugestii, dar că pentru moment nu intenţionau să abordeze problemele de fond, ci doar să decidă cu privire la chestiunile organizatorice fundamentale. În acest scop, în afară de adaptarea la exigenţele lumii de azi a planului privind principalele puncte de vedere ale ministerelor, nu mai era nevoie decât de o rezoluţie finală al cărei cuprins să consemneze faptul că cei de faţă căzuseră în unanimitate de acord ca, îndată ce acţiunea lor va fi constatat care era dorinţa poporului, să o înainteze Maiestăţii Sale, însoţită de petiţia ca Maiestatea Sa să binevoiască după cum va găsi de cuviinţă să dispună de mijloacele materiale disponibile pentru traducerea în faptă a proiectului respectiv. Această formulă prezenta avantajul de a pune poporul în situaţia de a stabili singur, însă totuşi prin medierea voinţei suverane, ţelurile sale cele mai nobile

şi se decise astfel ca urmare a dorinţei textuale a Alteţei Sale; căci deşi era în discuţie doar de o simplă chestiune de formă, Alteţa Sa considera că ar fi fost oportun ca poporul să nu întreprindă nimic de la sine putere şi fără acordul celui de-al doilea factor constituţional; nici măcar atunci când îi aducea acestuia un omagiu.

Ceilalţi participanţi n-ar fi privit lucrurile chiar atât de scrupulos, dar tocmai din aceste considerente nu ridicară nici o obiecţie. Din moment ce şedinţa se încheiase cu o rezoluţie, totul era în bună ordine. Fie că era în discuţie o încăierare la beţie, tranşată cu cuţitul, fie că la sfârşitul unei piese muzicale cele zece degete lovesc simultan de câteva ori clapele sau că dansatorul se înclină în faţa domniţei sale sau că se votează o rezoluţie: lumea ar fi cu adevărat neliniştitoare dacă evenimentele s-ar strecura neobservate spre o încheiere, fără ca la sfârşit să mai dea odată, aşa cum se cuvine, asigurarea că într-adevăr s-au petrecut; astfel că procedura este cea cunoscută.

45

Întâlnirea tăcută a două piscuri de munte

Când şedinţa se terminase, doctorul Arnheim manevrase în chip cât mai neostentativ să rămână ultimul; sugestia în această privinţă pornise de la Diotima; şeful de departament Tuzzi îşi stabilise un interval formal de absenţă pentru a fi sigur că nu se va întoarce acasă înainte de terminarea dezbaterilor.

În minutele acelea dintre plecarea oaspeţilor şi consolidarea situaţiei pe care o lăsaseră în urmă, parcurgând drumul dintr-o încăpere în alta, întrerupt mereu în toate sensurile de mici reordonări, de reflecţii şi de neliniştea pe care o lasă un eveniment important în refluxul său, Arnheim o urmărise surâzând pe Diotima din priviri. Diotima simţea că apartamentele sale se aflau într-o stare de nelinişte fermecătoare;

toate lucrurile care din cauza evenimentului fuseseră silite să-şi părăsească locurile reveneau acum unul după altul, era ca şi cum un val mare, şiroind prin nenumărate cavităţi şi rigole, dezgoleşte iarăşi nisipul. În timp ce Arnheim aştepta într-o tăcere distinsă ca ea şi agitaţia din jur să se liniştească, Diotima îşi amintea că oricât de mulţi ar fi fost oamenii care îi vizitaseră casa, până atunci nu rămăsese niciodată un bărbat singur numai cu ea, într-un un mod atât de casnic încât să se facă palpabilă în jur viaţa mută a încăperilor goale, în afară de şeful de departament Tuzzi. Subit, pudoarea ei fu tulburată de o închipuire cu totul neobişnuită; casa ei goală, din care lipsea până şi soţul ei, i se părea ca o pereche de pantaloni în care tocmai ar fi intrat Arnheim. Există astfel de momente, ele pot să le surprindă ca nişte creaturi hâde ale nopţii până şi pe fiinţele cele mai caste, iar visul minunat al unei iubiri în care sufletul şi trupul s-ar fi contopit laolaltă iradia în Diotima.

Arnheim nu bănuia nimic. Dunga de la pantalonul său cădea cu o linie ireproşabil perpendiculară pe oglinda parchetului, redingota sa, cravata, capul său de patrician cu surâsul lui liniştit emanau tăcere, într-atât erau de desăvârşite. Avusese iniţial intenţia să-i facă Diotimei reproşuri pentru incidentul petrecut la sosirea sa şi să ia măsuri de precauţie pentru viitor, însă în clipa aceea era ceva care-l determina pe omul acesta, care trata pe picior de egalitate cu magnaţii finanţelor americane şi care fusese primit de împăraţi şi regi, pe nababul acesta care ar fi putut cântări în platină orice femeie să stea, departe de a-i mai face reproşuri, să o privească fascinat pe Diotima, care în realitate se numea Ermelinda, sau doar Hermine, Tuzzi şi era doar soţia unui funcţionar superior. Pentru acest ceva trebuie recurs aici încă o dată la cuvântul „suflet".

Este un cuvânt care a apărut adesea, e adevărat însă că nu tocmai în cele mai limpezi dintre conjuncturi. De exemplu, ca fiind ceea ce pierduse epoca noastră sau ca acel ceva care nu se lasă asociat cu civilizaţia, care intră în conflict cu instinctele trupeşti şi cu obişnuinţele matrimoniale; ceva care se lasă stârnit de un asasin, nu neapărat cu un sentiment de

aversiune; ca fiind ceva care urmează să fie pus în mișcare grație Acțiunii Paralele; ca meditație religioasă și *contemplatio in caligine divina* în cazul contelui Leinsdorf; ca înclinația pentru metafore în cazul multor oameni și așa mai departe. Dintre particularitățile cuvântului „suflet", cea mai remarcabilă este însă aceea care face ca tinerii să nu-l poată pronunța fără să râdă. Până și Diotima și Arnheim evitau să-l folosească fără să-l determine cumva; căci se poate susține că cineva avea un suflet mare, nobil, laș, îndrăzneț sau josnic, dar să spui pur și simplu „sufletul meu" e un lucru care nu reușește niciodată. Este un cuvânt rezervat pentru oamenii mai în vârstă, ceea nu se poate înțelege decât dacă se acceptă că există ceva care se face resimțit tot mai puternic pe parcursul vieții, ceva pentru care este imperios necesară o denumire, fără să reușești să găsești acest nume, până când, în sfârșit, ajunge să fie folosită cea inițial disprețuită.

Cum poate fi el deci descris? Poți să stai locului sau să mergi, după cum dorești, esențialul nu e ceea ce ți se așterne înainte, ceea ce vezi, auzi, dorești, cuprinzi cu mâinile, stăpânești. E ceva în fața ta, un orizont, un semicerc; însă extremitățile acestui semicerc sunt reunite de o coardă și planul acestei coarde traversează centrul universului. În față, chipul și mâinile îți ies din planul acesta, senzațiile și aspirațiile îți aleargă înainte și nimeni nu pune la îndoială un fapt: ceea ce se petrece în planul acesta este rațional sau măcar pasional; adică, circumstanțele exterioare au un fel de a ne condiționa acțiunile pe care îl poate înțelege oricine sau atunci când, cuprinși de patimă, facem ceva de neconceput, chiar ceea ce este de neconceput are până la urmă felul și modul său de a fi. Însă oricât de comprehensibil și desăvârșit pare atunci totul, există întotdeauna în plan secund sentimentul obscur că totul e doar parțial realizat. Echilibrul nu e perfect, iar omul este nevoit să avanseze continuu pentru a nu-și pierde echilibrul, așa cum face saltimbancul care merge pe sârmă. Și cum spațiul prin care înaintează astfel e însăși viața pe care o trăiește, iar ceea ce lasă în urma sa este ceea ce a trăit, ceea ce mai are de trăit și ceea ce a trăit deja

formează laolaltă un zid și drumul său se aseamănă până la urmă cu cel al unui car prin lemn, care se poate întortochea cum vrea și poate da înapoi, dar lasă întotdeauna un spațiu gol în urma sa. Din simțământul acesta înfricoșător al unui spațiu vid, amputat, dincolo de orice spațiu compact, din această jumătate care lipsește mereu, chiar și atunci când totul s-a întregit, omului îi este dat să poată în cele din urmă percepe acel ceva care se numește suflet.

Îl gândești, îl presimți, îl simți, firește, toată vremea; în cele mai diferite forme de succedanee și fiecare potrivit cu temperamentul său. În tinerețe, ca un simțământ limpede al nesiguranței în orice faci, chiar și atunci când faci ce trebuie. La bătrânețe, ca uimirea pe care o simți când vezi ce puțin ai făcut din ceea ce aveai de gând să faci de fapt. Între timp, ca o consolare, când te gândești că ești totuși un tip îndrăgit, suficient de cumsecade, chiar dacă în ceea ce faci nu fiecare lucru este cu totul justificabil; sau, la drept vorbind, nici lumea nu este așa cum ar trebui să fie, încât până la urmă ceea ce n-ai reușit să faci îți permite să ajungi la un fel de compromis mulțumitor; în sfârșit, unii se mai gândesc mai presus de toate la un Dumnezeu care ține în buzunar bucățica aceea care le lipsește lor. Dragostea este singura care ocupă în privința aceasta o poziție specială; în cazul acesta excepțional, jumătatea a doua crește. Ființa iubită pare să se afle acolo unde în celelalte cazuri lipsește întotdeauna ceva. Sufletele se unesc, ca să spunem așa, *dos-à-dos* și ajung singure să fie de prisos. Drept care, cei mai mulți oameni, odată ce le-a trecut marea și unica iubire din prima tinerețe, nu mai simt lipsa sufletului și această așa-zisă nebunie îndeplinește o sarcină socială meritorie.

Nici Diotima, nici Arnheim nu mai iubiseră până atunci. Despre Diotima se știe, dar chiar și marele finanțist avea un suflet cast în înțelesul cel mai larg al cuvântului. Se temuse întotdeauna că simțămintele pe care le trezea în femei ar fi putut să nu-l privească pe el, ci banii lui și din cauza aceasta trăia numai cu femei cărora nici nu le dăruia simțăminte, ci bani. Nu avusese niciodată prieteni, pentru că-i fusese teamă că ar fi putut fi folosit de prieteni în interesul lor, ci doar relații de afaceri, chiar și atunci când schimburile de afaceri

erau de natură intelectuală. Astfel că, deşi trecuse prin experienţe de viaţă, era intact şi în primejdie să rămână singur atunci când îl întâlni Diotima, adică fiinţa pe care soarta o hărăzise pentru el. Puterile tainice care se aflau în ei se ciocniră. Lucrul acesta nu se poate compara decât cu trecerea alizeelor, cu Curentul Golfului, cu seismele vulcanice sau tectonice; forţe uriaşe, depăşind cu mult puterile omeneşti, înrudite cu cele astrale, se puseră în mişcare de la unul spre celălalt, dincolo de limitele ceasului şi ale zilei; curenţi incomensurabili. În asemenea momente e cu totul indiferent ce se vorbeşte. Deasupra dungilor perpendiculare ale pantalonilor săi, trupul lui Arnheim părea să se înalţe în solitudinea divină a munţilor uriaşi; unită cu el prin valul văii dintre ei, se înălţa, de cealaltă parte, iluminată de singurătate, Diotima în rochia ei, după moda de atunci, cu mâneci bufante pe antebraţe, eliberând deasupra stomacului pieptul în falduri artistice şi sub rotula genunchilor strângându-se iarăşi pe lângă glezne. Perlele de sticlă ale draperiilor de la uşi aruncau răsfrângeri ca nişte iazuri, lăncile şi săgeţile de pe pereţi îşi tremurau patimile îmbinate şi ucigătoare, iar volumele galbene ale ediţiilor Calman-Lévy de pe mese rămâneau tăcute ca nişte crânguri de lămâi. Trecem cu evlavie peste ceea ce îşi vorbiră ei doi la început.

46

Idealurile şi morala sunt cele mai bune mijloace de a umple golul acela mare care se numeşte suflet

Arnheim fu cel care rupse vraja. Simţea că nu era posibil să întârzie într-o asemenea stare fără a cădea într-o apatie surdă, lipsită de conţinut, letargică sau fără a ridica în jurul adoraţiei un eşafodaj impenetrabil de gânduri şi convingeri,

care însă nu ar mai fi fost de aceeași natură cu simțământul propriu-zis.

Unul din mijloacele care ucid sufletul, e drept, dar îl conservă apoi în cantități mici pentru folosința generală a fost dintotdeauna acela de a-l asocia cu rațiunea, cu convingerile și cu acțiunea practică, așa cum au procedat cu succes toate moralele, filosofiile și religiile. Dumnezeu știe, cum s-a spus, ce ar putea fi în esență un suflet! Nu poate exista nici o îndoială că dorința arzătoare de a nu-i da decât lui ascultare creează o nemăsurată libertate de mișcare, antrenează o adevărată anarhie și există exemple că așa-zisele suflete pure din punct de vedere chimic săvârșesc de-a dreptul crime. În schimb, îndată ce un suflet are o morală, o filosofie, o cultură burgheză aprofundată și idealuri în domeniile datoriei și frumosului, i se și atribuie un sistem de prescripții, condiții și regulamente, cărora trebuie să li se supună înainte de a-și putea permite să considere că este un suflet demn de luat în seamă, ardoarea sa fiind cea a unui cuptor încins, canalizată spre frumoase forme de nisip. Nu mai rămân deci, de fapt, decât probleme de interpretare logică, cum ar fi dacă o acțiune anume intră sub comandamentul uneia sau alteia dintre legi, iar sufletul oferă atunci perspectiva senină a unui câmp de bătaie după terminarea luptei, pe care zac cadavrele și unde se poate observa de îndată dacă mai există vreun crâmpei de viață, zbătându-se să se ridice sau gemând. Acesta este motivul pentru care oamenii efectuează cât mai repede cu putință asemenea tranziții. Dacă vreunul este chinuit de îndoieli în problemele de credință, cum se întâmplă uneori în tinerețe, el trece numaidecât la persecutarea necredincioșilor; dacă îl tulbură dragostea, o și preschimbă în căsătorie; iar dacă îl cuprinde vreun alt entuziasm oarecare, el se sustrage neputinței de a trăi multă vreme în focul unui asemenea simțământ, începând pur și simplu să trăiască pentru acest foc. Adică își umple multe momente ale zilei, fiecare având nevoie de un conținut și de un impuls, nu cu idealul propriu-zis, ci cu activitatea pentru atingerea acestui ideal, cu alte cuvinte cu numeroasele mijloace de atingere a scopului, cu obstacole și incidente care să-i garanteze că nu va mai avea nevoie niciodată să-și atingă scopul.

Căci numai nebunii, cei cu spiritul detracat şi oamenii cu idei fixe pot rezista mult la nivelul extazului; omul sănătos trebuie să se mulţumească cu explicaţia că fără o scânteie din acest foc misterios viaţa nu i s-ar mai părea demnă de a fi trăită.

Existenţa lui Arnheim deborda de activitate; el era un om al realităţii şi ascultase cu un surâs indulgent şi nu fără o oarecare apreciere la adresa sociabilităţii şi urbanităţii vechilor austrieci cum i se propunea adunării la care asistase înfiinţarea unei cantine a săracilor, purtând numele împăratului Franz Josef, şi cum se vorbise despre relaţia dintre sentimentul datoriei şi marşurile militare; era departe de el gândul de a se amuza pe socoteala unor asemenea detalii, cum făcuse Ulrich, căci era convins că e nevoie de mai puţin curaj şi superioritate de spirit pentru a urma nişte gânduri mari decât pentru a găsi şi pune în valoare în asemenea conştiinţe cotidiene şi puţin ridicole, dar bine intenţionate existenţa unui sâmbure emoţionant de idealism.

Când însă, în toiul acestor discuţii, Diotima, acea statuie antică, având în plus o anumită calitate vieneză, pronunţase cuvintele Austria Universală, cuvinte atât de fierbinţi şi încă atât de firesc neinteligibile, precum o flacără, simţise că îl cuprindea o intensă emoţie.

Pe seama lui circula o anumită poveste. Avea în locuinţa sa din Berlin o sală plină cu sculpturi baroce şi gotice. Or, biserica catolică (pentru care Arnheim nutrea o adevărată veneraţie) îşi reprezintă sfinţii şi gonfalonierii mai ales în atitudini de intensă fericire, chiar de extaz. Erau acolo sfinţi dându-şi sufletul în toate poziţiile, iar sufletele storceau trupurile ca pe nişte rufe spălate din care scurgi apa. Gesturile braţelor care se încrucişau ca nişte săbii şi ale gâturilor contorsionate în statuile acelea scoase din contextul lor iniţial şi reunite într-o sală străină creau impresia unei adunături de catatonici într-un ospiciu. Colecţia era foarte preţuită şi-i făcuse pe mulţi istorici de artă să-l viziteze pe Arnheim, iar el purta cu aceştia conversaţii erudite, însă se ducea adesea să se aşeze de unul singur în sala aceea; atunci îl cuprindea o cu totul altă stare de spirit; se instala în el o stupoare care semăna cu spaima, ca în faţa unei lumi pe

jumătate înnebunite. Simţea nelămurit că la originile moralei izbucnise odinioară un foc inefabil, la gândul căruia până şi un spirit ca al său nu mai putea face altceva decât să se oprească şi să privească îngrozit tăciunii rătăciţi. Revelaţia aceea obscură a ceea ce exprimă toate religiile şi miturile, şi anume că în timpurile străvechi legea le-a fost dăruită oamenilor de către zei, presentimentul deci al unei stări anterioare a sufletului, care nu fusese poate prea liniştitoare, dar care cu toate acestea fusese plăcută zeilor, crea atunci o zonă ciudată de nelinişte în jurul gândirii lui, altminteri desfăşurându-se atât de lin. Arnheim avea şi un ajutor de grădinar, un om funciarmente simplu, cum îi spunea el, cu care stătea deseori de vorbă despre viaţa florilor, pentru că de la un astfel de om poţi învăţa mai multe decât de la savanţi. Până când Arnheim descoperi într-o zi că acest ajutor îl fura. Se poate spune că se căznea să care disperat toate lucrurile pe care putea să pună mâna şi-şi punea prada deoparte ca să ajungă într-o bună zi independent, acesta fiind singurul gând care-l stăpânea zi şi noapte; dar o dată dispăru chiar şi o mică sculptură, iar poliţia chemată în ajutor descoperi întreaga combinaţie. În seara în care Arnheim fu înştiinţat de această descoperire, îl chemă pe omul respectiv şi toată noaptea îi făcu reproşuri pentru că se lăsase rătăcit de patima câştigului. Se povestea că el însuşi fusese foarte tulburat şi în unele momente gata să se retragă într-o cameră alăturată, în întuneric, şi să plângă acolo. Căci îl invidia pe omul acela din motive pe care nu şi le putea explica; în dimineaţa următoare îl dădu pe mâna poliţiei. Întâmplarea fu confirmată de prietenii apropiaţi ai lui Arnheim şi adevărul este că se simţise într-o stare de spirit asemănătoare cu cea de odinioară atunci când rămase singur cu Diotima în aceeaşi încăpere, simţind în jurul celor patru pereţi ceva din văpaia tăcută a lumii.

47

Ceea ce reprezintă toţi ceilalţi luaţi în parte este întruchipat de Arnheim într-o singură persoană

În săptămânile care urmară, salonul Diotimei înregistră un nou şi puternic avânt. Lumea venea aici ca să afle ultimele ştiri despre Acţiunea Paralelă şi ca să-l vadă pe omul cel nou, asupra căruia se spunea că se înstăpânise Diotima, un nabab prusac, un evreu bogat, un original care scria poezii, dicta preţul cărbunelui şi era prietenul personal al *Kaiser*-ului german. Nu numai doamnele şi domnii din cercul contelui Leinsdorf îşi făcură apariţia odată cu cei din diplomaţie, ci şi lumea afacerilor şi a spiritului se arăta tot mai atrasă. Astfel că se întâlneau aici specialişti în limba *ewe*, compozitori care anterior nu auziseră vreun acord compus de respectivii confraţi, profesori şi confesori, oameni cărora cuvântul „curs" le evoca fie cursele de cai, cursul bursei sau cursurile universitare.

Dar acum se produse ceva nemaiîntâlnit: exista un om care putea să stea de vorbă cu fiecare pe limba lui, iar omul acesta era Arnheim.

După experienţa jenantă pe care o trăise la începutul primei şedinţe, el se ţinea acum departe de reuniunile oficiale, nu frecventa nici toate seratele obişnuite, căci era deseori plecat din oraş. Firește, funcţia de secretar nu fu adusă în discuţie; el însuşi îi explicase Diotimei că ideea era inacceptabilă, fie şi din punctul său de vedere, iar Diotima, care nu-l mai putea întâlni pe Ulrich fără să vadă în el un uzurpator, se supuse judecăţii lui Arnheim. Acesta venea şi pleca după plac; trei sau cinci zile se scurgeau ca nimic, apoi revenea de la Paris, Roma, Berlin; ceea ce se petrecea la Diotima nu

constituia decât un mic fragment din viaţa lui. Dar el prefera acest fragment şi participa la el cu toată fiinţa.

Că se pricepea să stea de vorbă cu marii industriaşi despre industrie şi cu bancherii despre economie era de la sine înţeles; dar el era în stare să vorbească la fel de lipsit de orice constrângere despre fizica moleculară, mistică sau întrecerile de tir cu porumbei. Era un cozeur extraordinar; odată ce începea să vorbească nu mai contenea, aşa cum o carte nu se poate încheia înainte de a se fi spus tot ceea ce se cerea să fie tratat acolo; avea un fel de a se exprima liniştit, distins, fluent, cu o notă de tristeţe, întoarsă asupra sieşi ca un pârâu curgând printre maluri umbrite de tufişuri, ceea ce conferea locvacităţii sale o nuanţă de inevitabil. Lecturile şi memoria sa aveau o cuprindere cu adevărat neobişnuită; era în măsură să le dea cunoscătorilor cele mai subtile replici în domeniul lor de interes, dar cunoştea la fel de bine fiecare personalitate importantă din nobilimea engleză, franceză sau japoneză, pistele de alergări şi terenurile de golf, nu doar din Europa, ci era la curent şi cu cele din Australia şi America. Astfel că până şi vânătorii de capre negre, dresorii de cai şi proprietarii de loji la Hoftheater care veniseră să vadă un evreu bogat şi nebun (oarecum diferit, după cum se exprimau) părăseau seratele Diotimei clătinând din cap a respect.

Într-o zi, Alteţa Sa îl trase pe Ulrich la o parte şi-i spuse:

— Vezi dumneata, marea nobilime are de vreo sută de ani încoace un ghinion inimaginabil cu institutorii privaţi! Înainte vreme aceştia erau oameni dintre care mulţi ajungeau în lexicoane; un astfel de profesor îl recomanda pe vreun maestru de muzică sau de desen, iar aceştia, drept mulţumire, au creat ceea ce în prezent reprezintă vechea noastră cultură. Însă de când există şcoala de modă nouă, generală, iar oamenii din cercurile mele, iartă-mă!, aspiră la titlul de doctor, nici institutorii privaţi nu se mai ridică la înălţime. Tinerii noştri au dreptate dacă se dau în vânt după vânătoarea de fazani şi de mistreţi, după echitaţie şi după femei frumoase – nimic de zis câtă vreme eşti tânăr; dar înainte vreme tocmai institutorii se pricepeau să orienteze o parte din forţa tineretului în aşa fel încât spiritul şi arta

să fie la fel de prețuite precum fazanii; este ceea ce ne lipsește astăzi.

Era un gând inopinat al Alteței Sale, așa cum uneori îi treceau prin minte; brusc contele se întoarse spre Ulrich și conchise:

— Vezi dumneata, anul acela funest, 1848, care a despărțit nobilimea de burghezie spre prejudiciul amândurora!

Privea îngrijorat spre societatea reunită acolo. În parlament se enerva de fiecare dată când vorbitorii opoziției se prevalau de cultura lor burgheză și ar fi fost bucuros să constate că adevărata cultură burgheză se regăsea în rândurile aristocrației; însă sărmana nobilime nu-i dădea de capăt: era o armă invizibilă cu care era lovită și, cum în cursul acelei evoluții pierduse tot mai mult din puterea deținută, acum nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să o frecventeze pe Diotima și să constate cum se prezentau faptele. Cam acestea erau sentimentele contelui Leinsdorf uneori când, cu inima strânsă, privea la agitația din jur; și-ar fi dorit ca bunele oficii asumate de casa amfitrioanei lor să fi fost luate mai în serios.

— Dar, Alteță, burghezia parcurge în zilele noastre aceeași experiență cu intelectualii precum la vremea ei înalta nobilime cu institutorii privați! încercă Ulrich să-l consoleze.

— Intelectualii sunt niște străini. Privește, te rog, cum îl admiră pe acest doctor Arnheim.

Oricum, în toată această perioadă de timp contele Leinsdorf nu-l slăbise pe Arnheim din priviri.

— De altfel, aici a încetat să fie în discuție intelectul, continuă Ulrich revenind la obiectul stupefacției generale, este un fenomen precum curcubeul, doar că devine palpabil. Vorbește despre dragoste și economie, despre chimie și întrecerile de caiac, este un erudit, un mare proprietar funciar și un însemnat om de bursă; pe scurt, tot ceea ce reprezentăm noi, toți ceilalți, luați în parte este întruchipat de Arnheim într-o singură persoană, astfel că suntem stupefiați. Alteța Voastră este sceptic? Dar eu sunt convins că tocmai suflul așa-zisului progres al timpului, norul acesta pe care nimeni nu reușește să-l descifreze din priviri, ni l-a adus printre noi.

— Nu sunt sceptic față de ce-mi spui dumneata, îl corectă Alteța Sa, mă gândeam la doctorul Arnheim. Dacă stăm și judecăm lucrurile, trebuie să recunoaștem că este o personalitate interesantă.

48

Cele trei cauze ale celebrității lui Arnheim și taina întregului

Însă toate acestea nu erau decât efectul pe care-l producea în mod obișnuit persoana doctorului Arnheim.

Arnheim era un om deosebit de impunător.

Preocupările sale acopereau continentele terestre, dar și marile domenii ale cunoașterii. El cunoștea totul: filosofia, finanțele, muzica, lumea, sportul. Se exprima fluent în cinci limbi. Cei mai celebri artiști ai lumii erau prietenii săi, iar arta de mâine putea s-o cumpere din mugur înainte ca prețurile să fi apucat să crească. Frecventa curtea imperială și se pricepea să stea de vorbă cu muncitorii. Avea o vilă în stilul cel mai modern, a cărei imagine era reprodusă în toate revistele de arhitectură contemporană, și un vechi castel nobiliar, scorojit, undeva în niște ținuturi nisipoase, care se prezenta ca însuși leagănul cuprins de putrefacție al ideologiei prusace.

O astfel de desfășurare și o asemenea receptivitate sunt arareori însoțite de realizări personale; însă și în această privință Arnheim constituia o excepție. O dată sau de două ori pe an se retrăgea pe domeniul său și așternea pe hârtie experiențele vieții sale intelectuale. Cărțile și eseurile sale, din care scrisese deja un șir impunător, erau foarte citite, atinseseră tiraje însemnate și fuseseră traduse în multe limbi; căci într-un medic bolnav nu ai încredere, dar în ceea ce are de spus cineva care s-a dovedit un maestru al succesului

personal e limpede că trebuie să se afle adevăruri. Aceasta era prima cauză a celebrității sale.

Cea de a doua decurgea din însăși natura științei. Știința se bucură la noi de multă considerație, și pe bună dreptate; dar dacă e sigur că abia dacă ajunge o viață ca un om să se dedice studierii funcțiilor renale, există de asemenea și momente, care ar putea fi numite momente umaniste, când omul se vede nevoit să-și amintească și de relațiile rinichilor cu ansamblul națiunii. Din cauza aceasta este Goethe atât de frecvent citat în Germania. Dacă un universitar dorește, de exemplu, în mod deosebit să demonstreze că este nu numai un erudit, ci și un spirit viu, deschis spre viitor, recomandabil este să facă referiri la scrieri a căror cunoaștere nu numai că îl onorează, ci care promit să îl onoreze și mai mult în viitor, cum ar fi niște acțiuni a căror valoare se apreciază de-a lungul timpului; în astfel de cazuri, citatele din Paul Arnheim se bucurau de o popularitate în creștere. E adevărat, excursurile pe care le întreprindea în ținutul științelor pentru a-și sprijini concepțiile generale nu răspundeau totdeauna celor mai stricte exigențe. Arătau, firește, că el stăpânea, jucându-se parcă, un domeniu de lecturi vaste, însă specialistul găsea invariabil în ele acele mici inexactități și înțelegeri distorsionate după care se recunoaște munca diletantului la fel de ușor cum, doar după cusătură, o rochie croită de croitoreasa de casă se deosebește de una care provine dintr-un atelier de renume. Doar că nu este permis să deducem că aceste aspecte îi împiedicau pe cunoscători să-l admire pe Arnheim. Experții surâdeau plini de infatuare; Arnheim le inspira respect ca un produs al vremurilor moderne, ca un om despre care scriau toate ziarele, un rege al economiei, ale cărui realizări, în comparație cu realizările intelectuale ale vârfurilor de odinioară, erau întru totul superioare; chiar dacă aveau dreptul să observe că ei înșiși în domeniul lor propriu reprezentau cu totul altceva decât reprezenta el, se arătau totuși recunoscători, calificându-l drept un om plin de spirit, un geniu sau pur și simplu un om universal, ceea ce printre specialiști este același lucru ca atunci când printre bărbați se spune despre o femeie că printre femei trece drept o frumusețe.

Cea de a treia cauză a celebrității lui Arnheim se cerea căutată în domeniul economicului. Nu se descurca deloc rău cu bătrânii și experimentații lupi de mare din domeniul financiar; când însă avea de încheiat vreo afacere importantă, se dovedea a fi fost mai isteț până și decât cei mai înrăiți dintre ei. La drept vorbind, ei nu făceau prea mare caz de el în calitatea lui de om de afaceri și-l numeau „prințul moștenitor", spre a-l deosebi de tatăl lui, a cărui vorbire grosieră nu prea aducea a exercițiu de elocință, dar care tocmai din asemenea rațiuni adulmeca de la distanță și după semnele cele mai subtile unde era rost de o afacere serioasă. De tatăl său se temuseră și-i purtau venerație; dar când auzeau vorbindu-se de pretențiile filosofice cu care „prințul moștenitor" se raporta la categoria oamenilor de afaceri și pe care le infiltra până și în conversațiile de afaceri, surâdeau. Era renumit pentru faptul că-i cita pe poeți în ședințele consiliilor de administrație și susținea că economia și comerțul nu se deosebeau de celelalte activități omenești și că nu puteau fi tratate decât în cea mai strânsă interdependență cu toate problemele vitale, de factură națională, intelectuală și chiar spirituală. Cu toate acestea, chiar dacă surâdeau, nu puteau trece complet cu vederea faptul că Arnheim junior ajunsese să intereseze tot mai insistent opinia publică tocmai prin acele adaosuri la activitatea de afaceri. Știrile cu privire la persoana sa apăreau când în pagina economică, când în cea politică sau culturală a marilor ziare din toate țările, fie sub forma unei recenzii a vreunei lucrări scrise de el sau a unei relatări despre vreo cuvântare remarcabilă pe care o ținuse undeva, anunțul că fusese primit de vreun suveran sau de vreo uniune artistică, iar în cercurile influente de industriași, care acționează în deplină tăcere în spatele ușilor închise, curând nu mai era nimeni despre care să se vorbească mai mult decât despre Arnheim. Acești domni guvernatori, consilieri, directori generali și directori de bănci, de uzine, de concerne, de mine și de companii maritime nu sunt în sinea lor manevranții meschini drept care sunt prezentați adesea. Lăsând la o parte spiritul lor foarte dezvoltat de clan, rațiunea internă a vieții lor o constituie banul, iar această rațiune are dinții sănătoși și stomacul

solid. Erau cu toţii convinşi că lumea ar fi cu mult mai bună dacă ar fi pur şi simplu lăsată pe seama jocului liber al cererii şi ofertei mai degrabă decât pe seama tancurilor, baionetelor, maiestăţilor şi diplomaţilor, care n-aveau nimic comun cu afacerile ; dar lumea fiind cum este şi cum o veche prejudecată vrea ca o viaţă care slujeşte întâi avantajele personale şi abia în al doilea rând binele comun să fie considerată mai prejos decât spiritul de cavalerism şi fidelitatea faţă de stat, cum în sfârşit comandamentele de stat au mai mare valoare morală decât cele private, ei erau ultimii care să nu ţină seama de aceste adevăruri şi era de notorietate faptul că ştiau să obţină un frumos profit de pe urma avantajelor pe care le ofereau bunului public tratativele vamale conduse prin forţa armată şi mobilizarea armatei împotriva grevi ştilor. Odată înscrise pe calea aceasta, afacerile duc însă la filosofie, căci fără filosofie nu mai îndrăznesc astăzi decât criminalii să le mai facă rău semenilor; astfel, ei se obişnuiră să vadă în Arnheim junior un fel de legat papal al intereselor lor. Cu toată ironia la care erau oricând dispuşi faţă de înclinaţiile sale, le era agreabil să aibă în el un om care putea să le reprezinte nevoile la fel de bine la o reuniune de episcopi ca la un congres de sociologie; în cele din urmă, el îşi câştigă asupra lor o influenţă comparabilă cu cea pe care o exercită o soţie frumoasă şi cultivată, care disprefuieşte veşnica muncă de birou a soţului său, dar care este utilă în afaceri pentru că e unanim admirată. Sunt lesne imaginabile efectele filosofiei lui Maeterlinck sau Bergson aplicate la problemele preţului cărbunelui sau ale politicii cartelurilor, pentru a aprecia efectul copleşitor exercitat de Arnheim asupra conferinţelor industriaşilor sau în birourile directoriale când apărea, fie la Paris, fie la St. Petersburg, fie la Cape Town ca trimis al tatălui său şi ale cărui intervenţii trebuiau ascultate de la început până la sfârşit. Succesele lui în domeniul afacerilor erau pe cât de importante, pe atât de misterioase şi din toate acestea se născuse prestigiul său consacrat ca al unui om de cea mai mare însemnătate, întotdeauna cu mână bună în afaceri.

Ar mai putea fi înşirate multe despre succesele lui Arnheim. Asupra diplomaţilor, de exemplu, care abordau problemele

economice, pentru ei străine, dar importante, cu circumspecţia celor care au misiunea să îngrijească un elefant imprevizibil, faţă de care Arnheim se comporta cu nonşalanţa unui gardian înnăscut. Asupra artiştilor, cărora le era arareori de folos, dar care aveau cu toate acestea sentimentul că se aflau în faţa unui protector al artelor. În cele din urmă, asupra ziariştilor, care ar fi fost cinstit să fie amintiţi în primul rând, întrucât ei erau cei care din admiraţie contribuiseră iniţial la lansarea imaginii lui Arnheim ca personaj important, fără să fi băgat de seamă că lucrurile se prezentau tocmai pe dos; odată ce li se şoptise discret lucrul acesta, li se părea că auzeau cum creşte iarba timpului. Configuraţia succesului său era pretutindeni aceeaşi: aureolat de sclipirea magică a bogăţiei şi de legenda cu privire la importanţa sa, era în permanenţă în situaţia de a frecventa oameni care în domeniul lor îi erau superiori, cărora însă le era simpatic pentru că, în calitatea lui de *outsider*, demonstra cunoştinţe uimitoare în specialitatea lor şi îi intimida în măsura în care persoana lui reprezenta o legătură între lumea lor şi alte lumi despre care ei nu-şi putuseră forma nici o impresie. Astfel că devenise pentru el o a doua natură ca în faţa unei societăţi de specialişti să se prezinte ca un om desăvârşit, producând impresia unei entităţi impecabile. Câteodată cocheta cu ideea unei noi renaşteri weimariene sau florentine a industriei şi comerţului, a unei noi prosperităţi, sub influenţa unor personalităţi puternice, capabile să sporească bunăstarea generală, care să fie calificate să întrunească în fiinţa lor înfăptuirile individuale ale tehnicii, ştiinţei şi artei, fiind totodată apte de a le conduce de pe cele mai înalte poziţii. O asemenea calificare îşi atribuia şi sieşi. Avea talentul de a nu se dovedi niciodată superior în vreun domeniu anume, demonstrabil, ci, graţie unui anumit tip de echilibru fluid, autoregenerativ, de a se situa într-o poziţie supremă în orice situaţie. După toate probabilităţile, aceasta reprezintă o calitate funciară a omului politic; însă Arnheim era de asemenea convins de faptul că la mijloc era o taină adâncă. O numea „taina întregului". Căci până şi frumuseţea unei persoane nu pare să constea în detalii şi în calităţi demonstrabile, ci în acel ceva magic care deţine capacitatea de a

transforma până și micile defecte în amănunte care servesc scopului; la fel cum bunătatea și iubirea, demnitatea și măreția unei ființe sunt aproape independente de acțiunile acesteia, în măsură să le înnobileze pe toate. Căci, într-un fel tainic, în viață, întregul prețuiește mai mult decât detaliile. În timp ce oamenii mărunți reprezintă, oricum, suma virtuților și defectelor lor, omul distins conferă valoare propriilor sale calități. Iar dacă taina succesului constă în faptul că acesta nu poate fi explicat integral prin nici unul din meritele proprii și prin nici una din însușirile sale, existența unei asemenea forțe superioare oricărei manifestări constituie taina pe care se întemeiază tot ceea ce este grandios. Astfel se exprimase Arnheim într-una din cărțile sale, iar în momentul în care așternea pe hârtie această constatare ajunse să i se pară că ar fi apucat de pulpana hainei supranaturalul, fapt care răzbătu printre rânduri.

49

Primele contradicții între vechea și noua diplomație

Frecventarea unor persoane a căror distincție o constituia noblețea ereditară nu reprezenta pentru el o abatere de la regulă. Arnheim știa să-și umbrească distincția personală și se limita cu atâta modestie la pretenția de a aparține aristocrației spiritului, conștient de propriile merite, dar și de limitele sale, încât după o vreme purtătorii venerabilelor nume nobiliare păreau alături de el apăsați de povara ce le revenea, astfel încât lăsau impresia că ar fi avut spinarea încovoiată ca muncitorii. Diotima fu cea care observă cu minuție această stare de fapt. Ea înțelegea taina întregului cu sensibilitatea unui artist care-și vedea realizat visul vieții într-un chip atât de perfect încât nu ar mai fi fost cu putință nici o corectare sau completare.

Era acum iarăşi întru totul reconciliată cu salonul pe care îl întreţinea. Arnheim o avertizase să nu insiste asupra organizării formale; s-ar fi expus astfel riscului ca interesele materiale triviale să dăuneze purităţii intenţiilor; personal, el punea mai mult preţ pe salonul ei.

Şeful de departament Tuzzi, în schimb, îşi exprimă temerile că reuniunea avea să se înfunde în felul acesta într-un adevărat abis al vorbăriei.

El se aşezase picior peste picior, împreunându-şi deasupra mâinile slabe, negricioase, cu vinele proeminente; alături de Arnheim, corect îmbrăcat într-un costum din stofă de croială ireproşabilă, Tuzzi, cu barbişonul său fasonat şi ochii meridionali, crea impresia unui hoţ de buzunare levantin alături de un nobil neguţător hanseatic. Reprezentau confruntarea a două modalităţi de distincţie personală, iar cea austriacă, întemeiată pe un gust rafinat şi complex, permiţându-şi astfel un aer vag de neglijenţă, nu se considera câtuşi de puţin ca fiind într-o situaţie de inferioritate. Şeful de departament Tuzzi avea un fel amabil de a se interesa de progresele înregistrate de Acţiunea Paralelă, ca şi cum nu şi-ar fi permis să afle el însuşi şi în chip nemijlocit ce se petrecea în casa lui.

— Ne-ar face plăcere să aflăm neîntârziat ce se intenţionează, spuse, privindu-şi soţia şi pe Arnheim cu un surâs prietenos, menit să exprime: „în această privinţă eu nu sunt altceva decât un *outsider*".

În continuare, remarcă faptul că acel demers comun la care se angajaseră soţia sa şi contele Leinsdorf începuse să provoace îngrijorări serioase în cercurile oficiale. Cu ocazia ultimului raport prezentat Maiestăţii Sale, ministrul tatonase terenul spre a afla care anume dintre manifestările prilejuite de jubileu ar fi beneficiat de înalta aprobare a suveranului, în ce măsură ar fi fost primit cu plăcere de către autoritatea imperială un plan care, anticipând cursul evenimentelor, ar fi urmărit conducerea unei campanii pacifiste internaţionale; căci, explica Tuzzi, o asemenea formulă ar fi reprezentat singurul mod posibil de a înţelege în termeni politici ideea unei Austrii Universale, aşa cum fusese formulată de Alteţa Sa. Însă Maiestatea Sa, cu înaltul său simţ al responsabilităţii

politice şi rezerva sa, recunoscute pe plan mondial, îşi continuă Tuzzi relatarea, îndepărtase de îndată propunerea cu o remarcă energică : „Nu agreez ideea de a fi propulsat în lumina opiniei publice". Iar acum nimeni nu ştia dacă aveau de a face cu expresia categorică a unei opoziţii a Maiestăţii Sale Imperiale sau nu.

Acesta constituia modul discret în care Tuzzi comitea indiscreţii cu privire la micile secrete profesionale ale funcţiei sale, ca un om care ştie să le păstreze cu strictețe pe cele mari. Conchise acum spunând că ambasadele urmau să sondeze opiniile de la curţile străine, din moment ce atitudinea propriei curţi imperiale nu era certă, cu toate acestea fiind necesar ca undeva să fie găsit un punct solid de plecare. Căci, în cele din urmă, din punct de vedere tehnic existau nenumărate posibilităţi, de la convocarea unei conferinţe generale de pace, trecând printr-o reuniune a celor douăzeci de capete încoronate, şi până la decorarea pereţilor palatului de la Haga cu fresce ale unor artişti austrieci sau la constituirea unei fundaţii pentru copiii şi orfanii funcţionarilor aceluiaşi palat. El aduse în acest punct în discuţie opinia de la curtea Prusiei cu privire la anul jubiliar. Arnheim contestă faptul că ar fi deţinut informaţii în această privinţă. Cinismul austriac îi repugna, el însuşi, care se pricepea să converseze cu atâta eleganţă, se simţea inhibat în prezenţa lui Tuzzi, ca un om care dorea să sublinieze că se cuvenea să-şi menţină gravitatea şi imparţialitatea atunci când în discuţie erau afaceri de stat. În felul acesta se prezentau faţă de Diotima cele două moduri de urbanitate, două stiluri politice şi de viaţă opuse, nu fără intenţii de rivalitate. Dar dacă plasezi un ogar alături de un carlin, o salcie alături de un plop, un pahar de vin pe un câmp proaspăt arat sau un portret, nu într-o expoziţie de artă, ci într-o corabie cu pânze – pe scurt, una lângă alta două forme de viaţă deopotrivă de rafinate, dar distincte, între ele se va crea un vid, se vor anula reciproc, efectul fiind o stare de maliţie ridicolă şi fără substrat. Lucrul acesta îl percepea Diotima cu ochii şi cu urechile, fără să-l înţeleagă şi, speriată, căută să imprime altă întorsătură conversaţiei, explicându-i pe un ton hotărât soţului ei că ea intenţiona să realizeze prin Acţiunea

Paralelă în primul rând ceva remarcabil din punct de vedere intelectual și spiritual și că nu va permite ca orientarea acesteia să fie influențată decât de cerințele oamenilor cu adevărat moderni.

Arnheim constată cu recunoștință că ideea își redobândea demnitatea, căci, tocmai pentru că trebuia să lupte în anumite momente împotriva primejdiei de a se afunda, nu voia câtuși de puțin să glumească acum cu evenimentele care justificau într-un fel atât de grandios întâlnirile sale cu Diotima, tot astfel cum un om care se înecă nu se gândește să se joace cu colacul de salvare. Însă spre propria sa surprindere, o întrebă pe Diotima, nu fără o expresie de îndoială în voce, la cine se gândea să devină vârful de lance al Acțiunii Paralele?

Desigur, respectiva decizie nu prinsese contur pentru Diotima; zilele acelea petrecute în compania lui Arnheim îi dăruiseră o asemenea abundență de sugestii și de idei, încât nu reușise încă să le separe. E adevărat că Arnheim repetase în câteva rânduri în fața ei că nu comitetele democratice prezentau importanță, ci niște personalități puternice și de mare anvergură, însă sentimentul ei la acele cuvinte fusese: tu și cu mine – ceea ce nu constituia nicidecum o decizie, nici măcar o reprezentare; probabil tocmai își amintise acest detaliu, constatând pesimismul pe care-l exprima tonul lui Arnheim, căci îi răspunse:

— Oare continuă să existe în zilele noastre ceva care să poată fi numit cu adevărat important și mare, astfel încât să merite să te implici să-l traduci în viață?

— E o caracteristică a vremurilor în care certitudinea lăuntrică a epocilor raționale s-a estompat, remarcă Arnheim, faptul că se ajunge doar anevoie la cristalizarea a ceea ce este cu adevărat important și mare.

Șeful de departament Tuzzi își coborâse ochii spre un fir de praf pe pantalonii săi, astfel încât surâsul său putea fi interpretat ca o aprobare.

— De fapt, ce ar trebui să fie? continuă Arnheim interogativ. Religia?

Șeful de departament Tuzzi își îndreptă acum surâsul spre înaltul cerului; Arnheim nu mai pronunțase, e drept, cuvântul acesta la fel de emfatic și de categoric ca data precedentă,

în vecinătatea Alteţei Sale, însă oricum îi accentuase cu gravitate sonoritatea.

Pentru a protesta împotriva surâsului soţului ei, Diotima interveni:

— De ce nu? Fie şi religia!

— Firește; dar noi aici trebuie să convenim asupra unei decizii practice: aţi luat în consideraţie faptul de a alege un episcop în comitetul care urmează să stabilească un ţel actual pentru acţiune? Dumnezeu este în sensul cel mai profund al cuvântului inactual, anacronic; nu reuşim să ni-l imaginăm în frac, proaspăt ras şi pieptănat cu cărare, ci îl gândim patriarhal. Ce ar mai fi disponibil în afară de religie? Naţiunea? Statul?

Diotima fu încântată la auzul acestei observaţii, căci de obicei Tuzzi considera statul un subiect de discuţie între domni, care nu ar privi doamnele. Acum el tăcea, însă în ochii lui se citea că ar mai fi fost câte ceva de spus în privinţa aceea.

— Ştiinţa? întrebă Arnheim în continuarea ideii sale; cultura? Rămâne arta... Adevărul e că arta ar trebui să fie primordială în a oglindi unitatea existenţei şi ordinea ei interioară. Însă ştim foarte bine ce spectacol ne oferă arta contemporană. O dezagregare generală; extreme fără conexiuni. Stendhal, Balzac şi Flaubert au creat epopeea vieţii noi, mecaniciste, sociale şi spirituale, substratul demonic a fost descoperit apoi de Dostoievski, Strindberg şi Freud; noi, cei care trăim în prezent, avem sentimentul pregnant că nu ne-a mai rămas nimic de făcut.

Aici interveni şeful de departament Tuzzi, spunând că el îl prefera pe Homer când voia să citească ceva solid sau pe bunul Peter Rosegger.

Arnheim preluă sugestia.

— Ar trebui să adăugaţi şi Biblia. Biblia, Homer şi Rosegger sau Reuter ar fi de ajuns! De fapt, astfel ne aflăm în miezul chestiunii! Să presupunem că şi-ar face apariţia un nou Homer; să ne întrebăm cu întreaga sinceritate de care ne simţim în stare: am fi în apţi să-l ascultăm? Cred că ar trebui să recunoaştem că nu. Nu-l avem pentru că nici nu-i simţim lipsa!

Arnheim se simţea acum stăpân pe situaţie şi continuă:

— Dacă am avea cu adevărat nevoie de el, l-am şi avea! Căci, la o analiză atentă, în istoria lumii nu se întâmplă nimic negativ. Ce poate semnifica faptul că tot ceea ce este cu adevărat grandios şi esenţial este mereu atribuit trecutului? Homer şi Hristos n-au fost nicicând egalaţi, pentru a nici nu mai aduce în discuţie faptul de a fi fost întrecuţi vreodată; nu există nimic mai frumos decât *Cântarea cântărilor*. Goticul şi Renaşterea se ridică în faţa timpurilor noi ca un lanţ de munţi la intrarea într-un ţinut de câmpie; unde sunt astăzi marile figuri de conducători?! Cât de lipsite de suflu par până şi faptele lui Napoleon în comparaţie cu cele ale faraonilor, opera lui Kant alături de cea a lui Buddha, a lui Goethe pe lângă cea a lui Homer! Dar la urma urmei trăim şi trebuie să trăim pentru ceva anume; ce concluzie suntem nevoiţi să tragem? Doar că...

În acest loc, Arnheim se întrerupse însă şi se mulţumi să mărturisească faptul că ezita să formuleze acea concluzie: căci nu mai rămânea alta decât că tot ce era luat în serios şi considerat ca fiind măreţ n-avea nimic de a face cu ceea ce constituie forţa lăuntrică a vieţii noastre.

— Iar aceasta ar fi ? întrebă şeful de departament Tuzzi; nu avea nimic de obiectat cu privire la aluzia că cele mai multe lucruri erau luate prea în serios.

— Nimeni n-ar putea să elucideze în zilele noastre această întrebare, răspunse Arnheim. Problema civilizaţiei nu poate fi rezolvată decât cu inima. Prin intrarea în scenă a unui om de factură nouă. Printr-o viziune profundă şi printr-o voinţă impecabilă. Tot ceea ce a reuşit să determine raţiunea a fost să dilueze grandoarea trecutului până la liberalismul din zilele noastre. Dar poate că viziunile noastre nu bat destul de departe şi calculăm cu unităţi de măsură prea mici; fiecare moment poate fi cel al unei cotituri în istoria lumii!

Diotima fu pe punctul de a afirma că, aceasta fiind situaţia, n-ar mai rămâne nimic de întreprins pentru Acţiunea Paralelă. În mod straniu, fu captivată de viziunile sumbre ale lui Arnheim. Poate că acele „plicticoase teme şcolare" lăsaseră o urmă şi o apăsau ori de câte ori se vedea obligată să citească fără încetare cărţile cele mai noi şi să vorbească

despre tablourile cele mai moderne; pesimismul în ce privește arta o scutise de multe variante de estetism care, de fapt, nici nu-i plăcuseră vreodată; cel privitor la știință îi atenuase spaima de civilizație, de supraabundența lucrurilor care meritau să fie cunoscute și care erau atât de influente. Astfel că judecata lui Arnheim cu privire la vremurile în care trăiau, oricât de puțin încrezătoare ar fi fost, era pentru ea o binefacere pe care o înțelese deodată ca atare. Inima ei era impresionată cât se poate de plăcut la gândul că melancolia lui Arnheim avea într-un fel legătură cu ea însăși.

50

Cum evoluează lucrurile. Șeful de departament Tuzzi se hotărăște să se edifice în privința lui Arnheim

Diotima ghicise. Din momentul în care Arnheim remarcase faptul că pieptul acestei luminate doamne, care citise cărțile sale pe tema sufletului, era agitat și tulburat de o forță cu neputință de ignorat, căzuse pradă unei timidități, pentru el până atunci cu totul străină. Pentru a ne exprima succint și în termenii în care el însuși constatase lucrurile: era timiditatea moralistului căruia deodată și pe neașteptate îi apare raiul pe pământ, iar dacă am vrea să-i împărtășim emoția, este suficient să ne imaginăm cum ar fi dacă în jurul nostru nu s-ar mai afla nimic altceva decât acest lac liniștit, albastru, în care plutesc bulgări mici și moi de pene albe.

Considerat ca atare, omul moral este ridicol și dezagreabil, după cum se dovedește a fi mirosul pe care-l degajă acei oameni sărmani și resemnați, care declară că nu dețin nimic mai de preț decât propriul lor simț moral. Moralitatea are nevoie de misiuni importante, de la care să decurgă propria sa însemnătate, motiv pentru care Arnheim aspirase dintotdeauna la o complementaritate a firii sale înclinate spre moralitate

în evenimentele mondiale, în istoria lumii, permiţând ca întreaga sa activitate să se impregneze de ideologie. Conceptul său favorit era acela că ideile se cereau promovate înspre sferele puterii şi că afacerile nu trebuiau abordate decât în interdependenţă cu chestiunile spirituale. Îi plăcea să descopere analogii în istorie, ca apoi să le confere o nouă vitalitate: rolul finanţelor în contemporaneitate i se părea similar cu cel al bisericii catolice, ca fiind acela al unei puteri acţionând din culise şi care se prezenta totodată suplă şi inflexibilă în raport cu puterile suverane; uneori el se vedea asemenea unui cardinal. Însă de data aceasta venise în Austria mai degrabă dintr-o extravaganţă; şi chiar dacă nu întreprindea niciodată, nici chiar din capriciu, vreun drum complet lipsit de un scop, de data aceasta nu-şi putea nicidecum aminti ce anume declanşase planul acestei călătorii, de altminteri un plan important. Inspiraţia cu privire la acea venire părea ceva care se iscase din senin, o decizie instantanee. Probabil elementul acela mărunt de libertate, de neprevăzut, făcea ca nici chiar o călătorie de vacanţă la Bombay să nu-i fi produs o impresie mai exotică decât această îndepărtată metropolă de grai german în care ajunsese. Gândul, de altfel de neconceput în Prusia, ca tocmai el să fie invitat să joace un rol major în Acţiunea Paralelă adăugase restul şi îl plasase într-o stare de spirit dominată de fantezie ilogică, asemenea unui vis, al cărui caracter absurd nu-i scăpa înţelepciunii sale practice, fără să fi fost totuşi în măsură să risipească farmecul feeriei. Ar fi putut probabil să-şi rezolve afacerile de aici pe o cale mai simplă şi mai directă, însă considera frecventele reveniri în oraş ca o vacanţă şi o odihnă de la rigorile raţiunii, iar spiritul său de afaceri îl amendă pentru aceste evadări în lumea feeriei prin faptul că nota proastă la capitolul moralitate, pe care ar fi trebuit să şi-o acorde singur, se revărsă într-o decolorare cenuşie peste toate cele din jur.

Adevărul este că nu mai avu ocazia să se lanseze în asemenea consideraţii sumbre în prezenţa lui Tuzzi, fie şi numai pentru că şeful de departament Tuzzi îşi făcea apariţia în trecere, iar Arnheim fu nevoit să-şi distribuie remarcile printre persoanele cele mai diferite, pe care le găsea uimitor

de receptive în această frumoasă țară. În prezența Alteței Sale califica tendința critică drept sterilă și susținea că epoca fusese desacralizată, după care lăsa să se înțeleagă că omul n-ar mai fi putut fi izbăvit din existența sa negativă decât prin valorile inimii și adăuga, pentru urechile Diotimei, că numai sudul Germaniei, cu abundența sa culturală, ar mai fi fost în stare să elibereze ființa germană și poate chiar lumea întreagă de excesele raționalismului și de mania raționalizării. Înconjurat de doamne, vorbea despre necesitatea de a organiza tandrețea lăuntrică pentru a mântui umanitatea de cursa înarmărilor și de pierderea sufletului. Explica în fața unui grup de specialiști afirmația lui Hölderlin că în Germania nu mai existau oameni, ci doar specialiști. „Nimeni nu poate să realizeze nimic de seamă în profesia sa dacă nu are un țel atotcuprinzător; și cel mai puțin finanțistul!", își încheie el expunerea.

Era ascultat cu plăcere, pentru că era agreabil faptul că un om care avea atâtea idei avea, de asemenea, bani; iar circumstanța că toți cei care stăteau de vorbă cu el plecau cu impresia că o întreprindere cum era Acțiunea Paralelă reprezenta o chestiune cât se poate de suspectă, încărcată de cele mai primejdioase contradicții spirituale, le întărea tuturor simțământul că nimeni altul decât el n-ar fi fost mai bun să preia conducerea acestei aventuri.

În orice caz, șeful de departament Tuzzi n-ar fi putut, cu tot calmul de care dădea dovadă, ocupa un loc de frunte în diplomația țării sale, fără să fi remarcat prezența consecventă a lui Arnheim în casa lor; oricum, nu reuși să atribuie nici o semnificație acestei stări de fapt. Nu lăsă să se întrevadă nimic, căci un diplomat nu-și dă niciodată pe față gândurile. Străinul îl irita în cel mai înalt grad, la modul personal, dar și principial; Tuzzi considera o provocare faptul că acesta alesese salonul soției drept eclatant teatru de operații pentru cine știe ce intenții obscure. El nu credea nici un moment în asigurările Diotimei că nababul vizita atât de des orașul imperial de pe Dunăre datorită congenialității sale cu atmosfera acelei străvechi culturi; Tuzzi se confrunta cu o problemă pentru a cărei soluționare îi lipsea orice punct de sprijin,

căci în relaţiile sale oficiale nu mai întâlnise niciodată până atunci un om de factura lui Arnheim.

De când Diotima îl informă că intenţiona să-i încredinţeze lui Arnheim o poziţie de conducere în Acţiunea Paralelă, deplângând faptul că Alteţa Sa se opunea acestei intenţii, Tuzzi fu cuprins de îngrijorare. El nu preţuia nici Acţiunea Paralelă, nici pe contele Leinsdorf, însă considera ideea soţiei sale atât de stupefiant de lipsită de tact din punct de vedere politic, încât în clipa aceea avusese senzaţia că străduniile sale de educaţie conjugală, depuse timp de ani de zile, se năruiseră ca un castel din cărţi de joc. Şeful de departament Tuzzi folosise întocmai acea comparaţie în sinea sa, deşi altminteri nu apela la similitudini, ca fiind prea literare şi, din punct de vedere social, dovedind o conduită socială fără pretenţii; însă de data aceasta era literalmente zguduit.

E adevărat, pe parcurs Diotima îşi consolidă poziţia datorită obstinaţiei ei. Devenise suav dojenitoare şi începuse să vorbească despre un nou tip de oameni, care nu se arătau dispuşi să abandoneze la modul pasiv responsabilitatea spirituală în ce priveşte evoluţia lumii pe seama conducătorilor de profesie. Apoi aduse în discuţie tactul feminin, care putea fi uneori un dar al clarviziunii, eventual apt de a scruta distanţe mai mari decât prin rutina profesională. În sfârşit, spuse ea, Arnheim era un european, un spirit cunoscut pe tot cuprinsul Europei, unde afacerile de stat nu erau suficient de europene, nici suficient pătrunse de spiritualitate, şi lumea n-avea să cunoască pacea decât atunci când un spirit universal austriac avea să o cuprindă, întocmai cum străvechea cultură austriacă cuprinsese acum diferitele popoare de pe pământul monarhiei. Nu mai îndrăznise niciodată până atunci să înfrunte atât de hotărât superioritatea soţului ei, ceea ce pentru şeful de departament Tuzzi constitui tocmai prilejul de a se linişti, căci nu atribuise niciodată străduniilor nevestei sale vreo semnificaţie care ar fi depăşit problemele cu croitoreasa; se delecta atunci când băga de seamă că alţii o admirau şi clasă şi respectiva împrejurare cu bunăvoinţă, ca atunci când o femeie căreia îi plac culorile vii şi-ar fi ales o dată o panglică stridentă. Se mulţumi

deci să-i repete cu o politeţe gravă care erau motivele pentru care într-o lume a bărbaţilor era în mod evident exclus ca unui prusac să i se încredinţeze puterea de a decide la vedere în afacerile Austriei, admiţând de altminteri avantajele incontestabile de a fi frecventat de o personalitate singulară şi asigurând-o pe Diotima că ar fi însemnat să-i interpreteze greşit scrupulele dacă ar fi fost să conchidă că lui nu i-ar fi făcut plăcere să-l vadă pe Arnheim oricât de des în compania ei. Spera în sinea sa că astfel avea să se ivească prilejul de a-i întinde o cursă acelui străin.

De-abia atunci când lui Tuzzi îi fu dat să asiste la faptul că Arnheim repurta pretutindeni succese, reveni la punctul de vedere că Diotima se arăta mult prea angajată alături de acest bărbat, fiind totodată nevoit să constate că ea nu mai respecta ca până atunci voinţa sa; îl contrazicea şi îi considera îngrijorările simple himere. Hotărî deci, ca bărbat, să nu înfrunte dialectica unei femei, ci să aştepte ceasul când previziunea sa avea să triumfe de la sine. Se întâmplă însă ca tocmai atunci să perceapă un imbold puternic. Într-o noapte îl nelinişti ceva, un plânset ce părea că vine de departe; la început îl tulbură oarecum, mai degrabă datorită faptului că nu înţelegea ce se petrecea: însă din timp în timp depărtarea aceasta sufletească se reducea brusc, până când zvonul acela neliniştitor ca o ameninţare îi răsună de-a dreptul în urechi şi tresări atât de violent din somn încât se regăsi aşezat în capul oaselor în pat. Diotima era întinsă pe o parte şi nu dădea nici un semn că s-ar fi deşteptat, însă el simţea într-un fel că nu dormea. Îi şopti numele, îşi repetă chemarea şi încercă, atingându-i uşor umărul cu degetele, să o determine să se întoarcă spre el. Însă îi zări faţa ridicându-se în întuneric peste umăr, văzu că îl privea cu răutate parcă, cu o expresie de ostilitate şi îi fu limpede că plânsese. Nenorocul făcu însă că somnul adânc de dinainte îl cuprinse din nou pe Tuzzi, împingându-l greoi îndărăt pe pernă, iar chipul Diotimei plutea doar ca o distorsiune dureros de stridentă, pe care nu reuşea deloc s-o descifreze.

— Ce e? mormăi el, adânc baritonal, cu glasul celui care adoarme, iar la urechi îi ajunse un răspuns clar, iritat, neplăcut, care se afundă în adâncurile somnului său şi rămase

acolo asemenea unei monede în apă, dând parcă semnale luminoase.

— Te agiţi atât, încât nimeni nu poate să doarmă lângă tine! spuse Diotima cu glas aspru şi răspicat; urechea lui prinse vorbele acelea, dar îl cuprinse de îndată din nou somnul, astfel încât nu mai fu în stare să răspundă la reproş.

Simţea doar că i se făcuse o mare nedreptate. Să poată dormi liniştit era, după părerea sa, una din principalele virtuţi ale unui diplomat, căci constituia o condiţie a oricărui succes. Era un subiect sensibil, iar remarca Diotimei îl impresionă ca o provocare. Înregistră anumite schimbări în ce o privea. Nici măcar în vis nu ar fi ajuns să o bănuiască pe soţia lui de vreo infidelitate ca atare, dar nu mai exista nici o îndoială că afrontul adus lui trebuia să fi fost în legătură cu Arnheim. Îşi continuă iritat odihna de noapte până la ziuă, iar de dimineaţă se trezi cu ferma hotărâre să clarifice lucrurile în legătură cu acea persoană care îl deranja.

51

Familia Fischel

Directorul Fischel de la Banca Lloyd era acel director de bancă – sau, mai bine zis, procurist de bancă numit în postul de director – care uitase, din motive iniţial obscure, să dea curs invitaţiei ce îi fusese adresată din partea contelui Leinsdorf şi care ulterior nu mai fusese invitat. Până şi acea primă invitaţie o datorase exclusiv soţiei sale, Klementine. Klementine Fischel se trăgea dintr-o familie de vechi funcţionari, tatăl ei fusese preşedintele Curţii Superioare de Conturi, bunicul, consilier cameral, iar trei dintre fraţii ei ocupau funcţii înalte în diferite ministere. Cu douăzeci şi patru de ani în urmă se căsătorise cu Leo Fischel din două considerente; în primul rând, pentru că familiile de înalţi funcţionari aveau uneori mai mulţi copii decât avere, în al doilea rând din romantism,

pentru că ei, spre deosebire de vederile limitate de economii dureroase ale casei sale părinteşti, profesiunea de bancher îi apăruse ca o vocaţie liberală şi modernă şi pentru că socotea că o persoană cultivată din secolul al XIX-lea nu se cădea să judece valoarea unui alt om după faptul dacă era evreu sau catolic; dimpotrivă, după cum se prezentau lucrurile la acea vreme, ea considera aproape ca o dovadă de rafinament de conduită faptul că ignora naivele prejudecăţi antisemite ale vulgului obişnuit.

Sărmana de ea fu nevoită să constate ulterior că în întreaga Europă se trezise un spirit naţionalist şi, odată cu acesta, un val de persecuţii antisemite, care îl preschimbă, ca să spunem aşa, în chiar braţele sale pe soţul ei dintr-un spirit liber, demn de stimă, în spiritul coroziv al descendentului unei rase străine şi duşmănoase. La început se ridicase împotriva acestei situaţii cu întreaga indignare a unei „inimi generoase", dar cu anii fu tot mai zdruncinată de ostilitatea aceea naiv nemiloasă, mereu revenind împotrivă-i şi se văzu intimidată de prejudecăţile generale. Fu silită chiar să ajungă să constate cum era mereu mai violent asaltată de contradicţiile care se iveau tot mai pregnant între ea şi soţul ei – când, din motive pe care nu voise niciodată să le lămurească până la capăt, nu mai depăşi funcţia de procurist şi pierdu orice perspectivă de a mai deveni vreodată cu adevărat director de bancă – şi ajunse chiar să-şi explice ridicând din umeri unele lucruri care o răneau, spunându-şi că Leo avea un caracter cu totul străin ei, deşi nu-şi renegă niciodată faţă de cei din afară principiile tinereţii.

Aceste contradicţii nu constau la drept vorbind în nimic altceva decât în lipsa de înţelegere; la fel cum în multe căsnicii o aşa-zisă nefericire firească iese la iveală de îndată ce ele încetează să fie orbitor de fericite. De când cariera lui Leo se împotmolise şovăind pe poziţiile unui şef de secţie la bursă, Klementine nu mai reuşea să-i scuze unele din particularităţi, spunându-şi că el nu se instalase în apele liniştite ca o oglindă ale unui vechi birou ministerial, ci la „vârtelniţa zumzăitoare a timpului" şi cine ar putea spune dacă nu se căsătorise cu el tocmai din cauza acestui citat din Goethe?! Favoriţii săi tunşi scurt, care pe vremuri, împreună cu

lornionul tronând pe mijlocul nasului, îi aminteau de un lord englez cu cotlete, o făceau acum să se gândească la un simplu agent de bursă, iar manierismul său în gesturi şi exprimare îi devenise de-a dreptul insuportabil. Klementine căutase la început să-i facă educaţie soţului ei, însă se izbi de nişte dificultăţi neobişnuite, căci se vădi că nu există nicăieri pe lume un criteriu după care nişte favoriţi pe obraz pot să amintească în mod legitim de un lord sau de un misit şi dacă un lornion are un loc al său pe un nas care, însoţit de o anume mişcare a mâinii, să exprime entuziasm sau cinism. De altfel, Leo Fischel nici nu era omul care să permită o rafinare a conduitei sale. El declară că aceste critici prin care se încerca să fie transformat într-un consilier ministerial corespunzător idealului de frumuseţe creştin germanic erau doar nişte bufonerii mondene şi respinse explicaţiile ca fiind sub demnitatea unui om raţional, căci cu cât soţia sa obiecta asupra unor amănunte, cu atât mai mult accentua el linia de conduită dictată de raţiune. În acest fel, casa familiei Fischel se transformă treptat în câmpul de luptă a două concepţii despre lume.

Directorul Fischel de la Banca Lloyd filosofa cu plăcere, dar numai zece minute pe zi. Îi plăcea să recunoască faptul că existenţa omenească se întemeiază pe baze raţionale, credea în rentabilitatea ei spirituală, pe care şi-o reprezenta conformă cu organizarea bine articulată a unei mari bănci, şi lua zilnic la cunoştinţă cu satisfacţie de ceea ce citea în ziar cu privire la ultimele progrese. Această credinţă în liniile directoare ale raţiunii şi progresului făcuse cu putinţă ca multă vreme să treacă peste obiecţiile soţiei sale cu o ridicare din umeri sau cu un răspuns tăios. Însă cum ghinionul a făcut ca în cursul acestei căsnicii spiritul timpului să se abată de la vechile principii ale liberalismului, favorabile lui Fischel, de la marile idealuri ale liberei cugetări, demnităţii umane şi liberului schimb şi pentru că raţiunea şi progresul fuseseră înlocuite în lumea occidentală de teoriile rasiste şi lozincile demagogice, nu rămase nici el neafectat de respectivele fenomene. La început negase pur şi simplu această evoluţie, tot aşa cum contele Leinsdorf obişnuia să nege anumite „manifestări dezagreabile cu caracter public"; aştepta ca ele

să dispară de la sine, iar aşteptarea constituie prima treaptă, încă abia perceptibilă, a torturii prin exasperare, pe care viaţa o lasă să apese asupra oamenilor cu o conştiinţă dreaptă. A doua treaptă se numeşte de obicei, şi se numea astfel şi în cazul lui Fischel, „otrava". Otrava este apariţia, picătură cu picătură, a unor noi concepţii în morală, artă, politică, în viaţa de familie, în ziare, reviste şi relaţiile sociale, care încă de la început este însoţită de un simţământ neputincios al irevocabilului şi de negaţii iritate care nu se pot împiedica să recunoască într-o oarecare măsură tocmai faptele negate. Directorul Fischel nu fu scutit însă nici de cea de a treia şi ultima treaptă, în care aversele şi rafalele noului se condensează într-o ploaie persistentă şi cu timpul ajung una din torturile cele mai îngrozitoare pe care le poate îndura un om care nu dispune decât de zece minute pe zi pentru filosofie.

Leo începu să înveţe în cât de multe privinţe oamenii pot avea păreri diferite. Dorinţa de a avea dreptate, o nevoie care semnifică aproape acelaşi lucru cu demnitatea omenească, începu să celebreze adevărate excese în casa Fischel. Acest impuls a produs de-a lungul secolelor mii de filosofii, opere de artă, cărţi, fapte şi alianţe în slujba unor admirabile cauze comune, şi dacă acest impuls admirabil, dar în acelaşi timp fanatic şi monstruos, trebuie să se mulţumească cu zece minute de filosofie a vieţii sau cu discuţii asupra problemelor fundamentale ale vieţii casnice, atunci e inevitabil ca el să nu plesnească asemenea unei picături de plumb incandescent în nenumărate ţăndări şi ascuţişuri, capabile să rănească la modul cel mai dureros. Exploda astfel la întrebarea dacă o cameristă se cerea sau nu să fie concediată şi dacă scobitorile se cuvenea sau nu să stea pe masă; dar, oricare ar fi fost motivul pentru care exploda, avea facultatea de a se reîntregi îndată în două concepţii de viaţă, fiecare infinit de nuanţată şi diametral opusă celeilalte.

În timpul zilei lucrurile mai mergeau cum mai mergeau, căci atunci directorul Fischel se afla la serviciu, noaptea însă era şi el om ca toţi oamenii, ceea ce înrăutăţea considerabil relaţiile sale cu Klementine. În stadiul complicat pe care l-au atins toate în vremurile noastre, nu este posibil ca cineva să se simtă pe de-a întregul competent decât într-un

singur domeniu, în cazul său domeniul respectiv era cel al acţiunilor şi obligaţiunilor de bursă, motiv din care noaptea el înclina spre o anume condescendenţă. Klementine, dimpotrivă, se menţinea agresivă şi deloc dispusă la concesii, căci ea crescuse în atmosfera stabilă, dominată de sentimentul datoriei, a unei familii de funcţionari şi, în plus, conştiinţa statutului său social nu tolera camere de dormit separate, pentru a nu restrânge şi mai mult spaţiul într-un apartament şi aşa neîncăpător. Dormitoarele conjugale însă, când se mai stinge şi lumina, îl pun pe un bărbat în situaţia unui actor care trebuie să joace în faţa unei săli invizibile rolul generos, dar deja foarte uzat, al unui erou răcnind ca un leu. Or, de ani de zile, sala întunecată de spectacol în care se producea Leo nu se manifestase nici cu aplauze, oricât de vagi, nici cu cel mai vag semn de dezaprobare şi se poate afirma că o asemenea situaţie ar fi putut zdruncina până şi nervii cei mai tari. Dimineaţa, la micul dejun, pe care, conform unei tradiţii venerabile, îl luau împreună, Klementine era rigidă ca un cadavru congelat, iar Leo tremura tot de enervare. Până şi fiica lor, Gerda, remarca de fiecare dată câte ceva din toate acestea şi îşi imagina, plină de oroare şi cu un dezgust amar, viaţa conjugală ca pe o încăierare de pisici în întunericul nopţii.

Gerda avea douăzeci şi trei de ani şi constituia obiectul favorit al disputelor între cei doi genitori ai săi. Leo Fischel găsea că ar fi sosit timpul ca ea să înceapă să se gândească la o căsătorie avantajoasă. Gerda spunea, dimpotrivă:

— Tu eşti de modă veche, *papa* dragă, şi îşi alesese prietenii dintr-o liotă de tineri germani creştini de aceeaşi vârstă cu ea, care nu ofereau nici cea mai modestă perspectivă în ce priveşte posibilitatea de a întreţine un cămin, dar care, în schimb, îi disprețuiau pe capitalişti şi susţineau că nici un evreu nu se dovedise niciodată în stare să se erijeze într-un mare simbol al umanităţii.

Leo Fischel îi considera nişte derbedei antisemiţi şi ar fi vrut să le interzică accesul în casa lui, însă Gerda spunea:

— Tu nu înţelegi, *papa*, toate astea trebuie luate la modul simbolic, iar Gerda era o fată nervoasă şi anemică şi pe dată

se înfuria imediat îngrozitor când cineva nu se purta cu ea cu destule menajamente.

Astfel că Fischel îi tolera aceste relații, așa cum odinioară Odiseu fusese nevoit să-i tolereze pe pretendenții Penelopei în propria lui casă, căci Gerda era raza de soare în viața lui; însă nu le tolera în tăcere, așa ceva nu îi stătea în fire. El considera că știe singur foarte bine ce înseamnă morala și ideile largi și se pronunța în sensul acesta cu orice prilej, pentru a exercita o influență pozitivă asupra Gerdei. Iar Gerda răspundea de fiecare dată:

— Da, tu ai avea pe de-a întregul dreptate, *papa*, dacă faptele în cauză n-ar trebui privite cu totul altfel decât procedezi tu acum!

Ce făcea Klementine când Gerda vorbea astfel? Nimic! Păstra tăcerea, cu o expresie de resemnare pe față, însă Leo putea fi sigur că, în spatele lui, ea avea să susțină capriciile Gerdei, ca și cum ar fi știut ce însemnau simbolurile! Leo Fischel avusese dintotdeauna toate motivele să afirme că mintea lui solidă, evreiască era superioară celei a soției sale și nimic nu-l indigna mai tare decât să constate că ea profita de pe urma nebuniilor Gerdei. De ce tocmai el n-ar mai fi fost în stare, dintr-odată, să gândească modern? Era aici ceva îndreptat sistematic împotriva lui! Apoi își aducea aminte de ce se petrecea noaptea. Așa ceva nu mai constituia o lezare a onoarei sale, era de-a dreptul ca și cum i s-ar fi smuls onoarea din rădăcini! Noaptea, omul nu mai are pe el decât cămașa de noapte și sub ea numaidecât este caracterul lui. Nici cunoștințele, nici înțelepciunea profesională nu-l mai pot apăra. Întreaga sa persoană îi este atunci vulnerabilă. Nimic altceva. În acest caz, ce însemna faptul că, ori de câte ori venea vorba despre vederile germane-creștine, Klementine făcea o mutră ca și când el însuși ar fi fost un barbar?

Adevărul este că omul este o ființă care rezistă la fel de puțin la bănuieli pe cât ar rezista hârtia de mătase în ploaie. De când Klementine nu-l mai găsea frumos pe Leo, îl găsea insuportabil, și de când Leo se simțea suspectat de Klementine, se aștepta la fiecare prilej la o conspirație în propria lui casă. În plus, Klementine și Leo, ca toți cei care se lasă convinși de moralitate și de literatură, erau prizonierii prejudecății

că ar fi fost dependenţi unul de altul prin pasiunile, caracterul, soarta şi acţiunile lor. În realitate, existenţa constă, firește, mai mult decât pe jumătate nu din acţiuni, ci din divagaţii, al căror înţeles este absorbit din opinii laolaltă cu obiecţiile corespunzătoare, şi din acumularea unor note impersonale din ceea ce se aude şi se ştie. Soarta acestor doi soţi depindea într-o mare măsură de o stratificare tulbure, densă, dezordonată de gânduri, care nu erau ale lor, ci ţineau de opinia publică şi care se schimbaseră odată cu aceasta, fără ca ei să se fi putut apăra de aceste schimbări. În comparaţie cu respectiva dependenţă, reciproca lor dependenţă personală constituia doar o parte infimă, un reziduu supraapreciat într-un mod de-a dreptul demenţial. În vreme ce ei se convingeau singuri că ar fi avut o viaţă personală şi-şi puneau reciproc în discuţie caracterul şi voinţa, dificultatea disperată consta în irealitatea acestei simple dispute, pe care ei o ascundeau prin toate manifestările posibile de nervozitate şi proastă dispoziţie.

Neşansa lui Leo Fischel era că el nici nu juca cărţi, nici nu găsea vreo plăcere în a ieşi cu fete frumoase, ci, obosit după serviciu, suferea de o aspiraţie pronunţată la viaţa de familie, în vreme ce soţia lui, dimpotrivă, care nu avea nimic de făcut decât să constituie zi şi noapte leagănul acestei familii, nu se mai lăsa înşelată de nici un fel de iluzii romantice. I se întâmpla uneori lui Leo Fischel să fie stăpânit de senzaţia de sufocare, atacat de o stare care nu permitea în nici un fel să fie analizată, dar care îl năpădea din toate părţile. El era o mică celulă activă în corpul social, care-şi făcea conştiincios datoria, dar care era de peste tot alimentată cu seve otrăvite. Această stare de fapt depăşea cu mult ceea ce constituia necesităţile lui în ce priveşte filosofia, astfel că începu – văzându-se lăsat în părăsire de partenera sa de viaţă, el însuşi fiind un om în pragul bătrâneţii, care nu găsea nici un motiv să renunţe la modalităţile raţionale ale propriei tinereţi – să bănuiască profunda nimicnicie a vieţii sufleteşti, caracterul ei amorf, în care formele se schimbă veşnic, transformările încete şi fără odihnă în care toate se rotesc perpetuu într-o adevărată mişcare de revoluţie.

Într-o astfel de dimineaţă, când gândurile îi fuseseră absorbite de probleme familiale, Fischel uitase să răspundă la invitaţia Alteţei Sale şi în numeroase din dimineţile care urmaseră îi ajunseseră la urechi descrieri ale împrejurărilor care evoluau în cercul soţiei şefului de departament Tuzzi, care făceau să pară regretabil faptul că nu fusese valorificat un asemenea prilej pentru ca Gerda să intre în cea mai selectă societate. Fischel însuşi nu avea conştiinţa pe de-a întregul împăcată, întrucât propriul său director general şi directorul Băncii Naţionale frecventau aceste cercuri, însă, după cum este de notorietate, respingi cu atât mai energic reproşurile cu cât te simţi mai intens la strâmtoare între vinovăţie şi inocenţă. De fiecare dată când Fischel încerca, cu superioritatea omului de acţiune, să ia în derâdere asemenea chestiuni cu iz patriotic, i se explica faptul că un expert în problemele financiare atât de onorat de contemporaneitate cum era Paul Arnheim gândea cu totul altfel în respectiva privinţă. Era uimitor cât de multe reuşiseră să afle despre acest om Klementine, ba până şi Gerda – care altminteri contrazicea în mod firesc dorinţele mamei sale – şi cum, pe de altă parte, şi la bursă se spuneau despre el unele lucruri remarcabile, Fischel se simţea constrâns la defensivă, căci el nu mai putea pur şi simplu face faţă unei asemenea situaţii şi nici nu voia să susţină despre un om cu asemenea relaţii de afaceri că nu ar fi trebuit să fie luat în serios.

Când însă Fischel se simţea constrâns într-o atitudine defensivă, aceasta îmbrăca la modul realist forma unei expectative, adică el păstra o tăcere cât mai impenetrabilă cu putinţă faţă de toate aluziile la familia Tuzzi, la Arnheim, la Acţiunea Paralelă şi la propria lui pasivitate, culegea informaţii despre durata şederii lui Arnheim şi aştepta în taină să se întâmple ceva care să dezvăluie deodată lipsa de substanţă a tuturor acestor combinaţii şi să provoace prăbuşirea totală a speculaţiilor care se bucurau de un curs atât de ridicat la bursa familiei sale.

52

Şeful de departament Tuzzi constată existenţa unei lacune în funcţionarea departamentului său

După ce luase hotărârea de a obţine clarificări în legătură cu persoana doctorului Arnheim, şeful de departament Tuzzi avu curând satisfacţia de a descoperi o lacună importantă în structura Ministerului Afacerilor Externe şi al Casei Imperiale, care constituia obiectul preocupărilor sale profesionale: nu deţinea competenţa de a trata cu persoane precum Arnheim. El însuşi nu citea în domeniul literaturii şi artei, în afară de memorii, altceva decât Biblia, Homer şi Rosegger, şi se considera oarecum avantajat, căci se apăra astfel împotriva oricărei risipe intelectuale; dar aprecia că era o deficienţă faptul că în departamentul afacerilor externe în ansamblul său nu se găsea nici o persoană care să fi citit vreo carte a lui Arnheim.

Şeful de departament Tuzzi fusese abilitat să-i poată convoca în biroul său pe ceilalţi funcţionari superiori ai departamentului, însă în dimineaţa de după noaptea tulburată de crizele de lacrimi se deplasase el însuşi la şeful departamentului de presă, mânat de simţământul că problema pe care el considera că trebuie să o discute nu putea în mod foarte justificat să îmbrace un statut deplin oficial. Şeful departamentului de presă îl admiră pe şeful de departament Tuzzi pentru bogăţia de detalii personale pe care acesta le cunoştea despre Arnheim, recunoscu că, în ce-l priveşte, auzise acest nume, dar respinse îndată presupunerea că persoana respectivă ar fi putut figura în fişele biroului său, întrucât, din câte îşi amintea, Arnheim nu constituise niciodată obiectul unei luări în considerare de natură oficială şi, după cum era de înţeles, prelucrarea materialelor de presă nu cuprindea

felul în care înţelegeau să-şi trăiască viaţa persoanele particulare. Tuzzi recunoscu că nici n-ar fi fost de aşteptat altceva, dar făcu observaţia că graniţa între semnificaţia oficială şi privată a persoanelor şi fenomenelor nu mai putea fi stabilită totdeauna cu precizie, ceea ce şeful departamentului de presă găsi că reprezenta într-adevăr o remarcă foarte pătrunzătoare, la care ambii conducători de departamente căzură de acord să constate că erau confruntaţi cu o carenţă a sistemului de natură să contrarieze.

Era în mod evident o dimineaţă în care Europa îşi îngăduia un moment de linişte, căci cei doi şefi îl convocară pe directorul cancelariei şi dispuseră deschiderea unui dosar care fu prevăzut cu inscripţia *Arnheim, Dr. Paul*, chiar dacă rămase pentru moment gol. După directorul cancelariei urmară la rând şefii arhivei de documente şi ai arhivei de fragmente din presă, care ştiură să spună pe dinafară şi strălucind de competenţă că în registrele lor nu figura nici un Arnheim. În sfârşit fură convocaţi şi referenţii de presă, care trebuiau să prelucreze zilnic ziarele şi să le prezinte superiorilor lor extrasele din presă, şi cu toţii arborară expresii foarte solemne când fură întrebaţi despre Arnheim şi dădură asigurări că acesta era menţionat foarte des şi la modul favorabil în ziarele lor, dar nu fură în măsură să dea nici o informaţie în ce privea conţinutul scrierilor sale, pentru că activitatea sa, după cum se grăbiră ei să sublinieze, nu era inclusă în sfera de probleme a rapoartelor oficiale. De aici reieşi funcţionarea ireproşabilă a maşinăriei Ministerului de Externe la simpla apăsare pe butonul corespunzător şi toţi funcţionarii părăsiră încăperea cu sentimentul că-şi dovediseră într-o lumină bună seriozitatea profesională.

— Este întocmai cum v-am spus, se întoarse mulţumit şeful departamentului de presă către Tuzzi, nimeni nu ştie nimic.

Cei doi şefi ascultaseră rapoartele, arborând surâsuri pline de demnitate, aşezaţi – ca şi cum ar fi fost preparaţi pentru eternitate de mediul în care se găseau, asemenea muştelor în chihlimbar – în splendide fotolii de piele, pe covorul roşu şi moale, pe fondul draperiilor roşii-întunecate ale ferestrelor înalte, în camera alb-aurie, care data încă de pe vremurile Mariei Tereza şi recunoscură că această lacună în sistem, pe

care cel puțin o descoperiseră acum, avea să fie greu de suplinit.

— În departamentul nostru, se lăudă șeful acestuia, este prelucrată orice declarație publică, dar trebuie să trasăm o delimitare undeva în jurul noțiunii de „publică". Eu pot să garantez că o interjecție pe care orice deputat din vreun Landtag oarecare a emis-o în cursul anului curent poate fi localizată în mai puțin de zece minute în arhivele noastre și orice interjecție emisă în ultimii zece ani, în măsura în care se referă la politica externă, în cel mult o jumătate de oră. Acest fapt e valabil și pentru orice articol politic din vreun ziar; domnii din serviciul meu lucrează cu conștiinciozitate. Însă acestea sunt declarații concrete, ca să spunem așa, făcute cu simțul răspunderii, care sunt legate de condiții, forțe și concepte ferme. Iar dacă mă întreb, în calitatea mea strict profesională, sub ce cuvânt-cheie ar trebui să înregistreze funcționarul nostru, care operează extrasele sau alcătuiește catalogul, un eseu al cărui autor, în calitate personală... Să spunem... pe cine să-l numesc aici ca exemplu?

Tuzzi pronunță, ca să-i vină în ajutor, numele unuia dintre scriitorii cei mai tineri care frecventau salonul Diotimei.

Șeful departamentului de presă își ridică privirea spre el cu aerul neliniștit al unuia care nu aude bine.

— Bine, să spunem; dar unde să trasăm granița între ceea ce se ia în considerație și ceea ce se trece cu vederea? Au existat până și poezii cu conținut politic. Înseamnă că orice versificator din această categorie...? Sau poate ar trebui doar autorii jucați la Burgtheater...?

Amândoi domnii râseră.

— Cum s-ar putea face, la drept vorbind, rezumate din ceea ce vor să spună oamenii de felul acesta, chiar dacă ar fi ei Schiller și Goethe?! Asemenea lucruri, deținând, firește, un înțeles mai înalt, dar dacă ar fi să gândim practic, se contrazic la fiecare al doilea cuvânt.

Între timp, ambilor domni le devenise limpede că se expuneau riscului să se implice în ceva cu totul „imposibil", cuvântul acesta fiind dublat și de acea nuanță de ridicol social față de care diplomații au întotdeauna o susceptibilitate sporită.

— Nu putem să angajăm în minister o echipă întreagă de critici literari şi teatrali, constată Tuzzi surâzând, însă, pe de altă parte, acum că ni s-a atras atenţia, nu se poate nega faptul că asemenea oameni n-ar fi cu totul lipsiţi de influenţă în ce priveşte constituirea concepţiilor care domină astăzi în lume şi că pe această cale acţionează şi în politică.

— În nici un minister de externe de pe lume nu se procedează astfel, îi veni în ajutor şeful departamentului de presă.

— Desigur. Însă o picătură după alta ajung să găurească o ditamai stâncă.

Tuzzi considera că această zicală exprima cât se poate de bine o anumită primejdie care s-ar fi putut să-l ameninţe.

— Poate că ar mai trebui totuşi să încercăm ceva de natură organizatorică?

— Nu ştiu, eu am anumite reţineri, spuse colegul său.

— Firește, nu mai puţin! adăugă Tuzzi. Către sfârşitul convorbirii începuse să simtă o senzaţie de disconfort, ca şi cum i s-ar fi împleticit limba şi nu reuşea să-şi dea bine seama dacă lucrurile despre care discutaseră erau lipsite de sens sau aveau la urma urmelor să se vădească drept o urmare a perspicacităţii pentru care era atât de renumit. Nici şeful departamentului de presă nu reuşea să facă o distincţie în problema respectivă, astfel că cei doi domni se asigurară reciproc că urmau să mai discute la o dată ulterioară.

Şeful departamentului de presă dădu dispoziţia să fie comandate operele complete ale lui Arnheim pentru biblioteca ministerului, pentru a putea spune că se ajunsese la o anume concluzie în problema respectivă, iar şeful de departament Tuzzi se deplasă într-o secţie politică a ministerului, unde dispuse ca Legaţia din Berlin să fie însărcinată să transmită un raport amănunţit cu privire la persoana lui Arnheim. Acesta era singurul demers pentru moment, iar până când avea să-i parvină raportul nu o avea la dispoziţie decât pe soţia sa de la care să se informeze despre Arnheim, ceea ce îl impresionase cu totul neplăcut. Îşi amintea de formula lui Voltaire după care oamenii recurg la cuvinte doar pentru a-şi ascunde gândurile şi se folosesc de gânduri doar pentru a-şi justifica nedreptăţile. Desigur, diplomaţia

fusese dintotdeauna astfel. Dar faptul că un om vorbea şi scria atât de mult cum proceda Arnheim, pentru a-şi ascunde în spatele cuvintelor adevăratele intenţii, îl neliniştea ca o noutate ce se cerea lămurită până la urmă.

53

Moosbrugger este transportat într-o altă închisoare

Christian Moosbrugger, asasinul prostituatei, fusese dat uitării la puţine zile după ce încetaseră să mai apară în ziare ştirile despre procesul ce-i fusese intentat şi interesul opiniei publice se îndreptase către alte subiecte. Doar un cerc de experţi se ocupa mai departe de el. Apărătorul său introdusese o cerere de recurs în anulare, ceruse o nouă examinare a stării mintale a clientului său şi mai luase şi alte măsuri: execuţia fusese amânată până la o dată indefinită şi Moosbrugger fusese transportat într-o altă închisoare.

Măsurile de precauţie luate cu acest prilej îl măguliseră; puşti încărcate, oameni mulţi, lanţuri la mâini şi la picioare: i se acorda atenţie, le era frică de el, iar lui Moosbrugger îi plăcea. Când urcase în duba închisorii, privise în jur căutând semnele admiraţiei generale, încercând să întâlnească privirile mirate ale trecătorilor. Vântul rece care sufla în stradă i se juca în păr, se simţea slăbit în aerul acela rece. Două secunde doar; apoi un jandarm îl împinsese de la spate, ca să-l urce în maşină.

Moosbrugger era un om vanitos; nu-i plăcea să fie împins; se temea ca paznicii să nu-l lovească, să nu strige la el sau să râdă de el; uriaşul acesta înlănţuit nu mai îndrăzni să le arunce celor care-l escortau nici o privire şi se împinse cu de la sine putere până în peretele din faţă al dubei.

De moarte însă nu se temea. În viaţă trebuie să înduri multe, care în mod cert te fac să suferi mai mult decât

spânzurătoarea, şi la urma urmelor nu are prea mare importanţă dacă trăieşti cu câţiva ani mai mult sau mai puţin. Mândria pasivă a unui om care fusese închis multă vreme îl determina să nu se teamă de pedeapsă; dar nici altminteri nu se agăţa de viaţă. La ce-ar fi putut să mai ţină în viaţă? Doar nu la vântul de primăvară, la drumurile largi de ţară sau la lumina soarelui? Nu fac decât să te obosească, să asuzi, să te simţi murdar de praf. Nimănui nu-i place aşa ceva, nimănui din cei care cunosc bine toate aceste stări. „Să poţi spune", gândea Moosbrugger, „ieri am mâncat acolo în colţ la cârciumă o friptură de porc pe cinste!" Chiar că ar fi fost ceva! Dar şi la o asemenea plăcere se putea renunţa. Ce l-ar fi bucurat ar fi fost ceva ce să îi creeze o satisfacere a ambiţiei sale, care dintotdeauna nu se confruntase decât cu insulte stupide. Acum, aşezat pe banchetă, simţea în tot corpul smuciturile nedesluşite ale roţilor; dincolo de zăbrelele uşii alunecau tot mai în urmă pietrele caldarâmului, camioanele cu mărfuri rămâneau în spatele lor, uneori se vedeau bărbaţi, femei, copii, clătinându-se pieziş printre zăbrele, de departe, din urmă, se apropie o trăsură, crescu, venea tot mai aproape, începu să împroaşte viaţă aşa cum ţâşnesc scânteile din nicovala unui fierar, capetele cailor păreau că vor să străpungă uşa dubei, pe urmă ropotul copitelor şi fâşâitul molatic al cauciucurilor de la roţi trecură pe lângă peretele dubei. Moosbrugger îşi întoarse încet capul spre spate şi privi iarăşi tavanul dubei, acolo unde se întâlnea cu peretele lateral. Larma de afară foşnea, zvâcnea; era acum întinsă ca o pânză peste care pâlpâia din loc în loc umbra cine ştie cărei întâmplări. Moosbrugger trăia acest drum cu duba ca pe o schimbare, fără să dea prea multă atenţie conţinutului împrejurării. Între două timpuri întunecoase şi odihnitoare de temniţă se strecurase un sfert de ceas de timp înspumat, opac, alb. Tot astfel îşi simţise totdeauna libertatea. La drept vorbind, nu ca pe ceva aparte de frumos. „Toată povestea cu ultima masă", cugetă el, „cu preotul închisorii, călăii şi sfertul de oră până când se termină totul, nici astea nu aveau să fie altfel; vor aluneca pe roţile lor tot mai aproape, tot timpul, ca acum, o să ai de furcă, să nu te răstoarne de pe bancă zdruncinăturile şi nici

n-ai să vezi şi să auzi prea multe, cu toţi oamenii care ţi se tot învârt în jur. Partea cea mai folositoare are să fie când o să ai în sfârşit linişte după toate chestiunile astea!"

Superioritatea unui om care s-a eliberat de dorinţa de a trăi este foarte mare. Moosbrugger îşi amintea de comisarul care-l anchetase primul, atunci la poliţie. Fusese un om pe cinste şi care vorbea încet.

— Uite ce, domnule Moosbrugger, spuse acela, te rog frumos: lasă-mă să am şi eu succesul meu în cazul acesta!

Iar Moosbrugger îi răspunse:

— Bine, dacă vreţi să aveţi succes, haide să întocmim acum procesul-verbal.

Mai târziu judecătorul nu voise să creadă, dar comisarul confirmase în faţa judecăţii.

— Chiar dacă nu vrei din proprie iniţiativă să-ţi uşurezi conştiinţa, atunci lasă-mi cel puţin mulţumirea personală că o faci de hatârul meu.

Comisarul repetase aceste cuvinte în faţa completului de judecată, astfel încât până şi preşedintele surâse prietenos, iar Moosbrugger se ridică în picioare.

— Toată consideraţia faţă de această declaraţie a domnului comisar de poliţie! trâmbiţă el cu glas răsunător şi adăugă cu o înclinare elegantă: deşi domnul comisar s-a despărţit de mine cu cuvintele: „Cred că n-o să ne mai vedem niciodată", uite că am totuşi onoarea şi plăcerea de a-l revedea astăzi pe domnul comisar.

Surâsul cu care-şi confirma buna lui părere despre sine însuşi îi lumină faţa lui Moosbrugger, uitându-i cu totul pe soldaţii care-i şedeau în faţă, la fel de zdruncinaţi de hurducăturile dubei.

54

În conversația cu Walter și Clarisse, Ulrich se arată a fi un reacționar

Clarisse îi spuse lui Ulrich:

— Trebuie făcut ceva pentru Moosbrugger, asasinul acesta are simț muzical!

Ulrich recupera în sfârșit într-o după amiază-liberă vizita pe care fusese împiedicat s-o facă prin arestarea sa atât de bogată în consecințe.

Clarisse îl prinsese de reverul hainei; Walter stătea alături de ei cu o expresie nu pe de-a întregul sinceră pe față.

— Ce vrei să spui: simț muzical? întrebă Ulrich surâzând.

Clarisse luă o expresie amuzat rușinată. Era ceva involuntar. Era ca și cum rușinea i-ar fi apărut prin trăsăturile chipului și trebui să-și încordeze veselă fața ca să și-o rețină. Își luă mâna de pe reverul lui.

— Nimic deosebit, spuse. Ai devenit acum un om influent!

Nu era întotdeauna ușor să o înțelegi.

Iarna izbucnise la un moment dat, apoi stagnă. Aici, dincolo de porțile orașului, era încă așternută zăpada; câmpuri albe și printre ele, ca o apă întunecată, solul negru. Soarele se revărsa pretutindeni deopotrivă. Clarisse purta o jachetă portocalie și o căciuliță albastră de lână. Ieșiseră toți trei la plimbare și aici, în mijlocul naturii care se redeșteptase confuz, Ulrich trebuia să-i explice scrierile lui Arnheim. Era vorba acolo de serii algebrice și de inele de benzol, de concepția materialistă a istoriei și de cea universalistă, de pilonii de susținere a podurilor, de dezvoltarea muzicii, de bazele funcționării automobilului, de Hata 606, de teoria relativității, de teoria atomică a lui Bohr, de sudura autogenă, de flora din Himalaia, de psihanaliză, de psihologia individuală, de psihologia experimentală, de psihologia fiziologică, de

psihologia socială şi de toate celelalte realizări care împiedică vremurile care s-au îmbogăţit de pe urma lor să producă oameni buni, integri şi integrabili. Însă toate acestea interveneau într-un fel foarte liniştitor în scrierile lui Arnheim, căci el îşi asigura cititorii că tot ceea ce nu se înţelegea nu însemna decât un exces al puterilor raţionale sterile, în vreme ce adevărul era în continuare lucrul acela simplu, demnitatea omenească şi înclinaţia spre adevărurile transcendente, la care oricine putea aspira dacă trăia cu simplitate şi era în concordanţă cu astrele.

— Mulţi susţin astăzi ceva asemănător, îi explică Ulrich, însă Arnheim este crezut, pentru că oamenii şi-l închipuie ca pe un om mare şi bogat, care în mod cert ştie despre ce vorbeşte, care a fost el însuşi în Himalaia, care posedă automobile şi are posibilitatea să poarte inele de benzol câte doreşte!

Clarisse vru să ştie cum arată inelele de benzol: păstra o amintire nelămurită despre inelele de carneol.

— Eşti totuşi o femeie fermecătoare, Clarisse! afirmă Ulrich.

— Slavă Domnului, ea nu are nevoie să înţeleagă toate nonsensurile chimice! îi luă Walter apărarea; apoi sări întru apărarea scrierilor lui Arnheim, pe care le citise. Nu ar fi pretins că Arnheim ar fi fost cel mai bun autor imaginabil, totuşi era cel mai bun dintre cei pe care prezentul îi dăduse la iveală; reprezenta spiritul nou! Ştiinţa ireproşabilă, sigur, dar, în acelaşi timp, depăşind limitele ştiinţei! Astfel plimbarea se termină. Rezultatul final pentru ei toţi fu că se udară la picioare, că mintea le era iritată, ca şi cum crenguţele subţiri ale copacilor strălucind dezgolite în soarele iernatic le-ar fi rămas înfipte în retină, alegându-se în acelaşi timp cu pofta vulgară de cafea caldă şi cu senzaţia dezolării omeneşti.

Zăpada li se topea aburind de pe încălţăminte, Clarisse se bucura că avea să se facă murdărie în cameră, iar Walter îşi ţinea toată vremea buzele puternice, de o senzualitate feminină, strânse, căci căuta ceartă. Ulrich le povesti despre Acţiunea Paralelă. Când ajunseră la Arnheim începură din nou să se certe.

— Am să-ţi spun ce am împotriva lui, repetă Ulrich. Omul de ştiinţă este astăzi o chestiune cu totul inevitabilă ; nu poţi să nu vrei să ştii ! Nicicând nu a fost atât de mare diferenţa între experienţa unui expert şi cea a unui profan ca în zilele noastre. Competenţa unui maseur sau a unui pianist o remarcă oricine ; astăzi nu mai scoţi nici un cal pe pista de curse fără antrenamente speciale. Doar în problemele care ţin de fiinţa omenească oricine se mai crede chemat să ia hotărâri şi o veche prejudecată susţine că te naşti şi mori ca om ! Dar, de când ştiu că femeile de acum cinci mii de ani scriau cuvânt cu cuvânt aceleaşi scrisori iubiţilor lor cum se scriu astăzi, nu mai pot citi nici o singură asemenea scrisoare fără să mă întreb dacă într-o bună zi n-ar trebui să se schimbe lucrurile !

Clarisse se arăta înclinată să cadă de acord. Walter, dimpotrivă, surâdea ca un fachir care nici nu clipeşte când i se înfige un ac de pălărie în obraz.

— Ceea ce nu înseamnă nimic altceva decât că până se mai schimbă lucrurile, tu refuzi să fii om ! obiectă el.

— Cam aşa. Îţi creează parcă o senzaţie neplăcută de diletantism ! Dar am să conced asupra unui lucru cu totul diferit, continuă Ulrich după ce rămase un timp pe gânduri. Experţii nu vor ajunge niciodată până la capăt. Nu numai că în zilele noastre n-au dat de capăt ; nici măcar nu pot să-şi imagineze cum ar arăta încununarea activităţii lor. Poate că sunt incapabili să-şi dorească o finalizare. Poţi, de exemplu, să-ţi închipui că omul va continua să aibă suflet din moment ce a învăţat să-l înţeleagă şi să-l stăpânească pe de-a întregul din punct de vedere biologic şi psihologic ? Cu toate acestea, ne străduim să ajungem la această condiţie ! Aici este necazul. Cunoaşterea este o conduită, o pasiune. La urma urmelor, o atitudine nepermisă : precum dipsomania, erotomania şi mania homicidă, tot astfel pasiunea irezistibilă de a cunoaşte dă naştere unui caracter care nu mai este echilibrat. Nu e deloc bine spus că cercetătorul urmăreşte adevărul, adevărul îl urmăreşte pe el. Omul suferă de pe urma lui. Adevărul este adevărat, iar fapta este reală, fără să le pese de om : el suferă pur şi simplu de patima lor, de beţia realităţii, care îi marchează caracterul şi nu-i mai pasă absolut

deloc dacă din descoperirile lui va ieşi la iveală ceva întreg, omenesc, desăvârşit sau dacă, de fapt, va mai ieşi orice la iveală. Este o fiinţă contradictorie, o fiinţă care suferă şi care e în acelaşi timp monstruos de activă şi energică!

— Şi? întrebă Walter.

— Ce vrei să spui?

— Doar nu vrei să susţii că putem lăsa lucrurile astfel?

— Aş vrea să las lucrurile astfel, spuse Ulrich calm. Concepţia noastră despre mediul în care trăim, dar şi despre noi înşine, se schimbă de la o zi la alta. Trăim într-o vreme a tranziţiilor. Poate, dacă nu ne abordăm problemele noastre cele mai profunde mai bine decât am făcut-o până acum, vremea aceasta va dura până la sfârşitul planetei noastre. Totuşi, dacă suntem lăsaţi în întuneric, nu trebuie să începem să cântăm, ca un copil căruia i s-a făcut frică. Tocmai ceea ce facem este un cântat de acest gen, de frică, pentru a ne purta ca şi când am şti cum trebuie să ne comportăm pe lume; poţi să ţipi din toate puterile, tot de frică o faci! În mod suplimentar, sunt convins de un lucru: o ducem tot într-un galop! Suntem încă departe de ţintele noastre, ele nu se apropie, nici măcar nu le întrezărim, vom rătăci drumul de multe ori în continuare şi va trebui să schimbăm caii; însă într-o bună zi – poimâine sau peste două mii de ani – orizontul va începe să se lichefieze şi se va revărsa asurzitor peste noi!

Se lăsase amurgul. „Nimeni nu-mi poate vedea chipul acum", gândea Ulrich. „Nici eu însumi nu ştiu dacă nu cumva mint." Vorbea cum vorbeşte cineva într-o clipă când nu mai este sigur de sine însuşi şi care rezumă rezultatele unor decenii de certitudine. Îşi amintea că în esenţă visul acesta de tinereţe pe care îl derula acum în faţa lui Walter era de mult găunos pe dinăuntru. Nu voia să continue să vorbească.

— În concluzie, răspunse Walter aspru, susţii că trebuie să renunţăm la orice sens al vieţii?

Ulrich îl întrebă de ce ar mai fi avut nevoie la urma urmei de un sens. După câte putea constata, se puteau descurca şi fără vreun sens.

Clarisse chicoti. Nu o făcea cu răutate, întrebarea doar i se păruse nostimă.

Walter aprinse lumina, căci nu vedea nici o justificare ca Ulrich să se folosească în faţa Clarissei de avantajul omului ascuns în întuneric. O lumină orbitoare şi iritantă se revărsă peste cei trei.

Ulrich se încăpăţâna să explice:

— Lucrul de care avem nevoie în viaţă este doar convingerea că propriile tale afaceri merg mai bine decât cele ale vecinului. Adică: pictura ta, matematica mea, copiii şi nevasta nu mai ştiu cui; tot ceea ce îi dă unui om asigurarea că el nu e deloc, în nici un fel, o fiinţă neobişnuită, dar care în felul acesta de a nu fi deloc o fiinţă neobişnuită e totuşi fără pereche!

Walter nu se aşezase din nou. Îl stăpânea neliniştea. Triumful. Strigă:

— Îţi dai seama de ce spui? Să te strecori! Eşti un adevărat austriac. Faci apologia filosofiei naţionale a Austriei despre faptul de a te descurca în vreun fel!

— Poate că nici nu pe-atât de rău pe cât crezi tu, îi dădu replica Ulrich. S-ar putea ca de la o aspiraţie pasionată spre luciditate şi precizie sau frumuseţe să se ajungă la situaţia în care preferi să te descurci cumva decât să depui toate eforturile în spiritul cel nou! Te felicit pentru a fi descoperit misiunea mondială a Austriei.

Walter vru să răspundă. Se vădi însă că izbucnirea de simţăminte care-l făcuse să se ridice în picioare nu era doar triumf, ci – cum ar trebui formulat? – şi dorinţa de a părăsi încăperea un moment. Ezită între aceste două dorinţe. Însă ele nu se lăsau îmbinate şi privirea îi alunecă de la ochii lui Ulrich la calea spre uşă.

Când rămaseră singuri, Clarisse spuse:

— Asasinul respectiv are simţ muzical. Adică – aici se opri, apoi continuă, tainic: Nu am cum să-ţi explic, dar tu trebuie să faci ceva pentru el.

— Adică, ce ar trebui să fac?

— Să-l pui în libertate.

— Aiurezi?

— Doar nu gândeşti serios în felul în care vorbeşti acum cu Walter?! întrebă Clarisse, şi ochii ei păreau să-l împingă

spre un răspuns al cărui înţeles el nu era în stare să-l ghicească.

— Nu ştiu ce vrei, la urma urmelor spuse el.

Clarisse îi privea încăpăţânată buzele; apoi reluă:

— Ar trebui totuşi să faci ce-am spus eu; te-ar schimba şi pe tine radical.

Ulrich o privea atent. Nu înţelegea prea bine. Probabil că nu fusese atent la ceva din ce spusese ea; o comparaţie sau vreun „ca şi cum" care ar fi dat înţeles spuselor ei. Suna foarte ciudat să o audă vorbind acum atât de natural fără ca el să-şi dea seama de înţelesul adevărat al vorbelor ei, era ca şi cum ar fi fost vorba de o întâmplare cotidiană pe care o experimentase ea.

Însă tocmai atunci se întoarse Walter.

— Sunt gata să recunosc, începu el.

Întreruperea atenuase asprimea discuţiei. Se aşeză iarăşi pe taburetul de la pian şi îşi privea acum mulţumit pantofii, pe care se prinsese puţin pământ. Reflectă: „De ce nu se lipeşte deloc pământ de pantofii lui Ulrich? Pământul este ultima salvare pentru omul european".

Ulrich însă privea picioarele lui Walter pe deasupra pantofilor acestuia; prietenul său purta ciorapi negri de bumbac, iar forma lipsită de frumuseţe era cea a unor picioare moi de fată tânără.

— Trebuie să ştim să preţuim atunci când un om din zilele noastre se străduieşte să fie un om întreg, spuse Walter.

— Aşa ceva nu mai există, îşi exprimă părerea Ulrich. N-ai decât să-ţi arunci privirea în ziar. Vei putea constata că e plin de lucruri de neînţeles, de o opacitate nemăsurată. E vorba acolo de atât de multe lucruri, încât ar depăşi puterea de înţelegere a unui Leibniz. Dar nici nu ne mai dăm seama de asemenea fapte; am ajuns şi noi altfel. Acum nu mai e vorba de un om întreg care să stea în faţa unei lumi întregi, ci de ceva omenesc şi care se mişcă într-un mediu de cultură generală.

— Foarte adevărat, replică Walter de îndată. Nu mai există de fapt o cultură integrală în înţelesul pe care i-l dădea Goethe. Dar tocmai din acest motiv există în zilele noastre

față de orice idee o idee contrară și pentru orice înclinație o înclinație contrară. Fiecare faptă și contrariul acesteia își găsesc astăzi în intelect temeiurile cele mai subtile, cu care pot fi deopotrivă apărate sau condamnate. Nu înțeleg cum poți să iei apărarea acestei stări de lucruri!

Ulrich ridică din umeri.

— Trebuie să ne retragem cu totul, șopti Walter.

— Sau pur și simplu să ne continuăm drumul, îi replică prietenul său. Poate suntem pe calea spre un imperiu de termite sau spre oricare altă diviziune păgână a muncii.

Ulrich remarcă în sinea lui că ar fi fost în egală măsură de ușor să cadă de acord sau să conteste. În politețe disprețul era la fel de vizibil precum o trufanda în aspic. Știa că afirmația din urmă avea să-l irite pe Walter, însă el începea să-și dorească să ajungă odată să stea de vorbă cu cineva cu care să poată fi în întregime de acord. Astfel de discuții avuseseră odinioară loc între ei doi. În asemenea împrejurări cuvintele sunt smulse din piept cu o forță tainică și nici unul din ele nu-și greșește ținta. Când, dimpotrivă, cineva vorbește în silă, ele se înalță ca o ceață de pe un câmp înghețat. Îl privi pe Walter fără resentiment. Era sigur că și interlocutorul său avea senzația că prin această discuție, cu cât dura mai mult, cu atât era mai zdruncinat în propriile-i convingeri și că dădea vina pe el. „Tot ce gândim este fie simpatie, fie antipatie", chibzui Ulrich. O clipă lucrul acesta îi apăru cu atâta claritate ca fiind adevărat încât simțea o apăsare trupească, asemenea legănărilor și atingerilor unor oameni înghesuiți laolaltă. Își ridică ochii spre Clarisse.

După toate aparențele, Clarisse încetase de mult să mai asculte; ridicase la un moment dat ziarul care era întins pe masă în fața ei; apoi începuse să se examineze singură, să vadă de ce acest gest îi provocase o atât de mare plăcere. Simțea acea opacitate nemăsurată de care vorbise Ulrich acolo, în fața ochilor și în ziarul din mâinile ei. Brațele îi depliau întunecimea și se deschideau ele însele. Alcătuiau împreună cu trunchiul două brațe ale unei cruci și între ele atârna ziarul. Aceasta era plăcerea, însă cuvintele care să o descrie nu răsăreau din sinele său. Știa doar că privea ziarul, fără să citească ceva și că avea simțământul că în Ulrich se

ascunde ceva barbar, tainic, o forță înrudită ei înseși, fără să poată înțelege ceva mai precis. Buzele i se întredeschiseră ca și când ar fi vrut să surâdă, însă totul se petrecuse fără să conștientizeze, doar într-o încordare plină de stupoare și destinsă totodată.

Walter continuă cu glas scăzut:

— Ai dreptate când spui că în zilele noastre nu mai este nimic serios, rațional sau măcar inteligibil; dar de ce nu vrei să înțelegi că tocmai raționalitatea asta sporită și care contaminează totul este blamabilă. În toate creierele s-a instalat dorința de a deveni tot mai rațional, de a raționaliza și compartimenta mai mult ca oricând viața și, în același timp, neputința de a ne mai gândi la ce vom ajunge când vom cunoaște, vom diseca, vom tipiza, vom transforma în mașini și vom norma totul. Lucrurile nu pot continua în această manieră.

— Ei bine, răspunse Ulrich indiferent, creștinul de pe vremea călugărilor trebuia să fie credincios, deși el nu-și putea imagina decât un cer care, cu norii și harfele sale, era oarecum plicticos; iar noi ne temem de cerul rațiunii, care ne amintește de riglele, băncile cu speteze drepte și înfricoșătoarele demonstrații făcute cu creta la vremea școlii.

— Am senzația că urmarea va fi un exces neînfrânat de fantasmagoric, adăugă Walter gânditor.

Era o mică lașitate și o viclenie în această remarcă. Își aminti de acea misterioasă antiraționalitate care exista în Clarisse și, în timp ce vorbea despre rațiunea care împingea spre excese, se gândea la Ulrich. Ceilalți doi nu-și dădeau seama de intențiile sale, ceea ce provoca suferința și triumful celui neînțeles. Ar fi vrut cu adevărat să-l roage pe Ulrich ca atâta vreme cât mai rămânea în oraș să nu-i mai calce în casă, dacă așa ceva ar fi fost posibil fără a stârni o revoltă din partea Clarissei.

Astfel că cei doi bărbați o priveau acum tăcuți pe Clarisse.

Clarisse își dădu seama deodată că ei nu se mai certau, se frecă la ochi și clipi prietenoasă către Ulrich și Walter, care, scăldați în lumina gălbuie, ședeau profilându-se pe geamurile albăstrite de seară ale ferestrei asemenea unor figuri într-o vitrină de sticlă.

55

Soliman şi Arnheim

Asasinul Christian Moosbrugger mai avea însă şi o a doua susţinătoare. Problema vinovăţiei sau a suferinţelor sale îi frământase cu câteva săptămâni înainte inima la fel de însufleţit cum făcuse şi cu inimile multor altora şi ea îşi formase despre acest caz o părere care se deosebea întru câtva de cea a tribunalului. Numele Christian Moosbrugger într-un fel îi plăcea, îşi imagina dincolo de acest nume un bărbat singuratic, înalt, aşezat lângă o moară năpădită de muşchi, ascultând vuietul apei. Era ferm convinsă că acuzaţiile ridicate împotriva lui aveau să se limpezească într-un mod cu totul neaşteptat. Când era în bucătărie sau cu lucrul de mână în sufragerie, i se părea că Moosbrugger, după ce îşi va fi scuturat lanţurile, ar fi apărut lângă ea şi se lăsa în voia unor reverii cu totul nefireşti. În aceste visuri nu era deloc exclus ca acest Christian, dacă ar fi cunoscut-o, pe ea, Rachel, la vreme, ar fi renunţat la carierea lui de asasin de femei şi s-ar fi dezvăluit ca o căpetenie de tâlhari cu un viitor de-a dreptul impresionant.

Bărbatul, sărmanul de el, în carcera lui nici nu bănuia că exista o inimă care, pe când posesoarea ei era aplecată asupra lenjeriei Diotimei, cârpind-o conştiincioasă, palpita pentru el. Locuinţa şefului de departament Tuzzi nu era deloc departe de tribunalul de primă instanţă. De la un acoperiş la celălalt, unui vultur nu i-ar fi trebuit decât câteva bătăi de aripi; însă pentru sufletul modern, care zboară jucându-se peste oceane şi continente, nu e nimic pe atât de anevoios cât să găsească legătura cu sufletul care locuieşte după colţ.

Astfel că fluxurile acestea magnetice se risipiseră iarăşi şi de câtăva vreme Rachel iubea Acţiunea Paralelă, iar nu pe Moosbrugger. Chiar dacă în încăperile în care aveau loc

întrunirile lucrurile nu se desfășurau la modul ideal, în anticamere se petreceau neobișnuit de multe lucruri. Rachel, care mai înainte găsise totdeauna timp să citească ziarele care ajungeau de la stăpâni în bucătărie, acum nu mai apuca nici să le răsfoiască, întrucât de dimineața până seara stătea ca un scut de pază pentru Acțiunea Paralelă. Ea o iubea pe Diotima, îl iubea pe șeful de departament Tuzzi, pe Alteța Sa contele Leinsdorf, pe nabab, iar de când remarcase că și el începuse să joace un rol în această casă, și pe Ulrich; astfel îi iubește un câine pe prietenii casei sale cu un singur sentiment, dar care este incitat de atâtea mirosuri diferite. Însă Rachel era o înțeleaptă. În ce-l privește pe Ulrich, observase foarte bine că el se situa întotdeauna pe o poziție oarecum contrară față de ceilalți și fantezia ei începuse să-i atribuie un rol deosebit, încă neclarificat, în Acțiunea Paralelă. El o privea întotdeauna prietenos și micuța Rachel constatase că o examina mai îndelung mai ales atunci când credea ca ea nu-și dă seama. Era sigură că dorea ceva de la ea; și ar fi vrut să vină clipa aceea; trupușorul ei alb se contracta tot de așteptare, iar din ochii frumoși, negri, țâșnea din când în când câte o împunsătură micuță și aurie către el! Ulrich simțea foșnetul acestei mici creaturi, fără să și-l poată explica, pe când ea aluneca pe lângă mobilele și persoanele simandicoase, ceea ce îl distra într-o oarecare măsură.

El datora locul pe care-l ocupa acum în atenția Rachelei nu în cea mai mică măsură conversațiilor tainice din anticameră, a căror consecință fusese faptul că poziția dominantă a lui Arnheim începuse să se clatine; căci acest om strălucit avea, fără ca el să știe, în afară de Ulrich și de Tuzzi, un al treilea dușman în persoana micului său slujitor, Soliman. Băiețașul maur era catarama scânteietoare la cingătoarea magică pe care Acțiunea Paralelă o strânsese în jurul trupului lui Rachel. Micuț, nostim, descinsese în urma stăpânului său din Țara Basmelor în strada unde slujea Rachel, fiind pur și simplu luat în stăpânire de ea ca parte a basmului ce îi fusese urzit conform convenienței de societate; căci nababul era Soarele și îi aparținea Diotimei, iar Soliman îi aparținea Rachelei și era un ciob minunat de

frumos colorat, licărind în lumina soarelui, pe care-l ridicase de jos, însuşindu-şi-l. Însă nu la fel vedea lucrurile băieţaşul. În ciuda faptului că era atât de micuţ ca statură, el se găsea acum între al şaisprezecelea şi şaptesprezecelea an şi ajunsese o fiinţă plină de vise romantice, maliţie şi pretenţii personale. Arnheim îl salvase în Italia de la o trupă de saltimbanci ambulanţi şi-l luase pe lângă sine; micuţul acesta ciudat, neastâmpărat, îi cucerise inima cu melancolia privirii lui ca de maimuţă şi bogătaşul hotărâse să-i deschidă calea spre o viaţă mai bună. Era vorba de acea nostalgie după o persoană de companie cu care să aibă o legătură apropiată, plină de devotament, aşa cum nu rareori îi cuprinde ca o slăbiciune pe oamenii singuratici, pe care el însă o ascundea de obicei sub un aflux de activitate. Îl tratase pe Soliman, până când acesta împlinise patrusprezece ani, tot atât de neatent şi imparţial cum erau crescuţi pe vremuri în casele oamenilor înstăriţi fraţii şi surorile de lapte ai propriilor copii, care puteau lua parte la toate jocurile şi distracţiile, înainte de a fi sosit clipa când trebuia să iasă la iveală faptul că laptele supt de la sânul unei mame preţuia mai puţin decât cel de la sânul unei doici. Zi şi noapte Soliman stătuse cuibărit la picioarele stăpânului său sau, de-a lungul convorbirilor de ceasuri întregi cu vizitatori de vază, se aflase în spatele ori pe genunchii acestuia. Îi citise pe Scott, Shakespeare şi Dumas, când se întâmplase ca Scott, Shakespeare sau Dumas să se afle pe masă prin casă şi învăţase să citească pe *Micul dicţionar de umanioare*. Mânca din bomboanele stăpânului său şi începuse de timpuriu, când nu-l vedea nimeni, să-i fumeze ţigările. Fusese angajat un profesor particular care venea şi-i dădea – oarecum sporadic, din cauza numeroaselor călătorii – lecţii pentru o instrucţie elementară. Toate îl plictisiseră cumplit pe Soliman şi nimic nu-i făcea mai multă plăcere decât să preia sarcinile unui valet personal, lucru pe care avea voie să-l facă încă de pe vremea aceea, căci aceasta era o îndeletnicire adevărată, de om mare, care-i măgulea dorinţa de activitate. Însă într-o bună zi, şi nu trecuse prea mult de atunci, stăpânul său îl chemase şi-i explicase prietenește că el nu îndeplinise întocmai speranţele

pe care şi le pusese în el, că acum nu mai era un copil şi că Arnheim, stăpânul lui, îşi luase asupra sa răspunderea ca din Soliman, micuţul slujitor, să facă un om adevărat; drept care se hotărâse să-l trateze exact ca pe cel care trebuia să devină şi că în consecinţă era nevoit să se obişnuiască din timp cu această situaţie. Mulţi oameni de succes – continuase Arnheim – începuseră ca lustragii sau spălători de vase şi tocmai în aceasta stătuse forţa lor, căci faptul cel mai important era să faci lucruri închegate.

Momentul în care fusese avansat de la rangul de obiect de lux nelămurit până la cel de servitor cu cazare gratuită şi salariu mic provocase în inima lui Soliman o devastare despre care Arnheim nu bănuia nimic. Soliman nu înţelesese de fapt deloc perspectivele pe care i le oferise Arnheim, dar le ghicise într-un fel în simţămintele lui şi de la acea schimbare îşi ura stăpânul care o înfăptuise. Nu renunţase câtuşi de puţin la cărţile, bomboanele şi ţigările acestuia, dar în vreme ce înainte luase pur şi simplu ceea ce îi plăcea, acum îl fura pe Arnheim cu bună ştiinţă şi se mulţumea atât de puţin cu acest simţământ al răzbunării, încât uneori pur şi simplu spărgea, ascundea sau arunca lucruri care, spre uimirea lui Arnheim, cel având impresia că-şi mai amintea, nelămurit, de ele, nu mai ieşeau niciodată la iveală. Dacă Soliman se răzbuna astfel, ca un spiriduş rău, pe de altă parte el îşi îmbunătăţi surprinzător comportarea în ce privea îndatoririle care-i reveneau ca slujitor şi modul plăcut în care se prezenta în faţa lumii. Constituia în continuare o adevărată senzaţie pentru toate bucătăresele, cameristele, funcţionarii de hotel şi vizitatoarele care veneau în casă, era răzgâiat de privirile şi surâsurile lor, era privit cu uimire şi oarecare ironie de ştrengarii de pe stradă şi rămase cu obiceiul de a se simţi o personalitate fascinantă şi importantă, chiar dacă era oprimat. Până şi stăpânul său îi mai dăruia uneori câte o privire mulţumită şi măgulitoare sau câte un cuvânt prietenos şi înţelept; era preţuit pretutindeni ca un băiat isteţ şi îndatoritor, iar dacă se întâmpla vreodată ca Soliman să-şi fi încărcat de curând conştiinţa cu ceva deosebit de reprobabil, el se bucura atunci de propria superioritate rânjind

zelos ca și când tocmai ar fi înghițit o bucată de înghețată care-l ardea cu răceala ei.

Rachel câștigase încrederea acestui tânăr din momentul în care îi comunicase că în casa unde slujea ea se pregătea poate un viitor război, și de atunci trebuise să asculte de la el cele mai urâcioase dezvăluiri în legătură cu idolul ei, Arnheim. În ciuda blazării sale, fantezia lui Soliman semăna cu o pernă de ace înțesată de săbii și pumnale și în tot ceea ce-i povestea Rachelei despre Arnheim răzbătea tropotul copitelor cailor și pâlpâiau torțele și scările de frânghie. Îi mărturisise că de fapt el nu se numea Soliman și-i spusese un nume lung, cu rezonanțe stranii, pe care-l pronunțase atât de precipitat încât ea nu și-l mai putu aminti niciodată. Mai târziu adăugă taina că era fiul unui prinț negru și că fusese răpit încă de copil de la tatăl său, care stăpânea asupra a mii de războinici, turme, sclavi și pietre prețioase; Arnheim îl cumpărase pentru ca să i-l vândă mai târziu pe un preț nemaipomenit de scump prințului, dar că el voia să fugă și nu reușise până acum numai din cauză că tatăl său locuia atât de departe.

Rachel nu era atât de mărginită încât să se lase prostită de poveștile acestea; însă le credea pentru că ceea ce avea vreo legătură cu Acțiunea Paralelă nu putea, în opinia ei, deține nici o doză de incredibil. Ar fi vrut să-i interzică lui Soliman să vorbească astfel despre Arnheim; dar fu nevoită să se rezume la acea neîncredere sporită de oroare față de nerușinarea lui Soliman, căci într-un fel simțea că denigrarea stăpânul constituia, în ciuda tuturor îndoielilor ei, o complicație monstruoasă, iminentă, captivantă în desfășurarea Acțiunii Paralele.

Erau deci nori de furtună în spatele cărora bărbatul acela înalt din moara năpădită de mușchi dispăruse și o lumină lividă se aduna în grimasele bogate în riduri de pe fața micuță, ca de maimuță, a lui Soliman.

56

Activitate intensă în comitetele Acţiunii Paralele. Clarisse îi scrie Alteţei Sale şi îi propune un An Nietzsche

În vremea aceea, era necesar ca Ulrich să intre la Alteţa Sa de două, trei ori pe săptămână. Găsi pregătită pentru el o încăpere înaltă, prelungă, încântătoare prin înseşi proporţiile ei. Lângă fereastră se afla un birou mare în stil Maria Tereza. Pe perete atârna un tablou întunecat, cu pete roşii, albastre şi galbene licărind din adâncuri, care reprezenta nişte cavaleri oarecare, străpungându-le cu lăncile burţile altor cavaleri răsturnaţi la pământ; iar pe peretele opus se găsea o doamnă singuratică, ale cărei părţi moi ale trupului erau cu grijă apărate de un corset brodat cu aur care-i făcea mijlocul ca de viespe. Nu-ţi puteai da seama de ce fusese exilată cu totul singură pe acel perete, căci era limpede că făcuse parte din familia Leinsdorf şi chipul ei tânăr şi pudrat semăna cu cel al contelui la fel de mult ca o urmă de pas în zăpada îngheţată cu o urmă de pas în pământul lutos, ud. De altfel, Ulrich avea puţine prilejuri să examineze chipul contelui Leinsdorf. Privind din afară, Acţiunea Paralelă luase de la ultima şedinţă un astfel de avânt încât Alteţa Sa nu mai avea niciodată vreme să se dedice gândurilor importante, ci trebui să-şi petreacă timpul cu lectura corespondenţei, cu vizitatorii, cu discuţiile şi drumurile prin oraş. Astfel, avusese deja un schimb de păreri cu prim-ministrul, o convorbire cu arhiepiscopul, o şedinţă în cancelaria curţii, şi stabilise în mai multe rânduri contacte în case simandicoase cu membri ai marii nobilimi şi ai burgheziei înnobilate. Ulrich nu fusese implicat în aceste consultaţii şi aflase că erau de aşteptat din toate părţile mari rezistenţe de ordin politic, drept care toate aceste foruri explicau că vor putea

sprijini cu atât mai viguros Acţiunea Paralelă cu cât vor fi mai puţin numite ca atare şi că pentru moment vor fi reprezentate în comitetele acţiunii numai prin observatori.

Îmbucurător era faptul că aceste comitete înregistrau de la o săptămână la alta mari progrese. Aşa cum se hotărâse la întrunirea de constituire, aceste comitete împărţiseră lumea sub aspect religios, educaţional, comercial, agricol şi aşa mai departe, în fiecare comitet figurând deja câte un reprezentant al ministerelor respective, iar toate comitetele se dedicau de acum misiunii lor, şi anume, în deplin acord cu celelalte comitete, fiecare aştepta reprezentanţii corporaţiilor şi secţiilor de resort respective pentru a înregistra dorinţele, sugestiile şi petiţiile populaţiei şi a le transmite mai departe comitetului executiv. Se spera ca acestui comitet executiv să i se poată transmite într-un flux continuu forţele morale „cele prioritare" ale ţării, ordonate şi corect clasificate, şi se înregistra de pe acum cu satisfacţie faptul că acest trafic scriptic era în creştere. În scurt timp memorandumurile comitetelor către comitetul executiv începuseră să se poată referi la alte memorandumuri care-i fuseseră deja transmise acestui comitet executiv, toate începând cu o formulă care de la un prilej la altul devenea mereu mai impozantă şi care debuta cu cuvintele: „Ca răspuns la referatul nostru numărul cutare, cu referire la numărul cutare şi cutare, per XZY..." după care urmau altele; şirurile de cifre creşteau de la un document la altul. În toate acestea era ceva care vorbea despre o extindere continuă, de unde rezultă că ambasadele începură să relateze pe căi semioficiale despre impresia pe care o făcea în străinătate expresia viguroasă a patriotismului austriac: ambasadorii străini căutau cu precauţie prilejurile de a culege informaţii; deputaţii, a căror atenţie fusese stârnită, făceau interpelări cu privire la evoluţia faptelor; iniţiativa particulară începuse să se manifeste prin întrebări provenind de la firmele comerciale care-şi luau libertatea de a prezenta sugestii sau căutau un punct de joncţiune pentru stabilirea de contacte între ele şi această cauză patriotică. Exista de acum un angrenaj şi, din moment ce exista, trebuia să acţioneze şi, din moment ce acţiona, începu să-şi ia avânt, iar când un automobil este accelerat

în câmp deschis, chiar dacă nu s-ar afla nimeni la volan, el va parcurge totuși o distanță de-a dreptul impresionantă, pe un traseu remarcabil.

În felul acesta se crease o propulsare concretă și viguroasă, iar contele Leinsdorf începu să o simtă ca atare. Își punea deci lornionul și citea cu minuție întreaga corespondență sosită, de la început până la sfârșit. Acestea nu mai erau acum propunerile și dorințele unor persoane necunoscute și pătimașe, de felul celor care-l covârșiseră la început, înainte ca întreaga împrejurare să se fi înscris în cursul reglementar; până și când aceste petiții sau revendicări proveneau din rândul maselor populare, erau totuși semnate de președinții unor societăți montane, ale uniunilor de libercugetători, ale asociațiilor caritabile pentru fete, ale corporațiilor de meseriași, ale grupurilor sociale și cetățenești și ale altora din acele grupări greu definibile, care o iau înaintea tranziției de la individualism la colectivism asemenea grămăjoarelor de gunoaie suflate de vânt la marginea rigolelor. Chiar dacă Alteța Sa nu era de acord cu toate cele ce i se cereau astfel, putea constata totuși în linii generale un progres esențial. Își lăsa la o parte lornionul, restituia documentul consilierului ministerial sau secretarului care i-l înmânase și aproba mulțumit cu o mișcare a capului fără a pronunța vreun cuvânt; avea simțământul că Acțiunea Paralelă se înscrisese în evoluția sa propice și că drumul adevărat urma cu certitudine să se contureze la timp.

Consilierul ministerial care primea îndărăt documentul îl așeza de obicei pe un teanc de alte acte de acest fel, iar când ultimul dintre ele ajungea să fie așezat deasupra, el căuta să citească în ochii Alteței Sale. Atunci gura Alteței Sale obișnuia să glăsuiască:

— Toate acestea sunt cât se poate de bune, dar nu putem spune nici *da*, nici *nu*, atâta vreme cât nu am convenit cu privire la ceea ce este determinant pentru țelurile noastre.

Era ceea ce consilierul ministerial citise în ochii Alteței Sale la fiecare din documentele anterioare, era întocmai și propria sa părere și, cum ținea în mână un creion mecanic placat cu foiță de aur, scria la sfârșitul fiecăruia din aceste documente formula magică *ass*. Această adnotare, utilizată

în serviciile publice ale Kakaniei, însemna *asserviert* sau, pe înțelesul tuturor, „amânat până la o decizie ulterioară" și reprezenta un simbol al grijii de a nu lăsa nimic să se piardă și de a nu precipita nimic în mod necuvenit. Astfel fu amânată cererea unui mărunt funcționar pentru un ajutor excepțional de lăuzie pentru soția sa, decizia urmând să fie adoptată când copilul avea să crească și să ajungă în situația de a-și câștiga singur traiul, și anume datorită faptului că până atunci problema ar fi putut fi eventual reglementată sub aspect juridic, funcționarul superior în ierarhie neavând inima să refuze el însuși petiția; amânată în acest fel era și cererea unei persoane influente sau cea a unui departament guvernamental important, dacă nu se dorea ca refuzul să fie interpretat ca o ofensă, deși se știa bine că de la un nivel la fel de influent exista o împotrivire la adresa acestei solicitări. Amânate erau toate cele care parveneau pentru întâia oară în fața unui departament oficial, și anume atât timp cât nu survenea un caz similar care să servească drept precedent.

Dar ar fi cu totul inadecvat ca această uzanță a departamentelor oficiale să constituie prilej de amuzament, căci și în afara serviciilor publice se aplică multor altor chestiuni formula *amânat până la o decizie ulterioară*. Cât de puțin mai înseamnă, de exemplu, faptul că în jurămintele de încoronare ale monarhilor continuă să intervină promisiunea de a purta război împotriva turcilor sau a păgânilor, când ne gândim că în istoria omenirii niciodată până acum nu a fost șters cu totul și nici nu a fost scrisă până la capăt o frază, din care cauză se ajunge uneori la acel ritm buimăcitor al progresului care aduce năucitor de bine cu înaintarea unui bou cu aripi. Cel puțin în serviciile oficiale se mai pierde câte ceva, în vreme ce în lume nu se pierde nimic. Astfel că formula aceasta a amânării până la o decizie ulterioară constituie una din adnotările fundamentale ale structurii noastre vitale. Când însă Alteța Sa considera că în discuție era o chestiune presantă, procedura era diferită. Într-o primă etapă, expedia sugestia respectivă la curte prietenului său, contele Stallburg, pentru a lămuri întrebarea dacă solicitarea putea fi luată în considerare la modul „definitiv, sub rezervă", cum se exprima el. După un timp oarecare venea

de fiecare dată răspunsul că expresia voinţei suverane nu putea fi pentru moment transmisă asupra acelei probleme şi că mai degrabă părea dezirabil ca opinia publică să fie lăsată să-şi formeze întâi punctul de vedere, iar chestiunea în discuţie să fie luată din nou în consideraţie la o dată ulterioară, potrivit cu ecoul pe care l-ar fi stârnit şi cu celelalte circumstanţe care ar mai fi urmat să se ivească. Dosarul care se formase între timp pornind de la sugestia respectivă trecea apoi la departamentul ministerial de resort şi se reîntorcea de acolo cu observaţia că nu se considera cuvenit să se ia o decizie oficială independentă în cadrul acestui departament, iar când se ajungea în acea etapă, contele Leinsdorf îşi făcea o notiţă să propună într-una din primele şedinţe ale comitetului executiv constituirea unei subcomisii interministeriale pentru studierea chestiunii.

El nu lua o decizie inexorabilă decât într-o singură situaţie, şi anume când survenea un document care nu purta nici semnătura vreunui preşedinte oarecare, nici a vreunei corporaţii ecleziastice, ştiinţifice sau artistice oficial recunoscute. O astfel de scrisoare îi parveni în zilele acelea venind de la Clarisse, în care ea făcea referire la Ulrich şi propunea constituirea unui An austriac Nietzsche, totodată solicitând o intervenţie în favoarea asasinului de prostituate Moosbrugger; ea se simţea chemată ca femeie să propună o astfel de conduită, scria ea, pe baza coincidenţei semnificative care consta în faptul că Nietzsche fusese bolnav mintal şi Moosbrugger era şi el astfel. Ulrich reuşi să-şi mascheze doar anevoie iritarea sub o glumă atunci când contele Leinsdorf îi arătă acea scrisoare, pe care el o recunoscuse după scrisul caracteristic, neformat, dar şi după *t*-urile gros tăiate şi după sublinierile greoaie. Totuşi contele Leinsdorf, care credea că-i înţelegea stânjeneala, spuse grav şi binevoitor:

— Nu e lipsită de interes. Este, aş spune, scrisă cu ardoare şi fermitate; dar trebuie din nefericire să clasăm orice asemenea propunere izolată *ad acta*, căci altminteri nu mai ajungem nicăieri. Poate transmiţi dumneata această epistolă doamnei Tuzzi, vara dumitale, căci pari să o cunoşti personal pe doamna care a expediat-o?

57

Marea însufleţire. Diotima are nişte experienţe stranii cu privire la natura marilor idei

Ulrich băgă în buzunar scrisoarea, pentru a o face să dispară, dar, oricum, nu ar fi fost uşor să discute cu Diotima în acea chestiune, căci, de la apariţia articolului cu privire la Anul Austriei, aceasta se simţea cuprinsă de o stare de însufleţire incoerentă. Nu numai că Ulrich îi transmitea, pe cât posibil necitite, toate documentele pe care le primea de la contele Leinsdorf, ci şi poşta îi aducea zilnic teancuri de scrisori şi decupaje din ziare, librarii îi trimiteau teancuri imense de cărţi pentru avizare, traficul creştea în casa ei aşa cum cresc apele mării când vântul şi luna îşi reunesc puterile ca să le aspire, dar nici telefonul nu se mai odihnea nici o clipă şi, dacă micuţa Rachel nu ar fi oficiat la aparat cu râvna unui arhanghel şi nu ar fi furnizat ea însăşi cele mai multe din informaţiile cerute, pentru că îşi dădea seama că nu o putea tulbura necontenit pe stăpâna ei, Diotima s-ar fi prăbuşit cu totul sub povara acestor solicitări.

Această epuizare nervoasă, pe care nu o atingea niciodată cu toate că îi pulsa permanent în trup, determinându-l să tremure de însufleţire, îi dăruia însă Diotimei o stare de fericire pe care nu o mai cunoscuse până atunci. Era o înfiorare, o revărsare cotropitoare a sentimentului propriei importanţe, un huruit tăcut ca acela al presiunii într-o piatră aşezată în cheia de boltă a edificiului cosmic, o agitaţie abstractă ca aceea stârnită de senzaţia neantului, ca atunci când te opreşti pe vârful unui munte de departe dominând tot restul. Într-un cuvânt, era sentimentul poziţiei proprii, pe care fiica unui modest profesor de liceu şi tânăra soţie a unui viceconsul burghez, aşa cum, în ciuda ascensiunii sale, ea îşi menţinuse prospeţimea făpturii, o trăia acum, deodată

conştientă de situaţia cea nouă. Un asemenea simţământ al poziţiei proprii constituie una din condiţiile, de obicei neremarcate, dar fundamental importante, ale existenţei, tot astfel cum nu suntem conştienţi de faptul că pământul se învârteşte sau de felul în care participăm personal la propriile noastre percepţii. Omul îşi poartă cea mai mare parte a propriei vanităţi – odată ce a fost învăţat că nu se cuvine să o închidă în inimă – sub propriile picioare, în vreme ce păşeşte pe pământul unei mari patrii, al unei religii sau al unei trepte pe scara impozitelor, iar în lipsa unei asemenea poziţii sociale îi ajunge fie şi un lucru pe care poate să-l obţină oricine, ca să se afle pe vârful, în acel moment cel mai înalt, al coloanei de timp înălţate din nimicnicie, adică să trăiască tocmai în momentul în care toţi cei dinaintea lui s-au transformat în ţărână şi cei de după el nu sunt încă de faţă. Dacă însă această vanitate, acest orgoliu, de obicei inconştient, creşte şi dintr-un motiv oarecare urcă de la picioare la cap, atunci poate să ia naştere o blândă nebunie, asemănătoare cu cea a tinerelor fecioare care-şi închipuie că sunt însărcinate şi vor da naştere nici mai mult, nici mai puţin decât globului pământesc. Însuşi şeful de departament Tuzzi îi făcea acum Diotimei cinstea de a se informa pe lângă ea de evoluţia lucrurilor şi de a o ruga uneori să preia câte o măruntă misiune, cu care prilej surâsul însoţindu-i în mod obişnuit remarcile formulate în acel salon făcea loc unei gravităţi pline de demnitate. Nici acum nu se ştia încă în ce măsură suveranul avea să considere pe placul său planul de a se vedea instalat în fruntea unei mişcări internaţionale pacifiste, însă în legătură cu această posibilitate repetă cu îngrijorare rugămintea ca Diotima să nu se implice în nici un fel de iniţiativă în domeniul politicii externe fără a-i cere în prealabil sfatul. El o sfătui că dacă vreodată avea să se ivească de undeva o sugestie mai serioasă în direcţia unei acţiuni internaţionale în favoarea păcii, trebuia să aibă de îndată toată grija ca de acolo să nu survină complicaţii de natură politică. O idee atât de generoasă nu trebuia în nici un caz respinsă, îi explică el soţiei sale, nici chiar atunci când s-ar fi ivit posibilitatea de a fi tradusă în practică, însă era neapărat

necesar ca de la bun început să fie lăsate deschise toate posibilităţile de manevrare şi de repliere. El îi explică apoi Diotimei deosebirile dintre dezarmare, o conferinţă de pace şi o reuniune la vârf, coborând în ordine ierarhică până la acea anterior menţionată fundaţie pentru decorarea Palatului Păcii de la Haga cu fresce ale artiştilor austrieci şi nu mai stătuse nicicând de vorbă într-un mod atât de obiectiv cu soţia sa. Uneori se mai întorcea chiar în dormitor, strângându-şi servieta sub braţ, pentru a-şi completa expunerile, ca atunci când uitase să adauge că el personal considera tot ceea ce era legat de numele Austriei universale ca fiind posibil de înţeles cu adevărat numai în combinaţie cu o iniţiativă pacifistă sau umanitară, ca să nu se creeze impresia că s-ar acţiona într-un mod primejdios, lipsit de responsabilitate sau ceva de acest gen. Diotima răspundea cu un surâs răbdător:

— Mă voi strădui să ţin seama de sfaturile tale, dar nu trebuie să-ţi formezi o părere exagerată despre importanţa pe care ar avea-o pentru noi problemele de politică externă. Există în momentul de faţă o exaltare de natură să ne mântuiască pe plan intern şi ea vine din adâncurile anonime ale maselor populare; nici nu ştii de cât de multe cereri şi propuneri sunt eu copleşită în fiecare zi.

Ea era admirabilă; căci trebuia să lupte, fără să permită să se observe, cu dificultăţi enorme. În deliberările marelui comitet, organizate pe problemele religiei, dreptului, agriculturii, educaţiei şi aşa mai departe, toate sugestiile mai importante întâmpinau aceeaşi rezervă plină de răceală şi de îngrijorare pe care Diotima o cunoştea atât de bine de la soţul ei, pe vremea când acesta nu devenise încă atât de atent. Uneori se simţea cu totul descurajată, pierzându-şi răbdarea şi nu putea să-şi ascundă sieşi că această rezistenţă a lumii inerte din jur avea să fie greu de învins. Cu cât era mai limpede pentru ea faptul că Anul Austriei reprezenta un an al Austriei universale şi că naţiunea austriacă trebuia să reprezinte modelul pentru naţiunile lumii, lucru pentru care nu era nevoie decât să se dovedească faptul că puterile spirituale îşi aveau în Austria adevărata lor patrie, cu atât mai limpede se arăta că acest adevăr avea nevoie, ca să fie pe

înțelesul celor mai înceți la minte, de un conținut special și că trebuia să fie întregit cu o idee care să iasă în întâmpinarea înțelegerii prin natura sa mai mult concretă decât generală. Diotima studia ceasuri întregi, cufundată în numeroase cărți, pentru a găsi o idee care să îndeplinească această condiție; firește, aceasta trebuia să fie o idee reprezentativă austriacă, însă Diotima trăi niște experiențe stranii în ce privește natura marilor idei.

Se vădi că ea trăia în vremuri mărețe, căci abundau de idei mărețe; însă e greu de imaginat cât de anevoios se traduc în realitate ideile mărețe și cele mai importante, îndată ce au fost create toate condițiile, în afară de una singură, și anume de a o fi identificat pe cea mai măreață și mai importantă! De fiecare dată când Diotima aproape că se decisese în favoarea uneia dintre idei, trebuia să remarce că ar fi fost de asemenea măreț să se traducă în fapt și contrariul acesteia. Așa se prezentau lucrurile, iar ea nu avea cum să le schimbe. Idealurile au niște proprietăți bizare, printre care și aceea că se transformă în contrariul lor când vrei să le urmezi întocmai. De exemplu, Tolstoi și Bertha Suttner – doi scriitori despre care la vremea aceea se vorbea cam în aceeași măsură – dar cum poate omenirea, gândea Diotima, să-și asigure fără mijloace violente ceva atât de neînsemnat cum ar fi până și un pui fript? Ce să facem cu soldații dacă, așa cum pretind ambii scriitori, trebuie să încetăm să ucidem? Rămân fără o sursă de câștig, sărmanii de ei, și vin vremuri de aur pentru criminali. Dar asemenea propuneri fuseseră formulate și se auzea că începuseră să se strângă semnături în favoarea lor. Diotima nu izbutise niciodată să-și închipuie o viață fără adevăruri eterne, dar acum observă spre surpriza ei că fiecare adevăr etern exista în variantă dedublată sau chiar multiplicată. Din cauza aceasta oamenii raționali, în cazul de față fiind în discuție șeful de departament Tuzzi, a cărui onoare se vedea astfel într-un fel răzbunată, manifestă o adânc înrădăcinată neîncredere față de adevărurile eterne; firește, nu contesta niciodată că ele erau indispensabile, însă nutrea convingerea că oamenii care le acceptau ad litteram erau de-a dreptul nebuni. După părerea

sa – pe care i-o împărtăşea îndatoritor soţiei sale –, idealurile omeneşti impuneau nişte solicitări excesive care i-ar fi putut împinge la pierzanie pe cei implicaţi, dacă nu cumva, de la bun început, nu ar fi decis să nu le ia cu totul în serios. Cea mai bună dovadă, adăuga Tuzzi, o constituia faptul că termeni precum „ideal" şi „adevăr etern" nici nu se rosteau în serviciile oficiale, unde se tratau chestiuni serioase; vreunui referent căruia i-ar fi trecut prin minte să le utilizeze într-un act oficial i s-ar fi dat de înţeles imediat că era recomandabil să se supună unui consult în vederea obţinerii unui concediu medical. Însă chiar dacă Diotima îl asculta tulburată, extrăgea din asemenea ceasuri de slăbiciune până la urmă iarăşi forţe noi pentru a se adânci în studiile ei.

Până şi contele Leinsdorf era surprins de energia ei spirituală, când în cele din urmă găsi timpul să o viziteze pentru a se consulta cu ea. Alteţa Sa dorea o manifestaţie care să izvorască din rândurile poporului. El voia în mod sincer să afle voinţa maselor populare şi s-o limpezească printr-o influenţă exercitată cu grijă de la nivel sus-pus, pentru că intenţiona apoi să i-o prezinte Maiestăţii Sale, nu ca pe un ritual de sorginte bizantină, ci ca pe un semn al autodeterminării naţiunilor care sălăşluiau în vârtejul democraţiei. Diotima ştia că Alteţa Sa ţinea în continuare la ideea de „împărat pacifist" şi la o manifestare strălucită a adevăratei Austrii, chiar dacă nu refuza din principiu propunerea privind o Austrie universală, în măsura în care prin aceasta ar fi conferit expresia adecvată simţământului unei familii de naţiuni reunite în jurul suveranului lor. Din această familie Alteţa Sa excludea de altfel, de o manieră tainică şi tacită, Prusia, deşi el personal nu găsea nimic de obiectat împotriva doctorului Arnheim şi-l definise chiar în mod explicit ca fiind o persoană interesantă.

— Desigur, nu vrem să afişăm nimic patriotic în înţelesul perimat al cuvântului, afirma el; trebuie să trezim la realitate, să deşteptăm naţiunea, lumea. Găsesc că ideea instituirii unui An al Austriei este de-a dreptul frumoasă şi le-am spus de fapt eu însumi ziariştilor că ar trebui să canalizăm reprezentările opiniei publice spre un asemenea ţel. Dar,

draga mea, dacă menţinem ideea acestui An al Austriei, ţi-ai pus oare problema ce anume vom întreprinde în anul acesta? Vezi, aici ne confruntăm cu o problemă! Suntem nevoiţi să edificăm acest aspect. Trebuie să influenţăm faptele şi de la nivelul superior, altminteri iniţiativa va fi preluată de elementele imature. În ceea ce mă priveşte, nu găsesc absolut deloc timp să-mi formez eu însumi o idee!

Diotima găsi că Alteţa Sa părea îngrijorat şi răspunse cu însufleţire:

— Acţiunea trebuie să fie încununată de un mare simbol, în caz contrar se năruie totul! Într-atât situaţia este certă. Acesta trebuie să cucerească inima lumii întregi, dar are nevoie şi de o influenţă care să pornească de sus. Lucrul e incontestabil. Anul Austriei este o propunere excelentă, însă după părerea mea un An universal ar fi şi mai frumos; un An al Austriei universale, în care spiritul european să-şi poată găsi în Austria adevărata sa patrie!

— Cu grijă! Cu grijă! avertiză contele Leinsdorf, care rămăsese adesea surprins de îndrăzneala mentală a prietenei sale. Ideile dumitale sunt poate, totuşi, oarecum excesive, Diotima! Le-ai mai adus cândva în discuţie, dar nu putem fi niciodată îndeajuns de precauţi! Ce te-ai gândit deci că s-ar cuveni să facem în acest An universal?

Însă cu această întrebare contele Leinsdorf, împins de acea franchețe care imprima o notă personală gândirii sale, atinse tocmai punctul cel mai dureros de vulnerabil al Diotimei.

— Alteță, replică ea după oarecare ezitare, aceasta este cea mai grea întrebare din lume, la care aşteptaţi un răspuns din partea mea. Intenţionez să invit cât mai curând posibil un cerc alcătuit din oamenii de notorietate, scriitori şi gânditori, şi aştept sugestiile acestei congregaţii înainte de a spune eu însămi ceva.

— Aşa este bine! exclamă Alteţa Sa, îndată câştigat de ideea unei amânări. Aşa este bine! Nu poţi fi îndeajuns de prevăzător! Dacă ai şti ce-mi este dat să aud în fiecare zi!

58

Acţiunea Paralelă trezeşte îndoieli. În istoria omenirii nu există însă restaurare voluntară

Alteţa Sa găsi odată timp să vorbească mai pe îndelete cu Ulrich.

— Mie nu-mi prea place doctorul acesta, Arnheim, i se confesă el. Desigur, un om din toate punctele de vedere plin de spirit, nu e de mirare faptul că vara dumitale e impresionată; însă, la urma urmelor, e prusac. Are un anume fel de a ne privi. Ştii, când eram copil, în anul şaizeci şi cinci, răposatul meu tată a primit ca oaspete la o vânătoare la castelul Chrudim pe cineva care arăta întocmai; un an după aceea ieşi la iveală că nimeni nu ştia cine îl invitase la noi şi că fusese vorba despre un maior de stat-major din armata prusacă! E de la sine înţeles că nu vreau să sugerez nimic, dar mie personal nu-mi e agreabil faptul că acest Arnheim ştie totul în ceea ce ne priveşte.

— Alteţă, spuse Ulrich, îmi pare bine că îmi oferiţi prilejul să vă vorbesc deschis. E timpul să se întâmple ceva; eu aflu nişte lucruri care mă pun pe gânduri, despre care nu este indicat ca un observator străin să aibă cunoştinţă. Acţiunea Paralelă ar trebui, nu-i aşa, să stârnească sentimente înviorătoare în rândurile tuturor? Cu certitudine este ceea ce urmăreşte Alteţa Voastră?

— Întocmai, firește!

— Însă se întâmplă exact contrariul! exclamă Ulrich. Am impresia că ea îi întristează şi-i pune în mod evident pe gânduri pe toţi oamenii cultivaţi!

Alteţa Sa clătină din cap, rotindu-şi degetele mari unul în jurul altuia, ceea ce făcea totdeauna când era cuprins de o stare de spirit de îngândurare întunecată. De fapt, avusese şi el nişte experienţe asemănătoare cu cele pe care i le relata acum Ulrich.

— De când a devenit de notorietate faptul că aş avea ceva în comun cu Acţiunea Paralelă, îi relată Ulrich, nu trec bine nici trei minute, când mă întâlnesc cu cineva care începe să discute cu mine despre chestiuni mai generale, fără ca să-mi spună: „În ultimă instanţă, ce urmăriţi cu Acţiunea Paralelă? A trecut vremea măreţelor înfăptuiri, la fel şi cea a oamenilor importanţi!".

— Desigur, doar ei înşişi reprezentând o excepţie! interveni Alteţa Sa. Cunosc şi aud la rândul meu asemenea afirmaţii. Marii industriaşi îi critică pe politicienii care nu le oferă suficiente tarife protecţioniste, iar politicienii îi critică pe industriaşii care le asigură prea puţini bani pentru fondurile electorale.

— Foarte adevărat! îşi continuă Ulrich expunerea. Chirurgii gândesc desigur că din zilele de glorie ale lui Billroth până în vremea noastră chirurgia a progresat; dar afirmă că restul medicinei şi ştiinţa în ansamblul ei aduc prea puţine foloase chirurgiei. Aş putea susţine chiar, dacă-mi permite Alteţa Voastră, că până şi teologii sunt convinşi că teologia a ajuns astăzi într-un fel mai departe decât pe vremea lui Hristos.

Contele Leinsdorf îşi ridică mâna într-un gest de protest plin de indulgenţă.

— Bine, vă cer iertare dacă am spus ceva necuvenit şi, de altfel, nici măcar necesar; căci ceea ce aş dori să supun atenţiei Alteţei Voastre pare să aibă o semnificaţie de ordin cu totul general. Chirurgii, spuneam, susţin că cercetările ştiinţifice nu dau pe de-a-ntregul rezultatele aşteptate. Dacă, dimpotrivă, stăm de vorbă cu un om de ştiinţă despre vremea noastră, el se plânge că aspiră, în general, să-şi lărgească puţin vederile, dar că la teatru se plictiseşte şi nu găseşte nici un roman care să-l distreze şi să-l intereseze. Dacă stăm de vorbă cu un scriitor, acesta afirmă că nu mai există nici o credinţă. Iar dacă discutăm, pentru a-i ignora pe teologi, cu un pictor, putem să fim foarte siguri că va susţine că într-o epocă slujită de o literatură şi filosofie atât de jalnice pictorii nu îşi pot da măsura. Nu întotdeauna aruncă vina unul pe celălalt în ordinea expusă adineaori, firește, dar de fiecare dată e ca la un joc de Popa Prostu', dacă Alteţa Voastră

știe cum se desfășoară, sau alte jocuri de cărți pentru copii; oricum, nu sunt în măsură să vă explic principiul sau teorema care fundamentează acest fenomen! Mi-e teamă că va trebui să constatăm că fiecare e mulțumit cu sine însuși, în ce-l privește, dar privind lucrurile în ansamblul lor, dintr-un oarecare motiv universal, nimeni nu se simte bine în propria lui piele și se pare că Acțiunea Paralelă e făcută parcă anume pentru a scoate acest aspect la iveală.

— Dumnezeule, replică Alteța Sa la toate aceste detalieri, fără să devină evident ce anume îl determinase să exclame astfel, pretutindeni nimic altceva decât ingratitudine!

— De altfel, continuă Ulrich, am strâns deja două mape pline cu propuneri scrise, de ordin general, pe care n-am avut încă prilejul să le prezint Alteței Voastre. Am și adnotat prima mapă cu inscripția „Îndărăt la...!". Remarcabil de multe persoane ne informează anume că în vremurile de demult lumea se afla într-o situație mai bună decât acum și că Acțiunea Paralelă nu are altceva de făcut decât să ne readucă în acea situație. Dacă trec cu vederea nostalgia firească după credință, coexistă și curente care propagă mișcarea îndărăt la baroc, la gotic, la starea naturală, la Goethe, la dreptul german, la puritatea morală și multe altele.

— Hm, da; dar poate că pe undeva e inclusă și o idee adevărată, iar noi nu ar trebui s-o descurajăm? opină contele Leinsdorf.

— Tot ce se poate; dar cum să formulăm răspunsurile? „După o examinare matură a interesantei comunicări a Domniei Voastre cu privire la cutare și cutare chestiune, considerăm, cu toate acestea, că nu e momentul..."? Sau: „Am citit cu deosebit interes scrisoarea, vă rugăm să ne comunicați mai în amănunt dorințele Domniei Voastre cu privire la restaurarea lumii în baroc, în gotic *et caetera*"?

Ulrich surâdea, însă contele Leinsdorf considera că în clipa aceea interlocutorul său era oarecum prea jovial și-și rotea, în semn de protest, cu o forță sporită degetele groase unul în jurul celuilalt. Chipul său, cu mustața în furculiță, amintea, în asprimea pe care și-o asumase acum, de epoca lui Wallenstein, iar apoi făcu o declarație cu totul și cu totul remarcabilă.

— *Herr Doktor*, spuse el, în istoria umanităţii nu există restaurare voluntară!

Această aserţiune îl surprinse înainte de toate pe contele Leinsdorf însuşi, căci la drept vorbind avusese intenţia să spună cu totul altceva. El era conservator, iar Ulrich îl iritase, astfel încât ar fi vrut să facă observaţia că burghezia desconsiderase spiritul universal al bisericii catolice şi acum suferea urmările. Ar fi fost dezirabil de asemenea să laude vremurile centralismului absolutist, când lumea continua să fie condusă de persoane cu simţul răspunderii, potrivit unor principii unitare. Dar deodată, pe când îşi căuta cuvintele, îi trecuse prin minte că ar fi fost cu adevărat neplăcut surprins dacă s-ar fi trezit într-o dimineaţă fără baia lui caldă şi fără drumul de fier, iar în loc de ziarele de dimineaţă ar fi trecut pe străzi doar un crainic imperial călare. Astfel, contele Leinsdorf reflectă: „Ce-a fost odată nu va mai fi niciodată în acelaşi fel" şi, în timp ce gândea astfel, rămase foarte uimit. Căci, presupunând că în istorie n-ar fi existat nici un fel de revenire de bunăvoie, faptul ar fi însemnat că omenirea ar fi fost asemenea unui etern rătăcitor, pentru care nu mai există nici cale de întoarcere, nici vreun punct de sosire undeva, ceea ce era într-adevăr o stare de lucruri absolut remarcabilă.

Adevărul este că Alteţa Sa poseda o calitate excepţională, şi anume putea menţine, exercitând un control ferm, despărţite două gânduri care se contraziceau unul pe altul, astfel încât să nu se întâlnească în conştiinţa sa, însă pe de altă parte s-ar fi cuvenit ca el să respingă această idee, ca fiind contrară tuturor principiilor sale. Doar că el prinsese oarecare simpatie faţă de Ulrich şi, în măsura în care îndatoririle îi lăsau timp, îi făcea mare plăcere să-i explice în mod strict logic problemele politice acestui om cu mintea vie, care îi fusese atât de bine recomandat şi al cărui unic defect era acela că, prin condiţie aparţinând păturilor burgheze mijlocii, era întru câtva un *outsider* în chestiunile cu adevărat importante. Odată însă ce începea cu logica, domeniu în care un gând decurge de la sine din cel precedent, nu mai ştia până la urmă cum avea să se termine totul. Din această cauză,

contele Leinsdorf nu-şi retrase declaraţia, ci, păstrând acum tăcerea, se mulţumi să-l privească pătrunzător pe Ulrich.

Ulrich ridică acum şi cea de a doua mapă şi folosi această pauză pentru a-i întinde Alteţei Sale ambele dosare.

— Celei de a doua m-am simţit nevoit să-i dau titlul „Înainte către... !", începu el să explice, însă Alteţa Sa tresări şi constată că timpul pe care-l avea la dispoziţie se isprăvise. Rugă deci stăruitor ca acea convorbire să fie continuată cu o altă ocazie, când urma să aibă un răgaz mai îndelungat.

— De altfel, vara dumitale va lansa invitaţii la o reuniune a gânditorilor de elită, cu scopul de a discuta aceste probleme, îl informă, deja îndreptându-se spre ieşire. Participă şi dumneata; te rog, du-te neapărat; nu ştiu dacă mie are să-mi fie îngăduit să fiu de faţă!

Ulrich îşi strânse dosarele, iar contele Leinsdorf se mai întoarse o dată din semiîntunericul uşii deschise.

— E firesc ca o mare experienţă să stârnească descurajare în rândul tuturor; dar, până la urmă, o să-i determinăm să îşi revină!

Sentimentul datoriei nu-i permitea să-l părăsească pe Ulrich fără o vorbă de încurajare.

59

Moosbrugger meditează

Între timp Moosbrugger se instalase, pe cât putuse de bine, în noua sa închisoare. Nici nu se închisese bine uşa că şi începură să urle la el. Când protestase, îl ameninţară cu bătaia, dacă-şi mai amintea el bine. Fu aruncat într-o celulă izolată. La plimbările prin curte avea mâinile încătuşate şi paznicii erau toată vremea cu ochii pe el. Fusese tuns scurt, fără să se ţină seama de faptul că sentinţa împotriva lui nu fusese confirmată încă, dar probabil pentru a i se lua măsura în vederea execuţiei. Sub pretextul dezinfectării fusese frecat pe tot corpul cu un săpun grosolan, urât mirositor. Era un

veteran în chestiuni de felul acesta şi ştia că nici una din măsurile acelea nu erau legale, dar în spatele gratiilor nu era uşor să-şi apere drepturile. Făceau cu el ce voiau ei. Ceru să fie dus în faţa comandantului închisorii şi formulă o plângere. Conducerea fu silită să recunoască într-adevăr că unele măsuri nu erau regulamentare, însă aici nu era vorba de o pedeapsă, i se spuse, ci de măsuri de precauţie. Moosbrugger se plânse şi la preotul închisorii; însă acesta era un bătrânel cumsecade, a cărui binevoitoare grijă pentru păstorirea sufletelor suferea de îngrădirea anacronică de a nu trata delictele sexuale. Avea oroare de asemenea crime, cu toată lipsa de înţelegere a unui trup care nu sondase limitele acestui domeniu şi era de-a dreptul bulversat constatând că Moosbrugger, cu aspectul său de om cinstit, stârnea în el simţăminte de compasiune personală; îl trimise deci la medicul instituţiei, în vreme ce el însuşi, ca în toate cazurile de acest fel, se mulţumi să înalţe o rugăciune către Creator, o rugăciune care nu mai intra în amănunte şi unde era vorba la modul atât de general de rătăcirile pământeşti, încât în rugăciunea propriu-zisă Moosbrugger fu inclus în aceeaşi manieră cu liber-cugetătorii şi ateii. Medicul închisorii îi comunică pe de altă parte lui Moosbrugger că lucrurile de care se plângea el nu erau chiar atât de rele, îl bătu încurajator pe umăr şi nu se lăsă convins în nici un chip să dea curs plângerii sale, căci – dacă Moosbrugger înţelegea bine – oricum ar fi fost inutil, din moment ce autorităţile în materie de medicină nu soluţionaseră problema dacă el era bolnav sau simulant. Moosbrugger, furios, avea impresia că oamenii aceia vorbeau doar despre ceea ce le convenea şi că felul acesta de a pune problema le dădea puterea de a se comporta cu el cum voiau. Avea acel simţământ al oamenilor simpli că ar trebui să li se taie limba celor educaţi. Se uita la chipul doctorului, cu cicatricele sale de la dueluri, la cel arid pe dinăuntru al preotului, la chipul auster şi aşezat, de funcţionar oficial, al comandantului închisorii, vedea că aceştia îl priveau la rândul lor, fiecare altfel, şi pe toate acele chipuri se afla ceva inaccesibil lui, dar care le era comun tuturor, ceva care fusese toată viaţa duşmanul său.

Presiunea prin care orice om, cu propria sa infatuare, este constrâns să se înghesuie anevoie printre toate celelalte

aparitii trupesti se relaxase oarecum sub acoperisul închisorii, în ciuda disciplinei care domnea acolo, căci toti trăiau în asteptare si relatiile de viată dintre oameni, chiar dacă erau grosolane si violente, erau destrămate pe dinăuntru de o umbră de irealitate. După încordările la care fusese supus în timpul procesului, Moosbrugger reactionă acum printr-o destindere a întregului său trup viguros. Avea senzatia că era ca un dinte care se clătina. Îl chinuia o mâncărime pe toată pielea. Se simtea contaminat, îi mergea mizerabil. Prezenta o hipersensibilitate dureroasă fată de orice, pe care o trăia nelămurit prin tot corpul si toti nervii, asa cum i se întâmpla să simtă uneori; femeia care acum se afla sub pământ si care-l vârâse în toată complicatia aceea îi apărea ca o nenorocită de scorpie, sordidă în comportamentul fată de un copil, asa cum se gândea la ea în comparatie cu sine însusi. Cu toate acestea, în linii mari Moosbrugger nu era nemultumit; putea să-si dea seama, după diverse semne, că era acolo o persoană importantă, iar acest fapt îl măgulea. Până si tratamentul de care se bucurau toti condamnatii fără deosebire îi făcea plăcere. Statul trebuia să-i hrănească, să-i spele, să-i îmbrace si să se preocupe de munca, sănătatea, cărtile si cântecele lor, din momentul în care ei se făcuseră vinovati de ceva, în timp ce înainte nu le acordase nicicând atentie. Moosbrugger gusta atentia al cărei obiect se constituia, chiar dacă era severă, asemenea unui copil care a reusit să o silească pe mama lui să se ocupe, fie si enervată, de el; dar n-ar fi vrut ca aceasta să dureze mult; gândul că ar fi putut fi gratiat prin transformarea sentintei în închisoare pe viată sau că ar fi putut fi trimis la un ospiciu trezea în el acea rezistentă pe care o resimtim când toate eforturile de a scăpa de viata noastră de dinainte ne aruncă mereu îndărăt în aceleasi conditii de viată detestate. Stia că avocatul lui se străduia să obtină redeschiderea procedurii si că ar fi trebuit să mai fie examinat o dată, însă se hotărâse să adopte din timp pozitie împotriva acestei măsuri si să insiste să fie executat.

Mai presus de orice, petrecerea sa din viată trebuia să fie plină de demnitate, ceea ce devenise acum pentru el o chestiune de principiu, căci viata lui fusese o luptă pentru propriile

drepturi. În celula sa izolată, Moosbrugger medita asupra acestei teme – care anume erau drepturile sale. Nu ar fi fost în măsură să le enumere. Dar era exact lucrul de care, de-a lungul întregii sale vieţi, fusese privat. În momentul în care îl străbătu acest gând fu năpădit de emoţie. I se încorda limba şi începea să i se mişte ca un armăsar în trap spaniol; până într-atât ar fi vrut să se poată exprima la modul cel mai ales cu putinţă. „Drepturile mele," gândi el cu o încetineală extremă, pentru a-şi preciza această noţiune şi o rumegă ca şi cum ar fi discutat-o cu cineva, „asta este ca atunci când faci ceva care nu e drept sau aşa ceva, nu?" – şi deodată îşi dădu seama: „Drepturile sunt legea". Astfel se prezentau lucrurile; drepturile sale erau legea sa! Îşi întoarse privirile spre priciul său de lemn ca să se aşeze, se roti cu tot trupul, încet şi meticulos, trase zadarnic de scândurile prinse de duşumea şi se aşează ezitând. Legea lui îi era refuzată! Îşi aminti de soţia meşterului său, pe care o avusese când de-abia împlinise şaisprezece ani. Visase că era un vânt rece care îi sufla în pântece, pe urmă i se risipise în tot trupul, ţipase, căzuse din pat şi în dimineaţa următoare îşi simţise tot trupul ca şi când i-ar fi fost stâlcit în bătaie. Alţi ucenici îi povestiseră odată că dacă îi arăţi unei femei pumnul în aşa fel încât degetul gros să fie vizibil între degetul mijlociu şi arătător, ea n-avea să poată rezista. În capul lui se învălmăşiseră toate; cu toţii îi spuneau că ei verificaseră procedeul, dar când se gândea să-l încerce şi el, îi fugea pământul de sub picioare sau avea senzaţia că deodată capul îi stă altminteri pe gât decât fusese el obişnuit, pe scurt, cu el se petrecea ceva care se deosebea, fie şi cât de puţin, de ordinea firească a lucrurilor şi nu mai era deloc sigur de nimic.

— Stăpână, spusese, aş vrea să fac ceva frumos pentru matale...

Erau singuri, ea îl privise în ochi, trebuie să fi citit ceva acolo şi răspunsese:

— Ieşi afară de-aici, din bucătărie!

Atunci el îi ridicase în faţă pumnul cu degetul gros ieşind la iveală cum îl învăţaseră. Vraja nu acţionă însă decât pe jumătate; stăpâna se făcu roşie ca focul la faţă şi, până să

apuce el să se ferească, îl pocni peste faţă cu lingura de lemn pe care o ţinea în mână; îşi dădu seama ce s-a întâmplat de-abia când începu să-i curgă sângele peste buze. Însă clipa aceea şi-o amintea acum bine, căci sângele i se învârtejise deodată zvâcnindu-i îndărăt, izbucni în sus şi i se revărsă prin ochi; se aruncase asupra femeii voinice care-l insultase într-un chip atât de ruşinos, apăruse meşterul, şi ceea ce se întâmplase începând din clipa aceea şi până în momentul în care se trezise în stradă cu picioarele tremurând şi boarfele care îi fuseseră aruncate în urmă era ca şi cum i s-ar fi sfâşiat în faţa ochilor o pânză mare, roşie. Astfel îi fusese batjocorită şi călcată în picioare legea lui şi el reîncepuse să rătăcească fără rost. Poate un om să-şi găsească legea pe drum?! Toate femeile erau de dinainte de drept ale cine ştie cui şi toate merele şi toate culcuşurile în care ar fi putut să se odihnească; iar jandarmii şi judecătorii erau mai răi decât câinii.

Însă ce anume era lucrul acela pentru care cu toţii îl înşfăcau mereu şi pentru ce îl aruncau în închisori şi în ospicii, iată ceea ce Moosbrugger nu ajunsese niciodată să înţeleagă prea bine. Stătea cu ochii holbaţi pe duşumeaua din faţa lui sau privea încordat în colţurile celulei; se simţea ca unul căruia i-ar fi scăpat din mâini o cheie. Nu reuşea să o găsească nicăieri; duşumeaua şi colţurile celulei reapăreau dintr-odată cenuşii şi umile la lumina zilei, după ce până adineaori fuseseră ca pământul peste care păşeşti în vis, de unde creşte pe neaşteptate câte o fiinţă sau un lucru, îndată ce a căzut acolo un cuvânt. Moosbrugger se străduia să gândească logic. Nu izbutea să-şi amintească bine decât de locurile unde începuse totul. Ar fi putut să le numere pe degete şi să le descrie. Cândva fusese la Linz, altă dată la Brăila. Ani întregi trecuseră între ele. În cele din urmă, aici, în oraş. Vedea fiecare piatră în faţa ochilor. Atât de limpede cum pietrele nici nu sunt în realitate. Îşi amintea şi de starea proastă în care intra de fiecare dată. Ca şi cum ar fi avut otravă în vine în loc de sânge, s-ar fi putut spune, sau ceva de felul acesta. Cândva, lucra în aer liber şi treceau femei pe lângă el; nu voia să se uite la ele pentru că-l agasau, dar mereu îi treceau altele şi altele prin faţă; în cele din urmă

ochii lui începură să le urmărească, o făcea cu repulsie şi tot aşa mereu, rotirea aceasta încoace şi încolo a ochilor, ca şi cum i s-ar fi mişcat prin smoală topită sau prin ciment care se întăreşte. Pe urmă îşi dădu seama că începea să-i devină greoi gândul. El gândea oricum cu încetineală, cuvintele îl costau efort, nu avea niciodată cuvinte îndeajuns şi uneori, când stătea de vorbă cu cineva, se întâmpla ca acela să-l privească deodată surprins şi să nu înţeleagă cât de elocvent devenea câte un cuvânt izolat când Moosbrugger îl pronunţa cu încetineală. Îi invidia pe toţi cei care învăţaseră încă de tineri să vorbească uşor; lui cuvintele îi făceau în ciudă tocmai atunci când avea mai multă nevoie de ele şi i se lipeau ca guma de gingii, atunci treceau uneori momente nemăsurate până când desprindea câte o silabă şi o scotea iarăşi la iveală. Nu s-ar fi putut respinge explicaţia că toate acestea nu mai reprezentau ceva firesc. Când însă el spuse la judecată că francmasonii sau iezuiţii sau socialiştii erau cei care-l persecutau, nu-l mai înţelegea nimeni. Juraţii erau în stare să vorbească oricum mai bine decât el şi-l acuzau în toate felurile posibile, dar n-aveau nici cea mai vagă idee despre adevăratele legături dintre lucruri.

Când toate acestea continuară astfel mai multă vreme, lui Moosbrugger i se făcu frică. Să încerce cineva să se proptească în mijlocul străzii cu mâinile legate şi să aştepte să vadă cum se vor comporta cei din jur! Conştiinţa faptului că limba sau ceva care se găsea undeva şi mai adânc în el îi era prinsă ca în clei îi provoca o stare jalnică de nesiguranţă pe care trebuia să se chinuiască zile întregi să şi-o ascundă. Apoi i se ivea deodată în faţă o graniţă fermă, s-ar fi putut spune, cu totul tăcută. Dintr-odată bătea un suflu rece. Sau din aer răsărea brusc foarte aproape de el o bilă mare şi-l izbea în piept. În aceeaşi clipă simţea ceva în tot trupul, în ochi, pe buze sau în muşchii feţei; toate în jur începeau să dispară, să piară în întuneric şi, în timp ce casele se aşterneau peste copaci, ţâşneau din tufişuri parcă nişte pisici care o luau la goană. Dura doar o secundă şi pe urmă starea respectivă trecea.

Astfel începuse cu adevărat timpul despre care cu toţii voiau să afle şi despre care tot vorbeau ei la nesfârşit. Îi făceau

cele mai absurde obiecţii şi din nefericire el însuşi nu mai era în stare să-şi aducă aminte de trăirile lui decât nelămurit şi numai după înţelesul lor. Căci momentele acelea erau toate doar înţelesuri! Durau uneori câteva minute, uneori ţineau însă şi zile întregi, alteori treceau în alte trăiri, asemănătoare, care puteau să dureze luni de zile. Ca să începem cu acestea, pentru că sunt cele mai simple, cele pe care, după părerea lui Moosbrugger, până şi un judecător le putea pricepe; atunci auzea voci sau muzică sau un vuiet şi un bâzâit sau încă un vâjâit sau împuşcături, tunete, râsete, strigăte, vorbărie şi şoapte. Veneau de pretutindeni; din pereţi, din aer, din haine şi din trupul său. Avea impresia că le poartă pe toate în propriul său trup, atâta vreme cât tăceau; îndată ce ieşeau la iveală, se ascundeau undeva în jur, dar nici atunci la prea mare depărtare de el. Când lucra, glasurile îi vorbeau mai ales în cuvinte întretăiate şi în propoziţii scurte, îl batjocoreau şi îl criticau, iar când el gândea ceva, ele îi şopteau gândul înainte de a ajunge el însuşi să-l gândească sau spuneau cu răutate contrariul a ceea ce voia el să spună. Moosbrugger nu putea decât să râdă de ideea că ar fi trebuit să-l declare alienat din cauza aceasta; el însuşi nu trata aceste glasuri şi chipuri altfel decât ca pe nişte maimuţe. Îl amuza să audă şi să vadă ce unelteau ele; era incomparabil mai frumos decât gândurile vâscoase şi greoaie pe care le avea el însuşi; când însă îl necăjeau foarte tare, se înfuria şi, la urma urmei, aşa ceva era cât se poate de firesc. Pentru că fusese întotdeauna foarte atent la toate cuvintele pronunţate în legătură cu el, Moosbrugger ştia că asta se numeşte a avea halucinaţii şi îi convenea că el deţinea această însuşire de a avea halucinaţii, ca avantaj faţă de alţii care nu erau în stare de aşa ceva; căci el vedea şi multe lucruri pe care alţii nu le vedeau, privelişti frumoase şi animale infernale, însă găsea că importanţa care li se acorda era mult exagerată, iar când internarea în vreunul din ospicii îi devenea prea incomodă, susţinea pur şi simplu că simulează doar. Isteţii din jur îl întrebau cât de tari erau zgomotele şi sunetele acelea; întrebarea nu avea sens; firește, uneori ceea ce auzea el era la fel de zgomotos ca un tunet, iar alteori erau doar ca nişte şoapte

încete. Până şi durerile care-l chinuiau uneori puteau să fie insuportabile sau doar uşoare ca o închipuire. Nu acesta era lucrul important. Uneori nici n-ar fi putut descrie bine ce vedea, auzea sau simţea; cu toate acestea ştia ce anume era. Uneori era foarte neclar; viziunile acestea veneau din afară, însă o cât de mică observaţie îi spunea deopotrivă că veneau totuşi din el însuşi. Important era că nu deţinea vreo importanţă faptul dacă ceva era în exterior sau lăuntric; în starea în care se afla era ca o apă limpede de ambele părţi ale unui perete transparent de sticlă.

În momentele lui măreţe Moosbrugger nu mai dădea nici o atenţie glasurilor şi chipurilor, ci medita. Aşa îi spunea el, pentru că acest cuvânt îi făcuse întotdeauna impresie. El medita mai bine decât alţii, căci medita şi în exterior, şi în interior. Medita la ceva lăuntric şi împotriva voinţei lui. Spunea că atunci gândurile erau făcute anume pentru el. Fără să abandoneze această chibzuială înceată, virilă, ajungeau să-l stârnească până şi bagatelele, aşa cum i se întâmplă unei femei în febra laptelui. Gândul îi curgea atunci ca un torent hrănit de sute de pâraie năvalnice, care străbătea o pajişte mâloasă. Moosbrugger îşi lăsase acum capul să-i atârne şi privea lemnul dintre degetele sale. „Prin partea locului, veveriţei i se spune pisică de gorun", îi trecea acum prin minte; „dar ia să încerce cineva să spună cu toată seriozitatea pe chip «pisică de gorun»! Cu toţii şi-ar ridica tresărind privirea spre el, ca atunci când în toiul gloanţelor oarbe la manevre s-ar trage deodată o rafală adevărată! În Hessen, de altfel, este denumită vulpe de copaci. Un om care a umblat mult ştie toate lucrurile astea". Era de mirare cât de curioşi deveneau psihiatrii când îi arătau lui Moosbrugger o reproducere a unei veveriţe, iar el răspundea:

— Asta să fie o vulpe sau poate o fi un iepure; poate să fie şi o pisică sau ce ştiu eu.

Atunci îl întrebau de fiecare dată foarte repede:

— Cât fac paisprezece şi cu paisprezece?

Iar el le răspundea cu chibzuială:

— Să tot facă vreo douăzeci şi opt, până la patruzeci.

Acest „să tot facă vreo" le dădea de furcă şi îl determina pe Moosbrugger să chicotească în sinea lui. Căci era cât se

poate de simplu ; știa și el că ajungeai la douăzeci și opt când treceai de la paisprezece la paisprezece, dar cine spunea că trebuia să și rămâi acolo?! Privirile lui Moosbrugger ajungeau să bată încă o bucățică de loc mai departe, ca cele ale unui om care a ajuns pe coama unei coline profilându-se pe cer și constată acum că mai există și alte coline aidoma, iar în spatele lor numeroase altele. Iar dacă o pisică de gorun nu este nici pisică, nici vulpe, și în loc de coarne are dinți ca iepurele, pe care îl devorează vulpea, lucrurile nu trebuiau luate chiar textual, căci ea este într-un fel sau altul alcătuită din toate și, oricum, se cațără în copaci. După experiența și după convingerea lui Moosbrugger, nu poți să tratezi nici un lucru izolat, pentru că fiecare este legat de un altul. I se întâmplase în viața lui să-i spună unei fete :

— Gura ta frumoasă ca un trandafir ! Dar dintr-odată cuvântul i se destrăma din cusături parcă și se isca ceva de-a dreptul supărător : fața fetei se făcea cenușie, ca pământul peste care se așterne ceața și în vârful unei tulpini lungi se înălța o floare de trandafir ; atunci ispita să apuci un cuțit și să o tai sau să o izbești deodată ca s-o faci să redevină o figură omenească era irezistibil de mare. Sigur, Moosbrugger nu lua imediat cuțitul în mână ; o făcea doar atunci când n-o mai putea scoate la capăt cu nimic altceva. De obicei își strângea însă toate puterile lui de uriaș ca să țină lumea laolaltă în tiparele ei.

Când era binedispus, putea să privească pe cineva în față și își vedea acolo propriul său chip cum îl privea la rândul său printre plevușcă și pietrele luminoase dintr-un pârâu puțin adânc ; când era indispus, n-avea nevoie decât să cerceteze în fugă chipul unui om și îndată îl recunoștea ca fiind același om cu care își găsise peste tot ceartă, oricât ar fi vrut acela să se dea drept altul. Ce i s-ar fi putut reproșa ? Cu toții ne certăm, aproape întotdeauna cu una și aceeași făptură. Dacă am sta să ne gândim cine sunt cei de care ne simțim legați atât de inexplicabil, s-ar vădi că e mereu vorba de omul care deține iarba-fiarelor și în fața căruia noi reprezentăm broasca ferecată. Iar în dragoste ? Câți nu sunt cei care privesc zi de zi același chip iubit, dar nu sunt în stare să spună când închid ochii cum arată anume acea înfățișare.

Chiar şi dincolo de iubire şi ură; la cât de multe schimbări sunt supuse fără încetare toate lucrurile, după obişnuinţă, dispoziţie şi locul de unde sunt privite! Cât de frecvent bucuria se consumă ca o vâlvătaie, rămânând doar sâmburele indestructibil al tristeţii?! Cât de frecvent nu izbeşte un om cu nepăsare în altul, pe care ar putea la fel de bine să-l lase în pace! Viaţa este alcătuită dintr-o suprafaţă care se arată ca şi cum ar trebui să fie aşa cum este, dar sub pojghiţa ei se agită şi se frământă toate. Moosbrugger stătea cu picioarele pe două sloiuri plutitoare, strângându-le în nemişcare, străduindu-se cu toată chibzuinţa să ocolească tot ceea ce i-ar fi înceţoşat gândurile; însă uneori îi izbucnea câte un cuvânt de pe buze şi ce răsturnări şi ce învălmăşeală ca în vis a gândurilor izvorau atunci din vreo vorbă cu două înţelesuri, acum răcită ca un foc stins, cum ar fi fost pisica de gorun sau gura ca floarea de trandafir!

Aşa cum stătea acum în celulă pe priciul care-i era deopotrivă pat şi masă, el îşi plângea de milă pentru că nu fusese învăţat să-şi exprime trăirile aşa cum ar fi trebuit. Făptura aceea micuţă cu ochii de şoarece care-l stârnea şi acum, după ce de atâta vreme dispăruse sub pământ, şi care îi cauzase atâtea neplăceri îl tulbura din cale-afară. Toţi erau de partea ei. Se ridică în picioare cu mişcări greoaie. Se simţea fragil pe dinăuntru, ca un lemn ars la foc mocnit. Îi era iarăşi foame; masa aici, la închisoare, era prea sărăcăcioasă pentru un om atât de voinic cum era el şi nu avea bani să o suplimenteze. În starea în care se afla acum, nici nu putea să stea să se mai gândească la toate cele despre care îl întreba toată lumea. Se petrecuse una din schimbările acelea care durează zile, săptămâni, cum se întâmplă în martie sau în aprilie, şi pe deasupra mai intrase şi în încurcătură. El însuşi n-ar fi putut să spună mai multe decât fusese consemnat în documentele de la poliţie şi nu ştia nici cum ajunseseră lucrurile să intre în seama poliţiei. Cauzele, consideraţiile, în măsura în care-şi mai amintea el, le spusese oricum la proces; dar ceea ce se întâmplase cu adevărat era acum pentru el ca şi cum ar fi fost deodată în stare să vorbească curgător spunând ceva într-o limbă străină, ceva

care atunci îl făcuse să se simtă fericit, dar un lucru pe care acum nu-l mai putea repeta.

„Măcar dacă toate astea s-ar termina cât mai repede!" gândea Moosbrugger.

60

Excurs în domeniul logicii şi moralei

Ceea ce ar fi fost de spus despre Moosbrugger din punct de vedere juridic s-ar fi putut formula într-o singură propoziţie. Moosbrugger constituia unul din cazurile limită consemnate în jurisprudenţă, în medicina legală, fiind cunoscute până şi profanilor drept cazuri de parţială iresponsabilitate.

Caracteristic pentru asemenea nefericiţi este faptul că ei se află nu numai într-o stare de sănătate funcţională la parametri inferiori, ci însăşi boala de care suferă e nelămurită. Natura vădeşte o predilecţie într-adevăr remarcabilă în a da la iveală din abundenţă asemenea fiinţe; *natura non fecit saltus*, ea nu trece dintr-odată, îi plac momentele de tranziţie, menţinând până şi pe scară largă lumea într-o stare provizorie între imbecilitate şi sănătate. Însă jurisprudenţa nu ţinea seama de acest fapt. Ea spune *non datur tertium sive medium inter duo contradictoria* sau, în traducere: individul fie este în stare să acţioneze contrar legii, fie nu este, căci între aceste două contrarii nu există un al treilea termen, unul mediu. Ca urmare, el este susceptibil de pedeapsă, prin calitatea sa de a fi susceptibil de pedeapsă, devine o persoană justiţiabilă, iar ca persoană supusă legii participă la binefacerile suprapersonale ale acesteia. Cine nu înţelege acest raţionament fără dificultate, ar face bine să se gândească la cavalerie. Când un cal se arată nărăvaş faţă de orice încercare de a fi strunit, va beneficia de o atenţie specială, va avea parte de cele mai moi bandaje la glezne şi copite, de cei mai buni călăreţi, de cea mai aleasă hrană şi de cea mai

atentă îngrijire. Dacă, dimpotrivă, un călăreţ se face vinovat de vreo greşeală, va fi închis într-o carceră păduchioasă, privat de alimente, chiar încătuşat. Justificarea acestei diferenţieri de tratament constă în faptul că un cal aparţine doar regnului animal, dominat de empiric, în timp ce dragonul face parte din cel logico-moral. În felul acesta se deosebeşte omul de animale şi, am putea adăuga, şi de bolnavii mintal; potrivit însuşirilor sale intelectuale şi morale, el este în stare să acţioneze încălcând legea şi să comită o încălcare a legii. Întrucât de-abia calitatea sa de a fi susceptibil de pedeapsă este ceea ce-l ridică la rangul de fiinţă morală, e de înţeles faptul că oamenii legii ţin cu toată străşnicia tocmai la această calitate.

Din nefericire, se mai adaugă aici faptul că medicii psihiatri acreditaţi de instanţele de judecată, care ar fi chemaţi să se opună acestei stări de fapt, sunt de obicei timoraţi în exercitarea profesiei lor în comparaţie cu oamenii legii; îi declară cu adevărat bolnavi numai pe cei pe care ei nu-i pot vindeca, ceea ce reprezintă o exagerare resemnată, căci nu-i pot vindeca nici pe ceilalţi. Ei disting între bolile mintale incurabile, cele care, cu ajutorul lui Dumnezeu, se pot ameliora de la sine după oarecare vreme şi, în sfârşit, cele pe care, e adevărat, nici medicul nu le poate vindeca, dar pe care pacientul le-ar fi putut evita – firește, cu ajutorul providenţei – dacă ar fi acţionat la vreme asupra sa influenţele şi raţionamentele potrivite. Acest al doilea şi al treilea grup este cel al bolnavilor de o categorie inferioară, cei pe care îngerul medicinei îi tratează totuşi ca pe nişte bolnavi, atunci când îi întâlneşte în practica personală, dar pe care îi trece cu sfială sub oblăduirea îngerului justiţiei când se întâlneşte cu ei în practica medicinei legale.

Un asemenea caz era Moosbrugger. În cursul vieţii sale onorabile, întrerupte de crimele săvârşite sub influenţa unei misterioase beţii a sângelui, el fusese pe atât de frecvent reţinut în ospicii pentru alienaţi pe cât de des fusese lăsat în libertate, considerat paralitic, paranoic, epileptic şi suferind de manie depresivă, înainte ca la ultimul proces doi medici legişti dovedind exces de zel să-i fi restituit sănătatea mintală. Firește că la vremea aceea nu se găsea în sala cea

mare, ticsită de oameni a tribunalului nici o singură persoană, incluzându-i pe ei înşişi, care să nu fi nutrit convingerea că Moosbrugger era alienat, într-un fel sau altul; dar nu era un fel care să corespundă condiţiilor prevăzute de lege şi care să poată fi recunoscut de minţile conştiincioase. Căci dacă eşti parţial bolnav, atunci eşti, după părerea experţilor judiciari, şi parţial sănătos; iar dacă eşti parţial sănătos, eşti cel puţin parţial responsabil de faptele tale; tot astfel, dacă eşti parţial responsabil, eşti şi pe de-a întregul; căci responsabilitatea pentru propriile fapte este, cum se spune, starea individului în care acesta are putinţa să se determine în vederea unui anumit scop pe sine însuşi prin propria sa voinţă şi independent de orice necesitate constrângătoare, iar o asemenea autodeterminare este ceva ce nu poţi să şi deţii şi de care să fii în acelaşi timp privat.

Firește, această situaţie nu exclude faptul că există persoane ale căror circumstanţe şi predispoziţii naturale îngreunează capacitatea de a rezista unor „impulsuri imorale" şi de a opta pentru „înclinarea cumpenei către bine", cum se exprimă oamenii legii; o asemenea persoană care, în împrejurări pentru un altul de natură să nu-l afecteze câtuşi de puţin, dar care declanşau de îndată „decizia" spre o faptă condamnabilă, era Moosbrugger. Însă, în primul rând, puterile sale spirituale şi raţionale erau, după părerea tribunalului, în atât de mare măsură nealterate, încât, dacă s-ar fi folosit de ele, fapta ar fi putut la fel de bine să nu fi fost săvârşită – din punctul acesta de vedere nu exista nici un motiv ca el să fi fost exclus din domeniul moral al responsabilităţii. În al doilea rând, funcţionarea corespunzătoare a procedurii judiciare cere ca orice act culpabil să fie condamnat dacă a fost săvârşit în deplină cunoştinţă a faptei şi de bunăvoie. În al treilea rând, logica judiciară consideră că în toate bolile mintale – cu excepţia celor cu totul nefericite, în care bolnavii scot limba când sunt întrebaţi cât fac şapte ori şapte sau spun „Eu" când trebuie să rostească numele Maiestăţii Sale imperiale şi regale – subiectul continuă să deţină un minim de discernământ şi capacitate de autodeterminare şi că ar fi fost doar cazul unui anume efort al inteligenţei şi puterii de voinţă pentru a recunoaşte caracterul

criminal al faptei şi a rezista impulsului răufăcător. Cu certitudine că acest efort la limita inferioară i se poate pretinde unei asemenea persoane primejdioase!

Tribunalele sunt asemenea unor beciuri în care se află păstrată în sticle înţelepciunea înaintaşilor; le deschizi şi îţi dau lacrimile de disperare constatând cât de necomestibilă este strădania omenească de a atinge forma cea mai elevată, cea mai efervescentă înainte de a ajunge la desăvârşire. Cu toate acestea, pare să-i îmbete pe cei care nu sunt îndeajuns de căliţi. Este cunoscut faptul că îngerul medicinei, când ascultă vreme îndelungată pledoariile juriştilor, uită adesea de propria sa misiune. El îşi pliază atunci cu un clinchet aripile şi se comportă în sala de judecată ca un înger supleant al jurisprudenţei.

61

Idealul celor trei tratate sau utopia vieţii precise

În felul acesta ajunsese Moosbrugger să fie condamnat la moarte şi doar mulţumită influenţei contelui Leinsdorf şi simpatiei pe care acesta o nutrea faţă de Ulrich exista acum perspectiva ca starea sănătăţii sale mintale să fie din nou supusă unei examinări. Ulrich nu avea însă la vremea aceea deloc intenţia să se preocupe în continuare de soarta lui Moosbrugger. Amestecul deprimant de brutalitate şi suferinţă pasivă care constituie substanţa unor asemenea oameni îi era la fel de dezagreabil ca amestecul de precizie şi indolenţă care fundamentează de obicei judecăţile pronunţate în ce-i priveşte. Ştia exact ce se cuvenea să gândească despre acest personaj dacă lua în consideraţie cu luciditate cazul şi ce măsuri s-ar mai fi putut încerca faţă de asemenea oameni care nu-şi aveau locul nici în închisoare, nici în libertate şi pentru care nu erau suficiente nici ospiciile. Dar era în

aceeaşi măsură conştient de faptul că mii de alţi oameni îşi puneau la rândul lor mereu asemenea probleme şi le luau în consideraţie sub acele aspecte care pentru ei prezentau un interes deosebit şi că în cele din urmă statul avea să-l suprime pe Moosbrugger, pentru că, într-o asemenea stare imperfectă de lucruri, respectiva soluţie reprezenta decizia cea mai limpede, cea mai puţin costisitoare şi cea mai sigură. Să te împaci cu o astfel de sentinţă reprezintă poate o comportare brutală, însă la urma urmelor mijloacele noastre de transport rapide determină mai multe victime decât toţi tigrii Indiei şi s-ar părea că atitudinea insensibilă, superficială şi lipsită de scrupule cu care suportăm toate aceste aspecte ne îndreptăţeşte pe de altă parte la succesele care nu ne pot fi contestate.

Starea de spirit, atât de perceptivă în ce priveşte detaliile, dar lovită de cecitate referitor la ansamblul chestiunii, îşi găseşte expresia semnificativă într-un ideal care ar putea fi denumit idealul operei de o viaţă şi care este alcătuit din nu mai mult decât dintr-un număr de trei tratate. Există activităţi intelectuale, spirituale, în care nu tomurile voluminoase, ci micile sinteze alcătuiesc substanţa a ceea ce se poate numi mândria unui om. Dacă cineva ar descoperi de exemplu că, în anumite împrejurări până acum nicicând constatate, pietrele ar fi în stare să vorbească, n-ar avea nevoie decât de puţine pagini pentru expunerea şi explicarea unui fenomen de natură să revoluţioneze toate convingerile noastre. Despre conştiinţa împăcată se poate, dimpotrivă, scrie mereu câte o nouă carte, ceea ce nici măcar nu reprezintă o problemă academică, pentru că în discuţie este o metodă prin care nu se ajunge niciodată la clarificarea celor mai importante probleme de viaţă. Activităţile omeneşti ar putea fi clasificate după numărul de cuvinte de care au nevoie; cu cât mai multe cuvinte, cu atât mai rău stau lucrurile în ce priveşte caracterul acestor îndeletniciri. Toate cunoştinţele prin care specia noastră a ajuns de la stadiul în care se înveşmânta în blănuri de animale la stadiul în care străbate atmosfera în zbor ar umple, laolaltă cu probele şi justificările lor – în expunere completă – nu mai mult decât o bibliotecă de referinţă; în vreme ce o bibliotecă de proporţiile pământului

însuși nu ar fi nici pe departe suficient de încăpătoare pentru a cuprinde tot restul, lăsând deoparte cu totul discuțiile vaste purtate nu cu pana de scris, ci cu sabia și lanțurile. Pare evident că noi ne îndeletnicim cu treburile noastre omenești într-un mod cu totul nerațional, atâta vreme cât nu le facem față în felul în care procedează științele, care în domeniul specific au progresat într-un chip cu totul exemplar.

Aceasta fusese la drept vorbind starea de spirit și atitudinea unei epoci – aici fiind vorba de un număr de ani, nu propriu-zis de decenii – pe care Ulrich apucase să o cunoască cel puțin în parte. Pe atunci lumea gândea – „lumea" fiind un termen deliberat vag; nu s-ar fi putut spune cine și câți gândeau astfel, însă, oricum, credința aceasta plutea în aer – că ar fi fost cu putință să se trăiască în termeni precișI. Astăzi se poate pune întrebarea ce anume reprezintă o asemenea formulă. Răspunsul ar fi că opera unei vieți poate fi la fel de bine gândită ca fiind alcătuită din trei tratate, sau din trei poeme, sau trei acțiuni, în care capacitatea personală de acțiune a unui individ este intensificată în cel mai înalt grad. Cu alte cuvinte, ar însemna să păstrezi tăcerea acolo unde nu ai avea nimic de spus; să faci doar strictul necesar atunci când nu ai avea nimic deosebit de realizat; și, ceea ce este cel mai important, să rămâi lipsit de sentimente atunci când nu ești năpădit de simțământul inefabil că ți-ai deschide larg brațele, simțindu-te purtat de un val de putere creatoare! Aici se va face remarca că în felul acesta ar înceta cea mai mare parte din viața noastră sufletească, dar poate că faptul în sine nici n-ar constitui la urma urmelor o pierdere atât de dureroasă. Teza conform căreia cantitățile enorme de săpun în circulație pe piață indică o remarcabilă curățenie fizică nu se aplică în mod necesar și în morală, unde este mai degrabă adevărat noul principiu, că impulsul mai pronunțat de a te spăla este un indiciu al unei stări chestionabile de igienă sufletească. Ar fi o experiență utilă dacă s-ar încerca limitarea la un minim necesar a consumului de moralitate care (de orice natură ar fi) însoțește orice acțiune și dacă ne-am mulțumi să fim morali numai în cazurile excepționale în care se cuvine să fim, mulțumindu-ne în toate celelalte cazuri să nu gândim altfel decât în

operaţiile de standardizare de respectat în procesul de fabricare a creioanelor sau şurubelniţelor. Firește, nu s-ar înfăptui în felul acesta cine ştie ce perfecţiune, dar unele lucruri ar merge mai bine; n-ar mai rămâne în circulaţie talentul, ci doar geniul; ar dispărea din imaginea vieţii acele reproduceri estompate, care se creează din asemănarea pe care o deţin acţiunile noastre cu virtuţile, iar în locul lor ar ieşi la iveală o apăsătoare suprapunere a acestor acţiuni cu virtuţile respective. În ultimă analiză, din fiecare chintal de moralitate nu s-ar menţine decât un miligram de esenţă, care până şi în cantitatea infimă de un microgram ar avea un efect magic, asigurând fericirea.

Dar se va obiecta că aceasta este o utopie! Desigur, este. Utopiile se aseamănă cu posibilităţile; din faptul că o posibilitate nu este o realitate nu se deduce nimic altceva decât că circumstanţele în care se află împiedică transpunerea ei în realitate, căci altminteri ea ar fi doar o imposibilitate; însă dacă este eliberată de constrângeri şi i se permite să se dezvolte, se creează utopia. Este un proces similar celui când un cercetător observă modificările unui element într-un fenomen complex şi trage de aici concluziile; utopia este un experiment prin care sunt observate modificările posibile ale unui element şi efectele pe care le provoacă în acel fenomen complex căruia îi spunem viaţă. Dacă precizia însăşi constituie elementul aflat sub observaţie, pe care îl izolăm şi-l lăsăm să se dezvolte, considerându-l ca reprezentând o uzanţă de gândire şi un mod de viaţă şi lăsându-l să-şi exercite influenţa exemplară asupra a tot ceea ce intră în contact cu el, rezultatul îl va constitui un om în care se materializează o combinaţie paradoxală de precizie şi indeterminare. El are acea răceală incoruptibilă şi deliberată pe care o reprezintă temperamentul preciziei; dar, dincolo de această calitate, tot restul se menţine în sfera indeterminării. Condiţia de stabilitate a vieţii lăuntrice, garantată de stăpânirea unei morale, deţine o valoare minoră pentru un om a cărui fantezie este orientată spre schimbări; în cele din urmă, când exigenţele celei mai precise şi mai depline realizări sunt transferate din domeniul intelectual spre cel al pasiunilor, este decelat, cum am semnalat deja, faptul cu totul remarcabil

că pasiunile dispar şi în locul lor îşi face apariţia un element bun, asemănător focului primordial. Aceasta este utopia preciziei. Nu se poate şti cum îşi va petrece ziua un asemenea om, întrucât el nu va putea oscila continuu în actul creaţiei şi va sacrifica focul domestic al senzaţiilor limitate pe altarul unei conflagraţii imaginare. Însă un astfel de om precis există în zilele noastre! Ca om lăuntric el vieţuieşte nu numai în cercetătorul ştiinţific, ci şi în negustor, în administrator, în sportiv, în tehnician; deocamdată doar în decursul orelor zilei pe care aceştia nu le definesc ca fiind viaţa, ci profesia lor. Căci cel care se raportează la toate lucrurile într-un mod atât de profund şi de lipsit de prejudecăţi nu detestă nimic mai mult decât ideea de a se lua pe sine însuşi în serios şi, din nefericire, nu există îndoială că el ar considera utopia sinelui ca pe o experienţă imorală cu privire la nişte persoane dedicate unor preocupări serioase.

Astfel, Ulrich se menţinuse de-a lungul vieţii mai degrabă un însingurat, preocupat de dilema dacă ansamblul major al realizărilor lăuntrice ar trebui sau nu să se adapteze celorlalte reuşite, cu alte cuvinte, dacă există un sens şi o finalitate pentru ceva din cele ce se întâmplă şi s-au întâmplat cu noi.

62

Lumea, dar îndeosebi Ulrich, îşi aduce omagiul ideii utopice a eseismului

Precizia, ca atitudine specific umană, comportă acţiuni precise şi o existenţă de acelaşi gen. Ea emite pretenţii maxime atât în ce priveşte acţiunile, cât şi în ce priveşte existenţa. Doar că se cere operată o distincţie.

De fapt, nu există numai precizia plăsmuită (care, după cum prea bine ştim, în realitate nici nu există încă), ci şi una pedantă; cele două se deosebesc între ele prin faptul că

precizia plăsmuită se referă la fapte, iar cea pedantă la artefactele imaginației. De exemplu, precizia cu care mintea ciudată a lui Moosbrugger fusese integrată într-un sistem de concepte juridice vechi de două mii de ani semăna cu eforturile pedante ale unui dement de a trage în țeapa unui ac o pasăre zburând în libertate; dar precizia nu se preocupa câtuși de puțin de fapte, ci doar de conceptul imaginar al codului de legi. Dimpotrivă, în procedura cu care abordau imensa problemă dacă Moosbrugger putea fi condamnat la moarte, psihiatrii etalau o precizie absolută, căci nu se încumetau să spună mai mult decât că imaginea clinică a bolii sale nu corespundea cu exactitate cu nici o imagine clinică a unei boli observate anterior și transferau decizia ulterioară în seama juriștilor. În această împrejurare, sala de judecată oferea o imagine a vieții înseși, căci toți oamenii viguroși și vivace, care ar respinge gândul să șofeze un automobil mai vechi de cinci ani sau să fie tratați medical după metode socotite drept ideale cu zece ani în urmă, ba mai mult, fie că le place, fie că nu, își consacră timpul promovării unor astfel de invenții și se învoiesc să raționalizeze tot ceea ce intră în domeniul lor de activitate, preferă să lase toate aspectele legate de frumusețe, dreptate, dragoste și confesiune religioasă, pe scurt toate problemele omenești, în măsura în care nu sunt implicate interesele lor de afaceri, în seama soțiilor lor, iar în măsura în care acestea nu ajung să le facă față pe de-a întregul, unei subspecii de bărbați care sunt în stare să intoneze fraze milenare despre potirul și spada vieții, cărora ei le dau ascultare la modul frivol, răutăcios și sceptic, fără să creadă în ele și fără să se gândească la posibilitatea unei alternative. Există deci, în realitate, două perspective de gândire, care nu numai că intră în conflict una cu cealaltă, ci, ceea ce este mai rău, coexistă de obicei, fără a comunica între ele altminteri decât pentru a se asigura reciproc că ambele sunt dezirabile, fiecare la locul său. Una se mulțumește a fi precisă și se limitează la fapte; cealaltă nu, ci caută întotdeauna întregul și-și extrage cunoașterea din așa-numitele adevăruri grandioase și eterne. Prima înregistrează succese, iar cealaltă dobândește amploare și demnitate. Este limpede că un pesimist ar putea obiecta că

rezultatele uneia nu valorează nimic, iar ale celeilalte nu sunt adevărate. Căci la ce bun în ziua Judecăţii de Apoi, când vor fi cântărite lucrările omeneşti, trei tratate despre acidul formic, la urma urmei chiar dacă ar fi treizeci?! Pe de altă parte, ce ştim noi despre Judecata de Apoi, dacă nu ştim nici măcar ce se va alege până atunci din acidul formic?!

Între cei doi poli ai acestui nici-nici pendula evoluţia când, acum, să zicem, mai mult de optsprezece şi încă nu pe de-a întregul douăzeci de secole, omenirea a aflat pentru întâia dată că la capătul tuturor zilelor va avea loc o asemenea judecată a spiritului. Experienţa arată că, în asemenea chestiuni, unei direcţii îi urmează întotdeauna direcţia contrară. Ar fi de conceput şi de dorit ca o asemenea răsturnare să se înfăptuiască în pasul filetului, întrucât fiecare rotire reprezintă un nivel superior, căci din motive necunoscute evoluţia rareori se întâmplă să câştige mai mult decât pierde prin deturnare şi distrugere. Doctorul Paul Arnheim avea deci întru totul dreptate când afirma faţă de Ulrich că istoria omenirii nu ar admite niciodată o evoluţie negativă; istoria omenirii este optimistă, ea hotărăşte întotdeauna cu entuziasm în favoarea unui lucru şi abia după aceea pentru contrariul acestuia! Astfel că primele fantezii ale preciziei nu au fost urmate câtuşi de puţin de încercarea de a le traduce în realitate, ci ele au fost abandonate întru folosinţa neinspirată de către ingineri şi erudiţi, iar istoria s-a îndreptat iarăşi spre concepţii spirituale mai demne de interes şi mai cuprinzătoare.

Ulrich îşi amintea bine cum elementul incertitudinii ajunsese din nou să ocupe un loc primordial. Începuseră să se facă auzite tot mai multe declaraţii prin care oameni cu preocupări oarecum incerte, scriitori, critici, femei şi cei care exercitau vocaţia de a reprezenta o nouă generaţie, se plângeau de faptul că ştiinţa pură ajunsese să semene cu ceva nefiresc, care distrugea toate operele omeneşti sublime, fără a le mai putea regrupa, şi cereau o nouă credinţă în umanitate, o întoarcere la valorile lăuntrice, un avânt spiritual şi altele de asemenea natură. Ulrich presupuse la început cu naivitate că ar fi vorba de nişte oameni care se epuizaseră tot îndemnându-şi caii şi care descălecaseră, iar acum şchiopătau

clamând în gura mare să vină cineva să-i învioreze cu masaje sufleteşti; dar trebuise treptat să-şi dea seama că aceste strigăte mereu repetate, care la început i se păruseră atât de comice, se bucurau de un ecou larg; cunoaşterea începea să devină inactuală, tipul de personalitate difuză care domină prezentul începuse să se afirme.

Ulrich se răzvrătise, refuzând să ia aceste lucruri în serios, şi-şi dezvolta acum în felul său propriile înclinaţii spirituale.

Din epoca cea mai timpurie de înmugurire a conştiinţei în prima tinereţe, moment care adesea, privit retrospectiv, este atât de emoţionant şi înduioşător, îi mai rămăseseră şi astăzi în amintire tot felul de noţiuni odinioară îndrăgite, printre care formula „a trăi la modul ipotetic". Continua să exprime acum curajul şi ignorarea inexorabilă a vieţii, în care fiecare pas este o îndrăzneală lipsită de experienţă, dorinţa de corelări magnifice şi aura de revocabilitate pe care le percepe un tânăr când aventurează, ezitând, în viaţă. Ulrich simţea că, la urma urmei, din toate acestea nimic nu trebuia renegat. Senzaţia plină de încordare de a te şti ales pentru ceva, orice ar fi fost acel ceva, este lucrul sublim şi singurul cert pentru cel a cărui privire cuprinde întâia dată lumea. Dacă-şi cumpăneşte bine emoţiile, un astfel de om nu poate accepta nimic fără rezerve; el îşi caută iubita posibilă, dar nu ştie dacă ea va fi cea adevărată; el este în stare să omoare, fără să fie sigur că trebuie s-o facă. Voinţa de a se dezvolta a propriei naturi îi interzice să creadă în ceva desăvârşit, dar tot ceea ce îi iese în cale se comportă ca şi cum ar fi desăvârşit. El simte: ordinea aceasta nu este atât de sigură pe cât se pretinde a fi; nici un lucru, nici un sine, nici o formă, nici un principiu nu este sigur, totul este cuprins într-o transformare invizibilă, dar niciodată întreruptă, viitorul este mai degrabă o transformare decât o consacrare, iar prezentul nu este decât o ipoteză pe care n-am înţeles-o încă. Ce ar fi putut să facă decât să se ţină la o parte de lume, în sensul bun în care un cercetător îşi menţine distanţa faţă de faptele care ar vrea să-l ispitească să le dea prea grăbit crezare?! Prin urmare, ezită acum să devină ceva; un caracter, o vocaţie, un mod definit de existenţă, toate acestea sunt pentru el reprezentări prin care se întrevede

scheletul, care e tot ceea ce va rămâne în cele din urmă din el. El încearcă să se înţeleagă altfel; cu o înclinaţie faţă de tot ceea ce îl sporeşte lăuntric, chiar dacă poate fi interzis din punct de vedere moral sau intelectual, se simte pe sine însuşi ca un pas care este liber în toate direcţiile, dar care îl conduce de la o stare de echilibru la următoarea şi mereu înainte. Dacă simte o dată că a avut intuiţia justă, îşi dă seama că a căzut în lume o picătură dintr-o incandescenţă cu neputinţă de descris, a cărei licărire face pământul însuşi să arate altfel.

Mai târziu, odată cu creşterea puterilor sale intelectuale, pentru Ulrich luase naştere de aici o reprezentare pe care el nu o mai asocia cu noţiunea nesigură de ipoteză, ci, din anumite motive, cu conceptul definit de eseu. Cam în felul în care un eseu în desfăşurarea paragrafelor sale abordează un subiect sub diferite aspecte, fără a-l cuprinde cu totul – căci un lucru cuprins integral îşi pierde dintr-odată amploarea şi se diminuează până ajunge un simplu concept – tot astfel credea el că poate să ia cel mai bine în consideraţie şi să dispună de lume şi de sine însuşi. Valoarea unei acţiuni sau a unei însuşiri, chiar esenţa şi natura acestora, i se păreau dependente de împrejurările care le însoţeau, de ţelurile pe care le slujeau, pe scurt, de acel complex, alcătuit când într-un fel, când în altul, din care făceau şi ele parte. De altfel, aceasta este şi simpla descriere a faptului că un asasinat poate să ni se pară o crimă sau o faptă eroică, iar ceasurile de iubire ca pana căzută din aripa unui înger sau a unei gâşte. Însă Ulrich generaliza observaţia. Toate evenimentele morale aveau loc într-un câmp de forţe, constelaţia respectivă încărcându-le de sens, iar acestea conţineau binele şi răul, tot aşa cum un atom conţine potenţialitatea de a se combina chimic. Ele erau într-un anumit sens ceea ce deveneau; tot astfel cum termenul „tare" descrie patru modalităţi cu totul diferite de tărie după felul în care este pus în relaţie cu dragostea, brutalitatea, dorinţa febrilă sau severitatea, toate întâmplările morale i se păreau în semnificaţia lor a fi funcţii dependente de altele. Se născuse un sistem nesfârşit de interrelaţionări în care nu mai existau semnificaţii independente de felul celor pe care viaţa obişnuită le atribuie, la

prima abordare generală, acţiunilor şi însuşirilor ; aparenta soliditate devenea un pretext străveziu pentru multe alte înţelesuri, cele ce se întâmplau, simbolul a altceva ce nu se mai întâmpla poate, dar era resimţit ca pretext şi omul ca o chintesenţă a posibilităţilor sale, omul potenţial, poezia nescrisă a existenţei sale, îi ieşea în întâmpinare, confruntându-l, omului ca transcriere, realitate şi caracter. În conformitate cu această viziune, Ulrich se simţea în esenţă capabil de orice virtute, ca şi de orice fel de infracţiune. Faptul că într-o orânduire socială echilibrată, virtuţile, ca şi viciile, sunt considerate în general, chiar dacă la modul nemărturisit, ca deopotrivă de plicticoase dovedea întocmai ceea ce se petrece întotdeauna în natură, anume că orice joc de forţe tinde cu timpul spre o valoare medie şi o condiţie medie, un compromis şi o stare de inerţie. Moralitatea în înţelesul obişnuit al cuvântului nu era pentru Ulrich nimic altceva decât forma îmbătrânită a unui sistem de forţe, care nu poate fi confundată cu morala însăşi fără pierdere de valenţe etice.

Se prea poate că şi în această viziune îşi găseşte expresia o anumită nesiguranţă în ce priveşte viaţa ; numai că nesiguranţa nu este uneori nimic altceva decât neîncredere în asigurările obişnuite şi, de altfel, ni se mai poate aminti aici că însăşi o persoană cu atâta experienţă de viaţă cum este umanitatea acţionează, după toate aparenţele, potrivit unor principii cu totul asemănătoare. Ea revocă în cele din urmă tot ceea ce a făcut şi pune la loc altceva, iar pentru ea, odată cu trecerea timpului, crimele se preschimbă în virtuţi şi viceversa, ea construieşte mari conexiuni spirituale din toate întâmplările şi după câteva vârste omeneşti le lasă iarăşi să se năruie ; numai că toate acestea se petrec succesiv şi nu într-un singur simţământ unitar de viaţă, iar lanţul încercărilor ei nu lasă să se întrevadă nici o creştere spre un punct culminant, în vreme ce un eseism conştient şi-ar găsi, cum s-ar spune, misiunea în a preschimba indiferenta stare de conştiinţă a lumii într-o singură voinţă. Numeroase linii individuale de dezvoltare arată că fenomene asemănătoare s-ar putea întâmpla curând. Asistenta într-un spital care, înveşmântată în alb imaculat, diluează şi freacă fecalele

unui pacient într-un mojar de porţelan alb, până le transformă cu ajutorul unor acizi într-o pastă subţire, purpurie, a cărei culoare îi răsplăteşte atenţia, se găseşte încă de pe acum, chiar dacă ea nu este conştientă de acest aspect, într-o lume mai susceptibilă de transformări decât tânăra doamnă care se înfioară de silă în faţa aceluiaşi produs întâlnit pe stradă. Criminalul, care este prizonier în câmpul de forţe al faptei sale, se mişcă doar ca un înotător care luptă cu un torent revărsat şi orice mamă al cărei copil a fost vreodată smuls de un astfel de torent cunoaşte acea stare; doar că până acum nu a fost luată în consideraţie, pentru că nu exista loc pentru a i se da crezare. Psihiatria numeşte marea veselie o stare de spirit hipomaniacă, de parcă ar exista o deprimare veselă; ea lasă să se înţeleagă acum că toate stările de intensificare a conştiinţei, cele ale castităţii ca şi cele ale senzualităţii, ale conştiinciozităţii ca şi ale neglijenţei, ale cruzimii ca şi ale compasiunii, ajung în cele din urmă o stare patologică; ce puţin ar mai însemna viaţa sănătoasă dacă ea n-ar avea drept scop decât o stare mediană între două extreme! Ce sărăcăcioasă ar fi ea, dacă idealul său nu ar fi nimic altceva decât refuzul exagerării idealurilor sale!? Recunoaşterea unor astfel de fapte nu duce aşadar la nerecunoaşterea în norma morală a imobilităţii unor principii rigide, ci la un echilibru mobil pretinzând în fiecare clipă eforturi în vederea reînnoirii sale. Începem să simţim tot mai mult că dăm dovadă de îngustime în gândire când considerăm caracterul unui om ca fiind reprezentat de tendinţele sale, involuntar dobândite, de a se repeta, pentru ca apoi să-i facem tocmai caracterul răspunzător pentru asemenea repetiţii stereotipe. Învăţăm să recunoaştem interdependenţa dintre aspectele lăuntrice şi cele exterioare şi tocmai prin înţelegerea faţă de ceea ce este impersonal în om am ajuns pe urmele a ceea ce este personal în el, a anumitor simple tipare fundamentale de comportament, a unui instinct de creare a sinelui, care, asemenea instinctului de construire a cuibului la păsări, se creează din materiale de diverse feluri potrivit câtorva metode anume. Am ajuns atât de aproape de a fi în stare să îndiguim, cu ajutorul anumitor influenţe, tot soiul de stări degenerate, aşa cum îndiguim un

torent de munte, încât abia dacă mai putem afirma că dăm dovadă de neglijenţă socială sau de un rudiment de stângăcie atunci când nu-i considerăm nemijlocit pe criminalii de rând ca fiind nişte arhangheli. Seria exemplelor ar putea continua, disparate, care nu mai ajung în contact unele cu altele, ceea ce ne face să obosim de aproximaţiile grosolane care au fost posibile când existau condiţii mai simple pentru aplicarea lor şi am ajuns treptat să resimţim nevoia de a modifica formele fundamentale ale unei morale care, de două mii de ani, s-a tot adaptat gustului schimbător doar în detalii mărunte, pentru a o schimba cu o alta care se conformează mai bine mobilităţii faptelor.

După convingerea lui Ulrich, tot ceea ce mai lipsea încă era formula; acea expresie pe care trebuie să o găsească într-un anumit moment favorabil ţelul unei mişcări, încă înainte de a fi fost atins, pentru ca să poată fi parcurs ultimul segment de drum; această expresie este întotdeauna una îndrăzneaţă, neputând fi încă justificată după actuala stare a lucrurilor, o combinaţie de exactitate şi inexactitate, de precizie şi pasiune. Însă tocmai în anii care ar fi trebuit să-l propulseze se petrecuse ceva straniu cu Ulrich. El nu era filosof. Filosofii sunt oameni ai violenţei, care nu au la dispoziţie armate şi atunci îşi supun lumea închizând-o într-un sistem. Probabil că acesta este motivul pentru care în vremurile de tiranie au existat mari naturi filosofice, pe când epocile de civilizaţie avansată şi de democraţie nu reuşesc să dea la iveală o filosofie convingătoare, cel puţin judecând după regretele pe care le auzi exprimate pretutindeni în privinţa aceasta. Astăzi se filosofează teribil de mult segmentar, astfel încât micile prăvălii continuă să fie singurele locuri de unde mai poţi cumpăra ceva fără un asortiment de concepţii despre lume, în vreme ce domneşte o neîncredere mărturisită faţă de filosofia de anvergură. Este socotită astăzi ca fiind pur şi simplu imposibilă şi nici chiar Ulrich nu era deloc liber de asemenea prejudecăţi, ba chiar, potrivit experienţelor sale ştiinţifice, înclina să se gândească oarecum cu ironie la acest aspect care imprimase comportării sale o anumită direcţie, astfel încât era solicitat să reflecteze continuu la ceea ce vedea, şi totuşi se menţinea încorsetat

într-un fel de sfială față de prea multă gândire. Ceea ce în cele din urmă îi determină conduita fu altceva. Exista în firea lui Ulrich ceva care acționa într-un fel haotic, paralizant, dezarmant, împotriva ordinii logice, împotriva voinței univoce, împotriva impulsurilor clar orientate ale ambiției, iar acest ceva era legat de conceptul denumit de el însuși la vremea aceea eseism, chiar dacă acesta cuprindea pe atunci tocmai elementele pe care, cu timpul și cu o grijă inconștientă, le eliminase. Traducerea cuvântului „eseu" prin încercare, așa cum s-a transmis, cuprindea doar inexact aluziile cele mai importante la modelul literar; căci un eseu nu este expresia provizorie sau incidentală a unei convingeri, care cu prilejul respectiv a fost ridicată la rangul de adevăr, dar care ar putea fi recunoscută la fel de bine ca o eroare (de felul acesta sunt doar articolele și tratatele pe care persoanele învățate le furnizează ca reprezentând ce au mai bun sub forma unor „deșeuri din atelierele lor"); un eseu este structura unică și inalterabilă pe care a dobândit-o viața lăuntrică a unui om formulată într-un gând decisiv. Nimic nu-i este mai străin decât iresponsabilitatea și nedeterminarea impresiilor cuprinse în conceptul de subiectivitate, dar nici adevărat și fals, înțelept și irațional nu sunt termeni care să poată fi aplicați unor asemenea meditații, supuse totuși unor legi nu mai puțin stricte, pe cât par de delicate și inefabile. Au existat numeroși asemenea eseiști și maeștri ai vieții interioare fluid-schimbătoare, dar n-ar avea nici un rost să-i numim; domeniul lor se află între religie și știință, între exemplu și doctrină, între *amor intellectualis* și poezie, ei sunt sfinți cu și fără religie, și uneori sunt pur și simplu oameni care s-au rătăcit într-o aventură.

Nimic nu este de altfel mai caracteristic decât experiența, prin încercări erudite și raționale, de a-i comenta pe marii eseiști, de a preschimba înțelepciunea despre viață, așa cum este ea, într-o știință a vieții și a extrage un „conținut" din mobilitatea celor mobile; din toate acestea rămâne cam tot atât cât din trupul delicat irizat al unei meduze după ce a fost scoasă din apă și așezată pe nisip. Învățătura celor inspirați se spulberă în fața rațiunii celor neinspirați în contradicții și nonsens, și totuși nu avem voie să o socotim

fragilă şi inaptă de viaţă, căci altminteri ar trebui să considerăm că este fragil un elefant dacă nu poate supravieţui într-un spaţiu anaerob, inadecvat intereselor sale vitale. Ar fi de plâns dacă aceste descrieri ar trezi impresia unei taine sau a unei muzici în care predomină sunetele de harfă şi *glissandi* pline de suspine. Contrariul este de fapt adevărat şi întrebarea fundamentală în această privinţă Ulrich nu o enunţa câtuşi de puţin doar ca o ipoteză, ci, cât se poate de sobru, în forma următoare: Un om care caută adevărul devine un erudit; un om care vrea să dea frâu liber subiectivităţii ajunge poate scriitor; dar ce trebuie să facă un om care se situează între cele două năzuinţe? Asemenea exemple, de lucruri care se situează într-o poziţie „mediană", ni le poate oferi orice precept moral, cum ar fi acel binecunoscut şi simplu: „Să nu ucizi!". Se vede de la prima privire că nu e nici fapt, nici constatare subiectivă. Se ştie că în anumite privinţe îl respectăm cu stricteţe, în alte privinţe sunt admise anumite şi chiar foarte numeroase excepţii, totuşi strict limitate, dar într-un foarte mare număr de cazuri dintr-o a treia categorie, cum ar fi de exemplu în imaginaţie, în dorinţele noastre, în piesele de teatru sau în plăcerea cu care citim ştirile din ziare, oscilăm de o manieră cu totul haotică între aversiune şi atracţie. Uneori numim ceva, care nu este nici fapt, nici constatare subiectivă, ca fiind o cerinţă imperativă. Am legat aceste cerinţe de dogmele religiei şi ale dreptului şi le-am atribuit astfel statutul de adevăr deductibil. Dar autorii de romane ne prezintă excepţiile, începând cu Avraam care îl jertfeşte pe Isaac, până la cea mai recentă tânără mondenă care şi-a împuşcat iubitul, şi destramă iarăşi totul în subiectivitate. Ne este aşadar dat fie să ne agăţăm de pontoane, fie să ne lăsăm între ele, purtaţi încolo şi încoace de valurile ample; dar cu ce simţăminte!? Simţămintele pe care le trăieşte un om faţă de acest precept sunt alcătuite dintr-un amestec de obedienţă mărginită (inclusiv acel „om dintr-o bucată", care refuză fie şi să se gândească la aşa ceva, dar care, zdruncinat câtuşi de puţin de alcool sau de pasiune, trece de îndată la acţiune) şi clipoceala iraţională şi nereflectată a unui aflux de posibilităţi. Iar acest precept se cere a fi înţeles doar în acest fel? Ulrich

simţea că în felul acesta un om care ar vrea să facă ceva din tot sufletul ajunge să nu mai ştie nici dacă e bine ceea ce face sau se cuvine să renunţe. Bănuia că ar fi putut fi făcut cu toată fiinţa sau, cu tot atâta convingere, lăsat nefăcut. Impulsul de a acţiona sau interdicţia nu-i mai spuneau nimic. Apelul la o lege înaltă sau la una lăuntrică îi stârnea raţiunea critică; mai mult decât atât, era şi o devalorizare a obiectului în această străduinţă de a înnobila un moment, în sine valoros, prin încercarea de a-i atribui o filiaţie nobilă. În toate acestea, inima îi rămânea mută şi vorbea doar raţiunea; dar simţea că într-un fel decizia sa ar putea coincide cu fericirea sa. Ar fi putut fi fericit pentru că nu ucisese sau ar fi putut fi fericit pentru că ucisese, dar n-ar fi putut fi niciodată executorul indiferent al unei cerinţe imperative ce i-ar fi fost adresate. Ceea ce simţea el în momentul acela nu era un comandament, era un tărâm în a cărui parcurgere se înscrisese. Înţelegea că aici totul fusese dinainte decis, binefăcător pentru simţurile şi înţelegerea lui ca laptele supt de la sânul mamei. Dar ceea ce îi conferea puterea de a înţelege nu era gândirea, nici simţămintele cu incoerenţa lor uzuală; era o „înţelegere pe de-a întregul", şi totuşi doar în felul în care vântul poartă cu sine un mesaj venind de departe şi i se părea că nu este nici adevărat, nici fals, nici raţional, nici iraţional, ci era ceva care-l năpădea tot, ca şi cum i-ar fi căzut în inimă o vagă şi calmă exagerare.

În la fel de mică măsură cum adevărul reiese de pe urma alcătuirii unui eseu conform tuturor regulilor artei, nu se poate dobândi o convingere dintr-o astfel de stare; cel puţin nu fără a renunţa la ea, aşa cum un îndrăgostit trebuie să-şi părăsească iubirea pentru a o putea descrie. Emoţia nemărginită care-l stârnea uneori pe Ulrich, fără a-l împinge la acţiune, contrazicea impulsul pe care-l resimţea către acţiune, persistând în aspiraţia spre limite şi formă. Dar probabil că este îndreptăţit şi firesc să vrei întâi să ştii, până a-ţi lăsa simţămintele să vorbească, şi fără să vrea îşi imagina că ceea ce dorea el să găsească odată şi odată, chiar dacă nu ar fi fost adevărul, nu avea să fie cu nimic mai puţin ferm decât adevărul. Dar în această situaţie aducea cu cineva care-şi adună instrumentele, vreme în care dispare intenţia iniţială.

Dacă vreodată, pe când era absorbit de probleme de matematică sau de logică matematică sau se dedica vreunui proiect ştiinţific, cineva l-ar fi întrebat ce ţel anume urmărea, el ar fi răspuns că o singură problemă merită cu adevărat să fie gândită, anume cea a modului just de a trăi. Dar, când ai formulat multă vreme o cerinţă imperativă fără să se întâmple ceva, mintea intră într-o stare de amorţeală, tot aşa cum îţi amorţeşte braţul când ţine multă vreme ceva în strânsoarea sa, iar gândurile noastre pot tot atât de puţin să stea neclintite precum soldaţii vara la o paradă ; dacă sunt nevoiţi să rămână în poziţie de drepţi timp îndelungat, cad pur şi simplu în nesimţire. Cum Ulrich îşi formulase cam la vârsta de douăzeci şi şase de ani proiectul său de viaţă, când împlinise treizeci şi doi, concepţia nu i se mai părea tocmai autentică. El nu continuase să îşi elaboreze gândurile şi, în afară de o senzaţie încordată de incertitudine, ca atunci când închizi ochii şi aştepţi ceva, acum nu se mai vădea în el o prea mare mobilitate personală, odată ce trecuseră zilele primelor revelaţii fremătătoare. Probabil însă că o mişcare subterană de acest fel fusese cea care îi încetinise cu timpul implicarea ştiinţifică şi-l împiedicase astfel să investească în ea întreaga sa voinţă. Faptul în sine îi declanşase un conflict aparte. Nu trebuie uitat că o perspectivă spirituală exactă, ştiinţifică, este în mod fundamental mai înclinată spre credinţa în Dumnezeu decât este perspectiva estetică, fiindcă i s-ar supune „Lui" îndată ce „El" va consimţi să se arate în condiţiile pe care această perspectivă ştiinţifică le prescrie pentru a-i recunoaşte realitatea, în vreme ce, dimpotrivă, spiritele noastre estetice ar aprecia doar, în cazul că s-ar manifesta, că talentul său nu e original şi imaginea sa despre lume nu e îndeajuns de inteligibilă pentru a-l pune pe aceeaşi treaptă cu cei înzestraţi cu daruri divine. Astfel că Ulrich nu se putea abandona unor asemenea simţăminte nelămurite şi neclare la fel de uşor ca aceia din categoria amintită, dar pe de altă parte putea la fel de puţin să-şi ascundă faptul că în toţi acei ani de scrupulozitate ştiinţifică nu trăise decât neconform cu esenţa sa şi ar fi dorit să i se întâmple ceva neprevăzut, căci pe când petrecea ceea ce el numea cu oarecare

ironie „concediul său de la viaţă“ nu găsea nici într-o direcţie, nici în alta nimic care să-i confere împăcare.

Poate că s-ar aminti întru apărarea sa faptul că la o anumită vârstă viaţa se derulează incredibil de repede, însă ziua în care trebuie să începi să-ţi trăieşti ultima voinţă, înainte de a lăsa în urmă ceea ce a mai rămas, se desfăşoară mai departe şi nu se lasă amânată. Lucrul acesta îi devenise ameninţător de evident de când trecuse aproape jumătate de an fără să se fi schimbat ceva. Aştepta în mod deliberat în vreme ce se lăsa purtat de val în insignifianta şi puţin relevanta activitate pe care şi-o asumase, în vreme ce vorbea, prea mult şi cu plăcere, trăind cu încăpăţânarea deznădăjduită a unui pescar care îşi cufundă plasele într-un râu fără peşte, în vreme ce în continuare nu făcea nimic care să corespundă persoanei care era el cu adevărat. Aştepta în spatele propriei sale persoane, în măsura în care acest termen desemnează acea parte a unui om formată de lume şi de cursul vieţii, iar disperarea sa liniştită, îndiguită în spatele faţadei, creştea cu fiecare zi care trecea. Se afla în cea mai acută criză a vieţii sale şi se dispreţuia pentru toate omisiunile. Marile încercări sunt oare privilegiul personalităţilor însemnate? I-ar fi plăcut să creadă asta, dar nu este adevărat, căci chiar şi persoanele nevrozate, de cea mai banală factură, traversează perioade de criză. Astfel că în realitate nu-i mai rămânea în mijlocul marilor tulburări decât acel rest de imperturbabilitate pe care-l stăpânesc toţi eroii şi criminalii şi care nu este curaj, nu este nici voinţă, nu este nici încredere, ci pur şi simplu tenacitate, la fel de greu de stârpit pe cât este o pisică, chiar şi atunci când a fost cu totul sfârtecată de câini.

Dacă dorim să ne închipuim cum trăieşte un asemenea om când e singur, se poate cel mult spune că noaptea geamurile sale luminate permit o vedere asupra camerei sale, unde gândurile, după ce au fost folosite, stau mai departe precum clienţii în sala de aşteptare a unui avocat de care nu sunt mulţumiţi. Sau poate că Ulrich odată, într-o astfel de noapte, a deschis ferestrele, privind trunchiurile dezgolite ale copacilor, ca ale unor şerpi după năpârlire, contorsiunile oferind o imagine ciudată: siluete negre între cununa de zăpadă a

coroanelor și stratul de zăpadă de pe sol, și a simțit deodată un impuls să se plimbe, așa cum era atunci, în pijama, prin grădină; voia să-și simtă frigul prin păr. Când ajunse jos stinse lumina ca să nu apară în cadrul luminat al ușii și numai dinspre camera sa de lucru răzbătea un covor de lumină spre umbrele de afară. O alee ducea spre poarta cu grilaj de fier, care dădea spre stradă, o a doua o întretăia distinct în întunecimea ei. Ulrich înainta. Atunci, întunecimea care se înălța printre coroanele copacilor îi stârni deodată în minte fantasma staturii uriașe a lui Moosbrugger, copacii golași i se părură straniu de materiali; urâți și goi ca niște viermi, cu toate acestea îndemnându-te parcă să-i îmbrățișezi și să te lași pradă unui ropot de plâns. Însă nu făcu acest gest. Sentimentalitatea acestui impuls îi repugnă în aceeași clipă în care-i percepuse emoția. Prin spuma ca de lapte a ceții se perindară în clipa aceea prin fața grilajului grădinii niște trecători întârziați, în ochii cărora trebuie că părea nebun, așa cum i se desprindea acum silueta în pijama roșie printre trunchiurile negre; dar el păși mai departe cu pas sigur pe alee și se întoarse relativ mulțumit în casă, căci dacă exista ceva care să-i fi fost anume sortit lui, acel ceva era desigur de cu totul altă natură.

63

Bonadea are o viziune

Când, în dimineața de după acea noapte, Ulrich se trezi târziu și foarte obosit, i se anunță vizita Bonadeei; era pentru prima dată de la cearta lor când aveau să se revadă.

Bonadea plânsese adeseori în perioada lor de separare. În tot acest timp, Bonadea simțise că fusese rău tratată. Zvâcnise deseori ceva în ea, asemenea uruitului unei tobe în surdină. Avusese numeroase aventuri și cunoscuse multe dezamăgiri. Deși amintirea lui Ulrich se cufunda într-un puț

adânc la fiecare din aceste aventuri, ea se ridica iarăşi la suprafaţă după fiecare dezamăgire, neajutorată şi plină de reproşuri ca suferinţa pustiită pe faţa unui copil. De sute de ori Bonadea îi ceruse în gând iubitului iertare pentru gelozia ei, îşi „blamase mândria rea", cum spunea, şi în cele din urmă se hotărâse să-i propună să încheie pace.

Era fascinantă, melancolică şi frumoasă, aşa cum se aşezase în faţa lui, simţind un gol în stomac. El stătea în picioare „ca un adolescent" în faţa ei. Tenul său avea luciul marmoreean al marilor demersuri şi al diplomaţiei, aşa cum îşi închipuia ea că trebuie să fi fost situaţia lui. Nu mai remarcase până atunci cât de energic şi hotărât îi era chipul. Ar fi capitulat bucuroasă cu întreaga ei fiinţă, dar nu îndrăznea să meargă atât de departe, iar el nu făcea nici cea mai mică încercare să o îndemne. Răceala lui îi pricinuia o nespusă amărăciune, însă deţinea un aer statuar. Îi apucă pe neaşteptate mâna şi i-o sărută, Ulrich o mângâie gânditor pe păr. Ei i se înmuiară picioarele în chipul cel mai feminin posibil, era pe punctul de a cădea în genunchi, în clipa aceea Ulrich o împinse blând la loc pe scaun, aduse whisky şi sifon şi îşi aprinse o ţigară.

— O doamnă nu bea whisky înainte de masă! protestă Bonadea; o clipă îşi redobândi forţa de a se simţi ofensată, iar inima îi bătea în gât, căci i se trezise suspiciunea că firescul cu care Ulrich îi oferea o băutură atât de tare şi, cum i se părea ei, licenţioasă implica o lipsă de sentiment.

Însă Ulrich spuse prietenos:

— Are să-ţi facă bine; toate femeile care au jucat un rol în politica înaltă au băut şi ele whisky.

Căci, pentru a-i recâştiga favorurile lui Ulrich, Bonadea spusese că admira marea acţiune patriotică şi ar fi vrut să contribuie şi ea la aceste activităţi.

Acesta era planul ei. Ea credea întotdeauna în mai multe lucruri deodată şi jumătăţile de adevăruri îi facilitau minciunile.

Băutura avea o licărire subţiratic aurie şi încălzea ca soarele de mai.

Bonadea se simţea ca şi cum ar fi avut şaptezeci de ani, fiind aşezată pe o bancă în grădină din faţa casei. Îmbătrânea.

Copiii îi creşteau. Cel mare avea acum doisprezece ani. Era fără îndoială dizgraţios să-l urmărească astfel pe un bărbat pe care nici măcar nu-l cunoştea bine, într-un apartament străin, doar pentru că acesta avea nişte ochi cu care te privea parcă de dincolo de o fereastră. Îţi dai seama, reflectă ea, că există la omul acesta anumite detalii care-ţi displac şi ar putea să te avertizeze; ai putea, într-adevăr – dacă în asemenea clipe ar apărea ceva care să te reţină! – să o rupi cu el, cuprinsă de ruşine şi poate chiar fierbând de mânie; dar pentru că aşa ceva nu se întâmplă, bărbatul acesta intră tot mai pasionat în rol. Te simţi tu însăţi foarte limpede, ca un decor de teatru scăldat într-o lumină artificială; sunt ochii unui actor pe scenă, o mustaţă de scenă, nasturii descheiaţi ai unei haine de recuzită – le ai acum în faţa ochilor, iar clipele dintre intrarea în încăpere până la oribilele prime momente când ţi-ai revenit se petrec în limitele unei conştiinţe care te-a părăsit literalmente şi a înveşmântat pereţii cu un tapet de demenţă. Bonadea nu făcea uz de cuvinte, de fapt ea verbaliza doar parţial ceea ce gândea, dar în timp ce încerca să vizualizeze scena, simţea întocmai cum se abandona acestor schimbări de conştiinţă. „Cine ar putea descrie scena ar fi un mare artist; nu, ar fi un pornograf!“ gândea ea privindu-l pe Ulrich. Căci bunele intenţii şi cea mai fermă voinţă de a-şi păstra decenţa nu erau abandonate nici o clipă, nici chiar în asemenea situaţii, abia apoi se aflau în afara lor, aşteptând şi neavând nici un cuvânt de spus în faţa acestei lumi transfigurate de dorinţe. Cel mai mare chin pentru Bonadea erau momentele când îşi recăpăta uzul raţiunii. Alterarea conştiinţei provocată de beţia sexuală a simţurilor, peste care alţii trec ca peste ceva firesc, dobândea la ea, prin profunzimea şi violenţa impetuoasă a exaltării şi a remuşcării, o intensitate care o înspăimânta, îndată ce se reîntorcea în atmosfera paşnică a familiei. I se părea atunci că se comportase ca o dementă. De-abia avea curaj să-şi privească copiii, de teamă să nu îi lezeze cu privirea ei coruptă. Tresărea când soţul ei o privea ceva mai drăgăstos şi se temea pe de altă parte de dezinvoltura nutrită de singurătate. Din aceste considerente, în săptămânile cât fuseseră despărţiţi prinsese contur planul să nu mai aibă alt

iubit în afară de Ulrich; el ar fi urmat să-i confere susţinere şi să o ferească de excesele străine firii ei. „Cum de-am putut să-mi permit să-l cert", cumpănea ea acum, când se afla din nou în faţa lui, „este în mult mai mare măsură un om desăvârşit decât aş putea fi eu", atribuindu-i meritul pentru faptul că la vremea îmbrăţişărilor lor ea fusese o fiinţă omenească mai bună şi se gândea desigur că la viitoarele acţiuni de binefacere el ar fi trebuit să o prezinte în cercul noilor săi prieteni. Bonadea depuse tacit un jurământ de credinţă şi de emoţie ochii i se umplură de lacrimi în vreme ce îi treceau prin minte astfel de gânduri.

Între timp, Ulrich îşi sorbise paharul cu whisky până la capăt cu încetineala unui om preocupat să-şi consolideze o hotărâre gravă. Pentru moment nu ar fi fost posibil să o prezinte Diotimei, îi explică el.

Bonadea dori, desigur, să ştie în amănunt de ce nu ar fi fost posibil; apoi dori să ştie în amănunt când avea să fie posibil.

Ulrich se văzu atunci nevoit să-i explice că ea nu era o persoană care să se fi făcut remarcată nici în domeniul artei, nici în cel al ştiinţei şi nici în acţiunile caritabile şi că, din acest motiv, avea să dureze foarte mult până ce el ar fi putut-o convinge pe Diotima de oportunitatea colaborării ei.

Între timp însă Bonadea fusese cuprinsă de nişte sentimente stranii în privinţa Diotimei. Auzise vorbindu-se frecvent despre virtuţile acesteia pentru ca să nu fie geloasă; mai degrabă o invidia şi o admira pe această femeie care-i fascinase iubitul fără să-i fi făcut concesii necuviincioase. Ea atribuia acestei influenţe calmul statuar pe care avea impresia că îl remarcase la Ulrich. Se considera „pasională", termen prin care înţelegea atât statutul ei puţin respectabil, cât şi o justificare oarecum onorabilă pentru respectiva stare de fapt; dar le invidia pe femeile distante cu sentimentul cu care fiinţa nefericită care are întotdeauna mâinile umede de transpiraţie strânge o mână perfect uscată şi caldă. „Este lucrătura ei", gândi. „Ea l-a schimbat pe Ulrich până într-atâta!" Ceva aspru îi sfredelea inima, ceva dulce îi sfredelea genunchii: aceste sfredele, amândouă rotindu-se în acelaşi timp şi în sensuri opuse, o determinară pe Bonadea aproape să cadă

în nesimţire când întâmpină rezistenţa lui Ulrich. Îşi jucă atunci ultima carte: Moosbrugger!

Înţelesese, după meditaţii dureroase, că Ulrich resimţea o stranie simpatie faţă de acea apariţie înfricoşătoare. Îi repugna „senzualitatea brutală" care-şi găsea, după părerea ei, expresia în faptele lui Moosbrugger; în acea problemă propriile sentimente erau – firește, fără ca ea să-şi fi dat seama – întocmai celor ale prostituatelor care, cu simţăminte inechivoce şi fără nici un fel de romantism burghez, recunoşteau într-un criminal, maniac sexual, o ameninţare la adresa profesiei lor. Însă, în ciuda deficienţelor ei de netăgăduit, avea nevoie de o lume ordonată şi credibilă, iar Moosbrugger trebuia să-i slujească la restabilirea unei asemenea lumi. Întrucât Ulrich nutrea simpatie pentru acest om, iar ea avea un soţ judecător care era în măsură să furnizeze informaţii utile, din disperare îi venise ideea să combine slăbiciunea ei cu slăbiciunea lui Ulrich prin intermediul soţului ei; această construcţie nostalgică deţinea forţa consolatoare a unei senzualităţi augmentate cu o priză de echitate. Când însă îl abordase pe bunul ei soţ în respectiva chestiune, acesta se arătase uimit de fervoarea ei juridică, deşi ştia că ea se entuziasma faţă de tot ce era umanitar şi sublim; şi cum el nu era doar om al legii, ci şi un vânător pasionat, îi răspunse cu un refuz binevoitor, spunându-i că singurul lucru cuvenit era stârpirea acestor creaturi inferioare, ori de câte ori era posibil şi fără prea multe sentimentalisme şi nu se mai lăsă atras în discuţii pe acea temă. La o a doua încercare pe care o întreprinse câtăva vreme mai târziu, Bonadea nu află din partea lui decât opinia suplimentară că el considera aducerea pe lume a copiilor ca fiind o îndeletnicire a femeilor, însă uciderea semenilor ca fiind a bărbaţilor, şi cum nu trebuia să trezească bănuieli dând dovadă de prea mult zel în această afacere primejdioasă, calea justiţiei îi devenise pentru moment inabordabilă. Astfel că păşise pe calea clemenţei, singura care-i rămăsese, dacă, de dragul lui Ulrich, ar fi vrut să întreprindă ceva pentru Moosbrugger, iar calea aceasta trecea, nu s-ar fi putut spune că în chip surprinzător, dar oricum în chip atractiv, pe la Diotima.

Cu ochii minții se vedea ca prietenă a Diotimei și-și îndeplinea dorința de a o cunoaște pe rivala admirată în numele acelei cauze care nu suferea amânare, fiind prea mândră să admită considerentele de ordin personal. Își pusese în gând să o câștige pe Diotima pentru cauza lui Moosbrugger, lucru pe care, după cum intuise de la bun început, era limpede că nu-i reușise lui Ulrich, iar imaginația ei înfățișa totul în cele mai frumoase proiecții. Diotima cea marmoreeană și statuară își petrecea brațul pe după umerii calzi, încovoiați de păcat, ai Bonadeei, iar Bonadea rezerva rolul de a mirui acea inimă divină, imaculată, cu o picătură de fragilitate omenească. Acesta era planul pe care i-l expuse iubitului său pierdut.

Însă astăzi Ulrich nu putea fi în nici un fel mișcat de ideea de a-l salva pe Moosbrugger. El cunoștea nobilele sentimente ale Bonadeei și știa cât de ușor se transforma la ea înflăcărarea unui singur impuls frumos într-o conflagrație cuprinzându-i întreg trupul. Îi explică deci că nu avea nici cea mai mică intenție de a se amesteca în cazul Moosbrugger.

Bonadea îl privea cu frumoșii ei ochi îndurerați acum, în care plutea apa pe deasupra gheții întocmai ca la hotarul între primăvară și iarnă.

Însă Ulrich nu pierduse niciodată cu totul o anume recunoștință pentru prima lor întâlnire, copilăresc de frumoasă, în noaptea aceea când, el zăcând în nesimțire pe caldarâm, Bonadea se ghemuise la căpătâiul lui, iar ambiguitatea incertă și aventuroasă a lumii întregi, a tinereții și a emoțiilor picurase din ochii acestei tinere femei în conștiința sa treptat redeșteptată. Căută deci să atenueze refuzul ofensator și să-l dilueze într-o convorbire.

— Să presupunem, propuse el, că te plimbi noaptea printr-un parc mare și doi derbedei te acostează: te-ai mai gândi atunci că sunt niște creaturi demne de milă, de a căror grosolănie e vinovată societatea?

— Dar eu nu ies niciodată noaptea în parc, răspunse prompt Bonadea.

— Dar dacă ar trece pe acolo un polițist, nu i-ai cere să-i aresteze pe cei doi?

— I-aș cere să mă apere.

— Ceea ce înseamnă să-i aresteze?

— Nu știu care ar fi urmarea. De altfel, Moosbrugger nu e un derbedeu.

— Bine, să presupunem atunci că el vine să lucreze ca tâmplar undeva în locuința ta. Ești singură în casă cu el și începe, așa, pe nepregătite, să-ți arunce ocheade.

Bonadea protestă.

— Dar e dezgustător ce pretinzi de la mine.

— Desigur, spuse Ulrich. Vreau doar să-ți demonstrez că asemenea oameni, care-și pierd ușor echilibrul, sunt cât se poate de dezagreabili. Nu-ți poți permite față de ei o atitudine imparțială decât când ponoasele le trag alții. Atunci într-adevăr ne stârnesc cele mai delicate simțăminte și devin victimele unei orânduiri sociale sau ale sorții. Trebuie să recunoști că nimeni nu poate fi condamnat pentru greșelile sale, dacă le privești cu propriii lui ochi; pentru el aceste greșeli sunt în cel mai rău caz niște erori sau însușirile negative ale unei ființe care nu devine mai puțin bună din cauza lor; bineînțeles că el are perfectă dreptate în convingerile sale.

Bonadea fu nevoită să-și aranjeze ceva la ciorap și astfel se simți silită să-l privească pe Ulrich cu capul puțin răsturnat pe spate, încât, sustrăgându-se oricărui control, în jurul genunchiului ei se dădu în vileag o viață plină de contraste alcătuită din borduri dantelate, ciorap lucios, degete încordându-se și licărirea de sidefie a pielii molatic destinsă.

Ulrich își aprinse repede o țigară și continuă:

— Omul nu este pur și simplu bun, ci el este întotdeauna bun; e aici o deosebire enormă, înțelegi? Te poate amuza cât de sofisticat este amorul propriu, dar trebuie să tragi concluzia că omul nu poate face în nici un caz nimic rău; răul este doar efectul unora din acțiunile sale. Dacă recunoaștem acest adevăr, am ajuns la punctul just de pornire al unei morale sociale.

Bonadea își netezi oftând fusta cum se cuvine, își îndreptă trupul și căută să se liniștească sorbind o înghițitură din focul licorii aurii.

— Acum am să-ți explic, continuă Ulrich surâzând, de ce poți să simți tot felul de lucruri în ce-l privește pe Moosbrugger, dar nu poți să faci nimic pentru el. La urma urmei,

toate cazurile acestea seamănă cu un capăt de aţă care atârnă undeva, iar când tragi de el, începe să se destrame toată ţesătura societăţii. Pot ilustra apelând la nişte exemple pur raţionale.

În mod inexplicabil, Bonadea îşi pierdu un pantof. Ulrich se aplecă să-l ridice, iar piciorul cu degete calde îi veni întru întâmpinarea pantofului din mână, ca un copil mic şi neajutorat.

— Lasă, lasă, pot şi singură ! spuse Bonadea în timp ce-i întindea piciorul.

— În primul rând, sunt problemele de ordin psihiatric şi juridic, explica neabătut Ulrich, în timp ce boarea unei responsabilităţi diminuate îi urca în nări pornind de la piciorul ei. Problemele acestea despre care ştim că medicii au ajuns acum la un pas de a fi în stare să împiedice astfel de crime, doar dacă am fi dispuşi să acordăm mijloacele financiare necesare în acest scop. Aşa că acum nu mai constituie decât o problemă socială.

— Ah, ştii ce, lasă asta ! îl rugă Bonadea, când el pronunţă pentru a doua oară cuvântul „social". Când vine vorba despre aşa ceva acasă, eu ies din cameră ; mă plictiseşte de moarte.

— Bine, reluă Ulrich, am vrut să spun că aşa cum prin mijloace tehnice de mult timp încoace se pot produce lucruri folositoare din cadavre, excremente, deşeuri de tot felul şi toxine, s-ar putea ca mijloacele de tehnică psihologică să reuşească în acelaşi sens. Numai că lumea lasă să treacă peste măsură de mult timp până să se apuce să rezolve asemenea probleme. Statul risipeşte banii pe lucruri lipsite de raţiune, dar pentru soluţionarea celor mai importante probleme de ordin moral n-are disponibil nici un creiţar. Este un năravcare îi stă în fire, pentru că statul este cea mai stupidă şi maliţioasă persoană care există.

Vorbea cu convingere, însă Bonadea căută să-l readucă la miezul problemei.

— Dragul meu, spuse ea alintându-se, ideal pentru Moosbrugger este faptul că e iresponsabil ! ?

— Ar fi probabil mai importat să suprimăm mai mulţi oameni cărora li se recunoaşte responsabilitatea, decât să apărăm un iresponsabil de la a fi suprimat, protestă Ulrich.

Se plimba acum în sus şi în jos, trecând foarte aproape de ea. Bonadea constată cât era de revoluţionar şi înflăcărat; reuşi să-i prindă o mână şi i-o aşeză peste pieptul ei.

— Bun, spuse el, am să-ţi explic acum problemele de natură emoţională.

Bonadea îi desfăcu degetele şi-i apăsă palma peste sânul ei. Privirea cu care însoţea gestul acesta ar fi emoţionat şi o inimă de piatră; în clipa următoare Ulrich avu impresia că-şi simte două inimi în piept, bătându-i aşa cum în prăvălia unui ceasornicar se învălmăşeşte ticăitul ceasurilor. Printr-un efort de voinţă făcu ordine în pieptul său şi spuse blând:

— Nu, Bonadea!

Bonadea era acum pe punctul să izbucnească în plâns, iar Ulrich continua să-i vorbească.

— Nu e contradictoriu faptul că te implici în acest caz numai pentru că eu ţi l-am relatat, în vreme ce nici nu bagi de seamă milioanele de nedreptăţi la fel de mari care se petrec zilnic?

— Ce are una de a face cu cealaltă? se apără Bonadea. Despre acest caz am cunoştinţă! Şi aş fi o persoană rea dacă aş rămâne liniştită!

Ulrich îi atrase atenţia că trebuia să rămână liniştită; chiar impetuos de liniştită – adăugă el. Îşi desprinse mâna şi se aşeză la o oarecare distanţă de Bonadea.

— Toate cele ce se întâmplă astăzi sunt doar aşa, „între timp" şi „pentru moment", remarcă el. Aşa trebuie să fie. Căci conştiinciozitatea raţiunii ne împinge la o teribilă lipsă de scrupule a sentimentelor.

Acum îşi mai turnă o dată whisky şi-şi ridică picioarele pe divan. Resimţea oboseala.

— Fiecare om începe prin a încerca să înţeleagă viaţa în întregul ei, explică el. Dar cu cât gândeşte în termeni mai precişi, cu atât se îngustează terenul. Când a ajuns matur, ai în faţa ta un om care cunoaşte atât de bine un anumit milimetru pătrat cum poate nu există în întreaga lume nici două duzini de semeni; un om care înţelege ce prostii debitează despre domeniul său cei care nu deţin cunoştinţe la fel de precise, un om care însă nu are voie să se clintească, pentru că dacă s-ar deplasa fie şi cu un micromilimetru de la locul lui, ar începe şi el să înşire baliverne.

Oboseala îi era acum subțiată și aurie ca băutura care-i sta înainte pe masă. „Eu însumi debitez de o jumătate de oră încoace prostii", gândi; însă starea aceasta oarecum diminuată era plăcută. Se temea doar de un singur lucru, că Bonadeei i-ar putea veni ideea să se așeze alături de el. Împotriva acestei eventualități nu exista decât un singur mijloc: să vorbească mai departe. Își sprijini capul în palmele împreunate la ceafă și sta întins asemenea efigiilor funerare din Capela Medici. Își dădu deodată seama de acest aspect și îndată, pe când își asuma respectiva postură, o magnificență i se revărsă prin trup, plutea parcă în însăși nemișcarea aceea fluidă și i se păru că e mai puternic decât era; pentru prima dată crezu că înțelege, așa, de departe, acele opere de artă pe care până atunci le privise doar ca pe niște obiecte îndepărtate. În loc să vorbească mai departe, tăcu. Bonadea percepu ceva. Era un „moment", cum i se spune unei astfel de stări, care de fapt nici nu poate fi descrisă. O înflăcărare dramatică îi uni și amuțiră deodată.

„Ce-a mai rămas din mine?" se gândea Ulrich cu amărăciune. „Poate un om care e curajos și incoruptibil și-și închipuie că în numele libertății lăuntrice nu respectă decât câteva legi exterioare. Însă această libertate constă în faptul că poți să gândești orice, că știi în oricare din situațiile omenești de ce nu ai nevoie să te simți legat de ea și nu știi niciodată de ce anume ai vrea să te știi legat!" În acest nu tocmai fericit moment, când micul și ciudatul val de simțăminte care-l cuprinsese timp de o secundă se destrămă din nou, ar fi fost gata să recunoască faptul că el nu stăpânea nimic altceva decât capacitatea de a descoperi două fațete ale aceleiași realități, acea ambivalență morală care-i caracteriza pe cei mai mulți dintre contemporanii săi și constituia predispoziția generației sale sau poate soarta ei. Relațiile sale cu lumea deveniseră dintr-odată palide, umbroase și negative. Ce drept avea el să o trateze rău pe Bonadea? Era mereu aceeași convorbire iritată, care se tot repeta între ei. Se stârnea din acustica golului lăuntric, în care o împușcătură reverberează de două ori mai zgomotos și este urmată de o cascadă de ecouri; îl apăsa faptul că nu mai putea să vorbească cu ea decât în felul acesta; gândi despre suferința

de un fel aparte pe care o provoca în amândoi că era aproape nebunească şi agreabil barocă. Se ridică în capul oaselor ca să-i spună ceva frumos.

— Îmi vine acum în minte, se îndreptă el spre Bonadea, care şedea nemişcată în aceeaşi atitudine demnă. E un lucru nostim. Există o deosebire importantă: omul cu simţul răspunderii se poate oricând răzgândi, iresponsabilul niciodată!

Bonadea reacţionă semnificativ.

— O, Ulrich! răspunse ea.

Fu singura întrerupere, apoi se lăsă din nou tăcerea.

Ei nu-i plăcea când Ulrich, în prezenţa ei, se apuca să vorbească despre lucruri generale. În ciuda tuturor paşilor greşiţi, ea se simţea cu îndreptăţire ca făcând parte dintr-o mulţime de fiinţe omeneşti asemenea ei şi înţelegea bine ce era nesocial, excentric şi straniu în felul în care el se achita de rolul de gazdă faţă de ea, tratând-o cu gânduri în loc de sentimente. Oricum, crima, dragostea şi tristeţea se contopiseră pentru ea într-un singur cerc de idei, de-a dreptul primejdios. Ulrich i se părea acum de departe mai puţin intimidant şi desăvârşit decât când îl reîntâlnise; dobândise însă, parcă pentru a reechilibra lucrurile, un aer adolescentin, care-i stârnea ei idealismul, ca un copil care nu îndrăznea să treacă pe lângă un anumit obstacol ca să se arunce în braţele mamei. De foarte mult timp simţea o tandreţe degajată, nu prea bine controlată, faţă de el. Dar de când Ulrich respinsese primele aluzii la acest simţământ, se străduia să se controleze cât mai riguros. Nu reuşise încă să uite cum la ultima ei vizită rămăsese dezbrăcată şi neajutorată pe divanul lui şi-şi pusese în gând, dacă aşa se prezentau lucrurile, mai degrabă să rămână cu pălăria şi voalul, aşezată pe scaunul ei până la sfârşit, astfel ca el să înţeleagă în cele din urmă că se confrunta cu cineva care ştia să se stăpânească la fel de bine ca rivala ei, Diotima. Însă în marea tulburare căreia îi cădea pradă când era aproape de vreun iubit, Bonadea uita întotdeauna să adauge şi ideea grandioasă; firește, o astfel de afirmaţie s-ar putea aplica, din nefericire, vieţii în ansamblu, care cuprinde multă tulburare şi prea puţin sens, însă Bonadea ignora această stare de fapt şi căuta mereu să exprime o idee, oricare ar fi fost ea. Ideilor

lui Ulrich, simţea ea, le lipsea demnitatea de care ea însăşi avea nevoie, probabil că ea însăşi era în căutarea unei idei mai frumoase şi mai încărcate de emoţii. Însă o ezitare idealistă şi o foarte comună atracţie, împletită cu o teamă teribilă de a se lăsa atrasă prea de timpuriu, se amestecau în sentimentele ei cu instinctul de a păstra tăcerea, o tăcere în care tresăreau încă acţiunile abandonate şi amintirea acelei mari linişti care o unise o clipă cu iubitul ei. Era de fapt ca atunci când ploaia pluteşte în aer şi nu ajunge să cadă: o toropeală care i se răspândea în tot trupul şi o înspăimânta pe Bonadea la gândul că ar fi putut să-şi piardă stăpânirea de sine fără să-şi dea seama.

Deodată zvâcni o iluzie trupească, un purice. Bonadea nu-şi dădea seama dacă era realitate sau imaginaţie. Simţea un fior prin creier, o senzaţie incredibilă, ca şi cum acolo s-ar fi desprins o imagine din învălmăşeala umbroasă a tuturor celorlalte, dar ar fi rămas mai departe doar o închipuire; în acelaşi timp, o neîndoielnică şi cât se poate de realistă înfiorare a pielii.

I se tăie respiraţia. Ca atunci când urcă ceva, cu zgomot distinct de paşi, pe scară şi ştii că nu e nimeni, dar totuşi auzi foarte limpede zgomot de paşi şi trosnete – aşa era acum. Bonadea înţelese, iluminată de o străfulgerare, că era vorba aici de o continuare involuntară a poveştii de adineaori cu pierderea pantofului. În situaţia unei doamne era un remediu disperat. Cu toate acestea, în clipa în care voi să gonească fantasma, simţi o ciupitură dureroasă. Scoase un ţipăt uşor, se roşi toată în obraji şi-i ceru lui Ulrich s-o ajute să caute. Puricele preferă aceleaşi regiuni ale trupului ca iubitul; ciorapul fu cercetat până la pantof, bluza trebui să fie descheiată la piept. Bonadea explica acum că probabil îi luase din tramvai sau sărise de aici, de la Ulrich. Însă nu fu de găsit şi nici nu lăsase vreo urmă.

— Nu ştiu ce-a fost asta! spuse Bonadea.

Ulrich surâse neaşteptat de prietenos. Atunci, ca o fetiţă care a făcut ceva rău, Bonadea începu să plângă.

64

Generalul Stumm von Bordwehr îi face o vizită Diotimei

Generalul Stumm von Bordwehr își prezentase deja omagiile Diotimei în cadrul unei prime vizite. Era ofițerul pe care Ministerul de Război îl trimisese ca reprezentant la marea reuniune de constituire, unde ținuse o cuvântare impresionantă, fără ca în constituirea comitetelor pentru măreața operă pacifistă, create după modelul departamentelor ministeriale, să fie în stare să împiedice ca tocmai Ministerul de Război să fie trecut cu vederea în aceste comitete – din motive ușor de înțeles. Era un general nu foarte impunător, cu pântecele ușor proeminent și o mustață scurtă, ca o perie de dinți, în locul mustății în furculiță. Avea fața rotundă și ceva din aerul de familie al unui ofițer lipsit de mijloace financiare dincolo de dota prevăzută în regulamentul ofițerilor care urmează să se căsătorească. El îi comunică Diotimei că soldatului îi revine un rol modest în sala de conferințe. În plus, după cum se înțelegea de la sine, din considerente de ordin politic Ministerul de Război nu putea fi luat în considerație la constituirea comitetelor. Cu toate acestea, el îndrăznea să afirme că acțiunea planificată urma să aibă o influență pe plan extern, iar ceea ce are influență pe plan extern reprezintă însăși forța unei națiuni. Repetă că renumitul filosof Treitschke afirmase că statul era puterea de a exista în lupta dintre națiuni. Forța desfășurată în timp de pace împiedică războiul sau cel puțin îi scurtează atrocitățile. Mai vorbi astfel încă un sfert de oră, se folosi de unele citate din clasici, de care, cum adăugă, își amintea cu predilecție încă din anii gimnaziului, și afirmă că acei ani de studiu umanistic fuseseră cei mai frumoși din viața lui; căută să o determine pe Diotima să simtă că o admiră și că fusese

fermecat de modul în care ea condusese marea reuniune; dar dorea să repete că, dacă urma să fie înţeleasă la justa ei valoare, constituirea unei forţe militare, care se menţinea considerabil în urma celor ale marilor puteri, ar fi însemnat cea mai elocventă demonstraţie a unei atitudini paşnice; de altfel, se aştepta plin de încredere că urma să se manifeste de la sine un larg interes al maselor populare în ce priveşte problemele armatei.

Acest amabil general o sperie de moarte pe Diotima. Existau pe vremea aceea în Kakania familii care erau frecventate de ofiţeri pentru că ofiţerii se căsătoreau cu fetele lor şi familii ale căror fete nu se căsătoreau cu ofiţeri, fie pentru că nu existau bani pentru dota prevăzută pentru căsătoriile cu militarii, fie din principiu, astfel că aceste familii nu erau frecventate de ofiţeri. Familia Diotimei aparţinea celei de-a doua categorii din ambele motive; urmarea era că această doamnă frumoasă şi conştiincioasă debutase în viaţă având despre militari o reprezentare de genul celei care înfăţişează moartea ca o momâie în straie bălţate. Ea răspunse că existau atât de multe cauze măreţe şi bune pe lume, încât nu era uşor de făcut o alegere între ele. Era un mare privilegiu să ai prilejul de a lansa un mesaj măreţ în mijlocul agitaţiei materialiste a lumii, dar acesta constituia în acelaşi timp şi o mare îndatorire. La urma urmei, demonstraţia trebuia să se ivească din sânul naţiunii, din care cauză ea era obligată să-şi menţină oarecum în expectativă propriile dorinţe. Îşi înşiruia cuvintele cu grijă, ca şi cum ar fi fost prinse laolaltă cu fireturi negre-galbene, cu iz patriotic, şi aprindea cuvinte încărcate de frazeologia invocatoare a înaltei birocraţii pe propriile ei buze.

Însă după ce generalul se retrase, sufletul acestei sublime femei se prăbuşi în nesimţire. Dacă ar fi fost în stare de un simţământ atât de josnic cum este ura, l-ar fi urât pe acest omuleţ rotofei cu ochii linguşitori şi cu pântecele strâns în nasturi auriţi, însă pentru că aşa ceva îi era cu neputinţă, avea senzaţia obscură că fusese rănită şi nu putea spune de ce. Deschise fereastra în ciuda frigului iernii şi se plimbă o vreme prin cameră în sus şi în jos, foşnindu-şi rochia. Când închise fereastra la loc avea ochii scăldaţi în lacrimi. Era cât

se poate de uimită. I se întâmpla acum pentru a doua oară să plângă fără motiv. Își amintea de noaptea în care, fără să-și poată explica de ce, vărsase lacrimi alături de soțul ei. De data aceasta îi era și mai limpede natura pur nervoasă a împrejurării, căreia nu îi corespundea nici o determinare tangibilă; generalul acesta durduliu îi provoca, precum ceapa, lacrimile, fără ca vreun simțământ explicabil rațional să fi fost implicat. Era neliniștită, pe bună dreptate; o spaimă plină de presentimente îi spunea că un lup nevăzut se furișa pe lângă țarcurile ei și că se impunea să-l gonească de acolo cât mai repede prin forța ideii. Astfel, se hotărî, după vizita generalului, să traducă în fapt cu cea mai mare promptitudine acea congregație a marilor spirite pe care și-o pusese în gând și care urma să-i fie de ajutor în a defini conținutul adecvat al acțiunii patriotice.

65

Din conversațiile dintre Arnheim și Diotima

Fu o mare ușurare pentru Diotima faptul că Arnheim se întorsese tocmai atunci dintr-o călătorie și îi stătea la dispoziție.

— Chiar acum câteva zile am avut o discuție cu vărul dumitale în legătură cu generalii aceștia, îi răspunse el îndată, formulând această comunicare cu aerul unuia care face aluzie la un complex neliniștitor de probleme, fără a avea însă intenția să spună întocmai despre ce este vorba. Diotima rămase cu impresia că acel contradictoriu văr al ei, prea puțin entuziasmat de ideea măreață a acțiunii, favoriza pe de altă parte primejdiile vagi care emanau dinspre general.

— N-aș vrea să mă expun ironiilor în prezența vărului dumitale, reluă Arnheim dând cu aceste cuvinte o nouă orientare convorbirii, dar e important pentru mine să te fac să înțelegi ceva la care dumneata, trăind departe de asemenea

chestiuni, nu cred că te-ai gândit singură: relaţia dintre lumea afacerilor şi poezie. Vreau să spun, firește, afacerile la nivel înalt, lumea afacerilor în care, prin poziţia care-mi revine prin naştere, sunt şi eu menit să acţionez; ea este înrudită cu poezia, are laturi iraţionale, de-a dreptul mistice; aş spune chiar că mai ales lumea afacerilor deţine asemenea aspecte. Vezi dumneata, banul este o forţă extraordinar de intolerantă.

— În tot ceea ce fac oamenii care-şi investesc întreaga personalitate există probabil o anumită intoleranţă, răspunse Diotima cu oarecare ezitare, gândindu-se încă la prima parte rămasă fără încheiere a conversaţiei lor.

— Mai ales acolo unde e vorba de bani! spuse Arnheim repede. Oamenii stupizi îşi închipuie că să ai bani e o plăcere! În realitate e o răspundere înfricoşătoare. Nu vreau să vorbesc despre nenumăratele existenţe care depind de mine, în asemenea măsură încât eu aproape că reprezint pentru ele soarta; lasă-mă doar să-ţi spun că bunicul meu a început cu o afacere de colectare a deşeurilor într-un orăşel din Renania.

Auzind aceste cuvinte, Diotima simţi deodată un adevărat fior, ceva care o făcea să se gândească la imperialismul economic; însă era aici o confuzie, căci ea nu era lipsită de prejudecăţile păturii sale sociale şi cum expresia „afacere de colectare a deşeurilor" o făcea să se gândească, în termenii folosiţi în lumea ei, pur şi simplu la gunoieri, curajoasa mărturisire a prietenului ei o făcu să roşească.

— Prin acest proces al rafinării deşeurilor, îşi continuă acesta confesiunea, bunicul meu a pus bazele influenţei exercitate de Arnheimi. Dar până şi tatăl meu apare ca un om care s-a realizat prin forţe proprii, dacă ne gândim că în decurs de patruzeci de ani a extins această firmă la proporţii mondiale. El nu a absolvit decât două clase de liceu comercial, dar descifrează dintr-o privire cele mai complicate relaţii internaţionale şi ştie tot ce are nevoie să ştie înaintea altora. Eu am studiat economia politică şi toate ştiinţele imaginabile, dar pentru el toate acestea sunt cu totul necunoscute şi nu poţi să-ţi explici în nici un fel cum ajunge el să facă ceea ce face, însă nu dă greş nici în cel mai mic

detaliu. Acesta este secretul vieţii viguroase, simple, măreţe şi sănătoase!

Glasul lui Arnheim căpătase, când vorbea despre tatăl său, un ton neobişnuit, plin de evlavie, ca şi cum în calmul său de magistru ar fi existat undeva o mică fisură. Aceasta o impresionă pe Diotima cu atât mai mult cu cât, după cum îi povestise Ulrich, bătrânul Arnheim era descris doar ca un omuleţ scund, lat în umeri, cu o faţă osoasă şi un nas ca un nasture, care era întotdeauna îmbrăcat într-un frac care nu i se petrecea peste pântece şi îşi manevra acţiunile cu tot atâta tenacitate şi circumspecţie cu câtă îşi mută pionii un jucător de şah. Fără să-i aştepte răspunsul, Arnheim continuă după o scurtă pauză:

— Când o afacere se extinde ca puţine altele, cum e cazul despre care-ţi vorbesc, aproape că nu mai există împrejurare de viaţă cu care să nu fie până la urmă împletită. Este un univers în miniatură. Te-ai mira dacă ai şti ce probleme în aparenţă cu totul necomerciale, de natură artistică, morală, politică, trebuie să ridic în consultările cu administratorul principal al firmei. Însă firma nu mai progresează în acelaşi ritm ca în vremurile de început, cele pe care eu le-aş numi eroice. Există şi în afaceri, oricât de prosper ar evolua, o limită tainică a creşterii, ca pentru toate alcătuirile organice. Te-ai întrebat vreodată de ce nici un animal nu se mai dezvoltă astăzi dincolo de proporţiile unui elefant? Ai să întâlneşti aceeaşi taină în istoria artei şi în ciudatele relaţii de viaţă ale popoarelor, culturilor, epocilor.

Diotima regreta acum că se retrăsese înfiorată dinaintea proceselor de rafinare a deşeurilor şi se simţea dezorientată.

— Viaţa e plină de asemenea taine. Există un anume ceva în faţa căruia intelectul este neputincios. Tatăl meu are o alianţă cu acest ceva. Dar un om cum e vărul dumitale, spuse Arnheim, un om de acţiune, care are mereu capul plin de idei despre cum s-ar putea face totul altfel şi mai bine, nu deţine un simţ pentru asemenea lucruri.

Când numele lui Ulrich interveni iarăşi în conversaţie, Diotima exprimă printr-un surâs că un om cum era vărul ei nu putea emite în nici un fel pretenţia de a exercita vreo influenţă asupra ei. Tenul uniform, puţin palid al lui Arnheim,

care-i da feţei lui aspectul mat ca de ceară, se roşise în dreptul pometilor. El cedase unei ciudate nevoi, pe care Diotima i-o stârnea de mai multă vreme, de a i se mărturisi fără rezerve, până în cele mai neştiute detalii. Acum el se închise iarăşi în sine, ridică o carte de pe masă, citi titlul fără să-l înţeleagă, o lăsă nerăbdător la loc şi spuse cu vocea sa obişnuită, care în clipa aceea o impresionă pe Diotima la fel de puternic ca gestul unui om care-şi strânge hainele, făcând-o astfel să înţeleagă faptul că mai înainte el se dezgolise.

— M-am depărtat ceva de subiectul în discuţie. Ce am eu de spus despre general este că dumneata nu ai putea face nimic mai bun decât să-ţi pui în aplicare cât mai curând planul şi astfel, prin influenţa gândirii umaniste şi a reprezentanţilor ei recunoscuţi, să sporeşti prestigiul acţiunii noastre. Dar nici nu este nevoie să-l respingi din principiu pe general. El are poate intenţii bune şi dumneata cunoşti principiul meu că nu trebuie scăpat prilejul de a introduce forţele spirituale într-o sferă a puterii brute.

Diotima îi apucă mâna şi rezumă această conversaţie în cuvintele de despărţire:

— Îţi mulţumesc pentru francheţea dumitale!

Arnheim lăsă o clipă mâna ei moale să întârzie în a lui şi ezită un moment, privind-o gânditor, ca şi cum ar fi uitat să spună ceva.

66

Ceva nu e în bună regulă între Ulrich şi Arnheim

La vremea aceea, vărul ei îşi acorda nu rareori plăcerea de a-i descrie Diotimei experienţele de natură oficială acumulate alături de Alteţa Sa şi punea mare preţ să-i arate mereu dosarele cu propuneri care-i parveneau continuu contelui Leinsdorf.

— Influenta mea vară, relată el cu un dosar voluminos în mână, nu mă mai pot descurca singur; toată lumea pare să aştepte reforme şi îmbunătăţiri din partea noastră şi jumătate din scripte avertizează „Să ne întoarcem la...", în vreme ce cealaltă jumătate începe cu cuvintele „Să ne îndreptăm spre..."! Am aici cereri care acoperă toată gama, de la detaşarea de Roma până la preconizarea culturilor legumicole. Tu pentru care din ele ai opta?

Nu era uşor să faci ordine în petiţiile pe care lumea contemporană le adresa contelui Leinsdorf, însă două grupări se distingeau prin proporţiile lor din toată această scriptologie. Una considera că o anumită entitate era răspunzătoare de starea proastă a lucrurilor în vremurile acelea şi cerea abolirea acestei entităţi, iar asemenea entităţi nu erau altceva decât evreii sau biserica romano-catolică, socialismul sau capitalismul, modul de a gândi mecanicist sau neglijarea dezvoltării tehnice, asimilarea sau segregarea raselor, marea proprietate funciară sau marile oraşe, intelectualizarea sau inadecvarea învăţământului public. Cealaltă grupare, dimpotrivă, tindea spre un ţel de viitor, a cărui atingere ar fi fost cu totul îndeajuns pentru a rezolva totul, iar aceste ţeluri demne de toate eforturile ale celei de a doua grupări nu se deosebeau de entităţile a căror distrugere era recomandată de prima grupare de obicei prin nimic altceva decât prin intensitatea lor emoţională, pentru că, desigur, pe lume există deopotrivă temperamente critice, cât şi temperamente pozitive. Astfel, documentele parvenind de la cea de a doua grupare exprimau cu un fel de negativism jovial părerea că ar fi trebuit să se termine în cele din urmă cu acel ridicol cult al artelor, pentru că viaţa e un poet mai mare decât toţi scriitorașii, şi cereau culegeri de cronici judiciare şi de descrieri de călătorii pentru a fi puse la dispoziţia marelui public; în timp ce, dimpotrivă, în aceeaşi măsură, scriptele celei dintâi grupări susţineau cu un spirit de aprobare plin de încântare că experienţa emoţională a alpinistului ajuns în vârful muntelui depăşea orice sublim al artei, filosofiei şi religiei, drept care în locul tuturor acestora ar fi trebuit promovată crearea unor uniuni alpine. În acelaşi mod al dublului sens erau propuse încetinirea ritmului de evoluţie

a timpului, ca și instituirea de premii pentru cele mai bune foiletoane, pentru motivul că viața era insuportabilă sau delicios de scurtă și se dorea eliberarea omenirii prin și de cartierele periferice cu grădini, emanciparea femeii, dans, sport sau cultul căminului, precum și prin nenumărate alte mijloace de sub apăsarea a nenumărate alte noțiuni.

Ulrich își închise dosarul și începu o conversație cu caracter privat.

— Influenta mea vară, spuse el, e un fenomen care te pune pe gânduri acela că o jumătate din ele vede mântuirea în viitor și cealaltă în trecut. Nu știu ce trebuie să înțelegem. Alteța Sa ar spune că prezentul este iremediabil pierdut.

— Alteța Sa se gândește la ceva cu caracter religios? întrebă Diotima.

— În momentul de față el a ajuns la convingerea că în istoria umanității nu există restaurare voluntară. Însă ce îngreunează și mai mult lucrurile este că nu avem nici un viitor utilizabil. Permite-mi să calific drept de natură să te pună pe gânduri o situație în care nu se merge nici înainte, nici îndărăt și momentul prezent este de asemenea resimțit ca fiind insuportabil.

Când Ulrich vorbea în felul acesta, Diotima se retrăgea în trupul ei înalt ca într-un turn care în ghidurile de călătorie este menționat cu distincția a trei steluțe.

— Crezi dumneata, stimată doamnă, că oricare om care luptă în zilele noastre pentru sau împotriva unei cauze, întrebă Ulrich, dacă mâine ar fi numit printr-o minune stăpânitorul atotputernic al lumii, ar face încă din prima zi ceea ce a preconizat toată viața? Sunt convins că și-ar acorda un răgaz de câteva zile.

Cum Ulrich făcu aici o mică pauză, Diotima se întoarse în chip surprinzător spre el, fără să-i răspundă, și-l întrebă serioasă:

— Care e motivul pentru care l-ai încurajat pe general în legătură cu acțiunea noastră?

— Care general?

— Generalul von Stumm!

— Generalul acela micuţ şi rotofei de la prima mare reuniune? Eu? Eu nu l-am mai văzut nici măcar o singură dată de atunci şi cu atât mai puţin i-am vorbit despre vreo speranţă de a noastră!

Stupefacţia lui Ulrich era reală şi necesita o explicaţie. Însă, pe de altă parte, un om ca Arnheim nu ar fi putut spune un neadevăr, trebuia să fie o neînţelegere pe undeva şi Diotima explică ce o determinase să presupună o asemenea situaţie.

— Adică eu aş fi vorbit cu Arnheim despre generalul von Stumm? Nu, niciodată! o asigură Ulrich. O discuţie a mea cu Arnheim... dă-mi voie, te rog, o clipă rămase pe gânduri, apoi deodată izbucni în râs. Ar fi într-adevăr măgulitor pentru mine dacă Arnheim ar acorda atâta greutate oricărui cuvinţel al meu! În ultima vreme am discutat de mai multe ori cu el, dacă vrei să numeşti discuţii schimbul nostru de vederi contradictorii, şi o dată chiar i-am vorbit într-adevăr despre un general, dar nu de vreunul anume, ci doar aşa, în treacăt, ca să dau un exemplu. Am afirmat că un general care din motive strategice trimite la moarte sigură un batalion este un asasin, dacă-l punem în legătură cu faptul că aici e vorba de mii de fii ai unor mame; dar că perspectiva se schimbă dacă-l aducem în relaţie cu alte puncte de vedere, de exemplu, cu necesitatea unor sacrificii sau cu lipsa de importanţă a vieţii, care e atât de scurtă. Am menţionat numeroase alte exemple. Aici permite-mi să fac o digresiune. Din motive evidente, orice generaţie consideră viaţa care i se deschide înainte ca reprezentând ceva ferm, cu excepţia câtorva lucruri de a căror schimbare este interesată. Atitudinea aceasta este utilă, însă greşită. Lumea poate fi schimbată în orice moment sau în orice direcţie; e ceva care ţine, ca să spunem aşa, de natura, de substanţa sa. Ar însemna într-adevăr că ai alege un mod ciudat de a-ţi trăi viaţa dacă ai încerca vreodată să nu te comporţi ca un anumit om într-o anumită lume, în care, să spunem aşa, nu ai avea de schimbat de la locul lor decât câţiva nasturi, ceea ce se numeşte evoluţie; ci te-ai comporta de la început ca un om născut pentru schimbări, care este înconjurat de o lume

făcută pentru schimbare, cam aşa cum ar fi o picătură de apă într-un nor. Te agasează faptul că sunt iarăşi confuz?

— Nu mă agasează, dar nu te înţeleg. Diotima deveni imperativă: Povesteşte-mi, te rog, toată conversaţia voastră!

— Bine, Arnheim a deschis convorbirea; m-a oprit pe stradă şi m-a constrâns pur şi simplu să intru în discuţie cu el, începu Ulrich. „Noi, negustorii, oamenii de afaceri", mi-a spus cu un surâs şăgalnic, oarecum în contradicţie cu atitudinea calmă obişnuită pentru el, dar totuşi arogant, „noi, negustorii, nu suntem nişte oameni calculaţi, cum ai putea dumneata să crezi. Ci noi – vorbesc, firește, de cei importanţi; cei mărunţi n-au decât să fie calculaţi toată viaţa – învăţăm să considerăm ideile noastre cu adevărat de succes ca pe ceva care sfidează orice calcul, cam aşa cum e cazul cu succesul personal al politicianului şi, la urma urmei, şi cel al artistului". Apoi m-a rugat să privesc ceea ce urma să-mi spună imediat mai departe cu îngăduinţa cu care poate fi cântărită o afirmaţie iraţională. Mi-a mărturisit confidenţial că nutreşte, încă de când am făcut cunoştinţă, anumite gânduri în ce mă priveşte şi că şi dumneata, stimata mea vară, i-ai mai fi relatat câte ceva despre mine, dar că el, după cum m-a asigurat, nici n-ar fi avut nevoie să asculte toate cele spuse; mi-a explicat mai departe că e ciudat că eu am optat pentru o vocaţie cu totul abstractă, conceptuală, căci, oricât aş fi de înzestrat în această direcţie, fac totuşi o greşeală că aleg să fiu om de ştiinţă în vreme ce adevăratele mele talente se află, chiar dacă lucrul pare surprinzător, în domeniul acţiunii şi al eficienţei personale!

— Aşa? întrebă Diotima.

— Sunt cu totul de părerea dumitale, se grăbi Ulrich să răspundă. Nimic altceva nu mă prinde mai bine decât să fiu eu însumi.

— Dumneata tot ironizezi mereu, în loc să te dedici vieţii, spuse Diotima, care tot mai era supărată pe el din cauza dosarelor.

— Arnheim susţine contrariul. Eu simt nevoia să trag concluzii fundamentale cu privire la viaţă pornind de la propriile mele gânduri – aşa susţine el.

— Eşti sardonic şi negativist; eşti oricând gata să faci saltul în imposibil şi eviţi orice hotărâre adevărată! constată Diotima.

— Este pur şi simplu convingerea mea, răspunse Ulrich, că a gândi constituie o instituţie în sine, or viaţa adevărată e cu totul alta. Căci diferenţa de nivel dintre cele două este în momentul de faţă prea mare. Creierul nostru e bătrân de câteva mii de ani, dar dacă el ar fi gândit totul numai pe jumătate şi ar fi uitat cealaltă jumătate, reflecţia lui fidelă ar fi realitatea. Nu putem decât să refuzăm să participăm din punct de vedere intelectual.

— Dar nu simplifici prea mult lucrurile? întrebă Diotima, fără intenţia de a-l jigni, ci doar aşa cum un munte priveşte spre un mic pârâu de la poalele sale. Lui Arnheim îi plac teoriile, dar cred că lasă prea puţine lucruri să-i treacă prin faţă fără a le controla în toate detaliile. Nu crezi că sensul oricărei gândiri este acela de a dobândi o competenţă aplicativă concentrată...?

— Nu, spuse Ulrich.

— Aş vrea să aud ce ţi-a răspuns Arnheim.

— Mi-a spus că gândirea este astăzi spectacolul neputincios al adevăratelor dezvoltări, pentru că evită marile îndatoriri ale vieţii. M-a îndemnat să observ ce tratează artele, ce meschinării ocupă preocupările bisericii, cât de îngustă este până şi perspectiva erudiţiei. Ar trebui să-mi dau seama că în vremurile noastre pământul este literalmente împărţit între unii şi alţii. Pe urmă mi-a explicat că acest subiect era tocmai ceea ar fi vrut să discute cu mine!

— Ce i-ai răspuns? întrebă Diotima încordată, căci i se părea că intuia acum faptul că Arnheim voise să-i reproşeze vărului ei tocmai atitudinea sa de indiferenţă faţă de problemele Acţiunii Paralele.

— I-am răspuns că realizarea mă atrage de fiecare dată mai puţin decât nerealizarea şi că mă refer nu numai la viitor, ci la fel de bine la trecut şi la prilejurile ratate. Cred că înţeleg acum că istoria noastră este alcătuită din faptul că de fiecare dată când am realizat o parte infimă dintr-o idee, în bucuria noastră lăsăm nerealizată cea mai mare parte. Instituţiile mari sunt de obicei proiecte de idei ratate;

de altfel, tot astfel sunt şi marile personalităţi: iată ce i-am spus. Era vorba, într-o anumită măsură, de o deosebire în felul nostru de a privi lucrurile.

— Înseamnă că ai încercat să cauţi ceartă! spuse Diotima simţindu-se într-un fel ea însăşi afectată.

— În replică, mi-a comunicat ce impresie anume îi fac eu când refuz viaţa activă de dragul cine ştie cărui aranjament intelectual de ordin general rămas nerealizat. Vrei să asculţi? Ca un om care se întinde de-a dreptul pe pământ în loc să ocupe patul care i-a fost pregătit. Şi a mai adăugat, pentru mine personal, că e vorba aici de o risipă de energie, aşadar ceva de-a dreptul imoral din punct de vedere fizic. S-a străduit să mă facă să înţeleg că scopurile intelectuale de mare importanţă nu pot fi atinse decât prin utilizarea raporturilor de forţe economice, politice şi nu în ultimul rând intelectuale care ne stau astăzi la dispoziţie. El, în ce-l priveşte, consideră că e mai etic să se servească de ele decât să le neglijeze. Şi-a dat toată osteneala cu mine. Mi-a spus că sunt un om foarte activ care se situează pe o poziţie defensivă, pe o poziţie defensivă crispată. Cred că are un motiv nu întru totul curat pentru care vrea să câştige respectul meu!

— Vrea să-ţi fie util! exclamă Diotima cu severitate.

— O, nu, replică Ulrich. Eu sunt poate doar o mică pietricică, iar el este ca o sferă de sticlă splendidă, voluminoasă. Dar am impresia că-i este frică de mine.

Diotima nu mai răspunse nimic. Ceea ce spusese Ulrich s-ar fi putut să fie prezumţios, dar i se părea că discuţia pe care o reprodusese el nu decursese câtuşi de puţin aşa cum ar fi trebuit să se desfăşoare judecând după impresia pe care i-o produsese ei Arnheim. Ceea ce mai degrabă o neliniştea. Deşi nu-l credea pe Arnheim în nici un fel în stare de o manevră de intrigant, îşi consolidă încrederea în Ulrich, astfel că îl întrebă ce ar sfătui-o să facă în cazul generalului Stumm.

— Ţine-l cât mai departe! îi răspunse Ulrich şi Diotima îşi reproşă de-a dreptul faptul că sfatul acesta îi convenea.

67

Diotima şi Ulrich

Relaţiile Diotimei cu Ulrich se îmbunătăţiseră sensibil în vremea aceea, ca urmare a faptului că devenise o obişnuinţă să petreacă mult timp împreună. Trebuiau să iasă împreună pentru anumite vizite, venea la ea de mai multe ori pe săptămână, nu rareori neanunţat şi la ore neconvenţionale. În aceste împrejurări era pentru amândoi convenabil să se folosească de relaţiile lor de rudenie şi să destindă prin familiaritate strictele convenienţe sociale. Diotima nu-l primea întotdeauna în salon şi nu întotdeauna în armura ei feminină care s-o îmbrace cu totul, de la părul strâns într-un coc şi până la poalele rochiei, ci uneori într-o dezordine casnică mai relaxată, chiar dacă era o dezordine atent supravegheată. Se crease un fel de ambianţă mai neprotocolară între ei, care consta îndeosebi în forma pe care o luase asocierea lor; însă formele au influenţa lor pe plan lăuntric, iar simţămintele din care sunt alcătuite pot fi trezite de o asemenea formă.

Ulrich simţea uneori cu toată intensitatea că Diotima era foarte frumoasă. Îi dădea senzaţia că priveşte o juncă, înaltă, bine făcută, de rasă ireproşabilă, legănându-se pe picioare şi cercetând cu privirea pătrunzătoare pajiştea uscată pe care păştea. O vedea deci nu fără acea răutate şi ironie, care se răzbună prin comparaţii cu regnul animal, faţă de nobleţea spirituală a Diotimei şi care provenea dintr-un resentiment adânc; era îndreptat mai puţin împotriva acestui copil model cam prostuţ, cât împotriva şcolii de gândire în care se bucurau de succes realizările ei. „Ce plăcut ar fi fost", lăsa el frâu liber gândurilor, „dacă ea ar fi lipsită de cultură, indiferentă şi agreabilă, aşa cum e totdeauna un trup de femeie bine făcut, cald, când nu-şi pune în cap nici un fel de idei deosebite!" Celebra soţie a mult bârfitului şef de departament Tuzzi se

evapora de îndată din propriul ei trup, nu mai rămânea decât acest trup însuşi, ca un vis care, laolaltă cu pernele, patul şi făptura care visează acolo, se preschimbă într-un nor alb, deodată singur pe lume cu întreaga sa gingăşie.

Când însă Ulrich revenea pe pământ dintr-un asemenea excurs în domeniul imaginaţiei, vedea o minte burgheză sârguincioasă care căuta să se asocieze gândirii aristocrate. Oricum, relaţiile de rudenie de sânge, combinate cu temperamente intens contradictorii, sunt întotdeauna neliniştitoare, de altfel este suficientă fie şi numai ideea de rudenie, conştiinţa de sine; fraţii şi surorile pot uneori să ajungă să nu se mai suporte într-un fel care depăşeşte cu mult orice ar justifica o asemenea ostilitate, tocmai prin faptul că se pun unul pe altul sub semnul îndoielii şi găsesc unul în altul o oglindă uşor deformatoare. În unele cazuri era suficient până şi faptul că Diotima era aproape la fel de înaltă ca Ulrich pentru a trezi gândul că era rudă cu el şi pentru a-l face să simtă repulsie faţă de trupul ei. Deşi, cu anumite modificări, el trecuse asupra ei o funcţie care îi revenea altminteri prietenului său din adolescenţă Walter, anume aceea de a-i umili şi de a-i stârni mândria, tot aşa cum nişte fotografii vechi, neplăcute pentru noi, în care ne revedem ne umilesc în propriii noştri ochi şi în acelaşi timp ne sfidează simţămintele de mândrie. De aici decurgea faptul că în însăşi neîncrederea pe care o manifesta Ulrich faţă de Diotima era în mod necesar ceva care-i lega şi îi unea, pe scurt, un suflu de afecţiune reală, tot astfel cum simţământul de prietenie, odinioară cordială, faţă de Walter mai persista sub forma neîncrederii.

Toate acestea îl deconcertară multă vreme pe Ulrich, pentru că în realitate el nu ţinea la Diotima şi nu reuşea să înţeleagă întru totul situaţia. Făceau câteodată mici excursii împreună; cu sprijinul lui Tuzzi, ea profită de vremea bună pentru a-i arăta lui Arnheim, în ciuda anotimpului nefavorabil, „frumuseţile împrejurimilor Vienei". Diotima nu folosea niciodată altă expresie pentru acele locuri în afara respectivului clişeu – iar Ulrich se văzuse de fiecare dată invitat să-i însoţească în calitatea sa de rudă mai vârstnică, întrucât şeful de departament Tuzzi nu era disponibil; mai târziu se întâmplă ca Ulrich să iasă şi singur cu Diotima în asemenea

excursii, când Arnheim era plecat în vreo călătorie de afaceri. Arnheim punea mașini la dispoziție pentru asemenea excursii, ca de altfel și pentru țelurile nemijlocite ale acțiunii, ori de câte ori era nevoie, căci mijloacele de transport ale Alteței Sale erau prea cunoscute în oraș și prea bătătoare la ochi prin blazoanele etalate; de altfel, nici nu erau mașinile lui Arnheim, căci oamenii bogați găsesc întotdeauna alți oameni care sunt încântați să le poată face câte un serviciu.

Astfel de excursii slujeau nu numai ca distracții, ci aveau și scopul de a câștiga sprijinul unor persoane influente sau bogate pentru inițiativele patriotice; aveau loc mai des în limitele orașului decât la țară. Cei doi veri văzură împreună multe lucruri frumoase; mobile din timpul Mariei Tereza, palate baroce, oameni care se mai lăsau purtați pe brațe prin lume de către servitorii lor, case moderne cu mari suite de încăperi, palate ale unor bănci și amestecul de austeritate spaniolă cu obiceiurile de viață ale burgheziei mijlocii în apartamentele înalților funcționari. În general, ceea ce vedeau ei din viața aristocratică erau vestigiile unui stil grandios de viață, fără instalații de apă curentă, iar în casele și sălile de conferință ale burgheziei înstărite se repetau toate acestea ca niște copii îmbunătățite din punct de vedere igienic, aranjate cu mai mult gust, dar mai palide. O castă dominantă rămâne totdeauna puțin barbară: reziduuri și relicve, pe care focul mocnit al timpului nu le nimicise cu totul, mai rămăseseră în castelele nobililor și zăceau mai departe acolo; alături de scările somptuoase pasul trecea pe parchetul de lemn moale și mobilele noi, oribile, erau amplasate netulburat printre minunate piese vechi. Clasa parveniților, dimpotrivă, îndrăgostită de impozantele și mărețele monumente ale predecesorilor, făcuse, fără să vrea, o selecție pretențioasă și mai rafinată. Când un castel ajungea în proprietate burgheză, se înfățișa nu numai sub forma unei piese moștenite, cum ar fi fost un candelabru prin care se trecuse un fir electric, prevăzut deci cu confort modern, ci și în aranjamentul general se vădea că dispăruseră mai puține din lucrurile frumoase și se colecționaseră piese prețioase, fie prin alegerea proprie, fie după sfatul infailibil al cunoscătorilor. La modul cel mai impresionant, această evoluție spre rafinament se

arăta de altfel nu în castele, ci în casele din oraş, care, potrivit cu moda timpului, erau amenajate în nota luxului impersonal al unui transatlantic, cum e cazul în ţara aceasta a orgoliului social rafinat, păstrând printr-un suflu inefabil, printr-o abia perceptibilă distanţare a mobilelor sau prin poziţia dominantă a unui tablou pe perete, ecoul distinct şi delicat al unei măreţii apuse.

Diotima era încântată de atâta „cultură"; ştiuse dintotdeauna că patria ei adăpostea asemenea comori, însă abundenţa lor o uimea până şi pe ea. Fură invitaţi împreună şi în vizite la ţară, unde Ulrich constată că nu rareori fructele erau culese de pe jos şi mâncate de-a dreptul din mână şi alte asemenea comportări nepretenţioase, în vreme ce în casele marii burghezii ceremonialul furculiţei şi cuţitului era respectat cu stricteţe; aceeaşi observaţie se impunea şi în conversaţii, care nu păstrau o notă de distincţie desăvârşită decât în casele burgheze, în timp ce în cercurile aristocratice predomina bine cunoscutul mod de exprimare relaxat, amintind mai degrabă de limbajul birjarilor. Diotima apăra această conduită cu entuziasm în disputele purtate cu vărul ei. Reşedinţele de vază burgheze, recunoştea ea, erau amenajate într-un mod mai igienic şi mai inteligent. În conacele de ţară ale nobililor, iarna se dârdâia de frig; scările subţiate, tocite, nu constituiau o raritate, iar dormitoare neaerisite, cu tavanul scund, erau situate alături de splendide saloane de recepţie. Nu existau nici lifturi de serviciu în sufragerie, nici camere de baie pentru servitori. Dar tocmai aceste aspecte le confereau caracterul eroic, tradiţional şi splendid de nonşalant! conchidea ea încântată.

Ulrich se folosea de asemenea excursii pentru a analiza simţământul care-l lega de Diotima. Dar, pentru că au existat atâtea digresiuni de-a lungul timpului, se cuvine să le urmărim mai îndeaproape puţin, înainte de a ajunge la ceea ce constituie detaliul decisiv.

Pe vremea aceea femeile purtau rochii închise de la gât şi până la glezne, dar bărbaţii, deşi mai poartă în zilele noastre haine asemănătoare cu cele de pe vremuri, se potriveau pe atunci mai bine cu veşmintele lor, căci acestea exprimau într-o relaţie organică cu viaţa coeziunea ireproşabilă şi rezerva

strictă, considerate drept caracteristica omului de lume. Candoarea de a te expune dezgolit la vedere ar fi părut atunci, fie şi unei persoane cu prea puţine prejudecăţi şi care preţuia trupul nud, drept o decădere în animalitate, nu din pricina goliciunii, ci din cauza renunţării la mediul de viaţă civilizat pe care-l reprezintă îmbrăcămintea. La drept vorbind, s-ar fi spus la vremea aceea – *sub* nivelul animalităţii; căci un cal pursânge de trei ani şi un ogar plin de temperament sunt mult mai expresivi în goliciunea lor decât poate ajunge vreodată un trup omenesc. Pe de altă parte, animalele nu pot purta veşminte, fiind îmbrăcate doar cu pielea lor, oamenii însă purtau pe vremea aceea încă multe alte piei. Cu hainele lor ample, cu volănaşele, mânecile bufante, fustele în clopot, drapările în cascadă, dantelele şi plătcile lor şi-au creat o suprafaţă de cinci ori mai cuprinzătoare decât silueta iniţială, un potir bogat în falduri, greu manevrabil şi încărcat de tensiuni erotice, ascunzând înăuntrul său micul animal alb care se lasă căutat şi se face, cum ştie el, teribil de dezirabil. Este procedeul etern la care recurge natura însăşi când îşi îndeamnă creaturile să se umfle în pene sau să emită valuri de camuflare, sporind astfel, în jocurile dragostei şi ale spaimei, manifestările umile care capătă intensitatea unei nebunii nepământene.

Pentru prima oară în viaţă, Diotima se simţea adânc emoţionată, chiar dacă la modul cel mai decent cu putinţă, de acest joc. Cochetăria nu-i era străină, căci făcea parte din îndatoririle sociale cărora trebuia să le facă faţă cu succes o doamnă; nici nu-i scăpase faptul că uneori privirile tinerilor bărbaţi îndreptate spre ea exprimau altceva decât respect, ceea ce îi făcea plăcere, căci o făcea să simtă puterea blândelor reproşuri feminine, atunci când silea privirea vreunui bărbat îndreptată spre ea precum coarnele unui taur să se abată către digresiunile idealiste pe care le rostea gura ei. Însă Ulrich, protejat prin apropierea rudeniei de sânge şi prin altruismul cu care-şi dădea concursul în Acţiunea Paralelă, apărat de asemenea şi de codicilul instituit în favoarea sa, îşi permitea libertăţi care pătrundeau perpendicular prin ţesătura complicată a idealismului ei. Astfel se întâmplă că odată, într-una din excursiile lor la ţară, maşina traversă

niște văi încântătoare, șoseaua șerpuind printre pantele acoperite cu păduri întunecoase de pini ale unor coline, și Diotima le salută: „Cine te-a sădit, pădure frumoasă, acolo în creștetul muntelui...?“ și recitase versurile lui Eichendorff fără să fredoneze melodia populară care le acompania de obicei, căci gestul i s-ar fi părut răsuflat și anost. Însă Ulrich răspunse:

— Banca Funciară a Austriei Inferioare. Nu știai, nepreţuita mea vară, că toate pădurile din partea locului aparţin băncii? Iar maestrul căruia vrei să-i aduci laude este un inginer silvic în slujba acesteia. Aici natura este un produs planificat al economiei forestiere, un depozit ordonat și spaţios al fabricilor de celuloză, lucru care de altfel se și vede de la prima privire.

Răspunsurile lui sunau deseori în felul acesta.

Când ea vorbea despre frumuseţe, el îi răspundea vorbind despre ţesuturile adipoase care nutresc pielea. Când ea vorbea despre dragoste, el aducea vorba despre graficul anual de statistică indicând valorile pozitive, respectiv negative de natalitate. Când vorbea despre marile personalităţi din artă, el începea să analizeze înlănţuirea plagiatelor care leagă asemenea personalităţi una de alta. Se întâmpla de fapt întotdeauna în așa fel încât dacă Diotima începea să vorbească ca și când Dumnezeu ar fi așezat în a șaptea zi omul ca pe o perlă în scoica lumii, el îi amintea că oamenii sunt o îngrămădire măruntă de puncte minuscule pe coaja exterioară a unui glob pitic. Nu era deloc ușor de întrevăzut ce urmărea Ulrich; era limpede că ataca sfera măreţiei de care ea se simţea legată și Diotima considera conduita sa în primul rând ca o pedanterie pentru ea ofensatoare. Nu putea să suporte faptul că vărul ei, care pentru ea fusese dintotdeauna doar un copil teribil, ar fi ajuns să se priceapă la ceva mai bine decât ea, iar obiecţiile lui de natură materialistă, din care ea nu înţelegea nimic, pentru că el le selecta din domeniile inferioare de civilizaţie ale calculului și practicii, o necăjeau ca niște vulgarităţi.

— Există, slavă Domnului, încă oameni, îi răspunse ea odată cu asprime, care, în ciuda bogatelor lor experienţe, mai sunt în stare să creadă în ceea ce e simplu!

— Cum ar fi soţul tău, răspunse Ulrich. De mult vreau să-ţi spun că eu îl prefer de departe lui Arnheim!

Pe atunci luaseră obiceiul de a da schimburilor lor de vederi forma unei conversaţii al cărei obiect îl constituia Arnheim. Ca tuturor îndrăgostiţilor, Diotimei îi făcea plăcere să vorbească despre obiectul dragostei ei, fără ca, după cum credea ea, cel puţin, să se trădeze; cum Ulrich găsea aşa ceva insuportabil, ca orice bărbat care nu-şi leagă propria lui rezervă de vreun gând ascuns, se întâmpla deseori în asemenea prilejuri ca el să-l atace pe Arnheim. Se înfiripă o relaţie oarecum deosebită care-l lega acum de acesta. Când Arnheim nu era plecat în vreuna din călătoriile sale, se întâlneau aproape zilnic. Ulrich ştia că şeful de departament Tuzzi îl privea cu suspiciune pe acest străin, ca şi el, de altfel, căci observase încă din prima zi efectul pe care îl producea asupra Diotimei. Între ei doi nu părea încă să se fi produs ceva necuvenit, atât cât putea să judece un al treilea, a cărui suspiciune se vedea confirmată prin excesul de corectitudine în conduita dintre cei doi, care, era limpede, căutau cu tot zelul să imite cele mai sublime modele ale congenialităţii sufleteşti platonice. În acelaşi timp, Arnheim manifesta o evidentă înclinaţie spre a-l atrage pe vărul prietenei sale (sau, totuşi, iubitei? – se întreba Ulrich; căci considera mai degrabă că era ceva de genul iubitei plus prietenei, totul împărţit la doi) în această situaţie intimă. I se adresa uneori lui Ulrich aşa cum i s-ar fi permis unui prieten mai vârstnic, dar care avea, fie şi prin diferenţa de poziţie socială, o nuanţă neplăcută de condescendenţă. Ulrich răspundea aproape întotdeauna negativ la aceste avansuri şi într-un fel de-a dreptul provocator, ca şi cum n-ar fi preţuit câtuşi de puţin relaţiile cu un om care, în loc să se întreţină cu regii şi cancelarii despre ideile sale, stătea de vorbă cu el. Îl contrazicea deseori nepoliticos, cu o ironie necuvenită şi se enerva el însuşi de lipsa aceasta de ţinută, pe care ar fi trebuit să o înlocuiască mai bine prin satisfacţia oferită de rolul unui observator tăcut. Însă era şi pentru el o surpriză că ajungea să se simtă atât de iritat de Arnheim. Vedea în Arnheim cazul exemplar, artificial exagerat de nişte circumstanţe favorabile, al unei evoluţii intelectuale pe care el o ura. Căci acest

renumit scriitor era suficient de inteligent ca să înțeleagă situația îndoielnică în care se adusese singur ca om care nu-și mai caută imaginea în oglinda pâraielor, ci în suprafețele accidentate, sfârtecate de șanțuri, ale propriei inteligențe; dar acest magnat al industriei siderurgice, care mai și scria cărți pe deasupra, explica faptele pe seama apariției inteligenței și nu a imperfecțiunii acesteia. Exista o fraudă implicată în această combinație între suflet și prețul cărbunelui și exista în același timp o utilă scindare între ceea ce Arnheim făcea cu bună știință și ceea ce spunea și scria sub imperiul intuițiilor sale tenebroase. La toate se mai adăuga, pentru a stârni și mai mult tulburarea lui Ulrich, un lucru nou pentru el, relația dintre valorile spirituale și bogăție; căci atunci când Arnheim diserta, cum ar fi făcut-o un specialist, despre vreo problemă anume și apoi, deodată, făcea să dispară, cu un gest neglijent, detaliile în lumina unei „mari idei", atitudinea sa s-ar fi putut să pornească și de la o necesitate justificată, dar în același timp o asemenea disponibilitate în două direcții deodată te făcea să te gândești la omul bogat care-și poate permite tot ceea ce este mai scump și mai bun. Prolixitatea sa spirituală amintea întotdeauna de manierele celor dispunând de mari averi. Poate că nici acest aspect nu era ceea ce îl irita mai mult pe Ulrich, îndemnându-l să-i facă acum greutăți acestui om de seamă, ci, poate, înclinația pe care o vădea acest spirit ales de a afișa o curte proprie și o casă demnă, care sugerau asocierea sa cu cele mai bune manifestări ale tradiționalului, ca și ale insolitului; căci în oglinda acestei cunoașteri de expert epicureu Ulrich vedea grimasa afectată care este însuși chipul timpului, când îi dai la o parte cele câteva trăsături cu adevărat pronunțate ale pasiunii și ale gândirii și nu mai găsești apoi nici o cale să ajungi să-l cunoști mai bine pe omul căruia probabil i-ai putea atribui tot felul de merite. Ducea, firește, o luptă fără nici un sens într-un mediu care-i dădea aprioric dreptate lui Arnheim, pentru o cauză care nu avea nici o însemnătate; în cel mai bun caz s-ar fi putut spune că această lipsă de sens deținea totuși sensul unei complete risipiri a propriilor resurse. Era însă și o luptă cu totul lipsită de perspective, deoarece, chiar dacă Ulrich reușea

vreodată să-şi rănească adversarul, trebuia să recunoască îndată că îi aplicase o lovitură sub centură; căci asemenea unei făpturi înaripate se ridica, atunci când omul de spirit Arnheim părea să zacă la pământ învins, omul realităţii Arnheim, care cu un surâs indulgent pleca grăbit de la asemenea conversaţii neserioase spre nişte fapte reale la Bagdad sau Madrid.

Această invulnerabilitate îi permitea să contrapună proastelor maniere ale bărbatului mai tânăr spiritul de camaraderie amicală pe care Ulrich nu reuşea să şi-o explice. Firește, nici Ulrich nu era dornic să-şi deprecieze prea mult adversarul, căci îşi pusese în gând să nu mai intre atât de uşor în vreuna din acele aventuri nepregătite şi nedemne, de care era mult prea bogat propriul său trecut, iar progresele pe care le remarca în relaţiile dintre Arnheim şi Diotima îi întăreau această intenţie. Astfel că îşi folosea acum de obicei ascuţişul atacurilor cum ar fi făcut cu o floretă maleabilă, cu vârful protejat de o apărătoare care să atenueze amical loviturile. Această comparaţie o găsise de fapt Diotima. Relaţiile cu vărul ei erau într-o oarecare măsură ciudate. Chipul lui deschis, cu fruntea clară, respiraţia liniştită care-i mişca pieptul, mobilitatea degajată a membrelor îi arătau că în trupul lui nu ar fi avut loc impulsuri răutăcioase, viclene, vinovat-voluptuoase; ea nu era de altfel nici cu totul imună faţă de mândria de a vedea că un membru al propriei familii făcea o impresie atât de bună prin persoana sa şi adoptase chiar de la începutul relaţiilor dintre ei hotărârea de a-l lua sub protecţia ei. Dacă el ar fi avut părul negru, un umăr strâmb, tenul impur şi fruntea îngustă, ar fi spus că aspectul său fizic se potriveşte cu ideile lui; arătând însă aşa cum arăta în realitate, constata doar o anumită discrepanţă între fizicul şi vederile lui, care se făcea simţită în ce o privea printr-o neliniște inexplicabilă. Antenele faimoasei ei intuiţii tatonau zadarnic după cauza acestei neliniști, însă această căutare îi provoca, la celălalt capăt al antenelor, o senzaţie de plăcere. Într-un anumit sens, deşi, firește, nu foarte serios, prefera uneori conversaţiile cu Ulrich celor cu Arnheim. Nevoia de a se simţi superioară era în mai mare măsură satisfăcută în prezenţa lui Ulrich, se controla

mai bine şi ceea ce considera la el ca fiind frivolitate, excentricitate sau lipsă de maturitate îi producea o anumită mulţumire care echilibra idealismul, cu fiecare zi devenind tot mai primejdios, pe care-l constata crescând nemăsurat în simţămintele ei faţă de Arnheim. Sufletul este o alcătuire teribil de greu de manevrat, în consecinţă materialismul devine o chestiune de-a dreptul senină. Controlul relaţiilor ei cu Arnheim o obosea şi o încorda uneori la fel de mult ca salonul ei de primire, iar condescendenţa pe care o simţea faţă de Ulrich îi uşura viaţa. Nu se înţelegea prea bine pe sine însăşi, dar remarcase acest efect, şi astfel devenea posibil ca, atunci când vărul său o irita prin vreuna din remarcile sale, să-i arunce o privire dintr-o parte, care nici nu era mai mult decât un surâs din colţul ochiului, în vreme ce ochiul însuşi, imperturbabil la modul idealist, continua să privească chiar puţin dispreţuitor drept înainte.

Oricare ar fi fost motivele, Diotima şi Arnheim se comportau faţă de Ulrich ca doi antagonişti care se agăţau de un al treilea, pe care, mânaţi de valuri de spaimă schimbătoare, şi-l adjudecau între ei, iar situaţia nu era lipsită de primejdii pentru Ulrich, căci prin Diotima devenise acută şi actuală întrebarea: trebuie oare oamenii să se afle sau nu în armonie cu propriile trupuri?

68

O digresiune: trebuie oare ca oamenii să fie în armonie cu trupurile lor?

Independent de subiectul care, atunci când îl abordau, le imprima pe chipuri preocuparea când stăteau astfel de vorbă în cursul îndelungatelor lor excursii, mişcarea automobilului îi legăna pe cei doi veri, astfel încât veşmintele li se atingeau, se încălecau puţin şi apoi se îndepărtau iarăşi unul de altul; balansul se făcea observat doar la nivelul umerilor, căci restul

ființei le era ascuns sub o pătură pe care o împărțeau, însă trupurile simțeau atingerea atenuată de îmbrăcăminte într-un fel indistinct și delicat, așa cum se văd lucrurile într-o noapte cu lună. Ulrich nu era insensibil la jocul măiestrit al iubirii, fără însă a-l lua prea în serios. Acest mai mult decât rafinat transfer al dorinței dinspre trup asupra straielor, dinspre îmbrățișare asupra obstacolelor sau, pe scurt, dinspre țel asupra căii de a-l cuceri corespundea firii sale, căci prin natura sa senzuală era atras de femeie; dar instanța critică a personalității sale îl determina să fie reținut față de acea făptură străină, parcă nepotrivită, pe care o vedea deodată cu o nemiloasă luciditate, astfel că natura sa se afla mereu într-o stare de agitație contradictorie între înclinație și repulsie. Însă sublima frumusețe a trupului, partea sa omenească, acea clipă în care melodia spiritului se înalță de pe strunele naturii sau cealaltă clipă, când trupul este asemenea unui potir pe care-l umple o licoare mistică, îi rămăsese lui Ulrich străină până atunci, dacă facem abstracție de visele pe care i le dedicase soției maiorului și care stinseseră asemenea înclinații pentru atât de multă vreme în sinea sa.

Toate relațiile sale cu femeile fuseseră de atunci imperfecte; cu oarecare bunăvoință de ambele părți, lucrul acesta ajungea să pară, din nefericire, firesc. Există o schemă a sentimentelor, acțiunilor și complicațiilor pe care bărbatul și femeia, de îndată ce ajung să se gândească la ele, le găsesc gata să se înstăpânească asupra lor și este vorba atunci de un proces inversat în sens lăuntric, evoluțiile din urmă împingându-se să se petreacă ele mai întâi și nu mai curg torentele dinspre izvoare; într-o asemenea răsturnare psihică, plăcerea curată pe care o găsesc două ființe omenești una în cealaltă, această cea mai simplă și mai adâncă dintre emoțiile iubirii, care este sursa naturală a tuturor celorlalte, nu mai există deloc. Astfel, în excursiile sale cu Diotima, Ulrich își amintea nu rareori de felul în care se despărțiseră după prima vizită pe care i-o făcuse. Îi ținuse atunci mâna molatică în a sa, o mână studiată și etalând o perfecțiune distinctă, imaterială parcă, și se priviseră în ochi; simțiseră, desigur, amândoi o anumită aversiune, dar se gândiseră că le-ar fi fost cu putință să se contopească până la a ajunge o

singură suflare. Ceva din viziunea de atunci se menţinuse între ei. Astfel două capete, undeva sus, proiectează unul spre altul o răceală înspăimântătoare, în vreme ce, sub ele, trupurile se contopesc unul în altul, fără să mai opună rezistenţă, dogorind. E ceva fabulos, de natura unui mit al răului, ca înfăţişarea unui zeu cu două capete sau a piciorului despicat al diavolului, iar în tinereţea sa, când trăise asemenea experienţe mai des, Ulrich suferise mult din cauza lor, dar, cu trecerea anilor, se vădise că ele nu constituiau nimic altceva decât un foarte civilizat stimulent al iubirii, în aceeaşi măsură ca substituirea stării de goliciune prin cea de dezbrăcare. Nu există nimic în stare să aprindă iubirea tradiţională ca descoperirea măgulitoare a puterii de a aduce o fiinţă într-o stare de extaz, în care să se comporte atât de desfrânat cum numai un asasinat ar putea declanşa la nivelul personalităţii. Cu adevărat, se pot produce asemenea modificări ale unor persoane civilizate, suntem capabili să exercităm asemenea influenţe, cu asemenea efecte! – nu putem citi această întrebare şi stupefacţia aferentă în ochii plini de îndrăzneală, în privirea sticloasă a tuturor celor care ajung pe insula însingurată a voluptăţii, unde ei sfârşesc prin a fi asasinii, soarta însăşi şi Dumnezeu, cunoscând şi trăind iraţionalitatea şi aventura la apogeu?

Repulsia pe care o dobândise cu timpul faţă de acest fel de dragoste se extinse în cele din urmă şi asupra propriului său trup, care favorizase întotdeauna naşterea unor asemenea legături haotice, ispitindu-le pe femei cu virilitatea certă – pe care Ulrich, fiind mult prea cerebral şi prea contradictoriu, nu o deţinea de fapt. Era uneori de-a dreptul gelos pe propria sa înfăţişare, ca pe un rival care recurge la metode ieftine şi nu pe de-a întregul cinstite, dând astfel la iveală contradicţii existente şi la alţii, care însă nici nu le sesizează. Căci el însuşi era cel care-şi întreţinea trupul prin exerciţii fizice, care-i confereau aspectul, expresia şi maleabilitatea eficientă, influenţa lăuntrică fiind comparabilă cu influenţa unui chip veşnic surâzător sau veşnic serios asupra stării de spirit a posesorului acelei expresii; partea stranie este că majoritatea oamenilor au fie un corp neglijat, format şi deformat de împrejurări întâmplătoare şi, s-ar părea, fără

nici un fel de legătură cu mintea şi caracterul lor, fie unul ascuns sub masca sportivului care-i conferă aerul că pur şi simplu se află într-o perioadă de vacanţă a sinelui. Căci există asemenea ceasuri, când omul vrea să viseze cu ochii deschişi visul în care arată cât mai asemănător cu imaginea pe care şi-a făurit-o răsfoind la întâmplare revistele ilustrate ale lumii mondene, elegante. Toţi aceşti jucători de tenis, practicanţi ai echitaţiei, posesori de maşini de sport, bronzaţi şi musculoşi, care arată de parcă ar fi doborât cele mai însemnate recorduri, deşi de obicei sunt pur şi simplu doar nişte sportivi modeşti fiecare în domeniul său, toate aceste doamne îmbrăcate în rochii de gală sau dezbrăcate sunt nişte oameni care visează cu ochii deschişi şi se deosebesc de obişnuiţii visători în stare de veghe doar prin faptul că visul lor nu rămâne claustrat în propria lor minte, ci răzbate la vedere, ca o proiecţie a sufletului colectiv, luând formă trupească, dramatică şi, am putea spune, amintindu-ne de unele fenomene oculte mai mult decât dubioase, de ideoplastică. Însă au în comun cu obişnuiţii ţesători de vise fanteziste o anumită lipsă de profunzime a visului lor, atât în ce priveşte apropierea de starea de veghe, cât şi conţinutul. Problema fizionomiei integrative pare încă să se sustragă în zilele noastre unei definiţii precise; deşi am învăţat să tragem concluzii cu privire la caracterul omului după scrisul de mână, tonul vocii, poziţia în somn şi Dumnezeu mai ştie ce, care uneori sunt uimitor de corecte, în ce priveşte trupul în întregul său avem doar modelele oferite de modă, tiparele după care trupul se modelează sau, în cel mai bun caz, un fel de filosofie morală a terapiei prin natură.

Dar este acesta trupul spiritului nostru, al ideilor, intuiţiilor, al planurilor noastre sau al nebuniilor noastre – inclusiv cele mai agreabile? Faptul că Ulrich îşi iubise nebuniile şi în parte le mai avea încă nu-l împiedica să se simtă bine în trupul pe care ele i-l alcătuiseră.

69

Diotima şi Ulrich. Continuare

Diotima mai ales era cea care îi confirma într-un fel nou senzaţia că suprafaţa şi profunzimile fiinţei sale vii nu coincideau într-una şi aceeaşi alcătuire. Lucrul acesta se manifesta limpede în excursiile pe care le făcea împreună cu ea şi care uneori păreau nişte plimbări sub clar de lună, când frumuseţea acestei tinere femei se desprindea de întreaga ei făptură şi-i acoperea în unele momente ochii asemenea unei ţesături de vise. El ştia bine că Diotima compara tot ceea ce spunea el cu ceea ce se spune în mod convenţional – la un nivel mai înalt al convenţionalului, desigur – şi că ea găsea spusele lui ca fiind „imature", astfel încât el se afla întotdeauna ca la capătul inversat al unui ochean. Devenea astfel tot mai mic, iar când sta de vorbă cu ea credea sau cel puţin nu era departe de a crede – cum spunea el însuşi –, pe când îşi juca rolul de avocat al diavolului, de sobru şi modest materialist, că auzea iarăşi convorbirile din ultimii ani de şcoală, când el şi colegii lui se entuziasmau de criminalii şi monştrii istoriei universale numai pentru că profesorii lor cu principii idealiste considerau asemenea fenomene ca fiind negative. Iar când Diotima îl privea cu iritare şi neplăcere, el se făcea şi mai mic şi, retrăgându-se din faţa moralei eroismului şi a dorinţei de expansiune, revenea la morala sfidător nesinceră, brutal şi nesigur aberantă a anilor săi de excese tinereşti – firește, doar la modul metaforic, aşa cum poţi să descoperi într-un gest sau un cuvânt vreo asemănare îndepărtată cu gesturi sau cuvinte pe care le-ai lăsat de mult în urmă sau chiar cu gesturi pe care le-ai visat sau le-ai observat fără plăcere la alţii ; dar oricum, în plăcerea pe care o simţea când o necăjea pe Diotima rezona un fel de ecou din toate acestea. Spiritul acestei femei, care ar fi fost

atât de frumoasă fără pretenţiile ei intelectuale, stârnea în el un simţământ neomenesc, poate un fel de teamă în faţa spiritului, o aversiune faţă de toate noţiunile grandioase, un simţământ care era foarte vag, abia detectabil – poate chiar şi cuvântul „simţământ" era un termen mult prea pretenţios pentru o asemenea suflare abia perceptibilă! Dar, amplificându-l pentru a-l îmbrăca în cuvinte, acele cuvinte ar fi trebuit să sune astfel: el vedea deodată întrupat în faţa lui nu numai idealismul Diotimei, ci idealismul lumii întregi, cu toate extensiile şi ramificaţiile lui, plutind cam la o palmă deasupra creştetului capului ei de statuie grecească; prea puţin lipsea să nu ia forma coarnelor diavolului! Atunci el devenea iarăşi mic de tot şi se întorcea, tot aşa, metaforic vorbind, la starea morală, plină de avânt, a copilăriei, cu o privire în care se amestecau fascinaţia şi spaima, ca în ochii unei gazele. Emoţiile delicate ale acelei vârste pot, într-o singură clipă de abandon, să facă să izbucnească în flăcări întregul univers, la vremea aceea încă restrâns, căci ele nu urmăresc nici un scop şi nu au nici o capacitate de a determina ceva şi nu sunt decât un foc nemărginit; nu i se prea potrivea, dar tocmai aceste simţăminte ale copilăriei, pe care el de-abia şi le mai putea evoca, căci nu au decât prea puţin în comun cu condiţiile în care trăieşte un adult, tocmai aceste emoţii şi le dorea acum când se afla alături de Diotima.

Odată nici nu lipsi prea mult ca el să-i facă această mărturisire. Într-una din excursiile lor părăsiseră o clipă automobilul şi se plimbau pe jos, o vale îngustă alcătuia un fel de estuar din pajişti cu maluri împădurite în pantă, acoperind un fel de triunghi strâmb în al cărui centru se afla un pârâu şerpuitor încremenit sub chiciura uşoară. Pantele fuseseră în parte defrişate, iar cei câţiva arbori rămaşi, părăsiţi şi singuratici, păreau nişte pământufuri firave înfipte în pantele şi coamele golaşe ale dealurilor. Peisajul îi ispitise să facă pe jos câţiva paşi; era una din zilele melancolice, fără zăpadă, care amintesc în toiul iernii de o rochie de vară decolorată, demodată. Diotima îl întrebă deodată pe vărul ei:

— De ce spune Arnheim despre tine că eşti un om de acţiune? Spune că ai totdeauna capul plin de idei despre cum ar putea fi făcute toate lucrurile altfel şi mai bine.

Își amintise dintr-odată că discuția ei cu Arnheim despre Ulrich și despre general se terminase fără vreo concluzie.

— Nu înțeleg, continuă ea, căci mie mi se pare că tu rareori vorbești serios. Dar trebuie să te întreb, căci noi doi avem în comun o misiune de mare răspundere! Îți mai aduci aminte de ultima noastră convorbire? Ai spus atunci ceva, susținând că nimeni nu ar face ce vrea cu adevărat dacă ar deține puterea de decizie. Aș vrea acum să știu ce ai intenționat să spui. Nu ți se pare că e un gând înfricoșător?

Pentru început, Ulrich rămase tăcut. Cât dură această tăcere, după ce vorbise atât de dezinvolt, ea înțelese deodată cât de intens o preocupa întrebarea aceea nepermisă, și anume dacă Arnheim și cu ea aveau să facă într-adevăr ceea ce fiecare din ei dorea în taină. Își închipui pe neașteptate că se trădase față de Ulrich. Se făcu stacojie la față, încercă să se stăpânească, roși și mai tare și căută, cu aerul cel mai degajat, să privească în jurul ei prin valea în care se aflau, evitând să-și întoarcă privirile spre el.

Ulrich băgase de seamă.

— Mă tem că singurul motiv pentru care Arnheim mă consideră, cum spui tu, un om de acțiune este că supraapreciază influența mea asupra familiei Tuzzi, răspunse el. Știi și tu cât de puțină importanță acorzi spuselor mele. Dar acum, când mi-ai pus această întrebare, am înțeles limpede ce influență ar trebui să am asupra ta. Îmi dai voie să-ți spun, fără să mă certi iarăși imediat?

Diotima aprobă dintr-o mișcare a capului, ca un semn că se învoiește și încercă să se controleze prefăcându-se că ceva i-ar fi distras atenția.

— Am susținut deci, începu Ulrich, că nimeni, chiar dacă ar avea puteri depline, nu ar traduce în fapt ceea ce visează să facă. Îți mai aduci aminte de mapele noastre pline cu propuneri? Iar acum te întreb: există cineva care nu ar intra în încurcătură, oricine, dacă s-ar întâmpla deodată ceea ce el a solicitat neîntrerupt toată viața lui? Dacă, de exemplu, pentru catolici s-ar pogorî deodată împărăția Domnului sau pentru socialiști s-ar instaura statul egalitarist al viitorului? Dar poate că aceste exemple încă nu dovedesc nimic; ne

obișnuim să tot cerem și nu suntem întotdeauna pregătiți să ni se realizeze dorințele ; poate că mulți ar crede că totul se petrece la modul firesc. Aș continua : fără îndoială, un muzician consideră că lucrul cel mai important este muzica, iar un pictor, pictura ; un expert în problema construcțiilor din beton crede la fel despre construirea caselor din beton. Crezi că omul acesta și l-ar închipui pe Dumnezeu ca pe un specialist în beton armat, iar ceilalți ar prefera o lume pictată sau una în care lumii adevărate i se suflă din corn ? Ai să spui că o asemenea întrebare este prostească, dar toată seriozitatea problemei constă în faptul că ni se cere să pretindem astfel de prostii ! Să nu crezi, te rog, se întoarse el cu toată seriozitatea spre ea, că aș susține că fiecare este stăpânit de ceea ce este greu de obținut și că se satură de ceea ce are cu adevărat. Ce vreau să spun e că în realitate se ascunde o dorință absurdă, nebunească dincolo de irealitate !

O condusese astfel pe Diotima, fără să-și dea seama, o bucată apreciabilă pe drumul din vale ; cu cât înaintau, pământul devenea tot mai umed, poate de la zăpada care se scurgea de pe pante, iar ei fură nevoiți să sară de la un smoc de iarbă la celălalt, ceea ce le întretăie discuția și-i permise lui Ulrich să o continue doar în salturi. Existau, de altfel, atât de multe obiecții evidente la ceea ce spunea el, încât Diotima nu se putea decide pentru nici una din ele. Se udase la picioare, iar acum, rătăcită și speriată, se oprise pe o movilă, ținându-și fustele puțin ridicate.

Ulrich se întoarse spre ea, râzând :

— Ai declanșat ceva deosebit de primejdios, neprețuita mea vară. Oamenii răsuflă ușurați când au ocazia să nu-și realizeze ideile !

— Ce-ai face tu, întrebă Diotima enervată, dacă ai avea puterea asupra lumii timp de o zi întreagă ?

— Nu mi-ar rămâne nimic altceva de făcut decât să abolesc realitatea !

— Aș vrea să știu cum ai face așa ceva !

— Nici eu nu știu. Nici nu știu precis ce vreau să spun. Supraapreciem peste măsură prezentul, senzația de prezent, ceea ce este acum și aici ; iată, cum suntem noi acum în valea

aceasta, ca şi cum am fi intrat într-un coş şi capacul clipei prezente ar fi fost lăsat să cadă deasupra. Supraapreciem întâmplarea. Vrem să ne-o întipărim în amintire. Vom putea povesti poate, chiar peste un an, cum am stat noi aici. Însă ceea ce ne emoţionează cu adevărat, pe mine cel puţin, este – cum să mă exprim?! nu vreau să caut nici explicaţia, nici denumirea acestui simţământ! – mereu într-o anumită contradicţie cu acest mod de a trăi lucrurile. Este dislocat de ceea ce este prezent; în felul acesta nu poate ajunge să fie prezent!

Vorbele lui Ulrich răsunau sonor şi confuz în îngustimea văii. Diotima avu deodată o senzaţie ciudată şi căută să se întoarcă la maşină. Însă Ulrich o reţinu şi-i arătă peisajul din jur.

— Aici a fost acum câteva mii de ani un gheţar. Nici pământul nu este pe de-a întregul ceea ce creează impresia că ar fi într-un anumit moment, explică el. Această formaţiune aproximativ rotundă are un caracter istoric. Astăzi joacă rolul unei mame grijulii care-şi alăptează puii. Pe vremuri lumea era frigidă şi îngheţată ca o adolescentă năzuroasă. Cu alte câteva mii de ani înainte se răsfăţa exuberantă în jungle fierbinţi de ferigi, cu mlaştini clocotitoare şi animale demonice. Nu putem afirma că a parcurs o evoluţie spre desăvârşire şi nici care anume ar fi condiţia ei adevărată. Aceleaşi consideraţii sunt valabile şi în ce o priveşte pe fiica ei, umanitatea. Gândeşte-te la veşmintele cu care s-au acoperit oamenii, aici, unde stăm noi, în tot decursul timpului. Dacă ar fi să ne exprimăm în termenii azilurilor pentru alienaţi, toate indică în sensul unei nevroze obsesive cronice cu subite crize maniacale, după care îşi face apariţia o nouă imagine a vieţii. Vezi dumneata, realitatea se aboleşte singură! Şi aş vrea să-ţi mai spun ceva, reîncepu Ulrich după o vreme. Senzaţia de a avea pământ ferm sub picioare şi o epidermă fermă în jurul meu, care li se pare atât de firească celor mai mulţi dintre semeni, în ce mă priveşte nu e prea dezvoltată. Gândeşte-te doar la felul cum erai în copilărie: o licărire blândă, fără formă. Apoi, ca fată tânără, cu toate nostalgiile şi dorurile arzându-ţi pe buze. În mine cel puţin se răzvrăteşte ceva împotriva gândului că aşa-numita maturitate a omului ar trebui să fie încununarea unei asemenea evoluţii.

Într-un anume sens, da, şi într-un anume sens, nu. Dacă eu aş fi o *myrmeleonina* din acelea care seamănă cu libelulele, care se hrăneşte cu furnici, m-ar umple de oroare gândul că doar cu un an înainte am fost *myrmeleonul*, îndesat, cenuşiu, mişcându-se îndărăt, leul furnicilor, care trăieşte la marginea pădurilor îngropat în vârful unei pâlnii de nisip şi care cu nişte cângi invizibile le prinde pe furnici de mijloc, după ce în prealabil le-a istovit prin bombardamente misterioase cu grăunţe minuscule de nisip. Uneori mă umple de oroare tocmai în acelaşi fel propria mea tinereţe, chiar dacă pe vremea aceea s-ar fi putut să fi fost o libelulă şi astăzi sunt un monstru.

Nu ştia nici el bine ce voia. Cu vorbăria despre *myrmeleon* şi *myrmeleonina* îl maimuţărise oarecum pe Arnheim cel atotştiutor. Dar îi stătea pe limbă să spună „Dăruieşte-mi o îmbrăţişare, doar aşa, din bunătatea inimii. Suntem rude; nici cu totul deosebiţi unul de altul, nici contopiţi într-o singură fiinţă; în orice caz, la polul opus al unei relaţii demne şi austere".

Însă Ulrich se înşela. Diotima făcea parte din acea categorie de oameni care sunt mulţumiţi de ei înşişi şi consideră astfel toate etapele de vârstă ca pe o scară ducând de jos în sus. Ce spunea Ulrich îi era deci cu totul de neînţeles, îndeosebi neştiind ceea ce el lăsase nerostit; dar între timp ajunseseră la maşină, astfel că acum se simţea liniştită şi primea spusele lui ca pe o vorbărie familiară, pendulând între replicile care se voiau amuzante şi cele iritante, cărora nu le acorda decât o privire din colţul ochiului. El nu mai avea de fapt în clipa aceea nici un fel de influenţă asupra ei, în afară de cea de a o fi trezit la realitate. Un nor delicat de stânjeneală, înălţat din cine ştie ce colţişor al inimii ei, se destrămase acum într-un gol de uscăciune. Poate pentru prima dată în viaţă privea limpede şi cu brutalitate în faţă faptul că relaţiile ei cu Arnheim trebuiau să o pună mai devreme sau mai târziu în faţa unei decizii care i-ar fi putut schimba întreaga viaţă. Nu s-ar fi putut spune că perspectiva o făcea acum fericită: dar avea masivitatea concretă a unui munte real înălţându-i-se înainte. Clipa de slăbiciune trecuse. Acel gând de „a nu face ceea ce ai vrea să faci" deţinuse un

moment o splendoare cu totul absurdă pe care acum nu o mai înţelegea.

— Arnheim este întru totul contrariul meu; el supraapreciază constant norocul pe care-l au timpul şi spaţiul de a se întâlni cu el pentru a forma momentul prezent! oftă Ulrich cu un surâs, simţind nevoia să tragă concluziile la ceea ce spusese până atunci; nu mai vorbi despre copilărie şi astfel nu se reeditã situaţia în care Diotima l-ar fi putut descoperi sub aspectul lui sentimental.

70

Clarisse îl vizitează pe Ulrich pentru a-i spune o poveste

Reamenajarea şi redecorarea vechilor castele constituia competenţa specială a cunoscutului pictor van Helmond, a cărui capodoperă era fiica sa Clarisse şi, într-o bună zi, aceasta apăru pe neaşteptate la Ulrich acasă.

— M-a trimis *papa*, îi comunică ea, să văd dacă tu nu ţi-ai putea folosi puţin splendidele tale relaţii în lumea aristocratică şi în avantajul lui!

Privi cu interes în jurul ei prin încăpere, se lăsă să cadă pe un scaun şi-şi aruncă pălăria pe un altul. Apoi îi întinse mâna lui Ulrich.

— *Papa* al tău are o părere prea bună despre mine, vru el să-i spună, dar ea îi tăie vorba.

— Ei, prostii! Ştii doar că bătrânul are mereu nevoie de bani. Afacerile nu mai merg ca pe vremuri! Râse. E foarte elegant aici la tine. Drăguţ!

Mai privi odată în jur, apoi se îndreptă spre Ulrich; întreaga ei comportare avea ceva din nesiguranţa agreabilă a unui căţeluş a cărui conştiinţă încărcată îi dădea mâncărimi de piele.

— Mda! spuse ea. Aşa că, dacă poţi, ajută-l! Dacă nu, nu! Eu i-am promis oricum, firește. Dar am venit pentru altceva; rugămintea de a te vizita mi-a dat o idee. Anume, ceva în legătură cu familia noastră. Aş vrea să ştiu ce ai tu de spus.

Buzele şi ochii îi ezitară, tresăriră un moment, apoi trecu peste această piedică.

— Cam ce-ai înţelege tu dacă eu ţi-aş vorbi despre un „estetist"? Un pictor este un estetist.

Ulrich înţelese ce voia ea să spună; cunoştea mediul în care trăiau părinţii ei.

— Adică, ceva întunecos, distins, splendid, luxos, tapisat, pavoazat, plin de mişcare! continuă ea. *Papa* este pictor, un pictor este un fel de estetist şi relaţiile cu noi au fost întotdeauna socotite în înalta societate la fel de şic ca mersul la băi. Înţelegi. Una din sursele principale de venituri ale lui *papa* a fost dintotdeauna decorarea palatelor şi castelelor de ţară. Cunoşti familia Pachhofen?

Era o familie de patricieni, însă Ulrich nu-i cunoştea; întâlnise doar o singură dată o domnişoară Pachhofen cu ani înainte, în compania Clarissei.

— Era prietenă cu mine, explica mai departe Clarisse. Avea pe atunci şaptesprezece ani, iar eu, cincisprezece; *papa* urma să facă decoraţia interioară a castelului şi să-l renoveze.

— Da, firește, castelul Pachhofen. Am fost cu toţii invitaţi.

— Walter a venit şi el cu noi atunci, pentru prima oară. Şi Meingast.

— Meingast? Ulrich nu ştia cine era Meingast.

— Da, desigur, îl cunoşti; Meingast, cel care mai târziu a plecat în Elveţia. Pe vremea aceea nu era încă filosof, ci doar un cocoş de rasă în toate familiile care aveau fete mari.

— Nu l-am cunoscut niciodată personal, declară Ulrich, dar acum ştiu la cine te referi.

— Bine. Clarisse calcula concentrată în sine, stai un moment; Walter avea pe atunci douăzeci şi trei de ani şi Meingast era ceva mai în vârstă. Cred că Walter îl admira în taină pe *papa*. Era atunci invitat pentru prima oară într-un castel. *Papa* arbora deseori pe vremea aceea un fel de maniere de suveran. Cred că iniţial Walter a fost mai îndrăgostit de *papa* decât de mine. La fel şi Lucy.

— Pentru Dumnezeu, mai rar, Clarisse! o rugă Ulrich. Am pierdut șirul.

— Lucy, spuse Clarisse, este domnișoara Pachhofen, fata familiei Pachhofen la care eram invitați cu toții. Înțelegi acum? Bine, atunci, când *papa* o îmbrăca pe Lucy în catifele sau în brocarturi, cu trenă lungă, și-o așeza pe unul din caii lor, ea-și închipuia că e un Tițian sau Tintoretto. Erau înnebuniți unul după altul.

— Adică, *papa* după Lucy și Walter după *papa*?

— Ascultă! Pe vremea aceea era la modă impresionismul. *Papa* picta obiecte de modă veche și instrumente muzicale, așa cum pictează și azi, fundaluri cafenii cu penaje de păun. Dar Walter agrea peisajele, formele funcționale englezești, în linii simple, ceea ce era nou și sincer. În sinea lui, *papa* îl găsea insuportabil, i se părea anost ca o predică protestantă; de altfel nici pe Meingast nu putea să-l sufere, dar avea două fete de măritat, dintotdeauna cheltuise mai mult decât încasa și căuta să fie îngăduitor cu cei doi semeni. Walter, dimpotrivă, îl iubea în taină pe *papa*, ți-am spus; dar pe față trebuia să-l disprețuiască, din cauza noilor curente în artă, iar Lucy habar n-avea de artă, dar îi era frică să nu pară ridicolă în ochii lui Walter; se temea că, dacă Walter ar fi avut dreptate, *papa* avea să facă figura unui bătrânel caraghios. Înțelegi acum cum stăteau lucrurile?

Ulrich ar mai fi vrut să afle unde fusese mama ei în toată vremea aceea.

— Era și mama acolo, bineînțeles. Se certau ca de obicei în fiecare zi, nici mai mult, nici mai puțin. Înțelegi că în asemenea condiții Walter se situa pe o poziție avantajoasă. Devenise un fel de punct de referință pentru noi toți, lui *papa* îi era frică de el, mama îl tot împungea, iar eu începusem să mă îndrăgostesc de el. Lucy însă îi cânta în strună. Așa că Walter avea într-un fel putere asupra lui *papa* și începuse să guste, așa, pe tăcute, puterea pe care o exercita. Vreau să spun, atunci a început el să se simtă important; fără *papa* și fără mine n-ar fi ajuns nicăieri. Înțelegi cum se leagă totul?

Ulrich considera că înțelegea.

— Dar altceva voiam să-ți povestesc! îl asigură Clarisse.

Stătu pe gânduri, apoi spuse după o pauză:

— Aşteaptă! Întâi gândeşte-te puţin la mine şi la Lucy: era o situaţie teribil de încurcată! Bineînţeles că eram îngrijorată şi în privinţa tatei, care era atât de amorezat încât ai fi zis că-şi va distruge familia. În plus, eram, firește, curioasă să ştiu cum se petreceau astfel de lucruri. Erau amândoi ca nebuni. La Lucy se combina bineînţeles şi prietenia pentru mine cu conştiinţa faptului că avea acum ca iubit pe bărbatul căruia eu îi spuneam ascultătoare *papa*. Bineînţeles că-şi dădea multă importanţă din acest motiv, dar se şi ruşina foarte tare faţă de mine. Cred că nicicând castelul acela vechi nu adăpostise între zidurile lui asemenea complicaţii! Cât era ziua de lungă, Lucy se învârtea de colo până colo, pe unde putea, cu *papa* împreună, iar noaptea venea la mine în camera din turn să mi se spovedească. Eu dormeam în turn şi ţineam toată noaptea lumina aprinsă.

— Cât de departe a evoluat atunci idila dintre Lucy şi tatăl tău?

— Iată singurul lucru pe care n-am reuşit să-l aflu niciodată. Dar gândeşte-te la nopţile acelea de vară! Cucuvelele ţipând, noaptea întreagă gemând şi gâfâind, iar când ni se făcea frică, ne urcam amândouă în patul meu, ca să povestim acolo mai departe. Nu reuşeam să ne închipuim că lucrurile ar putea evolua altfel decât că un bărbat cuprins de o astfel de pasiune nu avea de ales decât să se împuşte. La drept vorbind, ne aşteptam în fiecare zi să se petreacă un asemenea eveniment...

— Am totuşi impresia, o întrerupse Ulrich, că nu s-au petrecut prea multe între ei.

— Şi eu cred tot aşa; în orice caz, nu totul. Dar ceva tot a fost. Ai să vezi numaidecât. Adică, Lucy a trebuit să plece de la castel pe nepusă masă, pentru că tatăl ei a venit pe neaşteptate şi a luat-o cu el într-o călătorie în Spania. Să-l fi văzut atunci pe *papa*, când a rămas aşa, singur! Cred că uneori nu lipsea mult să o strângă de gât pe mama. Îşi lua şevaletul, îl prindea de harnaşamentul calului şi îşi vedea de drum, de dimineaţa până seara călare, fără să picteze nimic, şi nici când rămânea acasă nu se atingea de peneluri. Trebuie să ştii că, altminteri, pictează ca o maşină, dar pe

vremea aceea mi se întâmpla adeseori să dau peste el în vreuna din sălile acelea imense, pustii, aşezat cu câte o carte pe care nici n-o deschidea. Sta aşa pe gânduri ceasuri întregi, pe urmă se ridica şi se ducea în vreo cameră sau în grădină; uneori îşi petrecea astfel toată ziua. La urma urmei, era un om bătrân, tinereţea îl abandonase deodată; e de înţeles, nu-i aşa? Mă gândesc că imaginea pe care o văzuse atât de des, Lucy alături de mine, ca două prietene, ţinându-ne de talie şi sporovăind tainic, împreună, trebuie să i se fi lipit de suflet – ca o buruiană sălbatică. Poate că ştia până şi de vizitele lui Lucy în camera mea din turn. Pe scurt, odată, într-o noapte, cam pe la unsprezece, când toate luminile fuseseră stinse în castel, mă pomenesc cu el! Ce surpriză a fost! Clarisse era acum cu totul purtată de propria ei istorisire. Auzi aşa deodată cum foşneşte şi trosneşte ceva pe scară şi nu ştii ce-o fi; auzi pe urmă cum bâjbâie cineva pe întuneric la clanţa uşii şi uşa se deschide ca într-o poveste de groază...

— De ce n-ai ţipat după ajutor?

— Iată partea ciudată. Am ştiut încă de la primele zgomote cine e. Trebuie să fi rămas aşa, nemişcat, în uşă un timp, căci multă vreme nu s-a mai auzit nimic. Probabil că i se făcuse şi lui frică. Pe urmă a închis uşa încet, cu grijă şi mi-a şoptit numele. Eu rămăsesem înmărmurită. N-aş fi vrut să-i răspund, dar se petrecu ceva ciudat: aşa, din mine, ca şi când aş fi fost un puţ adânc, a ieşit un sunet, ceva ca un scâncet. Ştii ce vreau să spun?

— Nu. Spune mai departe!

— Atât, şi în clipa următoare el se şi agăţase de mine în culmea deznădejdii; aproape că s-a prăbuşit peste mine în pat, cu capul pe pernă.

— Plângea?

— Tremura tot, dar fără lacrimi! Era doar un trup bătrân, părăsit! Eu am înţeles totul într-o clipă. O, îţi spun, dacă aş putea povesti mai târziu ce am gândit în clipele acelea, ar fi ceva pur şi simplu magnific! Cred că atunci, când se gândea la ce pierduse, îl apucase o adevărată turbare împotriva a tot ceea ce înseamnă moralitatea. Pe urmă, îmi dau seama deodată că el se trezeşte la realitate şi ştiu de îndată, deşi era întuneric beznă, că e tot crispat de o foame cu totul

nebunească după mine. Ştiu că acum nu mai încape nici cruţare, nici gândire lucidă ; de la scâncetul meu de adineaori se lăsase o tăcere desăvârşită ; trupul mi-era uscat şi ardea tot, iar al lui era ca o bucată de hârtie care prinde foc. Deveni deodată inimaginabil de uşor ; am simţit cum i se desprinde braţul de pe umărul meu şi şerpuieşte în jos peste trupul meu. Voiam să te întreb ceva. Din acest motiv am venit...

Clarisse se întrerupse.

— Ce? Nu m-ai întrebat nimic! o ajută Ulrich după o scurtă pauză.

— Nu. Să-ţi mai spun ceva : la gândul că el trebuie să fi luat nemişcarea mea drept un semn de consimţire, m-a cuprins un fel de oroare faţă de mine însămi ; dar atunci am rămas întinsă aşa, buimacă. O spaimă care mă împietrise toată se pogorâse asupra mea. Ce înţelegi tu din tot ce ţi-am relatat ?

— Nu ştiu ce să spun.

— Cu o mână mă mângâia mereu pe faţă. Cealaltă îi rătăcea pretutindeni. Tremurând, prefăcându-se că ar fi fost ceva nevinovat, ştii, peste sâni, ca un sărut care ar fi aşteptat şi ascultat un răspuns. Iar la urmă, a vrut – înţelegi, şi faţa lui îmi căuta faţa. Dar atunci eu m-am smuls cu ultimele puteri de lângă el şi m-am întors pe o parte ; şi iarăşi sunetul acela, pe care altminteri nu l-am mai scos, aşa, între rugăminte şi scâncet, mi-a ieşit din piept. Am, ştii, un semn din naştere, o aluniţă...

— Cum s-a comportat tatăl tău ? o întrerupse Ulrich rece.

Însă Clarisse nu admise să fie întreruptă.

— Aici ! Surâse încordată şi arătă prin rochie un punct pe partea interioară a coapsei. Până aici a ajuns, aici este nevul. Aluniţa aceasta are o putere miraculoasă sau e ceva ciudat cu ea !

Sângele îi urcă deodată în obraz. Tăcerea lui Ulrich o trezi la realitate şi îi risipi gândurile care o ţinuseră sub stăpânirea lor. Surâse încurcată şi încheie cu câteva cuvinte grăbite :

— Tata? S-a ridicat imediat. Nu puteam să văd ce se petrecea pe chipul lui ; îmi închipui că trebuie să fi fost, desigur, stânjenit. Poate era şi recunoştinţă. Îl trezisem la

realitate în ultima clipă. Trebuie să înţelegi: un bărbat bătrân şi o fetişcană găsesc forţa necesară! Trebuie că i-am părut minunată, căci mi-a strâns mâna într-a lui cu multă blândeţe, iar cu cealaltă m-a mângâiat de două ori pe păr, apoi a plecat, fără să rostească vreun cuvânt. Aşa că ai să faci ce poţi pentru el?! Trebuia să ştii.

Zveltă şi corectă, într-o rochie pe care o purta doar când venea în oraş, rămase o clipă în picioare şi îi întinse mâna la despărţire.

71

Comitetul pentru întocmirea unei rezoluţii generale cu privire la Jubileul de şaptezeci de ani de domnie a Maiestăţii Sale îşi începe lucrările

Despre scrisoarea ei către contele Leinsdorf şi despre cererea ca Ulrich să-l salveze pe Moosbrugger, Clarisse nu mai amintise nici un cuvânt; părea să le fi uitat cu totul. Dar nici Ulrich nu ajunse curând să-şi mai amintească de ele. Căci în sfârşit Diotima definitivase pregătirile pentru ca în cadrul „Consultărilor cu privire la întocmirea unui proiect al rezoluţiei generale şi la prelevarea deziderateloor cercurilor participante ale populaţiei în legătură cu Jubileul de şaptezeci de ani de domnie a Maiestăţii Sale“ să fie convocat acel „Comitet extraordinar pentru întocmirea unei rezoluţii generale cu privire la Jubileul de şaptezeci de ani de domnie a Maiestăţii Sale“, a cărui preşedinţie Diotima şi-o rezervase pentru sine personal. Alteţa Sa însăşi redactase invitaţia. Tuzzi făcuse corecturile, iar lui Arnheim Diotima îi arătase aceste îmbunătăţiri ale textului înainte ca ele să fi fost adoptate. Cu toate acestea, textul cuprindea mai departe tot ceea ce preocupa mintea Alteţei Sale. „Ceea ce ne aduce la această întrunire“ – era consemnat în documentul respectiv –

„este acordul nostru cu privire la faptul că, anume, o manifestare puternică, izvorând din însăşi inima poporului, nu trebuie lăsată pe seama întâmplării, ci impune o influenţă mai largă şi clarvăzătoare, care să permită o perspectivă amplă, aşadar dintr-o poziţie sus-pusă." Urmau apoi formule ca „sărbătorirea oarecum unică a jubileului de şaptezeci de ani de domnie binecuvântată", popoarele „reunite în manifestări de recunoştinţă", împăratul pacifist, lipsa de maturitate politică, Anul universal al Austriei şi în cele din urmă apelul la „proprietate şi educaţie" pentru a crea din împletirea lor o demonstraţie strălucitoare a „adevăratului" spirit austriac, dar cumpănind cu grijă asupra manifestării.

Din listele Diotimei se aleseseră grupări reprezentând arta, literatura şi ştiinţele, ele fuseseră completate cu toată atenţia prin eforturi ample, în timp ce, pe de altă parte, dintre persoanele care urmau să participe la acest eveniment, fără a se aştepta din partea lor o implicare activă, mai rămăseseră doar puţine la număr. Cu toate acestea, numărul invitaţilor era atât de mare, încât nu mai putea fi vorba de o reuniune în jurul mesei verzi şi trebui să se aleagă formula alternativă a unei recepţii informale de seară, cu bufet rece. Invitaţii luaseră loc pe scaune sau circulau, după cum le permiteau disponibilităţile, iar saloanele Diotimei semănau cu un sediu de stat-major al unei armate spirituale, aprovizionate cu tartine, torturi, vinuri, lichioruri şi ceai în cantităţi ce deveniseră posibile datorită subsidiilor speciale acordate de domnul Tuzzi soţiei sale; acestea fuseseră acordate fără nici o împotrivire, după cum trebuie adăugat, de unde se poate deduce că el se hotărâse să facă uz de metode mai noi de diplomaţie intelectuală.

Tratamentul adecvat standardelor sociale ce se cerea aplicat acestor mase de oameni ridica mari probleme Diotimei şi ea s-ar fi izbit probabil de unele dificultăţi dacă mintea nu ar fi ajuns să-i semene cu o splendidă fructieră, din supraîncărcarea căreia se revărsau continuu cuvinte; cuvinte cu care doamna casei saluta apariţia fiecărui nou oaspete, încântându-l cu cunoştinţele amănunţite cu privire la cele mai recente creaţii ale sale. Pregătirile în această direcţie fuseseră cu totul excepţionale şi duse la bun sfârşit doar cu ajutorul

lui Arnheim, care-i pusese la dispoziţie propriul său secretar particular pentru organizarea materialului şi colecţionarea extraselor mai importante. Zelul înflăcărat contribuise la alcătuirea unei impunătoare biblioteci, alimentată din fondurile pe care contele Leinsdorf le pusese la dispoziţie pentru iniţierea Acţiunii Paralele ; alături de cele câteva cărţi aflate în proprietatea Diotimei, aceste scânteieri ale spiritului constituiau singura podoabă în ultima din încăperile degajate în acest scop, al cărei tapet înflorat, atât cât mai era vizibil, trăda că aici fusese un budoar, o transformare complexă de natură să stârnească reflecţii măgulitoare cu privire la frumoasa locatară. Biblioteca se dovedi însă şi într-un alt fel ca fiind o investiţie avantajoasă; căci fiecare dintre invitaţi, după ce beneficiase de graţiosul salut al Diotimei, plana nehotărât prin încăperi şi era în mod inevitabil atras de rafturile cu cărţi situate la capătul suitei, de îndată ce dădea cu ochii de şirurile de volume; era acolo în permanenţă un roi de spinări care se înălţau şi se aplecau în faţa acestor poliţe, asemenea albinelor în faţa unui gard viu înflorit; chiar dacă determinantă era acea nobilă curiozitate nutrită de orice creator faţă de cărţile strânse laolaltă, totuşi o dulce mulţumire îi pătrundea până în măduva oaselor pe privitori, când vreunul din ei îşi descoperea în sfârşit propriile opere, iar iniţiativa patriotică culegea de aici beneficii.

Diotima permitea la început să domnească, din punct de vedere intelectual, un agreabil bun plac, chiar dacă îşi făcea o datorie de onoare în a-i asigura îndeosebi pe poeţi că în esenţă toată viaţa se bazează pe o poezie interioară, chiar şi viaţa de afaceri, când e „considerată cu magnanimitate". Nu era nimeni surprins, doar că se vădi că cei mai mulţi cărora li se făcea cinstea să li se adreseze astfel de explicaţii ajunseră la convingerea că fuseseră invitaţi pentru ca ei înşişi să dea pe scurt, adică în cinci până la patruzeci şi cinci de minute, îndrumări în vederea desfăşurării Acţiunii Paralele, pe care, urmându-le, să fie sigură că nu va mai da greş, chiar dacă alţi vorbitori aveau să le irosească timpul cu propuneri fără sens sau de-a dreptul greşite. La început, Diotima se lăsă pradă unor stări de spirit de-a dreptul lacrimogene şi nu-şi mai putea păstra decât cu efort o mină stăpânită, căci

i se părea că fiecare spune altceva, fără ca ea să mai fi fost în stare să aducă toate intervenţiile la un numitor comun. Ea nu avea pe atunci experienţa unor asemenea grade de concentrare a minţii sublime şi, cum o asemenea întrunire universală a unor oameni de notorietate nu se producea facil a doua oară, ea nu putea fi asimilată decât într-un mod de-a dreptul laborios şi metodic, doar pas cu pas. De altfel, pe lume există multe lucruri care luate izolat înseamnă pentru oameni altceva decât privite laolaltă, de exemplu apa în cantităţi excesive constituie o plăcere mai mică, deosebirea fiind cea dintre apa pe care o bei şi apa în care te îneci, decât considerată în cantităţi mici; tot astfel se prezintă lucrurile cu otrăvurile, plăcerile, timpul liber, muzica de pian, idealurile şi probabil cu toate celelalte, astfel încât ceea ce există în realitate depinde cu totul de gradul de densitate şi de alte împrejurări. Cu menţiunea că geniul nu constituie o excepţie, astfel ca în impresiile expuse mai jos cineva să nu înţeleagă cumva vreo depreciere a eminentelor personalităţi care se puseseră cu atâta abnegaţie la dispoziţia Diotimei.

Chiar de la prima reuniune s-ar fi putut detaşa impresia că oricare din aceste mari spirite se simţea într-o situaţie cât se poate de nesigură îndată ce-şi părăsea adăpostul situat în izolarea înălţimilor la care se afla şi se lăsa atras pe terenul comun. Elocvenţa cu totul extraordinară care trecea, asemenea unui proces ceresc, pe deasupra capului Diotimei de îndată ce ea se afla singură într-o conversaţie cu una dintre notabilităţi făcea loc, când se apropria o a treia sau a patra persoană – atunci mai multe replici se încrucişau la modul contradictoriu – unei dureroase neputinţe de a mai menţine ordinea în gândire; cine nu tresare la auzul unor asemenea comparaţii ar avea aici imaginea unei lebede care, după un zbor impresionant prin văzduh, se mişcă apoi greoi pe pământ. Totuşi, după o anumită familiarizare, fenomenul poate fi înţeles. Viaţa marilor gânditori este fundamentată astăzi pe principiul „Nimeni nu ştie la ce bun". Ei se bucură de veneraţie, exprimată cu prilejul celei de a cincizecea până la a o suta aniversări sau la sărbătorirea a zece ani de la crearea unui liceu agricol, care-şi face o cinste din a conferi titluri de doctor *honoris causa*, dar şi altminteri, în diferite ocazii, în

care e obligatoriu să se vorbească despre bunurile spirituale de limbă germană. Am avut în istoria noastră oameni de seamă şi îi considerăm ca pe o instituţie care ne aparţine de drept, tot aşa ca închisorile sau armata; trebuie, din moment ce există, să găsim oameni care să-i aparţină. Astfel că acela care vine la rând este inclus întotdeauna în virtutea unui automatism propriu unor asemenea necesităţi sociale şi i se conferă onorurile care se cuvin a fi conferite. Preţuirea nu este cu totul autentică; se face percepută acea convingere, general recunoscută, că în realitate nu există nimeni care să le merite şi e greu de deosebit dacă deschidem gura pentru a ne exprima entuziasmul sau pur şi simplu ca să căscăm de plictiseală. Aduce a cult al morţilor când astăzi mai spunem despre cineva că e genial, cu menţiunea trecută sub tăcere că geniile au încetat să mai existe; s-ar zice că e vorba aici de dragostea isterică dându-se cu râvnă în spectacol din simplul motiv că îi lipseşte simţământul adevărat.

După cum este de înţeles, o asemenea stare de fapt nu este plăcută pentru spiritele sensibile, care caută să o evite în diferite feluri. Unii se îmbogăţesc din deznădejde, învăţând să profite de pe urma faptului că par să aibă căutare nu numai spiritele mari, ci şi oamenii excentrici, romancierii talentaţi, bărbaţii înfocaţi şi liderii noilor generaţii; alţii poartă pe creştet o somptuozitate imaginară, la care nu renunţă în nici o împrejurare, fiind dispuşi să te asigure, cu o modestie amară, că preferă ca propria lor creaţie să fie apreciată peste vreo trei veacuri, dar nu exclud nici că s-ar putea peste vreo zece. Însă cu toţii resimt ca pe o tragedie îngrozitoare a naţiunii germane faptul că oamenii cu adevărat mari nu ajung niciodată parte din cultura vie a acestui popor, întrucât au luat-o prea mult înaintea timpului lor.

Trebuie însă subliniat că există o deosebire remarcabilă în ce priveşte relaţiile diferitelor tipuri de spirit cu lumea înconjurătoare. În timp ce spiritul artistic doreşte să fie admirat precum Goethe sau Michelangelo, Napoleon sau Luther, astăzi abia dacă mai cunoaşte cineva numele omului care le-a dăruit semenilor binecuvântarea de nedescris a anesteziei, nimeni nu cercetează viaţa lui Gauss, Euler sau

Maxwell pentru a da de urma marii lor iubiri de tinerețe și prea puțini se mai interesează unde s-au născut și au murit Lavoisier sau Cardano. În schimb, toată lumea învață cum ideile și invențiile lor au fost dezvoltate mai departe de ideile și invențiile altor persoane, la fel de neinteresante, și toată lumea se preocupă continuu de realizările lor, care trăiesc mai departe prin alții, după ce flacăra scurtă a persoanei proprii s-a stins de mult. Suntem uimiți în prima clipă când constatăm cât de precis separă această deosebire două feluri de comportament omenesc, dar îndată se ivesc exemple contrarii și ea apare ca fiind cea mai firească linie de demarcație cu putință. Obișnuința devenită familiară ne asigură că aici e vorba de linia de demarcație dintre personalitate și activitate, dintre măreția omului și cea a unei cauze, dintre cultură și cunoaștere, umanitate și natură. Munca și ingeniozitatea nu sporesc ținuta morală, calitatea de a fi om, sub aspectul relației cu divinitatea, postulatele doctrinare ale vieții, care se transmit generațiilor viitoare de către oamenii de stat, eroi, sfinți, cântăreți și, la urma urmei, și prin actorii de cinema, anume acea imensă forță irațională, la care poetul simte că participă, atâta vreme cât crede în propriul său cuvânt și este convins că ceea ce rostește este, potrivit cu împrejurările de viață, glasul lăuntric al sângelui, al inimii, al națiunii, al Europei sau al umanității. El se simte instrumentul acelui întreg tainic, în vreme ce ceilalți se împleticesc doar în comprehensibil, în această misiune fiind necesar să ajungi să crezi înainte de a vedea cu ochii! Ne dă fără îndoială asigurări o voce a adevărului, dar se menține totuși o anumită ciudățenie legată de un asemenea adevăr? Căci ori de câte ori atenția se îndreaptă mai puțin asupra persoanei cât asupra cauzei, remarcabil e că apare mereu o altă persoană care duce cauza mai departe; în vreme ce, dimpotrivă, acolo unde se acordă atenție persoanei, după ce s-a atins o anumită altitudine se creează senzația că nu mai există nici o personalitate potrivită pentru cauză și că adevărata măreție e acum de domeniul trecutului!?

Fiecare dintre oaspeții din saloanele Diotimei era un spirit de acest fel, integral, fiind prea puțini și prea mulți laolaltă. Scrisul și gândirea erau pentru astfel de oameni ceva la fel

de firesc cum este înotul pentru o rață, ei le practicau ca profesie și, la drept vorbind, mai bine ca alții. Dar în ce scop? Ce făceau ei era frumos, măreț, unic, dar atâta unicitate aducea a atmosferă de cimitir, ca un suflu a tot ce este trecător, fără un sens și țel lămurit, fără origine și continuitate. Nenumărate amintiri ale unor experiențe de viață, miriade de vibrații interferând ale minții se adunaseră în aceste capete, care se înfigeau asemenea suveicilor unui țesător de covoare într-o țesătură care se desfășura în jurul lor, fără tiv sau margini, și alcătuiau un model care se repeta în altă parte la întâmplare, aproape la fel și totuși puțin diferit. Dar înseamnă oare că ne folosim cum trebuie de propria noastră ființă dacă nu facem decât să întipărim un asemenea petic mărunt pe țesătura eternității?

Ar fi probabil exagerat să se spună că Diotima ar fi înțeles respectiva stare de fapt, însă simțea suflul sepulcral adiind peste câmpiile spiritului și cu cât această primă zi se apropia de sfârșit, cu atât amfitrioana se cufunda mai adânc într-o descurajare profundă. Din fericire își aminti acum de o anume deznădejde pe care o exprimase Arnheim cu un alt prilej, când venise vorba despre niște probleme asemănătoare, pe care atunci nu o înțelesese pe de-a întregul; prietenul ei se afla acum într-una din călătoriile lui, însă ea se gândea că el o avertizase atunci să nu-și pună prea mari speranțe în această întrunire. Tocmai într-o asemenea melancolie arnheimiană se cufunda acum, ceea ce îi procura de fapt o senzație aproape voluptuoasă, de plăcere tristă și măgulitoare. „Nu este, de fapt", se întreba ea, meditând la profeția lui, „pesimismul pe care-l trăiesc totdeauna oamenii de acțiune când intră în contact cu oamenii care se îndeletnicesc cu mânuirea cuvintelor?"

72

Ştiinţa surâde în barbă sau Prima întâlnire stăruitoare cu Răul

Aici se cuvine să urmeze câteva cuvinte despre un surâs, şi anume un surâs masculin, având şi o barbă ataşată la el, anume făcută pentru activitatea masculină de a surâde în barbă; e vorba aici de surâsul erudiţilor, care dăduseră urmare invitaţiei Diotimei şi ascultau acum spusele artiştilor. Deşi surâdeau, nu trebuie câtuşi de puţin să se creadă că o făceau la modul ironic. Dimpotrivă, era felul lor de a-şi exprima respectul şi incompetenţa, despre care a mai fost vorba anterior. Dar nici nu este permis să ne lăsăm induşi în eroare. În sinele lor conştient lucrurile se prezentau într-adevăr astfel, însă în sinele lor subconştient, pentru a ne folosi de acest termen uzual în zilele noastre sau, mai bine zis, în întregul fiinţei lor Răul făcea mare tapaj, precum focul sub un cazan.

Remarca de mai sus deţine sonoritatea unui paradox, şi orice profesor universitar în prezenţa căruia ar fi fost formulată ar fi răspuns probabil că în ce-l priveşte el slujeşte pur şi simplu adevărul şi progresul, nefiind preocupat de altceva; motivaţia ar fi constat în ideologia sa profesională. Însă toate ideologiile profesionale sunt preţioase, iar vânătorii, de exemplu, în nici un caz nu s-ar prezenta ca nişte casapi ai pădurii, preferând să se califice singuri drept prietenii cinegetici ai animalelor şi naturii, tot aşa cum oamenii de afaceri promovează principiul profitului cinstit, iar hoţii şi-l adjudecă la rândul lor pe zeul oamenilor de afaceri, distinsul promotor al concordiei internaţionale, Mercur. În concluzie, reprezentarea unei activităţi în conştiinţa celor care o exercită nu este neapărat demnă de toată încrederea.

Dacă ne întrebăm însă fără prejudecăţi cum a ajuns ştiinţa să dobândească statutul din zilele noastre – un lucru care

deţine importanţă în sine şi pentru sine, căci ea ne domină, şi nici măcar un analfabet nu este cruţat de a-i fi subjugat, pentru că la rândul lui acesta este nevoit să se adapteze la nenumărate lucruri ticluite de ştiinţă – atunci ne formăm o imagine diferită. Potrivit unor tradiţii transmise posterităţii prin surse demne de crezare, în secolul al XVI-lea, o epocă de intense tulburări spirituale, oamenii au încetat să mai încerce – aşa cum făcuseră până atunci de-a lungul a două milenii de gândire speculativă, filosofică şi religioasă – să pătrundă în tainele naturii şi s-au mulţumit, într-un fel care nu poate fi descris altfel decât superficial, cu cercetarea aspectelor ei de suprafaţă. Astfel, celebrul Galileo Galilei, care este întotdeauna amintit primul în această ordine de idei, a lăsat la o parte întrebarea din ce motiv inerent ei natura execrează vidul, astfel încât lasă un corp în cădere să străbată şi să ocupe spaţiu după spaţiu până când ajunge în sfârşit în stare de repaus pe un teren stabil şi s-a mulţumit cu o constatare de natură mult mai generală; a stabilit pur şi simplu cât de repede cade un asemenea corp, ce parcurs a străbătut, de cât timp a avut nevoie şi care a fost valoarea acceleraţiei. Biserica catolică a săvârşit o eroare gravă ameninţându-l cu moartea pe acest om şi constrângându-l să retracteze, în loc să-l suprime mai puţin protocolar; căci din felul său de a considera lucrurile şi din felul celor înrudiţi spiritual cu el au luat naştere apoi – în foarte scurtă vreme, dacă folosim etaloane istorice de timp – orarul trenurilor, maşinile industriale, psihologia fiziologică şi decăderea morală a erei noastre, în faţa cărora biserica nu are nici o şansă de reuşită. Ea a săvârşit această greşeală dintr-un exces de prudenţă, căci Galilei nu a fost la urma urmei doar descoperitorul legii căderii libere a corpurilor şi mişcării de revoluţie a pământului, ci şi un inventator de care, cum s-ar spune astăzi, se interesa marele capital, el, de altfel, nefiind pe atunci singurul stăpânit de noul spirit. Dimpotrivă, relatările istorice arată că pragmatismul de care era el însufleţit se răspândise, amplu şi impetuos, ca o epidemie şi, oricât de deconcertant este să afirmăm în prezent despre un spirit că este pragmatic, când ni se pare că există prea multe asemenea spirite printre noi, în acele vremuri deşteptarea de

după metafizică spre examinarea austeră a lucrurilor trebuie să fi constituit, judecând după toate mărturiile de care dispunem, o adevărată beţie şi înflăcărare a utilităţii practice. Dacă ne întrebăm de ce la urma urmei omenirea a suferit o asemenea schimbare, răspunsul este că ea nu a făcut atunci nimic altceva decât ceea ce face orice copil prudent când încearcă să meargă pe propriile sale picioare prea devreme; s-a aşezat la pământ şi a atins solul cu o parte a corpului pe care ne putem oricând baza, nu tocmai nobilă, şi anume: acea parte a corpului pe care stăm aşezaţi. Remarcabil este faptul că pământul s-a arătat atât de neaşteptat de primitor, iar această atingere a permis omenirii să născocească fel de fel de invenţii, facilităţi şi descoperiri, de o abundenţă ce pare de-a dreptul miraculoasă.

După asemenea preliminarii istorice am putea fi tentaţi să afirmăm, pe bună dreptate, că aceasta reprezintă esenţa miracolului lui Antihrist; căci alegoria căderii se cere a fi interpretată nu numai cu referire la soliditatea părţii trupeşti în discuţie, ci în egală măsură la aspectul lipsit de cuviinţă şi tabu al situaţiei. Adevărul este că înainte ca oamenii de spirit să fi descoperit bucuria de a studia faptele, numai războinicii, vânătorii şi neguţătorii, aşadar temperamentele viclene şi violente, erau deţinătorii lumii faptice. În lupta pentru existenţă nu şi-au găsit locul sentimentalismele de natură intelectuală, ci doar dorinţa de a-l suprima pe potrivnic pe calea cea mai rapidă şi mai pragmatică, căci în acest sens toţi sunt pozitivişti. Tot atât de puţin ar constitui o virtute în relaţiile de afaceri să te laşi indus în eroare în loc să abordezi faptele temeinic, de unde rezultă că în cele din urmă câştigul reprezintă o victorie psihologică asupra celuilalt, obţinută prin sesizarea circumstanţelor. Dacă ne întrebăm, pe de altă parte, ce calităţi anume conduc spre descoperiri, vom întâlni libertatea de a ignora scrupulele şi inhibiţiile tradiţionale, curajul, la fel de mult spirit de iniţiativă precum din cel distructiv, excluderea consideraţiilor de ordin moral, târguiala răbdătoare în vederea obţinerii celui mai neînsemnat câştig, perseverenţa obstinată pe calea spre ţintă, dacă e necesar, şi veneraţia pentru măsură şi calcul, care constituie cea mai energică expresie a neîncrederii faţă

de tot ce este incert. Cu alte cuvinte, nu întâlnim nimic altceva decât tocmai vechile vicii ale vânătorilor, soldaților și comercianților, transpuse aici în domeniul spiritual și preschimbate în virtuți. Desigur, au fost recuperate din sfera eforturilor dedicate obținerii avantajului personal și, relativ vorbind, vulgar, însă elementul răului originar, cum ar putea fi denumit, nu s-a pierdut printr-o asemenea metamorfozare, căci el este, după câte s-ar părea, indestructibil și veșnic, etern precum sublimul omenesc, din moment ce acesta nu constă în nimic altceva și nu e cu nimic mai prejos decât plăcerea de a-i pune o piedică acestui sublim și a-l vedea cum cade în nas. Cine nu cunoaște ispita răutăcioasă care ne încearcă admirând un vas de porțelan, frumos emailat, în forme și curbe voluptuoase, la gândul că l-am putea sfărâma în sute de cioburi cu o *singură* lovitură cu bastonul? Această tentație, augmentată la nivelul unei amărăciuni eroice de ideea că în viață nu ne putem bizui pe nimic altceva decât pe ceea ce este solid așezat și ancorat teluric, constituie emoția fundamentală cuprinsă în pragmatismul științei, iar dacă din respect și decență nu vrem să afirmăm că este opera diavolului, se menține cel puțin o ușoară miasmă ocultă de păr de cal ars.

Putem să ne referim pe dată la o predilecție stranie pe care o manifestă gândirea științifică pentru explicațiile mecanice, statistice, materiale, cărora li s-a extirpat în prealabil inima. În gândirea științifică bunătatea este privită doar ca o formă particulară de egoism; emoțiile sunt puse în relație cu secrețiile glandelor interne; se face constatarea că omul este alcătuit în proporție de opt sau nouă zecimi din apă; ilustra libertate morală a caracterului este explicată ca fiind un complement filosofic ce rezultă automat de pe urma liberului schimb; frumusețea este redusă la o digestie bună și la dezvoltarea armonioasă a țesuturilor adipoase; graficele statisticilor anuale cu privire la nașteri și suicid demonstrează faptul că ceea ce pare a constitui forma cea mai liberă a deciziei personale este un fenomen strict determinat; extazul și alienarea mentală sunt tratate ca fenomene similare; anusul și gura sunt puse în ecuație ca reprezentând orificiul rectal, respectiv cel oral al aceluiași tractus: asemenea

reprezentări care dezvăluie, cum s-ar spune, trucurile de dincolo de iluziile omeneşti se asociază de fiecare dată cu un fel de prejudecată favorabilă lor, care le permite să treacă drept impecabil de ştiinţifice. Fireşte, toate acestea sunt o dovadă a înclinaţiei spre adevăr; dar, învăluind strălucitoarea aspiraţie, există o tendinţă care se manifestă în direcţia deziluziei, constrângerii, cruzimii, intimidării distante; avem parte de o admonestare rigidă şi severă, o prejudecată maliţioasă sau cel puţin o emanaţie involuntară de acest gen.

Cu alte cuvinte, în glasul adevărului consună o rezonanţă supărătoare, de care însă cei direct implicaţi nu vor să ştie. Adevărul este că psihologia din zilele noastre cunoaşte numeroase asemenea refulări şi e gata să dea indicaţia ca acestea să fie exprimate şi deslușite cât mai bine pentru a preveni efectele lor dăunătoare. Ce-ar fi, deci, dacă am face un experiment şi ne-am lăsa pradă tentaţiei să scoatem la iveală predilecţia echivocă pentru adevăr, cu subînţelesurile maliţioase ale mizantropiei şi infernalului, pentru a o afişa şi a o lăsa să se manifeste în viaţă? Ceea ce ar apărea atunci ar fi, în linii generale, aceeaşi lipsă de idealism, descrisă anterior ca utopie a vieţii precise, o perspectivă alcătuită din experienţă şi retractare, dar supusă legii de fier a războiului, aplicată în toate cuceririle spirituale. Atitudinea aceasta faţă de conduita vieţii nu este câtuşi de puţin binefăcătoare şi calmantă; nu s-ar ajunge câtuşi de puţin la respectul faţă de ceea ce se numeşte demnitatea vieţii, ci mai degrabă la o linie de demarcaţie constant schimbătoare în lupta pentru adevărul lăuntric. Am ajunge să ne îndoim de sacralitatea condiţiei de moment a lumii, nu atât din scepticism, cât datorită convingerii nutrite de cel care urcă privitor la faptul că pe laba piciorului situată mai jos decât cealaltă se sprijină mai temeinic. În focul unei asemenea *ecclesia militans*, care urăşte doctrina, preferând credinţa într-o revelaţie încă nerevelată, şi care demite legea şi uzanţele în numele iubirii elevate pentru viitoarea formă pe care şi-o asumă revelaţia, diavolul ar regăsi calea spre Dumnezeu sau, mai simplu, adevărul ar redeveni fratele virtuţii şi n-ar mai trebui să recurgă împotriva acesteia la răutăţi disimulate ca cele pe

care le pune la cale o tânără nepoată împotriva unei mătuşi, domnişoară bătrână.

De fapt, toate acestea sunt asimilate mai mult sau mai puţin conştient de orice tânăr în sălile de curs ale cunoaşterii, el învăţând astfel elementele unei ample concepţii constructive de gândire, care îmbină, pare-se în joacă, noţiuni atât de disparate cum sunt, bunăoară, o piatră aflată în cădere liberă şi un astru înscris pe orbita sa; disecă totodată ceea ce în aparenţă este indisolubil şi indivizibil, precum originea unei acţiuni simple în subconştientul ale cărui fluxuri se trag din nişte surse situate la distanţă de mii de ani unele de altele. Dacă însă s-ar încumeta să se folosească de perspectiva astfel dobândită pentru a o aplica dincolo de limitele problemelor profesionale specifice, ar fi silit de îndată să înţeleagă faptul că necesităţile vieţii sunt de altă natură decât exigenţele gândirii. Ceea ce se petrece în viaţă este, în linii generale, contrarul a ceea ce este obişnuit să aştepte o minte cultivată. Viaţa preţuieşte ceea ce este distinctiv sau congenial în mod natural; ceea ce există, oricum ar fi, va fi până la un anumit grad considerat ca fiind firesc şi nu va fi pus la îndoială; schimbările care devin necesare se înfăptuiesc doar ezitant şi asemenea unui proces oscilatoriu. Iar dacă cineva, din pure convingeri vegetariene, i s-ar adresa unei vaci folosind pronumele de reverenţă (ţinând seama de împrejurarea că oricum te comporţi lesnicios în mod brutal faţă de o fiinţă cu care eşti în termeni familiari), acesta ar fi considerat un pedant, dacă nu de-a dreptul un nebun; dar nu din cauza vocaţiei sale iubitoare de animale sau a dispoziţiei sale vegetariene, care sunt socotite ca sublim umane, ci din cauza transpunerii nemijlocite în realitate a acestor aptitudini. Pe scurt, între puterile spirituale şi viaţă se creează un echilibru complicat, în care intelectului îi este compensată cel mult o jumătate de miime din pretenţiile emise, iar pentru a compensa tot restul este gratificat cu titlul de creditor *honoris causa*.

Dacă însă intelectul, în ipostaza impozantă care reprezintă cea mai recentă dintre manifestările sale, este, aşa cum s-a presupus anterior, un idol pronunţat viril, înzestrat cu ceea ce prin comparaţie rezultă a fi viciile războinicului şi

vânătorului, din împrejurările descrise ar trebui să conchidem că inerenta sa înclinaţie spre depravare nu se putea manifesta nicăieri altundeva mai magnilocvent şi nici nu ar fi găsit prilejul de a se purifica în contact cu realitatea, putând fi prin urmare întâlnită pe tot felul de cărări de-a dreptul bizare, care se sustrag controlului, pe unde evadează din nerodnica ei captivitate. Rămâne deschisă întrebarea dacă cele expuse până acum reprezintă sau nu un joc al vanităţii, dar, oricum, nu se poate nega că această ultimă prezumţie deţine o îndreptăţire singulară. Circulă prin lume o stare indefinită de spirit, care le-a intrat în sânge unora, nu tocmai puţini la număr, o senzaţie de prezenţă a răului, o dispoziţie spre tumult, o neîncredere faţă de tot ceea ce este venerat. Există oameni care deplâng tineretul privat de idealism, dar care, în momentul când ajung să acţioneze ei înşişi, iau spontan aceleaşi decizii ca aceia care, dând dovadă de o rudimentară neîncredere faţă de idee, îşi exercită forţa de persuasiune cu blândeţea celui care manevrează el însuşi o măciucă. Există oare, altfel spus, vreo premeditare, oricât de evlavioasă, care să nu fie nevoită să se înarmeze cu o doză de corupţie şi cu acceptarea însuşirilor omeneşti primitive, pentru a trece drept serioasă şi bine intenţionată în lumea aceasta? Termeni ca a lega, a constrânge, a supune presiunilor, a lua din scurt, a nu se da în lături de la nişte geamuri sparte, măsuri forţate au dobândit rezonanţele plăcute ale unor argumente pe care te poţi bizui. Gânduri de felul celor care ne asigură că spiritul cel mai elevat, închis în incinta unei cazărmi, ajunge în opt zile să sară ca ars la auzul glasului unui sergent-major sau că un locotenent şi opt soldaţi sunt suficienţi pentru a aresta oratorii oricărui parlament din lume şi-au găsit, ce e drept, de-abia târziu expresia clasică în descoperirea că, administrându-i unui idealist doar câteva linguriţe de ulei de ricin, cele mai intransigente convingeri pot să apară ridicole; dar, deşi au tot fost combătute cu indignare, asemenea gânduri s-au manifestat încă de mult cu expansivitatea sălbatică a unor coşmaruri. Fapt este că, după o cumpănire atentă, un om care se confruntă cu un fenomen copleşitor, fie astfel şi numai prin frumuseţe, gândeşte: nu mă tragi tu pe mine pe sfoară, îţi dau eu de capăt!

Această adevărată furoare de a minimaliza totul, specifică unor vremuri care nu sunt doar hăituite, ci care la rândul lor reprezintă o hăituială, nu mai este urmarea firească a distincției, despre care ne învață viața, între josnic și sublim; în mult mai mare măsură este o trăsătură a spiritului care se autoflagelează, cu plăcerea inefabilă de a asista la spectacolul în care binele se înjosește singur și se lasă distrus mult prea ușor. Nu este departe nici de autoamăgire, ca măsură punitivă; la urma urmelor, nici nu e atât de dezolant să-ți îndrepți credința spre o epocă născută cu dosul în sus și care nu mai are nevoie decât de mâinile Creatorului care s-o întoarcă la locul său.

Așadar, surâsul unui bărbat va exprima multe de felul acesta, chiar dacă asemenea gânduri se sustrag autocontrolului și nici măcar nu ajung să fie conștientizate, și astfel era surâsul cu care cei mai mulți dintre renumiții experți invitați se adaptau la eforturile Diotimei, demne de întreaga laudă. Era o senzație urcând ca o mâncărime de-a lungul picioarelor, care nu mai știa de la o vreme în ce direcție ar fi trebuit să se îndrepte și care li se așeza la sfârșit pe chip ca uimire binevoitoare. Oricine remarca satisfăcut vreun cunoscut sau coleg apropiat cu care putea intra în discuție. Cei ce părăseau reuniunea aveau senzația că, odată trecuți de poartă, trebuiau să încerce câțiva pași de probă pe terenul solid. Cu toate acestea, ocazia era deosebit de plăcută. Asemenea manifestări generale n-ajung să dobândească un conținut real, cum nu dobândește nici una dintre noțiunile cu un caracter general și sublim. Nici măcar noțiunea de „câine" nu ne-o mai putem reprezenta, termenul fiind doar o referință cu privire la anumiți câini și la însușirile canine; patriotismul și cele mai elevate idei patriotice nici măcar nu poți să încerci să ți le imaginezi. Dar, fie și lipsite de conținut, un sens tot au și este, desigur, lăudabil să trezești din când în când la viață acest sens! Cam în felul acesta discutau cei mai mulți între ei, e adevărat, mai degrabă fără cuvinte, în tăcerea inconștientului lor; însă Diotima, aflându-se mai departe în sala principală de primire și onorându-i pe cei întârziați cu mici alocuțiuni de bun venit, era surprinsă să audă, nelămurit, că în jurul ei se înnodau conversații însuflețite

din care îi ajungeau la urechi – dacă nu se înşela – nu rareori detalii despre deosebirea dintre berea de Boemia şi cea de Bavaria sau despre onorariile plătite de edituri.

Era regretabil faptul că ea nu putea urmări şi din stradă propriile întruniri. De acolo arătau epatant. Lumina răzbătea strălucitoare prin perdelele ferestrelor înalte ale faţadei, intensificată de splendoarea autorităţii şi distincţiei pe care vehiculele parcate o imprimau scenei, la fel şi de trecătorii oprindu-se locului să privească o vreme, fără să ştie nici ei la ce anume. Diotimei i-ar fi făcut plăcere să vadă aceste instantanee. În lumina nelămurită pe care festivitatea dinăuntru o răspândea în stradă, se opreau întotdeauna câţiva oameni, iar în spatele lor începea marea întunecime, care la mică depărtare devenea repede de nepătruns.

73

Gerda, fiica lui Leo Fischel

În toiul evenimentelor, trecu mult timp până când Ulrich se achită de promisiunea făcută directorului Fischel de a-i vizita familia. La drept vorbind, nici nu îl preocupă respectivul subiect până când se petrecu un eveniment neaşteptat: doamna Fischel, Klementine, îi făcu o vizită.

Se anunţase telefonic, iar Ulrich o aştepta nu fără îngrijorare. Le frecventase casa în urmă cu vreo trei ani, când petrecuse câteva luni în oraş; însă, de când se stabilise aici, nu mai fusese acolo decât o singură dată, pentru că nu voia să reînsufleţească un joc amoros din trecut şi-i era teamă de dezamăgirea maternă a doamnei Klementine. Numai că doamna Klementine Fischel era o femeie „cu inimă largă", iar în măruntele lupte cotidiene cu soţul ei, Leo, avea atât de puţine prilejuri să facă uz de acea înzestrare, încât pentru cazurile speciale, care din nefericire apăreau rar, disponibiliza o intensitate emoţională de-a dreptul eroică. Totuşi

femeia aceasta slabă, cu faţa severă, consumată de griji, era oarecum stânjenită când se găsi dinaintea lui Ulrich şi îl rugă să-i acorde o conversaţie între patru ochi, deşi de faţă erau ei singuri. Dar el era unica fiinţă de părerea căreia ar mai fi ascultat Gerda, spuse ea, şi spera că el nu avea să-i înţeleagă greşit rugămintea, mai adăugă de îndată.

Ulrich cunoştea situaţia din familia Fischel. Nu numai că tatăl şi mama se aflau într-o stare permanentă de război, dar şi fiica lor, acum în etate de douăzeci şi trei de ani, se înconjurase de o droaie de tineri ciudaţi, care-l transformaseră, cu totul împotriva propriei lui voinţe, pe *papa* Leo, ajuns acum în situaţia de a scrâşni literalmente din dinţi, într-un mecena şi promotor al „noului spirit" – din simplul motiv că nicăieri nu se puteau întâlni mai convenabil decât în casa sa. Gerda era nervoasă şi anemică şi se tulbura îngrozitor în momentul în care s-ar fi încercat să i se interzică asemenea întruniri – relata doamna Klementine – şi, în ultimă instanţă, erau doar nişte imaturi lipsiţi de bunăcreştere, însă, pe de altă parte, antisemitismul de natură mistică pe care-l arborau în mod deliberat era nu numai lipsit de tact, ci constituia şi un indiciu al unei adevărate grosolănii lăuntrice. Nu, mai adăugă ea, nu voia să se plângă de antisemitismul lor, căci era un semn al timpului şi trebuiau în definitiv să se resemneze faţă de starea existentă a lucrurilor; s-ar fi putut chiar admite că în anumite privinţe nu era cu totul lipsit de sens. Klementine făcu o pauză şi şi-ar fi şters o lacrimă cu batista, dacă n-ar fi purtat voal; dar aşa renunţă să mai verse lacrimi şi se mulţumi să-şi scoată batista albă din poşeta de mici dimensiuni.

— Ştii cum e Gerda, spuse ea, o fată frumoasă şi înzestrată cu toate calităţile, dar...

— Puţin cam impetuoasă, îi întregi spusele Ulrich.

— Da, Dumnezeu ştie, e întotdeauna dispusă la extreme.

— Deci în continuare predispusă la sentimente naţionalist-germanice?

Klementine vorbea acum despre sentimentele părinţilor. „Demersul unei mame", astfel îşi numea ea, oarecum patetic, vizita, care urmărea scopul subsidiar de a-l recâştiga pe Ulrich în favoarea intereselor ei de familie, după ce, cum se

auzea peste tot, înregistrase un asemenea succes în cadrul Acțiunii Paralele.

— Mă condamn eu însămi, spuse ea mai departe, pentru că am sprijinit în anii aceștia din urmă asemenea asocieri, împotriva voinței lui Leo. Nu găseam că ar fi nimic rău aici; tinerii aceștia sunt niște idealiști în felul lor; dacă ai idei largi, poți să ignori câteodată și un cuvânt care te ofensează. Însă Leo – știi dumneata cum e – își iese din sărite când vine vorba de antisemitism, fie acesta doar mistic sau simbolic.

— Dar Gerda, cu concepțiile ei nonconformiste, de germană blondă, nu vrea să recunoască nicidecum că ar fi aici o problemă? completă iarăși Ulrich.

— Ea e cum eram și eu în tinerețea mea. De altfel, dumneata crezi că Hans Sepp are ceva perspective de viitor?

— Gerda e logodită cu el? întrebă precaut Ulrich.

— Dar tânărul acesta nu ar putea să întrețină o familie! oftă Klementine. Cum s-ar putea pune problema unei logodne; când Leo i-a interzis să ne mai calce pragul, timp de trei săptămâni Gerda abia s-a mai atins de mâncare și a slăbit de e numai piele și os.

Deodată izbucni furioasă:

— Știi, eu am senzația că e ceva ca o hipnoză, ca o boală mintală contagioasă! Da, Gerda îmi face uneori impresia că e hipnotizată! Tânărul acesta își expune tot timpul în casa noastră concepția lui despre lume și viață, Gerda nici măcar nu bagă de seamă insulta continuă la adresa părinților ei pe care o reprezintă respectivele idei, deși altminteri ea a fost totdeauna un copil bun și afectuos. Iar dacă eu îi spun ceva, ea-mi răspunde: „Tu ești de modă veche, mama". Mă gândeam – dumneata ești singura persoană față de care are o oarecare apreciere, și Leo nutrește atâta considerație față de dumneata! – n-ai putea să treci cândva pe la noi și să-i deschizi ochii Gerdei asupra a cât de neisprăviți sunt Hans și camarazii săi?

Cum Klementine era în general o persoană foarte corectă, iar aici era în discuție o adevărată lovitură de stat în propria ei familie, era indubitabil că își făcea griji mari. În ciuda tuturor discordiilor, ea se simțea în situația aceasta pe o

poziție comună și de solidaritate cu soțul ei. Ulrich ridică îngrijorat din sprâncene.

— Mi-e teamă că Gerda va constata că și eu sunt de modă veche. Tinerii din ziua de azi nu mai ascultă de noi, cei mai vârstnici, iar aici sunt și probleme de principiu.

— Mă gândeam că Gerda ar ajunge poate mai curând să-și schimbe ideile dacă dumneata i-ai găsi vreo îndatorire în importanta acțiune despre care se vorbește atât, introduse Klementine aici propria ei idee, dar Ulrich preferă să-i promită grăbit că îi va face acea vizită, asigurând-o însă că Acțiunea Paralelă nu era încă nici pe departe atât de înaintată încât să poată fi de folos în acest caz.

Când Gerda îl văzu făcându-și apariția la ei în casă câteva zile mai târziu, i se iviră niște pete roșii, rotunde pe obraji, însă îi scutură energic mâna. Era una din fetele acelea moderne, fermecător de sigure pe ce vor și care s-ar face pe loc șofer de autobuz dacă vreo cauză anume le-ar cere-o.

Ulrich nu se înșelase presupunând că avea să o găsească singură ; la ora aceea mama se dusese după cumpărături, iar *papa* era încă la birou. Ulrich de-abia făcuse câțiva pași în cameră, când fu copleșit de amintirea unei zile când, pe vremuri, fuseseră doar ei doi. Pe atunci anotimpul era cu câteva săptămâni mai înaintat ; era primăvară, dar una din zilele calde, aproape înăbușitoare, care o iau uneori înaintea verii, înfierbântate, pe care trupul încă nu îndeajuns de obișnuit cu schimbarea anotimpurilor le îndură greu. Chipul Gerdei arăta preocupat și tras. Era îmbrăcată într-o rochie albă și se desprindea din făptura ei o mireasmă albă ca de pânză întinsă la uscat pe o pajiște. Jaluzelele erau lăsate în toate camerele și toată casa era plină de semiîntunecimi neliniștite și de săgeți fierbinți care străbăteau cu vârfuri frânte printre lamelele cenușii, dese, de la ferestre. Ulrich avusese atunci senzația că Gerda era ea însăși alcătuită cu totul din asemenea valuri de pânză proaspăt spălată, așa cum era rochia pe care o purta atunci. Fusese o senzație cu totul obiectivă și el ar fi putut să-i ridice, cu toată liniștea, văl după văl de pe trup fără să simtă nici un fel de impuls amoros. Avea din nou aceeași senzație. Era o intimitate, în

aparență foarte firească, dar fără sens și amândurora le era teamă de ea.

— De ce n-ai mai fost de atâta vreme pe la noi? întrebă Gerda.

Ulrich îi răspunse direct că avusese impresia că părinții ei nu doreau să vadă o relație atât de apropriată care nu urmărea scopul căsătoriei.

— Ah, mama, spuse Gerda. Mama e ridicolă. N-avem voie adică să fim prieteni, fără ca lumea să-nceapă să se gândească la asta?! Dar *papa* ar vrea ca dumneata să vii mai des; ai ajuns așadar atât de important în toată afacerea asta măreață?

Vorbea astfel cu totul deschis despre stupiditatea celor mai bătrâni; convinsă de alianța care-i unea pe ei amândoi împotriva celorlalți.

— Am să vin, îi răspunse Ulrich, dar acum spune-mi, Gerda, la ce bun?

Fapt era că ei nu se iubeau. Pe vremuri jucaseră deseori tenis împreună sau se întâlniseră în societate, ieșiseră împreună, începuseră să se intereseze unul de altul și în felul acesta trecuseră pe nesimțite linia care-l desparte pe prietenul apropiat, căruia îi permitem să ne vadă în orice stare de tulburare lăuntrică, de toți ceilalți în fața cărora trebuie să păstrăm aparențele. Ajunseseră fără să-și dea seama la fel de apropiați cum sunt două ființe care se iubesc de mult, care de fapt aproape că nici nu se mai iubesc, dar care se consideră scutite de complicațiile iubirii. Se certau deseori, astfel că s-ar fi putut crede că nu se suportau unul pe altul, ceea ce era în același timp un obstacol și o legătură între ei. Știau că nu lipsea decât o mică scânteie ca să izbucnească focul. Dacă diferența de vârstă dintre ei ar fi fost mai mică sau dacă Gerda ar fi fost o femeie măritată, probabil că din împrejurarea aceasta s-ar fi ajuns, cum se spune, în situația cu hoțul și ispita, iar din faptul de a fi furat ceva s-ar fi creat cel puțin retrospectiv o pasiune, căci oamenii ajung, vorbind, să se îndrăgostească, tot așa cum se și înfurie, atunci când fac gesturile care țin de asemenea pasiuni. Dar tocmai pentru că știau cum se prezentau faptele, nu procedau întocmai. Gerda rămăsese o fată curată, ceea ce o enerva la culme.

În loc să răspundă la întrebarea lui Ulrich, își găsise de lucru prin cameră, astfel că deodată el se pomeni foarte aproape de ea. Era un lucru cât se poate de nechibzuit, căci nu se poate într-un asemenea moment să stai atât de aproape de o fată și să începi să-i vorbești despre tot felul de chestiuni. Urmară calea minimei rezistențe, ca un pârâu care, evitând obstacolele, se revarsă peste o pajiște, și Ulrich își trecu brațul pe după șoldul Gerdei, cu vârful degetelor ajungându-i până la linia ce cobora ca să urmeze arcuirea jartierei. Întoarse spre el fața Gerdei, care arăta tulburată și transpirată, și o sărută pe buze. Pe urmă rămaseră astfel, fără să se poată desprinde sau apropia și mai mult. Vârfurile degetelor lui ajunseră la banda lată de elastic a jartierei și o făcură să plesnească ușor de câteva ori pe coapsa ei. Apoi el îi dădu drumul și repetă, ridicând din umeri, întrebarea:

— La ce bun, Gerda?

Gerda se luptă să-și înfrângă tulburarea și spuse:

— Trebuie neapărat să punem astfel problema?!

Sună și ceru să li se aducă ceva de băut; puse casa în mișcare.

— Povestește-mi ceva despre Hans! o rugă Ulrich blând, când se așezară și urmau să înfiripeze o nouă conversație. Gerda, care nu-și recâștigase cu totul cumpătul, nu-i răspunse la început, dar după o vreme replică:

— Dumneata ești un om orgolios. N-ai să ne înțelegi niciodată pe noi, aceștia mai tineri!

— N-ai să mă sperii! îi răspunse Ulrich prevenitor. Gerda, eu cred că am să renunț la preocupările mele științifice. Trec deci de partea noilor generații. Are să te mulțumească dacă am să-ți jur că știința e înrudită cu avariția; că e expresia unui instinct sordid de colecționar; un fel de capitalism exagerat al vieții lăuntrice? Sunt mai sensibil decât crezi. Dar aș vrea să te scutesc de toată vorbăria asta, care nu înseamnă nimic altceva decât niște cuvinte goale!

— Trebuie să ajungi să-l cunoști mai bine pe Hans! replică Gerda fără expresie, dar adăugă deodată cu vehemență: De altfel, dumneata n-ai să înțelegi niciodată că poți să te identifici cu interesele altora într-o comunitate fără să mai păstrezi nici o urmă de egoism!

— Hans vine tot aşa des la voi în casă? insistă precaut Ulrich.

Gerda ridică din umeri. Părinţii ei fuseseră destul de subtili să nu-i interzică lui Hans accesul în casa lor, ci i-l limitaseră doar la câteva zile pe lună. În schimb, Hans Sepp, studentul care nu ajunsese încă nimic şi nici nu avea vreo perspectivă să ajungă ceva, trebuise să le dea cuvântul de onoare că de acum încolo nu avea să o mai ispitească pe Gerda să facă nimic necuvenit şi să renunţe la propaganda acţiunilor mistice germane. Sperau în felul acesta să-l lipsească de farmecul pe care îl deţine fructul oprit. Hans Sepp, în castitatea sa (căci doar omul senzual este preocupat să posede, iar senzualitatea este o caracteristică iudeo-capitalistă), îşi dăduse liniştit cuvântul de onoare cum i se pretinsese, prin care el însă nu înţelegea să renunţe la frecventele sale veniri în secret în casa lor sau la conversaţiile incendiare, la strângerile de mână extatice şi chiar la sărutări, firești pentru sufletele congeniale ; el doar acceptase să renunţe la a insista pentru o uniune sexuală lipsită de binecuvântarea bisericii şi a autorităţii civile, aşa cum susţinuse până atunci la modul teoretic. Îşi dăduse cu atât mai uşor cuvântul de onoare, cu cât socotea că el şi Gerda nu ajunseseră la acea maturitate sufletească necesară pentru traducerea în fapt a principiilor sale, iar din punctul său de vedere era bine-venit un zăgaz împotriva impulsurilor instinctuale.

Firește, cei doi tineri sufereau datorită acestei constrângeri, impusă lor înainte de a fi ajuns la o disciplină proprie. Îndeosebi Gerda nu ar fi tolerat această intervenţie a părinţilor ei dacă n-ar fi fost atât de nesigură ; iar resentimentele se făceau cu atât mai amarnic simţite. La drept vorbind, nu-l iubea prea mult pe tânărul ei prieten ; într-o mult mai mare măsură spiritul de opoziţie faţă de părinţi se traducea prin ataşamentul faţă de el. Dacă Gerda s-ar fi născut cu câţiva ani mai târziu, *papa* ar fi fost unul dintre cei mai bogaţi oameni ai oraşului, chiar dacă nici atunci nu ar fi fost deosebit de respectat, iar mama ei l-ar fi admirat, înainte ca Gerda să fi ajuns în situaţia în care să resimtă certurile dintre părinţi ca pe un conflict lăuntric al ei. S-ar fi considerat probabil cu mândrie ca fiind produsul unui amestec de rase ; dar, în situaţia

dată, ea se răzvrătea împotriva părinților și a problemelor lor, nu voia să se lase maculată de propria ereditate și era blondă, liberă, de rasă germanică și plină de vigoare, ca și cum n-ar fi avut nimic de a face cu ei. Oricât de bine ar fi părut că se înfățișau lucrurile, situația prezenta dezavantajul că ea nu reușise niciodată să scoată la lumină viermele care o rodea pe dinăuntru. În mediul ei familial, naționalismul și ideologia rasistă erau considerate ca inexistente, deși jumătate din Europa trăia în convulsiile acestor idei isterice și până și între zidurile casei Fischel toate gravitau în jurul lor. Tot ceea ce știa Gerda despre asemenea probleme ajunsese până la ea din exterior, în formele obscure ale unor zvonuri, aluzii și exagerări. Paradoxul consta în faptul că părinții ei, altminteri puternic marcați de tot ceea ce se discuta în lume, făceau în cazul acesta o excepție ciudată, ceea ce o intriga; pentru că îi scăpa un sens definit și obiectiv al acestei probleme spectrale, ajunsese, mai ales în anii adolescenței, să pună în legătură cu ea tot ceea ce era neplăcut și întunecos în casa părintească.

Într-o zi ajunse să cunoască cercul creștin-germanic de tineri căruia îi aparținea Hans Sepp și se simți dintr-odată ca în adevăratul ei cămin. Ar fi fost greu de spus în ce anume credeau acei tineri; constituiau una din nenumăratele mici secte liber-cugetătoare și nedefinite care infestaseră tineretul german după decăderea idealului umanist. Nu erau niște antisemiți rasiști, ci doar oponenți ai „conștiinței iudaice", prin care înțelegeau capitalismul și socialismul, științele, rațiunea, autoritatea parentală și trufia părinților, calculul, psihologia și scepticismul. Doctrina lor era fundamentată pe „simbol"; după cât își dădea seama Ulrich – iar el înțelegea într-o oarecare măsură asemenea lucruri – ei numeau „simbol" marile imagini care întrupau grația, prin care – cum spunea Hans Sepp – ceea ce era confuz și rahitic în viață ajungea limpede și măreț, covârșind vacarmul simțurilor și scăldându-le frunțile în ape transcendentale. Astfel denumeau ei realități cum ar fi Altarul de la Isenheim, piramidele egiptene și pe Novalis; pe Beethoven și Stefan George îi tolerau ca aluzii la asemenea realități. Nu defineau simbolul exprimându-l în cuvinte uzuale, în primul rând pentru că simbolurile

nu se lăsau exprimate în cuvinte uzuale, în al doilea rând pentru că arienii nu trebuiau să fie niște oameni obiectivi, din care cauză în ultimul veac nu reușiseră să producă decât aproximarea unor simboluri și în al treilea rând pentru că există secole care nu produc decât rareori momentul transcendent al grației pentru niște ființe transcendente.

Gerda, care era o fată cu o judecată sănătoasă, simțea în taină o doză apreciabilă de neîncredere față de acele vederi exaltate, dar ea manifesta neîncredere și față de o asemenea neîncredere, în care credea că poate recunoaște o moștenire a raționalismului părintesc. Dincolo de fațada de independență, se străduia din răsputeri să nu-și asculte părinții și suferea de teama că originea ei ar fi putut-o împiedica să urmeze ideile lui Hans. Se răzvrătea din toată inima împotriva tabuurilor moralei așa-numitelor familii bune, împotriva agresiunii copleșitoare și sufocante a autorității paterne asupra propriei personalități, în vreme ce Hans, care nu provenea din „nici un fel de familie", cum se exprima mama ei, avea mult mai puțin de suferit în această privință; din cercul de camarazi el se erijase în „conducător spiritual" al Gerdei, antrenându-se în conversații pasionate cu prietena de aceeași vârstă și căutând să o transpună pe „tărâmul neconvenționalului" cu ajutorul sărutărilor însoțite de expuneri grandioase, dar în realitate se adapta foarte abil la condițiile existente în familia Fischel, atâta timp cât îi era permis să le respingă „ca o chestiune de principiu", ceea ce crea, bineînțeles, continuu prilejuri de ciocniri cu *papa* Leo.

— Draga mea Gerda, spuse Ulrich după un timp, prietenii aceștia ai tăi te chinuiesc din cauza tatălui tău și sunt șantajiștii de cea mai joasă speță din câte cunosc eu!

Gerda deveni palidă la față, apoi se înroși toată.

— Nici dumneata nu mai ești tânăr, răspunse ea. Gândești altfel decât noi!

Știa că îi rănise orgoliul lui Ulrich și adăugă împăciuitoare:

— Eu nu-mi fac deloc gânduri mari despre dragoste. Poate că-mi pierd vremea cu Hans, așa cum îmi spui; poate că trebuie să mă resemnez că n-am să ajung niciodată să țin atât de mult la cineva încât să pot să-i dezvălui toate

ascunzişurile sufletului meu: ce gândesc şi ce simt, ce lucrez şi visez; nici măcar nu cred că ar fi atât de cumplit!

— Pari atât de înţeleaptă şi de matură, Gerda, când vorbeşti ca prietenii dumitale! o întrerupse Ulrich.

Gerda se însufleţi.

— Când stau de vorbă cu prietenii mei, exclamă ea, gândurile trec de la unul la altul, ştim că trăim şi vorbim printre cei care suntem de neamul nostru; poţi dumneata să înţelegi? Ne aflăm printre nenumăraţi alţii, deopotrivă cu noi ca spirit, şi le simţim prezenţa alături; este ceva care ţine de suflet, dar şi de trup, într-un fel pe care dumneata, desigur, nici nu ţi-l poţi imagina; pentru că dumneata ţi-ai dorit întotdeauna numai *o unică* persoană, o singură fiinţă; dumneata gândeşti ca un animal de pradă!

De ce ca un animal de pradă? Spusele acestea care mai pluteau încă în aer, trădătoare, i se păreau acum ei însăşi lipsite de sens şi i se făcu ruşine de propriii ei ochi care, larg deschişi şi speriaţi, se îndreptaseră spre Ulrich.

— Să nu ne lansăm în astfel de discuţii, spuse Ulrich blând. Ca să dăm alt curs convorbirii noastre, am să-ţi povestesc mai bine o istorioară. Ştii – şi o trase mai aproape de el, cu mâna lui în care încheietura mâinii ei dispărea cu totul, ca un copil pierzându-se printre stânci – povestea aceea pasionantă despre felul în care a fost furată luna? Ştii, cum altfel?, că pământul nostru în vremurile de demult avea mai mulţi sateliţi selenari? Există o teorie, care are mulţi adepţi, potrivit căreia asemenea luni nu sunt ceea ce credem noi că ar fi, nişte corpuri cereşti reci, asemănătoare pământului însuşi, ci nişte sfere mari de gheaţă rătăcind prin spaţiul cosmic, care s-au apropiat prea mult de pământ şi au fost atrase de el. Luna noastră ar fi cel din urmă din aceste corpuri. Priveşte la ea încă o dată!

Gerda îl urmase şi căuta pe cerul însorit luna cea palidă.

— Nu arată întocmai ca un disc de gheaţă? întrebă Ulrich. Ceea ce nu înseamnă că luminează! Te-ai gândit vreodată cum se face că faţa lunii întoarce întotdeauna spre noi aceeaşi înfăţişare? Adică această ultimă lună a noastră nu se mai roteşte în jurul propriului ax, ci e prinsă strâns, captivă! Vezi, când luna a ajuns sub influenţa pământului, nu doar

că se roteşte în jurul acestuia, ci el o atrage mereu mai aproape de sine. Nu ajungem să remarcăm acest fenomen pentru că apropierea se petrece de-a lungul a mii de ani şi poate chiar mai mult. Dar faptul în sine nu poate fi negat, iar în istoria pământului trebuie să fi trecut milenii de când sateliţii dinaintea acestuia au fost atraşi aproape de tot şi se roteau pe orbitele lor cu o iuţeală vertiginoasă. Tot astfel, în zilele noastre, luna atrage un flux care atinge o înălţime de unu sau doi metri ; pe vremuri, vreunul dintre sateliţi trebuie că se înconjurase de o masă de apă şi de nori, înaltă cât un munte adevărat, în călătoria sa ameţitoare în jurul pământului. Nici nu poţi să-ţi închipui spaima cu care de-a lungul acelor milenii au fost nevoite să trăiască generaţii după generaţii pe pământul acela înnebunit...

— Existau de pe atunci oameni? întrebă Gerda.

— Desigur. Căci până la urmă o astfel de lună de gheaţă se sfărâmă şi se spulberă căzând, iar fluxul înalt cât un munte din trena sa se năruie şi izbeşte cu un val uriaş întregul glob, acoperindu-l, înainte de a se linişti şi a-şi despărţi iarăşi apele : nu e altceva decât potopul biblic, ceea ce înseamnă o inundaţie universală! Cum ar putea toate legendele să se transmită, atât de bine potrivindu-se între ele, dacă oamenii n-ar fi trecut cu adevărat prin asemenea experienţe? Cum mai avem încă o lună, asemenea milenii se vor mai petrece. E un gând straniu...

Gerda privea cu respiraţia întretăiată pe fereastră spre lună ; îşi lăsase mâna mai departe într-a lui, luna se vedea ca o pată palidă, urâtă, pe cer, şi tocmai aspectul acesta oarecare îi conferea un adevăr simplu, cotidian, fantasticei aventuri cosmice a cărei victimă se simţea a fi ea însăşi prin cine ştie ce asociaţii de idei.

— Doar că toată povestea nu e deloc adevărată, spuse Ulrich. Specialiştii spun că e o teorie absurdă şi în realitate luna nu se aproprie deloc de pământ, ci e chiar cu treizeci şi doi de kilometri mai departe de el decât ar trebui să fie potrivit calculelor, dacă îmi amintesc bine.

— Atunci de ce mi-ai mai istorisit aceste întâmplări? întrebă Gerda şi încercă să-şi retragă mâna din a lui.

Împotrivirea ei pierduse însă din forţa iniţială; aşa i se întâmpla totdeauna când stătea de vorbă cu un bărbat, care în nici un caz nu îi era inferior lui Hans din punct de vedere intelectual, dar care nu susţinea păreri extremiste şi avea unghiile îngrijite şi părul decent pieptănat. Ulrich privea în vremea aceea puful delicat, brunet, care răsărise pe tenul blond al Gerdei, parcă din spirit de contradicţie; i se părea că însăşi natura complexă a sărmanilor oameni ai vremurilor moderne răsărea odată cu firele fine de păr din trupul fetei de lângă el.

— Nu ştiu, răspunse. Să mai vin să te vizitez?

Gerda lăsă ca tulburarea mâinii pe care şi-o eliberase să se reverse asupra câtorva mici obiecte din jur, pe care le mişca din loc în loc, şi nu răspunse nimic.

— Atunci, pe curând, promise Ulrich, deşi nu nutrise nici o intenţie înaintea acestei revederi.

74

Secolul al IV-lea î. Hr. comparativ cu anul 1797. Ulrich primeşte o nouă scrisoare de la tatăl său

Se răspândise cu repeziciune zvonul că întrunirile de la Diotima constituiau un succes de o factură aparte. La vremea aceea, Ulrich primi o scrisoare neobişnuit de lungă de la tatăl său, la care fusese ataşat un teanc voluminos de broşuri şi extrase. Scrisoarea cuprindea în linii mari următoarele:

„Dragul meu fiu, îndelungata ta tăcere... Am totuşi plăcerea de a fi aflat de la terţe persoane că străduinţele mele în ce te priveşte... binevoitorul meu prieten, contele Stallburg... Alteţa Sa contele Leinsdorf... Ruda noastră, soţia şefului de departament Tuzzi... Ţinând seama de toate acestea, te rog acum să faci uz de întreaga ta influenţă în cercul noilor tale cunoştinţe în următoarea chestiune:

Lumea s-ar fi năruit dacă ar fi luat drept adevăr tot ceea ce este considerat ca atare și dacă orice dorință ar fi fost îngăduită. Este deci de datoria noastră să stabilim care este unicul adevăr și dorința cea justă și, în măsura în care am reușit, să veghem neabătut asupra faptului ca adevărurile științifice să fie conceptualizate. Vei trage singur concluzia ce însemnătate prezintă acest principiu, când am să-ți comunic că în cercurile profane, dar din nefericire și în cele științifice, susceptibile de a fi fost influențate de intrigile unor vremuri confuze, s-a pus în mișcare încă de mult un curent extrem de primejdios pentru a se ajunge la anumite așa-zise îmbunătățiri și liberalizări cu prilejul revizuirii codului nostru penal. Trebuie să-ți spun pentru început că încă de câțiva ani există un comitet convocat de minister, alcătuit din experți de renume, din care am cinstea să fac și eu parte, alături de colegul meu din anii de studenție, profesorul Schwung, de care tu poate îți amintești de mai demult, dintr-o vreme când eu nu-i cunoscusem încă adevăratul caracter, astfel încât a putut trece mulți ani drept cel mai bun prieten al meu. Acum, în ce privește liberalizarea prevederilor penale, despre care ți-am vorbit, am aflat între timp pe calea unor zvonuri faptul – care însă din nefericire este aproape o certitudine – că în apropiatul an jubiliar, în onoarea veneratului și îndurătorului nostru suveran, adică făcându-se apel la magnanimitatea care fără îndoială se va manifesta, sunt de așteptat eforturi deosebite pentru a pregăti calea întru slăbirea nefastă a sistemului judiciar. E de la sine înțeles că profesorul Schwung, ca și mine de altfel, suntem ferm hotărâți să preîntâmpinăm această manevră.

Vreau să țin seama de faptul că tu nu ai o pregătire juridică, dar îți este desigur cunoscut că punctul de insinuare preferat al unei asemenea nesiguranțe juridice, care în mod judicios își spune umanitarism, îl constituie efortul de a extinde conceptul de iresponsabilitate sub forma confuză a unei responsabilități diminuate, care să-i scoată pe unii acuzați de sub incidența pedepsei, și anume, extinzându-l asupra numeroșilor indivizi care nu sunt nici bolnavi mintal, nici normali din punct de vedere moral și care alcătuiesc o adevărată armată a acelor indivizi inferiori, adevărați imbecili,

care contaminează din nefericire într-un grad tot mai pronunţat civilizaţia noastră. Vei recunoaşte că acest concept al unei responsabilităţi diminuate – dacă se poate numi concept, ceea ce eu contest! – trebuie strâns legat de interpretarea pe care o dăm noţiunii de responsabilitate deplină, respectiv de iresponsabilitate, şi cu aceasta ajung la obiectul propriu-zis al actualei mele epistole.

Pornind de la formulările deja existente ale legii şi ţinând seama de circumstanţele pe care ţi le-am expus mai sus, am propus, în comitetul preparator menţionat, ca paragrafului respectiv, 318, al viitorului cod penal să i se dea următoarea formulare:

«Nu există o acţiune susceptibilă de pedeapsă prin lege dacă făptaşul se afla în momentul săvârşirii acţiunii în stare de inconştienţă sau de tulburare morbidă a activităţii sale mentale, astfel încât...», iar profesorul Schwung a prezentat o propunere care începea cu exact aceleaşi cuvinte.

Apoi însă propunerea sa continua cu următoarea formulare: «...astfel încât era lipsit de libera determinare a voinţei sale», în timp ce propunerea mea urma să aibă următoarea formulare: «...astfel încât nu mai deţinea capacitatea de a recunoaşte calitatea criminală a acţiunii sale». Trebuie să recunosc că eu însumi n-am remarcat la început intenţia răuvoitoare a dezacordului conţinut în formularea sa faţă de a mea. Eu personal am fost totdeauna de părere că, odată cu dezvoltarea intelectului şi raţiunii, voinţa îşi supune dorinţele, respectiv instinctele, considerându-le ca fiind consecutive. Un act de voinţă este deci întotdeauna legat de gândire, nu de o acţiune instinctivă. Omul este liber în măsura în care-şi exercită voinţa; dacă are pofte omeneşti, adică pofte care corespund organismului său senzual, deci gândirea sa este tulburată, atunci el nu mai este liber. Voinţa nu este de fapt deloc întâmplătoare, ci un act de autodeterminare care decurge în mod necesar din personalitatea noastră şi deci voinţa este determinată în actul gândirii, iar când gândirea este tulburată, atunci voinţa nu mai este voinţă, ci omul acţionează după natura poftelor sale! Îmi este, firesţe, cunoscut faptul că în literatura de specialitate e reprezentat şi punctul de vedere opus, potrivit căruia gândirea ar fi determinată în

actul voinţei. Este o şcoală de gândire care şi-a găsit adepţi printre juriştii moderni doar începând cu anul 1797, în timp ce aceea adoptată de mine a rezistat încă din secolul al IV-lea înainte de Hristos tuturor atacurilor, însă eu am vrut să-mi dovedesc dorinţa de a fi conciliant şi am propus o formulare care ar fi reunit ambele propuneri, după cum urmează:

«Nu există o acţiune susceptibilă de pedeapsă atunci când făptaşul se afla în momentul săvârşirii acţiunii în stare de inconştienţă sau de tulburare morbidă a activităţii mentale, astfel încât nu avea capacitatea de a recunoaşte calitatea criminală a acţiunii şi era lipsit de libera determinare a voinţei sale».

Atunci însă profesorul Schwung şi-a dat pe faţă adevăratul caracter! El a nesocotit disponibilitatea mea conciliantă şi a susţinut cu insolenţă că termenul «şi» în această frază ar trebui înlocuit cu «sau». Înţelegi intenţia? Ceea ce îl deosebeşte pe un gânditor de un profan este abilitatea sa de a distinge un «sau» acolo unde acesta din urmă pune un simplu «şi», iar Schwung a încercat să mă acuze de gândire superficială, interpretând dorinţa mea de a se ajunge la o înţelegere, aşa cum mi-o exprimasem prin «şi», căutând să unesc cele două formulări într-una singură, ca fiind susceptibilă de a insinua că n-aş fi înţeles în toate implicaţiile ei deplina amploare a diferenţei de reconciliat!

Se înţelege de la sine că din acel moment m-am declarat cu toată energia oponentul lui.

Mi-am retras propunerea de mediere şi m-am simţit constrâns să insist asupra adoptării fără nici un amendament a primei mele formulări; Schwung însă caută de atunci, cu un rafinament perfid, să-mi facă tot soiul de greutăţi. Astfel, el obiectează că, potrivit propunerii mele, care este fundamentată pe capacitatea de a recunoaşte calitatea criminală a unui act, o persoană suferind de tulburări mintale şi deliruri de o anumită natură, dar altminteri fiind sănătoasă, n-ar mai putea fi achitată pe motiv de boală mintală decât dacă s-ar dovedi că, drept urmare a acestor reprezentări delirante, ar fi presupus existenţa unor circumstanţe de natură să-i justifice acţiunea sau de a o scoate de sub incidenţa unei pedepse penale, astfel că s-ar putea spune că ar

fi acţionat corect într-o lume alcătuită pe baza unor premise eronate. Aceasta este însă o obiecţie lovită de nulitate, căci chiar dacă logica empirică recunoaşte că ar exista persoane care sunt parţial bolnave şi parţial sănătoase mintal, logica juridică nu poate niciodată admite cu privire la aceeaşi faptă o combinaţie a două stări juridice deosebite; din punct de vedere juridic, persoanele sunt fie responsabile, fie nu, şi putem să presupunem că până şi persoanele care suferă de tulburări mintale de o anumită natură îşi păstrează în general capacitatea de a discerne faptul că un act este fie corect, fie condamnabil. Dacă într-un anume caz această capacitate le-ar fi fost tulburată ca urmare a unor reprezentări delirante, nu ar fi nevoie decât de un anumit efort de inteligenţă pentru a aduce situaţia în acord cu restul personalităţii respective şi nu există nici un motiv de a vedea aici vreo dificultate deosebită.

I-am replicat deci de îndată profesorului Schwung că, dacă stările de responsabilitate şi de iresponsabilitate nu pot fi logic coincidente, ar trebui presupus în cazul unor asemenea indivizi că ele se succed în alternanţă rapidă, de unde, şi tocmai în ce priveşte teoria lui, se iveşte dificultatea de a răspunde la întrebarea de pe urma cărei stări alternative a rezultat actul respectiv. Căci în acest scop ar trebui expuse toate cauzele care au exercitat vreo influenţă asupra acuzatului de la naşterea sa încoace şi care i-au împovărat pe genitorii săi. Îţi va veni greu să crezi, dar Schwung a avut tupeul să-mi răspundă că situaţia se prezenta cu adevărat astfel, căci logica dreptului nu trebuie niciodată să admită combinaţia a două stări juridice cu referire la unul şi acelaşi fapt, trebuind să decidă cu privire la fiecare act de voinţă, luat în parte, dacă anume inculpatului, potrivit cu gradul său de dezvoltare psihică, i-ar fi fost posibil să-şi stăpânească sau nu voinţa. Noi am şti, consideră el că poate afirma, cu mult mai multă claritate că voinţa noastră este liberă, decât ştim că tot ceea ce se întâmplă are o cauză şi, câtă vreme noi suntem fundamental liberi, suntem liberi şi în ce priveşte cauzele luate în parte, de unde ar trebui să presupunem că într-un asemenea caz ar fi nevoie doar de un anumit efort al

puterii de voinţă pentru a rezista impulsurilor criminale determinate cauzal."

În punctul acesta Ulrich întrerupse examinarea în continuare a planurilor tatălui său şi rămase să cântărească gânditor în mână numeroasele materiale anexate la care se făcea referire pe marginea scrisorii. Mai aruncă doar o privire la sfârşitul scrisorii şi află că tatăl său aştepta de la el o „influenţare obiectivă" a conţilor Leinsdorf şi Stallburg; sfatul său imperativ era să atragă atenţia la momentul cuvenit în cadrul comitetelor componente ale Acţiunii Paralele asupra primejdiilor care s-ar fi putut ivi în fundamentarea statală în cazul că în anul jubiliar o problemă atât de importantă ar fi fost prost formulată şi greşit soluţionată.

75

Generalul Stumm von Bordwehr consideră vizitele la Diotima drept latura plăcută a îndatoririlor sale profesionale

Generalul cel îndesat şi rotofei îi mai făcu o vizită Diotimei. Deşi militarului îi revine un rol modest în sala de consiliu, începu el să declare, îndrăznea totuşi să formuleze profeţia că statul este forţa de autoaserţiune în lupta naţiunilor şi că forţa militară care se desfăşoară în timp de pace ţine la distanţă războiul. Însă Diotima îi tăie de îndată vorba.

— Domnule general! spuse ea tremurând de indignare, orice formă de viaţă se sprijină pe forţele păcii; chiar şi viaţa de afaceri, dacă ştim s-o privim cum se cuvine, este o poezie.

Generalul o privi o clipă descumpănit, dar îşi redobândi de îndată atitudinea stăpânită.

— Excelenţa Voastră..., se grăbi el să aprobe – iar pentru a înţelege această formulă de adresare trebuie să amintim faptul că soţul Diotimei era secretar de stat, şeful unui

departament, şi că în Kakania şeful unui departament deţinea acelaşi rang ca cel al unui comandant de divizie; doar acesta din urmă beneficia de formula de adresare „Excelenţa Voastră", doar în relaţiile de serviciu; cum însă profesia de militar este una cavalerească, nimeni nu ar fi putut spera să fie promovat dacă nu li s-ar fi adresat superiorilor în spiritul emulaţiilor cavalereşti, spunându-le „Excelenţa Voastră" şi atunci când nu erau propriu-zis la datorie, iar când li se adresau soţiilor acestora se foloseau de aceeaşi formulă, Excelenţă, fără a sta mult pe gânduri dacă doamnele respective erau sau nu în exerciţiul funcţiei; asemenea consideraţii complicate îi trecuseră generalului prin minte, gândindu-se cum s-o asigure pe Diotima de la primul cuvânt de necondiţionatul său acord şi de toată consideraţia sa, şi spuse deci:

— Excelenţa Voastră îmi ia cuvântul din gură. Este de la sine înţeles că Ministerul de Război nu a putut fi luat în consideraţie la constituirea comitetului, şi anume din raţiuni politice, dar am auzit că grandioasa mişcare urmează să prefigureze un ţel paşnic – o acţiune internaţională în favoarea păcii, după cum se spune, sau donaţia unor picturi murale provenind din ţara noastră pentru palatul de la Haga? –, iar eu o asigur pe Excelenţa Voastră cât de imens de mult simpatizăm cu această intenţie. De obicei, oamenii îşi creează impresii false despre militari; firesc, n-am să susţin că un tânăr locotenent nu şi-ar dori un război, însă toate forurile responsabile nutresc convingerea profundă că sfera forţei, pe care noi, vai, o reprezentăm, la urma urmei, trebuie să fie legată de binecuvântările spiritului, întocmai cum spunea şi Excelenţa Voastră.

Extrase o perie miniaturală din buzunarul pantalonului şi şi-o trecu de câteva ori peste micuţa sa barbă; era un obicei prost, datând de pe vremea când era cadet, când barba constituia una din marile speranţe de viaţă, cu nerăbdare aşteptate, iar el nici nu mai conştientiza respectivul gest. O privea pe Diotima cu ochii lui mari, căprui şi căuta să-i citească pe chip efectul cuvintelor sale. Diotima se arătă îmbunată, chiar dacă nu era niciodată astfel în prezenţa sa, şi consimţi să-i dea generalului unele informaţii despre ceea

ce se mai petrecuse la marea întrunire. Generalul se arătă entuziasmat mai ales de marele consiliu, dădu expresie admirației sale față de Arnheim și-și exprimă convingerea că o asemenea congregație de spirite avea să aibă efecte extrem de benefice.

— La urma urmei, sunt mulți care nici nu știu cât de puțină ordine domnește în lumea spiritului! spuse. Sunt chiar convins, dacă Excelența Voastră îmi permite, că majoritatea oamenilor crede că asistă în fiecare zi la un progres în ordinea generală a lucrurilor. Ei văd pretutindeni ordine: în fabrici, birouri, mersul trenurilor și instituțiile de învățământ – și îmi iau libertatea să menționez cu mândrie și cazărmile noastre, care în felul lor modest te fac să te gândești la disciplina unei bune orchestre – și oriunde ai vrea să-ți arunci privirile, pretutindeni vezi o ordine în ce privește pietonii, mijloacele de transport, impozitele, biserica, afacerile, rangurile, balurile, moralitatea și așa mai departe. Sunt convins de fapt că astăzi aproape oricine consideră epoca noastră ca fiind cea mai ordonată din câte au existat vreodată. Excelența Voastră nu are și ea, în forul său lăuntric, aceeași senzație? Eu, cel puțin, o am. De fapt, dacă nu sunt cât se poate de atent, am îndată senzația că spiritul timpurilor moderne mă copleșește tocmai prin ordinea superioară și că imperiile Ninivei și Romei trebuie să se fi prăbușit ca urmare a dezordinii și confuziei. Căci cei mai mulți simt în felul acesta și pornesc în mod tacit de la prezumția că trecutul a ajuns să devină trecut ca pedeapsă pentru ceva care s-a dereglat. Dar o asemenea concepție este, firește, o iluzie căreia oamenii cultivați nu ar trebui să-i cedeze. Tocmai aici se ivește, din nefericire, necesitatea forței și vocației de soldat!

Generalul simțea o profundă satisfacție stând la discuție cu acea tânără doamnă atât de spirituală; ce alternativă încântătoare comparativ cu îndatoririle sale profesionale! Însă Diotima nu știa ce ar fi trebuit să-i răspundă; repetă la întâmplare:

— Sperăm într-adevăr să-i strângem laolaltă pe oamenii cei mai de seamă, dar misiunea noastră rămâne, chiar și așa, deosebit de grea. Nici nu vă puteți închipui cât de diverse sunt sugestiile pe care le primim și, firește, trebuie să le

alegem pe cele mai bune. Dar dumneavoastră aţi vorbit despre ordine, domnule general: niciodată nu se va ajunge la ţintă prin ordine, prin chibzuinţă sobră, prin comparaţii şi încercări; soluţia trebuie să fie un foc, o intuiţie, o sinteză! Când luăm în consideraţie istoria omenirii, vedem că ea nu este o dezvoltare logică, ci mai degrabă aminteşte, cu toate inspiraţiile ei subite, al căror sens nu se dezvăluie decât mai târziu, de o poemă!

— Cu tot respectul, Excelenţă, răspunse generalul, soldatul înţelege prea puţin poezia; dar, dacă cineva poate dărui unei mişcări de această amploare fulgere şi flacără, atunci persoana respectivă este Excelenţa Voastră, iată ce înţelege foarte bine un bătrân ofiţer!

76

Contele Leinsdorf se arată rezervat

Până în acel punct rotofeiul general fusese, la drept vorbind, foarte politicos, chiar dacă venea în vizită fără a fi fost invitat, iar Diotima îi făcuse mai multe mărturisiri decât intenţionase. Ceea ce, cu toate acestea, îl înconjura cu o aură de spaimă în ochii ei şi o făcu după aceea să-şi regrete amabilitatea faţă de el nu era de fapt el însuşi, ci vechiul ei prieten, contele Leinsdorf. Era oare Alteţa Sa gelos? Iar dacă era, pe cine anume? La şedinţele consiliului, Leinsdorf, deşi le onora de fiecare dată doar cu câte o scurtă prezenţă, nu se arăta atât de favorabil acestui organism pe cât s-ar fi aşteptat Diotima. Alteţa Sa nutrea o antipatie pronunţată faţă de ceea ce el numea „doar literatură". Era o noţiune care se lega din punctul lui de vedere de evrei, ziare, librari în căutare de desfacere de senzaţii şi de spiritul liberal, neputincios şi vorbăreţ, orientat spre câştig al burgheziei, iar termenul „doar literatură" devenise noua sa expresie. De fiecare dată când Ulrich se pregătea să-i citească propunerile

venite cu poșta, printre care se găseau toate sugestiile despre împingerea lumii înainte sau îndărăt, el se apăra rostind cuvintele pe care le folosește oricine are de făcut față nu doar propriilor sale intenții, ci și intențiilor tuturor celorlalți și spunea: „Nu, nu, am lucruri importante astăzi, astea sunt doar literatură!". Apoi se gândea la câmpuri, țărani, bisericuțele de țară și la acea ordine a lucrurilor legate laolaltă de Dumnezeu asemenea snopilor pe un câmp secerat, ordine care este atât de frumoasă, sănătoasă și răsplătitoare, chiar dacă uneori mai lasă mici cazane de rachiu în gospodăriile de la țară, pentru a ține pasul cu dezvoltarea și progresul. Dacă se păstrează însă această liniștită lărgime de vederi, uniunile de vânători și cooperativele de producție a lactatelor, oricât de incongruente ar fi, vor apărea ca făcând parte constitutivă din ordinea solidă și coerența fermă; dacă asemenea instituții s-ar vedea în situația să formuleze vreo cerere bazată pe principii filosofice, această cerere ar avea, cum s-ar zice, precedența, asemenea cererilor de proprietate spirituală înscrise în vreo carte funciară a spiritului, asupra cererilor pe care le-ar formula spiritul oricărei persoane particulare. Astfel că se întâmplă că atunci când Diotima voia să stea serios de vorbă cu el despre ceea ce aflase ea din consultările cu Minții Alese, Alteța Sa contele Leinsdorf avea de obicei în mână sau scotea din buzunar petiția vreunei oarecare uniuni alcătuite din cinci nătăfleți și răspundea susținând că acea bucată de hârtie cântărea în lumea grijilor reale mai greu decât ideile unor genii.

Era ceva din aceeași categorie spirituală cu situația cu care se mândrea șeful de departament Tuzzi în legătură cu arhivele ministerului său, situație care împiedica de fapt consiliul să fie considerat ca existând din punct de vedere oficial și, dimpotrivă, înregistrând cu sârg orice nimicuri din cele mai neînsemnate ziare provinciale; iar Diotima nu avea, în toate aceste complicații și dureri de cap, pe nimeni în care să se poată încrede, în afară de Arnheim. Dar tocmai Arnheim îi lua apărarea Alteței Sale. El era cel care-i vorbea despre lărgimea de vederi a acestui mare senior, când ea i se plângea în legătură cu preferința pe care contele Leinsdorf

o manifesta față de uniunile vânătorești și cooperativele de producție a lactatelor.

— Alteța Sa consideră că trebuie să ne orientăm după pământ și după timp, explica el cu seriozitate. Crede-mă, este o reacție firească pentru un mare latifundiar. Pământul simplifică viața, tot așa cum purifică apa. Chiar și eu, pe foarte modesta mea moșie, simt de fiecare dată când stau acolo influența aceasta. Viața adevărată te face simplu.

După o oarecare ezitare adăugă:

— Alteța Sa este, în atitudinea sa față de viață, atât de grandios concepută, extrem de tolerant, ca să nu spunem temerar de indulgent...

Cum această latură a caracterului nobilului său protector constituia o noutate pentru Diotima, ea ridică deodată privirea.

— N-aș putea afirma cu certitudine, continuă Arnheim cu o vagă emfază, că de fapt contele Leinsdorf bagă de seamă în ce mare măsură vărul dumitale abuzează, în calitatea sa de secretar, de încrederea lui – firește, numai în chestiuni de atitudine, mă grăbesc să adaug – prin scepticismul său față de planurile măreție și prin sabotajul care rezultă din atitudinea sa sarcastică. M-aș teme chiar că influența sa asupra contelui Leinsdorf nu este fericită; dacă acest adevărat nobil n-ar fi atât de sigur stăpânit de marile sentimente și ideile tradiționale pe care se întemeiază viața adevărată, încât probabil că poate să-și permită să-i acorde încredere.

Fusese rostită o apreciere severă la adresa lui Ulrich, pe care el o merita, dar Diotima nu-i acordă prea mare atenție, pentru că o impresionase cealaltă parte a spuselor lui Arnheim – anume că se raporta la moșia sa nu așa cum ar fi făcut-o un moșier, ci ca la un fel de masaj sufletesc; considera atitudinea sa încântătoare și se jucă un moment cu gândul că ar fi putut să se închipuie ea însăși soția proprietarului unei astfel de moșii.

— Admir uneori, spuse ea, generozitatea cu care formulezi dumneata judecăți cu privire la Alteța Sa! Toate acestea fac parte doar dintr-un capitol al istoriei pe cale de a se încheia, nu-i așa?

— Desigur, răspunse Arnheim, însă virtuțile simple, curajul, spiritul cavaleresc și disciplina de sine, pe care casta

aceasta le-a dezvoltat de o manieră exemplară, își vor păstra totdeauna valoarea. Într-un cuvânt, stăpânul! Am învățat să prețuiesc cum se cuvine principiul de stăpân și în activitatea mea de afaceri.

— Atunci principiul de stăpân ar fi în cele din urmă cam același lucru cu un poem? întrebă Diotima gânditoare.

— Tocmai ai spus un lucru minunat! confirmă prietenul ei. Este secretul unei vieți viguroase. Rațiunea singură nu te ajută nici să fii moral, nici să faci politică. Rațiunea are limitele sale, lucrurile cu adevărat decisive își urmează cursul mai presus și dincolo de rațiune. Oamenii însemnați au iubit întotdeauna muzica, poezia, forma, disciplina, religia și spiritul cavaleresc. Da, aș putea să susțin chiar că doar aceștia sunt cei care reușesc! Pentru că așa-zisele imponderabile sunt cele care-l transformă în stăpân, în om, iar ceea ce admiră oamenii comuni la un actor sunt tocmai vestigiile de neînțeles ale acestor trăsături. Dar să ne întoarcem la vărul dumitale: desigur, în discuție nu e doar faptul că cineva începe să devină conservator atunci când a ajuns prea comod, prea leneș pentru excese; chiar dacă ne-am născut cu toții revoluționari, remarcăm într-o bună zi că un om eminamente bun, adică un om care, oricum i-am prețuit inteligența, este un om de nădejde, jovial, curajos, credincios, nu numai că e un om cu care-ți face plăcere să ai de a face, ci adevărata materie telurică din care este alcătuită viața. E o înțelepciune străveche, milenară, firește, dar ea denotă o transformare decisivă a gustului, de la cel al tineretului care în mod firesc se îndreaptă către exotic spre cel al omului matur. Îl prețuiesc pe vărul dumitale în multe privințe sau, dacă n-ar însemna să depășesc anumite limite, deoarece pentru puține din lucrurile pe care le spune el ne-am putea asuma răspunderea, aș spune aproape că-l admir, căci are o fire extraordinar de liberă și de independentă, pe lângă multe alte trăsături care-i conferă o ținută rigidă și excentrică; amestecul acesta de libertate și rigiditate s-ar putea, de altfel, să alcătuiască farmecul lui. Însă este un om primejdios în exotismul său moral infantil și cu inteligența lui cultivată, mereu în căutare de aventuri, fără să știe la drept vorbind ce-l impulsionează cu adevărat.

77

Arnheim ca prieten al ziariştilor

Diotima avusese în repetate rânduri prilejul să observe imponderabilele care alcătuiau atitudinea lui Arnheim.

Astfel, de exemplu, la sfatul lui fuseseră invitaţi uneori şi reprezentanţi ai principalelor ziare la şedinţele de consiliu (cum botezase cu oarecare sarcasm şeful de departament Tuzzi „Comitetul extraordinar pentru întocmirea unei rezoluţii generale cu privire la Jubileul de şaptezeci de ani de domnie a Maiestăţii Sale") şi Arnheim, deşi era prezent doar ca oaspete şi nu avea nici o calitate oficială, se bucura în rândurile lor de o atenţie care le punea în umbră pe toate celelalte notabilităţi. Căci, dintr-un oarecare motiv greu de sesizat, ziarele nu reprezintă laboratoare şi staţiuni experimentale ale spiritului – ceea ce ar putea fi spre binele general –, ci de obicei depozite şi burse de valori. Platon – ca să-l dăm de exemplu, pentru că el, pe lângă încă o duzină, este socotit cel mai mare gânditor –, dacă ar mai fi trăit, ar fi fost fără îndoială cât se poate de încântat de activitatea unui ziar, unde în fiecare zi o nouă idee poate fi creată, schimbată pe o alta, rafinată, unde ştirile curg venind din toate colţurile lumii şi cu o viteză pe care el n-a cunoscut-o niciodată şi unde un stat-major de demiurgi stă gata să le examineze imediat cuprinsul de raţionalitate şi adevăr. El ar considera redacţia unui ziar ca fiind acel *topos uranios,* tărâmul ceresc al ideilor, a cărui existenţă a descris-o cu atâta convingere încât şi astăzi oamenii evoluaţi sunt idealişti când stau de vorbă cu copiii sau cu angajaţii lor. Firește, dacă Platon ar intra astăzi pe neaşteptate într-o redacţie şi ar dovedi că el este într-adevăr acel celebru autor care a murit acum mai bine de două mii de ani, ar stârni o senzaţie nemaipomenită şi i s-ar oferi contractele cele mai avantajoase. Dacă ar fi în stare să scrie în trei săptămâni un volum de impresii din periple

filosofice şi câteva mii din cunoscutele sale istorioare şi poate ar vinde drepturile de ecranizare pentru una sau alta din operele sale mai vechi, e cert că ar duce-o cât se poate de bine multă vreme. Îndată însă ce s-ar consuma valoarea de actualitate a întoarcerii sale, iar domnul Platon ar intenţiona eventual să-şi pună în aplicare vreuna din ideile sale cunoscute, care nu s-au putut impune de altfel niciodată, redactorul-şef l-ar mai invita doar să scrie din când în când câte un foileton atractiv pentru suplimentul săptămânal al ziarului (dar, pe cât posibil, într-un stil lejer şi alert, nu prea complicat, căci trebuie să se ţină seama de nivelul cititorilor), iar redactorul rubricilor respective ar adăuga şi că din nefericire n-ar putea publica un asemenea material decât cel mult o dată pe lună, pentru că trebuie să ţină seama de atâtea alte talente. Ambii domni ar avea apoi sentimentul că au făcut foarte mult pentru un om, care, incontestabil, este Nestorul presei europene, dar e oarecum depăşit, iar în ce priveşte relevanţa pentru actualitate nu poate fi în nici un caz pus pe acelaşi plan cu o personalitate ca Paul Arnheim, de exemplu.

În ce-l priveşte pe Arnheim însuşi, el n-ar fi fost, bineînţeles, de acord cu aşa ceva, pentru că i-ar fi lezat sentimentele de respect faţă de tot ceea ce este mare, însă în anumite privinţe ar fi considerat că e de înţeles o asemenea situaţie. Astăzi, când se vorbeşte despre orice, fără discernământ, când profeţii şi şarlatanii folosesc acelaşi limbaj, cu deosebiri atât de insignifiante încât nici un om ocupat nu are timp să stea să le observe, când redacţiile sunt în mod constant agasate în legătură cu cine ştie ce geniu, este foarte greu să apreciezi just valoarea unui om sau a unei idei; trebuie la drept vorbind să te bizui pe acuitatea proprie pentru a recunoaşte când murmurele, şoaptele şi foşnetele de dincolo de uşa redacţiei sunt îndeajuns de puternice pentru a fi lăsate să intre ca reprezentând vocea opiniei publice. Din clipa aceea începând, geniul intră într-o altă fază. Nu mai e vorba doar de o chestiune măruntă de critică literară sau teatrală, ale cărei contradicţii inerente sunt luate de un cititor, aşa cum şi-l doreşte ziarul, tot atât de puţin în serios ca trăncănelile copiilor, ci dobândeşte acum statutul de fapt, cu toate consecinţele pe care le incumbă.

Fanaticii trec cu vederea nevoia disperată de idealism care se ascunde dincolo de aceste manifestări. Lumea celor care scriu şi care trebuie să scrie este plină de termeni şi concepte mari, acum fără referinţă. Epitete ca *mare* acordate oamenilor şi cauzelor supravieţuiesc fenomenelor cărora le fuseseră iniţial atribuite, astfel că se perpetuează o mulţime de epitete fără aplicaţie. Ele cândva fuseseră formulate de câte un om însemnat pentru a fi aplicate unui alt om însemnat, însă oamenii aceştia au murit de mult, iar epitetele supravieţuitoare trebuie utilizate cumva. În consecinţă, cei care scriu caută mereu câte un om pentru epitetele respective. „Tezaurul imagistic" al lui Shakespeare, „universalitatea" lui Goethe, „profunzimile psihologice" ale lui Dostoievski şi toate celelalte noţiuni, care sunt rodul unei lungi evoluţii literare, atârnă cu sutele în minţile celor care scriu, iar datorită inflaţiei respective îi determină pe profesioniştii din branşă să denumească în zilele noastre pe câte un jucător de tenis drept „profund" sau pe vreun scriitor la modă ca fiind „mare om de litere". Se înţelege că ei sunt recunoscători când pot aplica cuiva cuvintele stocate în surplus, fără a face rabat de la calitate. Dar trebuie să fie un om a cărui importanţă e un fapt stabilit, astfel încât toată lumea să înţeleagă că asemenea cuvinte i se pot aplica omului respectiv, chiar dacă nu are nici o importanţă în legătură cu ce anume. Un astfel de om era Arnheim; căci Arnheim era Arnheim, ce se vedea în persoana lui Arnheim era Arnheim; ca succesor al familiei, naşterea sa fusese de la bun început un eveniment şi nu exista nici o îndoială cu privire la valoarea de actualitate a spuselor lui. Tot ce se aştepta de la el era să spună ceva; starea de fapt ca ceilalţi să-i poată considera spusele ca fiind semnificative. Arnheim însuşi rezumase situaţia într-o axiomă. „O mare parte din importanţa reală a unui om constă din capacitatea de a se face înţeles de contemporanii săi", obişnuia el să spună.

Era, şi de această dată, în relaţii excelente cu ziarele care îl luaseră în primire. Se mulţumi să surâdă în faţa unor finanţişti sau politicieni ambiţioşi care ar fi fost gata să cumpere păduri întregi de ziare; asemenea încercări de a influenţa opinia publică i se păreau la fel de puţin elegante şi de ineficiente precum gestul de a oferi bani unei femei pentru

a-i obține dragostea, deși i-ai fi putut-o câștiga mult mai ieftin stimulându-i imaginația. Răspunse ziariștilor care-i puseseră întrebări în legătură cu consiliul, arătând că însuși faptul că avea loc o asemenea întrunire dovedea cât era de necesară, căci în istoria universală nu se întâmplă nimic ce nu ar deține o cauză rațională, iar cu acest răspuns atinsese până într-atât coarda profesionalismului încât declarația fu citată în mai multe ziare. Era, de altfel, la o mai atentă examinare, o formulare cu adevăr fericită. Căci oamenii care iau în serios tot ceea ce se întâmplă ar fi descumpăniți dacă n-ar avea convingerea că nu se întâmplă nimic nefundamentat rațional; pe de altă parte, cum bine se știe, și-ar mușca mai degrabă limba decât să ia ceva în serios, fie și importanța în sine. Ușoara nuanță de pesimism care colora aserțiunea lui Arnheim contribui în mare măsură să imprime aspirațiilor lor o demnitate solidă, însuși faptul că el era un străin putea fi interpretat ca indicând simpatia resimțită pretutindeni în străinătate față de enorm de interesantele mișcări spirituale care se petreceau în Austria.

Celelalte celebrități participante la activitatea consiliului nu aveau aceeași ușurință spontană în a plăcea presei, însă remarcaseră efectul; întrucât celebritățile în general știu prea puțin una de alta, iar în călătoria pe care o întreprind laolaltă spre veșnicie nu ajung să se vadă la față decât cel mult în vagoanele restaurant, prețuirea publică deosebită de care se bucura Arnheim își exercită influența fără deosebire și asupra lor și, cu toate că el continua să se mențină la distanță de ședințele tuturor comitetelor constituite, în consiliu îi revenise de la sine rolul unei figuri centrale. Cu cât progresa mai mult această reuniune, cu atât mai limpede reieșea că el era elementul cu adevărat senzațional în respectivul organism, deși principial nu întreprindea nimic în sensul acesta, exceptând poate doar faptul că în conversațiile cu celebritățile participante exprimase o apreciere care putea fi interpretată în sensul unui pesimism elocvent: nu ar fi fost de așteptat nimic considerabil din partea acestui consiliu, dar, pe de altă parte, o atât de nobilă inițiativă merita în sine încrederea și devotamentul pe care le-ar fi putut manifesta cineva.

Un pesimism atât de subtil inspira încredere chiar și printre spiritele mari; căci dintr-un motiv sau altul concepția că spiritul nu ar putea înregistra succes în zilele noastre este mai atractivă decât cea că spiritul unuia anume dintre colegii noștri ar putea obține un asemenea succes, iar aprecierea rezervată formulată de Arnheim cu privire la lucrările consiliului putea fi interpretată ca aliniindu-se variantei negative mai acceptabile.

78

Metamorfozările Diotimei

Sentimentele Diotimei nu urmau aceeași evoluție rectilinie ascendentă ca succesele lui Arnheim.

I se întâmplă să aibă deodată impresia, în toiul uneia din recepțiile sale, în locuința în care toate camerele fuseseră golite de mobilier și al căror aspect se schimbase, că se trezea într-o țară de vis. Se regăsea atunci în picioare, înconjurată de un spațiu și de niște oameni, cu lumina candelabrului revărsându-i-se în păr și de acolo peste umeri și șolduri în jos, astfel încât i se părea că-i simte valurile strălucitoare și era, toată, o statuie, ar fi putut fi o figură din bazinul unei fântâni, în epicentrul lumii, scăldată într-o sublimă grație spirituală. Înțelegea această situație ca un prilej singular de a transpune în realitate tot ceea ce considerase pe parcursul vieții ca deținând importanță și grandoare. Iar acum nu se mai lăsa tulburată de faptul că nu avea o viziune bine definită asupra faptelor. Toată casa, prezența oamenilor în ea, întreaga seară o înconjurau ca o rochie căptușită pe dinăuntru cu mătase galbenă, o simțea învăluindu-i pielea trupului, deși nu o vedea. Din când în când privirea i se întorcea către Arnheim, care de obicei se afla pe undeva, discutând în vreun grup de bărbați; își dădea seama că privirea i se odihnise de fapt asupra lui toată vremea și că doar trezirea ei la această

nouă luciditate se îndrepta acum pe linia ochilor ei. Asupra lui se odihneau, dacă se poate spune aşa, şi fără ca ea să-şi întoarcă privirile într-acolo, înseşi marginile cele mai fine ale aripilor sufletului ei şi reveneau mereu pe faţa lui şi-i dădeau de ştire ce se petrecea acolo.

Dar, amintind de înaripare, ar mai fi de adăugat că ceva ţinând de natura visului era perceptibil şi în aspectul său, ceva care-l făcea să semene cu un neguţător cu aripi aurii de înger, descins în mijlocul acestei adunări. Cadenţa trenurilor expres şi de lux, torsul automobilelor, tăcerea pavilioanelor de vânătoare, pocnetul pânzelor vreunui iaht, toate acestea erau în aripile invizibile, strânse laolaltă, cu care sentimentele îl înzestraseră, foşnind uşor la câte un gest demonstrativ făcut cu braţul. Arnheim continua să plece adesea în călătoriile lui, ceea ce dădea prezenţei sale o pregnanţă care se extindea dincolo de momentul actual şi de evenimentele locale, pentru Diotima oricum atât de importante. Ea ştia că avea loc un du-te-vino tainic de depeşe, vizitatori şi mesageri ai propriilor lui întreprinderi în timp ce el se afla în oraş. Îşi alcătuise treptat o imagine, poate chiar una exagerată, despre importanţa unei firme de însemnătate mondială şi despre implicaţiile acesteia în afacerile derulate la vârf. Arnheim povestea uneori, într-un fel atât de captivant încât îţi tăia respiraţia, despre ramificaţiile capitalului internaţional, despre comerţul de peste mări şi despre implicaţiile politice internaţionale; orizonturi cu totul noi, de fapt pentru ea inedite, se deschideau în faţa Diotimei, ajungea să-l auzi vorbind doar o singură dată despre antagonismul franco-german, despre care Diotima nu ştia prea multe, decât că aproape toate persoanele din anturajul ei nutreau o uşoară antipatie faţă de Germania, în timp ce enunţau o anumită îndatorire fraternă, agasantă în cele din urmă, către Franţa; în felul în care expunea el lucrurile, asta devenea o problemă galo-celtico-alpino-est-europeană, interconectată cu cea a minelor de cărbune din Lorena, cu extracţia de ţiţei din Mexic şi cu antagonismul dintre America anglo-saxonă şi cea latină. Despre asemenea încrengături complexe şeful de departament Tuzzi nu avea nici o bănuială sau cel puţin nu arăta că ar fi avut. El se mulţumea să-i atragă din nou, din timp în

timp, atenţia Diotimei asupra faptului că, după părerea sa, prezenţa lui Arnheim şi preferinţa sa faţă de recepţiile ei nu puteau fi în nici un caz înţelese fără a se presupune existenţa unor mobiluri ascunse, însă în ce priveşte natura posibilă a acestor mobiluri păstra tăcerea şi nici nu ştia nimic în această privinţă.

Astfel că soţia constata impresionată felul în care noua generaţie îşi afirma superioritatea faţă de metodele diplomaţiei anacronice. Ea nu uitase momentul când luase hotărârea de a-l aduce pe Arnheim în fruntea Acţiunii Paralele. Fusese prima idee importantă din viaţa ei şi, asumându-şi-o atunci, se transpusese într-o stare cu adevărat minunată; coborâse asupra ei o senzaţie ca de vis şi de destrămare a întregii fiinţe, ideea în sine se extinsese, căpătând dimensiuni de-a dreptul miraculoase, tot ceea ce constituise până atunci lumea Diotimei se dizolvase, întâmpinând-o. Ceea ce ar fi putut fi cuprins în cuvinte era infim: era o licărire, o pâlpâire, un vid straniu şi o fugă de idei; putea admite că – reflecta Diotima – chintesenţa acestei idei, şi anume gândul de a-l plasa pe Arnheim în fruntea campaniei patriotice de formulă nouă, fusese în esenţă o imposibilitate. Arnheim era un străin, faptul era incontestabil. A-l consacra de la bun început, cum se exprimase ea faţă de contele Leinsdorf şi de soţul ei, nu ar fi fost cu putinţă. Cu toate acestea, totul se petrecuse aşa cum îşi imaginase ea, ca vrăjită. Căci toate celelalte încercări de a imprima acţiunii un conţinut cu adevărat înălţător rămăseseră până atunci zadarnice; marea întrunire inaugurală, lucrările comitetelor, această congregaţie particulară, împotriva căreia de altfel Arnheim însuşi, ascultând de o ciudată ironie a sorţii, lansase un avertisment, nu avuseseră până atunci nici un alt rezultat decât că Arnheim, cel veşnic înconjurat de lume, era nevoit continuu să îşi exprime punctul de vedere şi constituia tainic pivotul tuturor speranţelor. Era tipul omului nou, chemat să preia de la vechile forţe cârma destinului. Se putea simţi măgulită la gândul că ea însăşi fusese cea care-l descoperise de la bun început, care discutase cu el despre intrarea oamenilor noi în sferele puterii şi îl ajutase să-şi îndrepte paşii spre mişcarea lor, împotriva rezistenţei tuturor. Dacă Arnheim ar fi nutrit

într-adevăr intenţii ascunse, cum presupunea şeful de departament Tuzzi, Diotima ar fi fost oricum hotărâtă să-l susţină prin toate mijloacele, căci o oră de adevărată măreţie nu mai îngăduia nici un fel de verificări meschine, şi simţea cu toată claritatea că viaţa ei atinsese un moment culminant.

Abstracţie făcând de perdanţi şi de norocoşi, toţi oamenii trăiesc deopotrivă de prost, dar îşi trăiesc viaţa la cote diferite. Senzaţia de a se percepe pe sine însuşi la un anumit nivel reprezintă pentru omul de azi, care în general are o perspectivă redusă în ce priveşte sensul vieţii sale, un succedaneu cu totul dezirabil. În cazuri excepţionale, ea se poate intensifica până la o beţie a înălţimilor şi a puterii, tot astfel cum există oameni care ameţesc la un etaj superior, chiar ştiind că se află în mijlocul încăperii, cu ferestrele bine închise. Când Diotima se gândea că unul din oamenii cei mai influenţi din Europa lucra împreună cu ea la un plan pentru atragerea spiritului în sferele puterii – fuseseră predestinaţi să colaboreze astfel –, trecând în revistă cele ce se petreceau, chiar dacă în sferele superioare ale umanitarismului austriac universal în zilele acelea nu se petrecea nimic deosebit: reflectând astfel, nodurile din împletitura de idei se desfăceau în bucle destinse, rapiditatea gândirii îi creştea, cursul se simplifica, o senzaţie de fericire şi de reuşită îl însoţea, iar intuiţiile se desfăşurau într-un flux continuu care o uimea pe ea însăşi. Îi sporea încrederea în sine: succese la care n-ar fi îndrăznit să viseze înainte îi erau la îndemână, se simţea mai bine dispusă decât de obicei, uneori îi veneau în minte chiar glume mai îndrăzneţe şi – fapt pe care nu îl recunoştea în viaţa ei – valuri de veselie, chiar de exuberanţă, o străbăteau toată. Se simţea ca şi cum ar fi fost în camera cu multe ferestre din vârful unui turn. Dar starea aceasta avea şi părţile ei neliniştitoare. Era bântuită de o senzaţie nelămurită, generală, inexprimabilă de bine, care o îmboldea spre o formă de acţiune, spre o acţiune universală, pe care nu reuşea să o prefigureze. S-ar fi putut spune că devenea deodată conştientă de rotirea globului pământesc sub propriile ei picioare şi nu se putea scutura de acea senzaţie; stări intense, fără vreun conţinut tangibil, erau tot atât de iritante ca şi cum un câine i s-ar fi împleticit printre

picioare, fără ca nimeni să fi ştiut să spună de unde anume apăruse. Diotima era uneori speriată de schimbările care se petrecuseră cu ea fără consimţământul ei explicit şi, considerată în ansamblu, starea în care se găsea semăna cel mai bine cu cenuşiul luminos şi irizat, culoarea cerului delicat, imaterial, în ceasurile deprimante când căldura a atins punctul ei culminant.

Eforturile Diotimei de a atinge idealul suferiseră o schimbare importantă. Aspiraţiile ei nu fuseseră totdeauna uşor de deosebit de admiraţia cuvenită marilor concepte, constituind un idealism distins, o exaltare decent reţinută şi, pentru că în timpurile noastre moderne, mai viguroase, aproape că nu mai înţelegem ce înseamnă, s-ar cuveni poate să facem o expunere succintă. Idealismul acesta nu avea nimic concret, căci concreteţea este ceva artizanal, iar meşteşugul este întotdeauna de natură să ne murdărească pe mâini; mai degrabă avea ceva care amintea de picturile florale cu care se îndeletniceau arhiducesele, pentru care orice alte modele în afara celor florale ar fi fost inadecvate; cu totul caracteristic pentru acest idealism era conceptul de cultură, fiind tangibil de cultural. Ar fi putut fi numit şi armonios, pentru că detesta tot ceea ce era disproporţionat şi dezechilibrat şi vedea menirea culturii constând în armonizarea antagonismelor brutale, din nefericire existente în lume; pe scurt, poate că nici nu era atât de deosebit de ceea ce semnifică în zilele noastre – oricum, acolo unde se păstrează marile tradiţii burgheze – un idealism solid şi plin de demnitate, care face distincţia între cauzele demne de el şi cele nedemne şi care, datorită credinţei în umanitarism, nu împărtăşeşte câtuşi de puţin convingerea întreţinută de sfinţi (alături de doctori şi ingineri) că până şi deşeurile morale ar conţine puteri calorice cereşti încă nefolosite. Dacă, în vremurile dinainte, Diotima ar fi fost trezită din somn şi întrebată ce voia, ar fi răspuns, fără să stea pe gânduri, că într-un suflet viu forţa iubirii simte nevoia să se mărturisească lumii întregi; dar, după ce ar fi fost câtăva vreme trează, ar fi adăugat, ca o restricţie, observaţia că în lumea modernă, aşa cum ajunsese ea ca urmare a exceselor de civilizaţie şi raţionalitate, nu s-ar mai putea vorbi, nici chiar în cazul firilor celor

mai sensibile, decât cel mult de o năzuinţă similară forţei iubirii. Ar fi fost într-adevăr sinceră făcând o asemenea afirmaţie. Există încă şi în zilele noastre mii de oameni asemenea unor pulverizatoare ale forţei iubirii. Când Diotima se aşeza să facă lectură, îşi împingea părul ei frumos de pe frunte, ceea ce îi dădea un aer intelectual, şi citea cu simţul răspunderii, străduindu-se să-şi alcătuiască din ceea ce ea numea cultură un instrument susceptibil să o ajute în situaţia socială deloc uşoară în care se găsea; tot astfel trăia, se împărţea în picături minuscule de iubire din cea mai fină pentru toate lucrurile care o meritau, condensându-se ca un suflu, la o oarecare depărtare de ea însăşi şi abandonându-li-se; pentru ea însăşi nu mai rămânea la urmă decât sticla goală a trupului, care făcea parte din bunurile casnice ale gospodăriei şefului de departament Tuzzi. Înainte de apariţia lui Arnheim, traversase nişte crize de melancolie acută, când Diotima se mai aflase încă singură între soţul ei şi acea maximă sursă de radiaţie a vieţii sale, Acţiunea Paralelă; de atunci însă, condiţia ei se reaşezase într-un mod cât se poate de firesc. Forţa iubirii se contractase viguros şi, ca să spunem aşa, se reîntorsese în trupul ei, iar năzuinţa „similară" devenise o năzuinţă foarte egoistă şi inechivocă. Impresia, evocată întâi de vărul ei, că ea s-ar fi aflat în starea premergătoare a săvârşirii unei fapte anume şi că ceva, un lucru pe care nici nu voia să şi-l imagineze, ar fi fost pe punctul să se întâmple între ea şi Arnheim ajunsese mult mai intensă decât toate concepţiile care o preocupaseră până atunci, astfel că se simţea ca şi când ar fi trecut de la vis la starea de veghe. Se crease în Diotima un vid, aşa cum se întâmplă într-o stare de tranziţie; îşi amintea că citise cum că aceasta ar constitui un semn de început al unei mari pasiuni. Credea că înţelegea în sensul acesta multe din afirmaţiile lui Arnheim din ultima vreme. Relatările lui despre propria sa poziţie, despre virtuţile şi îndatoririle inerente vieţii sale erau pregătiri pentru ceva inevitabil şi Diotima simţea, trecând în revistă tot ceea ce fusese până atunci idealul ei, acel pesimism spiritual propriu oricărui fapt, ca un ins care, cu bagajele strânse, mai aruncă o ultimă privire prin camerele acum deja pe jumătate părăsite de

viața pe care o găzduiseră ani de zile până atunci. În mod cu totul neașteptat, rezultatul era că sufletul Diotimei, pentru moment scăpat de sub supravegherea instanței de control, se comporta ca un elev chiulangiu, care se lasă pradă distracțiilor, până în clipa când îl cuprinde tristețea acelei libertăți fără rost; ca urmare a acelor împrejurări remarcabile apăru în relațiile cu soțul ei, în ciuda unei înstrăinări tot mai pronunțate, ceva care semăna neliniștitor de mult, dacă nu cu o primăvară de iubire târzie, totuși cu un potpuriu din toate anotimpurile dragostei.

Șeful de departament, omulețul învăluit în aroma sa plăcută de piele tăbăcită și uscată, nu înțelegea ce anume se petrecea. Remarcase și el în câteva rânduri că, atunci când invitații erau de față, soția sa lăsa impresia că ar fi fost cufundată într-o visare ciudată, introvertită, retrăgându-se undeva departe și părând extrem de nervoasă, cu adevărat nervoasă și în același timp, într-un fel, cu o superioritate absentă; iar când erau singuri și el, oarecum intimidat și descumpănit, se apropia de ea pentru a o întreba ce anume se întâmplă, îi cădea deodată la piept cu o bună dispoziție cu totul nemotivată și-și apăsa buzele extraordinar de fierbinți pe fruntea lui, făcându-l să se gândească la foarfecile încinse ale frizerului când, în rotunjirea mustății, se apropie prea mult de pielea obrazului. O asemenea tandrețe neașteptată era neplăcută și el îi ștergea în taină urmele când Diotima nu se uita la el. Dacă însă voia să o ia în brațe sau dacă o îmbrățișase chiar, ceea ce era și mai iritant, ea îi reproșa agitată că el nu o iubise niciodată, ci se arunca doar asupra ei ca un animal. Acum, adevărul este că în imaginea pe care el și-o făcuse încă din tinerețe despre o femeie dezirabilă, de natură să întregească firea unui bărbat, intra firește o anumită proporție de sensibilitate și de capricii, iar grația iluminată de spiritualitate cu care Diotima întindea o ceașcă de ceai, lua în mâini o carte nouă sau exprima vreo judecată cu privire la o problemă despre care, după cum era convins soțul ei, era cu neputință ca ea să înțeleagă ceva îl fermecase dintotdeauna prin perfecțiunea ei formală. Avea asupra lui efectul pe care l-ar fi avut o muzică discretă de prânz, ceva care lui îi plăcea nespus de mult; însă, firește, Tuzzi era cu

totul de părere că separarea muzicii de ora mesei (sau de mersul la biserică) și încercarea de a o cultiva în sine și pentru sine constituia deja o poză de înfumurare burgheză, deși știa bine că astfel de păreri nu puteau fi articulate și, de altfel, nici nu-și pierdea vremea să se gândească în amănunt la asemenea lucruri. Ce putea face el așadar când Diotima ba îl îmbrățișa, ba susținea nervoasă că, trăind alături de el, un om de suflet nu-și poate găsi libertatea de a se ridica până la adevărata sa esență? Ce putea răspunde la asemenea invitații cum ar fi fost cele de a se preocupa mai bine de profunzimile marii frumuseți lăuntrice, decât de propriul ei trup? I se cerea pe neașteptate să-și clarifice deosebirea dintre acea stare erotică în care spiritul iubirii plutește liber, neîmpovărat de dorințe trupești și sexualitatea nedisimulată. Toate acestea erau, firește, subtilități livrești de care se putea amuza; când erau însă expuse de o femeie, care concomitent se dezbracă – gândea Tuzzi –, atunci ele deveneau de-a dreptul insulte. Căci nu-i scăpase faptul că lenjeria de corp a Diotimei înregistrase progrese în sensul unei anumite frivolități mondene. E adevărat că ea se îmbrăcase întotdeauna cu grijă și cumpătare, întrucât poziția ei socială îi dicta deopotrivă să fie elegantă, precum și să nu se constituie în concurență față de doamnele din înalta societate; însă în gradațiile existente între respectabilitatea care ține la purtare și transparențele țesăturilor de domeniul lascivului în ce privește lenjeria de corp, ea ajunsese acum să facă niște concesii principiului frumosului, pe care înainte le-ar fi considerat nedemne de o femeie inteligentă. Dacă totuși Giovanni (Tuzzi se numea Hans, însă din motive stilistice fusese rebotezat în consonanță cu numele său de familie) făcea vreo remarcă în această privință, ea roșea până la baza gâtului și povestea ceva despre doamna von Stein, care nu-i făcuse concesii nici măcar unuia ca Goethe! Astfel, șeful de departament Tuzzi n-ar fi avut nici o justificare când *el* ar fi socotit că venise timpul să se desprindă de problemele de stat importante, inaccesibile persoanelor particulare și să-și găsească destinderea în sânul familiei sale, ci se găsea cu totul la discreția Diotimei; ceea ce pe vremuri ajunsese să fie corect demarcat, încordarea spiritului și relaxarea trupului,

era acum readus la unitatea obositoare și oarecum ridicolă a perioadei când îi făcuse curte, ca și cum ar fi fost un cocoș de munte sau un tinerel care mâzgălea versuri.

N-ar fi o exagerare dacă am susține că el era uneori, în forul său cel mai lăuntric, dezgustat, și tocmai de aceea succesul public de care se bucura soția sa la vremea aceea îi provoca o suferință aproape fizică. Diotima avea opinia publică de partea ei și aceasta era o situație pe care șeful de departament Tuzzi o respecta în orice împrejurare atât de mult încât se temea că ar fi însemnat să dea dovadă de lipsă de înțelegere dacă s-ar fi manifestat cu vorbe grele sau cu o ironie prea fățișă împotriva capriciilor, pentru el de neînțeles, ale Diotimei. Îi devenea treptat tot mai limpede că a fi soțul unei femei importante este o suferință chinuitoare, care se cere camuflată cu grijă, într-un anumit sens asemănătoare emasculării în urma unui accident. Își dădea multă osteneală să nu lase să se observe, își vedea de treburi învăluit într-un aer de impenetrabilitate oficială amabilă, tăcut și nebătător la ochi când Diotima dădea vreo recepție sau aveau loc conferințe, profera din când în când remarci politicos utile sau liniștitor ironice, părea să-și petreacă existența într-o lume paralelă, închisă, dar prietenoasă, părea totdeauna să fie de acord cu Diotima; uneori, când se întreținea între patru ochi, îi încredința vreo misiune oarecare, în public se arăta favorabil vizitelor lui Arnheim în propria lui casă și în ceasurile pe care grijile importante ale serviciului i le lăsa libere, el studia scrierile lui Arnheim și-i ura pe bărbații care scriu, ca pe cauza suferințelor sale.

Căci exista o întrebare în care principala problemă – de ce frecventa Arnheim casa lui – se concentra uneori în formulă acută: de ce scria Arnheim? Scrisul este o formă specială a flecărelii, iar oamenii care flecăreau îi erau nesuferiți lui Tuzzi. Trezeau în el nevoia energică de a strânge din fălci și de a scuipa printre dinții încleștați, asemenea unui marinar. Erau, desigur, și excepții pe care le tolera. Cunoștea câțiva funcționari superiori care după ce se pensionaseră își scriseseră memoriile și pe alții care scriau uneori la ziare; Tuzzi explica fenomenul afirmând că un funcționar scrie numai când e nemulțumit sau dacă e evreu, căci evreii erau,

după părerea sa, ambiţioşi şi nemulţumiţi. Pe urmă, unii oameni care realizaseră lucruri importante în profesia lor scriseseră cărţi despre experienţa lor; dar de-abia în amurgul vieţii şi în America sau cel mult în Anglia. Căci, în esenţă, Tuzzi era instruit în ce priveşte literatura şi prefera, ca toţi diplomaţii, memoriile din care se puteau extrage formule spirituale şi cunoaşterea firii omeneşti; dar ceva tot trebuia să însemne faptul că în acele zile nu se mai scriau asemenea lucruri; se prea poate că avea gusturi demodate, care nu se potriveau cu o epocă a realismului şi funcţionalismului. În sfârşit, unii scriau din raţiuni profesionale; lucrul acesta îl recunoştea pe de-a întregul şi Tuzzi, dacă ar fi fost posibil să şi câştigi îndeajuns sau dacă te încadrai în categoria, acum admisă într-un fel, de poet; se simţea chiar oarecum onorat de a vedea la el acasă vârfurile acestei profesii pe care el o socotise până atunci alcătuită din scriitori alimentaţi din fondurile secrete ale Ministerului de Externe, dar fără să stea prea mult pe gânduri ar fi numărat şi *Iliada* şi *Predica de pe munte*, pe care le trata, pe amândouă, cu multă reverenţă, în categoria de realizări a căror origine putea fi explicată fie prin practicarea unei profesii liberale, fie prin existenţa unui patronaj. Numai că întrebarea era cum se făcea că un om ca Arnheim, care n-avea nevoie în nici un fel să scrie, ajunsese la o asemenea prodigiozitate – ceea ce constituia o problemă dincolo de care Tuzzi bănuia că se ascundea ceva căruia el nu reuşea nicidecum să îi dea de urmă.

79

Soliman îndrăgostit

Soliman, micul sclav negru sau poate prinţ african, reuşise între timp să o convingă pe Rachel, micuţa cameristă sau poate confidentă a Diotimei, că era de datoria lor să supravegheze cele ce se petreceau în acea casă, pentru a

putea preîntâmpina vreun plan nefast al lui Arnheim, atunci când avea să vină momentul. Nu o convinsese cu adevărat, însă amândoi se comportau ca niște conspiratori și ascultau pe la uși de fiecare dată când veneau vizitatori. Soliman povestea fără încetare despre curierii care circulau într-un sens sau altul și despre personajele misterioase care bântuiau hotelul unde locuia stăpânul său și se declara dispus să jure, pe onoarea sa de prinț african, că avea să descopere înțelesul ascuns al acelei agitații; jurământul de prinț african trebuia să constea într-un gest al Rachelei, care urma să-și strecoare mâna printre nasturii jachetei și cămășii sale și s-o așeze pe pieptul lui gol, în vreme ce el avea să rostească legământul, iar propria sa mână să procedeze la fel, ajungând la inima Rachelei; însă Rachel nu se învoi. Oricum, micuța Rachel, care avea permisiunea să o îmbrace și s-o dezbrace pe stăpână și care răspundea la telefon în numele ei, prin ale cărei mâini se revărsa în fiecare dimineață și seară părul negru al Diotimei, în timp ce prin urechile ei alunecau vorbe de aur, această minionă făptură ambițioasă, care de când exista Acțiunea Paralelă trăia într-o stare extatică, tremurând zilnic în valurile de adorație înălțându-se din ochii ei spre divinitatea de alături, își găsea de la o vreme plăcerea să o spioneze pur și simplu.

Prin ușile deschise ale camerelor alăturate sau prin întredeschiderea indecisă a vreunei uși sau, în cel mai rău caz, în vreme ce aranja câte ceva cu toată încetineala prin apropierea ei, trăgea cu urechea la Diotima și Arnheim, la Tuzzi și Ulrich și lua în păstrare priviri, suspine, sărutări de mâini, cuvinte, râsete, gesturi, toate fiind ca frânturile unor documente pe care ea nu le putea potrivi laolaltă. Îndeosebi gaura cheii dezvăluia o bogăție de posibilități care Rachelei îi amintea în chip ciudat de timpul de mult uitat când își pierduse nevinovăția. Privirea pătrundea adânc în interiorul camerelor; descompuse în fragmente plane, persoanele pluteau acolo, iar glasurile nu le mai erau încadrate în strâmtoarea cuvintelor, ci proliferau ca niște sunete fără înțeles; sfiala, veneratia și admirația prin care Rachel era legată de aceste persoane erau sfâșiate de o destrămare violentă; era tulburător și excitant, ca atunci când un iubit străpunge cu

întreaga sa ființă, deodată pătrunzând atât de adânc în ființa iubitei, încât totul se întunecă în fața ochilor și dincolo de cortina închisă a trupului țâșnește lumina. Micuța Rachel se chircea la gaura cheii, rochia neagră i se întindea peste genunchi, peste gât și umeri, Soliman se așeza și el pe vine în livreaua lui, ca o ciocolată fierbinte în scoica unei cești întunecate, verzui; uneori, când își pierdea echilibrul, se sprijinea cu o mișcare grăbită a mâinii de umărul, genunchiul sau rochia Rachelei, o clipă lăsându-și mâna să se odihnească, în cele din urmă desprinzând-o în așa fel încât nu o mai atingea decât cu vârful degetelor, pe care apoi le retrăgea. Nu-și putea reține chicotitul, iar Rachel își lăsa atunci degetele ei mici și moi peste pernițele durdulii ale buzelor sale.

De altfel, Soliman nu găsea că acest consiliu ar fi fost ceva interesant, spre deosebire de Rachel, și se eschiva cum putea să ajute la servirea oaspeților. Prefera să vină atunci când Arnheim făcea o vizită privată. E adevărat, trebuia să ia loc în bucătărie și să aștepte până când Rachel era iarăși liberă, iar bucătăreasa, cu care se întreținuse atât de bine în prima zi, acum se enerva, pentru că de atunci el amuțise cu totul. Dar Rachel nu avea niciodată vreme să stea prea mult în bucătărie și, când ieșea, bucătăreasa, care era o fată de vreo treizeci de ani, revărsa asupra sa gesturi de atenție maternă. El le îndura o vreme cu chipul său arogant, ca de ciocolată, pe urmă se ridica și se prefăcea că uitase ceva, căuta în jur, își îndrepta gânditor ochii spre tavan, se întorcea cu spatele spre ușă și începea să se retragă mergând înapoi, ca și cum ar fi vrut astfel să vadă mai bine tavanul. Bucătăreasa își dădea seama că el își joacă iarăși mica prefăcătorie stângace, îndată ce se ridica în picioare și-și rostogolea albul ochilor în orbite, dar, din mânie și gelozie, se prefăcea că nu înțelege și până la urmă nici Soliman nu-și mai dădu prea multă osteneală cu reprezentația sa, care se restrânsese de acum doar la o formulă prescurtată, până în clipa când se afla în pragul bucătăriei viu luminate și mai ezita puțin, cu o față cât mai nevinovată. Bucătăreasa înceta să-l mai privească. Soliman, mergând înapoi, aluneca asemenea unei umbre în apa întunecoasă prin anticamera neiluminată, asculta, fără

rost, încă o clipă, ca deodată, cu salturi fantastice, să pornească pe urmele Rachelei prin casa aceea străină.

Șeful de departament Tuzzi nu era niciodată acasă, iar de Arnheim și Diotima Soliman nu se ferea, pentru că știa că ei doi nu aveau ochi decât unul pentru celălalt. Încercase chiar de câteva ori să răstoarne câte ceva prin camere și nu fusese luat în seamă. Era stăpân asupra tuturor încăperilor ca un cerb asupra pădurii. Sângele îi zvâcnea în tâmple asemenea unei coroane de coarne cu optsprezece ramuri ascuțite ca niște pumnale. Vârfurile acestei coroane atingeau pereții, tavanul. Era obiceiul casei ca, în momentele când nu erau folosite, să se tragă în toate încăperile draperiile la ferestre, ca să nu se decoloreze mobilele de la lumina soarelui, iar Soliman vâslea prin semiîntunericul de acolo ca prin apele umbroase ale frunzișului. Simțea o adevărată bucurie să se furișeze. Năzuia fără să-și dea seama spre un act de violență. Băiețandrul acesta, corupt de curiozitatea femeilor, nu avusese în realitate niciodată de a face cu o femeie, nu cunoscuse decât viciile adolescenților europeni și poftele lui erau încă atât de neîmblânzite de experiență, atât de nestrunite și zvâcnind fierbinți în toate direcțiile, încât dorința lui nu știa dacă avea să se potolească în sângele Rachelei, în săruturile ei sau avea să-i înghețe în toate venele trupului, de îndată ce-i apărea în fața ochilor iubita.

Oriunde s-ar fi ascuns în clipa aceea Rachel, el îi răsărea de îndată alături, surâzând încântat de șiretenia lui încununată de succes. Îi tăia calea, și nici camera de lucru a stăpânului casei, nici dormitorul Diotimei nu-i erau sfinte; țâșnea de după draperii, mese de scris, dulapuri și paturi, iar Rachelei i se oprea de fiecare dată inima în piept față de asemenea nerușinare și față de primejdia pe care o reprezentau ieșirile lui, ori de câte ori semiîntunericul se condensa într-un chip negru din care licăreau două șiruri de dinți albi. Însă îndată ce Soliman se afla față în față cu Rachel în carne și oase, îl covârșea puterea convenienței. Fata aceasta era cu atât mai în vârstă decât el și tot atât de frumoasă ca o cămașă fină de domn, pe care, oricât te-ai strădui, nu poți s-o mototolești de îndată ce a venit proaspătă de la spălătorie, și mai ales era atât de reală încât în prezența ei i se estompau

toate fanteziile. Faţa îi făcea reproşuri pentru comportarea lui necuviincioasă şi aducea laude Diotimei, lui Arnheim şi cinstei de avea îngăduinţa de a participa la Acţiunea Paralelă; Soliman însă avea întotdeauna mici daruri pentru ea şi-i aducea când o floare, pe care o smulgea din buchetul trimis de stăpânul său Diotimei, când o ţigară pe care o subtilizase de acasă sau un pumn de bomboane pe care le şterpelise în trecere din vreo bomboniera; strângea apoi degetele Rachelei între ale lui şi-i ducea mâna, în timp ce-i întindea cadoul, peste inima care ardea în trupul său negru asemenea unei torţe roşii în noaptea întunecoasă.

O dată Soliman pătrunse chiar în camera Rachelei, unde ea trebuise să se retragă cu un lucru de mână, la porunca severă a Diotimei, care cu o zi înainte fusese deranjată în timpul vizitei lui Arnheim de foşnetele din anticameră. Înainte de a intra în arestul său la domiciliu, ea se uitase în grabă prin jur după el, fără să-l găsească, şi când intrase tristă în iatac, el şedea radios pe patul ei şi-şi ridicase ochii spre ea. Rachel şovăi să închidă uşa, dar Soliman sări în picioare şi o închise el. Se scotoci prin buzunare, scoase de acolo ceva, suflă uşor deasupra şi se apropie de fată ca un fier de călcat înroşit.

— Întinde mâna! porunci el.

Rachel se conformă. El avea în mână nişte butoni lucitori de cămaşă şi încercă să-i prindă în manşetele răsfrânte ale mânecilor Rachelei. Rachel avu impresia că erau de sticlă.

— Pietre preţioase! explică el cu mândrie.

Fata, care la auzul acestor cuvinte bănui ceva necurat, îşi trase repede braţul. Nu avea vreo suspiciune anume; fiul unui prinţ maur ar fi putut, chiar răpit de la ai săi, să mai aibă câteva pietre preţioase cusute în taină în cămaşă, de unde să fi ştiut ea? Însă i se făcu frică instinctiv de aceşti butoni, ca şi cum Soliman i-ar fi întins o otravă, şi deodată i se părură necurate toate florile şi bomboanele pe care el i le dăruise până atunci. Îşi strânse mâinile la piept şi-l privi speriată pe Soliman. Simţea că trebuie să-i spună acum ceva foarte serios; ea era mai mare ca el şi slujea nişte stăpâni cumsecade. În clipa aceea nu-i treceau prin minte decât formule ca „Cinstea este totdeauna mai câştigată“ sau „Poartă-te

întotdeauna cinstit și frumos". Se făcu palidă; i se păreau cuvinte prea simple. Înțelepciunea ei de viață provenea din casa părintească, era o înțelepciune severă, frumoasă și curată ca vasele de gospodărie din casa bătrânească, dar nu putea ajunge prea departe cu asemenea înțelepciune, astfel de formule constau dintr-o propoziție urmată de punct. Îi fu rușine în clipa aceea de asemenea copilării, așa cum ți-e rușine de hainele vechi, purtate. Faptul că vreun sipet din acestea vechi, care se află în podul unei case de oameni săraci, ajunge după o sută de ani ca podoabă în salonul unei case înstărite ea nu avea de unde să-l știe și, ca toți oamenii simpli și cinstiți, admira fotoliile moderne de răchită. Căută acum prin amintire ceva din experiența vieții ei noi de acum. Însă oricâte scene minunate de dragoste și de spaimă își mai aducea aminte din cărțile pe care le primise de la Diotima, nici una nu ar fi putut fi folosită în împrejurarea aceea, toate cuvintele și sentimentele frumoase își aveau cadrele și situațiile lor și se potriveau la fel de puțin cu cele de acum ca o cheie într-o broască străină. La fel stăteau lucrurile cu vorbele și poveștele atât de frumoase pe care le auzise de la Diotima. Rachel simțea o ceață fierbinte învăluind-o și era gata să izbucnească în lacrimi. În cele din urmă spuse înflăcărat:

— Eu nu-i fur pe stăpânii mei!

— De ce nu? și Soliman își arătă dinții.

— Nu fac așa ceva!

— Dar eu n-am furat! Sunt ai mei! exclamă Soliman.

— Stăpânii buni au grijă de noi, cei săraci, simțea Rachel.

Simțea acum că o iubește pe Diotima. Simțea un respect nesfârșit față de Arnheim. O repulsie adâncă față de toți oamenii aceia răzvrătiți și răi pe care poliția cea bună îi numește elemente subversive; dar nu avea cuvinte pentru toate aceste simțăminte. Ca un camion uriaș încărcat cu fân și fructe, căruia nu-i mai funcționează frânele, toată povara de simțăminte porni să se prăvălească în ea.

— Sunt ai mei! Ia-i! repetă Soliman, care se întinse iarăși după mâna Rachelei.

Ea-și smuci brațul îndărăt, el vru să i-l țină, înfuriindu-se treptat și, când era tocmai pe punctul să-i dea drumul, căci puterea lui de adolescent nu-i ajungea în fața rezistenței

Rachelei, care trăgea cu toată greutatea trupului ei să-şi smulgă mâna dintre ale lui, el se aplecă fără să mai ştie ce face şi muşcă braţul fetei, ca un animal de pradă.

Rachel scoase un ţipăt, pe care fu silită să şi-l înăbuşe, şi-l lovi pe Soliman peste faţă.

Dar în clipa aceea lui i se umplură ochii de lacrimi, căzu în genunchi, îşi apăsă buzele de rochia Rachelei şi plânse cu atâta patimă dezlănţuită încât Rachel îi simţi lacrimile calde pătrunzându-i până la coapse.

Rămase descumpănită în picioare în faţa băiatului care i se agăţase de rochie şi-şi înfundase capul în trupul ei. Nu se confruntase niciodată în viaţă cu o emoţie atât de violentă şi-l mângâie încet pe Soliman, cu degetele pătrunzându-i în ciuful sârmos şi moale al părului.

80

Îl cunoaştem mai îndeaproape pe generalul Stumm, care îşi face apariţia pe neaşteptate la o şedinţă de consiliu

Între timp consiliul se îmbogăţise cu o completare remarcabilă: în ciuda trierii riguroase a celor invitaţi, generalul îşi făcu apariţia într-o seară şi revărsă asupra Diotimei o efuziune de mulţumiri pentru cinstea de a-l fi invitat. Militarului îi revine în sala de consiliu un rol modest, explică el, însă încă din tinereţe fusese dorinţa lui arzătoare să poată participa, fie şi numai în calitate de ascultător, la o întrunire atât de eminentă. Diotima privea tăcută peste capul lui, căutându-l pe vinovat; Arnheim stătea de vorbă, ca de la un om de stat la altul, cu Alteţa Sa, Ulrich privea cu un aer de plictiseală inexprimabilă spre bufet şi părea să numere prăjiturile înşirate acolo; scena se înfăţişa ca de obicei ca un front fără nici o deschidere şi nu lăsa nici cea mai mică portiţă

prin care s-ar fi putut strecura o suspiciune atât de insolită. Pe de altă parte, Diotima nu era de nimic mai sigură decât de faptul că ea însăşi nu-l invitase pe general, decât dacă ar fi presupus că ar fi fost somnambulă sau ar fi suferit de atacuri de amnezie. Era ca o scenă dintr-o povestire fantastică. Micul general era aici, de faţă, şi avea fără îndoială o invitaţie în buzunarul de la piept al uniformei sale de culoare florii de nu-mă-uita, căci nu ar fi fost de presupus din partea unui om cu poziţia sa socială o îndrăzneală atât de sfruntată încât să-şi justifice altfel venirea; pe de altă parte, dincolo, în bibliotecă, se afla biroul elegant al Diotimei şi, încuiate în sertar, invitaţiile tipărite; nu s-ar fi putut spune că altcineva în afară de Diotima avea acces. Tuzzi? – îi trecu prin cap; numai că părea prea puţin probabil. Rămânea, ca să spunem aşa, o enigmă spiritistă cum ajunseseră laolaltă invitaţia şi generalul şi, cum Diotima era, în ce priveşte chestiunile personale, înclinată să creadă cu uşurinţă în forţe supranaturale, simţi un fior străbătând-o din creştet până în tălpi. Nu-i mai rămase însă nimic de făcut decât să-i ureze bun venit generalului.

De altfel, el însuşi se mirase oarecum de această invitaţie; faptul că-i parvenise până la urmă îl surprinsese, pentru că, din nefericire, la cele două vizite ale sale Diotima nu lăsase să se întrevadă nici cel mai mic indiciu că ar fi avut o asemenea intenţie şi îl izbise faptul că adresa, scrisă în mod evident de o mână subalternă, vădea în denumirea şi formularea rangului şi funcţiei sale nişte incorectitudini care n-ar fi putut fi atribuite unei doamne de rangul social al Diotimei. Însă generalul avea o fire jovială şi nu ajungea atât de uşor să suspecteze ceva neobişnuit, cu atât mai puţin ceva supranatural. Îşi spuse că se produsese o oarecare inadvertenţă, ceea ce nu trebuia să-l împiedice să se bucure de succesul înregistrat.

Căci generalul-maior Stumm von Bordwehr, şeful departamentului pentru educaţie militară şi pregătire culturală din Ministerul de Război, se bucura sincer de misiunea oficială care se ivise. La vremea când marea întrunire inaugurală a Acţiunii Paralele era iminentă, şeful secţiei administrative îl convocase şi-i spusese:

— Generale Stumm, dumneata eşti tipul omului cultivat, îţi scriem o scrisoare de recomandare, să participi şi dumneata. Aruncă-ţi ochii pe acolo şi relatează-ne care sunt intenţiile acelei reuniuni.

În ciuda oricărei încercări ulterioare de a se dezvinovăţi, faptul că nu-i fusese cu putinţă să fie consacrat ca membru al Acţiunii Paralele constituise o pată pe blazonul său, pe care căutase zadarnic s-o şteargă prin vizitele la Diotima. De aceea alergase cu sufletul la gură la secţia administrativă când îi parveni totuşi invitaţia şi anunţă, cu o oarecare temeritate studiat indiferentă, împingând un picior în faţa celuilalt pe sub pântecele proeminent, dar cu respiraţia întretăiată, că iniţiativa sa pregătită şi aşteptată rodise în cele din urmă.

— Vezi, spuse generalul-locotenent Frost von Aufbruch, nici nu mă aşteptam la altceva.

Îi oferi lui Stumm un scaun şi o ţigară, aprinse deasupra uşii semnalul luminos cu inscripţia „Intrarea oprită, şedinţă importantă" şi-i făcu cunoscută acum lui Stumm misiunea sa, care în esenţă se reducea la a face o recunoaştere şi a raporta.

— Înţelegi, nu urmărim nimic deosebit, dar dumneata te duci pe acolo cât mai des şi ne reprezinţi; faptul că nu suntem parte integrantă din nici un comitet poate fi conform uzanţelor, dar să nu fim şi noi părtaşi când se pune la cale un dar de natură, ca să zicem aşa, spirituală pentru jubileul Suveranului şi Conducătorului nostru suprem, nu înţeleg deloc care ar fi raţiunea. Din acest motiv te-am propus Excelenţei Sale, domnul ministru de război, aşa că acum nimeni nu mai poate avea vreo obiecţie; aşa că servus! şi fă-ţi treaba bine!

Generalul-locotenent Frost von Aufbruch îl salută cu o mişcare a capului, iar generalul Stumm von Bordwehr uită că soldatului nu îi era îngăduit să dea semne de emotivitate, bătu din călcâie, s-ar fi putut aproape spune din inimă, şi răspunse:

— Mereu la datorie, Excelenţă! Mulţumesc.

Dacă există civili care sunt războinici din fire, de ce n-ar exista şi ofiţeri care să iubească artele pacifiste? În Kakania existau cu duiumul. Pictau, îşi alcătuiau insectare, colecţionau timbre în clasoare sau studiau istoria universală. Izolarea în

numeroase garnizoane mărunte şi împrejurarea că unui ofiţer îi era interzis să se înfăţişeze în public cu realizări de natură intelectuală fără aprobarea superiorului ierarhic imprimau eforturilor de acest fel o notă oarecum specială, personală. Generalul Stumm se ocupase el însuşi în anii de tinereţe cu asemenea distracţii inofensive. Făcuse iniţial un stagiu la cavalerie, însă nu era un călăreţ cu vocaţie ; braţele şi picioarele scurte nu erau adecvate pentru a cuprinde şi controla un animal atât de nerezonabil precum este calul ; în plus, nu fusese nicidecum înzestrat cu calităţile necesare pentru a da ordine militare, încât superiorii săi la vremea aceea obişnuiau să spună că dacă un escadron ar fi fost dispus în curtea cazărmii astfel încât caii să fi fost aliniaţi cu capetele spre peretele grajdului, în loc să aibă cozile îndreptate într-acolo, cum se obişnuieşte, el n-ar fi fost în stare să-l scoată pe al său pe poarta cazărmii. Drept răzbunare, micul Stumm îşi lăsase atunci să-i crească barba, cafeniu-neagră şi rotunjită ; era singurul ofiţer din cavaleria imperială care purta barbă, însă nu exista o interdicţie concretă în sensul acela. Începuse să colecţioneze, pe baze ştiinţifice, bricege ; solda lui nu era îndestulătoare ca să facă o colecţie de arme, însă ajunsese să strângă în curând o mulţime de cuţite, clasificate după fabricaţie, cu sau fără tirbuşoane şi pile de unghii, precum şi după calitatea oţelului, locul de origine, materialul tecii şi aşa mai departe ; în camera sa apăruseră dulapuri înalte, cu numeroase sertare scunde şi corect etichetate, ceea ce îi atrăsese renumele de erudit. Avea înzestrarea de a compune poezii şi încă de pe vremea când era cadet la şcoala militară primise totdeauna calificativul „excelent“ la religie şi la compunere. Într-o bună zi, colonelul îl convocă în cancelaria regimentului :

— Dumneata n-ai să ajungi niciodată un ofiţer de cavalerie de nădejde, îi spuse. Dacă iau un copil de ţâţă şi-l aşez pe cal în faţa escadronului, nu s-ar comporta altfel decât dumneata. Dar regimentul nostru n-a mai trimis de multă vreme pe nimeni la Şcoala de Război şi ai putea să te prezinţi dumneata, Stumm !

Astfel, Stumm ajunse să frecventeze timp de doi ani încântători şcoala de ofiţeri de stat-major din capitală. El se dovedi şi acolo lipsit de acuitatea intelectuală necesară pentru

cavalerie, însă participă la toate concertele militare, vizită muzeele şi colecţionă programe de teatru. Avea de gând să treacă în viaţa civilă, dar nu ştia cum să procedeze. În cele din urmă, rezultatul fusese că se constatase indubitabil că nici nu era indicat pentru serviciul la statul-major, nici, în mod cert, necorespunzător pentru aşa ceva; era considerat ca fiind stângaci şi lipsit de ambiţie, iar, pe de altă parte, ca având stofă de filosof şi fu transferat pe o perioadă de probă de doi ani la statul-major al unei divizii de infanterie şi, după trecerea acestui termen, fu înregistrat în calitate de căpitan de cavalerie în grupul numeros al celor care constituiau serviciul auxiliar al statului-major general şi care nu devin nicicând combatanţi, decât dacă se ivesc împrejurări excepţionale. Căpitanul Stumm făcea parte acum dintr-un alt regiment, trecea şi aici drept specialist în teoria militară, însă povestea cu copilul de ţâţă şi cu înzestrarea militară fu constatată curând şi de noii săi superiori. Urmă cariera unui adevărat martiraj până la gradul de locotenent-colonel; pe când era maior nu visa decât la un concediu lung, cu jumătate de soldă, pentru a ajunge la momentul când ar fi putut fi avansat la gradul de locotenent-colonel şi trecut în rezervă, adică păstrând titlul şi uniforma, nu însă şi cu pensia aferentă acelui grad. Nici nu mai voia să ştie de avansările care la trupă se desfăşoară ca după un ceas nespus de lent; nu mai voia să ştie de dimineţile când, odată cu răsăritul soarelui, împroşcat de sus până jos cu înjurături şi blesteme, se întorcea de la poligonul de exerciţii şi intra cu cizmele prăfuite la popotă ca să adauge unei zilei lungi şi vide nişte sticle de vin, golite apoi; nu mai voia să ştie de viaţa socială a regimentului, de anecdotele cazone şi de amazoanele regimentelor, care-şi petreceau viaţa alături de soţii lor, ale căror avansări în grad se reverberau în ele ca un ecou pe o scară argintie de tonuri, corect acordată, inexorabil rafinată, doar cât să poată deveni perceptibile; şi nu mai voia să ştie de acele nopţi în care praful, vinul, plictiseala, câmpurile întinse peste care se trecuse în galop şi tirania acelui veşnic subiect de conversaţie care era calul îi determinau pe domnii ofiţeri, căsătoriţi sau necăsătoriţi, să frecventeze petrecerile care se desfăşurau în acea intimitate cu ferestrele acoperite, în care

femeile erau răsturnate cu capul în jos pentru a li se turna șampanie între jupoane, și nici de evreul atotprezent al acelor garnizoane din orașele Galiției, uitate de Dumnezeu, unde în magazinul universal mic și lăsând impresia că urma să fie luat pe sus de vânt se găseau pe credit și cu dobândă de toate, de la iubire până la unsoare de șa, și care era gata să aducă fete, tremurând toate, de respect, de spaimă și de curiozitate. Singura sa mângâiere în vremurile acelea o constituia extinderea laborioasă a colecției de cuțite și tirbușoane, din care multe i le aducea evreul acestui locotenent-colonel țicnit, *meschugge*, cum îi spunea el în idiș, direct acasă, lustruindu-le de manșetă înainte de a le așeza pe masă cu o figură evlavioasă, ca și cum ar fi fost niște relicve din morminte preistorice.

Cotitura neașteptată se produse când un camarad de promoție de la Școala de Război își aminti de Stumm și propuse transferul acestuia la Ministerul de Război, unde la departamentul educativ se căuta un adjunct care să posede calitatea de a înțelege înclinația intelectuală a civililor. Doi ani mai târziu, lui Stumm, care între timp avansase la gradul de colonel, i se încredință conducerea departamentului. Devenise un alt om de când, în locul animalului sacru, calul de la cavalerie, avea sub sine șezutul unui scaun. Ajunse general-maior și putea fi aproape sigur că va ajunge și general-locotenent. Își răsese încă de mult, firește, barba, dar acum, odată cu vârsta, i se lățise fruntea, iar înclinația spre corpolență îi conferea aspectul unei anume împliniri pe toată linia. Era în sfârșit fericit, iar fericirea sporește proporțional și capacitatea latentă. Își găsise locul în ierarhiile superioare, ceea ce devenise evident. Totul îl umplea de fericire: rochia unei femei neobișnuit de elegant îmbrăcate, lipsa de gust a stilului arhitectonic de pe atunci al Vienei, culorile vii, răspândite tot mai departe, ale vreunei piețe, aerul brun-cenușiu cu miros de asfalt al străzilor, atmosfera de asfalt moale, plină de miasme, mirosuri și miresme, larma care exploda în câte o clipă, pentru a lăsa apoi în urma sa un singur zgomot, infinita varietate a vieții civile, până și mesele mici și albe ale restaurantelor, incredibil de individuale, chiar dacă nu se poate nega că toate arată la fel; în toate acestea era o

fericire care-i răsuna în cap asemenea clinchetului de pinteni. Era o fericire pe care civilii nu o experimentează decât prin vreo călătorie cu trenul, când merg în natură; cu conştiinţa faptului că o zi petrecută la iarbă verde este o zi fericită şi care, într-un fel, te va încununa. În simţământul acesta era cuprinsă propria importanţă, cea a Ministerului de Război, a culturii, importanţa oricărei alte fiinţe omeneşti şi totul era atât de viu, de puternic, încât, de când era aici, Stumm nu se mai gândise vreodată să meargă la muzeu sau la teatru. Era ceva arareori conştientizat, dar care pătrundea, scălda totul, de la fireturile epoleţilor de general până la glasurile clopotelor, asemenea în sine muzicii, fără de care dansul vieţii ar fi încremenit deodată.

La naiba, îşi urmase drumul! Astfel gândea Stumm despre sine însuşi, acum când, încununând totul, ca o cupă plină până să se reverse, se afla aici, în mijlocul acestor încăperi, într-o asemenea reuniune de minţi strălucite! Ajunsese aici! El era singurul în uniformă în mediul acesta de spirit şi intelectualitate! Era încă ceva care-l făcea să se minuneze. Să ne închipuim globul pământesc, albastru ca cerul, cu o nuanţă şi mai pronunţată de albastru-de-nu-mă-uita al uniformei lui Stumm, alcătuit integral din simţăminte de fericire, importanţă, din fosforul tainic cerebral al iluminărilor interioare, iar în centrul acestui glob, inima generalului, deasupra căreia, înălţându-se precum Fecioara Maria peste capul şarpelui, o femeie divină, al cărei surâs este întreţesut cu toate cele din jur şi care reprezintă centrul de gravitaţie: aşa ne-am putea crea o idee despre impresia pe care o lăsase Diotima asupra lui Stumm von Bordwehr încă din primul ceas, când imaginea ei îi umpluse ochii lent, rotindu-i-se în orbite. La drept vorbind, generalul Stumm iubea femeile la fel de puţin precum caii. Picioarele sale durdulii, cam prea scurte, se simţiseră neajutorate în şa, iar când mai apoi era obligat să vorbească despre cai până şi când nu era de serviciu, visase nopţile că era condamnat să stea în şa, să călărească până-i trecea os prin os şi nu mai putea să descalece; tot astfel comoditatea îl făcuse să dezaprobe dintotdeauna excesele amoroase; cum îndatoririle sale de serviciu îl oboseau îndeajuns, nu mai avea nevoie să-şi primenească forţele

prin supape nocturne. Firește, la vremea lui nu fusese el cel care să le strice cheful altora, dar când nu își petrecea serile în compania bricegelor sale, ci cu camarazii, recurgea de obicei la un expedient înțelept, căci simțul său al armoniei trupești îl învățase de timpuriu că se putea trece grabnic de la stadiul excesiv al băuturii la starea de somnolență, mai comod decât să se expună primejdiilor și dezamăgirilor iubirii. Când mai târziu se căsătorise și, în scurtă vreme, avusese de susținut doi copii pe lângă ambițioasa lor mamă, ajunsese să înțeleagă bine cât de raționale îi fuseseră obișnuințele de viață de dinainte de a se fi produs ispitirea la matrimoniu – la care era sigur că se lăsase convins doar de aura nemilităroasă a căsniciei. Din vremea aceea apăruse și se instaurase cu fermitate un ideal feminin extraconjugal, pe care, probabil fără să-și fi dat seama, îl purtase în sinea lui înainte, iar acest simțământ consta într-o blândă amorezare de femei care-l intimidau, scutindu-l de orice osteneală galantă. Când își mai arunca ochii peste portretele de femei pe care le decupase din revistele ilustrate în vremea celibatului – ceea ce reprezentase dintotdeauna doar o preocupare secundară în activitatea sa de colecționar – constata că aveau toate aceeași caracteristică; dar el nu conștientizase acel aspect la vremea respectivă și o adorație copleșitoare se ivise doar prin întâlnirea sa cu Diotima. Lăsând la o parte cu totul impresia pe care i-o produsese frumusețea ei, încă de la bun început, când auzise că ea ar fi fost o a doua Diotima, fusese nevoit să caute în enciclopedie ce anume semnifica numele de Diotima; apoi nu înțelesese prea bine denumirea aceasta și remarcase doar că era ceva în legătură cu cercul larg al culturii civile, despre care el, din nefericire, în ciuda poziției sale, încă nu știa prea multe, iar superioritatea intelectuală a lumii se contopi cu grația trupească a acelei femei. În zilele noastre, când relațiile dintre sexe s-au simplificat într-atât, putem sublinia, firește, că o asemenea experiență atinge sublimul printre trăirile unui bărbat. Brațele generalului Stumm se simțeau, proiectate în conștiință, mult prea scurte pentru a putea cuprinde voluptatea superioară a Diotimei, în vreme ce mintea sa trăia, în ce privea lumea și cultura, același simțământ, astfel încât în tot ceea ce se petrecea, trupul rotofei

al generalului dobândea ceva care semăna cu rotunjimea suspendată a globului terestru.

Tocmai această infatuare îl împinse pe Stumm von Bordwehr, la scurtă vreme după ce Diotima îl concediase din preajma ei, îndărăt spre ea. Se posta aproape de femeia admirată, cu atât mai mult cu cât nu cunoştea pe nimeni altcineva din cei de faţă şi asculta, numai urechi, conversaţia ei. Ar fi vrut să-şi ia şi notiţe, căci, dacă n-ar fi fost martor auditiv al replicilor cu care Diotima le saluta pe cele mai diferite dintre notabilităţi, el n-ar fi socotit niciodată autentic ca o persoană să jongleze astfel, surâzând, cu asemenea bogăţii intelectuale ca şi cum ar fi fost şiraguri de perle. Doar privirea ei, după ce ea, nemulţumită, se întorsese în mai multe rânduri cu faţa de la el, îl determină să înţeleagă faptul că nu se cădea ca un general să tragă astfel cu urechea şi-l forţă să bată în retragere. Trecu de câteva ori în sus şi în jos prin casa arhiplină în clipele acelea, bău un pahar de vin şi voia tocmai să adopte o postură decorativă pe lângă un perete, când îl descoperi pe Ulrich, pe care-l văzuse şi la prima întrunire; în clipa aceea îl străfulgeră amintirea, căci Ulrich fusese un locotenent neliniştit, plin de idei, într-unul din cele două escadroane pe care generalul Stumm, la vremea aceea locotenent-colonel, le comandase fără fermitate. „E un om aşa, ca mine", gândi Stumm, „şi uite că, atât de tânăr, a ajuns într-o poziţie de vază!" Se îndreptă spre Ulrich şi după ce se salutară şi pălăvrăgiră o vreme despre schimbările survenite între timp, Stumm indică spre adunarea de spirite înalte din jurul lor şi spuse:

— E-un splendid prilej pentru mine să fac cunoştinţă cu problemele importante al vieţii civile!

— Veţi avea multe surprize, domnule general! îi răspunse Ulrich.

Generalul, în căutarea unui aliat, îi scutură mâna cu toată căldura.

— Ai fost locotenent în regimentul al nouălea de ulani, îi spuse cu un aer important, şi într-o zi va constitui pentru noi o mare onoare să ne amintim de zilele acelea, chiar dacă ceilalţi nu înţeleg încă lucrurile la fel de bine ca mine!

81

Contele Leinsdorf își exprimă părerile cu privire la politica pragmatică. Ulrich fondează câteva asociații

În vreme ce, în cadrul consiliului, nu se făceau observate nici cele mai vagi indicii că s-ar ajunge la vreun rezultat, Acțiunea Paralelă înregistra progrese ferme la palatul contelui Leinsdorf. Într-acolo duceau toate firele și tot acolo era, de fapt, Ulrich de două ori pe săptămână.

Nimic nu-l intriga într-atât ca numărul uniunilor și asociațiilor existente. Se înființau asociații pentru sportul de câmp și acvatic, reuniuni ale antialcoolicilor și cunoscătorilor în ale băuturii, pe scurt, asociații și contraasociații. Acestea promovau eforturile membrilor proprii și le sabotau pe cele ale oponenților. Ai fi putut avea impresia că fiecare om aparține cel puțin câte unei asociații sau uniuni.

— Alteță, spuse Ulrich uimit, realitatea depășește cu mult ceea ce noi, în inocența noastră, am considerat a fi manifestarea firească a instrumentului social; e o situație monstruoasă în care se vădește că, în varianta ordinii statale, inventată de noi înșine, fiecare om este, de asemenea, membru al unei bande oarecare...!

Dar contele Leinsdorf nutrea o adevărată slăbiciune pentru asociații și uniuni.

— Gândește-te și dumneata, îi răspunse el, că politica ideologică nu a produs niciodată nici un folos; trebuie să facem acum politică pragmatică, aplicată. Nu ezit chiar să-mi spun părerea că inițiativele prea intelectuale din anturajul verișoarei dumitale constituie o anumită primejdie!

— Vreți să-mi indicați niște linii directoare, Alteță? îl rugă celălalt.

Contele Leinsdorf îl privi o clipă. Se întreba dacă ce ar fi avut el de spus nu ar fi fost prea îndrăzneț pentru tânărul acesta lipsit de experiență. Apoi se hotărî.

— Ei bine, vezi dumneata, începu el prevăzător, îți voi spune acum un lucru pe care poate că dumneata nu-l știi încă, pentru că ești un om tânăr; politica pragmatică înseamnă: să nu faci tocmai acel lucru pe care ai vrea să-l faci; pe de altă parte, poți să-i câștigi pe oameni îndeplinindu-le micile dorințe!

Ascultătorul său îl privi descumpănit pe contele Leinsdorf, iar acesta din urmă surâse măgulit.

— Așadar, explică el, spuneam că politica aplicată nu trebuie să se lase condusă de forța ideii, ci de nevoile pragmatice. Ideile frumoase ar vrea, firește, să le transpună în viață oricine, se înțelege de la sine. Nu îți este permis să faci exact lucrul pe care ai vrea să-l faci! Așa am aflat de la Kant.

— Într-adevăr! strigă surprins învățăcelul. Dar un țel trebuie totuși să avem, nu?!

— Un țel? Bismarck voia să-l vadă pe regele Prusiei dobândind putere: acesta era țelul său. N-a știut de la început că pentru a-l atinge trebuia să intre în război cu Austria și Franța și să întemeieze Reichul german.

— Alteța Voastră sugerează așadar că ar trebui să năzuim la o Austrie mare și puternică, și altceva nimic?

— Avem încă timp patru ani. În acești patru ani se pot întâmpla multe. Poți să pui pe picioare un popor, dar de mers e nevoit să meargă prin propriile sale puteri. Înțelegi ce vreau să spun? Să-l punem pe picioare, iată ce trebuie să facem! Picioarele unui popor sunt constituite din instituțiile sale stabile, partidele politice, uniunile și așa mai departe, și nu din discursuri!

— Alteță! Chiar dacă nu sună ca atare, aceasta este o idee cu adevărat democratică!

— Mă rog, este și aristocratică, poate, deși cei de același rang cu mine nu mă înțeleg. Bătrânul Hennenstein și latifundiarul Türckheim mi-au răspuns că toate aceste eforturi vor eșua lamentabil. Trebuie să procedăm deci cu toată precauția. Trebuie să construim întâi la scară redusă, caută să fii atent și prevenitor cu cei care se îndreaptă spre noi.

În consecință, Ulrich nu mai respinse pe nimeni în perioada imediat următoare. I se prezentă o persoană și-i vorbi îndelung despre filatelie. În primul rând, spunea insul respectiv, colecționarea de timbre contribuia la strângerea relațiilor internaționale; în al doilea rând, satisfăcea năzuințele spre proprietate și statut social, despre care nu se putea nega nicidecum faptul de a constitui fundamentul unei societăți; în al treilea rând, presupunea nu numai cunoștințe, ci și capacitatea de a lua decizii de o natură de-a dreptul artistică. Ulrich îl privise lung pe interlocutorul său, era un om frământat de griji și sărăcăcios îmbrăcat; el însă păruse să înțeleagă întrebarea pe care o exprima privirea aceea, căci răspunse că timbrele constituiau și obiecte de valoare comercială, nu trebuia să se treacă cu vederea nici acest aspect, se realizau tranzacții în valoare de milioane, marile burse de timbre fiind frecventate de intermediari și colecționari din toate țările. Puteai să te îmbogățești cu ele. El însă, în ce-l privea, era un idealist; își desăvârșea acum o colecție de un tip special, față de care, pentru moment, nimeni nu manifesta interes. Voia doar ca în anul jubiliar să se deschidă o mare expoziție filatelică în care să expună pentru semeni domeniul său special de activitate!

După el veni un altul care relată următoarele: când trecea pe stradă – mult mai interesant era însă când mergea cu tramvaiul – număra încă de ani de zile, în majusculele alfabetului latin de pe firmele prăvăliilor, liniile, bețele (A constă de exemplu din trei asemenea laturi, M din patru) și împărțea cifra rezultată la numărul literelor. Până acum rezultatul acestei operații se menținuse la o medie constantă de doi și jumătate; dar, evident, teoretic rezultatul nu era invariabil și s-ar fi putut modifica pe oricare altă stradă pe care ar fi trecut. Astfel se simțea cuprins de o mare îngrijorare când dădea peste abateri, de o mare bucurie atunci când rezultatul corespundea mediei, ceea ce se asemuia cu efectul de catharsis, de purificare atribuit tragediei. Când însă, dimpotrivă, număra literele înseși, divizibilitatea la trei – de lucrul acesta se putea convinge singur domnul cu care avea cinstea să stea de vorbă – constituia doar un caz fericit, rar, iar cele mai multe firme creau în schimb un simțământ de insatisfacție

ușor de remarcat, cu excepția doar a celor alcătuite din litere multiple, adică din cele cu patru bețe, de exemplu WEM, care te puteau face în asemenea împrejurări de-a dreptul fericit. Ce decurgea de aici, întrebă vizitatorul. Nimic altceva, decât că Ministerul Sănătății Naționale ar trebui să dea o ordonanță prin care să fie favorizată în denumirile firmelor alegerea literelor constând din patru bețe și interzisă pe cât posibil folosirea celor dintr-o singură trăsătură, cum ar fi O, S, I, C, căci produceau amărăciune prin neproductivitatea lor.

Ulrich îl privi lung și pe acesta și avu grijă să se mențină la o oarecare distanță; însă, la drept vorbind, interlocutorul său nu-i crease impresia unui alienat mintal, ci era o apariție din „clasa de mijloc", avea aproximativ treizeci de ani, părea inteligent și prietenos. Explică liniștit mai departe că asemenea calcule mintale erau o însușire indispensabilă în toate profesiile, că printre țelurile pedagogiei moderne se număra și acela de a face educație prin joc, că statisticile au evidențiat frecvent relații complexe mai profunde, cu mult înainte ca ele să fi fost explicitate, că sunt cunoscute neajunsurile esențiale determinate de instrucția pe baza lecturilor și că, în sfârșit, vorbește de la sine puternica impresie pe care au produs-o constatările lui asupra tuturor celor care se hotărâseră să reediteze pe cont propriu experiențele sale. Dacă Ministerul Sănătății Publice ar fi putut fi determinat să facă uz de descoperirea sa, alte state aveau să urmeze curând acest exemplu și anul jubiliar ar fi devenit o binecuvântare pentru întreaga omenire.

Tuturor acestor oameni Ulrich le dădea sfaturi:

— Întemeiați o asociație; aveți aproape patru ani la dispoziție și, dacă reușiți, Alteța Sa vă va sprijini, desigur, cu întreaga sa influență!

Cei mai mulți dintre ei constituiseră însă câte o asemenea asociație, ceea ce schimba situația. Era relativ simplu, când vreun club de fotbal se agita pentru a obține dreptul la un titlu de profesor onorific spre a demonstra importanța culturii fizice moderne, să i se răspundă că propunerea urma să fie analizată. Complicat era însă un caz ca acela în care fu primită vizita unui om de vreo cincizeci de ani, care se prezenta ca funcționar superior într-un departament guvernamental;

fruntea îi era luminată ca fruntea martirilor ; el explică faptul că era fondatorul și președintele asociației pentru stenografia Öhl, care-și lua permisiunea să atragă atenția marii inițiative patriotice a Acțiunii Paralele asupra sistemului de stenografie Öhl.

Sistemul de stenografie Öhl, explică el mai departe, era o invenție austriacă, ceea ce constituia o explicație în sine a faptului că nu se bucura de nici o răspândire și încurajare. Îl întrebă pe Ulrich dacă el cunoaște stenografia ; lucru pe care acesta îl negă, și atunci îi fură explicate avantajele de ordin intelectual ale stenografiei. Economie de timp, economie de energie spirituală ; de exemplu, se întrebase vreodată ce cantitate enormă de productivitate intelectuală se risipea arbitrar zilnic în asemenea mici bucle scriptice, cu prolixitatea, imprecizia, repetițiile iritante ale unor elemente asemănătoare, în confuzia dintre componentele grafice realmente semnificative și expresive și cele doar ornamentale și exprimând numai capriciile personale ? Ulrich făcea astfel cunoștință, spre surprinderea lui, cu un om care urmărea cu o ură neîmpăcată scrierea de mână obișnuită, în aparență atât de inofensivă. Din punctul de vedere al economiei muncii intelectuale, stenografia constituia o problemă vitală pentru progresul omenirii în asemenea epoci ale grabei nemăsurate. Dar, din punct de vedere etic, problema scrisului *in extenso* sau prescurtat convențional se arăta a fi de o importanță decisivă. Scrierea urechilor lungi, cum, după exprimarea plină de amărăciune a funcționarului superior, ar fi trebuit să se numească mai corect din cauza buclelor ei lipsite de sens, ducea spre imprecizie, arbitrar, extravaganță și folosirea cu neglijență a timpului, în vreme ce stenografia constituia o adevărată școală educativă în vederea preciziei, concentrării voinței și ținutei bărbătești. Stenografia te învață să faci ceea ce este necesar și să eviți inutilul, ceea ce nu slujește scopului. Nu credea domnul cu care avea cinstea să stea de vorbă că aici era inclusă și o lecție de morală practică, care, mai ales pentru un austriac, ar fi fost de mare însemnătate ? Problema putea fi abordată și din punct de vedere estetic. Oare prolixitatea nu este considerată în mod îndreptățit ca fiind urâtă ? Oare expresia unui înalt grad de adecvare la obiect nu a fost calificată de cei mai mari clasici drept un

element constitutiv esenţial al frumosului? Din punct de vedere al sănătăţii publice – continuă funcţionarul superior – ar fi fost de cea mai mare importanţă să se scurteze timpul petrecut în poziţia de-a dreptul cocoşată asupra mesei de scris. Abia după ce problema stenografiei fusese expusă în felul acesta, spre uimirea ascultătorului său, şi din punctul de vedere al altor ştiinţe, solicitantul trecu la înfăţişarea nesfârşitei superiorităţi a sistemului Öhl asupra tuturor celorlalte sisteme stenografice. El arătă că, examinat din toate punctele de vedere expuse până acum, orice alt sistem de scriere stenografică nu era decât o trădare a ideii de stenografie. Apoi el dezvoltă istoria suferinţelor sale. Existau sistemele mai vechi, mai puternice, care găsiseră deja timp să se alieze cu toate interesele materiale posibile. Şcolile comerciale predau stenografia după sistemul Vogelbauch şi opuneau rezistenţă faţă de orice modificare, iar la această rezistenţă – în conformitate cu legea inerţiei – se alia în mod firesc şi lumea comerţului. Ziarele care, după cum se vedea prea bine, câştigau o grămadă de bani din publicitatea şcolilor comerciale erau insensibile la orice propuneri de reformă. Dar Ministerul Învăţământului? Bătaie de joc! – spuse domnul Öhl. Cu cinci ani în urmă, când se hotărâse introducerea obligatorie a disciplinei stenografiei în şcolile secundare, Ministerul Învăţământului iniţiase o comisie de anchetă pentru consultări în vederea alegerii sistemului şi, bineînţeles, din această comisie făceau parte reprezentanţii şcolilor comerciale, ai cercurilor comerciale, ai stenografilor parlamentari care, firește, lucrează mână în mână cu reporterii ziarelor şi altcineva nimeni! Era limpede că avea să fie ales sistemul Vogelbauch. Asociaţia pentru promovarea stenografiei Öhl lansase un avertisment cu privire la această crimă împotriva unor preţioase bunuri naţionale şi protestase în acest sens! Însă reprezentanţii săi nici măcar nu fuseseră primiţi la minister!

Ulrich raporta despre asemenea cazuri Alteţei Sale.

— Öhl? întrebă contele Leinsdorf. Zici că e funcţionar? Alteţa Sa se frecă îndelung cu degetul pe şaua nasului, dar nu ajunse la nici o decizie. Poate că ar fi bine să stai de vorbă cu şeful departamentului unde lucrează şi să vezi ce e cu

el...? spuse după o vreme, dar era atunci într-o stare de spirit creatoare şi retractă acea sugestie. Nu, mai bine alcătuim un memoriu; dă-le posibilitatea să-şi spună păsul! Adăugă ceva de natură confidenţială, care ar fi urmat să-i permită celuilalt să pătrundă mai bine esenţa problemei. În toate chestiunile acestea nu poţi să ştii, spuse el, dacă e vorba despre nonsensuri sau nu. Dar vezi dumneata, dragul meu, ceva important reiese de fiecare dată tocmai prin faptul că tratezi o astfel de problemă cu seriozitate! Consideră cazul lui Arnheim, după care aleargă presa. Ziarele ar putea găsi oricare alt personaj. Dar, tocmai pentru că este urmărit la tot pasul, doctorul Arnheim devine un personaj important. Spui că Öhl are şi el o asociaţie? Firește, faptul în sine nu dovedeşte nimic. Dar, pe de altă parte, cum am spus, trebuie să gândim modern lucrurile şi dacă mai mulţi se pronunţă în favoarea a ceva, putem să fim destul de siguri că de aici irupe o idee!

82

Clarisse sugerează instaurarea unui An Ulrich

Era cert faptul că Ulrich nu o vizită pe Clarisse din nici un alt motiv decât pentru că se simţea obligat să o determine să-şi bage minţile în cap în legătură cu scrisoarea pe care i-o adresase contelui Leinsdorf; când ea îl vizitase acasă ultima oară, fusese o omisiune din partea sa. În drum spre ea, îi trecu prin minte că Walter era în mod indubitabil gelos pe el şi că această vizită a lui avea să-l nemulţumească, îndată ce ar fi aflat de ea; pe de altă parte, Walter nu avea cum s-o împiedice. Situaţia în care se găsesc cei mai mulţi dintre bărbaţi, dacă sunt geloşi, este la urma urmei de-a dreptul comică: n-au timp să-şi supravegheze soţiile decât după orele de serviciu.

Ceasul la care Ulrich se hotărâse să pornească spre Clarisse făcea improbabil faptul de a-l întâlni pe Walter acasă. Era după-amiaza foarte devreme. Se anunţase prin telefon. Ferestrele păreau să nu aibă deloc perdele, atât de intens răzbătea prin geamuri albul zăpezii de afară. În lumina aceasta nemiloasă care înconjurase toate obiectele, Clarisse se afla în picioare în mijlocul camerei şi-l privea de acolo, surâzând. Acolo unde curbele uşoare ale trupului ei zvelt se rotunjeau către fereastră, ea se ilumina parcă în culori vii, în vreme ce partea de umbră a trupului era o ceaţă brun-albăstruie, din care fruntea, nasul şi bărbia ieşeau în relief ca o creastă înzăpezită, a cărei asprime colţuroasă o estompează puţin vântul şi soarele. Semăna mai puţin cu o fiinţă omenească decât cu o alcătuire din gheaţă şi lumină, în singurătatea fantomatică a unei ierni alpine. Ulrich avu o intuiţie scurtă a farmecului pe care ea trebuie că îl arunca în anumite momente asupra lui Walter şi simţămintele amestecate pe care le nutrea faţă de prietenul său din adolescenţă lăsară pentru scurt timp loc contemplării de o clipă a spectacolului pe care şi-l ofereau una alteia două fiinţe omeneşti, a căror viaţă el însuşi poate nici n-ar fi putut spune că o cunoştea.

— Nu ştiu dacă i-ai spus lui Walter de scrisoarea pe care i-ai scris-o contelui Leinsdorf, începu el, dar am venit acum să stau de vorbă între patru ochi cu tine şi să te avertizez ca pe viitor să te abţii de la asemenea gesturi.

Clarisse trase două scaune unul lângă altul şi îl sili să se aşeze.

— Să nu vorbeşti cu Walter pe această temă, îl rugă ea, dar spune-mi ce ai tu împotrivă. Te referi la Anul Nietzsche? Ce-a răspuns contele la propunerea mea?

— Ce crezi tu că ar fi putut să răspundă?! Legătura pe care ai făcut-o între această problemă şi Moosbrugger era de-a dreptul absurdă. De altfel, el oricum ar fi aruncat scrisoarea la coş.

— Aşa?

Clarisse era foarte dezamăgită. Apoi explică:

— Din fericire însă ai şi tu ceva de spus!

— Ţi-am mai zis, pur şi simplu ţi-ai pierdut minţile!

Clarisse surâse şi înregistră afirmaţia ca pe un compliment. Îşi lăsă mâna pe braţul prietenului ei şi întrebă:

— Anul austriac îl socoteşti şi tu, nu-i aşa, o prostie?

— Bineînţeles.

— Dar un An Nietzsche ar fi ceva bun ; şi de ce n-am putea să vrem ceva, tocmai pentru că din punctul nostru de vedere este ceva bun?!

— Cum îţi imaginezi tu, la urma urmei, un An Nietzsche? întrebă el.

— E problema ta!

— Vrei să fii nostimă!

— Deloc. Spune-mi de ce ţi se pare nostim să vrei să realizezi ceea ce este important pentru tine din punct de vedere intelectual şi spiritual?!

— Cu plăcere, răspunse Ulrich şi se desprinse de mâna ei. Nici nu e nevoie să fie Nietzsche, ar putea la fel de bine să fie vorba de Hristos sau de Buddha.

— Sau de tine. Ia gândeşte-te, un An Ulrich!

Rosti cuvintele la fel de calm cum îi ceruse să întreprindă ceva pentru a-l elibera pe Moosbrugger. Însă de data aceasta el nu mai era distrat, ci o privi în faţă în vreme ce o asculta. Pe faţa ei era doar surâsul obişnuit al Clarissei, care apărea întotdeauna fără voia ei, ca o grimasă mică, veselă, smulsă cu efort parcă.

— Uf, bine, gândi, ei nu-i trece prin cap nimic rău sau absurd.

Însă Clarisse se trase iarăşi aproape de el.

— De ce nu instaurezi un An al tău? Acum poate că deţii poziţia de a-l impune. Nici nu trebuie să-i spui lui Walter, ţi-am zis doar, şi nici despre scrisoarea cu Moosbrugger. Mai ales, nu-i spune că discut cu tine despre toate aceste lucruri! Dar, crede-mă, asasinul acesta are simţ muzical ; doar că nu e în stare să compună. Nu ţi-ai dat seama niciodată că orice om se află în centrul unei sfere cereşti? Dacă el se mişcă de la locul lui, se mişcă şi ea odată cu el. Aşa trebuie că se face muzica ; fără conştiinţa faptului, doar aşa, simplu, ca sfera cerească în care te afli!...

— Crezi că ceva de genul acesta ar trebui să inventez ca An al meu?

— Nu, răspunse Clarisse pentru orice eventualitate. Buzele ei subţiri voiau să spună ceva, dar păstrară tăcerea şi flacăra

îi țâșnea mută numai din ochi. Nu s-ar fi putut spune ce anume iradia în asemenea clipe din ființa ei. Ardea ceva, ca atunci când te apropiai prea mult de un obiect incandescent. Acum surâdea, însă acel surâs i se crispa pe buze ca o cenușă rămasă după ce flacăra din ochi i se stinsese.

— Tocmai la așa ceva m-aș fi putut gândi într-un caz extrem, repetă Ulrich. Doar că mi-e teamă că tu te gândești că ar trebui să pun la cale o lovitură de stat?!

Clarisse stătu pe gânduri o clipă.

— Atunci, să spunem, un An Buddha, răspunse ea evaziv. Nu știu ce a reprezentat Buddha ; doar așa, în linii mari ; dar să acceptăm și noi, pur și simplu, ce-o fi, și dacă va fi socotit important, atunci, foarte bine, să întreprindem ceva ! Căci un lucru fie merită să credem în el, fie nu.

— Bine, fie... Ai spus un An Nietzsche. Dar ce-a propovăduit Nietzsche, la urma urmei?

Clarisse rămase pe gânduri.

— Desigur, nu mă gândesc la un monument Nietzsche sau la o stradă Nietzsche, spuse încurcată. Dar ar trebui să-i facem pe oameni să trăiască așa cum...

— Așa cum a dorit el?! o întrerupse Ulrich. Dar ce-a dorit?

Clarisse încercă să răspundă, așteptă o clipă, în cele din urmă replică :

— Ei, ce, știi și tu...

— Eu nu știu nimic, o necăji el. Dar un lucru am să-ți spun : se pot traduce în fapt cererile pentru crearea unor cantine ale săracilor în cinstea împăratului Franz Josef sau propunerile pentru o societate pentru protecția pisicilor domestice, dar gândurile bune nu le poți traduce în realitate, cum nu poți să traduci muzica în realitate ! Ce anume înseamnă? Nu știu. Dar astfel se prezintă realitatea.

Își găsise acum în sfârșit un loc pe canapeaua cea mică din spatele măsuței ; locul acela era mai defensiv decât cel de pe scaun. Pe locul rămas liber în centrul camerei, ca pe malul celălalt al unei răsfrângeri iluzorii ce prelungea tăblia mesei, se afla Clarisse în picioare și vorbea mai departe. Trupul ei zvelt vorbea și gândea odată cu vorbele ei ; simțea

cu adevărat tot ceea ce voia să spună, întâi cu întregul trup, și percepea mereu impulsul să facă ceva cu acest trup. Ulrich îi socotise întotdeauna trupul ca fiind încordat, băieţos, dar acum, așa cum o vedea mișcându-se molatic, cu picioarele lipite unul de celălalt, Clarisse îi apăru deodată ca o dansatoare javaneză. Deodată se gândi că nu l-ar fi mirat câtuși de puțin dacă ea ar fi intrat în transă. Sau era el însuși în transă? Se lansă într-un discurs lung.

— Tu ai vrea să-ţi organizezi viaţa în conformitate cu ideile tale, începu el, și ai vrea să știi cum să procedezi. Dar o idee este lucrul cel mai paradoxal din lume. Trupul de carne se combină cu ideile ca într-un fetiș. Devine magic când se leagă de o idee. O banală palmă dată ideii de onoare, de pedeapsă și altele asemenea poate deveni de-a dreptul mortală. Cu toate acestea, ideile nu se pot menţine niciodată în starea în care sunt cel mai puternice; seamănă cu substanţele care odată scoase la aer se preschimbă imediat într-o altă formă, mai durabilă, dar coruptă. Tu ai trecut deseori prin asemenea stări. Căci o idee: iată ce eşti tu, într-o anumită stare. Ceva, orice, suflă asupra ta; ca atunci când din freamătul corzilor se înalţă deodată un sunet; este deodată ceva în faţa ta, ca un miraj; din învălmășeala sufletului tău s-a format o cavalcadă fără sfârșit și toate frumuseţile lumii par să se alinieze de o parte și de alta a drumului. O singură idee poate să creeze o asemenea stare. Dar după o vreme ajunge asemenea cu toate celelalte idei pe care le-ai avut înainte, se așază printre ele, devine o parte din concepţiile și din caracterul tău, din principiile sau din toanele tale, și-a pierdut aripile și a dobândit o soliditate lipsită de orice taină.

Clarisse răspunse:

— Walter e gelos pe tine. Nu sunt eu cauza. Ci pentru că tu ai aerul că ai putea să faci lucrurile pe care ar vrea el să le facă. Înţelegi? E ceva în tine care pe el îl depersonalizează. Nu știu cum aș putea să mă exprim.

Îl privea cercetătoare.

Replicile acestea din urmă ale lor se îmbinau una într-alta.

Walter fusese întotdeauna copilul răsfăţat al vieţii, îi fusese dintotdeauna așezat vieţii în poală. Orice i s-ar fi întâmplat,

se preschimba totdeauna într-o vitalitate tandră, delicată. Walter fusese întotdeauna cel care experimenta mai mult decât ceilalţi. „Dar putinţa asta de a trăi, de a experimenta mai mult este unul din primele şi cele mai subtile indicii după care se recunosc oamenii mediocri", reflectă Ulrich. „Privită în context, trăirea este privată de ceea ce este mai otrăvitor sau mai dulce!" Cam aşa era. Până şi siguranţa că aşa stăteau lucrurile era de fapt o conexiune, o relaţie între lucruri, şi în schimbul ei nu primeai nici un sărut, nici un semn de despărţire. Cu toate acestea, era Walter gelos pe el? Îi făcu plăcere să afle.

— I-am spus că ar trebui să te omoare, relată Clarisse.

— Ce spui?

— Să te omoare, i-am spus. Dacă tu n-ai fi aşa cum îţi închipui că eşti sau dacă el ar fi mai bun decât tine şi nu şi-ar găsi liniştea decât astfel: lucrul ar fi bine cumpănit? În plus, tu poţi să te aperi.

— Nu s-ar zice că umbli cu jumătăţi de măsură... ! răspunse nesigur Ulrich.

— Ei, vorbeam doar aşa. Iar tu, la urma urmei, ce crezi!? Walter spune că nici nu se cuvine să gândim astfel.

— Ba nu; să gândim acceptabil, răspunse el ezitant şi o privi atent pe Clarisse.

Avea un farmec al ei anume. S-ar fi putut spune oare că era ca şi cum ar fi apărut deodată, alături de propria ei persoană? Era absentă şi totodată prezentă, ambele stări, prezenţa şi absenţa, una lângă alta, aproape de tot.

— Ei, să ne gândim! îl întrerupse ea. Vorbea parcă spre peretele în faţa căruia şedea el, ca şi cum ochii i-ar fi fost atraşi de un punct undeva între ei. Tu eşti la fel de pasiv ca Walter! Până şi vorbele ei pluteau median între două depărtări; păstrau distanţa, ca o insultă, şi erau totuşi conciliante printr-o apropiere confidenţială, pe care o implicau. Eu însă susţin dimpotrivă: dacă gândeşti, trebuie să fii în stare şi să acţionezi, insistă ea cu o voce uscată.

Apoi îşi părăsi locul, se îndreptă spre fereastră şi se opri acolo, cu mâinile împreunate la spate. Ulrich se ridică brusc, se îndreptă spre ea şi-i puse braţul pe umăr.

— Micuța mea Clarisse, dai dovadă de ciudățenie azi. Dar trebuie să pun o vorbă bună pentru mine; la urma urmelor, nu prea te preocupă persoana mea, aș zice.

Clarisse privea afară pe fereastră. Însă acum deodată cu atenție; se concentra asupra unui punct din exterior, pentru a avea ceva de care să se agațe. Avea senzația că adineaori gândurile i-ar fi fost undeva, dincolo de ea însăși și se întorseseră abia acum. Senzația de a fi ca o cameră, în care încă se mai simte cum tocmai s-a închis ușa, nu era nouă pentru ea. Avea uneori zile și săptămâni în care tot ce o înconjura era mai luminos și mai ușor decât de obicei, ca și cum n-ar fi fost nici un efort să se strecoare printre lucruri și să iasă din ea însăși, la plimbare prin lume; tot astfel cum după aceea veneau iarăși momente grele, în care se simțea ca întemnițată, și de obicei acestea din urmă durau puțin, dar se temea de ele ca de o pedeapsă, pentru că atunci totul era strâmt și trist. În momentul de față, care se distingea de celelalte prin liniștea lui clară, sobră, se simțea nesigură, nu mai știa bine ce dorise cu o clipă înainte, iar o asemenea claritate apăsătoare, ca de plumb, stăpânirea de sine în aparență calmă erau deseori clipele premergătoare momentului pedepsei. Clarisse se încorda acum și avea simțământul că dacă ar fi reușit să continue conversația într-un chip convingător, s-ar fi reîntors pe teren sigur.

— Nu-mi mai spune *micuțo,* spuse supărată, în caz contrar, până la urmă eu am să fiu cea care te omoară!

I se părea o glumă, reușise deci. Își întoarse prevăzătoare capul, să-l poată privi în față.

— Am spus și eu așa, bineînțeles, continuă ea, dar tu trebuie să înțelegi că intenția a fost serioasă. Unde rămăsesem? Spuneai că nu se poate trăi după o idee. Voi n-aveți energia necesară, nici tu, nici Walter!

— Mi-ai spus, și mă îngrozește, că aș fi pasiv. Dar există două feluri de a fi pasiv. Un pasivism pasiv, cel al lui Walter; și unul activ!

— Ce vrei să zici, un pasivism activ? întrebă Clarisse curioasă.

— Cel al unui prizonier care așteaptă prilejul să evadeze.

— Aiurea! reacționă Clarisse. Scuze!

— Mă rog, răspunse el concesiv, poate.

Clarisse își ținea încă mâinile împreunate la spate și acum stătea cu picioarele depărtate, ca și cum ar fi fost încălțată cu cizme de călărie.

— Știi ce spune Nietzsche? Să vrei să știi ceva sigur e ca și cum ai vrea să umbli pe teren sigur, o lașitate. Trebuie să începi de undeva să acționezi în conformitate cu intențiile tale, nu numai să tot vorbești despre ele! Tocmai am așteptat de la tine să faci la un moment dat ceva deosebit!

Reușise deodată să apuce un nasture de la jiletca lui și acum trăgea de el, cu fața ridicată spre Ulrich. Fără să vrea, el își așeză mâna peste a ei ca să-și salveze nasturele.

— M-am gândit de multă vreme la ceva, continuă ea șoväind: toată meschinăria și urâțenia nu provin în zilele noastre de la faptul că am comite ceva urât, ci pentru că lăsăm să se comită lucruri urâte. Urâțenia sporește în vid.

Ducându-și replica până la capăt, îl privi în ochi. Pe urmă continuă însuflețită:

— Să lași să se întâmple ceva e de zece ori mai primejdios decât să faci tu însuți ceva! Înțelegi ce vreau să spun?

Se lupta cu ea însăși, întrebându-se dacă trebuie să încerce să descrie mai exact ce gândea. Continuă însă:

— Nu-i așa, tu mă înțelegi foarte bine, nu, dragul meu? Chiar dacă tot spui singur că lucrurile trebuie lăsate să se desfășoare de la sine. Dar eu știu foarte bine ce înțelegi tu printr-o asemenea afirmație! Uneori chiar mă gândeam că tu ești Diavolul!

Cuvintele acestea din urmă îi scăpaseră Clarissei de pe buze, ca o șopârlă. Se sperie singură. La început se gândise doar la rugămintea lui Walter care ar fi vrut un copil de la ea. Prietenul ei remarcă acum o luminiță tremurând în ochii ei, așa cum și-i ținea ridicați către el cu o expresie jinduitoare parcă. Dar pe fața ei, ridicată spre el, se revărsase o anumită expresie. Nu era ceva frumos, ci mai degrabă urât, emoționant. Cum ar fi fost sudoarea care să-i fi năpădit deodată chipul întreg, înecându-i-l. Dar nu era deloc ceva fizic, trupesc, era pur imaginar. Se simțea contaminat împotriva voinței lui și împins într-o vagă absență a oricărui gând. Nu mai putea opune nici un fel de rezistență reală acestor

cuvinte nebuneşti ale ei şi în cele din urmă o apucă pe Clarisse de mână, o aşează pe canapea şi luă loc alături de ea.

— Am să-ţi spun atunci de ce nu fac eu nimic, începu el, apoi tăcu.

Clarisse, care în momentul când îi simţise atingerea revenise la starea ei de spirit obişnuită, îl îndemnă să vorbească mai departe.

— Nu se poate face nimic, pentru că – dar tu tot n-ai să înţelegi, începu el din nou şi îşi scoase o ţigară; acum era ocupat să o aprindă.

— Ei? îl ajută Clarisse. Ce vrei să spui?

Însă el tăcea acum. Atunci ea îşi petrecu braţul pe după spatele lui şi-l scutură ca un băieţandru care dorea să arate cât de puternic era. În ce o privea, nu era nevoie să-i spui nimic, ajungea până şi gestul prin care sugerai ceva ieşit din comun ca să-i pui în mişcare imaginaţia.

— Tu eşti de-a dreptul malefic! strigă ea şi încercă să-i producă durere.

În clipa aceea însă fură întrerupţi în chip neplăcut de întoarcerea lui Walter.

83

Se întâmplă cam acelaşi lucru sau De ce nu se poate inventa istoria?

La urma urmei, ce ar fi putut Ulrich să-i spună Clarissei? Tăcuse pentru că ea stârnise în el o dorinţă ciudată de a pronunţa cu glas tare numele lui Dumnezeu. Ar fi vrut să spună ceva de felul acesta: Dumnezeu nu înţelege lumea câtuşi de puţin literal: ea este o metaforă, o analogie, o figură de stil, de care el trebuie să facă uz dintr-un motiv sau altul; firește, întotdeauna în chip inadecvat; nu trebuie să-l credem textual, noi înşine trebuie să găsim rezolvarea ghicitorii ale cărei date ni le propune. Se întreba dacă Clarisse

ar fi fost dispusă să ia lucrurile ca pe un joc de-a indienii sau de-a hoţii şi vardiştii. Sigur că ar fi fost dispusă. Dacă cineva făcea prima mişcare, ea i se alătura imediat, rămânea alături şi se ţinea la pândă, ca o lupoaică.

Însă mai fusese ceva care, cum se spune, îi stătea pe limbă; ceva în legătură cu problemele matematice care nu admit o soluţie generală, ci doar soluţii particulare, individuale, prin a căror combinare ne apropiem de soluţia generală. Ar fi putut adăuga că el considera problema vieţii omeneşti drept una dintre acestea. Ceea ce se numeşte o epocă – fără să ştim prea bine dacă trebuie să înţelegem prin asta secole, milenii sau doar răstimpul dintre şcoală şi momentul când ajungi bunic – acest flux amplu, nestăpânit de împrejurări, ar însemna atunci o succesiune haotică de încercări nesatisfăcătoare şi, considerate individual, false de a găsi soluţia, din care, de-abia când omenirea avea să se priceapă să le combine, ar fi reieşit soluţia corectă şi definitivă.

În tramvai, în drum spre casă, trecea în revistă acele gânduri; mai erau câteva persoane care se întorceau cu tramvaiul în centrul oraşului şi prezenţa acestor oameni făcea să-i fie puţin ruşine de asemenea gânduri. Se putea vedea, privindu-i, că se întorceau de la diferite treburi sau că porneau spre anumite distracţii, se cunoştea după felul cum erau îmbrăcaţi de unde veneau sau ce aveau de gând. Îşi privi vecina de banchetă: era desigur soţie, mamă, în vârstă de vreo patruzeci de ani, foarte probabil nevasta unui liber-profesionist, din cercurile academice poate, având în poală un mic binoclu de operă. Aşezat alături de ea, adâncit în gânduri, se simţea ca un băieţandru parcă; ca unul ce se îndeletnicea cu o joacă nu tocmai cuviincioasă.

Căci un gând care nu are un scop practic constituie, desigur, o ocupaţie nu tocmai cuvenită, nu tocmai plăcută; mai cu seamă gânduri din acelea care fac paşi uriaşi, parcă pe picioroange, şi nu ating pământul experienţei decât cu tălpi mărunte pot fi bănuite că ar avea o origine necurată. Pe vremuri se vorbea chiar de fugă de idei în asemenea cazuri, iar la vremea lui Schiller un om purtând în pieptul său asemenea întrebări exaltate ar fi fost foarte preţuit; astăzi, dimpotrivă, domină sentimentul că, în ce-i priveşte, ceva nu

e în regulă, dacă nu cumva profesia și sursa de venituri nu se întâmplă să fie dependente de acest tip de gândire. Este evident că acum lucrurile sunt privite în mod diferit. Anumite probleme au fost scoase de la inimă. Pentru gândurile care-și luau zborul spre înălțimi s-a creat un fel de fermă de păsări denumită filosofie, teologie sau literatură, acolo se înmulțesc în felul lor tot mai mult, ceea ce este bine, căci în fața unei asemenea proliferări nimeni nu trebuie să-și reproșeze că nu se mai poate ocupa personal de ele. Cu respectul său față de competență și specializare, Ulrich se hotărâse de fapt să nu mai obiecteze în nici un fel în fața unei asemenea diviziuni a muncii. Însă își mai permitea totuși să gândească pentru sine, deși nu era filosof de profesie și în momentul de față își spunea că în felul acela evoluția înspre un stat organizat după principiul stupului de albine părea certă. Regina avea să-și depună ouăle, trântorii aveau să ducă o viață închinată voluptății și plăcerilor minții, iar specialiștii aveau să muncească. Poate fi concepută și o umanitate de acest fel; s-ar putea chiar ca realizările să sporească în ansamblul lor. Astăzi fiecare om are, într-un anumit sens, întreaga omenire în el însuși, însă e limpede că s-a ajuns prea departe, ceea ce acum nu se mai justifică; astfel încât umanismul și disciplinele umaniste se vădesc a fi o pură înșelătorie. Pentru rezultate s-ar putea ajunge la noi aranjamente în diviziunea muncii, astfel încât într-unul din grupurile acestea specializate de lucrători să se petreacă o sinteză spirituală. Căci fără suflet, fără intelect...? Ulrich ar fi vrut să spună că o astfel de privațiune nu l-ar fi bucurat. Însă aici era la mijloc din partea lui, firește, o prejudecată. Nu poți să știi ce anume contează mai mult. Își îndreptă trupul pe banchetă și-și privi chipul în geamul de alături, ca să-și schimbe gândurile. Însă acum, după un timp, capul începu să-i plutească în sticla fluidă a geamului cu un fel de insistență ciudată, undeva la mijloc, între exterior și interior, și imaginea de acolo părea că aspiră la o completare.

Se purta într-adevăr un război pe undeva prin Balcani sau nu? O intervenție se produsese într-adevăr; dar nu știa precis dacă era sau nu război. Omenirea era tulburată de

atât de multe lucruri. Recordul zborului la mare altitudine fusese din nou doborât; ceva de care puteai să fii mândru. Dacă nu se înşela, acum fusese stabilit la 3 700 de metri, iar omul cu pricina se numea Jouhoux. Un boxer negru îl învinsese pe campionul alb şi câştigase titlul de campion mondial; acesta se numea Johnson. Preşedintele Franţei plecase în vizită în Rusia; se vorbea de o primejdie care ameninţa pacea mondială. Un tenor de curând descoperit câştiga în America de Sud nişte sume cum nu se mai pomeniseră nici în America de Nord. Un groaznic cutremur de pământ lovise Japonia; sărmanii japonezi. Într-un cuvânt, se întâmplau multe, era o epocă agitată, la sfârşitul anului 1913 şi începutul anului 1914. Dar şi vremurile cu doi sau cinci ani în urmă fuseseră agitate, fiecare zi îşi avusese emoţiile ei şi, cu toate acestea, nu ne mai aducem aminte decât estompat sau deloc ce anume s-a petrecut. Se putea spune succint: Noul remediu al sifilisului realiza...; cercetările în domeniul metabolismului plantelor fuseseră...; cucerirea Polului Sud părea...; experimentele profesorului Steinach stârneau...; în felul acesta, cu mult peste jumătate din amănunte puteau fi suprimate şi nu s-ar fi observat vreo deosebire. Ce ciudată chestiune mai e şi istoria! Se putea stabili cu certitudine despre un anumit eveniment că se consacrase în istorie sau că în mod cert avea să se consacre, dar dacă evenimentul respectiv se petrecuse sau nu, asta nu putea fi sigur. Căci în acest complex al lui „a se petrece" intră în orice caz faptul ca acel eveniment să se petreacă într-un anumit an şi nu în alt an sau deloc; de asemenea, faptul ca *acel ceva* să se fi petrecut, iar nu, până la urmă, ceva similar sau altele asemenea. Tocmai această aserţiune este imposibilă cu privire la istorie, în afară de cazul că a scris-o el însuşi, chiar în timpul când se întâmplă, aşa cum fac ziarele sau e vorba de chestiuni profesionale ori de afaceri, căci e, firesţe, important să se ştie în câţi ani ajungi să ai dreptul la pensie sau când poţi intra în posesia unei sume de bani sau o vei fi cheltuit şi în asemenea contexte chiar şi războaiele pot deveni chestiuni memorabile. Istoria noastră pare nesigură şi confuză, dacă o priveşti de aproape, cum ar fi o mlaştină nu tocmai stabilă, şi până la

urmă partea ciudată e că există totuşi un drumeag care o traversează, iar acesta este chiar „drumul istoriei", despre care nimeni nu ştie de unde a apărut. Această situaţie de a constitui materia istoriei era ceva care-l indigna pe Ulrich. Cutia iluminată, legănătoare, în care se afla el acum călătorind spre oraş i se părea o maşină în care câteva sute de kilograme de omenire sunt scuturate, pentru a plăsmui din ea ceea ce se cheamă viitorul. Cu o sută de ani în urmă, oameni ca aceştia, cu chipuri asemănătoare, au stat într-o diligenţă, iar peste o sută de ani, Dumnezeu ştie ce va mai fi cu ei, dar vor sta ca oameni noi în noile vehicule ale istoriei – simţind astfel, el se revolta împotriva acceptării neputincioase a schimbărilor şi condiţiilor date, împotriva contemporaneităţii neputincioase şi neajutorate, împotriva înşiruirii acesteia, haotic supuse şi la drept vorbind nedemne de statutul de om, de-a lungul secolelor – ca şi cum s-ar fi răzvrătit deodată împotriva pălăriei, e adevărat de o formă destul de stranie, pe care şi-o aşezase pe cap.

Sub imperiul unui impuls de moment, se ridică şi făcu restul drumului spre casă pe jos. În receptacolul acesta uriaş de oameni care era oraşul unde se găsea, senzaţia de indispoziţie se linişti, făcând loc unui fel de seninătate. Micuţa Clarisse avusese o idee de-a dreptul stranie atunci când se gândise la un An al activităţii intelectuale. Îşi concentră atenţia asupra acelui punct. De fapt, de ce ar fi fost lipsit de sens? De altfel, la fel de bine te-ai fi putut întreba de ce Acţiunea patriotică a Diotimei era lipsită de sens.

Răspunsul numărul unu: pentru că istoria universală se creează aidoma tuturor celorlalte istorii. Autorilor nu le trece nimic nou prin cap, ci scriu fiecare inspirându-se după cel dinaintea lui. Acesta este motivul pentru care politicienii studiază istoria, în locul biologiei sau altor lucruri asemănătoare. Atât în ce priveşte autorii.

Răspunsul numărul doi: în cea mai mare parte însă istoria se creează fără contribuţia autorilor. Ea nu evoluează pornind dinspre vreun centru, ci dinspre periferie. Cauzele sunt insignifiante. Probabil că nici n-a durat pe cât se credea de mult pentru a face din omul gotic sau din grecul antic omul

civilizației moderne. Căci ființa omenească este în egală măsură capabilă de canibalism și de *Critica rațiunii pure*; le poate produce pe amândouă cu aceeași convingere și cu aceleași însușiri, în funcție de circumstanțe și, în oricare din cazuri, deosebirilor foarte mari pe planul lumii exterioare le corespund niște foarte mici deosebiri interne.

Digresiunea numărul unu: Ulrich își aducea aminte de o experiență similară din perioada serviciului său militar. Escadronul înaintează călare în șiruri de câte doi și se exersează „Transmiterea ordinului", adică un ordin rostit cu glas scăzut se trece mai departe din om în om; dacă în frunte ordinul a fost „Sergentul-major să iasă în capul coloanei", în ultimele rânduri se ajunge la „Opt soldați vor fi împușcați imediat" sau ceva similar. Într-un mod asemănător se creează istoria universală.

Răspunsul numărul trei: Dacă am transfera o generație de europeni din zilele noastre, la vârsta celei mai fragede copilării, în Egiptul anului 5000 înainte de Hristos și i-am abandona acolo, istoria universală ar începe încă o dată cu anul 5000, repetându-se o vreme, iar apoi, din motive pe care nimeni nu le poate intui, va începe să devieze treptat.

Digresiunea numărul doi: legea istoriei universale – îi trecu lui prin minte acum – nu e nimic altceva decât principiul fundamental de guvernare a vechii Kakanii, și anume „târâtul zilelor". Kakania era un stat nemaipomenit de înțelept.

Digresiunea numărul trei sau răspunsul numărul patru? Cursul istoriei nu este deci cel al unei bile de biliard care, odată lovită, străbate un anumit traseu, ci seamănă cu mișcarea norilor, seamănă cu parcursul unuia care se plimbă alene pe străzi, care se lasă abătut din cale aici de o umbră, dincolo de un grup de oameni sau de nealinierea mai stranie a fațadelor caselor și în cele din urmă ajunge într-un loc pe care nici nu l-a cunoscut vreodată și unde nici n-a vrut să ajungă. Inerent în mersul înainte al istoriei universale este un anumit element de abatere de la drum. Prezentul este totdeauna ca ultima casă dintr-un oraș, care într-un fel nu mai face parte întru totul din zona construită a orașului. Fiecare generație se miră: cine sunt eu și ce au fost predecesorii

mei? Ar trebui mai degrabă să se întrebe unde sunt eu şi să presupună că predecesorii nu fuseseră altfel, ci doar altundeva; ar reprezenta un câştig – chibzui el.

Îşi numerotase răspunsurile şi digresiunile până în acel punct, în vreme ce privea când câte o faţă alunecându-i pe alături, când vitrina vreunei prăvălii, pentru a nu lăsa gândurile să pună cu totul stăpânire pe sine; însă acum se abătuse totuşi puţin din drum şi trebui să se oprească o clipă să-şi dea seama unde se afla şi să-şi găsească drumul mai departe spre casă. Înainte de a porni iarăşi, făcu un efort să-şi reformuleze întrebarea cu precizie. Micuţa, nebuna Clarisse avusese aşadar dreptate întru totul, trebuia făcută istoria, trebuia inventată, chiar dacă el o contrazisese atunci stând de vorbă cu ea; dar de ce nu se proceda astfel? În clipa aceea nu-i veni în minte altceva în loc de răspuns decât persoana directorului Fischel de la Banca Lloyd, prietenul său Leo Fischel, cu care în anii din urmă discutase din când în când, aşezaţi vara pe terasa vreunei cafenele; căci Fischel i-ar fi răspuns în felul lui în clipa aceea, dacă ar fi purtat împreună această discuţie în loc să fi monologat astfel: „De nu aş avea altceva decât grijile dumitale!". Ulrich îi era recunoscător pentru răspunsul înviorător pe care i l-ar fi dat celălalt. „Dragul meu Fischel", îi răspunse pe dată în gând, „nu e atât de simplu. Spun *istorie,* dar, dacă mai ţii minte, mă gândesc la viaţa noastră. De altfel, am recunoscut încă de la început că e chiar indecent când vin să te întreb: de ce nu face omul istorie, adică de ce abordează activ istoria ca un animal doar când e rănit, când are focul pe urmele lui, de ce, pe scurt, el face istoria numai în cazuri extreme? De asemenea, de ce are o conotaţie de prost gust întrebarea aceasta? Ce avem noi împotrivă, deşi nu înseamnă altceva decât că omul n-ar trebui să lase viaţa să se scurgă de la sine pur şi simplu, aşa cum face dacă o laşi de capul ei?"

„Dar, se ştie", i-ar fi răspuns directorul Fischel, „cum se întâmplă. Ar trebui să fim recunoscători că politicienii şi clerul şi domnii cei mari, care n-au nimic de făcut, şi toţi ceilalţi care se învârtesc de colo până colo cu câte o idee fixă în cap nu se apucă să tulbure viaţa de zi cu zi. În plus, mai e şi cultura. Măcar dacă n-ar mai fi astăzi atât de mulţi

oameni necultivaţi !“ Directorul Fischel are, desigur, dreptate. Ar trebui să fii mulţumit dacă te pricepi cât trebuie la titluri de rentă şi hârtii de valoare şi dacă alţii nu-şi fac de lucru prea mult în istorie doar pentru că îşi închipuie că se pricep la cursul evenimentelor. N-am putea, Doamne fereşte, să trăim fără idei, însă necesar este un anumit echilibru între ele, o aşa-numită *balance of power*, o pace armată între idei, ca nici una din părţi să nu poată determina să se întâmple ceva semnificativ. Sedativul lui Fischel era de fapt cultura. Acesta este sentiment fundamental al civilizaţiei. Cu toate acestea, iată că există şi sentimentul contrar, afirmându-se tot mai activ, şi anume că epoca istoriei eroico-politice, cea care e alcătuită de întâmplare şi campionii acesteia, este în parte depăşită şi trebuie înlocuită cu o soluţie planificată, în care să-şi joace rolul toţi cei pe care îi afectează.

Însă aici Anul Ulrich luă sfârşit prin faptul că Ulrich ajunse între timp acasă.

84

Se afirmă că până şi viaţa obişnuită e de natură utopică

Găsi acasă teancul obişnuit de documente pe care i le trimitea contele Leinsdorf. Un industriaş anunţase iniţierea unui premiu de o valoare neobişnuit de mare pentru cea mai bună realizare în domeniul pregătirii militare a tineretului civil. Curtea arhiepiscopală diecezană luase poziţie în legătură cu propunerea fondării unui mare orfelinat, arătând că se simţea nevoită să-şi exprime rezervele în ce priveşte amestecurile interconfesionale. Comitetul pentru culte şi educaţie relata despre succesele propunerii definitive, provizoriu formulate, cu privire la ridicarea unui mare monument în cinstea împăratului pacifist şi a popoarelor austriece în apropierea palatului ; după stabilirea contactelor cuvenite

cu Ministerul Cezaro-Crăiesc pentru Culte şi Educaţie şi consultările cu principalele asociaţii de artişti şi uniuni ale inginerilor şi arhitecţilor, rezultaseră divergenţe de opinie de asemenea proporţii, încât comitetul se vedea pus în situaţia să anunţe, fără a impieta asupra cererilor şi sugestiilor care s-ar fi putut ivi mai târziu şi în eventualitatea unui acord din partea comitetul central, un concurs pentru cea mai bună idee în vederea ridicării unui monument, în aşteptarea deciziei dacă un asemenea monument va fi ridicat sau nu. Cancelaria imperială, după ce studiase propunerile care-i fuseseră remise cu trei săptămâni înainte spre studiu, înapoia acum comitetului central sus-menţionatele documente şi arăta că nu era în măsură să comunice pentru moment exprimarea vreunei opinii a binevoitorului suveran, dar considera de dorit ca în acest punct să se permită opiniei publice să-şi contureze un punct de vedere în legătură cu respectivele sugestii. Ministerul Cezaro-Crăiesc pentru Culte şi Educaţie comunica, cu referire la petiţia numărul cutare, că nu era în măsură să recomande promovarea specială a sistemului de stenografie Öhl; asociaţia „Litere-în-trăsături-bine-definite" pentru sprijinirea sănătăţii mentale publice îşi anunţa constituirea şi solicita o subvenţie.

Se continua în felul acesta. Ulrich împinse la o parte pachetul cu ştiri din lumea reală şi rămase un timp pe gânduri. Deodată se ridică, ceru să-i fie aduse pălăria şi paltonul şi anunţă că va fi îndărăt acasă într-o oră, o oră şi jumătate. Opri o trăsură şi se reîntoarse la Clarisse.

Se făcuse întuneric, din casă cădea în stradă lumina de la o singură fereastră, urmele paşilor îngheţaseră în zăpadă, în care ţi se împiedicau propriii paşi, poarta era încuiată, iar vizitatorul de acum nu era aşteptat, astfel că strigătele, bătăile în uşă, bătutul din palme rămaseră mult timp fără ecou. Când Ulrich se află în sfârşit în cameră, i se păru că nu mai era încăperea pe care o părăsise adineaori, ci o lume străină, uimită, cuprinzând o masă aşternută pentru o cină simplă pe care să şi-o împărtăşească două fiinţe, scaune, pe care, pe fiecare, era câte ceva care se instalase acolo ca acasă şi pereţi care păreau să se deschidă în faţa intrusului doar după o oarecare rezistenţă.

Clarisse purta un halat simplu de lână şi râdea. Walter, care-i dăduse drumul să intre vizitatorului întârziat, clipea acum des şi era preocupat să pună la loc în sertarul mesei cheia de la intrarea principală. Ulrich spuse fără ocolişuri:

— M-am întors pentru că i-am rămas dator cu un răspuns Clarissei.

Reluă firul discuţiei din punctul unde fuseseră întreruptă de sosirea lui Walter. După o vreme, camera, casa, sentimentul timpului dispăruseră toate şi cuvintele pe care le spunea el pluteau undeva, pe deasupra spaţiului albăstrui, prinse într-o plasă de stele. Ulrich dezvolta acum programul după care ar fi urmat să fie trăită istoria ideilor în locul istoriei universale. Deosebirea, spuse el întâi, ar fi constat la început mai puţin în ceea ce s-ar fi întâmplat, cât în înţelesul care li se dădea întâmplărilor, în intenţia care li se recunoştea, în sistemul în care era cuprinsă fiecare din întâmplări, luată în parte. Sistemul actual este cel al realităţii şi seamănă cu o piesă de teatru proastă. Nu se vorbeşte degeaba despre „marele teatru al lumii", căci în viaţă apar mereu aceleaşi roluri, complicaţii, subiecte. Oamenii iubesc pentru că există iubirea şi o fac în felul în care se face iubirea; omul e mândru precum indianul, spaniolul, fecioara sau leul; omul săvârşeşte chiar asasinate în nouăzeci dintr-o sută de cazuri numai pentru că un asemenea gest este socotit tragic şi superb. Mai mult, politicienii de succes, care dau formă realităţii, au, cu câteva excepţii notabile, foarte multe în comun cu literatorii care scriu piesele cu succes la public; evenimentele vioaie pe care le creează ei devin plictisitoare prin lipsă de spirit şi de noutate, şi tocmai de aceea ne aduc în starea de somnolenţă şi de pasivitate în care lăsăm să se petreacă orice schimbare. Astfel privită, istoria ia fiinţă din rutina ideilor şi din indiferenţa ideilor, iar realitatea se întrupează mai ales din faptul că nu se mai face nimic de dragul ideilor. Am putea rezuma spunând, arăta el, că ne pasă în mai mică măsură de ceea ce se întâmplă şi în prea mare măsură cui anume, unde şi când se întâmplă ceva, astfel că pentru noi nu prezintă importanţă spiritul evenimentelor, ci felul în care se succed, ca în trama unei piese de teatru, nu apariţia unor noi conţinuturi de viaţă care să

devină accesibile, ci distribuţia conţinuturilor deja existente, adică întocmai cum se apreciază deosebirea dintre o piesă de teatru bună şi una doar de succes. Rezultă că se recomandă contrariul, şi anume că trebuie întâi să renunţăm la atitudinea de a dori cu nesaţ experienţa personală. Acestea ar trebui considerate mai puţin ca fiind personale şi importante, ci mai degrabă ca fiind de ordin general şi abstract sau ca fiind atât de independente de persoana proprie, ca şi cum ar fi ceva pictat sau cântat. N-ar trebui să le dăm acea întorsătură către noi înşine, ci ar trebui lăsate să se îndrepte în sus sau înspre exterior. Iar dacă această soluţie ar fi valabilă pe plan personal, ar trebui să întreprindem ceva şi pe plan colectiv, ce anume Ulrich n-ar fi putut descrie prea bine, dar ceva care, spunea el, ar semăna cu tescuirea strugurilor, depozitarea vinului, cu maturizarea în densitate a sucurilor intelectuale, fără de care individul, firește, n-ar fi putut să se simtă decât neputincios şi părăsit în voia propriilor lui resurse. În vreme ce vorbea, îşi aminti de clipa în care-i spusese Diotimei că realitatea ar fi trebuit abolită.

Se înţelege de la sine că Walter începu prin a declara că toate constituiau o aserţiune cât se poate de banală. Ca şi cum întreaga lume, literatura, arta, ştiinţa, religia n-ar fi fost oricum o „tescuire şi o depozitare în pivniţă"! Ca şi cum vreun om cu adevărat cultivat ar fi contestat valoarea ideilor sau n-ar fi respectat spiritul, frumuseţea şi binele! Ca şi cum educaţia şi cultura ar fi fost altceva decât o iniţiere într-un sistem spiritual!

Ulrich îşi clarifică spusele, subliniind că educaţia şi cultura constituiau doar o iniţiere în ceea ce se întâmpla să fie actual şi prevalent la un moment dat, fiind create la întâmplare, de unde decurge că pentru a dobândi intelectualitate şi spiritualitate, în primul rând era necesar să fii convins că până atunci nu deţineai nici una, nici alta! El numea atare atitudine ca fiind deschisă, poetic creatoare şi moral experimentală pe o scară largă.

Acum Walter declară că el considera afirmaţia ca imposibilă.

— Ce atractiv prezinţi tu lucrurile, spuse el, ca şi cum în primul rând am mai avea opţiunea fie să trăim ideile, fie să

ne trăim viaţa! Dar poate cunoşti vorba poetului, „Nu sunt o carte prea subtil elaborată, sunt doar un om contradictoriu"? De ce nu te încumeţi un pas mai departe? De ce nu ceri ca de dragul ideilor noastre să ne abolim pântecele? Eu însă îţi răspund: „Omul este făurit din acelaşi lut!". Faptul că ne întindem şi ne tragem îndărăt braţul, că nu ştim dacă ne vom întoarce spre dreapta sau spre stânga, că suntem alcătuiţi din obişnuinţe, prejudecăţi şi din ţărână, şi cu toate acestea ne continuăm drumul după puterile noastre; tocmai toate laolaltă fac oameni din noi! Ajunge ca lucrul pe care îl spui să fie măsurat, cât de cât, cu realitatea, iar atunci totul se dovedeşte a fi, în cel mai bun caz, literatură!

Ulrich se declară de acord:

— Dacă accepţi să includ aici toate celelalte arte, doctrinele despre arta de a trăi, religiile şi aşa mai departe, voi afirma ceva asemănător, şi anume că existenţa noastră ar trebui să constea exclusiv din literatură!

— Da? Tu spui că bunătatea Mântuitorului sau viaţa lui Napoleon ar fi literatură? strigă Walter.

Dar de îndată îi veni o idee mai bună, se întoarse spre prietenul său cu aplombul pe care ţi-l conferă conştiinţa faptului că deţii un atu şi spuse:

— Tu te înscrii printre cei care consideră că înţelesul legumelor proaspete constă în faptul de a deveni cutii de conserve cu legume!

— Ai, desigur, dreptate. Ai putea să mai spui şi că eu aş fi dintre cei care nu vor să-şi gătească mâncarea decât cu sare, recunoscu Ulrich calm. Acum nu mai era dispus să continue discuţia.

Însă în acest punct se amestecă şi Clarisse, întorcându-se către Walter.

— Nu ştiu de ce-l contrazici! Nu spuneai de fiecare dată când ni se întâmpla ceva special: ar trebui să reprezentăm această scenă în faţa unui public, ca să vadă şi ceilalţi şi să înţeleagă! La drept vorbind, aşa ceva ar trebui pus pe note! se îndreptă ea, aprobatoare, spre Ulrich. Ar trebui să ne cântăm pe noi înşine!

Se ridică în picioare şi pătrunse în interiorul cercului mic pe care-l formau scaunele aşezate laolaltă. Postura ei, felul

cum își ținea trupul în clipa aceea, era o întruchipare puțin cam stângace a dorințelor ei, ca și cum ar fi fost pe punctul să danseze; Ulrich, care era sensibil la asemenea exhibare lipsită de gust a emoțiilor, își aminti în clipa aceea că cei mai mulți dintre oameni sau, ca să spunem lucrurilor pe nume, oamenii mediocri, ale căror minți erau stimulate, fără a putea crea ceva, nutreau dorința aceasta de a se da în spectacol, de a interpreta propriul lor rol. Sunt de fapt tocmai cei cărora li se întâmplă atât de ușor „ceva de nedescris", cu adevărat o deviză pentru ei și constituind fondul cețos, pe care apare nelămurit, proiectat supradimensionat ceea ce ei exprimă, astfel că nu ajung niciodată să recunoască adevărata lor valoare. Pentru a pune capăt discuției, spuse:

— Nu e ceea ce am vrut să spun; dar Clarisse are dreptate: teatrul dovedește că există stări de experiență personală care pot fi făcute să slujească unui scop impersonal, unui complex de înțelesuri și imagini transcendente față de persoana care le experimentează.

— Îl înțeleg pe Ulrich foarte bine! interveni Clarisse din nou. Nu-mi amintesc ca vreun fapt să-mi fi făcut o bucurie deosebită numai pentru că mi s-a întâmplat mie personal; important era că s-a întâmplat! Muzica, de exemplu, nu vrei s-o „ai", se întoarse acum spre soțul ei, nu te face cu nimic mai fericit decât prin faptul că există. Ne resorbim experiențele și concomitent le extindem dincolo de noi, am vrea să ajungem la noi înșine, dar nu cu meschinărie!

Walter își strângea tâmplele între palme; de dragul Clarissei însă încercă să formuleze un argument suplimentar. Se străduia să-și lase cuvintele să-i izvorască de pe buze ca o rază liniștită și rece.

— Dacă tu plasezi valoarea unei atitudini doar în iradierea unei energii spirituale, se îndreptă el acum spre Ulrich, aș vrea să te întreb: așa ceva ar fi posibil doar într-o viață care să nu aibă nici un alt țel decât generarea energiei și forței intelectuale?

— Este viața la care susțin că aspiră toate societățile existente! îi răspunse acesta.

— Într-o astfel de stare, oamenii ar trăi deci potrivit cu marile sentimente și idei, în conformitate cu sistemele

filosofice şi cu romanele? continuă Walter. Te întreb, atunci: ar trăi ei în aşa fel încât să creeze mari filosofii şi o mare poezie sau în aşa fel încât viaţa lor să fie de-a dreptul filosofie şi poezie în trup şi în suflet? Nu mă îndoiesc deloc că ştiu ce-ai să-mi răspunzi, căci prima alternativă n-ar fi nimic altceva decât ceea ce se înţelege astăzi sub denumirea de stat civilizat; dar întrucât tu te gândeşti la cea de a doua alternativă, treci complet cu vederea că acolo filosofia şi poezia ar fi cu totul superflue. Ca să nu mai vorbim de faptul că nimeni nu e în stare să-şi închipuie viaţa trăită după modelul artei sau oricum ai vrea să-i spui; ceea ce nu reprezintă tocmai sfârşitul artei?

Termină astfel jucându-şi atuul cu emfază, ca s-o impresioneze pe Clarisse.

Avu într-adevăr efect. Până şi lui Ulrich îi trebui timp să compună un răspuns. Însă apoi râse şi întrebă:

— Tu nu ştii că orice viaţă desăvârşită ar însemna sfârşitul artei? Mi se pare că tu însuţi eşti pe cale de a termina cu arta de dragul desăvârşirii propriei tale vieţi?

Nu vorbise cu răutate, dar Clarisse deveni brusc atentă.

Ulrich continuă:

— Fiecare carte cu adevărat mare respiră acest spirit, cel care e plin de iubire faţă de soarta oamenilor însinguraţi, pentru că ei nu suportă formele cu care societatea vrea să-i constrângă. Faptul îi constrânge să ia decizii care nu se lasă decise; nu mai rămâne decât posibilitatea de a reproduce ceea ce înseamnă viaţa lor. Extrage înţelesul din toate poeziile şi vei obţine o negare, nu totală, desigur, dar o serie nesfârşită de exemple individuale care se bazează pe experienţă şi neagă toate regulile, principiile şi normele valabile pe care se întemeiază societatea; aceeaşi societate care ţine atât de mult la aceste opere poetice! În cele din urmă un poem cu întreaga lui taină ia înţelesul lumii, aşa cum este legat de mii de cuvinte obişnuite şi atârnă de ele, îi taie orice legături şi-l preschimbă într-un balon care-şi ia zborul undeva departe. Dacă, aşa cum se obişnuieşte, numeşti această stare frumuseţe, atunci frumuseţea ar trebui să fie o răsturnare nespus de violentă şi mai feroce decât a fost vreodată vreo revoluţie politică!

Walter se făcuse atât de livid încât i se decoloraseră până şi buzele. Concepţia despre artă ca negare a vieţii, ca fiind ceva în contradicţie cu viaţa, era un lucru pe care îl detesta. Din punctul lui de vedere, aceasta însemna boemă, rămăşiţa unei dorinţe învechite de a irita lumea „convenţională". Remarcase ironia afirmaţiei că într-o lume desăvârşită arta nu mai putea exista, pentru că acolo ea ar fi fost superfluă; încă nu auzise întrebarea neverbalizată din cuvintele prietenului său. Căci Ulrich însuşi îşi dădea limpede seama cât era de unilateral ceea ce spusese el. Ar fi putut susţine la fel de bine contrariul când afirmase că arta ar fi o negare, căci arta este iubire ; întrucât, iubind, înfrumuseţează şi poate că nu există în întreaga lume nici un alt mijloc de a face un lucru sau o fiinţă frumoase decât iubindu-le. Doar pentru că iubirea noastră este făcută, cum s-ar spune, din fragmente, frumuseţea constă din intensificări şi contraste. Nu există decât oceanul iubirii în care conceptul de perfecţiune, care a încetat să fie susceptibilă de intensificare, se contopeşte cu conceptul de frumuseţe, care se întemeiază pe putinţa de intensificare! Încă o dată gândurile lui Ulrich ajunseseră până la fruntariile „împărăţiei cerurilor" şi se opriseră acolo fără voie. Între timp, Walter îşi adunase gândurile şi, după ce respinsese iniţial, ca fiind banală, propunerea prietenului său că oamenii ar fi trebuit să trăiască mai mult sau mai puţin aşa cum citeau, şi apoi ca fiind imposibil de realizat, se apucă acum să dovedească că ea ar fi fost vicioasă şi vulgară.

— Dacă ar exista vreun om, începu el pe acelaşi ton manierist, reţinut ca mai înainte, care să accepte propunerea ta ca fundament al vieţii proprii, ar trebui – ca să nu mai amintim de toate celelalte implicaţii imposibile – să accepte cam tot ceea ce porneşte de la o idee frumoasă; la drept vorbind, tot ceea ce cuprinde în sine posibilitatea ca atare. Ar însemna, firește, decadenţa universală, dar întrucât aspectul acesta îţi este probabil indiferent – sau poate că te gândeşti la acele dispoziţii vagi şi generale despre care n-ai dat amănunte – m-aş mulţumi să-ţi cer informaţii despre consecinţele de ordin personal. Mie mi se pare că n-ar fi cu putinţă altfel decât ca un asemenea om, în toate cazurile în care se

întâmplă să nu fie el însuşi poetul creator al vieţii sale, să se afle într-o situaţie inferioară faţă de cea a unui animal; dacă nu i-ar mai veni nici o idee, nici n-ar mai putea lua vreo decizie, ar rămâne pur şi simplu mare parte din viaţă pradă instinctelor, toanelor, pulsiunilor obişnuite care bântuie umanitatea, pe scurt, ar rămâne pradă elementelor total impersonale care intră în componenţa unei fiinţe omeneşti şi, atâta vreme cât ar dura obstrucţia aceasta a sistemului său superior de conducere, ar lăsa să se întâmple cu el ceea ce, ca să zicem aşa, s-ar întâmpla să se întâmple cu el!?

— Ar trebui atunci să refuze să mai facă ceva! răspunse Clarisse în locul lui Ulrich. Acesta este pasivismul activ de care ar trebui să fim capabili în anumite împrejurări!

Walter nu izbuti să se recompună şi să-şi ridice ochii spre ea. Capacităţii de a refuza îi revenea, incontestabil, un rol important în relaţiile dintre ei; Clarisse, de exemplu, în cămaşa lungă de noapte, acoperindu-şi picioarele, asemenea unui înger miniatural, sărind în picioare în pat şi declamând cu dinţii strălucitori o improvizaţie în maniera lui Nietzsche. „Ca un fir de plumb îmi arunc eu întrebarea în sufletul tău! Tu îţi doreşti copil şi căsnicie, dar eu te întreb: eşti bărbatul care să-şi dorească un copil?! Eşti tu stăpân peste virtuţile tale? Sau vorbesc în tine animalul şi necesităţile josnice, fireşti...!?"; în semiîntunericul dormitorului fusese o scenă dureroasă, în vreme ce Walter se străduise zadarnic să o facă să se întindă între perne, iar acum avea să mai dispună pentru viitor de o nouă formulă: pasivismul activ, de care să poţi fi capabil în anumite împrejurări. Sugera chiar opiniile omului fără însuşiri; ajunsese să-i facă lui confidenţe? El era cel care o încuraja în excentricităţile ei? Întrebările acestea se zvârcoleau ca nişte viermi în pieptul lui Walter, încât aproape că i se făcu rău. Era acum cenuşiu la faţă şi de pe chipul său pierise orice încordare, astfel încât faţa i se ridase fără vlagă.

Ulrich observă şi-l întrebă îngrijorat dacă nu se simţea bine.

Cu efort, Walter îi răspunse că nu avea nimic şi adăugă surâzând forţat că Ulrich putea să continue liniştit să debiteze prostii.

— Ei bine, admise Ulrich indulgent, la urma urmei nu greşeşti prea tare. Dar prea des suntem toleranţi faţă de acţiunile care ne dăunează nouă înşine, dacă adversarul nostru le înfăptuieşte într-un mod elegant; valoarea performanţei intră în concurenţă cu valoarea daunelor pe care ni le produce. De asemenea, adeseori avem câte o idee conform căreia acţionăm un timp, dar curând îi iau locul obişnuinţa, inerţia, egoismul, perfidia, pentru că nu se poate altfel. Aşadar, eu am descris o situaţie imposibil de finalizat, dar să recunoaştem: este vorba întru totul de situaţia existentă, în care trăim.

Walter se liniştise din nou.

— Dacă reversibilizăm adevărul, putem oricând afirma ceva pe cât de adevărat, pe atât de neadevărat, spuse el blând, fără să ascundă faptul că nu mai dorea continuarea controversei. Exact genul tău, susţii că ceva este imposibil, dar real.

Clarisse însă îşi freca acum nasul.

— Eu găsesc totuşi că e foarte important, spuse ea, faptul că în noi toţi există ceva imposibil. Asta explică multe. Ascultându-vă, aveam senzaţia că, dacă cineva ar putea să ne taie în două, toată viaţa noastră ar arăta poate ca un inel, un rotund care înconjoară, închide ceva.

Îşi scosese cu o clipă înainte verigheta din deget şi privea acum prin cercul ei spre peretele luminat de lampă din faţă.

— Vreau să spun, în centrul său nu se află nimic, şi totuşi acest fapt în sine pare atât de important. Nici chiar Ulrich nu poate să exprime această stare de fapt de la prima încercare, după cum ar trebui!

Astfel discuţia luă sfârşit, din nefericire făcându-l pe Walter să sufere.

85

Eforturile generalului Stumm de a face ordine în lumea intelectuală a civililor

Ulrich lipsise poate cu vreo oră mai mult decât anunţase la plecare şi când ajunse acasă i se anunţă că venise un ofiţer care-l aştepta de ceva vreme. Spre surprinderea lui, îl găsi sus pe generalul Stumm, care-l salută în vechiul spirit camaraderesc de pe vremea milităriei lor comune.

— Amice, îi strigă, ridicându-se când apăru Ulrich, trebuie să mă ierţi că te deranjez atât de târziu, dar n-am putut scăpa mai devreme de la serviciu şi stau deja de două ceasuri printre cărţile astea ale dumitale, ai o grămadă, ceva de speriat, pe cuvântul meu!

Reieşi, după un oarecare schimb de politeţuri, că Stumm fusese adus aici de o problemă urgentă. Se aşezase acum, ca un om de lume, picior peste picior, ceea ce, la statura lui, îl costa totuşi un mic efort, îşi întinse braţul cu mâna micuţă şi explică:

— Urgentă? Eu le spun totdeauna băieţilor când vin la mine cu câte o hârtie urgentă: urgent nu e nimic pe lume, decât drumul spre un anumit separeu. Dar, serios vorbind, problema care mă aduce acum la dumneata e nespus de importantă. Ţi-am mai spus că eu consider casa verişoarei dumitale ca un prilej deosebit pentru mine de a cunoaşte cele mai însemnate probleme civile din lume. În fond şi la urma urmei, aici e ceva care depăşeşte sfera militară şi pot să te încredinţez că îmi impune colosal de mult. Dar, pe de altă parte, nici noi, militarii, chiar dacă vom fi având părţile noastre slabe, nu suntem nici pe departe atât de proşti pe cât se crede în general. Sper că ai să-mi dai dreptate că atunci când facem ceva, procedăm cu temeinicie. Recunoşti, nu-i aşa? Întocmai cum m-am aşteptat din partea dumitale,

atunci pot să-ţi vorbesc foarte deschis şi să-ţi mărturisesc că mi se face ruşine de mintea noastră de militari. Ruşine, am spus! Eu sunt astăzi – alături de episcopul militar, poate – omul din armată care are cel mai mult de a face cu latura spirituală şi intelectuală. Dar, pot să-ţi spun, dacă ne uităm mai îndeaproape, mintea noastră militară, ageră precum este, se înfăţişează mai degrabă ca apelul de dimineaţă al trupei. Sper că mai ţii minte cum e apelul de dimineaţă? E ofiţerul de serviciu, nu-i aşa, dă raportul: sunt prezenţi atâţi oameni şi atâţi cai, atâţi oameni şi cai nu sunt, sunt bolnavi sau ceva, ulanul Leitomischl e absent la apel şi aşa mai departe. Dar de ce anume sunt atâţi oameni şi cai prezenţi sau bolnavi şi aşa mai departe nu se raportează. Este tocmai ceea ce ar trebui totdeauna să se ştie când ajungi să ai de a face cu o administraţie civilă. Vorbirea soldatului este succintă, simplă şi la obiect, dar eu merg deseori la şedinţe cu domnii din ministerele civile, iar aceştia mă întreabă la fiecare propunere: de ce e astfel şi se referă la consideraţii şi implicaţii de ordin superior. Aşa că eu – şi te rog să rămână între noi! – i-am propus şefului meu, Excelenţa Sa generalul Frost von Aufbruch sau, mai bine zis, aş dori să constituie o surpriză pentru el, să mă folosesc de prilejul vizitelor la vara dumitale ca să pătrund mai bine toate consideraţiile şi implicaţiile acestea de ordin superior, să înţeleg cum se prezintă lucrurile şi, ca să zic aşa, fără să mă laud, să le atrag şi să le folosesc pentru câştigul minţii noastre militare. La urma urmei, noi avem în armată doctori, veterinari, farmacişti, preoţi, procurori, intendenţi, ingineri şi capelmaiştri; dar ne lipseşte încă un centru de coordonare cu raţiunea civilă.

Ulrich remarcă abia acum că Stumm von Bordwehr adusese cu el o mapă de serviciu; era sprijinită de piciorul mesei, una din acele serviete din piele de viţel care se poartă pe umăr, cu curele solide, şi care slujesc la transportul documentelor prin încăpătoarele clădiri ale ministerelor, de la un departament la altul şi pe străzi. Era evident că generalul venise însoţit de o ordonanţă care-l aştepta jos şi pe care Ulrich nu o observase, căci Stumm făcu un efort ridicându-şi geanta grea pe genunchi, apoi desferecă mica încuietoare de

oțel care arăta impresionant de asemănător cu o mașinărie de război.

— N-am stat cu mâinile în sân de când particip la inițiativa voastră, surâse el în vreme ce tunica lui palid-albăstruie i se întindea peste nasturii auriți când își încovoia trupul, dar, înțelegi, există lucruri la care eu nu mă prea pricep.

Extrase din porthart un teanc considerabil de hârtii acoperite cu inscripții și diagrame stranii.

— Am stat odată de vorbă mai pe îndelete cu vara dumitale pe această temă, explică el, și ea ar vrea, după cum e de la sine înțeles, ca din eforturile ei de a înălța un monument preamilostivului nostru suveran să se ivească o idee, care să fie cea mai importantă dintre toate ideile care circulă astăzi ; dar eu mi-am dat seama de acum, oricât de mult trebuie să-i admir pe toți invitații ei, că țelul acesta va fi anevoie de îndeplinit. Spune unul ceva, celălalt susține contrariul – n-ai băgat și dumneata de seamă ? – dar mie personal mi se pare a fi mult mai grav : mintea civilă creează impresia că seamănă cu un mâncău-pe-degeaba, cum se spune despre cai. Mai ții minte ? Poți să-l hrănești cu o porție dublă de furaje, nu se îngrașă nicidecum ! Sau, se corectă el față de un gest de obiecție al gazdei sale, din partea mea poți să spui că se face mai gros pe zi ce trece, dar oasele nu i se dezvoltă deloc, iar pielea rămâne lipsită de luciu, doar cât i se umflă burta cu iarbă. Așa că, înțelegi, problema mă interesează și mi-am pus în gând să mă ocup de ea, să văd de ce nu se poate face ordine aici.

Surâzând, Stumm îi întinse fostului său locotenent primul dintre documentele extrase din porthart.

— Lumea nu are decât să spună ce dorește pe socoteala noastră, explică el, dar noi, militarii, am fost dintotdeauna campionii lucrului ordonat. Uite, aici sunt consemnate ideile principale, așa cum le-am înțeles eu participând la întrunirile de la vara dumitale. Ai să vezi, când îi întrebi pe fiecare în parte între patru ochi, unul după altul îți va spune că altceva ar constitui o prioritate.

Ulrich cercetă uimit documentul. Era întocmit după modelul unui registru, al unui act de înregistrare militar, împărțit prin linii orizontale și verticale în casete și poziții

consemnate prin termeni care păreau să contravină într-un fel unei asemenea întrebuinţări, căci citea scrise acolo cu o frumoasă caligrafie militărească numele Iisus Hristos, Buddha, Gautama sau Siddharta; Lao Zi; Luther, Martin; Goethe, Wolfgang; Ganghofer, Ludwig; Chamberlain şi multe altele, care, era limpede, aveau continuare pe altă filă; precum şi, pe o a doua coloană, cuvintele Creştinism, Imperialism, Secolul comunicaţiilor şi aşa mai departe, cărora li se adăugau pe alte coloane alte înşiruiri.

— Aş putea să mă refer la un extras din registrul cadastral al culturii moderne, explică Stumm, căci l-am extins şi cuprinde acum denumirea ideilor şi numele celor care au lansat ideile care ne-au impulsionat în aceşti ultimi douăzeci şi cinci de ani. Nici nu aş fi bănuit la ce muncă m-am angajat!

Cum Ulrich vru să afle cum reuşise el să întocmească acest inventar, îi explică bucuros procedeul în conformitate cu sistemul său.

— Am avut nevoie de un căpitan, doi locotenenţi şi cinci subofiţeri ca să-l alcătuiesc într-un timp atât de scurt! Dacă mi s-ar fi dat permisiunea să fim cât am fi vrut noi de moderni, ar fi trebuit să trimitem chestionarul la toate regimentele, „Cine socotiţi că este cel mai mare om?“, aşa cum se fac sondajele astăzi în ziare, astfel încât, odată cu ordinul, să raportăm în cifre şi procente părerile exprimate; dar în armată aşa ceva nu este posibil, pentru că, firește, nici o unitate nu are permisiunea să răspundă altceva decât „Maiestatea Sa Împăratul“. Pe urmă m-am gândit să stabilesc care dintre cărţi sunt cele mai citite şi se bucură de cele mai mari ediţii, dar a rezultat de îndată că, în afară de Biblie, în discuţie este broşura aceea editată de Poştă de Anul Nou, cu noile tarife şi glumele vechi, pe care o primeşte orice om când îi dă factorului bacşişul de sărbători, ceea ce din nou ne-a atras atenţia cât de complicată este mintea civililor, căci în general trec drept cele mai bune cărţi acelea care se potrivesc oricărui cititor sau cel puţin, cum mi s-a spus, un scriitor care scrie în limba noastră germană trebuie să aibă foarte mulţi cititori care gândesc similar pentru ca acesta să poată trece drept un om cu o înzestrare intelectuală ieşită din comun. Aşa că n-am putut să mergem nici pe calea aceasta,

şi cum s-a procedat în cele din urmă nici n-aş putea să-ţi spun în clipa de faţă ; a fost o idee pe care-a avut-o caporalul Hirsch, în colaborare cu locotenentul Melichar, dar uite că am reuşit.

Generalul Stumm dădu la o parte documentul respectiv şi cu expresia elocventă a celui care cunoscuse multe dezamăgiri, luă în mână un altul. După ce trecu în revistă stocul de idei central-europene, nu numai că ajunse să constate, spre regretul său, că acel stoc nu consta din nimic altceva decât din contradicţii, ci descoperi, cu uimire, că la o investigaţie mai atentă acele contradicţii se contopeau.

— Cu faptul că fiecare dintre celebrităţile de la vara dumitale îmi spune altceva când o rog să mă lumineze m-am obişnuit deja, zise el ; dar că, după ce am stat de vorbă mai mult cu ei, începe să mi se pară că toţi ar ajunge să spună acelaşi lucru, iată ce nu pot deloc să pricep şi mă gândesc că poate doar mintea mea de militar n-ajunge să facă faţă unei asemenea încercări !

Ceea ce îl îngrijora pe generalul Stumm nu era deloc o bagatelă şi poate că, la drept vorbind, n-ar fi trebuit lăsată doar în seama Ministerului de Război, deşi s-ar fi putut demonstra că e o problemă strâns legată de război. Epocii contemporane i s-a dăruit un mare număr de idei grandioase şi, odată cu fiecare idee, printr-o bunăvoinţă specială a sorţii, s-a adăugat îndată şi o contraidee, astfel că acum individualismul şi colectivismul, naţionalismul şi internaţionalismul, socialismul şi capitalismul, imperialismul şi pacifismul, raţionalismul şi superstiţia fac casă bună împreună ; li se mai adaugă rudimentele neutilizate ale altor perechi contrarii, de aceeaşi sau de o mai mică valoare actuală. Pare un lucru la fel de firesc ca succesiunea dintre zi şi noapte, cald şi rece, dragoste şi ură, precum şi ca faptul că fiecărui muşchi tensor din corpul omenesc îi corespunde muşchiul extensor, iar generalul Stumm n-ar fi ajuns câtuşi de puţin, cum n-ar fi ajuns nimeni altcineva, să sesizeze latura insolită a situaţiei dacă ambiţia lui n-ar fi plonjat în acea aventură ca urmare a iubirii pe care o nutrea pentru Diotima. Căci dragostea nu se mulţumeşte cu faptul că unitatea naturii se bazează pe

contrarii, ci în aspiraţiile ei către o atmosferă tandră cere o unitate fără contradicţii; astfel că generalul se străduise prin toate mijloacele posibile să instituie o asemenea unitate.

— Am aici, îi informă el pe Ulrich, prezentându-i în acelaşi timp documentele corespunzătoare, un catalog al ideilor-amiral, ca să spunem aşa, pe care l-am întocmit şi care conţine toate numele celor care în ultima vreme au condus marile corpuri de armată ale ideilor la victorie; pagina cealaltă de aici este un *ordre de bataille*; cea de aici e un plan strategic; iar aici e o încercare de a stabili depozitele şi bazele de instrucţie de la care se pun în mişcare trupele de întărire a ideilor. Dar ai să remarci, bineînţeles – am şi subliniat lucrul acesta clar în desene –, dacă ai să urmăreşti unul din grupurile de idei care se află acum în acţiune, că-şi iau întăririle de trupe de luptă şi de material de război intelectual nu numai de la propriile depozite, ci şi de la cele ale adversarului; ai să vezi că schimbă constant frontul şi că deodată, fără motiv, întorc, cum se spune, armele şi luptă împotriva propriilor linii de comunicaţii; ai să vezi, pe de altă parte, că ideile trec continuu peste linii, încoace şi încolo, înainte şi îndărăt, aşa că ai să le găseşti când în una, când în alta dintre liniile de bătaie; într-un cuvânt, nu poţi să alcătuieşti nici un plan cumsecade de comunicaţii, nici vreo linie de demarcaţie, nici altceva, iar totul e, dacă-mi dai voie s-o spun – ceea ce, pe de altă parte, nici mie însumi nu-mi vine să cred! – ceva care, cum ar spune la noi orice grad superior, e o adevărată adunătură!

Stumm lăsă să alunece câteva duzini de foi de hârtie deodată în mâna lui Ulrich. Erau acoperite cu planuri strategice, linii ferate, reţele de drumuri, schiţe de bătaie a tirului, indicative ale unităţilor militare, cartiere generale, cercuri, dreptunghiuri, spaţii haşurate: ca în planul de campanie al unui stat-major, linii roşii, verzi, galbene, albastre, intersectându-se şi împletindu-se, steguleţe de cele mai diferite feluri şi semnificaţii, aşa cum un an mai târziu aveau să devină atât de populare.

— Toate n-ajută la nimic! oftă Stumm. Am schimbat metoda de prezentare şi am încercat să tratez chestiunile din punct de vedere militar-geografic în loc să le tratez strategic,

în speranţa că în felul acesta aveam să câştig cel puţin un teatru de operaţii bine definit, deşi nici aşa n-am înregistrat nici un succes. Priveşte aici, la încercările de reprezentare orografice şi hidrografice!

Ulrich văzu marcajele unor piscuri alpine, de unde se formau masive muntoase, răsfirându-se şi regrupându-se apoi, izvoare, reţele de cursuri de apă şi lacuri.

— Am încercat, spunea generalul cu o expresie de iritare şi chiar de panică licărind în ochii săi vioi, în cele mai diferite feluri să reduc totul la o reprezentare unitară; dar ştii cum e?! Ca atunci când mergi cu trenul, la clasa a doua, prin Galiţia şi te umpli de păduchi! E cea mai scârboasă senzaţie de neputinţă pe care am simţit-o vreodată. Când petreci mai multă vreme printre idei, începe să te cuprindă o mâncărime pe tot corpul şi nu mai ai linişte nici dacă te scarpini până la sânge!

Ulrich nu-şi putu stăpâni râsul la descrierea atât de realistă. Dar generalul îl imploră:

— Nu, nu râde! Atunci, ce mi-am spus: ai ajuns un civil de seamă, în situaţia dumitale înţelegi astfel de lucruri, dar ai să mă înţelegi şi pe mine. Am venit la dumneata să mă ajuţi. Am mult prea mult respect pentru lumea intelectuală şi spirituală ca să cred că eu aş avea dreptate!

— Acorzi prea multă importanţă activităţii intelectuale, domnule colonel, încercă Ulrich să îl consoleze.

Spusese fără să vrea „colonel" şi se scuză acum:

— M-ai făcut să mă întorc cu atâta plăcere în trecut, generale Stumm, pe vremea când îmi comandai să ne retragem la cazino, să filosofăm puţin împreună. Dar îţi repet, nu trebuie să dăm atâta importanţă gândirii pe cât văd că îi dai dumneata.

— Să n-o luăm în serios? gemu Stumm. Dar eu nu pot să trăiesc dacă nu e ordine desăvârşită în mintea mea! Nu înţelegi? Mă trec fiorii când îmi amintesc cât de multă vreme am trăit doar între poligoanele de exerciţii şi cazărmi, printre glumele cazone şi toate aventurile galante!

Se aşezară la masă; Ulrich era impresionat de ideile infantile pe care generalul încerca să le aplice cu un curaj atât de viril şi de tinereţea sa inepuizabilă, pe care o datora anilor petrecuţi în micile garnizoane de provincie. Îl invită pe acest

camarad din anii acum trecuți să-i țină companie la masa de seară, dar generalul trăia mai departe în atât de mare măsură sub impresia dorinței sale de a pătrunde tainele vieții lui Ulrich, încât i se citea pe față concentrarea cu care lua acum în furculiță fiecare bucată de cârnat.

— Vara dumitale, spuse el ridicând paharul cu vin, este femeia cea mai admirabilă din câte cunosc. Se spune pe bună dreptate că este o a doua Diotima, eu n-am mai întâlnit până acum ceva atât de minunat. Știi, nevasta mea – nu o cunoști, nu pot să mă plâng câtuși de puțin, avem și copii; dar o femeie ca Diotima, ei bine, este cu totul altceva! Uneori, la câte o recepție, mă țin în spatele ei: o prezență feminină de-a dreptul impresionantă! În vremea asta, în fața mea, ea discută cu câte un civil celebru într-un limbaj atât de cultivat și de ales că-mi vine să-mi iau notițe! Secretarul de stat cu care e măritată habar n-are ce comoară are în casă. Îți cer iertare dacă Tuzzi ți-e în vreun fel simpatic, dar eu personal nu pot să-l sufăr! Se furișează pe ici, pe colo, și tot surâde, ca și cum ar cunoaște cine știe ce secrete și n-ar vrea să ni le împărtășească. Dar pe mine nu poate el să mă îmbrobodească; oricât respect aș avea pentru civili, funcționarii din guvern pentru mine sunt pe ultimul loc; nu-s altceva decât un fel de armată de civili, care se ceartă cu noi pentru orice ocazie de a se evidenția, dându-și aere și mimând o politețe scandaloasă, ca de pisică ce s-a cocoțat într-un copac și se uită în jos la un câine. Uite-l pe doctorul Arnheim, de exemplu, el e de cu totul alt calibru, flecărea Stumm mai departe; o fi și el încrezut, dar nu ar avea cine să-i conteste superioritatea.

S-ar fi părut că golise paharele prea repede unul după celălalt, după atâta vorbă lungă, căci se încălzise și adoptase un aer confidențial.

— Nu știu cum se prezintă lucrurile, continuă, probabil că eu nu înțeleg, pentru că în zilele noastre începi să-ți dai seama că ai ajuns să ai un intelect mai complicat, dar cu toate că eu însumi o admir pe vara dumitale atât de mult, ca și când – ce mai, îți spun drept, ca și cum mi s-ar pune ceva în gât și nu pot să-nghit! –, totuși pentru mine e parcă o ușurare că ea e îndrăgostită de Arnheim.

— Ce tot spui? Eşti sigur că e ceva între ei?

Ulrich întrebase poate cu prea multă vivacitate, deşi la urma urmelor chestiunea n-avea de ce să-l privească îndeaproape; Stumm se holbă la el suspicios, cu ochi miopi, acum şi mai tulburi de emoţie, şi-şi aşează *pince-nez*-ul.

— N-am spus că el ar fi avut-o, răspunse fără ocolişuri, soldăţeşte; îşi scoase ochelarii de pe nas şi continuă, de data aceasta nesoldăţeşte: de altfel, nici n-aş avea nimic împotrivă; naiba să mă ia, ţi-am spus că în lumea bună ajungi să ai o minte aşa, mai complicată; eu nu sunt, poţi să fii sigur, vreun pervertit, dar când stau să-mi imaginez drăgălăşenia pe care Diotima ar putea să i-o dăruiască acestui individ, simt un fel de tandreţe pentru el şi viceversa, îmi vine să-mi închipui că o sărut eu pe Diotima când mă gândesc cum o sărută el.

— Adică el o sărută?

— De unde vrei să ştiu, eu nu-i spionez ca să văd ce fac. Mă gândeam, dacă ar săruta-o. Am ajuns să nu mă mai înţeleg nici eu singur. De altfel, odată am văzut cum el o apucă de mână, când credeau că nu-i vede nimeni, şi-au stat o vreme aşa de liniştiţi ca atunci când se dă comanda: „Toată lumea în genunchi pentru rugăciune, chipiul jos!" şi apoi ea l-a rugat ceva, cu vocea mică de tot, iar el i-a răspuns, şi eu le-am ţinut minte spusele, cuvânt cu cuvânt, tocmai pentru că e ceva atât de greu de priceput; adică ea a zis „Ah, dac-am găsi soluţia salvatoare!" şi el a răspuns: „Numai un gând curat, neîntinat, de iubire poate să ne aducă mântuirea!". După cum vezi, el înţelesese vorbele ei la modul personal, pentru că ea, desigur, se gândise la ideea mântuitoare de care este nevoie pentru marea acţiune...; de ce râzi? La urma urmei, n-ai decât să râzi, eu am avut dintotdeauna ciudăţeniile mele şi acum mi-am pus în cap să fac ceva s-o ajut! Trebuie să se poată; există atât de multe idei, una din ele până la urmă trebuie să fie ideea salvatoare, mântuitoare! Dar am nevoie să-mi dai o mână de ajutor!

— Domnule general, reluă Ulrich, nu pot decât să repet, prea iei lucrurile în serios. Dar pentru că e atât de important pentru dumneata, am să mă străduiesc să-ţi explic pe cât pot eu mai bine cum gândeşte un civil.

Își aprinseră țigările și el începu:

— În primul rând, ești pe un drum greșit, domnule general; mintea și intelectul nu constituie vreun monopol al civililor, după cum ceea ce e trupesc nu ține de monopolul militarilor, așa cum crezi dumneata, ci lucrurile stau eventual viceversa! Căci lucrarea minții este o formă de ordine, și unde există mai multă ordine decât în viața militară? Toate gulerele au o înălțime de patru centimetri, numărul nasturilor e stabilit exact prin regulament, chiar și în nopțile cele mai bogate în vise paturile stau corect aliniate, șnur, pe lângă pereți! Desfășurarea unui escadron în linie de bătaie, alinierea unui regiment, poziția corectă a căpăstrului, toate acestea sunt deci bunuri intelectuale de o mare importanță, iar dacă nu, înseamnă că nu mai există bunuri, valori intelectuale de nici un fel!

— Palavre de spus altuia! mormăi generalul precaut, căci acum începea să intre la bănuieli dacă se mai putea încrede în urechile proprii sau în vinul pe care i-l oferise vechiul camarad.

— O iei prea repede, insistă Ulrich. Știința este posibilă numai acolo unde întâmplările sunt repetabile sau cel puțin controlabile; unde există mai multe lucruri care să se repete sau să fie controlate decât la militari? Un cub n-ar fi cub dacă la ora nouă n-ar mai fi la fel de rectangular ca la ora șapte. Legile orbitelor planetelor sunt un fel de balistică. N-am fi în măsură să ne facem o idee despre nici un lucru și n-am ajunge la nici o judecată logică dacă orice ar fi s-ar întâmpla numai o singură dată. Ceea ce ajunge să fie valabil și denumit trebuie să se repete, trebuie să existe în numeroase exemplare, iar dacă dumneata n-ai mai fi văzut niciodată până acum luna, ai crede că e o lanternă de buzunar; în treacăt fie spus, marea complicație pe care Dumnezeu o produce în seama științei constă în faptul că el însuși n-a fost văzut decât o singură dată, la crearea lumii, când nu se aflau încă la fața locului observatori cu pregătire științifică.

Lui Stumm von Bordwehr, de la vremea când urmase cursurile școlii de cadeți i se prescrisese prin regulament totul, începând cu forma chipiului până la condițiile în care

se putea căsători, iar el se simțea acum prea puțin înclinat să-și deschidă mintea în fața unor asemenea explicații.

— Prietene, răspunse el cu o expresie șireată, s-ar putea să fie așa, dar nu mă privește pe mine; faci o glumă bună când susții că noi, în milităria noastră, am fi inventat știința, dar eu nu vorbesc despre știință, ci, așa cum spune vara dumitale, despre suflet, iar când ea ajunge să vorbească despre suflet, îmi vine să arunc hainele de pe mine, atât de puțin se potrivește toată chestiunea în discuție cu uniforma!

— Dragul meu Stumm, continuă Ulrich fără să se lase impresionat de spusele celuilalt, foarte mulți îi reproșează științei că ar fi lipsită de suflet, prea tehnică, făcând ca toate lucrurile de care se atinge să pară fără suflet, automate; dar partea ciudată este că ei nu bagă de seamă că în tot ceea ce ține de sentiment domnește o regularitate mult mai urâcioasă decât tot ceea ce dirijează rațiunea! Când este un sentiment cu adevărat firesc și simplu? Când apariția lui este de așteptat la toți oamenii în aceleași condiții, cu o regularitate matematică! Cum li s-ar mai putea cere tuturor virtute, dacă o comportare virtuoasă nu s-ar putea repeta oricât de des?! Ți-aș mai putea da încă multe exemple de felul acesta, și dacă fugi din fața acestei regularități antipatice în cele mai întunecoase profunzimi ale ființei dumitale, unde-și au locul impulsurile cele mai imprevizibile, în acele hăuri vâscoase, animalice, care ne apără și nu ne lasă să ne evaporăm la lumina rațiunii, acolo ce-ai să găsești? Stimuli și trasee reflexe, cărările pe care le-au bătătorit obișnuințele și deprinderile, repetiții ale acelorași gesturi, fixații, inerții, serii, monotonie! Aici e uniforma, cazarma, regulamentul, dragul meu Stumm, iar sufletul civil se înrudește nemaipomenit de îndeaproape cu cel militar. S-ar putea spune că se agață de modelul acesta, pe care nici nu-l poate atinge, ori de câte ori e în stare s-o facă. Când îi este interzisă o asemenea deprindere, e ca un copil care a rămas singur și neajutorat, de capul lui. Ia, de exemplu, frumusețea unei femei; ceea ce te uimește și te copleșește la frumusețea pe care crezi că o vezi pentru prima dată în viață cunoșteai și căutai de mult în sinea dumitale, ai avut dintotdeauna o răsfrângere a ei în fața ochilor, care acum s-a intensificat la lumina zilei;

dimpotrivă, dacă e vorba cu adevărat de o dragoste la prima vedere, dacă e o frumusețe pe care n-ai mai văzut-o înainte, atunci pur și simplu nu mai știi ce să faci, de unde să începi; n-ai mai trecut niciodată prin așa ceva, nici nu știi ce nume să-i dai, n-ai nici un sentiment de răspuns în tine, ești doar buimăcit cum n-ai fost niciodată, orbit, într-un fel de stupoare, redus la o stare de idioție, care de-abia s-ar părea să mai aibă ceva în comun cu fericirea.

Generalul îl întrerupse cu vioiciune pe prietenul său. Până atunci îl ascultase cu aerul bine exersat pe care-l dobândești pe câmpul de manevră când trebuie să asculți dojenile și criticile superiorilor, cuvinte pe care la nevoie ar trebui să știi să le repeți, dar pe care nu ai voie să le pui cu adevărat la inimă, pentru că atunci ai putea la fel de bine s-o pornești spre casă călare pe un arici fără șa; acum însă Ulrich îl atinsese într-un punct simțitor și el strigă agitat:

— Spui un mare adevăr, descrii cât se poate de bine toată problema! Când cad în admirația profundă față de vara dumitale, totul se topește în mine până nu mai rămâne nimic. Iar când reușesc să mă concentrez, cu efort, să-mi vină și mie în sfârșit o idee cu care să-i pot fi de folos, se cască deodată în mine, exact așa, un gol cât se poate de neplăcut; să-i spui idioție poate că nu e cazul, dar sigur e ceva cu care se aseamănă. Dumneata crezi, așadar, dacă te-am înțeles bine, că și noi, militarii, gândim; că mintea civililor – că noi am fi modelul pentru ei, cu așa ceva sigur că n-am să fiu de acord, e doar așa, o glumă din partea dumitale! – dar că am avea, și noi, și ei, același fel de minte, de rațiune, la aceasta mă gândesc și eu uneori; ce trece dincolo de acest aspect, vrei să spui, așadar toate lucrurile pe care noi, militarii, le luăm ca fiind de-a dreptul potrivite pentru civili, cum ar fi sufletul, virtutea, tandrețea, sentimentul – Arnheim se pricepe să pălăvrăgească despre toate nemaipomenit de bine! –, dar tu vrei deci să spui că toate formează intelectul și mintea; toate considerațiile de ordin superior te fac să-ți vâjâie capul, te fac să ajungi ca un cretin, ceea ce se potrivește cât se poate de bine, dar până la urmă, vezi, mintea civililor e superioară și n-ai cum să negi,

desigur, iar atunci eu vin şi te întreb, cum se leagă toate, care-i sensul lor?

— Eu ţi-am spus încă dinainte, dar dumneata ai uitat; am spus în primul rând că mintea este la ea acasă la militari şi acum îţi spun, în al doilea rând: la civili este trupul.

— Dar ceea ce spui e o prostie, nu? obiectă Stumm bănuitor. Superioritatea fizică a militarilor constituie o dogmă în aceeaşi măsură precum convingerea că ofiţerii se află mai aproape de tron; chiar dacă Stumm nu se considerase niciodată un atlet, totuşi în clipa în care păreau să i se ivească îndoieli, răsări în el certitudinea că un pântece civil, de aceeaşi capacitate şi aceleaşi proporţii, trebuia în mod necesar să fie mai moale decât al lui.

— Nu e o prostie nici mai mare, nici mai mică decât toate celelalte, se apără Ulrich. Dar lasă-mă să termin. Vezi dumneata, să tot fie vreo sută de ani de când capetele cele mai luminate dintre civilii germani credeau că cetăţeanul, burghezul gânditor, poate să producă legile lumii de-a dreptul din mintea lui, stând la masa lui de scris, tot aşa cum poţi să demonstrezi teoremele triunghiurilor; gânditorul era pe vremea aceea un bărbat în pantaloni de stofă galbenă de nanchin, care-şi dădea părul la o parte de pe frunte cu mâna şi care nu ştia încă nici de lampa cu gaz, cu atât mai puţin de electricitate sau de fonograf. Aroganţa ne-a fost smulsă de atunci cu rădăcini cu tot; în suta aceasta de ani am ajuns să cunoaştem mult mai bine natura şi pe noi înşine şi toate cele, însă rezultatul este că tot ceea ce câştigăm în ordine, în amănunte şi în probleme individuale, pierdem în mare, în ce priveşte ansamblul, aşa că avem mereu mai multe feluri şi sisteme de ordine şi mereu mai puţină ordine ca atare.

— Ceea ce spui se potriveşte şi cu cercetările mele, confirmă Stumm.

— Numai că oamenii nu sunt atât de grăbiţi ca dumneata să pună totul într-un sistem de relaţii, continuă Ulrich. După toate eforturile dinainte, am ajuns într-o perioadă de regres. Gândeşte-te şi dumneata cum merg lucrurile astăzi: când un om important dă drumul unei idei în lume, ea este imediat înhăţată într-un proces de diviziune care constă din simpatii şi antipatii; întâi vin admiratorii şi sfâşie mari

hălci din ea, așa cum le convine lor mai bine și-și sfârtecă învățătorii așa cum vulpile sfârtecă un stârv, pe urmă adversarii îi atacă părțile slabe și curând de tot nu mai rămâne din nici un fel de realizare decât un stoc de aforisme de care se folosesc și prietenii, și dușmanii, cum le vine lor la îndemână. Urmarea este o ambiguitate generală. Nu există nici un *da* de care să nu atârne un *nu*. Poți să faci orice ai vrea să faci și găsești pe loc douăzeci de idei magnifice în favoarea faptei tale și, dacă vrei, douăzeci care să fie împotrivă. Aproape că îți vine să crezi că e ca în dragoste sau în ură sau cum e cu foamea, unde gusturile trebuie să fie diferite pentru ca fiecare să-și poată lua partea.

— Extraordinar! strigă Stumm, care fusese câștigat iarăși. Ceva de genul acesta i-am spus și eu Diotimei! Dar nu crezi că în toată dezordinea ar trebui să vedem justificarea militarilor și uite, mie cu toate acestea mi-e rușine că aș putea să cred așa ceva măcar o clipă!

— Te-aș sfătui, spuse Ulrich, să-i faci Diotimei o aluzie în sensul că Dumnezeu, din motive care ne sunt încă necunoscute, pare să pregătească o epocă a culturii fizice; căci singurul lucru care conferă ideilor o oarecare bază este trupul căruia ele îi aparțin, iar aici dumneata, ca ofițer, ai avea oricum un anumit avantaj.

Micul și durduliul general se trase îndărăt tresărind.

— Eu, în ce privește cultura fizică, nu sunt cu nimic mai frumos decât o piersică decojită, spuse el după o scurtă pauză, cu un fel de satisfacție amară. Trebuie să-ți mai spun, adăugă, că mă gândesc la Diotima la modul cel mai respectabil și că doresc să apar în fața ei doar astfel.

— Păcat, observă Ulrich, intențiile dumitale ar fi demne de un Napoleon, numai că n-ai să găsești secolul nimerit pentru ele!

Generalul primi această ironie cu demnitatea pe care i-o conferea gândul că suferea pentru doamna inimii sale și spuse, după o oarecare pauză de meditație:

— Îți mulțumesc, oricum, pentru sfaturile interesante pe care mi le-ai oferit.

86

Magnatul şi fuziunea dintre spirit şi economie. Toate drumurile către minte pornesc din suflet, dar nici unul nu duce îndărăt

La vremea aceea, când dragostea generalului făcea loc admiraţiei faţă de Diotima şi Arnheim, Arnheim ar fi trebuit de mult să fi luat hotărârea de a nu se reîntoarce. În schimb, el făcea acum pregătiri pentru o şedere îndelungată; îşi menţinu permanent rezervată camera pe care o ocupa la hotel şi viaţa sa agitată lăsa acum impresia că ar fi încremenit.

În perioada aceea lumea era zguduită de tot felul de întâmplări şi oricine dispunea de surse bune de informaţii către sfârşitul anului 1913 ar fi putut avea imaginea unui vulcan care fierbea, chiar dacă se generalizase impresia, pornind de la tot soiul de activităţi cu caracter pacifist, că s-ar fi putut să nu mai erupă niciodată. Dar impresia aceasta nu era deopotrivă de puternică pretutindeni. Prin ferestrele frumosului şi bătrânului palat situat în Ballhausplatz, unde îşi desfăşura activitatea şeful de departament Tuzzi, lumina cădea până târziu seara peste arborii dezgoliţi din grădinile de peste drum, iar pietonii mai bine informaţi care treceau noaptea prin faţă simţeau fiorii unei emoţii nedesluşite. Căci tot aşa cum Sfântul Iosif pătrunde şi transfigurează făptura dulgherului obişnuit Iosif, denumirea Ballhausplatz conferea palatului situat acolo o aură tainică, şoptind că acolo se aflau laboratoarele misterioase îndărătul ferestrelor acoperite ale cărora se pregătea soarta omenirii. Doctorul Arnheim era îndeajuns de bine informat în ce privea acele procese. Primea depeşe cifrate şi din când în când vizita câte unui funcţionar de al său sosit cu informaţii confidenţiale de la sediul central al firmei, ferestrele apartamentului său de la hotel erau luminate deseori noaptea târziu în zidul de la

fațadă și un observator dotat cu imaginație ar fi putut crede că acolo veghea nopțile un contraguvern, un comandament de luptă modern și apocrif al diplomației economice.

De altfel, Arnheim nu neglija niciodată să sugereze el însuși o asemenea impresie; căci fără puterea de sugestie stârnită de aspectele exterioare omul nu este decât un fruct dulceag și apos, fără coajă. Încă de la micul dejun, pe care din acest motiv nu-l lua singur, ci în sala accesibilă tuturor a hotelului, îi comunica, totdeauna cu fluența administrativă a unui conducător experimentat și cu atitudinea politicos calmă a omului care se știe observat, dispozițiile pentru ziua respectivă secretarului său, care le înregistra stenografic; nici una din acele dispoziții în sine n-ar fi ajuns ca să-l facă pe Arnheim să se simtă deosebit de încântat, dar prin faptul că ocupau toate același spațiu în conștiința sa, cât și pentru că erau silite să se restrângă acolo prin prezența stimulilor oferiți de micul dejun, ele creșteau în mod necesar în importanță. Probabil – iar acesta era unul din subiectele sale preferate de meditație – talentul omenesc are nevoie în general de o anumită restrângere pentru a se putea dezvolta; fâșia de teritoriu cu adevărat rodnică dintre libertatea dezinvoltă de gândire și fuga descurajată de idei este, cum știe orice cunoscător al vieții, extrem de îngustă. Pe lângă aceasta el era convins și de faptul că era foarte important cine anume avea o idee; căci se știe că ideile noi și importante rareori au un singur descoperitor, iar pe de altă parte creierul unui om care este obișnuit să gândească produce neîncetat idei de valoare diferită: ideile trebuie deci să aibă o finalitate și o formă eficientă și victorioasă, care provin întotdeauna din afară – nu numai din gândirea, ci și din întregul complex de împrejurări de viață al persoanei care le aplică. O întrebare a secretarului, o privire aruncată spre o masă vecină, salutul unei persoane intrând în sală, oricare din lucrurile de felul acesta îi amintea lui Arnheim de fiecare dată la momentul potrivit de necesitatea de a face din sine însuși o persoană care să producă impresie și această unitate a aspectului său în lumea exterioară se transmitea apoi imediat asupra gândirii sale. Își concentrase experiența de viață în convingerea, corespunzătoare intereselor și nevoilor

sale, că omul care gândește trebuie întotdeauna să fie în același timp și un om de acțiune.

În ciuda acestei convingeri, însă, el nu acorda o foarte mare importanță activității sale prezente; chiar dacă urmărea prin ea un scop care, în anumite împrejurări, ar fi putut fi surprinzător de rentabil, se temea că șederea aici i-ar impune sacrificii de timp pe care nu le-ar fi putut justifica. Își amintea în repetate rânduri de acea veche maximă a înțelepciunii reci, *divide et impera;* ea era valabilă pentru orice fel de contacte cu oamenii și lucrurile și impunea o anumită devalorizare a relațiilor individuale prin raportarea la total, căci secretul stării de spirit în care îți folosești voința pentru a acționa cu succes este același cu cel al bărbatului pe care-l iubesc multe femei, în vreme ce el nu favorizează pe nici una în mod exclusiv. Dar nu avea încotro; ținând seama de toate imperativele pe care lumea i le impune unui om născut pentru activități majore, după îndelungi și repetate consultări lăuntrice nu reușea totuși să ignore faptul că era îndrăgostit. Ceea ce era ciudat, căci o inimă pe cale de a ajunge la vârsta de cincizeci de ani este un mușchi tenace, care nu se mai poate extinde atât de ușor cum ar face-o cea a unui om de douăzeci de ani în anotimpul înflorit al iubirii, iar situația îl contraria considerabil.

Constată în primul rând, cu îngrijorare, că interesele sale de mare amploare pe plan internațional se ofileau asemenea unei flori smulse din rădăcină și că impresiile cu totul neînsemnate ale vieții de zi cu zi, mergând până la prezența unei vrăbii la fereastră sau surâsul prietenos al unui chelner, înfloreau acum de-a dreptul. Observa de asemenea, în privința conceptelor sale morale, care altminteri reprezentau un sistem cuprinzător, dându-i posibilitatea de a avea totdeauna dreptate, sistem prin care nu reușea să scape nimic, că asemenea concepte deveneau tot mai sărace în relevanță, în schimb dobândeau o anume calitate fizică. S-ar fi putut numi devotament, dar acesta era un cuvânt cu un înțeles de obicei mult mai larg și în orice caz diferit, căci fără devotament nu ajungi nicăieri; devotamentul față de o datorie, față de cineva mai presus de sine sau un conducător, chiar față de viața însăși, în toată bogăția și varietatea ei, era ceea

ce constituise altădată pentru el, înțeles ca o virtute masculină, chintesența unei atitudini intransigente care, oricât ar fi fost de deschisă înspre exterior, conținea din punctul lui de vedere mai multă rezervă decât risipă de sentimente. Același lucru s-ar fi putut afirma despre fidelitate, care, limitată la persoana unei singure femei, are o nuanță de îngustime; tot așa, se putea vorbi despre spiritul cavaleresc și despre blândețe, despre altruism și delicatețe, toate virtuți despre care se spune că ar fi legate de femeie, dar care în felul acesta își pierd ce au mai bogat în ele, astfel încât e greu de concluzionat dacă până și experiența de viață care e dragostea nu se revarsă înspre femeie ca o apă, concentrându-se în locul cel mai adânc și de obicei nu și în cel mai plăcut sau dacă experiența aceasta de viață a iubirii pentru o femeie nu este centrul vulcanic de la a cărui căldură trăiește tot ceea ce înflorește pe suprafața pământului. O vanitate masculină împinsă la cote foarte înalte se simte de aceea mai bine în compania bărbaților decât în cea a femeilor și, când Arnheim își compara bogăția de idei care-l împinsese în sfera puterii cu starea de fericire creată de Diotima, nu-și putea ascunde impresia că avusese loc în viața sa o mișcare retrogradă.

Uneori simțea nevoia îmbrățișărilor și săruturilor întocmai ca un adolescent care, atunci când dorința nu-i este împlinită, se aruncă pătimaș la picioarele celei care-l refuză, sau se surprindea cuprins de dorința de a izbucni în suspine, de a profera cuvinte care să sfideze lumea întreagă și în sfârșit s-o răpească pe iubită și s-o ducă pe brațe cu sine. Acum, se știe bine că în acea regiune marginală și nesupusă simțului răspunderii din personalitatea noastră conștientă, din care provin basmele și poeziile, sunt adăpostite tot felul de amintiri copilărești; ele răzbat la suprafață când, în ocazii excepționale, ușoara amețeală a unei oboseli, jocul eliberator al alcoolului sau vreo tulburare oarecare iluminează aceste tărâmuri; nici toanele pasagere ale lui Arnheim nu erau mai vii și mai pregnante decât asemenea fantasme, astfel că el n-ar fi avut motive să se enerveze din cauza lor (și, ca rezultat al unor asemenea iritări, să le facă să devină mai importante), dacă regresiunile în domeniul infantilului nu l-ar fi convins prin insistența lor că viața lui sufletească era plină

de tot felul de produse morale acum decolorate. Caracterul general valabil pe care el se străduise totdeauna să-l imprime acţiunilor sale, ca un om care trăieşte cu ochii întregii Europe îndreptaţi asupra sa, i se arăta acum ca fiind cu totul în afara vieţii sale interioare. Poate că e doar un lucru firesc, dacă ne gândim la ceva general valabil; surprinzător însă era faptul că o asemenea concluzie se vădea inversată şi i se impunea astfel lui Arnheim cu toată insistenţa, căci dacă ceea ce este general valabil nu este de domeniul vieţii interioare, atunci, viceversa, omul cu viaţă interioară se arată a fi nevalabil; astfel, Arnheim era urmărit acum pas cu pas nu numai de impulsul de a face ceva răsunător de necuvenit şi iraţional de ilegitim, ci şi de apăsarea conştiinţei faptului că acesta ar fi fost tocmai lucrul cuvenit, în înţelesul unei anumite iraţionalităţi superioare. De când cunoştea din nou focul acesta care-i usca limba, îl covârşea simţământul că uitase un anumit drum pe care înaintase iniţial şi această întreagă ideologie a omului sortit faptelor mari, care-l dominase un timp, se vădea a nu mai fi decât substitutul de ultimă instanţă pentru ceva acum pierdut pentru el.

Astfel ajunse să-şi amintească în desfăşurarea firească propria copilărie. În portretele sale din copilărie avea ochii mari, negri, rotunzi, aşa cum e înfăţişat copilul Iisus când răspunde în templu învăţaţilor în ştiinţa sfântă şi el îşi vedea toate guvernantele şi preceptorii strânşi în cerc în jurul lui, minunându-se de înzestrările sale intelectuale, căci fusese un copil precoce şi avusese întotdeauna profesori înţelepţi. Se arătase însă în acelaşi timp şi un copil cu sensibilitate şi căldură, care nu suferea nedreptatea; şi cum fusese întotdeauna prea bine apărat de mediul său familial ca să i se poată face lui o nedreptate, socotea nedreptăţile pe care le vedea făcându-se unui străin pe stradă ca privindu-l pe el, aruncându-se în asemenea cazuri în luptă; era o realizare foarte importantă, dacă ţinem seama ce eforturi se făceau pentru a-l împiedica de la asemenea gesturi, astfel că nu trecea niciodată mai mult de un moment fără ca cineva să dea fuga să-l despartă de potrivnicul său. Pentru că astfel asemenea ciocniri durau îndeajuns cât să constituie pentru el o experienţă dureroasă de un fel sau altul, dar erau pe de

altă parte întrerupte exact la vreme pentru a-i lăsa, în ce-l privea, impresia unui curaj inflexibil, Arnheim şi le mai amintea şi acum cu satisfacţie, iar calitatea nobilă a unui curaj care nu se dă îndărăt de la nimic avea să se transmită mai târziu în cărţile şi convingerile sale, aşa cum, de altfel, e nevoie în cazul unui om care ştie că trebuie să-i înveţe pe contemporanii săi cum să se poarte ca să fie demni şi fericiţi.

Astfel că acea stare de spirit din copilărie rămăsese pentru el relativ vie şi intactă, însă o alta, apărută ceva mai târziu ca o continuare de natură să o întregească pe prima, se arăta acum unui eventual observator, dându-i aparenţa unui ins adormit sau, ca să spunem mai exact, pietrificat, dacă ne-am lua permisiunea să înţelegem aici prin pietre pietrele preţioase, diamantele. Era acum starea, situaţia – pe care contactul cu Diotima o trezise cu spaimă la viaţă – de a fi îndrăgostit, de a iubi, şi elementul caracteristic în acea stare era că Arnheim o cunoscuse în vremea adolescenţei sale iniţial fără a o asocia cu femeile, la drept vorbind fără a o lega de persoane definite şi era aici ceva care-l tulbura şi-l punea pe gânduri, ceva ce el nu reuşise să desluşească de-a lungul vieţii până atunci, deşi în decursul timpului cunoscuse explicaţiile cele mai moderne ale ei. „Ce înţelegea el era poate numai manifestarea neînţeleasă a ceva încă absent, ca acele expresii care se ivesc rareori pe feţele unor oameni, fără a avea vreo legătură cu acele feţe, ci cu alte chipuri deodată presupuse ca posibile dincolo de toate cele văzute vreodată, erau nişte mici melodii în mijlocul zgomotelor, simţăminte în fiinţele omeneşti şi erau chiar şi în el simţăminte care, atunci când vorbele căutau să le definească, se arătau a nu fi simţăminte încă, ci doar ca şi cum ceva s-ar fi întins, s-ar fi alungit în el, pipăind înăuntrul lui cu vârfurile unor tentacule, aşa cum uneori lucrurile se alungesc în zilele iluminate de febră ale primăverii, când umbrele li se întind dincolo de contururi şi rămân nemişcate, purtate în vreo direcţie ca imaginile oglindite în apa unui pârâu.“ Aşa exprimase situaţia respectivă, e drept mult mai târziu şi cu altă nuanţă, un poet pe care Arnheim îl preţuia, pentru că se considera a fi un semn de iniţiere însuşi faptul de a fi auzit de acest om, tainic, retras de sub privirile publicului; pe de

altă parte, fără ca el însuşi să-l fi înţeles cu adevărat, căci Arnheim lega un asemenea mod aluziv de exprimare de formulele vorbind despre deşteptarea unui nou suflet, la modă pe vremea tinereţii sale sau de siluetele trupurilor prelungi şi zvelte de fată, atât de apreciate în imaginile acelei vremi şi la care mai ales buzele impresionau, arătând asemenea caliciului cărnos al vreunei flori.

La vremea aceea – era prin anul 1887 – „Doamne, acum aproape o generaţie!" îşi spuse Arnheim – propriile lui fotografii îi prezentau un om modern, „nou", cum se spunea pe atunci, adică îmbrăcat cu o jachetă neagră de atlaz, încheiată până sus şi cu o cravată lată din mătase grea, amintind de moda epocii Biedermeier, dar în acelaşi timp intenţionând o aluzie la Baudelaire, subliniată şi prin orhideea care, la vremea aceea o noutate, se iţea cu o răutate magică de la butonieră ori de câte ori Arnheim junior lua masa în oraş şi trebuia să-şi afirme personalitatea într-o societate de neguţători şi oameni de afaceri robuşti, prieteni ai tatălui său. Pentru zilele de lucru, în schimb, aceste fotografii arătau de preferinţă ca podoabă o riglă al cărei vârf se făcea vizibil din buzunarul unui costum de stofă moale, englezească, la care, de-a dreptul la modul comic, dar subliniind importanţa ţinutei capului, purta un guler tare mult prea înalt. Aşa arătase pe atunci Arnheim şi nici acum nu se putea împiedica să privească imaginile propriei persoane cu o anumită bunăvoinţă. Juca tenis bine şi cu zelul unei pasiuni încă nedevenite obişnuinţă, aşa cum se juca pe vremea aceea, pe terenuri acoperite de iarbă; frecventa, spre uimirea tatălui său, în ochii lumii, mitingurile muncitoreşti, căci în anul petrecut ca student la Zürich făcuse, în mod oarecum supărător, cunoştinţă cu ideile socialiste; pe de altă parte, nu-şi făcuse gânduri când, într-o altă zi, trecuse ca o furtună călare printr-o tabără muncitorească. Pe scurt, toate acestea constituiseră un vârtej de elemente contradictorii, dar noi din punct de vedere intelectual, care-i creau iluzia fascinantă de a se fi născut la timpul potrivit, iluzie care este atât de importantă la vremea ei, chiar dacă mai târziu îţi dai desigur seama că valoarea ei nu constă exact în faptul că este atât de rară. De fapt, Arnheim, care mai târziu lăsa în sine tot mai

mult spațiu unor concepții conservatoare, era cuprins de îndoială dacă nu cumva sentimentul acesta, mereu reînnoindu-se, de a fi ultimul sosit pe scena evenimentelor nu reprezenta o risipă din partea naturii; nu renunța însă la el, pentru că el nu renunța decât cu foarte multă neplăcere la ceva din ce posedase vreodată și firea sa de colecționar păstra cu grijă în sine tot ceea ce existase cândva. Numai că i se părea astăzi, oricât de rotunjită și variată i s-ar fi înfățișat propria viață, că ceea ce exercitase o influență cu totul diferită și dăinuitoare asupra sa era tocmai ceea ce, dintre toate, i se păruse a fi fost cel mai ireal lucru: anume acea stare de spirit romantică și plină de așteptări care-i șoptise pe vremuri că el nu aparținea acestei lumi vii și agitate, ci alteia care mai plutea în el ca și cum și-ar fi ținut, încă o clipă, respirația.

Starea aceea de presentiment și de dorință care, datorită Diotimei, ajunsese să-l stăpânească iarăși în toată vioiciunea ei originară calmase orice fel de activitate și de agitație, iar tumultul contradicțiilor tinerești și expectativele pline de speranță, mereu schimbătoare, făcuseră loc unei visări cu ochii deschiși în care toate cuvintele, întâmplările, solicitările se contopeau într-o singură fluiditate, undeva în adâncuri, cu totul depărtate de suprafața vieții. În asemenea clipe îi amuțea până și ambiția, evenimentele din planul realității erau depărtate precum larma străzii auzită dintr-o grădină și i se părea că sufletul i se revărsase peste maluri și că de-abia acum era cu adevărat prezent. Nu se poate sublinia îndeajuns că aici nu era vorba de o filosofie, ci de o experiență de viață pe de-a întregul fizică, trupească, de exemplu așa cum ar fi când ai vedea luna palidă pe cerul de dimineață, plutind mută în lumina matinală. În acea stare, încă pe vremea respectivă, tânărul Paul Arnheim putea să ia masa, cu perfectă stăpânire de sine, în vreun restaurant distins, putea frecventa, îngrijit îmbrăcat, orice societate și să facă pretutindeni exact ce se cuvenea să facă; dar s-ar fi putut spune că în toate acestea rămânea la fel de depărtat de sine însuși ca de oricare altă ființă omenească sau lucru, că lumea exterioară nu înceta să existe în contact cu pielea trupului său și că lumea sa lăuntrică nu-și trimitea doar în afară

lumina prin fereastra reflexivității, ci că amândouă se contopeau într-o singură stare indivizibilă făcută din prezență și absență totodată și care era la fel de blândă, de liniștită și de rarefiată ca un somn fără vise. Se făcea atunci simțită în el o mare indiferență față de valorile morale și simțământul că toate erau deopotrivă; nimic nu era mic și nimic nu era mare, o poemă și un sărut pe mâna unei femei cântăreau la fel cât o operă în mai multe volume sau o măreață faptă politică și tot răul era la fel de lipsit de sens cum și tot binele devenea în esență inutil și superfluu în acea scufundare într-o delicată conștiință a asemănării și înrudirii originare a tuturor creaturilor și a întregii creații. Astfel că Arnheim se comporta întocmai ca de obicei, numai că s-ar fi părut că orice făcea era înconjurat de o atmosferă intangibilă de semnificații, dincolo de flacăra tremurătoare a căreia aștepta nemișcat omul lăuntric, privindu-l pe cel exterior care, dincolo de acea atmosferă, mânca un măr sau tocmai își proba un costum la croitor.

Era doar o iluzie sau umbra unei realități care n-ajunge niciodată să fie înțeleasă cu totul? Se poate răspunde doar că toate religiile au susținut, în diferite stadii ale dezvoltării lor, că realitatea este realitatea lor, la fel, toți îndrăgostiții, toți romanticii și toate ființele omenești care manifestă înclinații pentru lună, pentru primăvară și pentru agonia încărcată de fericire a primelor zile de toamnă. Pe măsură ce trece vremea, însă, sentimentul acesta se risipește iarăși; se evaporează sau se usucă – nu poți desluși bine ce anume, până când într-o zi constați deodată că e altceva în loc și uiți totul la fel de repede cum se uită trăirile ireale, visele sau închipuirile. Cum asemenea experiențe de iubire, originare și cosmice, apar de obicei odată cu prima experiență personală a iubirii, mai târziu îți închipui că știi cum s-o apreciezi și o socotești printre actele nebunești la care ai avea dreptul numai înainte de a atinge vârsta dreptului de vot. Astfel stăteau lucrurile, dar cum în cazul lui Arnheim acea stare nu fusese niciodată legată de vreo femeie, ea nici nu putea dispărea din inima sa în chip firesc odată cu această femeie; fu în schimb acoperită de impresiile care-i marcaseră personalitatea îndată ce, după sfârșitul studiilor și al călătoriilor

de după aceea, intră în firma tatălui său. Cum el nu făcea nimic pe jumătate, descoperi acolo foarte curând că viața activ creatoare și bine alcătuită este un poem magnific, în mult mai mare măsură decât toate poemele pe care le țes autorii de versuri în cămăruțele lor, dar aceasta se vădea a fi la rândul ei o altă poveste.

Astfel se manifestă pentru prima dată talentul său de a intra în situații în care putea constitui un model pentru alții. Căci poemul vieții are față de toate celelalte poeme avantajul că este, cum s-ar spune, scris întotdeauna cu litere mari, oricare ar putea să-i fie cuprinsul. Chiar și cel mai mărunt stagiar dintr-o firmă de dimensiuni mondiale vede lumea rotindu-i-se în jur și continentele îi privesc peste umăr, astfel că nimic din ce face el nu este lipsit de importanță; în schimb, în jurul creatorului închis în camera sa se rotesc în cel mai bun caz muștele, oricât de mult s-ar strădui el să facă ce face. Lucrul este atât de evident încât mulți, în clipa în care încep să creeze cu material de viață, ajung să privească tot ceea ce îi emoționase până atunci ca fiind „doar literatură", ca exercitând adică, în cel mai bun caz, un efect palid și confuz, dar de cele mai multe ori contradictoriu, care se anulează de la sine și nu mai are nici o legătură cu toată tevatura făcută la apariția sa. Firește că lucrurile nu se prezentau la fel cu Arnheim, care nici nu trăia emoții provocate de artă și nici nu era în stare să ia drept nebunie sau iluzie nimic din ceea ce îl emoționase mai puternic altădată; îndată ce recunoștea superioritatea vederilor sale mature, bărbătești asupra celor tinerești și visătoare, purcedea, sub călăuzirea noii înțelepciunii a virilității sale, să realizeze o fuziune a celor două categorii de experiențe. De fapt, făcea astfel întocmai ceea ce fac numeroșii indivizi alcătuind majoritatea păturilor cultivate, care, după ce au pășit în propria carieră, nu vor să-și uite cu totul vechile interese, ci dimpotrivă, își găsesc de-abia acum o relație calmă și matură cu impulsurile entuziaste ale tinereții. Descoperirea marelui poem al vieții, la care știu că și ei colaborează, le dăruiește din nou curajul diletanților pe care și-l pierduseră la vremea când își ardeau propriile poeme; scriind la poemul vieții, au acum libertatea să se considere cu adevărat experți *înnăscuți*

şi pornesc să-şi impregneze faptele de fiecare zi cu simţul responsabilităţii, se simt puşi în faţa a mii de mici decizii pentru a face aceste fapte morale şi frumoase şi-şi fac un model din gândul că Goethe a trăit astfel, afirmând sus şi tare că fără muzică, fără frumuseţea naturii, fără posibilitatea de a admira jocurile nevinovate ale copiilor şi animalelor şi fără o carte bună nu s-ar putea bucura de viaţă. Această pătură mijlocie atât de pătrunsă de spiritualitate constituie şi acum printre germani principalul consumator de artă şi de literatură-nu-prea-dificilă, dar membrii ei, care odinioară considerau arta şi literatura ca reprezentând împlinirea dorinţelor lor, privesc acum aceste valori artistice şi literare ca şi cum ar fi de la sine înţeles să le vadă de sus, cel puţin cu un ochi superior, socotindu-le ca pe o treaptă mai timpurie de dezvoltare, chiar dacă o asemenea treaptă ar fi acum mai desăvârşită în felul ei decât a fost în cazul lor – şi le preţuiesc aşa cum ar preţui un fabricant de oţel un sculptor de figuri de ghips, dacă ar avea slăbiciunea să considere operele acestuia frumoase.

Cu această clasă de mijloc a culturii semăna acum Arnheim aşa cum o garoafă superbă, înaltă, seamănă cu o floricică pipernicită crescând ca vai de lume la marginea drumului. Niciodată nu se punea pentru el problema unei revoluţii spirituale, unei renovări fundamentale, ci întotdeauna doar a îmbinării noului cu ceea ce exista deja, a luării în posesie, a corecturilor civilizate, a reanimării morale a privilegiilor anemiate ale forţelor încă dominante. El nu era un snob, un adorator al celor din societatea aleasă care-l depăşeau pe el însuşi în rang; fiind primit la curte şi având deja stabilite contacte cu cercurile marii nobilimi, ca şi cu înalte personalităţi oficiale, el căuta să se adapteze acestor medii, în nici un caz ca un imitator, ci doar ca un cunoscător al obişnuinţelor de viaţă conservator feudale, care nu-şi uită şi nici nu vrea să-şi lase uitată originea burgheză, trecând prin Goethe şi Frankfurt. Însă odată ce conştientizase respectiva stare, capacitatea de a se opune i se epuizase şi un contrast pronunţat i s-ar fi părut a nu mai corespunde realităţilor vieţii. Era în ultimă instanţă convins în forul său interior că oamenii creatori, oamenii de acţiune – în fruntea lor, concentrându-i

și consolidându-i pentru o epocă nouă, se aflau oamenii de afaceri, cei în măsură să imprime cursul vieții – erau chemați să preia cândva suveranitatea și conducerea din mâinile vechilor puteri, ceea ce îi insufla o anume aroganță calmă, căreia evoluția produsă de atunci încoace i-a acordat certificatul de atestare; dar chiar dacă se consideră ca un fapt real această pretenție la putere și la posturile de conducere ale banului, rămânea deschisă întrebarea în ce mod anume să fie folosită cum se cuvine puterea atât de dorită. Predecesorii directorilor de bancă și ai marilor industriași au avut o sarcină ușoară, ei erau cavalerii și-și sfârtecau adversarii după bunul lor plac, lăsându-i clerului armele spirituale; omul contemporan, dimpotrivă, are în bani – așa cum înțelegea lucrurile Arnheim – metoda astăzi cea mai sigură de a controla orice fel de relații; dar chiar dacă această armă poate să fie la fel de dură și de precisă ca o ghilotină, ea poate, pe de altă parte, să fie sensibilă ca un bolnav de reumatism – să ne gândim numai la junghiurile și șchiopătările bursei ca răspuns la cea mai măruntă cauză! – și depinde în modul cel mai delicat de toate elementele pe care altminteri le stăpânește. Prin delicata înțelegere a delicatei interrelaționări a tuturor formelor de viață, pe care doar aroganța oarbă a ideologului o poate uita, ajunsese Arnheim să vadă în omul comerțului, dotat cu o prestanță regească, o sinteză a revoluției și permanenței, a puterii armate și a civilizației burgheze, a îndrăznelii raționale și a cunoștințelor oneste, dar în primul rând o prefigurare simbolică a democrației care se pregătea să apară; prin munca neodihnită și riguroasă asupra propriei personalități, prin organizarea inteligentă a complexelor economice și sociale care-i erau accesibile și prin meditații susținute cu privire la conducerea și structurarea statului ca întreg, el spera să vină în întâmpinarea noii epoci, în care energiile sociale pe care soarta și natura le-au făcut inegale între ele să poată fi ordonate convenabil și rodnic, iar idealul să nu se mai sfarme în contact cu inevitabilele limitări ale realității, ci să se purifice și consolideze. Pentru a exprima această stare de fapt într-o terminologie realistă, el executase așadar fuziunea de interese dintre suflet și lumea afacerilor prin elaborarea conceptului atotcuprinzător al omului de

afaceri dotat cu prestanţă regească, sentimentul de iubire care-l făcuse odinioară să simtă că totul ar fi în ultimă instanţă unul şi acelaşi lucru alcătuind acum nucleul convingerii sale despre unitatea şi armonia culturii şi intereselor omeneşti.

Cam în vremea aceea Arnheim începu să-şi publice scrierile şi în ele îşi făcu apariţia cuvântul suflet. Se poate presupune că îl folosea ca o metodă, o trambulină de lansare, un cuvânt cheie, căci e sigur că prinţii şi generalii nu au suflet, iar printre finanţişti el era întâiul care să fi avut aşa ceva. Sigur este de asemenea că aici juca un rol şi nevoia de a se apăra, într-un fel inaccesibil înţelegerii lumii de afaceri, împotriva unui element foarte raţional în mediul său imediat de viaţă, anume împotriva firii de conducător şi a simţului superior al afacerilor al tatălui său, alături de care începuse treptat să joace rolul de prinţ moştenitor trecut de prima tinereţe. La fel de sigur este că ambiţia sa de a stăpâni toate valorile cunoaşterii – devenind un polihistor de o factură rară – găsea în suflet un mijloc de a valoriza ceea ce intelectul său n-ar fi putut ajunge să stăpânească. Căci în acea privinţă nu se deosebea de epoca sa, care îşi dezvoltase în vremurile din urmă o puternică tendinţă religioasă, nu ca rezultat al unui destin religios, ci doar, după cum se pare, dintr-o răzvrătire feminină şi iritabilă împotriva banului, cunoaşterii şi calculului, în faţa cărora capitulează cu toată pasiunea. Dar rămânea chestionabil şi nesigur faptul că, atunci când Arnheim vorbea despre suflet, el însuşi credea în suflet şi acorda sufletului său anume aceeaşi realitate precum posesiunilor sale în acţiuni de bursă. Folosea acest cuvânt pentru că nu avea un altul. Împins tot mai departe de necesităţile cauzei – căci era un vorbitor care nu permitea uşor altuia să ajungă să se exprime ; mai târziu, după ce luase cunoştinţă de impresia pe care era capabil să o producă asupra altora, cuvântul deveni tot mai frecvent în scrisul său – el aducea vorba despre suflet ca şi cum existenţa acestuia ar fi fost la fel de certă cum este cea a propriei spinări, deşi nu ajungi să ţi-o vezi niciodată. Îl cuprindea o adevărată pasiune să scrie la modul acesta despre ceva vag şi totuşi ceţos semnificativ şi care este strâns împletit în complexele prea precise ale afacerilor şi comerţului mondial, tot aşa cum o tăcere

adâncă este împletită printre cuvintele pline de vioiciune; nu nega utilitatea cunoașterii, dimpotrivă, el însuși făcea impresie prin compilațiile sale laborioase, așa cum reușește numai un om care are la dispoziție toate mijloacele, dar după ce crea această impresie, explica în continuare că, dincolo și mai presus de domeniul perspicacității și preciziei, exista un imperiu al înțelepciunii care nu putea fi recunoscut decât la modul vizionar; descria voința care fondează statele și imperiile mondiale ale afacerilor astfel încât să lase să se înțeleagă faptul că, în ciuda măreției sale proprii, nu era decât brațul care urma să fie pus în mișcare de o inimă bătând undeva în invizibil; le explica ascultătorilor săi progresele tehnicii sau valoarea virtuții, în termeni accesibili omului obișnuit, pentru a adăuga însă că o asemenea risipă de energii naturale și spirituale rămâne doar o ignoranță fatală dacă nu simți într-un fel că ele sunt agitațiile unui ocean care se întinde mult mai adânc dedesubt și care de-abia se lasă învolburat de valuri. Exprima asemenea aserțiuni în stilul proclamațiilor date de regentul unei regine exilate, care își primise instrucțiunile direct de la aceasta și care organizează lumea ghidându-se după ele.

Poate că această ordonare a lumii constituia adevărata și cea mai violentă pasiune a sa, un impuls ardent de a deține putere, depășind cu mult ceea ce își putea permite până și un om în situația lui, iar rezultatul nemijlocit era că acest om atât de puternic în domeniile realității trebuia să se retragă cel puțin o dată pe an la castelul său din marca Brandenburg și să-i dicteze o carte stenografului său. Acea ciudată bănuială cețoasă a existenței unor semnificații, care-l năpădise pentru prima dată și cel mai intens în ceasurile entuziasmelor sale tinerești, își crease acum această cale de manifestare, dar uneori îl cuprindea și nemijlocit, chiar dacă acum cu mai puțină putere. În toiul preocupărilor lui de afaceri de importanță mondială îl cuprindea o dulce toropeală, jinduia după o liniște monahală, care-i șoptea că toate contradicțiile, toate marile idei, toate experiențele și strădaniile lumești nu numai că sunt unul și același lucru, așa cum neclar și imprecis sunt înțelese în termenii culturii și umanismului, ci și într-un înțeles haotic, literal și pâlpâitor inactiv, ca

atunci când în vreo zi morbid de frumoasă îţi vine să-ţi încrucişezi mâinile la piept, să stai să priveşti peste râu şi peste pajişte şi să nu te mai implici niciodată în starea de agitaţie. În sensul acesta, scrisul său reprezenta un compromis. Cum nu există decât un singur suflet, şi acesta nu e tangibil, ci se află undeva în exil, iar de acolo nu se manifestă decât într-un singur fel, ciudat de nedesluşit sau de ambiguu, dar în schimb există nenumărate, la drept vorbind, nesfârşit de multe întrebări în lume către care să se poată îndrepta acest mesager regal, astfel luă naştere pentru el odată cu trecerea anilor starea serioasă de stânjeneală în care ajung toţi legitimiştii şi profeţii dacă toate durează prea mult. Arnheim n-avea nevoie decât să se aşeze în singurătatea lui la scris şi atunci pana îi conducea cu o prolificitate de-a dreptul spectrală gândurile de la suflet la problemele minţii, ale virtuţilor, ale ştiinţelor şi politicii, care, scăldate în iradierile unei surse invizibile, i se înfăţişau într-o iluminare limpede şi magic unificatoare. Acest impuls de expansiune avea ceva ameţitor, dar era în schimb legat de o scindare a conştiinţei care la multe persoane este condiţia prealabilă a scrisului creator, în măsura în care mintea exclude şi uită ceea ce nu corespunde scopurilor sale; în convorbirile sale şi fiind pus în legătură prin intermediul interlocutorului său cu întreaga complexitate a vieţii pământeşti reale, Arnheim nu s-ar fi lăsat niciodată să meargă atât de departe, dar aplecat asupra unei foi de hârtie aşteptând să-i oglindească vederile îşi permitea să ajungă la o exprimare metaforică a convingerilor, numai în cea mai mică măsură ferme şi în cea mai mare parte formând o ceaţă de cuvinte a căror unică, şi de altfel deloc neglijabilă, pretenţie de realitate era că se iveau spontan şi întotdeauna în aceleaşi locuri.

Oricine ar fi vrut să-l condamne ar fi făcut bine să-şi amintească acum că a deţine o personalitate dedublată spiritual nu mai reprezenta de mult o scamatorie pe care doar nebunii o mai pot da la iveală şi că, în ritmul în care trăim astăzi, posibilitatea unor intuiţii politice, capacitatea de a scrie un articol de ziar, forţa de a mai crede în noile orientări în artă şi literatură şi nenumărate alte aptitudini de acelaşi fel se bazează pe talentul de a putea fi convins în anumite

momente împotriva propriilor convingeri, de a-ţi putea scinda o parte din conţinutul total al conştiinţei şi de a o extinde astfel încât să constituie o nouă convingere deplină. În felul acesta, pentru Arnheim constituia un avantaj în plus faptul că nu era niciodată cu totul sincer convins de adevărul celor pe care le afirma el însuşi. Când ajunsese în floarea vârstei, cum se spune, fusese în măsură să-şi exprime părerile despre orice şi stăpânea acum convingeri ferme şi generoase, nerecunoscând nici o limită la care să fi trebuit, fie şi în viitor, să se oprească, încetând să mai câştige noi şi consonante convingeri, dezvoltate armonios din cele vechi, dacă avea să continue să evolueze în acelaşi mod. Unui om care gândea atât de eficient, care în alte stări de conştiinţă estima profiturile şi verifica bilanţurile, nu putea să-i scape faptul că aici era vorba de o activitate lipsită de formă şi fără curs stabil, chiar dacă ea părea să continue dezvoltându-se la nesfârşit; îşi recunoştea singura limitare în unitatea propriei sale persoane şi, deşi Arnheim avea o mare doză din sentimentul importanţei propriei persoane, aceasta nu era o stare de lucruri satisfăcătoare pentru raţiunea sa. E drept că el blama în acel sens rudimentele de iraţionalitate pe care viaţa le dezvăluie pretutindeni ochilor observatorilor experimentaţi; încerca, de asemenea, să se liniştească, ridicând din umeri, cu gândul că în epoca actuală orice se mişcă îşi depăşeşte malurile şi se revarsă şi, cum nimeni nu se poate ridica deasupra slăbiciunilor secolului său, el vedea şi aici o posibilitate valoroasă de a practica virtutea modestiei, virtute caracteristică tuturor oamenilor mari, recunoscând ca spirite superioare sieşi, fără invidie, apariţii ca Homer sau Buddha, pentru că aceştia trăiseră în vremuri mai favorabile; însă cu timpul, când succesele sale literare atinseră un punct culminant, fără ca în existenţa sa de prinţ moştenitor să se fi schimbat ceva decisiv, creşteau într-un chip apăsător acele rudimente ale iraţionalului, devenea tot mai evidentă lipsa oricăror rezultate tangibile, precum şi nemulţumirea cu care constata că nu-şi atinsese scopurile şi nemulţumirea de a-şi fi uitat dorinţele originare. Îşi privea opera şi, chiar dacă simţea că avea de ce să fie mulţumit, nu se putea împiedica să simtă totuşi uneori că asemenea gânduri îl separau de o

sursă originară de care-şi mai amintea doar nostalgic şi de care acum era despărţit ca printr-un zid de diamant cu fiecare zi mai gros.

În ultima vreme i se întâmplase ceva de genul acesta care îl emoţionase profund. Îşi folosise răgazul pe care acum şi-l acorda mai des decât de obicei dictându-i secretarului său direct la maşină un eseu cu privire la acordul care exista din punctul lui de vedere între arhitectura susţinută de stat şi concepţia conducerii statului şi la un enunţ care glăsuia „Vedem tăcerea zidurilor când contemplăm această construcţie" se întrerupsese o clipă la cuvântul „tăcere", pentru a întârzia asupra imaginii acelui Palazzo Cancelleria de la Roma, care i se ivise nechemată în faţa ochilor minţii; dar când îşi aruncă privirile asupra manuscrisului constată că secretarul se grăbise, dus de puterea obişnuinţei, şi scrisese „Vedem tăcerea sufletului când...". În ziua aceea Arnheim dictă mai departe, iar a doua zi şterse acea frază.

Cât mai putea să cântărească acum, în comparaţie cu experienţele de viaţă de o asemenea extindere şi profunzime a fondului, o experienţă oarecum obişnuită a iubirii trupeşti legată de o femeie? Arnheim trebuia să-şi mărturisească, spre regretul său, că ea cântărea la fel de mult cât recunoaşterea faptului care-i rezuma propria viaţă şi care-i spunea că toate drumurile către minte pornesc din suflet, dar nici unul nu duce îndărăt. Firește, existau multe femei care se bucuraseră de a fi avut relaţii apropiate cu el, dar cele care nu erau genul de femei întreţinute fuseseră femei cultivate, angajate profesional sau artiste, căci cu aceste două categorii, cele întreţinute şi cele care-şi câştigă singure existenţa, era cu putinţă o înţelegere bazată pe principiul unor relaţii clare; necesităţile de ordin moral ale caracterului său îl conduseseră întotdeauna la relaţii în care instinctul şi conflictele inevitabile care se ivesc cu femeile îşi găsiseră o anumită susţinere în raţiune. Însă Diotima era prima femeie care-i afectase viaţa metamorală, adică cea mai tainică, şi din cauza aceasta el o privea uneori de-a dreptul cu invidie. La urma urmei, ea nu era decât soţia unui funcţionar – e adevărat, având stilul cel mai desăvârşit, totuşi lipsită de acea cultură umanistă elevată pe care doar puterea o poate

dărui, iar el ar fi emis pretenţii la o fată din lumea marilor finanţe americane sau din înalta nobilime engleză dacă ar fi vrut cu tot dinadinsul să se fixeze cândva. Erau momente când apărea în el un antagonism cu totul primitiv, ca acela care domneşte într-o cameră de copii, o aroganţă naivă şi crudă, copilărească sau spaima copilului răsfăţat care e dus pentru prima oară în viaţa lui la şcoală, astfel că iubirea ce lua proporţii îi apărea ca o ruşine ameninţătoare. Când, în asemenea clipe, prelua conducerea afacerilor proprii cu o superioritate glacială, cum o poate avea numai un spirit care a murit pentru lume şi se mai reîntoarce în ea o clipă, i se părea că raţiunea rece, intangibilă a banului ar fi reprezentat, în comparaţie cu iubirea, o forţă extraordinar de curată.

Ceea ce nu însemna nimic altceva decât că pentru el venise momentul când prizonierul nu mai înţelege cum de a fost privat de libertate fără să se fi apărat cu preţul vieţii. Căci atunci când Diotima spunea: „Ce sunt afacerile de proporţii mondiale? *Un peu de bruit autour de notre âme...!*", el simţea cum se cutremura edificiul întregii sale vieţi.

87

Moosbrugger dansează

În vremea aceea Moosbrugger se afla mai departe într-o celulă a secţiei de cercetări de pe lângă tribunal. Apărătorul său îşi luase din nou avânt şi se străduia pe cât putea pe lângă autorităţi pentru a împiedica procesul să ajungă în ultima sa fază.

La toate acestea Moosbrugger surâdea. Surâdea din plictiseală.

Plictiseala îi legăna toate gândurile. De obicei plictiseala stinge gândurile; însă pe ale sale plictiseala le legăna; cel puţin de data aceasta; era o stare ca aceea a unui actor stând în cabină şi aşteptându-şi intrarea în scenă.

Dacă Moosbrugger ar fi avut o sabie mare, acum ar fi luat-o şi ar fi decapitat scaunul. Ar fi decapitat masa şi fereastra şi găleata din celulă şi uşa. Apoi le-ar fi pus tuturor acelor obiecte decapitate propriul său cap, căci în toată celula nu exista decât capul lui, iar acesta era un cap frumos. Putea să şi-l imagineze, aşa, aşezat peste obiectele din jur, ţeasta mare, părul care-i cădea ca o căciulă de blană dinspre creştet pe frunte. Iar atunci îi plăceau toate lucrurile din jur.

Numai dacă încăperea ar fi fost mai mare şi mâncarea mai bună!

Îi părea de-a dreptul bine că nu avea voie să vadă pe nimeni. Îi era greu să-i suporte pe oameni. Aveau un fel al lor de a scuipa sau de a-şi trage în sus umerii, că te scoteau cu adevărat din minţi şi-ţi venea să-i izbeşti cu pumnul în spinare, aşa cum simţi că nu mai poţi dacă nu spargi cu pumnul o gaură în perete. Moosbrugger nu credea în Dumnezeu, ci în propria lui raţiune personală. Adevărurilor veşnice el le spunea cu dispreţ: judecătorul, popa, jandarmul. El trebuia să-şi rezolve singur problema şi în cazuri de felul acesta ai câteodată impresia că toată lumea îţi pune beţe în roate! Vedea în faţa lui doar ce văzuse atât de des până atunci: călimara, masa acoperită cu pânză verde, creioanele, pe urmă portretul împăratului pe perete; felul în care erau toate aranjate acolo; în modul în care concepea el ordinea lucrurilor, toate i se păreau o cursă cu arc, acoperită nu cu iarbă şi frunze, ci cu simţământul că acestea trebuie să fie întocmai aşa cum erau. Pe urmă, de obicei începea să-şi aducă aminte cum acolo afară era câte un desiş crescut la cotul râului, scârţâitul unei fântâni cu cumpănă, crâmpeie din diferite locuri adunate acum deodată laolaltă, o nesfârşită îngrămădire de amintiri pe care nici nu ştiuse că i-ar fi plăcut să şi le amintească vreodată. Visa: „Aş avea ce să le povestesc!". Aşa cum visează un bărbat tânăr. Pe el îl tot băgaseră atât de des la închisoare încât nu mai apucase să îmbătrânească. „Data viitoare trebuie să le privesc pe toate mai atent", se gândea Moosbrugger, „altfel nici n-au să înţeleagă ce le spun eu". Pe urmă surâdea serios şi vorbea cu judecătorii despre sine însuşi ca un tată care spune despre fiul său: nu face nici două parale, băgaţi-l la răcoare mai ca lumea, poate îi vin minţile la cap!

Firește, uneori îl enervau regulamentele închisorii. Sau îl durea ceva. Dar atunci putea să ceară să fie dus la medicul închisorii sau la director, așa că totul se reîntorcea până la urmă la o oarecare ordine și liniște, ca apa peste un șobolan mort căzut înăuntru. Bineînțeles că nu se gândea la el însuși folosind această imagine; dar impresia că este o mare întindere de apă oglinditoare pe care nimic nu o poate tulbura o avusese întotdeauna, chiar dacă nu avea vorbele cu care să o descrie.

Cuvintele pe care le avea el erau: Hmhm, mda.

Masa era Moosbrugger.

Scaunul era Moosbrugger.

Fereastra cu gratii și ușa încuiată erau el însuși.

Nu gândea lucrurile ca un nebun sau ca pe ceva neobișnuit. Pur și simplu gumilasticul se rupsese. În spatele fiecărui lucru sau al fiecărei creaturi care vrea să se apropie se află un gumilastic ce se întinde. Căci altminteri, firește, lucrurile ar putea până la urmă să treacă unul prin altul. În fiecare mișcare e un elastic care nu te lasă să faci ce-ai vrea tu să faci. Gumilasticele dispăruseră deodată. Sau era doar o senzație că e ceva care te strunește, așa, ca un gumilastic?

La urma urmei, cine ar putea face deosebirea? „De exemplu, femeile-și țin ciorapii cu gumilastic. Așa, vezi!" se gândea Moosbrugger. „Poartă, ca niște amulete, jartiere petrecute pe picior. Pe sub fustă. Ca cercurile vopsite pe copaci ca să nu se suie viermii pe ei."

Toate acestea doar în treacăt. Ca să nu se creadă cumva că Moosbrugger ar fi simțit nevoia să fraternizeze cu toată lumea. Nu era el genul de om. Doar că el era în același timp înăuntru și pe dinafară.

Acum era stăpânul lucrurilor și pe toate le conducea el. Făcea ordine în toate înainte să apuce să-l omoare. Putea să se gândească la orice-i plăcea, pe loc totul i se supunea, ascultător ca un câine bine dresat căruia-i spui „culcat!". Cu toate că era închis aici, avea o senzație neîngrădită de putere.

Supa i se aducea la momentul potrivit. Era trezit la momentul potrivit și scos la aer. Toate în celulă funcționau ca pe roate și n-ai fi putut să le scoți din ale lor. Uneori toate i se păreau cu totul de necrezut. Uneori avea impresia că se

întoarce totul pe dos și că ordinea pornea de la el, deși știa bine că el de fapt i se supunea.

Alții trăiesc asemenea senzații când stau întinși vara la umbra unui gard viu, și albinele bâzâie, și soarele bate mic și tare din cerul luminos ca laptele; lumea se învârtește atunci ca o jucărie mecanică în jurul unor asemenea oameni. Lui Moosbrugger senzația i-o dădea priveliștea geometrică a celulei lui.

Băgase de seamă, de asemenea, că jinduia ca un nebun după o mâncare bună; visa la ea noaptea și ziua, imaginea unei farfurii mai măricele cu friptură bună de porc îi răsărea în fața ochilor cu o insistență nefirească ori de câte ori i se întorcea gândul de la alte preocupări. „Două porții!" comanda Moosbrugger atunci. „Sau trei!" Se gândea la ea cu atâta tărie, dând cu lăcomie proporții mereu mai mari viziunii, încât pe loc se și sătura, i se și făcea rău, se ghiftuia în gând. „De ce", gândea el clătinând din cap, „așa de curând după ce-ți vine să mănânci ai impresia că plesnești?" Între mâncare și plesnirea asta a burții stau toate plăcerile lumii; și ce mai lume; ai putea dovedi cu sute de exemple ce mic e spațiul! Să luăm numai unul din ele: o femeie pe care nu poți s-o ai e ca atunci când noaptea luna se urcă tot mai sus pe cer și-ți suge, îți tot suge din inimă; după ce te-ai culcat cu ea, poți să calci cu cizma pe fața ei. De ce-o fi așa? Își aducea aminte că alții îl întrebaseră adeseori de ce stăteau astfel lucrurile. Puteai să răspunzi: femeile sunt femei, nu bărbați; pentru că ei aleargă după ele. Dar cei care-l întrebau n-aveau să înțeleagă niciodată. Voiau să știe de ce își închipuia el că oamenii se coalizaseră împotriva lui. Ca și cum propriul său trup nu s-ar fi coalizat și el! Cu femeile, lucrurile sunt clare. Dar și cu bărbații trupul lui se înțelegea mai bine decât cu el însuși; stai de vorbă, dintr-una într-alta, crezi că știi cum se prezintă lucrurile, toată ziua te-nvârtești cu câte unul și dintr-odată te pomenești că ai trecut de linia aceea subțire, îndărătul căreia poți să ai de a face fără nici un pericol cu ceilalți; iar dacă trupul lui l-a băgat într-o asemenea încurcătură, atunci mai bine să-l scape de tot de el! Cât de departe în trecut putea să-și mai aducă aminte Moosbrugger, el fusese întotdeauna necăjit de ceva sau

speriat, iar pieptul lui cel vânjos, cu brațele lui cu tot, se tot repezea încoace și încolo, ca un câine mare căruia i se dă un ordin. Mai departe decât atât Moosbrugger nici nu avea ce să înțeleagă; distanța dintre prietenie și senzația că te-ai săturat de toate e foarte mică, iar când simți astfel, foarte repede știi că ai dat de dracu' la strâmtoare.

Își aducea foarte bine aminte că oamenii aceia care știau să spună cuvinte străine și care mereu stăteau să-l judece îl tot certaseră: „Dar pentru așa ceva nu te-apuci să omori pe loc un om". Moosbrugger ridica din umeri. Au mai fost oameni omorâți pentru câțiva creițari sau chiar pe degeaba, numai pentru că așa i se năzărise altuia. Dar el se respecta, el nu era unul din aceia. Cu timpul, reproșul acesta făcuse impresie asupra lui; ar fi vrut să știe de ce din timp în timp simțea că-i atât de strâmt în jurul lui sau cum s-o mai fi zicând, așa încât trebuia să-și facă loc cu forța, să-i mai fugă sângele din cap. Se gândea mult la aceste lucruri. Dar nu era și cu gândul tot așa? Când începea vremea bună potrivită, îi venea să surâdă cu toată fața de plăcere. Atunci nu-l mai mâncau gândurile așa pe sub scăfârlie, ci deodată nu mai era înăuntru decât un singur gând. Era o deosebire la fel de mare ca între împleticeala unui copil și dansul unei femeiuști frumoase. Pur și simplu ca o vrajă aruncată peste toate. Cântă cineva la acordeon, lampa e pe masă, intră fluturii din noaptea de afară; tot așa veneau toate gândurile la lumină sau Moosbrugger le înhăța deodată, când se apropiau, cu degetele lui mari și le strivea și o clipă îi rămâneau acolo, între degete, nostime de tot, ca niște insecte. O picătură din sângele lui Moosbrugger căzuse în lume. Nu puteai s-o vezi, căci era întuneric, dar el simțea ce se petrecea acolo, în nevăzut. Ce era încâlcit acolo, afară, se îndrepta. Ce era mototolit se netezea. Un dans tăcut limpezea zumzetul acesta insuportabil cu care lumea îl chinuia altminteri atât de des. Tot ce se întâmpla era frumos acum; așa cum o fată urâtă se face frumoasă când nu mai stă acolo singură, ci e luată de mână de celelalte și o rotesc cu ele într-un dans și în fața ei se ridică o scară de pe care au și venit altele să se uite în jos. Era ceva ciudat aici, iar când Moosbrugger își deschidea ochii și-i privea pe oamenii din jur, pe cei care în asemenea

clipe, când totul dansa dându-i lui ascultare, se aflau acolo, în apropierea lui, atunci și aceștia i se păreau frumoși. Ei nu mai erau coalizați împotriva lui, nu mai ridicau un zid în jurul lui și se vădea că doar strădania de a-l înșela pe el deforma chipurile oamenilor și lucrurilor ca o povară prea grea. Atunci Moosbrugger dansa în fața lor. Dansa demn, nevăzut, el, care în viața lui nu dansase vreodată cu cineva, era mișcat de o muzică tot mai învăluitoare, purtându-l în el însuși, înspre somn, spre poala Maicii Domnului și până la urmă spre liniștea Domnului însuși, spre o stare minunată, incredibilă, destrămându-se în moarte; dansa zile întregi fără să-l vadă cineva, până când totul era afară, totul ieșea din el, agățându-se de lucruri, în fire subțiri și aspre ca o pânză de păianjen care a înțepenit în ger.

Dacă n-ai trecut prin așa ceva, cum ai mai putea să-i judeci pe alții?! După zilele și săptămânile ușoare când Moosbrugger aproape că-și putea ieși din piele, veneau iarăși, întotdeauna, vremurile îndelungi ale întemnițării. Închisorile statului nu erau nimic pe lângă acestea. Atunci, când voia să gândească, totul se chircea în el, amar și găunos. Căminele muncitorești și școlile serale unde voiseră ei să-l învețe ce să gândească – pe toate le ura; el, care-și mai aducea și acum aminte cum gândul lui putea să se miște cu pași imenși pe picioroange! Atunci se târa prin lume cu picioarele de plumb, în speranța că va găsi un loc unde să fie iarăși altfel.

Astăzi nu mai putea decât să surâdă, compătimitor, în fața unei asemenea speranțe. Lui nu-i reușise niciodată să găsească punctul de mijloc între stările acestea ale lui, punctul unde poate ar fi avut voie să rămână. Acum se săturase. Surâdea grandios în fața morții.

Oricum, văzuse multe. Bavaria și Austria, ba chiar bătuse drumul până în Turcia. Multe se întâmplaseră, despre care citise în ziare, toată vremea cât trăise. Fusese o vreme agitată, luată în totul. În taină, era chiar mândru că o trăise. Dacă stăteai să te gândești la ea așa, bucățică cu bucățică, fusese o chestie încâlcită și urâtă, dar până la urmă drumul lui trecuse drept prin ea și, când te uitai în urmă, puteai să-l vezi bine pe el, de la naștere și până la moarte. Moosbrugger

nu avea câtuşi de puţin sentimentul că aveau să-l execute; se executa el însuşi, cu ajutorul celorlalţi; aşa vedea el lucrul care avea să se întâmple. Cu toate acestea, toate se strânseseră până la urmă într-un întreg: drumurile de ţară, oraşele, jandarmii şi păsările, norii şi moartea lui. El însuşi nu le înţelegea prea bine, iar ceilalţi şi mai puţin, chiar dacă erau în stare să spună mai multe.

Scuipă şi se gândi la cerul care semăna cu o cursă de şoareci vopsită în albastru. „În Slovacia fac aşa cursele de şoareci, rotunde şi înalte", gândea el.

88

Asocierea cu cauzele grandioase

Ar mai fi trebuit încă de mult menţionată o împrejurare care a fost atinsă în treacăt în diferite contexte, formulată în linii generale: nu există nimic mai primejdios pentru minte decât asocierea ei cu cauzele grandioase.

Un om rătăceşte printr-o pădure, urcă pe un munte şi vede lumea întinzându-i-se la picioare, îşi priveşte copilul care i-a fost pentru prima oară pus în braţe sau gustă fericirea de a ocupa o poziţie socială în general considerată ca fiind invidiabilă. Ne întrebăm: ce se petrece în sinea sa în toată această vreme? Sigur că lui i se pare că se petrec lucruri multe, profunde şi importante; numai că el nu are prezenţa de spirit să le creadă, ca să zicem aşa, pe cuvânt. Tot ce este demn de admiraţie în faţa şi în afara lui, tot ceea ce-l închide pe el ca într-o casetă magnetică, îi atrage gândurile în exterior. Privirile i se lipesc de mii de amănunte, însă în sinea lui are impresia că şi-a consumat toată muniţia. Afară ceasul acela însufleţit, însorit, profund sau magnific suflă asupra lumii un argint galvanic care o pătrunde în toate frunzuliţele şi vinişoarele; dar la celălalt capăt al lumii, la cel personal, se face simţită curând o carenţă lăuntrică de materie, ia naştere

acolo în forma unui „O" mare, gol şi rotund. Starea respectivă constituie indiciul clasic al contactului cu tot ceea ce este veşnic şi mare, ca o adăstare pe piscurile umanităţii şi naturii. Persoanele care preferă compania lucrurilor măreţe – şi printre acestea se numără în primul rând sufletele mari, pentru care nici nu există lucruri mărunte – constată că lumea lor lăuntrică este, fără voie, extrasă şi extinsă într-o superficialitate generalizată.

Am putea descrie primejdia pe care o creează asocierea cu cauzele grandioase ca fiind o lege a conservării materiei mentale şi spirituale, iar legea aceasta pare să fie general valabilă. Spusele personalităţilor sus-puse, care îşi exercită influenţa pe scară largă, sunt de obicei mai lipsite de conţinut decât ale noastre. Gândurile care sunt în mod special asociate unor subiecte deosebit de importante se înfăţişează de obicei ca şi cum, dacă n-ar fi astfel privilegiate, ar putea fi socotite ca înapoiate. Cauzele cele mai scumpe nouă, cea a naţiunii, a păcii, a umanităţii, a virtuţii şi altele deopotrivă de elevate, poartă pe pantele lor flora cea mai comună a minţii şi spiritului. Văzută astfel, lumea pare să fie cât se poate de strâmbă; dar dacă ţinem seama de faptul că tratarea unui subiect are voie să fie cu atât mai nepretenţioasă cu cât subiectul însuşi este mai pretenţios şi mai important, constatăm că este o lume a ordinii.

Doar că legea aceasta, care poate să contribuie în atât de mare măsură la înţelegerea vieţii spirituale şi mentale a Europei, nu este întotdeauna la fel de evidentă în mecanismul său şi, în epocile de tranziţie de la un grup de mari obiective spre un altul nou, se poate ca spiritul şi mintea care caută să se pună în slujba acestor noi obiective să pară de-a dreptul revoluţionare, deşi nu fac altceva decât că-şi schimbă livreaua. O asemenea tranziţie putea fi observată încă de pe atunci, pe vremea când oamenii despre care se povesteşte aici îşi trăiau grijile şi triumfurile lor. De exemplu, existau de pe atunci cărţi – pentru a începe cu un caz deosebit de semnificativ în ochii lui Arnheim – care se vindeau în tiraje foarte mari, fără să li se acorde însă cel mai deosebit respect, deşi se atinsese stadiul în care se acorda mare respect numai cărţilor difuzate de la un anumit tiraj în sus. Existau industrii influente, ca acelea legate de jocurile

de fotbal și tenis, dar mai existau încă ezitări în ce privea crearea unor catedre dedicate lor la universitățile tehnice. Una peste alta: fie că regretatul corsar și amiral Drake fusese cel care la vremea lui importase cartoful din America, fapt cu care începuse sfârșitul perioadelor de foamete succedându-se cu regularitate în Europa, fie că fusese mai puțin regretatul, foarte cultivatul și la fel de înclinatul spre piraterie amiral Raleigh, care o și practicase, fie că ar fi fost doar niște soldați spanioli anonimi sau chiar jovialul coțcar și negustător de sclavi Hawkins – fapt este că foarte mult timp nimănui nu i-a trecut prin minte să-i considere, din cauza cartofilor, pe oamenii aceștia ca fiind mai importanți decât, să spunem, eruditul Al-Shirazi, despre care nu se știa decât că a dat o explicație corectă a curcubeului; însă odată cu epoca burgheză a început reevaluarea unor asemenea reușite, iar la vremea lui Arnheim o asemenea atitudine câștigase mult teren, fiind stânjenită doar de niște prejudecăți mai vechi. Cantitatea efectului și efectul cantității ca obiect nou, limpede ca lumina zilei, al venerației lupta încă și acum cu o venerație îmbătrânită, oarbă și aristocratică a marii calități, însă în lumea conceptelor reieșiseră de aici cele mai exagerate compromisuri, întocmai ca în cazul noțiunii înseși de minte sau spirit mari, care, așa cum am învățat să o cunoaștem în decursul ultimei generații, ar fi trebuit să fie o sinteză a propriei sale semnificații și a semnificației cartofilor, căci era așteptată pe atunci apariția unui om care să fi avut însingurarea unui geniu și care, în același timp, să fie la fel de universal înțeles ca o privighetoare.

Era greu de prezis ce anume s-ar fi putut ivi în această privință, căci primejdia asocierii cu lucrurile grandioase este de obicei recunoscută abia atunci când măreția acestor lucruri a început deja să apună. Nimic nu-i mai ușor decât să surâzi ușierului care tratează cu condescendență în numele Maiestății Sale persoanele convocate la audiență, dar dacă omul care tratează cu respect Ziua de Astăzi în numele Zilei de Mâine este sau nu un ușier de obicei nu se știe înainte de a se fi ajuns la ziua de poimâine. Primejdia asocierii cu cauzele grandioase are proprietatea foarte neplăcută că lucrurile se schimbă, dar primejdia rămâne mereu aceeași.

89

Trebuie să mergi în pas cu timpul

Doctorul Arnheim primise vizita dinainte anunţată a doi funcţionari superiori ai firmei sale şi conversase îndelung cu ei; dimineaţa, documentele şi calculaţiile folosite în ajun erau răspândite pe masă, în salon, aşteptându-l pe secretar, care urma să le claseze. Arnheim trebuia să ia nişte hotărâri, delegaţii urmau să plece cu un tren de după-amiază pentru a se reîntoarce la firmă şi, ca întotdeauna în astfel de cazuri, el avea un sentiment de satisfacţie, căci împrejurări de acest fel creau o anumită tensiune între toate angajamentele sale. „În zece ani", se gândea el, „tehnica va fi progresat atât de mult încât firma îşi va avea avioanele ei pentru deplasări de acest fel; atunci îmi voi putea dirija oamenii chiar şi din vacanţa de vară petrecută în masivul Himalaia". Cum îşi stabilise deciziile încă de peste noapte, iar acum, la lumina zilei, nu mai trebuia decât să le mai verifice o dată şi să le confirme, în clipa aceea era liber; comandase să i se aducă micul dejun în cameră şi îşi acorda acum, la ţigara de dimineaţă, o destindere mentală şi spirituală gândindu-se la întrunirea de la Diotima, pe care trebuise să o părăsească ceva mai devreme în seara din ajun.

De data aceasta fusese o recepţie cât se poate de însufleţită; foarte mulţi dintre invitaţi erau sub treizeci de ani, cel mult treizeci şi cinci, având ceva din spiritul boemei, dar de pe acum cunoscuţi şi intraţi în atenţia ziarelor; fuseseră nu numai austrieci, ci şi invitaţi din toată lumea, atraşi de ştirea că în Kakania era o doamnă din cercurile cele mai înalte, care deschidea o cale pentru pătrunderea spiritului în treburile lumeşti. Aproape că uneori se crease impresia că se mişcau în atmosfera unei cafenele literare şi artistice, iar Arnheim surâdea acum când se gândea că Diotima păruse

timorată între pereții propriei sale locuințe; dar totul fusese o experiență foarte interesantă și oricum ieșită din comun, așa cum i se părea lui acum. Prietena sa, dezamăgită de faptul că întrunirile marilor oameni de până atunci rămăseseră fără rezultate, făcuse o încercare hotărâtă de a lăsa spiritul cel mai nou să se reverse în Acțiunea Paralelă, iar legăturile cu Arnheim îi folosiseră în acest sens. Acum îi venea să dea din cap amintindu-și de discuțiile pe care trebuise să le asculte; le găsea de-a dreptul absurde, dar „trebuie să-i lăsăm și pe tineri să se manifeste", își spunea, „ajungi un om imposibil dacă-i tot respingi pur și simplu". Era așadar amuzat la modul grav, dacă se poate spune așa, de toate acestea, căci fuseseră parcă prea multe deodată.

Ce anume fusese lucrul acela pe care ei îl condamnaseră cu atâta violență? Experiența de viață. Acea experiență personală, spuneau, din a cărei căldură pământească și apropiere de realitate impresionismul se hrănise luxuriant cu cincisprezece ani înainte, ca o plantă miraculoasă. Iar acum spuneau că impresionismul ar fi fost efeminat și fără minte. Cereau stăpânirea controlată a senzualității și o sinteză intelectuală.

Sinteza nu era, la urma urmei, tocmai contrariul scepticismului, psihologiei, cercetărilor și analizei, care constituiseră înclinațiile literare ale generației precedente?

Atât cât se putea înțelege, ei nu gândeau toată problema într-un mod foarte filosofic; mai degrabă era nevoia de mișcare neîngrădită pe care o simt oasele și mușchii unui trup tânăr, iată ce înțelegeau ei prin sinteză, un dans și o exuberanță în care își refuzau lor și altora dreptul de a-i stânjeni prin vreo critică. Dacă așa le plăcea la un moment dat, nu ezitau să abandoneze fără scrupule sinteza, laolaltă cu analiza și cu tot ceea ce înseamnă gândire. Atunci susțineau că mintea trebuie împinsă înspre înalt de sevele trăirii și experienței imediate. De obicei, firește, cei care susțineau aceasta erau membrii vreunui alt grup; dar uneori, cuprinși de prea mult zel, erau aceiași.

Ce lozinci grozave mai aveau! Promovau temperamentul intelectual. Stilul de gândire rapid, care-i sare lumii în piept.

Creierul ascuţit ca o armă al omului cosmic. Ce mai auzise încă, acolo, în ajun?

Reconstruirea omului pe baza unui plan de muncă american, cu ajutorul forţei mecanizate.

Lirismul combinat cu dramatismul cel mai intens al vieţii.

Tehnicismul, un spirit demn de epoca maşinilor.

Blériot – strigase unul din ei – zboară chiar în momentul acesta peste Canalul Mânecii cu o viteză de cincizeci de kilometri pe oră! Poezia acestor cincizeci de kilometri ar trebui scrisă şi tot restul literaturii, cea putredă, aruncat la lada de gunoi!

Acceleraţionismul, mai cereau ei, adică creşterea maximă a vitezei experienţei de viaţă în baza biomecanicii sportive şi a preciziei de acrobaţie de circ!

Reîntinerirea fotogenică prin cinema.

Apoi unul din ei spusese că omul ar fi un spaţiu lăuntric misterios, drept care ar trebui adus în legătură cu cosmosul prin conuri, sfere, cilindri şi cuburi. Însă se susţinea şi contrariul, că anume concepţia individualistă despre artă stând la baza acestui punct de vedere ar fi fost compromisă; trebuie să li se asigure noilor generaţii un nou simţ al spaţiului de locuit prin arhitectură populară şi cartiere de locuit comunale. În timp ce se creaseră astfel o partidă individualistă şi o partidă socială, o a treia partidă intervenea pentru a spune că numai artiştii ar fi, în adevăratul înţeles al cuvântului, sociali. Drept care un grup de arhitecţi moderni cerea pentru sine conducerea, căci ţelul arhitecturii ar fi fost tocmai religia; de altfel, având şi funcţiile secundare ale iubirii de patrie şi sentimentului permanenţei naţionale. Grupul religios, sprijinit şi întărit de cei care preconizau conurile şi cuburile, obiecta că arta n-ar fi o împrejurare dependentă de altceva, ci una centrală, o împlinire a legilor cosmice; în evoluţia ulterioară a discuţiilor, grupul religios fusese iarăşi părăsit de cel cubist, care acum se aliase cu arhitecţii, susţinând că relaţia cu cosmosul s-ar exprima cel mai bine prin forme spaţiale care să facă elementul individual valabil şi tipic. Se exprimase opinia că trebuie să te proiectezi în sufletul omului şi apoi să-l proclami în termeni tridimensionali. Apoi cineva pusese pe un ton beligerant şi eficient întrebarea

care anume era credința celor de astăzi: adică zece mii de oameni înfometați erau sau nu mai importanți decât o operă de artă?! De fapt, întrucât aproape toți erau într-un fel sau altul oameni de artă, erau de părere că revigorarea spirituală a omenirii nu putea fi găsită decât în artă, numai că nu reușeau să cadă de acord asupra naturii acestei revigorări și a pretențiilor care ar fi trebuit ridicate pe lângă Acțiunea Paralelă în legătură cu aceasta. Acum însă grupul social originar revenise în prim-plan și-și făcea auzite glasurile. La întrebarea ce anume ar fi fost mai important, o operă de artă sau mizeria a zece mii de oameni, se ridicase întrebarea dacă zece mii de opere de artă ar fi putut compensa mizeria unei singure ființe omenești. Niște artiști foarte viguroși cereau ca artistul să nu se mai ia într-atât de în serios; să lase la o parte propria glorificare, să ajungă și el înfometat și social – aceasta era cererea lor! Viața era unica și cea mai măreață operă de artă, spusese cineva. Interveni o voce viguroasă: nu arta creează unitatea, ci foamea! O voce a compromisului aminti atunci că cel mai bun mijloc împotriva supraaprecierii egocentrismului în artă este o sănătoasă bază meșteșugărească. După acest glas al compromisului cineva se folosi de pauza creată de oboseală sau de dezgustul reciproc și întrebă iarăși, calm, dacă se credea într-adevăr că s-ar putea face ceva, atâta vreme cât nici măcar nu se stabilise contactul între om și spațiu?! Aceasta constituise semnalul ca tehnicismul, acceleraționismul și așa mai departe să ia din nou cuvântul și dezbaterea continuă încă multă vreme, pendulând într-o parte și într-alta. În cele din urmă ajunseră la un acord, pentru că voiau să se ducă acasă și nu fără a fi obținut un rezultat; se uniră într-o declarație care suna aproximativ în felul acesta: epoca prezentă era o epocă de așteptare, nerăbdătoare, turbulentă și nefericită; însă acel mesia în care sperau și pe care-l așteptau nu era încă întrevăzut.

Arnheim reflectă un moment.

Se menținuse constant în jurul lui un cerc; când se aflau oameni care nu auzeau sau nu reușeau să se facă auziți, aceștia se desprindeau, alții le luau imediat locul; el rămânea în mod categoric punctul central și al acestei noi

reuniuni, chiar dacă lucrul acesta nu reieșea întotdeauna limpede în cursul dezbaterilor oarecum confuze. El doar era inițiat încă de mult în problemele care-i preocupau pe ei. Știa ce trebuia să știe despre cuburi și relațiile lor; construise cartiere de locuințe cu grădini pentru salariații săi; mașinile, cu raționalele și vitezele lor, îi erau familiare; se pricepea să vorbească despre proiectarea sufletului și avea bani investiți în industria cinematografică, atunci la începuturile ei. Reconstituind acum cuprinsul acestor controverse, își amintea de asemenea și că ele nu se desfășuraseră nici pe departe atât de organizat cât și le reprezenta fără voie amintirea sa. Asemenea discuții urmează o evoluție proprie mai ciudată, ca și cum părțile ar fi fost dispuse, cu ochii legați, într-un poligon neregulat și, după ce fiecare ar fi fost înarmat cu un ciomag, ar fi primit îndemnul să se pună în mișcare, mergând drept înainte; un spectacol confuz și obositor, fără nici o logică. Dar nu constituie aceasta o imagine a mersului lucrurilor în general? Nici acest spectacol nu decurge din interdicțiile și legile logicii, cărora le revine cel mult eficiența unei forțe de poliție, ci din energiile instinctuale dezorganizate ale minții și intelectului. Această întrebare și-o punea Arnheim când își amintea de atenția care-i fusese acordată și constata că s-ar fi putut spune, de asemenea, că noul mod de a gândi semăna cu cel al liberei asociații de idei atunci când controlul rațiunii slăbește, o situație care, nu se poate nega, este stimulatoare.

Își aprinse în mod excepțional o a doua țigară, deși în alte împrejurări nu-și permitea asemenea slăbiciuni de ordin senzorial. În vreme ce-și ținea chibritul în față și mușchii faciali i se și contractaseră pentru prima aspirație a fumului, nu-și putu stăpâni deodată un surâs, pentru că-și adusese aminte de generalul cel rotofei care i se adresase în cursul acestei recepții. Întrucât familia Arnheim era proprietară și a unei fabrici de tunuri și plăci blindate care era pregătită pentru o producție masivă de armament în caz extrem, îl înțelesese foarte bine pe generalul acela oarecum comic, dar simpatic (vorbea cu totul altfel decât generalii prusaci; mai puțin simandicos, desigur, dar, s-ar fi putut spune, trădând urmele unei culturi mai vechi – de fapt ar fi trebuit să se

adauge : ale unei culturi intrate în declin), îi vorbise la modul confidențial – și oftând de-a dreptul filosofic! – despre conversația care se desfășura în seara aceea în jurul lor și care, cel puțin în parte, cum trebuia să recunoști, avea și un caracter radical pacifist.

Generalul, ca singurul ofițer prezent, se simțea oarecum nelalocul lui și deplângea nestatornicia opiniei publice, pentru că unele aserțiuni despre sanctitatea vieții omenești întâlniseră aprobare.

— Nu-i înțeleg pe oamenii aceștia – cu aceste cuvinte se întorsese atunci spre Arnheim, cerându-i lui, în calitate de intelectual proeminent pe plan internațional, să-i explice situația. Nu înțeleg de ce oamenii ideilor noi vorbesc cu atâta ignoranță despre „generalii sângeroși"? Am senzația că pe domnii mai în vârstă care vin de obicei aici îi înțeleg foarte bine, deși, desigur, și ei sunt cu totul și cu totul nemilitari. De exemplu, când poetul acela celebru – nu știu cum îl cheamă, domnul acela înalt și mai în vârstă, cu burtă, care cică ar fi făcut versurile acelea cu zeii greci, cu stelele și cu simțămintele omenești eterne ; doamna, gazda noastră, mi-a spus că e într-adevăr un poet în vremea noastră, care altminteri produce cel mult intelectuali – așadar, cum îți spuneam, eu n-am citit nimic de el, dar sunt sigur că l-aș înțelege, mai ales dacă importanța lui stă cu adevărat în faptul că nu se ocupă cu lucruri mărunte, căci, la urma urmei, și noi, militarii, spunem că așa ceva înseamnă să fii un strateg. Sergentul-major, dacă-mi dai voie să folosesc exemplul acesta subordonat, ca să spun așa, trebuie, bineînțeles, să se ocupe de bunăstarea fiecărui om în parte din compania lui ; strategul, dimpotrivă, calculează cu mii de oameni ca reprezentând cea mai mică unitate și trebuie să poată sacrifica deodată chiar zece asemenea unități dacă i-o cere un scop mai înalt. Eu găsesc că nu e nici o logică atunci când într-un caz spui că aici este un general sângeros și în celălalt caz că e vorba de o preocupare pentru valorile eterne și te rog pe dumneata să-mi explici, dacă e cu putință !

Poziția deosebită pe care o ocupa Arnheim în acest oraș și în societate trezise în el o anumită înclinație, de obicei reprimată cu grijă, spre plăcerile ironiei. Știa la cine se referea

micuțul domn, chiar dacă nu lăsa să se vadă aceasta; de altfel, faptul nici nu era important, căci el însuși ar fi putut să menționeze alte câteva varietăți ale acestui fel de măreție. În seara respectivă, aceștia făcuseră de altfel o figură nu prea strălucită, lucrul nu putea fi trecut cu vederea.

Meditând acum fără plăcere, Arnheim își reținuse o clipă fumul țigării între buzele întredeschise. Nici propria lui poziție nu fusese prea ușoară în cercul acesta. În ciuda importanței sale, avusese ocazia să audă unele remarci răuvoitoare care păreau să fie îndreptate împotriva sa însuși, erau condamnate adesea nici mai mult, nici mai puțin decât lucrurile pe care el le iubise în tinerețea lui, așa cum tinerii aceștia de acum își iubeau ideile propriei lor generații. Trăia un sentiment foarte ciudat, ar fi putut fi numit aproape sinistru, să se știe venerat de niște tineri care în aceeași clipă batjocoreau fără nici o milă un trecut de care el însuși era în taină legat; Arnheim simțea atunci în el însuși o elasticitate, o capacitate de metamorfozare, un spirit de inițiativă, aproape s-ar fi putut spune o îndrăzneală lipsită de scrupule a unei conștiințe încărcate care se ascundea bine. Trecu în revistă cu iuțeala fulgerului ce anume îl despărțea de noua generație. Tinerii aceștia se contraziceau unul pe altul în toate privințele, singurul lucru pe care-l aveau fără ezitare în comun era atacul la adresa obiectivității, a responsabilității intelectuale, a personalității echilibrate.

O împrejurare specială îi permitea lui Arnheim să simtă aproape o satisfacție malițioasă în fața tuturor acestora.

Supraaprecierea acordată unor anumite persoane dintre contemporanii săi, la care elementul personal reieșea în evidență în mod cu totul deosebit, îi fusese încă dintotdeauna neplăcută. Un adversar atât de elegant cum era el n-ar fi pronunțat nume concrete niciodată, nici măcar în propriile sale gânduri, însă știa exact la cine anume se gândea. „Un tânăr sobru și modest, plăcut înclinat spre ilustre plăceri" – ca să spunem precum Heine, pe care Arnheim îl iubea în taină și pe care îl cita în acea clipă. „Se cuvin lăudate eforturile sale și sârguința lui în poezie... osteneala amară pe care și-o dă, consecvența nemaipomenită, încordarea înverșunată cu

care-şi lucrează versurile...“ „Muzele nu-i sunt prea favorabile, dar el stăpâneşte geniul limbii.“ „Constrângerea aspră la care trebuie să se supună singur, numind-o o mare faptă a rostirii.“ Arnheim avea o memorie excelentă şi putea să citeze pe dinafară pagini întregi. Se lăsa acum dus de gânduri. Admira felul în care Heine, atacându-l pe un anumit bărbat al timpului său, prefigurase nişte apariţii care de-abia astăzi ieşeau la lumina zilei şi aceasta îl stimula acum, când îşi întorcea gândul spre cel de-al doilea reprezentant al concepţiilor idealiste germane, poetul despre care-i vorbise generalul. După vacile slabe ale intelectului venise acum rândul celor grase. Idealismul solemn al aceluia corespundea marilor instrumente de suflat din alamă, cu timbru profund, care într-o orchestră par nişte cazane de locomotivă ridicate la mare înălţime şi care scot un uruit şi un muget nefiresc. Cu o singură notă ele îneacă o mie de posibilităţi. Expectorează cu ghiotura simţăminte eterne. Cine este în stare să trâmbiţeze versuri în felul acesta – medita Arnheim nu tocmai lipsit de amărăciune – trece astăzi la noi drept poet, spre deosebire de omul de litere. De ce nu, atunci, şi drept general? Asemenea oameni se află în relaţiile cele mai bune cu moartea şi au nevoie constant de câteva mii de morţi pentru a putea gusta cu demnitate momentul vieţii.

Dar aici cineva susţinuse că până şi câinele generalului, care ar fi fost certat că urlă la lună în câte o noapte când trandafirii înfloresc mai ameţitor, ar fi putut răspunde: ce vreţi de la mine, e lună – nu? –, iar acestea sunt sentimentele eterne ale rasei mele; ca oricare din domnii aceştia, care sunt celebri tocmai din acest motiv! Ar mai fi putut să adauge că fără îndoială emoţia lui reprezenta o intensă experienţă de viaţă, că expresia îi era încărcată de simţire şi cu toate acestea atât de limpede încât publicul o înţelegea perfect şi că, în ce priveşte gândurile, e adevărat că rămâneau în urma emoţiei, dar aceasta se conforma pe de-a întregul cerinţelor dominante şi situaţia aceasta nu constituise niciodată în literatură vreun impediment.

Neplăcut impresionat de asemenea gânduri, Arnheim îşi mai reţinu încă o dată fumul ţigării pe buzele care îi rămăseseră

întredeschise o clipă, asemenea unei bariere de graniță ridicate doar pe jumătate între propria persoană și lumea exterioară. El însuși îi lăudase cu orice prilej și în anumite împrejurări chiar îi susținuse financiar pe unii dintre acești poeți deosebit de puri, pentru că așa se cuvine să facem; dar la drept vorbind, după cum constata acum, nu putea să-i sufere, nici pe ei, nici versurile lor bombastice. „Creaturile acestea prețioase și heraldice, care nu sunt în stare nici măcar să se întrețină singure", chibzui el, „ar trebui de fapt izolate într-o rezervație naturală, laolaltă cu ultimele exemplare din specia bizonilor și a vulturilor!" Și întrucât, așa cum îi arătase seara din ajun, ar fi fost inactual să-i mai sprijine, meditațiile lui Arnheim se încheiară nu fără un câștig pentru el însuși.

90

Detronarea ideocrației

Constituie probabil un fenomen bine motivat faptul că epoci al căror spirit seamănă cu o piață de mărfuri îi consideră drept contrastul cuvenit pe poeții care nu au absolut nimic de a face cu vremea lor. Aceștia nu se murdăresc cu gânduri și idei contemporane, livrează, ca să zicem așa, poezie pură și le vorbesc credincioșilor lor în dialectele moarte ale măreției, ca și cum s-ar fi întors doar cu o clipă înainte pentru o ședere scurtă și provizorie pe pământ, venind din veșnicie, ca un om care a plecat cu trei ani în urmă în America și la vizita sa în patrie nu mai vorbește decât o germană stricată. Fenomenul este aproximativ același cu o încercare de a compensa o gaură în pământ așezându-i deasupra o cupolă goală și, cum o găunoșenie din aceasta mai înaltă nu face de obicei decât să sporească dimensiunile celei de dinainte, până la urmă nu e nimic mai natural decât ca după o epocă cu un asemenea cult al personalității să urmeze

o alta care să respingă la modul radical toată tevatura legată de responsabilitate şi măreţie.

Arnheim încerca, cu toată prevederea, la modul experimental şi cu sentimentul confortabil că este personal apărat de orice daune, să se orienteze în evoluţia care, după părerea sa, urma să se producă. Oricum, nu era lucru uşor. Se gândea în vremea aceasta la tot ceea ce văzuse în anii aceştia din urmă în America şi în Europa; la noua pasiune pentru dans, fie că era vorba de a-l transpune pe Beethoven în ritmuri sincopate, fie de noul senzualism ritmic; la pictură, unde se presupunea că un exces de relaţii intelectuale se cuvenea exprimat printr-un minim de linii şi culori; la cinematograf, unde un gest a cărui semnificaţie era cunoscută de toţi reuşea să arunce în extaz lumea întreagă printr-o mică noutate în prezentare; în sfârşit, pur şi simplu la omul obişnuit, care încă de pe atunci, fiind convins de valoarea sportului, credea că doar cu mijloacele unui sugar dând din picioare se poate înstăpâni asupra sânilor enormi ai naturii. Caracteristica izbitoare a tuturor acestor fenomene o constituie o anumită tendinţă spre alegorie, dacă înţelegem prin aceasta o relaţie intelectuală în care totul înseamnă mai mult decât i se cuvine pe drept să însemne. Căci, aşa cum pentru societatea epocii barocului o cască şi două săbii încrucişate reprezentau un simbol al tuturor zeilor şi istoriilor lor, şi nu un cavaler Hinz era cel care o săruta pe contesa Kunz, ci un zeu al războiului o săruta pe zeiţa castităţii, tot astfel Hinz şi Kunz, când se strâng astăzi în braţe, trăiesc şi experimentează spiritul timpului sau oricare alta din colecţia de zece duzini de concepţii şi noţiuni model, care firește că nu mai alcătuiesc un Olimp plutitor pe deasupra aleilor de chiparoşi, ci sunt însăşi întreaga încâlceală şi complexitate modernă. La cinematograf, la teatru, pe estrada de dans, la concert, în automobil, în avion, pe apă, la soare, în atelierele de croitorie şi în oficiile comerciale ia naştere continuu o suprafaţă imensă constituită din impresii şi expresii, gesturi, atitudini şi experienţe. Acest proces, care, în detaliile şi în exteriorul său, este perfect constituit, seamănă cu un corp rotindu-se cu multă vioiciune, în care totul se împinge spre suprafaţă şi se combină acolo într-un complex inextricabil,

în timp ce în interior rămâne amorf, vibrant şi neliniştit. Iar dacă Arnheim ar fi fost în stare să arunce o privire în epoca deschisă cu câţiva ani mai târziu, ar fi văzut că o mie nouă sute de ani de moralitate creştină, milioanele de morţi ai unui război înfiorător şi o adevărată pădure germană de poezii care şi-au lăsat foşnetele asupra sentimentelor de pudoare feminină n-ar fi reuşit să întârzie cu nici măcar un singur ceas ziua când fustele şi părul femeilor începuseră să se scurteze şi fetele europene, după interdicţii milenare, începeau să se strecoare din veşmintele lor şi să rămână un timp goale ca nişte banane. Ar mai fi văzut şi alte schimbări, pe care abia dacă le-ar fi socotit posibile înainte şi nici nu mai are importanţă câte din aceste schimbări aveau să dureze sau să dispară din nou, atâta vreme cât ne gândim ce mari şi probabil zadarnice eforturi ar fi fost necesare pentru a produce asemenea revoluţii în stilul de viaţă pe calea atât de plină de răspundere a dezvoltării intelectuale, prin filosofi, pictori şi poeţi, în loc de calea pe care o urmau croitorii, progresele modei şi hazardul; căci în felul acesta se poate măsura câtă energie creatoare provine din suprafaţa lucrurilor în contrast cu sterilitatea creierului.

Aceasta este ceea ce se poate numi detronarea ideocraţiei, a creierului, împingerea minţii la periferia lucrurilor, şi aceasta constituia, după cum i se părea lui Arnheim, ultima problemă. E adevărat că viaţa a mers întotdeauna pe calea aceasta, i-a reconstruit mereu pe oameni pornind din afară spre înăuntru; dar înainte diferenţa era că te simţeai obligat să produci ceva şi dinăuntru înspre afară. Chiar şi câinele generalului, de care el îşi amintea în clipa aceasta cu plăcere, n-ar fi fost niciodată în stare să înţeleagă un alt fel de evoluţie, căci acest credincios însoţitor al omului a fost format de omul ascultător şi stabil al secolului trecut după chipul şi asemănarea sa; însă vărul său, cocoşul sălbatic de stepă, pasărea care e în stare să danseze ceasuri în şir, ar înţelege foarte bine aşa ceva. Când îşi înfoaie penele şi începe să scurme cu ghearele, se manifestă probabil mai mult suflet decât atunci când un învăţat aşezat la biroul său leagă un gând de următorul. Căci până la urmă toate gândurile vin din încheieturi, din muşchi, glande, ochi, urechi şi din

umbroasele idei generalizate pe care sacul acesta de piele în care intră şi ele le are el însuşi în totul. Secolele trecute au făcut poate o mare greşeală atunci când au pus prea mare preţ pe înţelegere şi raţiune, pe convingeri, concepte şi caracter; era ca şi cum ai vrea să consideri registratura şi arhiva drept partea cea mai importantă a unui minister, pentru că aceste oficii îşi au şi ele birourile în sediul central, deşi sunt doar servicii auxiliare primind dispoziţiile din afară.

Dintr-odată Arnheim, poate stimulat de uşoarele senzaţii de destrămare pe care i le provoca dragostea, găsi locul unde putea căuta gândul mântuitor în măsură să ordoneze aceste complicaţii; era într-un fel legat la modul simpatetic de noţiunea unei circulaţii sporite. O circulaţie sporită de gânduri şi experienţe de viaţă. Nu se putea nega faptul că epoca aceasta modernă cunoştea o circulaţie sporită de gânduri şi experienţe de viaţă şi aceasta provenea în mod necesar din faptul că se evita pe cât posibil risipa de timp prin care s-ar fi încercat asimilarea lor intelectuală. El îşi imagina acum că, prin tehnica ofertei şi cererii, creierul timpului ar fi fost deja înlocuit, iar gânditorul laborios schimbat cu omul de afaceri căruia i-ar fi revenit funcţia de regulator – şi savură fără să vrea spectacolul captivant al unei monstruoase producţii de experienţe de viaţă care să se combine şi să se dizolve libere, un fel de budincă nervoasă care ar fi tremurat toată la orice lovitură, un uriaş tam-tam care să huruie asurzitor când ar fi fost cât de uşor atins. Faptul că aceste imagini nu erau în totul congruente constituia de fapt urmarea stării de reverie în care îl transpuseseră pe Arnheim; căci i se părea că tocmai o asemenea viaţă putea fi comparată cu un vis, în care eşti în afară, în mijlocul unor întâmplări din cele mai minunate, şi în acelaşi timp eşti întins nemişcat înăuntru, în centru, cu sinele rarefiat, prin al cărui vid iradiază simţămintele ca într-un tub de neon albăstriu. Viaţa este cea care gândeşte în jurul omului şi care-i creează, dansându-i în faţă, conexiunile pe care el le poate lega laolaltă doar cu efort şi nici pe departe atât de caleidoscopic ca atunci când se slujeşte de raţiune pentru a încerca aceasta. Astfel medita Arnheim, în calitatea sa de om de afaceri şi totuşi în acelaşi timp surescitat până în cele douăzeci de vârfuri ale

degetelor de la mâini şi de la picioare, la traficul liber fizico-spiritual al unei epoci care urma să înceapă şi nu i se părea exclus ca în clipa aceea să ia naştere ceva colectiv, panlogistic; ca omul modern, părăsind individualismul îmbătrânit, să se găsească, cu întreaga superioritate şi inventivitate a rasei albe, pe drumul de întoarcere spre o reformă a paradisului, pentru a introduce un program modern şi bogat în variaţii în înapoierea rurală a Grădinii Edenului.

Exista doar un singur element perturbator. Căci, aşa cum în vis ai puterea să introduci într-o întâmplare o emoţie inexplicabilă şi care să-ţi străbată deodată întreaga fiinţă, tot astfel ai această putere şi în stare de veghe, dar numai atunci când ai cincisprezece sau şaisprezece ani şi mai mergi încă la şcoală. Iar la acea vârstă există în fiinţa omenească, după cum bine se ştie, mari revărsări de emoţii, impulsuri stimulatoare şi trăiri amorfe; simţămintele sunt foarte active, dar încă nu bine definite, dragostea şi mânia, fericirea şi pizma omenească – pe scurt, toate abstracţiile morale – sunt nişte evenimente zvâcnitoare, când cuprinzând lumea întreagă, când chircindu-se şi pierind în nimicnicie; tristeţea, tandreţea, măreţia şi nobleţea se boltesc ca nişte ceruri înalte şi goale. Şi ce se întâmplă? Din afară, din lumea bine ordonată, apare o formă definită – un cuvânt, un vers, un râs demonic, apar Napoleon, Cezar, Hristos sau poate doar o lacrimă pe mormântul părinţilor – şi ia naştere, printr-o asociaţie rapidă ca un fulger, opera. Această operă, asemănătoare unei teme şcolare, lucru prea uşor de trecut cu vederea, este, trăsătură cu trăsătură, o expresie desăvârşită a emoţiei, cea mai precisă suprapunere a intenţiei peste împlinire şi perfecta contopire a experienţei de viaţă a unui tânăr cu viaţa marelui Napoleon. Se pare însă că, dintr-un motiv sau altul, asocierea aceasta de la măreţ spre mic nu este reversibilă. Trăieşti, uneori în vise cum sunt cele ale tinereţii, momente când se face că ai ţinut o mare cuvântare, dar trezindu-te, din nefericire, nu mai prinzi decât ultimele cuvinte rostite şi, la urma urmei, constaţi că acestea nici nu sunt atât de neobişnuit de frumoase pe cât ţi se păruseră. Iar atunci nu mai ai impresia că ai fi chiar atât de imponderabil

și strălucitor precum pomenitul cocoș, ci îți dai seama că doar ai urlat, cu foarte mult sentiment, la lună, întocmai ca acel, de mai multe ori remarcat, foxterier al domnului general.

Așadar, nu chiar toate pot să meargă la fel de bine – reflecta Arnheim, încercând să-și facă singur curaj –, dar, adăugă el lucid, trebuie să mergem cu toată seriozitatea în pas cu timpul; căci, în esență, ce-i era lui mai aproape de suflet decât să aplice acest verificat principiu industrial și la producerea vieții înseși?

91

Speculații à la baisse *și* à la hausse *la bursa spiritului*

În casa Tuzzi, întrunirile își reluaseră ritmul regulat și bogat în oaspeți.

Șeful de departament Tuzzi i se adresă la o asemenea întrunire de consiliu „vărului" său.

— Știi că toate s-au mai petrecut cândva?

Arătă cu o rotire cuprinzătoare a privirii camerele, pline de o mulțime efervescentă de oameni, ale locuinței sale care acum îi devenise străină.

— La începuturile creștinismului; în primele secole după nașterea lui Hristos. Pe vremea aceea se creaseră în creuzetul creștino-levantino-elenisto-iudaic nenumărate secte.

Începu să le enumere:

— Adamiții, cainiții, ebioniții, collyridienii, arhonticii, eucraticii, ofiții..., cu o grabă ciudată, reținută, ca aceea pe care și-o impune cineva care vrea să-și ascundă familiaritatea cu subiectul și recită o listă lungă de secte religioase precreștine și creștine timpurii; lăsa impresia că ar fi vrut cu toată precauția să-l lase pe vărul nevestei sale să înțeleagă faptul că el cunoștea mai multe decât voia, din motive

speciale, să arate în ceea ce privește faptele care se petreceau în propria sa casă.

Continuă apoi să povestească, explicând denumirile enumerate, că una dintre aceste secte se pronunțase împotriva căsătoriei, pentru că susținea castitatea, în vreme ce o alta susținea castitatea, însă, oricât de ciudat ar părea, dorea să urmărească acest țel prin rituri de desfrânare. Aparținătorii uneia din ele se automutilau, pentru că socoteau trupul femeiesc drept o invenție a diavolului, în alta, bărbatul și femeia veneau goi la biserică. Credincioșii care meditau la problemele teologice și care ajunseseră la concluzia că șarpele, seducătorul Evei în paradis, fusese o persoană divină, practicau sodomia; iar alții nu tolerau fecioarele, pentru că, după convingerea lor științifică, Maica Domnului mai născuse în afară de Iisus și alți copii, astfel încât virginitatea ar fi fost o greșeală primejdioasă. Întotdeauna erau unii care făceau ceva al cărui contrariu îl făceau alții, ambele părți din aproximativ aceleași motive și convingeri. Tuzzi povestea toate acestea cu gravitatea cuvenită unor fapte istorice, chiar dacă sunt ciudate, și cu o nuanță de umor special, ca acela al glumelor dintre domni. Se opriseră în picioare lângă un perete; cu un mic surâs iritat, șeful de departament își strivi ce-i mai rămăsese din țigară într-o scrumieră, aruncă distrat o privire în înghesuiala din fața lor și încheie, ca și cum n-ar fi avut de spus decât ceea ce se putea spune cât fumezi o țigară, cu cuvintele:

— Găsesc că atmosfera de atunci, cu deosebirile de păreri și cu atâtea puncte de vedere subiective, seamănă nu în mică măsură cu controversele dintre literații noștri. Mâine se risipesc care încotro. Dacă nu s-ar fi ajuns, ca urmare a variatelor împrejurări istorice, la timp la un sistem birocratic spiritual și cu eficiență politică, atunci astăzi n-ar mai fi rămas nici urmă din credința creștină...

Ulrich îl aprobă.

— O birocrație a credinței, stabilită și plătită de comunitate, are grijă să nu se glumească cu regulamentele oficiale. În general, cred că suntem nedrepți față de calitățile noastre comune; dacă n-am fi putut să ne bizuim pe ele, istoria n-ar

mai fi existat niciodată, căci eforturile spirituale rămân mereu controversate şi schimbătoare.

Tuzzi îşi ridică o clipă bănuitor ochii şi îşi mută apoi îndată privirea. Asemenea remarci i se păreau prea îndrăzneţe. Totuşi se comporta faţă de acest văr al soţiei sale, deşi îl cunoscuse doar de curând, ciudat de prietenos şi familiar. El însuşi apărea şi dispărea, lăsând impresia că, în mijlocul celor ce se petreceau în propria lui casă, trăia într-o altă lume, închisă, al cărei înţeles mai înalt îl ascundea privirilor; câteodată însă părea că nu mai poate rezista şi că trebuia să se deschidă, cât de nelămurit, faţă de cineva şi de fiecare dată cel cu care începea câte o conversaţie era vărul soţiei. Era o urmare firească a faptului că era silit să constate cum i se retrăgea recunoaşterea calităţii de fiinţă omenească în relaţiile cu soţia sa, în ciuda unor ocazionale momente de tandreţe.

Diotima îl săruta atunci cum ar fi făcut-o o fetiţă; o fată poate de paisprezece ani, care, din cine ştie ce motive, îl înăbuşă în săruturi pe un băieţaş mai mic decât ea. Fără voie, buza superioară a lui Tuzzi se contracta sub mustaţa lui în furculiţă, cu un sentiment de ruşine. Noile condiţii care se creaseră în casa lui îi aduseseră pe cei doi soţi într-o situaţie imposibilă. Nu uitase câtuşi de puţin că Diotima se plânsese odată de faptul că el sforăie, între timp citise şi scrierile lui Arnheim şi era pregătit să poată vorbi despre ele; unele lucruri le putea accepta, pe foarte multe le socotea eronate şi pe altele nu le înţelegea, cu acea linişte plină de siguranţă care presupunea că asta era din vina autorului; dar în asemenea chestiuni fusese dintotdeauna obişnuit să pronunţe pur şi simplu judecata cumpănită a unui om cu experienţă şi perspectiva ca Diotima să-l contrazică de fiecare dată, precum şi necesitatea de a intra cu ea într-una din acele discuţii neprincipiale, le socotea acum drept o schimbare necuvenită a vieţii sale particulare, în aşa măsură încât nu se putea hotărî la a o rezolva concret şi ar fi preferat aproape, cu o dorinţă doar semiconştientă, să ajungă la un duel cu Arnheim. Tuzzi îşi încruntă deodată iritat frumoşii săi ochi căprui şi-şi spuse că trebuia să fie mai atent la felul cum îşi exprima stările de spirit. Vărul acesta care-i stătea

acum alături (şi care nu era, după părerea lui, deloc un om cu care să ai relaţii prea strânse!) îi amintea, la drept vorbind, de propria lui soţie, şi aceasta printr-o asociaţie de idei fără vreun conţinut real, decât poate cel mult cel al rudeniei dintre ei; remarcase, de asemenea, mai demult că şi Arnheim îl favoriza pe acest tânăr într-un anumit fel, precaut şi care lăsa să se vadă o antipatie limpede; acestea erau observaţii care de fapt nu însemnau prea mare lucru şi totuşi erau de-ajuns pentru a-l nelinişti pe Tuzzi în ce priveşte propria lui simpatie inexplicabilă faţă de Ulrich. Îşi deschise ochii săi căprui şi o vreme privi prin cameră ca o bufniţă, fără să vrea să vadă ceva distinct.

Vărul soţiei sale privea şi el în jur exact la fel, cu o familiaritate plictisită şi părea nici măcar să nu fi remarcat pauza din discuţie. Tuzzi avea senzaţia că trebuie să se spună ceva; se simţea nesigur, ca un bolnav imaginar şi pe care tăcerea l-ar fi putut trăda.

— Dumitale îţi place să ai păreri proaste despre toate, remarcă el surâzând, ca şi cum observaţia despre birocraţia credinţei ar fi trebuit să aştepte până acum pentru a-i intra în ureche, şi soţia mea poate că nu greşeşte întru totul când se teme oarecum de ajutorul dumitale, în ciuda simpatiei pe care ţi-o nutreşte ca rudă. Dacă pot să spun aşa, ideile pe care ţi le faci dumneata despre semenii dumitale au o tendinţă care la bursă s-ar numi *à la baisse*.

— E o formulă excelentă, răspunse Ulrich încântat, chiar dacă trebuie să recunosc că eu nu sunt la înălţimea ei! Căci istoria universală e cea care a speculat astfel întotdeauna cu oamenii, ca la bursă; scontând pe scăderi prin şiretenii şi prin forţă şi pe creşterea cursului cam în felul în care soţia dumitale încearcă să o facă aici, prin încrederea în forţa ideilor. Chiar Arnheim este, atât cât putem să credem cuvintele sale, un asemenea speculant aşteptând creşterea cursului. Dumneata, dimpotrivă, ca unul care prin profesia sa aşteaptă scăderi, trebuie să ai în corul acesta de îngeri nişte sentimente pe care chiar aş vrea să le cunosc.

Îl privea acum pe şeful de departament cu o expresie plină de simpatie. Tuzzi îşi scoase tabachera din buzunar şi ridică din umeri.

— De ce crezi dumneata că eu aș gândi altfel decât soția mea pe marginea acestor lucruri? răspunse el.

Voia să respingă întorsătura personală pe care o luase discuția, dar prin răspunsul său nu făcuse decât să o sublinieze și mai mult; celălalt însă nu observă, din fericire, și continuă:

— Noi suntem o masă amorfă care luăm orice formă în care se întâmplă să intrăm într-un fel sau altul!

— E prea subtil pentru mine, răspunse Tuzzi evaziv.

Ulrich se bucura de această conversație. Era exact contrariul propriului său fel de a fi; îi făcea plăcere întru totul să stea de vorbă cu o ființă care nu răspunde la stimulii intelectuali și nu găsea alt mijloc de apărare sau nu voia să recurgă la vreun altul decât să-și expună pur și simplu propria persoană pe de-a întregul. Propria sa antipatie față de Tuzzi se schimbase de mult, sub presiunea antipatiei mult mai mari pe care o simțea față de toate cele ce se petreceau în această casă, în contrariul ei; nu înțelegea de ce Tuzzi răbda și făcea tot felul de presupuneri în această privință. Începea să-l cunoască doar încet și treptat, ca pe un animal pe care l-ar fi ținut sub observație, fără a avea intuiția care să-ți ușureze această cunoaștere și pe care în cazul unei ființe omenești o dă cuvântul la care oamenii recurg pentru că-i simt nevoia. De la început îi plăcuse aspectul uscat, ascetic al acestui bărbat care de-abia ajungea la statura mijlocie și ochii întunecați, intensi, trădând multe emoții nesigure, ochi care nu erau câtuși de puțin ochi de funcționar, dar care, de asemenea, nu se potriveau în nici un fel cu persoana actuală a lui Tuzzi, așa cum se manifesta ea în conversații; afară de cazul că îi luai, ceea ce se întâmplă nu rareori, drept ochii unui adolescent care te privesc deodată dintr-un chip cu trăsături altminteri cu totul formate, trăsături ale unui om matur, ca o fereastră care răspunde dintr-o aripă nefolosită, închisă și de mult uitată a interiorului sufletesc. Următorul lucru care-l izbise pe vărul soției fusese apoi mirosul personal al lui Tuzzi; era o aură ca de ceva chinezesc sau de casete de lemn uscat sau un amestec de efecte de soare, mare, exotism, de dăinuire și rezistență trupească și de urme discrete ale frizerului. Acest miros îl punea pe gânduri;

printre cei pe care-i cunoştea el erau doar doi oameni care aveau un miros personal, acesta şi Moosbrugger; când îşi readucea în minte aroma pătrunzătoare şi delicată a lui Tuzzi şi în acelaşi timp se gândea la Diotima, sub a cărei suprafaţă extinsă se ascundea un miros subţire de pudră, pe care nimic nu părea să-l ştirbească, atunci ajungea la nişte contraste pasionale cărora convieţuirea reală, oarecum comică, a acestor două fiinţe nu părea să li se potrivească în nici un fel. Ulrich trebui să-şi recheme îndărăt gândurile până la acea distanţă faţă de realitate care poate fi considerată permisă, înainte de a răspunde la replica defensivă a lui Tuzzi.

— E o prezumţie din partea mea, începu el din nou cu tonul uşor plictisit, dar decis, care în relaţiile sociale exprimă regretul de a-l plictisi şi pe celălalt, pentru că situaţia în care vă găsiţi nu îngăduie nimic mai bun, e desigur o prezumţie din partea mea să încerc eu să definesc ce este diplomaţia; dar nu doresc decât să fiu corectat. Încerc deci să spun următoarele: diplomaţia presupune că o ordine durabilă nu este posibilă decât făcându-se uz de capacitatea de a minţi, de laşitate, de canibalism – pe scurt, de josniciile cele mai concrete ale omenirii; ea este un idealism *à la baisse*, pentru a întrebuinţa încă o dată excelenta dumitale expresie. Şi găsesc că aceasta este o stare de lucruri fascinant de melancolică, pentru că presupune tocmai că totala nesiguranţă în ce priveşte propriile noastre facultăţi superioare ne face calea deopotrivă de accesibilă spre canibalism, ca şi spre critica raţiunii pure.

— Din nefericire, protestă şeful de departament, dumneata gândeşti la modul romantic despre democraţie şi confunzi, ca atât de mulţi oameni, politica şi intriga. La rigoare, s-ar fi putut să fie adevărat, aceasta pe vremea când politica era făcută de nişte amatori princiari; dar nu mai e cazul într-o epocă în care totul depinde de consideraţiile sociale ale unei burghezii cuminţi. Noi nu suntem melancolici, ci optimişti. Trebuie să credem într-un viitor bun, altminteri nu ne-am mai putea justifica în faţa propriei noastre conştiinţe, care nu e deloc diferită în natura ei de cea a altor oameni. Dacă ţii să foloseşti într-adevăr termenul canibalism, atunci pot doar să spun că meritul diplomaţiei este că ea opreşte lumea

să se întoarcă la canibalism; dar pentru a putea face aceasta, trebuie să credem în ceva mai înalt.

— Dumneata în ce crezi? îl întrebă vărul fără ocolișuri.

— Ei, parcă dumneata nu știi! spuse Tuzzi. Nu mai sunt un adolescent ca să-ți pot răspunde direct la o asemenea întrebare! Am vrut doar să spun că, pe cât un diplomat știe să se identifice cu aceste curente intelectuale și spirituale ale vremii sale, pe atât îi va veni mai ușor în profesiunea sa. Viceversa, ultimele generații au arătat că e cu atât mai multă nevoie de diplomație, cu cât sunt mai mari progresele pe care le face mintea omenească în toate direcțiile; dar, la urma urmei, e doar ceva firesc!?

— Firesc?! Dar atunci dumneata spui exact același lucru ca și mine! exclamă Ulrich cu exact atâta animație cât permitea imaginea pe care ar fi vrut s-o ofere doi domni discutând la modul civilizat. Voiesem să arăt, cu tot regretul, că ceea ce este spiritual, intelectual și bun nu poate să existe de o manieră durabilă fără ajutorul a ceea ce este rău și material, iar dumneata îmi răspunzi mai mult sau mai puțin că, pe cât există mai mult spirit și minte, pe atât este mai necesar să fim precauți. Să spunem deci: putem să-l tratăm pe om ca pe o creatură josnică și în felul acesta să-l determinăm să facă aproape orice; putem însă și să-l entuziasmăm pentru ceva și în felul acesta să-l determinăm să facă tot aproape orice. Oscilăm între aceste două metode, combinăm ambele metode; cam asta ar fi tot. Am impresia că pot să mă felicit pentru că există între noi o înțelegere mult mai profundă decât ai vrea dumneata să recunoști.

Șeful de departament Tuzzi se întoarse acum spre acest incomod partener de discuție; un surâs mic îi ridica imperceptibil mustața, ochii săi strălucitori clipeau cu o expresie ironică, îngăduitoare; ar fi vrut să pună capăt acestei conversații, era nesigură ca un ghețuș și puerilă și lipsită de sens, așa cum e joaca unor copii care se dau pe gheață.

— Știi, ai să consideri probabil o barbarie din partea mea, răspunse el, dar am să-ți explic: la drept vorbind, desigur, pe marii noștri filosofi recunoscuți de toată lumea, pe aceștia îi prețuiesc foarte mult și i-am citit pe toți; dar ei sunt, ca să spunem așa, un dat istoric, sunt aici. Iar profesorii noștri

sunt numiţi în acest scop, în cazul lor este o profesie şi nu mai necesită alt comentariu; la drept vorbind, avem nevoie de cineva care să ne înveţe, ca să nu se piardă cu totul lucrurile. Dar în rest vechiul proverb austriac care spune că cetăţeanul nu trebuie să-şi bată prea mult capul cu toate cele a avut dreptate. Rareori iese ceva bun de aici şi e parcă şi puţină prezumţie la mijloc.

Şeful de departament îşi răsucea acum o ţigară şi tăcu; nu mai simţea nici o nevoie să-şi scuze „barbaria". Ulrich îi privea degetele brune şi subţiri şi era încântat de această semistupiditate pe care Tuzzi şi-o afişa fără să se ruşineze deloc.

— Dumneata afirmi acum acelaşi principiu fundamental, foarte modern, pe care îl foloseşte de mii de ani biserica faţă de credincioşii ei şi mai nou socialismul, remarcă el politicos.

Tuzzi îşi ridică repede privirea ca să vadă ce anume voia „vărul" să spună cu această combinaţie de idei. Pe urmă îl aşteptă să se lanseze din nou într-o lungă expunere şi se enervă dinainte faţă de o asemenea nesfârşită indiscreţie intelectuală. Însă vărul însuşi nu făcu nimic de acest gen, îl privea doar cu bunăvoinţă pe omul cu idei de dinaintea revoluţiei din 1848 care-i era acum alături. Îşi spunea de mult că Tuzzi avea motivele lui pentru a tolera în anumite limite relaţiile soţiei sale cu Arnheim şi ar fi vrut să ştie ce anume urmărea să obţină astfel. Rămânea nelămurit. Poate că Tuzzi se comporta doar ca băncile faţă de Acţiunea Paralelă, reţinându-se pe cât posibil să participe direct la ea, fără totuşi să renunţe cu totul de la a încerca să se implice măcar cu un deget în jocul acesta şi poate că în preocuparea aceasta nici nu remarcase a doua primăvară de iubire a Diotimei, deşi era atât de vizibilă. Dar nu era prea plauzibil. Lui Ulrich îi făcea oarecum plăcere să examineze cutele şi ridurile adânci de pe faţa partenerului său de discuţie şi să urmărească felul cum i se preciza modelajul aspru al fălcii când dinţii muşcau din capătul ţigării. Omul acesta trezea în el ideea masculinităţii pure. Se cam plictisise de multele discuţii pe care le tot avusese cu sine însuşi şi plăcerea aceasta de a construi acum imaginea unui om taciturn era bine-venită.

Îşi închipuia că Tuzzi, încă de copil, desigur, nu-i putuse suferi pe alţi băieţi când aceştia vorbeau prea mult; asemenea băieţi devin mai târziu oamenii de spirit şi de cultură, în timp ce băietanii care preferă să scuipe printre dinţi decât să deschidă gura ajung oameni cărora nu le place să se gândească la lucruri inutile şi-şi caută în faptă, în intrigi, în simpla suportare a unei stări de lucruri sau în rezistenţa împotriva ei o compensaţie pentru situaţia insuportabilă în care să fie siliţi să simtă şi să gândească şi care îi face într-un fel sau altul să se simtă atât de ruşinaţi de ei înşişi încât preferă să se folosească de gânduri şi de emoţii numai pentru a-i înşela pe alţii. Firește că dacă s-ar fi făcut o astfel de remarcă în faţa lui Tuzzi, acesta ar fi respins-o imediat ca prea sentimentală; căci principiul său era să nu permită nici un fel de exagerări şi excentricităţi nici într-un sens, nici într-altul. De fapt, nu-ţi era îngăduit să vorbeşti cu el despre ceea ce reprezenta el atât de bine ca persoană, cum nu-ţi este îngăduit să-l întrebi pe un muzician, un actor sau un dansator ce urmăreşte de fapt şi, în clipa aceea, ce ar fi vrut Ulrich mai mult şi mai mult să facă ar fi fost să-l bată uşor pe umăr pe şeful de departament sau să-i răvăşească în joacă părul, pentru a lăsa, pe calea unei asemenea pantomime, ca înţelegerea dintre ei să-şi facă singură jocul.

Ceea ce Ulrich nu-şi imagina însă corect era doar că Tuzzi, nu numai ca adolescent, ci chiar şi acum, în clipa aceasta, simţea nevoia să scuipe printre dinţi cu un adevărat jet bărbătesc. Căci ceva din acea vagă bunăvoinţă a celui de alături ajungea până la el şi îi crea o senzaţie neplăcută. El însuşi ştia că în cele pe care le spusese adineaori despre filosofie se amestecau, pentru un ascultător străin, tot soiul de simţăminte personale care putea să nu fie bine-venite şi-i venea să-şi spună că se lăsase împins de cine ştie ce demon pentru ca să-i ofere acum „vărului“ (căci dintr-un motiv sau altul aşa se gândea el totdeauna la Ulrich) o asemenea dovadă de familiaritate cam prea liberă. El însuşi nu-i suferea pe oamenii care vorbesc mult şi se întrebă acum buimăcit dacă nu cumva până la urmă, fără ca măcar să-şi dea seama, el n-ar fi vrut să şi-l câştige pe omul acesta ca aliat în problema ivită în relaţiile cu soţia sa; la gândul acesta i se

înroşi întunecat tenul, căci respingea instinctiv un asemenea ajutor şi, involuntar, ascunzându-şi prost printr-un pretext oarecare simţămintele, se îndepărtă cu câţiva paşi de Ulrich.

Dar după aceea se răzgândi, se întoarse şi întrebă:

— Dumneata te-ai întrebat vreodată, la urma urmei, de ce *Herr Doktor* Arnheim îşi prelungeşte atât de mult şederea aici, printre noi?

Îşi închipuise deodată că printr-o asemenea întrebare putea să arate cel mai bine că socotea drept exclusă orice legătură între cel despre care întrebase şi soţia sa.

Vărul îl privi fără să-şi ascundă descumpănirea. Răspunsul corect era atât de evident, încât era greu să găsească un altul.

— Dumneata crezi, întrebă el şovăind, că are într-adevăr un motiv special? Adică doar unul care ţine de interesele sale de afaceri?

— Eu nu sunt în măsură să susţin nimic, îi răspunse Tuzzi, care acum se simţea din nou pe poziţia sa de diplomat. Dar ar putea exista vreun alt motiv?

— Firește că nu poate exista cu adevărat nici un alt motiv, opină Ulrich politicos. Observaţia dumitale este foarte pătrunzătoare. Trebuie să recunosc că, în ce mă priveşte, eu nu m-am gândit la nimic; presupuneam doar că e vorba de ceva mai mult sau mai puţin legat de înclinaţiile lui literare. De altfel, ar fi posibil.

Şeful de departament nu acordă acestui răspuns decât un surâs absent.

— Atunci ar trebui să-mi explici din ce motiv un om ca Arnheim are nişte înclinaţii literare? întrebă el; dar îşi regretă îndată întrebarea, căci vărul se şi lansase într-o replică de a lui complicată.

— Pe dumneata nu te-a izbit, spunea el, că în zilele noastre remarcabil de mulţi oameni vorbesc singuri pe stradă?

Tuzzi ridică indiferent din umeri.

— E ceva în neregulă cu ei. E limpede că nu-şi pot trăi cu totul propriile experienţe de viaţă, nu şi le pot asimila şi trebuie să transmită mai departe resturi din asemenea experienţe. Tot astfel, mă gândesc, se iveşte o altă nevoie exagerată,

cea de a scrie. Poate că nu se vede atât de limpede în scrisul propriu-zis, căci acolo mai intervine, potrivit cu talentul şi exerciţiul, câte ceva care-şi depăşeşte cu mult propria origine; dar citind asemenea scrieri, lucrul se poate constata cât se poate de inechivoc; aproape nimeni nu mai citeşte astăzi; fiecare se foloseşte de scriitor doar pentru ca, sub forma acordului sau dezacordului, să poată deversa într-un mod cât mai pervers tot ce-i prisoseşte lui însuşi.

— Vrei să spui deci că în viaţa lui Arnheim e ceva în neregulă? întrebă Tuzzi, acum atent. I-am citit cărţile în ultima vreme, strict din curiozitate, pentru că mulţi îi dau şanse politice atât de mari; dar trebuie să recunosc că eu personal nu le văd nici o necesitate şi nici scopul pe care l-ar urmări.

— Am putea pune întrebarea în termeni mult mai generali, spuse vărul. Când un om este atât de bogat în bani şi în influenţă, încât poate să aibă în mod real totul, de ce mai scrie? La drept vorbind, ar trebui să mă întreb cu toată naivitatea de ce scriu toţi scriitorii de profesie? Relatează ceva inexistent; şi o fac ca şi cum lucrul acela ar fi existat cu adevărat. Într-atât e limpede. Dar admiră el într-adevăr viaţa, aşa cum îl admiră cerşetorii pe omul bogat, şi nu se mai satură tot argumentând cât de puţin îi pasă lui de unii ca ei? Sau o rumegă aşa, la nesfârşit? Sau fură câte puţină fericire, creându-şi în imaginaţie ceva la care nu reuşesc să ajungă în realitate sau ceva ce nici n-ar putea suporta cu adevărat?

— Dumneata personal n-ai scris niciodată? îl întrerupse Tuzzi.

— Spre neliniştea mea reală, niciodată. Căci eu nu sunt deloc atât de fericit încât să nu trebuiască s-o fac. Mi-am pus în gând ca dacă nu voi simţi curând nevoia unei asemenea manifestări să mă omor, pentru că ar însemna că am predispoziţii cu totul şi cu totul anormale!

Vorbea pe un ton atât de grav amabil încât, fără să fi vrut, gluma aceasta ieşi deodată în evidenţă în fluxul conversaţiei, aşa cum apare o piatră peste care trec apele unui pârâu.

Tuzzi observă, dar tactul lui îi permise să restabilească repede situaţia.

— Aşadar, în linii mari, constată el, dumneata afirmi ceea ce afirm şi eu atunci când susţin că funcţionarii încep să scrie de-abia când ies la pensie. Dar cum se aplică teoria dumitale în cazul doctorului Arnheim?

Vărul tăcu.

— Dumneata ştii că Arnheim este cu totul şi cu totul pesimist şi nu se gândeşte deloc în termeni de *à la hausse* despre iniţiativa de aici, la care participă cu atâta simţ al sacrificiului personal? spuse Tuzzi deodată cu vocea scăzută.

Îşi amintise dintr-odată cum Arnheim, chiar de la începutul convorbirii cu el şi cu soţia sa, se exprimase cu foarte multă îndoială în ce priveşte Acţiunea Paralelă şi faptul că în clipa aceea îşi amintea, după atâta vreme, de remarca respectivă i se părea, nici el nu ştia cum, un succes al diplomaţiei sale, deşi până atunci nu izbutise să afle nimic în ce priveşte motivele pentru care Arnheim îşi prelungea şederea.

De fapt, vărul îşi manifesta la rândul său suprinderea.

Poate numai din amabilitate, căci voia să păstreze mai departe tăcerea. Dar în orice caz rămaseră, atunci când îndată fură despărţiţi de nişte invitaţi care se apropiau de ei, cu impresia că avuseseră o conversaţie stimulatoare.

92

Câteva dintre normele de viaţă ale oamenilor avuţi

Atâta atenţie şi admiraţie câte i se arătau lui Arnheim l-ar fi făcut poate pe un alt om să se simtă neîncrezător şi nesigur pe sine; ar fi putut să-şi închipuie că le datora averii sale. Însă Arnheim considera neîncrederea în semeni ca un semn de atitudine ignobilă, pe care un om în situaţia sa înaltă nu şi l-ar fi îngăduit decât în temeiul unor raporturi inechivoce de natură financiară şi, de altfel, el era convins

că bogăţia este o trăsătură de caracter. Orice om bogat priveşte bogăţia ca pe o trăsătură de caracter. Orice om sărac, de altfel, procedează la fel. Toată lumea acceptă tacit acest adevăr. Numai logica ridică aici unele dificultăţi, susţinând că posesiunea banilor acordă poate anumite calităţi, dar nu poate constitui niciodată o calitate omenească. O privire mai atentă dovedeşte că o astfel de afirmaţie este neadevărată. Nasul oricărei fiinţe omeneşti adulmecă de îndată fără greş delicatul suflu al independenţei, obişnuinţei de a comanda, obişnuinţei de a alege pretutindeni ce e mai bun pentru sine, percepe uşorul dispreţ faţă de lume şi simţul constant şi conştient al răspunderii pe care îl dă puterea şi care emană din veniturile mari şi sigure. Se vede după aspectul exterior al unui asemenea om că el este hrănit şi zilnic reîmprospătat cu tot ce e mai bun din forţele cosmice. Banii circulă prin epiderma fiinţei lui ca seva într-o floare; nu mai e vorba de calităţi împrumutate, de dobândirea unor obişnuinţe, nimic indirect, nimic primit la a doua mână; iar când contul bancar şi creditul au pierit, omul bogat nu numai că nu mai are nici un ban, ci este, din ziua când el însuşi a înţeles situaţia, o floare ofilită. La fel de imediat cum înainte i se observase calitatea de om bogat, se face remarcată acum indescriptibila calitate a nimicniciei legată de persoana lui, care duhneşte a nesiguranţă, netemeinicie, ineficienţă şi sărăcie. Bogăţia este deci o calitate personală, simplă, care nu poate fi analizată fără a fi distrusă.

Însă efectul şi funcţiile acestei rare calităţi sunt extrem de complicate şi este nevoie de mari forţe sufleteşti pentru a le controla. Numai oamenii care nu au bani îşi închipuie bogăţia ca pe un vis; oamenii care au bani susţin, dimpotrivă, cu orice prilej, când se întâlnesc cu cei care nu-i au, câte neajunsuri cauzează banii. Arnheim, de exemplu, meditase deseori la faptul că orice şef al unei secţii tehnice sau comerciale din firma sa îl depăşea considerabil în ce priveşte cunoştinţele de specialitate şi trebuia de fiecare dată să se asigure pe sine însuşi că, privite dintr-un punct de vedere suficient de elevat, ideile, cunoaşterea, fidelitatea, talentul, prudenţa şi alte asemenea însuşiri par să fie calităţi care pot fi cumpărate, pentru că există din abundenţă, în timp ce

capacitatea de a te folosi de ele presupune existența unor calități pe care doar puțini le posedă, și anume cei care s-au născut și au crescut în poziții elevate.

O altă dificultate, deloc măruntă, pentru oamenii bogați constă în faptul că toată lumea vrea bani de la ei. Banii nu sunt importanți, desigur, iar câteva mii sau zeci de mii în plus sau în minus nu reprezintă o diferență pentru un om bogat. Celor avuți le place să dea asigurări cu orice prilej că banii nu schimbă nimic din valoarea unui om; vor să afirme faptul că ei înșiși ar valora la fel de mult și fără bani și sunt întotdeauna jigniți când sunt greșit înțeleși. Din nefericire, asemenea neînțelegeri se produc nu arareori tocmai în relațiile cu oamenii de spirit și de cultură. Remarcabil cât de des aceștia din urmă nu au bani, ci doar proiecte și talent, însă ei nu se simt diminuați în valoarea lor din acest motiv și nimic nu pare mai simplu decât să-l roage pe un prieten bogat, pentru care banii nu au nici o importanță, să susțină cauza cea bună din prisosul său. Ei nu înțeleg că omul avut ar vrea să-i sprijine cu ideile lui, cu competența lui, cu farmecul lui personal. De altfel, în modul acesta ei îl pun pe prietenul înstărit într-o situație contradictorie față de natura banilor, căci banii vor să sporească întocmai cum natura animalelor își asigură procrearea. Banii pot fi plasați în investiții proaste, iar atunci ei pier pe câmpul de onoare al afacerilor. Cu ei se poate cumpăra o mașină nouă, deși cea veche e la fel de bună, cu bani te poți instala, în compania propriilor cai de polo, în cele mai scumpe hoteluri din localitățile balneare mondiale, poți institui premii la curse de cai sau în diferite domenii ale artei sau poți cheltui într-o singură seară pentru o sută de invitați la fel de mult cât ar ajunge ca să trăiască o sută de familii un an întreg: cu toate acestea, dacă arunci banii pe fereastră cum își aruncă un semănător sămânța, ei se întorc înmulțiți îndărăt pe ușă. Să-i dăruiești însă pe tăcute pentru scopuri și unor oameni cărora nu le sunt de un folos autentic este o îndeletnicire care se poate asemui cu un asasinat odios al banilor. Se poate ca scopurile să fie bune și oamenii să fie incomparabili; în acest caz, scopurile și oamenii trebuie promovați prin toate mijloacele, cu excepția celor financiare. Respectiva

teorie constituia un principiu fundamental al lui Arnheim şi aplicarea lui consecventă îi atrăsese reputaţia de a fi un participant creator şi activ la dezvoltarea intelectuală a epocii sale.

Arnheim putea deci afirma despre sine însuşi că gândea ca un socialist, mulţi oameni bogaţi gândesc ca nişte socialişti. Ei n-au nimic împotriva faptului de a se considera că îşi datorau capitalul unei legi naturale a societăţii, fiind ferm convinşi că omul este cel care acordă importanţă proprietăţii, nu proprietatea omului. Ei discută calm despre faptul că în viitor, când ei nu vor mai fi de faţă, proprietatea va dispărea, iar convingerea că deţin o gândire socială este determinată şi de faptul că nu arareori socialiştii cu caracter, în aşteptarea din convingere a revoluţiei oricum inevitabile, preferă să se asocieze cu oamenii bogaţi decât cu cei săraci. Am putea continua încă mult timp astfel, dacă vrem să descriem toate funcţiile banilor pe care Arnheim le stăpânea ca un maestru. Activitatea economică nu se deosebeşte, la drept vorbind, în mod special de celelalte activităţi intelectuale şi era, desigur, firesc ca el să le dea prietenilor săi intelectuali şi artişti, atunci când aceştia îl rugau insistent, pe lângă sfaturi, şi bani; însă nu le dădea totdeauna şi niciodată mulţi. Îl asigurau că numai pe el singur din lumea întreagă puteau să-l roage aşa ceva, pentru că numai el pe lume avea calităţile spirituale necesare, şi îi credea, căci era convins că nevoia de capital s-a infiltrat şi pătrunde în toate relaţiile omeneşti şi este la fel de naturală ca nevoia de aer de respirat, iar în acelaşi timp le venea în întâmpinare în concepţia lor că banii reprezintă o forţă spirituală, folosindu-se el însuşi de această forţă doar cu o rezervă foarte fină şi plină de tact.

La urma urmelor, de ce este cineva admirat şi iubit? Nu este un mister greu de elucidat, rotund şi fragil ca un ou? E cineva iubit mai autentic dacă determinantă ar fi mustaţa, nu automobilul? Este dragostea pe care o inspiri pentru că eşti un fiu bronzat de soare al Sudului mai personală decât cea pe care o trezeşti prin faptul că eşti fiul unuia din marii industriaşi? La vremea aceea, când aproape toţi bărbaţii care doreau să fie în pas cu moda se rădeau, Arnheim purta,

ca mai înainte, un barbişon şi o mustaţă tunsă scurt; senzaţia de obiect străin, dar care îi aparţinea cu toate acestea, îl făcea să-şi amintească, de fiecare dată când se lăsa purtat de cele spuse în faţa unui auditoriu atent, din motive care nici lui însuşi nu-i erau limpezi, dar într-un mod plăcut, de banii lui.

93

E greu să faci faţă minţii civililor, fie şi pe calea culturii fizice

Generalul era de acum de multă vreme aşezat pe unul din scaunele plasate lângă peretele din jurul terenului de turnir intelectual, „binefăcătorul" său, cum îi plăcea să-l numească pe Ulrich, şedea alături, iar între ei se afla un scaun neocupat, pe care fuseseră amplasate două pahare în formă de caliciu pe care şi le procuraseră de la bufet. Tunica albastru deschis a generalului se ridicase când el luase loc şi forma peste pântece nişte falduri care te duceau cu gândul la o frunte îngrijorată. Cei doi bărbaţi tăceau şi ascultau o conversaţie care se desfăşura în faţa lor.

— Jocul acesta al lui Beaupré, spunea cineva, trebuie considerat genial; l-am văzut jucând aici astă-vară şi în iarna dinainte pe Riviera. Dacă face o greşeală, îl ajută norocul. Chiar face des greşeli; în structura lui, jocul pe care-l joacă el contrazice ştiinţa reală a tenisului; dar omul acesta dăruit de zei e în afara legilor normale ale jocului de tenis.

— Eu prefer tenisul ştiinţific celui intuitiv, i se răspunse. Braddock, de exemplu. Poate că perfecţiunea nu există, dar Braddock e foarte aproape de ea.

Primul vorbitor replică:

— Geniul lui Beaupré, imprevizibil şi nesistematic, genial, atinge punctul culminant tocmai atunci când ştiinţa dă greş.

Un al treilea spuse:

— Genial? Poate e totuşi o exagerare.

— Dar cum ai vrea să-i spui? E genial atunci când în momentul cel mai improbabil un om găseşte modul cel mai potrivit de a stăpâni mingea!

— Eu aş zice chiar, îl susţinu braddockianul, că personalitatea trebuie să se vădească fie că ai în mână o rachetă de tenis, fie soarta popoarelor.

— Nu, nu; genial e prea mult spus! protestă cel de al treilea.

Al patrulea era un muzician. El spuse:

— Nu aveţi dreptate. Treceţi cu vederea gândirea adevărată, aşa cum e cea din sport, pentru că, după cum se vede, sunteţi obişnuiţi să preţuiţi prea mult gândirea logico-sistematică. E ceva cam la fel de desuet ca prejudecata că muzica ar reprezenta îmbogăţirea emoţiilor şi sportul ar fi o şcoală a voinţei. Dar o realizare reală în domeniul mişcării pure este ceva magic, într-atât încât o fiinţă omenească nu-i poate face faţă fără un ajutor şi o protecţie din afară; aşa ceva vedeţi la cinematograf, când nu e muzică. Iar muzica este mişcare interioară, stimulează imaginaţia cinetică. Când ai înţeles dimensiunea magică a muzicii, nu mai stai nici o secundă pe gânduri să-i recunoşti sportului geniul; doar ştiinţa este domeniul în care nu există geniu – acolo e vorba de acrobaţie mentală!

— Aşadar, eu am dreptate, spuse adeptul lui Beaupré, când nu recunosc nimic genial în jocul ştiinţific al lui Braddock.

— Uiţi, îi luă apărarea fanul lui Braddock, că ar trebui să pornim de la o reevaluare a noţiunii de ştiinţă!

— La urma urmei, care dintre ei conduce? întrebă cineva.

Nimeni nu ştia; amândoi trecuseră de mai multe ori până atunci la conducerea jocului, dar nimeni nu mai ştia cifrele exacte.

— Să-l întrebăm pe Arnheim, propuse cineva. Grupul se risipi. Tăcerea continuă o vreme în jurul celor trei scaune. În cele din urmă, generalul Stumm spuse gânditor:

— Scuză-mă, am ascultat şi eu ce spuneau ei, dar nu s-ar fi putut vorbi în aceiaşi termeni despre un general victorios, mai puţin partea aceea cu muzica? De ce ai crede la urma

urmei că un jucător de tenis e genial, iar un general ar fi barbar?

De când binefăcătorul său îi dăduse sfatul să-şi pledeze cauza pe lângă Diotima cu ajutorul culturii fizice, se gândise de mai multe ori la felul în care ar fi putut folosi această promiţătoare cale de acces spre lumea ideilor civile, în ciuda aversiunii sale dintotdeauna, însă după cum din nefericire era silit să constate de fiecare dată, greutăţile în această direcţie erau neobişnuit de mari.

94

Nopţile Diotimei

Diotima se minuna cum reuşea Arnheim să-i suporte cu vizibilă plăcere pe toţi oamenii aceia, căci starea propriilor ei simţăminte corespundea în mare măsură cu ceea ce ea însăşi exprimase în repetate rânduri, afirmând că afacerile de proporţii mondiale nu reprezentau nimic mai mult decât *un peu de bruit autour de notre âme.*

Uneori era de-a dreptul uluită când privea în jur şi-şi vedea casa plină de reprezentanţi ai elitei societăţii şi spiritului. Istoria întregii ei vieţi se reducea la contrastul extrem dintre inferior şi sublim, situaţia ei ca fată, plină de complexele clasei mijlocii, şi succesul care acum îi orbea sufletul. Deşi se afla pe o treaptă ameţitor de îngustă, simţea impulsul să mai ridice o dată piciorul, în speranţa că ar fi putut urca şi mai sus. O seducea incertitudinea. Se lupta cu hotărârea de a intra într-o viaţă în care activitatea, mintea, sufletul şi visul sunt unul şi acelaşi lucru. De fapt, acum nu-şi mai făcea griji pentru faptul că nu mai voia să se arate nici o idee care să încununeze Acţiunea Paralelă; până şi rolul universal al Austriei îi devenise indiferent; nici chiar experienţa faptului că pentru fiecare proiect al minţii omeneşti există un contraproiect nu o mai înspăimânta. Mersul evenimentelor,

acolo unde ele sunt cu adevărat importante, nu este cel logic; mai degrabă amintește de fulger și de pârjol, iar ea se obișnuise să nu mai poată gândi nimic despre toată măreția de care se simțea înconjurată. Ce ar fi vrut mai mult era să lase baltă Acțiunea și să se mărite cu Arnheim, așa cum pentru o fată tânără toate dificultățile se sfârșesc când le lasă deoparte și se aruncă la pieptul tatălui ei. Dar incredibila ramificație a proiectului ei în societate o reținea acum. Nu găsea timpul să se decidă. Lanțul exterior al întâmplărilor și cel lăuntric curgeau în două șiruri independente, unul alături de celălalt, și încerca zadarnic să le reunească. Era aceeași situație ca în căsnicia ei, care părea să dăinuie, chiar mai fericită decât înainte, în timp ce toate cele legate de partea sufletească se aflau în stare de destrămare.

Dacă ar fi procedat după cum îi era firea, Diotima ar fi trebuit să stea de vorbă deschis cu soțul ei; doar că nu-i putea mărturisi nimic. Îl iubea pe Arnheim? Relației cu el i s-ar fi putut da atâtea nume, încât chiar și acest gând, cu totul trivial, la drept vorbind, apărea în mod excepțional în gândurile ei. Nu se sărutaseră nici măcar o singură dată, iar Tuzzi nu ar fi înțeles împletirea sufletelor lor, chiar dacă ea i s-ar fi confesat. Diotima era ea însăși uneori uimită de faptul că nimic din ce s-ar fi putut povesti nu se petrecea între ea și Arnheim. Însă ea nu se debarasase niciodată cu totul de obișnuința fetei tinere și serioase care privește ambițioasă în sus la bărbații mai vârstnici și ar fi putut să-și imagineze mai degrabă ceva, dacă nu de-a dreptul tangibil, cel puțin concret la modul narativ, între ea și vărul ei, care părea mai tânăr decât ea și la care se uita cam de sus, decât între ea și bărbatul pe care-l iubea și care știa să prețuiască în asemenea măsură felul în care ea își disipa emoțiile în observații de ordin general, de o mare elevație spirituală. Diotima știa că ar fi trebuit să plonjeze cu capul înainte într-o schimbare fundamentală a condițiilor de viață, ca să se trezească într-un alt spațiu, nou, între alți patru pereți, fără să-și mai poată aminti bine cum de ajunsese acolo, dar se simțea expusă unor influențe care o menținеau vigilentă. Nu era cu totul neinfluențată de antipatia pe care austriacul obișnuit al epocii o resimțea față de ruda sa de sânge german. În forma ei clasică, ajunsă o raritate în acele vremuri, această

antipatie corespundea aproximativ unei imagini în care capetele venerate ale lui Goethe și Schiller ar fi fost cu inocență așezate pe câte un trup hrănit cu budinci și sosuri lipicioase și care ar fi dobândit ceva din profunzimea inumană a sentimentelor acestora. Oricât de mare ar fi fost succesul lui Arnheim în cercul ei, nu-i scăpa faptul că, după primul moment de surpriză, se stârniseră rezistențe care nu se materializau și nu se arătau la lumina zilei, dar care prin murmurul lor o făceau să se simtă nesigură și să devină conștientă de deosebirea dintre propria ei atitudine și rezerva anumitor persoane, după a căror conduită fusese obișnuită să se orienteze ea însăși. Adevărul este că antipatiile pe principii etnice nu sunt de regulă altceva decât antipatii împotriva propriei persoane, simțăminte scoase la suprafață din adâncurile crepusculare ale propriilor contradicții, proiectate asupra unei victime convenabile, un procedeu perpetuat din timpuri străvechi, când vraciul tribului extrăgea cu o vergea, care, explica el, ar fi fost lăcașul puterii demonului, boala din trupul bolnavului. Faptul că iubitul ei era prusac reprezenta o nouă sursă de confuzie pentru inima Diotimei, adăugându-se la toate celelalte spaime pe care ea nu reușea să și le clarifice și nu era cu totul neîndreptățită când numea pasiune această situație indecisă, atât de precis deosebită de trăinicia simplistă a vieții sale casnice.

Diotima petrecea nopți de nesomn; în nopțile acestea oscila între un mare industriaș prusac și un secretar de stat austriac. În transfigurările unor vise de semiveghe, viața măreață, strălucită a lui Arnheim îi trecea prin față ca o cavalcadă. Zbura alături de bărbatul iubit printr-un paradis de noi onoruri, însă cerul acesta avea o neplăcută tentă de albastru de Prusia. Între timp, în noaptea neagră, trupul gălbejit al șefului de departament Tuzzi era mai departe întins alături de al ei. Îl simțea nelămurit, ca un simbol galben-negru al vechii culturi kakaniene, chiar dacă el stăpânea prea puțin din caracteristicile acesteia. Era aici, în el, fațada barocă a palatului contelui Leinsdorf, nobilul și strălucitul ei prieten, apropierea de Beethoven, Mozart, Haydn, de prințul Eugeniu de Savoia, care plutea în jur ca o nostalgie a locurilor natale, pe care o simți încă dinainte de plecare. Diotima nu se putea decide fără luptă la a face pasul în afara

acestei lumi, deşi din cauza aceasta aproape că îl ura pe soţul ei. În trupul ei frumos şi încăpător, sufletul îi era neajutorat de parcă s-ar fi aflat într-un peisaj imens, înflorit.

„N-am voie să fiu nedreaptă", îşi spunea Diotima. „E adevărat, omul acesta dedicat slujbei şi profesiei nu mai e acum treaz şi deschis şi receptiv, dar în tinereţea sa nu este exclus ca el să fi avut putinţa să fie astfel." Îşi amintea de ceasurile de pe vremea logodnei, deşi nici chiar pe atunci şeful de departament Tuzzi nu fusese tocmai tânăr. „Şi-a câştigat poziţia şi personalitatea prin muncă şi prin sentimentul datoriei", gândea ea îngăduitoare; „dar nici nu bănuieşte măcar că ceea ce a dobândit s-a întâmplat cu preţul personalităţii sale".

După triumful ei social, se gândea cu mai multă indulgenţă la soţul ei, iar tacit îi făcea acum o concesie. „Nimeni nu este un raţionalist şi un utilitarist pur; fiecare începe să trăiască având un suflet viu", cugeta ea. „Dar viaţa de fiecare zi îl îngroapă în nisipuri, pasiunile obişnuite trec peste el ca un incendiu şi lumea cea rece stârneşte în el un îngheţ în care sufletul se ofileşte". Poate că fusese prea modest şi nu-i arătase ceea ce gândea la timpul cuvenit şi cu toată tăria. Situaţia era cât se poate de tristă. I se părea că n-avea să găsească niciodată curajul să-l implice pe şeful de departament Tuzzi în scandalul unui divorţ care pentru el, un om atât de profund pătruns de funcţia sa oficială, ar fi însemnat o lovitură foarte grea.

— Atunci, mai bine adulterul! îşi spuse ea deodată.

Adulterul, gândul acesta o cuprinsese pe Diotima de câtăva vreme.

Concepţia că trebuie să-ţi faci datoria acolo unde ai fost numit este sterilă; investeşti cantităţi mari de energie în gol; adevărata datorie este să-ţi alegi locul şi să-ţi creezi conştient condiţiile! Dacă se condamna să rămână mai departe alături de soţul ei, luau naştere o nefericire inutilă şi una rodnică şi avea datoria să se decidă. De fapt, Diotima nu reuşise până acum să treacă de aura penibilă de lipsă de moravuri şi de frivolitatea neatractivă care se lega de toate descrierile de adultere pe care le cunoştea. Nu izbutea să se imagineze pe sine într-o asemenea situaţie. Să atingă clanţa unui hotel îndoielnic i se părea acelaşi lucru cu a se cufunda

de-a dreptul într-o băltoacă. Să se furişeze cu fustele foşnindu-i pe treptele unei case străine – o anume inerţie morală a trupului ei se împotrivea unui asemenea gând. Sărutările în grabă erau în egală măsură împotriva firii ei ca acele cuvinte de iubire şoptite în treacăt. Mai degrabă ar fi optat pentru o catastrofă. Ultimele plimbări împreună, cuvintele de despărţire pierind nerostite pe buze, conflicte violente între îndatoririle de iubită şi de mamă, toate acestea corespundeau cu mult mai bine temperamentului ei. Însă, ca urmare a înclinaţiei spre economie a soţului, n-avea copii, iar tragedia trebuia oricum evitată. Astfel că se hotărî, pentru eventualitatea că s-ar fi ajuns în acea situaţie, la modelul oferit de Renaştere. O iubire care trăieşte cu pumnalul în inimă. Nu şi-o putea închipui foarte precis, dar era fără îndoială ceva demn, pe un fundal de coloane sfărâmate, pe deasupra cărora alunecă norii. Vina şi depăşirea sentimentului de vinovăţie, plăcerea, ispăşită prin suferinţă, vibrau în această imagine şi o umpleau pe Diotima de o nesfârşită intensitate şi evlavie. „Acolo unde o fiinţă omenească îşi găseşte cele mai sublime posibilităţi şi îşi află cea mai bogată desfăşurare de energie, acolo e locul ei", reflectă ea, „căci acolo contribuie ea la cea mai profundă intensificare a vieţii în plenitudinea sa!"

Îşi privea soţul, atât pe cât îi permitea întunericul nopţii. Aşa cum ochiul nu percepe razele ultraviolete ale spectrului solar, tot astfel acest om raţional n-ar fi putut nici măcar să remarce anumite realităţi sufleteşti!

Şeful de departament Tuzzi respira liniştit, fără să bănuiască nimic, legănat de gândul că în răstimpul acestor binemeritate opt ceasuri de neparticipare raţională nu se putea petrece nimic important în Europa. Acea linişte împăcată nu rămase fără efect asupra Diotimei şi nu numai o dată cumpăni ea atunci gândul: să renunţe! Despărţirea de Arnheim, cuvinte mari, nobile, ale suferinţei, o resemnare care să devasteze cerurile, o sfâşiere beethoveniană; muşchii puternici ai inimii ei se încordau la asemenea mari solicitări. Schimburi de cuvinte tremurătoare, licăritor autumnale, încărcate de nostalgia munţilor îndepărtaţi, albaştri îi umpleau viitorul. Dar renunţare şi, în acelaşi timp, patul dublu al căsniciei?! Diotima tresări între perne, părul ei negru se

revărsa în bucle neliniştite. Somnul şefului de departament Tuzzi nu mai era acum cel al inocenţei, ci cel al şarpelui care digeră în pântece un iepuraş. N-ar fi lipsit mult ca Diotima să-l trezească şi, zbuciumată de această nouă problemă, să-i strige în faţă că trebuia să-l părăsească, trebuia, voia s-o facă!! Un astfel de refugiu într-o scenă de isterie ar fi fost uşor de înţeles în situaţia ei echivocă; dar trupul ei era prea sănătos şi simţea că nu răspundea deloc cu nemăsurată oroare la apropierea lui Tuzzi. Constatând absenţa unei asemenea repulsii, fu străbătută de un fior uscat. Lacrimile încercau în zadar să-i alunece pe obraji, lucrul ciudat era că tocmai în starea în care se afla în acel moment, gândul la Ulrich îi aducea o anumită mângâiere. În vremea aceea nu se gândea deloc la el în alte împrejurări, dar remarcile lui stranii că ar fi vrut să abolească realitatea, în timp ce Arnheim supraevalua această realitate, aveau o nuanţă de mister, pe care Diotima nu o luase în seamă la momentul respectiv, dar care reieşea în evidenţă în nopţile acelea. „Nu înseamnă de altfel nimic altceva decât că nu trebuie să ne batem capul prea mult cu ceea ce are să se întâmple", îşi spunea ea iritată; „este, de fapt, lucrul cel mai obişnuit din lume!" În timp ce-şi traducea atât de incorect şi de simplist gândurile, simţea că era ceva ce nu înţelegea şi tocmai acest element era liniştitor pentru ea, ca un praf somnifer care-i paraliza deopotrivă deznădejdea şi luciditatea. Timpul curgea mai departe ca o linie întunecată, ea se simţea mângâiată de gândul că, într-un fel, însăşi absenţa unei disperări dăinuitoare ar fi putut fi considerată ca lăudabilă, însă lucrurile nu-i mai erau acum limpezi.

Noaptea gândurile alunecau când în lumină, când prin somn, ca apele prin munţii erodaţi, iar când după o vreme reapăreau liniştite la vedere, Diotima avea impresia că visase doar acea înspumare dinainte. Cursul clocotitor de apă care se ascundea în spatele stâncilor întunecate ale muntelui nu mai era acelaşi râu liniştit în care se scufunda în cele din urmă Diotima. Mânia, repulsia, curajul, frica alunecaseră depărtate, asemenea simţăminte nici n-ar fi trebuit să existe, nici nu existau; în luptele sufleteşti nu e vinovat nimeni! Iar Ulrich era atunci dat din nou uitării. Căci acum nu mai

erau decât tainele ultime, nostalgia eternă a sufletului. Moralitatea lor nu stă în ceea ce face omul. Ea nu se ascunde nici în agitaţiile conştiinţei, nici în cele ale pasiunii. Pasiunile nu sunt nici ele decât *un peu de bruit autour de notre âme.* Poţi câştiga sau pierde regate, dar sufletul nu se tulbură şi nu poţi face nimic pentru a-ţi atinge destinul; uneori el se înalţă din adâncurile fiinţei, senin şi firesc, ca viaţa de zi cu zi, întocmai ca muzica sferelor. Diotima sta astfel întinsă, mai trează ca niciodată în vreun alt ceas al zilei şi plină de încredere. Gândurile acestea, al căror punct final ochiul nu-l putea ajunge, aveau avantajul că o adormeau în foarte scurt timp, chiar şi în nopţile ei cele mai lipsite de somn. Îşi simţea iubirea, asemenea unei viziuni catifelate, îndepărtându-se în întunecimea nesfârşită care se întinde mai presus de stele, cu neputinţă de despărţit de ea, cu neputinţă de despărţit de Arnheim, nelăsându-se atinsă de nici un fel de planuri şi intenţii. De-abia mai avea vreme să întindă mâna după paharul cu apă cu zahăr pe care-l aşezase pe noptieră pentru a lupta împotriva insomniilor, dar la care recurgea întotdeauna de-abia în acest ultim moment, pentru că în cele de tulburare îl uita. Sunetul uşor pe care-l făcea bând curgea perlat ca şoaptele unor îndrăgostiţi în spatele unui perete pe lângă somnul soţului ei, care nu auzea nimic; pe urmă Diotima se lăsa cu evlavie să alunece peste perne şi se cufunda în tăcerea fiinţei.

95

Însemnatul om de litere, vedere din spate

E un fenomen prea familiar ca să merite atenţie în continuare: de când invitaţii săi de renume se convinseseră că gravitatea iniţiativei patriotice nu pretindea mari eforturi din partea lor, se comportau ca nişte fiinţe omeneşti obişnuite, iar Diotima, care-şi vedea casa plină de zgomote şi de

forțe spirituale și intelectuale, era dezamăgită. Ca un suflet sublim ce era, ea nu cunoștea legea prudenței, potrivit căreia în particular te comporți exact invers decât în exercitarea profesiei. Ea nu știa că oamenii politici, după ce în sala de ședințe se califică unii pe alții drept șarlatani și escroci, își iau gustarea împreună la bufet în cea mai amicală atmosferă. Că judecătorii, care în calitatea lor de juriști îl condamnă pe vreun nefericit la o pedeapsă grea, după terminarea procesului, ca oameni, îi strâng compătimitori mâna, iată un fapt de care avea cunoștință, dar nu găsise vreodată ceva de obiectat. Că există dansatoare care, pe lângă ocupația lor îndoielnică, duc deseori o viață ireproșabilă ca soții și mame, și de așa ceva auzise uneori vorbindu-se și găsea că e chiar emoționant. I se părea, de asemenea, simbolic și frumos faptul că uneori prinții renunță la coroană pentru a nu mai fi nimic altceva decât oameni. Dar când constata că până și anumiți seniori ai spiritului duc o viață oarecare, această dublă măsură aplicată conduitei i se părea stranie. Ce pasiune există oare și ce lege conduce această tendință generală și face ca oamenii, când sunt în afara domeniului profesiei lor, să se prefacă anume că nu mai au nici o legătură cu aceiași oameni care sunt ei înșiși în cadrul profesiei lor? După ce-și termină slujba, când și-au făcut curat în viața profesională, arată ca un birou pus în ordine, unde uneltele de scris sunt frumos închise în sertare și scaunele au fost urcate pe mese. Sunt alcătuiți din două personalități distincte și nici nu se mai știe dacă se reîntorc în propria lor ființă seara sau dimineața.

Oricât ar fi fost de măgulită de faptul că iubitul sufletului ei era apreciat în rândul tuturor bărbaților pe care ea îi aduna în jur și mai ales să constate că se înțelegea bine cu cei mai tineri, câteodată se simțea descurajată să-l vadă atât de implicat în această atmosferă plină de zel ce îi împrejmuia și găsea că un principe al spiritului n-ar fi trebuit să pună atâta preț pe relațiile cu elita obișnuită a spiritului și nici să se arate atât de accesibil traficului schimbător de idei.

Explicația consta în faptul că Arnheim nu era un principe al spiritului, ci doar un mare om de litere.

În lumea intelectuală, omul de litere însemnat este succesorul principelui spiritual, un pandant al plutocratului care în lumea politică a înlocuit nobilimea de viță veche. Așa cum principele spiritului aparținea epocii prinților, tot astfel marele om de litere aparține epocii marilor campanii politice și marilor magazine. El constituie o formă anume a asocierii intelectualului cu marile cauze. Condiția minimă care i se cere unui însemnat om de litere este să posede un automobil. Este necesar ca el să călătorească mult, să fie primit de miniștri, să țină conferințe; să lase liderilor de opinie impresia că el reprezintă o forță spirituală și intelectuală care nu se cade să fie subapreciată; este un *chargé d'affaires* al inteligenței naționale, atunci când e vorba de a demonstra în fața străinătății valorile umaniste proprii; primește, când e acasă, oaspeți de seamă și, pe lângă toate acestea, trebuie să se gândească și la treburile lui, pe care este obligat să le conducă făcând dovada unei dexterități de artist de circ, căruia nu îi este permis să i se observe eforturile. Căci însemnatul om de litere nu este deloc același lucru cu un scriitor care câștigă mulți bani. El n-are nevoie să scrie el însuși „cartea cea mai citită" a anului sau a lunii, ajunge că nu are nimic de obiectat împotriva unui asemenea mod de a aprecia valorile. Căci el face parte din toate juriile premiilor literare, semnează toate apelurile, scrie toate prefețele, ține toate cuvântările aniversare, își exprimă punctul de vedere cu privire la toate evenimentele importante și este solicitat pretutindeni unde trebuie să fie făcută dovada înaltelor cote de progres care au fost atinse. Căci însemnatul om de litere nu reprezintă niciodată prin toate activitățile sale întreaga națiune, ci doar partea progresistă a acesteia, marea elită care este pe punctul de a deveni majoritară, ceea ce îl învăluie într-o atmosferă de tensiune intelectuală dăinuitoare. Firește, viața însăși este cea care, în alcătuirea ei actuală, duce la marea industrie a spiritului, tot așa cum, viceversa, industria tinde spre spirit, spre politică, spre înstăpânirea asupra opiniei publice; cele două fenomene se întâlnesc la jumătatea drumului. Astfel, rolul însemnatului om de litere nu revine unei anumite persoane concrete, ci reprezintă o figură pe tabla de șah a societății, supusă regulilor jocului

şi obligaţiilor pe care le-a creat epoca. Oamenii de bine ai vremii noastre consideră că le este de prea puţin folos faptul că cineva deţine spirit şi inteligenţă (există atât de multă inteligenţă şi atât de mult spirit pe lume încât o mică diferenţă în plus sau în minus nici nu este relevantă şi, în orice caz, fiecare crede că el are îndeajuns în ce-l priveşte), ci că ceea ce contează este să fie combătută lipsa de spirit şi de inteligenţă; în acest scop este necesar ca spiritul şi inteligenţa să fie etalate, văzute de alţii, să-şi facă simţită influenţa şi, cum un însemnat om de litere este mai indicat în acest scop până şi decât un scriitor de talie considerabilă, pe care poate nici nu ajung să-l înţeleagă prea mulţi, toţi se străduiesc din răsputeri să facă astfel încât măreţia să fie produsă pe scară mare.

Dacă înţelegem lucrurile astfel, atunci lui Arnheim nu avea nimeni să-i facă reproşuri demne de a fi luate în seamă pentru faptul că el reprezenta una din primele întruchipări, încă experimentale, chiar dacă deja foarte aproape de desăvârşire, a acestei stări de fapt, dar oricum exista în ce-l privea un anumit talent în direcţia respectivă. Căci cei mai mulţi dintre scriitori aspiră să devină însemnaţi oameni de litere, dacă ar putea, doar că li se aplică asemănarea cu munţii: între Graz şi Sankt Pölten există munţi care ar putea să arate întocmai ca masivul Monte Rosa, doar că sunt prea puţin înalţi. Condiţia indispensabilă pentru a deveni un însemnat om de litere rămâne deci să scrii cărţi sau piese de teatru care să fie deopotrivă adecvate pentru ce e sublim şi pentru ce e mai puţin elevat. Trebuie să exerciţi o influenţă, înainte de a exercita o influenţă bună; acest principiu fundamentează existenţa oricărui însemnat om de litere. Este un principiu minunat, îndreptat împotriva ispitelor singurătăţii, de fapt, principiul goethean al acţiunii, care spune că în lumea favorabilă ţie este suficient să te mişti, apoi totul urmează de la sine. Căci din momentul în care un scriitor începe să-şi facă simţită influenţa, în viaţa sa intervine o schimbare importantă. Editorul său încetează să mai considere faptul că un comerciant care a devenit publicist seamănă cu un idealist tragic şi că ar fi putut câştiga cu mult mai bine vânzând pânză sau hârtie ce nu a ajuns să fie

maculată de texte tipărite. Critica descoperă în el un obiect demn de propria ei activitate, căci adeseori criticii nu sunt oameni răutăcioși, ci, datorită împrejurărilor nefavorabile ale epocii, niște foști poeți lirici, nevoiți să-și facă inima să vibreze pentru ceva spre a se putea exprima; ei sunt poeți ai războiului sau ai iubirii, fiecare după ceea ce a adunat în personalitatea sa, pentru care trebuie să găsească un plasament cât mai favorabil și este de înțeles că preferă să aleagă cartea unui însemnat om de litere decât pe cea a unui scriitor obișnuit. În ultimă instanță, orice critic are doar o capacitate limitată de muncă, ale cărei rezultate se repartizează repede asupra noilor apariții anuale provenind de sub pana marilor oameni de litere, astfel că operele acestora devin tezaure ale prosperității intelectuale naționale, fiecare din ele atrăgând înspre sine interpretări critice care nu mai sunt deloc simple explicații, ci în mult mai mare măsură de-a dreptul investiții, în vreme ce pentru toate celelalte producții similare rămâne în consecință prea puțin. Acest proces se extinde la proporții cu adevărat ample de-abia odată cu eseiștii, biografii și istoricii momentului, satisfăcuți sub toate aspectele de pe urma unui astfel de om însemnat. Cu tot respectul cuvenit, câinii preferă pentru necesitățile lor naturale un colț de stradă plin de animație în locul vreunei pietre singuratice; cum și-ar alege oamenii, care simt impulsul superior de a-și lăsa propriul nume în mod public posterității, vreo asemenea stâncă izolată, în mod evident nefrecventată?! Înainte de a ajunge să-și dea singur seama, însemnatul om de litere încetează să mai fie o ființă omenească doar pentru sine însuși, ci, în înțelesul cel mai rafinat, ajunge o simbioză, produsul comunității naționale a muncii, trăind cea mai frumoasă încredințare pe care o poate oferi existența, și anume că reușita sa este legată intim de reușita a nenumărați alți oameni.

Probabil acesta este motivul pentru care se întâlnește adesea, ca o trăsătură generală în caracterul marilor oameni de litere, un pronunțat simț al bunei conduite. Ei se folosesc de mijloacele de luptă ale scrisului doar când își simt amenințat propriul prestigiu; în toate celelalte cazuri, comportarea lor se distinge prin seninătate și bunăvoință. Sunt

perfect toleranți față de trivialitățile care se spun întru lauda lor. Nu se coboară ușor la a-i discuta pe confrații lor între autori; dar când o fac, atunci rareori îl măgulesc pe vreun om cu o poziție superioară, ci preferă să încurajeze unul din talentele modeste, constituite din patruzeci și nouă la sută înzestrare literară și cincizeci și unu la sută lipsă de dotare și care, datorită acestei proporții, sunt potriviți în orice situație se simte nevoia unei forțe, dar unde un om mai puternic ar deveni incomod, întrucât mai devreme sau mai târziu fiecare dintre cei din această ultimă categorie obține pentru sine o poziție influentă în lumea literară. Dar descrierea nu a depășit astfel limitele a ceea ce îi este propriu însemnatului om de litere și doar lui? O vorbă înțeleaptă spune că succesul trage la succes și greu ne putem face o imagine asupra animației care domnește în zilele noastre până și în jurul unui scriitor obișnuit, mult înainte de a fi ajuns un însemnat om de litere, chiar de pe când este cronicar, foiletonist, cronicar radiofonic, scenarist sau redactor-șef al unei fițuici literare; unii dintre ei seamănă cu măgărușii sau cu purcelușii de cauciuc, care au un orificiu în fund prin care pot fi gonflați. Când marii oameni de litere încep să cântărească cu grijă asemenea circumstanțe și îi vezi ostenindu-se să creeze din ele imaginea unui popor care-și onorează marile valori, nu trebuie oare să le fim recunoscători? Ei înnobilează viața, așa cum e, prin participarea lor binevoitoare. Să încercăm să ne închipuim contrariul, un om de litere care să nu facă nimic din toate acestea. El ar trebui să refuze invitații cordiale, să-i respingă pe ceilalți, să cântărească laudele nu ca unul care este lăudat, ci ca un judecător, să discrediteze starea normală de lucruri, să considere ca suspecte mari posibilități de realizare numai pentru că sunt mari, neavând nimic de oferit în schimb decât procesele greu de exprimat și greu de evaluat care se desfășoară în propria sa minte, nefiind altceva decât opera unui scriitor pe care o epocă, avându-și deja marii oameni de litere, nu pune mult preț! Un asemenea om n-ar rămâne în afara comunității și n-ar trebui să se retragă din fața realității, cu toate consecințele care ar decurge de aici?! În orice caz, astfel gândea Arnheim.

96

Însemnatul om de litere, vedere frontală

Dificultatea propriu-zisă în existența unui însemnat om de litere rezultă de-abia de pe urma faptului că, dacă e adevărat că în viața intelectuală se acționează la modul negustoresc, pe de altă parte o veche tradiție te obligă în această lume să vorbești ca un idealist, iar această combinație dintre negustorie și idealism ocupa un loc de o importanță decisivă în aspirațiile nutrite de Arnheim în opera sa capitală.

Asemenea combinații sunt anacronice pretutindeni. În timp ce, de exemplu, morții sunt transportați la cimitir cu toată viteza unui vehicul cu combustie internă, nu se renunță la a așeza în convoiul impunător, pe vehiculul propriu-zis, un coif medieval și două săbii încrucișate, și la fel se procedează în toate domeniile; evoluția umanității constituie un convoi înșirat la nesfârșit, astfel încât, așa cum cu nu mai mult de două generații în urmă în scrisorile de afaceri se mai foloseau încă înfloriturі afectate de stil, astăzi toate relațiile, de la cele de dragoste și până la logica pură, pot fi exprimate în limbajul cererii și al ofertei, al acoperirii și al scontului, la fel de bine cum ar putea fi exprimate în termeni psihologici sau religioși, doar că o asemenea practică nu a intrat încă în uzanțe. Motivul este că noul limbaj este încă prea puțin sigur pe el însuși. Finanțistul ambițios se află astăzi într-o situație dificilă. Dacă dorește să se plaseze pe picior de egalitate cu puterile consacrate, trebuie să-și lege activitatea de marile idei; însă gânduri mari care să fie crezute fără o cercetare prealabilă astăzi nu mai există, căci prezentul nostru sceptic nu mai crede nici în Dumnezeu, nici în umanitate, nici în capetele încoronate și nici în moralitate – sau crede în toate laolaltă, ceea ce înseamnă același lucru. Astfel

că omul de afaceri, care se poate lipsi de măreţie la fel de puţin ca de busolă, trebuie să se folosească de artificiul democratic constând în a înlocui eficacitatea incalculabilă a măreţiei prin măreţia calculabilă a eficacităţii. Măreţ este acum ceea ce trece drept măreţ; numai că aceasta înseamnă că până la urmă este măreţ ceea ce este trâmbiţat zgomotos printr-o publicitate abilă ca fiind astfel şi nu tuturor le este la îndemână să înghită fără greutate acest miez al timpului nostru, iar Arnheim depusese toate diligenţele pentru a reuşi să ducă întreprinderea propusă la bun sfârşit.

În acest caz, un om cultivat poate, de exemplu, să îşi evoce relaţia care exista în Evul Mediu între cercetarea ştiinţifică şi biserică. În acele vremuri, filosoful trebuia să se menţină în termeni buni cu biserica dacă voia să aibă succes şi dorea ca gândirea sa să-i influenţeze pe contemporani – liber-cugetătorii obişnuiţi ar putea să tragă concluzia că asemenea lanţuri i-ar fi împiedicat ascensiunea spre grandoare; însă lucrurile se prezentau într-un raport invers. După părerea celor avizaţi, de aici a rezultat o incomparabilă frumuseţe gotică a gândirii şi, dacă s-a putut ţine seama în atare măsură de biserică fără daune pentru spirit, de ce nu s-ar putea ţine seama în egală măsură de puterea publicităţii? Cel care vrea să acţioneze cu eficacitate nu-şi poate menţine eficacitatea în asemenea condiţii? Arnheim era convins că este un semn al măreţiei să nu-ţi critici prea mult propria epocă. Dacă nu se înţeleg bine între ei, cel mai bun călăreţ pe cel mai bun cal trece mai prost peste un obstacol decât un călăreţ care se adaptează mişcărilor mârţoagei sale.

Un alt exemplu: Goethe! A fost un geniu care cu greu va fi vreodată egalat, dar era în acelaşi timp fiul înnobilat al unei familii de negustori germani şi, aşa cum îl considera Arnheim, cel mai de seamă dintre însemnaţii oameni de litere pe care i-a dat naţiunea sa. Arnheim îl lua ca exemplu în multe privinţe. Istorioara lui preferată era însă cunoscutul incident când Goethe, deşi îl simpatiza în taină pe Johann Gottlieb Fichte, l-a lăsat fără sprijin pe sărmanul său confrate când la Jena au fost luate măsuri disciplinare împotriva profesorului de filosofie pentru că se exprimase vorbind despre Dumnezeu şi despre lucruri divine „cu strălucire, dar

nu tocmai conform consuetudinii" şi se apărase „procedând prea pătimaş", în loc să se sustragă acelor dificultăţi „la modul cel mai nebătător la ochi", după cum avea să consemneze în memoriile sale poetul-magistru în calitatea sa de impecabil om de lume. Arnheim nu numai că s-ar fi comportat la fel ca Goethe, ci chiar, invocând exemplul acestuia, ar fi încercat să-şi convingă ambianţa că o asemenea atitudine era singura goetheană şi semnificativă. El nu s-ar fi mulţumit cu adevărul că, oricât de ciudat ar părea, lumea îl tratează în realitate cu mai multă simpatie pe un om însemnat care procedează incorect la un moment dat, decât pe unul mai puţin însemnat care face dovada unei conduite impecabile; ar fi continuat susţinând că a te lupta plin de obstinaţie întru apărarea propriilor convingeri constituie nu numai o atitudine sterilă, ci şi una superficială şi o ironie istorică, ceea ce el ar fi numit de asemenea ca fiind o ironie goetheană, adică aceea de a te acomoda cu toată seriozitatea circumstanţelor, acţionând cu un anumit umor, căruia trecerea timpului sfârşeşte prin a-i conferi legitimitate. Dacă ne gândim că în zilele noastre, abia două generaţii mai târziu, nedreptatea făcută bravului, demnului şi oarecum excesivului Fichte a devenit de mult o chestiune privată, neştirbindu-i prin nimic importanţa, pe când reputaţia lui Goethe, care s-a purtat atunci contrar bunei-cuviinţe, nu a fost ştirbită cu nimic pe vecie, ne vedem nevoiţi să recunoaştem că înţelepciunea timpului confirmă înţelepciunea lui Arnheim.

Un al treilea exemplu, care deopotrivă – Arnheim avea întotdeauna la îndemână o sumedenie de exemple bune – relevă înţelesul adânc al primelor două: Napoleon. Heine îl înfăţişează în ale sale *Impresii de călătorie* într-un mod atât de exact potrivindu-se cu vederile lui Arnheim, încât am face bine să-i reproducem propriile cuvinte, pe care Arnheim le ştia pe dinafară – „Un asemenea spirit", spunea Heine despre Napoleon, dar ar fi putut la fel de bine să se refere la Goethe, a cărui natură diplomatică el o apăra totdeauna cu acuitatea unui îndrăgostit ştiindu-se în taină în dezacord cu obiectul admiraţiei sale, „un asemenea spirit este cel la care face Kant aluzie când afirmă că putem să ne imaginăm

o inteligență care nu e ca a noastră, ci este intuitivă. Ceea ce noi cunoaștem printr-un studiu lent, analitic și prin deducții laborioase, spiritul intuitiv contemplă și pătrunde în același moment. De aici rezultă talentul său de a-și înțelege timpul, momentul, de a-i măguli spiritul, a nu i-l răni niciodată și a ști totdeauna să-l folosească. Cum însă spiritul timpului nu este pur și simplu revoluționar, fiind alcătuit din confluența ambelor aspecte, cel revoluționar și cel reacționar, tot astfel Napoleon nu acționa niciodată pe de-a întregul ca revoluționar și niciodată pe de-a întregul ca reacționar, ci totdeauna în spiritul ambelor puncte de vedere, ambelor principii, ambelor tendințe, care-și găseau în el unitatea, și astfel el acționa constant în mod natural, simplu, cu măreție, niciodată forțat și brutal, totdeauna calm și senin. De aceea nu a pus la cale intrigi în chestiuni mărunte, iar loviturile i-au reușit totdeauna prin arta de a înțelege și conduce masele. Spiritele mărunte, analitice, înclină către intrigi complicate, lente, în timp ce spiritele sintetice, intuitive, știu în chip miraculos, genial, să combine mijloacele pe care li le oferă prezentul astfel încât să le poată folosi rapid în scopurile lor".

Se poate ca Heine să fi gândit lucrurile oarecum diferit decât le vedea admiratorul său Arnheim, însă acesta din urmă se simțea descris implicit de cuvintele poetului.

97

Puterile și misiunile tainice ale Clarissei

Clarisse în cameră; Walter părea să se fi rătăcit pe undeva, ea are doar un măr și capotul ei. Acestea, mărul și capotul, sunt cele două surse din care curge o rază subțire, invizibilă, de realitate în conștiința ei. De ce i se părea că Moosbrugger ar fi avut simț muzical? Nu știa. Poate toți asasinii sunt muzicali. Știe că i-a scris Alteței Sale contele Leinsdorf

o scrisoare în problema aceasta; își amintește vag și de conținutul ei, dar nu integral.

Însă omul fără însușiri era lipsit de simț muzical?

Cum nu-i dădea prin minte nici un răspuns potrivit, lăsă deoparte acest gând și continuă.

După o vreme se gândi totuși la un răspuns: Ulrich este omul fără însușiri. Iar un om fără însușiri se prea poate să nu aibă simț muzical. Dar nu se putea să fi fost lipsit de înzestrare muzicală?

Trecu mai departe.

Ulrich spusese despre ea: ești feciorelnică și eroică.

Ea repetă: „feciorelnică și eroică"! Simți cum i se încălzeau obrajii. Simțea chemarea unei datorii care nu-i era limpede.

Gândurile ei tindeau în două direcții deodată, ca într-o luptă corp la corp. Se simțea totodată atrasă și respinsă, dar nu știa către ce anume și de ce anume; în cele din urmă, o tandrețe vagă, care-i mai rămăsese, nici ea nu știa cum, o îndemna să meargă să-l caute pe Walter. Se ridică în picioare și lăsă mărul la o parte.

Îi părea rău că îl chinuia mereu pe Walter. De-abia împlinise cincisprezece ani, când remarcase deodată că avea puterea să-l chinuiască. Nu era nevoie decât să exclame pe un ton hotărât că ceva în realitate nu era așa cum susținea el, pentru ca el să se crispeze tot, oricât ar fi fost de adevărat ceea ce tocmai spusese! Știa că îi era frică de ea. Era înspăimântat de gândul că ea ar fi putut să înnebunească. Îi scăpară o dată cuvintele respective, apoi încercase grăbit să le retracteze; ea însă știa de atunci că era un gând care îl tot frământa. Pe ea însă o încânta. Nietzsche se întreba: „Există un pesimism al celor puternici? O înclinație intelectuală către ceea ce este dur, înfricoșător, rău? Un instinct abisal opus moralei? O aspirație spre înspăimântător ca fiind dușmanul demn de luat în seamă?". Asemenea cuvinte îi provocau, când se gândea la ele, o excitație senzuală, căreia îi simțea gustul, dulce și puternic ca laptele, îl simțea în gură și abia putea să înghită.

Se gândea la copilul pe care Walter și-l dorea de la ea. Ceea ce îl înfricoșa în egală măsură. Era de înțeles, dacă el

credea că ea avea să înnebunească vreodată. Starea aceasta trezea în ea o tandrețe anume față de el, chiar dacă i se refuza violent. Uitase însă acum că voise să-l caute pe Walter. Se petrecea ceva în trupul ei. Sânii i se umflaseră, prin venele brațelor și picioarelor trecea un flux mai dens de sânge, simțea presiuni nelămurite în vezică, în intestine. Trupul totdeauna zvelt îi devenise rigid pe dinăuntru, sensibil, viu, străin, bucățică cu bucățică, un copil mic o apăsa ușor și surâzător pe brațe; de pe umeri i se desfăcea în raze mantia de aur a Maicii Domnului până la pământ și întreaga congregație intona un cântec. Acum îl expulzase, se născuse Domnul și Stăpânul lumii!

Însă de-abia se petrecuse, că trupul îi tresăltă închizându-se peste deschiderea acestei imagini, ca aşchiile dintr-un lemn izbit de o secure; era acum zveltă din nou, singură, îi era silă, simțea o seninătate plină de cruzime. Nu voia să-i facă lui Walter viața într-atât de ușoară. „Aș vrea ca victoria și libertatea ta să jinduiască după un copil", își spunea ea. „Tu trebuie să ridici monumente vii. Dar mai întâi ar trebui să te zidești pe tine însuți, bine așezat ca trup și suflet"[1]. Clarisse surâse; acel surâs al ei care răzbătea subțire ca o limbă de flacără dintr-un foc acoperit de o lespede de piatră.

Pe urmă își aminti că tatălui ei îi fusese frică de Walter. Se întoarse în gând cu câțiva ani în urmă. Era un lucru care ținea de obișnuință; Walter și ea se întrebau deseori: îți amintești?, apoi o lumină a trecutului se revărsa, feeric, de demult din trecut asupra clipei prezente. Era frumos, îi amuza. E ca atunci când ai umblat ceasuri întregi, fără nici o vlagă, apoi întorci capul și întregul drum pustiu pe care l-ai străbătut se preschimbă deodată într-o priveliște, ceea ce îți creează o mulțumire veritabilă; însă ei nu priveau lucrurile în acea lumină, ci își luau reminiscențele foarte în serios. Astfel că i se părea tulburător și complicat faptul că tatăl ei, pictorul care înainta în vârstă, la vremea aceea o personalitate cu autoritate în ochii ei, se temuse de Walter, omul care le adusese în casă timpurile noi, în vreme ce acum

---

1. *apud*: Friedrich Nietzsche, *Așa grăit-a Zarathustra*, Editura Humanitas, 1994, p. 126, trad. Ștefan Augustin Doinaș (n.ed.).

lui Walter îi era frică de ea. Era aproape ca atunci când ea o îmbrăţişa pe Lucy Pachhofen şi trebuia să folosească apelativul „*papa*“ când i se adresa tatălui ei, ştiind că *papa* era iubitul lui Lucy, căci toate se petreceau în acele vremuri.

Clarissei i se urcă iarăşi un val de căldură în obraji. O preocupa intens să-şi evoce acel scâncet ciudat, acel geamăt străin, necunoscut, despre care îi povestise prietenului ei. Luă în mână o oglindă şi încercă să regăsească în ea chipul cu buzele strânse de spaimă care trebuie să fi fost al ei în acea noapte, când tatăl ei îi venise în pat. Nu reuşi să mai producă sunetul care i se ridicase din piept în clipa aceea de ispită. Se gândea că sunetul acela ar fi trebuit să se mai afle în pieptul ei, astăzi ca atunci. Fusese un sunet fără milă şi fără vreun scrupul; dar nu mai răzbise niciodată de atunci la suprafaţă. Lăsă oglinda la o parte şi aruncă o privire prevăzătoare în jur, confirmându-şi cu ochii cercetători conştiinţa faptului că era singură. Pe urmă îşi căută, pipăind cu vârful degetelor prin fustă, semnul acela din naştere, catifelat-negru, care avea pentru ea o semnificaţie atât de ciudată. În plica inghinală, pe jumătate ascuns de coapsă şi la rădăcina părului care acolo creştea cam neregulat, făcându-şi parcă loc, acolo era; îşi lăsă mâna să întârzie, izgoni orice gând şi pândi schimbarea care trebuia acum să se producă de la sine. O simţi îndată. Nu era fluxul molatic al voluptăţii, ci braţul îi deveni rigid, puternic ca al unui bărbat; avea impresia că dacă l-ar fi mişcat, ridicându-l cum trebuie, ar fi putut strivi cu el orice! Îi spunea locului aceluia din trupul ei ochiul diavolului. Acolo se oprise şi se îndepărtase tatăl ei. Ochiul diavolului avea o privire care străbătea prin veşminte; căutătura aceasta „îi prindea“ pe bărbaţi „cu privirea“, îi fascina, atrăgându-i, dar le interzicea orice mişcare atâta vreme cât voia Clarisse. Clarisse gândea câteodată cuvintele între ghilimele, acordându-le o emfază aparte, aşa cum în scris se subliniază cu trăsături apăsate de peniţă unele cuvinte; asemenea vorbe scoase în evidenţă aveau atunci un sens încordat, fiind la fel de tensionate ca braţul ei; cine s-ar fi gândit că poţi cu adevărat prinde cu ochii? Dar ea era acum prima fiinţă omenească care ţinea acest cuvânt în mâini ca pe o piatră cu care poţi ţinti ceva. Era o

parte a forței strivitoare a brațului ei. Cu toate acestea, uită de scâncetul de care intenționase să își amintească și se gândi la sora ei mai mică, Marion. Când avea patru ani, trebuiseră să-i lege noaptea mâinile lui Marion, pentru că, fără să-și dea seama ce face, dar bucurându-se de plăcerea descoperită, îi alunecau sub pătură, ca doi ursuleți atrași de un fagure de miere aflat într-o scorbură. Mai târziu ea, Clarisse, trebuise să-l smulgă la un moment dat pe Walter de lângă Marion. Senzualitatea se propaga în familia ei ca vinul printre viticultori. Era un destin. Iar ea purta o povară grea. Cu toate acestea, gândurile îi rătăceau în trecut, încordarea i se risipi din braț, îl lăsă moale, firesc, iar mâna îi rămase uitată în poală. Pe vremea aceea îi vorbea încă reverențios, cu dumneavoastră, lui Walter. În realitate avea să-i mulțumească pentru multe. El îi dăduse de știre că există oameni de modă nouă care nu suportă decât mobila simplă, practică și care-și atârnă pe pereții locuințelor tablouri în care e zugrăvit adevărul. Îi citea din cărți : Peter Altenberg, istorioare cu fetițe care-și aruncă cercurile printre straturi de lalele și au ochii nevinovați și luminoși precum castanele coapte ; Clarisse știuse din clipa aceea că picioarele ei zvelte, care ei i se păreau copilăroase încă, puteau însemna la fel de mult ca un scherzo compus de nu știu cine.

La vremea aceea erau în vacanța de vară, un cerc cuprinzător, mai multe familii cunoscute închiriaseră vile pe țărmul unui lac și toate dormitoarele erau ocupate cu prietenii și prietenele pe care îi invitaseră. Clarisse dormea împreună cu Marion ; la orele unsprezece venea câteodată doctorul Meingast într-o vizită tainică în camera lor, să mai stea puțin de vorbă, el, care devenise apoi un om celebru în Elveția, iar pe vremea aceea le fusese maestru de ceremonii la toate jocurile și era idolul tuturor mamelor. Ce vârstă să fi avut ea atunci? Cincisprezece sau șaisprezece ani sau între paisprezece și cincisprezece, când veni și elevul acestuia, Georg Gröschl, doar ceva mai în vârstă decât Marion și Clarisse? Doctorul Meingast fusese cam distrat în seara aceea, divagând ușor despre clarul de lună, despre părinții care dormeau nesimțitori și despre oamenii noi, pe urmă dispăru deodată, creând impresia de a nu fi venit decât pentru

a-l lăsa pe micul Georg cel vânjos, care era admiratorul lui, aici, la fete. Georg nu spunea acum nimic, era probabil intimidat, iar cele două fete, care până atunci îi răspunseseră lui Meingast, tăceau şi ele. Apoi Georg strânse probabil din dinţi în întuneric şi păşi spre patul lui Marion. Camera era puţin luminată de undeva de afară, însă în colţuri, unde erau paturile, erau mase de întuneric impenetrabil, iar Clarisse nu putea să-şi dea seama ce se petrecea acolo; i se părea doar că îl vede pe Georg proptit în picioare alături de pat, privind-o pe Marion, însă era cu spatele spre Clarisse, iar Marion nu scotea nici un sunet, ca şi când nici n-ar fi fost în cameră. Totul dură foarte multă vreme. În cele din urmă, în timp ce Marion rămase, ca mai înainte, aproape nemişcată, Georg se desprinse ca un asasin din umbră; o clipă, în lumina lunii i se văzură în mijlocul camerei umărul şi trupul din profil. Se îndreptă spre Clarisse, care se întinsese repede în pat şi-şi trăsese pătura până sub bărbie. Ea ştia că acum avea să se repete lucrul acela tainic care se petrecuse cu Marion; era încordată toată, în timp ce Georg sta mut lângă patul ei şi, cum i se părea ei, îşi strângea buzele laolaltă. În cele din urmă, mâna lui veni, ca un şarpe, şi îşi făcu de lucru cu Clarisse: ei nu-i era limpede ce anume îi făcea el; nu avea nici o idee despre ceea ce se petrecea, iar acel puţin lucru pe care, în ciuda tulburării care o stăpânea, îl putea distinge din mişcările lui nu-i era lămurit. Ea însăşi nu avea nici un fel de senzaţie de plăcere sau de voluptate, ceea ce abia avea să urmeze, în clipa aceea era doar o excitaţie puternică, indefinibilă, care îi producea spaimă; era nemişcată ca o piatră din alcătuirea unui pod, vibrând la trecerea infinit de lentă a unui camion greu, nu putea să spună nimic şi lăsa totul să i se întâmple. După aceea Georg se îndepărtă, dispăru fără o vorbă şi nici una dintre surori nu ştia cu siguranţă dacă şi celeilalte i se întâmplase ceea ce se petrecuse cu ea; nu se chemaseră în ajutor una pe cealaltă, cum nici nu-şi ceruseră să fie complice şi trecură apoi ani de zile înainte să schimbe vreo vorbă despre acea întâmplare.

Clarisse îşi regăsise mărul, muşcă din el şi mestecă mărunt fiecare îmbucătură. Georg nu se trădase niciodată, nu se confesase nimănui cu privire la cele întâmplate, poate cu

excepția faptului că în perioada de timp imediat următoare arunca uneori o privire semnificativă în imobilitatea lui împietrită; în acele zile ajunsese jurist în serviciul guvernamental, cu perspective de viitor și elegant, iar Marion era căsătorită. Doctorul Meingast însă înregistrase o ascensiune și mai marcantă; se debarasă de cinism când plecă în străinătate, ajungând ceea ce în afara cercurilor universitare se numește filosof de notorietate; avea permanent în jurul său un cerc de discipoli de ambele sexe și le scrisese de curând lui Walter și Clarissei o scrisoare, în care anunța că urma să viziteze locurile natale, ca să poată lucra acolo o vreme netulburat de adepții lui; întrebase dacă l-ar putea primi la ei, pentru că auzise că ei trăiau „la granița între natură și marele oraș". Poate că vestea respectivă o proiectase pe cărările pe care rătăceau în zilele acestea gândurile Clarissei. „O, Doamne, ciudate au fost vremurile acelea!" oftă. Își dădu seama: fusese în vara dinaintea verii cu Lucy. Meingast o săruta atunci când îi venea cheful.

— Îmi permiți să te sărut acum! spunea el politicos, înainte de a o face, și le săruta și pe toate prietenele ei, iar Clarisse își amintea chiar de una din ele, la a cărei rochie nu se putea deloc uita fără să se gândească la ochii ei ipocrit coborâți. Meingast îi povestise chiar el și Clarisse – pe atunci abia împlinise cincisprezece ani! – îi spunea doctorului Meingast, om în toată firea, când acesta îi relata despre aventurile cu prietenele ei: „Sunteți un porc!". Îi făcea plăcere, care era ca un pinten la cizmă, să folosească acest cuvânt ordinar și să-l certe; totodată îi era teamă că până la urmă ea însăși n-ar fi putut să-i reziste, astfel încât, când îi cerea un sărut, nu îndrăznea să-l refuze, pentru că se temea să nu pară în ochii lui o proastă.

Când însă Walter o sărutase pentru prima dată, ea spusese cu gravitate:

— I-am promis mamei să nu fac așa ceva niciodată.

Deosebirea era evidentă; Walter vorbea frumos, ca din Evanghelie, și vorbea mult, arta și filosofia îl învăluiau ca niște nori înconjurând luna. Îi citea din cărți. Îndeosebi însă stătea și o privea printre prietenele ei, în aceasta constase la început legătura lor, și era tocmai ca atunci când îți ridici

ochii spre lună şi îţi împreunezi, fără să-ţi dai seama, mâinile. La drept vorbind, ceea ce îi legase pe mai departe fuseseră strângerile de mână; tăcute strângeri de mână, acum fără cuvinte, dar în care era ascunsă o forţă ciudat de puternică legându-i laolaltă, Clarisse îşi simţea întregul trup purificat de mâna lui; dacă el i-o întindea vreodată distrat şi rece, ea era nefericită.

— Tu nici nu ştii ce simt eu! îl ruga ea.

Pe vremea aceea îşi spuneau în taină „tu" când erau singuri. El o făcea să înţeleagă munţii, insectele, pe când ea până atunci nu văzuse în natură decât un peisaj pe care *papa* sau vreunul din colegii lui îl pictau şi îl vindeau. Simţul ei critic faţă de familie se trezise; se simţea primenită, schimbată. Clarisse continua să-şi amintească de acel scherzo:

— Picioarele dumitale, domnişoară Clarisse, îi spuse Walter, au mai mult în comun cu arta decât toate tablourile pe care le pictează *papa* al dumitale!

Aveau un pian în acea vacanţă de vară şi cântau la patru mâini. Clarisse învăţa de la el; voia să-şi depăşească prietenele, familia; nimeni nu înţelegea cum de în zilele frumoase de vară puteai să stai să cânţi la pian, în loc să vâsleşti sau să te duci să faci baie, ea însă îşi legase speranţele de Walter, se hotărâse de îndată, chiar de atunci, să devină „femeia lui", să se mărite cu el, iar când el o certa pentru vreo notă falsă, fierbea toată, însă plăcerea predomina. Walter punea uneori cu adevărat stăpânire pe ea, pentru că spiritul nu suferă compromisuri; dar numai la pian. În afara muzicii, i se mai întâmpla să fie sărutată de Meingast, iar la plimbare, sub clar de lună, când Walter vâslea, ea se cuibărea la pieptul lui Meingast, aşezat alături de ea, pe bancheta de la cârmă. Meingast era foarte abil în maşinaţii, iar ea nu ştia ce avea să urmeze; când însă Walter, a doua oară, după ora de pian, când erau deja în prag, o prinsese în ultima clipă pe la spate şi o sărutase, ea nu avusese decât senzaţia cu totul neplăcută de a nu mai fi putut respira şi i se împotrivi cu violenţă; însă îi deveni de atunci limpede că orice s-ar fi întâmplat cu celălalt, pe acesta nu trebuia să-l lase!

Lucrurile erau ciudate; respiraţia doctorului Meingast avea ceva care risipea orice rezistenţă, ceva ca un aer pur,

ușor, care te făcea să te simți fericită, fără să-ți dai seama, în vreme ce Walter, dintotdeauna suferind, după cum Clarisse știa de mult, de o tulburare digestivă, întocmai cum deciziile lui erau ezitante, avea ceva tulbure în respirație, în parte prea fierbinte, în parte stătută, paralizantă. Asemenea elemente psihosomatice jucaseră de la bun început un rol ciudat, iar Clarisse nu se mai mira acum, căci nimic nu i se părea mai firesc decât aserțiunea lui Nietzsche, și anume că trupul unui om reprezintă sufletul său. Picioarele nu aveau mai mult geniu decât capul, ci tot atât, erau ea însăși; mâna ei, atinsă de Walter, punea imediat în mișcare un flux de intenții și încredințări care porneau din creștet până în tălpi, dar nu duceau cu ele nici un cuvânt, iar tinerețea ei, îndată ce ea ajunsese să o conștientizeze, se răzvrătise împotriva convingerilor și celorlalte nebunii ale părinților, pur și simplu cu prospețimea unui trup viguros, care disprețuia toate emoțiile evocând, oricât de estompat, paturi conjugale și somptuoase covoare turcești, atât de agreate de generațiile precedente, de altfel reci în vederile lor morale. Astfel că trupescul continuă să joace pentru ea un rol pe care îl privea altfel decât poate o fac alții. Însă aici Clarisse se opri din reverie; sau poate că mai degrabă amintirile o aduseră deodată și fără nici un zdruncin în prezent. Toate acestea și cele ce urmaseră ea ar fi vrut să i le împărtășească prietenului ei fără însușiri. Poate că în momentul acela Meingast ocupa un loc prea important, căci după vara aceea agitată el dispăruse curând, fugind în străinătate; în el începuse să se petreacă acea uriașă metamorfoză care-l preschimbase dintr-un frivol om de viață într-un gânditor renumit, iar Clarisse nu-l mai revăzuse decât în treacăt, fără ca vreunul dintre ei să se mai fi gândit la trecut. Însă așa cum reflecta acum la cele petrecute, îi era limpede rolul care îi revenise în preschimbarea lui. Se mai întâmplaseră încă multe între ei doi în săptămânile dinaintea dispariției lui. În absența lui Walter sau în prezența acelui Walter gelos, ba prefăcându-se că Walter nu exista, ba incitându-l până la incandescență: furtuni spirituale, ceasuri de nebunie, care pot să-i scoată din minți pe un bărbat și o femeie, ceasuri de abandon în care toate pasiunile se consumau și totul se înfățișa ca o pajiște după

ploaie în aerul pur al prieteniei. Clarisse lăsase să o copleşească multe, nu fără bucurie, însă copilul curios care rămăsese se apărase, în felul său, şi îl certase pe prietenul ei cel licenţios; iar Meingast, în ultima vreme, înainte de a pleca, devenise mai serios şi prietenos, aproape distins şi melancolic, la concurenţă cu Walter, iar ea era acum convinsă că atrăsese asupră-şi tot ceea ce tulburase fiinţa lui înainte ca el să fi plecat în Elveţia şi făcuse astfel posibil să se preschimbe atât de neaşteptat. I se părea că punctul ei de vedere era confirmat de ceea ce se întâmplase imediat după aceea între Walter şi ea; Clarisse nu mai putea deosebi acum foarte bine anii şi lunile acelea de mult trecute, dar la urma urmei era totuna când se întâmplase una sau alta. După apropierea de Walter, în ciuda rezistenţei ei, urmase o vreme de exaltare, cu plimbări şi confesiuni şi apropiere spirituală, care erau în acelaşi timp pline de acele nenumărate mici, nesfârşit de chinuitoare desfrâuri, spre care sunt împinşi doi îndrăgostiţi cărora le lipseşte tot atât curaj hotărât pe cât au pierdut din pudoare. Era ca şi cum Meingast ar fi transferat asupra lor păcatele lui, pentru a le relua într-un plan elevat şi a le duce până la capăt, ceea ce ambii percepeau la fel. Iar acum, când Clarisse nu mai punea preţ pe iubirea lui Walter, până într-atât încât simţea repulsie, înţelegea şi mai limpede că setea extatică de dragoste, care o înnebunise în atât de mare măsură, nu fusese altceva decât o întrupare, care, cum ştia şi ea, se numea o încarnare a ceva necorporal, un înţeles, o misiune, o soartă, aşa cum se pregătise undeva sus, între aştri, pentru unii aleşi.

Nu-i era ruşine, mai degrabă îi dădeau lacrimile când compara ceea ce fusese odinioară cu ce era acum; însă Clarisse nu putea să plângă niciodată, îşi strângea doar buzele, atunci faţa îi căpăta o expresie care semăna cu un surâs. Braţul ei, sărutat până la subsuoară, piciorul, supravegheat de ochiul diavolului, trupul mlădiindu-i-se, de mii de ori contorsionat de jinduirile iubitului şi mereu răsucindu-se în sine ca o frânghie, păstrau minunatul simţământ însoţitor al iubirii: acela că toate gesturile pe care le-ar mai fi putut face ar fi avut o însemnătate tainică. Clarisse rămase aşezată pe scaunul ei şi avea impresia că era o actriţă în pauza dintre

intrările în scenă. În orice caz, nu știa ce avea să urmeze: dar era convinsă că misiunea fără sfârșit a tuturor celor care iubesc este să se păstreze așa cum au fost unul pentru altul în cele mai frumoase clipe ale vieții lor. Iar brațul ei era acolo, picioarele ei erau acolo, capul îi era așezat deasupra trupului, cu o înfricoșătoare așteptare, gata să recunoască semnul care nu avea cum să nu apară. E poate greu de înțeles la ce se gândea Clarisse, însă pentru ea era evident. Îi adresase o scrisoare contelui Leinsdorf, cu propunerea de a organiza un An Nietzsche și, în același timp, cu propunerea de a-l elibera pe asasinul prostituatei și poate chiar a-l prezenta publicului ca o rememorare a tuturor celor care erau nevoiți să-și asume păcatele risipite ale omenirii; acum ea știa ce o îndemnase. Trebuie să fie cineva care să rostească primul cuvânt. Probabil că nu știuse să se exprime cum trebuie, însă nu avea importanță; important era începutul, punând capăt îndurării pasive și delăsării. S-a dovedit în decursul istoriei că lumea, din timp în timp – dincolo de această formulă răsuna sensul „de la eon la eon", ca două clopote pe care nu le vezi, deși sunt aproape – are nevoie de asemenea oameni care nu pot să fie înregimentați, minținд laolaltă cu ceilalți, și care creează tulburări. Într-atât lucrurile erau limpezi.

Era de asemenea limpede că oamenii care stârnesc asemenea tulburări dezagreabile ajung să simtă presiunea lumii. Clarisse știe că geniile au avut totdeauna de suferit și nu se mai miră că multe zile și săptămâni din viața ei se desfășoară sub o apăsare de plumb, ca și cum o lespede grea ar fi fost așternută deasupra lor; însă de fiecare dată ea a reușit, toți oamenii au de îndurat, iar biserica, în înțelepciunea ei, a instituit chiar momente de penitență, pentru a concentra jalea într-o zi sau o săptămână și pentru a împiedica astfel ca jumătăți întregi de veacuri să fie năpădite de descurajare și de indiferență, așa cum se cunoaște că s-a întâmplat. Sunt alte clipe în viața Clarissei, prea grele pentru a fi înțelese, prea libere și dezechilibrate, când uneori ajunge un singur cuvânt pentru ca să o facă să deraieze: atunci își iese din fire, nici ea nu mai știe să spună unde se află, însă nu e câtuși de puțin absentă, dimpotrivă, s-ar putea spune

că e prezentă în ea însăși, într-un spațiu mai profund, care e cuprins, într-un fel de neconceput în mod obișnuit, în spațiul pe care-l ocupă trupul ei în lume; dar de ce să mai căutăm cuvinte pentru ceva inexprimabil, ajunge oricum după o vreme în rând cu ceilalți și simte doar un ușor fior pe creștet, ca după o hemoragie nazală. Clarisse înțelege bine că ea traversează uneori clipe primejdioase. Este, în mod evident, supusă unor încercări inițiatice. Ea avea, oricum, obișnuința să se gândească la mai multe lucruri deodată, așa cum se deschide și se închide un evantai, ceva fiind dedesubt, altceva deasupra și, când lucrurile se încurcă, e de înțeles nevoia să-l închizi deodată cu un gest brusc; pe mulți îi încearcă această tentație, doar că nu îi dau curs.

Astfel, Clarisse trăiește inițieri și perspective, așa cum alții se laudă cu memoria sau buna lor digestie; spunând, de exemplu, că ar putea ingurgita până și sticlă pisată. Clarisse s-a dovedit de câteva ori în stare să facă față lucrurilor; forța ei s-a manifestat față de tatăl ei, față de Meingast, față de Georg Gröschl; cu Walter sunt în continuare necesare eforturi, chiar dacă uneori lucrurile se poticnesc, ele sunt în plină desfășurare; însă de câtăva vreme avea intenția să-și încerce puterea asupra omului fără însușiri. N-ar fi putut spune nici ea de când anume; era ceva care se lega de denumirea aceea pe care Walter o născocise și pe care Ulrich o confirmase; înainte, trebuia să recunoască, în primii ani, nu-i dăduse o importanță reală, chiar dacă fuseseră foarte buni prieteni. Însă „omul fără însușiri" o ducea cu gândul la cântatul la pian, adică la toate melancoliile, bucuriile subite, izbucnirile de mânie pe care le treci peste clape, fără ca totuși să reprezinte pasiuni reale. Aceste lucruri îi erau familiare. De aici însă trecu fără ocoluri la certitudinea că trebuie să refuzi să faci orice din ce ți se întâmplă fără să participi cu tot sufletul și iată că acum se găsea din nou în realitatea profund răvășită a căsniciei ei. Un om fără însușiri nu spune *Nu* vieții, spune *Nu încă!* și se cruță până vine vremea; ea înțelese asta cu tot trupul. Poate că semnificația tuturor clipelor când ieșea din ea însăși era aceea că era menită să devină Maica Domnului. Își aducea acum aminte de viziunea pe care o avusese în urmă cu nici măcar un sfert

de oră. „Poate că orice mamă poate să ajungă să fie Maica Domnului", se gândi, „adică nu cedează tentației de a minți, nici nu face ca ceilalți, ci dă naștere din ea însăși unui copil, ca fiind lucrul cel mai profund în ea! Cu condiția să nu realizeze astfel nimic pentru ea însăși!" adăugă ea tristă. Căci gândul acesta nu-i producea deloc o plăcere pură, ci o umplea de o emoție divizată între chin și binecuvântare, cu sentimentul de a fi jertfită pentru ceva anume. Chiar dacă viziunea ei fusese astfel, ca atunci când printre crengile unui copac, prin frunzele care zvâcnesc deodată ca niște torțe, îți apare o imagine și îndată după aceea arborele se închide asupră-i, totuși starea ei de spirit rămase apoi schimbată, dăinuitor schimbată. O pură întâmplare îi dărui în clipa următoare descoperirea, care pentru oricine altcineva ar fi fost lipsită de orice însemnătate, că semnul și nașterea erau reunite în expresia „semn din naștere"; iar ea înțelese deodată că soarta ei fusese scrisă în stele. Gândul minunat că femeia putea să-l primească în ea pe bărbat atât ca mamă, cât și ca iubită o făcu să se simtă totodată destinsă și tulburată. Nu știa nici ea cum ajunsese aici, dar toată rezistența i se topise și, în același timp, îi dădea putere.

Însă ea nu-i acorda omului fără însușiri încredere. Din lucrurile pe care le spunea, multe nu le credea nici el însuși. Când susținea că nu poți să-ți duci până la capăt gândurile sau că el nu ia nimic în serios, toate erau doar un subterfugiu pe care ea îl înțelegea limpede; se cercetaseră reciproc și își recunoșteau acum reacțiile după semne imperceptibile, în vreme ce Walter spunea că uneori Clarisse ar fi fost nebună! Cu toate acestea, era în Ulrich ceva rău, amar, ceva care se supunea diavolește cursului rătăcind la întâmplare al lumii. El trebuia eliberat. Iar ea trebuia să-l facă să revină.

Îi spusese lui Walter: Omoară-l. Nu însemnase nimic, nici ea nu știa ce ar fi vrut să spună; însemna totuși că trebuia scos din el însuși, cu orice preț.

Trebuia să se lupte cu el pentru a-l salva.

Râse și-și trecu degetele peste nas. Se plimbă un timp prin întuneric, în sus și în jos, prin cameră. Trebuia să se întâmple ceva cu Acțiunea Paralelă. Ce, asta nu știa nici ea.

98

Despre un stat care s-a destrămat datorită unei erori în exprimare

Trenul timpului este un tren care-şi desfăşoară şinele înaintea sa pe măsură ce înaintează. Fluviul timpului este un fluviu care-şi poartă cu sine ţărmul. Călătorul se mişcă între nişte pereţi stabili pe un teren stabil; însă terenul şi pereţii sunt puternic influenţaţi de mişcările călătorului, fără ca acesta să-şi dea seama. Era un noroc incalculabil pentru liniştea sufletească a Clarissei faptul că printre gândurile ei nu apăruse încă nimic de genul acesta.

Contele Leinsdorf fu de asemenea scutit de un astfel de gând. Era protejat prin convingerea că el făcea politică pragmatică.

Zilele se înşiruiau alcătuind săptămâni. Săptămânile nu se opreau în loc, ci se înlănţuiau. Se întâmpla fără încetare ceva. Iar când se întâmplă fără încetare ceva, dobândeşti uşor impresia că faci ceva real, practic. Astfel, de exemplu, sălile de gală ale palatului contelui Leinsdorf urmau să fie deschise publicului cu prilejul unei mari festivităţi în beneficiul copiilor tuberculoşi, evenimentul fiind precedat de discuţii exhaustive purtate de Alteţa Sa cu majordomul, în cursul cărora fură fixate zilele în care trebuiau să aibă loc anumite evenimente. Poliţia organiza în acelaşi timp o expoziţie jubiliară, la a cărei deschidere îşi făcu apariţia întreaga societate bună, iar şeful poliţiei, în persoană, îl vizitase pe Alteţa Sa pentru a-i aduce invitaţia. Când contele Leinsdorf sosi, şeful poliţiei îl recunoscu alături de conte pe „colaboratorul voluntar şi secretarul său de onoare", care îi fu prezentat, în mod cu totul inutil, căci avu prilejul să-şi demonstreze legendara memorie a persoanelor şi figurilor; avea reputaţia că ar cunoaşte sau cel puţin ar fi informat

despre fiecare al zecelea cetăţean al ţării. Veni şi Diotima în compania soţului ei şi toţi cei prezenţi aşteptară sosirea unui membru al casei imperiale, căruia îi fură prezentaţi în parte; părerea unanimă era că expoziţia era foarte reuşită şi captivantă. Expoziţia însuma un număr mare de fotografii expuse pe pereţi şi de obiecte amintind de mari crime, aranjate la vedere în vitrine şi dulăpioare de sticlă. Printre acestea se numărau unelte ale spărgătorilor, maşini de falsificat bani, nasturi pierduţi care duseseră pe urmele făptaşilor şi armele tragice ale unor asasini cunoscuţi, împreună cu povestirile corespunzătoare, în vreme ce tablourile de pe pereţi, spre deosebire de acest arsenal al spaimei, reprezentau scene edificatoare din viaţa poliţiei. Puteau fi văzuţi acolo bravul sergent de stradă care o însoţeşte pe paşnica bătrânică traversând drumul, poliţistul grav în faţa cadavrului pescuit din râu, poliţistul viteaz care se aruncă în faţa cailor apucându-i de căpăstru, o „Alegorie a forţelor de siguranţă ca paznici ai cetăţii", copilul rătăcit printre maternele figuri ale agenţilor la circumscripţia de poliţie, poliţistul cu hainele în flăcări în timp ce scoate din incendiu o fetiţă – şi, pe urmă, multe alte imagini asemănătoare despre „Acordarea primului ajutor", „Patrularea solitară", alături de fotografii ale membrilor neînfricaţi ai poliţiei, mergând îndărăt până în anul 1869, cu descrieri ale carierei lor şi poeme înrămate care elogiau activitatea poliţiei sau a unor membri individuali ai forţelor de pază. Oficialul cel mai înalt în grad, şeful acelui minister care în Kakania purta titlul psihologic „al afacerilor interne", atrase în cuvântul său de deschidere atenţia asupra acestei prezentări, care demonstra spiritul poliţiei ca expresie reală a poporului şi naţiunii, şi denumi admiraţia pentru un asemenea spirit al întrajutorării şi seriozităţii o sursă vie a moralei, într-o vreme în care arta şi viaţa înclinau în chip regretabil spre cultivarea laşă a unui senzualism indiferent. Diotima, care se afla alături de contele Leinsdorf, se simţi neliniştită gândindu-se la eforturile ei întru promovarea artei moderne şi avu grijă să-şi fixeze ochii în gol cu o expresie blândă, dar neîngăduitoare, pentru a permite acestei societăţi distinse să simtă că în Kakania existau şi alte capete gânditoare decât cel al ministrului.

Vărul ei, care o observase în timpul acestei alocuțiuni cu aerul îngândurat și onest de secretar de onoare al Acțiunii Paralele, simți deodată în mulțimea înghesuită o mână prevăzătoare și ușoară lăsându-i-se pe braț și o recunoscu spre surprinderea lui pe Bonadea ivindu-i-se alături, care venise la vernisaj împreună cu soțul ei, înaltul funcționar juridic, și folosise clipa când toate gâturile se întindeau spre ministru și spre arhiducele de alături pentru a se apropia de necredinciosul ei prieten. Această mișcare îndrăzneață fusese precedată de planuri îndelungi; impresionată în chip nefericit de faptul că iubitul ei se îndepărtase de ea într-o clipă în care fusese covârșită de melancolica nevoie de a-i atașa ferm, chiar și literalmente vorbind, steagul fâlfâind al dorințelor ei la capătul rămas liber, preocupările din cursul ultimelor săptămâni se îndreptaseră doar înspre recâștigarea acestuia. El o evita și explicațiile forțate o puneau acum în postura dezavantajoasă a celei care cere în fața celui care ar fi preferat să rămână singur; astfel că-și pusese în gând să forțeze intrarea în cercul pe care-l frecventa zilnic iubitul ei; inclusă în această intenție era și o a doua, de a folosi pentru sine relațiile oficiale pe care le avea soțul ei cu odiosul asasin Moosbrugger și intenția prietenului ei de a ușura în vreun fel oarecare soarta acestui criminal, spre a înnoda relații mai strânse de ambele părți. În ultima vreme îl abordase nu arareori pe soțul ei, vorbindu-i de interesul pe care cercuri influente îl manifestau în ce privea protejarea criminalilor bolnavi mintal, iar când se făcuseră cunoscute organizarea expoziției poliției și deschiderea ei festivă, îl convinsese să o ia cu el acolo, căci instinctul îi spunea că aceasta ar fi fost manifestația de binefacere pe care o aștepta de mult și la care ar fi putut-o cunoaște pe Diotima. Când ministrul își încheie cuvântarea și asistența se puse în mișcare, nu se mai îndepărtă de lângă iubitul ei, acum descumpănit, și începu să examineze în compania lui instrumentele înfricoșătoare și pătate de sânge, în ciuda repulsiei aproape irezistibile pe care i-o inspirau.

— Spuneai că ar putea fi împiedicate, dacă ar exista voința necesară, șopti ea și-i aminti, ca un copil cuminte

care vrea să-şi dovedească atenţia, de ultima lor discuţie mai insistentă în această chestiune.

Ceva mai târziu surâse, se lăsă împinsă de mulţimea strânsă aproape de el şi folosi această clipă pentru a-i şopti:

— Ai spus odată că orice om este în stare, în împrejurările corespunzătoare, de orice slăbiciune!

Ulrich se găsea pus în mare încurcătură de acest fel ostentativ de a se ţine aproape şi pentru că iubita sa, în ciuda manevrelor de diversiune la care recurse insistent el însuşi, se îndrepta spre cercul Diotimei şi pentru că nu putea, de faţă cu toată lumea, să-i mai facă reproşuri, îşi dădu seama că în ziua respectivă nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să le prezinte una alteia pe cele două femei, lucru la care până atunci se împotrivise. Erau acum foarte aproape de un grup în al cărui centru se găseau Diotima şi Alteţa Sa, când Bonadea exclamă cu glas ridicat în faţa unei vitrine:

— Ia te uită, cuţitul lui Moosbrugger!

Într-adevăr, era expus acolo şi Bonadea îl contempla extaziată, ca şi cum ar fi descoperit în vreun sertar primele panglicuţe de cotilion ale bunicii; atunci prietenul ei se decise în grabă şi, folosind un pretext oarecare, o rugă pe vara sa să-i permită să-i prezinte o doamnă care de mult aşteptase prilejul şi care-i era cunoscută ca o admiratoare pasionată a tuturor eforturilor pentru cauze bune, sincere şi frumoase.

Nu s-ar fi putut spune deci că în înlănţuirea aceasta a zilelor şi săptămânilor nu s-ar fi petrecut multe, iar expoziţia poliţiei şi toate manifestările care o însoţiseră nu erau, la urma urmelor, puţin importante. În Anglia, de exemplu, se petrecuse un eveniment sublim, despre care în societatea de aici se vorbea mult; reginei îi fusese dăruită o casă de păpuşi: construită de un arhitect renumit, cu o sufragerie lungă de un metru, în care atârnau pe pereţi portrete în miniatură ale unor pictori moderni celebri, camere în care curgea de la robinete apă caldă şi rece şi o bibliotecă cu un album miniatural, din aur tot, în care regina ar fi putut lipi fotografiile familiei regale, un mers al trenurilor şi vapoarelor, tipărit cu litere extrem de mici, şi două sute de volume minuscule în care autori cunoscuţi scriseseră cu mâinile lor poezii şi povestiri pentru regină. Diotima avea ediţia de lux englezească,

de curând apărută în două volume, despre această realizare, care reproducea în imagini prețioase tot ce merita să fie văzut și datora acestei cărți o participare sporită a celei mai alese societăți la recepțiile sale. Dar și în alte privințe se petrecea fără încetare câte ceva, greu de prins în cuvinte, astfel că era în permanență ca rumoarea de tobe în suflul care preceda o împrejurare care nu se întrezărea. De exemplu, salariații serviciilor telegrafice imperiale și regale intraseră pentru prima dată în grevă, și încă într-un chip extrem de neliniștitor, care primi numele de rezistență pasivă și care nu consta în nimic altceva decât în faptul că respectau cu cea mai mare punctualitate și acuratețe îndatoririle lor de serviciu; se vădi astfel că respectarea întocmai a regulamentelor ducea la oprirea completă a lucrului mult mai repede decât cea mai anarhică dezlănțuire. Ca povestea căpitanului din Köpenick, din Prusia, care, după cum ne reamintim, îmbrăcând o uniformă de ofițer cumpărată dintr-o dugheană de vechituri, reușise să oprească pe stradă o patrulă și, cu ajutorul ei și al spiritului prusac de a executa ordinele, jefuise o vistierie comunală, rezistența pasivă era acum ceva care incita și submina principiile care stârneau dezaprobare, iar lumea dorea să o exprime. În același timp se putea citi la știrile cele mai recente că guvernul Maiestății Sale încheiase un tratat cu guvernul unei alte maiestăți, care cuprindea asigurarea păcii, dezvoltarea economică, colaborarea cordială și respectarea drepturilor tuturor, dar și măsuri pentru cazul că acestea ar fi fost amenințate sau ar fi putut fi amenințate. Ministrul care era superiorul secretarului de stat Tuzzi rostise cu câteva zile înainte o cuvântare în care dovedea necesitatea urgentă a unei colaborări strânse între cele trei imperii continentale; ele nu se puteau dezinteresa de evoluția socială modernă, ci, în interesul comun al dinastiilor, trebuiau să facă front comun împotriva inovațiilor sociale; Italia era implicată într-o campanie militară în Libia; Germania și Anglia aveau o problemă la Bagdad; Kakania întreprindea în sud anumite preparative militare pentru a demonstra lumii că nu va permite expansiunea Serbiei la mare, ci doar o legătură de cale ferată de-a lungul coastei; în același timp cu toate evenimentele de felul acesta, actrița

suedeză de renume mondial, domnișoara Vogelsang, recunoștea că nu dormise niciodată atât de bine ca în prima noapte după sosirea în Kakania și se bucura să-l vadă pe agentul de poliție care o salvase de entuziasmul mulțimii, cerându-i apoi permisiunea de a-l răsplăti cu un gest de recunoștință, el strângându-i mâna între ale sale. Astfel, gândurile se reîntorceau la expoziția poliției. Se petreceau multe și erau toate luate în seamă. Erau considerate bune lucrurile pe care cel care le găsea astfel le făcuse el însuși și erau considerate suspecte când le făceau alții. Considerate individual, toate acestea le putea înțelege orice copil de vârstă școlară, dar în ansamblu nu mai știa nimeni prea bine ce se petrecea, în afară de puține persoane, și nici acelea nu erau sigure. Câtăva vreme trebuie că ar fi fost cu putință ca totul să se petreacă într-o altă formă sau chiar viceversa și nu s-ar fi constatat nici o deosebire, cu excepția anumitor schimbări care cu timpul rămâneau în urmă în mod neînțeles și constituiau urmele vâscoase lăsate de melcul istoriei.

Este de înțeles că în asemenea împrejurări o ambasadă străină s-ar vedea în fața unei sarcini dificile dacă ar vrea să comunice în amănunțime ce se petrece. Reprezentanții diplomatici ar fi vrut să priceapă cum se prezentau lucrurile stând de vorbă cu contele Leinsdorf, însă Alteța Sa le făcea greutăți. El găsea în activitatea sa cotidiană acea mulțumire pe care o poate produce o realizare concretă, iar chipul său arăta observatorilor străini acel calm iradiant pe care-l conferă desfășurarea ordonată a unor procese evoluând cert. Departamentul numărul unu trimitea un memorandum, departamentul numărul doi răspundea ; când departamentul numărul doi răspundea, trebuia ca departamentul numărul unu să fie informat și era recomandabil ca acea comunicare să se facă verbal ; când departamentul numărul unu și numărul doi ajungeau la un acord, se stabilea că nu se putea face nimic ; astfel că fără încetare era ceva de făcut. Pe lângă aceasta, existau nenumărat de multe considerații minore care trebuiau luate în seamă. Se lucra, desigur, mână în mână cu diferitele ministere ; biserica nu trebuia ofensată ; era nevoie să se țină seama de anumite persoane și de relațiile sociale ; într-un cuvânt, chiar în zilele când nu se făcea nimic anume,

erau atât de multe care se cereau să nu fie făcute, încât se crea în permanență impresia unei activități febrile. Alteța Sa știa să prețuiască cum se cuvine aceste aspecte ale vieții. „Cu cât destinul plasează o persoană pe o treaptă mai elevată", obișnuia el să spună, „cu atât respectivul recunoaște mai limpede că ceea ce contează sunt doar câteva principii simple, dar și o voință fermă și o activitate bine planificată". Iar o dată se exprimă mai în detaliu față de „tânărul său prieten" cu privire la această experiență. Luă ca punct de plecare eforturile germane pentru stabilirea unității naționale și recunoscu că între 1848 și 1866 o mulțime de oameni dintre cei mai inteligenți își spuseseră cuvântul în politică.

— Însă apoi, continuă el, a venit un anume Bismarck și a demonstrat cum trebuie făcută politica: nu cu discursuri sau alte șmecherii! În ciuda aspectelor sale sumbre, el a recunoscut că oriunde se vorbește limba germană știe orice om că în politică nu e nimic de sperat de la șmecherii și de la vorbărie, ci doar de la chibzuință tăcută și de la fapte!

Declarații asemănătoare făcu contele Leinsdorf în fața consiliului, iar reprezentanții puterilor străine, care uneori își trimiteau propriii observatori, găseau că era greu să-și formeze o imagine exactă despre intențiile sale. Se acorda importanță participării lui Arnheim, precum și poziției șefului de departament Tuzzi, iar concluzia generală era că între acești doi bărbați și contele Leinsdorf exista o înțelegere secretă, al cărei obiectiv politic rămânea ascuns pentru moment atenției generale în spatele unor manevre viguroase de diversiune pe care doamna secretar de stat Tuzzi le desfășura prin eforturile ei panculturale. Dacă ne gândim la succesul cu care contele Leinsdorf, fără să fi făcut nici cele mai mici eforturi, reușea să abată curiozitatea unor observatori încercați, nu i se putea contesta câtuși de puțin talentul în ce privește politica pragmatică pe care și-l atribuia el însuși.

Dar până și domnii care în anumite prilejuri festive poartă fracuri cu frunze ornamentale cusute în fir de aur și alte asemenea elemente bucolice se conduceau după prejudecățile de politică aplicată ale profesiei lor și, întrucât în căutările lor prin culisele Acțiunii Paralele nu găseau nici un fel de fenomen concret, își îndreptară curând atenția

spre ceea ce constituia cauza celor mai multe dintre fenomenele obscure din Kakania și care purta numele de „națiunile nemântuite". Astăzi se procedează ca și cum naționalismul ar fi pur și simplu o invenție a fabricanților de armament, dar ar trebui să încercăm o explicație mai cuprinzătoare; în această direcție, Kakania își aducea atunci o contribuție importantă. Locuitorii Dublei Monarhii imperiale și regale, cezaro-crăiești, se confruntau cu o problemă dificilă; trebuiau să se simtă ca niște patrioți imperiali și regali austro-ungari, dar în același timp ca regaliști ungari sau regaliști imperiali austrieci. Lozinca lor explicită în fața acestei situații complexe era „Cu forțe unite!", adică *viribus unitis*. Austriecii erau obligați să practice o desfășurare mult mai amplă de forțe decât ungurii. Căci Ungaria era în primul și în ultimul rând Ungaria, și doar incidental erau socotiți de alții care nu le înțelegeau limba ca fiind și austro-ungari; austriecii, dimpotrivă, nu erau în primul rând și la origine nimic și ar fi trebuit după părerea celor de la putere să aibă deopotrivă sentimentul de Austro-Ungaria sau de austro-ungari – la drept vorbind, nici nu exista un termen potrivit în acest sens. De altfel, Austria nici nu exista. Cele două părți, Ungaria și Austria, se potriveau una cu alta ca o tunică roșie-albă-verde la niște pantaloni negri-galbeni; tunica era o piesă în sine, pantalonii însă erau restul unui costum inexistent, negru-galben, care în anul 1867 fusese sfârtecat. Pantalonii austrieci se numeau pe atunci în limbaj oficial „Regatele și ținuturile reprezentate în Consiliul Imperial", ceea ce firește că nu însemna absolut nimic și era doar o denumire alcătuită din nume, căci și aceste regate, de exemplu regatele cu totul shakespeariene ale Lodomeriei și Iliriei, nu mai existau de mult și nu existaseră nici la vremea costumului negru-galben. Dacă îl întrebai pe austriac din ce parte era, el firește că nu putea să răspundă: sunt un om provenind din regatele și ținuturile reprezentate în Consiliul Imperial, care nici nu există – și din aceste motive prefera să răspundă: sunt polonez, ceh, italian, friulan, ladin, sloven, croat, sârb, slovac, rutean sau valah, iar acesta reprezenta așa-numitul său naționalism. Să ne închipuim o veveriță care nu știe dacă e veveriță sau pisică de gorun, o ființă care n-are nici o idee

ce e ea însăşi, şi atunci înţelegem că în aceste condiţii poate să i se facă teamă de propria ei coadă; în asemenea relaţii se găseau kakanienii unii cu alţii şi se priveau unii pe alţii cu spaimă, considerându-se membri ai unei familii care, cu forţe unite, se împiedică reciproc să fie ceva. De când există pământul, nici o fiinţă n-a pierit din cauza unei exprimări defectuoase, dar trebuie să adăugăm că Dublei Monarhii austro-ungare i s-a întâmplat totuşi să piară din cauza imposibilităţii de a-şi găsi un nume.

Pentru un străin nu e lipsit de importanţă să afle în ce mod un kakanian competent şi cu funcţii înalte, cum era contele Leinsdorf, făcea faţă unor asemenea dificultăţi. În primul rând, el exciză din spiritul său limpede Ungaria, despre care, ca diplomat înţelept, nu vorbea niciodată, aşa cum de un fiu care, împotriva voinţei părinţilor, a devenit independent nu se vorbeşte niciodată, chiar dacă se păstrează speranţele că odată şi odată va sfârşi rău; pe cele rămase le desemna ca fiind „naţionalităţile" sau chiar „triburile" austriece. Era o invenţie extrem de subtilă. Alteţa Sa studiase dreptul constituţional şi întâlnise acolo o definiţie acceptată în lumea întreagă, faptul că un popor nu putea emite pretenţia de a fi socotit o naţiune decât atunci când avea propriul său stat constituţional, de unde deduse că naţiunile kakaniene ar fi fost în cel mai bun caz naţionalităţi. Pe de altă parte, contele Leinsdorf ştia că omul nu-şi poate împlini destinul decât într-o viaţă socială supraordonată lui, viaţa unei naţiuni şi, pentru că nu dorea ca cineva să fi fost privat de o asemenea şansă, el conchise asupra necesităţii ca naţionalităţile şi familiile de popoare să fie subordonate unui stat. În plus, el credea în ordinea divină, chiar dacă aceasta nu era oricând vizibilă ochiului omenesc şi, în ciuda elanurilor revoluţionare moderniste cu care se confrunta din când în când, era în stare să creadă în ideea, atât de viguros confirmată de timpurile noi, că statul nu era altceva decât dreptul divin al regilor, care se manifesta acum într-o formă întinerită. Oricum s-ar fi prezentat faptele – căci, ca politician pragmatic, el respingea suprateoretizarea şi ar fi acceptat poate până şi ideea Diotimei că statul kakanian ar fi fost sinonim cu pacea mondială – important era că exista acum

un stat kakanian, chiar dacă fără un nume precis, și că trebuia inventat un popor al statului kakanian. El obișnuia să ilustreze această idee prin faptul că nu era școlar decât copilul care mergea la școală, iar școala rămâne școală chiar dacă e goală. Cu cât naționalitățile se răzvrăteau împotriva școlii kakaniene care ar fi vrut să facă din ele un popor, cu atât mai necesară i se părea în respectivele condiții școala. Națiunile susțineau insistent că erau națiuni independente, pretinzând o restaurare a drepturilor lor istorice pierdute; își tot aruncau privirile către frații și rudele de sânge de dincolo de granițe și denumeau în mod fățiș imperiul o închisoare din care ar fi vrut să se elibereze. Contele Leinsdorf, dimpotrivă, susținea cu atât mai pașnic că era vorba de niște triburi; el accepta emfaza cu care ele însele își descriau situația ca imperfectă, doar că voia s-o desăvârșească creând din aceste triburi națiunea austriacă, iar ceea ce nu se potrivea cu planul său sau i se părea prea revoluționar explica în felul său specific ca fiind urmările unei stări de imaturitate politică încă nedepășite și susținea că împotriva unor asemenea defecte era optim să se folosească un amestec înțelept de toleranță inteligentă și bunăvoință punitivă.

Când contele Leinsdorf crease Acțiunea Paralelă, aceasta fu imediat socotită de către naționalități ca o misterioasă conspirație pangermanică, iar interesul pe care Alteța Sa îl arătă față de expoziția poliției fu pus în legătură cu poliția politică secretă și interpretat ca o confirmare a simpatiei și similitudinii de vederi cu aceasta. Observatorii străini cunoșteau aceste opinii și auziseră atâtea lucruri rele despre Acțiunea Paralelă pe cât era orizontul de așteptare al fiecăruia dintre ei. Le înregistrau în timp ce ascultau acum vorbindu-se despre actrița Vogelsang, despre casa de păpuși a reginei Angliei și despre greva funcționarilor de la poștă sau atunci când li se cerea părerea despre tratatele internaționale de curând ratificate; deși termenul de spirit auster pe care-l folosise ministrul în alocuțiunea sa ar fi putut fi interpretat ca anunțarea unei politici de această coloratură, ei aveau totuși impresia că, la o examinare lipsită de prejudecăți, la inaugurarea mult comentatei expoziții a poliției nu se petrecuse nimic remarcabil, dar mai aveau de asemenea

impresia, ca toţi ceilalţi, de altfel, că se petrecea ceva de ordin general şi neclar, care însă pentru moment se sustrăgea examinării.

99

Despre emisfera înţelepciunii şi despre rodnica ei contrapondere; despre asemănarea dintre două epoci, despre adorabila mătuşă Jane şi despre scandalul vremurilor noi

Era imposibil să se desprindă o imagine coerentă despre cele ce se petreceau în şedinţele consiliului. Tendinţa generală printre cei cu vederi progresiste era în favoarea spiritului activ; se recunoscuse faptul că oamenii raţionali aveau datoria de a prelua conducerea de la oamenii care trăiau sub imperiul stomacului. Pe lângă aceasta, exista ceva care purta numele de expresionism; nimeni nu ştia cu certitudine ce însemna, însă era, aşa cum spunea însăşi cuvântul, o presiune înspre exterior; poate a unor viziuni constructive, însă, în comparaţie cu tradiţiile artistice, erau de asemenea distructive, astfel că ar fi putut fi numite pur şi simplu „structive", căci o asemenea denumire nu angajează şi „o concepţie *structivă* despre lume" deţine o sonoritate respectabilă. Dar situaţia nu se oprea aici. Tendinţa generală era de întoarcere spre prezent şi spre lume, dinăuntru spre afară, dar de asemenea din exterior spre lăuntric. Atitudinea intelectuală şi individualismul erau de pe atunci socotite depăşite şi egocentriste, dragostea fusese din nou cu totul discreditată şi lumea se afla pe punctul de a redescoperi efectul sănătos exercitat asupra maselor de kitsch şi arta ieftină, aplicate sufletelor purificate ale oamenilor de acţiune. Felul în care „un om este" se schimbă, după cât se pare, la fel de repede ca felul în care „un om se îmbracă", iar aceste două moduri au în comun

faptul că nimeni, probabil nici chiar cei care prin natura profesiei se ocupă cu evoluția modei, nu cunoaște la drept vorbind taina acestui „om". Cel care ar încerca să se împotrivească unei asemenea stări de lucruri ar face totuși, inevitabil, impresia oricum ridicolă a unui om care a fost prins între polii unei bobine de inducție în care s-a dat drumul curentului, fiind scuturat și smucit cu toată forța, fără să fie vizibil dușmanul cu care lasă impresia că se bate din răsputeri. Căci acest dușman nu provine din rândul celor care se pricep să speculeze cu toată graba și prezența de spirit aspectele comerciale ale situației, ci el este creat de însăși starea generală de lucruri, fluidă și nesubstanțială ca însuși aerul din jur și care afluiește ivindu-se din nenumărate curenți, cu o nelimitată capacitate combinatorie și permutabilă, adăugându-se, în ce-l privește pe cel care este obiectul întregii operații, și absența sau invaliditatea oricăror principii valabile de natură să confere coerență și ordine lucrurilor.

A vrea să găsești un punct fix de susținere în toată această fluiditate schimbătoare a aparențelor este la fel de greu ca a bate un cui în jetul de apă al unei fântâni arteziene; cu toate acestea, există o anumită constantă. Căci ce se întâmplă, de exemplu, când această categorie atât de inconstantă de ființe, oamenii, se apucă să-l considere pe un jucător de tenis ca fiind genial? Făcând o asemenea afirmație, e limpede că ceva scapă definiției încercate. Dar când se consideră un cal de curse ca fiind genial? Este eludat ceva și mai important. Se omite ceva în afara întregului și adevărului, când se socotește că un jucător de fotbal ar fi om de știință sau un spadasin că ar fi un om spiritual, ca atunci când se vorbește despre înfrângerea tragică a unui boxer; întotdeauna este ceva care se menține dincolo de enunț. Este vorba aici de o exagerare; dar lipsa de precizie este cea care dă naștere acestei exagerări, tot astfel cum într-un oraș mic lipsa de exactitate a felului în care oamenii văd lucrurile este ceea ce-i face pe oameni să-l considere pe fiul unui negustor drept un om de lume. În toate acestea este, firește, ceva adevărat; la urma urmei, de ce surprinderea determinată de un campion nu ar putea aminti de geniul și strategiile unui cercetător experimentat? Firește că în aceste analogii sunt cuprinse și

alte neadevăruri; dar acestea fie nu sunt percepute de cei care le practică, fie sunt percepute doar împotriva propriei voinţe. Se consideră că ar fi vorba de un element incert; este deci trecut cu vederea şi omis şi probabil că atunci când epoca noastră spune despre un cal de curse sau despre un tenisman că ar fi geniali intervine aici mai puţin concepţia pe care o are această epocă despre geniu, cât neîncrederea ei faţă de întreaga categorie a sferei intelectuale elevate.

Aici ar fi locul să vorbim despre mătuşa Jane, de care Ulrich îşi amintea acum răsfoind nişte albume vechi de familie pe care i le împrumutase Diotima şi comparând chipurile pe care le vedea în fotografii cu chipurile pe care le vedea frecventându-i salonul. Căci, în copilărie, Ulrich petrecea deseori lungi perioade de timp la o străbună a cărei prietenă dragă fusese din vremuri imemoriale această mătuşă Jane. Nu le era cu adevărat mătuşă; venise în casa respectivă ca profesoară de pian a copiilor, iar în această calitate nu fusese prea meritorie, dar familia se ataşă de ea, căci principiul ei era că nu prea avea sens să tot exersezi la pian dacă nu erai născut pentru muzică, aşa cum şi spunea deschis. Se bucura mai mult să-i vadă pe copii căţărându-se în copaci şi în felul acesta ajunse să fie mătuşa a două generaţii, deopotrivă, iar prin forţa retroactivă a anilor, prietena de o viaţă pentru dezamăgita persoană care o angajase.

— Da, micuţul Mucki! putea de exemplu să exclame mătuşa Jane cu sentimente nealterate de trecerea timpului, cu indulgenţă şi admiraţie pentru micul Nepomuk, care pe atunci împlinise deja patruzeci de ani şi devenise unchi, încât glasul ei redevenea viu pentru cel care-l auzise vreodată. Glasul acesta al mătuşii Jane fusese parcă pudrat cu făină; întocmai ca senzaţia de a-ţi înfunda braţul gol într-o pulbere foarte fină. O voce ca o tartină, care te ducea cu gândul la o felie subţire de caşcaval pane, ceea ce provenea de pe urma faptului că bea foarte multă cafea neagră, fumând în vremea aceea nişte trabucuri lungi, subţiri, tari, din tutun de Virginia, care odată cu înaintarea în vârstă îi făcuseră dinţii negri şi mici. Dacă-i priveai faţa, ai fi putut crede că felul în care-i suna vocea depindea şi de nenumăratele riduri mici şi fine care-i brăzdau pielea ca şi când ar fi fost o schiţă de desen.

Fața îi era prelungă, avea o expresie blândă și nu se schimbase niciodată pentru cei din generațiile mai târzii, la fel de puțin ca orice altceva care ținea de persoana mătușii Jane. Toată viața ei purtase o singură rochie, chiar dacă, așa cum oricum pare să fie probabil, ea fusese multiplicată în timp; era o teacă strâmtă din mătase neagră reiată, care ajungea până la pământ, neîngăduind nici un fel de expansivități trupești, și care se încheia cu mulți nasturi mici, negri, asemeni sutanei unui preot. Sus survenea doar un guler mic, tare, cu colțurile încovoiate, printre care beregata își alcătuia mici jgheaburi neliniștite în pielea descărnată a gâtului ori de câte ori trăgea din țigară; mânecile strâmte erau încheiate la capăt de manșete albe, scrobite, iar acoperișul întregului edificiu era alcătuit dintr-o perucă bărbătească roșcat-blondă, puțin cârlionțată, cu cărare pe mijloc. Cu anii, în această cărare devenise oarecum vizibilă canavaua, dar mai emoționante erau cele două locuri în care se vedeau tâmplele cărunte alături de părul colorat, ca singure indicii ale faptului că de-a lungul întregii sale vieți mătușa Jane nu rămânea mereu la aceeași vârstă.

S-ar putea crede că anticipase cu mai multe decenii categoria intrată atunci în modă a femeii masculinizate, dar nu era adevărat, căci în pieptul ei bărbătesc bătea o inimă foarte feminină. S-ar fi putut crede, de asemenea, că ar fi fost odinioară o celebră pianistă care să fi pierdut apoi contactul cu vremea ei, căci arăta astfel; ceea ce nu era adevărat, căci nu fusese niciodată mai mult decât o profesoară de pian, iar coafura ei bărbătească, precum și sutana, se datorau faptului că mătușa Jane făcuse ca tânără fată o mare pasiune pentru Franz Liszt, călugărit la acea vreme, cu care se întâlnise de câteva ori pentru o scurtă perioadă de timp în societate și, într-un fel sau altul, de acolo i se trăgea și forma englezească a numelui. Păstrase credința acestei întâlniri, așa cum un cavaler îndrăgostit poartă până la bătrânețe culorile doamnei sale, fără a o mai fi curtat vreodată; în cazul mătușii Jane faptul era și mai emoționant decât dacă ea însăși ar fi avut o epocă de glorie și ar fi continuat apoi când s-ar fi retras din lume să poarte uniforma acelor vremuri. Taina vieții ei se transmitea în familie la o anumită vârstă când

debuta maturizarea și doar cu severe admonestări de păstrare a discreției, asemenea unor ritualuri inițiatice. Jane nu mai era la vârsta unei fete tinere (căci un suflet pretențios necesită timp îndelungat înainte de a alege) când îl găsise pe bărbatul pe care să-l iubească și cu care se căsătorise împotriva voinței rudelor ei, iar acest bărbat era, firește, un artist, chiar dacă din pricina împrejurărilor meschine și nefavorabile ținând de condițiile unui oraș provincial nu ajunsese decât fotograf. La scurtă vreme după căsătorie el începu să se înglodeze în datorii, ca și cum ar fi fost un geniu, și se apucase de băutură cu toată pasiunea. Jane îndura lipsuri de tot felul pentru el, îl scotea din cârciumi spre a-l readuce zeilor căminului, plângea, în taină și în văzul lumii, la genunchii lui. El arăta într-adevăr ca un geniu, cu gura energică și cu părul bogat și răvășit și, dacă mătușa Jane ar fi avut putința de a-i transmite pasiunea propriei ei deznădejdi, în nefericirea viciului său el ar fi fost la fel de mare ca lordul Byron. Însă fotograful se dovedi recalcitrant în ce privește acea transmitere de sentimente, el o părăsi pe Jane după un an, lăsând-o cu servitoarea ei de la țară care aștepta un copil de la el și muri curând într-o mizerie desăvârșită. Jane tăiase o buclă din părul lui impresionant și o păstrase toată viața; luase copilul nelegitim pe care-l lăsase drept moștenire și îl crescuse ea însăși, cu mari sacrificii; vorbea rar despre vremurile trecute, căci viața trăită sub semnul pasiunii nu e nici ușoară, nici ușor de relatat.

În viața mătușii Jane nu fuseseră puține zbuciumări romantice. Însă mai târziu, când fotograful, în nedesăvârșirea lui pământeană, încetase să exercite asupra ei o fascinație magică, într-un anumit fel se epuizase și substanța nedesăvârșită a iubirii ei și rămăsese forma eternă a iubirii și a inspirației; privită de departe, această experiență abia dacă se mai deosebea de o trăire cu adevărat impresionantă. De fapt, așa era mătușa Jane. Cuprinderea intelectuală era, s-ar fi putut presupune, nu foarte mare, însă forma sufletească a acestei cuprinderi era atât de frumoasă. Atitudinea ei intelectuală era eroică, iar asemenea atitudini sunt neplăcute doar atât timp cât au conținuturi false; când sunt complet golite, ele redevin adevărata credință și pâlpâire de

flăcări. Mătușa Jane trăia doar cu ceai, cafea neagră și două cești cu supă de carne zilnic, dar, pe străzile orașului unde locuia, oamenii nu se opreau să se uite lung după ea când le trecea prin față în sutana ei neagră, pentru că se știa că era o ființă cumsecade; mai mult decât atât, oamenii aveau o anumită veneraţie față de ea, tocmai pentru că era un om cumsecade, în ciuda tuturor experienţelor își păstrase putința de a arăta așa cum era limpede că dorea să se înfățișeze, chiar dacă lumea nu cunoștea motivele.

Cam aceasta era povestea mătușii Jane, care murise de mult, la o vârstă înaintată, și strămătușa e și ea moartă, și unchiul Nepomuk și, la urma urmei, la ce bun au trăit ei cu toţii? se întreba Ulrich. La vremea aceea, el ar fi dat într-adevăr mult ca să mai poată sta de vorbă cu mătușa Jane. Răsfoia în albumele groase, vechi, cu fotografiile de familie, care ajunseseră într-un fel sau altul la Diotima și, cu cât se apropia mai mult de perioada de început a noii arte a imaginii, cu atât mai mândri i se păreau cei care se postaseră în fața aparatului. Iată-i cu un picior ridicat pe niște stânci de carton înconjurate de iederă din hârtie; dacă erau ofiţeri, își depărtau picioarele și-și plantau sabia între ele; dacă erau fete tinere, își lăsau mâinile în poală și-și deschideau ochii mari; dacă erau bărbaţi celibatari, pantalonii fără dungă îi înveșmântau curajos și romantic, fără ezitare, asemenea fumului care se înalță întortocheat de la pământ, iar jiletcile li se înfoiau, bombându-se furtunos, ca pe vremea când izbutiseră să învingă demnitatea ţeapănă a redingotelor burgheze. Astfel se înfățișaseră între anii 1860 și 1870, după începuturile timpurii ale noii arte a fotografiei. Revoluționarul deceniu al cincilea al secolului respectiv rămăsese de mult în urmă, asemenea unei vremi pustiite, iar viața se schimbase, chiar dacă astăzi nu se mai știe bine care sunt noile conținuturi; de fapt, nu mai existau nici lacrimile, îmbrățișările și mărturisirile printre care noua burghezie își căutase la începutul epocii sale sufletul; asemenea unui val care se istovește în nisip, toată această noblețe ajunsese să se reprezinte doar prin veșminte și într-un anumit avânt personal, privat, pentru care s-ar putea găsi probabil un termen definitoriu mai bun, dar pentru care, pe moment, nu există ca

mărturie decât fotografiile. Era vremea când fotografii purtau jachete de catifea şi mustaţa în furculiţă şi arătau asemenea unor pictori, iar pictorii elaborau cartoane uriaşe în care îşi etalau arta laolaltă cu personalităţile semnificative şi importante; pentru oamenii obişnuiţi se părea că sosise momentul să fie inventată o tehnică de a-i imortaliza. Rămâne doar să adăugăm că în nici o altă epocă oamenii nu se simţiseră atât de geniali şi de măreţi ca în aceasta, care a produs atât de puţini oameni deosebiţi – sau poate doar care nu reuşeau să se afirme printre ceilalţi – ca niciodată înainte.

Răsfoind astfel, Ulrich se tot întreba dacă exista vreo legătură între vremea aceea, în care un fotograf se putea considera genial pentru că bea, purta guler răsfrânt şi descheiat şi îşi dovedea noblețea sufletească proprie cu ajutorul celor mai moderne procedee tehnice în faţa tuturor contemporanilor care pozau în faţa obiectivului, şi epoca sa, în care se consideră cu toată onestitatea drept geniali doar caii de curse, din cauza capacităţii lor superioare de detentă. Cele două epoci se înfăţişează diferit; prezentul priveşte de sus, cu mândrie la trecut, iar dacă trecutul s-ar fi întâmplat să se fi produs mai târziu, el ar privi la fel, cu aroganţă şi superioritate, la prezent, dar în esenţă amândouă epocile se aseamănă, căci atunci ca şi acum imprecizia şi ignorarea deosebirilor decisive joacă rolul preponderent. Un singur aspect din marele ansamblu este considerat ca fiind întregul, o analogie forţată e luată drept adevăr şi burduful golit al unui cuvânt mare este umplut după moda timpului. Astfel se desfăşoară evenimentele, chiar dacă nu pentru multă vreme. Invitaţii care discutau între ei în salonul Diotimei nu greşeau cu totul în nici una din chestiunile abordate, pentru că noţiunile lor erau la fel de imprecise precum siluetele văzute prin aburii unei spălătorii. „Noţiunile acestea ale lor, în care viaţa pluteşte ca vulturul planând cu aripile desfăcute!“ reflectă Ulrich. „Nenumăratele concepte morale şi artistice despre viaţă, care, în esenţa lor, sunt la fel de delicate cum sunt liniile aspre ale munţilor văzuţi nelămurit din depărtare!“ Pe limbile lor, ale oamenilor de felul acesta, ele se înmulţesc pur şi simplu pentru că sunt mereu reluate şi întoarse pe toate feţele şi e imposibil să vorbeşti mai

multă vreme despre vreuna din ideile lor fără să te regăsești deodată prins în următoarea.

Tipul acesta de oameni s-a considerat totdeauna ca reprezentând timpurile noi, un concept ca un burduf în care s-ar putea închide suflările de vânt ale lui Eol; este scuza constantă pentru a nu plasa lucrurile în ordinea lor proprie, obiectivă, ci doar în complexul iluzoriu al unei himere. Cu toate acestea, este aici o profesiune de credință. Convingerea că ei au misiunea de a face ordine în lume dăinuia în chip ciudat în acești oameni. Dacă am vrea să definim strădaniile lor ca reprezentând emisfera înțelepciunii, atunci lucrul remarcabil ar fi că tocmai cealaltă emisferă, și anume jumătatea trecută sub tăcere sau, eventual, jumătatea stupidă, niciodată precis și corect complementară, deținea o inepuizabilă putere de revigorare și de rodnicie. Era viață în ea, capacitatea de schimbare, neliniște, modificare a punctelor de vedere. Firește, ei înșiși simțeau cum era. Îi tulbura, zguduindu-i, le sufla ca o furtună prin minte, aparținea unei epoci a nervozității, era ceva în neregulă, fiecare se simțea ca fiind el însuși un înțelept, dar cu toții laolaltă își dădeau seama că sunt sterili. Dacă mai aveau și talent – iar lipsa de precizie nu excludea câtuși de puțin o asemenea posibilitate – atunci în mintea lor se întrezăreau vremea de afară și norii de pe cer, șinele căilor ferate, firele de telegraf, arborii și animalele, imaginile în mișcare ale lumii noastre preaiubite; nimeni nu remarca la sine acest fenomen, ci doar la ceilalți. Ulrich făcuse cândva o glumă, cerându-le să-i explice ce anume înțelegeau ei prin ceea ce afirmau; ei îl priviră dezaprobator, spuseră că o asemenea pretenție exprima o concepție mecanicistă despre viață și era prea sceptică și afirmară că, de fapt, lucrurile cele mai complicate nu pot fi rezolvate decât prin cele mai simple metode, astfel că timpurile cele noi, îndată ce se vor fi desprins de prezent, vor deveni prototipul simplității. În comparație cu Arnheim, Ulrich nu producea impresie, iar mătușa Jane, dacă ar fi fost de față, l-ar fi mângâiat ușor pe obraz și i-ar fi spus: „Eu îi înțeleg foarte bine; tu îi deranjezi cu gravitatea ta".

100

Generalul Stumm invadează Biblioteca de Stat şi se edifică în privinţa bibliotecarilor, a asistenţilor de bibliotecari şi a ordinii intelectuale

Generalul Stumm remarcase insuccesul „camaradului său de arme" şi dădea semne că ar vrea să-l consoleze. Ce de vorbărie fără nici un rost! îi critică el indignat pe membrii consiliului şi, după o vreme, deşi Ulrich nu îl încurajase, începu să mărturisească, iritat, dar în acelaşi timp cu o oarecare doză de satisfacţie de sine:

— Îţi aduci aminte, spuse, că mi-am propus să aştern la picioarele Diotimei ideea salvatoare pe care ea o caută. Există, după cum se vădeşte, foarte multe idei importante, dar până la urmă una din ele trebuie să fie cea mai importantă; e logic, nu? E vorba, aşadar, să le ordonezi. Chiar dumneata ai remarcat că ar fi un demers demn de Napoleon. Îţi aminteşti? Mi-ai dat atunci o grămadă de sfaturi excelente, aşa cum era de aşteptat din partea dumitale, dar nu s-a ivit niciodată posibilitatea să le folosesc. Aşadar, ca să scurtez toată povestea, am abordat eu însumi problema în chestiune!

Purta acum nişte ochelari cu ramă de baga în locul *pince-nez*-ului de până atunci, îi scotea din buzunar şi-i aşeza pe nas atunci când voia să examineze îndeaproape o persoană sau o problemă.

— Una din premisele cele mai însemnate ale artei militare este crearea unei imagini clare în ce priveşte forţele inamicului. Deci, relată generalul, am solicitat eliberarea unui permis de intrare la biblioteca noastră imperială, renumită în întreaga lume şi am forţat pătrunderea în liniile inamice călăuzit de un bibliotecar, care mi s-a pus cu toată amabilitatea

la dispoziţie când i-am spus cine sunt. Am trecut în revistă tezaurul colosal de cărţi şi pot să-ţi spun că nu m-a impresionat cine ştie ce, şirurile de cărţi nu sunt mai grozave decât ce vezi la o paradă de garnizoană. Numai că, după o vreme, nu m-am putut stăpâni şi am început să socotesc în minte şi am obţinut un rezultat neaşteptat. Vezi dumneata, mă gândisem înainte că dacă aş citi în fiecare zi câte o carte de aici ar fi, ce e drept, cam obositor, dar odată şi odată tot ar fi trebuit să ajung la capăt, şi atunci aş fi putut pretinde că deţin o anumită poziţie în viaţa intelectuală, chiar dacă aş mai fi sărit peste una sau alta din ele. Dar ce crezi că mi-a răspuns bibliotecarul când plimbarea noastră nu se mai sfârşea şi eu l-am întrebat câte volume cuprinde biblioteca? Trei milioane şi jumătate!! Trecusem cam de a şapte sute mia carte şi din clipa aceea nu m-am mai oprit din socotit; te scutesc, am mai verificat încă o dată la minister cu creionul pe hârtie: mi-ar trebui zece mii de ani ca s-o scot la capăt cu planul meu! În clipa aceea mi s-au muiat picioarele şi lumea întreagă mi-a apărut ca o uriaşă şarlatanie. Te asigur acum, când m-am liniştit: aici e ceva fundamental greşit!

Poţi să spui că nu este necesar să citeşti toate cărţile. Iar eu o să-ţi răspund: nici la război nu este necesar să omori fiecare soldat în parte, şi totuşi fiecare soldat e necesar! Ai să-mi spui: fiecare carte e necesară. Dar vezi, aici e un viciu; l-am întrebat pe bibliotecar!

M-am gândit că omul acela trăieşte între milioane de cărţi, le cunoaşte, ştie de fiecare unde e aşezată; ar trebui deci să mă poată ajuta. Firește, nu voiam să-l întreb, aşa, dintr-odată: cum să fac să găsesc ideea cea mai frumoasă din lume? Ar fi fost ca fraza de la începutul cine ştie cărui basm, sunt şi eu destul de isteţ ca să-mi dau seama, mai ales că n-am putut să sufăr basmele, nici când eram copil. Dar, ce să fac, trebuia totuşi până la urmă să-l întreb ceva în sensul acesta! Pe de altă parte, simţul discreţiei mi-a interzis să-i spun adevărul, cum ar fi dorinţa mea de a mă documenta în beneficiul acţiunii noastre şi de a-l ruga să mă pună pe urma ţelului demn; nu mă vedeam ca fiind împuternicit să fac vreo declaraţie. Aşa că am folosit până la urmă o stratagemă. „La drept vorbind", am început să spun cât se poate de

inofensiv, „cum faceţi dumneavoastră să găsiţi totdeauna cartea cuvenită în îngrămădeala nesfârşită de cărţi?!" – înţelegi, am întrebat aşa cum mă gândeam că ar fi întrebat Diotima şi am adăugat o admiraţie de două parale faţă de el în tonul cu care vorbeam, ca să-l flatez.

Numai bine, începe să mă întrebe, foarte măgulit şi plin de zel, ce anume caută domnul general – ei, aici m-a pus în încurcătură.

— A, mai multe lucruri, zic eu, tărăgănând.

— Vreau să spun, cu ce problemă sau cu ce autor vă ocupaţi? Istoria militară? zice.

— Nu, tocmai că nu; mai degrabă istoria păcii.

— Istoricul problemei? Sau literatura pacifistă actuală?

— Nu, zic eu, tocmai că nu se poate explica atât de simplu. De exemplu, un compendiu al tuturor marilor idei ale umanităţii, oare există aşa ceva, îl întreb eu şiret; îţi aduci aminte de toată munca pe care am coordonat-o în sensul acesta.

El tace.

— Sau o carte despre cum se ating ţelurile majore în viaţă? zic.

— Adică, o etică teologică? îşi dă el cu părerea.

— Poate să fie şi o etică teologică, dar trebuie să conţină şi ceva despre vechea cultură austriacă şi despre Grillparzer, îi pretind eu. Înţelegi, e limpede că trebuie să se fi aprins în ochii mei o asemenea sete de ştiinţă, încât individului i s-a făcut dintr-odată frică de mine, de parcă aş fi vrut să sug totul din el, până la măduvă. Iar când eu continui în sensul că ar fi necesar să existe un fel de mers al trenurilor, care să permită stabilirea de conexiuni între idei şi legături pe linii colaterale în orice direcţie vrei, aproape că mă sperie cât de politicos devine deodată şi cum se oferă să mă conducă în camera cataloagelor şi să mă lase acolo să cercetez singur, deşi la drept vorbind aşa ceva e interzis, căci cataloagele nu sunt decât pentru uzul bibliotecarilor. Aşa că iată-mă în centrul sacralităţii bibliotecare. Aveam impresia că pătrunsesem în interiorul unui craniu; jur-împrejur, nimic altceva decât sertare cu cotele cărţilor şi peste tot scări ca să ajungi până la cele de sus, iar pe pupitre, nimic altceva decât cataloage şi bibliografii, adică propriu-zis seva ştiinţei şi

nicăieri o carte ca lumea de citit, ci numai cărți despre cărți; mirosea de-a dreptul a fosfor de creier și te rog să mă crezi că aveam impresia că am realizat și eu ceva! Dar mă copleșește un sentiment ciudat când îl văd pe omul acela că vrea să mă lase acolo singur; simțeam ca un fel de evlavie și ceva nefiresc. Deodată se cățără ca o maimuță pe o scară și scoase de acolo un catastif, de jos îl ochise exact, îl aduse jos și zise:

— Domnule general, am aici pentru dumneavoastră o bibliografie a bibliografiilor – dumneata ai fi știut ce era? –, cum s-ar zice, indicele alfabetic al indicelor alfabetice de titluri ale tuturor cărților și publicațiilor care au tratat în ultimii cinci ani cercetarea în problemele eticii, cu excepția teologiei morale și a beletristicii – sau cam așa ceva, cum îmi explică el și vrea să dispară. Dar apuc să-l înșfac de jiletcă și-l țin strâns.

— Domnule bibliotecar, exclam eu, nu trebuie să mă părăsiți fără să-mi fi dezvăluit taina, cum vă orientați dumneavoastră în această – și mi-e teamă că m-a luat gura pe dinainte și am spus „casă de nebuni", căci așa simțeam eu atunci – cum reușiți dumneavoastră să vă descurcați în această casă de nebuni a cărților?

Trebuie că își formă o impresie greșită; treptat, mi-am dat seama că se susține că nebunii sunt cei care mai ales le reproșează altora că ar fi nebuni; oricum, el se tot uita mereu la sabia mea și nu-l mai puteam ține locului. Pe urmă, m-a făcut să trag o spaimă. Cum eu tot nu voiam să-i dau drumul, și-a îndreptat dintr-odată tot trupul, ca și când ar fi crescut de-a dreptul din pantalonii care-i bâțâiau pe el, și mi-a spus, apăsând cu înțeles pe fiecare cuvânt, ca și când ar fi trebuit să mărturisească o taină:

— Domnule general, zice, vreți să știți cum se face că eu cunosc fiecare carte? Iată ce vă pot spune: eu nu citesc nici una!

Știi, aproape că m-a dat gata! Dar când a văzut cât eram de buimăcit, mi-a explicat. Este secretul tuturor bibliotecarilor buni să nu citească niciodată din cărțile încredințate lor nimic mai mult decât titlurile și tabla de materii. Cine se lasă atras de conținut, m-a învățat el, e pierdut ca bibliotecar. Nu va mai dobândi niciodată o privire de ansamblu!

L-am întrebat atunci, cu respirația literalmente tăiată: Așadar, dumneavoastră nu citiți niciodată vreuna din cărțile acestea?

— Niciodată; cu excepția cataloagelor.

— Dar nu sunteți doctor în științe filologice?

— Desigur. Chiar docent universitar; profesor de biblioteconomie. Știința care se ocupă de biblioteci este un domeniu special al cercetării, mi-a explicat el. Câte sisteme credeți dumneavoastră, domnule general – m-a întrebat – că există, sisteme după care cărțile sunt cotate, conservate, catalogate după titlu, li se corectează greșelile de tipar și datele eronate de pe paginile de titlu și așa mai departe?

Trebuie să-ți mărturisesc, când m-a lăsat apoi singur, nu existau decât două lucruri pe care mi-ar fi plăcut să le fac; fie să izbucnesc în plâns, fie să-mi aprind o țigară; dar amândouă erau interzise într-un asemenea loc! Ce crezi că s-a întâmplat? continuă generalul deodată încântat. Cum stau eu acolo complet buimăcit, se apropie de mine un fel de servitor bătrân, care probabil că ne văzuse dinainte de departe, își face de lucru la o distanță cuviincioasă, deodată se oprește, mă privește în ochi și începe să vorbească cu o voce blândă, catifelată – poate de la praful de pe cărți sau la gândul că ar putea urma un bacșiș.

— Ce anume căutați, domnule general? mă întreabă.

Eu fac un semn să mă lase în pace, dar bătrânul îi dă înainte:

— Vin deseori pe aici domni de la Academia Militară; domnul general nu trebuie decât să-mi spună de ce anume subiect se interesează domnul general în clipa de față. Iuliu Cezar, prințul Eugeniu de Savoia, contele Daun? Sau e vorba de ceva contemporan? Legi militare? Dezbaterile parlamentare pe tema bugetului?

Te asigur, bătrânul mi-a vorbit atât de rezonabil și știa atât de multe despre conținutul cărților, încât i-am dat un bacșiș și l-am întrebat cum de reușește. Și ce crezi? Îmi relatează iar că elevii de la Academia Militară, când au de scris o temă, vin câteodată la el și-i cer cărți „și pe urmă, când le aduc cartea, încep să se plângă – continuă el – ce lucruri fără noimă sunt ei obligați să învețe și în felul acesta mai aflăm și de-alde noi câte ceva. Sau vine domnul deputat

care trebuie să întocmească raportul despre bugetul școlar și mă întreabă ce cărți și-a luat ca documentație domnul deputat care a făcut raportul anul trecut. Sau vine domnul prelat cutare, care de cincisprezece ani încoace scrie despre o anumită gâză sau unul din domnii profesori universitari se plânge că de trei săptămâni tot cere o anume carte și n-o obține, iar atunci trebuie răscolite toate rafturile învecinate pentru cazul că ar fi fost așezată greșit, până când se vădește că dumnealui o are de doi ani acasă și n-a adus-o îndărăt. Astfel de lucruri se întâmplă mereu, de aproape patruzeci de ani; așa îți dai seama ce vrea un cititor și ce lectură caută.

— Mda, îi spun eu, amice, cu toate acestea, tot nu pot să-ți explic ce caut.

Ce crezi că-mi răspunde? Se uită la mine, așa, modest, și zice:

— Permiteți, domnule general, astfel de lucruri se petrec firesc. Nu demult, o doamnă mi-a spus același lucru; poate că o cunoașteți, domnule general, este soția domnului șef de departament Tuzzi din Ministerul de Externe.

Ce să-ți mai spun? Parcă mă trăsnește, așa, deodată! Bătrânul își dă seama și îmi aduce toate cărțile pe care Diotima a cerut să i le rezerve, iar acum, când mă duc la bibliotecă, este ca o adevărată cununie spirituală tainică, pe ici, pe colo fac cu creionul, cu grijă, câte un semn pe marginea filei sau la câte un cuvânt și știu că ea a doua zi are să le găsească, fără măcar să-i treacă prin cap cine anume îi pătrunde în gânduri, când caută să înțeleagă ce înseamnă lucrurile pe care le citește!

Generalul făcu o pauză în care se lăsă pradă fericirii. Apoi își recăpătă cumpătul, o gravitate amară îi năpădi fața și continuă:

— Caută să te concentrezi, căci vreau să te întreb ceva. Suntem cu toții convinși, nu-i așa, că vremea noastră este, cum s-ar spune, cea mai bine ordonată din câte au existat vreodată. Am spus, e drept, odată în fața Diotimei că asta ar fi o prejudecată, însă, bineînțeles, eu însumi împărtășesc această prejudecată. Iar acum îmi este dat să văd cu ochii mei că singurii oameni care stăpânesc cu adevărat o ordine

intelectuală pe care să te poţi bizui sunt asistenţii de bibliotecari şi te întreb – nu, nu te întreb; noi am mai stat de vorbă la vremea respectivă pe această temă; după aceste ultime experienţe ale mele, m-am gândit, firește, și îți spun: să presupunem că bei o tărie, da? Bine, în anumite împrejurări. Dar te apuci şi bei, şi bei, şi iar bei tărie, rachiu sau ceva de acest gen; mă urmăreşti? Aşa că la început te îmbeți, apoi mai târziu ajungi la *delirium tremens*, iar la urmă ai parte de o înmormântare cu onoruri militare, popa îngână câte ceva la mormântul tău despre îndeplinirea cu cinste a îndatoririlor. Ți-ai imaginat? Aşadar, dacă ţi-ai închipuit scena, ceea ce nici nu e greu, acuma ia imaginează-ţi că e vorba de apă. Gândeşte-te că ar trebui să bei tot mai multă apă, ca până la urmă să te îneci în ea. Sau că mănânci, tot aşa, până ajungi să ţi se înnoade intestinele. Sau medicamentele, chinină, arsenic, opiu. La ce bun? mă întrebi. Dar, bătrânul meu camarad de arme, acum ajung să-ți prezint cea mai grozavă dintre toate propunerile la care mă gândesc eu: închipuie-ţi ordinea. Sau, mai bine, închipuie-ţi întâi o idee mare, pe urmă încă una mai mare şi încă una, care să fie și mai măreaţă, şi tot astfel, după modelul de mai înainte, închipuie-ţi o ordine mereu mai mare în capul tău. La început, toată afacerea e la fel de corectă şi aranjată ca salonul unei domnişoare bătrâne, la fel de curată ca un grajd la cavaleria de gardă a palatului; apoi, impresionantă ca o brigadă desfăşurată în linie de bătaie; pe urmă, la fel de nebunească precum atunci când ieşi noaptea de la cazinoul militar şi te apuci să urli comenzi către stelele de pe cer: „Lumea întreagă, universule, ia seama la mine; ochii la dreapta-mprejur!". Sau, să spunem, la început este o ordine bună, ca atunci când ai un recrut care se împleticeşte în propriile lui picioare și tu-l înveți cum să bată pasul; pe urmă, ca atunci când visezi că ai fost avansat, luând-o înaintea tuturor, până te vezi ministru de război; dar acum închipuie-ţi pur şi simplu o ordine totală, universală, a umanităţii, o ordine desăvârşită, civilă: ar fi, susţin eu, o adevărată moarte prin îngheţ, starea de *rigor mortis*, un peisaj selenar, o epidemie în progresie geometrică!

Am dezbătut problema cu asistentul de la bibliotecă. El mi-a propus să mă apuc să-l citesc pe Kant sau ceva de genul acesta, despre limitele conceptelor şi ale puterii de judecată. Dar, ca să-ţi spun drept, nu mai vreau să citesc nimic. Am o senzaţie ciudată, nostimă; un fel de înţelegere a motivului pentru care noi, ca militari, având în lumea noastră cel mai înalt grad de ordine posibilă, trebuie în acelaşi timp să fim în orice moment pregătiţi să ne dăm viaţa. Nu pot să explic lămurit. Într-un anumit fel sau în altul, ordinea cere vărsare de sânge. Sunt cu adevărat îngrijorat că vara dumitale exagerează în străduinţele ei, până la urmă are să işte ceva care poate să-i dăuneze şi voi fi mai puţin decât oricând în stare s-o ajut! Mă urmăreşti? Cât despre ştiinţă şi artă şi tot ce pot oferi ele ca gânduri şi idei măreţe şi admirabile, firește, le venerez, nu aş îndrăzni să mă împotrivesc lor în vreun fel!

101

Riposte între rude

La vremea aceea, Diotima avu o convorbire cu vărul ei. Dincoace de curenţii de aer care se alungau insistent şi fără încetare prin camerele ei, într-o seară se crease o porţiune de acalmie într-un spaţiu de la perete, unde el se aşezase pe o banchetă, iar Diotima veni ca o dansatoare obosită şi se lăsă să cadă lângă el. Nu se mai întâmplase nimic asemănător de o bună bucată de vreme. De la acele plimbări cu maşina, ca şi cum ar fi fost o consecinţă a lor, ea evitase să mai aibă de-a face cu el „în afara obligaţiilor".

Faţa Diotimei era uşor pătată de căldură sau de oboseală.

Îşi sprijini mâinile pe banchetă, spunând: „Cum îţi mai merge?" şi altceva nimic, deşi ar mai fi fost în mod evident câte ceva de spus, dar acum rămăsese cu capul puţin aplecat şi cu privirea undeva în gol, înaintea ei. Lăsa impresia că ar

fi fost *groggy*, aşa cum este îngăduit să se spună în limbajul boxului. Nu-şi dădea nici măcar osteneala să vadă cum stătea rochia pe ea, aşa cum se aşezase acolo, ghemuită.

Îl inspiră pe vărul ei să se gândească la o ţărancă, privindu-i părul răvăşit, fusta mototolită şi picioarele dezgolite. Rămânea, dacă s-ar fi înlăturat de pe ea ornamentele artificiale, o fiinţă omenească, sănătoasă şi frumoasă, iar el trebui să se reţină să nu-i ia pur şi simplu mâna în pumnul lui, aşa cum fac cei de la ţară.

— Aşadar, Arnheim nu te face fericită, constată el calm.

Ea ar fi trebuit poate să-l pună la punct, dar se simţea ciudat de emoţionată şi tăcu; de-abia după o vreme răspunse:

— Prietenia lui mă face foarte fericită.

— Am avut impresia că prietenia lui te chinuieşte oarecum.

— Ei, ce spui dumneata!?

Diotima îşi îndreptă trupul, redobândindu-şi statura de doamnă.

— Ştii ce mă chinuieşte? întrebă ea, străduindu-se să nimerească tonul unei conversaţii facile. Prietenul acesta al dumitale, generalul! Ce doreşte? De ce vine încoace? De ce stă mereu şi se uită la mine?

— Te adoră! îi răspunse vărul.

Diotima râse nervoasă. Continuă apoi conversaţia:

— Ştii că eu mă înfior toată, din cap până-n picioare, când dau ochii cu el? Mă face să mă gândesc la moarte!

— O moarte care arată neobişnuit de bucuroasă de viaţă, dacă-l priveşti fără prejudecăţi.

— E limpede că eu nu sunt lipsită de asemenea prejudecăţi. Nu pot să-mi explic. Dar mă cuprinde o adevărată panică atunci când mi se adresează şi-mi spune că am idei „ieşite din comun" pe care le fac la ocazii „ieşite din comun" să iasă la iveală. Mi se strecoară în toată fiinţa o teamă pe care nu pot s-o descriu, pe care nu pot s-o înţeleg, ca într-un vis urât!

— Teamă de el?

— Dar de ce altceva? E o hienă!

Vărul ei fu silit să râdă. Ea continua să se plângă, acuzându-l fără să se mai controleze, ca un copil.

— Se tot strecoară pe aici și așteaptă până când toate eforturile acestea frumoase ale noastre se vor nărui!

— S-ar zice că e tocmai de ce te temi! Frumoasa mea vară, nu-ți mai aduci aminte că eu ți-am prezis încă de mult ruinarea visurilor dumitale? Este inevitabilă; trebuie să te resemnezi!

Diotima îi aruncă lui Ulrich o privire suverană. Își amintea foarte bine; mai mult decât atât, își amintea în clipa aceea de cuvintele pe care i le spusese când el îi făcuse prima vizită și acestea erau cele mai nimerite să o facă să sufere. Susținuse atunci în fața lui că era un mare privilegiu prilejul de a chema o națiune întreagă, chiar lumea întreagă, să se angajeze, în plin materialism, în slujba unei misiuni spirituale. Ea nu urmărise nimic din ce-ar fi fost uzat, depășit, în spiritul vremii vechi; însă privirea pe care i-o arunca vărul ei ar fi putut fi numită mai curând arogantă, mai mult decât doar de superioritate ocazională. Ea se gândise la un An universal, la un avânt, căutase un conținut cultural care să încoroneze totul; fusese când foarte aproape, când iarăși foarte departe; ezitase mult și suferise mult; lunile acestea din urmă i se păreau acum asemenea unei călătorii îndelungi pe mare, în care ești mereu monstruos ridicat și lăsat să cazi în afund de valuri, pendulări care se repetau mereu, astfel încât abia mai puteai să-ți dai seama ce fusese înainte sau mai târziu. Acum era așezată aici, ca o ființă omenească după eforturi și străduințe imense, mulțumită că bancheta nu mai era legănată și nici nu mai dorea în clipa aceea nimic altceva decât, poate, să privească la fumul care se înalță din pipa unui bărbat; atât de viu o stăpânea o asemenea stare de spirit pe Diotima, încât ea însăși alesese comparația, făcând-o să se gândească la un bătrân așezat în soarele de vară târzie. Se gândea la sine însăși ca la o ființă care trecuse prin lupte mari, pasionante. Îi vorbea acum vărului ei cu o voce obosită.

— Am trecut prin foarte multe. M-am schimbat considerabil.

— Să fie în avantajul meu? o întrebă acesta.

Diotima clătină din cap și surâse, fără să-l privească.

— Atunci am să-ţi trădez un secret, anume că Arnheim se ascunde în spatele generalului, şi nu eu; ştii foarte bine că ai aruncat dintotdeauna vinovăţia prezenţei lui aici asupra mea, spuse Ulrich deodată. Dar îţi aduci aminte ce ţi-am răspuns când ai deschis discuţia cu mine în privinţa aceasta?

Diotima îşi aducea aminte. Să-l ţii departe, îi spusese vărul ei. Însă Arnheim îi recomandase să-l primească pe general cu cordialitate! În clipa aceea ea simţea ceva greu de definit; ca şi când ar fi fost aşezată într-un nor, care-i urca repede până deasupra ochilor. Însă îndată bancheta redeveni tare şi ferm ancorată şi ea spuse:

— Eu nu ştiu cum a ajuns acest general să vină la noi, eu nu l-am invitat. Iar doctorul Arnheim, pe care l-am întrebat, nu ştie nici el, firește, nimic. Trebuie să fie pe undeva o încurcătură.

Vărul ei nu cedă.

— Eu îl cunosc pe general de dinainte, dar nu ne-am reîntâlnit decât aici la voi, lămuri el. E, firește, foarte probabil ca el să spioneze câte puţin pe aici din însărcinarea Ministerului de Război, dar ar vrea sincer să şi susţină planurile voastre. Ştiu din spusele lui că Arnheim îşi dă osteneala de a fi atent cu el!

— Arnheim se implică în toate! răspunse Diotima. M-a sfătuit să nu-l resping pe general, pentru că el este convins de buna lui credinţă şi vede în poziţia influentă pe care o deţine o ocazie care poate fi utilă în eforturile noastre.

Ulrich clătină vehement din cap.

— Ascultă numai la vorbăria care se dezlănţuie în jurul lui! spuse cu atâta violenţă, încât cei care s-ar fi aflat prin preajmă ar fi putut să-l audă, iar stăpâna casei se simţi pusă în încurcătură. Lui îi place situaţia creată pentru că e un om bogat. Are bani, le dă tuturor dreptate şi ştie că toţi fac de bunăvoie propagandă pentru el!

— De ce ar proceda astfel? întrebă Diotima critic.

— Pentru că e orgolios! continuă Ulrich. Peste măsură de orgolios! Nu ştiu cum să te fac să înţelegi întreaga anvergură. Există un orgoliu în înţelesul biblic, care face din gol şi din nimic un mare zgomot de surle şi trâmbiţe! Orgolios este un om căruia i se pare că este el însuşi de invidiat când

în stânga sa răsare luna deasupra Asiei, în vreme ce în dreapta Europa se întunecă în amurg, aşa mi-a descris el odată o călătorie peste Marea Marmara! Probabil că luna răsare mai frumoasă pe după glastra de flori a unei tinere îndrăgostite decât deasupra întregii Asii!

Diotima îşi căută un loc de unde să nu mai poată fi auziţi de cei care se plimbau pe alături prin salon. Spuse cu glas scăzut:

— Eşti iritat de succesul lui, şi-l conduse după sine prin încăpere; apoi aranjă în aşa fel lucrurile, dintr-o mişcare abilă, încât să treacă fără să bată la ochi pe uşă şi să iasă în anticameră. Toate celelalte încăperi erau pline de invitaţi

— De ce, reluă, îi eşti atât de ostil? În felul acesta îmi faci mie greutăţi.

— Îţi fac eu greutăţi? întrebă Ulrich uimit.

— Dar pot să pretind, nu-i aşa, să discut anumite lucruri cu dumneata? Însă, câtă vreme persişti în această atitudine, nu pot să-ţi mărturisesc nimic!

Se opriră în mijlocul camerei.

— Te rog să-mi spui tot ce ai vrea să-mi spui, o încurajă Ulrich. V-aţi îndrăgostit unul de altul, asta ştiu. Vrea să se însoare cu tine?

— El mi-a propus, răspunse Diotima, fără să mai ţină seama de locul cu totul nesigur în care se aflau. Era covârşită de propriile ei sentimente şi nu se mai formaliza de modul direct şi impropriu în care o întrebase vărul ei.

— Dar tu? întrebă acesta.

Ea roşi ca o şcolăriţă scoasă la lecţie.

— O, e o întrebare care implică o grea responsabilitate! răspunse ea ezitând. Nu trebuie să mă las împinsă să fac ceva nepermis. Iar când e vorba de trăiri cu adevărat grandioase, nici nu mai are atât de mare importanţă ce faci!

Cuvintele îl lăsară perplex pe Ulrich, căci nu cunoştea nopţile în care Diotima reuşise să învingă glasul pasiunii şi atinsese acel echilibru stabil al sufletului, când iubirea oscilează doar ca o balanţă bine cumpănită. Dar avu impresia că, pentru moment, ar fi fost recomandabil să abandoneze modul nemijlocit de a vorbi şi spuse:

— Aş aprecia să-ţi pot spune ceva despre relaţiile mele cu Arnheim, pentru că în împrejurările de faţă îmi pare rău că ai impresia că ar fi vorba de ostilitate între noi. Eu cred că-l înţeleg bine pe Arnheim. Trebuie să te gândeşti că ceea ce se petrece aici, în casa voastră – eu i-aş spune sinteză – e un lucru pe care el l-a mai trăit deja de nenumărate ori. Mişcarea spirituală, atunci când se manifestă în forma unor convingeri, apare îndată şi în forma unor convingeri contrarii. Iar când se întrupează într-o aşa-numită mare personalitate intelectuală, dacă acestei personalităţi nu i se acordă din toate părţile admiraţie, se simte nesigură, ca o cutie de carton aruncată în apă. Noi, cei ce trăim în această ţară, suntem copleşiţi de marile personalităţi, ca şi cum am fi căzut în patima beţiei, căzând de gâtul vreunui necunoscut pe care, după o vreme, îl respingem din motive la fel de obscure. Pot să-mi imaginez foarte limpede ce simte Arnheim: trebuie fie ceva de genul răului de mare; iar când, într-un asemenea mediu, el îşi aminteşte de ceea ce se poate face cu bogăţia dacă e folosită în mod abil, atunci e ca şi cum ar avea iarăşi pământ ferm sub picioare după o lungă călătorie pe mare. El bagă de seamă cum fiecare propunere, sugestie, dorinţă, complezenţă, realizare se străduieşte să graviteze în jurul bogăţiei, fiind din toate punctele de vedere o imagine a intelectului însuşi. Căci până şi gândurile şi ideile care vor să dobândească putere depind de gândurile şi de ideile care deţin deja putere. Nu ştiu cum să mă exprim: deosebirea dintre o idee care se străduieşte să atingă înălţimile şi o idee care vrea doar să parvină aproape că nu poate fi exprimată. Dar atunci când o înlănţuire eronată cu ceea ce este mare ajunge să ia locul sărăciei lumeşti şi purităţii spirituale, se constată pe bună dreptate că ceea trece ca grandios şi ceea ce ni se inoculează ca fiind astfel prin reclamă şi prin abilitate negustorească îşi croieşte drum înainte. În acest caz, Arnheim ne apare atât în nevinovăţia, cât şi în vinovăţia lui!

— Brusc ai ajuns să gândeşti riguros clerical, îi răspunse Diotima înţepată.

— Recunosc, nu ar trebui să mă privească; însă felul în care acceptă pentru sine aspectele acestea exterioare şi lăuntrice ale măreţiei, vrând să le facă să pară un model de

umanitate, ar putea în orice caz să mă determine să devin pilduitor la modul fanatic!

— O, cum te mai înşeli! îl întrerupse Diotima cu înflăcărare. Ai în minte imaginea unui bogătaş blazat. Însă pentru Arnheim bogăţia este o răspundere incredibil de însemnată, determinându-i toate gândurile şi faptele. El se ocupă de afacerile lui ca şi cum ar reprezenta o fiinţă omenească încredinţată lui în grijă. Iar faptul de a fi activ constituie pentru el o adâncă necesitate; se raportează la lume cu simpatie, întrucât el afirmă că este necesar să fii tu însuţi în mişcare pentru a fi mişcat! Sau Goethe spune astfel? Mi-a explicat cândva faptele în amănunt. Din perspectiva sa, nu poţi să faci binele decât atunci când ai început să faci ceva; recunosc că şi eu am avut uneori impresia că intră prea uşor în contact cu oricine şi cu tot felul de oameni.

Schimbând aceste cuvinte, păşiseră în sus şi în jos prin anticamera pustie, unde nu erau decât oglinzi şi paltoane agăţate în cuiere. Acum Diotima se opri şi-şi lăsă mâna pe braţul vărului ei.

— Omul acesta, dăruit de providenţă în orice privinţă, spuse ea, nutreşte convingerea că individul izolat nu este mai puternic decât un bolnav părăsit! Nu poţi să nu fii de acord cu el: când un om este singur, el alunecă pe panta a mii de exagerări!

Îşi lăsă privirea în pământ, ca şi cum ar fi căutat ceva, în vreme ce simţea privirea vărului ei oprită asupra pleoapelor ei coborâte.

— O, aş putea să-ţi vorbesc despre mine, am fost solitară în ultima vreme, continuă ea, dar recunosc această stare şi la tine. Eşti plin de amărăciune, nefericit. Eşti nemulţumit de tot ce ţi se întâmplă, se remarcă din atitudinea ta. Ai o fire de om gelos, te pui împotriva tuturor. Am să-ţi mărturisesc deschis că Arnheim mi s-a plâns că i-ai respins prietenia.

— Ţi-a relatat că doreşte prietenia mea? Atunci minte!

Diotima îşi ridică privirea spre el şi râse.

— Vezi că iar exagerezi! Noi amândoi îţi căutăm prietenia. Poate tocmai din cauză că eşti aşa cum eşti. Dar ar trebui să-ţi mai dezvălui ceva; Arnheim a folosit exemple de genul...

Ezită o clipă, apoi se corectă:

— Nu, ar duce prea departe. Deci, pe scurt: Arnheim spune că trebuie să folosim mijloacele pe care ni le pune la îndemână timpul nostru; trebuie chiar să acţionăm totdeauna în spiritul a două atitudini, niciodată cu totul revoluţionar şi niciodată cu totul antirevoluţionar, niciodată din pură iubire şi niciodată din ură, niciodată urmând o anume înclinaţie, ci dezvoltând orice abilitate personală; nu e o chestiune de viclenie, aşa cum ai putea să crezi despre el, ci semnul unei firi simple, atotcuprinzătoare, care pătrunde dincolo de deosebirile superficiale, o personalitate de conducător înnăscut!

— Ce are a face asta cu mine? întrebă Ulrich.

Obiecţia sa avu efectul de a-i declanşa amintirea despre o conversaţie cu privire la scolastică, biserică, Goethe şi Napoleon şi, odată cu aceasta, o negură culturală se condensă în jurul creştetului Diotimei, care se văzu deodată şi foarte distinct aşezată alături de vărul ei pe lada lungă pentru pantofi, unde în precipitarea ei febrilă îl trăsese şi pe el; spinarea lui se ferea cu încăpăţânare parcă să se atingă de paltoanele străine care atârnau în spatele lui, în vreme ce pieptănătura ei se răvăşise şi se cerea acum refăcută. În vreme ce îşi aranja părul, ea răspunse:

— Dar tu reprezinţi tocmai opusul unei asemenea atitudini! Tu ai vrea să creezi din nou lumea după chipul şi asemănarea ta! Tu opui întotdeauna, într-un fel, rezistenţă pasivă, aşa cum sună expresia aceasta oribilă!

Era încântată că fusese în stare să-i spună atât de lămurit părerea ei. Dar nu se cuvenea să rămână acolo, aşa cum erau aşezaţi, conştientiză ea, căci în orice clipă ar fi putut pleca oaspeţii sau ar fi putut intra din vreun motiv oarecare cineva în vestibul.

— Eşti totdeauna atât de critic, nu-mi amintesc ca tu să fi apreciat ceva, continuă ea, din spirit de contradicţie lauzi tot ceea ce astăzi este inacceptabil. Dacă în deşertul acesta mort al timpului nostru lipsit de Dumnezeu cineva ar încerca să salveze vreun sentiment sau vreo intuiţie, poate fi sigur că tu te-ai apuca să aperi cu entuziasm specializarea, dezordinea, ceea ce e negativ în existenţă!

Se ridică surâzând în timp ce spunea acestea şi-i sugeră zâmbitoare că ar fi trebuit să-şi caute un alt loc. Nu se

puteau decât reîntoarce în încăperile de unde veniseră sau, dacă ar fi vrut să-şi continue conversaţia, să se ascundă de ceilalţi; dormitorul soţilor Tuzzi ar fi fost accesibil de aici printr-o uşă mascată în tapet, însă Diotimei i se părea prea intim să-l ducă acolo pe vărul ei, mai ales că atunci când apartamentul era aranjat pentru o recepţie, de fiecare dată în iatacul lor era o dezordine inimaginabilă, aşa că le rămâneau ca refugiu doar cele două camere ale slujnicelor. Gândul că ar fi fost un amestec amuzant de boemă şi atitudine de stăpână a casei care-şi supraveghează domeniul să viziteze astfel, pe neaşteptate, camera Rachelei, unde de altminteri ea nu intra niciodată, o făcu să se decidă. Îndreptându-se într-acolo în timp ce se scuza pentru această propunere, apoi ajungând în camera respectivă, ea continuă să-i vorbească lui Ulrich:

— Aproape că ajung să-mi fac impresia că vrei să-l contrariezi pe Arnheim cu orice prilej. Atitudinea ta potrivnică lui îl lezează. El este un exemplu de contemporan de excepţie. Iată de ce are într-adevăr nevoie de contactul cu realitatea. Tu, dimpotrivă, eşti totdeauna gata să te lansezi în imposibil. El este afirmarea, fiind desăvârşit de echilibrat; tu eşti, la drept vorbind, asocial. El aspiră la coerenţă, face, din toată fiinţa, eforturi în vederea unor decizii clare; tu îi opui o atitudine amorfă. El are un simţ pentru ceea ce devine în timp; tu, însă? Ce faci tu? Te porţi ca şi cum lumea ar trebui să înceapă de-abia mâine. De ce taci?! Din prima zi, când ţi-am spus că s-a ivit ocazia de a întreprinde ceva grandios, tu te-ai comportat astfel. În vreme ce trebuie să privim acest prilej ca pe o predestinare şi să simţi că ne-am reunit în momentul hotărâtor, aşteptând, cu o întrebare nerostită în priviri, un răspuns, tu te porţi pur şi simplu ca un băiat neascultător, care vrea să le strice cheful celorlalţi!

Simţi nevoia să atenueze prin vorbe înţelepte situaţia delicată din acel iatac de slujnică; iar în timp ce îl certa astfel pe vărul ei, oarecum exagerat, căpătă curaj să facă faţă situaţiei.

— Dacă sunt astfel, cu ce ţi-aş mai putea sluji? întrebă Ulrich. Era aşezat pe patul de fier al Rachelei, micuţa cameristă, iar Diotima pe un scaun împletit din nuiele, la distanţă

cât să-l fi atins, dacă ar fi întins mâna. Primi de la Diotima un răspuns demn de toată admiraţia.

— Dacă vreodată am să mă port oribil – spuse ea inopinat – tu vei fi cu certitudine minunat ca un arhanghel!

Se sperie singură de ce spusese. Voise doar să ilustreze în felul acesta spiritul lui de contradicţie şi să facă o glumă, în sensul că el ar fi fost drăguţ şi înţelegător, chiar dacă ea n-ar fi meritat; pe neştiute, izbucnise un izvor şi adusese la iveală cuvinte care, după ce fuseseră rostite, i se păreau cam lipsite de sens, dar care, în mod surprinzător, i se păreau a exprima întocmai relaţia ei cu acest văr.

Ulrich îi intui gândul; o privea tăcut şi, după o pauză, îi răspunse cu o întrebare:

— Eşti atât de cumplit de îndrăgostită de el?

Diotima privea în pământ.

— Ce cuvinte nepotrivite foloseşti! Doar nu sunt o şcolăriţă care să se fi amorezat deodată!

Însă vărul ei insistă.

— Te întreb dintr-un motiv anume: vreau să ştiu dacă şi tu ai simţit vreodată dorinţa ca toţi oamenii – inclusiv acele creaturi detestabile care se află alături, în salonul tău – să se dezbrace în pielea goală, să-şi petreacă braţele unii pe după umerii celorlalţi şi, în loc să vorbească, să înceapă să cânte; iar tu ar trebui să treci de la unul la altul şi să-i săruţi pe buze ca o soră caritabilă. Dacă socoteşti cumva că e indecent, aş admite cămăşi de noapte.

Diotima răspunse la întâmplare:

— Ai nişte idei foarte nostime!

— Dar, vezi tu, eu cunosc o asemenea dorinţă, chiar dacă am avut-o demult de tot! Au existat, chiar, oameni respectabili care au susţinut că aşa ar trebui de fapt să se petreacă lucrurile pe lume!

— Atunci eşti singur vinovat că nu te conformezi, îl întrerupse Diotima. De altfel, nu e nevoie să descrii lucrurile la modul acesta ridicol. Îşi reaminti că aventura ei cu Arnheim era ceva ce se sustrăgea oricărei categorisiri şi care trezea dorinţa după o viaţă în care deosebirile sociale să dispară, iar activitatea, sufletul, intelectul şi visul să se întrupeze, contopindu-se.

Ulrich nu răspunse nimic. Îi oferi verișoarei sale o țigară. Ea o acceptă. Pe când norii de fum umpleau „iatacul cel strâmt", Diotima se întreba ce avea să gândească Rachel dând peste urmele acestei vizite. Ar fi trebuit oare să aeriseaască? Sau a doua zi de dimineață să-i dea micuței lămuriri?

În mod inexplicabil, tocmai gândul la Rachel o împingea să mai rămână; fusese tocmai pe punctul să pună capăt convorbirii în doi care devenea tot mai ciudată, însă privilegiile superiorității intelectuale și mirosul de țigară, inexplicabile pentru camerista ei, care trădau o vizită tainică, se îmbinau și-i făceau Diotimei plăcere.

Vărul ei o privea. Îl surprindea faptul că-i vorbise astfel, dar acum continuă; de fapt, simțea nevoia să aibă companie.

— Am să-ți spun, reluă el acum, în ce condiții aș putea să fiu atât de serafic; serafic nici nu e termenul ideal pentru starea în care nu numai că-i suporți fizic pe semenii tăi, dar poți să-i și pipăi până și sub acoperământul psihologic din jurul șalelor, fără să simți vreun fior.

— Afară de cazul că e vorba de o femeie, îl certă Diotima, amintindu-și de reputația dubioasă pe care o avea vărul ei în familie.

— Nici măcar cu o asemenea excepție!

— Ai dreptate! Ce numesc eu iubirea pentru ființa omenească, reflectată în femeie, se produce monstruos de rar!

După cum vedea Diotima lucrurile, Ulrich exprima de câtăva vreme păreri similare cu ale ei, dar ceea ce spunea el rămânea mereu incomplet și nu foarte la obiect.

— Să redevenim serioși, spuse el de data aceasta cu un fel de încăpățânare.

Ședea aplecat înainte, își lăsase antebrațele peste coapsele lui musculoase și privea întunecat în pământ.

— Noi mai spunem încă și astăzi: o iubesc pe femeia aceasta și îl urăsc pe omul acela, în loc să spunem: mă atragi sau simt repulsie față de tine. Ca să facem încă un pas înspre precizie, ar trebui să adăugăm că eu sunt cel care trezesc în ei capacitatea de a mă atrage sau de a mă respinge. Un pas și mai departe, ar trebui să mai adăugăm că ei trezesc în mine calitățile necesare în acest scop. Și așa mai departe;

nu se poate spune unde e începutul, căci este o dependență reciprocă, funcțională, ca între două mingi elastice sau două circuite electrice. Firește că știm de mult, dar preferăm mereu să fim cauza, declanșatorul primar în aceste câmpuri magnetice ale sentimentelor care ne înconjoară; chiar dacă unul dintre noi recunoaște că îl imită pe un altul, el se exprimă ca și când ar fi o realizare personală! Iată de ce te-am întrebat, și te mai întreb încă o dată, dacă ai fost vreodată peste măsură de îndrăgostită sau de mânioasă sau de deznădăjduită. Căci atunci, dacă ai oarecare spirit de observație, înțelegi exact că în momentul celei mai înalte stări de excitație nu-ți merge altfel decât unei albine închise între ferestre sau unui infuzor în apă murdară; ești pradă unei furtuni de emoții, te smucești orb în toate părțile, te izbești de o sută de ori de un zid impenetrabil, până când, dacă ai noroc, dai peste o portiță spre libertate, ceea ce, firește, de îndată ce conștiința s-a limpezit din nou, socotești ca fiind rezultatul unei acțiuni planificate.

— Trebuie să obiectez, remarcă Diotima, că este o concepție disperată și nedemnă cu privire la acele sentimente care ar putea decide asupra vieții unui om.

— Probabil te gândești la vechea, plicticoasa întrebare dacă omul este stăpân pe soarta sa sau nu, răspunse Ulrich ridicând privirea. Dacă totul este determinat cauzal, nimănui nu-i revine vreo vină și așa mai departe? Trebuie să recunosc că așa ceva nu m-a interesat nicicând în viață, nici măcar timp de un sfert de oră. Este modul de a pune problema al unei epoci care a devenit treptat anacronică: provine de la teologie și, în afară de juriști, adepți ai teologiei care mai simt încă în nări miros de eretici arși pe rug, singurii oameni care gândesc în continuare cauzal sunt acei membri de familie predispuși să constate: tu ești cauza nopților mele nedormite sau: căderea prețurilor la cereale a fost cauza eșecului lui. Dar întreabă-l pe un criminal, după ce i-ai răscolit bine conștiința, cum a ajuns să comită crima! Habar n-are; chiar dacă nu l-a abandonat conștiința nici măcar timp de o singură secundă pe când își săvârșea fapta!

Diotima își îndreptă trupul.

— De ce vorbești atât de des despre criminali? Ții prea mult la crime. Oare să însemne ceva?

— Nu, răspunse vărul. Nu înseamnă nimic. Cel mult un anumit stimulent. Viața obișnuită este o stare intermediară alcătuită din toate crimele de care suntem capabili. Dar, pentru că tot am folosit cuvântul teologie, aș vrea să te întreb ceva.

— Desigur, dacă am mai fost vreodată peste măsură de îndrăgostită sau geloasă?

— Nu. Gândește-te numai: dacă Dumnezeu a hotărât totul dinainte și știe totul dinainte, cum de poate omul să păcătuiască? Este o întrebare veche de când lumea și, vezi dumneata, continuă să fie o întrebare cât se poate de actuală. S-a format astfel o reprezentare derutantă cu privire la Dumnezeu – aceea a unui intrigant. I se aduce ofensă în baza propriului său consimțământ. El, adică, îi împinge pe oameni în greșeală, pe care apoi le-o impută; nu numai că știe toate dinainte – avem mereu exemple despre o asemenea dragoste resemnată –, ci ne și face să greșim! Într-o situație asemănătoare ne aflăm noi cu toții astăzi, unul față de altul. Sinele își pierde semnificația pe care a avut-o până acum, aceea de suveran care face propria sa lege; noi învățăm să-i înțelegem devenirea după legile proprii, influența pe care o are mediul asupra sa, tipurile structurale, dispariția lui în momentele de cea mai intensă activitate, într-un cuvânt, legile care-i reglementează alcătuirea și comportarea. Gândește-te: legile personalității, neprețuita mea vară! Este ca și cum ar fi o întrunire sindicală a unor șerpi veninoși sau o cameră de comerț pentru hoții la drumul mare! Căci, în esență, legile sunt tot ceea ce este mai impersonal pe lume, și deci personalitatea nu va mai fi în curând decât un punct imaginar de convergență a impersonalului și va fi greu să-i găsim un punct de sprijin onorabil de care să nu te poți lipsi...

Astfel îi vorbise vărul și Diotima obiectă atunci când se ivi ocazia:

— Dar, prietene neprețuit, omul trebuie să le facă pe toate la modul cel mai personal cu putință!

La urmă, ea spuse:

— Într-adevăr, astăzi eşti într-o dispoziţie foarte teologală; nu te-am cunoscut deloc sub aspectul acesta!

Adoptase din nou poziţia aceea de dansatoare obosită. Era un exemplar feminin viguros şi frumos; într-un fel, aşa se simţea ea însăşi în trup şi în mădulare. Îl evitase pe vărul ei săptămâni de zile, poate fuseseră chiar luni întregi. Dar îl simpatiza totuşi pe acest bărbat de vârsta ei. Arăta strălucitor în ţinută de seară, în iatacul acela slab luminat; aşa, în negru şi alb, semăna cu un cavaler al vreunui ordin medieval, negrul şi albul aveau ceva din fervoarea unei cruci. Ea privi în jur în cămăruţa aceea modestă, Acţiunea Paralelă era acum departe, traversase o luptă emoţională, încăperea era simplă ca însăşi datoria, mai îmblânzită de ramurile înmugurite de salcie şi de cărţile poştale ilustrate nescrise din colţurile oglinzii; între acestea deci, încununate de splendorile marelui oraş, apărea chipul Rachelei, când micuţa se contempla în oglindă. Unde se spăla oare? În scrinul acela de mici dimensiuni se afla probabil, sub capac, un lighean de tablă – îşi aminti Diotima, apoi se gândi: omul acesta vrea şi în acelaşi timp nu vrea.

Îl privea liniştită, ca o ascultătoare binevoitoare. Vrea oare Arnheim cu adevărat să se însoare cu mine? se întreba. Aşa spusese. Dar n-a mai insistat. Erau atâtea altele despre care să vorbească. Însă şi vărul ei ar fi trebuit, la drept vorbind, în loc să-i ţină discursuri despre tot felul de chestiuni colaterale, să o întrebe: deci, cum stau lucrurile? De ce nu întreabă?! I se părea că el ar fi trebuit s-o înţeleagă dacă ea i-ar fi povestit mai amănunţit despre conflictele ei lăuntrice. „Întrucât va fi în avantajul meu?" o întrebase el, în felul lui caracteristic, când ea îi povestise cât se schimbase. Obraznicul! Diotima surâse.

Bărbaţii aceştia doi aveau în comun faptul că erau oarecum ciudaţi. De ce vărul ei nu avea nici o vorbă bună la adresa lui Arnheim? Ea ştia că Arnheim îi căuta prietenia; dar şi Ulrich, judecând după remarcile lui atât de violente, era preocupat de Arnheim. „Cât de greşit îl înţelege", se gândi ea iarăşi, „pur şi simplu nu ştii cum să descurci iţele". De altfel, acum nu numai că sufletul i se răzvrătea împotriva trupului ei măritat cu şeful de departament Tuzzi, ci uneori

se răzvrătea și trupul ei împotriva sufletului care, din cauza iubirii ezitante și copleșitoare a lui Arnheim, se mistuia la marginea unui deșert, deasupra căruia poate că nu tremura decât mirajul. Ar fi vrut să-i împărtășească vărului ei suferința și slăbiciunea; multilateralitatea echilibrată a lui Arnheim trebuia desigur prețuită, însă, în momentul unei decizii, Ulrich nu ar fi șovăit, în ciuda tuturor teoriilor lui, care tindeau să se mențină suspendate într-o nedeterminare desăvârșită. Ea simțea toate acestea, deși n-ar fi știut să spună ce anume o făcea să simtă astfel; probabil ținea de ceea ce simțise pentru el încă de la prima lor întâlnire. Dacă în clipa aceea Arnheim i se părea a reprezenta un imens efort, o povară regească apăsându-i sufletul, o povară care o covârșea în toate înțelesurile cuvântului, ceea ce spunea Ulrich i se părea a produce ca unic efect faptul că te făcea să te prinzi în sute de încrengături, pierzându-ți responsabilitatea și atingând o stare suspectă de libertate. Simți dintr-odată nevoia să devină mai grea decât era; fără să poată spune de ce, își amintea în același timp cum, ca fetiță, îl scosese odată pe un băiețel dintr-o primejdie oarecare purtându-l în brațe, în timp ce el o izbea cu încăpățânare cu genunchii în stomac, ca să se desprindă de ea. Forța acelei amintiri, care o năpădise pe neașteptate, ca și când ar fi pătruns prin horn în această cămăruță singuratică, o descumpăni cu totul. „Peste măsură de îndrăgostită?" se întrebă ea. De ce mă tot întreabă? Ca și cum ea n-ar fi fost în stare vreodată să depășească măsura?! Uitase să-l mai asculte, nici nu mai știa dacă ceea ce voise să spună avea vreo legătură, îl întrerupse pur și simplu, fără să țină seama de ce spunea el, râse (doar că a râde nu era cu totul plauzibil în tulburarea aceea confuză) și îi dădu o dată pentru totdeauna răspunsul:

— Dar sunt într-adevăr îndrăgostită peste măsură!

Ulrich surâse larg.

— Nu ești capabilă de un asemenea sentiment, spuse el.

Ea se ridică și își aranjă părul, privindu-l încremenită de uimire.

— Ca să poți depăși orice măsură, îi explică el liniștit, trebuie să fii foarte precis și obiectiv. Două personalități,

conştiente de cât de susceptibil este sinele astăzi, se agaţă una de cealaltă, aşa îmi imaginez eu, dacă trebuie să fie într-adevăr vorba de dragoste şi nu doar de o ocupaţie obişnuită; ajung atât de înlănţuite, încât una din ele se simte cauza determinantă a celeilalte, în timp ce ambele ajung să aibă sentimentul că se vor preschimba în ceva măreţ şi să fluture asemenea unui văl. De aceea, este incredibil de greu să nu faci nici o mişcare greşită, chiar dacă o vreme nu ai făcut decât mişcări corecte. E pur şi simplu greu să simţi lucrul cuvenit în lumea noastră! Cu totul contrar faţă de prejudecăţile generale, în acest scop ai nevoie de pedanterie. De altfel, tocmai aveam intenţia să-ţi spun acelaşi lucru. M-ai măgulit foarte mult, Diotima, când mi-ai acordat încrederea de a mă putea comporta asemenea unui arhanghel; recunosc cu toată modestia, aşa cum ai să vezi imediat. Doar dacă oamenii ar fi cu totul obiectivi – ceea ce e aproape acelaşi lucru cu a fi impersonali – ei ar putea întrupa iubirea. În acest caz, ar fi numai sentiment şi sensibilitate şi gândire; toate elementele care alcătuiesc omul sunt delicate, căci toate tind unul spre altul, numai omul însuşi nu este astfel. A fi îndrăgostit peste măsură este deci o stare în care nu ai cum să-ţi doreşti să te afli...

Încercase să vorbească cu cât mai puţină solemnitate; pentru a-şi controla expresia feţei, îşi aprinse chiar şi o nouă ţigară, iar Diotima acceptă şi ea una, pentru că se simţea stânjenită. Arboră o expresie glumeaţă, sfidătoare şi suflă fumul în aer, pentru a arăta că nu era în nici un fel influenţată de cuvintele sale, oricum nici nu-l înţelesese pe de-a întregul. Însă întru totul întâlnirea şi convorbirea lor o impresionaseră profund, faptul că vărul ei îi spunea toate acestea tocmai în încăperea strâmtă în care se aflau singuri, fără să facă nici cel mai mic gest de a-i apuca mâna sau de a o mângâia, deşi percepeau amândoi atracţia magnetică pe care trupurile lor o exercitau unul asupra altuia. Dar dacă ei acum...? se întrebă. Ce ar fi putut face în acea încăpere? privi în jur. Să se poarte, adică, asemenea unei slujnice? Dar cum se făcea una ca asta? Dacă ar începe să dea apă la şoricei? A da apă la şoricei era expresia de şcolăriţă care-i venise în minte. Dacă ea ar fi făcut deodată ceea ce spusese

el că şi-ar dori, să se dezbrace, să-şi aşeze braţul pe umărul lui şi să cânte, dar ce să cânte? Să cânte la harfă? Îl privea surâzând. El i se părea acum ca un frate prost crescut, răzgâiat, în a cărui companie ar fi putut face orice. Ulrich surâdea şi el. Dar surâsul lui era asemenea unei ferestre oarbe; căci după ce el cedase ispitei de a avea această conversaţie cu Diotima, se simţea acum doar cuprins de ruşine. Cu toate acestea, ea presimţi nelămurit ceva din posibilitatea de a-l iubi pe acest bărbat; i se părea ca muzica modernă, ceva foarte nesatisfăcător, dar totodată plin de o realitate diferită care o tulbura şi o stârnea. Deşi presupunea că, desigur, era în mai mare măsură conştientă decât el însuşi, aşa cum stătea în picioare în faţa lui, începură să-i ardă tainic coapsele, astfel că, arborând o expresie ce sugera că discuţia ar fi durat prea mult, îi spuse oarecum pe neaşteptate vărului ei:

— Dragul meu, ne comportăm într-un mod cu totul imposibil; întârzie o clipă aici, eu mă arăt iarăşi printre oaspeţii noştri.

102

Lupte şi iubire în familia Fischel

Gerda aştepta în zadar vizita lui Ulrich. Adevărul era că el uitase de promisiune sau îşi amintea de ea doar în clipele când avea altceva de făcut.

— Lasă-l în pace! spunea doamna Klementine, când directorul Fischel mormăia ceva în sensul acesta. Înainte eram destul de buni pentru el, iar acum se pare că a început să aibă pretenţii. Dacă îl cauţi, ai să înrăutăţeşti doar lucrurile; tu eşti prea stângaci în chestiunile de felul acesta.

Gerda îi ducea dorul vechiului ei prieten. Ar fi vrut ca el să vină, în acelaşi timp ştia că ar fi vrut să nu fi venit. În ciuda vârstei ei de douăzeci şi trei de ani, nu avusese încă nici un fel de experienţă, în afară de curtea discretă a unui

oarecare domn Glanz, încurajat de tatăl ei, la care se adăugau prietenii ei germano-creştini, care i se păreau uneori nu a fi bărbaţi, ci nişte băieţi de şcoală. De ce nu vine? se întreba când se gândea la Ulrich. În cercul ei de prieteni se considera ca sigur faptul că Acţiunea Paralelă însemna o anihilare intelectuală şi spirituală a poporului german, iar ei îi era ruşine că el lua parte la aşa ceva; ar fi vrut să audă ce gândea în această privinţă şi spera că ar fi avut nişte justificări care să-l dezvinovăţească. Mama îi spunea tatălui ei:

— Tu ai pierdut şansa de a te asocia. Ar fi fost bine pentru Gerda şi i-ar mai fi schimbat preocupările; o grămadă de lume îi frecventează pe soţii Tuzzi.

Reieşise că el neglijase să răspundă invitaţiei Excelenţei Sale. Avea acum de suferit consecinţele.

Tinerii pe care Gerda îi numea prietenii ei spirituali se stabiliseră în casa lui asemenea pretendenţilor la favorurile Penelopei şi îşi dădeau cu părerea ce ar fi avut de făcut un tânăr cu sânge germanic în ce privea Acţiunea Paralelă.

— Un finanţist trebuie să dea dovadă în anumite împrejurări de spiritul unui mecena! îi pretindea doamna Klementine, când el susţinea vehement că nu-l angajase la vremea respectivă pe Hans Sepp, „ghidul spiritual" al Gerdei, pe banii lui ca preceptor, doar ca să ajungă la situaţia respectivă!

Căci aşa era: Hans Sepp, studentul, care nu dădea dovadă de nici cea mai mică perspectivă de a putea oferi condiţiile întemeierii unei familii, venise ca preceptor în casa lui Fischel şi nu se afirmase prin nimic altceva decât că, profitând de contradicţiile care domneau acolo, deveni un adevărat tiran; acum se sfătuia cu prietenii săi, care deveniseră şi prietenii Gerdei, cum ar fi putut fi salvată aristocraţia germană, care în saloanele Diotimei (despre care se spunea că nu făcea nici o deosebire între persoanele aparţinând propriei ei rase şi cele de rasă străină) căzuse în plasa spiritului evreiesc. Chiar dacă în prezenţa lui Leo Fischel subiectul era discutat doar cu o anumită obiectivitate de natură să-i cruţe susceptibilităţile, se exprimau totuşi public de-ajuns de multe cuvinte şi principii care-l călcau pe el pe nervi. Ei manifestau nelinişte faţă de faptul că, într-un secol căruia nu-i fusese dat să scoată la iveală mari simboluri, se încerca o asemenea

experiență care ar fi trebuit în mod necesar să ducă la o catastrofă desăvârșită, iar expresii de genul „profund semnificativ", „ridicarea pe culmile umanitarismului" și „calitatea de om liber" făceau doar prin ele însele ca lui Fischel să-i tremure *pince-nez*-ul pe vârful nasului, ori de câte ori le auzea rostite. Acasă la el proliferau acum noțiuni cum ar fi „arta gândirii vitale", „imagine a dezvoltării spirituale" și „acțiuni înaripate". Mai reieși că, la fiecare două săptămâni, acasă la ei avea loc o „oră de purificare". Ceru să i se dea explicații. Reieși astfel că acolo se citeau în comun poeziile lui Stefan George. Leo Fischel căută zadarnic în enciclopedia sa veche cine ar fi fost acest autor. Dar ceea ce îl irita mai ales pe el, bătrânul liberal, era că acești tineri necopți, atunci când vorbeau despre Acțiunea Paralelă, îi categoriseau pe toți consilierii ministeriali, președinții de bănci și erudiții care i se alăturaseră ca fiind niște „homunculi împăiați și umflați"; ei susțineau, blazați, că vremurile erau private de idei mari sau că nu ar mai fi fost nimeni care să le înțeleagă; ei afirmau chiar că umanitatea era doar o vorbă goală și că numai spiritul națiunii și tradiția, cum spuneau ei, ar mai fi putut fi admise ca valorând ceva real.

— Eu nu pot să-mi imaginez că umanitatea ar însemna ceva, *papa*, răspunse Gerda când îi făcu reproșuri în acest sens, astăzi termenul nu mai are nici un conținut; însă națiunea, da, națiunea e ceva concret.

— Națiunea ta! începu atunci Leo Fischel și mai voia să adauge ceva despre marii profeți și despre propriul său tată care fusese jurist la Trieste.

— Știu, îl întrerupse Gerda. Însă națiunea mea este cea a spiritului, despre ea vorbesc eu.

— Am să te încui în camera ta până când îți va veni mintea la cap, spuse atunci *papa* Leo. Iar prietenilor tăi am să le interzic să-mi frecventeze casa. Sunt niște oameni lipsiți de spiritul disciplinei, care își bat capul toată vremea cu propria lor conștiință, în loc să pună mâna să muncească.

— Știu, *papa*, cum gândești tu, răspunse Gerda. Voi, oamenii mai bătrâni, credeți că ați putea să ne lipsiți de propria noastră demnitate, pentru că voi ne dați de mâncare. Voi sunteți niște capitaliști patriarhali.

Asemenea discuţii se iscau nu rareori din cauza îngrijorării paterne.

— Din ce crezi că ai trăi dacă eu nu aş fi capitalist? întreba stăpânul casei.

— Eu nu pot să le ştiu pe toate, tăia de obicei Gerda asemenea dezvoltări ale discuţiei. Însă ştiu că oamenii de ştiinţă, educatorii, părinţii spirituali, politicienii şi alţi oameni de acţiune, care realizează ceva, sunt pe lume ca să creeze noi valori ale credinţei!

Poate că uneori directorul Fischel îşi mai dădea osteneala să întrebe ironic: Părinţii spirituali şi politicienii sunteţi eventual voi înşivă?, dar nu dorea decât să aibă el ultimul cuvânt; până la urmă răsufla uşurat că Gerda nu-şi dădea seama în ce măsură ceva care era iraţional ajungea, prin simpla forţă a repetiţiei, să-i inspire lui însuşi teama că avea să capituleze. Ajunse, până la urmă, ca la capătul unor asemenea schimburi de replici să înceapă chiar uneori să laude cu precauţie spiritul de ordine al Acţiunii Paralele, ca o contrapondere faţă de dezlănţuirea sălbatică a forţelor ostile din propria sa casă; dar aceasta se întâmpla numai când Klementine nu era suficient de aproape să-l audă.

Ceea ce împrumuta rezistenţei Gerdei faţă de admonestările tatălui ei un aer calm de martiraj obstinat, resimţit ca atare în mod confuz de Leo şi Klementine, era un suflu de voluptate nevinovată care le străbătea întreaga casă. Printre tinerii care se strângeau aici se discutau multe subiecte asupra cărora părinţii păstrau o tăcere resemnată. Chiar ceea ce ei numeau sentiment naţional, această contopire a erorilor lor într-o unitate la care visau cu toţii şi care purta printre ei denumirea de comunitate cetăţenească creştino-germană. avea în sine, contrar relaţiilor de iubire mocnit-chinuitoare nutrite de părinţi, o anumită calitate de eros înaripat. Ei disprețuiau, cu o înţelepciune bătrânească, „poftele", „minciuna umflată a gustului vulgar al existenţei senzuale", cum îi spuneau ei, dar vorbeau atât de mult despre supra-senzualitate şi fervoare, încât în sufletele ascultătorilor se năştea, fără voie şi prin contrast, ceva ca o tandreţe delicată faţă de senzualitate şi de fervoare fizică şi până şi Leo Fischel trebuia să recunoască uneori că ei puteau să-i facă pe cei ce-i

ascultau să simtă cum rădăcinile ideilor lor li se încolăceau în jurul picioarelor; condamna totuși această stare de fapt, căci, în opinia sa, ideile mari trebuiau să fie înălțătoare.

Klementine spunea, la rândul ei:

— N-ar trebui să respingi pur și simplu toate acestea astfel, Leo!

— Dar cum pot ei să susțină că proprietatea ucide spiritualitatea! Începeau atunci să se certe. Eu, adică, mi-am pierdut spiritualitatea?! Poate că ție ți s-a întâmplat așa ceva, pentru că le iei sporovăielile în serios!

— Nu înțelegi, Leo; ei atribuie lucrurilor o semnificație creștină, vor să se debaraseze de formele vechi ale vieții acesteia pentru a instaura o viață elevată pe pământ.

— Nu e ceva creștinesc, e o prostie! se apăra Leo.

— Poate că adevărata realitate nu o văd până la urmă realiștii, ci cei care privesc în interiorul faptelor, spunea Klementine.

— Mă faci să râd! susținea Fischel.

Însă se înșela de fapt, plângea în sinea lui din neputința de a controla schimbările spirituale și intelectuale care se petreceau în jur. Directorul Fischel simțea acum mai des ca înainte nevoia de aer curat; după terminarea lucrului, nu se mai grăbea spre casă, iar când ieșea la lumină de la birou, îi plăcea să mai întârzie puțin prin vreunul din parcurile orașului, deși era iarnă. Încă de pe vremea când fusese doar stagiar, avusese o predilecție pentru parcuri. Dintr-un motiv pe care el nu și-l putea explica, administrația municipală dăduse ordin ca scaunele pliante de fier din parcuri să fie revopsite; acum erau, într-un verde proaspăt, sprijinite unul de altul de-a lungul aleilor albe de zăpadă și-i stârneau imaginația cu gânduri îndreptate spre culorile primăverii. Leo Fischel se așeza uneori pe câte un asemenea scaun, singur și înfofolit în palton, la marginea unui teren de joacă pentru copii sau a unei promenade și privea la guvernante, la copiii încredințați lor în grijă, un spectacol de sănătate iernatică în bătaia soarelui. Copiii se jucau cu cercurile sau își azvârleau bulgări de zăpadă, fetițele făceau ochii mari ca de femeie în toată firea – ah!, gândi Fischel, aceeași privire care pe chipul unei femei frumoase trezește impresia încântătoare

că are ochi de copil. Îi făcea bine să le urmărească pe fetiţele care se jucau acolo, în ai căror ochi iubirea mai înota încă într-un iaz de basm, din care barza avea să o scoată mai târziu; uneori le privea cu delectare şi pe guvernante. În anii tinereţii, se bucurase deseori de prilejuri de a-şi privi semenii, pe vremea când el însuşi se afla în faţa vitrinei vieţii şi nu avea bani să intre, neputând decât să viseze la ce avea să-i dăruiască mai încolo destinul. Totul evoluase jalnic, găsea el acum, şi câte o clipă avea impresia că era încă aşezat plin de încrederea tinereţii printre florile fragede de şofran şi iarba cea verde. Apoi, când conştiinţa realităţii îl aducea îndărăt la zăpadă şi la vopseaua verde, se gândea, oricât de ciudat ar fi părut, de fiecare dată la veniturile sale; banii oferă independenţă, dar la vremea aceea întreg salariul său se ducea pentru nevoile familiei şi pentru economiile pe care i le dicta raţiunea; ar fi trebuit deci – chibzuia el – ca pe lângă serviciu să mai facă şi altceva ca să ajungă să fie independent, poate să se folosească de cunoştinţele sale în ce privea cursul bursei, aşa cum făceau directorii generali. Asemenea gânduri se apropiau însă de Leo numai atunci când le privea pe fetele care se jucau, iar el le alunga pentru că nu nutrea câtuşi de puţin simţământul că ar fi avut el însuşi temperamentul necesar pentru speculaţii. El era procurist, purtând doar titlul onorific de director, nu avea perspective de a avansa dincolo de acea limită şi se simţea copleşit de sfială la gândul că o asemenea spinare de muncitor simplu şi sărman, cum era a lui, se încovoia prea mult cu timpul pentru a se mai putea îndrepta vreodată. Nu ştia că acum gândea astfel doar pentru a ridica un obstacol insurmontabil între sine şi frumoşii copii cu frumoasele lor guvernante care luau în acele clipe locul fascinaţiei exercitate de însăşi viaţa; el era, chiar şi în acele stări de nemulţumire care-l împiedicau să se îndrepte spre casă, un incorigibil om de familie şi ar fi dat orice să poată transforma cercul infernal de acasă într-o horă de îngeri plutind în jurul unei divinităţi paterne, însuşi directorul titular.

Ulrich avea la rândul său o înclinaţie pentru aceste parcuri şi le străbătea ori de câte ori drumurile lui îi permiteau; astfel se întâmplă că pe la acea vreme el îl reîntâlni pe Fischel,

care trecu pe loc în revistă tot ceea ce suferise până atunci acasă la el din cauza Acțiunii Paralele. Dădu glas insatisfacției că tânărul său prieten nu prețuia îndeajuns invitațiile prietenilor săi mai vârstnici și își permitea să se implice cu atât mai sincer în asemenea reproșuri, cu cât până și relațiile de prietenie superficiale devin cu timpul la fel de vechi ca cele mai apropiate.

Mai tânărul prieten de odinioară susținu că îi producea mare plăcere să-l revadă pe Fischel și dezavuă acele ocupații sâcâitoare care-l împiedicaseră până atunci să-i viziteze.

Fischel se plânse de vremurile nefavorabile și de dificultățile din afaceri. Pretutindeni se făcea percepută o decădere a moralității. Totul devenea atât de materialist și superficial.

— Mă gândeam tocmai că aș fi putut să vă invidiez! răspunse Ulrich. Profesia de om de afaceri trebuie doar să fie un adevărat sanatoriu pentru suflet! Cel puțin este singura ocupație cu o bază teoretic pură!

— Așa și este, întări Fischel. Omul de afaceri servește cauza progresului uman și se mulțumește cu un profit în limite rezonabile. Cu toate acestea, se află într-o situație la fel de precară ca oricare altul! adăugă el melancolic.

Ulrich se declară dispus să-l însoțească până acasă.

Când ajunseră acolo, găsiră la fața locului o atmosferă care era dinainte încordată dincolo de orice măsură.

Se reuniseră acolo toți prietenii Gerdei și tocmai se desfășura o mare confruntare verbală. Tinerii aceștia erau elevi în cursul secundar sau studenți în primele semestre ale studiilor universitare, unii din ei aveau chiar slujbe de comercianți practicanți. Cum se strânsese laolaltă cercul acesta al lor nu mai știau nici ei. Din om în om. Unii se cunoscuseră în uniunile studențești naționaliste, alții în mișcările de tineret socialiste sau catolice, alții, iarăși, în asociațiile studențești de drumeții.

Nu ar fi eronat dacă s-ar presupune că singurul element care le era comun tuturor era Leo Fischel. O mișcare spirituală are nevoie, dacă vrea să fie durabilă, de un corp, iar acesta era apartamentul familiei Fischel, laolaltă cu gustările oferite acolo și un anumit control al relațiilor reciproce exercitat de doamna Klementine. De apartament aparținea

și Gerda, Gerdei îi aparținea Hans Sepp, iar Hans Sepp, studentul cu ten impur și cu un suflet cu atât mai curat, deși, ce e drept, nu era conducătorul lor, pentru că acești tineri nu recunoșteau nici un conducător, era cel mai înflăcărat dintre ei toți. Ocazional se mai întâlneau și în alte părți, fiind primiți cu ospitalitate și de alte doamne în afara Gerdei; însă nucleul acestei mișcări se constituise acolo.

Cu toate acestea, întrebarea de unde provenea însuflețirea ar fi putut reprezenta o enigmă, la fel ca cea privind ivirea unei noi maladii sau continuarea unui lung șir de succese la un joc de noroc. Când soarele vechiului idealism european începuse să apună și spiritul alb să se întunece, multe făclii ajunseseră să treacă din mână în mână – torțe ale ideilor; Dumnezeu știe de unde fuseseră furate sau cum fuseseră inventate – și constituiau acum, ici și colo, acea mare de foc, cu flăcări dansând, mai vii sau mai palide, ajungând să alcătuiască o măruntă comunitate spirituală. Tot astfel, în ultimii ani, înainte ca războiul mondial să fi impus concluzia cuvenită, printre tineri se vorbea mult despre dragoste și sentimentul comuniunii și mai ales tinerii antisemiți care frecventau familia Fischel se aflau sub semnul unei asemenea iubiri și al comuniunii atotcuprinzătoare. O adevărată comunitate și comuniune reprezintă efectul unei legi lăuntrice, iar cea dintâi, cea mai adâncă, mai simplă și mai desăvârșită lege este cea a iubirii. Așa cum s-a remarcat, nu iubirea în înțelesul inferior, senzual; căci posesiunea trupească era o invenție a lui Mamon și nu acționa decât despărțind și golind înțelesul vieții. Firește, nu e cu putință ca fiecare ființă omenească să fie iubită. Dar caracterul oricărei ființe omenești poate fi respectat în măsura în care e vorba de un om care se străduiește să-și mențină o responsabilitate strictă, personală. Tot astfel, în numele iubirii, se străduiau laolaltă în legătură cu toate problemele pe care le abordau.

În ziua aceea însă se constituise un front comun împotriva doamnei Klementine, căreia îi făcea plăcere să se simtă încă o dată tânără și care recunoștea în inima ei că dragostea conjugală avea într-adevăr mult în comun cu servitutea financiară impusă de capitalism, dar care, pe de altă parte,

nu voia să admită cu nici un chip ca Acţiunea Paralelă să fie blamată pe motiv că arienii ar fi fost capabili să creeze simboluri viabile numai atunci când se aflau exclusiv între ei, într-o lume a lor. Doamna Klementine se stăpânea doar cu greutate în clipa aceea, iar Gerdei îi apărură pe pometi pete rotunde şi roşii de mânie, constatând că mama ei nu putea fi convinsă să părăsească încăperea. Când Leo Fischel pătrunse în apartament împreună cu Ulrich, ea îi făcu lui Hans Sepp nişte semne tainice, rugătoare, cerându-i să înceteze, iar Hans spuse împăciuitor:

— Oamenii epocii noastre nici nu sunt în stare să creeze ceva măreţ!, afirmaţie prin care credea că ar fi dat întregii probleme o formulare impersonală, cu care toată lumea să fi fost de acord.

În clipa aceea însă Ulrich interveni în mod nefericit în discuţie şi-l întrebă pe Hans, cu oarecare maliţie îndreptată împotriva lui Fischel, dacă el nu credea deloc în progres.

— Progres?! răspunse Hans Sepp privindu-l de sus. Încercaţi măcar să faceţi o comparaţie cu oamenii de acum o sută de ani înainte de a ajunge la progres: Beethoven! Goethe! Napoleon! Hebbel!

— Hm, răspunse Ulrich, acesta din urmă abia se năştea acum o sută de ani.

— Aceşti tineri domni dispreţuiesc exactitatea cifrelor! explică satisfăcut directorul Fischel.

Ulrich nu insistă; ştia că Hans Sepp nutrea faţă de el un dispreţ provenind din gelozie, însă el însuşi avea uneori oarecare simpatie faţă de aceşti prieteni stranii ai Gerdei. Se aşeză deci printre ei şi continuă să vorbească:

— Nu se poate contesta că facem în domeniile individuale ale abilităţilor omeneşti atât de multe progrese încât avem chiar senzaţia că nu mai putem ţine pasul cu ele; n-ar fi oare cu putinţă ca tocmai de aici să se nască sentimentul că nu realizăm nici un progres? În esenţă, progresul este produsul ce rezultă din unirea laolaltă a tuturor eforturilor şi, la drept vorbind, se poate spune dinainte că adevăratul progres va fi întotdeauna exact lucrul acela pe care nu l-a vrut nimeni.

Claia de păr întunecat a lui Hans Sepp se întoarse asemenea unui corn tremurător înspre Ulrich.

— Tocmai, dumneavoastră singur spuneţi. Ceea ce n-a vrut nimeni! O pălăvrăgeală care bate pasul pe loc; sute de drumuri şi nici un drum! Deci idei, dar deloc suflet! Nici un pic de caracter! Propoziţia care sare afară din pagină, cuvântul care sare din frază, întregul nu mai e întreg – astfel spune şi Nietzsche; ca să nu mai vorbim că egolatria lui Nietzsche este tot o antivaloare existenţială! Numiţi o singură valoare ultimă, decisivă, după care, de exemplu, dumneavoastră vă orientaţi în viaţă!

— Aşa, ca la comandă! protestă directorul Fischel; însă Ulrich îl întrebă pe Hans:

— Dar dumneata chiar nu eşti în stare să trăieşti fără o asemenea valoare ultimă, decisivă?

— Nu, spuse Hans. Dar recunosc că din cauza aceasta va trebui să fiu nefericit.

— La naiba! râse Ulrich. Tot ceea ce putem face noi depinde de faptul de a nu fi perfecţionişti şi de a nu aspira la cea mai înaltă cunoaştere; Evul Mediu a fost astfel şi a rămas în ignoranţă.

— Această problemă rămâne deschisă, răspunse Hans Sepp. Eu susţin că *noi* suntem neştiutori!

— Dar trebuie să recunoşti că neştiinţa noastră este în mod evident cât se poate de perceptibilă şi variată.

Din fundul încăperii, o voce tărăgănată mormăi:

— Perceptibilă şi variată! Ştiinţă! Progres relativ! Sunt concepte ale viziunii mecaniciste asupra unei epoci pervertite de capitalism! Mai mult nici nu e nevoie să mai spun...

Leo Fischel mormăi ceva; atât cât se putea înţelege, el găsea că Ulrich era mult prea indulgent cu acei tineri lipsiţi de orice respect; se cantonă în spatele unui ziar pe care îl scoase din buzunar.

Însă lui Ulrich toate acestea îi făceau acum plăcere. Adică o casă modernă burgheză, un apartament de şase camere, cu baie pentru servitori, cu aspiratoare de praf şi aşa mai departe, în comparaţie cu vechile case cu camere înalte, ziduri groase şi bolţi decorate, reprezintă sau nu un progres? întrebă el.

— Nu! replică Hans Sepp.

— Este avionul un progres faţă de diligenţă?

— Da! se entuziasmă directorul Fischel.

— Maşina în comparaţie cu munca meşteşugărească?

— Munca meşteşugarilor! strigă Hans.

— Maşina! strigă Leo.

— Eu cred, spuse Ulrich, că orice progres este în acelaşi timp şi un regres. Există progres totdeauna numai într-un anumit sens. Cum viaţa noastră nu are în întregul ei nici un sens, în întregul lucrurilor nu există nici progres.

Leo Fischel lăsă să-i cadă ziarul:

— Dumneata crezi că e mai bine să străbaţi Atlanticul în şase zile sau să ai nevoie de şase săptămâni?

— Probabil că aş spune că este categoric un progres să le poţi face pe amândouă. Dar tinerii noştri creştini contestă până şi această opinie.

Cercul tinerilor rămase nemişcat, asemenea unui arc încordat. Ulrich le paralizase vorba, însă nu şi spiritul agresiv. El continuă liniştit:

— Dar se poate spune şi reversul. Dacă viaţa noastră înregistrează progrese în domenii individuale, ea are sens şi în respectivele domenii individuale. Dacă însă a avut vreodată un sens, de exemplu, ca oamenii să le fie jertfiţi zeilor sau ca vrăjitoarele să fie arse pe rug sau ca lumea să-şi pudreze părul, aceste practici se menţin ca posibilităţi semnificative ale vieţii, chiar dacă obiceiurile mai igienice şi umanitare reprezintă progrese. Greşeala e că progresul vrea totdeauna să înlăture vechile înţelesuri.

— Vrei poate să spui, întrebă Fischel, că trebuie să ne întoarcem la sacrificiile de vieţi omeneşti, după ce am depăşit, din fericire, epoca lor de întunecime, cu totul abominabilă?!

— Nu e chiar atât de sigur că e vorba de întunecime! răspunse Hans Sepp în locul lui Ulrich. Dacă devorezi un iepure nevinovat, e un gest de obscurantism; dacă însă un canibal, în cadrul unei ceremonii religioase, se delectează cu toată evlavia cu carnea unui străin de tribul lui, pur şi simplu nu ştim ce se petrece în sinea lui!

— Trebuie să fi existat într-adevăr o justificare în vremurile acelea pe care le-am depăşit, i se alătură Ulrich,

altminteri n-ar fi fost atât de mulţi oameni de bine de acord cu acele practici. Poate că s-ar putea folosi toate acestea în avantajul nostru, fără a face prea mari sacrificii. Tocmai din cauza aceasta sacrificăm astăzi atât de multe fiinţe omeneşti, pentru că nu ne-am pus niciodată lămurit problema cum să depăşim cum se cuvine ideile şi noţiunile umanităţii de dinainte!? Sunt aici nişte relaţii greu de exprimat şi care rămân obscure.

— Dar pentru felul dumitale de a gândi, ţelul urmărit rămâne cu toate acestea în continuare doar un total sau un bilanţ! izbucni Hans Sepp acum întorcându-se împotriva lui Ulrich. Dumneata crezi în progresul burghez exact în acelaşi fel ca directorul Fischel, numai că te exprimi pe cât posibil mai întortocheat şi mai pervertit, în aşa fel încât să nu te mai poată înţelege nimeni!

Hans exprimase părerea prietenilor săi. Ulrich căută din priviri chipul Gerdei. Voia să-şi reia cursul gândurilor cu tot calmul, fără să ţină seamă de faptul că Fischel şi tinerii erau deopotrivă de dispuşi să se năpustească asupra lui, cât şi unii asupra celorlalţi.

— Dar şi dumneata urmăreşti un ţel, nu-i aşa, Hans? spuse el din nou.

— E ceva care se străduieşte. În mine. Prin mine, răspunse Hans Sepp scurt.

— Iar lucrul acesta care se străduieşte va izbândi oare?

Leo Fischel se lăsase împins la această întrebare de un impuls de sarcasm, trecând astfel, aşa cum înţeleseră toţi, poate în afară de el însuşi, de partea lui Ulrich.

— Nu ştiu! răspunse Hans sumbru.

— Ar trebui să-ţi dai examenele; ăsta ar fi un progres!

Leo Fischel nu se putuse împiedica să nu facă această remarcă, atât era de iritat; nu mai puţin de prietenul său, cât de tinerii aceia necopţi.

În clipa aceea camera păru să explodeze. Doamna Klementine îi aruncă soţului ei o privire imploratoare; Gerda căută să preîntâmpine replica lui Hans şi Hans se luptă să-şi găsească cuvintele, care până la urmă se descărcară asupra lui Ulrich:

— Să fii sigur, îi strigă, la urma urmei nici dumneata nu nutreşti nici un singur gând pe care să nu-l poată gândi directorul Fischel!

Cu aceasta, ţâşni din încăpere şi prietenii săi se înghesuiră, după o despărţire stăpânită de gesturi de mânie, după el. Directorul Fischel, asaltat cu priviri furioase de Klementine, pretinse a-şi fi amintit de îndatoririle sale de gazdă şi dispăru murmurând în anticameră pentru a le mai adresa încă un cuvânt de împăcare tinerilor. În încăpere rămaseră Gerda, Ulrich şi doamna Klementine, care oftă a uşurare, căci atmosfera se limpezise acum. Apoi se ridică, iar Ulrich se regăsi, spre surprinderea lui, singur cu Gerda.

103

Ispita

Gerda era vizibil tulburată când rămaseră astfel singuri. El îi apucă mâna; ei începu să-i tremure braţul şi-l retrase.

— Dumneata nu ştii, spuse ea, ce înseamnă pentru Hans un ţel! Îl ironizezi pe această temă; şi, firește, e urât. Cred că ideile dumitale au ajuns şi mai dezgustătoare decât înainte!

Căutase un cuvânt cât mai dur şi acum se sperie auzindu-se pronunţându-l. Ulrich încercă să-i apuce iarăşi mâna; ea îşi retrase braţul pe lângă trup.

— Nu vrem să ajungem să se petreacă aşa ceva! izbucni ea; rostise aceste cuvinte cu un dispreţ înfierbântat, însă se clătina pe picioare.

— Ştiu, o ironiză Ulrich, tot ceea ce se petrece între voi ar trebui să corespundă celor mai nobile aspiraţii. Este exact ceea ce mă împinge spre o comportare de felul celei pe care o caracterizezi dumneata atât de amical. N-ai să crezi cât de multă plăcere îmi făcea să stau de vorbă cu dumneata înainte!

— Dumneata n-ai fost niciodată altfel! răspunse Gerda repede.

— Eu am fost totdeauna inconsecvent, spuse Ulrich simplu şi îi privi cercetător faţa. Ţi-ar face plăcere dacă ţi-aş povesti câte ceva din cele ce se petrec la vara mea?

În ochii Gerdei se putea distinge ceva care se deosebea limpede de nesiguranţa în care o împingea apropierea din acea clipă a lui Ulrich; căci ea aşteptase febril o asemenea comunicare, pentru a o putea transmite mai departe lui Hans, iar acum căuta să ascundă acea stare. Ulrich o simţea cu oarecare satisfacţie şi, asemenea unei sălbăticiuni care amuşină o primejdie, schimbând instinctiv cărarea pe care înainta până atunci, devie discuţia.

— Îţi mai aminteşti de istorioara aceea cu luna pe care ţi-am povestit-o? o întrebă el. Aş vrea să-ţi spun mai întâi ceva asemănător.

— Ai să mă minţi iarăşi! îi răspunse Gerda.

— Pe cât posibil, nu! Îţi aminteşti desigur din şcoală că ai auzit cum se petrec lucrurile pe lume atunci când oamenii vor să ştie dacă ceva anume reprezintă sau nu o legitate? Sau oamenii au dinainte temeiuri să creadă că este vorba de o legitate, cum ar fi de exemplu în fizică sau în chimie, iar dacă observaţiile nu ajung la valoare căutată, atunci ei aplică un artificiu şi o calculează pornind de pe o asemenea poziţie. Sau nu au asemenea temeiuri, cum se întâmplă atât de frecvent în viaţă, şi se află în faţa unui fenomen despre care nu se ştie exact dacă este o legitate sau o întâmplare, iar atunci chestiunea devine tensionată din punct de vedere uman. Căci se extrag dintr-o mulţime de observaţii o mulţime de cifre; se operează diviziuni pentru a se vedea anume ce cifre se află între o valoare şi cealaltă, între următoarea şi cea care o succede şi aşa mai departe – şi se alcătuiesc din acestea serii distributive; se dovedeşte că frecvenţa evenimentelor prezintă o creştere sau descreştere sistematică; se obţine o serie staţionară sau o funcţie distributivă, se calculează gradul de aberaţie, deviaţia medie, gradul de abatere de la o valoare arbitrară, valoarea mediană, valoarea normală, valoarea medie, dispersiunea şi aşa mai departe şi se cercetează cu ajutorul acestor noţiuni evenimentul dat.

Ulrich povestea toate acestea pe un ton calm, explicativ și ar fi fost greu să se deosebească dacă încerca să-și lămurească lui însuși în gând faptele sau dacă îl amuza pur și simplu să o hipnotizeze pe Gerda cu asemenea discursuri științifice. Gerda se îndepărtase de el; ședea acum, aplecată înainte, într-un fotoliu, i se ivise o cută de concentrare pe frunte, între sprâncene, și își ținea privirile coborâte în pământ. Când cineva îi vorbea atât de obiectiv, făcând apel la orgoliul ei de intelectuală, se simțea intimidată în proasta ei dispoziție, iar sentimentul de siguranță simplă pe care i-l crea o asemenea proastă dispoziție și nemulțumire dispărea. Absolvise un liceu real și frecventase câteva semestre de facultate; abordase o mulțime de domenii ale științei noi care nu mai puteau fi încadrate în concepțiile vechi ale spiritului clasic și umanist; pentru mulți tineri, o asemenea formare educațională trezește astăzi senzația că școala este cu totul inadecvată, că epoca nouă se deschide în fața lor asemenea unei lumi noi, al cărei teritoriu nu mai poate fi prelucrat cu vechile unelte și instrumente. Nu știa încotro se îndrepta demonstrația lui Ulrich; îl credea pentru că se îndrăgostise de el și nu-l credea pentru că ea era cu vreo zece ani mai tânără decât el și aparținea unei alte generații, care avea impresia că este inocentă și neatinsă și ambele aceste categorii de sentimente se contopeau unele într-altele într-un fel indistinct, pe măsură ce el își urma firul.

— Există observații, continuă el, care seamănă ca două picături de apă cu o lege a naturii, dar fără să aibă vreo bază pe care noi s-o putem considera ca atare. Regularitatea seriilor numerice este uneori la fel de mare ca și cea a legilor. Cunoști desigur analize de felul acesta din cursurile de sociologie. De exemplu, statistica divorțurilor în America. Sau relația dintre numărul de nașteri de băieți și fete, care este una din ratele cele mai constante. Pe urmă, știi că în fiecare an există un număr aproape constant de recruți care încearcă să se sustragă serviciului militar prin automutilare. Sau că în fiecare an același procent al populației europene comite suicid. De asemenea, hoțiile, violurile și, după câte știu, falimentele înregistrează în fiecare an aceeași frecvență...

Rezistența Gerdei încercă să se facă simțită printr-o izbucnire.

— Vrei cumva să-mi explici ce înseamnă progresul? exclamă ea și se strădui să fie cât mai sarcastică în presupunerea ei.

— Dar bineînțeles că da, răspunse Ulrich fără să se lase întrerupt. Se numește, într-un fel cam neconcludent, legea numerelor mari. Înseamnă aproximativ că unul se omoară din cutare motiv, un altul din alt motiv, însă la un număr foarte mare de cazuri caracterul accidental și personal al acestor motive dispare și se menține – da, ce se menține? Este ceea ce vreau să te întreb. Căci rămâne, după cum vezi, ceea ce fiecare din noi, ca profani, numim pur și simplu valoarea medie, un lucru, adică, despre care nimeni nu știe absolut deloc ce înseamnă. Să-ți mai explic și că s-a încercat fundamentarea logică și formală a legii numerelor mari, ca să spunem așa, ca reprezentând un fapt de la sine înțeles: s-a susținut, pe de altă parte, că o asemenea regularitate a fenomenelor, care nu ar fi legate cauzal unele de altele, nici nu poate fi explicată prin modalitățile obișnuite ale gândirii; s-a mai avansat, pe lângă multe alte analize asupra fenomenului, afirmația că nu e vorba numai de întâmplări izolate, ci și de o lege necunoscută a totalității. Nu vreau să-ți mai bat capul cu detaliile izolate, nici eu însumi nu le mai am acum în minte, dar fără îndoială, pentru mine personal, ar fi foarte important să știu dacă dincolo de toate se ascund niște legi neînțelese ale totalității sau dacă pur și simplu prin ironia naturii se ivește situația particulară că nu se întâmplă nimic în mod deosebit, iar sensul ultim se dovedește a fi ceva de atins prin calcularea valorii medii a ceea ce este în esență lipsit de sens. Ar trebui ca, dacă am ști că lucrurile se prezintă într-un sens anume, recunoașterea aceasta să aibă o influență decisivă asupra felului în care înțelegem și simțim viața! Căci, oricum s-ar prezenta lucrurile, în orice caz pe legea numerelor mari se bazează întreaga posibilitate a unei vieți ordonate; dacă n-ar exista această lege a compensațiilor și echilibrărilor, atunci într-un an nu s-ar întâmplă nimic, în timp ce în anul următor n-ar mai fi nimic sigur, foametea ar alterna cu belșugul, copiii ar lipsi

cu totul sau ar fi prea mulţi şi omenirea ar oscila între posibilităţile ei cereşti şi infernale dintr-o parte într-alta, ca păsărelele când se apropie cineva de colivia lor.

— E adevărat tot ce-mi spui? întrebă Gerda ezitând.

— Ar trebui să ştii singură.

— Firește, în ce privește amănuntele știu și eu câte ceva. Dar nu știu dacă e ceea ce ai vrut să spui adineaori, când se certau cu toţii între ei. Ce spuneai atunci despre progres aducea doar a provocare deliberată la adresa tuturor.

— Aşa crezi dumneata totdeauna. Dar ce ştim noi despre natura progresului? Absolut nimic! Există multe posibilităţi ca progresul să fie într-un fel sau altul, iar eu am numit doar unul din ele.

— Cum ar *putea* să fie! Aşa gândeşti dumneata totdeauna; niciodată n-ai să cauţi să răspunzi la întrebarea: cum ar *trebui* să fie!

— Sunteţi cu toţii atât de nerăbdători şi grăbiţi. Întotdeauna trebuie să existe un ţel, un ideal, un program, un absolut. La ce se ajunge până la urmă este totuşi doar un compromis, o valoare comună! Nu vrei să recunoşti că, tot continuând aşa, este obositor şi ridicol să faci şi să vrei mereu doar ceea ce este împins la extrem, ca până la urmă să te trezeşti cu ceva mediocru?

În esenţă, era aceeaşi conversaţie pe care o avusese cu Diotima; doar aspectul de suprafaţă era diferit, dar dincolo de acesta cele două convorbiri ar fi fost interschimbabile. Astfel, era în mod evident indiferent care femeie anume se găsea în faţa lui; un corp care, plasat într-un câmp de forţe spirituale dat, invariabil punea în mişcare anumite procese. Ulrich o contempla acum pe Gerda, care nu-i dădea nici un răspuns la ultima sa întrebare. Îi sta înainte, o fată slăbuţă, cu o cută mică de nemulţumire între ochi. I se vedea de asemenea o cută perpendiculară, adâncită, la începutul pieptului prin croiul *en cœur* al bluzei. Braţele şi picioarele îi erau lungi şi delicate. O primăvară indecisă, străbătută de o precoce forţă vernală; aceasta era impresia pe care i-o producea, laolaltă cu întreaga vehemenţă a încăpăţânării închise de obicei într-un trup tânăr. Un amestec ciudat de aversiune şi de calmă detaşare se înstăpâni asupra lui, căci

avea deodată sentimentul că se afla mai aproape de a lua o hotărâre decât ar fi crezut el însuşi şi că această tânără fată era menită să joace un rol. Fără să vrea, începu acum să-i povestească de-adevăratelea despre impresiile pe care le produsese asupra sa aşa-numita tânără generaţie din cadrul Acţiunii Paralele şi încheie cu nişte cuvinte care o surprinseră pe Gerda.

— Tinerii de acolo au nişte concepţii foarte radicale şi nici ei nu mă simpatizează. Dar eu le răspund cu aceeaşi monedă, căci în felul meu şi eu sunt radical şi aş fi dispus să suport orice alt fel de dezordine decât cea spirituală, intelectuală. Aş vrea să văd ideile nu numai dezvoltându-se, ci într-o corelare. Mie îmi place nu numai oscilaţia, ci şi densitatea de idei. Acesta este, scumpă prietenă de care nu m-aş putea lipsi, ceea ce condamni dumneata spunându-mi că povestesc doar despre ce ar putea fi, în loc de acel lucru care ar trebui să fie. Eu nu le confund pe acestea două. Probabil că aceasta este însuşirea cea mai inactuală pe care ar putea-o avea cineva, căci nimic nu este astăzi mai îndepărtat decât sunt rigoarea şi viaţa emoţională una de alta, iar exactitatea noastră în chestiunile de ordin tehnic ne-a dus din păcate într-o situaţie încât ni se pare că ceea ce o întregeşte cel mai bine ar fi inexactitatea în chestiunile de viaţă. De ce nu vrei să mă înţelegi? Probabil eşti cu totul incapabilă de aşa ceva şi e pervers din partea mea să-mi dau osteneala să-ţi încâlcesc şi mai mult mintea, atât de potrivită cu vremurile contemporane. Însă, într-adevăr, Gerda, uneori mă întreb dacă nu cumva mă înşel. Poate că tocmai cei pe care eu nu pot să-i sufăr fac ceea ce am vrut eu odată. Poate că fac prost ceea ce fac, fără cap, unul aleargă într-o direcţie, altul într-alta, fiecare cu câte o idee în plisc, idee pe care el o crede a fi singura pe lume; fiecare din ei îşi închipuie despre el că este grozav de deştept şi cu toţii laolaltă cred că epoca noastră e condamnată la sterilitate. Dar poate că e tocmai pe dos şi fiecare din ei e un prost, dar toţi laolaltă sunt rodnici? Se pare că fiecare adevăr vine pe lume divizat în două neadevăruri contrapuse şi se poate ca acesta să fie un mod de a realiza un succes suprapersonal! Echilibrul, media, suma încercărilor nu se mai ivesc atunci în fiecare

individ, care ajunge insuportabil de unilateral, ci întregul este asemenea unei comunităţi experimentale. Pe scurt, fii indulgentă faţă de un vechi amic pe care singurătatea îl împinge uneori spre excese!

— Ce droaie de lucruri mi-ai spus! răspunse, întunecată, Gerda. De ce nu scrii o carte despre toate vederile dumitale? Ai putea să te ajuţi pe dumneata şi să ne ajuţi şi pe noi.

— De unde vocaţia ca eu să scriu o carte?! spuse Ulrich. La urma urmei, pe mine m-a născut o mamă şi nu o călimară!

Gerda se gândea acum dacă o carte scrisă de Ulrich ar fi putut cu adevărat să fie de ajutor cuiva. Ca toţi tinerii dintre cei pe care-i cunoştea, ea exagera influenţa unei cărţi. Se făcuse acum tăcere deplină în apartament, de când tăceau ei doi; se părea că soţii Fischel părăsiseră locuinţa după oaspeţii lor iritaţi. Gerda simţea tensiunea pe care i-o provoca apropierea acestui trup de bărbat mai puternic, o simţea totdeauna, împotriva tuturor convingerilor ei, ori de câte ori rămâneau singuri; se răzvrătea împotriva acestei senzaţii şi începu să tremure. Ulrich remarcă, se ridică în picioare, îşi aşeză mâna pe umărul firav al Gerdei şi-i spuse:

— Îţi fac o propunere, Gerda. Să presupunem că în morală lucrurile se prezintă la fel ca în teoria cinetică a gazelor: totul se mişcă haotic, fiecare face ce vrea, dar de îndată ce calculăm ce anume este cel mai puţin probabil să se întâmple, este tocmai ceea ce se întâmplă! Există nişte potriviri cu totul remarcabile! Să presupunem deci că o anumită cantitate de idei se mişcă aşa, haotic, în momentul de faţă; ea produce o anumită valoare medie care pare cea mai probabilă; se deplasează foarte încet şi la modul automat, iar acesta este aşa numitul progres sau aşa-numitul progres sau aşa-numita stare istorică; aspectul cel mai important este că pentru aşa ceva nu are absolut nici o importanţă felul în care ne-am agita fiecare din noi personal, putem să gândim şi să acţionăm spre dreapta sau spre stânga, la modul sublim sau josnic, într-un fel nou sau vechi, imprevizibil sau cât mai cumpănit: pentru valoarea medie este indiferent, iar ea este ceea ce contează pentru Dumnezeu şi lume, nu noi!

Spunând aceste cuvinte, s-ar fi putut crede că avea să o cuprindă în braţe, deşi era vizibil că făcea un efort.

Gerda se înfurie.

— La început totdeauna o iei la modul meditativ, exclamă ea, și pe urmă tot ce rezultă de aici e cucurigatul obișnuit al unui cocoș!

Fața i se înflăcărase și îi apăruseră pete rotunde pe obraji, buzele păreau acoperite de broboane de sudoare, dar ceva în această indignare a ei avea o anumită frumusețe.

— Tocmai lucrul la care ajungi dumneata, pornind de aici, este ceea ce *noi* nu vrem!

Ulrich nu mai putu rezista ispitei de a o întreba încet:

— Posesiunea omoară dorința?

— Nu vreau să vorbesc cu dumneata despre așa ceva! răspunse Gerda la fel de încet.

— E același lucru dacă e vorba despre posedarea unei ființe omenești sau a unui obiect, continuă Ulrich. Știu, Gerda, și vă înțeleg pe dumneata și pe Hans mai bine decât crezi. Ce vreți voi, dumneata și cu Hans? Spune-mi.

— Tocmai, vezi: nimic! strigă Gerda triumfătoare. Așa ceva nu se poate spune. Și *papa* tot zice mereu: „Fă în așa fel încât să-ți fie limpede ce vrei. Ai să vezi că e vorba de o prostie". Totul e o prostie, dacă ajungi să-ți fie clar! Când suntem raționali, nu trecem niciodată dincolo de locuri comune! Acum iar ai să obiectezi ceva cu raționalismul dumitale!

Ulrich clătină din cap.

— Ce e, la urma urmelor, cu demonstrația împotriva contelui Leinsdorf? întrebă el cu blândețe, ca și cum ar fi avut vreo legătură cu cele de până acum.

— Aha, spionezi! strigă Gerda.

— Poți să presupui că spionez, dar totuși spune-mi, Gerda. N-ai decât să presupui ce vrei.

Gerda se fâstâci.

— Nu e nimic deosebit. Doar o demonstrație oarecare a tineretului german. Poate un marș prin fața casei lui, huiduieli. Acțiunea Paralelă este o adevărată rușine!

— De ce?

Gerda ridică din umeri.

— Așază-te la loc, o rugă Ulrich. Exagerezi. Haide să stăm liniștiți de vorbă.

Gerda se supuse.

— Stai și ascultă, să vezi dacă eu îți înțeleg situația, continuă Ulrich. Dumneata spui așadar că posesiunea ucide. Te gândești în primul rând la bani și la părinții dumitale. Sunt de acord cu faptul că ei nu mai reprezintă nimic altceva decât două suflete moarte...

Gerda se arătă ofensată.

— Atunci, în loc de bani să vorbim despre orice alt fel de posesiune. Omul care se posedă pe sine însuși; omul care-și posedă propriile convingeri; omul care se lasă posedat de vreun altul ori de propriile sale pasiuni sau doar de obișnuințele ori de succesele lui; omul care vrea să cucerească ceva; omul care vrea pur și simplu ceva, în general; respingi toate acestea? Voi vreți să fiți rătăcitori, niște nomazi, așa cum spunea Hans cândva, dacă nu mă înșel. Să rătăciți spre o altă stare a lucrurilor și o altă existență? E adevărat?

— Tot ce spui dumneata este înfiorător de adevărat; inteligența poate să imite sufletul!

— Iar inteligența nu face și ea parte din grupul acesta al posesiunilor? Ea măsoară, cântărește, clasifică, strânge laolaltă ca un bancher bătrân? Dar nu ți-am enumerat astăzi o grămadă de lucruri de care depinde remarcabil de mult sufletul nostru?

— Un suflet plin de răceală!

— Ai deplină dreptate, Gerda. Nu vreau decât să-ți spun de ce eu sunt de partea sufletelor pline de răceală sau chiar de partea bancherilor.

— Pentru că ești un laș!

Ulrich observă că, vorbind, ea își dezgolea dinții asemenea unui animal speriat.

— Dumnezeu mi-e martor, da, răspunse el. Dar, chiar dacă în nici o altă privință n-ai avea încredere în mine, recunoști că aș fi îndeajuns de bărbat să evadez cățărându-mă fie și pe un paratrăsnet, să trec pe cea mai îngustă muchie de zid, dacă n-aș fi convins că orice încercare de fugă nu m-ar aduce totuși îndărăt la *papa*.

Gerda evitase asemenea conversații cu Ulrich, de când una asemănătoare mai avusese loc între ei; sentimentele aduse de el în discuție le aparțineau numai ei și lui Hans și se temea, mai mult chiar decât de ironia lui Ulrich, de aprobarea lui, care ar fi transformat-o într-o pradă neajutorată.

înainte de a-şi fi dat seama dacă el vorbea serios sau blasfemia. Încă din clipa în care ea fusese, puţin înainte, surprinsă de cuvintele lui melancolice, ale căror urmări trebuia să le suporte acum, se putea vedea limpede cât de mult fusese descumpănită lăuntric. Dar Ulrich se afla într-o stare similară. Era departe de a simţi o plăcere tulbure dându-şi seama de puterea pe care o exercita asupra acestei fete; el nu o lua pe Gerda în serios, iar pentru că în sentimentul faţă de ea era implicată şi o doză de repulsie spirituală, el îi spunea de obicei lucruri care o lezau. De câtăva vreme, cu cât juca faţă de ea rolul avocatului pledând în favoarea lumii, cu atât era mai ciudat de atras de gândul de a i se mărturisi şi de a-i arăta ei, fără subterfugii şi fără pretenţii la frumuseţe, lumea sa lăuntrică sau de a contempla lumea ei intimă, dezgolită asemenea unui limax. O privi acum în faţă şi spuse:

— Aş putea să-mi opresc ochii între obrajii dumitale, aşa cum se odihnesc norii pe cer. Nu ştiu dacă norilor le face plăcere să se odihnească pe cer, dar până la urmă ştiu la fel de multe ca toţi aceşti Hans de pe lume despre clipele când Dumnezeu ne apucă ca pe o mănuşă şi ne întoarce pe dos, foarte încet, pe după degetele sale! Voi luaţi viaţa uşor; voi percepeţi aspectul negativ al lumii în care trăim şi susţineţi zgomotos că lumea pozitivă aparţine părinţilor şi străbunilor voştri şi că lumea negativelor umbrite aparţine noului tineret. Nu vreau, de fapt, să fiu spionul părinţilor dumitale, draga mea Gerda, dar aş vrea să te fac să te gândeşti la faptul că în opţiunea între un bancher şi un înger joacă în mod necesar un rol natura mai realistă a vocaţiei de bancher.

— Vrei un ceai? spuse Gerda abrupt. Îmi permiţi să te fac să te simţi în largul dumitale, aici, acasă la noi? Se cuvine s-o ai în faţa dumitale pe fiica ireproşabilă a părinţilor mei.

Acuma îşi revenise cu totul.

— Să presupunem că te măriţi cu Hans.

— Dar nu vreau deloc să mă mărit cu el!

— Trebuie că ai o intenţie sau alta; nu poţi să trăieşti la nesfârşit doar din spirit de contradicţie faţă de părinţii dumitale.

— Am să plec odată de acasă, am să fiu independentă, iar el şi cu mine vom rămâne prieteni.

— Te rog, Gerda, să presupunem că te vei căsători cu Hans sau ceva asemănător; lucrurile nu vor mai putea fi evitate, dacă evoluează în continuare așa. Acum închipuie-ți, te rog, cum ai să stai dimineața să te speli pe dinți și cum Hans are să primească formularele pentru declarația de impozit pe venit.

— Trebuie să știu eu de toate astea?

— *Papa* al dumitale ar spune că da, dacă ar avea cea mai mică idee despre stările de spirit de retragere din viață; din păcate, oamenii obișnuiți se pricep să îngrămădească trăirile neobișnuite atât de adânc în cala corăbiei vieții lor, încât nici nu le mai percep vreodată. Dar să luăm o întrebare simplă: ai să-i pretinzi lui Hans să-ți fie fidel? Fidelitatea conjugală ține de complexul posesiunii! Ar trebui să accepți ca Hans să-și dăruiască sufletul altei femei. Dimpotrivă, potrivit principiilor asumate, ar trebui să consideri așa ceva ca o îmbogățire a propriei dumitale stări de spirit!

— Să nu crezi, îi răspunse Gerda, că noi nu vorbim între noi despre asemenea chestiuni! Nu poți deveni un alt om deodată; dar e ceva foarte burghez să le consideri ca fiind un contraargument!

— De fapt, tatăl dumitale îți cere cu totul altceva decât crezi dumneata. El nici nu susține măcar că el însuși ar fi mai deștept decât dumneata și decât Hans; el spune, pur și simplu, că nu înțelege ce faceți voi. Dar știe că puterea este un lucru foarte rațional; el crede în sensul acesta că puterea are mai multă rațiune decât dumneata și decât el și decât Hans la un loc. Ce ar fi dacă el i-ar oferi lui Hans bani, să-și poată termina în sfârșit studiile fără nici o grijă? Dacă i-ar promite, după o perioadă de probă, dacă nu consimțământul la căsătorie, cel puțin că nu s-ar opune din principiu? Cu o singură condiție: până la încheierea perioadei de probă să se suspende relațiile dintre voi, relații de orice fel, adică și acelea pe care le aveți acum?!

— În acest scop ai venit aici?!

— Am vrut numai să te ajut să-l înțelegi pe tatăl dumitale. El este ca o zeitate întunecată, de o superioritate și o putere cu totul nefirească. El crede că banii ar putea să-l transforme pe Hans, aducându-l la înțelegerea rațională a realității. După părerea lui, un Hans cu un venit lunar bine

definit nu ar mai putea să se manifeste dincolo de limitele prostiei. Însă poate că *papa* al dumitale este un visător. Eu îl admir, așa cum admir compromisurile, valorile medii, faptele seci, cifrele moarte. Nu cred în Diavol, dar dacă aș crede, mi l-aș imagina ca pe antrenorul care împinge cerul spre doborârea unor recorduri. I-am promis să insist atât de mult pe lângă dumneata, până când nu ți-ar mai rămâne nimic din toate infatuările acestea, nimic altceva decât realitatea.

Ulrich nu avea câtuși de puțin conștiința împăcată în timp ce vorbea. Gerda rămăsese în fața lui, înflăcărată toată, și în ochii ei se amestecau lacrimile cu o expresie de mânie. Dintr-odată se deschisese o cale liberă în fața ei și a lui Hans. Dar Ulrich oare o trădase sau voia să îi ajute? Nu știa, și ambele alternative erau de natură să o facă atât nefericită, cât și fericită. În confuzia ei, îl bănuia de toate relele și în același timp simțea cu pasiune că între ei se crease o înrudire sacră, doar că el nu voia s-o recunoască.

El continuă:

— Firește, tatăl dumitale dorește în taină ca între timp eu să-ți fac curte și să te fac să-ți schimbi ideile.

— Exclus! exclamă cu efort Gerda.

— E într-adevăr exclus între noi, repetă Ulrich blând. Dar nici nu mai poate continua așa ca până acum. Lucrurile au ajuns oricum prea departe. Încerca să surâdă; se detesta pe sine însuși. Nu-și dorise nicidecum o astfel de situație. Simțea nehotărârea acestui suflet și se disprețuia pe sine pentru cruzimea de care dădea dovadă.

În acel moment, Gerda îl privea cu ochi înspăimântați. Era dintr-odată frumoasă, ca un foc de care te-ai apropiat prea mult; aproape fără nici o formă, doar o căldură care-ți paraliza voința.

— Ar trebui să vii să-mi faci o vizită! îi propuse el. Aici nu putem sta de vorbă așa cum am vrea. Vidul brutalității masculine îi răzbătea acum din priviri.

— Nu, se apără Gerda.

Însă ea își abătu privirile și Ulrich văzu cu tristețe – ca și cum astfel, abătându-și ochii într-o parte, ea ar fi devenit din nou vizibilă în fața lui – silueta unei fete tinere, respirând greu și care nu era nici frumoasă, nici urâtă. Oftă adânc, cu sinceritate.

104

Rachel și Soliman dezgroapă securea războiului

Printre misiunile superioare care reveneau casei Tuzzi și mulțimea de gânduri și idei care se concentra acolo, se strecura o creatură mobilă, însuflețită, exotică. Micuța cameristă, Rachel, era asemenea muzicii mozartiene scrise pentru camerista unei doamne din lumea bună. Ea deschidea, de exemplu, ușa de la intrare și se oprea cu brațele pe jumătate desfăcute, gata să ia în primire paltoanele. Ulrich ar fi vrut să știe în asemenea momente dacă ea luase măcar la cunoștință de faptul că el aparținea familiei soților Tuzzi și căuta să citească răspunsul în ochii ei, însă ochii Rachelei fie îi evitau privirea, fie i-o înfruntau ca două bucăți de catifea mată, oarbă. Părea să-și amintească de faptul că privirea ei, atunci când se întâlniseră întâia oară, fusese altfel și observa în anumite ocazii o altă pereche de ochi cum se îndreptau din câte un colț ascuns al anticamerei asemenea unor melci mari, albi, spre Rachel; aceștia erau ochii lui Soliman, însă întrebarea dacă băiatul ar fi reprezentat poate cauza rezervei manifestate de Rachel rămânea fără răspuns, deoarece Rachel răspundea acestei priviri la fel de puțin și se retrăgea tăcută îndată ce vizitatorul era anunțat.

Adevărul era mai romantic decât ar fi putut presupune curiozitatea. De când bănuielile încăpățânate ale lui Soliman reușiseră să implice apariția strălucitoare a lui Arnheim în tot felul de mașinații sumbre și de când admirația puerilă a Rachelei față de Diotima avusese de suferit în urma schimbărilor din ultima vreme, năzuința ei înflăcărată de a se remarca prin bună purtare și devotament de slujnică se concentrase asupra lui Ulrich. Lămurită de Soliman că trebuia să țină sub observație toate cele ce se petreceau în acea casă,

trăgea cu tot zelul cu urechea pe la uşi şi, când îşi făcea serviciul, auzind unele conversaţii între şeful de departament Tuzzi şi soţia lui, nu-i rămăsese străină poziţia ocupată de Ulrich între Diotima şi Arnheim, tratată atât cu încredere, cât şi cu ostilitate, iar aceasta corespundea în întregime propriilor ei sentimente oscilând între revoltă şi remuşcări faţă de stăpâna ei care nu bănuia nimic. Îşi amintea prea bine că remarcase încă de mult că Ulrich dorea ceva de la ea. Nici nu-i trecea prin cap că ar fi putut să-i placă lui. E adevărat că nutrea tot felul de speranţe – de când fusese alungată de acasă şi pentru că voia să le arate celor din Galiţia cât de departe putea să ajungă prin propriile mijloace – că avea să întâlnească marele noroc al vieţii, că avea să primească o moştenire neaşteptată, că avea să descopere că era copilul părăsit al unor părinţi distinşi, că avea să dea peste prilejul de a salva viaţa unui principe, dar la simpla posibilitate că ar fi putut să-i placă unuia din domnii care frecventau casa stăpânei ei, că ar fi putut deveni iubita lui şi că s-ar fi putut mărita cu el – la aşa ceva nu se gândise niciodată. Astfel că era pur şi simplu dispusă să-i facă lui Ulrich cine ştie ce mare serviciu. Ea şi Soliman fuseseră cei care-i trimiseseră generalului o invitaţie după ce ajunsese la cunoştinţa lor că era prieten cu Ulrich ; desigur, se întâmplase şi pentru că lucrurile trebuiau puse în mişcare, iar după întreaga preistorie a pregătirilor, un general părea a fi o personalitate cât se poate de nimerită pentru acţiune. Dar pentru că Rachel acţiona într-un fel de alianţă tainică, asemenea celei a duhurilor casei, se ajunsese în mod inevitabil ca între ea şi Ulrich, ale cărui gesturi ea le pândea cu toată curiozitatea, să se creeze acea identificare copleşitoare, în care toate mişcările buzelor, ochilor şi degetelor lui urmărite în secret de ea să devină nişte actori de care ea se legase cu pasiunea celor care-şi văd propria lor existenţă neînsemnată transpusă pe o scenă de teatru. Cu cât mai puternic simţea că aceste relaţii reciproce îi apăsau pieptul, nu mai puţin apăsător decât ar face-o o rochie strâmtă atunci când te apleci să priveşti prin gaura cheii, cu atât mai condamnabilă se simţea ea însăşi pentru că nu rezista mai ferm avansurilor sumbre pe care i le făcea în acelaşi timp Soliman ; acesta era

motivul, necunoscut lui Ulrich, pentru care întâmpina curiozitatea lui cu pasiunea pioasă de a se arăta ca o slujnică model, foarte bine educată.

Ulrich se întreba în zadar de ce acea ființă creată de natură pentru jocurile tandre ale iubirii era atât de castă încât aproape că i s-ar fi putut atribui o frigiditate răzvrătită, întâlnită nu rareori la femeile delicate. Oricum însă, el ajunse la alte concluzii și fu poate chiar puțin dezamăgit când asistă într-o altă zi la o scenă surprinzătoare. Arnheim tocmai sosise, Soliman se așezase turcește în anticameră și Rachel se retrase la fel de repede ca de obicei, dar Ulrich se folosi de clipa de agitație provocată de intrarea lui Arnheim pentru a se întoarce în anticameră să-și ia o batistă din buzunarul de la palton. Lumina fusese stinsă la loc, însă Soliman continua să stea acolo și nu-și dădu seama că Ulrich, invizibil în întunericul din cameră, deschisese și închisese la loc ușa doar pentru a lăsa să se creadă că ar fi părăsit iarăși încăperea. Soliman se ridică precaut și scoase cu grijă de sub veston o floare mare. Era un crin superb, alb; Soliman îl contemplă o clipă și apoi se puse în mișcare în vârful picioarelor, trecând prin fața bucătăriei. Ulrich, care știa unde se afla camera Rachelei, îl urmări fără zgomot și văzu ce se întâmplă mai departe. Soliman se opri în fața ușii, își apăsă floarea pe buze și o agăță apoi de clanță, îndoindu-i în grabă de două ori tulpina pe după vârful clanței și fixându-i capătul în gaura cheii.

Fusese o încercare să scoată acest crin din buchet în drumul lui încoace, și anume neobservat, ca să-l ascundă pentru Rachel, iar Rachel prețuia asemenea atenții. Să fi fost surprinsă făcând ceva nepermis și să fie concediată ar fi însemnat pentru ea o decizie soră cu moartea și cu Judecata de Apoi; astfel că era o problemă agasantă pentru ea să trebuiască, pe unde se tot învârtea, să fie gata să se păzească de Soliman și nu-i făcea deloc plăcere când el, din ascunzătoarea lui, o ciupea deodată de picior fără ca ea să poată să țipe sau să se plângă; dar nici n-o lăsa indiferentă faptul că o altă ființă îi dădea, întâmpinând primejdii și riscuri, dovezi de atenție, spionându-i cu devotament fiecare mișcare și punându-i propriul caracter la încercare. Maimuțoiul cel mic

grăbea lucrurile într-un fel care ei i se părea lipsit de sens și primejdios; acestea erau simțămintele Rachelei și uneori, cu totul împotriva principiilor ei și în dezacord cu așteptările și închipuirile ei confuze, trăind dorința vicioasă ca, indiferent de lucrurile importante și îndepărtate care ar fi așteptat-o, să se bucure odată din plin de buzele groase – pretutindeni așteptând-o pe ea, gata să i se pună în ascultare ei, unei slujnice – ale acestui fiu de rege maur.

Într-o zi, Soliman o întrebă de-a dreptul dacă era curajoasă. Arnheim petrecea, împreună cu Diotima și cu câțiva dintre prietenii lor, două zile undeva în munți și nu-l luaseră și pe el. Bucătăreasa avea o zi liberă, astfel că șeful de departament Tuzzi lua masa la restaurant. Rachel îi povestise lui Soliman despre mucurile și fumul de țigară pe care le găsise în camera ei; întrebarea pe care și-o pusese Diotima în gând despre ce anume ar fi putut gândi în această privință camerista își găsi răspunsul în presupunerea pe care aceasta și Soliman o formulară împreună, cum că se petrecuse ceva în cadrul discuțiilor din consiliu ce implica un supliment de preocupare și din partea lor. Când Soliman o întrebase dacă e curajoasă, el o anunță în continuare că intenționa să-i fure stăpânului său documentele care aveau să dovedească nașterea sa nobilă. Rachel nu credea în existența unor asemenea dovezi, dar toate complicațiile fascinante din jurul ei îi deșteptaseră nevoia irezistibilă de a vedea că se întâmpla ceva. Ajunseră la o înțelegere ca ea să-și păstreze scufia albă și șorțul de slujnică, iar Soliman să vină după ea și să o însoțească la hotel ca și cum ar fi trebuit să o supravegheze, în condițiile în care ea ar fi fost trimisă de stăpânii ei cu o misiune oarecare la Arnheim. Când ieșiră deci în stradă, din dantelele de pe corsajul șorțului ei urcă la început un val de căldură, astfel că i se puse parcă o ceață pe ochi și nu mai vedea nimic, însă Soliman opri cu îndrăzneală o trăsură; în ultima vreme el avea bani mulți, căci Arnheim era deseori foarte distrat. Acum Rachel își simți crescându-i curajul și urcă în trăsură fără să-i pese de lumea din jur, ca și când ar fi fost ceva firesc la îndatoririle și în situația ei să iasă la plimbare cu trăsura alături de negrișor. Străzile alunecau în lumina dimineții pe lângă ei, strălucitoare, pline de oameni

eleganți și lipsiți de vreo preocupare, care se simțeau pe acele străzi a fi în elementul lor, dar pe Rachel o cuprinsese iarăși tulburarea, ca și când s-ar fi pregătit să ia parte la un jaf. Încerca să se sprijine pe bancheta trăsurii la fel de elegant cum o urmărise pe Diotima că proceda; dar, acolo unde trupul îi atingea bancheta capitonată, se simțea străbătută de legănarea în sus și în jos a trăsurii în mișcare. Trăsura era închisă și Soliman se folosi de poziția ei abandonată pentru a-și apăsa ștampilele late ale gurii sale pe buzele ei; ar fi putut fi văzut prin fereastra portierei, însă trăsura gonea mai departe și o senzație ca de lichid aromat dând încet în fiert se revărsa dintre pernele legănate ale banchetei în spinarea Rachelei.

Maurul nu-și refuză plăcerea de a opri trăsura chiar în fața hotelului. Comisionarii hotelului, în uniformele lor cu mâneci de mătase neagră și șorțuri verzi, începură să rânjească atunci când Rachel coborî din trăsură, portarul se uita prin ușa de sticlă la ei în timp ce Soliman plătea birjarul și Rachel avea impresia că-i fuge asfaltul de sub picioare. Apoi începu să creadă că Soliman trebuie să fi avut totuși o mare influență în acel hotel, căci nu-i opri nimeni când trecură prin holul uriaș, străjuit de coloane. În hol erau așezați mai mulți domni care, înfundați în fotoliile lor, o urmăriră cu privirea pe Rachel; acum i se făcu din nou rușine, dar după aceea urcă scările și începu acum să le observe pe numeroasele cameriste, îmbrăcate tot în negru ca ea, cu scufițe albe, doar ceva mai puțin elegante, și atunci ea se simți asemenea unui explorator care pune piciorul pe o insulă necunoscută, poate primejdioasă și, rătăcind, întâlnește în cele din urmă ființe omenești.

După aceea Rachel văzu pentru prima dată în viața ei apartamentele unui hotel de lux. În primul rând, Soliman încuie toate ușile; apoi se simți obligat de situație să o mai sărute odată pe prietena sa. Sărutările schimbate în vremea din urmă între Rachel și Soliman aveau ceva din licărirea caldă a sărutului de copii; erau mai curând confirmări și încurajări decât slăbiciuni primejdioase; chiar și acum, când erau pentru prima dată singuri într-o cameră încuiată, lui Soliman nu i se păru nimic mai urgent de făcut decât să se

ascundă şi mai romantic. El trase jaluzelele şi astupă până şi găurile de chei care dădeau spre coridor. Rachel era prea surescitată de aceste pregătiri ca să se mai gândească la altceva decât la îndrăzneala ei şi la ruşinea că ar fi putut fi surprinsă printr-o sosire neaşteptată.

După aceea, fu condusă de Soliman la dulapurile şi cuferele lui Arnheim – toate erau descuiate, în afară de unul singur. Era deci limpede că doar acolo putea fi ascunsă taina. Maurul scoase cheile geamantanelor şi cuferelor descuiate şi le încercă. Nu se potrivea nici una. În vremea aceea, Soliman sporovăi fără încetare; i se revărsa de pe buze tot ceea ce ştia despre cămile, prinţi, curieri secreţi şi insinuările sale la adresa lui Arnheim. Ceru de la Rachel un ac de păr şi încercă să-l folosească în chip de şperaclu. Când şi acest gest se dovedi a fi zadarnic, el smulse toate cheile de la uşile dulapurilor şi sertarelor, le întinse în faţa lui, se aplecă asupra lor îngândurat şi lăsă să urmeze o pauză, ca să ia o nouă decizie.

— Vezi cum se ascunde de mine! îi spuse el Rachelei, frecându-şi preocupat fruntea. Dar hai să-ţi arăt toate celelalte lucruri.

Răspândi în faţa Rachelei întreaga bogăţie orbitoare din cuferele şi dulapurile lui Arnheim; se lăsase şi ea pe vine şi privea curioasă, cu mâinile strânse între genunchi, toate aceste comori. Garderoba intimă a unui bărbat răsfăţat de cele mai alese gusturi era un lucru pe care ea nu-l mai văzuse niciodată până atunci. Stăpânul ei nu era, desigur, un om care să se fi îmbrăcat prost, dar nu dispunea de mijloacele necesare pentru cele mai rafinate invenţii ale croitorilor şi lenjereselor de lux şi nici ale celor care dictau moda de interior şi pentru voiaj; nu simţise nevoia să li se conformeze. Distinsa ei stăpână nu avea nici de departe asemenea piese alese de îmbrăcăminte şi de folosinţă, efeminate în delicateţea lor şi complicat de intuit la ce ar fi putut fi utilizate, ca acest bărbat nemăsurat de bogat. Ceva din reverenţa plină de evlavie a Rachelei faţă de marele nabab se stârni din nou, şi Soliman se însufleţi deodată văzând impresia copleşitoare pe care o stârnise prin posesiunile stăpânului său şi răvăşi

dintr-o mișcare totul, puse toate mecanismele în funcțiune și începu să explice cu toată febrilitatea tainele lor. Rachel începuse însă să obosească, când deodată o izbi o constatare ciudată. Își amintea acum tot mai lămurit că de câtăva vreme se iviseră fenomene de acest fel și în *dessous*-urile și în obiectele personale ale Diotimei, în gospodăria ei. Ele nu erau nici atât de numeroase și nici atât de scumpe ca acelea de aici, dar, dacă le comparai cu simplitatea monastică de dinainte, erau în mod cert mai înrudite cu aparențele clipei de față decât cu cele ale trecutului auster. În clipa aceea pe Rachel o cuprinse presupunerea, de care i se făcu rușine, că legătura dintre stăpâna ei și Arnheim era ceva mai puțin spirituală decât crezuse ea.

Roşi până la rădăcina părului.

Gândurile ei nu rătăciseră în acea sferă de când intrase în slujba Diotimei. Splendoarea trupului stăpânei ei îi ameţise cu totul ochii, fără ca ea să lege vreun gând despre felul în care acea frumuseţe ar fi putut fi pusă în valoare, înghiţind-o ca pe un hap laolaltă cu foiţa de hârtie în care fusese răsucită pulberea. Satisfacţia faptului că i se îngăduise să trăiască în societatea unor oameni de condiţie înaltă fusese atât de mare încât, în toată vremea aceea, pentru micuţa Rachel, atât de uşor de sedus, nici un bărbat nu intrase măcar în discuţie ca o fiinţă cu de sex opus, ci doar ca o altfel de entitate romantică şi romanescă. În orgoliul şi noblețea gândirii ei, ea devenise mai copilăroasă, transportând-o îndărăt în epoca de dinaintea pubertăţii, atunci când tinerii se înfierbântă fără egoism personal pentru măreţia altora, și doar astfel s-ar fi putut explica faptul că toată vorbăria fără şir a lui Soliman, la care orice bucătăreasă ar fi izbucnit în râs dispreţuitor, la ea trezea indulgenţă şi o slăbiciune asemănătoare cu cea a unei beţii uşoare. Dar acum, când Rachel se ghemuise astfel şi vedea dezvăluindu-se în faţa privirilor ei aluziile la o relaţie nepermisă, adulterină, între Arnheim şi Diotima, se petrecu în fapt în fiinţa ei acea de demult începută transformare a simţămintelor, deşteptarea dintr-o stare de spirit nefirească de exaltare la cea plină de neîncredere faţă de lumea carnală din jur.

Se smulse dintr-odată în afara stării romantice, oarecum iritată şi mâniată, acum cu adevărat un trup cu inima înrăită care îşi hrănea convingerea că până şi o slujnică deţinea drepturile sale; Soliman, stând mai departe chircit în faţa bazarului pe care i-l scosese la iveală, strânse laolaltă tot ceea ce ea admirase mai mult şi încercă să i le strecoare ca pe nişte daruri în buzunarul şorţului, de altfel de dimensiuni nu tocmai mari. Apoi sări în picioare şi se strădui din nou să deschidă cu un briceag cufărul încuiat. Vorbea cam fără noimă că voia să retragă cu carnetul de cecuri al stăpânului său – căci în asemenea chestiuni financiare micul împieliţat nu era deloc inocent – o mare sumă de bani înainte ca Arnheim să se întoarcă în oraş şi să fugă împreună cu Rachel, doar că trebuia să intre în posesia documentelor care să-i fi dovedit situaţia.

Rachel, până atunci îngenuncheată, se ridică, îşi goli ferm buzunarele de toate darurile care-i fuseseră îndesate acolo şi spuse:

— Ce tot vorbeşti acolo! Nu mai am vreme; cât e ceasul?

Vocea îi devenise mai gravă. Îşi netezi şorţul şi-şi potrivi scufia; Soliman simţi dintr-odată că ea nu mai era dispusă să continue jocul şi că devenise brusc mai vârstnică decât el. Dar înainte ca el să fi obiectat, Rachel îi dărui sărutul de rămas-bun. Buzele ei nu mai tremurau ca înainte, ci se apăsară pe fructul plin de sevă al chipului lui, în vreme ce împinse puţin pe spate capul lui Soliman, care era mai scund decât ea, şi îl ţinu astfel atât de mult încât el aproape se înăbuşi. Soliman se zbătu o clipă, iar când se eliberă, se simţi ca şi când un băiat mai puternic decât el l-ar fi înfundat cu capul în apă şi în prima clipă parcă n-ar fi dorit altceva decât să se răzbune pentru o asemenea violenţă. Însă Rachel se şi strecurase pe uşă, iar privirea cu care el ar mai fi putut-o încă reţine, la început mânioasă ca vârful unei săgeţi aprinse, se stingea acum, devenind blândă şi cenuşie. Soliman se apucă să strângă de pe jos lucrurile stăpânului său ca să le aşeze la loc, redevenind adolescentul care dorise să cucerească ceva imposibil de dobândit.

105

Îndrăgostiții plutind în sublim nu au motiv să râdă

După această excursie în munți, Arnheim plecă într-o călătorie în străinătate, mai lungă decât de obicei. Expresia „călătorie în străinătate", pe care obișnuia să o folosească, este ciudată, întrucât ar fi fost mai corect să se spună „se duse acasă". Din diferite motive, numeroase, Arnheim simțea că devenise imperios necesar să ajungă la o decizie. Era bântuit de vise neplăcute cu ochii deschiși, așa cum el, ca om cu capul pe umeri nu mai trăise niciodată. Unul din ele mai ales era deosebit de persistent; se vedea stând împreună cu Diotima într-o clopotniță înaltă; o clipă peisajul li se întindea prelung și verde la picioare, apoi ei săreau de acolo, de sus. Același efect i-l producea viziunea că el pătrundea, fără nici un gând cavaleresc, noaptea în dormitorul soților Tuzzi și îl împușca pe șeful de departament. Ar fi putut să-l suprime și printr-un duel, dar i se părea ceva mai puțin firesc; fantasmagoria respectivă ar fi fost încărcată de prea multe ritualuri realiste și, cu cât Arnheim se apropia mai mult de realitate, cu atât mai îngrijorător sporeau obstacolele. Până la urmă ar fi putut la fel de bine să se ducă la Tuzzi și să-i ceară direct și deschis mâna soției lui. Dar ce ar fi spus Tuzzi confruntat cu o asemenea cerere? Ar fi însemnat de fapt să se expună ridicolului. Presupunând că Tuzzi s-ar fi purtat civilizat și scandalul ar fi rămas restrâns la cele mai mici proporții – eventual că nici măcar nu s-ar fi iscat nici un scandal, căci la vremea aceea divorțurile începeau să fie tolerate până și în cercurile celei mai înalte societăți –, tot ar mai fi rămas faptul că un celibatar trecut de prima tinerețe s-ar fi umplut de ridicol printr-o căsătorie târzie, cam în felul în care o pereche de soți ar mai fi avut un copil la nunta

de argint. Iar chiar dacă Arnheim s-ar fi decis totuşi să facă un asemenea pas, atunci responsabilitatea faţă de firma sa ar fi cerut ca el să se însoare cu o văduvă americană bine situată sau cu o aristocrată din preajma curţii, nu cu soţia divorţată a unui funcţionar din cercurile burgheze. În ce-l priveşte, orice fel de acţiune, fie şi ceva de ordin senzual, era pătrunsă de responsabilităţi. Într-o vreme în care se mai păstra atât de puţin simţ al răspunderii faţă de orice acţiune sau idee, aşa cum sunt vremurile contemporane, nu numai ambiţia personală era cea care formula asemenea obiecţii, ci tocmai o nevoie suprapersonală de a pune puterea care crescuse în mâinile familiei Arnheim (această structură care izvorâse iniţial din dorinţa de a se căpătui, depăşită apoi, având acum propria sa raţiune, propria voinţă, care trebuia să crească, să se consolideze, care se putea îmbolnăvi şi putea rugini dacă ar fi fost lăsată să se odihnească) în acord cu puterile şi ierarhiile existenţei, şi asta reprezenta o problemă din care el, după câte ştia, nu făcuse niciodată o taină faţă de Diotima. Un Arnheim îşi putea permite să se căsătorească până şi cu o ciobăniţă, dacă ar fi vrut; dar el nu-şi putea îngădui o asemenea libertate decât la modul strict personal; dincolo de o asemenea limită ar fi însemnat o trădare, o slăbiciune de ordin general.

Era cu toate acestea un fapt că el îi propusese Diotimei să o ia în căsătorie. Avansase cererea în căsătorie şi pentru că voia să evite să ajungă în situaţiile create de un adulter şi care nu sunt compatibile cu o atitudine ideală, morală faţă de viaţă. Diotima îi strânsese mâna recunoscătoare şi răspunsese propunerii lui cu unul din surâsurile cele mai încântătoare de-a lungul istoriei artelor:

— Niciodată nu-l iubim cu fervoare pe cel pe care-l îmbrăţişăm...!

După acel răspuns, la fel de seducător precum galbenul din inima crinului cast, lui Arnheim îi lipsise fermitatea de a reveni asupra propunerii sale. Însă în loc de aşa ceva se iscaseră conversaţii de ordin mai general în care termeni ca divorţ, căsătorie, adulter şi alte asemenea manifestaseră o stăruinţă remarcabilă de a ieşi la iveală. Arnheim şi Diotima discutaseră în repetate rânduri cu seriozitate despre felul cum era tratat adulterul în literatura contemporană, iar

Diotima găsea că problema fusese invariabil abordată fără a aprecia înţelesul adânc al disciplinei de sine, renunţării, ascezei eroice, ci doar la modul pur senzual. Din nefericire, coincidea cu părerea pe care o avea în această privinţă Arnheim, astfel că lui nu-i mai rămase decât să completeze că în acele zile se pierduse în general simţul pentru tainele morale profunde ale personalităţii. Taina consta în faptul de a nu-ţi putea permite orice. Perioadele istorice în care totul este permis i-au făcut pe oameni de fiecare dată nefericiţi. Disciplina, abstinenţa, cavalerismul, muzica, moralitatea, poezia, formalismul, interdicţiile sociale, toate acestea nu au alt sens mai profund decât să confere vieţii limitele corectitudinii şi o formă distinctă. Nu există nimic de genul unei fericiri nelimitate. Nu există o mare fericire fără mari interdicţii. Nici în afaceri nu pot fi urmărite avantajele obţinute cu orice preţ, riscul fiind de a nu ajunge nicăieri. Limita este secretul lumii fenomenale, secretul puterii, al fericirii, al credinţei şi al menirii de a te afirma în calitatea ta de om mărunt în cadrul unui univers magnific. Astfel explicase lucrurile Arnheim, iar Diotimei nu îi rămăsese altceva de făcut decât să-l aprobe. Fusese într-un fel o urmare regretabilă a unei asemenea recunoaşteri faptul că respectivul concept al legitimităţii dobândise o semnificaţie pe care, în general, el nu o mai deţine pentru fiinţele obişnuite. Cu toate acestea, sufletele mari simt nevoia legitimităţii. În ceasurile sublime de exaltare, se simte în univers forţa austerităţii perpendiculare. Neguţătorul, deşi el stăpâneşte lumea, respectă regalitatea, nobleţea şi clerul ca fiind coloanele de susţinere a iraţionalului. Căci ceea ce este legitim este simplu, aşa cum orice măreţie este simplă, accesibilă oricărui intelect. Homer este simplu. Hristos este simplu. Spiritele mari sunt întotdeauna reductibile la principii simple, ba chiar, ar trebui să avem curajul să admitem, la locurile comune ale moralei şi, ţinând seama de toate argumentele pro şi contra, pentru nimeni nu e mai greu decât pentru sufletele cu adevărat libere să acţioneze împotriva tradiţiei.

Asemenea recunoaşteri, oricât de adevărate, nu sunt favorabile intenţiei de a te amesteca într-o căsnicie străină.

Astfel că ei doi se aflau acum în situaţia celor pe care-i leagă o punte magnifică, în al cărei centru o groapă de numai câţiva metri îi împiedică să se întâlnească. Arnheim regreta profund că el nu poseda nici o scânteie din acea dorinţă care este una şi aceeaşi în toate privinţele şi care-l poate împinge pe un om deopotrivă într-o afacere nechibzuită, ca şi într-o dragoste nechibzuită. Astfel, începu să vorbească despre capacitatea de a dori ceva, dorinţa fiind, potrivit spuselor lui, exact simţământul care corespundea în epoca noastră culturii intelectuale. Nici un alt simţământ nu se îndreaptă în chip atât de inechivoc spre ţelul său. El se înfige în ţintă asemenea unei săgeţi bine ochite şi nu se risipeşte ca un stol de păsări în cercuri tot mai largi. Sărăceşte sufletul precum calculul şi tehnica şi brutalitatea. Arnheim vorbea acum dezaprobator despre dorinţă şi în vremea aceea o simţea agitându-se în el ca un sclav orb care se zbate într-o temniţă subterană.

Diotima făcu o astfel de încercare. Îi întinse prietenului ei mâna şi îl rugă:

— Mai bine să tăcem! Cuvântul poate produce efecte considerabile, dar există ceva dincolo de cuvinte! Adevărul autentic care reuneşte două fiinţe omeneşti nu poate fi rostit în cuvinte. Îndată ce spunem ceva, închidem nişte uşi; cuvântul slujeşte atunci când ceea ce spunem nu deţine importanţă; vorbele sunt un surogat al trăirilor...

Arnheim o aprobă.

— Ai dreptate, cuvântul, în aroganţa sa, imprimă o formă sărăcăcioasă şi arbitrară mişcărilor invizibile ale eului nostru lăuntric!

— Nu mai spune nimic! repetă Diotima şi-şi lăsă mâna pe braţul lui. Am sentimentul că ne dăruim unul altuia o clipă de viaţă tăcând împreună.

După o vreme, îşi retrase mâna de pe braţul lui şi suspină:

— Există momente în care se dau la iveală toate giuvaierele ascunse ale sufletului!

— Va veni poate o vreme, completă Arnheim, şi sunt de pe acum semne că se apropie, în care sufletele se vor putea privi unul pe altul fără mijlocirea simţurilor. Sufletele se unesc când buzele se despart!

Buzele Diotimei se strânseră alcătuind un fel de trompă, ca cea a unui fluture lăsându-se pe o floare. Era pradă unui adevărat tumult spiritual. Un asemenea delir interuman este probabil o proprietate a iubirii, ca a tuturor stărilor de exaltare; pretutindeni unde cădeau cuvinte se aprindea un înţeles greu de atâtea semnificaţii, înălţându-se asemenea unei zeităţi învăluite şi se risipea în tăcere. Diotima cunoştea acest fenomen din ceasurile ei sublime de singurătate, dar nu-l trăise până atunci niciodată intensificat astfel, până la limitele unei fericiri sufleteşti pe care abia o mai îndura; deborda de trăire, ceva divin alunecând peste ea ca patinele pe gheaţă, şi în unele clipe i se părea că va cădea la pământ în nesimţire.

Arnheim o cuprindea cu vorbe mari, învăluitoare. Îşi încetinea uneori fluxul vorbirii, îi lăsa pauze de respiraţie. Apoi iarăşi întindea pe sub ele plasa încordată a unor gânduri copleşitoare.

Partea chinuitoare a stării de fericire, mereu mai ample, era că nu îngăduia nici un fel de concentrare. Din ea izvorau mereu reînnoite valuri tremurătoare şi se deschideau în cercuri tot mai largi, dar fără să se strângă laolaltă ca să formeze un curent de acţiune. Diotima ajunse atât de departe încât uneori, cel puţin în gând, socotea că ar fi fost o trăire mai plină de sensibilitate şi oricum superioară să prefere riscurile adulterului faţă de catastrofa unor vieţi şi cariere zdrobite, în timp ce Arnheim luase de mult decizia de factură morală de a nu accepta sacrificiul, fiind pregătit să se însoare cu ea; puteau deci, fie într-un fel, fie în celălalt, să ajungă la posesiunea fizică în orice clipă, aşa cum ştiau amândoi, dar nu ştiau în ce mod, căci fericirea le înălţa sufletele, care păreau să fi fost create în acest scop, şi le nutrea spaima să nu cumva să facă o mişcare lipsită de frumuseţe, o spaimă firească pentru fiinţe omeneşti care simt norii sub picioare.

Astfel că spiritul lor, şi al unuia, şi al celuilalt, nu lăsase nimic neîncercat din tot ceea ce viaţa le descărcase din grandoare şi frumuseţe la picioare, dar în exaltarea aceea care atinsese culmile sublimului trăiră senzaţia unei întreruperi ciudate. Dorinţele şi vanităţile care le umpluseră până atunci existenţa erau acum sub ei, asemenea unor case pentru

păpuși și unor ferme construite din cuburi de lemn într-o vale îndepărtată, cu zvon de orătănii, lătrat de câini și întreaga agitație abandonându-i parcă unui peisaj inundat de liniște. Ce rămăsese era tăcerea, vidul și profunzimea.

— Să fim oare cu adevărat noi aleșii? gândea Diotima, privind în jur de la acea înălțime sublimă a sentimentelor care i se crease astfel și cu un fel de simțământ că s-ar fi putut ivi ceva chinuitor și inimaginabil.

Nu numai că ea însăși trăise trepte inferioare ale unui asemenea simțământ, dar până și un om atât de fluctuant precum vărul ei ajunsese să-i vorbească despre ele, iar în ultima vreme se scrisese mult pe acea temă. Dar, dacă asemenea spuse nu sunt înșelătoare, există cam la fiecare o mie de ani epoci în care sufletul e mai aproape decât oricând de clipa deșteptării și se naște, ca să spunem așa, prin anumiți indivizi izolați întru realitate, iar aceștia sunt supuși la probe de o cu totul altă factură decât cele care pot fi cunoscute din lecturi sau conversații. În acel context, își aminti deodată de apariția misterioasă a generalului, care nu fusese invitat niciodată. Îi spuse cu vocea scăzută prietenului ei, care-și căuta acum alte cuvinte, în timp ce tensiunea arcuia de acum între ei o boltă tremurătoare:

— Intelectul nu este singurul mijloc de comunicare între două ființe omenești!

Arnheim replică:

— Nu.

Privirea lui îi întâlni ochii, asemenea unei raze de soare în amurg lovindu-i direct.

— Ai spus-o adineaori. Adevărul adevărat între două ființe omenești nu poate fi rostit în cuvinte; orice efort în sensul acesta devine un obstacol.

106

Omul modern crede el oare în Dumnezeu sau în conducătorul concernului mondial? Indecizia lui Arnheim

Arnheim singur. S-a oprit în picioare, îngândurat, la fereastra apartamentului său de la hotel şi priveşte în jos peste coroanele desfrunzite ale arborilor care alcătuiesc un grilaj de crengi subţiri pe sub care făpturi omeneşti, colorate sau întunecate, formează două şerpuiri, împletindu-se laolaltă de-a lungul promenadei unde a început la această oră aglomeraţia. Un surâs iritat întredeschide buzele marelui om.

Până atunci nu întâmpinase niciodată dificultăţi în a caracteriza ceea ce el considera a fi lipsit de suflet. Ce nu este astăzi lipsit de suflet? Excepţiile izolate ar fi putut fi uşor recunoscute. Departe în amintire Arnheim auzea sunetele unui concert de muzică de cameră; fuseseră nişte prieteni invitaţi la castelul lui din Brandenburg, teii prusaci îşi împrăştiau mireasma, prietenii aceştia erau nişte tineri muzicieni care nu o duceau prea bine cu banii şi, cu toate acestea, îşi înălţau însufleţirea muzicală în aerul înserării; fusese o clipă de trăire sufletească adevărată. Sau un alt caz: de curând refuzase să plătească mai departe o rentă lunară pe care o crease de câtăva vreme pentru un anumit artist. Se aşteptase ca acel artist să se supere pe el şi să se simtă abandonat înainte de a fi apucat să-şi facă o reputaţie; ar fi trebuit să i se explice că mai existau şi alţi creatori care aveau nevoie de sprijin şi alte asemenea argumentări, ceea ce avea să fie neplăcut. În loc de toate acestea, omul respectiv, când îl întâlnise pe Arnheim, acum în această călătorie a lui, îl privise doar în ochi, îi strânsese mâna şi-i spusese:

— M-aţi pus într-o situaţie dificilă, dar sunt convins că un om ca dumneavoastră nu face nimic fără a avea un motiv profund!

Făcuse deci dovada că avea un suflet de bărbat şi Arnheim nu respingea gândul de a mai face cândva ceva pentru el.

Astfel că până şi astăzi se mai arată că există suflet în multe cazuri izolate; lucrul acesta i se păruse totdeauna important lui Arnheim. Dar dacă trebuie să intri în relaţii nemijlocite şi necondiţionate cu sufletul, aceasta poate crea o primejdie serioasă pentru sinceritate. Se apropia cu adevărat o epocă în care sufletele să se poată atinge unul pe altul fără mijlocirea simţurilor? Exista oare vreun ţel care să aibă aceeaşi valoare şi semnificaţie ca ţelurile realiste ale vieţii, în a comunica astfel cu alte fiinţe, aşa cum un impuls lăuntric îi silea în ultima vreme pe el şi pe minunata lui prietenă să o facă? Nu credea nici o clipă că ar fi aşa, când sta să se gândească cu toată luciditatea, dar îi era limpede că el o încuraja pe Diotima să gândească astfel.

Arnheim se găsea într-o stare cu totul specială de ambivalenţă. Bogăţia morală este îndeaproape înrudită cu cea financiară; lucrul acesta îi era bine cunoscut şi e uşor de înţeles. Căci sufletul înlocuieşte morala prin logică; dacă un suflet are moralitate, la drept vorbind nu mai există pentru el nici un fel de probleme morale, ci doar logice; sufletul se întreabă dacă ceea ce face el se încadrează în cutare sau cutare poruncă, dacă intenţia sa poate fi interpretată aşa sau altfel şi alte lucruri de felul acesta, ceea ce este acelaşi lucru ca atunci când o mulţime de oameni care până atunci se agitau dezordonat în toate părţile sunt deodată disciplinaţi după norme gimnastice şi ajung să facă la un semn întoarceri spre dreapta, îşi întind mâinile şi-şi încovoaie genunchii. Dar logica presupune existenţa unor experienţe repetabile; este evident că dacă evenimentele ar alterna ca într-un vârtej în care nimic nu mai ajunge să se repete n-am mai putea formula niciodată profunda recunoaştere a faptului că A este egal cu A sau că ceea ce este mai mare nu poate fi ceea ce este mai mic, ci am rămâne doar într-o stare de continuă visare, faţă de care orice gânditor simte repulsie. Astfel, lucrul este valabil şi pentru moralitate: iar dacă

n-ar exista nimic care să ni se poată repeta, atunci nu ar mai exista nici nimic care să ni se poată prescrie, şi dacă nu li s-ar mai putea pretinde nimic fiinţelor omeneşti, nici morala n-ar mai fi pentru nimeni o plăcere. Această proprietate a lucrurilor de a se repeta, care le este proprie şi moralităţii şi intelectului, le este în cel mai înalt grad caracteristică banilor; banii constau tocmai în această calitate şi, atâta vreme cât îşi menţine o putere de aplicare constantă, ea divizează toate plăcerile lumeşti în acele mici particule constructive de putere de cumpărare din care se poate clădi tot ceea ce dorim. Din cauza aceasta sunt banii morali şi rezonabili; întrucât se ştie că reversul nu este adevărat, că nu orice om moral şi raţional are bani, se poate trage concluzia că iniţial aceste calităţi depind de bani sau cel puţin că banii reprezintă încoronarea existenţei morale şi raţionale. Acum, firește, Arnheim nu gândea întocmai în felul acesta, că religia şi formaţia culturală ar fi consecinţele naturale ale proprietăţii, ci el presupunea că posedarea proprietăţii crea obligaţia de a avea aceste însuşiri; dar îi făcea plăcere să sublinieze că puterile spirituale nu înţelegeau totdeauna de-ajuns de bine puterile active ale vieţii şi că rareori se puteau desprinde cu totul de câte un rest de înstrăinare faţă de viaţă; şi el, care era un om cu o privire cuprinzătoare, de ansamblu, mai ajungea şi la cu totul alte concluzii. Căci orice cântărire, orice întocmire de bilanţ, orice măsurătoare presupune ca obiectul astfel examinat să nu se modifice în timpul unor asemenea operaţii; dacă totuşi aşa ceva se întâmplă, atunci trebuie să se facă uz de toată ingeniozitatea pentru a găsi în acea modificare produsă ceva care să rămână imuabil – astfel, banii sunt înrudiţi cu toate forţele spirituale şi după acest model ajung învăţaţii lumii să divizeze lumea în atomi, legi, ipoteze şi minunate semne şi simboluri matematice, iar politehnicienii construiesc din aceste ficţiuni o lume de lucruri noi. Lucrul acesta îi era acestui proprietar al unei industrii gigantice, om bine informat în ce priveşte forţele care-i slujeau lui, la fel de familiar pe cât îi sunt unui cititor german de romane conceptele morale ale Bibliei.

Această nevoie de inechivoc, de repetabil, de concret şi ferm care constituie condiţia prealabilă pentru succesul gândirii şi planificării – astfel gândea Arnheim privind mai departe strada de sub el – este totdeauna satisfăcută în domeniul sufletesc printr-o formă de violenţă. Cine vrea să construiască durabil în acţiunea sa asupra oamenilor trebuie să se folosească doar de calităţile şi pasiunile inferioare, căci numai ceea ce este legat strâns de egoism are permanenţă şi poate fi considerat ca demn de luat în seamă în toate domeniile ; intenţiile mai înalte sunt nesigure, contradictorii şi schimbătoare ca vântul. Omul acesta, care ştia că mai devreme sau mai târziu imperiile aveau să fie conduse asemenea fabricilor, privea vălmăşagul de uniforme, de chipuri orgolioase, acum minuscule, de sub el cu un surâs în care se amestecau superioritatea şi melancolia. Nu mai putea exista nici o îndoială : dacă Dumnezeu avea să se întoarcă astăzi pentru a stabili împărăţia milenară printre noi, nici un singur om cu simţ practic şi cu experienţă nu avea să-i acorde încredere, atâta vreme cât Judecata de Apoi nu avea să se însoţească şi cu un sistem de măsuri pentru executarea pedepselor, pentru poliţie, jandarmerie, instituţii militare, paragrafe de lege privind înalta trădare, departamente guvernamentale şi tot ceea ce mai e necesar în această direcţie, pentru a restrânge incalculabilele capacităţi ale sufletului la cele două principii de bază, şi anume că viitorul locuitor al cerurilor nu va consimţi decât prin intimidare şi strângerea şurubului să acţioneze cum se cade sau, dacă nu, prin mituire – pe scurt, numai prin „măsuri de mână forte".

Dar atunci Paul Arnheim avea să iasă în faţă şi să-i spună Domnului :

— Doamne, de ce să-ţi pese ? Egoismul este calitatea vieţii omeneşti în care se poate avea cea mai mare încredere. Politicianul, soldatul şi regele au organizat cu ajutorul ei lumea ta prin viclenie şi constrângere. Aceasta este melodia umanităţii ; tu şi cu mine trebuie să recunoaştem acest fapt. Să înlăturăm constrângerea ar însemna să slăbim ordinea ; să-l facem pe om în stare de fapte măreţe, deşi el este un bastard ticălos, asta constituie în primul rând sarcina noastră.

Vorbind astfel, Arnheim avea să-i surâdă cu modestie lui Dumnezeu, păstrându-şi calmul şi măsura, pentru ca să nu se uite cât de important rămâne pentru orice om să recunoască, cu toată umilinţa, marile mistere. Apoi el avea să-şi continue vorbele:

— Dar nu sunt banii o metodă la fel de sigură de a controla relaţiile omeneşti ca forţa şi nu ne îngăduie ei să renunţăm la a mai recurge cu naivitate la această forţă? Ei sunt o formă spiritualizată, specială, maleabilă, evoluată şi creatoare a forţei. Nu se întemeiază comerţul pe viclenie şi pe constrângere, pe tragere pe sfoară şi pe exploatare, numai că banii sunt civilizaţi, transpuşi pe de-a întregul în lumea lăuntrică a omului şi chiar travestiţi sub aspectul propriei lui libertăţi? Capitalismul, ca formă de organizare a egoismului potrivit ierarhiei forţelor şi puterilor de a stăpâni banii, este cea mai desăvârşită şi, astfel, cea mai umană orânduire pe care am reuşit s-o dezvoltăm întru slava ta; activitatea omenească nu are resurse să creeze un criteriu mai precis!

Arnheim avea să-l sfătuiască pe Dumnezeu să instituie împărăţia milenară potrivit principiilor negustoreşti şi să-i încredinţeze administrarea acesteia unui mare om de afaceri care, firește, ar fi trebuit să aibă şi o concepţie filosofică despre lume. Căci, în cele din urmă, în ce priveşte domeniul religiei, acesta a avut totdeauna doar de suferit, chiar în comparaţie cu nesiguranţa existenţei sale în vremurile războinicilor de demult, şi el ar vedea oferindu-i-se mari avantaje de la o conducere şi organizare pe baze comerciale şi de afaceri.

Astfel ar fi vorbit Arnheim, căci un glas, undeva în adâncurile fiinţei lui, îi spunea limpede că la bani nu se putea renunţa, cum nu se putea renunţa la raţiune şi la morală. O altă voce, venind din profunzimi la fel de lăuntrice, îi spunea însă la fel de lămurit că ar fi trebuit să se renunţe cu îndrăzneală la raţiune, la morală şi la întreaga existenţă raţionalizată. În asemenea clipe ameţitoare, când nu mai cunoştea altă dorinţă şi nevoie decât să se prăbuşească precum un satelit rătăcitor în masa solară a Diotimei, această din urmă voce era mai puternică. I se părea apoi că acest mod în care-i creşteau gândurile fără voia lui era la fel de străin de el însuşi şi de independent de fiinţa lui conştientă

ca felul în care cresc unghiile şi părul. O viaţă morală i se părea atunci asemenea unei evoluţii moarte şi o repulsie tainică faţă de morală şi de ordine îl făcea literalmente să roşească. Cu Arnheim lucrurile se petreceau la fel în direcţia aceasta ca şi cu întreaga sa epocă. Epoca aceasta idolatrizează banii, ordinea, ştiinţa, măsura şi calculul şi cumpănirea, adică în general spiritul banilor şi tot ceea ce e legat de ei, şi în acelaşi timp deplânge această dependenţă. În ceasurile în care trudeşte, socoteşte şi calculează, iar în afara acestor intervale se comportă asemenea unor copii care se lasă împinşi de presiunea nerăbdării ce-i face să se întrebe în fiece clipă „Ei, acum ce mai facem?“, care nu-i lasă să simtă altceva decât un gust amar în tot ceea ce încearcă şi trec astfel de la o exagerare la alta, ei nu se pot scutura de impulsurile interioare care-i îndeamnă în permanenţă să-şi schimbe viaţa. Acestui impuls i se face faţă cu principiul diviziunii muncii, căci pentru asemenea sentimente nelămurite şi suferinţe lăuntrice umanitatea are categoria ei anume de intelectuali, cei care alcătuiesc şi cei care ascultă confesiunile epocii, specialişti în mântuire, predicatori ai penitenţei şi întru vestirea mesajelor, despre care este foarte important să se ştie că există pe lume, chiar dacă nici unul din noi nu e în măsură să se comporte după principiile lor ca atare: acelaşi gen de justificare morală, un fel de fond de răscumpărare a păcatelor, îl reprezintă frazele gata pregătite şi mijloacele financiare pe care statul le investeşte anual în planurile culturale lipsite de orice bază reală.

O asemenea diviziune a muncii exista şi în persoana lui Arnheim însuşi. Când era aşezat într-unul din birourile directoriale şi verifica anumite conturi ale firmelor sale, s-ar fi simţit ruşinat dacă s-ar fi surprins gândind altfel decât la modul strict comercial şi tehnic; îndată însă ce banii firmei nu mai erau în joc, i-ar fi fost deopotrivă de ruşine dacă nu ar fi gândit exact invers şi nu ar fi făcut faţă invitaţiei de a crede că umanitatea ar trebui motivată să evolueze într-o cu totul altă direcţie, spre mai sus decât pe calea eronată a regularităţii, normelor prescrise şi a unităţilor de criterii şi aşa mai departe, ale căror rezultate sunt complet lipsite de substanţă lăuntrică şi, în ultimă instanţă, neesenţiale.

Nu există nici o îndoială că această cale alternativă este ceea ce se numește calea religiei; Arnheim însuși scrisese cărți care tratau respectiva temă. El denumise această cale ca fiind cea a miturilor, reîntoarcerea spre simplitate, împărăția sufletului, spiritualizarea științei, esența faptei și altele de același gen, căci erau multe fațete într-un asemenea proces; privind lucrurile amănunțit, avea la fel de multe fațete cât remarca el însuși în propria sa personalitate, atunci când se gândea fără prejudecăți la sine însuși, așa cum trebuie să facă un om care recunoaște obligația de a face față unor mari sarcini. Dar era limpede că îi fusese predestinat ca o asemenea diviziune a muncii să dea greș în ceasurile în care recunoștea obligația unei decizii. În clipa în care el ar fi vrut să se arunce în flacăra sentimentelor sau în care simțea nevoia de a fi deopotrivă de măreț și de integral ca figurile timpurilor mitice originare, deopotrivă de liber și de degajat de orice, degajat cum numai oamenii cu adevărat nobili pot fi, la fel de pios, fără nici o rezervă, cum o cere esența lăuntric înțeleasă a iubirii, în clipa în care ar fi vrut să se arunce, fără să se mai gândească la dunga corect călcată a pantalonilor săi și la propriul său viitor, la picioarele Diotimei, era în el o voce lăuntrică vorbindu-i și reținându-l de la asemenea gesticulații. Era glasul, trezit la momentul nepotrivit, al rațiunii sau, așa cum își spunea iritat el însuși, glasul instinctului de economie și de calcul, care în zilele noastre se opune în toate împrejurările marilor concepții de viață, tainelor vieții sentimentale. El ura acest glas și știa în același timp că spusele lui nu erau cu totul lipsite de îndreptățire. Căci, presupunând că s-ar fi ajuns la o asemenea lună de miere împreună cu Diotima; ce formă avea să ia viața împreună cu Diotima după o asemenea lună de miere? El avea să se întoarcă la afacerile sale și să facă apoi față îndatoririlor vieții așa cum s-ar fi ivit în acea convietuire. Anul avea să-l petreacă împărțit între operațiunile financiare și perioadele de vacanță și de odihnă în mijlocul naturii, în partea fiziologică și vegetativă a propriei existențe. Poate că ar fi rezultat un mariaj grandios, cu adevărat de factură umanistă, o îmbinare între activitate și odihnă, necesități omenești și frumusețe. Ar fi fost foarte

bine astfel şi el îi plutea uneori ca perspectivă prin faţa ochilor, iar după părerea lui Arnheim, nimeni nu putea stăpâni forţa necesară pentru marile operaţiuni financiare dacă nu cunoştea deplina destindere şi abandonul de sine, dacă nu era capabil de acea stare lipsită de orice dorinţă, în care să stea, doar, la marginea lumii, debarasat de orice ornamente şi redus la strictul necesar; însă în acelaşi timp o stare de mulţumire mută, neliniştită, se agita în Arnheim, căci toate aceste simţăminte erau în contradicţie cu simţământul de început de lume şi de sfârşit de lume pe care i-l stârnea Diotima. În fiecare zi când o vedea iarăşi, când îi vedea frumuseţea antică şi deopotrivă rotunjimea volumelor trupului ei, care se potrivea atât de bine cu gustul lui modern, se simţea pradă confuziei, vedea cum i se risipesc forţele şi îşi dădea seama că-i este cu neputinţă să o atragă pe această fiinţă calmă, armonios rotindu-se pe propria ei orbită, în propria sa lume lăuntrică. Acesta nu mai era acum, după cum simţea el, un sentiment înalt omenesc, nici măcar nu se putea spune că ar fi fost un simţământ omenesc, la drept vorbind. Starea aceasta i se părea că închide în ea întregul vid al veşniciei. Se cufunda în frumuseţea iubitei sale cu acea privire cu care s-ar fi zis că o căutase de o mie de ani şi care, acum că o găsise, părea să-l lase deodată fără nici un rost şi justificare, ceea ce făcea loc unui simţământ de neputinţă, care avea nemijlocit ceva din trăsăturile unei adevărate stupori, ale unei uimiri aproape stupide. Sentimentele nu-i mai erau în stare să-i ofere vreun răspuns la această excesivă revărsare de solicitări, care la drept vorbind nici nu se mai puteau compara cu altceva decât cu dorinţa de a se lăsa, laolaltă cu Diotima, aruncaţi împreună dintr-un tun în spaţiul cosmic.

Plină de tact, Diotima găsi şi pentru această stare de spirit cuvântul potrivit. Într-unul din aceste momente, îşi aminti că marele Dostoievski stabilise cândva legătura între dragoste, idioţie şi sfinţenia lăuntrică şi că, în ciuda acestui fapt, oamenii de azi, care nu mai au în spatele lor Rusia lui pravoslavnică, au şi ei, desigur, nevoie în primul rând de o formă anume de mântuire pentru a putea transpune în viaţă asemenea gânduri.

Aceste cuvinte îi merseră la inimă lui Arnheim.

Momentul în care ele fuseseră rostite era una din acele clipe pline deopotrivă de supersubiectivitate şi de superobiectivitate, care sunt asemenea unei trâmbiţe astupate, incapabile să scoată un singur sunet şi în care, tot suflând, simţi cum ţi se urcă sângele în obraji; nimic nu era în clipa aceea neimportant, de la cea mai mică ceaşcă pe o poliţă de pe perete, care îşi impunea prezenţa în încăpere asemenea unui detaliu într-o pânză de Van Gogh, până la trupurile omeneşti, atât de încărcate şi acutizate de tot ceea ce nu se putea spune încât păreau să se strecoare şi ele cu greutate în acest spaţiu.

Speriată parcă, Diotima spuse:

— Aş prefera acum să pot să glumesc; umorul este un lucru atât de frumos, pluteşte eliberat de orice dorinţe, mai presus de orice aparenţe!

Arnheim surâse ascultând-o. Se ridicase şi începuse să se mişte prin cameră. „Dacă eu m-aş arunca asupra ei s-o sfâşii, dacă aş începe să urlu şi să dansez prin cameră; dacă mi-aş încleşta mâinile de gât ca să-mi smulg inima din piept pentru ea; atunci poate că s-ar petrece o minune?“ se întreba el. Dar pe măsură ce i se risipea această exaltare, amuţiră şi astfel de gânduri.

Scena aceasta îi era acum iarăşi vie în amintire. Privirea i se reîntoarse, cu o răceală de gheaţă, la strada de sub el. „Întâi ar trebui într-adevăr să se petreacă miracolul unei mântuiri“, îşi spuse, „alţi oameni ar trebui să populeze lumea, înainte de a avea permisiunea să ne gândim la realizarea unor asemenea lucruri“. Nu-şi mai dădea osteneala să descifreze în ce mod anume şi faţă de ce anume trebuia să se producă o asemenea mântuire; ar fi trebuit oricum ca totul să se petreacă altfel. Se întoarse la masa sa de lucru, pe care o părăsise cu o jumătate de oră mai înainte, la scrisorile şi telegramele sale şi-l sună pe Soliman ca să-l convoace pe secretarul său.

În vreme ce-l aştepta pe acesta şi gândurile rotunjeau deja primele fraze ale unui raport financiar pe care avea să-l dicteze, trăirea de adineaori se cristaliză în sinea lui într-o formulă frumoasă sub aspect moral şi bogată în semnificaţii. „Un om conştient de răspunderile sale“, îşi spunea cu

convingere Arnheim, „trebuie, la urma urmelor, până şi atunci când îşi dăruieşte cuiva sufletul, să-şi jertfească doar dobânzile, niciodată capitalul!“

107

Contele Leinsdorf repurtează un succes politic neaşteptat

Când Alteţa Sa vorbea despre o familie europeană de state care ar fi urmat să se adune jubilând în jurul împăratului patriarhal, el excludea totdeauna în mod tacit Prusia dintre ele. Poate că acum proceda astfel cu şi mai multă convingere decât înainte, căci contele Leinsdorf, fapt indubitabil, se simţea tulburat de impresia pe care o producea doctorul Paul Arnheim; ori de câte ori o vizita pe prietena sa Diotima, îl întâlnea fie pe acest om, fie urmele prezenţei sale şi înţelegea la fel de puţin ca şeful de departament Tuzzi cum anume îl impresiona situaţia respectivă. Diotima remarca acum, ca niciodată până atunci, ori de câte ori îl privea cu toată simpatia, venele umflate de pe mâinile şi de la gâtul Alteţei Sale, tenul îngălbenit, de culoarea tutunului, precum şi mirosul de bătrâneţe pe care-l degaja persoana lui şi, chiar dacă avea toată grija să nu diminueze nimic din reverenţa pe care o resimţea faţă de acest domn distins, în iradierea favorii pe care i-o dăruia se schimbase cu toate acestea ceva, aşa cum soarele de vară se schimbă în soare de iarnă. Contele Leinsdorf nu manifesta înclinaţii nici faţă de desfăşurări de fantezie şi nici faţă de muzică, dar de când se văzuse nevoit să se desprindă cu doctorul Arnheim i se întâmpla remarcabil de frecvent să audă răsunându-i în urechi un clinchet uşor de timpane şi clopoţei, ca la executarea vreunui marş militar austriac sau, dacă închidea ochii, să-l neliniştească în întunecimea de sub pleoape o vălurire care venea parcă de la nişte stindarde negre-galbene, ce

fluturau acolo din belşug. Asemenea viziuni patriotice păreau să-i bântuie şi pe alţi prieteni ai familiei Tuzzi. E adevărat că se vorbea pretutindeni, pe unde avea el ocazia să asculte, cu mare respect de Germania, dar atunci când el lăsa să se înţeleagă că, în cursul evoluţiei ei, marea acţiune patriotică ar fi putut să dea la iveală o oarecare formă de asperitate faţă de imperiul fratern, acest respect era deodată înfrumuseţat de un surâs cordial.

Alteţa Sa se izbise aici, în propriul său domeniu de acţiune, de un fenomen important. Există anumite sentimente de familie care sunt deosebit de puternice şi printre ele se număra acea antipatie general răspândită în perioada de dinainte de război în rândul familiei de state europene faţă de Germania. Poate că Germania era din punct de vedere spiritual ţara cea mai puţin unitară şi care oferea deci oricui câte un prilej de a-şi manifesta antipatia; era ţara a cărei veche cultură intrase cel mai devreme sub roţile epocii noi şi fusese sfârtecată în frazeologia bombastică a scopurilor vulgar comerciale; era, în plus, agresivă, avidă de profituri, lăudăroasă şi primejdios de imprevizibilă, ca orice mare masă de oameni cuprinsă de excitaţie; dar toate acestea erau nişte caracteristici europene şi, la urma urmelor, ar fi putut să fie doar o însuşire eventual prea europeană pentru europeni. Se pare, pur şi simplu, că trebuie să existe nişte entităţi, nişte imagini nedorite, de care se agaţă neplăcerea, dizarmonia, asemenea cenuşii rămase de pe urma unui foc ajuns doar să mai mocnească şi pe care le lasă viaţa în trecerea ei. Din ceea ce este prezumtiv se cristalizează la un moment dat, spre stupefacţia tuturor celor interesaţi, ceea ce este cu adevărat, iar ceea ce ajunge să fie exclus în cursul acestui proces dezordonat, ceea ce este inadecvat, ceea ce prisoseşte şi nu mai mulţumeşte spiritele pare să se coaguleze în acea ură universală care mişcă toate fiinţele şi care este atât de caracteristică pentru civilizaţia actuală, compensând satisfacţia pierdută faţă de propriile fapte cu nemulţumirea atât de uşor de stârnit faţă de faptele celorlalţi. Încercarea de a atribui starea dezagreabilă şi nemulţumirea unor anumiţi factori ţine de cele mai vechi metode psihotehnice ale vieţii. Astfel extrăgea pe vremuri vrăjitorul fetişul cu îngrijire

preparat din trupul bolnavului şi astfel bunul creştin îşi proiectează defectele în bunul evreu şi susţine că el a fost abătut pe căi greşite prin reclame, camătă, prin campanii de presă şi altele asemenea; în decursul vremurilor au fost astfel blamaţi tunetul, vrăjitoarele, socialiştii, intelectualii şi generalii, şi în anii de dinainte de război, din motive particulare, care-şi pierd complet relevanţa faţă de problema în sine, unul din mijloacele grandioase şi predilecte în asemenea procese de atribuire a vinii l-a constituit Germania prusacă. Lumea îl pierduse nu numai pe Dumnezeu, ci şi pe Diavol. Aşa cum proiectează răul în asemenea imagini ale nedoritului şi neplăcutului, ea proiectează şi binele în imagini plăcute, pe care le venerează pentru că realizează ceea ce se consideră indezirabil de realizat în propria persoană. Alţii sunt lăsaţi să facă eforturi, în timp ce stai la locul tău şi priveşti, ceea ce se cheamă sport; oamenii sunt lăsaţi să rostească cele mai unilaterale extravaganţe, ceea ce se cheamă idealism; scuturăm de pe noi răul, iar cei din jur, pe care îi stropim astfel, devin ţapi ispăşitori. Astfel, totul îşi găseşte locul său în lume şi în ordinea lumii; însă o asemenea tehnică de sanctificare şi de îngrăşare a ţapilor ispăşitori prin proiectarea în afară a celor lăuntrice nu e lipsită de primejdii, căci ea umple lumea cu tensiunile tuturor conflictelor interioare care nu au ajuns să fie rezolvate. Oamenii se omoară între ei sau fraternizează unii cu alţii şi nu sunt în stare să-şi dea seama bine dacă o fac cu toată seriozitatea sau nu; de fapt, fiecare se dedublează parţial şi i se pare că tot ceea ce se petrece are loc pe jumătate în faţa realităţii şi pe jumătate în spatele ei, ca un duel în oglindă, o imagine a luptei dintre ură şi iubire. Vechea credinţă în demoni care socotea duhurile cereşti-infernale ca răspunzătoare pentru tot binele şi tot răul întâlnite în viaţă a funcţionat mult mai bine, mai exact şi mai curat şi nu putem decât să nădăjduim că, odată cu dezvoltarea în continuare a psihotehnicii, ne vom reîntoarce la ea.

Pentru abordarea unor asemenea simboluri ale idealurilor şi spaimelor, Kakania era o ţară deosebit de potrivită; viaţa avea oricum acolo ceva ireal şi tocmai locuitorilor celor mai distinşi din punct de vedere intelectual, care se simţeau

a fi moştenitorii şi reprezentanţii celebrei culturi kakaniene, de la Beethoven până la opereta vieneză, li se părea ceva cu totul firesc să fie aliaţi şi înfrăţiţi cu germanii din Imperiul German şi în acelaşi timp să nu-i poată suferi. Se constata cu plăcere că ei sufereau din când în când câte o mică punere la punct şi, ori de câte ori se discuta despre succesele germane, aceşti locuitori ai Kakaniei simţeau o mică îngrijorare în ce priveşte starea de lucruri din propria lor patrie. Iar această stare de lucruri de acasă consta mai ales în faptul că statul lor, care iniţial fusese la fel de bun ca oricare altul şi mai bun decât multe altele, îşi pierduse de-a lungul secolelor câte ceva din interesul faţă de propriile probleme. În cursul desfăşurării Acţiunii Paralele se putuse deja constata în mai multe rânduri că istoria lumii se face în acelaşi fel în care se fac şi alte istorii; că, adică, autorilor le vin rareori idei noi şi că, în ce priveşte complicaţiile evoluţiilor şi ideilor, se învoiesc bucuros să se copieze unii pe alţii. Aici mai intervine ceva despre care nu s-a spus nimic până acum, şi anume plăcerea de a povesti şi urmări o povestire; adică aici intervin convingerile atât de caracteristice scriitorilor că ei scriu o istorie interesantă, pasiunea scriitorilor, acea pasiune care le lungeşte, ca să zicem aşa, urechile, anulând literalmente orice critică le-ar fi adusă. Contele Leinsdorf era stăpânit de asemenea convingere şi pasiune, ele putând fi recunoscute şi în cercul său de prieteni, dar în rândurile altor cetăţeni ai Kakaniei acestea se pierduseră şi ai fi putut căuta mult ca să-i găseşti vreun substitut. Aici istoria Kakaniei fusese înlocuită de istoria naţiunii, iar de ea se ocupau acum creatorii în scrierile şi concepţiile lor, ea era prelucrată pe de-a întregul după gustul european care îşi face educaţia cu romane istorice şi drame în costume de epocă. Astfel se ajunge la faptul remarcabil, care poate nici acum nu e preţuit cum se cuvine, că oamenii care aveau de rezolvat împreună câte o problemă cu totul obişnuită, cum ar fi construirea unei şcoli sau numirea unui şef de gară, se pomeneau discutând despre anul 1600 sau anul 400, se contraziceau între ei cu privire la care dintre candidaţi ar fi fost de preferat în lumina colonizării Alpilor Inferiori în perioada migraţiei popoarelor, cât şi a bătăliilor din timpul Contrareformei şi îşi ornamentau

aceste controverse cu tot soiul de noţiuni despre noblețea de gândire şi potlogărie, despre patrie, loialitate şi virilitate, corespunzând mai mult sau mai puţin genului de lectură şi erudiţie predominant într-un moment sau altul. Contele Leinsdorf, care nu acorda nici o importanţă literaturii, nu-şi putea reveni din uimire în privinţa aceasta, mai ales când se gândea cât de bine le mergea de fapt tuturor ţăranilor, meseriaşilor şi târgoveţilor întâlniţi în cursul călătoriilor pe la moşiile lui din Boemia, colonizate cu germani şi cehi, şi el atribuia această stare de lucruri unui virus anume, unei agitaţii şi tulburări pentru el respingătoare, care izbucnea din când în când, împingându-i la manifestări tumultuoase de nemulţumire pe oameni, unii împotriva altora şi împotriva înţelepciunii guvernului, ceea ce i se părea cu atât mai de neînţeles cu cât, în lungile intervale dintre aceste crize şi atunci când nimic nu le aducea aminte de idealurile lor, aceşti oameni se descurcau paşnic şi mulţumiţi între ei.

Politica adoptată de stat în această privinţă, şi anume acea bine-cunoscută politică a Kakaniei în problema naţionalităţilor, se traducea prin faptul că, în alternanţe care se succedau cam la fiecare jumătate de an, guvernul proceda când represiv faţă de vreuna din aceste minorităţi naţionale răzvrătite, când retrăgându-se cu înţelepciune într-o rezervă în această privinţă şi, aşa cum în vasele comunicante lichidul urcă într-o parte atunci când coboară în cealaltă, la fel se putea vorbi despre comportarea oficială faţă de „minoritatea naţională" germană. Acesteia îi revenea în Kakania un rol deosebit, căci în marea ei majoritate dorise, la drept vorbind, doar un singur lucru, şi anume ca statul să fie puternic. Ea rămăsese cel mai mult timp fidelă credinţei că istoria Kakaniei trebuie să aibă totuşi, la urma urmelor, un sens anume şi de-abia treptat, când ajunsese să înţeleagă faptul că în Kakania cineva poate să-şi înceapă cariera ca trădător de ţară şi să şi-o termine ca ministru, dar şi viceversa, că îşi poate continua cariera de ministru ajungând trădător de ţară, începuse şi această minoritate naţională să se simtă o minoritate asuprită. Poate că asemenea lucruri nu s-au întâmplat numai în Kakania, dar caracteristic pentru Kakania era că acolo nu erau deloc necesare revoluţiile şi răsturnările

violente, pentru că, pe măsură ce trecea timpul, totul începuse să se petreacă după modelul unei evoluţii naturale, liniştit, pendulând pur şi simplu în virtutea nesiguranţei criteriilor şi până la urmă în Kakania nu mai rămăseseră decât minorităţi naţionale asuprite şi un cerc foarte sus-pus de persoane, care erau, de fapt, asupritorii şi care se simţeau peste măsură de calomniaţi şi plictisiţi de cei asupriţi. În acest cerc se manifesta o profundă îngrijorare faţă de faptul că nu se întâmpla nimic cu privire la, ca să-i spunem astfel, o carenţă de istorie şi exista convingerea fermă că ceva trebuia să se întâmple, în sfârşit. Dacă o asemenea evoluţie avea să se întoarcă împotriva Germaniei, aşa cum se părea că s-ar fi vrut să se producă prin această Acţiune Paralelă, atunci lucrul nici nu mai era considerat ca nefiind bine-venit, în primul rând pentru că exista totdeauna sentimentul că austriecii erau oarecum în urma fraţilor lor din Imperiul German şi în al doilea rând pentru că în cercurile conducătoare exista sentimentul că austriecii sunt ei înşişi germani şi că rolul echidistant al Kakaniei nu putea fi îndeplinit mai bine decât printr-o asemenea atitudine altruistă.

Era deci cu totul de înţeles că în aceste circumstanţe nimic nu putea să-i fie mai străin Alteţei Sale decât ideea de a considera iniţiativa sa drept având un caracter pangermanic. Dar că ea trecea drept a fi astfel reieşea de pe urma faptului că grupurile de origine slavă începuseră cu timpul să lipsească dintre „componentele naţionale clasificate oficial" ale căror doleanţe urmau să fie luate în consideraţie de către comitetele Acţiunii Paralele şi diplomaţii străini luau treptat cunoştinţă de informaţii atât de îngrozitoare cu privire la Arnheim, la şeful de departament Tuzzi şi la un complot german împotriva elementului slav, încât ceva din toate acestea ajunse sub forma atenuată a unor zvonuri şi la urechile Alteţei Sale, iar aceasta îi întări temerile că până şi în zilele când nu se întâmpla nimic se desfăşura totuşi o activitate laborioasă tocmai prin faptul că erau atât de multe lucruri care nu aveau voie să fie făcute. Dar cum el era un politician realist, nu şovăi să treacă la o contramăsură şi, din păcate, îşi concepu calculele pe o scară atât de grandioasă încât această contramăsură căpătă la început aparenţele

unei erori în arta politicii de stat. Conducerea comitetului pentru propagandă – acel comitet a cărui misiune era să facă populară Acţiunea Paralelă – era anume la vremea aceea vacantă, iar contele Leinsdorf luă hotărârea de a-l alege pentru această funcţie pe baronul Wisnieczky şi îşi întemeiase această chibzuială mai ales pe faptul că Wisnieczky, care fusese ministru cu câţiva ani înainte, făcuse parte dintr-un cabinet ce fusese răsturnat de partidele germane şi avea acum reputaţia de a fi dus o politică de culise ostilă germanilor. Căci în privinţa aceasta Alteţa Sa avea un plan anume. Încă de la începutul Acţiunii Paralele, una din ideile sale fusese de a câştiga pentru această acţiune tocmai acea parte a kakanienilor de origine germană care se simţeau mai puţin înclinaţi spre patria comună decât spre naţiunea germană. Celelalte „grupuri naţionale" puteau să definească oricând Kakania drept o temniţă, aşa cum o şi făceau, de altfel, şi să-şi exprime cât mai deschis dragostea faţă de Franţa, Italia şi Rusia; erau doar nişte entuziasme mai depărtate şi nici un om politic serios nu avea voie să le pună pe aceeaşi treaptă cu entuziasmul anumitor germani faţă de Reich, care încercuia din punct de vedere geografic Kakania şi care, până cu o generaţie înainte, fusese legat într-o unitate cu ea. Aceşti apostaţi germani, ale căror maşinaţii trezeau în contele Leinsdorf, tocmai pentru că el însuşi era german, cele mai dureroase emoţii, îi prilejuiseră celebrul dicton: „Vor veni de bunăvoie!". Formula căpătase între timp rangul unei profeţii politice, pe care în acţiunea patriotică se întemeiau mari speranţe şi dobândise aproximativ înţelesul că „celelalte grupări naţionale" trebuiau întâi câştigate pentru cauza patriotică, căci numai după ce se va fi atins acest obiectiv aveau să fie silite toate cercurile germane să participe şi ele, căci se ştie că e mult mai greu să te menţii în afară de ceea ce fac toţi decât să faci tu însuţi începutul. Astfel, drumul către germani pornea întâi împotriva germanilor şi spre profitul celorlalte naţiuni; lucrul acesta îl recunoscuse de mult contele Leinsdorf, iar când sosise ceasul faptei, el acţionase pe baza acestei recunoaşteri şi tocmai aceasta fusese ceea ce îl determinase să-l numească pe Excelenţa Sa Wisnieczky ca şef al comitetului pentru propagandă, acesta

fiind, după cum socotea Leinsdorf, polonez prin naştere şi kakanian prin convingere.

Ar fi fost greu de decis dacă Alteţa Sa era conştient că această alegere se îndrepta împotriva ideii germane, aşa cum avea să i se reproşeze mai târziu; oricum, e probabil că el va fi gândit că în felul acesta slujea ideea germană. Numai că urmarea fusese că imediat începuse în cercurile germane o intensă campanie împotriva Acţiunii Paralele, astfel că aceasta ajunse în cele din urmă să fie văzută ca reprezentând un complot antigerman şi era acum combătută făţiş, în vreme ce, de cealaltă parte, era considerată a fi pangermanică, fiind evitată de la bun început cu tot felul de scuze precaute. Rezultatul acesta neaşteptat nu-i scăpă Alteţei Sale şi trezi pretutindeni mare îngrijorare. Dar contele Leinsdorf era stimulat de aceste evoluţii; când era întrebat în repetate rânduri, cu nelinişte, atât de Diotima, cât şi de ceilalţi lideri ai acţiunii, el întorcea spre aceşti timoraţi o faţă impenetrabilă, dar pătrunsă de simţământul datoriei şi le răspundea după cum urmează:

— Încercarea noastră nu a reuşit cu totul chiar de la început, dar cine vrea să realizeze lucruri măreţe nu trebuie să depindă de succese de moment; în orice caz, interesul faţă de Acţiunea Paralelă a crescut şi lucrurile vor evolua de la sine dacă ne menţinem fermitatea!

108

Naţionalităţile nemântuite şi gândurile generalului Stumm cu privire la conceptul de mântuire

Oricât de multe cuvinte ar fi rostite în fiecare clipă într-un mare oraş pentru a exprima dorinţele personale ale locuitorilor săi, e unul care nu figurează printre ele: „a mântui". Se poate presupune că toate celelalte cuvinte, cele mai pasionante,

şi expresiile desemnând relaţiile cele mai complicate, ba chiar cele putând fi socotite ca excepţii, sunt deopotrivă ţipate în gura mare şi şoptite, de exemplu, „Eşti cel mai mare pungaş pe care l-am întâlnit vreodată" sau „Nu există femeie mai copleşitor de frumoasă decât tine"; astfel încât asemenea experienţe cât se poate de personale ar putea fi reprezentate prin frumoase curbe statistice arătând distribuirea lor în masa de cetăţeni a întregului oraş. Niciodată însă un om în viaţă nu-i va spune altuia: „Tu poţi să mă mântui pe mine!" sau „Fii tu mântuitorul meu!". Poţi să legi un asemenea om de un copac şi să-l laşi să moară acolo de foame; poţi, după ce l-ai văzut că îi face luni de zile zadarnic curte iubitei sale, să-l faci să naufragieze împreună cu această iubită pe o insulă pustie; poţi să-l faci să falsifice cecuri şi apoi să găsească un salvator; toate vorbele din lume au să se înghesuie să-i iasă de pe buze, dar sigur e că, atâta vreme cât e cu adevărat zguduit de emoţie, nu va spune niciodată cuvintele „a mântui", „mântuitor" sau „mântuire", deşi din punct de vedere lingvistic nimic nu s-ar opune la asta.

Cu toate acestea, popoarele unite sub coroana Kakaniei îşi spuneau că sunt popoare nemântuite!

Generalul Stumm von Bordwehr medita. Prin poziţia pe care o ocupa în Ministerul de Război cunoştea suficient de bine dificultăţile pe care le întâmpinau locuitorii Kakaniei, căci armata era cea care resimţea în primul rând, în ce priveşte bugetul militar, urmările politicii ezitante şi influenţate de sute de consideraţii care rezulta din aceste dificultăţi şi numai cu puţină vreme în urmă ministrul fusese silit, spre marea lui mânie, să retragă un proiect militar urgent, căci una din aceste minorităţi naţionale nemântuite pretinsese în schimbul acordării mijloacelor necesare în acest sens multe concesii de ordin naţional, la care guvernul nu putea consimţi fără a stârni nevoile de mântuire ale altor minorităţi naţionale. Astfel, Kakania rămânea vulnerabilă faţă de duşmanul din afară; căci fusese vorba de mari investiţii în arma artileriei, pentru ca tunurile cu totul învechite ale armatei austriece, care în ce priveşte raza lor de acţiune erau, în comparaţie cu tunurile altor state, în situaţia unui pumnal faţă de o lance, să fie înlocuite cu tunuri noi care ar

fi urmat să se afle faţă de tunurile celorlalţi în situaţia unei lănci faţă de un pumnal, iar lucrul acesta fusese încă o dată zădărnicit în chip neprevăzut. Nu s-ar fi putut spune că generalul von Stumm ar fi fost împins din cauza aceasta la gândul sinuciderii, dar mari nemulţumiri îşi pot găsi la început expresia în multe detalii în aparenţă mărunte, fără legătură între ele şi e sigur, în legătură cu lipsa de apărare şi cu lipsa de arme la care Kakania fusese condamnată prin nesfârşitele ei conflicte lăuntrice, faptul că Stumm stătea acum să mediteze la ceea ce era nemântuit şi la mântuire, cu atât mai mult cu cât şi în cursul activităţii sale semicivile pe lângă Diotima auzea de câtăva vreme cuvântul „mântuire" atât de des, încât se săturase cu totul de el.

Prima sa impresie era că aparţinea pur şi simplu acelui grup de cuvinte încă insuficient lămurite din punctul de vedere al lingvisticii, aşa-numitele „cuvinte bombastice". Astfel îi spunea bunul său simţ natural, de soldat; dar abstracţie făcând de faptul că acest bun-simţ îi fusese turmentat de către Diotima – căci, la urma urmei, Stumm auzise cuvântul „mântuire" pentru prima dată din gura ei şi fusese foarte încântat, ba încă şi astăzi, în ciuda investiţiilor proiectate în artilerie, termenul era în continuare înconjurat de un farmec luminos, astfel încât această primă impresie a generalului fusese, la drept vorbind, cea de a doua din viaţa sa! – se părea că teoria cuvintelor bombastice nu era corectă şi dintr-un alt motiv: cuvintele cuprinse în câmpul semantic „mântuire" ajungeau să fie rostite cu o măruntă, plăcută de altfel, lipsă de gravitate, şi atunci deodată începeau să-ţi sară jucăuşe de pe limbă. „Tu m-ai mântuit în adevăratul înţeles al cuvântului!" sau altele de felul acesta; cine n-ar fi ajuns să spună aşa ceva îndată ce ar fi fost depăşită o aşteptare nerăbdătoare de zece minute sau vreo altă neplăcere la fel de neimportantă? Acum îi era limpede generalului că nu atât cuvintele sunt cele faţă de care bunul-simţ ridică obiecţii, cât gravitatea implauzibilă a stării de spirit despre care se asigură că ar fi creată de ele. Într-adevăr, dacă Stumm se întreba unde, în afară de cercul Diotimei şi în politică, mai auzise el vorbindu-se despre mântuire, atunci îşi dădea seama că se întâmplase la biserică şi în cafenele,

în revistele de artă şi în cărţile lui Arnheim, pe care le citise cu uimire şi admiraţie. În felul acesta, fusese făcut să înţeleagă limpede că ceea ce se exprimă cu asemenea cuvinte nu era o întâmplare firească, simplă şi omenească, ci o complicaţie abstractă şi de ordin general; mântuirea unei fiinţe şi aşteptarea cu frică a unei asemenea mântuiri de către o altă fiinţă este, oricum ai privi lucrurile, după cum se pare, ceva care poate fi înfăptuit de un spirit asupra altui spirit.

Generalul clătina acum din cap plin de uimire faţă de perspectivele fascinante pe care i le deschiseseră asemenea meditaţii în cadrul preocupărilor lui de serviciu. Apăsă pe buton ca să aprindă micul bec rotund şi roşu de sub globul de sticlă de deasupra uşii lui, ca semn că avea o şedinţă importantă şi, pe când ofiţerii din subordinea lui se întorceau oftând din faţa uşii sale astfel consemnate, cu mapele de serviciu sub braţ, îşi continuă speculaţiile intelectuale. Oamenii aceştia de spirit pe care îi întâlnea acum în drumurile sale nu erau mulţumiţi. Ei aveau ceva de obiectat la toate cele, peste tot li se părea că se făcea prea puţin sau prea mult, niciodată nu s-ar fi zis că din punctul lor de vedere lucrurile mergeau cum trebuie. Treptat, ajunsese să-i fie silă de toţi şi de toate. În ochii lui, cei din jur semănau acum cu oamenii aceia nemulţumiţi şi prea sensibili cărora li se pare că oriunde s-ar afla îi trage curentul. Toată vremea se plângeau de prea multă pedanterie şi de prea multă neştiinţă, de prea multă grosolănie şi de prea mult rafinament, de prea multă agresivitate şi de prea multă indiferenţă, oriîncotro îşi îndreptau privirile li se părea că era ceva în neregulă! Gândurile nu li se linişteau niciodată şi pretutindeni li se părea că există câte un rest de neliniște care nu ajunge să se potolească. Astfel că, până la urmă, toţi păreau să se fi convins că lumea în care trăiau oamenii din ziua de azi era condamnată la o goliciune şi sterilitate sufletească care n-ar mai fi putut fi mântuite decât printr-un eveniment cu totul deosebit sau de către un om cu totul ieşit din comun. În felul acesta, se născuse atunci printre aşa-numiţii intelectuali predilecţia pentru complexul semantic al mântuirii. Toţi erau convinşi că lucrurile nu mai puteau merge mai departe dacă n-ar fi apărut curând un mesia. Era vorba, după caz, de un mesia

al medicinei, care să mântuie arta vindecării bolnavilor de confuzia încercărilor învăţaţilor pedanţi care-i lăsau pe oamenii neajutoraţi să se îmbolnăvească şi să moară; sau de un mesia al poeziei, care să fie în stare să scrie o dramă care să zguduie milioane de oameni în sălile de spectacol şi care să dovedească deopotrivă cea mai mare originalitate şi noblețe a sentimentelor; în afară de convingerea că, la drept vorbind, oricare dintre activităţile omeneşti luate în parte nu şi-ar fi putut regăsi adevărata semnificaţie decât prin apariţia unui mesia, exista de asemenea şi dorinţa cât se poate de simplă şi din toate punctele de vedere inviolabilă după un mesia care să preia totul cu o mână fermă. Astfel că era în adevăratul înţeles al cuvântului o epocă mesianică cea de atunci, de dinainte de război!

Înainte de izbucnirea războiului, chiar dacă naţiuni şi popoare întregi nu aşteptau altceva decât să fie mântuite, asta nu însemna, la drept vorbind, nimic deosebit şi nimic neobişnuit.

De fapt, generalului i se părea acum că toate acestea nici nu trebuiau să fie luate în serios la modul literal mai mult decât orice altceva din cele ce se spuneau atunci în lumea din jur. „Dacă astăzi s-ar întoarce Mântuitorul", îşi spunea el, „guvernul lui ar fi îndată răsturnat ca oricare alt guvern!" Din experienţa lui personală, i se părea că se ajunsese aici pentru că oamenii scriau prea multe cărţi şi prea multe articole de ziar. „Ce înţeleaptă e prescripţia aceea din regulamentele militare", se gândea el, „care le interzice ofiţerilor să scrie cărţi fără permisiunea specială a superiorilor". I se făcuse aproape frică, pentru că nu mai trăise asemenea simţăminte de loialitate cazonă de multă vreme. Nu mai există nici o îndoială, ajunsese el însuşi să gândească prea mult! I se trăgea de la contactul prea strâns şi continuu cu spiritul civil; spiritul civililor, era limpede, îşi pierduse avantajul, de care se bucurase odată, de a avea o concepţie fermă despre lume şi viaţă. Generalul îşi dădea seama limpede de acest fapt şi, ca urmare, vedea acum toată vorbăria despre mântuire deodată şi dintr-un alt unghi. Mintea generalului Stumm se reîntorcea pe cărări ocolite la amintirea orelor de religie şi de istorie la care asistase demult şi i se părea că

acum ar fi putut să-şi limpezească mai bine complexul acesta de probleme; ar fi fost greu de spus ce anume gândea în clipa aceea, dar dacă ar fi fost scos din toată această confuzie şi ar fi fost netezit cu grijă de toate încruntările, ar fi ajuns să arate, mai mult sau mai puţin, în felul următor: pentru început, succint, în ce priveşte aspectul religios: atâta vreme cât era vorba de oameni care credeau în religie, putea fi luat oricând un bun creştin sau un evreu cucernic şi lăsat să cadă de la oricare etaj al speranţei sau al prosperităţii, iar acesta ar fi căzut, ca să spunem aşa, totdeauna pe picioarele sale sufleteşti. Justificarea consta din faptul că toate religiile, în interpretarea vieţii, prevăzuseră un factor iraţional, imprevizibil, despre care spuneau că ar fi acea calitate de nepătruns a căilor Domnului; dacă lucrurile nu mergeau cum trebuie pentru muritori, atunci nu aveau decât să-şi aducă aminte de acest factor şi spiritul omenesc îşi putea freca mulţumit mâinile. Calitatea de a cădea totdeauna în picioare şi de a-şi putea freca mulţumit mâinile este ceea ce se numeşte o concepţie despre lume şi viaţă, şi tocmai aceasta este ceea ce omul contemporan a pierdut în zilele noastre. El trebuie fie să renunţe complet la a mai medita asupra propriei sale vieţi, lucru cu care mulţi se mulţumesc astăzi, fie să cadă în acea ciudată stare de sfâşiere lăuntrică în care e obligat să gândească şi totuşi, după cât se pare, nu poate ajunge niciodată să se declare mulţumit. Această stare de conflict lăuntric capătă, cu trecerea timpului, la fel de frecvent forma un scepticism total şi pe aceea a unei mereu reînnoite supuneri necondiţionate faţă de credinţa religioasă, iar forma cea mai frecvent întâlnită astăzi este, fără îndoială, convingerea că fără activitate spirituală nu poate fi vorba de o adevărată viaţă omenească, dar şi că prea mult spirit nu o favorizează. Pe o asemenea convingere se întemeiază cu totul cultura noastră. Ea are cea mai strictă grijă să asigure mijloacele financiare pentru instituţiile de învăţământ şi cercetare, dar niciodată prea mari, ci doar în aşa fel încât să respecte raportul faţă de sumele cheltuite pentru distracţii, automobile şi armament. Se deschid astfel pretutindeni posibilităţi neîngrădite pentru cei capabili, dar cu grija ca omul capabil să fie şi cel mai apt pentru cariera de afaceri.

Civilizația noastră își acordă, după o oarecare rezistență, recunoașterea oricărei idei, dar o asemenea atitudine are de la sine urmarea că favorizează și ideea contrarie. Privite din afară, lucrurile par să dovedească o imensă slăbiciune și neglijență; este vorba în același timp și de un efort perfect conștient de a face orice spirit să afle că spiritul nu înseamnă totul, căci dacă s-ar ajunge fie și numai o singură dată ca una din ideile care ne conduc viața să fie luată în serios astfel încât să anihileze ideea contrarie, cultura noastră nu ar mai fi cultura noastră!

Generalul avea mâini mici pe care și le strângea în pumni groși și copilăroși; le încleștase acum și izbea, ca și cum ar fi purtat mănuși groase, căptușite, în tăblia mesei sale de scris, având în vremea aceasta senzația că era necesară o mână forte. Ca ofițer, avea o concepție fermă despre lume și viață! Ceea ce rămânea irațional purta numele de onoare, disciplină, comandament suprem, regulament militar partea a III-a și, incluzându-le pe toate acestea, convingerea că războiul nu este nimic altceva decât continuarea păcii cu mijloace mai energice, un anumit aranjament mai plin de forță și de ordine fără de care lumea nu poate supraviețui. Gestul cu care generalul bătuse cu pumnul în masă ar fi fost puțin ridicol, dacă un asemenea pumn ar fi fost doar ceva de ordin atletic, nu și de ordin spiritual, un fel de completare indispensabilă a spiritului. Stumm von Bordwehr se cam săturase de toate problemele civile. Aflase că slujitorii din bibliotecă sau, în sfârșit, asistenții de bibliotecari sunt singurii oameni în măsură să aibă o privire de ansamblu, care să stârnească încredere, asupra rațiunii civile. Descoperise caracterul paradoxal al unei ordini excesive, și anume că o asemenea ordine desăvârșită atrage după sine în mod inevitabil inactivitatea. Avea o senzație oarecum ilară, ca un fel de explicație a faptului că în viața militară se întâlnește ordinea cea mai desăvârșită și în același timp și disponibilitatea totală de a-ți dărui oricând viața. Făcuse de asemenea descoperirea că, într-un fel sau altul, prin complexitatea greu de deslușit a împrejurărilor, ordinea conduce la necesitatea de a vărsa sânge. Își spunea îngrijorat că în ritmul acesta nu putea lucra mai departe! „În esență, ce este spiritul?!"

se întreba generalul simțind că se răzvrătește. „Vreau să spun, nu e nimic care să se învârtească la miezul nopții, de colo până colo, în haine de seară și cu cămașă albă; ce ar putea fi altceva decât o anumită ordine, pe care o imprimăm noi impresiilor și experiențelor noastre?! Până la urmă", conchise el ferm, simțind că-i venise o inspirație fericită, „dacă spiritul nu înseamnă nimic altceva decât o trăire ordonată, atunci într-o lume bine ordonată nici nu e nevoie de el!"

Oftând ușurat, Stumm von Bordwehr stinse becul care indica faptul că până atunci fusese într-o ședință, păși în fața oglinzii și-și netezi părul, pentru a șterge orice urmă de agitație emoțională înainte de intrarea subordonaților săi.

109

Bonadea, Kakania; sisteme ale fericirii și ale echilibrului

Dacă exista cineva în Kakania care nu înțelegea nimic din politică și nici nu voia să știe nimic în acest domeniu, aceasta era Bonadea; cu toate acestea, exista între ea și naționalitățile nemântuite o anumită legătură: Bonadea (care nu trebuie confundată cu Diotima; Bonadea, zeița cea bună, zeița castității, al cărei templu, printr-o ciudățenie a destinului, devenise o scenă a orgiilor, soția unui jurist de seamă, președinte de tribunal sau ceva asemănător și iubita nefericită a unui bărbat care nu era nici vrednic de ea și nici nu simțea vreo nevoie deosebită de prezența ei) avea un sistem, iar politica din Kakania nu avea nici unul.

Sistemul Bonadeei consta în faptul că ducea o viață dublă. Ea își satisfăcea orgoliul aparținând unei familii care era considerată de elită și găsea și în realitățile ei sociale mulțumirea de a trece drept o doamnă foarte cultivată și distinsă; ceda diferitelor ispite cărora le era expus spiritul, sub pretextul că era victima unei constituții ușor excitabile sau, după caz,

spunând că avea și ea o inimă care o împingea spre nebunii, căci nebuniile inimii sunt ceva la fel de onorabil precum crimele politice romantice, chiar dacă circumstanțele însoțitoare s-ar putea să nu fie la fel de ireproșabile. Inima juca în asemenea situații același rol ca onoarea, disciplina și regulamentul militar partea a III-a în viața generalului sau a factorului irațional în orice condiții ordonate de viață, factorul care, până la urmă, creează în toate ordinea pe care rațiunea nu este în stare să o stabilească.

Însă în acest sistem intervenise o anumită eroare; el împărțea viața Bonadeei în două stări de spirit, între care trecerea nu se făcea fără daune considerabile. Căci oricât de elocventă ar fi putut fi inima înaintea unui pas greșit, tot atât de deprimată se arăta a fi după aceea, și stăpâna acestei inimi era permanent agitată între stări sufletești maniacal efervescente și fluid dezorganizate de o umoare neagră, stări de spirit care nu ajungeau decât rareori să se echilibreze. Oricum, era un sistem; adică nu era vorba doar de un joc liber al instinctelor – cum ar fi fost pe vremuri pentru cei care voiau să înțeleagă viața ca un bilanț automat de plăceri și suferințe cu un anumit activ de plăceri –, ci conținea niște aranjamente însemnate de ordin spiritual în măsură să falsifice un asemenea bilanț.

Orice om are metodele sale de a interpreta în favoarea sa bilanțul impresiilor, astfel încât să rezulte într-o anumită măsură minimul zilnic de plăceri existențiale care să-i ajungă în împrejurările obișnuite. Plăcerea lui de viață poate foarte bine să constea și în suferințe și neplăceri, căci se știe că există melancolici fericiți, la fel cum există marșuri funebre care plutesc în elementul lor la fel de puțin greoi ca un dans în elementul său. Probabil că se poate susține și contrariul, anume că mulți oameni veseli nu sunt cu nimic mai fericiți decât cei triști, căci fericirea consumă la fel de mult ca nefericirea; lucrurile se prezintă precum capacitatea de a zbura după principiul de a fi mai ușor – sau mai greu – decât aerul. Aici se ivește o altă obiecție; căci n-ar însemna că are dreptate vechea înțelepciune a celor înstăriți, care spune că cei săraci nu trebuie să-i invidieze, căci e doar o iluzie afirmația că banii i-ar face pe ei fericiți? Ar însemna doar că se ivește

o nouă îndatorire, ca în locul sistemului propriu de viaţă să se creeze un altul, care să se poată solda cu micul activ de fericire pe care l-a avut oricum de la început. Teoretic, aceasta înseamnă că familia lipsită de acoperiş deasupra capului poate fi, dacă nu a îngheţat într-o noapte geroasă de iarnă, la fel de fericită la primele raze ale soarelui dimineţii ca bogatul care trebuie să se dea jos din patul său cald ; practic, totul se rezumă la faptul că orice om îşi poartă, răbdător ca un măgar, povara cu care a fost încărcat, căci un măgar care este doar cu foarte puţin mai puternic decât povara sa este fericit. De fapt, aceasta este definiţia cea mai demnă de încredere a fericirii personale la care se poate ajunge, atâta vreme cât se ia în consideraţie doar un măgar. Dar adevărul este că fericirea personală (ori echilibrul, mulţumirea sufletească sau oricum i s-ar mai putea spune acelui ţel automat cel mai lăuntric al persoanei) este suficientă sieşi numai în măsura în care este o piatră închisă într-un zid sau o picătura într-un fluviu, prin care trec şi curg forţele şi tensiunile întregului. Ceea ce face şi simte un om are prea puţină importanţă în comparaţie cu tot ceea ce trebuie să presupună el că fac şi simt alţii în raport cu el în felul cuvenit şi corespunzător. Nici un om nu trăieşte numai propriul său echilibru, ci fiecare se sprijină pe straturile care-l înconjoară şi astfel această mică uzină de plăceri a individului cuprinde un sistem de credit moral cât se poate de complicat despre care va mai fi vorba, pentru că el aparţine nu mai puţin bilanţului sufletesc al totalului, cât şi al individualului.

Întrucât eforturile Bonadeei de a-şi recâştiga iubitul nu aveau nici un succes şi o făceau să creadă că spiritul şi energia Diotimei i-l răpiseră pe Ulrich, ea era peste măsură de geloasă pe această femeie, dar şi, aşa cum li se întâmplă uşor oamenilor slabi, găsise pe de altă parte în admiraţia pentru ea o anumită explicaţie şi compensaţie care o făceau să uite în parte pierderea suferită ; se găsea acum în starea aceasta sufletească de câtăva vreme şi reuşise să obţină să fie primită din când în când, sub pretextul unor contribuţii modeste la Acţiunea Paralelă, de către Diotima, fără ca totuşi să ajungă să fie inclusă în cercul celor ce frecventau casa şi acum îşi închipuia că trebuie să existe în sensul

acesta o anumită înțelegere între Diotima și Ulrich. Astfel că suferea de pe urma cruzimii acestor două ființe și, cum îi și iubea pe amândoi, se născuse în ea iluzia unei purități și a unui altruism incomparabil al propriilor ei sentimente. Diminețile, după ce soțul ei părăsea locuința, lucru pe care ea îl aștepta cu nerăbdare, se așeza ades în fața oglinzii ca o pasăre care-și zburlește și netezește penele. Își lega, își ondula și își cârlionța părul până când coafura îi căpăta o formă care să semene oarecum cu cocul grecesc al Diotimei. Pe urmă, își pieptăna și își potrivea cu peria mici bucle și chiar dacă, în ansamblu, acest aranjament devenea puțin ridicol, ea nu remarca, atâta timp cât în oglindă îi surâdea un chip care în alcătuirea lui generală amintea acum de departe de cel al zeiței. Siguranța de sine și frumusețea unei ființe pe care ea o admira și fericirea acestei ființe urcau în valuri mici, subtile, calde spre o uniune tainică, chiar dacă nu profund desăvârșită, ca atunci când mergi să te așezi la marginea unei mări uriașe și-ți lași picioarele să se cufunde în apă. Această atitudine, care semăna cu un gest de devoțiune religioasă – căci o asemenea fericire care pune stăpânire pe trupul întreg, începând din vremurile când omul în stările sale primitive se strecura cu tot trupul în măștile zeilor și până la ceremoniile civilizației actuale, o asemenea fericire a imitației pline de credință nu-și vede niciodată epuizată semnificația! –, se înstăpânea cu atât mai puternic asupra Bonadeei cu cât ea își iubea veșmintele și aspectul exterior cu un fel de sentiment al constrângerii. Când Bonadea se contempla în oglindă îmbrăcată într-o rochie nouă, ea nu și-ar fi închipuit niciodată o epocă viitoare în care femeile ar îmbrăca fuste scurte până la genunchi în locul rochiilor cu mâneci strâmte și cu fuste lungi în formă de clopot și s-ar tunde ca băieții în loc să se coafeze cu bucle pe mijlocul frunții. Nici n-ar fi negat o asemenea posibilitate, căci creierul ei pur și simplu n-ar fi fost în stare să primească o asemenea concepție. Ea se îmbrăcase totdeauna așa cum se cerea să se înfățișeze o femeie distinsă și resimțea la fiecare jumătate de an față de moda nouă un fel de evlavie, ca în fața celor ce țineau de veșnicie. Chiar dacă gândirea ar fi fost silită să recunoască faptul că toate sunt trecătoare, nu i-ar

fi scăzut în nici un fel o asemenea evlavie. Absorbea cu toată puritatea constrângerea lumii exterioare și vremurile când se îndoiau colțurile cărților de vizită sau când li se trimiteau prietenilor ilustrate cu felicitări cu prilejul Anului Nou sau când la baluri se scoteau încet mănușile erau acum, în vremurile când nu se mai făceau asemenea lucruri, la fel de departe în urmă cum erau pentru alți contemporani vremurile de acum o sută de ani, aparțineau de imaginar, imposibil și anacronic. Din cauza aceasta era atât de comic să o vezi pe Bonadea fără veșminte ; scotea de pe sine și acea protecție ideală, era victima dezgolită a unei constrângeri nemiloase care se abătea asupra ei la fel de neomenos ca un cutremur de pământ.

Periodica ei prăbușire de pe culmile culturii și civilizației înspre vicisitudinile realității crude nu se mai petrecuse în ultimul timp și, cum Bonadea era obișnuită să acorde o grijă rituală felului în care apărea în public, trăia acum partea ilegitimă a vieții ei, pentru întâia oară de când avusese douăzeci de ani, de parcă ar fi fost văduvă. S-ar putea susține, ca un lucru general acceptat, că femeile care acordă o grijă excesivă aspectului lor exterior sunt relativ virtuoase, căci mijloacele elimină până la urmă scopul, la fel cum marii eroi sportivi ajung deseori amanți necorespunzători, ofițerii cu aspect marțial ajung soldați mediocri și bărbații cu un pronunțat aspect spiritual se dovedesc a fi prostănaci ; însă, în ce o privește pe Bonadea, nu era vorba doar de o distribuire a energiei, ci de faptul că ea se îndrepta acum spre noua sa viață cu un exces de dăruire cu adevărat surprinzător. Își trasa cu creionul, plină de pasiunea iubitoare a unui pictor, sprâncenele, își acoperea, cu un strat subțire, de email parcă, fruntea și obrajii, astfel că își făcea chipul să iasă din obișnuitul naturalism, ajungând la acea exagerare și îndepărtare de realitate care este proprie stilului artei sacrale, trupul îi era constrâns, încă ușor tremurând, într-un corset și simțea acum deodată un fel de afecțiune ca de soră față de sânii ei mari, care până atunci i se păruseră jenanți și umilitori, căci îi vedea ca prea feminini. Soțul ei era nu în mică măsură surprins când o gâdila în joacă ușor cu degetul pe gât și primea ca răspuns : Nu-mi deranja coafura ! sau atunci când

o întreba: Nu vrei să-mi întinzi mâna? și ea răspundea: Cu neputință, mi-am îmbrăcat rochia cea nouă! Însă puterea păcatului se desprinsese parcă din lanțurile în care îi ținuse prizonier până atunci trupul și rătăcea acum asemenea unui astru primăvăratic peste lumea nouă, transfigurată, a unei Bonadea care, în această neobișnuită și ușor diminuată luminescență, se simțea eliberată de „supraexcitația" ei, ca și când ar fi dat jos de pe ea crusta unei vechi cicatrice. Pentru prima dată de când erau căsătoriți, soțul ei se întreba bănuitor dacă nu cumva un al treilea începuse să-i tulbure pacea domestică.

Ceea ce se întâmplase însă nu era altceva decât apariția unui fenomen din sfera sistemului de viață. Veșmintele, odată scoase din fluiditatea prezentului și considerate ca formă așezată în propria lor exigență monstruoasă pe un trup omenesc, sunt niște tuburi și proeminențe ciudate, demne să însoțească alte forme de găteală, cum ar fi un inel agățat de nas sau de buze; dar cât de fascinante devin când sunt privite laolaltă cu însușirile pe care le atribuie celui ce le poartă! Se petrece o minune nu mai puțin importantă decât atunci când din niște linii încâlcite pe o bucată de hârtie descoperi înțelesul vreunui mare cuvânt. Să ne închipuim, de exemplu, că bunătatea și distincția unui om ar răsări deodată sub forma unei aureole punctate, aurii, ca o lună plină în spatele cărării pe care și-o face în păr, așa cum se poate vedea în tablourile vechi și pioase, în momentele când își face plimbarea pe bulevard sau, luându-și ceaiul, când își așază tocmai tartinele pe farfurie: ar fi, fără îndoială, una din experiențele de viață monstruoase și cutremurătoare; o asemenea putere de a face vizibil invizibilul, ba chiar inexistentul, realizează în fiecare zi o piesă vestimentară bine croită!

Astfel de obiecte sunt asemenea debitorilor care ne restituie cu o dobândă fabulos de mare sumele pe care li le-am împrumutat și, la urma urmei, nici nu sunt altceva decât obiecte ținând de datoriile care trebuie să se restituie. Căci această însușire pe care o au veșmintele este stăpânită și de convingerile, prejudecățile, teoriile, speranțele, credința în ceva, ba chiar și lipsa de gândire o stăpânește, în măsura în

care doar prin ea însăşi este pătrunsă de conştiinţa propriei ei justeţi. Asemenea calităţi slujesc, redându-ne puterea pe care noi le-am împrumutat-o, scopul de a pune lumea într-o lumină care de la noi porneşte şi, în esenţă, aceasta este misiunea pentru care fiecare îşi alcătuieşte propriul său sistem special. Cu o artă diversificată, noi realizăm o iluzie orbitoare cu ajutorul căreia suntem în stare să trăim alături de lucrurile monstruoase rămânând în acelaşi timp perfect liniştiţi, pentru că recunoaştem aceste grimase încremenite pe chipul lumii ca fiind o masă sau un scaun, un ţipăt sau un braţ întins, un bolid gonind în viteză sau o friptură de pasăre. Suntem capabili să ne simţim, aşa, plasaţi între un abis de cer deschis deasupra capului nostru şi un abia acoperit abis de cer sub picioare, să ne simţim trăind aici pe pământ la fel de netulburaţi ca într-o cameră bine închisă. Ştim că viaţa se pierde deopotrivă în depărtările neomeneşti ale spaţiului ca şi în limitările neomeneşti ale lumii atomului, dar între ele manevrăm un strat de imagini ca fiind obiectele lumii reale, fără să ne lăsăm câtuşi de puţin impresionaţi de faptul că aceasta înseamnă doar că preferăm astfel nişte date senzoriale pe care le primim venind de la o anumită depărtare medie de noi. O asemenea comportare se situează undeva remarcabil de mult sub nivelul puterii noastre de gândire, dar tocmai aceasta dovedeşte că simţămintele noastre sunt puternic implicate în toată această situaţie. De fapt, cele mai importante dintre procedeele spirituale ale omenirii slujesc prezervării unei stări de spirit constante şi toate sentimentele, toate pasiunile lumii nu sunt nimic faţă de efortul uriaş, dar complet inconştient pe care-l face omenirea pentru a-şi păstra exaltata ei linişte emotivă! Se pare că nici nu merită osteneala să vorbim despre aceste fenomene, atât de desăvârşit funcţionează totul. Dar dacă privim lucrurile îndeaproape, se vădeşte a fi vorba de o stare artificială a conştiinţei, care-i dă omului putinţa de a merge drept printre constelaţiile care i se rotesc deasupra capului şi-i permite, în mijlocul acestei aproape nesfârşite lumi necunoscute, să-şi sprijine cu demnitate mâna între al doilea şi al treilea nasture al vestei. Orice om, idiotul la fel de bine ca înţeleptul, face uz de artificiile sale; pentru a menţine echilibrul intern

al lumii, toate aceste stratageme personale sunt introduse cu pricepere în sistemul moral și mental al societății, astfel încât slujesc aceluiași scop, dar la scară mare. Această integrare și interpenetrare este asemenea celei existente în marea natură, unde influența tuturor câmpurilor magnetice ale cosmosului se exercită asupra pământului, fără ca lucrul să se remarce, pentru că ceea ce se petrece pe pământ este tocmai rezultatul acestei influențe; eliberarea spirituală este atât de mare, încât și cei mai înțelepți, precum neștiutoarele fetițe, condițiile și împrejurările rămânând aceleași, duc o viață foarte înțeleaptă și bună.

Din când în când, după asemenea stări de mulțumire, care într-un anumit sens ar putea fi denumite și stări de constrângere a sentimentului și voinței, pare să ni se întâmple tocmai contrariul sau, ca să ne exprimăm în terminologia unui ospiciu, se abate deodată asupra pământului un uriaș flux de idei după trecerea căruia întreaga viață omenească se găsește stabilită în jurul unor noi centre și axe. Cauza originară a tuturor revoluțiilor, care se află undeva mai profund decât prilejul care i-a dat naștere, nu constă în acumularea stărilor insuportabile, ci în perimarea coeziunii care a susținut acea mulțumire sufletească artificială. Putem cita aici un dicton latin, parafrazat după un renumit scolastic timpuriu, *Credo, ut intelligam*, care s-ar putea actualiza astfel: „Doamne, păstrează pentru sufletul meu un credit de producție!". Căci probabil orice crez omenesc este doar un caz particular al sistemului general de credite. În dragoste ca și în afaceri, în știință ca și în săritura în lungime, trebuie ca omul să creadă înainte de a putea câștiga sau realiza ceva și cum ar fi cu putință ca lucrul acesta să nu fie valabil și pentru viața luată în întregul ei?! Ordinea vieții poate să-și aibă temeiurile sale oricât de ferme, în ea se cuprinde totdeauna și o parte, oricât de infimă, de credință voluntară în această ordine, și chiar aceasta este cea care indică, precum la o plantă, locul de unde a pornit instinctul, iar odată ce o asemenea credință, pentru care nu se poate da socoteală și care nu are acoperire, a ajuns să se epuizeze, se produce rapid prăbușirea; epocile și imperiile nu se răstoarnă altfel decât concernele de afaceri atunci când își pierd creditul.

Astfel, examinarea principiilor echilibrului sufletesc ajunge, pornind de la frumosul exemplu al Bonadeei, la cel melancolic al Kakaniei. Căci Kakania a fost prima țară în actuala epocă a evoluției căreia Dumnezeu i-a retras creditul, bucuria de a trăi, credința în sine și acea capacitate a tuturor statelor civilizate de a difuza iluzia utilă că ar avea o misiune. Era o țară plină de înțelepciune și oameni cultivați; ca toți oamenii cultivați de pretutindeni pe pământ, aceștia se agitau într-o stare incertă de spirit în mijlocul unei uriașe confuzii de zgomote, viteze, înnoiri, conflicte legale și date care alcătuiesc peisajul optico-acustic al vieții noastre; precum oamenii în general, aceștia citeau și ascultau în fiecare zi câteva duzini de știri care făceau să li se ridice părul măciucă și erau dispuși să se tulbure din cauza lor, ba chiar să intervină în vreun fel, dar nu se ajungea aici, căci, câteva secunde mai târziu, surescitarea era dislocată în conștiință de o alta nouă; ca toți ceilalți oameni, și aceștia se simțeau înconjurați de asasinate, omucideri, pasiuni, sacrificii, măreție, care interveneau într-un fel sau altul în complexitatea creată în jurul lor, dar nu puteau ajunge până la asemenea aventuri, căci erau prizonieri în vreun birou sau în alte instituții profesionale, iar când își câștigau libertatea, spre seară, atunci tensiunea în care trăiseră până în acea clipă și cu care nu mai știau ce să facă exploda în plăcere și distracții, care nu le făceau nici o plăcere și nu-i distrau. Tocmai în cazul celor cultivați, dacă ei nu se dedicau atât de exclusiv precum Bonadea, se mai adăuga ceva: nu mai beneficiau de darul creditului și nici de cel al înșelăciunii. Nu mai știau să spună ce se întâmplase cu surâsul, cu suspinul, cu gândurile lor. Ce gândiseră cu o clipă înainte și ce-i făcuse să surâdă? Părerile lor erau întâmplătoare, înclinațiile și le știau de demult, într-un fel totul în ei plutea ca o schemă gata întocmită în care se integrau pur și simplu și nu erau în stare să mai facă sau să mai lase să se facă ceva cu toată convingerea și din toată inima, pentru că nu mai exista nici o lege care să le asigure unitatea. În felul acesta, omul cultivat era omul care simțea că exista o datorie care sporea tot mai mult și pe care el nu avea să fie niciodată în stare s-o acopere, el era omul care vedea un faliment inevitabil și care fie

acuza vremea în care era condamnat să trăiască, deşi el trăia la fel de bine în ea ca în oricare alta, fie, cu curajul unuia care nu mai are nimic de pierdut, se arunca asupra oricărei idei ce îi promitea vreo schimbare.

Adevărul este că lucrurile se prezentau la fel în întreaga lume, dar atunci când Dumnezeu îi retrăsese Kakaniei creditul, el făcuse ceva special, în sensul că le determinase pe toate popoarele conlocuitoare să înţeleagă dificultăţile civilizaţiei. Ele stătuseră până atunci liniştite ca bacteriile în mediul lor de cultură, fără să-şi facă griji în ce priveşte rotunjirea cuvenită a bolţii cereşti sau în ce priveşte alte asemenea probleme, dar dintr-odată se simţiseră la strâmtoare. Omul nu ştie de obicei că trebuie să creadă că este mai mult decât este pentru a putea să fie ceea ce este; dar el trebuie să simtă acest „mai mult", într-un fel, deasupra şi în jurul lui, şi uneori s-ar putea chiar să simtă deodată lipsa acestui simţământ. Atunci înseamnă că-i lipseşte ceva imaginar. De fapt, nu se întâmplase nimic în Kakania şi în primă instanţă am fi putut gândi că fusese vorba doar de vechea, neostentativa cultură şi civilizaţie kakaniană, însă acest nimic era acum la fel de neliniştitor ca neputinţa de a mai dormi noaptea sau neputinţa de a mai înţelege. Din cauza aceasta intelectualii, după ce se convinseseră că într-o cultură naţională lucrurile aveau să stea altfel, dacă fiecare naţiune avea să-şi aibă propria cultură şi civilizaţie, constatară că le cade uşor să le convingă şi pe minorităţile naţionale ale Kakaniei de acest aspect. Era, de fapt, vorba de ceva care să înlocuiască într-un fel religia sau să-l înlocuiască pe bunul împărat de la Viena sau pur şi simplu o explicaţie a faptului de neînţeles că săptămâna are şapte zile. Căci există multe lucruri inexplicabile, dar când se cântă imnul naţional, ele nu mai sunt resimţite ca atare. Firește, aceasta fusese clipa în care un bun kakanian, întrebat ce anume era el, ar fi putut răspunde cu entuziasm: „Nimic!". Căci acest nimic înseamnă ceva căruia i se dă mână liberă să facă dintr-un kakanian totul, tot ceea ce nu exista încă! Însă locuitorii Kakaniei nu erau oameni atât de dificili şi se mulţumeau cu jumătăţile de realităţi, iar fiecare naţionalitate se străduia să facă faţă de

celelalte şi cu celelalte ceea ce i se părea ei bine. Firește, într-o asemenea situaţie îţi reprezinţi greu suferinţele pe care nu le înduri tu însuţi. Prin două milenii de educaţie altruistă ai devenit atât de altruist, încât până şi atunci când ajungea să ne meargă prost, mie sau ţie, erai totdeauna de partea celuilalt. Totuşi, nu trebuie să ne reprezentăm faimosul naţionalism kakanian ca fiind ceva exagerat şi sălbatic. Era un proces mai degrabă istoric decât unul real. Oamenii de acolo ţineau cu adevărat unii la alţii; îşi mai dădeau reciproc cu ceva în cap şi se spionau unii pe alţii, dar procedau astfel din considerente de cultură superioară, aşa cum se întâmplă şi altminteri, ca un om care nu ar fi în stare să-i facă rău unei muşte, dacă ar rămâne între patru ochi cu musca, să poată foarte bine, aşezat sub imaginea Răstignitului în sala tribunalului, să condamne la moarte un alt om. Putem afirma: de fiecare dată când sublimele lor personalităţi făceau câte o pauză, kakanienii respirau uşuraţi şi se simţeau, ca bune instrumente ale gastronomiei, cum sunt oamenii de felul lor, foarte surprinşi de experienţa lor în calitate de instrumente ale istoriei.

110

Disoluţia şi prezervarea lui Moosbrugger

Moosbrugger se afla în continuare în închisoare şi aştepta ca psihiatrii să vină şi să-i repete examenul medical. Petrecuse astfel un număr compact de zile. Fiecare zi izolată se desprindea, desigur, dintre celelalte atunci când se scurgea propriu-zis, dar se cufunda iarăşi printre ele, în masa lor, către seară. Moosbrugger ajungea, firește, în contact cu deţinuţii, paznicii, coridoarele, curtea, cu câte o bucăţică de cer albastru, cu câţiva nori care străbăteau acest petic de cer, cu mâncarea, apa şi uneori şi cu câte un personaj oficial care se ocupa de cazul lui, însă aceste impresii erau prea vagi ca să

i se imprime durabil în conştiinţă. El nu avea nici ceas şi nici soare după care să se orienteze, nici muncă, nici timp. Îi era în permanenţă foame. Era în permanenţă obosit de mersul acesta prin cei şase metri pătraţi ai lui, care oboseşte mai mult decât străbaterea a mile întregi. Se plictisea de orice se apuca să facă, ca şi când ar fi fost pus să amestece într-o oală cu clei. Dar când sta să se gândească la toate acestea, i se părea că ziua şi noaptea, mâncarea şi iar mâncarea, vizitele şi controalele se succedau neîncetat şi repede unele după altele şi îi vâjâiau prin faţa ochilor, ceea ce îl amuza. Ceasul vieţii sale se stricase; putea fi pus înainte sau înapoi. Acest aspect îi plăcea; i se potrivea. Lucruri departe în trecut şi altele proaspete şi noi nu mai erau separate artificial între ele, iar atunci când erau toate asemenea, înceta ca „în momente diferite" să fie astfel legat laolaltă, cu un fir roşu parcă, pe care să trebuiască să-l strângi de gâtul unui frate geamăn pentru că eşti încurcat şi nu mai ştii ce să faci. Tot ce nu era esenţial dispăruse din viaţa lui. Când se mai gândea la aceasta, şedea de vorbă pe îndelete în sinea lui cu el însuşi şi apăsa atunci pe silabele scurte într-un mod aparte, ca şi pe cele lungi; era un cu totul alt cântec al vieţii decât cel pe care-l auzi în fiecare zi. Rămânea deseori oprit multă vreme asupra câte unui cuvânt şi când îl părăsea în cele din urmă, fără să ştie prea bine cum, acest cuvânt îi şedea iarăşi în cale, într-un fel sau altul, în altă parte. Râdea de plăcere, pentru că nimeni nu ştia ce întâlnea el în gândurile lui. E greu să găsim un termen pentru a descrie unitatea pe care fiinţa lui o realiza în unele momente. S-ar putea uşor închipui că viaţa unui om curge asemenea unui pârâu; dar mişcarea pe care Moosbrugger o simţea petrecându-se în a lui curgea asemenea unui curent printr-o mare apă stătătoare. Împingându-se astfel înainte, se abătea uneori şi îndărăt, iar cursul propriu-zis al vieţii dispărea aproape în ea. Avusese odată, într-un vis cu ochii deschişi, impresia că el însuşi îl cărase pe Moosbruggerul vieţii sale în spinare ca pe o haină uzată din care, atunci când o desfăcea puţin, se revărsa în valuri împădurite şi mătăsoase cea mai minunată dintre căptuşeli.

Nu voia să mai știe nimic din cele ce se petreceau afară. Undeva era război. Undeva era o mare nuntă. Vine acum împăratul Balucistanului – se gândea el. Pretutindeni erau soldați care făceau exerciții, rătăceau târfele, dulgherii se ridicau în picioare pe bârnele acoperișurilor. În cârciumile din Stuttgart curgea din robinetele galbene, sucite, berea la fel ca la Belgrad. Când ești pe drum, peste tot te întreabă jandarmii de acte. Peste tot îți pun câte o ștampilă. Peste tot fie sunt ploșnițe, fie nu sunt. Ai de lucru sau n-ai de lucru. Femeile sunt toate la fel. Doctorii din spitale sunt toți la fel. Când vii seara de la muncă, sunt oameni pe stradă care nu fac nimic. Pretutindeni și toată vremea e același lucru; oamenilor nu le mai trece nimic nou prin cap. Când primul aeroplan trecuse pe cerul albastru pe deasupra capului lui Moosbrugger, fusese frumos; dar după aceea veniseră tot aceleași avioane unul după altul și fiecare din ele arăta la fel ca celelalte. Era un alt fel de același lucru decât felul în care miracolul gândurilor lui era același lucru. El nu înțelegea cum se făceau toate acestea și pe oriunde se dusese i se iviseră mereu în cale! Clătină din cap. „Dracu' s-o ia", se gândea el, „lumea toată!" Avea să-l ia și pe el călăul, tot nu pierdea nimic...

Cu toate acestea, uneori se îndrepta, pierdut parcă în gânduri, spre ușă și pipăia binișor în locul unde pe dinafară se afla broasca. Atunci, din gang, câte un ochi venea să-l privească prin vizor și urma o voce rea care-l certa. În fața unor asemenea afronturi, Moosbrugger se retrăgea repede înăuntrul celulei și se întâmpla atunci să se simtă întemnițat și privat de ceva anume. Patru pereți și o ușă de fier nu înseamnă nimic deosebit, dacă poți să intri și să ieși. Nici gratiile la o fereastră străină nu înseamnă mare lucru, iar faptul că un prici sau o masă de lemn sunt fixate bine la locul lor e în ordine. În clipa, însă, în care nu mai poți să faci cu lucrurile ce vrei, se stârnește ceva de-a dreptul dement. Lucrurile făcute de niște oameni, slujitori, sclavi despre care nici măcar nu știi cum arată de fapt ajung deodată să fie obraznice. Te opresc locului. Când Moosbrugger își dădea seama cum lucrurile din jurul lui începeau să-i comande, simțea că-i vine pofta să le rupă în bucăți și trebuia să facă

un efort ca să se convingă până la urmă că nu era de demnitatea lui să intre în luptă cu asemenea servitori ai justiţiei. Însă simţea cum i se încleştează mâinile atât de tare, încât îi era frică să nu se îmbolnăvească până la urmă.

Fusese aleasă o suprafaţă de şase metri pătraţi şi Moosbrugger se învârtea acum în sus şi în jos prin ea. De altfel, gândirea unui om sănătos şi care nu este închis semăna mult cu a lui. Deşi nu cu mult înainte cei din jur se ocupaseră cu tot interesul de el, acum îl uitaseră repede. Fusese pus la locul lui aici aşa cum baţi un cui în perete; odată intrat acolo, nu-l mai ia nimeni în seamă. Veneau alţi Moosbruggeri la rând; aceia nu erau el însuşi, nici măcar nu-i semănau, dar îndeplineau aceeaşi funcţie. Fusese o crimă de natură sexuală, o poveste urâtă, un asasinat odios, fapta unui nebun, fapta unui om numai pe jumătate iresponsabil, o întâlnire cu destinul de care oricine trebuie să se ferească, o intervenţie satisfăcătoare a poliţiei în lupta cu crima şi a justiţiei... Asemenea concepte generale sărace în conţinut şi asemenea clişee umflau acum întâmplarea care fusese golită de conţinutul ei şi pe care o prinseseră ca într-o plasă. Numele lui Moosbrugger fu dat uitării, detaliile fură şi ele date uitării. El devenise acum „o veveriţă, un iepure sau o vulpe", deosebirile mai precise îşi pierduseră valoarea; conştiinţa publică nu mai păstra o noţiune precisă în ce-l priveşte, ci doar câmpurile întinse, goale, ale noţiunilor generale acumulându-se unele lângă altele, care erau asemenea licăririi cenuşii într-un ochean îndreptat spre o depărtare prea mare. Această deconectare a proporţiilor, această cruzime a unei gândiri care se joacă acum cu conceptele pe care şi le-a propus fără să-şi mai bată capul cu încărcătura lor de suferinţă şi de viaţă care să dea greutate oricărei decizii; cam acestea erau caracteristicile pe care sufletul colectiv ajunsese să le aibă în comun cu cel al lui Moosbrugger; însă ceea ce era în creierul lui de nebun un vis, un basm, un punct bolnav sau deformat în oglinda conştiinţei, care nu mai răsfrânge imaginea lumii, ci lasă doar să treacă lumina, îi lipsea colectivităţii din jurul lui sau se găsea cel mult sporadic în vreun om izolat şi doar ceva din tulburarea neclară a câte unuia mai păstra ceva din toate acestea.

Iar ceea ce avea vreo legătură exactă cu Moosbrugger, cu acest Moosbrugger și nu cu vreun altul, cu acesta care fusese așezat pentru o vreme pe această suprafață anume de șase metri pătrați, cu hrana, supravegherea, tratamentul care i se aplica potrivit instrucțiunilor oficiale, cu deciziile în ce privește soarta lui ulterioară sub forma condamnării la închisoare pe viață sau la moarte, toate acestea fuseseră transmise unui grup relativ restrâns de oameni care se comportau cu totul altfel. Aici erau ochi care spionau bănuitori în exercițiul funcțiunii, glasuri care admonestau la cea mai mică abatere. Niciodată nu intrau la el în celulă mai puțin de doi paznici, era pus în lanțuri ori de câte ori era scos pe coridoare. Aici se acționa sub imperiul unei frici și al unor precauții care erau determinate de acest anume Moosbrugger în această anume suprafață restrânsă, dar care erau într-un fel într-o contradicție stranie cu tratamentul ce i se aplica în general. Se plângea des de asemenea măsuri de precauție. Dar atunci paznicul, directorul, medicul, preotul, oricine ar fi fost cel care-i asculta protestele, afișa o figură impasibilă și-i răspundea că tratamentul care i se aplica era în conformitate cu regulamentul. Astfel că regulamentul înlocuia acum interesul pe care lumea îl manifestase odată față de el și care acum se pierduse, iar Moosbrugger se gândea: „Ți s-a pus pe după gât un șireang lung cât toate zilele și nu mai poți să vezi cine trage de el". Era, cum ar veni, legat de lumea exterioară, care se afla undeva după colț. Oameni care, cei mai mulți dintre ei, nici nu se gândeau la el, care nici măcar nu știau de existența lui sau pentru care el nu însemna mai mult decât poate însemna o găină obișnuită pe o uliță obișnuită de sat pentru un profesor universitar de zoologie acționau laolaltă pentru a-i pregăti o soartă pe care el o simțea, ca o forță fără trup, trăgând de el. O tânără funcționară mai adăuga câte o anexă la dosarul lui. Un arhivar înregistra apoi acest amănunt după regulamente ingenioase. Un consilier ministerial pregătea cele mai recente directive pentru sentința ce urma să-i fie aplicată. Câțiva psihiatri intraseră într-o controversă cu privire la delimitările constituțiilor pur psihopatice determinate de anumite cazuri de epilepsie față de combinațiile produse de alte maladii.

Juriștii scriau despre relațiile între circumstanțele atenuante și condițiile de reducere eventuală a pedepsei. Un episcop se pronunța împotriva declinului general al moravurilor și proprietarul unui domeniu de vânătoare se plângea pe lângă juristul care era soțul Bonadeei de creșterea excesivă a numărului vulpilor, ceea ce îi întărea acestui funcționar eminent atitudinea în favoarea inflexibilității principiilor judiciare.

Din asemenea evenimente și împrejurări impersonale se constituie evenimentele de natură personală și care, pentru moment, nici nu pot fi descrise. Dacă acum cazul lui Moosbrugger era despuiat de toate detaliile individuale romantice care nu-l priveau decât pe el și pe cele câteva ființe omenești pe care le omorâse, atunci nu mai rămânea altceva decât ceea ce se exprima prin lista unor lucrări de referință – citate pe care tatăl lui Ulrich le anexase la scrisoarea de curând trimisă fiului său. O asemenea listă arată după cum urmează: AH – AMP – AAC – AKA – AP – ASZ – BKL – BGK – BUD – CN – DTJ – DJZ – FBgM – GA – GS – JVK – KBSA –MMW – NG – PNW – R – VSgM – WMW – ZGS – ZMB – ZP –ZSS – Addickes idem. – Aschaffenburg id. – Beling id. ș.a.m.d. – sau, în cuvinte: *Annales d'Hygiène Publique et de Médicine légale*, ed. Brouardel, Paris; *Annales Médico-Psychologiques*, ed. Ritti... etc. etc. În cele mai concise prescurtări ocupând o pagină întreagă. Căci adevărul nu este un cristal pe care să-l poți băga în buzunar, ci o curgere nesfârșită în care te afunzi. Să ne gândim că fiecare din aceste prescurtări e legată de câteva sute sau zeci de pagini tipărite, fiecare pagină de un om cu zece degete, care o scrie, și fiecare deget de zece discipoli și zece adversari, la fiecare discipol și adversar zece degete și la fiecare deget a zecea parte a unei idei personale, și atunci putem avea o imagine a situației. Iar dacă o asemenea situație nu e întrunită, nici faimoasa vrabie nu ajunge să stea în par. Soarele, vântul, căutarea hranei au adus-o acolo, boala, foamea, frigul sau o pisică au omorât-o; dar toate acestea nu s-ar fi putut întâmpla fără acțiunea unor legi biologice, psihologice, meteorologice, fizice, chimice, sociale și așa mai departe și este o adevărată ușurare să cauți doar asemenea legi, în loc să le alcătuiești tu însuți, cum e cazul în morală și în științele juridice. De altfel, în

ceea ce-l priveşte pe Moosbrugger personal, după cum se ştie, el avea cel mai mare respect faţă de cunoştinţele omeneşti din care, din nefericire, el nu stăpânea decât o parte infimă, dar tot n-ar fi ajuns niciodată să-şi înţeleagă întru totul propria situaţie, chiar dacă ar fi cunoscut-o în detaliu. O bănuia doar nelămurit. Condiţia lui proprie i se părea nesigură. Trupul său uriaş nu mai avea stabilitate. Cerul părea câteodată să-i privească în interiorul ţestei. Ca atunci când deseori bătea drumurile. Niciodată, chiar dacă îi era uneori de-a dreptul neplăcut, nu-l părăsea o anumită stare greoaie de exaltare care i se revărsa în fiinţă venind din afară şi trecând prin zidurile celulei. Astfel stătea acolo, ca o posibilitate oarbă, captivă, a unei acţiuni temute, ca un recif pustiu de corali în mijlocul unei mări nesfârşite de documente ştiinţifice care-l înconjurau, invizibile.

111

Pentru jurişti nu există oameni pe jumătate nebuni

Oricum, un criminal are uneori o situaţie foarte uşoară în comparaţie cu munca intelectuală laborioasă la care-i constrânge pe cei învăţaţi. Inculpatul găseşte pur şi simplu avantaje în faptul că, în natură, tranziţiile de la sănătatea mintală la boala mintală sunt line şi imperceptibile; dimpotrivă, în asemenea cazuri, juristul trebuie să constate că „argumentele pro şi contra în ce priveşte libera determinare sau aprecierea caracterului criminal al faptei se întrepătrund şi se anulează reciproc în asemenea măsură încât, după toate normele de gândire, nu poate rezulta decât un verdict discutabil". Căci din raţiuni logice juristul trebuie să aibă în vedere următorul aspect: „cu privire la una şi aceeaşi faptă nu trebuie admisă niciodată o relaţie de contaminare a două stări de spirit diferite" şi el nu permite ca „principiul

libertății morale în relație cu stările de spirit determinate fizic să se piardă în nedeterminarea cețoasă a gândirii empirice". El nu-și extrage noțiunile și conceptele din natură, ci pătrunde natura cu flacăra gândirii și cu sabia legii morale. În legătură cu aceasta se stârnise o ceartă în cadrul comisiei create de Ministerul Justiției pentru aducerea la zi a codului penal, comisie din care făcea parte tatăl lui Ulrich; dar trecuse câtăva vreme și fuseseră necesare și câteva admonestări îndemnându-l la îndeplinirea îndatoririlor sale filiale înainte ca Ulrich să ajungă să-și însușească expunerea tatălui său împreună cu detaliile anexate.

Tatăl său „care îl îmbrățișa cu afecțiune" – căci astfel iscălea el până și cele mai dojenitoare scrisori – își formulase aserțiunea și solicitarea în sensul că o persoană parțial nesănătoasă mintal nu poate fi achitată decât dacă se poate stabili prin probe că printre manifestările de boală mintală intervin și unele de asemenea natură încât – dacă n-ar fi manifestări de boală mintală – ar justifica fapta sau ar duce la anularea caracterului penal al faptei. Profesorul Schwung, pe de altă parte – poate din cauză că era de patruzeci de ani prietenul și colegul bătrânului domn, tatăl lui Ulrich, ceea ce până la urmă tot trebuie să ducă odată și odată la violente divergențe de vederi – formulase aserțiunea și solicitarea potrivit căreia un asemenea individ, în cazul căruia stările de responsabilitate pentru propriile acțiuni și stările de irresponsabilitate pentru propriile acțiuni, care din punct de vedere juridic nu pot coexista, și deci nu pot decât alterna cu mare repeziciune, nu poate fi achitat decât dacă se poate dovedi prin probe că, în ce privește actul de voință particular luat în considerație, inculpatului i-ar fi fost cu neputință să se controleze tocmai în clipa când avusese loc acest act de voință. Acesta era punctul de pornire. Unui profan îi este ușor să recunoască faptul că pentru criminal ar putea fi la fel de greu a nu trece cu vederea o singură clipă de voință a minții sănătoase în momentul faptei precum a nu trece cu vederea o posibilitate care ar putea duce la justificarea pedepsei sale; dar, la urma urmei, sarcina jurisprudenței nu este să facă lucrurile facile pentru gândire și acțiune morală!

Cum cei doi eruditi juristi erau în aceeași măsură convinși de demnitatea jurisprudenței și nici unul din ei nu reușea să convingă de partea sa majoritatea membrilor comisiei, își reproșaseră la început că fiecare săvârșește o eroare, apoi, în succesiune grăbită, se acuzaseră reciproc de lipsă de logică, înțelegere deliberat greșită și lipsă de idealuri. Disensiunile se manifestară la început chiar în cadrul comisiei care nu reușea să ajungă la o decizie; însă apoi, când din cauza aceasta ședințele începuseră să bată pasul pe loc, trebuiseră să fie amânate și în sfârșit fuseseră suspendate pe mai mult timp, tatăl lui Ulrich scrise două opuscule, *Articolul 318 Cod penal și adevăratul spirit al dreptului*, precum și *Articolul 318 Cod penal și sursele tulburi ale jurisprudenței*, iar profesorul Schwung le criticase în ziarul *Lumea academică a dreptului*, pe care Ulrich îl găsi de asemenea printre anexele scrisorii.

În aceste polemici interveneau numeroase conjuncții copulative sau disjunctive, căci trebuia „lămurită" problema dacă cele două concepții puteau fi legate prin *și* sau separate prin *sau*. Iar când, după o lungă pauză, comisia se reuni iarăși, în cadrul ei se separaseră de acum o partidă a „copulativelor" și o partidă a „disjunctivelor". În afară de acestea mai exista și o partidă care susținea propunerea simplă de a face criteriul sănătății mintale și al responsabilității pentru acțiunile proprii să ia proporții sau să se diminueze în aceeași relație în care se ridică și coboară intensitatea efortului în termenii energiei psihice care, în condițiile stării de boală date, ar ajunge pentru a menține autocontrolul. Acestei partide i se opunea o a patra, care insista asupra faptului că mai presus de toate trebuia să se stabilească limpede și deplin dacă un criminal poate fi socotit răspunzător pentru propriile fapte sau nu; căci diminuarea capacității de a fi responsabil pentru propriile acțiuni presupune logic existența capacității de a fi responsabil și, dacă făptașul ar fi parțial responsabil, atunci el trebuie pedepsit întru totul și în întreaga sa persoană, căci partea în care este el responsabil nu ar putea fi încadrată în alt fel în prevederile penale. Împotriva acestei partide se ridicase o alta care, recunoscând

acest principiu, ridica obiecţia potrivit căreia natura nu se ghida după principiul respectiv, întrucât ea zămislea şi oameni pe jumătate nebuni; din acest motiv, acestora nu li se puteau aplica binefacerile dreptului decât sub forma că, deşi nu li se acorda o diminuare a vinovăţiei, în împrejurările date se putea conta pe o reducere a pedepsei. Astfel că se creaseră şi o partidă a capacităţii de a fi responsabil şi o partidă a sănătăţii mintale, iar atunci când şi acestea se divizaseră, de asemenea, în destule facţiuni, se desprinseseră punctele de vedere asupra cărora nu se produseseră încă divergenţe de vederi. Firește, astăzi nici un profesionist nu mai face ca propriile-i argumente să depindă de argumentele filosofiei şi teologiei, dar ca perspective – adică reprezentând ceva la fel de vid ca spaţiul şi, ca spaţiul, cuprinzând în sine toate lucrurile – aceste două rivale în lupta pentru înţelepciunea ultimă invadează pretutindeni optica fiecărui subiect specializat. Astfel întrebarea ocolită cu atâta grijă, anume dacă putem considera orice om ca fiind liber din punct de vedere moral, cu alte cuvinte buna şi vechea întrebare cu privire la libertatea voinţei, ajunsese să constituie un centru perspectival al tuturor divergenţelor de opinii, deşi ea se afla în afara sferei preocupărilor lor. Căci dacă omul e liber din punct de vedere moral, trebuie ca prin pedepse să se exercite o constrângere practică asupra lui, constrângere în care, teoretic, nu crede nimeni; dacă el însă nu este înţeles ca fiind liber, ci e considerat ca reprezentând un centru de convergenţă a unor procese naturale irevocabil interrelaţionate, chiar dacă prin pedeapsă îi stârnim o tendinţă efectivă de neplăcere şi disconfort, nu trebuie pe de altă parte să-i cerem socoteală din punct de vedere moral pentru ceea ce a făcut. Pe această chestiune se fundamenta deci o nouă partidă, care propunea împărţirea în două categorii a criminalilor; una zoologico-psihologică şi care nu-i privea în nici un fel pe judecători, respectiv una juridică, fiind, e adevărat, doar o ficţiune, dar în care persoana în sens juridic era liberă. Din fericire, această propunere rămase limitată doar la domeniul teoretic.

Este greu să ne exprimăm succint atunci când facem dreptate dreptăţii. Comisia era alcătuită din aproximativ

douăzeci de juriști erudiți cărora le era cu putință, după cum se poate calcula ușor, să adopte unii față de alții câteva mii de puncte de vedere. Legile care urmau să fie aduse la zi erau aplicate începând cu anul 1852, la care se mai adăuga și faptul că aici era vorba de o problemă de lungă durată și care nu putea fi înlocuită ușor cu o alta similară. Îndeosebi, instituția statică a dreptului nu are voie să urmeze toate salturile de gândire ale modelor teoretice care se întâmplă să domine într-un moment sau altul – așa cum remarcase, pe bună dreptate, unul din participanții la discuție. Cu ce conștiinciozitate trebuia să se lucreze reiese de pe urma faptului că, potrivit indicațiilor statistice, aproximativ șaptezeci la sută din toți oamenii care săvârșesc crime de pe urma cărora suferim au certitudinea că se vor strecura nepedepsiți prin imperfecțiunile legilor noastre; e necesară o gândire limpede în privința acelora dintre ei care sunt prinși. Firește, se poate ca lucrurile să se fi îmbunătățit de atunci încoace, și de altfel ar fi greșit să considerăm că scopul propriu-zis al relatării de față l-ar constitui încercarea de a ironiza florile de gheață pe care logica le aduce la cea mai frumoasă înflorescență în capetele juriștilor erudiți, ironizate de destui oameni în ale căror capete domnește dezghețul; dimpotrivă, tocmai strictețea masculină, aroganța, sănătatea morală, incoruptibilitatea și comoditatea, adică toate calitățile conștiinței și în mare parte virtuți prețioase pe care, cum se spune, e de nădăjduit că nu le vom pierde niciodată, sunt cele care îi împiedicau pe participanții la discuții să facă uz într-un fel lipsit de prejudecăți de forțele lor intelectuale. Ei tratau omul în felul în care l-ar fi tratat niște profesori mai vârstnici pe unul din școlarii încredințați grijii lor, un elev care nu are nevoie decât să fie atent și dispus să învețe pentru a face progrese, și ceea ce această atitudine avu ca rezultat nu era altceva decât crearea acelui climat politic caracteristic pentru perioada premergătoare revoluțiilor de la 1848, dominantă în generațiile ce le precedaseră. Desigur, cunoștințele psihologice ale acestor juriști rămăseseră în urmă cu vreo cincizeci de ani, ceea ce se întâmplă cu ușurință atunci când trebuie să-ți lucrezi propriul ogor al științei cu

uneltele vecinului, iar atunci când împrejurările devin favorabile, întârzierea este recuperată; dar ceea ce rămâne constant în urma propriei vremi, tocmai pentru că se mândrește într-un fel cu propria sa constanță, este inima omului, și mai ales cea a omului care se vrea temeinic în convingerile sale. Niciodată nu e rațiunea atât de uscată, de aspră și de complicată decât atunci când are o mai veche slăbiciune, și anume slăbiciunea inimii.

Această slăbiciune duse în cele din urmă la o izbucnire pătimașă. Când controversele îi uzaseră în suficientă măsură pe toți participanții și împiedicaseră progresul lucrărilor, se înmulțiră glasurile care cereau un compromis de felul formulelor menite să dreagă printr-o frază frumoasă o înfruntare ce nu se poate aduce la un comun acord. Se manifesta acum o înclinație spre a se forma o unitate în privința acelei cunoscute definiții potrivit căreia sunt considerați responsabili acei criminali ale căror însușiri spirituale și morale îi fac capabili să săvârșească o crimă, și nu aceia lipsiți de asemenea însușiri; aceasta constituind o definiție excepțională, care prezintă avantajul că le impune criminalilor foarte multe dificultăți și tocmai din cauza aceasta ar permite să se îmbine dreptul de a purta o uniformă de pușcăriaș cu cel de a purta un titlu de doctor în științe. Ajuns la acest punct, însă, tatăl lui Ulrich, în fața iminentei relaxări morale a anului jubiliar și a unei definiții care era rotundă ca un ou, astfel încât el o putea socoti o grenadă aruncată asupra lui, realiză ceea ce el însuși ajunse să numească o cotitură senzațională spre modul de gândire social. Acest punct de vedere preocupat de aspectul social ne spune că un asemenea „degenerat" cu manifestări criminale nu mai poate fi judecat în general din punctul de vedere moralizator, ci doar potrivit gradului în care dăunează societății umane. De aici urmează că el trebuie să fie cu atât mai răspunzător pentru actele lui cu cât este mai dăunător; de unde rezultă, cu o logică ineluctabilă, că acei criminali în aparență mai puțin vinovați, anume cei bolnavi din punct de vedere psihic și care prin virtutea firii lor sunt cel mai puțin susceptibili de a răspunde la influența corectivă a pedepselor, trebuie să

fie amenințați cu pedepsele cele mai dure, în orice caz cu pedepse mai dure decât cele aplicate celor sănătoși mintal, pentru ca forța de descurajare a pedepsei să fie egală pentru toți. În asemenea împrejurări, ar fi fost într-adevăr de așteptat ca profesorul Schwung, colegul tatălui lui Ulrich, să fie pus în situația să caute mult până să găsească ceva de contrapus acestor puncte de vedere argumentate social. Așa părea să fie, dar tocmai din cauza aceasta el recurse la mijloace care îl determinară pe tatăl lui Ulrich să părăsească și el, la rândul său, calea jurisprudenței, care amenința să se împotmolească în noi controverse nesfârșite în cadrul comisiei și să i se adreseze fiului său spre a folosi acum pentru cauza cea bună relațiile cu cercurile înalte și cele mai înalte pe care el i le făcuse posibile. Căci ceea ce făcuse colegul său Schwung era că, în loc de a încerca să-i respingă la obiect punctele lui de vedere, se agățase îndată la modul agresiv de termenul „social" și insinuase că acest termen era „materialist" și inspirat de „ideea prusacă a statului".

„Dragul meu fiu", scria tatăl lui Ulrich, „eu am subliniat imediat originea romană și prin aceasta cu totul și cu totul neprusacă a școlii de gândire socială a dreptului, dar se poate ca respectivele sublinieri să rămână zadarnice în fața acestor denunțuri și calomnii care, cu o răutate infamă, speculează asupra impresiei pe care trebuie să o creeze în cercurile înalte, impresie care se leagă atât de ușor de prejudecățile cu privire la materialism și la Prusia. Aceste afirmații nu mai sunt reproșuri împotriva cărora să ne putem apăra, ci reprezintă difuzarea unor zvonuri în atât de mare măsură incalificabile încât în cercurile înalte nici nu pot fi verificate și necesitatea de a le aborda ar putea dăuna victimei nevinovate la fel de mult ca denunțătorilor lipsiți de scrupule. Eu, care în viață nu m-am coborât la a recurge la manevre dosnice, mă văd deci silit să-ți cer..."

Scrisoarea continua astfel până la sfârșit.

112

Arnheim își trece tatăl, pe Samuel, în rândul zeilor și ia hotărârea de a-l câștiga pe Ulrich de partea lui. Soliman ar vrea să afle mai multe despre regescul său tată

Arnheim sună și trimise să-l aducă pe Soliman. Nu i se mai întâmplase de mult să simtă nevoia să stea de vorbă cu el și ștrengarul acesta se învârtea probabil pe undeva, prin hotel. Ostilitatea lui Ulrich reușise în sfârșit să-l lezeze pe Arnheim.

Lui Arnheim nu-i scăpase, bineînțeles, faptul că Ulrich lucra împotriva lui. Ulrich nu urmărea în ceea ce făcea el vreun scop personal anume; acțiunile lui aveau efectul apei asupra focului, al sării în contact cu zahărul; el urmărea, fără să vrea, să anihileze efectele acțiunilor lui Arnheim. Arnheim era sigur că Ulrich se folosea până și de confidențele Diotimei pentru a face în taină remarci nefavorabile sau ironice la adresa lui.

Arnheim recunoștea în sinea lui că ceva asemănător nu i se mai întâmplase de multă vreme. Metodele obișnuite prin care obținea succesul nu-și mai găseau aici aplicare. Căci efectul pe care-l are un om superior și întreg este asemănător celui pe care-l are frumusețea; nu suportă să fie negată, tot astfel cum un balon nu tolerează să fie găurit sau o statuie să i se așeze o pălărie pe cap. O femeie frumoasă devine urâtă atunci când nu mai place, iar un om mare, dacă nu mai e luat în seamă, poate deveni eventual ideal, dar încetează să mai fie un om mare. E adevărat că Arnheim nu recunoștea față de sine însuși în acești termeni că ar fi ajuns într-o asemenea situație, dar reflectă: „Eu nu suport nici o contrazicere, pentru că numai intelectul e cel care prosperă

din contradicţii şi nu pot decât să dispreţuiesc pe cineva care nu deţine altceva decât intelect".

Arnheim presupunea că nu i-ar fi fost greu să-l facă inofensiv, într-un fel sau altul, pe adversarul său. Dar el voia să-l câştige pe Ulrich de partea sa, să-l influenţeze, să-l educe şi să-i obţină forţat admiraţia. Pentru a facilita demersul, se convinsese că, de fapt, îl simpatiza pe Ulrich, că avea faţă de el o afecţiune profundă, deşi contradictorie, dar, pe de altă parte, n-ar fi ştiut să spună pe ce anume s-ar fi întemeiat asemenea sentimente. El însuşi nu avea să se teamă de nimic din partea lui Ulrich şi nici nu avea nimic de aşteptat de la el; în persoana contelui Leinsdorf şi cea a şefului de departament Tuzzi, Arnheim nu avea, oricum, prieteni, după cum bine ştia, iar în rest lucrurile evoluau, eventual puţin cam lent, în orice caz în felul în care ar fi vrut el. Influenţa contrarie pe care ar fi putut-o exercita Ulrich dispărea în faţa propriei influenţe a lui Arnheim şi rămânea, cum s-ar fi putut spune, o obiecţie surdă, subterană; singurul lucru pe care i se părea că l-ar fi putut face ar fi fost să amâne în vreun fel decizia Diotimei, astfel încât capacitatea de decizie a minunatei doamne să nu fi fost anihilată. Arnheim cântărise cu grijă acest aspect al problemei şi îi venea să surâdă. Era un surâs melancolic sau maliţios? – astfel de distincţii nu au o însemnătate covârşitoare în asemenea cazuri; considera ca just faptul ca acea critică raţională şi putere de contradicţie a potrivnicului său să ajungă să lucreze, chiar fără ştirea acestuia, în folosul său; ar fi reprezentat o victorie a cauzei profunde, una din acele evoluţii miraculos de clare, care se dezleagă de la sine, ale vieţii. Arnheim simţea că era un fel de braţ al destinului care-l lega de acest tânăr şi-l atrăgea spre nişte concesii pe care celălalt nu le înţelegea. Căci Ulrich nu era accesibil unor asemenea avansuri; era cu capul în nori, insensibil faţă de avantajele sociale şi părea să nu remarce sau să nu preţuiască mâna amicală întinsă de Arnheim.

Exista o anume calitate pe care Arnheim o denumea spiritul viu al lui Ulrich. În parte, el înţelegea incapacitatea de care dădea dovadă un astfel de om superior din punct de vedere intelectual în a recunoaşte avantajele pe care le oferă

viaţa şi de a-şi adapta spiritul la marile subiecte şi prilejuri în măsură să-i acorde demnitate şi stabilitate. Ulrich îşi manifesta acea concepţie contrarie de-a dreptul ridicolă, potrivit căreia viaţa ar fi fost nevoită să se adapteze spiritului. Arnheim şi-l imagina acum în faţa lui; la fel de înalt cum era el însuşi, mai tânăr, lipsit de acea moleşeală pe care el nu şi-o putea ascunde în propriul trup; având pe chip acea independenţă parcă respingând compromisurile; pe aceasta o atribuia, nu cu totul fără invidie, faptului că tânărul era descendentul unei generaţii de erudiţi ce duseseră un trai ascetic, căci astfel îşi închipuia el originea lui Ulrich. Era chipul unui om în mai mare măsură indiferent faţă de bani şi de influenţa acestora decât o dinastie de oameni de afaceri rafinaţi i-ar fi putut permite propriului lor descendent să fie! Dar de pe chipul acesta lipsea ceva. Lipsea viaţa; urmele vieţii erau cele ce-şi făceau simţită neliniştitor lipsa! În clipa aceea, când Arnheim vedea cu cea mai mare claritate chipul acesta în faţa ochilor minţii sale, simţi că-i făcea o impresie atât de tulburătoare, încât îşi dădu seama deodată cât de puternică era înclinaţia sa faţă de Ulrich; era ca şi cum pe chipul unui astfel de om s-ar fi putut citi o mare nefericire. Căuta să-şi desluşească aceste senzaţii contradictorii de invidie şi îngrijorare; era un fel de mulţumire amestecată cu tristeţe, aşa cum ar putea-o trăi cineva care s-a pus pe sine însuşi la adăpost printr-o laşitate şi, deodată, o izbucnire violentă de invidie şi dezaprobare îi azvârli în faţă gândul pe care, fără să-şi dea seama, îl căutase şi-l evitase în acelaşi timp. Înţelegea dintr-odată că Ulrich l-ar fi putut face să-i jertfească nu numai dobânzile, ci întregul capital al sufletului său dacă împrejurările i-ar fi cerut-o! Da, aceasta era, oricât ar fi părut de ciudat, ceea ce Arnheim înţelegea printre altele atunci când se gândea la spiritul viu, activ al lui Ulrich. Amintindu-şi de cuvintele pe care el însuşi le alesese atunci, îi deveni perfect limpede că tocmai gândul că exista un om care s-ar fi putut lăsa smuls de propria lui pasiune dincolo de spaţiul în care respirase până atunci, gândul acesta i se părea acum aproape un fel de glumă, o manifestare a unui asemenea spirit viu, activ.

Când Soliman se strecură în cameră şi se opri în faţa stăpânului său, acesta uitase de ce trimisese să-l cheme, dar simţea nelămurit acea linişte care izvora dintr-o asemenea fiinţă vie şi devotată lui. Arnheim se plimba, cu o mină concentrată, în sus şi în jos prin cameră, iar discul întunecat al chipului lui Soliman se întorcea după el într-o parte şi în alta.

— Stai jos! îi comandă Arnheim, rămânând nemişcat în colţul în care tocmai se întorsese pe călcâie în plimbarea lui şi începu: Marele Goethe face, într-un anumit pasaj din *Wilhelm Meister,* chiar aş putea spune cu o anumită pasiune, o recomandare despre felul cum poate fi trăită corect viaţa, şi anume „Gândeşte ca să poţi acţiona; acţionează ca să poţi gândi!". Înţelegi? Nu, desigur că nu poţi să înţelegi... îşi răspunse singur şi tăcu din nou.

„E o recomandare care cuprinde în ea întreaga înţelepciune a vieţii", reflectă el, „şi cel care ar vrea să fie adversarul meu nu cunoaşte din ea decât o jumătate, cea despre gândire!" Îi trecu prin minte că ceea ce el înţelegea prin „a avea doar spirit viu" putea să însemne şi ceva de genul acela. Recunoştea aici slăbiciunea lui Ulrich. Spiritul viu, inteligent, vine din ştiinţă, dintr-o înţelepciune a limbii, căci ea desemnează originea intelectuală a unei asemenea însuşiri, natura ei fantomatică, săracă în emoţie; un om cu spirit este întotdeauna inteligent, depăşindu-şi limitele impuse în faţa cărora omul încărcat de emoţii şi de sentimente se opreşte. Astfel, lucrurile la care se gândise în legătură cu Diotima şi cu plasamentul substanţei de capital a sufletului fuseseră aduse într-o lumină ceva mai plăcută, iar în vreme ce reflecta astfel, Arnheim îi spuse lui Soliman:

— Este o maximă, o recomandare care include întreaga înţelepciune a vieţii şi datorită ei am retras din educaţia ta cărţile şi te-am pregătit pentru muncă!

Soliman nu răspunse nimic şi îşi compuse o faţă de o solemnitate profundă.

— Tu l-ai văzut de câteva ori pe tatăl meu, îl întrebă deodată Arnheim, îţi mai aduci aminte de el?

Soliman găsi nimerit să-şi scoată în valoare albul ochilor şi Arnheim întrebă gânditor:

— Vezi, tatăl meu nu citeşte aproape niciodată cărţi. Ce crezi tu, câţi ani are tatăl meu?

Nici de data aceasta nu aşteptă un răspuns, ci continuă:

— A trecut de şaptezeci şi e gata oricând să intervină personal oriunde e ceva în joc pentru firma noastră!

După aceea Arnheim îşi reluă tăcut plimbarea în sus şi în jos prin cameră. Simţea o nevoie irezistibilă de a vorbi despre tatăl său, dar nu putea spune tot ce gândea. Nimeni nu ştia mai bine decât el însuşi că până şi tatăl său dădea uneori greş în afaceri; însă nimeni n-ar fi presupus, căci îndată ce un om şi-a câştigat reputaţia de a fi un Napoleon, câştigă până şi bătăliile pierdute. Nu ar fi existat niciodată pentru Arnheim o altă cale de a se afirma alături de tatăl său decât cea pe care o alesese el însuşi, anume de a pune spiritul, politica şi societatea în slujba afacerilor. Bătrânului Arnheim părea de altfel să-i facă plăcere faptul că tânărul Arnheim ştia şi putea să facă atât de multe; dar când trebuiau luate hotărâri în vreo problemă importantă care era discutată şi analizată zile întregi din punct de vedere al producţiei, finanţelor, tehnic, intelectual şi economic, bătrânul le mulţumea celor consultaţi, dădea nu rareori dispoziţii contrarii celor ce i se propuneau şi răspundea la toate obiecţiile care i s-ar fi adus printr-un surâs neajutorat şi încăpăţânat. Deseori până şi directorii săi clătinau din cap în faţa unei astfel de atitudini, dar mai devreme sau mai târziu reieşea de fiecare dată că bătrânul avusese într-un fel sau altul dreptate.

Era cam ca atunci când un bătrân vânător sau o călăuză încercată pe drumuri de munte trebuie să ia parte la o şedinţă cu meteorologii şi până la urmă ia decizii după cum îi dictează propriile lui reumatisme; nici nu e de mirare, căci reumatismul continuă să fie în multe privinţe mai sigur decât ştiinţa, iar ceea ce contează nu este exclusiv exactitatea prevederilor, căci lucrurile ies totdeauna altfel decât ţi le-ai închipuit şi decisiv este să ştii să faci faţă cu viclenie şi cu fermitate felului lor de a fi recalcitrant şi contradictoriu. Astfel că nu i-ar fi fost, la drept vorbind, greu lui Arnheim să înţeleagă faptul că un pragmatician bătrân ştie şi poate o grămadă de lucruri care, teoretic, nu pot fi prevăzute, însă

ziua în care descoperise că bătrânul Samuel Arnheim avea intuiții fusese cu toate acestea una grea în urmări pentru el.

— Știi tu ce este intuiția? întrebă Arnheim smulgându-se din gânduri, ca și când ar fi căutat umbra unei scuze pentru dorința de a vorbi.

Soliman clipea cu efort, așa cum făcea când era întrebat de vreo îndatorire pe care o uitase și Arnheim se corectă repede...

— Sunt foarte nervos astăzi, spuse, firește că tu n-ai cum să știi! Dar fii atent la ce-am să-ți spun acum: afacerea noastră, să câștigăm bani, ne aduce, după cum poți să-ți imaginezi, în situații care nu sunt totdeauna distinse. Efortul acesta veșnic de a tot socoti și de a trage din toate un profit contrazice concepțiile înalte despre viață pe care și le-ar fi putut forma epocile mai fericite decât a noastră. Asasinatul a fost transformat în virtutea nobilă a bravurii, dar mi se pare îndoielnic că s-ar putea face ceva asemănător din calculele financiare; nu există bunătate în așa ceva, nici demnitate, nu e o profunzime de caracter, banul face din orice o noțiune abstractă, are ceva neplăcut de rațional; când văd bani, nu mă pot împiedica, nu știu dacă mă înțelegi, să mă gândesc de fiecare dată la niște degete care numără bănuitoare și neîncrezătoare, la multe strigăte și exclamații și la multă activitate rațională și toate îmi sunt deopotrivă de nesuferite.

Se întrerupse și se retrase iarăși în singurătatea gândurilor lui. Își amintea de rudele lui și cum, când era copil, îl mângâiau pe păr și spuneau că are un căpșor bun pe umerii lui. Un mic cap în stare să socotească bine. Cum mai detesta acum gândul acesta! În monedele strălucitoare de aur se oglindea gândirea rațională a unei familii care știuse să parvină! Ar fi considerat vrednic de dispreț gândul că i-ar fi putut fi rușine de familia lui; dimpotrivă, el persista, chiar și în cercurile cele mai înalte, să vorbească, modest și demn, despre originile sale; dar se temea de rațiunea socotitoare a alor săi, ca și cum ar fi fost, asemenea unui mod de a vorbi prea necontrolat și unor gesturi excesive, o slăbiciune de familie care să-i facă imposibilă parvenirea pe culmile umanității.

Probabil că aici își avea punctul de plecare venerația sa față de irațional. Aristocrația era irațională: asta aproape că suna ca o glumă în legătură cu insuficiența mintală a nobililor, însă Arnheim știa bine la ce se referea. Nu avea nevoie decât să-și aducă aminte că, fiind evreu, nu putuse ajunge ofițer în rezervă; cum însă, pe de altă parte, fiind un Arnheim, nu ar fi putut ocupa nici situația inferioară a unui subofițer, fusese pur și simplu declarat inapt pentru serviciul militar, iar el respingea lipsa de sens a demersului, recunoscând totodată codul de onoare și demnitate al armatei. Această amintire îi oferi prilejul să-și mai îmbogățească acum cu câteva fraze discursul pe care i-l ținea lui Soliman.

— Este cu putință, continuă el, căci în ciuda rezervei sale era metodic până și în digresiunile pe care le făcea, este cu putință, ba chiar probabil, că a fi nobil nu a însemnat totdeauna ceea ce noi numim astăzi a avea o conștiință de nobil. Pentru a putea strânge laolaltă toate proprietățile și pământurile pe care și-a întemeiat mai târziu distincția, nobilul nu trebuie să fi fost mai puțin calculat și abil decât este astăzi un negustor sau un om de afaceri, ba poate chiar ca afacerile unui astfel de negustor să fie ceva mai onorabile. Dar în pământuri se află o forță, înțelegi, vreau să spun e o forță în pământul lucrat, în vânătoare, în război, în credința în cer și în ceea ce înseamnă țăranul și munca lui, într-un cuvânt în viața fizică, trupească, a oamenilor care își exercită mai puțin mintea decât brațele și picioarele, în apropierea de natură era forța care i-a făcut pe oamenii aceștia până la urmă demni, distinși și gata să respingă tot ceea ce este vulgar și urât.

Se întreba dacă starea de spirit în care se afla acum nu-l împinsese să spună prea multe. Dacă Soliman nu înțelegea exact sensul cuvintelor lui, tinerelul acesta ar fi fost în stare să piardă, ascultând cuvintele stăpânului său, ceva din venerația față de nobili. Dar se întâmplă ceva neașteptat. Soliman se tot agitase, de la un timp, neliniștit, trecându-și greutatea de pe un picior pe altul, și acum îl întrerupse pe stăpânul său cu o întrebare:

— Vă rog, întrebă Soliman, tatăl meu este rege?

Arnheim îl privi surprins.

— Nu știu nimic despre așa ceva, răspunse el, pe jumătate cu fermitate, pe jumătate amuzat de întrebare.

Dar privind chipul serios, aproape mâniat al lui Soliman, simți un fel de emoție. Îi plăcea faptul că băiatul lua totul în serios: „E cu totul lipsit de spirit", se gândea, „și, de fapt, are ceva tragic în el"; într-un fel i se părea că lipsa de spirit, gravitatea și deplinătatea unei vieți ar fi fost unul și același lucru. Îi răspunse băiatului, cu mai multă blândețe, ca și când ar fi vrut să-l învețe ceva:

— Sunt prea puține temeiuri care să ne facă să credem că tatăl tău ar fi un rege, cred mai degrabă că el a avut o ocupație oarecare, mai de rând, căci eu te-am găsit într-o trupă de saltimbanci, undeva, într-un oraș de pe coastă.

— Cât ați plătit pentru mine? îl întrerupse Soliman insistent.

— Dar, dragul meu, cum crezi că-mi mai aduc aminte! Presupun că n-a fost deloc o sumă mare. Sigur că nu a fost mult! Dar de ce-ți mai bați capul? Ne-am născut ca să ne facem noi singuri propriul nostru regat! Am să te trimit, poate, la anul să urmezi o școală comercială și pe urmă ai să poți să începi ca stagiar în vreunul din birourile noastre. Firește că are să depindă de tine cât de departe vei ajunge, dar am să fiu cu ochii pe tine. De exemplu, ai să poți mai târziu să ne reprezinți interesele prin locurile unde oamenii de culoare contribuie la prosperitatea afacerilor; bineînțeles că trebuie procedat cu toată prudența, dar, oricum, din faptul că ești negru poate rezulta pentru tine un avantaj. Îți vei da seama pe de-a întregul cât de mult ți-au folosit anii pe care i-ai petrecut nemijlocit sub supravegherea mea și un lucru pot să-ți spun de pe acum: tu aparții unei rase care mai păstrează ceva din noblețea naturii. În legendele cavalerești medievale regii negri au jucat totdeauna un rol onorabil. Dacă vei ști să îngrijești ceea ce e nobil din punct de vedere spiritual în tine, demnitatea, bunătatea, sinceritatea, curajul de a spune adevărul și apoi curajul și mai mare de a te feri de lipsa de toleranță, de gelozie, de resentimente și de micile meschinării și nervozități care-i caracterizează pe cei mai mulți oameni în zilele noastre, dacă vei fi în stare, îți vei croi propriul tău drum în afaceri, căci misiunea

noastră este nu numai să oferim lumii mărfuri, ci și o formă mai bună de viață.

Cum Arnheim nu mai vorbise de mult atât de familiar cu Soliman, simțea că ar fi putut părea ridicol în fața unui ascultător străin, dar nu era nici un asemenea străin de față; de fapt, ceea ce spunea era doar aspectul superficial al unor asociații de idei mai profunde pe care de obicei le ținea doar pentru sine. Astfel, ceea ce spunea despre concepțiile nobiliare și despre evoluția nobilimii se desfășura acum în lumea lui lăuntrică într-un sens exact contrar cuvintelor rostite de el. I se impunea acum gândul că niciodată, încă de când exista lumea, nimic nu se născuse numai din puritate spirituală și din bunele intenții, ci toate provin doar din grosolănia care cu timpul își toceşte asperitățile și, la urmă, conștiința se înalță, pură, tocmai din asemenea urâțenii! E cu totul evident, reflecta el, că ridicarea nobilimii se bazează la fel de puțin ca dezvoltarea unui concern industrial de proporții mondiale din cine știe ce afacere prăpădită doar pe relații a căror dependență de umanitatea sublimă să fie complet sigură și, cu toate acestea, din cea dintâi s-a ajuns la cultura prețioasă a secolului al XVIII-lea, iar din cealaltă a apărut Arnheim. Viața îi atribuia într-un mod cât se poate de lipsit de echivoc o sarcină pe care credea că o poate aborda bine prin întrebarea, profund contradictorie, ce cantitate de grosolănie și animalitate e necesară și permisă pentru a crea o măreție reală de concepție și de conștiință. Într-un alt strat de profunzime, însă, gândurile sale continuaseră cu intermitențe ceea ce îi zisese lui Soliman despre intuiție și raționalism și deodată Arnheim își aminti cum îi spusese pentru prima dată tatălui său că își dăduse seama că el, tatăl său, își conducea afacerile prin intuiție. Să aibă intuiție era pe atunci ceva la modă pentru toți cei care nu-și puteau justifica acțiunea prin capacitățile lor raționale; ea juca aproximativ același rol pe care-l are astăzi capacitatea de a avea un ritm în activitate, de a lucra, cu alte cuvinte, repede. Tot ceea ce se făcea greșit sau ceea ce nu reușea pe deplin după placul inimii se justifica prin faptul că fusese făcut de dragul intuiției sau cu ajutorul ei și intuiția era folosită atât pentru treaba din bucătărie, cât și pentru a scrie cărți, dar

bătrânul Arnheim habar n-avea de toate acestea şi, luat cu totul pe nepregătite, îşi ridicase surprins ochii spre fiul său. Iar acesta trăise atunci într-adevăr un moment de mare satisfacţie.

— Munca de a câştiga bani, spuse el, ne sileşte la o gândire care nu e totdeauna distinsă. În acelaşi timp e probabil că noi, marii oameni de afaceri, suntem chemaţi ca la viitoarea cotitură pe care o va lua istoria să preluăm conducerea maselor, fără să ştim dacă sufleteşte vom fi în stare de aşa ceva! Dar dacă există cineva pe lume care să-mi dea curaj, tu eşti acela, căci tu ai un dar al viziunii şi al voinţei, aşa cum l-au avut în vremurile mari de demult regii şi profeţii care erau conduşi de mâna Domnului. Felul în care abordezi tu o afacere este o taină şi aş vrea să-ţi spun că toate tainele care se sustrag calculelor sunt la fel de mari şi importante, fie că e vorba de taina curajului, a invenţiilor sau cea a stelelor!

Cu o claritate dureroasă Arnheim vedea ca în clipa aceea cum privirea bătrânului Arnheim, care se ridicase spre el, după primele lui cuvinte se coborâse iarăşi în ziarul din care nu se mai înălţa ori de câte ori fiul său îi vorbea despre afaceri şi despre intuiţie. Aceasta fusese întotdeauna relaţia dintre tată şi fiu, iar într-un al treilea strat de gânduri, ca pe canavaua unui tablou al amintirilor, ea continua să îl influenţeze pe Arnheim. El vedea în această înzestrare superioară a tatălui său pentru lumea afacerilor un talent care pe el îl intimida totdeauna, un fel de forţă originară care avea să-i rămână inaccesibilă mai complicatului său fiu, şi din acest domeniu al unor eforturi pentru el zadarnice extrăgea un model şi, în acelaşi timp, îşi alcătuia singur un fel de certificat de noblеţe derivând din originile sale. Era un artificiu dublu, de pe urma căruia avea de profitat. Banii deveneau o forţă suprapersonală, mitică, pentru care doar cei mai originali şi mai puri erau suficient de buni, iar el îşi aşeza genitorul printre zei, exact aşa cum făcuseră vechii războinici, pentru care propriul lor străbun mitic trebuie să li se fi părut, în ciuda evlaviei pe care probabil le-o inspira, oarecum primitiv în comparaţie cu ei înşişi. Într-un al patrulea strat, însă, nu mai ştia nimic despre surâsul care plutea asupra

celui de al treilea strat şi reflecta, încă o dată, acum cu toată gravitatea, contemplând rolul pe care mai nădăjduia că avea să-l joace pe lumea aceasta. Asemenea stratificări ale gândurilor nu trebuie înţelese, firește, la modul literal, ca şi când ar fi vorba de diferite profunzimi şi suprafeţe suprapuse unele peste altele, ele înseamnă doar un fel de a vorbi despre mişcarea nehotărâtă, plutind în diferite direcţii, a gândului atunci când e supus influenţei unor conflicte emoţionale puternice. De fapt, toată viaţa Arnheim fusese stăpânit de o aversiune emotivă aproape bolnăvicioasă faţă de vorbele de spirit şi de ironie, care provenea probabil dintr-o predispoziţie înnăscută, la drept vorbind nu chiar măruntă, faţă de ambele. Îşi reprimase această predispoziţie pentru că ea reprezentase totdeauna în ochii lui însăşi noţiunea de lipsă de noblețe şi de vulgaritate intelectuală, însă acum, când sentimentele îi erau mai nobile şi de-a dreptul ostile faţă de intelectualitate şi raţionalism, se făcea resimţită în legătură cu Diotima; acum, când sentimentele sale umblau, cum s-ar zice, în vârful picioarelor, era deseori ispitit de posibilitatea infernală de a se smulge din emoţionalitatea sublimă printr-unul din acele cuvinte de spirit despre dragoste, pe care nu arareori le auzise din gura unor personaje inferioare sau grosolane. Revenind la suprafaţă prin toate aceste straturi, se regăsi privind, deodată surprins, chipul întunecat şi atent al lui Soliman, care semăna acum cu un sac negru de box, peste care înţelepciunea de neînţeles pentru el a vieţii plouase cu lovituri mărunte. „În ce situaţie ridicolă mă pui!“ gândi Arnheim.

Trupul lui Soliman părea să fi adormit cu ochii deschişi pe scaunul unde şedea atunci când stăpânul său îşi încheiase conversaţia unilaterală; ochii i se puseră în mişcare, dar trupul rămase imobil, ca şi când ar fi aşteptat mai departe cuvântul care să-l trezească. Arnheim remarcă, de asemenea, dorinţa avidă de a afla mai multe amănunte despre felul în care intrigile misterioase făcuseră ca un fiu de rege să ajungă un simplu servitor şi care grăia acum din ochii acestui negrişor. Privirea care se agăţa de el, cu ghearele parcă, îl făcu să-şi amintească în aceeaşi clipă de ajutorul acela de grădinar care-i furase diferite lucruri din colecţiile

lui şi-şi spuse atunci, oftând, că el însuşi avea să rămână totdeauna lipsit de instinctul de câştig propriu-zis. Se gândi apoi involuntar că astfel ar fi putut caracteriza succint şi relaţia cu Diotima. Cu o emoţie dureroasă se simţea acum, ajuns pe culmile propriei sale vieţi, despărţit de o umbră de răceală de tot ceea ce atinsese şi ar fi putut atinge vreodată. Nu era un gând uşor de suportat pentru un om care tocmai îşi rostise crezul, anume că trebuia să gândească pentru a putea acţiona, şi care se străduise totdeauna să-şi însuşească tot ceea ce era mai măreţ şi să-şi lase amprenta pe tot ceea ce ar fi fost mai mărunt. Însă umbra aceasta se aşternuse între el şi obiectele dorinţelor sale, în ciuda voinţei de care el nu fusese niciodată lipsit şi, spre surprinderea lui, Arnheim crezu că poate să-şi dea deodată seama cu toată certitudinea că umbra aceasta depindea de fiorul uşoarelor luminescenţe care-i înconjuraseră propria tinereţe; întocmai ca şi când, făcându-le faţă în chip greşit, ele s-ar fi transformat într-o pojghiţă subţire de gheaţă. Numai că nu-şi putea răspunde la întrebarea de ce anume gheaţa nu ajungea să se topească nici în faţa inimii întoarse dinspre lume a Diotimei; în acelaşi timp, asemenea unui val de suferinţă fizică foarte neplăcută, până atunci abia aşteptând o simplă atingere, îşi aminti din nou de Ulrich. Arnheim ştiu deodată că asupra vieţii omului acestuia se întindea aceeaşi umbră ca asupra vieţii sale, dar cât de diferite erau urmările! Printre pasiunile care-i bântuie pe oameni, rareori i se acordă locul cuvenit, potrivit cu intensitatea ei, pasiunii unui om stârnite anume de gelozia faţă de fiinţa altuia, iar descoperirea că mânia sa neputincioasă faţă de Ulrich semăna, într-un plan mai profund, cu cea născută din întâlnirea ostilă între doi fraţi care nu ajung să se recunoască unul pe altul era acum pentru el asemenea unei emoţii foarte puternice şi, în acelaşi timp, parcă binefăcătoare. Arnheim se opri să se gândească, stăpânit de curiozitate, la cele două personalităţi ale lor văzute din acest punct de vedere, puse astfel în comparaţie. Instinctul grosolan de a câştiga pentru sine avantajele vieţii îi lipsea lui Ulrich într-o măsură şi mai mare decât îi lipsea lui însuşi, iar instinctul sublim de câştig, dorinţa de a se înstăpâni asupra demnităţii şi valorilor existenţiale îi lipsea

într-un fel de-a dreptul umilitor. Omul acesta era lipsit de orice nevoie și dorință față de ceea ce dă greutate și substanță vieții, zelul său realist, care nu putea fi negat, nu se străduia spre posesiunea lucrurilor; Arnheim s-ar fi simțit silit să-și amintească de propriii săi subordonați, dacă preocuparea lor altruistă în muncă nu ar fi avut, așa cum era exemplificată de purtarea lui Ulrich, deodată ceva neobișnuit de superior și arogant, așa cum o vedea la acesta din urmă. S-ar fi putut mai bine spune că Ulrich era un posedat care nu avea deloc dorința de a poseda el însuși. Sau s-ar fi putut gândi la unul care se lupta pentru ceva trăind în același timp într-o stare de sărăcie deliberată. Sau ar fi fost cu putință să se vorbească aici despre un om eminamente teoretic; numai că asta nu se potrivea, pentru că, la drept vorbind, pe Ulrich nu-l puteai caracteriza drept un om teoretic. Arnheim își amintea acum că o dată își spusese explicit că în persoana lui Ulrich capacitățile de gândire rămăseseră în urma celor practice. Dar dacă Ulrich ar fi fost privit dintr-un punct de vedere practic, ar fi părut un om cu adevărat imposibil. Astfel, gândurile lui Arnheim oscilau, ceea ce nu i se întâmpla pentru prima dată, însă în ciuda îndoielilor care-l stăpâneau astăzi, îi era cu neputință să-i acorde lui Ulrich superioritatea asupra lui fie și într-o singură privință și ajunse la concluzia că deosebirea decisivă consta probabil în faptul că lui Ulrich îi lipsea ceva anume. Cu toate acestea, era în Ulrich ceva neatins și liber, iar Arnheim își mărturisea acum ezitând că îi amintea tocmai de acea „taină a întregului" pe care o stăpânea el însuși și pe care o simțea pusă sub semnul întrebării de acest om. Căci cum s-ar fi putut explica altfel faptul, dacă ar fi fost vorba altminteri doar de ceea ce rațiunea și inteligența ar fi putut măsura, ca senzația dezagreabilă de „om de spirit", „om cu spiritul viu" să i se poată aplica unui asemenea om atât de nerealist, pe care Arnheim ajunsese să-l considere ca pe un obiect stârnindu-i temeri când îl vedea întrupat într-un prea precis cunoscător al realității cum era tatăl său! „Îi lipsește, deci, în întregul lui, ceva!" medita Arnheim, dar, ca și cum aceasta ar fi reprezentat doar cealaltă latură a unei asemenea certitudini,

aproape în același timp și cu totul fără voia lui îl stăpâni gândul: „Omul acesta are suflet!".

Omul acesta avea deci sufletul intact; cum era vorba de o descoperire intuitivă, Arnheim n-ar fi putut-o defini cu precizie; dar, într-un fel, însemna că, așa cum știa și el, fiecare om își dizolva cu timpul sufletul propriu în inteligența și rațiunea proprie, în morală și în marile idei, ceea ce constituie un proces ireversibil; în cazul acestui prieten, care-i era deopotrivă dușman, procesul acesta nu fusese dus până la capăt, astfel că rămânea ceva, având un farmec anume, care n-ar fi putut fi definit exact, dar în care se puteau recunoaște niște legături neobișnuite cu elemente provenind din sfera nesufletescului, raționalului și mecanicului și care nu se mai puteau număra, la drept vorbind, printre elementele aparținând conținuturilor culturii. În timp ce raționa astfel și își potrivea îndată toate gândurile la modul de exprimare al operelor sale filosofice, Arnheim nu avusese, firește, nici o singură clipă răgazul de a-i atribui ceva, fie și unul singur din amănuntele acestea, lui Ulrich ca un merit anume, atât de puternică era impresia că făcuse o mare descoperire; el însuși era cel care construia toate aceste reprezentări și i se părea că este asemenea unui maestru muzician care descoperise strălucirea posibilă a unei voci ce n-a ajuns să se facă auzită. Gândurile i se liniștiră de abia văzând chipul lui Soliman care, era limpede, îl privea astfel de ceva vreme și care credea acum că avea prilejul să-l întrebe mai departe. Conștiința faptului că nu oricui îi era dat să-și exprime astfel descoperirile proprii în fața unei sălbăticiuni tăcute îi spori lui Arnheim senzația de fericire, de a fi singurul care cunoștea taina potrivnicului său, deși mai erau multe de lămurit, ale căror urmări constituiau necunoscute. Simțea doar sentimentul acela de iubire pe care-l trăiește un cămătar pentru victima lui, în care și-a investit capitalul. Văzându-l acum pe Soliman în fața lui, îi veni în minte deodată planul de a-l câștiga cu orice preț de partea sa pe Ulrich, care i se părea a fi propria sa aventură altfel întrupată, oricare ar fi fost prețul de a-l adopta ca fiu! Surâse la o asemenea confirmare a unei intenții care trebuia întâi să se maturizeze în forma ei și îl întrerupse în același timp pe Soliman, căruia îi

tremura faţa de dorinţa de a şti mai multe şi care-i stârnise atenţia, văzându-l că mai avea să-l întrebe ceva:

— Destul acum, du-i doamnei Tuzzi florile pe care le-am comandat. Dacă mai ai ceva de întrebat, poate că altă dată ne mai gândim la asta.

113

Ulrich face conversaţie cu Hans Sepp şi Gerda în limbajul situat la intersecţia dintre subraţional şi suprarаţional

Ca să spunem adevărul, Ulrich nu ştia deloc ce anume ar fi trebuit să facă pentru a îndeplini dorinţa tatălui său, care-i cerea ca, din entuziasm faţă de şcoala de gândire socială, să pregătească terenul pentru o discuţie personală cu Alteţa Sa şi cu alţi patrioţi cu funcţii de răspundere; astfel că o căută pe Gerda, ca să uite cu totul de asemenea probleme. Acolo îl întâlni pe Hans, care Hans trecu imediat la atac.

— Deci îi luaţi acum apărarea directorului Fischel?

Ulrich îi răspunse cu o contraîntrebare evazivă, dacă, anume, Gerda îi povestise ceva în sensul acesta? Da; îi povestise Gerda.

— Ce altceva ţi-ai mai dori? Vrei să ştii de ce?

— Vă rog chiar să-mi spuneţi, îi ceru Hans.

— Dar nu e atât de simplu, dragul meu Hans.

— Nu-mi mai spuneţi „dragul meu Hans"!

— Bine, atunci, draga mea Gerda, şi se întoarse acum spre ea, nu e deloc simplu. Până acum am tot vorbit groaznic de mult despre toate, încât mă gândeam că m-aţi înţeles foarte bine.

— Eu te înţeleg într-adevăr, dar nu te cred, răspunse Gerda şi se străduia totuşi, prin felul în care vorbea şi îl privea în acelaşi timp, să compenseze într-un fel faptul că ea îi lua acum partea lui Hans.

— Nu vă credem, întrerupse îndată Hans o asemenea orientare mai prietenoasă a conversației, când spuneți că vorbiți serios; ați împrumutat ideile acestea de altundeva!

— Ce spui?! Vrei să spui ceea ce... lucrul acesta, pe care nici eu nu pot să-l exprim încă bine? spuse Ulrich, care înțelesese imediat că impertinența de acum a lui Hans se referea la ceea ce el discutase între patru ochi cu Gerda.

— O, se poate exprima foarte bine, dacă iei în serios ce vrei să spui!

— Eu nu reușesc s-o fac. Însă pot să vă spun o poveste.

— Iar o poveste! Dumneavoastră se pare că tot spuneți povești ca *papa* Homer! exclamă Hans impertinent și mai sigur pe sine.

Gerda îl privi rugătoare. Însă Ulrich nu se lăsă provocat și continuă:

— Eram odată foarte îndrăgostit; eram cam pe la vârsta la care ești dumneata acum. Eram, la drept vorbind, îndrăgostit de propria mea iubire, de starea aceea a mea schimbată, și mai puțin de femeia care era implicată; pe atunci am învățat și eu să cunosc toate chestiunile din care dumneata, prietenii dumitale și Gerda faceți atâta mister. Aceasta e povestea pe care voiam să v-o spun.

Cei doi rămaseră surprinși să constate că povestea era atât de scurtă. Gerda întrebă ezitând:

— Ai fost odată foarte îndrăgostit?... și în aceeași clipă se înfurie pe ea însăși că, față de Hans, punea o astfel de întrebare cu o curiozitate crudă de fată tânără.

Însă Hans o întrerupse.

— Ce rost are să discutăm despre asemenea lucruri! Povestiți-ne mai bine ce mai uneltește vara dumneavoastră care a intrat pe mâinile unor asemenea falimentari intelectuali?

— Ea caută o idee în care să se poată întrupa sublim spiritul patriei noastre în fața întregii lumi. N-ai vrea dumneata să-i vii în ajutor cu o propunere? Eu sunt cât se poate de dispus să fac pe mijlocitorul, răspunse Ulrich.

Hans râse ironic.

— De ce vă prefaceți că nu știți că noi vom zădărnici tot acest demers?

— Dar, de fapt, de ce sunteți atât de porniți?

— Pentru că reprezintă o mare infamie pusă la cale împotriva ființei germane în această țară! spuse Hans. Chiar nu știți că se organizează o contramișcare foarte promițătoare? Ligii Naționale Germane i s-a atras atenția asupra acestor mașinații ale contelui Leinsdorf al dumneavoastră. Liga Germană de Cultură Fizică a și introdus, printr-un reprezentant, un protest împotriva acestei jigniri aduse spiritului german. Federația fraternităților purtătoare de arme din universitățile austriece va lua zilele acestea poziție împotriva amenințării de slavizare, iar Uniunea Tineretului German, din care fac și eu parte, nu acceptă să lase lucrurile cum se prezintă acum, chiar dacă va trebui să ieșim în stradă!

Hans își îndreptase trupul și spunea toate acestea cu o oarecare mândrie. Totuși, adăugă:

— Dar firește că nu toate acestea reprezintă elementul cel mai important! Oamenii aceștia exagerează condițiile de ordin exterior. Decisiv e faptul că nu poate să reușească în general nimic!

Ulrich îl întrebă care ar fi fost motivul.

— Marile rase și-au creat, toate, la început mitul lor propriu; există vreun mit al Austriei? îl întrebă atunci Hans. O religie originară austriacă? O epopee? Nici religia catolică și nici cea protestantă nu și-au avut originile aici; arta tipografică și tradițiile picturii au venit din Germania; casa domnitoare ne-au dat-o Elveția, Spania, Luxemburgul; tehnica, Anglia și Germania; orașele cele mai frumoase, Viena, Praga, Salzburg, au fost construite de italieni și de germani, armata a fost organizată după modelul lui Napoleon; un asemenea stat nu e în stare să pună la cale nimic care să fie al său; nu există decât o singură salvare: unirea cu Germania. Așa că acum știți tot ce ați vrut să aflați de la noi, conchise Hans.

Pentru Gerda nu era clar dacă ar fi trebuit să fie mândră sau să se rușineze de el. Înclinația ei pentru Ulrich se redeșteptase în ultima vreme cu putere, chiar dacă dorința atât de omenească de a juca ea însăși un rol îi era mult mai bine satisfăcută de tânărul ei prieten. Lucrul ciudat era că această fată era bântuită de două fascinații care se contraziceau una

pe alta, de a ajunge fată bătrână şi de a i se dărui lui Ulrich. Această a doua înclinaţie era o urmare naturală a dragostei pe care o trăia de ani de zile, o iubire care, de altfel, nu ajungea să izbucnească în flăcările pasiunii, ci mocnea descurajată în ea ; sentimentele ei semănau cu cel al iubirii pentru o fiinţă nedemnă de o asemenea dăruire şi în care sufletul rănit e bântuit de o dorinţă josnică de supunere trupească. Într-o contradicţie ciudată, dar poate totuşi în mod simplu şi firesc depinzând de dorinţa de a-şi găsi liniştea, era senzaţia că ea n-avea să se mărite niciodată şi că până la urmă, după toate aceste reverii, avea să ajungă să ducă o viaţă liniştită şi activă. Aceasta nu era o dorinţă născută din convingere, căci Gerda nu-şi dădea seama limpede de ceea ce se petrecea cu ea ; mai degrabă era una din acele premoniţii pe care trupul nostru le trăieşte mai devreme decât raţiunea noastră. Influenţa pe care Hans o avea asupra ei depindea de presentimentul ei. Hans era un tânăr nearătos, osos, fără a fi înalt sau puternic, îşi trecea mereu mâinile prin păr sau şi le freca de haine şi se privea cu orice prilej într-o oglindă mică, rotundă, cu ramă de tablă, pentru că pe tenul său neîngrijit se ivea mereu câte un coş care-l necăjea. Aşa îşi închipuia Gerda că arătaseră primii creştini romani, care, sfidând persecuţiile, se reuneau în catacombele subterane ; cu excepţia probabil a oglinjoarei. Nu susţinea că toate amănuntele s-ar fi potrivit, ci, desigur, era vorba de un sentiment general şi fundamental de spaimă pe care ea îl lega de ideea de creştinism ; păgânii care făceau baie des şi-şi îngrijeau trupul îi plăcuseră totdeauna mai mult, dar să se recunoască a fi de partea creştinilor însemna o jertfă pe care o datora propriului caracter. În felul acesta, asemenea cerinţe de ordin superior căpătaseră pentru Gerda un fel de odoare stătută, uşor detestabilă, şi acestea erau foarte potrivite să se asocieze cu perspectivele mistice ale căror tărâmuri Hans le deschidea în faţa ei.

Ulrich cunoştea foarte bine asemenea perspective şi stări de spirit. Poate că trebuie să i se mulţumească spiritismului pentru faptul că, prin mesajele sale mai curând comice, amintind de duhul bucătăreselor defuncte, venind acum de dincolo, satisface cerinţele metafizice grosolane care tind

să-l hrănească, dacă nu pe Dumnezeu, atunci cel puțin spiritele cu linguriţa şi care ne suflă pe întuneric, cu o răsuflare de gheaţă, pe la ceafă. În vremurile mai vechi, o asemenea dorinţă de a intra în contact personal cu Dumnezeu sau cu ierarhiile cereşti era după toate aparenţele ceea ce se petrecea în stările de extaz şi, în ciuda formelor delicate şi în parte miraculoase pe care le căpăta, combina nişte atitudini grosolan pământeşti cu trăirile unei stări nelămurite, cât se poate de neobişnuite şi de greu de definit. Metafizicul era în asemenea stări fizicul aşa cum se proiecta în ele, o imagine a dorinţelor pământene, căci se credea că se întrezărea în ele orizontul de aşteptări creat de concepţiile contemporane cu toată vigoarea. Dar, de fapt, tocmai aceste noţiuni şi concepţii ale intelectului sunt cele care se schimbă cu vremurile şi devin incredibile; când cineva ar vrea astăzi să povestească deodată că Dumnezeu a stat de vorbă cu dânsul, l-a tras în glumă de păr şi l-a ridicat până la el sau că, într-un fel indeterminat, dar viu şi voluptuos, s-a strecurat în pieptul său, atunci asemenea imagini precise în care el îşi îmbracă trăirile n-ar mai fi crezute de nimeni; cel mai puţin, firește, de funcţionarii oficiali ai lui Dumnezeu, pentru că ei, ca odrasle ale unei epoci raţionale, au o teamă justificabilă omenește de a nu fi confruntaţi cu adepţii exaltaţi şi isterici ai religiei. Astfel că experienţe care în Evul Mediu sau în Antichitatea păgână au fost numeroase şi bine definite, trebuie acum considerate drept iluzii şi manifestări patologice sau se formulează presupunerea că în ele se ascunde ceva independent de orice legături mitice, în care fenomenul a fost prezentat totdeauna până acum; adică un sâmbure pur de trăire care, potrivit unor principii stricte de cunoaștere, trebuie să fie credibil şi care astfel ar reprezenta, ca de la sine înţeles, o chestiune de maximă importanţă, cu mult înainte de a se ajunge la a doua întrebare, şi anume ce concluzii s-ar putea trage de aici cu privire la relaţiile noastre cu tărâmul supraomenescului. În vreme ce credinţa, adusă la ordinea raţiunii teologice, are de susţinut pretutindeni o luptă grea cu îndoiala şi contradicţiile venind din partea raţiunii care predomină astăzi, se pare că, de fapt, experienţa fundamentală dezgolită, despuiată de toate

straturile tradiționale, noționale ale credinței, desprinsă de toate reprezentările de ordin religios, abia mai putând fi numită exclusiv religioasă, experiența fundamentală a extazului dăruirii mistice, s-a difuzat larg și constituie acum sufletul acelei mișcări multiforme, iraționale, bântuind epoca noastră asemenea unei păsări nocturne care s-a rătăcit pe lumina de zi.

O parte grotescă din această mișcare multiformă era cercul și vârtejul în care își juca rolul său Hans Sepp. Dacă ar fi fost enumerate ideile care se dizolvau unele în altele în această societate – ceea ce însă după normele care prevalau acolo nu aveai voie să faci, căci ele erau ostile cifrelor și măsurilor – s-ar fi întâlnit întâi o sfioasă și cu totul platonică revendicare în favoarea unei căsătorii de probă și din camaraderie, chiar a poligamiei și poliandriei; în ce privește problemele legate de artă, concepțiile abstracte, orientate spre valorile generale și veșnice, care pe atunci, sub numele de expresionism, se îndepărtau cu dispreț de aparențele și învelișurile vulgare, de „viziunea plată și trivială" a lucrurilor, tocmai de aceste aparențe care, fidel reprezentate, fuseseră socotite în mod neînțeles cu o generație mai devreme ca fiind revoluționare; programatic asociată cu această concepție abstractă, cu această intenție de a crea, fără multe detalii exterioare, în mod nemijlocit o „viziune esențială" a spiritului și a lumii, se găsea și concepția concretă, dar limitată a artei patriotice față de care acești tineri se simțeau datori să fie fideli prin sufletele lor germane, care le impuneau datoria de a o sluji; astfel, ar fi putut fi găsite în șiruri colorate toate frunzele și florile întâlnite pe drumurile timpului din care spiritul își poate clădi un cuib unde să se adune sublime idei de dreptate, datorie și putere creatoare a tineretului, atât de importante la vremea aceea, încât se cuvine a fi pomenite mai pe larg. Se spune adeseori că prezentul nu recunoaște tineretului nici un drept, căci până la atingerea vârstei majoratului oamenii rămân practic fără drepturi. Tatăl, mama, tutorele pot să-i îmbrace, să-i adăpostească, să-i hrănească cum vor ei, să-i disciplineze și, după cum se exprima Hans Sepp, să-i distrugă de-a dreptul, atâta vreme cât nu depășesc limitele destul de cuprinzătoare ale unei legi care le acordă

copiilor, în cel mai bun caz, o protecţie cum e cea acordată animalelor. Copilul le aparţine, după această lege, părinţilor aşa cum sclavul îi aparţine stăpânului, iar prin dependenţa economică el este o proprietate, un obiect al capitalismului. Această „posesiune a capitalismului asupra copilului", pe care Hans o găsise iniţial menţionată undeva, dar pe care o elaborase el însuşi apoi, fusese prima noţiune pe care i-o insuflase uimitei sale eleve Gerda, până atunci ducând o viaţă protejată în casa ei părintească. Creştinismul, o învăţase el, îmblânzise doar jugul soţiei, nu şi al fiicei; fata era lăsată să vegeteze, căci era înstrăinată cu de-a sila de viaţă; după această lecţie pregătitoare o instruise şi în ce priveşte dreptul copilului de a-şi construi educaţia şi formaţia după legile propriei sale fiinţe. Copilul era creator, deoarece el reprezenta creşterea, evoluţia şi se crea pe sine însuşi. Era o creatură regească, deoarece el îşi prescria lumea reprezentărilor, sentimentelor şi fanteziilor sale. El nu mai voia să ştie de lumea prefabricată, la urma urmei, întâmplător, ci îşi construia lumea propriilor sale idealuri. Îşi avea sexualitatea proprie. Cei maturi săvârşesc o crimă barbară când îi distrug copilului lumea, răpindu-i-o, îl înăbuşă sub o avalanşă de ştiinţă moartă, tradiţională şi îl îndreaptă spre anumite ţeluri care lui îi sunt străine. Copilul este lipsit de finalitate, creaţia sa este jocul şi delicata sa creştere; el nu primeşte în sine nimic altceva decât ceea ce asimilează cu adevărat el însuşi; orice obiect atinge el este viu, copilul este un univers, un cosmos, el vede şi înţelege lucrurile ultime, absolutul, chiar dacă nu-l poate exprima; însă copilul e ucis atunci când e învăţat să înţeleagă finalităţi şi scopuri şi când e înlănţuit de acea ordinară repetitivitate a lucrurilor care în mod mincinos e denumită realitate! Toate acestea i le spusese Hans Sepp. Când începuse să sădească această doctrină în casa lui Fischel, Hans era un tânăr de douăzeci şi unu de ani şi nici Gerda nu era mai nevârstnică. De altfel, Hans era orfan de tată, iar faţă de mama lui, care avea o mică prăvălioară cu ajutorul căreia îi hrănea pe el şi pe fraţii şi surorile lui, îşi descărca în orice împrejurare inima prin tot soiul de grosolănii, astfel că o motivaţie nemijlocită pentru o asemenea filosofie a exploatării sărmanilor copii, la drept

vorbind, nici nu exista în experienţa lui proprie. Astfel că Gerda, primind această învăţătură, oscila între un interes pedagogic blând faţă de educaţia oamenilor viitorului şi exploatarea nemijlocită şi belicoasă a principiilor respective în comportamentul ei faţă de Leo şi Klementine. Hans Sepp, dimpotrivă, manifesta o atitudine mult mai principială şi indica şi soluţiile: „Ar trebui să fim cu toţii copii!". Încăpăţânarea cu care promova o asemenea agresivitate din partea copiilor ar fi putut să-şi aibă originea în propriile lui pretenţii de independenţă de timpuriu dezvoltate; în primul rând însă venea de la faptul că limbajul mişcărilor de tineret în plină dezvoltare pe atunci fusese primul limbaj care îl ajutase să-şi găsească cuvintele, aşa cum trebuie s-o facă orice limbaj, care-l duce pe vorbitor de la un cuvânt la altul şi-l face să spună mai multe decât ştie el însuşi că vrea să spună. Astfel, de exemplu, formula potrivit căreia ar trebui să fim cu toţii copii dezvoltă cele mai importante descoperiri. Anume, copilul n-ar trebui să-şi schimbe propria natură şi să renunţe la ea pentru a deveni tată şi mamă; aşa ceva se face numai pentru a deveni „cetăţean", sclav al lumii, înlănţuit şi „determinat de un scop". Tocmai parvenirea la calitatea de cetăţean este cea care-l face pe om să fie bătrân şi copilul se apără refuzând să fie făcut cetăţean; astfel este înlăturată dificultatea care constă în aceea că odată ajuns la vârsta de douăzeci şi unu de ani nu ar mai trebui să ai voie să te comporţi ca un copil, căci lupta continuă de la naştere şi până la bătrâneţe îşi găseşte sfârşitul doar în distrugerea lumii cetăţeneşti burgheze şi înlocuirea ei prin lumea iubirii. Aceasta reprezenta treapta superioară a învăţăturilor lui Hans Sepp şi toate acestea Ulrich le aflase cu timpul de la Gerda.

El descoperise astfel o legătură între ceea ce tinerii aceştia numeau dragostea lor sau, cu un alt cuvânt, comunitatea lor şi consecinţele unei stări de spirit ciudate, sălbatic religioase, mitice fără a fi mitologice sau poate doar pur şi simplu o stare de spirit de îndrăgostit şi care era de mare interes; dar ei nu ştiau că el înţelesese, deoarece Ulrich se limita la a ridiculiza urmele lăsate de respectiva stare de spirit în fiinţele lor. Astfel că el i se adresă acum lui Hans şi-l întrebă nemijlocit de ce nu voiau să încerce să folosească Acţiunea

Paralelă pentru promovarea „Comunității celor care au renunțat pe deplin la sine".

— Pentru că nu ar fi posibil! răspunse Hans.

De aici urmă între ei doi o discuție care ar fi făcut fără îndoială o impresie ciudată asupra cuiva din afară, o impresie nu tocmai diferită de cea produsă de conversațiile în jargonul lumii interlope, deși nu foloseau decât dialectul amestecat al celor implicați în viața lumească și spirituală. Este deci preferabil să redăm conversația dintre ei mai mult în înțelesul ei general decât reproducându-i cuvintele: comunitatea celor care au renunțat de deplin la sine, aceasta era o formulă descoperită de Hans, dar ea trebuie înțeleasă în sensul următor: cu cât un om se simte ca fiind mai altruist, cu atât mai vii și mai pronunțate devin lucrurile din lumea aceasta, cu cât omul este mai maleabil, cu atât se simte mai elevat, iar experiențele de acest fel le cunoaște, fără îndoială, oricine; ele nu trebuie confundate însă cu buna dispoziție, seninătatea, lipsa de griji sau altele asemenea, căci acestea toate nu sunt decât surogate destinate unui uz vulgar, dacă nu de-a dreptul pervertit. Poate că starea de spirit reală nici n-ar trebui să fie numită exaltare, ci renunțarea la armură; renunțarea la armura sinelui, așa o explica Hans. Trebuie făcută o distincție între două feluri prin care sinele poate fi înconjurat ca de niște ziduri de apărare, zicea el. O asemenea fortificație este de fiecare dată depășită atunci când omul respectiv face ceva bun și lipsit de egoism, dar aceasta este doar forma de apărare și de izolare exterioară. Fortificațiile cele înalte constau în egoismul până și al celor mai altruiști oameni; acesta este pur și simplu păcatul originar; orice percepție senzorială, orice simțământ, chiar și cel al dăruirii, este, în felul în care-l experimentăm noi, mai curând o acceptare decât o dăruire și este greu a te debarasa de armura impregnată de sentimentul sinelui. Hans enumera exemple de acest fel: cunoașterea nu este altceva decât însușirea unui obiect străin, ucis, înghițit și digerat ca trupul unui animal. Conceptul este un obiect care a ajuns inert, mort. Convingerea, o relație înghețată și care nu mai poate fi modificată. Cercetarea înseamnă o fixare, o stabilire a obiectelor. Caracterul este asemenea unei inerții față de pro-

pria schimbare. Cunoaşterea unui om înseamnă faptul că nu te mai laşi emoţionat de el. Intuiţia este doar o anumită viziune asupra unui obiect din afară. Adevărul este încercarea reuşită de a gândi funcţional şi omeneşte. În toate aceste relaţii se cuprinde actul de a ucide, un ger care îngheaţă totul, o dorinţă de a lua în posesie şi de a încremeni ceva din afară şi un amestec de egoism cu un fel de altruism realist, laş, viclean, fals. „Ce ar fi dragostea?" se întreba Hans, deşi el nu o cunoştea decât pe nevinovata Gerda, „dacă nu dorinţa de posesiune sau capitularea mizând pe o contravaloare?!" Ulrich accepta cu toată precauţia şi modificând datele acestei aserţiuni nu pe deplin coerente. Este adevărat, spunea el, că până şi suferinţa şi renunţarea păstrează un rest mărunt pentru sinele propriu; o umbră palidă, ca să spunem aşa, gramaticală, de egoism rămâne agăţată de orice faptă, tot astfel cum nu poate exista un predicat fără un subiect.

Însă Hans nega violent. El şi prietenii săi discutau în contradictoriu tocmai despre felul în care trebuia trăită viaţa. Uneori presupuneau că fiecare trebuie să trăiască în primul rând pentru sine şi abia apoi pentru toţi ceilalţi; alteori erau convinşi că nici un om nu poate avea cu adevărat şi pe deplin decât un singur prieten, dar că acesta avea nevoie la rândul său de un alt prieten, şi astfel comunitatea reprezenta pentru el un fel de horă a sufletelor, după modelul spectrului culorilor sau al altor asemenea înlănţuiri; dar lucrul pe care preferau să-l creadă era că exista o lege sufletească a sentimentului de comunitate, doar umbrită de egoism, un izvor lăuntric, imens de bogat, dar încă nefolosit de viaţă, căruia ei îi atribuiau o potenţialitate de-a dreptul aventuroasă. Nu mai puţin nesigur de propria dăinuire poate fi un copac luptând pentru supravieţuire într-o pădure şi ocrotit încă de acea pădure, decât oamenii înzestraţi cu sensibilitate, care în zilele noastre simt în fiinţa lor căldura întunecată a masei, forţa ei dinamică, procesele moleculare invizibile ale coeziunii ei inconştiente, ce le aminteşte la fiecare respiraţie că cel mai mare, ca şi cel mai mic dintre lucruri, nu rămâne nici o clipă singur; aşa simţea şi Ulrich;

el vedea, într-adevăr, limpede că egoismul domesticit pe care se întemeiază viaţa are ca rezultat o structură ordonată şi că, în schimb, respiraţia comunităţii rămâne doar o esenţă a unor interconexiuni neclare şi se considera pe sine chiar ca fiind un om înclinat spre izolare, dar se simţea deosebit de atins el însuşi atunci când tinerii prieteni ai Gerdei îşi desfăşurau afirmaţiile excesive cu privire la zidurile cele înalte care s-ar fi cuvenit să fie escaladate.

Hans îşi recita astfel, pe jumătate psalmodiind, pe jumătate împleticindu-se, profesiunile sale de credinţă, cu ochii ficşi, îndreptaţi înainte şi fără să vadă cu adevărat nimic. Exista, spunea el, o linie de separaţie nefirească străbătând întreaga creaţie şi împărţind-o ca pe un măr, iar cele două jumătăţi aveau să se usuce. Trebuia să se reunească iarăşi pe o cale artificială şi nenaturală ceea ce înainte fusese un întreg. Această diviziune putea fi însă depăşită printr-o anume deschidere a propriei fiinţe, printr-o schimbare de comportare, căci cu cât o fiinţă se uită pe sine, se autodizolvă, reuşeşte să se smulgă din sine, cu atât mai multă forţă favorabilă comunităţii se descătuşează în ea, ca şi când ar fi eliberată din legături false; şi, în acelaşi timp, cu cât se apropie mai mult de comunitate, cu atât devine mai ea însăşi; căci dacă argumentele lui Hans ar fi fost continuate, se putea afla că desăvârşirea adevăratei originalităţi nu depinde de o vană idiosincrazie, ci constă într-o deschidere a sinelui, pe trepte tot mai înalte de participare şi dăruire, poate până la treapta superioară a comunităţii celor care şi-au lepădat cu desăvârşire sinele, comunitate care va fi pe de-a întregul acceptată de lume şi a cărei realizare este posibilă în felul acesta.

Aceste aserţiuni, care păreau să nu aibă nici o substanţă, îl făceau pe Ulrich să viseze tocmai la modul în care ar fi fost cu putinţă să li se dea un conţinut real, însă el se mulţumi să-l întrebe doar, cu răceală, pe Hans cum ar fi vrut el să aplice în practică deschiderea sinelui şi toate celelalte?

Hans avea pentru asta cuvinte grandioase; transcendentul în locul sinelui senzorial, sinele gotic în locul celui naturalist, împărăţia esenţei în locul aparenţelor, expe-

rienţa de viaţă necondiţionată şi alte asemenea substantive copleşitoare, în care el înghesuia chintesenţa propriilor sale experienţe indescriptibile; aşa cum – putem remarca în treacăt – a devenit o obişnuinţă larg răspândită în dauna propriei cauze, dar spre sporirea demnităţii ei. Pentru că o asemenea stare de spirit care-l cuprindea uneori, poate adesea doar în treacăt, nu-i îngăduia niciodată mai mult decât o viziune de câteva clipe, el merse mai departe, precum obişnuia, susţinând că transcendentul nu se revelează nici chiar astăzi mai limpede decât într-o contemplare sporadică, supramaterială şi – după cum e uşor de înţeles – greu de reţinut, al cărei efect pot fi cel mult nişte mari opere de artă; ajunse să vorbească şi de alte semne orientate înspre supranatural ale vieţii, despre simbol, un termen preferat al lui, şi în sfârşit despre experienţa de viaţă germanică, proprie purtătorilor fie şi doar a câteva picături de sânge germanic, de a crea şi contempla astfel; în felul acesta, într-o variantă sublimă a modelului „vremurile bune de altădată", izbuti să explice lejer că o percepere dăinuitoare a esenţelor aparţinea trecutului şi că-i este refuzată prezentului; de fapt, toată cearta pornise tocmai de la această afirmaţie.

Ulrich era iritat de o asemenea vorbărie care nu făcea decât să manevreze nişte superstiţii. De multă vreme constituia pentru el o întrebare fără răspuns prin ce anume o atrăgea Hans pe Gerda. Ea rămăsese aşezată la locul ei, palidă, fără să ia parte activă la discuţie. Hans Sepp avea o teorie măreaţă despre iubire şi probabil că ea găsea aici înţelesul mai profund al propriei sale fiinţe. Ulrich împinse conversaţia mai departe, susţinând – deşi cu tot felul de rezerve faţă de faptul că se putea ajunge la asemenea discuţii – că cea mai înaltă treaptă de simţire la care putea ajunge un om nu consta nici în obişnuita atitudine egoistă, în care îţi însuşeşti tot ceea ce îţi iese în cale, şi nici, aşa cum susţineau Hans şi prietenii lui, în ceea ce s-ar fi putut numi transcenderea sinelui prin deschidere şi dăruire, ci era în realitate o stare inertă în care nu se schimba niciodată nimic, asemenea unei ape stătătoare.

Gerda se însufleţi şi-l întrebă ce voia să spună.

Ulrich îi atrase atenţia că Hans nu vorbise toată vremea decât despre dragoste, chiar dacă îmbrăcând subiectul în termeni impresionanţi ; despre iubirea sfinţilor, despre iubirea pustnicilor, despre iubirea ajunsă pe ţărmul dorinţelor, care a putut fi descrisă totdeauna ca o destrămare, o desprindere, chiar o inversare a tuturor relaţiilor lumeşti şi, în orice caz, repezintă nu numai un sentiment, ci o schimbare a gândirii şi a sensibilităţii.

Gerda îl privea ca şi când ar fi vrut să vadă dacă el, cu toate cunoştinţele lui care le depăşeau cu mult pe ale ei proprii, făcuse singur, într-un fel sau altul, o asemenea descoperire sau dacă de la acest bărbat iubit în taină, aşezat acum alături de ea şi nelăsând să i se citească nimic pe faţă, nu pornea acea stranie putere de atracţie care uneşte două fiinţe chiar dacă trupurile nu li se ating.

Ulrich simţea că era supus unei probe. Avea senzaţia că urma să vorbească într-o limbă străină, în care ar fi putut să se exprime curgător, dar strict exterior, ca şi cum cuvintele nu ar fi avut rădăcini în propria lui fiinţă.

— În starea aceasta, spuse el, în care depăşeşti limitele pe care ţi le impune purtarea, înţelegi totul, pentru că sufletul nu primeşte în sine decât ceea ce ţine de fiinţa sa; într-un anumit sens, sufletul ştie dinainte ce are să afle. Îndrăgostiţii nu-şi pot spune nimic nou; pentru ei nici nu există cunoaştere sau recunoaştere. Căci un om care iubeşte nu cunoaşte din fiinţa pe care o iubeşte nimic, afară de faptul că e împins de ea spre o anumită activitate lăuntrică. Iar să cunoască o altă fiinţă pe care n-o iubeşte înseamnă pentru el să o includă pe acea fiinţă în iubirea lui, asemenea unui zid mort peste care cade lumina soarelui. Să cunoască un obiect neînsufleţit nu înseamnă să-i desluşească însuşirile una după alta, ci că se înlătură un văl sau se ridică o graniţă care nu mai face parte din lumea perceptibilă prin simţuri. Chiar şi obiectele neînsufleţite intră, aşa necunoscute cum sunt, dar pline de încredere, în camaraderia celor care iubesc. Natura şi spiritul propriu celor care iubesc se privesc în ochi unul pe altul, sunt două orientări ale aceleiaşi acţiuni, este aici o revărsare care ia două direcţii şi o ardere care porneşte de la cele două capete. Să cunoşti un obiect

sau un om care nu are nici o legătură cu tine, aşa ceva nici nu este cu putinţă ; căci să cunoşti ceva înseamnă că iei ceva de la acel lucru, lucrul adică îşi păstrează fiinţa, însă pare să se prefacă în cenuşă, se evaporă ceva şi nu mai rămâne decât o mumie a fostei sale înfăţişări. Nici nu există un adevăr pentru cei care iubesc ; ar fi un fel de alee fără ieşire, un capăt, moartea gândirii, care, atâta timp cât trăieşte, seamănă cu marginea palpitând a unei flăcări, locul în care lumina şi întunericul se aştern piept peste piept. Cum poate ceva să ilumineze, unde totul este iluminare? La ce ar mai fi bună pomana protecţiei şi inechivocului acolo unde totul este un belşug şi revărsare ? Cum se mai poate pretinde ceva pentru sine însuşi, fie chiar şi fiinţa iubită, atunci când ai trăit experienţa de viaţă că aceia care iubesc nu-şi mai aparţin propriei fiinţe, ci trebuie să se dăruiască întregului, acel întreg care le vine întru întâmpinare, întru întâmpinarea fiinţei împletite, singura fiinţă cu două perechi de ochi ?

Cineva care stăpâneşte acest fel de a vorbi poate continua la fel fără nici un efort. E ca şi cum ai merge cu o lumină aprinsă în mâini, a cărei rază blândă cade pe rând asupra tuturor relaţiilor vieţii, şi toate arată atunci ca şi când s-ar afla în aparenţa lor obişnuită, în lumina lor de toate zilele, iar orice altceva n-ar fi decât simple neînţelegeri brutale.

Cât de imposibilă apare, de exemplu, funcţia cuvântului „a poseda" îndată ce li se aplică celor care se iubesc ? Dar ajunge el să trădeze dorinţe de un fel anume, mai frumos, atunci când înseamnă că s-ar dori posesia unor principii ? De exemplu, respectul propriilor copii ? al gândurilor ? al propriei fiinţe ? Asemenea gesturi grosolane care se întind să apuce, să posede ceva, ca ale unui animal care îşi apasă prada cu greutatea întreagă a trupului, reprezintă, cum s-ar putea spune cu toată îndreptăţirea, expresia fundamentală şi fizică aproape a capitalismului, iar în ea se arată legătura care există între cei care stăpânesc posesiunile în viaţa burgheză şi cei care stăpânesc şi posedă cunoştinţele şi abilităţile, aşa cum i-au făcut să fie gânditorii şi artiştii acestei vieţi burgheze, în vreme ce iubirea şi asceza stau alături, ca o pereche însingurată de frate şi soră ? Nu e o asemenea pereche, aşa

cum cei doi stau alături, fără nici un rost şi fără nici un ţel, nu se arată ea a fi în contradicţie cu ţelurile şi rosturile vieţii? Însă termenii aceştia, ţel şi rost, vin din limbajul celor care ştiu să ţintească precis; deci a fi fără ţel şi fără rost în înţelesul lor originar nu înseamnă pur şi simplu decât a nu fi unul care să poată să ucidă? Astfel se ajunge, pur şi simplu mergând după urmele lăsate de limbaj şi de vorbire – ce urme complicate, dar elocvente! –, la a recunoaşte că pretutindeni înţelesul grosolan schimbat a ajuns să ia locul relaţiilor mai bine gândite pe care le-a dat la o parte şi care s-au pierdut, până la urmă, cu totul? Este ca o complexitate, ca o interdependenţă generală, pe care o simţi pretutindeni, dar nu ajungi să o înţelegi cu adevărat nicăieri; Ulrich renunţă acum să-l întrebe mai departe pe interlocutorul său, dar pe de altă parte nici nu i s-ar fi putut pretinde lui Hans să creadă că dacă cineva ar fi tras, dintr-un anumit punct, un fir ascuns, întreaga ţesătură ar fi ajuns să se destrame şi că doar s-ar fi pierdut intuiţia de a fi fost cu putinţă să se găsească locul de unde să se tragă astfel, spre a deşira totul. El însuşi îl întrerupsese în mai multe rânduri pe Hans şi-i terminase în locul lui frazele.

— Dacă aţi vrea să examinaţi toate trăirile şi experienţele acestea de viaţă ca un cercetător ştiinţific, n-aţi vedea atunci în ele nimic altceva decât ar ajunge să vadă un contabil de bancă! Toate explicaţiile empirice nu izbutesc să iasă din cercul unor cunoştinţe inferioare, perceptibile doar prin simţuri! Dorinţa dumneavoastră de cunoaştere ar vrea doar să reducă lumea la nimic altceva decât la un simplu joc de-a învârtitul degetelor, pur mecanic, al forţelor naturale!

De acest fel erau obiecţiile lui Hans, simple remarci interpolate. Era când brutal, când entuziast. Simţea că apărase prost propria cauză şi voia să-l găsească vinovat pentru asta pe acest om care se încăpăţâna să fie de faţă şi care îl împiedica să rămână singur cu Gerda, căci dacă ar fi rămas doar el cu ea, privind-o în ochi, aceleaşi cuvinte ar fi sunat cu totul altfel, urcând ca nişte fântâni scânteietoare, ca nişte şoimi luându-şi avântul în înălţimi; ştia asta; simţea că, la drept vorbind, era una din zilele lui mari. În acelaşi timp, era foarte uimit şi iritat să-l audă pe Ulrich vorbind atât de

fluent şi stăruitor în locul lui. De fapt, adevărul era că Ulrich nu vorbea câtuşi de puţin asemenea unui adevărat cercetător ştiinţific, ci vorbea spunând în realitate mult mai mult decât ar fi vrut şi, cu toate acestea, nu avea impresia că ar fi spus ceva ce nu credea. Îl împingea un fel de furie reţinută. E nevoie de o stare de spirit ciudat de exaltată, uşor inflamată, pentru a putea vorbi astfel, iar Ulrich se găsea acum între o asemenea stare şi cea provocată de vederea lui Hans, aşa cum i se înfăţişa înainte, cu părul vâlvoi, cu tenul lui neîngrijit, cu gesturile lui urâcioase şi agresive, cu revărsarea lui de cuvinte în care tremura un văl ascunzând ceva mai lăuntric şi care era asemenea unei pieliţe smulse de pe inimă; dar, în înţelesul mai strict al cuvântului, Ulrich se găsise toată viaţa lui între două asemenea impresii în faţa acestei probleme, el fusese întotdeauna în stare să vorbească la fel de fluent cum o făcea astăzi şi în acelaşi timp să şi creadă pe jumătate în ce spunea, numai că nu trecuse niciodată peste o asemenea facilitate jucăuşă, pentru că nu credea în conţinutul propriilor sale spuse, oricât de mult ar fi ţinut pasul laolaltă plăcerea şi neplăcerea într-o astfel de conversaţie.

Însă Gerda nu acorda atenţie obiecţiilor ironice pe care el le împletea asemenea unui parodiant în replicile sale, ci trăia impresia că el se deschisese, în sfârşit, în faţa ei. Îl privea aproape înfricoşată. „E mult mai vulnerabil decât recunoaşte el însuşi", se gândea în vreme ce el vorbea astfel şi senzaţia că ceva, asemenea unui copil mic, îi atingea pieptul o făcea să se simtă fără apărare. Ulrich îi întâlni privirea. Ştia aproape tot ceea ce se petrecea între ea şi Hans, pentru că ea, fiind înfricoşată de situaţie, simţea nevoia să-şi împărtăşească suferinţa măcar prin aluzii la această relaţie, iar lui Ulrich îi era uşor să le întregească. Ei vedeau în acest act al posesiunii, care de altminteri este ţelul celor care se iubesc, începutul acelui capitalism al sufletului pe care îl detestau şi credeau că dispreţuiau pasiunile trupeşti, dar dispreţuiau şi conştiinţa unei asemenea relaţii de posesiune care li se părea tocmai demnă de dispreţ ca fiind un ideal burghez. Astfel că se aflau acum unul faţă de altul într-o îmbrăţişare şi împletire deopotrivă netrupească

și doar pe jumătate trupească; căutau să se afirme unul pe altul, așa cum spuneau ei, și trăiau acea tremurătoare și delicată contopire a ființelor care se naște atunci când două făpturi se contemplă una pe alta, se lasă să alunece în acel invizibil joc al valurilor din pieptul și fruntea celuilalt și, în clipa când cred că au ajuns să se înțeleagă unul pe altul, simt că fiecare este luat și dus de celălalt așa cum și el îl duce pe celălalt și formează o singură ființă. În ceasurile în care nu se aflau într-o asemenea exaltare, se mulțumeau doar cu simpla admirație a unuia pentru celălalt; li se părea că seamănă cu personaje și scene din tablouri și pasaje renumite din artă și erau cuprinși de o uimire evlavioasă simțind, când se sărutau, că – pentru a repeta formule mărețe – milenii întregi își coborau privirile asupra lor. Căci se sărutau într-adevăr; e adevărat că își explicau simțământul acela grosolan al sinelui crispându-se în trupuri ca fiind, în starea măreață a iubirii, la fel de josnic ca o durere de stomac, trupurile și mădularele lor nu se mai preocupau de contemplația sufletelor și se apăsau cu propria lor răspundere unul de altul. După aceea, de fiecare dată, erau amândoi cu totul tulburați. Filosofia lor delicată nu mai ținea pasul cu conștiința faptului că nu era nimeni să-i vadă, cu întunericul care se lăsa în cameră, cu puterea de atracție tot mai vie, tot mai tulburătoare a trupurilor care li se împleteau laolaltă și mai ales Gerda, fiind mai matură, simțea dorința îmbrățișărilor împlinite cu atâta putere și nevinovăție, așa cum ar fi putut-o simți un arbore pe care ceva îl împiedică primăvara să înmugurească și să înflorească. Asemenea jumătăți de îmbrățișări, la fel de lipsite de savoare ca săruturile unor copii și la fel de nedefinite ca mângâierile unor bătrâni, îi lăsau de fiecare dată zdruncinați. Hans se adapta mai bine unei astfel de situații, căci el vedea în aceste mângâieri, odată ce trecuseră prin ele, adevărate încercări ale conștiinței. „Nouă nu ne este dat să fim niște posesori", o dădăcea el, „noi suntem rătăcitori care pășim din treaptă în treaptă"; și când vedea că Gerda tremura din tot trupul de dorință nesatisfăcută, atunci el nu se sfia să-i socotească aceasta drept o slăbiciune, dacă nu chiar o rămășiță de origine nedeplin germanică și avea despre sine senzația că este un Adam încă

bucurându-se de favoarea Domnului şi a cărui inimă avea să fie înstrăinată credinţei de ceea ce fusese odinioară propria lui coastă. Gerda îl dispreţuia atunci. Era probabil motivul pentru care, cel puţin înainte, îi povestise lui Ulrich despre toate acestea. Ea simţea că un bărbat adevărat ar fi făcut ceva mai mult şi ceva mai puţin decât Hans, care-şi ascundea chipul scăldat în lacrimi, după ce o rănise astfel, ca un copil la picioarele ei; mândră şi obosită de propriile ei trăiri, şi le destăinuia acum lui Ulrich, în speranţa că el avea să sfarme, prin vorbele pe care avea să le spună, această frumuseţe chinuitoare.

Însă Ulrich îi vorbea rareori aşa cum se aştepta ea să-l audă; de obicei o trezea la realitate cu răceala şi cu ironiile lui, căci deşi Gerda era tocmai din cauza aceasta neîncrezătoare, ştia bine că jinduia constant să i se dăruiască; nici Hans, nici oricine altcineva nu avea asupra simţurilor ei atâta putere cât ar fi putut avea el. Se scuza faţă de sine spunându-şi că oricare alt bărbat în locul lui ar fi avut asupra ei un asemenea efect eliberator şi mântuitor după un atât de confuz şarlatan obscurantist cum era Hans. Dar în timp ce se gândea la toate acestea şi se simţea dintr-odată iarăşi cumpănind lucid la clipa de faţă, Hans avusese timp să se gândească şi el mai bine şi încerca să treacă încă o dată la atac.

— De fapt, spuse el, dumneavoastră aţi făcut cea mai mare greşeală care poate fi săvârşită vreodată, când aţi încercat să exprimaţi prin concepte ceea ce doar uneori poate ridica un gând mai sus de nivelul unui concept sau al unei noţiuni; este deosebirea între un domn cu multă erudiţie şi cunoştinţe şi noi. Întâi trebuie să învăţăm să trăim, apoi poate că am ajunge să învăţăm să gândim simplu, adăugă el mândru şi, pe când Ulrich surâdea, ţâşni deodată din el ceva asemenea unui fulger pedepsitor – Iisus era clarvăzător de la doisprezece ani şi nu-şi luase doctoratul.

Ulrich se lăsă prin aceste cuvinte împins să încalce datoria de a păstra o taină şi să-i dea lui Hans un sfat care trăda faptul că ştia anumite lucruri pe care nu le putuse afla decât de la Gerda. Căci îi răspunse astfel:

— Nu ştiu de ce, dacă vrei să trăieşti astfel, nu mergi până la capăt. Eu aş lua-o pe Gerda în braţe, aş da la o parte orice obiecţie a raţiunii şi mi-aş ţine braţele astfel, cuprinzând-o până când trupurile noastre fie s-ar preface în cenuşă, fie ar urma metamorfozele simţurilor şi s-ar preschimba în însăşi fiinţa lor, în ceva ce noi nici nu ne-am mai putea închipui!

Hans, care simţea pumnalul geloziei rănindu-l, nu-l privea pe el, ci pe Gerda. Gerda se făcuse palidă şi era cu totul confuză. Cuvintele „aş lua-o pe Gerda în braţe şi aş ţine-o astfel" făcuseră asupra ei impresia pe care ar fi făcut-o o promisiune tainică. În clipa aceea, îi era cu totul indiferent cum s-ar mai fi putut imagina logic „cealaltă viaţă" şi era sigură de un singur lucru: că dacă Ulrich ar fi vrut cu adevărat, el ar fi putut face ca totul să se petreacă aşa cum trebuia să se petreacă. Hans, furios de această trădare a Gerdei, pe care o percepea limpede, contestă faptul că s-ar fi putut petrece ceea ce spunea Ulrich; momentul nu era potrivit şi sufletele dintâi care să-şi poată lua zborul asemenea primelor aeroplane trebuiau să decoleze din vârful unui munte şi nu dintr-o asemenea epocă a văilor. Poate că ar fi trebuit să se înfăţişeze întâi un om care să-i elibereze pe ceilalţi din captivitatea lor, înainte de a reuşi! Nu i se părea cu totul exclus ca el să nu fie în nici un caz un asemenea mântuitor, însă asta îl privea şi susţinea că actuala epocă, a unei trăiri lipsite de profunzime, nu era în stare să dea la iveală un astfel de mântuitor.

Acum Ulrich spuse ceva despre numărul mare de mântuitori care se iviseră în zilele noastre. Orice preşedinte al unei asociaţii locale ar fi putut trece drept mântuitor! Era convins că dacă Hristos însuşi s-ar fi întors pe pământ, avea să se vadă într-o situaţie mai rea decât înainte, ziarele şi fundaţiile culturale cu orientări morale aveau să găsească tonul cu care vorbea el prea puţin convingător, iar presa mondială de mare influenţă nu ar fi găzduit cuvântul său! Astfel, conversaţia reveni la situaţia iniţială, iar Gerda simţi cum se năruie.

Însă un lucru anume se schimbase. Fără s-o fi arătat, Ulrich se prinsese în joc. Gândurile nu-i mai erau la ceea ce

spunea. O privea pe Gerda. Trupul îi căpătase o anume asprime, tenul îi era obosit și tulbure. Aura abia simțită, ca de fată bătrână, care pornea de la ea era acum deodată evidentă, deși tocmai ea jucase rolul principal în reținerea care îl împiedicase totdeauna să se apropie de această tânără care-l iubea. Era evidentă contribuția lui Hans, cu jumătățile de măsură fizice și trupești ale aluziilor și implicațiilor lui de comuniune, nici ele, firește, discordante cu o asemenea psihologie de fată bătrână. Gerda îi displăcea acum lui Ulrich, și totuși simțea dorința de a continua această conversație. Îi amintea că o invitase să-i facă o vizită. Ea nu-l lăsase să întrevadă dacă uitase de acea propunere sau se mai gândea la ea, iar el nu mai găsi prilejul să o întrebe. Rămăsese însă în el un regret neliniștit și în același timp o povară mai puțin, ca atunci când simți trecând pe lângă tine o primejdie recunoscută prea târziu ca atare.

114

Relațiile devin critice. Arnheim dă dovadă de complezență față de generalul Stumm. Diotima face pregătiri să purceadă spre transcendental. Ulrich se lasă pradă fanteziilor despre posibilitatea de a trăi așa cum citești

Alteța Sa își exprimase insistent dorința ca Diotima să se documenteze cu privire la renumitele festivități organizate de pictorul Hans Makart cu ocazia nunții de argint a cuplului imperial, care pe la 1870 reuniseră întreaga Austrie într-o atmosferă de entuziasm; își amintea și acum de trăsurile acoperite de tapiserii, de caii împodobiți din abundență, de trâmbițași și de mândria pe care o trăiseră oamenii smulși de asemenea splendori medievale din viața lor obișnuită, cotidiană. Astfel se întâmplă că Diotima, Arnheim și Ulrich

ieşeau într-o zi împreună de la Biblioteca Imperială, unde cercetaseră relatări contemporane ale festivităţilor respective. Aşa cum prezisese Diotima, strâmbând uşor din buze, în discuţia purtată cu Alteţa Sa, rezultase de aici o imposibilitate; oamenii nu mai puteau fi scoşi din obişnuinţele lor de zi cu zi de asemenea expansivităţi sufleteşti, iar frumoasa femeie îşi anunţă însoţitorii că simţea nevoia să se bucure de soarele strălucitor al acelui an 1914, care începuse de câteva săptămâni şi părea a se situa la distanţă de acea epocă a descompunerii. Încă de pe scări Diotima le explicase că dorea să se întoarcă acasă pe jos, dar abia ieşiră la lumină, că se ciocniră de general, care voia tocmai să intre şi care, nu puţin mândru de a fi fost întâlnit pe când se angaja într-o activitate ştiinţifică, se declară îndată dispus să facă acum cale întoarsă şi să sporească prin propria sa persoană suita Diotimei pe drumul înapoi. Aceasta o determină pe Diotima ca, abia după câţiva paşi, să constate cât era obosită şi că dorea o trăsură. Nu se găsi însă imediat o trăsură liberă, şi astfel se opriră cu toţii în piaţeta din faţa bibliotecii, care alcătuia un dreptunghi alungit, mărginit pe trei laturi de impunătoare faţade vechi, iar pe cea de a patra de un palat lung şi scund prin faţa căruia trecea o stradă asfaltată şi strălucitoare ca o pârtie de gheaţă, ticsită de automobile şi trăsuri, care nu dădeau ascultare gesturilor pe care le încercau ei asemenea unor naufragiaţi, până când obosiră de-a binelea şi uitară de demersul lor sau repetau semnele doar din când în când, tot mai fără vlagă.

Arnheim însuşi avea sub braţ o carte uriaşă. Era o postură în care-i plăcea să fie văzut, deopotrivă neglijentă şi manifestând totuşi respect faţă de preocupările spirituale. Vorbea acum cu însufleţire cu generalul.

— Mă bucur că vă întâlnesc în calitate de cititor obişnuit al bibliotecilor; spiritul trebuie vizitat în propriul său lăcaş, explică el, însă printre oamenii de răspundere lucrul acesta a devenit astăzi o raritate.

Generalul Stumm răspunse că el ajunsese la un anumit grad de familiarizare cu acea bibliotecă.

Arnheim aprecie situaţia ca lăudabilă.

— Astăzi poate că nu mai citesc decât scriitorii, nu şi oamenii obişnuiţi, continuă el. V-aţi întrebat vreodată, domnule general, câte cărţi se tipăresc anual? Cred că-mi aduc aminte că, numai în Germania, apar zilnic peste o sută de cărţi. Mai mult de o mie de ziare şi reviste sunt fondate în fiecare an! Toată lumea scrie; fiecare foloseşte orice idee ca pe un bun al său propriu, ori de câte ori îi vine la-ndemână; nimeni nu se mai gândeşte la răspunderea faţă de situaţia în întregul ei! De când biserica şi-a pierdut influenţa, nu mai există nici o autoritate în haosul în care ne aflăm. Nu mai există nici un model de formaţie culturală şi nici o idee formativă: în asemenea împrejurări e cât se poate de firesc ca sentimentele şi moralitatea să alunece în derivă, fără a fi ancorate, şi ca oamenii cei mai fermi să înceapă să şovăie!

Generalul simţea că i se usucă gura. Nu s-ar fi putut spune că doctorul Arnheim i se adresa acum lui personal; era un om care se oprise într-o piaţă publică şi gândea cu voce tare. Generalul îşi aminti că numeroase persoane vorbesc singure pe stradă pe când se grăbesc să ajungă undeva; mai bine zis, mulţi civili, căci un soldat într-o asemenea situaţie ar fi fost consemnat în arest, iar un ofiţer ar fi fost trimis la spitalul de psihiatrie. Stumm trăia acum un simţământ penibil, aflându-se în plin centru al capitalei imperiale să filosofeze în public. În afară de ei doi nu se mai afla în piaţă, la soare, decât încă o personalitate, tăcută, turnată din bronz şi ridicată pe un soclu mare de piatră; generalul nu-şi mai aducea aminte pe cine reprezenta şi, de altfel, acum îl remarca pentru prima dată. Arnheim, care devenise atent datorită atitudinii generalului, se interesă cine era personajul reprezentat acolo. Generalul se scuză, dar nu ştia.

— Iar el a fost amplasat aici tocmai ca noi să-l venerăm! remarcă marele om. Tocmai aceasta e situaţia! Ne mişcăm în fiecare moment printre instituţii, probleme şi cerinţe din care cunoaştem doar rudimentele, astfel încât prezentul se întinde neîncetat tot mai departe în trecut; ne năruim, dacă-mi permiteţi să spun astfel, îngropându-ne până la genunchi în timpul care se află asemenea unei pivniţe sub noi şi avem impresia că ne aflăm la un etaj superior al prezentului!

Arnheim surâdea, făcea doar conversaţie. Buzele i se mişcau fără încetare în strălucirea soarelui, în ochi lumina îi juca schimbătoare, ca pe un pachebot semnalizând în largul mării. Stumm se simţea tot mai mult într-o situaţie neliniştitoare; îi venea greu să-şi vadă mereu atenţia îndreptându-i-se spre întorsături atât de numeroase şi neobişnuite, în momentul în care se afla, ca la paradă, în faţa tuturor, în uniformă. Prin crăpăturile dintre pietrele pavajului crescuse iarba, era cea din anul precedent şi arăta neverosimil de proaspătă, ca un cadavru care a zăcut îngropat în zăpadă; era, de fapt, ciudat şi tulburător faptul că aici, printre pietre, creştea iarba, când te gândeai că la câţiva paşi doar, mai încolo, asfaltul fusese lustruit cu vremea de trecerea automobilelor. Pe general începuse să-l stăpânească impresia înfricoşătoare că, dacă ar mai fi trebuit să asculte mult, s-ar fi putut întâmpla să se arunce deodată în genunchi şi să înceapă să pască iarbă în faţa lumii. Nu înţelegea ce l-ar fi determinat să facă astfel; dar se întoarse să-i caute din priviri pe Ulrich şi pe Diotima, sperând să îl protejeze.

Aceştia se retrăseseră în vălul subţire de umbră care înconjurase un colţ de zid şi nu li se auzeau decât glasurile coborâte într-o discuţie nedeslușită care se aprinsese între ei.

— Dar e un fel de-a dreptul deznădăjduit de a vedea lucrurile, spunea Diotima.

— Ce anume? întrebă Ulrich, mai mult în virtutea inerţiei decât curios.

— Mai există încă individualitate!

Ulrich se străduia să-i întâlnească privirea, aşa cum stăteau alături unul de altul.

— În numele cerului, spuse el, dar am mai discutat pe această temă!

— Eşti un om fără inimă! Altfel n-ai putea să vorbeşti mereu aşa!

Ea îl admonestase cu blândeţe parcă. Din pietrele pavajului urca suflul cald al pământului, cuprinzându-le picioarele ascunse de veşmintele lungi, la fel de inaccesibile şi inexistente pentru lume precum picioarele unei statui. Ea nu dădea nici un semn că ar fi perceput respectiva stare. Era o mângâiere delicată care nu se îndrepta spre nici o

ființă omenească, spre nici un bărbat anume. În ochi i se stinsese strălucirea. S-ar fi putut însă să fi fost doar o impresie creată de rezerva ei în situația de a se afla acolo, expusă privirilor celor ce treceau pe alături. Se întoarse spre Ulrich și spuse cu efort:

— Când o femeie trebuie să aleagă între datorie și pasiune, pe ce ar putea să se sprijine, dacă nu pe propriul ei caracter?

— Dar dumneata nu ești nevoită să alegi! răspunse Ulrich.

— Îți permiți prea multe; eu nu vorbeam despre mine! îi șopti vara lui.

Cum el nu răspunse nimic, rămaseră o vreme privind amândoi cu ostilitate piațeta din fața lor. Apoi Diotima întrebă:

— Crezi că e cu putință ca lucrul acesta pe care îl numim noi suflet să fie în stare să iasă din imperiul umbrelor în care sălășluiește de obicei?

Ulrich o privi descumpănit.

— Pentru anumiți oameni deosebiți și privilegiați, completă ea.

— Cauți adică, până la urmă, să intri în relații cu spiritele? o întrebă el, parcă nevenindu-i să-și creadă urechilor. Te-a pus cumva Arnheim în legătură cu vreun mediu?

Diotima se simțea dezamăgită.

— Nu m-aș fi așteptat să mă înțelegi atât de greșit! îi reproșă ea. Când am spus că aș vrea să iasă din umbre, mă gândeam că le-aș vrea ieșite din insubstanțialitatea, din ascunzișurile acelea licăritoare în care trăim câteodată senzația neobișnuitului. E ceva care se întinde ca o plasă și care ne chinuiește, pentru că nici nu ne reține, nici nu ne lasă liberi. Nu crezi și dumneata că au existat epoci în care lucrurile se petreceau altfel? Lumea lăuntrică era mai pronunțată; unii oameni, luați în parte, înaintau pe o cale iluminată; pășeau, cum se spunea odinioară, pe calea sacralității, iar minunile deveneau realitate, pentru că nu sunt nimic altceva decât un alt fel de realitate care a existat totdeauna.

Diotima era uimită de siguranța cu care, fără să se afle într-o stare de spirit deosebită, se vedea exprimându-se atât de ferm. Ulrich era în sinea lui iritat, dar în același timp profund speriat. „Aici am ajuns, încât cloșca aceasta uriașă

a început să vorbească întocmai ca mine?" se întreba el. Vedea acum, cu ochii minții, cum Diotima și sufletul ei erau o găină uriașă care culegea cu ciocul un vierme mărunt. Îl cuprinse deodată o spaimă copilărească, ancestrală, față de femeia primordială, împletindu-se cu un alt simțământ straniu; i se părea plăcut faptul că era mistuit deopotrivă sufletește de o afinitate stupidă cu o ființă omenească înrudită cu sine. Afinitatea aceasta era, firește, doar o întâmplare și o prostie; nu credea nici în magia înrudirilor și nici în posibilitatea de a o lua în serios, chiar dacă s-ar fi aflat într-o stare de beție de pomină, pe această vară a lui. Însă în ultima vreme se petreceau în el unele schimbări; se simțea pierzând din duritate, forma sa lăuntrică, până atunci întotdeauna agresivă, ceda și manifesta înclinația de a se preschimba în contrariul ei și de a se lăsa pradă tandreței, reveriilor în consonanță cu cei asemenea lui sau Dumnezeu mai știe căror impulsuri, iar acea stare de spirit își găsea expresia în faptul că izbucneau uneori pe neașteptate, din el însuși, porniri contrarii de rea-voință.

Tocmai din cauza aceasta o ironiză acum pe Diotima.

— Dacă așa crezi, eu consider de datoria dumitale să devii, fie în public, fie în taină, dar cât mai repede cu putință, „cu trup și suflet" iubita lui Arnheim, îi spuse el.

— Te rog, taci! Nu ai nici un drept să vorbești astfel, îl admonestă Diotima.

— Dar trebuie să vorbesc despre acest subiect. Până de curând nu mi-a fost limpede ce fel de relații existau între dumneata și Arnheim. Dar acum văd limpede lucrurile și îmi apari ca o ființă omenească vrând cu toată seriozitatea să zboare pe Lună; eu nu te-aș fi crezut deloc în stare de atâta nebunie.

— Ți-am spus eu că pot întrece orice măsură.

Diotima căuta să privească acum cu detașare în gol, însă soarele îi îngusta pupila, ceea ce o făcu să strângă din pleoape, astfel că avea o expresie aproape binedispusă.

— Acestea sunt delirurile unei iubiri înfometate, spuse Ulrich, care trec odată ce sunt îndestulate.

Se întreba ce intenții ar fi putut nutri Arnheim față de vara lui. Regreta propunerea pe care i-o făcuse și încerca

să-şi mascheze retractarea printr-o asemenea comedie? Dar atunci ar fi fost mai simplu să plece într-o călătorie şi să nu se mai întoarcă; de cruzimea şi lipsa de consideraţie faţă de convenienţe care i-ar fi fost necesare în acel scop i-ar fi fost uşor să dea dovadă ca om care toată viaţa avusese de-a face cu lumea afacerilor. Îşi amintea că remarcase la Arnheim anumite indicii care, în cazul unui bărbat care înaintează în vârstă, arată că e stăpânit de o pasiune; chipul îi era uneori de o paloare cenuşie, cu trăsăturile căzute, obosit şi, privindu-l, vedeai parcă o cameră în care la ora prânzului nu se strânsese încă patul. Ghicea că asemenea manifestări s-ar fi putut explica cel mai bine prin tulburarea provocată de două pasiuni cam de aceeaşi intensitate, care se luptau între ele pentru înstăpânire. Dar cum nu-şi putea reprezenta o pasiune de intensitatea celei care-l stăpânea pe Arnheim, nu înţelegea nici violenţa rezistenţei pe care o opunea dragostea.

— Eşti un om ciudat! spuse Diotima. Întotdeauna altfel decât s-ar fi putut aştepta cineva din partea dumitale! Nu mi-ai vorbit chiar dumneata despre dragostea serafică?

— Crezi cu adevărat că ţine de domeniul posibilului? întrebă Ulrich distrat.

— Firește că nu e posibilă, aşa cum ai descris-o dumneata!

— Aşadar Arnheim te iubeşte serafic?

Ulrich începu să râdă încet.

— Nu râde! îi ceru Diotima enervată; aproape că vocea îi şuiera.

— Dar nici nu ştii de ce râd, se scuză el. Râd, cum se spune, de tulburare. Tu şi cu Arnheim sunteţi fiinţe sensibile; iubiţi poezia; sunt cu totul convins că simţiţi uneori cum vă atinge o boare; o boare venind de undeva; întrebarea ar fi dinspre ce anume. Acum vrei să mergi până la capăt în privinţa aceasta, cu toată temeinicia de care e în stare idealismul tău?

— Nu ne încurajezi dumneata totdeauna să fim preciși şi temeinici? îi replică Diotima.

Ulrich era puţin descumpănit.

— Eşti nebună! spuse el. Iartă-mi cuvântul, eşti nebună! Iar dumitale nu îţi este permis să fii astfel.

Între timp Arnheim îi explicase generalului că, de două generații, lumea traversa una din cele mai mari revoluții; sufletul era pe cale să moară.

Pe general, afirmația aceasta îl făcu să tresară. La naiba, iată ceva cu totul nou! Ca să spunem adevărul, până în clipa aceea și în ciuda Diotimei, el se gândise că de fapt sufletul nici nu exista; în școala militară și la regiment nu se dădeau doi bani pe asemenea pălăvrăgeli popești. Cum însă acum un fabricant de tunuri și de care de luptă vorbea atât de liniștit despre existența nemijlocită a unor asemenea chestiuni, ochii generalului începură să se rotească a neliniște și să-i iasă din orbite, aruncând priviri furișe prin aerul străveziu din jur.

Arnheim nu se lăsă îndemnat să dea explicații; cuvintele îi izvorau de pe buze, prin cuta palid trandafirie dintre mustața tunsă scurt și barbișon. După cum spunea el, încă de la declinul bisericii, deci de pe la începutul civilizației burgheze, sufletul se afla pradă unui proces de închistare și ofilire. Îl pierduse de atunci pe Dumnezeu, valorile și idealurile stabile, iar astăzi omul ajunsese atât de departe încât trăia fără moralitate, fără principii și la drept vorbind chiar fără să mai simtă experiența vieții.

Generalul nu înțelegea bine de ce nu s-ar mai fi putut trăi experiența vieții dacă nu mai exista moralitate. Însă Arnheim deschise tomul gros, legat în piele, pe care-l ținea în mână; cuprindea facsimilul foarte costisitor al unui manuscris, care nu ar fi putut fi împrumutat în afara bibliotecii nici chiar unui muritor atât de neobișnuit cum era el. Generalul văzu reprezentarea unui înger, ale cărui aripi se întindeau orizontal pe două file, în mijlocul unei imagini având în fundal pământul întunecat, cerul auriu și niște culori stranii suprapuse în forma unor nori; privea reproducerea uneia din cele mai impresionante și mai impunătoare picturi medievale, dar cum el nu știa aceasta și în schimb se pricepea bine la vânătoarea de păsări și la reprezentările ei, i se părea doar că o ființă cu aripi și cu gâtul lung, care nu este nici om, nici becață, trebuia să însemne cine știe ce aberație asupra căreia însoțitorul său voia să-l facă atent.

În vremea aceea Arnheim indică spre imagine și spuse îngândurat:

— Vedeți dumneavoastră, aici se află ceea ce inițiatoarea marii acțiuni austriece ar vrea să restituie lumii...

— Așa, așa! răspunse Stumm.

Era limpede că el subapreciase chestiunea și trebuia acum să se exprime cu toată precauția.

— Această expresie atât de măreață, îmbinată cu cea mai desăvârșită simplitate, continuă Arnheim, ne aduce limpede în fața ochilor ce a pierdut epoca noastră. Ce mai înseamnă în fața ei știința noastră? O cârpeală! Arta noastră? Niște extremități fără un trup care să le lege laolaltă. Spiritului nostru îi lipsește secretul unității și, vedeți, ceea ce mă emoționează este planul acesta al Austriei de a dărui lumii un exemplu unificator, o idee care să fie îmbrățișată la nivelul tuturor, chiar dacă eu nu cred că așa ceva ar fi în întregul său realizabil. Eu sunt german. În întreaga lume e mult zgomot și multă grosolănie; dar în Germania zgomotul acesta găunos e și mai mare. În toate țările oamenii își bat capul de dimineața până seara, fie că lucrează, fie că își văd de plăcerile lor; dar la noi oamenii se scoală mai devreme și se duc la culcare mai târziu ca oriunde altundeva. În întreaga lume spiritul calculelor meschine și al forței brutale a făcut să se piardă orice contact cu sufletul; dar noi, în Germania, avem cei mai mulți negustori și cei mai agresivi militari.

Privea încântat în jur prin piață.

— În Austria lucrurile n-au luat o asemenea dezvoltare. Aici mai există încă un trecut și oamenii și-au mai păstrat ceva din intuiția originară. Dacă așa ceva ar mai fi cu putință, numai de aici ar mai putea porni salvarea ființei germane de sub dominația raționalismului. Dar mi-e teamă, adăugă el suspinând, că reușita se arată anevoie. O idee mare întâmpină astăzi prea multă rezistență; marile idei sunt bune doar ca să se împiedice una pe alta să fie prost folosite, trăim, ca să spunem așa, într-o situație a păcii morale înarmate cu idei.

Surâse de propria lui glumă. Apoi îi mai veni ceva în gând:

— Vedeți, deosebirea între Germania și Austria, despre care vorbeam adineaori, mă face totdeauna să mă gândesc la

un joc de biliard; la biliard greşeşti totdeauna când calculezi prea mult fiecare mişcare, în loc s-o faci cu sensibilitate.

Generalul ghicise că ar fi trebuit să se simtă măgulit de formula vorbind despre pacea morală înarmată. Iar la biliard se pricepea şi el puţin.

— Vă rog, spuse el aşadar, şi eu sunt în stare să joc biliard englezesc sau *carambole*; dar nu am auzit încă niciodată că ar fi vreo deosebire între tehnica germană şi cea austriacă la biliard!

Arnheim îşi închise ochii şi chibzui o vreme.

— Eu însumi nu joc biliard, spuse el apoi, dar ştiu că bila poate fi lovită de sus sau de jos, de la dreapta sau de la stânga; cea de a doua bilă poate fi lovită în plin sau doar ştearsă în treacăt; se poate calcula lovitura cu putere sau uşor; pot fi alese punctele de lovitură, mai energică sau mai slabă; cu siguranţă că există şi multe alte posibilităţi. Şi cum pot să gândesc toate aceste elemente gradate după plac în toate sensurile, trebuie că există pentru ele nesfârşit de multe posibilităţi combinatorii. Dacă aş vrea să le structurez din punct de vedere teoretic, ar trebui să iau în consideraţie, pe lângă legile matematicii şi ale mecanicii corpurilor rigide, şi pe cele ale teoriei elasticităţii; ar trebui să cunosc coeficienţii materialelor; influenţa variaţiilor de temperatură; ar trebui să stăpânesc cele mai subtile metode de a măsura coordonarea şi gradarea impulsurilor mele motorii; aprecierea distanţelor ar trebui, în ce mă priveşte, să fie la fel de exactă ca a celui mai fin aparat; facultăţile mele combinatorii ar trebui să funcţioneze cu mai multă rapiditate şi siguranţă decât cele ale unei rigle de calcul; ca să nu mai vorbim de calculul erorilor, de câmpul de dispersie şi de împrejurarea că ţelul de atins, adică cel al coincidenţei exacte a celor două bile, nu este el însuşi inechivoc, ci reprezintă o serie de fapte adecvat calculabile, grupate în jurul unei valori medii.

Arnheim vorbea cu un debit lent şi care constrângea atenţia interlocutorului, ca atunci când se toarnă într-un recipient un lichid cu pipeta; nu-l cruţa pe cel din faţa sa de nici un singur detaliu.

— Vedeţi deci, continuă el, că ar trebui să am tot felul de calităţi şi să fac tot felul de lucruri pe care îmi este imposibil să le am şi să le fac. Cu siguranţă că dumneavoastră sunteţi un matematician atât de competent încât să puteţi judeca ce misiune, de natură să umple o viaţă întreagă, ar fi dacă am vrea să calculăm în felul acesta fie şi numai executarea unei singure lovituri în partida de biliard; ne depăşeşte, pur şi simplu, puterile minţii! Cu toate acestea, mă apropii, cu ţigara în gură, cu cine ştie ce melodie în gând, ca să zicem aşa, cu pălăria pe cap, de masa de joc, nici nu-mi dau osteneala să examinez situaţia, lovesc pur şi simplu bila şi am rezolvat problema! Domnule general, acelaşi lucru se întâmplă în viaţă de nenumărate ori! Dumneavoastră sunteţi nu numai austriac, ci şi ofiţer, sigur că mă înţelegeţi: politica, onoarea, războiul, arta, procesele hotărâtoare ale vieţii se petrec dincolo de calculele raţiunii. Măreţia omului îşi are rădăcinile în iraţional. Nici noi, oamenii de afaceri, nu calculăm, cum v-ar plăcea poate să credeţi; ci noi – vorbesc, firește, de cei cu funcţii de conducere; cei mărunţi n-au decât să-şi socotească mărunţişul – învăţăm să ne privim inspiraţiile cu adevărat de succes ca pe o taină care sfidează orice analiză şi calcul. Cine nu iubeşte cu adevărat sentimentul, morala, religia, muzica, poezia, forma, disciplina, cavalerismul, generozitatea, sinceritatea, toleranţa, credeţi-mă, acela nu va fi niciodată un om de afaceri de prima clasă. Din cauza aceasta am admirat totdeauna vocaţia militarului; mai ales pe cea a austriecilor, care se bazează pe tradiţii străvechi, şi mă bucur mult că sunteţi alături de stimata doamnă. E un lucru care mă linişteşte. Influenţa dumneavoastră, alături de cea a tânărului nostru prieten, este deosebit de importantă. Toate lucrurile mari se întemeiază pe aceleaşi însuşiri; marile datorii sunt o binecuvântare, domnule general.

Scutură fără să-şi dea seama mâna lui Stumm şi adăugă:

— Foarte puţini oameni ştiu că măreţia reală este totdeauna lipsită de temeiuri raţionale; vreau să spun, tot ce e puternic este simplu!

Lui Stumm von Bordwehr i se tăiase respiraţia; avea impresia că nu înţelege nici un singur cuvânt şi simţea nevoia să dea buzna îndărăt în bibliotecă şi să citească acolo

ceasuri în şir despre toate aceste puncte de vedere, prin dezvăluirea cărora era limpede că marele om încerca să-l măgulească. Însă până la urmă, în toată această furtună de primăvară care i se dezlănţuise în minte se făcu deodată o limpezime surprinzătoare. „Ce naiba, vrea cine ştie ce de la tine!" îşi spuse. Îşi ridică ochii. Arnheim ţinea mai departe cartea cu amândouă mâinile, dar făcea în acelaşi timp eforturi serioase să oprească prin semne o trăsură; chipul îi era încordat şi uşor congestionat, ca al unuia care tocmai a schimbat idei cu o altă fiinţă. Generalul tăcea, aşa cum se tace din respect după ce s-a rostit un cuvânt important; dacă Arnheim voia ceva de la el, atunci generalul Stumm ar fi putut foarte bine să vrea şi el de la Arnheim ceva în folosul marii cauze. Gândul acesta deschidea asemenea posibilităţi, încât Stumm renunţă pentru început să mai reflecteze dacă tot ceea ce i se întâmpla era real. Dar dacă îngerul din carte şi-ar fi ridicat deodată aripile pictate pentru a-l lăsa pe isteţul general Stumm să arunce o privire pe sub ele, acesta nu s-ar fi putut simţi mai descumpănit şi mai fericit decât acum.

În colţul piaţetei, unde se aflau Diotima şi Ulrich, se ridicase între timp următoarea întrebare: ar trebui o femeie aflată în situaţia dificilă a Diotimei să se hotărască să renunţe sau să se lase atrasă într-un adulter sau să facă un al treilea lucru, reprezentând o combinaţie din primele două, prin care femeia ar fi urmat să aparţină poate trupeşte unuia, sufleteşte celuilalt ori poate chiar trupeşte nici unuia; pentru această a treia stare de lucruri nu exista, ca să spunem aşa, nici un text, ci doar sunetele sublime ale unei muzici. Diotima sublinia în continuare cu tărie că nu vorbea câtuşi de puţin despre ea însăşi, ci despre „o femeie"; privirea ei, gata să izbucnească în accese de mânie, îl oprea pe Ulrich de fiecare dată când cuvintele lui ar fi vrut să le reunească pe acestea două într-o singură fiinţă.

Astfel că Ulrich vorbea acum prin învăluire.

— Ai văzut vreodată un câine? întrebă el. O, numai îţi închipui că l-ai văzut! Ai văzut întotdeauna ceva care ţi s-a părut cu mai multă sau mai puţină îndreptăţire că e un câine. Nu are toate însuşirile câineşti şi are în schimb ceva

personal, ceva ce nu are nici un alt câine. Iar atunci, cum mai putem face în viaţă „ceea ce se cuvine“ ? Nu putem face niciodată decât ceva ce nu este niciodată acel lucru cuvenit şi e totdeauna mai mult sau mai puţin decât ceea ce e cuvenit.

A căzut vreodată vreo ţiglă de pe acoperiş aşa cum prescrie legea căderii ? Niciodată ! Nici măcar în laboratoare nu se arată lucrurile aşa cum ar trebui să se înfăţişeze. Se abat, fără nici o regulă, în toate direcţiile ; e într-un fel o ficţiune faptul că noi considerăm aceasta ca fiind o eroare a desfăşurării experienţei şi presupunem că undeva la mijloc se afla o adevărată valoare.

Sau se găsesc pietre de diferite feluri şi, din cauza unor însuşiri care le sunt în general comune, ele sunt numite diamante. Dar una din aceste preţioase pietre vine din Africa, iar cealaltă e din Asia. Pe una o scoate un negru din pământ, pe cealaltă un asiatic. Poate să fie această deosebire atât de importantă încât să anuleze ceea ce le este comun ? În ecuaţia „diamantul plus circumstanţele egal constant diamant“, valoarea de folosinţă a diamantului este atât de mare, încât împrejurările dispar în comparaţie cu ea ; pot fi gândite însă împrejurări sufleteşti în care situaţia este răsturnată.

Fiecare lucru face parte din ceea ce este general, menţinându-se şi doar pentru sine, ca individual. Fiecare lucru este conform cu tipologia sa, refuzând totodată vehement să fie comparabil. Îmi face impresia că ceea ce este individual într-o făptură oarecare ar fi tocmai acel lucru care nu corespunde cu nimic din nimic altceva. Am mai afirmat, cu cât descoperim mai mult adevăr, cu atât rămâne pe lume mai puţin din ceea ce este personal, căci se desfăşoară de multă vreme o luptă împotriva individualului, căruia i se trage de sub picioare tot mai mult teren. Nu ştiu ce va rămâne până la urmă din noi, când totul se va fi raţionalizat. Poate nimic, dar poate că atunci când falsa semnificaţie pe care i-o acordăm personalităţii va fi dispărut, vom intra într-o aventură nouă ca într-una din trăirile cele mai glorioase.

Cum te vei hotărî deci ? Trebuie oare „o femeie“ să acţioneze potrivit legii ? Atunci nu are decât să se adapteze imediat la legea burgheză. Moralitatea este o valoare medie şi

colectivă, cu totul justificată, pe care trebuie s-o urmăm, la modul literal și fără divagații, atunci când o recunoaștem. Cazurile individuale însă nu pot fi decise din punct de vedere moral, ele cuprind exact la fel de puțină moralitate cât stăpânesc din inepuizabilul universului.

— Ce mai discurs mi-ai ținut! spuse Diotima. Resimțea o anumită satisfacție în fața sublimului acestor presupuneri formulate parcă anume pentru ea, dar în același timp voia să-și demonstreze superioritatea, evitând să lase impresia că vorbește ea însăși la modul general.

— În consecință, ce ar trebui să facă o femeie care se găsește în situația pe care tocmai am discutat-o, în viața adevărată? întrebă ea.

— Să lași lucrurile să evolueze de la sine, răspunse Ulrich.

— Față de cine?

— Față de orice s-ar ivi! Soțul dumitale, iubitul dumitale, renunțarea dumitale, amestecul tuturor acestora laolaltă.

— Ai, într-adevăr, idee ce spui? întrebă Diotima, care era silită acum să-și amintească, dureros, de faptul că intenția ei sublimă de a renunța poate la Arnheim se năruia în fiecare noapte prin simplul fapt că dormea în aceeași cameră cu Tuzzi.

Vărul său probabil că înțelesese ceva din această situație, căci o întrebă direct:

— N-ai vrea să-ți încerci norocul cu mine?

— Cu dumneata? răspunse Diotima tărăgănând cuvintele; căuta să se apere prin vreo ironie inofensivă. Vrei poate să-mi faci o ofertă și să-mi spui cum ți-ai închipui lucrurile?

— De îndată! se oferi Ulrich cu toată seriozitatea. Citești mult, nu-i așa?

— Da, desigur.

— Cum anume procedezi? Îți dau eu numaidecât răspunsul; modul dumitale de a înțelege lasă la o parte ceea ce nu-i convine. Același lucru l-a făcut și autorul dinainte. La fel procedezi cu câte ceva din visurile sau din fantezia dumitale. Deci constat: omițând anumite lucruri, sporim frumusețea sau excitația lumii. Evident, comportamentul nostru în realitate este un compromis, o stare medie, în care emoțiile, sentimentele se împiedică reciproc să ajungă la dezvoltarea

lor cea mai pătimașă și se amestecă puțin câte puțin cu ceva tern. Copiii, cărora le lipsește puterea de a adopta o asemenea atitudine, sunt din cauza aceasta mai fericiți și mai nefericiți decât oamenii maturi. Vreau să mai adaug imediat, chiar și oamenii stupizi lasă câte ceva deoparte; prostia îi face și ea pe oameni fericiți. Propun deci pentru început să încercăm să ne iubim ca și când dumneata și cu mine am fi personajele unui poem, care se întâlnesc în paginile unei cărți. Să lăsăm deci în orice caz la o parte toată căptușeala de grăsime care face ca realitatea să capete rotunjime.

Diotima simțea impulsul să ridice obiecții; voia acum să îndepărteze conversația de la subiectele prea personale, și totodată voia să arate că înțelegea și ea câte ceva din temele abordate de interlocutorul ei.

— Toate bune și frumoase, răspunse ea, dar se susține că arta ar constitui o recreație la școala realității, tocmai în scopul de a ne putea reîntoarce cu puteri noi la ea.

— Nu sunt atât de irațional, răspunse vărul ei, încât să susțin că nu ar trebui să mai existe „recreații". Dar ce fel de viață e aceea pe care trebuie din când în când s-o întrerupi cu asemenea recreații? Am face, adică, găuri într-un tablou pentru că ne solicită prea intens simțul estetic? În fericirea veșnică au fost prevăzute cumva săptămâni de concediu? Îți mărturisesc, la drept vorbind, că până și gândul că trebuie să dorm îmi e uneori neplăcut.

— Ei, vezi? îl întrerupse Diotima, care profită de îndată de acest exemplu, cât de nenatural e ceea ce spui dumneata! Poți să-ți închipui un om care să nu aibă nevoie de odihnă și de destindere! Nici un alt exemplu nu demonstrează mai limpede deosebirea dintre dumneata și Arnheim! Pe de o parte un spirit, al dumitale, care nu admite partea umbroasă a lucrurilor, de cealaltă, unul care se dezvoltă din deplina condiție omenească, așa cum e ea, cu umbre și cu lumina soarelui.

— Fără îndoială, exagerez, recunoscu Ulrich imperturbabil. Iar dumneata vei înțelege cu atât mai limpede cu cât vom discuta mai în amănunt. Să ne gândim de exemplu la marii scriitori. Putem să ne imaginăm viața după modelul lor, dar nu putem extrage din ei viață. Ceea ce i-a emoționat

și impulsionat pe ei au transpus atât de ferm, încât până și printre rândurile cărților lor rămâne în fața noastră ca un metal presat. Dar ce au spus ei, la drept vorbind? Nimeni nu știe. Ei înșiși n-au știut niciodată cu adevărat, până în întregul spuselor lor. Ei sunt asemenea unui câmp pe deasupra căruia zboară albinele; în același timp, ei înșiși sunt zborul acesta încoace și încolo, pe deasupra. Gândurile și simțămintele lor cuprind toate treptele trecerii dintre adevăruri și eventualele erori, ce la nevoie pot fi demonstrate, și sunt totodată ființe schimbătoare, care, după bunul lor plac, se apropie de noi sau ni se refuză încercărilor de a le atinge, atunci când vrem să le privim.

Este cu neputință să desprinzi ideile unei cărți din contextul paginii care le cuprinde. Ideea ne face semn, asemenea unei făpturi omenești cu care ne-am întâlnit într-un șir de alte asemenea făpturi și ne-a răsărit în fața ochilor o clipă, părându-ni-se a avea un înțeles. Sigur, exagerez din nou într-o oarecare măsură; dar acum aș vrea să te întreb: ce se mai întâmplă oare în viața noastră altceva decât ceea ce ți-am descris? La o parte impresiile precise, măsurabile și definibile, dar celelalte concepte pe care se sprijină viața noastră nu sunt altceva decât simboluri uitate în închistarea lor. Între câte reprezentări nu ezită și oscilează un concept, fie și unul atât de simplu cum e cel al virilității! E ca o adiere care-și schimbă contururile la fiecare respirație și nu e nimic ferm, nici o impresie și nici o logică. Dacă așadar, cum spuneam, omitem pur și simplu din literatură ceea ce nu ne convine, nu facem nimic altceva decât să reinstalăm la locul ei starea originară a vieții.

— Amice, spuse Diotima, mie toate considerațiile dumitale mi se par fără obiect. Ulrich se oprise o clipă din discursul său, iar cuvintele ei interveniră tocmai în pauza aceea.

— Da, așa se pare. Sper că nu am vorbit prea tare, răspunse el.

— Ai vorbit precipitat, dar încet și îndelung, îl completă ea puțin ironic. Însă cu toate acestea nu ai spus nici un cuvânt despre ceea ce voiai să spui. Știi ce mi-ai explicat iarăși? Că trebuie să eliminăm realitatea! Îți mărturisesc că atunci când am auzit de la dumneata această remarcă

pentru întâia oară, cred că într-una din excursiile noastre, nu am putut-o uita multă vreme; nu știu de ce. Dar, din păcate, nu mi-ai spus nici atunci cum se poate transpune acest deziderat.

— E limpede că ar trebui să continui să vorbesc de două ori mai mult ca acum. Te aștepți să fie simplu? Dacă nu mă înșel, ai afirmat odată că dumneata și Arnheim ați vrea să porniți în zbor de aici spre o stare transcendentă. Ți-o imaginezi deci ca pe un fel de realitate paralelă. Ce am spus eu însă înseamnă că trebuie să recâștigăm stăpânirea asupra irealității; realitatea nu mai are nici un sens.

— O, dar Arnheim nu ar fi de acord! spuse Diotima.

— Firește că nu; tocmai în aceasta constă contradicția dintre noi. El ar vrea să dea un sens faptului că mănâncă, bea, doarme, că este marele Arnheim și că nu știe dacă trebuie să se căsătorească cu dumneata sau nu, că deține o însemnătate, iar în acest scop și-a concentrat dintotdeauna toate comorile spiritului și culturii.

Ulrich făcu deodată o pauză, care se prelungi în tăcere. După o vreme, întrebă cu vocea schimbată:

— Poți să-mi spui de ce port acum această conversație tocmai cu dumneata? Îmi amintesc în clipa aceasta de copilăria mea. Eram – probabil e greu de crezut – un copil bun; maleabil și molatic precum o boare legănându-se într-o noapte caldă cu lună. Puteam să iubesc fără margini un câine sau un briceag...

Nici această frază nu o mai duse până la sfârșit.

Diotima îl privea cu o oarecare îndoială. Își amintea iarăși cât de stăruitor vorbise el odată despre „precizia sentimentelor", în vreme ce astăzi vorbea tocmai împotriva acestui principiu. Îi reproșase cândva lui Arnheim o insuficientă puritate a intențiilor și cerea astăzi ca lucrurile să fie lăsate să meargă de la sine. O neliniștea faptul că Ulrich era acum de partea unor „sentimente trăite fără întreruperea oferită de niște recreații", în vreme ce Arnheim spusese, la modul echivoc, că nu ar trebui niciodată să urăști ceva cu totul sau să iubești cu totul. Se simțea foarte nesigură la gândul acesta.

— Crezi într-adevăr că există cu adevărat sentimente nelimitate? întrebă Ulrich.

— O, există simţăminte care nu cunosc limite! răspunse Diotima şi avea acum iarăşi pământul ferm sub picioare.

— Vezi, eu nu cred necondiţionat, spuse Ulrich distrat. Ciudat e că vorbim deseori despre aşa ceva, dar este tocmai ceea ce evităm toată viaţa, ca şi când ne-ar fi teamă că ne-am îneca în adâncurile sentimentelor.

Remarca acum că Diotima nu-l mai asculta, ci privea neliniştită dincolo, spre Arnheim, care căuta din priviri o trăsură.

— Mi-e teamă, spuse ea, că trebuie să-l scăpăm de general.

— Opresc o trăsură şi-l iau pe general cu mine, se oferi Ulrich, iar în clipa când voia să se îndepărteze, Diotima îşi lăsă mâna pe braţul lui şi spuse cu blândeţe, spre a-i mulţumi pentru strădaniile lui:

— Orice simţământ care să nu fie cu totul lipsit de limite nu are nici o valoare.

115

Sfârcul sânului tău este ca o petală de mac

În concordanţă cu legea care afirmă că după o perioadă de mare stabilitate urmează reaşezări furtunoase, Bonadea suferi la rândul ei o cădere. Încercările ei de a stabili o apropiere de Diotima rămaseră zadarnice şi nu se alese nimic din frumoasă intenţie de a-l pedepsi pe Ulrich prin situaţia în care cele două rivale s-ar fi împrietenit şi l-ar fi lăsat pe el cu buzele umflate – o fantezie căreia ea îi dedicase multe visări. Trebui să se înjosească până într-atât încât să bată iarăşi la uşa iubitului ei, dar acesta părea să fi aranjat lucrurile în aşa fel încât în timpul vizitelor ei erau deranjaţi neîncetat şi toate istoriile prin care voia să-i explice de ce se afla din nou acolo, la el, deşi el nu ar fi meritat, eşuau în

confruntarea cu amabilitatea sa lipsită de orice înflăcărare pasională. Dorința de a-i face o scenă înfiorătoare o tulbura mult, dar pe de altă parte o împiedica purtarea ei virtuoasă, astfel încât, cu vremea, ajunse să resimtă o nemărginită repulsie față de însești virtuțile pe care și le impusese. Capul îndurerat de dorințele voluptuoase nesatisfăcute i se odihnea acum nopțile pe propriii umeri, asemenea unei nuci de cocos căreia, printr-o eroare a naturii, coaja păroasă i-ar fi crescut pe dinăuntru și până la urmă, fiind atât de plină de mânie neputincioasă, era asemenea unui bețiv căruia i se interzisese apropierea de sticlă. În sinea ei o vorbea de rău pe Diotima, pe care o socotea o impostoare, o cumătră insuportabilă, iar închipuirea ei adăuga remarci din cele mai realiste și pline de răceală la noblețea sublimă al cărei farmec constituia secretul Diotimei. Imitarea înfățișării exterioare a acestei femei, care îi prilejuise asemenea bucurii înainte, devenise acum pentru Bonadea o temniță din care evada într-o libertate pustie; fierul de frizat și oglinda își pierdură puterea să mai creeze din ea însăși o imagine ideală și odată cu aceasta se nărui și starea de conștiință artificială în care se aflase. Până și somnul, de care Bonadea se bucurase cu deliciu dintotdeauna, în ciuda conflictelor ei de viață, se lăsa acum, uneori, seara, câte puțin așteptat; pentru ea era ceva atât de nou, încât i se părea că era vorba de o adevărată insomnie morbidă; în starea aceea simțea ceea ce simt toți oamenii când sunt grav bolnavi, că îi părăsește spiritul, abandonându-și la voia întâmplării trupul ca pe un rănit pe câmpul de bătaie. Când Bonadea zăcea pradă unor astfel de încercări, ca și când ar fi fost întinsă pe nisip fierbinte, toate ornamentele retorice pe care le admirase la Diotima i se păreau depărtate cale de o poștă și le disprețuia sincer.

Cum nu se putea hotărî să-l viziteze din nou pe Ulrich, născocise, pe de altă parte, un plan pentru a-l readuce la sentimente firești și în primul rând elaborase partea finală a acelui plan: Bonadea urma să pătrundă la Diotima atunci când Ulrich avea să se afle la seducătoarea lui. Discuțiile acestea de la Diotima erau în chip evident doar pretexte pentru ca ei să se giugiulească laolaltă, în loc să se realizeze într-adevăr ceva pentru cauza comună. Bonadea, dimpotrivă, avea să întreprindă ceva pentru cauza comună, și astfel se

completa și începutul planului ei; căci, iată, nimeni nu se mai ocupa în acel moment de Moosbrugger, iar acesta se îndrepta spre pierzanie, în vreme ce ceilalți spuneau vorbe mari! Bonadea nu fu nici un moment surprinsă de faptul că Moosbrugger avea să fie iarăși salvatorul ei într-o clipă de restriște. I s-ar fi părut un om cu totul înfiorător, dacă ar fi stat să se gândească la el; dar ea își spunea doar: „Dacă Ulrich manifestă atâta compasiune pentru el, atunci nu trebuie să-l uite!". Preocupându-se în continuare de planul ei, îi mai veniră în minte încă două amănunte; își aducea aminte că Ulrich, într-o discuție despre acest asasin, susținuse că orice om are un al doilea suflet care este totdeauna nevinovat și că o persoană răspunzătoare pentru acțiunile ei are totdeauna o alternativă, dar o ființă care nu e răspunzătoare de acțiunile sale nu se bucură de opțiune niciodată; de aici ea trase ceva de genul unei concluzii, și anume că avea de gând să nu mai fie răspunzătoare pentru faptele ei și deci avea să fie nevinovată, o stare în care nici măcar Ulrich nu se afla în momentul de față și care trebuia să-i fie oferită acum spre salvarea sa. Astfel, îmbrăcată cât mai elegant, ca și când ar fi vrut să intre în cine știe ce salon distins, se plimbă, pentru a-și pune în practică planul, câteva seri la rând, în sus și în jos, prin fața ferestrelor Diotimei și nu trebui să aștepte mult până când aceste ferestre se luminară pe toată întinderea fațadei casei, în semn că înăuntru viața își urma cursul. Îi povestise soțului ei că fusese invitată, dar că nu întârzia niciodată prea mult acolo; în răstimpul celor câteva zile, când încă se simțea lipsită de curaj, se iscă din aceste minciuni și din plimbările ei în sus și în jos prin fața unei case unde nu fusese poftită un impuls tot mai puternic, care avea să o împingă în curând în sus pe trepte. Ar fi putut fi văzută de unele cunoștințe sau să fi fost observată de soțul ei, care s-ar fi întâmplat să treacă pe acolo; ar fi putut să-i bată la ochi portarului sau vreunui sergent de stradă i-ar fi putut veni ideea s-o ia la întrebări; cu cât mai des își relua plimbările, cu atât mai mari i se păreau aceste primejdii și cu atât mai probabil era să se producă cândva un asemenea incident, dacă avea să mai ezite mult. Adevărul este că Bonadea nu se aflase arareori în situația de a se furișa pe după câte un portal sau în vreo trăsură în

care n-ar fi vrut să fi văzută, dar în asemenea împrejurări avusese alături de ea, ca înger păzitor, conştiinţa că asemenea situaţii făceau parte în mod inevitabil din atingerea scopului ei; în vreme ce, de data aceasta, voia să pătrundă într-o casă unde nu era aşteptată şi era cu totul nesigură ce anume o aştepta acolo; se simţea asemenea unei atentatoare, care la început nu apucase să-şi reprezinte precis demersul la întreaga sa dimensiune, dar care, prin concursul împrejurărilor, a fost făcută să ajungă până în starea în care pocnetul unui pistol sau fulgerul picăturilor de vitriol zburând prin aer aproape că nu mai înseamnă deloc o sporire a emoţiei de până atunci.

Bonadea nu avea de fapt intenţii agresive, însă se găsea într-o stare asemănătoare de detaşare spirituală atunci când apăsă cu adevărat butonul soneriei şi intră. Micuţa Rachel se apropie neostentativ de Ulrich şi-l anunţă că era cineva afară care dorea să-i vorbească, fără să-i dezvăluie că acel „cineva" era o doamnă străină, acoperită de un voal gros şi, când ea închise în urma-i uşa salonului, Bonadea îşi dădu în lături voalul de pe faţă. În clipa aceea era ferm convinsă că soarta lui Moosbrugger nu mai suporta nici un fel de amânare şi îl întâmpină pe Ulrich nu ca o iubită chinuită de gelozie, ci cu respiraţia tăiată a unui alergător de maraton. Îşi întregi justificarea prezenţei minţind fără efort şi spunând că soţul ei îi comunicase ieri că, în ce-l privea pe Moosbrugger, curând nu va mai fi cu putinţă salvarea.

— Nu urăsc nimic mai mult, încheie ea, decât categoria aceasta obscenă de asasini; dar, cu toate acestea, m-am expus riscului probabil de a fi primită aici ca o intrusă, căci tu trebuie să te întorci imediat la stăpâna casei şi la invitaţii ei cei mai influenţi şi să pui în discuţie această problemă dacă mai vrei să realizezi ceva!

De fapt, ea nu ştia la ce să se aştepte. Ca Ulrich să-i mulţumească emoţionat, s-o cheme afară pe Diotima, ca Diotima să se retragă împreună cu ei doi într-o cameră ferită? Ca Diotima să fie poate atrasă de zgomotul vocilor din anticameră, iar atunci avea să o facă să înţeleagă într-adevăr că ea, Bonadea, nu era tocmai nechemată să preia asupra ei nobilele sentimente ale lui Ulrich? Ochii îi străluceau acum, umezi, şi îi tremurau mâinile. Ridicase vocea. Ulrich se găsea într-o mare încurcătură şi surâdea mereu, folosind acest surâs ca

un mijloc disperat de a o liniști și de a câștiga timp de gândire, să vadă cum ar fi putut-o convinge să plece de acolo cât mai repede cu putință. Situația era delicată și s-ar fi putut termina probabil cu un acces de țipete sau de plânsete al Bonadeei, dacă nu i-ar fi venit în ajutor Rachel. Micuța Rachel fusese toată vremea nu departe de ei, privindu-i cu ochii mari, strălucitori. Ea ghicise imediat o complicație romantică, atunci când doamna aceea străină, frumoasă, tremurând din tot trupul de neliniște, ceruse să stea de vorbă cu Ulrich. Auzise cea mai mare parte a conversației dintre ei, iar numele lui Moosbrugger îi sunase cu toate silabele lui în urechi ca niște împușcături. Glasul acestei doamne care vibra puternic de îngrijorare, dorință și gelozie o zguduise, deși ea nu înțelegea sentimentele doamnei. Ghicea că acea femeie era iubita lui Ulrich și în aceeași clipă se îndrăgosti de el de două ori mai intens decât înainte. Se simțea împinsă spre faptă, ca și cum cei doi ar fi intonat un cântec din toată puterea piepturilor și i se părea că ar fi trebuit să-și ridice și ea glasul să cânte laolaltă cu ei. Astfel deschise, cu o privire care-i ruga să tacă, o ușă și-i pofti pe amândoi înăuntru, adică să intre în singura încăpere care nu era ocupată de invitații Diotimei. Săvârșea acum cea dintâi infidelitate fățișă față de stăpâna ei, căci nu ar fi putut avea nici o îndoială cum ar fi fost primită eventuala descoperire a acestei inițiative a ei; dar lumea era atât de frumoasă și tulburarea aceasta înălțătoare era o stare de spirit atât de ieșită din comun, încât nu mai ajunse să se mai gândească la asta.

Când se aprinse lumina și ochii Bonadeei începură să vadă treptat unde se găsea, picioarele aproape că-și pierdură forța s-o mai susțină și îmbujorarea geloziei i se urcă în obraji, căci scena pe care o vedea acum în jur era camera de culcare a Diotimei: ciorapi, perii de păr și multe altele erau împrăștiate pretutindeni, tot ceea ce rămâne când o femeie se schimbă din cap până în picioare pentru o recepție, iar camerista nu a mai avut timp să aranjeze sau lasă totul baltă, cum fusese cazul aici, pentru că a doua zi dimineața, oricum, treaba trebuia făcută de la capăt; căci în serile marilor recepții și camera de culcare trebuia transformată în depozit de mobile pentru ca celelalte încăperi să poată fi

golite. Aerul căpătase acum mirosul acelor mobile înghesuite laolaltă, al pudrei, mătăsurilor și esențelor de parfum.

— Micuța cameristă a făcut o prostie; nu putem rămâne aici, spuse Ulrich râzând. În primul rând, tu n-ar fi trebuit să vii încoace, oricum pentru Moosbrugger nu se poate face nimic.

— N-ar fi trebuit să mă mai ostenesc până aici, spui? repetă Bonadea aproape fără voce.

Privea cu ochii rătăcind împrejur. Cum de i-ar fi venit fetei acesteia o asemenea idee, se întreba chinuită, să-l conducă pe Ulrich în această cea mai intimă încăpere a casei, dacă așa ceva n-ar fi fost un lucru obișnuit? Dar nu reuși să facă efortul să-i pună în față o asemenea dovadă, ci spuse doar, ca un reproș pronunțat cu o voce inexpresivă:

— Tu reușești să dormi liniștit când se întâmplă o asemenea nedreptate? Eu nu dorm de nopți întregi și din cauza aceasta m-am hotărât să te caut!

Întorsese spatele încăperii, se oprise la fereastră și privea neclintită la opacitatea oglinditoare care i se înfățișa ochilor dinspre exterior. Ar fi putut fi coroanele arborilor sau adâncimea vreunei curți. În ciuda tulburării în care se găsea, cunoștea totuși destul de bine locurile pentru a ști că acea cameră nu dădea spre stradă; de la alte ferestre de afară s-ar fi putut vedea bine aici, înăuntru, și când acum își spunea că se afla în clipa aceea laolaltă cu iubitul ei necredincios, cu perdelele desfăcute și în plină lumină, în camera de culcare a rivalei ei ca în fața unei săli cu un public necunoscut, se simțea pătrunsă de o mare surescitare. Își scosese pălăria și-și împinsese în lături de pe umeri paltonul, fruntea și vârfurile calde ale sânilor ei atingeau acum geamurile reci ale ferestrei; simțământul de tandrețe și lacrimile îi umezeau ochii. Se desprinse încet din loc și se întoarse iarăși spre prietenul ei, însă ceva din întunecimea lipsită de vigoare, inertă, în care își lăsase privirile până atunci îi rămăsese în ochii având acum o profunzime neștiută.

— Ulrich! spuse, cu insistență. Tu nu ești un om rău! Te prefaci numai astfel! Îți faci singur greutăți ca să nu fii bun, cât de bun ai putea să fii!

Aceste cuvinte disproporţionat de înţelepte ale Bonadeei făceau ca situaţia să devină iarăşi primejdioasă; dintr-odată nu mai era vorba de dorinţa ridicolă a unei femei pradă impulsurilor ei trupeşti de a-şi găsi consolare într-o elevaţie spirituală; ci acum vorbea însăşi frumuseţea trupului care-şi cerea dreptul la demnitatea blândă a iubirii. El se apropie de ea şi îşi lăsă braţul pe umărul ei; se întorseseră din nou cu faţa spre întunericul de afară şi priveau astfel împreună într-acolo. În întunecimea în aparenţă nesfârşită se ivise o mică lumină venind dinspre casă, risipindu-se prin aer şi se părea că o ceaţă deasă umplea acum văzduhul nopţii cu moliciunea ei şovăitoare. Fără să fi putut spune de ce, Ulrich avea impresia pregnantă că îşi cufunda privirile într-o noapte de octombrie nu prea friguroasă, deşi era acum iarna târziu, şi simţea parcă oraşul învăluit în acea noapte ca într-o uriaşă pătură de lână. Apoi îi trecu prin gând că la fel de bine s-ar fi putut spune că o pătură de lână este asemenea unei nopţi de octombrie. Simţea o nesiguranţă moale alunecându-i pe toată pielea trupului şi o trase pe Bonadea mai aproape de sine.

— Te reîntorci în saloane? întrebă Bonadea.

— Şi să împiedic nedreptatea care-i va fi făcută lui Moosbrugger? Nu; nici nu ştiu măcar dacă într-adevăr i se face o nedreptate! Ce ştiu eu despre el? L-am văzut odată în treacăt la o şedinţă a tribunalului şi am citit câteva alte lucruri care s-au scris despre el. E ca şi cum aş fi visat despre sfârcurile sânilor tăi că ar fi fost petale de mac. Ar trebui să şi cred că e aşa?

Rămase pe gânduri. Bonadea era la rândul ei gânditoare. El îşi spunea: „Este deci totuşi adevărat că un om care este privit cu cea mai mare luciditate nu înseamnă mai mult decât o înşiruire de simboluri". Iar Bonadea, din îngândurarea ei, ajunse la concluzia:

— Haide, să plecăm de aici!

— Este cu neputinţă, îi răspunse Ulrich, lumea s-ar întreba unde am dispărut şi dacă s-ar ajunge să se afle ceva despre sosirea ta aici, faptul ar stârni o impresie urâtă.

Tăcerea, contemplarea nevăzutului de afară şi ceva care ar fi putut fi deopotrivă o noapte de octombrie, o noapte de ianuarie, o pătură de lână, suferinţă sau fericire, fără ca ei

să poată face vreo deosebire între toate acestea, îi uni iarăşi pe amândoi.

— De ce nu faci niciodată lucrul cel mai firesc? întrebă Bonadea.

El îşi aminti deodată de un vis pe care trebuie să-l fi avut în ultima vreme. Ulrich făcea parte dintre oamenii care visau rareori sau care cel puţin nu-şi aminteau niciodată de visele lor şi avea o senzaţie ciudată simţind cum amintirea i se deschisese pe neaşteptate în faţă şi-l primise în interiorul ei. În acel vis încercase de mai multe ori în zadar să străbată o pantă abruptă de munte şi de fiecare dată fusese împins înapoi de senzaţii violente de ameţeală. Fără nici un fel de altă explicaţie, ştia acum că experienţa respectivă era legată de Moosbrugger, care însă nu apărea nici o clipă în vis. Însemna de asemenea, aşa cum o imagine din vis are deseori înţelesuri de mai multe feluri, că erau, transpuse în senzaţii fizice, eforturile zadarnice ale spiritului său, care în ultima vreme îşi găsiseră expresia în mod recurent în conversaţiile şi relaţiile lui sociale şi care erau asemenea unui drum continuat fără nici un rost şi în care nu reuşea nici o clipă să depăşească un anumit punct. Surâse fără să vrea la acea concreteţe lipsită de subtilitate cu care visul său îi reprezentase situaţia: piatră stearpă şi pământ alunecos, ici şi colo câte un copac izolat ca sprijin sau ţintă şi, adăugându-se, urcuşul pronunţat al terenului pe măsură ce încerca să înainteze. Încercase mai sus sau mai jos cu acelaşi insucces, iar cum i se făcuse aproape rău din cauza ameţelii, îi explică la urmă cuiva care era lângă el că ar fi făcut mai bine să se lase păgubaşi; astfel află că oricum în fundul văii era un drum comod pentru toată lumea. Era limpede! De altfel, Ulrich credea că ar fi putut spune că persoana care era cu el putea foarte bine să fie Bonadea. Poate că visase cu adevărat şi că sfârcurile sânilor ei erau ca o petală de mac; ceva incoerent, fără nici o legătură cu restul – pentru simţămintele lui căutând înţelesul se puteau înfăţişa asemenea unei diformităţi plate, ceva întunecat, roşu-albăstrui ca o nalbă purpurie –, se desprinse dintr-un ungher încă neluminat al imaginii visului său asemenea unui văl de ceaţă. În clipa aceea se produse o străfulgerare a conştiinţei, ca atunci când dintr-o singură privire vezi culisele propriei fiinţe laolaltă

cu toate cele ce se petrec pe scenă, chiar dacă nici de departe n-ai putea descrie în cuvinte o asemenea viziune. Relația care există între vis și ceea ce reprezintă acesta îi era cunoscută, căci nu era nimic altceva decât cea a analogiei, a simbolului, care-l mai preocupase deseori și mai înainte. Un simbol cuprinde un adevăr și un neadevăr, inextricabil legate laolaltă pentru senzațiile noastre. Dacă îl iei așa cum este și cauți să-i dai formă cu simțurile după modelul realității, atunci se ivesc visele și arta, dar între acestea două și viața reală, deplină, se ridică un perete de sticlă. Dar dacă îl înțelegi cu rațiunea, cu intelectul, și separi ceea ce nu concordă de ceea ce concordă pe de-a întregul și exact, atunci se ivesc adevărul și cunoașterea, însă sentimentul, emoțiile sunt distruse. Tot astfel cum anumite bacterii despică în două ceva organic, stirpea omenească descompune starea vitală originară a simbolului în materia concretă a realității și adevărului și în atmosfera sticloasă a premoniților, credinței și artificialului. Se pare că între acestea nu există o a treia posibilitate; dar cât de adesea ceva nesigur apare ca fiind dorit, dacă doar te-ai înscris într-acolo fără să stai mai mult pe gânduri! Ulrich avea senzația că se pripise acum, după ce străbătuse vălmășagul de străzi prin care-l purtaseră gândurile și stările lui de spirit, în piața centrală de unde pornesc toate drumurile. Îi spuse câte puțin din toate acestea atunci când răspunse la întrebarea ei de ce nu făcea niciodată lucrul cel mai firesc. Era adevărat că ea nu înțelesese, însă sigur era că era o zi mare pentru ea; rămase o clipă pe gânduri, își petrecu brațul mai strâns pe după brațul lui Ulrich și răspunse rezumând întreaga discuție:

— În vis nici nu gândești, ci trăiești, simți că trăiești o poveste oarecare!

Era aproape adevărat. El îi strânse mâna. Ea avea deodată ochii plini de lacrimi. Îi alunecau foarte încet pe față și din obrazul ei scăldat de sarea lor se ridica aburul indefinibil al iubirii. Ulrich îl inspira și-l umplu acum cu dorința vie de risipire și alunecare, de abandon și uitare. Dar se stăpâni și o conduse cu blândețe îndărăt spre ușă. În clipa aceea era sigur că mai era încă, în fața lui, ceva de realizat și că acest ceva nu trebuia risipit în înclinații numai pe jumătate reale.

— Trebuie să te duci acum, spuse el încet, și nu fi supărată pe mine, nu știu când ne putem revedea, eu am acum foarte multă treabă cu problemele acestea ale mele.

Se întâmplă miracolul, Bonadea nu-i opuse nici o rezistență și nu mai spuse nimic, nici iritată, nici disprețuitoare. Nu mai era geloasă. Simțea că trăia ceva din poveste. Ar fi vrut să-l strângă în brațe; avea, nelămurit, senzația că trebuia să-l tragă în jos pe pământ; ar fi vrut mult să schițeze semnul protector al crucii pe fruntea lui, așa cum faci cu copiii. Iar lucrul i se părea atât de frumos încât nu-i trecu prin gând că poate vedea aici un sfârșit. Își puse pălăria și-l sărută, și apoi îl mai sărută o dată prin voal, ale cărui ochiuri erau acum calde ca niște gratii înroșite în foc.

Cu ajutorul Rachelei, care stătuse de pază și ascultase la ușă, fu cu putință ca Bonadea să fie ajutată să dispară, deși invitații începuseră și ei să plece. Ulrich îi strecură cu recunoștință Rachelei în mână un cadou bănesc substanțial și-i spuse câteva cuvinte de laudă pentru prezența ei de spirit; Rachel fu atât de entuziasmată de cele două manifestări, încât, fără să-și dea seama, degetele ei strângând banii reținură o bucată de vreme și mâna lui Ulrich, până când acesta nu-și mai putu stăpâni râsul și o bătu prietenos pe umăr, iar ea se roși toată.

116

Cei doi arbori ai vieții și solicitarea de instituire a unui secretariat pentru precizie și spirit

În seara aceea la soții Tuzzi nu mai fuseseră atât de mulți oaspeți ca înainte, participarea la Acțiunea Paralelă se împuținase și cei care veniseră mai devreme plecară mai timpuriu decât de obicei. Nici chiar apariția Alteței Sale în ultima clipă – și el având, de altfel, o înfățișare îngrijorată, posomorâtă și

fiind prost dispus, căci primise ştiri neliniştitoare despre tulburările naţionaliste îndreptate împotriva iniţiativei sale – nu reuşi să oprească acea fărâmiţare a societăţii. Unii din invitaţi mai întârziară o clipă, aşteptând ca sosirea lui să aducă, poate, unele noutăţi deosebite, dar el nu lăsă să se întrevadă nimic în acest sens şi, cum nu părea să le dea atenţie celor prezenţi, se retraseră şi cei din urmă invitaţi. Din cauza aceasta, Ulrich, când îşi făcu din nou apariţia, remarcă speriat că încăperile erau aproape goale şi, la scurt timp după aceea, doar cei din „cercul cel mai intim" se mai aflau în camerele părăsite şi li se adăugă numai şeful de departament Tuzzi, care între timp se întorsese acasă.

Alteţa Sa repeta:

— Desigur, se poate spune despre un monarh pacifist, acum în etate de optzeci şi opt de ani, că este un simbol; aici e o idee măreaţă; dar trebuie să conferim ideii un conţinut politic. Ar fi cât se poate de firesc ca altminteri interesul să se dilueze. Adică, în ce mă priveşte pe mine, ştiţi şi dumneavoastră, am făcut ce depindea de mine; naţionaliştii germani sunt furioşi din cauza generalului Wisnieczky, pentru că, spun ei, el e slavofil, iar slavii sunt şi ei furioşi, pentru că ei îşi amintesc că, pe vremea când era ministru, era un lup în piele de oaie; dar din toate acestea reiese pur şi simplu faptul că acesta este o personalitate cu orientare patriotică, situată mai presus de partide, şi nu am nici un fel de intenţie să renunţ la el! Pe de altă parte, este acum urgent necesar să completăm şi latura culturală, ca oamenii să aibă ceva pozitiv pe care să se sprijine. Ancheta noastră prin care vrem să stabilim care sunt dorinţele cercurilor implicate ale populaţiei progresează mult prea încet. Un An al Austriei sau un An universal este într-adevăr demn de apreciere, dar aş vrea să vă spun că, toate lucrurile de felul acesta, care reprezintă un simbol, trebuie treptat să atingă o zonă a realităţii; adică, atâta vreme cât există un simbol, eu permit emoţiilor şi sentimentelor mele să îi dea curs, chiar dacă nu ştiu exact ce reprezintă, dar mai târziu mă întorc de la oglinda sentimentelor şi mă apuc să fac cu totul altceva, ceva ce între timp a ajuns să aibă aprobarea şi preţuirea mea. Înţelegeţi ce vreau să spun? Stimata şi iubita noastră gazdă se străduieşte

pe măsura puterilor ei şi aici se discută de acum de luni de zile despre lucrurile de o importanţă cu adevărat majoră, cu toate acestea, participarea începe să nu mai fie la fel de vie şi am senzaţia că în curând va trebui să ne decidem într-un sens oarecare ; nu ştiu care anume, poate pentru un al doilea turn la catedrala Sfântul Ştefan sau pentru o colonie cezaro-crăiască în Africa ; la urma urmei, cred că ar avea cam aceeaşi semnificaţie. Căci sunt convins că în ultimul moment de aici va rezulta poate cu totul altceva ; esenţial este ca ingeniozitatea participanţilor la acţiune să fie, cum s-ar zice, strunită la vreme, ca să nu se piardă.

Contele Leinsdorf avea senzaţia că spusese lucruri utile. Arnheim luă cuvântul în replică, în numele celorlalţi.

— Ceea ce spune Alteţa Voastră cu privire la necesitatea de a face în anumite momente ca reflecţia asupra problemelor să rodească într-o acţiune, fie ea şi una de natură strict provizorie, este în cea mai mare măsură adevărată, vital de adevărată ! În legătură cu aceasta este într-adevăr semnificativ că în cercul de intelectuali care se întruneşte aici domneşte de câtăva vreme o stare de spirit oarecum schimbată. Haosul acesta de nepătruns care ne încurca la început a dispărut ; aproape că nu se mai fac propuneri noi şi cele vechi de-abia dacă mai sunt evocate sau, în orice caz, nu mai găsesc susţinători persistenţi. Starea de spirit pare să fie aceea că, acceptând invitaţia de a participa la acţiune, toţi şi-au asumat îndatorirea de a ajunge la un acord, astfel încât acum orice propunere, fie şi doar în linii mari acceptabilă, ar avea perspective de a întruni aprobarea generală.

— *Herr Doktor*, noi ce spunem ? îşi îndreptă Alteţa Sa atenţia spre Ulrich, pe care-l remarcase între timp. Am ajuns şi noi la vreo clarificare ?

Ulrich fu obligat să răspundă negativ. Schimburile de vederi exprimate şi transmise în scris sunt susceptibile să se prelungească mult mai mult şi cu mult mai multă eleganţă decât cele transmise direct, personal, şi pe deasupra nici valul de propuneri de ameliorări şi reforme nu se diminua ; astfel că Ulrich fonda în ultima vreme tot mai multe asociaţii şi comisii şi le transmitea, în numele Alteţei Sale,

diferitelor ministere, a căror disponibilitate de a se ocupa de ele scăzuse simțitor în ultimul timp. Era ceea ce aveau ei de relatat.

— Nici nu-i de mirare, comentă Alteța Sa îndreptându-se către cei prezenți. În poporul nostru se ascunde incredibil de mult simț patriotic; dar ar trebui să fii la fel de bine informat ca o enciclopedie ca să-i poți crea satisfacție în toate direcțiile pe care le îmbrățișează. Depășește pur și simplu capacitatea ministerelor de a face față, ceea ce dovedește de asemenea că vine momentul în care trebuie luate măsuri de sus.

— În privința aceasta, luă încă o dată cuvântul Arnheim, poate că Alteța Voastră consideră remarcabil faptul că domnul general von Stumm a trezit în ultima vreme în măsură tot mai mare interesul participanților la ședințe.

Contele Leinsdorf îl privi pentru prima dată pe general.

— Prin ce anume? întrebă el, fără a-și da nici o osteneală să ascundă lipsa de politețe a acestei întrebări.

— Sunt într-o situație penibilă! Nu a fost câtuși de puțin intenția mea! se apără Stumm von Bordwehr încurcat. În sala de conferințe, unui militar nu îi revine decât un rol modest, acesta fiind principiul după care eu personal mă conduc. Dar Alteța Voastră își va reaminti că încă de la prima ședință și, ca să spun așa, numai pentru a-mi îndeplini datoria mea de soldat, am rugat ca în cazul că respectiva comisie constituită pentru formularea unei idei deosebite nu va avea o altă temă de dezbateri, să țină seama de faptul că artileria noastră nu are arme moderne și nici marina noastră nu are nave, adică nu suficient de multe nave corespunzătoare misiunilor unei eventuale acțiuni de apărare a țării, dacă așa ceva s-ar dovedi necesar...

— Așa că?! îl întrerupse Alteța Sa și îndreptă o privire surprinsă și întrebătoare către Diotima, exprimându-și astfel fără menajamente nemulțumirea.

Diotima ridică din umerii săi frumoși, pe care îi lăsă apoi să cadă, în semn că renunță să înțeleagă; aproape că se obișnuise ca micuțul și rotofeiul general, împins parcă de forțe neînțelese mereu gata să-l ajute, să-i iasă în față ca un vis rău oriunde s-ar fi întors ea.

— Așa că, se grăbi Stumm von Bordwehr să continue, ca nu cumva să se lase covârșit de modestie în clipa acelui succes, chiar în ultima vreme s-au făcut auzite voci care ar răspunde favorabil dacă cineva ar vrea să lanseze o asemenea propunere. S-a spus chiar că armata și marina ar forma o asemenea idee comună, o idee mare, și probabil însăși Maiestatea Sa ar fi plăcut impresionat de aceasta. Iar prusacii ar face niște ochi – vă rog să mă iertați, domnule Arnheim!

— A, nu, prusacii n-ar face deloc ochii mari, respinse Arnheim surâzând o asemenea propunere. De altfel, se înțelege de la sine că atunci când se discută probleme privind exclusiv Austria, eu nici nu sunt prezent în mod oficial și nu mă folosesc decât cu cea mai mare modestie de permisiunea de a asculta totuși dezbaterile.

— Da, în orice caz, conchise generalul, într-adevăr s-au făcut auzite voci care au afirmat că lucrul cel mai simplu ar fi să nu se mai discute astfel de colo până colo, ci să se ajungă la o hotărâre în favoarea unei inițiative militare. Eu personal aș prefera ca de aceasta să se lege poate și o a doua mare idee civilă; dar, cum am spus, un soldat nu trebuie să se amestece și glasurile care afirmă că gândirea civililor nu ar putea produce nimic mai bun se fac auzite tocmai dinspre cele mai înalte sfere spirituale și intelectuale.

Excelența Sa ascultase acum la urmă cu ochii țintuiți, larg deschiși și doar zvâcnirile involuntare ale policarilor, pe care nu și le putea stăpâni în încercările acestora de a se roti unul în jurul altuia, trădau încordarea și efortul supărător la care se supunea.

Șeful de departament Tuzzi, care de obicei nu se făcea auzit în asemenea împrejurări, interveni acum cu vocea scăzută și rostind rar cuvintele:

— Eu nu cred că Ministerul de Externe ar avea ceva de obiectat în privința aceasta!

— Așa, departamentele s-au și înțeles în privința respectivă? întrebă contele Leinsdorf ironic și enervat.

Tuzzi îi dădu răspunsul pe un ton de indiferență amabilă.

— Alteța Sa glumește când vine vorba despre departamentele ministeriale. Ministerul de Război ar saluta mai

degrabă dezarmarea mondială decât să caute să ajungă la o înţelegere cu Ministerul de Externe!

Apoi continuă:

— Alteţa Voastră cunoaşte situaţia fortificaţiilor din Tirolul de Sud, construite la insistenţele şefului Marelui Stat-Major? Se spune că ele sunt cât se poate de eficiente şi executate după cele mai noi principii militare. Fireşte că au fost prevăzute cu baraje electrificate şi cu instalaţii şi reflectoare şi că pentru asigurarea curentului au fost montate până şi motoare diesel; nu s-ar putea spune că am rămas în urma celor mai moderne evoluţii. Partea proastă este că motoarele au fost comandate prin departamentul artileriei, iar combustibilul e livrat de secţia operativă a Ministerului de Război; aşa prevăd regulamentele, şi prin urmare instalaţiile nu pot fi puse în funcţiune pentru că cele două departamente nu pot ajunge la un acord cu privire la faptul dacă chibritul necesar pentru a porni motoarele trebuie considerat ca fiind combustibil şi deci trebuie comandat la departamentul operativ sau e mai curând o parte componentă a motoarelor şi intră sub jurisdicţia artileriei.

— Încântător! spuse Arnheim, deşi ştia că Tuzzi confunda motorul diesel cu un motor acţionat cu petrol şi ştia de asemenea că, până şi la un astfel de motor, chibriturile nu se mai foloseau de mult; era doar una din anecdotele care circulau prin secţiile diferitelor departamente, pline de o autoironie agreabilă şi, de altfel, şeful de departament o povestise pe un ton care arăta că se amuza, binedispus, de necazurile pe care le relata.

Toţi surâdeau sau râdeau de-a dreptul, generalul Stumm era cel mai vesel dintre ei.

— De data aceasta sunt vinovaţi numai domnii din serviciile civile ale guvernului, îşi continuă el gluma, căci dacă ne apucăm de ceva pentru care nu există acoperire cuvenită în buget, atunci Ministerul de Finanţe ne şi admonestează şi ne spune că nu înţelegem nimic din procedurile constituţionale ale guvernului. Dacă s-ar întâmpla, ferească Dumnezeu, ca înainte de expirarea anului bugetar să izbucnească un război, atunci în prima zi a mobilizării, la răsăritul soarelui, ar trebui să-i împuternicim pe comandanţii fortificaţiilor să cumpere chibrituri, iar dacă pe acolo, prin coclaurile lor

muntoase, nu reușesc să găsească așa ceva, atunci nu le mai rămâne altceva de făcut decât să ducă războiul cu chibriturile pe care le au asupra lor ordonanțele ofițerilor.

Generalul împinsese gluma poate prea departe; prin țesătura aceasta fină de ironie se lăsa ghicită încă o dată gravitatea amenințătoare a situației în care se găsea Acțiunea Paralelă. Alteța Sa spuse îngândurat:

— Cu trecerea timpului... dar se răzgândi apoi, socotind că e mai înțelept ca în situațiile dificile să-i lase pe ceilalți să vorbească, și nu-și mai duse fraza până la sfârșit.

Cele șase persoane adunate acolo tăcură o clipă, ca și cum ar fi stat în fața unui puț privind în jos, în interiorul lui. Diotima spuse:

— Nu, așa ceva este cu neputință!

— Ce anume? întrebară privirile tuturor celorlalți

— Ar însemna că facem tocmai ceea ce i se reproșează Germaniei – ne înarmăm! își termină ea spusele.

Sufletul ei nu dăduse ascultare anecdotei de adineaori sau o uitase și rămăsese doar la rezultatul pe care declarase că-l obținuse generalul.

— Dar ce ar fi de făcut? întrebă contele Leinsdorf recunoscător și îngrijorat în același timp. Trebuie să găsim totuși măcar un expedient provizoriu.

— Germania este o țară relativ naivă, dar care se laudă cu forța sa, spuse Arnheim, ca și cum ar fi trebuit să întâmpine cu o scuză reproșul formulat de prietena sa. I s-au pus la îndemână praful de pușcă și rachiul.

Tuzzi surâse la acea comparație care i se părea mai mult decât îndrăzneață.

— Nu se poate nega acum că Germania este privită cu tot mai multă antipatie în cercurile care ar trebui incluse în acțiunea noastră – contele Leinsdorf nu scăpă ocazia să adauge aici această remarcă –, din păcate chiar și în cercurile deja incluse! completă el enigmatic.

Fu însă surprins când Arnheim îi explică îndată că el nu era deloc uimit.

— Noi, germanii, spuse acesta, suntem un popor deloc fericit; noi nu numai că trăim în inima Europei, ci și suferim așa cum suferă această inimă.

— Inimă? întrebă fără voie Alteţa Sa.

S-ar fi aşteptat să audă vorbindu-se de minte în loc de inimă şi ar fi preferat chiar o asemenea eventualitate. Însă Arnheim insista asupra inimii.

— Vă mai amintiţi, întrebă el, că acum nu prea multă vreme consiliul municipal din Praga a adjudecat o comandă importantă Franţei, deşi bineînţeles şi noi făcuserăm o ofertă în acest sens şi am fi livrat comanda în condiţii mai bune şi mai ieftin. Este pur şi simplu o antipatie bazată pe prejudecăţi sentimentale. Trebuie să spun că eu înţeleg foarte bine o asemenea atitudine.

Înainte ca el să fi putut continua, Stumm von Bordwehr, care-şi trăia cu mare satisfacţie rolul, luă din nou cuvântul şi explică situaţia aşa cum o vedea el.

— În întreaga lume oamenii se străduiesc după puteri, dar în Germania ei se străduiesc din răsputeri. În întreaga lume se face mult zgomot, dar în Germania se face cel mai mult zgomot. Peste tot lumea afacerilor a pierdut legăturile cu vechea cultură, veche poate de o mie de ani, dar în Reichul german lucrurile stau cel mai prost din acest punct de vedere. Peste tot floarea tinereţii este încazarmată în mod firesc, dar germanii au mai multe cazărmi decât tot ceilalţi. Tocmai din cauza aceasta este pentru noi, într-un anumit sens, o datorie frăţească, încheie el, să nu rămânem prea mult în urma Germaniei. Vă rog să mă iertaţi dacă are să vi se pară acum că mă pretez la o butadă, dar intelectul prezintă tocmai în zilele noastre asemenea complicaţii.

Arnheim aprobă din cap.

— Poate că America este într-o situaţie şi mai precară decât noi, adăugă el, dar America este cel puţin cu totul naivă, lipsită de sfâşierile noastre spirituale. Noi suntem, în toate privinţele, poporul care se situează în mijloc, în centru, acolo unde se încrucişează toate motivele lumii. Noi avem cel mai urgent nevoie de o sinteză. Ştim cum se prezintă lucrurile. Noi avem un fel de conştiinţă a păcatului. Dar, dacă recunosc acest fapt încă de la bun început, onestitatea ne impune să recunoaştem de asemenea că noi suferim pentru ceilalţi, că noi luăm asupra noastră greşelile lor, cum ar veni ca un fel de model, că noi suntem într-o anumită privinţă

împovăraţi sau crucificaţi pentru întreaga lume, sau oricum am mai vrea să le spunem lucrurilor pe nume. O schimbare totală a Germaniei ar fi poate lucrul cel mai important care s-ar putea produce. Presupun că în această luare de poziţie contradictorie şi, după cât se pare, oarecum pasionată împotriva noastră, despre care vorbeaţi, se face simţită şi o intuiţie a acestei stări de lucruri.

Acum interveni şi Ulrich.

— Dumneavoastră, domnii mei, subestimaţi curentele de atitudine binevoitoare faţă de Germania. Eu am informaţii demne de încredere că foarte curând se va dezlănţui o violentă campanie împotriva acţiunii noastre, pe motivul că în cercurile naţionaliste ea trece drept ostilă germanilor. Alteţa Voastră va vedea populaţia Vienei ieşind în stradă. Se va protesta împotriva numirii baronului Wisnieczky. Se vorbeşte că domnii Tuzzi şi Arnheim acţionează tainic împreună şi că Alteţa Voastră sabotaţi influenţa germană asupra acţiunii.

Contele Leinsdorf avea acum ceva din calmul unei broaşte şi din nervozitatea iritată a unui taur. Privirea lui Tuzzi se ridică, cu încetineală şi cordialitate, şi se opri întrebătoare asupra lui Ulrich. Arnheim râse din toată inima şi se ridică în picioare; ar fi vrut să-i arunce şefului de departament o privire plină de un amuzament politicos, pentru a se dezvinovăţi în felul acesta de absurditatea care li se atribuie laolaltă amândurora, dar cum nu izbutea să-i întâlnească ochii, se întoarse spre Diotima. Tuzzi îl apucase între timp pe Ulrich de braţ şi-l întrebă de unde deţinea o asemenea informaţie. Ulrich răspunse că nu era nici un secret, ci că era vorba de un zvon difuzat făţiş şi care se bucura de încredere în numeroase cercuri şi pe care el îl auzise într-o casă particulară. Tuzzi îşi apropie şi mai mult faţa de a lui şi-l sili astfel să se întoarcă oarecum la o parte de cercul celorlalţi; astfel izolaţi de restul oaspeţilor, îi şopti deodată:

— Dumneata nu ştii încă de ce este Arnheim aici? El este prieten intim al prinţului Mosiutov şi *persona grata* pe lângă ţar. El este în legătură cu Rusia şi se aştepta din partea lui să influenţeze în sens pacifist acţiunea noastră de aici. Totul la modul neoficial, ca să spunem aşa, fiind o iniţiativă privată a suveranului rus. Chestiune de ordin ideologic. Informaţia

este pentru urechile dumitale, amice, încheie el ironic. Leinsdorf nu este informat.

Şeful de departament Tuzzi aflase toate acestea prin intermediul canalelor oficiale. El credea că datele corespund adevărului pentru că el considera pacifismul drept o mişcare tocmai potrivită cu perspectiva pe care ar fi trebuit să o aibă o femeie frumoasă, ceea ce explica faptul că Diotima era atât de captivată de Arnheim şi Arnheim însuşi îşi petrecea mai mult timp aici, în casa lui, a lui Tuzzi, decât oriunde în altă parte. Anterior acelei recunoaşteri, Tuzzi fusese pe punctul de a deveni gelos. El socotea că înclinaţiile „de natură spirituală" sunt posibile numai până la un anumit punct, dar îi repugna să se folosească de metode ocolite pentru a afla dacă acest punct nu fusese depăşit, şi astfel se constrânsese să aibă încredere în soţia sa; dar chiar dacă în toate acestea sentimentul favorabil unui comportament masculin exemplar se dovedea mai puternic decât cel al atracţiei sexuale, cu sentimentele legate de ea, acestea din urmă îi stârneau totuşi în continuare în sinea lui suficient de mult gelozia pentru a-i face limpede pentru prima dată în viaţa lui că un bărbat prins cu ocupaţiile sale nu are niciodată timp să-şi supravegheze nevasta, dacă nu vrea să-şi neglijeze misiunile vieţii proprii. Îşi spunea, de exemplu, că dacă nici un conducător de locomotivă nu are voie să ia cu sine o femeie când conduce trenul, cu atât mai puţin îi e permis unui bărbat care conduce un imperiu să fie gelos; pe de altă parte însă, nobila ignoranţă în care se menţinea în felul acesta nu se potrivea nici cu diplomaţia şi-i răpea lui Tuzzi ceva din siguranţa de sine de factură profesională. Astfel că îşi regăsise cu mare recunoştinţă deplina încredere în sine când tot ceea ce îl neliniştise până atunci părea să se fi explicat ca fiind inofensiv. I se părea acum chiar ca un fel de mică pedeapsă pentru soţia sa faptul că el ştia totul despre Arnheim, în vreme ce ea nu vedea încă în el decât omul pe care-l ştia şi nici nu bănuia că el era un agent al ţarului; Tuzzi o tot ruga să-i dea tot felul de mici explicaţii pe care ea i le oferea, binevoitoare, nerăbdătoare, iar el se gândise încă de acum la o serie întreagă de întrebări în aparenţă nevinovate, din ale căror răspunsuri voia să-şi tragă propriile concluzii. I-ar fi

făcut plăcere, în calitatea lui de soţ, să-i relateze şi „vărului" câte ceva din toate acestea şi se întreba tocmai cum ar fi putut proceda astfel fără să o dea de gol pe soţia sa, când contele Leinsdorf preluă din nou conducerea discuţiei. El era singurul care rămăsese aşezat şi nimeni nu remarcase lupta lăuntrică care se desfăşura în sinea lui de când se adunaseră toate aceste complicaţii în cursul dezbaterilor. Însă acum părea să-şi fi concentrat voinţa combativă, îşi mângâie barba tunsă à la Wallenstein şi spuse fără grabă şi cu fermitate:

— Trebuie să se petreacă ceva!

— Alteţa Voastră a luat o hotărâre? fu întrebat.

— Nu mi-a venit nimic în gând, spuse el simplu, dar cu toate acestea trebuie să se petreacă ceva!

Stătea acolo ca un om decis, care nu vrea să se clintească de la locul său până când nu i se va fi făcut după voie.

Emana o asemenea forţă, încât fiecare dintre cei prezenţi simţea cum eforturile vane ale întregului grup de a găsi o soluţie se învârteau în gol, asemenea unei monede care s-a pierdut într-o puşculiţă şi nu vrea să iasă prin deschizătură în ciuda tuturor scuturăturilor, oricât de energice.

Arnheim spuse:

— Nu este cazul să ne lăsăm influenţaţi de asemenea incidente.

Leinsdorf nu răspunse.

Fu din nou trecută în revistă întreaga litanie a propunerilor care ar fi urmat să dea un conţinut Acţiunii Paralele.

Contele Leinsdorf răspundea mereu oscilând ca un pendul, care de fiecare dată pornea dintr-o altă poziţie şi apoi parcurgea din nou acelaşi drum.

— Considerentele pe care se cuvine să le avem faţă de biserică nu îngăduie o astfel de decizie. Considerentele faţă de liber-cugetători nu permit o astfel de hotărâre. Uniunea centrală a arhitecţilor se împotriveşte unei astfel de decizii. În privinţa aceasta are rezerve Ministerul de Finanţe.

Continua aşa la nesfârşit.

Ulrich, care nu lua parte la discuţie, avea impresia că cele cinci persoane care vorbeau acolo, alături de el, se cristalizaseră dintr-o fluiditate tulbure care-i învăluise simţurile de

luni de zile, ţinându-i-le prizoniere. Ce ar fi vrut să însemne că el îi spusese Diotimei că ar fi trebuit să ia în stăpânire irealitatea sau, altă dată, că realitatea ar fi trebuit anulată? Ea era acum aşezată acolo în faţa lui, păstrând în amintire asemenea fraze ale lui şi ar fi putut gândi în toate felurile despre el. Cum de ajunsese să-i spună că ar fi trebuit să trăiască asemenea unui personaj în paginile unei cărţi? Îşi închipuia că ea trebuie să-i fi povestit încă de mult toate aceste impresii lui Arnheim!

Dar îşi închipuia, de asemenea, că el însuşi ştia la fel de bine ca oricine altcineva cât era ceasul într-un anumit moment sau cât ar fi costat o umbrelă! Dacă totuşi în clipa aceea avea un loc al lui între el însuşi şi ceilalţi, deopotrivă de depărtat de fiecare dintre părţi, un asemenea loc nu se prezenta sub forma vreunei ciudăţenii, aşa cum ar fi putut apărea dintr-o stare de conştiinţă atenuată şi absentă, ci dimpotrivă, simţea iarăşi revărsarea în propria lui viaţă a acelei clarităţi pătrunzătoare pe care o mai trăise cândva în prezenţa Bonadeei. Îşi mai amintea cum, nu cu mult timp în urmă, fusese odată toamna împreună cu Tuzzi la hipodrom când se produsese un incident care provocase mari pierderi de bani, suspecte pentru cei care pariaseră şi cum, dintr-o masă paşnică de spectatori, se iscase dintr-odată o mare de oameni care se revărsase pretutindeni umplând tribunele şi nu numai că fusese distrus tot ceea ce întâlnise în cale, ci şi jefuite casele de bilete înainte ca, sub influenţa poliţiei sosite prompt, să se refacă la loc acea adunare de oameni paşnici, care voiau să asiste la o distracţie obişnuită şi plăcută. Faţă de asemenea întâmplări era ridicol ca cineva să se mai gândească la comparaţii şi simboluri şi la forme de manifestare schimbătoare care să fi putut sau nu lua forma vieţii obişnuite. Ulrich simţea în sinea lui un fel de înţelegere naivă a faptului că viaţa era o succesiune de secvenţe anevoioase şi pline de asperităţi, la care nu era necesar să te gândeşti prea mult dimineaţa pentru că oricum aveai să ai de a face cu ele îndeajuns în tot cursul zilei. Cum de se putea trece cu vederea faptul că lumea omenească şi condiţia umană nu erau ceva în continuă mişcare şi perpetuă ezitare, ci ceva care urmărea să ajungă la o substanţialitate cât mai

concentrată, pentru că la fiecare neregularitate în evoluţia lor trebuiau să se teamă că se vor destrăma şi deregla cu totul! Mai mult, cum putea un bun observator să nu-şi dea seama că acel amestec de griji, impulsuri şi idei, care în cel mai bun caz se folosea greşit de idei pentru a se justifica pe sine sau le folosea doar ca stimulente, era tocmai viaţa, acţionând formativ şi dând coerenţă acestor idei, astfel ca ele să-şi dobândească de aici mobilitatea şi limitele lor fireşti! Negreşit, vinul e obţinut presând strugurii, însă cu cât mai frumoasă este via, cu pământul ei aspru şi necomestibil, cu şirul ei de araci licăritori, pierzându-se la nesfârşit, făcuţi toţi din lemn mort! „Într-un cuvânt", reflectă el, „creaţia nu s-a ivit de dragul unei teorii, ci" – aici ar fi vrut să spună „dintr-un act de putere", însă îi răsări în minte un alt cuvânt decât cel pe care-l aşteptase şi îşi termină astfel gândul – „ci se naşte din violenţă şi iubire, iar combinaţia obişnuită între acestea două este falsă!"

În clipa aceea violenţa şi iubirea nu mai reprezentau pentru Ulrich ceea ce semnificau de obicei aceste concepte. Tot ceea ce avea în el ca înclinaţie spre rău şi dur se cuprindea în termenul violenţă – sau poate putere – şi însemna efluviul acelei incredibile, realiste şi lucide atitudini; astfel că o anumită disponibilitate de acţiune violentă, dură, rece, intervenise chiar şi în înclinaţiile sale profesionale, aşa că, poate nu cu totul lipsit de o anumită cruzime în intenţiile sale, devenise matematician. Era totul împletit şi interconectat laolaltă, asemenea frunzişului unui copac care ajunsese să-i ascundă însuşi trunchiul. Iar dacă se vorbeşte despre iubire, nu doar în înţelesul obişnuit, ci spunând acest cuvânt, se mai doreşte încă acea stare care, trăită până în atomii trupului, este altfel decât starea de privaţiune a absenţei iubirii; sau dacă ajungi să simţi că ai putea la fel de bine avea orice însuşire pe cât ai putea să nu ai nici una; sau dacă trăieşti sub impresia că se întâmplă numai ceea ce este mereu asemenea cu ceea ce s-a mai întâmplat, pentru că viaţa – plină până la refuz de ceea ce-ţi închipui despre ceea ce este aici şi acum, dar în ultimă instanţă doar o stare incertă a lucrurilor, ba chiar de-a dreptul ireală! – se revarsă în câteva zeci de forme de aluat de prăjituri, din care în

esență constă realitatea; sau dacă simți că în toate cercurile în care ne învârtim continuu lipsește câte o bucată; că din toate sistemele pe care le-am putut construi nici unul nu stăpânește secretul liniștii și păcii; atunci toate acestea, oricât de diferite par unele de altele, se leagă laolaltă precum crengile unui arbore care-i ascund din toate părțile trunchiul.

În acești doi arbori creștea acum, astfel împărțită în două, viața lui. N-ar fi putut spune când intrase viața lui sub semnul copacului cu această încrengătură fermă de ramuri, însă se întâmplase cândva devreme, căci până și planurile lui napoleoniene îl arătau ca pe un om care-și vedea propria viață ca pe o misiune pentru activitatea și vocația sa. Acest impuls spre agresiune asupra vieții și urmărind să se înstăpânească asupra ei fusese de fiecare dată limpede de deosebit, fie că s-ar fi manifestat ca un refuz al ordinii existente sau ca un efort mereu schimbător spre o nouă ordine, fie ca o dorință logică, morală sau pur și simplu o dorință după o pregătire pur sportivă și atletică a propriului trup. Tot ceea ce Ulrich denumise de-a lungul timpului eseism sau simț al posibilului și precizie fantastică, în contrast cu cea pedantă, toate aceste cereri și dorințe ca să se ajungă la inventarea unei istorii, în care să fie trăită istoria ideilor în locul istoriei lumii, dorința de a se înstăpâni asupra a tot ceea ce nu se lasă realizat în practică, pentru ca până la urmă să ajungi poate să trăiești ca și când n-ai mai fi o ființă omenească, ci doar un personaj dintr-o carte, din care ai eliminat tot ceea ce nu este esențial, pentru ca esențialul rămas să se închidă laolaltă în chip magic – toate aceste concepții, în intensitatea lor neobișnuită îndreptându-se împotriva realității în care căpătaseră formă gândurile sale, aveau un lucru în comun, anume că voiau să influențeze realitatea cu o pasiune inconfundabilă și nemiloasă.

Mai greu de deosebit, pentru că erau mai umbroase și mai aproape de natura imaginilor din vis, erau încrengăturile de pe celălalt arbore, în a cărui imagine era reprezentată viața sa. Fondul îl alcătuiau poate amintirile originare ale unei concepții infantile asupra lumii, alcătuită din încredere și dăruire; aceasta continuă să dăinuie în simțământul că odată cuprinsese cu privirea însuși pământul larg, de necuprins,

care mai târziu se restrânsese doar la cât să umple o glastră de flori din care răsar ierburile sărace ale moralei. Fără îndoială acea istorioară, din nefericire oarecum ridicolă, cu nevasta maiorului reprezentase singura încercare de a ajunge la o deplină dezvoltare răsărind din latura blândă și umbrită a ființei sale, ea desemnând deopotrivă începutul unei retrageri din fața vieții care de atunci nu se mai terminase. Frunzele și crengile copacului se mai agitau de atunci la suprafață, însă copacul însuși rămânea ascuns, dispărut, și nu se mai lăsa ghicit decât după asemenea semne că ar mai fi fost încă acolo. Această a doua jumătate inactivă a ființei sale se manifesta poate cel mai limpede în convingerea involuntară că jumătatea activă avea doar o utilitate provizorie – aici înțelegându-se atât pasiunile trupești, cât și cele spirituale – și în cele din urmă avea impresia că este prizonierul unor pregătiri care nu mai ajungeau să se termine propriu-zis; cu trecerea anilor, din acest motiv, viața sa își epuizase simțul necesității, așa cum într-o lampă se sfârșește uleiul. Dezvoltarea sa se divizase în mod evident în două direcții, una la lumina zilei și una întunecată și închisă de obstacole; iar condiția de stagnare morală care-l apăsase de mult timp și care-l oprimase poate mai mult decât ar fi fost necesar nu putea izvorî din nimic altceva decât de pe urma faptului că nu reușise niciodată să reunească cele două sensuri.

Rememorând aceste aspecte, Ulrich își dădea seama că neputința de a le reuni i se înfățișase în ultima vreme în relațiile încordate care se formaseră în el între literatori și realitate, între simbol și adevăr. Înțelegea acum dintr-odată că toate acestea însemnau cu mult mai mult decât o străfulgerare întâmplătoare pe care ar fi avut-o în vreuna din conversațiile abătute pe cărări fără țel, purtate în timpul din urmă cu persoane dintre cele mai indiferente. Căci oricât de departe poate merge îndărăt istoria omenirii, se pot deosebi cele două atitudini fundamentale – cea a simbolului și cea a lipsei de echivoc. Vorbirea directă, lipsită de echivoc este legea gândirii și acțiunii lucide, care domină deopotrivă în concluziile constrictive ale logicii ca și în mintea unui șantajist, așa cum își împinge victima pas cu pas înaintea sa,

izvorând din legea necesității vieții care împinge la pieire dacă împrejurările și condițiile nu se lasă formate în mod univoc. Simbolul, dimpotrivă, este combinarea conceptelor, așa cum se produce în vis, este logica glisantă a sufletului, căreia îi corespunde înrudirea obiectelor în premonițiile artei și religiei; dar ceea ce în obișnuitele simpatii și antipatii, acorduri și refuzuri, admirație, subordonare, poruncă, imitare și toate manifestările contrarii care există în viață, toate relațiile pluriforme ale ființei omenești cu sine și cu natura, care încă nu au ajuns să fie pur obiective și poate nici nu vor ajunge astfel niciodată, nu pot fi înțelese altfel decât în simboluri. Fără îndoială, ceea ce se numește umanitatea superioară nu este decât o încercare de a contopi cele două mari jumătăți ale vieții, cea a simbolului și cea a proprietății, după ce înainte au fost separate cu grijă. Dacă însă într-un simbol ai despărțit ceea ce ar putea fi adevărat de ceea ce este doar aparență cețoasă, atunci fenomenul care se petrece de obicei este că ai câștigat puțin adevăr și ai distras întreaga valoare a simbolului; această separare ar fi putut fi inevitabilă în evoluția spirituală, dar o asemenea operație va avea efectul unui proces de distilare și solidificare a unei substanțe, ale cărei foițe și spirite vitale au sublimat în cursul procesului. Astăzi, uneori, persistă impresia că normele și conceptele vieții morale nu sunt altceva decât niște simboluri astfel supuse procesului de fierbere, în jurul cărora se formează aburi de bucătărie insuportabili și grași; fie-ne permisă o digresiune: poate fi și justificarea faptului că această impresie, nelămurit extinzându-se, determină de asemenea ceea ce prezentul poate numi cu toată sinceritatea veneratia sa față de vulgaritate și instincte josnice. Căci astăzi se minte mai puțin din slăbiciune, cât din convingerea că un om care știe să domine viața trebuie să dețină abilitatea de a minți. Cineva ajunge să fie violent pentru că, după interminabila vorbărie fără nici un rezultat, lipsa de echivoc a forței se înfățișează ca o mântuire. Oamenii se reunesc în grupuri pentru că ascultarea de alții le permite să facă tot ceea ce nu au mai putut face de mult din proprie convingere, iar ostilitatea care domnește între asemenea grupuri le dăruiește oamenilor acea reciprocitate care nu-și

găsește niciodată odihna răzbunării de sânge, a vendetei, în vreme ce dragostea i-ar conduce foarte curând spre amorțeală și somnolență. Toate acestea au mult mai puțin de a face cu întrebarea dacă oamenii sunt buni sau răi decât cu faptul că ei au pierdut veriga de legătură între ceea ce este elevat și ceea ce este josnic. Una dintre celelalte urmări contradictorii ale acestei dereglări o constituie ornamentarea barocă a spiritualului cu care se travestește astăzi neîncrederea față de spiritualitate. Combinarea unor concepții de viață cu activități care nu au decât prea puțină dependență de asemenea concepții, cum se produce în politică; tendința generală de a face din orice punct de vedere imediat un punct de pornire spre o atitudine și tendința de a considera fiecare asemenea atitudine drept un punct de vedere; nevoia pe care o au fanaticii de orice nuanță de a repeta la nesfârșit orice revelație care le-a fost dăruită, întorcând-o pe toate fețele ca pe o oglindă dintr-un cabinet de iluzii; toate aceste fenomene cu totul obișnuite nu înseamnă ceea ce ar vrea să însemne, adică o năzuință spre umanism, ci tocmai decăderea și absența umanismului. În toate se creează astfel senzația că din orice relație interumană trebuie în primul rând înlăturat pe de-a întregul sufletul fals instaurat acolo; în clipa în care Ulrich reflecta astfel, simțea că viața sa, dacă ar fi putut spune că avea vreun sens, acesta nu era decât acela că cele două sfere fundamentale ale condiției omenești ajunseseră să se înfățișeze astfel divizate și acționând una împotriva celeilalte. E limpede că asemenea oameni se mai nasc și astăzi, dar ei rămân însinguraţi, izolați, nefiind în stare să reunească ceea ce fusese despărțit. Nu își mai făcea nici o iluzie în ce privea valoarea experimentelor sale intelectuale; s-ar fi putut foarte bine ca ele să nu reușească să lege consistent laolaltă gând de gând, dar constituiau totuși o scară în care treapta se adăuga altei trepte și vârful ajungea în cele din urmă să se legene la o înălțime aflată mult deasupra nivelului vieții naturale. Simțea un profund dezgust față de toate acestea.

Poate acesta a fost motivul pentru care îl privi deodată pe Tuzzi. Tuzzi tocmai spunea ceva. Ca și cum urechile i s-ar fi

deschis deodată la primele zgomote ale dimineţii, Ulrich îl auzi zicând:

— Eu nu sunt în măsură să apreciez dacă astăzi într-adevăr nu există realizări omeneşti şi artistice măreţe, aşa cum spuneţi dumneavoastră; însă un lucru pot susţine totuşi, şi anume că nicăieri politica externă nu e la fel de dificil de aplicat ca aici, la noi. Se poate într-o oarecare măsură prevedea că politica francezilor va fi şi în Anul Jubiliar dominată de idei revanşarde şi colonialiste, cea a englezilor de concepţia de mutare a pionilor pe tabla de şah a lumii, aşa cum a fost definită strategia lor; în sfârşit, cea a germanilor de ceea ce ei înşişi numesc într-un fel nu totdeauna lipsit de echivoc locul lor sub soare; însă străvechea noastră monarhie imperială este atât de lipsită de pretenţii, astfel că nimeni nu ştie dinainte spre ce decizii vom fi împinşi în nici un fel de circumstanţe!

S-ar fi părut că Tuzzi încerca să tragă frânele şi să lanseze un avertisment. Vorbea, după câte se părea, fără intenţia de a fi ironic; aerul de ironie izvora pur şi simplu din obiectivitatea naivă în a cărei coajă uscată îşi oferea convingerea că lipsa unor necesităţi lumeşti ar fi constituit o mare primejdie. Ulrich se simţea reconfortat, ca şi când ar fi muşcat dintr-o boabă de cafea. Între timp, Tuzzi îşi reconfirmase intenţia de a lansa un avertisment şi-şi duse până la capăt peroraţia.

— Cine îşi mai permite astăzi, întrebă el, cine mai poate avea încredere să realizeze nişte idei politice măreţe? Un asemenea om ar trebui să aibă în el ceva din însuşirile unui criminal şi ale unui bancher falimentar! Desigur, nu vreţi nimic de acest gen. Rolul diplomaţiei este să conserve.

— Conservarea cu orice preţ este ceea ce duce la război, răspunse Arnheim.

— Se prea poate, confirmă Tuzzi. Probabil singurul lucru care mai poate fi făcut este să se aleagă momentul favorabil în tare să-l declarăm! Vă mai amintiţi de povestea aceea cu ţarul Alexandru al II-lea? Tatăl acestuia, ţarul Nicolae, fusese un despot, dar a murit de moarte naturală; Alexandru, dimpotrivă, era un conducător cu idei generoase, care şi-a început domnia de îndată cu reforme liberale; urmarea a

fost că din liberalismul rus s-a ajuns la radicalismul rus şi Alexandru, după trei încercări de a fi asasinat, a căzut victimă celei de a patra.

Ulrich o privea pe Diotima. Şedea cu trupul drept, atentă, gravă şi superbă şi întări acum cuvintele soţului ei.

— E adevărat. În eforturile noastre, de pe urma radicalismului spiritual care răzbate din discuţii, şi eu am rămas cu impresia că dacă i se întinde unui om un deget, el îţi apucă îndată toată mâna.

Tuzzi surâse; avea impresia că acum repurtase o mică victorie asupra lui Arnheim.

Arnheim şedea impasibil la locul lui, îşi întredeschise buzele respirând, astfel că acum aveau forma unui mugur pe jumătate desfăcut. Iar Diotima privea spre el ca dintr-un turn zăvorât, alcătuit din carnea trupului şi din care supraveghea o vale adâncă.

Generalul îşi lustruia ochelarii cu ramă de baga.

Ulrich spuse, vorbind precaut:

— Totul rezultă de pe urma faptului că străduinţele celor care se simt chemaţi să restabilească sensul vieţii au astăzi un punct comun, şi anume că ei disprețuiesc gândirea ca fiind „doar" mijlocul de a dobândi adevăruri, nu exclusiv puncte personale de vedere; dimpotrivă, ori de câte ori este important ca aceste opinii să fie inepuizabile, ei se hotărăsc în favoarea ideilor grăbite şi jumătăţilor de adevăr!

Nimeni nu-i răspunse la aceste cuvinte. De altfel, de ce ar fi trebuit să-i răspundă cineva? Lucrurile spuse sunt la urma urmei simple cuvinte. Faptul tangibil era că grupul lor era acum alcătuit din şase persoane aşezate într-o încăpere, care purtau o discuţie importantă; ceea ce spuneau în cursul acestei conversaţii, dar şi ceea ce nu spuneau, şi mai ales emoţiile, premoniţiile, posibilităţile, toate erau cuprinse în faptul concret, fără să aibă toate aceeaşi valoare, iar în acest fapt concret erau ele incluse asemenea mişcărilor neştiute ale ficatului şi stomacului în lăuntrul unei persoane corect îmbrăcate şi care tocmai îşi pune semnătura pe un document important. Iar această relaţie de subordonare şi supraordonare nu trebuia schimbată, în aceasta consta realitatea.

Vechiul prieten al lui Ulrich, generalul von Stumm, își terminase de șters ochelarii, și-i puse pe nas și-l privi.

Deși Ulrich credea că el se jucase doar, mereu, cu toate aceste persoane, se simți dintr-odată foarte singur și părăsit printre ei. Își amintea că numai cu câteva săptămâni sau luni înainte simțise ceva asemănător cu ceea ce simțea în clipa aceea; rezistența pe care o opunea o mică respirație exalată a creației împotriva peisajului lunar, împietrit, în care se risipea; i se părea că toate momentele decisive ale vieții sale fuseseră însoțite de o asemenea senzație de uimire și de singurătate. Dar ceea ce îl apăsa de data aceasta să fi fost o stare de anxietate? Nu reușea să își clarifice simțământul acela; ceva părea să-i spună că niciodată până atunci în viață nu ajunsese să ia cu adevărat o decizie și că avea curând să fie nevoit să o facă, dar nu gândea în cuvinte distincte, ci simțea doar în starea aceea de inconfort că ar fi vrut parcă să smulgă ceva de la oamenii în mijlocul cărora era și el așezat și, deși acești oameni îi erau perfect indiferenți, voința sa se răzvrăti deodată, încordându-și toate puterile împotriva acestui impuls.

Contele Leinsdorf, căruia tăcerea care se lăsase între timp îi amintea de îndatoririle unui politician, spuse dojenitor:

— Așadar, ce se va petrece? Trebuie, cel puțin la modul provizoriu, să încercăm ceva pentru a face față primejdiilor care amenință acțiunea noastră!

Ulrich se lansă într-o încercare fără sens.

— Alteță, spuse el, există doar o singură misiune pentru Acțiunea Paralelă: ca ea să constituie începutul unui inventar general al valorilor spirituale! Trebuie să facem cam ceea ce ar fi necesar dacă în anul 1918 s-ar ajunge la Judecata de Apoi și spiritul cel vechi s-ar vedea lichidat, iar unul nou, mai înalt, i-ar lua locul. Înființați în numele Maiestății Sale un secretariat universal pentru precizie și pentru spirit; toate celelalte misiuni sunt *a priori* cu neputință de rezolvat sau sunt doar misiuni false!

Ulrich adăugă și câte ceva din reflecțiile ce îl preocupaseră în minutele în care fusese cufundat în gânduri.

În timp ce vorbea astfel, i se părea că tuturor celor din jur nu numai că le ieșiseră ochii din orbite, ci și că, de surpriză,

torsurile li se îndepărtaseră de restul trupului, ridicându-se de pe locurile lor; ei se aşteptaseră ca, după ce gazda făcuse începutul, ceilalţi să mai adauge câte o anecdotă cum s-ar fi priceput mai bine, iar când acum nu urmase o glumă, îl vedeau deodată stând acolo în faţa lor ca un copil între nişte turnuri înclinate care-i urmăreau, parcă încruntate, jocul prostesc. Doar contele Leinsdorf arboră o mină prietenoasă.

— Aşa este, spuse el, aparent uimit, dar noi avem datoria de a continua dincolo de simplele sugestii, până la găsirea unei soluţii pertinente, iar marea proprietate, capitalul şi cultura ne-au lăsat în impas!

Arnheim considera ca fiind de datoria lui să-l salveze pe nobilul domn de primejdia de a cădea în cursa întinsă de gluma lui Ulrich.

— Prietenul nostru este urmărit de o anumită idee, explică acesta, el crede că există un fel de educaţie sintetică pentru viaţa corectă, aşa cum se poate fabrica pe cale sintetică nitrogenul sau cauciucul. Însă spiritul omenesc – se întoarse cu surâsul său cel mai desăvârşit cavaleresc spre Ulrich – are din nefericire limitarea că formele sale vitale nu pot fi domesticite în laborator asemenea şoarecilor de experimente şi că, dimpotrivă, un mare siloz de grâne ajunge cel mult să hrănească doar câteva familii de şoareci!

Se mai scuză aici pe lângă ceilalţi pentru această comparaţie îndrăzneaţă, dar era mulţumit de sine, pentru că ea avea ceva din atmosfera de mare proprietate şi noblețe care se potrivea cu stilul contelui Leinsdorf şi în acelaşi timp exprima convingător deosebirea existentă între ideile însoţite de simţul responsabilităţii şi cele care nu erau astfel însufleţite de simţul responsabilităţii, atunci când se trecea la realizarea lor. Dar Alteţa Sa scutură iritat din cap.

— Eu îl înţeleg foarte bine pe *Herr Doktor*, replică el. Înainte, oamenii evoluau în condiţiile în care se năşteau, ceea ce era un mod sănătos în care fiecare ajungea să fie ceea ce era; însă astăzi, cu toate răsturnările care se petrec, în care totul se desprinde de temeliile şi de solul său, trebuie ca şi acolo unde e vorba de formarea sufletelor să înlocuim meşteşugurile tradiţionale prin inteligenţa maşinilor de fabrică.

Era unul din acele răspunsuri remarcabile care-i răsăreau uneori pe buze în mod surprinzător Alteței Sale; căci în toată vremea cât făcuse asemenea afirmații îl privise pe Ulrich cu o expresie de stupefacție.

— Dar tot ceea ce susține eruditul nostru *Herr Doktor* este complet irealizabil, sublinie cu emfază Arnheim.

— De faceți asemenea afirmații?! exclamă contele Leinsdorf scurt și amenințător.

Diotima încercă să reinstaureze buna înțelegere.

— Dar, Alteță, spuse ea, ca și cum l-ar fi rugat un lucru care nu se cădea să fie exprimat, anume să-și vină în fire, tot ceea ce spune vărul meu noi am încercat încă de mult! Ce altceva ar putea să semnifice toate discuțiile mari și epuizante, cum e cea pe care am avut-o astăzi?

— Cu adevărat? răspunse enervat Alteța Sa. Avusesem de la bun început bănuiala că toți acești domni atât de inteligenți nu aveau să ne conducă la nici un rezultat! Psihanaliza și teoria relativității sau cum li se mai spune la toate astea astea sunt numai deșertăciune! Fiecare ar vrea să-și rearanjeze lumea așa cum îi convine! Vă spun, *Herr Doktor* poate că nu s-a exprimat fără cusur, dar în esență are dreptate! Întotdeauna se tot face câte ceva nou când abia a început o nouă epocă și niciodată nu iese până la urmă nimic bun.

Nervozitatea pe care o stârnise evoluția nereușită a Acțiunii Paralele răzbise acum la suprafață. Contele Leinsdorf, în loc să se mai tragă de barbă, își învârtea acum nervos policarii unul pe după celălalt, fără să-și dea seama. Poate că mai ieșise la suprafață și antipatia față de Arnheim. Căci atunci când Ulrich începuse să vorbească despre suflet, contele Leinsdorf fusese surprins, dar ceea ce auzise apoi îi plăcuse foarte mult. „Faptul că oameni ca Arnheim se amestecă mereu în câte o dispută", reflectă el, „e doar o aiureală, nu e nevoie de așa ceva, în acest scop există religia". Arnheim, la rândul său, era iritat și se făcuse livid în jurul buzelor. Pe tonul cu care-i vorbise lui acum, contele Leinsdorf nu i se adresase până atunci decât generalului. El nu era omul care să fi tolerat un asemenea afront! Dar fermitatea cu care Alteța Sa îi luase partea lui Ulrich îi făcuse fără să vrea impresie și-i trezise din nou propriile sentimente dureros de

divizate față de acesta. Îl încurca faptul că, deși avusese intenția să stea de vorbă cu Ulrich, nu găsise totuși prilejul înainte să se ajungă la o asemenea ciocnire în fața tuturor; tocmai din cauza aceasta se întâmplă acum că nu se întoarse spre contele Leinsdorf, pe care îl ignoră pur și simplu, ci i se adresă lui Ulrich, cu toate semnele unei tulburări mentale și fizice violente, care în mod obișnuit nu erau vizibile la el.

— Dar dumneata crezi cu adevărat în tot ceea ce ai afirmat? întrebă el încordat, depășind orice limită admisă de convenienţe. Crezi că se poate aplica ceea ce susții? Ești într-adevăr de părere că se poate trăi pur și simplu după „legile analogiei"? Ce ai face dumneata dacă Alteța Sa ți-ar da mână liberă? Spune, te rog insistent să-mi spui!

Urmă un moment de jenă. Diotimei îi amintea în mod ciudat de o relatare pe care o citise în ziar cu câteva zile înainte. O femeie fusese condamnată la o pedeapsă neîndurătoare pentru că îi crease iubitului ei posibilitatea de a-l ucide pe bărbatul ei mult mai bătrân, care de ani de zile nu își mai „exercita" îndatoririle conjugale și care cu toate acestea nu accepta divorțul. Cazul acesta îi trezise atenția prin concreteţea lui aproape medicală, cât și printr-un fel de fascinație perversă; așa cum se prezentau circumstanțele, totul părea ușor de înțeles, încât nici una din persoanele implicate nu ar fi putut fi considerată vinovată, ci doar incapabilă să se descurce în sfera ei de îngrădită de posibilități și păreau cu toții prinși într-un complex nefiresc care crease toată complicația. Nu înțelegea de ce își amintea de asta tocmai acum. Dar se gândea și la faptul că în ultima vreme Ulrich stătuse mult de vorbă cu ea în felul lui „intermitent și ezitant" și se enervase, căci el legase totdeauna de aceste conversații câte o impertinență. Ea însăși spusese că în anumiți oameni privilegiați sufletul ar putea depăși propria insubstanțialitate și deodată îi trecu prin minte că vărul ei era la fel de nesigur ca ea însăși și poate la fel de pasional. Toate acestea se împleteau în acel moment în mintea sau în inima ei – sediul rămas acum vacant al prieteniei față de contele Leinsdorf – cu povestea femeii condamnate, într-un asemenea fel încât rămăsese pur și simplu cu gura întredeschisă și cu senzația că urma să se întâmple ceva îngrozitor dacă avea să li se

permită lui Arnheim și lui Ulrich să continue astfel sau poate de-abia atunci când n-aveau să fie lăsați să continue, iar cineva s-ar fi amestecat.

Ulrich însă, în vreme ce Arnheim îl ataca astfel, îl privea pe șeful de departament Tuzzi. Tuzzi își ascundea cu greutate printre ridurile cafenii ale chipului o curiozitate plină de satisfacție. Acum, după cât se părea, mașinațiile din casa lui ajunseseră prin propriile lor contradicții în punctul de a exploda. El nu nutrea vreo simpatie nici pentru Ulrich; ceea ce spunea omul aceasta era cu totul contrar propriei sale firi, căci era convins că valoarea unui om stă în voința sau în profesia lui, în nici un caz în sentimentele și gândurile sale, și mai ales să se spună asemenea prostii despre simboluri era un lucru pe care el îl considera de-a dreptul indecent. Poate că Ulrich simțea ceva, căci își aminti că îl anunțase cândva pe Tuzzi că avea să se sinucidă dacă anul sabatic pe care și-l luase de la viață avea să se consume fără vreun rezultat; nu formulase chiar astfel, însă, oricum, penibil de indubitabil, iar acum se simțea cuprins de rușine. Iarăși avea impresia, nu pentru că s-ar fi bazat pe ceva precis, că era aproape momentul unei decizii. Se gândi în clipa aceea la Gerda Fischel și își dădu seama de primejdia care exista ca ea să vină să-i facă o vizită și să continue ultima lor conversație. Îi deveni deodată limpede că, și dacă fusese o joacă, atinseseră ultimele limite ale cuvintelor și că de acolo înainte nu mai exista decât un singur pas; să consimtă cu bunăvoință și iubire la dorințele tumultuoase ale fetei, să-și desprindă cingătoarea spirituală, să treacă peste „cea de a doua linie de fortificații". Dar așa ceva era o nebunie și era convins că avea să-i fie totdeauna imposibil să meargă cu Gerda atât de departe și că de fapt el intrase în acest joc alături de fata aceasta pentru că lângă ea era sigur de sine. Se găsea acum într-o stare de spirit ciudată, de o exaltare sobră, iritabilă; în vreme ce privea chipul crispat al lui Arnheim, înțelegea, așa cum îi reproșa acesta, că nu avea „conștiința realității" și că „iertați-mă, asemenea alternative grosolane sunt prea juvenile" – dar își pierduse cu totul îndemnul sau dorința de a răspunde. Își privi ceasul, surâse

liniştitor şi remarcă doar că se făcuse foarte târziu şi prea târziu ca să mai răspundă.

Astfel îşi reînnodă contactul cu ceilalţi. Şeful de departament Tuzzi se ridicase chiar în picioare şi îşi mască apoi impolitețea doar în parte încercând să facă ceva indiferent prin încăpere. Până şi contele Leinsdorf se liniştise între timp; l-ar fi bucurat ca Ulrich să fi fost în măsură să-l pună la punct într-un fel pe „prusac", dar, cum dorinţa nu i se împlini, se mulţumi cu situaţia în sine. „Când îţi place cineva, îţi place pur şi simplu!" recunoscu el. „Celălalt poate să vorbească oricât de grozav, tot n-are a face!" Abordând îndrăzneţ, dar cu o oarecare inconştienţă, ideea lui Arnheim cu privire la „taina întregului", despre care vorbise acesta, el adăugă binedispus, privind expresia, în acel moment deloc inteligentă, de pe chipul lui Ulrich:

— Aproape că s-ar putea spune că un om cumsecade şi simpatic pur şi simplu nu ar putea spune sau face ceva cu totul stupid.

Invitaţii se risipiră repede. Generalul îşi puse bine ochelarii în tocul de revolver, după ce încercase fără succes să-i strecoare între faldurile tunicii, căci nu găsise încă un loc potrivit pentru acest instrument civil al înţelepciunii.

— Acesta este armistiţiul spiritului! spuse el adresându-se pe un ton de bună dispoziţie mondenă lui Tuzzi şi arătând spre invitaţii care se risipeau cu toţii, în grabă parcă.

Doar contele Leinsdorf îi mai reţinu o clipă, conştiincios, pe cei care se pregăteau să iasă.

— Deci care este, în ultimă instanţă, consensul? întrebă el, iar când nimeni nu găsi nimic de spus, el mai adăugă, liniştitor: Ei, până la urmă vedem noi.

117

O zi sumbră pentru Rachel

Deșteptarea bărbatului din el și hotărârea de a o seduce pe Rachel făcuseră din Soliman o făptură rece și calculată, ca un vânător care își privește prada sau un măcelar animalul dus la abator, dar el nu știa cum și-ar fi putut atinge țelul, cum ar fi trebuit să procedeze și în ce condiții anume să se fi folosit de întâlnirile lor; pe scurt, voința bărbatului care se stârnise în el îl făcea să simtă întreaga slăbiciune a adolescentului. Rachel știa ce era inevitabil să se întâmple, și de când ținuse, uitând de sine, mâna lui Ulrich în ale ei și asistase la incidentul cu Bonadea, era distrată și absentă, pradă unei confuzii desăvârșite, de natură erotică, ce se abătuse, asemenea unei revărsări de petale, și asupra lui Soliman. Numai că împrejurările nu le erau favorabile și creau tot felul de amânări; bucătăreasa se îmbolnăvise, iar Rachel fu nevoită să renunțe la zilele ei libere, primirile și numărul mare de invitați îi dădeau mult de lucru; în ciuda faptului că Arnheim trecea des pe la Diotima, poate că se hotărâseră să fie mai atenți în ce-i privește pe tinerii slujitori, căci acum îl aducea doar rareori pe Soliman cu el, iar când totuși se întâmpla asta, se vedeau doar timp de câteva minute, în prezența stăpânilor lor, păstrându-și chipurile nevinovate și pline de sobrietate pe care trebuiau să le arboreze în asemenea prilejuri.

La vremea aceea se instaurase un fel de încordare și ostilitate între ei, căci fiecare îl lăsa pe celălalt să simtă suferința de a depinde de un lanț ținut prea din scurt. Pe Soliman îl stăpânea și impulsul insistent de a face escapade de mari proporții; plănuia cum să evadeze noaptea din hotel, iar ca stăpânul său să nu simtă nimic, fură un cearceaf și caută, tăindu-l și răsucindu-l, să facă din el o scară de frânghie,

fără să reuşească, şi fu nevoit să facă să dispară pânza astfel ciuntită într-o gură de aerisire. Chibzui îndelung, dar zadarnic, cum s-ar fi putut coborî sau cătăra noaptea folosindu-se de cariatidele şi pervazurile faţadei, iar în timpul zilei, în drumurile pe care le făcea, nu vedea din arhitectura oraşului, renumit tocmai pentru asemenea detalii, nimic altceva decât avantajele şi dezavantajele unui asemenea gen de turism; Rachel însă, căreia el îi destăinuise succint, în şoaptă, planurile sale şi obstacolele constatate, avea nu rareori impresia, când stingea seara lumina, că vede răsărind la picioarele zidului casei luna plină a chipului său sau că aude câte un strigăt înăbuşit căruia îi răspundea sfios, aplecându-se mult în afară în noaptea pustie de la fereastra camerei ei, înainte de a înţelege că aceasta rămânea pustie. Nu mai simţea acum nici o reţinere faţă de asemenea tulburări romantice, ci li se abandona cu o tristeţe plină de dorinţe. Obiectul acestor dorinţe era de fapt Ulrich, Soliman fiind bărbatul care nu este iubit, dar căruia îi revine darul dăruirii, căci în privinţa aceasta Rachel nu avea nici o îndoială; faptul că ei nu mai aveau posibilitatea de a se întâlni, că în ultima vreme nici nu mai puteau schimba vreo vorbă decât în şoaptă şi că nemulţumirea stăpânilor coborâse asupra amândurora deodată acţiona asupra ei precum o noapte plină de nesiguranţă, de nefiresc şi de suspine acţionează asupra îndrăgostiţilor şi îi concentra toate închipuirile ca într-o lupă sub a cărei rază simţi mai puţin o căldură plăcută, cât mai degrabă o arsură pe care nu o mai poţi îndura.

Rachel, care nu-şi irosea gândurile pe scări de frânghie şi vise despre escaladarea faţadelor, era cea care se dovedi mai practică. Imaginea ceţoasă a unei răpiri pe viaţă se transformă rapid în cea a unei nopţi furate în taină, iar de la noaptea aceea, care şi ea rămase irealizabilă, se ajunse la un simplu sfert de ceas în care să nu mai fie supravegheaţi; până la urmă, nici Diotima, nici contele Leinsdorf şi nici Arnheim, care, după reuniuni laborioase şi eforturi zadarnice ale intelectului, rămâneau să discute laolaltă rezultatele câte un ceas întreg, pe lângă toate obligaţiile pe care şi le asumaseră în beneficiul acţiunii, nu se mai gândeau la faptul că un asemenea ceas constă din patru sferturi. Însă Rachel calculase,

iar cum bucătăreasa nu se refăcuse pe de-a întregul după boală și avea permisiunea să se retragă devreme, mai tânăra ei colegă se bucura de avantajul de a avea multă treabă, astfel că nu se putea ști niciodată unde anume se afla într-un anumit moment, fiind scutită în acea perioadă, pe cât se putea, de sarcinile unei cameriste propriu-zise. Ca o încercare – poate așa cum cei care sunt prea lași ca să se sinucidă purced la tot felul de încercări simulate până când, din nebăgare de seamă, una le reușește – ea îl introdusese deja de câteva ori incognito pe Soliman în casă, acesta având pregătit un pretext de serviciu pentru cazul că ar fi fost descoperit, și-i dădu să înțeleagă limpede că ar fi fost o cale posibilă spre camera ei, independent de escaladarea fațadei. Dar tânăra pereche de îndrăgostiți nu trecuse de stadiul în care se plictiseau împreună în anticameră, spionând prin gaura cheii, până într-o seară, când glasurile din camera de dincolo de ușă se înșiruiau într-un fel de monotonie ca zumzetul unei batoze, iar Soliman, declamând o frumoasă frază dintr-un roman, anunță că el nu mai era în stare să rabde.

Odată ajunși în camera ei, tot el fu cel care împinse la loc zăvorul; apoi nu avură curaj să aprindă lumina și rămaseră la început orbi, unul în fața celuilalt, ca și când odată cu vederea și-ar fi pierdut și toate celelalte simțuri, asemenea unor statui într-un parc întunecat. Soliman se gândea, e adevărat, să-i strângă mâna Rachelei sau să o ciupească de fund ca să o facă să țipe, căci victoriile sale virile fuseseră până atunci din acea categorie, dar trebui să-și impună stăpânire de sine, căci nu trebuiau să facă zgomot; când încercă totuși sfios o mică îndrăzneală, dinspre Rachel îl întâmpină doar o indiferență nerăbdătoare. Căci Rachel simțea mâna destinului așezându-i-se pe spate și împingând-o înainte, în timp ce nasul și fruntea i se făcuseră reci ca gheața, ca și când ar fi părăsit-o de pe acum toate închipuirile ei dinainte. Soliman percepea dintr-odată senzația de gol pe dinăuntru și de stângăcie care îi pătrunsese până în măduva oaselor și nu s-ar mai fi putut prevedea cum avea să ia sfârșit acea inerție care-i făcea să stea unul în fața altuia pe întuneric. În cele din urmă, Rachel, cea mai dinamică, dar și ceva mai experimentată, se văzu silită să joace rolul seducătoarei.

Îi veni în ajutor resentimentul pe care-l trăia acum față de Diotima, în locul dragostei dinainte, căci de când nu se mai mulțumea să fie o simplă spectatoare la extazul sublim al stăpânei ei și era împinsă de propriile preocupări amoroase se schimbase foarte mult. Nu numai că mințea pentru a-și ascunde întâlnirile cu Soliman, ci trăgea mai tare cu pieptenele prin părul Diotimei când o coafa, spre a se răzbuna pentru atenția cu care îi era păzită propria nevinovăție. Cel mai mult o înfuria însă acum tocmai ceea ce o entuziasmase mai înainte, și anume că trebuia să poarte cămășile, pantalonașii și ciorapii pe care i le dăruia Diotima când își primenea garderoba; în ciuda faptului că era necesar să reducă acele piese de lenjerie cu o treime din volum, croindu-le din nou cu totul, se simțea strânsă parcă într-o temniță și simțea jugul moralității de-a dreptul pe trupul dezgolit. Tocmai aceasta îi dădu acum inspirația de care avea nevoie în situația lor. Căci ea îi povestise de altfel încă mai demult lui Soliman despre schimbările care se făceau remarcate de câtăva vreme în ce privea lenjeria stăpânei ei și nu era nevoie decât să i le arate pentru a crea un punct de legătură, urgent necesar din punct de vedere strategic, ca să spunem așa.

— Poți să vezi singur cât de necuviincioși sunt – spuse, lăsându-l pe Soliman să-i vadă pantalonașii în întunecimea străbătută de o rază de lună, iar dacă ei se ocupă cu asemenea lucruri împreună, atunci e sigur că îl trag pe sfoară pe stăpân și cu toată povestea asta cu războiul care se pregătește aici, la noi.

Pe când adolescentul pipăia sfios pantalonașii delicați și primejdioși, ea continuă, pierzându-și puțin respirația:

— Pariez, Soliman, că pantalonașii tăi sunt la fel de negri ca tine; așa am auzit.

Soliman își înfipse jignit, dar cu blândețe unghiile în coapsa ei și Rachel fu silită să se apropie de el, ca să se elibereze; trebui să spună sau să facă și altceva, ceea ce rămase fără efect, dar în cele din urmă își folosi dinții ei mici și ascuțiți și, întâlnind fața lui Soliman care se alipea copilărește de a ei și care la fiecare mișcare îi răsărea stângace în cale, mușcă din ea ca dintr-un măr mare. Astfel, ea uită de orice sfială și Soliman uită și el să se mai rușineze de propria lui

neîndemânare, iar prin întunericul din jur trecu suflul fremătător al furtunii iubirii.

Când se duse, îi lăsă pe îndrăgostiţi să cadă greoi la pământ; furtuna dispăruse prin pereţi şi întunericul dintre ei era asemenea unui cărbune de la care feţele celor căzuţi pradă păcatului se înnegriseră. Nu mai ştiau cât se făcuse de târziu, li se părea că timpul trecut astfel fusese mult mai lung şi acum le era frică. Ultimul sărut, cam şovăitor, al Rachelei avu pentru Soliman un gust mai degrabă amar; ar fi vrut să aprindă lumina şi se purta ca un spărgător care-şi strânsese prada şi care-şi îndrepta acum toate puterile spre a fugi cu bine. Rachel, ruşinată şi grăbită, îşi puse în ordine ţinuta şi îi aruncă o privire insondabilă şi fără finalitate. Părul despletit îi cădea pe ochi, iar dincolo de priviri o întâmpină iarăşi imaginea iubitului pe care îl venera, uitat până în clipa aceea. Pe lângă toate virtuţile pe care şi le-ar fi putut închipui, ea îşi dorise un iubit frumos, bogat şi aventuros, dar în faţa ei se afla acum Soliman, nu foarte corect îmbrăcat, îngrozitor de urât şi nu mai credea nici un cuvânt din tot ceea ce-i spusese. Poate că i-ar mai fi ţinut în braţe chipul gros, încordat, pe întuneric, o vreme chiar cu plăcere, înainte de a se despărţi; dar acum, când era aprinsă lumina, el era doar noul ei iubit şi nimic altceva, o fiinţă alcătuită din o mie de oameni chirciţi deodată laolaltă într-o stârpitură, acum o singură făptură care le excludea pe toate celelalte. Rachel, în schimb, redevenise slujnica, o fiinţă care se lăsase sedusă şi acum se temea să nu facă un copil care să dea la iveală toată aventura. Era pur şi simplu prea înspăimântată de acea transformare ca să mai poată măcar suspina. Îl ajută pe Soliman să se îmbrace, căci în tulburarea lui băiatul îşi aruncase de pe el jacheta cu toţi nasturii ei nenumăraţi, dar îl ajuta nu din tandreţe, ci pentru ca să poată coborî mai repede. I se părea că plătea un preţ disproporţionat de mare pentru toată acea experienţă şi nu ar fi suportat să fie surprinsă acum. Oricum, când fură pregătiţi, Soliman se întoarse spre ea scoţând un nechezat şi surâzându-i larg, căci era foarte mândru de sine însuşi; Rachel luă repede cu ea o cutie de chibrituri, stinse lumina, trase încet zăvorul la o parte şi înainte de a deschide uşa îi şopti:

— Trebuie să îmi mai dai un sărut!

Căci așa se cuvenea, dar amândurora acest sărut le lăsă pe buze un gust de pastă de dinți.

Când ajunseră în anticameră fură amândoi foarte surprinși să constate că veniseră la timp și că discuția de dincolo de ușă continua întocmai ca mai înainte; când invitații începură să plece, Soliman dispăruse deja, iar o jumătate de oră mai târziu Rachel pieptăna părul stăpânei ei cu mare grijă și aproape cu vechea devoțiune.

— Mă bucur că dojenile mele te-au influențat în bine! o lăudă acum Diotima; ea, care nu găsea satisfacția cuvenită în numeroase probleme care o frământau, îi mângâie afectuos mâna micuței slujnice.

118

Atunci omoară-l!

Walter se schimbase din hainele cu care mergea la serviciu într-un costum mai bun și își înnoda tocmai cravata în fața oglinzii de toaletă a Clarissei, oglindă care, în ciuda ramei cu decorațiuni elaborat contorsionate, adecvată modei vremii, îi reflecta imaginea diform, fără profunzime, din sticla ieftină și probabil cu defecte.

— Au perfectă dreptate, spunea el iritat, această acțiune faimoasă a lor e doar o șarlatanie!

— Dar de ce să defileze țipând în gura mare? spuse Clarisse.

— Ce fel de viață mai poți avea astăzi! Când oamenii ies în stradă, fac cel puțin un șir, o procesiune; fiecare simte trupul celuilalt! Cel puțin oamenii ca ei nu gândesc și nu scriu; s-ar putea să provoace ceva!

— Crezi cu adevărat că acțiunea justifică o asemenea indignare?

Walter ridică din umeri.

— N-ai citit în ziar despre rezoluţia pe care oamenii de încredere ai partidei germanilor i-au adresat-o prim-ministrului? Despre afronturile şi nedreptăţile aduse populaţiei germane şi aşa mai departe? Şi despre rezoluţia arogantă a ligii cehe? Sau ştirea aceea sumară care comunica faptul că deputaţii polonezi se reîntorc în circumscripţiile lor electorale; dacă ştii să citeşti printre rânduri, aici e o ştire relevantă, căci polonezii, de care depinde totdeauna mult, lasă guvernul în aer! Situaţia e încordată. Nu era acum momentul să-i irite pe toţi cu acţiunea patriotică desfăşurată în comun!

— Azi-dimineaţă, pe când eram în oraş, povestea Clarisse, am văzut patrule de poliţie călare pe străzi; un întreg regiment; o femeie mi-a spus că au fost mobilizaţi ca rezerve!

— Firește. Iar trupele stau gata de acţiune în cazărmi.

— Crezi că are să se întâmple ceva?

— Nu poţi să ştii niciodată!

— Adică vor efectua şarje asupra mulţimii? E de-a dreptul o oroare, când te gândeşti că vor da buzna peste noi cu caii!

Walter îşi desfăcuse cravata şi acum o înnoda la loc.

— Tu ai asistat vreodată la aşa ceva? întrebă Clarisse.

— Când eram student.

— De atunci încoace, nu?

Walter clătină din cap în semn de negare.

— N-ai spus tu mai înainte că Ulrich e vinovat dacă se ajunge la asemenea manifestări? încercă Clarisse să se mai asigure o dată.

— N-am spus aşa ceva! se apără Walter. Din păcate, evenimentele politice lui îi sunt indiferente. Am spus numai că e genul lui să provoace cu toată uşurinţa asemenea lucruri; el se învârteşte în cercurile care sunt vinovate de această întorsătură a lucrurilor!

— Aş vrea să te însoţesc în oraş! declară Clarisse.

— În nici un caz ! Te-ar tulbura prea mult!

Walter îi răspunsese cu toată hotărârea; aflase la slujbă tot de felul de lucruri care urmau să se petreacă la acele demonstraţii şi voia s-o ţină pe Clarisse departe de asemenea complicaţii. Căci nu era pentru ea, în nici un caz, isteria care se stârnea în marile aglomerări de oameni; Clarisse trebuia menajată ca şi când ar fi fost însărcinată. Cuvântul acesta

i se oprise în glotă, doar astfel, gândit, căci el exprima iritabilitatea aspră a fiinţei iubite care i se refuza lui şi-i adăuga şi căldura ameţitoare a trupului feminin făcut să rodească. „Dar există asemenea legături de idei care trec dincolo de noţiunile obişnuite!“ îşi spunea el, nu fără mândrie, şi îi propuse Clarissei:

— Dacă preferi, rămân şi eu acasă.

— Nu, răspunse ea, cel puţin tu să fii de faţă.

Voia să rămână singură. Când Walter îi pomenise de demonstraţia care urma să aibă loc şi îi descrisese cum se desfăşura aşa ceva, văzuse cu ochii minţii un şarpe acoperit de solzi care se mişcau, fiecare izolat. Voia să se încredinţeze cu ochii ei de o asemenea apariţie, fără să stârnească dinainte vreun contraargument.

Walter îşi petrecu braţul pe după umerii ei.

— Să rămân şi eu acasă? îşi repetă el acum întrebarea.

Clarisse îi scutură braţul de pe ea, luă o carte din raft şi nu-i mai acordă nici o atenţie. Era un volum din Nietzsche cel favorizat de ea. Însă Walter, în loc să plece, o rugă:

— Lasă-mă să văd şi eu ce te preocupă acum!

Se făcuse după-amiaza târziu. O senzaţie nelămurită care vorbea de apropierea primăverii se simţea în încăperile locuinţei lor; era ca şi cum s-ar fi auzit ciripit de păsări, înăbuşit, prin sticla şi zidurile casei; se strecura mireasma florilor printre mirosurile obişnuite de ceară de parchet, de stofă de mobile şi acela al alămurilor lustruite ale clanţelor. Walter întinse mâna spre cartea ei. Clarisse îşi încleştă amândouă mâinile pe carte, ţinându-şi degetele între filele pe care le deschisese.

Avu loc una din acele scene „îngrozitoare“ în care această viaţă de familie era atât de bogată. Toate se desfăşurau după acelaşi model: ca la un teatru în care se stinge lumina pe scenă şi sunt luminate două loji situate faţă în faţă; într-una se află Walter, Clarisse în cealaltă, desprinşi dintre toate femeile şi toţi bărbaţii din sală; între ei abisul adânc şi întunecat care este populat şi încălzit de trupurile întregului public nevăzut. Clarisse întredeschide gura şi vorbeşte, răspunde Walter şi toţi ascultă cu respiraţia tăiată, căci este un spectacol, un joc de imagini şi sunete cum puterile

omenești nu au mai izbutit până acum. Tot astfel se întâmplă acum, când Walter își întinsese rugător mâna și Clarisse, la o depărtare de câțiva pași de el, își încleștase degetele în cartea pe care o răsfoia. Nimerise pe ghicite acel pasaj superb în care maestrul vorbește despre sărăcirea pe care o aduce decăderea voinței, care se manifestă în toate formele vieții printr-o proliferare a detaliilor în detrimentul întregului. „Viața constrânsă să se retragă în cele mai meschine forme, iar restul rămâne devitalizat"; această frază îi dăinuia acum în memorie și altminteri, din complexul mai cuprinzător al textului pe care-l parcursese în clipa dinainte ca Walter să vină s-o tulbure, ea nu reținuse decât sensul în care ar fi fost necesar să se orienteze pentru a-i căuta înțelesul; acum, în ciuda momentului nefavorabil, ea făcuse o mare descoperire. Căci maestrul vorbea în pasajul acela, e adevărat, de toate artele și chiar de toate formele vieții omenești, dar el folosea exemple doar din literatură; cum Clarisse nu înțelegea generalizările complexe, ea descoperi că Nietzsche nu-și înțelesese el însuși întreaga cuprindere a ideilor, căci considerațiile erau potrivite și în ce privește muzica! Gândind astfel, auzea literalmente tușeul morbid cu care soțul ei cânta la pian, ca și când sunetele ar fi vibrat în clipa aceea alături de ea, îi urmărea *rallentando*-ul sentimental, accentele stagnante pe care le punea pe unele note, îndată ce gândurile lui alunecau spre ea, pentru a vorbi în cuvintele folosite de maestru într-un alt loc, auzea „elementul moral secundar" copleșind în el „artistul". Clarisse se pricepea foarte bine să audă și să înțeleagă atunci când Walter o asedia cu dorințele lui mute și putea să vadă muzica așa cum se retrăgea de pe fața lui. Căci atunci, pe chipul său, luminescente mai erau doar buzele, iar el arăta ca și cum s-ar fi tăiat la deget și ar fi fost gata să cadă în nesimțire. Tot astfel arăta și acum, în timp ce, surâzând nervos, își întindea mâna spre ea. Toate acestea desigur că Nietzsche n-ar fi avut de unde să le știe, dar era ca un semn faptul că întâmplarea o făcuse să deschidă cartea tocmai la un pasaj care avea legătură cu acea stare și, în vreme ce ea vedea, auzea și înțelegea toate acestea deodată, fulgerul inspirației o lovi și se regăsi dintr-odată pe un munte înalt, purtând

numele de Nietzsche, care-l îngropase pe Walter sub el şi care ei îi ajungea doar până la tălpile picioarelor! „Filosofia aplicată şi poezia" ale celor mai mulţi dintre oamenii care nu sunt nici creatori, nici nu au acces la spirit constau în asemenea contopiri licăritoare ale micilor variaţii personale cu un mare gând străin.

Walter se ridicase în vremea aceea în picioare şi se apropia acum de Clarisse. Era hotărât să lase demonstraţia la care avusese intenţia să ia parte să se desfăşoare în legea ei şi să rămână cu Clarisse. O vedea cum, pe măsură ce se apropia de ea, se lipea ostilă de perete şi acest gest deliberat exprimat al unei femei care se retrage din faţa unui bărbat nu-i transmise, din nefericire, o ostilitate şi repulsie asemănătoare, ci trezi în el impulsurile virile care fuseseră tocmai cauza retragerii ei. Căci un bărbat trebuie să fie în stare să dispună şi să-şi impună cu forţa voinţa asupra celor ce i se împotrivesc şi dintr-odată această nevoie de a se afirma ca bărbat ajunse să însemne pentru Walter nevoia de a lupta împotriva rămăşiţelor risipite ale superstiţiilor lui din epoca propriei tinereţi, care-i ceruseră să se arate ca o fiinţă deosebită. „Nu trebuie să fii ceva deosebit!" îşi spunea cu resentiment. I se părea o laşitate să nu se poată lipsi de asemenea iluzii. „Noi cu toţii suntem în stare în sinea noastră de excese", gândea el cu dispreţ. „Avem în noi elementul maladiv, oribil, singuratic, rău; fiecare dintre noi ar putea să facă ceva, un lucru pe care numai el este în stare să-l facă; ceea ce încă nu înseamnă nimic!" Îl umplea de amărăciune această iluzie nebunească spunându-i că oamenii ar fi putut avea misiunea să nutrească insolitul, în loc să se retragă în sinea lor, să resoarbă acele protuberanţe uşor coruptibile, să le contopească organic în propria lor fiinţă pentru a reîmprospăta cu ele sângele burghezului civilizat care prea adeseori şi prea uşor manifestă tendinţa de a deveni prea liniştit, prea stătut. Astfel gândea şi aştepta ziua când muzica şi pictura nu aveau să mai însemne pentru el nimic altceva decât arta nobilă de a-şi găsi în sine însuşi mulţumirea. Dorinţa de a avea un copil făcea parte din noua concepţie a misiunii sale; năzuinţa care-l stăpânise în tinereţe, de a deveni un titan, o figură prometeică, se materializase acum ca ultimă consecinţă

în faptul că începuse să preia în chip exagerat credința că se cuvine întâi ca fiecare să devină asemenea tuturor celorlalți; la vremea aceasta îi era rușine că nu avea un copil, ar fi vrut cinci copii, dacă Clarisse și veniturile lui i-ar fi permis așa ceva, căci simțea nevoia iminentă de a deveni centrul unui cerc cald de viață și își dorea să întreacă în mediocritate marea mediocritate a oamenilor care poartă pe umerii lor viața, fără să mai ia în seamă contradicția pe care o reprezenta tocmai o asemenea dorință.

Se poate însă ca el să fi meditat sau să fi dormit prea mult înainte de a se pregăti să iasă în oraș și de a începe acea conversație, iar acum îi ardeau obrajii și, după cum se vădi, Clarisse înțelese imediat de ce el se apropia de cartea ei, iar acea subtilitate a racordărilor reciproce a stărilor lor de spirit, în ciuda nuanțelor penibile ale ostilității ei, îl stârnise îndată în chip tainic, astfel că brutalitatea lui începuse să ezite și întreaga simplitate și unitate a atitudinii lui se sfărâmă iarăși.

— De ce nu vrei să-mi arăți ce citeai? Haide să stăm puțin de vorbă, o rugă el, intimidat aproape.

— Nu e nimic despre care am putea „sta de vorbă"! pufni Clarisse.

— Cât de încordată ești! exclamă Walter.

Vru să-i smulgă din mâini cartea, așa deschisă cum o ținea cu degetele între file. Clarisse o strângea încăpățânată lângă ea. Dar după ce se luptară astfel o vreme, Walter spuse deodată:

— De fapt, ce mă interesează cartea? și i-o lăsă Clarissei.

Astfel incidentul ar fi luat sfârșit, dacă în clipa când îi dăduse drumul, Clarisse nu s-ar fi făcut una cu peretele cu și mai multă putere încă decât înainte, ca și cum, pentru a se retrage din fața unei forțe amenințătoare, ar fi vrut să se împingă îndărăt printr-un gard viu plin de spini. Își pierduse respirația, era palidă la față și-i strigă cu glas răgușit:

— În loc să realizezi singur ceva, ai vrea să te continui pe tine însuți printr-un copil!

Aceste cuvinte îi țâșniră ca un foc otrăvit din gură, strâmbându-i-o, și fără să vrea Walter își repetă gâfâind rugămintea de adineaori:

— Haide să stăm de vorbă!

— Nu vreau să stau de vorbă cu tine, pentru mine eşti respingător! răspunse Clarisse, regăsindu-şi deodată stăpânirea asupra resurselor de exprimare şi folosindu-le cu toată ştiinţa finalităţii, ca şi când un vas greu de porţelan ar fi căzut la pământ tocmai între picioarele ei şi ale lui Walter.

Walter făcu un pas îndărăt şi o privi surprins.

Clarisse nu intenţionase să-l jignească astfel. Îi fusese pur şi simplu teamă că, din bunăvoinţă sau din inerţia neglijenţei, ar fi putut să cedeze din nou; atunci Walter avea îndată să o înfăşoare iarăşi ca în nişte scutece, legând-o de el, şi acesta era lucrul cel mai puţin indicat acum, când ea voia să aducă problema întreagă la momentul de decizie. Situaţia devenise „acută"; ea percepu acest cuvânt energic apăsat în mintea ei, iar Walter îl folosise pentru a-i explica de ce oamenii ieşeau să demonstreze în stradă; căci Ulrich, care era legat pentru ea de Nietzsche prin faptul că îi adusese operele complete ca dar de nuntă, se găsea acum de partea cealaltă, împotriva căreia ascuţişul, ceea ce era acut în actuala situaţie, avea să se îndrepte în cazul că ar fi izbucnit tulburări; Nietzsche tocmai îi dăduse un semn şi, dacă ea acum se găsea pe un „munte înalt", ce este un munte înalt altceva decât pământul deodată acut, ascuţindu-se? Existau deci nişte încrengături complexe şi cu totul ciudate de gânduri, pe care abia dacă le-ar mai fi putut desluşi cineva, şi nici Clarissei nu-i erau limpezi; tocmai din acel motiv voia să fie singură şi să-l scoată pe Walter afară din casă. Ura sălbatică cu care se crispa acum faţa ei nu era o ură pură şi serioasă, ci o furie fizică în care personalitatea însăşi era doar vag implicată, o „furie de pianist", cum se întâmpla să simtă şi Walter. Astfel că el, după ce îşi privise o vreme stupefiat soţia, fu cuprins deodată de o paloare care venea de departe, îşi dezgoli dinţii, iar ca răspuns la spusele ei, anume că el îi era ei respingător, exclamă:

— Păzeşte-te de geniu! Tocmai tu trebuie să te păzeşti!

Ţipa acum cu şi mai multă violenţă decât o făcuse ea, iar acea profeţie sumbră îl înfioră şi pe el, căci se strecurase, mai puternică decât el însuşi, făcându-şi drum prin glasul lui, şi deodată i se făcu negru în faţa ochilor, ca şi cum în încăpere s-ar fi produs o eclipsă de soare.

Clarisse era impresionată. Tăcu deodată. O emoție care poate să fie atât de puternică, asemenea unei eclipse de soare, nu este, desigur, o banalitate și, oricum ar fi ajuns să pună stăpânire pe ei, ceea ce se petrecuse era că deodată, cu totul pe neașteptate, gelozia lui Walter față de Ulrich izbucnise ca o explozie. De ce spusese acum despre Ulrich că ar fi fost un geniu? Pentru el era oricum o exagerare, aroganța dinainte de declinul final. Walter vedea dintr-odată cu ochii minții niște imagini vechi: Ulrich în uniformă, întorcându-se acasă, barbarul care avea încă de pe atunci legături cu femeile adevărate, pe când Walter, deși era mai în vârstă, încă mai făcea poezii despre statuile din parcuri. Mai târziu: Ulrich aducând cu el acasă cele mai noi date despre precizie, despre viteză, despre prelucrarea oțelului; însă pentru umanistul Walter totul semăna cu năvălirea unor hoarde barbare. Toată vremea Walter simțise față de mai tânărul lui prieten acea stânjeneală tainică a celui mai slab trupește, chiar și în cele legate de inițiativele spirituale, dar în același timp el văzuse în sine însuși întruparea spiritului și în celălalt cea a voinței brute. Întotdeauna existase între ei, întărindu-i acea senzație, o relație care ar fi putut fi exprimată astfel: Walter, însuflețit de frumos sau de bine, Ulrich, dincolo, clătinând din cap. Asemenea impresii rămân. Dacă Walter ar fi reușit să vadă pasajul anume la care se deschisese cartea și pentru care se luptase cu Clarisse, în acea disoluție descrisă acolo, care împinge voința de viață din întreg înspre detaliu, n-ar fi recunoscut câtuși de puțin vreun reproș la adresa propriei sale tendințe de a medita la valorile artistice, așa cum înțelesese Clarisse, ci ar fi fost convins că pasajul respectiv ar fi constituit o descriere excelentă a prietenului său Ulrich, începând cu supraevaluarea detaliilor, în acord cu superstiția modernă a empiricului, și până la continuarea acelei degenerări barbare până la esența sinelui, adică în ceea ce el numise un om fără însușiri sau însușiri fără om, în vreme ce Ulrich, în megalomania lui, atribuia acestei definiții un sens pozitiv. Toate aceste considerații ale lui Walter țâșniră odată cu exclamația insultătoare despre geniu; căci dacă ar fi fost cineva căruia să i se poată aplica noțiunea de individualitate solitară, el însuși era acela, dar

la toate acestea el renunţase pentru a reintra în rândul oamenilor şi a reveni la menirea lor; astfel că se simţea depăşindu-l pe prietenul său cu o generaţie întreagă. Dar, cum Clarisse rămânea tăcută în faţa acestei acuzaţii, el reflectă: „Dacă ea răspunde acum cu doar un singur cuvânt în favoarea lui Ulrich, eu nu am să suport aşa ceva!" şi ura îl zguduia în întreaga lui fiinţă ca şi cum ar fi făcut-o, fizic, braţul lui Ulrich.

În tulburarea lui excesivă simţea că dacă s-ar fi petrecut ceva de acel gen, avea să-şi smulgă pălăria de la locul ei şi să părăsească în fugă casa. Simţea că avea să treacă precum o furtună pe străzi fără să vadă nimic în juru-i. Casele măturate de vânt la o parte din calea lui, în imaginea pe care o avea el acum în minte. De-abia după o vreme avea să-şi încetinească paşii şi să-i privească în faţă pe oamenii pe lângă care trecea. Aceste chipuri care-l priveau prietenoase în ochi aveau să-l liniştească. În măsura în care conştiinţa lui se menţinu în afara acelor trăiri imaginare, el începu să-i explice Clarissei ce voise să spună. Dar cuvintele îi străluceau în ochi, nu pe buze. Cum s-ar fi putut descrie fericirea de a fi printre oameni, înfrăţiţi cu toţii! Clarisse avea să-i spună că el era lipsit de puterea individualităţii. Însă până şi conştiinţa de sine atât de dreaptă a Clarissei avea ceva inuman şi el nu mai voia acum să satisfacă cerinţele copleşitoare pe care i le impunea! Percepea în chipul cel mai dureros dorinţa de a se refugia împreună cu ea într-o ordine a lucrurilor, în loc de a rătăci în delirul înşelător şi vulnerabil al iubirii şi al anarhiei personale. „Ar trebui ca, susţinând tot ceea ce eşti şi faci, până şi atunci când te găseşti în contradicţie cu ceilalţi, să simţi că există o mişcare fundamentală înspre uniunea cu ei"; cam aşa ar fi vrut să-i spună acum. Căci Walter avusese totdeauna noroc cu oamenii; chiar şi în certuri, ei se simţeau atraşi înspre el şi el înspre ei, şi astfel opinia oarecum banală că în comuniunea omenească există o forţă egalizatoare inerentă, care răsplăteşte competenţa şi abilitatea şi care ştie invariabil să se impună până la urmă, devenise în viaţa lui o convingere durabilă. Îi trecu prin gând acum că există oameni care atrag păsările; păsările zboară de bunăvoie spre ei, iar asemenea oameni au deseori

ceva păsăresc în înfăţişarea lor. Avea de fapt convingerea că fiecare om are un animal de care este legat, căruia îi corespunde într-un fel anume, nelămurit. Îşi construise odată această teorie; nu era o teorie ştiinţifică, dar el credea că oamenii cu simţ muzical intuiesc multe lucruri care depăşesc domeniul ştiinţei şi încă din copilărie se stabilise pentru el că în cazul lui era peştele. Peştii îl atrăseseră totdeauna cu intensitate, iar sentimentul era amestecat şi cu o anumită oroare; la începutul perioadelor de vacanţă petrecea clipe minunate în compania peştilor. Putea sta ceasuri întregi pe malul apei, să-i pescuiască din elementul lor şi să le aşeze leşurile alături de el în iarbă, până când, dintr-odată, toată idila se termina cu un sentiment violent de repulsie care se apropia de spaimă. Peştii din bucătărie se număraseră printre primele lui pasiuni. Oasele peştilor spintecaţi erau aruncate într-un recipient în formă de barcă, verde-alb şi emailat, asemenea ierbii şi norilor şi umplut pe jumătate cu apă, unde le rămâneau scheletele, dintr-un motiv oarecare legat de legile domnind în domeniul bucătăriei, până când se pregătea masa şi erau aruncate apoi la lada de gunoi; acest vas îl atrăgea tainic pe băiatul care fusese şi revenea acolo cu ceasurile, sub pretexte copilăreşti, iar când era întrebat direct ce căuta acolo, îşi pierdea glasul. Astăzi ar fi putut probabil da ca răspuns că fascinaţia exercitată de peşti consta în faptul că ei nu aparţin domeniului a două elemente, ci se află cu totul într-un singur element. Îi vedea cu ochii minţii, aşa cum îi văzuse deseori în oglinda profundă a apei, iar ei nu se mişcau aşa cum se mişca el însuşi pe pământ, un element a cărui margine se sprijinea pe sfera vidă a unui al doilea element (nefiind acasă la el nici aici, nici dincolo! medita Walter, depănându-şi gândul şi într-o direcţie şi în cealaltă; aparţinând unui pământ cu care ai în comun doar acea mică suprafaţă acoperită de talpa piciorului şi cu tot trupul înălţându-se într-un văzduh pe care doar îl disloci şi care te-ar lăsa să cazi în gol!), ci pe un tărâm al peştilor, aerul lor, băutura lor, hrana lor, spaima lor de duşmani, trecerea ca de umbră a iubirii lor şi mormântul lor, şi care îi închidea; ei se mişcau în ceea ce îi mişca pe ei, aşa cum omul nu trăieşte experienţe similare decât în vis sau poate

în dorinţele jinduitoare de a se regăsi în tandreţea protectoare a pântecelui matern, în care tocmai începuse să fie la modă pe atunci să crezi că e mântuirea. Dar de ce omora peştii şi-i sustrăgea din apa lor? Un asemenea gest îi producea o voluptate de nespus, sacră! Nici nu voia să afle ce îl determina să procedeze astfel; el, Walter cel enigmatic! Clarisse spusese odată că peştii ar fi fost pur şi simplu burghezii apei, clasa de mijloc! Se crispă deodată, rănit parcă. În vreme ce el – în starea aceea imaginară în care se găsea şi în care era străbătut de asemenea gânduri – se grăbea străbătând străzile şi privindu-i în faţă pe oamenii pe care-i întâlnea în goana lui, se făcuse o vreme tocmai bună pentru pescuit; e adevărat că nu ploua încă, dar era umed, burniţa, trotuarele şi pavajul străzii erau, aşa cum abia acum observa, încă de o bucată de vreme de un cafeniu întunecat. Oamenii care se mişcau pe stradă erau îmbrăcaţi în negru şi purtau pălării tari, dar nu aveau guler; Walter constata asta fără să se mire; oricum, nu erau nişte simpli burghezi, ci ieşeau după cât se părea dintr-o fabrică, formau grupuri răzleţe, iar alţi oameni, a căror zi de lucru nu se terminase încă, se împingeau la fel de grăbiţi şi el se simţea deodată foarte fericit, doar că acum gâturile acestea dezgolite îl făceau să se gândească la ceva anume, ceva care-l tulbura şi i se părea aproape nefiresc. Brusc începu să toarne cu găleata în acea imagine; oamenii se risipiră, aerul se sfâşia parcă, lumina clipea albă; ploua cu peşti; deasupra tuturor se prelungea un strigăt tremurător, tandru, în aparenţă desprins de toate, ţâşnit dintr-o singură voce, un glas care chema un căţelandru, rostindu-i numele.

Toate aceste transformări erau în asemenea măsură independente de propria lui voinţă încât îl surprinseră până şi pe el. Nu-şi dăduse seama că doar gândurile sale fuseseră cuprinse de reverie şi-i creau cu o iuţeală de neînţeles imaginile care se alungau unele pe altele. Îşi ridică tresărind privirea fixă şi văzu chipul tinerei sale soţii, încă crispat de repulsie. Se simţea foarte nesigur pe sine. Îşi amintea că voise tocmai să-i adreseze un reproş amănunţit şi explicit; era cu gura încă deschisă de adineaori. Dar nu mai ştia: de atunci trecuseră minute întregi, secunde sau numai a mia

parte dintr-o secundă? Simţea o undă caldă de mândrie, aşa cum după o baie rece ca gheaţa pielea e străbătută de fiori ambigui; ceea ce ar fi putut să însemne, mai mult sau mai puţin, „Vedeţi de ce sunt eu în stare!". În aceeaşi clipă se simţea nu mai puţin ruşinat de izbucnirea unor simţăminte adânc îngropate; în fond, voise să spună adineaori că ceea ce este ordonat, capabil de stăpânire de sine şi ştiindu-şi locul, anume în cercul larg al celor din jur, este din punct de vedere spiritual cu mult mai presus decât anomalia, iar acum convingerile lui erau dintr-odată cu rădăcinile în sus şi noroiul mustind în vulcanul vieţii se agăţa de ele! Astfel, simţământul cel mai puternic, acum, în clipa când se trezise recăpătându-şi cunoştinţa, era la drept vorbind cel de spaimă. I se părea sigur că avea să i se întâmple ceva înspăimântător. Această angoasă nu avea un fundament raţional; gândind în continuare, pe jumătate doar, în imagini, i se părea deodată că vedea cum Clarisse şi Ulrich se străduiau să-l smulgă din imaginea în care se afla. Căută să-şi strângă laolaltă gândurile, să se debaraseze de reveriile cu ochii deschişi şi vru să spună ceva care să dreagă acea conversaţie paralizată de propria lui violenţă, dându-i o continuare raţională; avea deja ceva pe limbă, dar un simţământ nelămurit că vorbele sale întârziaseră prea mult, că între timp se spusese cu totul altceva şi se petrecuseră alte lucruri fără ca el să-şi fi dat seama îl determină să se abţină şi deodată auzi, întorcându-se îndărăt în timp, cum Clarisse îi spunea:

— Dacă vrei să-l omori pe Ulrich, atunci omoară-l! Eşti înrobit de propria ta conştiinţă; un artist nu poate face muzică bună decât dacă nu are conştiinţă!

Foarte multă vreme Walter refuză să înţeleagă. Uneori nu pricepi lucrurile decât când dai singur un răspuns la cele auzite, iar el ezita să răspundă, pentru că se temea, firesc, că astfel şi-ar fi trădat momentul de absenţă în care se cufundase. În starea aceea de incertitudine înţelese sau se lăsă stăpânit de convingerea că într-adevăr Clarisse spusese ceea ce constituia originea acestei fugi de idei pe care tocmai o trăise. Ea avea dreptate, căci Walter, dacă i-ar fi fost îngăduită o dorinţă, deseori n-ar fi avut alta decât să-l vadă mort pe Ulrich. Aşa ceva se întâmplă nu rareori în relaţiile de

prietenie, care de obicei nu se termină la fel de repede cum se încheie iubirea, atunci când ele se îndreaptă împotriva valorii persoanelor implicate într-o asemenea legătură. Nici nu era o viziune sângeroasă; căci în clipa în care își imagină că Ulrich ar fi fost mort, ieși, cel puțin în parte, iarăși la iveală vechea dragoste adolescentină pentru prietenul acum pierdut; așa cum în teatru inhibițiile pe care le ridică civilizația în fața unei fapte urâte sunt risipite de o emoție artistică măreață, el avea impresia că acest gând al unei rezolvări tragice dăruia o anumită frumusețe și celui imaginat pentru rolul de victimă. Se simțea cuprins de o stare de exaltare, deși el era sfios și temător și nu putea să vadă sânge curgând. Deși dorea sincer ca aroganța lui Ulrich să se frângă într-o zi, n-ar fi întreprins el însuși nimic având o asemenea finalitate. Dar gândurile n-au la originea lor nici o logică, oricât de mult li s-ar putea atribui acea însușire; de-abia rezistența lipsită de fantezie a realității aduce în poemul care este omul luciditatea față de contradicțiile existente. Poate avea dreptate Clarisse atunci când susținea că prea multă conștiință burgheză poate constitui un obstacol pentru un artist. Toate se învălmășeau deodată în mintea lui Walter pe când o privea, nehotărât și luptându-se cu sine însuși, pe soția lui.

Însă Clarisse repeta acum cu febrilitate:

— Dacă te împiedică în munca ta, atunci ai dreptul să-l înlături din cale!

Părea să găsească deodată stimulative și amuzante aceste îndemnuri.

Walter vru să-și întindă mâinile spre ea. Brațele îi erau ca lipite de trup, totuși reuși să se apropie de ea:

— Nietzsche și Hristos au eșuat din cauza imperfecțiunii lor! îi șopti ea în ureche.

Toate acestea erau absurde. Cum de adusese vorba și de Hristos? Ce să fi însemnat afirmația că Hristos ar fi pierit din cauza imperfecțiunii sale? Asemenea comparații erau stânjenitoare. Dar Walter simțea în continuare că ceva indescriptibil de excitant izvora din mișcarea acestor buze; era limpede că hotărârea lui, elaborată cu efort, de a se contopi în masa majorității oamenilor era mereu contestată de nevoia, reprimată, dar violentă, de a se vedea ocupând o poziție

de excepţie printre oameni. O apucă acum cu braţele pe Clarisse, strângând-o cât îi permiteau puterile, şi o împiedică să se mişte. Ochii ei îi erau acum ca două discuri subţiri în faţa lui.

— Nu ştiu cum de pot să-ţi treacă prin minte asemenea gânduri! spuse el de câteva ori la rând, dar nu primi nici un răspuns.

Fără să vrea, probabil, o trase spre el, căci Clarisse îşi înfipse unghiile tuturor celor zece degete, ca o pasăre, în obrazul lui, astfel încât el nu mai reuşi să-şi apropie chipul de al ei. „E nebună!" îşi dădu seama Walter. Dar nu putea să-i dea drumul. O urâţenie pe care el nu o putea înţelege îi acoperise faţa. El nu mai văzuse până atunci nicicând vreun nebun; astfel, considera acum, trebuie să arate nebunii.

Dintr-odată gemu:

— Tu îl iubeşti?

Desigur, nu era o observaţie originală şi nici una care să fi fost dezbătută pentru prima dată între ei; dar ca să nu fie nevoit să se convingă de faptul că Clarisse era bolnavă, nebună, prefera să presupună că îl iubea pe Ulrich, iar curajul său, fundamentat pe sacrificiu, nu era probabil cu totul neinfluenţat de faptul că acum Clarisse, a cărei frumuseţe cu buze subţiri, ca dintr-un portret al Renaşterii timpurii, o admirase totdeauna, i se părea pentru prima dată urâtă, iar urâţenia fusese poate determinată de faptul că pe chipul ei nu se mai citea tandra ei dragoste pentru el, ci dragostea brutală faţă de rivalul său. De aici firește că se iviră numeroase complicaţii, care-i tremurau acum în inimă şi în ochi, simţindu-le ca pe ceva cu totul nou şi având deopotrivă o semnificaţie generală şi una particulară, doar pentru el; dar dacă spunând cuvintele „tu îl iubeşti" scosese deodată un geamăt cu totul neomenesc, se întâmplase poate pentru că se molipsise de acum de nebunia Clarissei, ceea ce îl înspăimântă. Clarisse se desprinse fără efort din braţele lui, dar acum se mai apropie o dată de el de bunăvoie şi-i răspunse repetând de câteva ori, ca şi cum ar fi fredonat:

— Nu vreau un copil de la tine; nu vreau un copil de la tine!

În vremea aceasta îl sărută uşor şi repede de mai multe ori la rând. Apoi se făcu nevăzută.

Spusese oare cu adevărat şi „El vrea un copil de la mine"? Walter nu-şi putea aminti cu certitudine, dar auzise parcă ceva similar. Se oprise cuprins de gelozie în faţa pianului şi se simţea atins dintr-o parte şi din cealaltă de un suflu cald şi de un suflu rece. Erau oare suflurile geniului şi nebuniei? Sau cele ale abandonului şi urii? Sau cele ale iubirii şi raţionalităţii? Putea să-şi închipuie că i-ar fi redat drum liber Clarissei şi că şi-ar fi putut aşterne inima pe acest drum ca ea să păşească trecând pe deasupra şi putea să-şi închipuie că el ar fi fost în stare să-i nimicească deodată prin forţa cuvintelor pe ea şi pe Ulrich. Era nehotărât acum dacă să pornească în toată graba spre Ulrich, dacă să înceapă să scrie simfonia care să fi preschimbat clipa în lupta eternă dintre pământ şi stele sau dacă ar fi fost bine ca întâi de toate să-şi răcorească puţin tulburarea în eleşteul populat de ondinele muzicii lui Wagner, interzisă lui. Starea indescriptibilă în care se găsise până atunci începuse să se destrame treptat în vreme ce cumpănea astfel. Deschise capacul pianului, îşi aprinse o ţigară şi, în vreme ce gândurile i se risipeau în cercuri tot mai largi, degetele sale începură să stârnească pe clape muzica legănătoare, gata totdeauna să înfioreze până în măduva oaselor, a vrăjitorului născut pe meleaguri saxone. După ce descărcarea lentă dură o vreme, îi fu limpede că soţia lui şi el însuşi se aflaseră într-o stare în care nu mai erau răspunzători de gândurile lor; dar, în ciuda simţămintelor dureroase pe care i le stârnea luciditatea, ştia că ar fi fost zadarnic să se ducă să o caute pe Clarisse atât de curând după acea criză, ca să încerce să-i explice cum vedea el lucrurile. Simţi brusc nevoia să se regăsească printre oameni. Îşi îndesă pălăria pe cap şi ieşi în oraş ca să-şi realizeze intenţia iniţială de a se amesteca în mulţimea agitată dacă ar fi reuşit să-i mai găsească pe undeva pe demonstranţi. Mergând astfel pe stradă avea impresia că duce cu sine o trupă de războinici demonici al cărei căpitan era şi care avea să se unească acum cu ceilalţi. Dar, odată urcat în tramvai, viaţa părea cu totul obişnuită; că Ulrich ar fi trebuit să se găsească în tabăra cealaltă, că poate palatul contelui Leinsdorf ar fi fost luat cu asalt, că Ulrich ar fi atârnat poate, spânzurat de un felinar sau ar fi fost călcat în picioare de mulţimea

învălmășită sau, dimpotrivă, în alt asemenea vis cu ochii deschiși ar fi fost apărat de Walter și, tremurând tot, ar fi fost salvat de acesta, toate erau cel mult umbre fugare în lumina și ordinea sigură a unei călătorii cu tramvaiul, cu biletul regulamentar, cu stațiile și semnalele lui de clopoțel, în care Walter, acum respirând iarăși liniștit, se simțea atât de mult în lumea lui, printre ai săi.

119

Speculații la bursă și seducție

La vremea aceea se părea că evenimentele se precipitau spre o anumită concluzie; până și pentru directorul Leo Fischel, care în problema reprezentată de Arnheim așteptase cu răbdare ca speculațiile la bursă asupra căderii cursurilor să-și facă efectul, veni momentul de satisfacție. Din nefericire, în clipa aceea, doamna Klementine nu era acasă, astfel că el trebui să se mulțumească, ținând în mână un ziar de obicei bine informat în ce privea evoluția bursei, să intre în camera fiicei sale; se așeză pe un scaun comod, arătă spre o știre din ziar și întrebă foarte în largul său:

— Ei bine, copila mea, știi cărui fapt îi datorăm plăcerea de a-l avea în mijlocul nostru acest finanțist atât de intelectual?

Acasă la el nu-i spunea lui Arnheim niciodată altfel, pentru a arăta că el însuși, ca om de afaceri serios, nu dădea aici două parale pe admirația pe care femeile din familia sa o manifestau față de acel palavragiu atât de bogat. Chiar dacă ura nu dăruiește clarviziune, totuși câte un zvon de bursă are nu rareori dreptate, iar antipatia lui Fischel față de omul acela îl făcea să completeze îndată cele spuse cu jumătate de gură.

— Ei, știi ce face? repetă el și căută să silească ochii fetei sale să se supună razei triumfătoare a propriei lui priviri.

Vrea să treacă terenurile petrolifere din Galiţia sub controlul concernului său!

Spunând acestea, Fischel se ridică din nou în picioare, îşi strânse ziarul aşa cum ai lua un câine de ceafă şi părăsi camera pentru că îi venise gândul să telefoneze anumitor persoane pentru a fi sigur de situaţie. Avea senzaţia că ceea ce tocmai citise gândise el însuşi dintotdeauna (după cum se vede, efectul ştirilor de bursă este acelaşi cu cel al literaturii) şi era acum mulţumit de Arnheim, ca şi cum nici n-ar fi aşteptat altceva din partea unui om raţional, însă în felul acesta uita cu totul că până atunci îl considerase pe Arnheim doar un simplu flecar. Nu voia să-şi dea osteneala să-i mai explice amănunţit Gerdei semnificaţia celor ce i se comunicaseră; orice alte cuvinte n-ar fi făcut altceva decât să ştirbească din elocvenţa faptelor înseşi. „Vrea să treacă terenurile petrolifere din Galiţia sub controlul concernului său!" şi, purtând încă pe vârful limbii întreaga greutate a acestei simple afirmaţii, se retrase gândind doar mai departe: „Cine rabdă să aştepte, acela câştigă totdeauna!", ceea ce este o veche maximă a bursei, care, ca toate adevărurile bursei, completează cât se poate de bine adevărurile veşnice.

Abia ieşise din cameră că efectul violent al vorbelor sale se şi făcu simţit asupra Gerdei; până atunci nu-i oferise tatălui ei satisfacţia de a se arăta impresionată sau măcar surprinsă, dar acum deschise în grabă un dulap, îşi scoase paltonul şi pălăria, îşi aranjă părul şi ţinuta în faţa oglinzii, rămase aşezată apoi la oglindă şi-şi privi plină de îndoială faţa. Luase hotărârea să alerge la Ulrich. Aceasta se întâmplase în clipa în care, din spusele tatălui său, îi venise gândul că tocmai Ulrich era cel care trebuia să afle cât mai repede cu putinţă această ştire, căci ştia destule despre relaţiile din cercul Diotimei pentru a-şi putea da seama cât de importantă era pentru el ştirea adusă de tatăl ei. În clipa în care se hotărâse, i se părea că sentimentele ei puseseră în mişcare o masă care multă vreme ezitase inertă; pe atunci, se silise să se comporte ca şi cum ar fi uitat de invitaţia făcută de Ulrich de a-i face o vizită, dar de îndată ce primul impuls începuse să se detaşeze de masa formată de simţămintele ei cele întunecate, se stârniră o agitaţie şi o presiune greu de

stăpânit și, chiar dacă ea însăși nu se putea decide, hotărârea era deja luată fără să se fi străduit conștient.

„El nu mă iubește!" își spuse în timp ce-și contempla în oglindă chipul, care în ultimele zile îi devenise și mai ascuțit. „Nici nu poate să mă iubească dacă arăt astfel!" medită deprimată. În aceeași clipă adăugă sfidător: „Dar el nici nu merită! Totul e o simplă închipuire pe care mi-am alimentat-o singură!"

O cuprinse o descurajare profundă. Toată acea agitație din ultima vreme îi consumase forțele. I se părea că în relațiile ei cu Ulrich se străduise cu toată atenția ca de-a lungul anilor să facă dintr-un lucru cu desăvârșire simplu o chestiune complicată. Iar Hans, cu felul lui de a fi, de o tandrețe puerilă, îi irita tot mai mult nervii; îl trata cu violență și în ultima vreme uneori chiar cu dispreț; Hans răspundea cu și mai multă nestăpânire, ca un copil care amenință să-și facă singur rău, iar dacă ea ajungea să-l consoleze, se vedea iarăși îmbrățișată de el și simțea iarăși mângâierile lui fantomatice și din cauza aceasta umerii i se ascuțiseră și tenul își pierduse prospețimea. Gerda își spunea acum că pusese capăt tuturor chinurilor atunci când își deschisese dulapul sa-și scoată pălăria, iar clipa de frică din fața oglinzii se termină prin faptul că ea se ridică iarăși grăbită și dădu buzna afară, fără însă a se fi eliberat câtuși de puțin de aceste spaime.

Când Ulrich o văzu intrând, știu deodată totul; pe lângă toate, ea își legase și un voal în jurul feței, așa cum obișnuia să poarte Bonadea în vizitele ei. Tremura din tot trupul și căuta să-și ascundă starea printr-o atitudine artificial degajată care o făcea să pară prostește de rigidă.

— Am venit la tine pentru că tocmai am aflat de la tata ceva foarte important, spuse ea.

„Straniu!" se gândea Ulrich. „Dintr-odată mă tutuiește!" Această trecere forțată la persoana a doua singular îl înfuria, și, ca să nu lase să se vadă aceasta, căuta să-și explice că acest comportament exagerat al Gerdei ar fi trebuit, desigur, să elimine din vizita ei actuală orice urmă rău prevestitoare și chiar orice semnificație aparte și să o facă să semene cu un gest rațional, venit doar ceva mai târziu decât ar fi

trebuit; pe când s-ar fi căzut să deducă tocmai contrariul, căci intenţiile fetei erau de a merge până la capăt.

— Suntem de mult prieteni, iar apelativul „dumneata" nu a exprimat decât dorinţa de a evita diverse implicaţii! explică Gerda, care se gândise pe drum la intrarea ei în scenă şi era pregătită pentru surpriza pe care avea să o stârnească.

Dar Ulrich scurtă scena petrecându-şi braţul pe după umărul ei şi sărutând-o. Gerda se topi ca o lumânare de ceară moale. Respiraţia ei, degetele care se încleştară de el erau ca cele ale unei fiinţe care-şi pierdea cunoştinţa. În clipa aceea el fu cuprins de cruzimea seducătorului, care se simte atras irezistibil de nehotărârile unui suflet tras după sine de propriul său trup, ca un prizonier în braţele celor care l-au prins, în sfârşit. Din după-amiaza de iarnă de afară pătrundea prin fereastră o licărire mată în camera întunecată, şi într-una din aceste pete mai luminoase el era acum în picioare ţinând-o pe fată cu braţul său; capul fetei se desprindea gălbui şi bine conturat din perna molatică a luminescenţei, iar tenta feţei ei era uleioasă, astfel că în acea clipă Gerda arăta cadaveric. El o sărută încet peste tot chipul până la pielea dezgolită între linia părului şi marginea rochiei, trebuind în vremea aceasta să-şi învingă o uşoară repulsie, până când buzele ei îi atinseră propriile lui buze într-un fel care-l făcu să se gândească la braţele firave ale unui copil petrecute pe după gâtul unui om în toată firea. Se gândea la frumosul chip al Bonadeei, care, sub stăpânirea pasiunii, părea o porumbiţă zburlindu-şi penele în ghearele unei păsări de pradă şi la graţia de statuie a Diotimei, pe care nu o văzuse astfel niciodată; în locul frumuseţii pe care aceste două femei ar fi vrut să i-o dăruiască, avea acum sub ochi un chip ciudat, chipul intens crispat, neajutorat de urât al Gerdei.

Dar Gerda nu rămase multă vreme în acea stare de leşin cu ochii deschişi. Crezuse că-şi închide ochii doar pentru o clipă şi, în timp ce Ulrich îi săruta faţa, i se părea că stelele se opriseră în infinitul spaţiului şi al timpului, astfel că îşi pierduse orice noţiune a duratei şi limitelor acestei experienţe, dar la cel dintâi semn că Ulrich îşi slăbea efortul de a

o câştiga, ea se trezi şi se desprinse, sigură acum pe propriile picioare. Fuseseră primele sărutări ale unei pasiuni adevărate, nu doar jucate sau închipuite, cele pe care le dăruise şi, după cum simţea ea, le primise, iar ecoul lor în trupul ei întreg era atât de amplu de parcă clipa o făcuse cu adevărat femeie. Dar cu un asemenea proces lucrurile se petrec similar cu extragerea unei măsele; chiar dacă după aceea trupul e mai puţin întreg decât înainte, există totuşi senzaţia unei desăvârşiri şi totalităţi mai reale, căci a fost în sfârşit înlăturată cauza unei nelinişti; când ajunse în punctul acela, Gerda îşi îndreptă trupul, stăpânită de o nouă fermitate.

— Dar tu nici nu m-ai întrebat despre lucrul pe care am venit să ţi-l spun! îi explică ea prietenului.

— Ai venit să-mi spui că mă iubeşti, răspunse Ulrich.

— Nu, să-ţi spun că prietenul tău Arnheim o înşală pe vara ta; el face pe îndrăgostitul, însă are în realitate cu totul alte intenţii!

Gerda îi povesti despre descoperirea tatălui ei.

Această comunicare în întreaga ei simplitate produse asupra lui Ulrich o impresie profundă. Simţea ca o datorie din partea lui să o avertizeze pe Diotima, care, cu aripile sufleteşti larg desfăcute, plutea acum într-o dezamăgire ridicolă. Căci în ciuda satisfacţiei răutăcioase cu care formulase acea reprezentare, simţea compasiune pentru frumoasa sa vară. Dar simţământul devenise cu totul anacronic faţă de aprecierea cordială pe care i-o aducea lui *papa* Fischel şi, deşi Ulrich era pe punctul de a-i prilejui lui *papa* Fischel o mare suferinţă, îi admira sincer simţul de afaceri demn de toată încrederea, demodat, ornamentat cu convingeri frumoase şi căruia îi reuşise explicaţia cea mai evidentă a secretului în virtutea căruia opera un mare spirit atât de adecvat modei noi. Starea de spirit a lui Ulrich se abătuse foarte mult de la cerinţele tandre pe care i le ridica prezenţa Gerdei. Îl mira faptul că doar cu puţine zile mai devreme fusese în stare să se gândească la posibilităţile pe care această fată le-ar fi deschis inimii lui; „să escaladez cea de a doua linie de fortificaţii", îşi aminti el, „aşa numeşte Hans noţiunea vicioasă a uniunii dintre doi îngeri dornici de iubire" şi savura gândul, ca şi când l-ar fi mângâiat trecându-şi degetele

deasupra lui, peste suprafaţa minunat de netedă, palpabilă a siluetei firave pe care viaţa o căpătase acum prin străduinţele raţionale ale lui Leo Fischel şi ale celor care-i erau deopotrivă prin convingeri şi conştiinţă. Astfel că enunţul „Tatăl tău este un om remarcabil!“ fu singurul său răspuns.

Gerda, pătrunsă de importanţa ştirii ce o adusese, se aşteptase la altceva; nu ştia nici ea ce ar fi dorit ca efect al comunicării ei, dar s-ar fi cuvenit să fie ceva asemănător clipei în care în orchestră toate instrumentele răsună şi vibrează, şi indiferenţa pe care se părea că i-o opune acum deodată Ulrich îi reamintea dureros de faptul că el jucase totdeauna faţă de ea rolul de avocat al mediocrităţii, obişnuinţei şi sobrietăţii. Deşi încercase între timp să-şi spună că aceasta era doar o formă mai picantă a apropierii amoroase, pentru care găsise în însuşi sufletul ei virginal un model, totuşi o luciditate deznădăjduită îi spunea, avertizând-o – „în momentul când începuseră să se iubească cu adevărat“, căci aşa suna într-o formulă oarecum puerilă gândul ei – că bărbatul căruia îi ceda în acea clipă nu o lua îndeajuns în serios. Din siguranţa pe care şi-o recâştigase se pierdea iarăşi o mare parte, dar totodată faptul de „a nu fi luată îndeajuns în serios“ îi era ciudat de neplăcut; înlătura toate eforturile pe care le cerea relaţia ei cu Hans pentru a putea fi menţinută, iar dacă acum Ulrich îl lăuda pe tatăl ei, ea nu înţelegea, ce e drept, cum de se preta la aşa ceva, însă simţea că o anumită ordine nesigură fusese reinstaurată, tocmai cea pe care o tulburase prin faptul că îl supăra pe *papa* Leo din cauza lui Hans. Acest simţământ tandru al unei reîntoarceri oarecum neobişnuite în sânul familiei, căreia ea îi conferea un caracter solemn prin actuala abatere morală, o făcea să se simtă atât de puţin stăpână pe ea însăşi încât opuse o rezistenţă plină de tandreţe braţului lui Ulrich şi îi spuse prietenului ei:

— Trebuie întâi să ajungem să ne înţelegem omeneşte; restul are să vină de la sine!

Vorbele proveneau dintr-un program al „Comunităţii de acţiune“ şi erau în acea clipă ultimul vestigiu care mai dăinuia de pe urma lui Hans Sepp şi a grupului său.

Ulrich însă își petrecu din nou brațul pe după umărul ei, pentru că simțea acum, după ce aflase știrea în legătură cu Arnheim, că avea ceva important de făcut, dar că, mai înainte, trebuia dusă până la capăt această apropiere a lui de Gerda. Nu simțea nimic altceva decât că îi era extraordinar de neplăcut să trebuiască să înfăptuiască tot ceea ce ținea de acea împrejurare și de aceea își întinse, iarăși cuprinzând-o, brațul pe care ea i-l respinsese, de data aceasta făcând uz limbajul mut care spune că prelungirea oricărei rezistențe era zadarnică. Gerda simțea virilitatea care izvora pentru ea din acel braț cum îi aluneca pe spinare; își plecase capul și privea acum cu încăpățânare în poală, ca și când și-ar fi ținut acolo, strânse ca într-un șorț, gândurile cu al căror ajutor ar fi vrut să ajungă „să se înțeleagă omenește" cu Ulrich, înainte de a se întâmpla ceea ce avea să fie însăși încoronarea situației; dar se gândea în același timp că privirea îi devenea fără îndoială tot mai stupidă și mai pustie și că plutea asemenea unui vas gol, urcând tot mai mult și acum sta ca o pradă, cu ochii-i sub ochii seducătorului.

Se aplecă spre ea și îi acoperi fața cu sărutările nemiloase pe care le pune în mișcare dorința trupească. Gerda era lipsită de voință și-l lăsa să facă ce voia cu ea. Doar vreo zece pași ar mai fi trebuit până în camera de culcare a lui Ulrich, iar fata se sprijinea acum de el ca și cum ar fi fost grav rănită sau bolnavă. Fiecare pas urma străin celuilalt, deși nu se lăsa târâtă, ci mergea de bunăvoie. O asemenea golire de gânduri, în ciuda unei asemenea tulburări, Gerda nu mai trăise niciodată; avea senzația că îi fugise tot sângele din trup, simțea o răceală de gheață, trecu prin fața unei oglinzi care părea să-i arate imaginea de la o mult prea mare depărtare, și totuși remarcă acum că chipul îi era roșu ca focul, cu pete palide. Deodată, așa cum în cazul unui accident privirea dobândea o capacitate depășind cu mult sensibilitatea obișnuită de a înregistra tot ceea ce se petrecea simultan în jur, văzu dormitorul unui bărbat cu toate detaliile sale înconjurând-o din toate părțile. Se gândea acum că, dacă ar fi avut mai multă înțelepciune și premeditare, ar fi putut pătrunde aici ca soția lui Ulrich; ar fi făcut-o foarte fericită, dar își căuta acum cuvintele pentru a spune că nu dorea să obțină

nici un fel de avantaj, ci doar să se dăruiască; nu găsea aceste cuvinte, şi atunci îşi spuse: „Trebuie să fie astfel" şi îşi desfăcu gulerul rochiei.

Ulrich o eliberase din braţe; nu reuşea să se convingă pe sine însuşi să-i dea acel ajutor tandru al unui îndrăgostit ca ea să se dezbrace mai repede, ci sta acum la o parte şi îşi arunca propriile veşminte de pe el. Gerda devenise conştientă de trupul zvelt, drept, puternic al bărbatului, cu înclinaţia sa deopotrivă spre violenţă şi frumuseţe. Înspăimântată, îşi dădu seama că pe propriul ei trup, deşi mai avea încă pe ea lenjeria de corp, i se făcuse pielea de găină. Iarăşi căuta cuvinte care să o ajute; prea jalnic rămăsese acolo! Ar fi vrut să spună ceva care să-l determine pe Ulrich să o facă iubita lui în felul în care îşi închipuia ea, într-o contopire nesfârşit de dulce, pentru dobândirea căreia n-ar fi trebuit deloc să se facă ceea ce ea era pe punctul de a face. Era un lucru tot atât de minunat pe cât era de neclar. Se văzu o clipă, stând împreună cu el pe un câmp fără margini, plin de lumânări înfipte în pământ ca şiruri după şiruri de pansele şi care la un semn ţâşneau în flăcări la picioarele lor. Dar cum nu reuşea să scoată nici un singur cuvânt, se simţea copleşitor de urâtă şi demnă de milă, braţele îi tremurau, nu mai era în stare să se dezbrace până la capăt şi buzele, din care-i pierise sângele, se strânseseră laolaltă ca să nu mai schiţeze vreo crispare nefirească, mută.

Ulrich, care îi observa chinul şi simţea primejdia de a se nărui tot ceea ce se câştigase cu atâtea eforturi până în acel moment, se apropie de ea şi-i desfăcu panglica de pe umăr. Gerda se strecură în pat ca şi cum ar fi fost un băiat. O clipă Ulrich întrevăzu gesturile şi mişcările unui tânăr bărbat nud; nu avea cu nimic mai mult de a face cu dragostea decât ar fi avut scânteierea de o clipă a unui peşte. Crezu că intuieşte că Gerda se hotărâse să străbată cât mai repede cu putinţă o întâmplare care nu mai putea fi evitată şi încă niciodată până atunci nu-i fusese atât de limpede ca în secunda aceea în cât de mare măsură pătrunderea plină de patimă într-un trup străin poate fi o continuare a predilecţiei copilăreşti faţă de ascunzişuri tainice şi interzise. Mâinile lui întâlniră pielea încă solzoasă de frică de pe trupul

fetei și el însuși se simțea mai degrabă înspăimântat decât atras de dorință. Nu-i plăcea acest trup, pe jumătate prea copt și pe jumătate încă nu îndeajuns de matur; ceea ce făcea acum i se părea cu totul lipsit de sens. Ar fi preferat să fugă din acest pat și, pentru a se împiedica să dea curs unui asemenea impuls, trebui să își concentreze toate gândurile care se potriveau cu această împrejurare. Astfel se întâmplă că, într-o grabă deznădăjduită, își evocă, pentru a se convinge, tot ceea ce era socotit drept constituind motivele de ordin general pentru a te putea comporta fără sinceritate, fără credință, fără considerație și fără nici o satisfacție; abandonându-se fără rezistență acelei situații, găsi în ea, ce e drept, nu emoția copleșitoare a iubirii, ci acel delir pe jumătate dement, amintind de un măcel, de o crimă sexuală, sau, dacă așa ceva ar putea exista, de o sinucidere sexuală, un delir insuflat de demonii vidului, care își au sălașul în spatele tuturor imaginilor vieții.

Situația de acum îi aminti deodată, printr-o legătură neclară de idei, de lupta lui dintr-o noapte cu huliganii și vru să procedeze cât mai repede, dar în același moment se petrecu ceva îngrozitor. Gerda concentrase laolaltă toate resursele lăuntrice pentru a le preschimba în voință și pentru a lupta spre a controla frica rușinoasă care o covârșea; avea impresia că urma să fie dusă la propria ei execuție și în clipa în care-l simți pe Ulrich alături de ea în acea goliciune trupească pentru ea atât de necunoscută și fu atinsă de mâinile lui, trupul ei azvârli deodată la o parte orice voință proprie. Undeva, adânc în piept, mai simțea o imensă prietenie, o dorință tandră, tremurătoare, de a-l îmbrățișa pe Ulrich, de a-i săruta părul, de a-i urma cu buzele vocea și avea senzația că dacă ar fi putut ajunge până la adevărata ei ființă, ea însăși avea să se topească asemenea unui pumn de zăpadă într-o mână caldă; dar în discuție era un Ulrich care, îmbrăcat ca de obicei, se mișca prin încăperile cunoscute ale casei ei părintești, și nu acest bărbat gol a cărui ostilitate o ghicea și care nu-i lua în serios jertfa, deși nu-i mai dădea răgaz să se răzgândească. Dintr-odată, Gerda își dădu seama că începuse să țipe. Ca un nor micuț, ca un balon de săpun, țipătul ei plutea prin aer și altele îl urmară. Erau niște țipete

scurte, izbucnite din piept, ca şi cum s-ar fi luptat cu ceva, un geamăt, din care se rotunjeau şi se destrămau mici sunete ca nişte „i"-uri luminoase. Buzele i se crispaseră tremurând şi erau umede ca de o voluptate ucigătoare, voiau să se ridice în aer, dar nu se puteau ridica mai pline. Ochii nu o mai ascultau, închipuiau nişte semnale pe care ea însăşi nu le-ar fi îngăduit niciodată. Gerda implora să fie cruţată, aşa cum ar fi făcut un copil care urma să primească o pedeapsă sau care era dus la doctor şi nu putea să facă nici un pas mai departe, pentru că era cu totul sfâşiat de ţipete şi se crispa tot. Îşi împreunase mâinile la piept şi-l ameninţa pe Ulrich cu unghiile, strângându-şi în acelaşi timp, ca într-o criză dureroasă, coapsele lungi laolaltă. Era îngrozitoare această răzvrătire a trupului împotriva ei înseşi. Avea în întreaga ei fiinţă senzaţia că joacă o piesă de teatru, dar în acelaşi timp că şedea singură şi părăsită în sală şi nu putea opri acel spectacol în care i se juca propriul destin în mijlocul ţipetelor şi că, de fapt, juca ea însăşi în piesa aceea, fără să fi fost nici un moment de acord.

Ulrich privea plin de oroare în micile pupile ale ochilor ei tulburaţi, din care privirea ţâşnea stranie, şi urmărea înspăimântat mişcările ciudate în care dorinţa şi interdicţia dorinţei, sufletul şi neînsufleţirea se luptau laolaltă îmbinându-se într-un chip pe care nu l-ar fi putut descrie. În ochii lui jucau fugare imagini ale trupului aceluia cu pielea albă, palidă, cu puful părului negru care acolo unde era mai des se vedea roşiatic. Îşi dădea treptat seama că se confrunta cu un acces de isterie, dar nu ştia ce ar fi trebuit să facă. Se temea că acele ţipete extrem de stingheritoare aveau să devină şi mai stridente. Îşi aminti deodată că un ţipăt mai energic, poate chiar o palmă dată pe neaşteptate, ar fi putut întrerupe o asemenea criză. O nuanţă insesizabilă, care se amesteca în acea senzaţie oribilă, o nuanţă care-i spunea că era aici ceva ce s-ar fi putut evita, îl făcea să se gândească acum că un bărbat mai tânăr ar fi încercat eventual să meargă şi mai departe în situaţia actuală cu Gerda. „Poate că în felul acesta ar depăşi faza aceasta", se întreba el. „Poate că, tocmai, nu ar trebui să cedeze, după ce gâsca asta proastă s-a angajat deja atât de departe!" Nu întreprinse nimic, însă asemenea

gânduri iritante i se încrucişau prin minte, căci îi şoptea, fără voie şi neîncetat, cuvinte liniştitoare Gerdei, promiţându-i că n-avea să-i facă nimic, explicându-i că nu i se întâmplase încă nimic, cerându-i iertare, iar acea revărsare de cuvinte purtate laolaltă de oroarea pe care o trăia în clipele acelea i se părea atât de ridicolă şi lipsită de demnitate încât trebuia să lupte cu ispita de a lua pur şi simplu un braţ de perne şi de a înăbuşi cu ele gura ale cărei ţipete nu mai puteau fi oprite.

În cele din urmă criza se stinse de la sine şi trupul fetei se linişti. Ochii ei erau acum umezi, se ridică în capul oaselor în pat, sânii mici îi atârnau obosiţi pe trupul pe care conştiinţa încă nu-l luase încă în stăpânire, iar Ulrich simţi, respirând uşurat, încă o dată întreaga repulsie faţă de acea neomenească, pur trupească experienţă de viaţă. Apoi conştiinţa normală îi reveni Gerdei; în pupilele ei licări ceva, ca atunci când cineva a deschis ochii cu câteva secunde înainte de a se fi trezit din somn, mai rămase o clipă cu privirile fixe, lipsite de înţelegere, în gol, drept înainte, apoi îşi dădu seama că era goală, îl privi pe Ulrich şi sângele îi reveni în valuri în obraji. Ulrich nu ştiu să facă altceva decât să-i repete tot ceea ce-i şoptise până atunci; îi puse braţul pe umeri, o trase consolator la piept şi o rugă să nu dea nici o importanţă întâmplării. Gerda revenise la starea de spirit în care se afla când fusese cuprinsă de criza de adineaori, dar totul i se părea acum tern şi pustiu; patul răvăşit, trupul ei gol în braţele unui bărbat care-i şoptea febril ceva şi simţământele care o aduseseră aici; ştia bine ce ar fi vrut să însemne toate acestea, dar ştia de asemenea că între timp se petrecuse ceva oribil, de care îşi amintea acum doar fără voie şi tulbure şi, deşi nu-i scăpa faptul că glasul lui Ulrich suna acum mai tandru, trase de aici concluzia că o privea ca pe o bolnavă şi se gândea că el fusese cel care o îmbolnăvise astfel, dar totul îi era acum indiferent şi nu mai avea altă dorinţă decât, fără să mai fie nevoită să spună vreun cuvânt, să nu mai fie acolo. Îşi plecă deci capul şi-l împinse pe Ulrich departe de ea, pipăi după cămăşuţă şi şi-o trase peste cap ca un copil sau ca o fiinţă care nu se mai gândeşte cum arată şi cum se îmbracă. Ulrich o ajută. Îi trase chiar el ciorapii

pe picioare, şi acum avea senzaţia că ajută un copil să se îmbrace. Ridicându-se, Gerda se clătină. Amintirea îi evoca gândurile cu care plecase din casa părintească în care se întorcea acum. Simţea că nu trecuse acest examen, era profund nefericită şi îi era ruşine. Nu răspunse nici un cuvânt la tot ce-i spunea Ulrich. Departe de tot ce se petrecea în clipa prezentă îşi aminti că el îi spusese odată în glumă că singurătatea îl ducea la anumite excese. Nu era supărată pe el. Voia doar să nu mai audă niciodată ce spunea. El se oferi acum să-i găsească o trăsură, ea clătină doar din cap, îşi trase pălăria peste părul răvăşit şi-l părăsi fără să-i mai arunce vreo privire. Când o văzu plecând, cu voalul în mână, Ulrich avu senzaţia fusese abandonat ca un adolescent; firește, n-ar fi trebuit să o lase să se despartă de el în starea în care se afla, dar nu-şi dădea seama cum ar fi putut s-o reţină şi el însuşi, cel care ar fi trebuit să o ajute, era doar pe jumătate îmbrăcat, ceea ce, în starea de spirit gravă în care rămăsese singur, îi crea senzaţia că era aici ceva nedus până la capăt, astfel că ar fi trebuit întâi să se îmbrace ca lumea pentru a putea ajunge la o hotărâre cu privire la ce ar fi trebuit să se întâmple cu propria lui persoană.

120

Acţiunea Paralelă stârneşte agitaţie

Când Walter ajunse în centrul oraşului, îşi dădu seama că plutea ceva în atmosferă. Oamenii nu se mişcau pe stradă altminteri decât de obicei, iar trăsurile şi tramvaiele circulau ca totdeauna; poate pe ici, pe colo, se făcea observată o agitaţie mai neobişnuită, dar se destrăma iarăşi înainte să poată fi cu adevărat remarcată; cu toate acestea, toate păreau să fi dobândit un anumit semn distinctiv a cărui săgeată părea să indice într-o direcţie anumită şi abia făcuse el însuşi câţiva paşi că simţi acest semn deasupra propriei persoane.

Urmă direcţia astfel percepută şi avu senzaţia că funcţionarul departamentului de cultură care era el, dar în acelaşi timp pictorul şi muzicianul militant, până şi soţul chinuit al Clarissei, făceau acum loc unei persoane care nu se regăsea în nici una din acele situaţii anume; străzile, cu circulaţia lor şi cu casele lor impozante, ornamentate greoi, păreau să intre la rândul lor într-o asemenea „stare preliminară", aşa cum o numea el în gândurile lui, în care suprafeţele păreau să se destrame în fluiditate şi să se reîntoarcă la o stare de dinainte. Pe cât se dovedea de conservator atunci când era vorba să respingă noutăţile viitoare, pe atât era de dispus să condamne pentru sine însuşi prezentul şi simţea că această disoluţie a ordinii pe care o percepea petrecându-se în jurul lui îl tulbura într-un chip favorabil. Oamenii pe care-i vedea foarte numeroşi în juru-i îi aminteau de visul de adineaori; se desprindea din mulţimea lor senzaţia unei grabe agitate şi o anumită comuniune, primordială în raport cu cea obişnuită creată de raţiune, morală şi certitudinile înţelepte, care îi reunea într-o coeziune liberă, mai neconstrânsă. Toate acestea îl făceau să se gândească la un mare buchet de flori din care s-au scos firele ce le legau laolaltă, astfel încât acum se desface, fără a se risipi; şi îl făceau să se gândească la un trup de pe care au fost date jos veşmintele, astfel încât goliciunea surâzătoare îi apărea la iveală, cea care nu are cuvinte şi nici nu are nevoie de cuvinte. Când, mergând acum mai repede, se văzu în faţa unui grup mai mare de poliţişti gata să intervină, faptul în sine nu-l tulbură, ci se simţi cuprins de încântare, ca la vederea unui foc de tabără la care se aşteaptă să sune alarma şi care, cu numeroasele sale uniforme cu gulere roşii, cu călăreţii descălecaţi şi cu mişcările unităţilor restrânse, vestindu-şi sosirea sau plecarea, îi tulbura simţurile asemenea unui îndemn războinic.

Dincolo de acea linie de demarcaţie, care încă nu se închisese pentru trecători, Walter fu izbit dintr-odată de imaginea întunecată pe care o înfăţişa acum strada; nu se vedeau aproape deloc femei trecând, până şi uniformele colorate ale ofiţerilor care se plimbau de obicei pe acolo păreau a se fi topit în nesiguranţa care domnea pretutindeni. Asemenea lui, mulţi oameni se îndreptau spre centru, iar impresia pe

care o creau cu toţii laolaltă era acum diferită; te făcea să te gândeşti la pleavă şi la rumeguşul pe care un curent puternic îl trage după sine. Văzu curând şi primele grupuri care se formau şi care, cum i se păreau lui, erau ţinute laolaltă nu numai din curiozitate, ci şi de starea de nehotărâre în care se aflau dacă să urmeze mai departe acea tulburare neobişnuită sau să se întoarcă din drum. La întrebările lui, Walter primea răspunsuri diferite. Unii dintre cei spre care se îndreptase să-i întrebe răspundeau că e pe cale de a avea loc o mare manifestaţie patriotică, ceilalţi aveau impresia că auziseră că manifestaţia se îndrepta împotriva anumitor patrioţi care se aflau în treabă agitând spiritele şi tot atât de divizate erau părerile la întrebarea dacă agitaţia aceea stăpânindu-i pe toţi era o agitaţie a minorităţii germane împotriva inerţiei guvernului, care favoriza revendicările slavilor, ceea ce credeau cei mai mulţi, sau dacă agitaţia era favorabilă guvernului şi cerea un marş al tuturor kakanienilor de bună-credinţă împotriva acestor neorânduieli neîncetate. Oamenii respectivi se însoţiseră la drum, ca şi el, şi Walter nu află nimic mai mult decât ceea ce aflase din cele ce se spuneau la serviciul său, dar o nevoie de a pălăvrăgi mai departe şi pe care nu şi-o mai putea stăpâni îl împingea să întrebe mereu. Fie că oamenii de care se apropia îi spuneau că nici ei nu ştiau despre ce era vorba, fie că râdeau şi îşi ironizau propria lor curiozitate, auzea mereu, cu cât mergea mai departe, apropiindu-se de unanimitate, afirmaţia plină de gravitate că ceva anume trebuia să se întâmple în sfârşit, chiar dacă nimeni nu se găsea dispus să-i explice de bunăvoie ce anume. Cu cât insista întrebând astfel, cu atât mai des observa pe feţele pe care le privea ceva iraţional revărsându-se, depăşind în această revărsare raţiunea, astfel că acum părea cu adevărat să fi ajuns, indiferent ce anume se întâmpla acolo, în locul spre care erau atraşi cu toţii, părea că era vorba de ceva neobişnuit, în stare să-i scoată pe toţi din fire; deşi acea „ieşire din propria fiinţă" trebuia înţeleasă doar în sensul atenuat al cuvântului, care semnala doar o tulburare uşoară, de factură uzuală, se făcea percepută o similitudine cu stări de spirit uitate, de extaz şi transfigurare,

precum și o inconștientă disponibilitate, tot mai amplă, de a ieși din propriile veșminte și din propria piele.

Iar Walter, tot schimbând astfel de presupuneri și discutând despre lucruri care nu-l interesau decât prea puțin, li se alătură celorlalți care, din grupurile risipite de oameni, unii așteptând și alții mergând indecis mai departe, formau o procesiune care se îndrepta spre locul presupus al acțiunii și căpăta, fără vreo intenție precisă, văzând cu ochii, densitate și forță lăuntrică. Dar toate acele emoții aveau ceva din starea de spirit a iepurilor care se agită în jurul vizuinii și sunt gata în orice clipă să dispară în interior, când din capătul șirului dezordonat de oameni, care nu se vedea de unde începea și unde se sfârșea, și până la celălalt capăt se răspândi în valuri o anumită surescitare mai bine conturată. Un grup de studenți sau de tineri care făcuseră deja ceva și care veneau, ca să spunem așa, „din focul bătăliei" se unise acolo cu grosul mulțimii ; se auzea ceva nu tocmai inteligibil, mesaje deformate și valuri de tulburare mută treceau grăbite din rândurile din față spre cele din spate, iar oamenii simțeau, fiecare după firea lui și după ce înțelegea din cele spuse, indignare sau frică, poftă de luptă sau chemările unui imperativ moral ; acum se împingeau înainte într-o stare de spirit în care erau conduși de emoții cu totul obișnuite, care luau înfățișări diferite în fiecare din ei, dar care, în ciuda faptului că le stăpâneau conștiința, însemnau atât de puțin încât se uneau toate într-o forță comună tuturor, care acționa mai mult asupra mușchilor decât asupra minților lor. Walter, care se afla acum în mijlocul șirului de manifestanți, fu molipsit de acea stare de spirit și ajunse curând într-o dispoziție de supraexcitație și în același timp de vid lăuntric, care avea anumite asemănări cu începutul stării de beție. Nimeni nu știe cum se stârnește o asemenea schimbare, în anumite clipe făcând din indivizi cu voință individuală o masă cu o singură voință în stare de cele mai mari excese în bine, ca și în rău și care nu mai este în stare să gândească, chiar dacă oamenii din care e alcătuită mulțimea n-au cultivat, cei mai mulți dintre ei, toată viața decât măsura și cumpănirea. Probabil că mulțimea, presând să găsească o cale de destindere a excitației de care e cuprinsă și întrucât nu mai are nici un

alt mijloc de manifestare a propriilor simţăminte, trece pe orice alt făgaş care i se deschide pe neaşteptate şi este de prevăzut că cei care vor da exemplul şi vor deschide calea vor fi mai uşor de pus în mişcare, mai sensibili şi cu o putere de rezistenţă mai mică, adică cei predispuşi la fapte extreme, capabili de violenţă neaşteptată sau de generozitate emoţionantă ; ei constituie în mase punctele de minimă rezistenţă, însă ţipătul care mai degrabă izbucneşte din ei decât este produs de ei înşişi, piatra care li se iveşte în mână, sentimentul în care se revarsă deodată, toate acestea deschid calea pe care ceilalţi, cei care şi-au sporit unul altuia surescitarea până la punctul în care nu mai poate fi suportată, se înghesuie fără să mai gândească şi dau acţiunilor izvorând din mediul lor forma acţiunilor de masă, resimţită de toţi în parte ca o constrângere şi în parte ca o eliberare.

În asemenea tulburări violente, care pot fi observate la fel de bine printre spectatorii oricăror întreceri sportive şi printre ascultătorii unui discurs, psihologia descărcărilor este de departe mai puţin importantă decât cazurile care produc disponibilitatea, căci dacă totul ar fi în ordine în ce priveşte semnificaţia vieţii, ar fi în ordine şi lipsa ei de sens, iar aceasta nu ar mai trebui să fie însoţită de asemenea manifestări secundare ale deficienţei mintale. Walter era în mai mare măsură conştient de respectivele aspecte decât ceilalţi şi îi veneau în minte nu puţine idei de optimizare a acelei situaţii, astfel încât nu mai căuta acum decât cu o senzaţie neplăcută, fără forţă, să se împotrivească curentului care-l târa cu el, şi totuşi trăia un fel de entuziasm. Într-o clipă de luciditate luminoasă se gândi la Clarisse. „Bine că nu e aici", îşi spunea el, „nu ar putea face faţă înghesuielii". Dar chiar în acelaşi moment o senzaţie dureroasă îi întrerupse gândul ; îşi aminti de impresia indubitabilă că e nebună pe care i-o făcuse adineaori. Se gândea : „Poate că eu însumi sunt nebun, pentru că nu am observat de mult lucrul acesta". Îşi duse gândul mai departe : „Am să înnebunesc curând, dacă trăiesc mereu laolaltă cu ea !". Gândi : „Nu cred !". Gândi : „Dar e cert !". Gândi : „Chipul ei, pe care-l iubesc atât, împietrise între mâinile mele ca o mască". Dar nu mai putea gândi cu adevărat toate acestea, căci disperarea

și deznădejdea i se amestecau în conștiință. Simțea doar că, în ciuda suferinței, era incomparabil mai frumos să o iubească pe Clarisse decât să alerge aici cu toți acești necunoscuți și se amestecă acum, căutând să scape de spaimă, în șirul celor alături de care înainta.

În vremea aceea, Ulrich ajunsese, pe altă cale decât cea pe unde înainta Walter, la palatul contelui Leinsdorf. Când trecu prin portal, la intrare, văzu două sentinele, iar în curte fusese cantonat un detașament întărit al poliției. Alteța Sa îl primi calm, stăpânit și se vădi că fusese informat că el însuși devenise ținta dizgrației acelei mulțimi.

— Trebuie să-mi retrag unele afirmații, spuse el. Ți-am spus odată că poți să fii foarte sigur că, atunci când mulți oameni sunt în favoarea unei măsuri, trebuie să rezulte ceva util de pe urma acestui fapt. Există, firește, excepții!

La scurtă vreme după Ulrich apăru majordomul și aduse știrea parvenită între timp că mulțimea de oameni se apropia de palat, iar îngrijorarea îl făcu să pună întrebarea dacă n-ar fi trebuit închisă poarta și trase obloanele. Alteța Sa clătină din cap.

— Ce-ți trece prin gând! hotărî el netulburat. Nu ar face decât să-i bucure, căci li s-ar părea atunci că ni s-a făcut frică. De altfel, sunt aici forțele pe care ni le-a trimis poliția!

Se îndreptă însă apoi către Ulrich și spuse pe un ton de indignare morală:

— N-au decât să ne spargă ferestrele! Eu mi-am exprimat deja convingerea că de pe urma discuțiilor acelora atât de pretins intelectuale nu avea să rezulte până la urmă nimic.

Părea să-l îmboldească un resentiment profund, pe care îl disimula sub un calm plin de demnitate.

Ulrich se apropie de fereastră când coloana ajunse în fața palatului. Pe marginea străzilor înaintau, în același pas cu demonstranții, și polițiștii, și-i împingeau pe cei neîncolonați din calea lor, astfel că aceștia se învârtejeau în jurul colanei aflate în marș. Ici și colo, unele vehicule fuseseră prinse în coloană și în jurul lor curgea curentul puternic, în valuri nesfârșite, negre, în care se mai vedeau dănțuind ca o spumă dezlănțuită chipuri luminoase. Când vârful coloanei apăru în fața palatului, se părea că o comandă le struni deodată

pasul, o undă se văluri spre spate, şirurile care înaintau se strânseră laolaltă şi se creă o imagine care, timp de o clipă, semănă cu un muşchi încordat înainte de a se destinde într-o lovitură. În clipa următoare această lovitură vâjâi prin aer şi în chip straniu aproape putea fi văzută, căci ea consta într-un strigăt de indignare care era vizibil din gurile căscate înainte de a se auzi sunetul. Val după val, chipurile se căscau dintr-odată pe măsură ce apăreau în scenă şi strigătele celor mai depărtaţi erau acoperite de acelea ale celor sosiţi acum şi, dacă ţi-ai fi aţintit privirile mai departe, ai fi putut vedea acest spectacol mut repetându-se.

— Gâtlejul vulgului! spuse contele Leinsdorf, care se oprise o clipă în spatele lui Ulrich şi rostise cuvintele cu mare seriozitate, ca şi când ar fi fost la fel de ferme şi lapidare precum „pâinea cea de toate zilele". Dar ce strigă? Nu înţeleg în tot vacarmul creat.

Ulrich era de părere că strigau mai ales „Ruşine!".

— Da, dar mai e şi altceva, nu-i aşa?

Ulrich nu-i mai spuse că printre ţipetele care dănţuiau indistinct în mijlocul exclamaţiilor de dezgust, nu rareori se putea auzi şi strigătul „Jos Leinsdorf!"; crezu chiar că uneori auzise printre strigătele de aclamaţie pentru Germania şi o lozincă spunând „Trăiască Arnheim!", dar nu era sigur, căci geamurile groase ale ferestrei făceau neclare toate aceste strigăte.

Îndată după fuga Gerdei, Ulrich venise încoace, căci simţea nevoia să-i comunice contelui Leinsdorf ceea ce îi ajunsese la urechi şi-l demasca pe Arnheim dincolo de orice aşteptări; dar până în acel moment nu reuşise să spună nimic. Privea mulţimea întunecată agitându-se sub ferestre şi o amintire din vremea când fusese ofiţer îl umplea de un sentiment de dispreţ, căci îşi spunea: „Cu o companie de soldaţi s-ar goli imediat piaţa!". Vedea aproape cu ochii cum acele guri ameninţătoare se preschimbau într-o clipă într-o singură gură căscată, în a cărei înfăţişare oribilă se strecura deodată spaima; marginile buzelor destinzându-se şi căzând şovăitoare peste dinţi; dintr-odată imaginaţia lui preschimbă mulţimea neagră şi ameninţătoare într-un stol de orătănii printre care a apărut câinele! Se părea că tot ceea ce era rău

în el se crispase deodată, dur, dar vechea satisfacţie de a observa cum oamenii dominaţi de moralitate se retrăgeau din faţa celor lipsiţi de sensibilitate şi predispuşi spre violenţă era, ca totdeauna, pentru el o senzaţie cu două tăişuri.

— Ce-ai păţit? întrebă contele Leinsdorf, care se plimba prin spatele lui Ulrich şi care deodată, dintr-un gest ciudat al acestuia, avu impresia că Ulrich s-ar fi rănit cu un obiect oarecare, tăios, deşi nu ar fi avut acolo nici un prilej; cum nu primi nici un răspuns, se opri locului, clătină din cap şi spuse:

— În ultimă instanţă, nu trebuie să uităm că generoasa decizie prin care Maiestatea Sa a dăruit poporului un anumit drept de participare la conducerea afacerilor sale nu datează de foarte multă vreme; astfel că e de înţeles că nu s-a ajuns pretutindeni la o maturitate politică care să fie demnă în toate privinţele de încrederea generoasă acordată de suveran! Cred că am spus ceva similar încă de la prima întrunire!

Auzindu-l cum făcea asemenea afirmaţii, Ulrich renunţă la dorinţa de a-l încunoştinţa pe Alteţa Sa sau pe Diotima despre uneltirile lui Arnheim; în ciuda ostilităţii dintre ei, se simţea mai apropiat de Arnheim decât de ceilalţi şi, de asemenea, amintirea felului în care el însuşi se purtase faţă de Gerda, asmuţindu-se asupra ei ca un câine mare asupra unuia micuţ şi schelălăitor, îl chinuia – acum devenise conştient – fără încetare de atunci, dar părea să mai fi slăbit acum, când se gândea la josnicia pe care şi-o îngăduia Arnheim faţă de Diotima. Întregul spectacol, cu trupul ei chinuit şi crispat de ţipete, pe care-l jucase ca la un teatru în faţa a două suflete aşteptând nerăbdătoare, ar fi putut fi considerat, dacă ar fi vrut, şi sub aspectul său comic; oamenii aceştia de aici, de jos, pe care Ulrich îi privea mai departe din perspectiva sa superioară, fără să-l mai ia în seamă pe contele Leinsdorf, jucau şi ei acum doar o comedie! Era ceea ce îl fascina. Era sigur că ei nu voiau să atace şi să sfâşie pe cineva, deşi produceau acea impresie. Se arătau ca fiind întru totul şi serios mâniaţi, dar nu era acea înverşunare gravă cu care să se opună unor arme de foc; nu era nici măcar gravitatea cu care se face faţă pompierilor! „Nu, ceea ce fac ei aici", reflectă, „este mai degrabă o acţiune rituală,

un joc sacru cu cele mai profunde simţăminte care le-au fost rănite, un rudiment de civilizaţie, pe jumătate necivilizată, a acţiunilor comunitare pe care omul izolat nu trebuie să-l ia în serios în modul pedant şi precis!" Îi invidia. „Cât de plăcuţi sunt oamenii aceştia chiar şi acum, când caută să se facă pe cât posibil mai neplăcuţi!" constată el. Protecţia împotriva singurătăţii pe care o dăruieşte o mulţime adunată iradia dinspre ei în sus către el şi faptul că el însuşi era nevoit să stea acolo, lipsit de o asemenea protecţie – lucru pe care îl simţi timp de o clipă tot atât de viu ca şi când şi-ar fi văzut propria imagine în spatele unui perete de sticlă, cum avea la el acasă, dacă ar fi privit dinspre stradă – i se părea a fi expresia propriului său destin. Acest destin, simţea, ar fi fost mai bun dacă acum, cuprins de mânie sau în locul contelui Leinsdorf, ar fi dat alarma pentru pază, pregătită de a trece la acţiune acolo, jos, pentru ca apoi, o altă dată, să se poată simţi prietenos faţă de aceiaşi oameni; căci cel care joacă o partidă de cărţi cu contemporanii săi acţionează, se ceartă şi împarte cu ei plăcerile, acela are de asemenea în anumite ocazii permisiunea să dea dispoziţia să fie împuşcaţi fără ca gestul să însemne ceva neobişnuit. Există un anumit mod de a ajunge la o înţelegere cu viaţa, care-l lasă pe orice om să facă ce vrea el, fără multă bătaie de cap, şi în aceleaşi condiţii îi permite ei să-l trateze după bunul său plac; la toate acestea se gândea Ulrich. Este probabil o regulă oarecum ciudată, dar care nu e mai puţin certă decât un instinct natural, căci de aici porneşte înclinaţia tainică a omului de a se simţi bine şi în largul său, iar cine nu are această capacitate de a face compromisuri, cel care este singuratic, fără scrupule şi serios, îi neliniştește pe ceilalţi în felul acela neprimejdios, dar respingător, ca o omidă care le-ar ieşi în faţă. Se simţea în momentul acela plin de o profundă repulsie împotriva lipsei de naturalețe a omului singuratic şi apăsat de experienţele lui de gândire, de simţământul pe care îl oferă spectacolul agitat al unei mulţimi tulburate de emoţii naturale şi comune.

Demonstraţia câştigase între timp în intensitate. Contele Leinsdorf se plimba în sus şi în jos, agitat, prin fundul încăperii şi arunca din când în când câte o privire prin cealaltă

fereastră. Părea să sufere mult, deşi nu voia s-o arate; ochii lui protuberanţi semănau acum cu două bile dure de piatră printre ridurile molatice ale chipului şi îşi crispa uneori, ca într-o mare încordare, braţele pe care le ţinea încrucişate la spate. Deodată, Ulrich îşi dădu seama că el însuşi, care stătuse neîntrerupt la fereastră, era acum luat drept contele Leinsdorf. Toate privirile se aţinteau de jos spre chipul său şi se agitau cu toată energia bastoane în direcţia lui. Câţiva paşi mai departe, acolo unde strada cotea şi lăsa impresia că ar dispărea în culise, cei mai mulţi dintre demonstranţi renunţau la grima dinainte, ca să spunem aşa, ştergându-şi culorile războinice; ar fi fost fără sens acum, când nu mai aveau spectatori, să mai ameninţe astfel şi, într-un fel care li se părea cât se poate de firesc, în aceeaşi clipă dispăreau de pe feţele lor surescitarea şi tulburarea şi nu erau puţini aceia care râdeau şi se arătau binedispuşi ca la o excursie. Chiar şi Ulrich, care vedea toate acestea, râdea, dar cei care veneau din urmă credeau că el era contele făcând haz de ei şi mânia le crescu deodată îngrozitor, şi de-abia acum Ulrich începu să râdă cu toată forţa.

Dar se lăsă păgubaş, cuprins de silă. În timp ce ochii săi mai priveau pe rând gurile ameninţătoare şi chipurile binedispuse şi sufletul refuza să preia îndată acele impresii şi să le cuprindă, în el se petrecu o schimbare stranie. „Nu mai pot continua cu viaţa asta şi nici nu mă pot răzvrăti împotriva ei!“ simţea el; dar în acelaşi timp simţea în spatele său încăperea, cu marile tablouri pe pereţi, cu lunga masă de scris stil *empire* şi liniile perpendiculare ale cordoanelor soneriei şi ale perdelelor. Toate aveau ceva dintr-o scenă mică de teatru, în al cărei prim-plan era el, iar afară, pe o scenă imensă, se desfăşura istoria propriu-zisă şi ambele aceste scene aveau un fel al lor anume de a se reuni, fără a ţine seama de faptul că el era la mijloc. Apoi senzaţia acelei încăperi, pe care o ştia în spatele său, se contractă dintr-odată şi se proiectă, întorcându-se pe dos dinăuntru în afară, trecând prin el sau, precum ceva moale şi nerezistent, pe lângă el, înconjurându-l şi revărsându-se mai departe. „Ce ciudată inversiune spaţială!“ se gândea Ulrich. Oamenii se împingeau prin spatele lui trecând mai departe, el însuşi

mergea printre ei până ce ajungea la un imens punct zero; sau poate ei se împingeau în faţa şi în spatele lui tot mai departe, iar el era scăldat de ei ca o piatră de valurile schimbătoare şi mereu constante ale unui torent; era o experienţă de viaţă care se lăsa înţeleasă doar pe jumătate, iar ceea ce îl izbi în mod deosebit pe Ulrich în ea era starea sticloasă, vidă şi liniştită în care se găsea el însuşi. „Se poate deci ieşi din propriul spaţiu şi intra într-un altul, unul ascuns?" medită el, căci trăia sentimentul că întâmplarea îl condusese printr-o uşă de comunicare secretă.

Scutură de la sine aceste visări cu o tresărire atât de energică a întregului trup, încât contele Leinsdorf rămase locului surprins:

— Ce este cu dumneata astăzi? întrebă Alteţa Sa. Pui prea mult la suflet! Eu rămân la ce ţi-am spus; trebuie să-i câştigăm pe germani de partea noastră folosindu-ne de negermani, fie că e dureros sau nu!

La aceste cuvinte Ulrich putu cel puţin să surâdă iarăşi şi văzu atunci chipul brăzdat de multe riduri şi multe proeminenţe al contelui privindu-l deodată recunoscător. Îşi evocă acel moment când aterizează avionul; pământul se ridică rotund şi somptuos din planurile neaccidentate, ca de hartă, în care fusese micşorat până atunci ceasuri întregi, iar vechiul înţeles pe care lucrurile pământeşti îl redobândesc pare să crească de-a dreptul din sol. Dar în chip cu totul de neînţeles îi săgetă prin minte hotărârea să săvârşească o crimă – sau poate aceasta era doar o inspiraţie nesubstanţială, căci nu lega de ea nici un fel de reprezentare. Poate că era ceva ce ţinea de Moosbrugger, pentru că ar fi vrut cu adevărat să-l ajute pe acest nebun, căci soarta se purtase în chip atât de arbitrar şi întâmplător cu el, aşa cum doi oameni ajung să se aşeze pe aceeaşi bancă într-un parc. Dar poate că el înţelegea printr-o asemenea „crimă" doar nevoia de a se închide în sine însuşi, excluzându-se din viaţă sau părăsind viaţa pe care ajungi prin compromisuri să o trăieşti alături de ceilalţi. Ceea ce se numeşte o conştiinţă anarhică, ostilă statului sau mizantropică, ostilă oamenilor, acest sentiment pe care şi-l vedea prin o mie de cauze întemeiat şi meritat, nu se crease, nu era justificat şi dovedit prin nimic, era pur

și simplu deodată în el și Ulrich își amintea acum că sentimentul acela îl însoțise în întreaga lui viață, dar rareori cu atâta pregnanță. Se poate spune că, în toate revoluțiile care s-au produs pe suprafața pământului, omul cu înclinații spirituale și intelectuale a avut întotdeauna de suferit; ele încep cu promisiunea de a întemeia o nouă civilizație și cultură, înlătură tot ceea ce a realizat până atunci spiritul și sufletul omului ca pe niște bunuri ostile și toate sunt ajunse din urmă și depășite de următoarea revoluție, înainte de a fi apucat să se ridice la înălțimea celor de dinainte. Astfel, ceea ce ajunge să fie definit ca perioade ale culturii nu este nimic altceva decât un șir de inițiative eșuate purtând semnul de drum impracticabil, iar gândul de a se exclude pe sine însuși din acea înșiruire nu era deloc nou pentru Ulrich. Noi erau semnele tot mai evidente ale unei hotărâri, ale unei fapte care părea să fie pe punctul de a se realiza. Nu se ostenea câtuși de puțin să dea un conținut anume acelei reprezentări; sentimentul că de aici aveau să urmeze, ținând de general și teoretic, lucruri de care era de acum obosit și că el însuși trebuia să întreprindă ceva personal și activ, la care să participe cu sângele, cu trupul și cu mădularele lui, îi umplu acum pentru câteva clipe toată ființa. Știa că, în momentul în care ar fi săvârșit acea ciudată „crimă", pe care conștiința sa încă nu o înțelesese, n-ar mai fi putut înfrunta lumea, dar, Dumnezeu știe de ce, era o senzație pasionantă de tandrețe. Era oarecum legată de acea miraculoasă senzație cu care trăise amestecul în spațiu al întâmplărilor dinainte, din spatele ferestrei, al căror ecou slab îl mai percepea în clipa aceea, formând acum o relație obscură și tulburătoare cu lumea, care, dacă Ulrich ar fi avut timp să o analizeze mai îndelung, l-ar fi condus poate la acea voluptate legendară trăită de eroii ce ajungeau să fie devorați de zeițele ce se îndrăgosteau de ei.

Dar, în locul unor asemenea trăiri, fu întrerupt de contele Leinsdorf, care în vremea aceea dusese propria sa luptă.

— Trebuie să stau aici, la postul meu, pentru a face față acestei răzvrătiri, începu Alteța Sa, de aici nu pot pleca! Însă dumneata, dragul meu, trebuie să te duci cât mai repede cu putință la vara dumitale, până nu ajunge să se sperie de

toate întâmplările de ultimă oră şi să apuce poate să dea ziariştilor noştri vreo declaraţie care în momentul de faţă nu-şi are locul! Spune-i poate – şi se mai gândi încă o dată înainte de a lua o hotărâre – da, cred că e necesar să-i spui că orice remediu puternic produce reacţii puternice! Spune-i, de asemenea: celui care se implică în a conferi un sens superior vieţii nu îi este permis să se dea în lături în situaţiile critice, să treacă întâmplările prin para focului sau să taie în carne vie!

Se mai gândi o dată la ce spusese; arăta neliniştitor de hotărât, iar barbişonul i se ridică o clipă, apoi reveni, căci fusese pe punctul să mai spună ceva, dar se răzgândise. Până la urmă, ceva din bunătatea lui firească răzbi la lumină şi continuă:

— Te rog s-o faci să înţeleagă, să ştie că nu trebuie deloc să se sperie! Adică nu trebuie să-ţi fie frică niciodată de oamenii sălbăticiţi. Cu cât au mai multă substanţă, cu atât mai repede se acomodează la împrejurările reale, dacă li se oferă prilejul să o facă. Nu ştiu dacă dumneata te-ai gândit vreodată la asta, dar nu a existat niciodată o opoziţie care să nu înceteze să mai facă opoziţie când ajunge la cârma afacerilor; nu e un fenomen pe atât de simplu pe cât ar părea de firesc şi e un lucru foarte important, căci de aici se iveşte, dacă pot să mă exprim astfel, faptul concret, pe care poţi să te bizui şi care asigură continuitatea politică!

121

Explicaţia

Când Ulrich ajunse la Diotima, Rachel îl anunţă, deschizându-i, că stăpâna nu era acasă, dar că venise şi doctorul Arnheim, care o aştepta. Ulrich îşi manifestă dorinţa să intre, fără să remarce faptul că, văzându-l, micii sale prietene cuprinse acum de remuşcări îi pierise sângele din obraji.

Pe străzi plutea încă o oarecare neliniște, oamenii mai întârziau pe ici, pe colo, iar Arnheim, care până atunci privise pe fereastră, îi ieși în întâmpinare salutându-l. Întâmplarea neașteptată îi oferea prilejul acestei întâlniri, pe care o căuta, dar, dorind să procedeze cu precauție, nu îi dăduse curs, iar acum nu găsea începutul pe care l-ar fi dorit pentru convorbirea dintre ei. Nici Ulrich nu se putea decide să înceapă imediat cu problema terenurilor petrolifere din Galiția, astfel că cei doi tăcură curând după primele cuvinte de salut și în cele din urmă se apropiară împreună de fereastră, privind muți la agitația de jos, de sub ei.

După o vreme, Arnheim spuse:

— Nu pot să te înțeleg; nu e de o mie de ori mai important să faci față vieții decât să scrii?

— Dar eu nu scriu nimic, răspunse Ulrich scurt.

— Și bine faci! Lui Arnheim îi convenea acest răspuns. Scrisul e, precum perla, o maladie. Vezi dumneata – făcu un gest cu două din degetele lui îngrijite spre stradă, un gest care, în ciuda rapidității cu care fusese schițat, avea ceva dintr-o benedicțiune papală – acolo oamenii se agită, izolați sau în cete, iar din timp în timp, zvâcnind dinăuntru, se deschide câte o gură și țipă! Altădată, omul acesta ar fi scris; da, în privința aceasta ai dreptate!

— Dar dumneata însuți ești un scriitor celebru.

— O, faptul în sine nu înseamnă nimic!

După acest răspuns, care lăsa cu multă amabilitate orice întrebare deschisă, Arnheim se întoarse spre Ulrich, făcându-i față acum deliberat cu tot corpul, și astfel, piept la piept cu interlocutorul său, pronunțându-și lent și răspicat cuvintele, spuse:

— Îmi dai voie să te întreb ceva?

Ar fi fost, firește, cu neputință să refuzi; însă cum Ulrich se retrăsese, involuntar, politețea pur retorică avea ceva dintr-un lanț cu care celălalt îl trăgea spre sine.

— Sper, începu Arnheim, că nu mi-ai luat în nume de rău ultima noastră mică ciocnire de idei, ci mi-ai acordat credit pentru simpatia pe care o am față de vederile dumitale, chiar dacă, ceea ce nu se întâmplă prea rar, par să le contrazică pe ale mele. Îmi permiți, așadar, să te întreb dacă

într-adevăr crezi cu toată convingerea că – aș prefera să mă exprim succint – că trebuie să trăim cu o conștiință restrictivă a realității? Mă exprim bine?

Surâsul cu care îi răspunse Ulrich spunea: nu știu, și aștept să văd ce mai ai de spus.

— Vorbeai despre faptul că ar trebui să lăsăm viața în suspans, în felul metaforelor, simbolurilor care stau pe tărâmul lor nehotărât, între două lumi? În plus, ai mai afirmat, vorbind cu vara dumitale, diferite alte lucruri, care sunt absolut fascinante. Ar fi foarte dureros pentru mine dacă m-ai considera ca pe cineva de genul unui militarist prusac mercantil, care nu are nici un fel de înțelegere pentru asemenea fenomene. Dar dumneata spui, de exemplu, că numai din ceea ce este indiferent în noi înșine se creează realitatea și istoria noastră; îți înțeleg spusele cam în sensul că trebuie reînnoite formele și tipurile evenimentelor și că, până atunci când se va întâmpla ceva asemănător, după părerea dumitale ar fi într-o oarecare măsură indiferent ce i se întâmplă, de fapt, unui om obișnuit, luat la întâmplare?

— Vreau să spun, interveni Ulrich cu precauție și parcă făcând un efort, că asta mă face să mă gândesc la o țesătură care se fabrică, tehnic desăvârșită, în mii de baloturi, dar după modele vechi, demodate, de dezvoltarea și îmbunătățirea cărora nu se mai ocupă nimeni.

— Cu alte cuvinte, îl întrerupse Arnheim, înțeleg afirmația dumitale în sensul că starea actuală a lumii, care este fără îndoială nesatisfăcătoare, provine din faptul că cei care ne conduc cred că trebuie să construiască istoria mondială în loc să-și îndrepte întreaga lor energie spre sarcina de a face sfera puterii permeabilă ideilor, spiritului. Situația ar putea fi comparată, poate și mai bine, cu cea a unui fabricant care-și continuă producția și se lasă ghidat doar după piață, în loc să reglementeze el piața! Vezi deci că aceste gânduri ale dumitale mă privesc pe mine îndeaproape. Dar tocmai de pe poziția mea doresc să înțelegi că gândurile dumitale mi se par uneori de-a dreptul monstruoase, mie, un om care trebuie fără încetare să ia decizii de natură să mențină în stare de funcțiune întreprinderi foarte mari! De exemplu, când dumneata ne ceri să renunțăm la a mai acorda o valoare

de realitate acțiunilor noastre; sau la caracterul „provizoriu definitiv", cum se exprimă atât de încântător prietenul nostru Leinsdorf, al inițiativelor noastre, la care de fapt, cu toate acestea, nu se poate renunța cu adevărat!

— Dar eu nu cer absolut nimic, spuse Ulrich.

— O, dumneata ceri de fapt mai mult! Dumneata ceri luciditatea experimentului – Arnheim vorbea acum cu animație și căldură –, după părerea dumitale, conducătorii care poartă răspunderea ar trebui să creadă că ei nu fac istorie, ci trebuie să completeze rapoarte cu privire la experiențele de până acum, care să poată sluji mai departe ca fundament pentru alte experiențe! Eu sunt încântat de această idee; dar atunci cum stau lucrurile, de exemplu, cu războaiele și revoluțiile? Putem să-i mai trezim iarăși la viață pe cei morți, când experiența a fost dusă până la capăt și a fost scoasă din planul de acțiune?

Ulrich cedă totuși acum fascinației cuvântului, care nu stimulează continuarea cu mult altfel decât acționează fumatul, și răspunse că probabil trebuie să abordezi cu toată seriozitatea ceea ce faci pentru a putea promova ceea ce faci, chiar dacă știi că la cincizeci de ani după ce ai făcut lucrul respectiv nici experiența astfel încercată nu ar mai fi meritat osteneala. Dar nici „seriozitatea perforată" nu reprezenta nimic neobișnuit; destul de des ajungi să-ți pui în joc viața pentru nimic. Din punct de vedere psihologic, deci, o viață luată ca experiment nu însemna nimic imposibil; ceea ce lipsea era pur și simplu voința de a-ți asuma într-un anumit sens răspunderea nelimitată.

— Aceasta este deosebirea crucială, conchise el. Înainte, oamenii simțeau, cum s-ar spune, la modul deductiv, pornind de la anumite prezumții și ipoteze, iar acum vremurile s-au schimbat; astăzi trăim fără un principiu conducător, dar și fără metoda unei gândiri inductive conștiente, experimentăm mereu, tot înainte, ca maimuțele!

— Excelent! recunoscu din toată inima Arnheim. Dar, atunci, îngăduie-mi să-ți mai pun o ultimă întrebare: dumneata ai, după cum mi-a spus în repetate rânduri vara dumitale, o vie simpatie și un sentiment de participare la soarta unui om primejdios la modul patologic. De altfel, întâmplător, te înțeleg

foarte bine. Pe de altă parte, nici nu există încă o manieră potrivită pentru a trata asemenea cazuri, iar comportarea societăţii faţă de ele este ruşinos de lipsită de simţul răspunderii. Dar, aşa cum se prezintă acum lucrurile, când mai există doar opţiunea între două alternative: fie ca acest om nevinovat să fie suprimat, fie ca el să omoare oameni nevinovaţi; dumneata, în noaptea precedând execuţia, l-ai lăsa să evadeze dacă ai avea această putere?

— Nu! spuse Ulrich.

— Nu? Într-adevăr nu? întrebă Arnheim, deodată foarte agitat.

— Nu ştiu. Cred că nu. Firește, aş putea să mă scuz prin faptul că într-o lume strâmb alcătuită nu am dreptul să mă comport aşa cum mi se pare mie că ar fi corect; dar recunosc pur şi simplu că nu ştiu ce ar trebui să fac.

— Omul acesta trebuie, fără îndoială, să fie făcut inofensiv, spuse Arnheim îngândurat. El este însă, în momentele când se află în criză, un sediu al forţelor demonice, care în toate epocile viguroase au fost socotite ca adiacente celor divine. Pe vremuri, un om ca acesta ar fi fost trimis în deşert când ar fi fost lovit de crize de felul acesta; poate că şi acolo ar fi omorât oameni, dar sub imperiul unei viziuni magnifice, aşa cum Avraam voia să-l înjunghie pe Isaac! Astfel se prezintă faptele! Astăzi nu mai ştim cum să ne raportăm la asemenea situaţii şi nici nu mai vrem să ne fundamentăm acţiunile pe sinceritate şi cinste.

Poate că Arnheim se lăsase antrenat să spună aceste cuvinte de la urmă şi nu mai ştia nici el acum ce sens anume intenţionase să le confere; faptul că Ulrich nu reuşea să dea dovadă de atâta „simţire şi precipitare" ca să răspundă fără reţinere afirmativ la întrebarea dacă l-ar fi salvat pe Moosbrugger îi stimulase propriul orgoliu. Dar Ulrich, considerând acea întorsătură a conversaţiei ca pe un semn care i amintea pe neaşteptate de „hotărârea" luată în palatul contelui Leinsdorf, era iritat acum de extravaganţa cu care Arnheim broda în gândurile sale despre Moosbrugger, iar ambele considerente îl determinară să întrebe sec, dar în acelaşi timp încordat

— Dumneata l-ai pune în libertate?

— Nu, răspunse Arnheim surâzând; dar voiam să-ţi fac o altă propunere.

Şi, fără să-i lase timpul să opună rezistenţă, continuă:

— Vreau să-ţi fac această sugestie încă de mult, ca să renunţi la neîncrederea dumitale faţă de mine, neîncredere care, să recunosc sincer, mă afectează; aş vrea, de fapt, chiar să te câştig de partea mea! Ai dumneata cu adevărat idee cum arată o mare întreprindere de afaceri văzută pe dinăuntru? Are două conduceri: conducerea afacerilor propriu-zise şi consiliul director; iar mai presus de acestea două, de obicei şi o a treia, comitetul executiv, cum îi spuneţi în ţara dumneavoastră, care e alcătuit din reprezentanţi ai celorlalte două şi care se întruneşte zilnic sau aproape zilnic. Consiliul director este compus, se înţelege de la sine, din oameni de încredere ai celor care deţin majoritatea acţiunilor – abia acum îi acordă o pauză lui Ulrich şi era ca şi cum l-ar fi pus la încercare, să vadă dacă avea sau nu ceva de spus până aici. Spuneam că cei care controlează majoritatea acţiunilor îşi trimit oamenii de încredere în consiliul director şi în comitetul executiv – îl ajută el acum pe Ulrich. Ţi-e limpede ce se înţelege prin controlul exercitat de acţionarii majoritari?

Ulrich nu avea cunoştinţă; avea doar o noţiune vagă, colectivă despre esenţa finanţelor, în care intrau funcţionari, ghişee, cupoane şi acte care păreau să semene cu nişte hrisoave de demult.

Arnheim îl mai îndemnă o dată.

— Dumneata ai participat vreodată la alegerea unui consiliu de administraţie, a unui consiliu director? Desigur, niciodată – îşi răspunse imediat singur – şi nici n-ar avea nici un sens să te gândeşti la o asemenea situaţie, întrucât dumneata nu vei poseda nicicând majoritatea acţiunilor vreunei întreprinderi!

Făcu respectiva afirmaţie cu atâta hotărâre, încât Ulrich ar fi putut aproape să se simtă ruşinat de lipsa unei calităţi atât de importante; era, de asemenea, caracteristic pentru intuiţiile lui Arnheim că putea trece astfel, cu un singur pas şi fără efort, de la demoni la consiliile directoare. Continuă surâzând:

— Până acum nu ţi-am pomenit de o anumită persoană, deşi într-un anumit sens ea este cea mai importantă! Am spus „acţionarii majoritari", ceea ce deţine o sonoritate ca şi când ar fi vorba de o colectivitate inofensivă; însă ea este de regulă o singură persoană, un individ care e principalul posesor al acţiunilor, necunoscut marelui public şi care este acoperit de cei pe care îi deleagă în locul lui!

Acum firește că Ulrich începea să întrevadă că erau lucrurile despre care se poate citi în fiecare zi în ziare; dar Arnheim se pricepea, oricum, foarte bine să le imprime o tensiune fascinantă. Întrebă curios cine era cel care deţinea majoritatea acţiunilor de la Banca Lloyd.

— Nu se ştie, răspunse Arnheim calm. Mai bine zis, iniţiaţii ştiu, firește, dar nu e un lucru obişnuit să se vorbească despre respectiva persoană. Dă-mi voie mai bine să-ţi vorbesc despre miezul acestor chestiuni: oriunde există două asemenea forţe, pe de o parte patronul, cel cu puterea, şi de cealaltă parte administratorii, directorii, se creează de la sine aparenţa că sunt folosite toate mijloacele posibile de sporire a profitului, fie că sunt morale şi frumoase, fie că nu. Spun într-adevăr „de la sine", căci această aparenţă este în cel mai înalt grad independentă de elementul personal. Patronul, cel care deţine în realitate puterea, nu intră nemijlocit în legătură cu executarea deciziilor, iar factorii administrativi sunt acoperiţi prin faptul că nu acţionează din considerente personale, ci ca simpli funcţionari. O asemenea categorie de relaţii o întâlneşti astăzi pretutindeni şi câtuşi de puţin numai în lumea finanţelor. Poţi fi sigur că prietenul nostru Tuzzi ar da cu cea mai limpede şi liniştită conştiinţă semnalul începerii unui război, chiar dacă el personal nu ar fi în stare să împuşte un câine bătrân, şi că mii de oameni l-ar trimite la moarte pe prietenul dumitale Moosbrugger, pentru că nici unul din ei, cu excepţia a trei persoane, nu au nevoie să acţioneze cu propriile lor mâini! Prin acest sistem de „mediere" elaborat până la un înalt grad de virtuozitate este asigurată astăzi conştiinţa împăcată a fiecărui individ luat izolat şi a întregii societăţi; butonul pe care se apasă e totdeauna alb şi frumos, iar ceea ce se întâmplă la capătul celălalt al firului îi priveşte pe alţi oameni care, în propria

lor persoană, nu apasă pe acest buton. Ţi se pare respingător? În felul acesta lăsăm mii de oameni să moară sau să vegeteze, punem în mişcare munţi de suferinţe, dar înfăptuim, de asemenea, câte ceva! Aş putea chiar să susţin că în felul acesta, sub forma diviziunii sociale a muncii, nu se exprimă nimic altceva decât vechiul dualism al conştiinţei omeneşti între scopul aprobat şi mijloacele tolerate, chiar dacă e vorba aici de o formă grandioasă şi primejdioasă.

Ulrich ridicase din umeri la întrebarea lui Arnheim dacă situaţia în sine i se părea respingătoare. Această scindare a conştiinţei morale despre care vorbea Arnheim, acest fenomen, poate cel mai înfricoşător al vieţii zilelor noastre, a existat dintotdeauna, dar şi-a contractat oribila conştiinţă împăcată abia ca urmare a diviziunii universale a muncii; ca atare, ea mai stăpâneşte încă ceva din caracterul de grandios inevitabil al acesteia. Lui Ulrich îi repugna să se lase pradă indignării şi, dimpotrivă, parcă pentru a o sfida îi trezea simţământul ciudat şi totodată plăcut pe care ţi-l dă viteza de o sută de kilometri pe oră când treci prin faţa unui moralist care rămâne, acoperit de praf, la marginea drumului şi te ocărăşte de acolo. Cum Arnheim tăcea acum, el reluă primul fluxul conversaţiei:

— Orice formă de diviziune a muncii se poate dezvolta mai departe. Întrebarea pe care ar trebui să mi-o pui nu este deci dacă găsesc „respingătoare" situaţia, ci dacă eu cred că s-ar putea ajunge la situaţii mai demne fără să fie necesar să facem cale întoarsă.

— Acesta este inventarul general pe care-l tot faci dumneata! îl întrerupse Arnheim. Noi am organizat excelent diviziunea activităţilor noastre, dar am neglijat instanţele pentru corelarea lor; distrugem constant morala şi sufletul folosind cele mai noi metode şi mijloace şi ne închipuim că le regrupăm cu vechile mijloace ale tradiţiilor religioase şi filosofice! Nu-mi face plăcere să ironizez astfel, se corectă el, şi, în general, consider jocurile de cuvinte spirituale cu orice preţ ca fiind ceva foarte îndoielnic; dar n-am considerat nici un moment ca fiind o simplă glumă propunerea pe care i-ai făcut-o în prezenţa noastră contelui Leinsdorf, în sensul că ar trebui organizată pe baze noi însăşi conştiinţa.

— Cu toate acestea, a fost o glumă, răspunse Ulrich aproape brutal. Eu nu cred într-o asemenea posibilitate. Mai degrabă cred că Diavolul e cel care a construit lumea europeană și că Dumnezeu îl lasă pe concurentul său să arate ce poate.

— Ce prezumție nostimă! spuse Arnheim. Dar de ce te-ai arătat iritat față de mine pentru că n-am vrut să te cred?

Ulrich nu răspunse.

— Ce ai spus adineaori este de altfel în contradicție și cu remarcile foarte interesante și active pe care le-ai făcut cu câtăva vreme înainte cu privire la felul în care ne-am putea apropia de un mod mai autentic de viață, continuă Arnheim liniștit și cu oarecare obstinație. La drept vorbind, lăsând cu totul la o parte întrebarea dacă pot sau nu pot fi de acord cu dumneata în ce privește detaliile, mă izbește felul în care în cazul dumitale se amestecă tendințele active cu indiferența.

Cum Ulrich nu găsi nici aici că ar fi fost necesar să răspundă, Arnheim spuse cu civilitatea cuvenită față de o asemenea impolitețe:

— Am vrut doar să-ți atrag atenția că astăzi este important ca în deciziile de ordin economic, de care oricum depinde aproape totul, să fie rezolvată problema responsabilității morale în sine și cât de fascinante devin în consecință aceste decizii.

În modestia cu care spusele lui încercau o mustrare se făcea resimțit un ușor accent persuasiv.

— Iartă-mă, îi răspunse Ulrich, mă gândeam la spusele dumitale.

Ca și cum ar fi urmat același gând în continuare, adăugă:

— Aș vrea să știu dacă dumneata consideri de asemenea ca o formă a modului indirect și a diviziunii conștiinței, în spiritul vremurilor noastre, să copleșești sufletul unei femei cu emoții mistice, în vreme ce apreciezi că este rezonabil să lași trupul acestei femei soțului ei?

Arnheim se schimbă întru câtva la față la aceste cuvinte, dar nu pierdu controlul asupra situației. Răspunse liniștit:

— Nu sunt sigur că înțeleg ce vrei să spui. Dar, dacă vorbești despre o femeie pe care o iubești, atunci n-ai putea face astfel de afirmații, întrucât forma pe care o îmbracă

realitatea este totdeauna mai bogată decât contururile schițate ale principiilor.

Se îndepărtase de fereastră și-l invită pe Ulrich să se așeze.

— Nu te lași prins ușor! continuă el pe un ton care avea deopotrivă ceva din natura unei aprecieri, cât și a unui regret. Însă știu că eu reprezint pentru dumneata mai degrabă un principiu antagonic decât un adversar personal. Cei care în persoana lor sunt cei mai buni adversari ai capitalismului sunt nu rareori, în afaceri, cei mai buni slujitori ai lui; eu însumi mă pot socoti oarecum, în sensul acesta, printre ei, altminteri nu mi-aș permite să-ți spun dumitale astfel de lucruri. Oamenii pasionați și care resping compromisul sunt de obicei, când au înțeles necesitatea unei recunoașteri a situației, cei mai înzestrați susținători ai unor asemenea compromisuri. Astfel, oricât de nepotrivit ar fi împrejurările create, am să-mi duc până la capăt intenția, propunându-ți: intră în serviciul firmei mele.

În mod deliberat nu puse un accent deosebit pe această propunere; dimpotrivă, părea că vrea să atenueze efectul propriu-zis al surprizei de care, firește, era sigur printr-un debit grăbit și inexpresiv al vorbirii; fără să răspundă în nici un fel privirii surprinse pe care i-o aruncase Ulrich, el enumera acum, s-ar fi spus, detaliile asupra cărora se cerea ca ei doi să convină în cazul acceptării, față de care în momentul acela nu voia să adopte în nici un fel o poziție personală.

— Desigur, pentru început nu vei avea formația corespunzătoare pentru a putea prelua o poziție de conducere, spuse el calm, și probabil că nici n-ai avea deloc o disponibilitate în acest sens; din aceste considerente, ți-aș oferi o poziție în preajma mea, să-i spunem de secretar general, o funcție pe care aș putea-o crea anume pentru dumneata. Sper să nu te jignesc, căci pentru început nu îmi prefigurez acest post ca fiind prevăzut cu un salariu irezistibil; dar dumneata vei găsi, firește, în cursul activității dumitale posibilități de a-ți asigura un venit care să ți se pară dezirabil și sunt convins că după trecerea unui an mă vei înțelege cu totul altfel decât acum.

Când Arnheim încheie ceea ce avusese de spus, simțea totuși că era tulburat. La drept vorbind, în clipa aceea era

surprins că îi făcuse cu adevărat lui Ulrich o asemenea ofertă, deoarece respingerea ei nu ar fi reprezentat decât un dezavantaj pentru el, fără ca o eventuală acceptare să se lege de vreo perspectivă plăcută. Impresia că acest om cu care se confrunta acum ar fi fost în stare să înfăptuiască ceva ce el însuşi n-ar fi putut obţine se disipase în cursul convorbirii; iar dorinţa de a-l subordona devenise absurdă din momentul în care fusese dată în vileag. I se părea nefiresc ca el să se fi temut de ceea ce numea „spiritul" şi jocurile de spirit ale acestui om. El, Arnheim, era un om însemnat, un conducător, iar pentru un asemenea om viaţa se cerea să fie simplă! Un asemenea om tratează cu cei situaţi pe poziţii similare conform circumstanţelor, nu se răzvrăteşte la modul aventuros faţă de orice şi nu pune totul la îndoială; ar fi fost împotriva firii sale; pe de altă parte există, firește, lucruri frumoase şi ambigue pe care şi le dorește. Niciodată până atunci nu mai crezuse Arnheim cu atâta convingere în certitudinea şi permanenţa civilizaţiei occidentale, acel magnific complex de forţe şi inhibiţii! Dacă Ulrich nu înţelegea, nu era nimic altceva decât un aventurier; el, Arnheim, se lăsase aproape sedus să considere...; dar aici cuvintele îl trădară pe Arnheim, rămânând neformulate în ascunzişurile gândirii lui; nu reuşea să articuleze coerent, limpede, faptul că se gândise să-l atragă pe Ulrich pe lângă sine ca pe un fiu. Nici n-ar fi avut multă importanţă, la urma urmei acesta fusese un gând ca nenumărate altele, faţă de care nici nu simţi nevoia să îţi asumi vreo răspundere deosebită, probabil inspirat de cine ştie ce melancolie existenţială care afectează orice persoană activă, întrucât omul nu este nicicând pe deplin mulţumit; poate că gândul său nici măcar nu îmbrăcase o formă atât de vulnerabilă, ci el simţise doar ceva, o impresie căreia i s-ar fi putut da o asemenea formă. Cu toate acestea, nu voia să-şi mai amintească de ea, ci îi răsuna doar, limpede şi strident, în minte noţiunea că dacă s-ar fi scăzut numărul anilor lui Ulrich din numărul anilor săi diferenţa n-ar fi fost atât de mare, iar concomitent cu această idee, firește, o alta, anume că Ulrich ar fi trebuit să-i slujească şi ca un avertisment în privinţa Diotimei. Îşi aminti că percepuse deseori relaţia sa cu Ulrich ca fiind în subsidiar

un indiciu după care puteau fi apreciate evoluţiile nefireşti care se petreceau în craterul principal; îl neliniştea într-o oarecare măsură faptul că acolo avusese loc o erupţie, căci se revărsau cuvintele care îşi croiau drum spre viaţă. „Ce se va întâmpla", îi trecu lui Arnheim prin minte, „dacă omul acesta acceptă?" Momentele de tensiune se apropiau de un deznodământ, Arnheim fiind nevoit să aştepte hotărârea unui om mai tânăr decât el, căruia el însuşi îi acordase însemnătate doar graţie propriei imaginaţii. Stătea într-o atitudine rigidă pe locul său, cu buzele întredeschise cu ostilitate şi se gândea: „Vom lămuri lucrurile într-un fel sau altul, dacă situaţia va deveni inevitabilă".

În timp ce emoţiile şi gândurile sale evoluau astfel, situaţia nu rămase în nemişcare, ci întrebările şi răspunsurile se înşiruiau firesc.

— Căror însuşiri, întrebă sec Ulrich, le datorez această propunere, greu justificabilă din punctul de vedere al afacerilor?

— Iarăşi te înşeli, după cum devine evident de pe urma întrebării dumitale, răspunse Arnheim. Din poziţia pe care o ocup eu nu se caută pentru afaceri justificări la nivelul banilor mărunţi; ce aş putea pierde eu alegându-te pe dumneata nu are nici o importanţă faţă de ceea ce sper să câştig astfel!

— Mă faci cât se poate de curios, spuse Ulrich; mi se spune extrem de rar că eu aş reprezenta un câştig pentru cineva. Un avantaj mic poate că aş fi putut deveni prin cunoştinţele mele, dar până şi la acest capitol, după cum ştii şi dumneata, am fost o dezamăgire.

— Asupra faptului că dumneata stăpâneşti neobişnuit de mult în ce priveşte forţele intelectuale, răspunse Arnheim (mai departe pe tonul liniştitei şi nezdruncinatei convingeri, pe care şi-l menţinea), dumneata însuţi ai o imagine clară; nu mai e nevoie să-ţi spun. S-ar putea chiar ca noi să avem în întreprinderile noastre minţi mai ascuţite şi mai leale decât a dumitale. Însă caracterul dumitale, însuşirile dumitale omeneşti sunt cele pe care, din anumite motive, aş dori să le am permanent de partea mea.

— Însuşirile mele? Ulrich fu silit să surâdă. Dumneata ştii că prietenii mei mă consideră un om fără însuşiri?

Arnheim lăsă să-i scape un mic gest de nerăbdare, care spunea mai mult sau mai puțin: „Nu-mi mai povesti despre dumneata însuți lucruri pe care eu le știu de mult mai bine!". În acea tresărire, care-i trecu peste chip până la zvâcnirea umerilor, i se trădă nemulțumirea, în vreme ce cuvintele i se revărsau mai departe potrivit planului și intențiilor sale. Ulrich îi surprinse expresia, percepând provocarea lui Arnheim, astfel încât imprimă discuției lor un curs cu totul inechivoc.

În vremea aceasta se ridicaseră iarăși în picioare, iar Ulrich se îndepărtă cu câțiva pași de interlocutorul său pentru a putea observa mai bine efectul spuselor sale și continuă:

— Mi-ai pus până acum atât de multe întrebări importante, încât aș vrea să știu ceva înainte de a mă decide.

La un gest de invitație al lui Arnheim, vorbi limpede și realist:

— Mi s-a spus că participarea și susținerea dumitale față de acțiunea care e în curs de desfășurare aici la noi – atât doamna Tuzzi, cât și umila mea persoană reprezentând doar un supliment! – ar sluji doar intereselor dumitale de a achiziționa o mare parte din terenurile petrolifere din Galiția.

Atât cât se putea întrezări în lumina care scăzuse de mult, Arnheim se schimbase la față și se îndreptă pășind încet spre Ulrich. Acesta avu impresia că trebuie să se aștepte acum la o manifestare de impolitețe și regreta că vorbindu-i atâta de direct și neprevăzător i-ar fi dat celuilalt posibilitatea de a refuza continuarea discuției în momentul în care ea i-ar fi devenit neplăcută; spuse deci cât mai amabil cu putință:

— Firește că nu vreau să te jignesc, însă schimbul nostru de vederi nu ar avea vreo semnificație dacă nu ne-am comporta fără nici un fel de menajamente!

Cele câteva cuvinte și timpul pentru a străbate infima distanță dintre ei fură îndeajuns pentru a-i permite lui Arnheim să-și redobândească stăpânirea pe sine; se apropie cu un gest surâzător de Ulrich, își lăsă mâna, la drept vorbind brațul, pe după umărul lui și spuse pe un ton de reproș:

— Cum poți să iei în serios asemenea zvonuri de bursă!

— Nu am auzit-o ca zvon, ci am aflat de la cineva bine informat.

— Da, am auzit deja că se vorbește pe această temă; dar cum poți să dai crezare unor asemenea povești! Firește că nu mă aflu aici doar din plăcere; din păcate, nu-mi pot permite niciodată să fac cu totul abstracție de afacerile mele. Nici nu vreau să neg faptul că am discutat cu anumite persoane despre aceste zăcăminte petrolifere, deși trebuie să te rog să păstrezi discreția asupra acestei mărturisiri. Dar toate acestea nu sunt în realitate lucrul esențial!

— Vara mea, continuă Ulrich, nu are nici cea mai mică bănuială în ce privește intențiile dumitale petrolifere. Soțul ei i-a încredințat misiunea să te sondeze puțin în ce privește scopurile urmărite prin șederea dumitale aici, pentru că dumneata ești considerat la noi ca fiind un om de încredere al țarului; dar eu sunt convins că ea nu-și îndeplinește cum trebuie misiunea diplomatică, pentru că este sigură că, de fapt, ea însăși reprezintă singurul și adevăratul motiv al prezenței dumitale!

— Nu fi atât de lipsit de delicatețe!

Brațul lui Arnheim îmboldi umărul lui Ulrich într-un ușor îndemn prietenos.

— Implicații din acestea secundare intervin probabil totdeauna și pretutindeni; dar dumneata acum, în ciuda tonului ironic, ba chiar sarcastic, pe care probabil că vrei să-l adopți, te-ai exprimat cu sinceritatea unui elev nu prea bine-crescut!

Brațul de pe umărul său îl făcea pe Ulrich să se simtă nesigur de sine. Era o senzație ridicolă și dezagreabilă să se simtă astfel îmbrățișat, ar fi putut spune că era de-a dreptul supărător de neplăcut; dar Ulrich nu mai avea de multă vreme nici un prieten și poate că din cauza aceasta era puțin descumpănit. Ar fi preferat să scuture la o parte acel braț și fără voie se încordă spre un astfel de gest; dar Arnheim îi percepu micul semn de rezistență împotriva lui și îl costă un efort să nu se manifeste nicicum. Din politețe, pentru că își dădea seama de situația neplăcută în care se afla Arnheim, Ulrich rămase inert și suportă atingerea care începuse să aibă un efect tot mai ciudat asupra lui, asemenea unei mari poveri scufundându-se în jurul unui stăvilar prea puțin solid consolidat, destrămându-l. Zidul de singurătate Ulrich îl ridicase, fără să fi intenționat, în jurul său, iar acum printr-o

breșă pătrundea în el viața, pulsul unei alte ființe și era un simțământ stupid, ridicol, dar și puțin excitant.

Se gândea la Gerda. Îi amintea cum, pe vremuri, prietenul său din adolescență Walter trezise în el dorința de a ajunge într-un acord deplin cu un alt om, ca și cum în toată lumea n-ar fi existat nici un fel de alte deosebiri decât cele între simpatie și antipatie. Acum, când era prea târziu, dorința după o trăire similară se desfășură din nou, în valuri argintii; i se părea că în revărsarea unui fluviu talazurile de apă, aer și lumină se contopesc într-un unic argint și era atât de amețitor încât trebui să se încordeze pentru a nu i se abandona, creând o neînțelegere suplimentară în situația ambiguă în care se afla. În clipa în care i se crispau mușchii, își aminti că Bonadea îi spusese: „Ulrich, tu nu ești un om rău, îți creezi doar singur greutăți ca să nu fii bun!". Bonadea, care în ziua aceea fusese atât de uimitor de înțeleaptă și îi spusese, de asemenea: „În vis nu gândești, ci trăiești propriile tale senzații!". Iar el îi răspunsese: „Eram un copil bun, maleabil și molatic precum o boare într-o noapte cu lună..." și își aducea acum aminte că îi plutise prin minte o altă imagine: ascuțișul unei izbucniri aprinse de flacăra de magneziu; căci tot astfel cum o asemenea rază de lumină se sfâșie în țăndări împroșcate, avusese impresia că-și cunoaște propria inimă, dar totul se petrecuse de mult și nu avusese destulă încredere în el însuși să rostească în cuvinte acea comparație, cedând alteia; de altfel, nu în conversația cu Bonadea, ci într-o alta, cu Diotima, așa cum își dădea seama acum. „Diversitățile și deosebirile care există în viață sunt, acolo în adâncuri, la rădăcini, foarte apropiate unele de altele", simțea el și-l privi pe omul acesta care, din motive nu tocmai lesne de pătruns, îi propusese să devină prietenul său.

Arnheim își retrăsese brațul. Erau iarăși în picioare în nișa ferestrei, acolo unde își începuseră conversația; jos în stradă începuseră să se aprindă pașnice felinarele, dar se mai simțeau ecourile depărtate ale agitației dinainte. Din când în când apăreau grupuri strânse de oameni, vorbind însuflețit între ei și pe alocuri se mai vedea o gură deschizându-se și proferând câte o amenințare sau o huiduială

prelungită, urmată de râsete. Era imaginea unei stări de semiconștiență parcă. În lumina acelei străzi neliniștite, printre draperiile care cădeau perpendicular și care înconjurau ca o ramă imaginea tot mai întunecată a încăperii, el văzu silueta lui Arnheim și-și simțea propria siluetă oprită acolo, pe jumătate în lumină, pe jumătate întunecată, intensificându-și conturul, încordată și pasionată, în acest clar-obscur. Ulrich își amintea de ovațiile la adresa lui Arnheim, așa cum i se păruse că le-ar fi auzit și, fie că avea sau nu vreo legătură cu cele petrecute înainte în stradă, în liniștea imperială pe care o etala așa cum sta și privea gânditor la spectacolul străzii, părea să fie figura dominantă a momentului și, de asemenea, că simțea în fiecare privire îndreptată asupra sa greutatea propriei sale prezențe. Alături de el percepeai adevărata semnificație a conștiinței de sine. Conștiința singură nu poate pune în ordine ceea ce e neliniștit, colcăitor și licăritor în lume, căci cu cât este mai lucidă, cu atât mai nelimitată devine, cel puțin pentru moment, lumea; conștiința de sine își face însă intrarea, asemenea unui regizor, alcătuind din toate acestea unitatea artificială a unei stări de fericire. Ulrich îl invidia pe omul acela pentru norocul, pentru fericirea sa. În clipa aceea nimic nu i s-ar fi părut mai firesc decât să săvârșească o crimă, căci în dorința sa de a ocupa poziția din centrul scenei, omul acesta părea să conjure toate sintagmele melodramatice: „Ia un pumnal și împlinește-i soarta!". Lui Ulrich îi răsunau acum în urechi cuvintele respective pe tonul cu care ar fi fost rostite de un cabotin, dar fără voie reuși să se miște astfel încât să se oprească pe jumătate în spatele lui Arnheim. Vedea în fața ochilor suprafața lată, întunecată a gâtului și umerilor acestuia. Mai ales gâtul îl stârnea. Mâna lui pipăia acum prin buzunarele din dreapta după briceag. Se înălță pe vârful picioarelor și-și coborî privirea, pe lângă și dincolo de Arnheim, încă o dată în stradă. În semiîntunericul de afară oamenii erau târâți ca nisipul de un val care le măturа trupurile. Trebuia să se întâmple ceva, fără îndoială, de pe urma unei asemenea demonstrații, iar viitorul trimisese un val premonitoriu, avea loc o întrepătrundere creatoare, suprapersonală, printre oamenii de acolo, însă era, ca totdeauna, una

cât se poate de vagă şi inertă; astfel simţea Ulrich ceea ce vedea acum şi scurtă vreme senzaţia respectivă îl opri locului, dar era prea plictisit, până la o senzaţie de greaţă, să mai încerce să analizeze şi să critice. Se lăsă cu grijă să revină la loc pe tălpile picioarelor, i se făcu ruşine de caruselul de gânduri care îl făcuse, puţin mai devreme, să privească în direcţia contrarie, fără să ia însă nici acea senzaţie, în mod deosebit, în serios, şi simţi o mare ispită să-l bată prietenos pe Arnheim pe umăr şi să-i spună: „Îţi mulţumesc, m-am săturat, vreau să încerc ceva nou şi accept propunerea dumitale!".

Cum însă în realitate Ulrich nu făcu nimic de acest gen, cei doi trecură peste răspunsul la întrebarea lui Arnheim. Arnheim reluă discuţia dintr-un alt punct:

— Te duci uneori la cinema? Ar trebui! spuse el. Poate că în înfăţişarea lui actuală filmul nu are încă un mare viitor, dar lasă-i timp ca interese comerciale mai mari – cum ar fi cele de natura electrochimiei sau a industriei culorilor – să i se asocieze şi ai să vezi în câteva decenii o dezvoltare care nu va mai putea fi oprită. Atunci va porni un proces în care vor intra în joc toate mijloacele de dezvoltare şi de intensificare a efectelor, tot ceea ce poeţii şi esteticienii noştri ar mai putea să-şi închipuie, şi va lua naştere o artă a marilor noastre firme, AEG sau Deutsche Farbenwerke. E îngrozitor, dragul meu! Dumneata scrii? Nu, te-am mai întrebat. Dar de ce nu scrii? Ai dreptate. Poetul şi filosoful viitorului îşi vor face apariţia de pe trambulina jurnalismului! N-ai remarcat încă faptul că ziariştii noştri sunt tot mai buni şi poeţii noştri tot mai proşti? Fără discuţie, este un lucru conform legilor evoluţiei; este ceva în curs de desfăşurare şi nu mai am nici un fel de îndoială despre ce anume e vorba: epoca marilor individualităţi se sfârşeşte!

Se aplecă înainte spre celălalt:

— Nu-mi pot da seama ce figură faci; am lumină proastă de ochire – şi râse scurt –, dar dumneata ai revendicat un inventar general al spiritului: crezi în el? Crezi deci că viaţa poate fi reglementată prin spirit? Firește, ai spus că nu; însă eu nu te cred, căci dumneata eşti un om care l-ar îmbrăţişa pe Diavolul însuşi pentru că el este Omul fără asemănare!

— De unde e citatul? întrebă Ulrich.

— Din prefaţa suprimată la *Hoţii.*

„Firește, din cea suprimată", gândi Ulrich, „cum ar putea fi dintr-un text obișnuit."

— „Spirite pe care le stârnește viciul respingător, în numele măreției care i se atribuie", cita Arnheim mai departe din memoria sa cuprinzătoare. Simţea că redevenise stăpân pe situaţie și că Ulrich, indiferent din ce motive, cedase; nu îi mai simţea duritatea ostilă înfruntându-l, nici nu mai era nevoie să discute despre oferta sa, din fericire depășiseră acel moment; dar, așa cum un luptător în ring ghicește oboseala adversarului și-și pune în joc toate forţele, el simţea acum nevoia să lase întreaga greutate a ofertei sale să-și facă efectul și continuă:

— Cred că acum ai să mă înţelegi mai bine decât la început. Îţi mărturisesc deci deschis că uneori mă simt singur. Oamenii vremurilor noi gândesc prea pronunţat în termeni de afaceri; când familiile de industriaşi ajung însă la a doua sau a treia generaţie, oamenii își pierd imaginaţia. Atunci nu mai dau la iveală decât directori impecabili ai consiliilor de administraţie, proprietari de castele, mari vânători, ofiţeri și gineri cu titluri nobiliare. Cunosc oameni din aceștia în întreaga lume; printre ei sunt unii înţelepţi și fini, dar nu sunt în stare să dea la iveală nici o singură idee care să mai aibă ceva de a face cu asemenea situaţii existenţiale de neliniște, de independenţă și poate de nefericire, așa cum am definit-o eu prin citatul din Schiller.

— Din păcate nu mai pot rămâne să continuăm conversaţia, răspunse Ulrich. Doamna Tuzzi fără îndoială că a așteptat restabilirea liniștii în casa vreunei prietene, dar eu trebuie să plec. Ai deci despre mine impresia că, fără să mă pricep câtuși de puţin la chestiunile de afaceri, aş avea în mine această neliniște care este atât de favorabilă economiei și finanţelor încât le debarasează de ceea ce este prea pregnant economic și financiar?

Aprinsese lumina pentru a-și putea lua rămas-bun și aștepta acum un răspuns. Arnheim își lăsă cu o prietenie maiestuoasă braţul pe umărul lui, un gest care părea acum să fi fost convenit de comun acord, și răspunse:

— Iartă-mă dacă am spus poate prea multe, a fost starea de spirit a singurătății! Afacerile și finanțele ajung la putere, întrebarea este uneori ce facem noi cu puterea aceasta! Nu mi-o lua în nume de rău!

— Dimpotrivă! îl asigură Ulrich. Am intenția să mă gândesc serios la propunerea dumitale!

Spuse aceasta grăbit, ceea ce ar fi putut fi interpretat ca o tulburare creatoare. De aceea Arnheim, care o aștepta mai departe pe Diotima, rămase oarecum descumpănit și se temea că nu va fi atât de simplu să-l facă pe Ulrich să uite într-un mod onorabil de acea propunere.

122

Drumul spre casă

Ulrich se întoarse pe jos acasă. Era o noapte frumoasă, dar întunecoasă. Casele, înalte și masive, alcătuiau acel spațiu straniu care se cheamă stradă, deasupra căruia, acolo unde rămânea deschis, se mișca în aer ceva, întunecimea, vântul sau norii. Drumul era pustiu, ca și când neliniștea dinainte ar fi lăsat în urma ei doar o toropeală. Când Ulrich mai întâlnea câte un pieton venind din sens opus, sunetul pașilor acestuia străbătea spațiul multă vreme până la el ca o vestire plină de însemnătate. Într-o asemenea noapte puteai avea sentimentul că trăiești întâmplări deosebite, ca la teatru. Simțeai că erai doar o apariție pe lumea aceasta; ceva care are efecte mai mari decât însăși cauza lor; ceva care răsună în ecouri și care, când trece prin petele de lumină ale felinarelor, este însoțit de propria umbră, asemenea unui bufon uriaș, mereu zvâcnind necontrolată, care își îndreaptă deodată trupul și în clipa următoare ți se târâie iarăși umilă la picioare. „Cât de fericit este cu putință să fii!“ medită el.

Trecu printr-un portal înalt într-un gang de piatră care se întindea pe o lungime de vreo zece pași alături de strada

propriu-zisă, despărțit de aceasta doar prin arcade; întunecimea îi țâșnea în față din ungherele pierdute în umbră; atacuri mișelești și lovituri asasine pâlpâiau în acest pasaj doar sporadic luminat; sufletul era cuprins de o fericire violentă, străveche și sângeros solemnă. Poate era o exagerare; Ulrich își imagina deodată cu câtă satisfacție de sine și cu ce „regie" lăuntrică ar fi trecut acum pe aici Arnheim în locul său. Nu mai savura umbrele și ecourile pe care le stârnea singur și lumina spectrală dintre aceste ziduri se stinse. Știa că nu avea să primească oferta lui Arnheim; dar mai avea încă senzația că el însuși era doar o fantomă rătăcită prin galeria vieții, care, plină de spaimă, nu reușește să găsească cadrul în care să se strecoare și trăi de-a dreptul un sentiment de ușurare când în drumul său ajunse curând într-un cartier mai puțin apăsător și măreț.

Străzi și piețe se deschideau acum întunecoase, iar casele obișnuite, înstelate pașnic cu etaje după etaje luminate, nu mai aveau aici nimic magic. Ieșind astfel în spațiile libere, sorbea acum simțământul de liniște și, fără să știe nici el bine de ce, își aducea aminte de unele imagini din copilărie pe care le revăzuse cu puțină vreme înainte; îl înfățișau alături de mama lui care murise tânără și el însuși văzuse cu un sentiment de înstrăinare în acele fotografii un băiețaș căruia îi surâdea fericită o femeie frumoasă, îmbrăcată în ținută demodată. Imaginea cât se poate de pătrunzătoare a unui băiețaș cuminte, afectuos, inteligent, așa cum îl văzuseră toți pe atunci; speranțe, care nu erau câtuși de puțin pe atunci propriile sale speranțe; așteptări neclare ale unui viitor dorit încununat de distincții, care se deschidea așteptându-l asemenea aripilor desfăcute ale unei plase de aur – și, deși toate acestea la vremea lor fuseseră invizibile, el le deslușise acum, decenii mai târziu, foarte limpede în albumele vechi, iar din această invizibilitate vizibilă, care ar fi putut deveni atât de ușor realitate, îl privise propriul său chip, molatic și lipsit de expresie, doar cu încordarea ușor stânjenită impusă de obligația de a sta acolo nemișcat. Nu simțise nici urmă de afecțiune față de acel băiețaș și chiar dacă privea cu oarecare sentimente de mândrie imaginea

frumoasei sale mame, toată situaţia îi produsese mai presus de orice impresia de a fi scăpat dintr-o mare spaimă.

Cine a trăit o asemenea experienţă în care propria sa persoană, înveşmântată într-o clipă trecută a mulţumirii de sine, îl priveşte din imagini vechi şi simte că ceea ce îl apropie de ele este asemenea unor legături uscate şi destrămate va înţelege sentimentul cu care el îşi punea acum întrebarea din ce anume erau făcute asemenea legături în esenţă, încât pentru alţii ele nu se risipiseră. Se găsea acum pe una din aleile mărginite de copaci care urmează într-un inel aproape neîntrerupt linia fostelor ziduri ale oraşului şi ar fi putut să o străbată din câţiva paşi, dar fâşia uriaşă de cer, care se prelungea pe deasupra copacilor, îl atrase acum să cotească şi să-i urmeze direcţia; în felul acesta, cununa de lumini care luceau discret, parcă doar pentru el anume, ce înconjura parcul acesta iernatic prin care păşea, dominându-l ca însuşi cerul, părea să se apropie tot mai mult, fără însă în realitate să-i fie lui mai aproape. „Este un fel de racursi în perspectiva minţii", îşi spuse el, „creează acum această pace care se reîntoarce veşnic în fiecare seară, dând naştere, prelungindu-se astfel de la o zi la alta, emoţiei dăinuitoare a unei vieţi care şi-a găsit împăcarea cu sine însăşi. Căci dacă judecăm în termeni cantitativi, condiţia fundamentală care este prealabilă fericirii nu este nici pe departe rezolvarea contradicţiilor, ci posibilitatea de a le face să dispară, aşa cum într-o alee lungă golurile dinspre copaci se închid privirilor şi cum, pentru ochiul privitorului, relaţiile vizibile dintre lucruri se deplasează constant, astfel încât se creează o imagine dominată de acest ochi în care ceea ce este imediat şi aproape apare mare, iar mai departe, ceea ce este poate uriaş apare mic şi golurile se închid, iar în cele din urmă întregul capătă o rotunjime ordonată şi netedă, tot astfel relaţiile invizibile sunt deplasate de raţiune şi de emoţii, încât se naşte inconştient ceva care te face să te simţi stăpân în propria ta casă. Aceasta ar fi deci, îşi spunea Ulrich, tocmai realizarea pe care eu nu reuşesc să o duc la capăt în felul în care ar fi de dorit".

Se opri o clipă în faţa unei mari băltoace care-i bara drumul. Poate că balta de la picioarele lui sau poate arborii

dezgoliți ca niște mături de o parte și de alta fură cele care-i stârniră în clipa aceea în minte ca printr-o vrăjitorie imaginea unui drum de țară și a unui sat și-i treziră în suflet acea stare monotonă de spirit între deplinătate și zădărnicie, care-i este proprie vieții la țară și care îl ispitise mai mult decât o dată în tinerețe, după acea „evadare" inițială, să încerce să o repete. „Totul devine atât de simplu!" simțea el. „Emoțiile somnolează, gândurile se desprind unul de altul ca norii după vremea rea și dintr-odată răzbate un cer frumos, gol din adâncurile sufletului! E poate o vacă acolo în mijlocul drumului, strălucind ca o rază pe fundalul acestui cer; toate lucrurile care se întâmplă sunt deodată atât de urgente, de insistente, ca și cum n-ar mai exista nimic pe lume în afară de ele! Un nor care ar trece astfel rătăcitor pe deasupra ar putea face același lucru peste întreaga regiune; iarba se întunecă și puțin mai târziu strălucește de jur împrejur de umezeală. Altceva nu s-a întâmplat nimic, dar e ca o călătorie de la coasta unei mări până la cealaltă. Un bătrân își pierde ultimul dinte; această întâmplare minoră reprezintă o turnură în viața tuturor vecinilor săi, de care ei își pot lega amintirile! Astfel, păsările cântă în fiecare seară în jurul satului, întotdeauna în același fel, atunci când, dincolo de soarele care apune, se așterne liniștea, dar de fiecare dată este un eveniment, ca și cum lumea nu ar fi mai veche decât de șapte zile! La țară, zeii mai vin încă pe lângă oameni", își continua el gândurile, „acolo ești cineva și știi că trăiești ceva, dar la oraș, unde sunt de mii de ori mai multe întâmplări, nu mai ești în stare să le aduci să aibă legătură cu tine; astfel începe de fapt faimoasa abstractizare treptată și continuă a vieții".

În timp ce gândea astfel, știa de asemenea că acea stare de lucruri extinde puterea omului de o mie de ori și chiar dacă, în ce privește amănuntele, o diluează de zece ori, întru totul, luând lucrurile în întregul lor, le mărește de o sută de ori, iar în ce-l privește pe el însuși nici nu se mai pune problema unei întoarceri din drum. Ca unul din acele gânduri colaterale și abstracte, care dobândeau deseori în viața lui o importanță atât de nemijlocită, își dădu deodată seama că legea acestei vieți, la care jinduiești, așa împovărat și

visând tot timpul la simplitate, nu este alta decât cea a ordinii narative! Acea ordine simplă, care constă în putința de a spune: s-a petrecut cutare lucru, apoi cutare, apoi celălalt! Înșiruirea aceasta a lucrurilor, unul după altul, imaginea diversității copleșitoare a vieții într-o ordine unidimensională, cum ar denumi-o un matematician, aceasta este ceea ce ne liniștește; înșiruirea a tot ceea ce s-a întâmplat în spațiu și timp, pe un singur fir, tocmai pe acel faimos „fir al narațiunii", din care constă de asemenea însuși firul vieții. Fericit cel ce poate spune „în timp ce", „înainte de" și „apoi"! S-ar putea să i se fi întâmplat lucruri rele sau poate că s-a zvârcolit în chinuri, îndată ce va fi în stare să redea succesiunea evenimentelor așa cum s-au desfășurat temporal, va fi deodată mulțumit și se va simți la fel de bine ca atunci când soarele îl scaldă în lumina care i se revarsă pe piept. Acesta este lucrul pe care romanul și l-a însușit în propriul lui interes; călătorul n-are decât să treacă în goana calului prin ploaia torențială pe drumul de țară sau poate să înainteze pe un ger de minus douăzeci de grade, cu picioarele afundându-i-se, scrâșnind, în zăpadă, cititorul stă tolănit în largul său, ceea ce ar fi greu de înțeles dacă acest procedeu veșnic al epicii, cu care și doicile își liniștesc micuții, dacă această verificată manieră de a obține „racursiul în perspectiva minții" nu ar aparține dintotdeauna vieții. Cei mai mulți oameni sunt, în relația lor fundamentală cu ei înșiși, niște povestitori. Ei nu iubesc poezia lirică, sau doar pe durata a câteva clipe, iar când în firele acestea mereu întrețesute ale vieții se îmbină eventual câte puțin din „deoarece" și „ca să", ei continuă totuși să manifeste repulsie față de orice conștiință dincolo de limitele ei; ei iubesc suita ordonată a faptelor, pentru că seamănă cu o necesitate și, datorită impresiei că viața lor are un „curs" al ei, ajung să se simtă oarecum protejați în mijlocul haosului. Ulrich observă că își pierduse acum acest element narativ primitiv, element de care se mai agață încă viața particulară, deși în public totul devenise cu neputință de a mai fi transpus în registru narativ, încetând a mai urmări un singur „fir", ci revărsându-se, risipindu-se pe o întindere nesfârșit de confuză.

Când își reluă drumul înarmat cu această cunoaștere, își aminti, e adevărat, că Goethe scrisese într-unul din eseurile despre artă: „Omul nu este o ființă didactică, el este o ființă care trăiește, acționează și produce efecte". Ridică respectuos din umeri. „Cel mult, așa cum un actor uită să mai conștientizeze culisele scenei și propriul lui machiaj și crede că acționează cu adevărat, tot astfel îi este îngăduit omului de azi să uite de fundalul nesigur al cunoașterii de care depind toate activitățile sale!" reflectă el. Dar gândul acesta la Goethe trebuie că îl făcu să-i vină din nou în minte Arnheim, care îl folosea constant, în felul lui anume, pe Goethe pentru a-și întări spusele, căci în același moment Ulrich retrăi cu neplăcere neobișnuita senzație de nesiguranță pe care i-o stârnise brațul său atunci când i se lăsase pe umăr. Între timp ajunse pe sub copacii de la marginea străzii, ocolind parcul, și își căuta acum drumul care să-l ducă în direcția locuinței sale. Căutând indicatorul cu numele străzii fu cât pe ce să se ciocnească pe neașteptate de o umbră desprinsă din întuneric și trebui să se retragă în grabă cu un pas, pentru a nu o trânti pe prostituata care-i ieșise în cale. Ea se oprise acum în fața lui și-i surâdea în loc să-și arate mânia pentru că o răsturnase aproape, dând buzna peste ea ca un taur, și Ulrich simți deodată că surâsul acesta profesionist răsărindu-i în față din noapte radia în jur o licărire de căldură. Ea îi spuse câteva vorbe; îi vorbea cu acele cuvinte uzate care vor să atragă și care sunt parcă rămășițele murdare lăsate de toți bărbații trecuți peste ea. „Vino cu mine, micule!" spuse ea sau ceva de felul acesta. Umerii îi cădeau încovoiați, ca ai unui copil, de sub pălărie i se răzlețea puțin păr blond și în lumina felinarului se vedea pe fața ei o drăgălășenie palidă, peste trăsăturile neregulate; pe sub fardul de noapte s-ar mai fi putut ascunde tenul unei fete încă tinere, cu mulți pistrui. Îl privea de jos, căci era mult mai scundă decât Ulrich, cu toate acestea i se mai adresă o dată spunându-i „micule" și în indiferența ei desăvârșită nu găsea nimic nepotrivit în această articulare de sunete pe care o rostea de sute de ori pe seară.

Ulrich era emoționat de acea întâmplare. Nu o împinse la o parte, ci se opri și o lăsă să-și repete oferta ca și când n-ar

fi auzit-o bine. Găsise astfel aici, pe neașteptate, o prietenă, care, în schimbul unei mici recompense i se punea cu totul la dispoziție; avea să se străduiască să-i fie pe plac și să evite orice ar fi putut să-i displacă lui; avea, dacă el i-ar fi dat un semn de învoire, să-și lase brațul pe sub al său, cu o încredere delicată și tandră și o ușoară ezitare, așa cum se ivește când niște prieteni apropiați se revăd pentru prima dată după o despărțire care nu s-a produs din vina lor; iar dacă el îi promite o sumă reprezentând de mai multe ori valoarea tarifului ei obișnuit și o pune de îndată pe masă, astfel ca ea să nu mai fie nevoită să se gândească la bani, ci să poată să se instaleze în starea de spirit destinsă și lipsită de griji, îndatoritoare, pe care o creează o afacere bună, avea să reiasă că indiferența pură are aceleași merite ca oricare alte simțăminte și emoții pure, anume de a fi liberă de orice prezumții personale și că poate sluji și funcționa fără confuziile vane și orgolioase ale pretențiilor de a acapara emoțiile înalte; toate aceste gânduri îi treceau, parțial serios, parțial în glumă, prin minte și nu se putu decide să o dezamăgească acum cu totul pe ființa care aștepta ca el să încheie târgul. Își dădea seama că simțea dorința de a-i câștiga simpatia; dar era destul de stângaci și lipsit de experiență, astfel că în loc să schimbe pur și simplu câteva vorbe cu ea în limbajul profesiei ei, se căută în buzunar, îi apăsă fetei în mână o bancnotă reprezentând aproximativ valoarea unei vizite și porni mai departe. O clipă ținuse mâna ei, care în chip ciudat se crispase surprinsă, într-un gest de apărare, în a lui, și-i spuse un singur cuvânt, prietenos. Apoi o lăsă în urma lui pe ofertantă, cu convingerea că ea acum avea să se apropie de colegele ei care șușoteau pe aproape în întuneric, să le arate banii și în cele din urmă să-și exprime prin vreo glumă sau ironie sentimentele despre o întâmplare căreia n-ar fi reușit să-i dea înțelesul cuvenit.

Întâlnirea îi rămase vie în gând o vreme, ca și când ar fi fost vorba de o idilă care ar fi durat un minut. Nu-și făcea nici o iluzie în ce privește sărăcia și mizeria desăvârșită a acelei fugare prietene neștiute. Dar când și-o închipuia cum și-ar fi îngustat puțin privirea și ar fi scos unul din acele mici suspine inabil simulate pe care învățase să le dea la iveală în clipa potrivită, i se părea în același timp, fără să știe nici

el de ce, că un asemenea gest teatral, profund vulgar şi total lipsit de talent, jucat după o învoială pe bani, avea totuşi putinţa să exprime ceva emoţionant; poate pentru că era vorba de o formă rudimentară, de bâlci, a comediei omeneşti. În clipele când Ulrich schimbase câteva cuvinte cu fata, o asociaţie de idei foarte firească îl dusese cu gândul la Moosbrugger. Moosbrugger, comediantul morbid, vânătorul de prostituate şi justiţiarul lor, care trecuse în acea noapte nenorocită printr-o experienţă similară cu a lui din noaptea aceasta. Când faţadele nesigure, ca de culise, ale străzii se opriseră o clipă, în nesiguranţa lor şovăitoare, Moosbrugger se lovise de fiinţa necunoscută care îl aşteptase în noaptea crimei pe pod. Ce revelaţie minunată trebuie să fi fost, străbătându-l din cap până în picioare: Ulrich avea impresia că o retrăia el însuşi! Simţea că e înălţat de ceva nelămurit, aşa cum ar fi putut-o face un val. Îşi pierdu echilibrul, dar nici nu mai avea nevoie să-l menţină, purtat astfel mai departe de inerţia mişcării de până atunci. I se strângea inima, dar imaginile acestea închipuite i se încâlceau şi se pierdeau într-o depărtare nelimitată şi se risipiră în curând cu un fel de senzaţie de voluptate istovitoare. Încercă să se stăpânească. Era limpede că se ataşase atât de multă vreme de o viaţă lipsită de unitate interioară, încât ajunsese acum să-l invidieze pe un bolnav mintal pentru obsesiile şi credinţa lui bolnăvicioasă în rolul pe care l-ar fi avut de jucat! Dar Moosbrugger îl fascina nu numai pe el, ci şi pe toţi ceilalţi, nu? Auzea în sinea sa vocea lui Arnheim întrebându-l: „Dumneata l-ai lăsa să evadeze?". Şi pe sine însuşi răspunzând: „Nu, probabil că nu". „De o mie de ori nu!" adăugă şi simţi cu toate acestea, ca un fulger orbindu-l, că vedea imaginea unui gest în care mişcarea mâinilor pentru a apuca ceva, aşa cum faci într-o clipă de maximă încordare şi tulburare, şi senzaţia de a fi apucat de ceva se contopiră într-o singură stare comună, cu neputinţă de descris, în care nu se mai deosebea plăcerea de necesitate, de constrângere, şi actul nestăpânit de acceptarea fericită. Îşi amintea fugar că auzise că acele creaturi nefericite, pradă unor asemenea stări, sunt întruparea unor instincte reprimate, comune tuturor oamenilor, incarnarea gândurilor lor asasine şi a agresivităţii lor imaginare. N-aveau decât cei care credeau astfel să termine

cu Moosbrugger în felul lor şi să se servească de el pentru a-şi justifica propria moralitate, după ce şi-ar fi satisfăcut fanteziile pe seama lui! Scindarea din el însuşi era de altă natură şi consta tocmai în faptul că el nu reprima nimic şi astfel era silit să vadă că din imaginea unui asasin nu se îndrepta asupra lui o altă privire decât din orice alte imagini ale lumii, care erau toate asemenea propriilor lui imagini vechi: pe jumătate un înţeles care luase formă, pe jumătate un nonsens, revărsându-se mereu mai departe! O metaforă dislocată a ordinii: iată ce reprezenta Moosbrugger pentru el! Brusc Ulrich spuse:

— Toate acestea...! şi făcu o mişcare cu mâinile, ca şi cum ar fi vrut să împingă cu dosul palmelor ceva departe de propria lui persoană.

Nu spusese acele cuvinte doar în sinea lui, le rostise cu glas tare, dar acum îşi strânse repede buzele şi îşi continuă gândul: „Toate acestea trebuie să se hotărască!". Nu mai voia să ştie în detaliu ce anume erau „toate acestea"; „toate acestea" reprezentau ceea ce îl preocupase şi chinuise, uneori cufundându-l în extaz, de când îşi luase „concediul" în care fusese pus în lanţuri, ca un condamnat, să viseze, reverii în care totul este posibil în afară de un singur lucru, să se ridice în picioare şi să se mişte; toate acestea duceau la tot soiul de lucruri imposibile, din prima zi şi până în ultimele minute ale acelui drum prin noapte către casă! Ulrich simţea că acum, în cele din urmă, trebuia fie să trăiască pentru un ţel realizabil, asemenea tuturor celorlalţi, fie să facă faţă cu toată seriozitatea acelor „lucruri imposibile" şi, pentru că acum ajunsese în vecinătatea locuinţei sale, se grăbi pe această ultimă stradă înainte de casă cu sentimentul ciudat că îi sta ceva înainte, foarte aproape. Era un sentiment care-i dădea aripi, revărsându-se spre o faptă, dar lipsit de conţinut şi pe de altă parte insuflând o ciudată senzaţie de libertate.

Poate că respectiva stare s-ar fi destrămat ca multe altele de până atunci; dar când coti pe strada unde locuia, remarcă, după ce făcuse câţiva paşi, că ferestrele casei sale erau luminate şi scurtă vreme mai târziu, când se opri în faţa porţii grădinii, asta deveni o certitudine asupra căreia nu mai încăpea nici o îndoială. Bătrânul său valet îl rugase să-i dea permisiunea să-şi petreacă acea noapte la rude, într-o

altă localitate și el însuși nu mai fusese, după întâmplarea cu Gerda, care se petrecuse cât mai era încă lumină, îndărăt acasă; cei care se ocupau de grădină și pe care-i găzduia la subsol nu intrau niciodată în apartamentul lui; dar acum luminile ardeau pretutindeni, păreau să fie niște străini la el în casă, niște spărgători pe care ar fi urmat să-i surprindă asupra faptului. Ulrich era atât de absent în clipa aceea și avea atât de puțin intenția de a ieși din ciudatul simțământ pe care-l trăia încât se îndreptă fără nici o ezitare spre casă. Nu se aștepta la nimic anume. Vedea umbre la ferestre care-l făcuseră să se gândească acum că ar fi fost vorba de o singură ființă, mișcându-se acolo în dosul perdelelor; s-ar fi putut însă să fie mai mulți, iar el se întrebă dacă nu cumva urmau să tragă cu pistolul în el când avea să intre în casă sau dacă el însuși nu ar fi trebuit să se pregătească să deschidă focul. În alte împrejurări Ulrich ar fi chemat probabil un polițist de pe stradă sau cel puțin ar fi încercat o recunoaștere a situației înainte de a se decide la o anumită cale de acțiune, dar voia să fie singur în fața acestei experiențe și nici măcar nu-și scoase pistolul pe care-l purta uneori asupra sa, după acea noapte în care fusese atacat și bătut de niște huligani. Voia să... dar nu știa nici el ce voia, avea să se decidă la fața locului!

Dar când împinse ușa de la intrare se vădi că acest spărgător pe care se așteptase cu simțăminte atât de neclare să-l vadă în fața lui era doar Clarisse.

123

Punctul de cotitură

Se prea poate ca în comportamentul lui Ulrich să se fi manifestat de la bun început convingerea că totul avea să-și găsească o explicație inofensivă și fusese vorba și de acea incapacitate de a crede în rău care te însoțește totdeauna

când te confrunți cu situații primejdioase; dar când în hol bătrânul lui valet îi apăru pe neașteptate în față fu cât pe ce să-l culce la pământ cu o lovitură. Reuși însă din fericire să se oprească în ultima clipă și află de la acesta că sosise o telegramă pentru el, pe care o primise Clarisse, și că tânăra doamnă sosise deja cam de o oră, tocmai când bătrânul era pe punctul să părăsească locuința, că nu se lăsase convinsă să-și amâne vizita, astfel că preferase să rămână și el în persoană în casă și să renunțe pentru astăzi la ziua sa liberă, căci, și îl ruga pe domnul să-i ierte această remarcă, tânăra doamnă îi făcuse impresia că ar fi fost foarte agitată.

Când Ulrich îi mulțumi și pătrunse în apartament, Clarisse era întinsă pe un divan, întoarsă ușor pe o parte și cu picioarele strânse pe lângă trup; silueta ei zveltă, în care talia nu i se distingea, capul cu părul scurtat băiețește și cu chipul alungit, frumos, care, așa cum și-l sprijinea pe braț, se întorsese să-l privească atunci când el deschisese ușa, toate alcătuiau o imagine de-a dreptul seducătoare. El îi povesti că o luase în primul moment drept un spărgător. Ochii Clarissei părură deodată să deschidă un foc rapid, ca de pistol automat, împotriva lui.

— Poate că sunt un spărgător, răspunse ea. Vicleanul bătrân, care e servitorul tău, n-a vrut cu nici un preț să mă lase să intru; l-am trimis la culcare, dar știu că s-a ascuns pe undeva pe jos! Dar ce frumos e aici la tine!

Îi întinse depeșa fără să se ridice.

— Am vrut să văd și eu o dată cum vii tu acasă când crezi că ești singur, continuă ea. Walter s-a dus la un concert. Se întoarce de-abia după miezul nopții. Dar nu i-am spus că vin la tine.

Ulrich desfăcu telegrama și o citi, ascultând doar parțial ce îi spunea Clarisse; brusc se făcu livid și reciti, parcă nevenindu-i să creadă, ciudata comunicare. Trecuse câtăva vreme de când, deși neglijase să răspundă la diferitele întrebări ale tatălui său despre Acțiunea Paralelă și despre responsabilitatea diminuată, nu mai primise nici o scrisoare de dojană, fără ca faptul să i se fi părut ciudat; acum telegrama îl anunța într-o formulare meticuloasă alcătuită dintr-un amestec curios de reproșuri pe jumătate reprimate și de solemnitate deplină,

funebră, pe care era limpede că tatăl său însuşi o prevăzuse amănunţit şi o redactase, trecerea în nefiinţă a genitorului său. Ei doi nutriseră puţină simpatie unul faţă de altul, de fapt, pentru Ulrich, gândul la tatăl său fusese aproape totdeauna neplăcut; cu toate acestea, se gândea citind a doua oară textul grotesc şi totodată sinistru al telegramei: „Acum am rămas cu totul singur pe lume!". Nu se gândea direct la înţelesul literal al cuvintelor, ceea ce ar fi fost nepotrivit cu relaţia dintre ei, care acum se încheiase; mai degrabă simţea o uimire ciudată, ca şi când s-ar fi rupt lanţurile unei ancore sau ar fi simţit cum se înstăpânea asupra lui o stare de spirit de înstrăinare într-o lume de care ar mai fi fost legat doar prin tatăl său.

— A murit tatăl meu, îi spuse el Clarissei şi-şi ridică încet, cu o solemnitate involuntară, mâna în care ţinea telegrama.

— Ah! răspunse Clarisse. Felicitări!

După o scurtă pauză de îngândurare, adăugă:

— Acum devii probabil foarte bogat? Îl privea cu multă curiozitate.

— Nu cred că a fost mai mult decât înstărit, răspunse Ulrich, respingându-i parcă spusele. Eu am trăit aici, într-un fel, mai presus de mijloacele lui.

Clarisse acceptă rectificarea cu un mic surâs, un fel de surâs schiţat ca o reverenţă; multe din gesticulaţiile ei expresive erau atât de grăbite şi exagerate, într-un spaţiu minim al desfăşurării, cam în felul în care s-ar înclina în societate un adolescent care trebuie să aducă unei îndatoriri sociale tributul bunei sale creşteri. Ea rămase singură în cameră, căci Ulrich se scuzase pentru câteva minute pentru a aranja pregătirile călătoriei pe care trebuia s-o facă. Când, după scena violentă dintre ei doi, ea îl părăsise pe Walter, nu se dusese de fapt prea departe, căci chiar în afara uşii apartamentului lor era o scară, rareori folosită, spre pod şi rămăsese acolo, înfofolită într-un şal, până când îl auzise pe soţul ei plecând de acasă. I se spusese că există anumite planuri superioare ale scenei la teatru; acolo sus, în locurile de unde pornesc frânghiile scripeţilor, rămăsese ea aşezată, în timp ce Walter îşi executa ieşirea din scenă pe scara principală. Îşi imagina că actriţele, între scenele în care

joacă, în pauzele în care nu aveau nimic de făcut, se așază înfășurate în șaluri pe bârne deasupra scenei și privesc de acolo; era ea însăși acum o asemenea actriță și avea dedesubt, la picioarele ei, toate evoluțiile personajelor. Astfel îi veni iarăși în minte gândul ei favorit, că viața ar fi un spectacol teatral. Desigur, nu era nevoie să-l înțelegi cu mintea, cu rațiunea – se gândea ea; ce poți, de fapt, să știi despre toate, chiar când ajungi să știi mai multe decât ea? Dar trebuie să ai instinctul potrivit pentru viață, așa, ca o pasăre a furtunii! Trebuie doar să-ți desfaci larg brațele – ceea ce însemna acum pentru ea: cuvintele, sărutările, lacrimile – ca pe niște aripi! În imaginea prin care-și exprima închipuirea găsea un surogat pentru faptul că nu mai putea crede în viitorul lui Walter.

Vedea sub ea casa îngustă, abruptă a scărilor pe care coborâse Walter, își desfăcu larg brațele și le menținu astfel ridicate câtă vreme fu în stare s-o facă; poate că în felul acesta l-ar fi putut ajuta pe el! „Pieptiș în sus și pieptiș în jos, în forța și puterea lor, contrarii înrudite între ele și fiecare în dependență de celălalt!" chibzuia ea. „Diagonale jubilante care străbat lumea întreagă", își denumea acum brațele desfăcute și privirea coborând în adâncuri. Renunță la intenția pe care o avusese de a se duce în taină în oraș să vadă demonstrația; ce-i păsa ei de ce făcea „gloata", acum când începuse drama colosală a celor singuri, a celor aleși!

Astfel, ea, Clarisse, se dusese la Ulrich. Pe drum își arătase din când în când surâsul șiret, când se gândea că Walter o credea nebună îndată ce ea lăsa să se întrevadă ceva din înțelegerea ei superioară în ce privea starea în care se aflau ei doi. O măgulea să știe că el se temea din cauza aceasta să aibă un copil de la ea, și că totuși și-ar fi dorit unul nespus de mult; ea înțelegea condiția aceasta de a fi „nebună" cam ca atunci când ești asemenea unei furtuni de vară sau când te afli într-o stare perfectă de sănătate, încât pur și simplu îi sperii pe ceilalți, ceea ce era o însușire pe care o dobândise treptat în căsnicia lor, pas cu pas, tot astfel cum creștea propria ei superioritate și poziția ei dominantă. Dar știa, cu toate acestea, că uneori era de neînțeles pentru ceilalți, iar când Ulrich reveni în cameră, avea sentimentul că trebuie să-i spună ceva, așa cum se cuvenea pentru un eveniment

care avea să-i marcheze atât de profund existența. Sări repede de pe divan și străbătu de câteva ori încăperea și celelalte camere alăturate și spuse apoi:

— Deci, sincerele mele condoleanțe, bătrâne!

Ulrich o privi surprins, deși îi cunoștea tonul pe care îl adopta când era nervoasă. „Uneori e în comportarea ei ceva atât de nemijlocit convențional – constată el – ca într-o carte în care din greșeală a fost legată o pagină dintr-o alta". Ea îi adresase acea formulă nu cu expresia obișnuită, ci oarecum pieziș, peste umăr, și asta îi întărea impresia că nu se făcea auzită o exprimare rostită pe un ton fals, ci că era un text schimbat și care crea un efect nu tocmai potrivit, făcându-te să te gândești că ea însăși consta acum în mai multe asemenea stadii de text suprapuse. Cum Ulrich nu-i răspundea nimic, se opri acum în fața lui și spuse:

— Trebuie să stau de vorbă cu tine!

— Aș vrea să-ți ofer ceva de băut sau ceva de genul acesta, spuse Ulrich.

În semn de refuz Clarisse își mișcă repede mâna ridicată la nivelul umerilor de câteva ori încoace și încolo. Își adună gândurile și începu:

— Walter vrea cu tot dinadinsul un copil de la mine. Înțelegi așa ceva?

Părea să aștepte un răspuns.

Ce ar fi putut să-i răspundă Ulrich?

— Dar eu nu vreau! exclamă ea cu violență.

— Acum, nu te enerva numaidecât, spuse Ulrich. Dacă tu nu vrei, oricum nu se poate ajunge acolo.

— Dar el se distruge din această cauză!

— Oamenii care au tot timpul impresia că vor muri trăiesc mult! Tu și cu mine vom fi de mult niște babalâci cocârjați și ofiliți când Walter își va mai păstra sub părul cărunt și în calitatea lui de director al arhivelor chipul unui tinerel!

Clarisse se roti gânditoare pe tocurile pantofilor și se îndepărtă de Ulrich; ajunsă la oarecare distanță, îl luă din nou „în vizor" pe Ulrich, cântărindu-l.

— Știi cum arată o umbrelă când i-ai scos tija? Walter se năruie tot când eu mă întorc cu fața de la el. Eu sunt susținerea lui interioară, el este – „umbrela", ar fi vrut ea să spună,

dar îi veni în minte o ameliorare esenţială a exprimării – el este domnul meu cu umbrelă, protectorul meu, spuse ea. El crede că trebuie să mă protejeze ca o umbrelă. Dar îndeosebi şi în acest scop el ar vrea să mă vadă cu pântecele greu şi rotund. După aceea are să vrea să mă convingă cu vorba bună că o mamă cu sentimentele firești trebuie să-şi alăpteze singură copilul. Pe urmă are să vrea să crească copilul după ideile lui. Ştii şi tu. Are să-şi aroge pur şi simplu nişte drepturi şi, cu cine ştie ce scuze grandilocvente, are să facă din noi doi nişte conformişti. Dar dacă, aşa cum am procedat până acum, eu am să mă împotrivesc la toate astea, atunci s-a terminat cu el! Eu reprezint pur şi simplu totul pentru el!

Ulrich surâse neîncrezător la această aserţiune atotcuprinzătoare.

— Vrea să te omoare! adăugă Clarisse repede.

— Ce spui? Credeam că tu i-ai sugerat un asemenea gând!

— Eu vreau să am copilul acesta de la tine! spuse Clarisse.

Ulrich scoase un fluierat de surpriză printre dinţi. Ea surâse ca un adolescent care a formulat o pretenţie necuvenită.

— Eu n-aş vrea să umblu cu înşelăciuni faţă de un om pe care-l cunosc atât de bine cum îl cunosc pe Walter. Simt repulsie la un asemenea gând, spuse Ulrich rostind rar cuvintele.

— Aşa? Eşti aşadar un om foarte plin de decenţă şi onestitate?

Clarisse părea să acorde acestor vorbe o semnificaţie pe care Ulrich nu o înţelegea; rămase pe gânduri şi de-abia după o vreme îşi continuă atacul:

— Dar, dacă tu îmi devii amant, el te va avea la mână, nu-i aşa?

— Cum aşa?

— E foarte limpede; numai că nu ştiu exact cum să mă exprim. Te vei vedea silit să fii plin de consideraţie faţă de el. El ne va face să suferim foarte tare. Tu nu poţi, doar, să te apuci să-l înşeli pur şi simplu şi vei încerca să-i oferi ceva în schimb. Da, şi aşa mai departe. Cel mai important este: tu îl vei sili să dea ceea ce e mai bun din el. Nu poţi, doar, să negi că noi ne ascundem în noi înşine ca figurile într-un bloc de piatră. Trebuie să ne eliberăm, să ne desprindem de

noi înșine! Trebuie să ne constrângem unul pe altul s-o facem!

— Tot ce se poate, spuse Ulrich, dar tu consideri prea repede ca sigur că lucrul acesta are să se întâmple.

Clarisse surâse iarăși.

— *Poate* prea repede! spuse ea.

Se apropie de el și-și atârnă cu un gest prietenos brațul de al lui, destins de-a lungul trupului și fără să se miște ca să-i facă loc.

— Nu-ți plac? Nu ții la mine? întrebă ea.

Dar cum Ulrich nu-i dădea nici un răspuns, ea continuă:

— Îți plac, știu doar; am remarcat îndeajuns de des cum te uiți la mine când ești la noi! Îți aduci aminte cum ți-am spus chiar, odată, că tu ești Diavolul? Pentru mine, așa stau lucrurile. Să mă înțelegi bine: nu spun că ai fi un biet diavol, unul din cei care vor răul, pentru că nu știu ce e binele și nu se pricep să facă mai mult; tu ești un mare diavol, tu știi ce ar fi binele, dar faci exact contrariul a ceea ce ai vrea să faci! Tu găsești că viața, așa cum o trăim cu toții, este groaznică, respingătoare, și tocmai din acest motiv spui, ca să ne faci în necaz, că trebuie s-o trăim mai departe. Declari grozav de decent: „Eu nu-mi înșel prietenii!", dar o spui doar pentru că te-ai gândit de-o sută de ori: „Aș vrea s-o posed pe Clarisse!". Dar pentru că ești un diavol, ai și ceva divin în tine, Ulo! O zeitate mare! Una care minte pentru a nu fi recunoscută! Tu mă vrei...

Îl apucase nu de un singur braț, ci de amândouă, cu fața ridicată spre el, cu trupul arcuit spre spate ca o plantă care ar fi fost atinsă ușor pe inflorescența ei. „Acum chipul va fi iarăși scăldat în expresia aceea, așa, ca atunci!" se sperie Ulrich. De nu s-ar întâmplă nimic de acest gen. Fața ei rămase frumoasă. Nu avea surâsul ei obișnuit, îngust parcă, ci unul deschis, un surâs cu toată carnea buzelor, care lăsa totodată la vedere o porțiune din dinți; ca și când ar fi vrut să se apere, forma gurii ei închipuia arcul de două ori încordat al zeului iubirii care se repeta în proeminențele frunții și încă o dată deasupra acestora, în norul străbătut de raze de lumină al părului.

— Tu voiai de mult să mă prinzi între dinţii gurii tale mincinoase şi să mă duci cu tine, numai dacă ai fi izbutit să te depăşeşti pe tine şi să mi te arăţi aşa cum eşti! continuă Clarisse.

Ulrich se desprinse uşor. Ea se lăsă iarăşi pe divan, ca şi când el ar fi aşezat-o acolo şi-l trase spre ea.

— N-ar trebui să exagerezi astfel, îi reproşă Ulrich vorbele.

Clarisse îi dădu drumul. Îşi închise ochii şi-şi sprijinea capul pe amândouă braţele, cu coatele proptite pe genunchi; cel de al doilea atac al ei fusese respins şi acum avea intenţia să-l convingă pe Ulrich printr-o logică de fier.

— Nu trebuie să te legi de cuvinte, răspunse ea, sunt doar moduri de a mă exprima, atunci când mă refer la Diavol sau la Dumnezeu. Dar când sunt singură, de obicei ziua întreagă, şi rătăcesc prin casă, m-am gândit adeseori: dacă acum o iau la stânga, atunci vine Dumnezeu, dacă merg la dreapta, atunci vine Diavolul. Sau am avut acelaşi simţământ atunci când ar fi trebuit să iau ceva în mână şi aş fi putut s-o fac cu dreapta sau cu stânga. Când i-am arătat lui Walter, i s-a făcut atât de frică încât şi-a vârât repede mâinile în buzunar! El se bucură de flori sau chiar de un melc; dar spune şi tu, nu e viaţa pe care o ducem noi îngrozitor de tristă? Nu vine nici Dumnezeu, nici Diavolul. Şi uite aşa, mă învârt pe loc de ani de zile. Ce ar mai putea urma? Nimic; e tot, dacă arta nu reuşeşte printr-o minune să mai aducă vreo schimbare!

În clipa aceea ea înfăţişa o imagine atât de dulce şi tristă, încât Ulrich cedă ispitei de a-i atinge părul moale cu mâna.

— S-ar putea ca în unele aspecte să ai dreptate, Clarisse, spuse el, dar eu nu înţeleg niciodată la tine legăturile pe care le faci şi salturile prin care ajungi la concluzii.

— Dar sunt simple, răspunse ea, rămânând mai departe în aceeaşi poziţie. Cu timpul mi-am făcut chiar o idee: ascultă!

Acum însă îşi îndreptase trupul şi era deodată iarăşi însufleţită.

— N-ai spus tu odată că starea în care trăim noi are fisuri din care, ca să spunem aşa, pândeşte o altă stare de existenţă, imposibilă? Nu trebuie să răspunzi nimic; eu ştiu de mult.

Orice om vrea, firește, să-și mențină viața în ordine, dar nici unul nu reușește! Eu fac muzică sau pictez; dar e ca și când aș așeza un paravan în fața unei găuri în perete. Tu și cu Walter mai aveți și idei, din ele eu înțeleg prea puțin, dar e ceva aici care nu se leagă de celelalte toate, nu se potrivește și tu spuneai că, din lene și din obișnuință, nu te mai uiți la fisura aceasta, în caz contrar am ajunge să ne pierdem în tot felul de lucruri rele. Urmarea e simplă: tocmai prin fisura aceasta trebuie să evadăm! Iar eu pot! Sunt zile în care reușesc să mă strecor afară din mine însămi. Atunci te afli – cum să spun? – ca și cum ai fi fost curățat de coajă printre lucruri, de pe care la rândul lor a fost îndepărtată coaja lor murdară. Sau ești legat, prin însuși aerul din jur, de tot ceea ce există, ca și cum ai fi frate siamez cu toate. Este o stare, o ființare magnifică; totul se preschimbă în muzică, în culoare și în ritm, iar eu încetez să fiu burgheza Clarisse, drept care am fost botezată la naștere, ci poate o țandără strălucitoare care se înfige într-o fericire de-a dreptul monstruoasă. Dar toate le știi și tu! Căci la așa ceva te refereai atunci când ai spus că realitatea poartă în sine o stare, o condiție imposibilă, și că nu este permis să imprimi experiențelor proprii de viață întoarcerea, cotitura spre tine și nici să le consideri personale și reale, ci că trebuie să le întorci în afară, ca și când ar fi cântate sau pictate și așa mai departe; aș putea să ți le repet pe toate exact! Acest „și așa mai departe" revenea mereu ca un refren sălbatic, în timp ce Clarisse continua să vorbească mereu, precipitat și aproape de fiecare dată adăuga: tu ai forța necesară, dar nu vrei; nu știu de ce nu vrei, dar am să te zgâlțâi până te vei hotărî!

Ulrich o lăsase să vorbească; negase cu intermitențe, dând mut din cap atunci când ea îi atribuia ceva care se îndepărta prea mult de domeniul posibilului, dar nu găsea în el însuși voința de a o contrazice, își lăsă mâna să i se odihnească în păr și aproape că îi simțea astfel pulsația confuză a gândurilor sub vârfurile degetelor. N-o mai văzuse niciodată până acum pe Clarisse atât de tulburată senzual, îl mira că în trupul ei firav și dur își găseau loc toate forțele de atracție și de expansiune molatică ale incandescenței feminine, precum și veșnica uimire că o femeie, pe care ai cunoscut-o ca mereu

ferecată pentru toţi cei din jur, se deschide deodată. Cuvintele ei nu-l afectau ca respingătoare, deşi ele lezau raţiunea ; căci în timp ce se apropiau de fiinţa lui lăuntrică şi apoi se îndepărtau iarăşi până la a părea nişte absurdităţi, această continuă agitaţie grăbită alcătuia un fel de huruit sau de zumzet, a cărui frumuseţe sau lipsă de frumuseţe în totalitate nu mai ajungea să dobândească vreo valoare în comparaţie cu violenţa vibraţiei. Simţea că precipitarea tulbure contribuia, asemenea unei muzici dezlănţuite, să se decidă la a o asculta mai departe şi numai când îşi dădu seama că ea însăşi nu mai găsea nici o ieşire şi nici un capăt în propriile-i cuvinte, îi clătină uşor, cu palma pe care acum şi-o desfăcuse, capul, pentru a o rechema şi a o readuce la realitate.

Dar acum se întâmplă contrariul celor dorite de el, căci Clarisse începu să se lupte corp la corp cu el. Ea îşi încolăci, atât de repede încât el nu se mai putu apăra şi fu de-a dreptul buimăcit, braţul pe după gâtul lui şi-şi apăsă buzele peste ale lui, îşi trase cu o mişcare precipitată picioarele sub ea şi se vârî deodată în el, astfel că ajunse să i se aşeze în genunchi în poală, pe umăr îi simţea acum protuberanţa măruntă a sânului. Înţelegea foarte puţin din ce-i spunea ea. Bâiguia întretăiat ceva despre forţa ei mântuitoare şi despre laşitatea lui şi mai înţelegea doar că el ar fi fost un „barbar“ şi că ea avea să-l primească de la el, nu de la Walter, pe mântuitorul lumii, la drept vorbind însă vorbele ei erau doar un joc sălbatic pe undeva aproape de urechea lui, un murmur grăbit, abia mai mult decât o şoaptă, care se învălmăşea mai mult pentru sine decât pentru a comunica ceva şi doar pe alocuri în torentul acela învârtejit se mai desprindea câte un cuvânt ca „Moosbrugger“ sau „ochiul diavolului“. Ca să se apere, o apucase pe mica lui asaltatoare de antebraţe şi o împingea înspre divan, iar acum ea îl izbea cu picioarele, îşi înfigea părul în faţa lui şi încercă să-i cuprindă iarăşi gâtul cu braţele.

— Am să te omor dacă nu te învoieşti ! spuse ea limpede şi răspicat.

Semăna cu un adolescent care, cu un amestec de tandreţe şi de iritare, nu acceptă să fie respins şi a cărui furie creşte tot mai mult. Efortul de a o stăpâni îi permitea să simtă fluxul

voluptății doar estompat în trupurile lor; totuși Ulrich simțise viu această voluptate în clipa când își petrecuse ferm brațul pe după trupul ei zvelt să o apese în jos. Era ca și cum trupul întreg al ei ar fi pătruns în senzațiile lui; o cunoștea de fapt de multă vreme și se și jucase deseori câte puțin cu ea, dar până atunci nu o mai atinsese încă niciodată pe această mică ființă familiară și totuși străină, cu inima zvâcnindu-i sălbatic, atât de aproape, de sus și până jos, și când mișcările Clarissei, acum înlănțuită de mâinile lui, se încetiniră și relaxarea mădularelor ei începu să-i licărească tandru în ochi, aproape că s-ar fi petrecut ceea ce el nu voia să lase să se petreacă. În clipa aceea el își aminti însă de Gerda, ca și când de-abia acum i-ar fi stat în față cerința de a ajunge la o socoteală finală cu sine însuși.

— Nu vreau, Clarisse, spuse el și o eliberă. Vreau să rămân singur acum și mai am încă multe de pus în ordine înainte de plecare.

Când Clarisse îi înțelese refuzul definitiv, deodată, prin câteva zgâlțâituri dure, s-ar fi părut că se pornise un alt mecanism de rotițe în capul ei. Îl vedea pe Ulrich, cu trăsăturile feței penibil crispate, în picioare la câțiva pași de ea, îl vedea vorbind, după cât se părea nu înțelegea nimic din ce spunea el, dar în vreme ce-i urmărea mișcările buzelor simțea o repulsie crescând în toată ființa ei, apoi își dădu seama că rochia i se ridicase deasupra genunchilor și sări repede în sus.

Înainte să-și mai amintească acum de altceva, era în picioare, își scutura părul și își potrivea veșmintele, ca și când ar fi stat întinsă până acum în iarbă și spuse:

— Firește, trebuie să-ți faci bagajele, nu vreau să te mai reții!

Avea iarăși surâsul ei obișnuit, care i se strecura, ironic, nesigur, printr-o mică fisură în expresia feței, și-i ură drum bun.

— Când te întorci, probabil că va fi Meingast la noi, și-a anunțat venirea, venisem, de fapt, să-ți spun! adăugă ea în treacăt.

Ulrich îi mai ținea ezitând mâna într-a lui.

Unul din degetele ei se juca atingându-l pe al lui; ar fi dat orice pe lume să știe ce-i spusese adineaori, căci trebuie

să fi fost tot felul de lucruri, fusese atât de tulburată încât uitase totul! Mai ştia doar aproximativ ce se petrecuse cu ei şi nici nu-i păsa, pentru că simţămintele ei îi spuneau că ea fusese curajoasă sau gata de dăruire şi că Ulrich fusese sfios. Mai simţea doar dorinţa de a se despărţi acum de el în termeni de buni camarazi, pentru ca el să nu mai rămână cu cine ştie ce îndoieli. Îi spusese fără să insiste:

— E mai bine să nu-i spui nimic lui Walter despre vizita mea, iar ce am vorbit rămâne până data viitoare numai între noi!

Îi întinse la poarta grădinii încă o dată mâna şi refuză oferta lui de a o conduce.

Întorcându-se în casă, Ulrich se simţea ciudat. Trebuia să scrie câteva scrisori pentru a-i anunţa pe contele Leinsdorf şi pe Diotima că pleca şi mai avea şi alte lucruri de pus în ordine, căci presupunea că preluarea moştenirii avea să-l ţină departe de casă mai multă vreme; apoi puse în geamantanul pregătit de valetul său, pe care-l trimisese la culcare, diferitele mici obiecte de folosinţă personală şi nişte cărţi. Când termină cu pregătirile, simţi că n-avea dispoziţia să se retragă. Era epuizat şi în acelaşi timp încordat ca urmare a zilei atât de agitate, iar cele două stări de spirit nu se anulau reciproc, ci ieşeau la suprafaţă, astfel că, de prea mare oboseală, simţea că n-ar putea adormi. Fără să se gândească anume în acel sens, ci doar dând curs unor amintiri care oscilau, Ulrich îşi mărturisi impresia pe care o mai avusese în câteva rânduri, că de fapt Clarisse nu era doar o fiinţă neobişnuită, ci una acum bolnavă mintal, chiar dacă nu în mod evident; nu încăpea nici un fel de îndoială şi cu toate acestea, în criza de adineaori a ei sau oricum s-ar fi putut numi starea în care se aflase cu atât de puţină vreme înainte, ea spusese unele lucruri care semănau îngrijorător de mult cu unele din lucrurile pe care le-ar fi putut spune el însuşi. L-ar fi putut determina să mediteze mai temeinic, dar mai avea încă multe de făcut. Din anul pe care şi-l acordase ca un concediu trecuse deja aproape jumătate fără să fi ajuns să rezolve nici una din problemele sale. Îi veni acum în minte că Gerda îi ceruse să scrie o carte. Dar el voia să trăiască fără să se scindeze într-o parte reală şi una umbrită.

Își amintea de clipa în care discutase pe o temă similară cu șeful de departament Tuzzi. Se vedea pe sine și pe Tuzzi stând în picioare în salonul Diotimei și imaginea avea ceva dramatic, ceva din jocul unor actori. El însuși spusese, în treacăt, că probabil avea să scrie o carte sau, dacă nu, ar fi trebuit să-și ia viața. Dar nici gândul la moarte nu era, când reflecta acum, cum s-ar fi putut spune, la cald, câtuși de puțin adevărata expresie a stării sale de spirit; își imagina că ar fi putut de fapt ca, în loc să plece, să se omoare înainte de a se fi făcut dimineață. Dar considera că un astfel de gest comis în clipa în care primise știrea despre moartea tatălui său ar fi reprezentat o potrivire de împrejurări cu totul necuvenită. Se găsea într-o stare crepusculară apropiată somnului, în care reprezentările stârnite de imaginație încep să se fugărească unele pe altele. Vedea în fața ochilor țeava unei arme, în a cărei întunecime își cufunda privirile, zărind acolo un vid umbrit și simțind cum aceste umbre blocau profunzimile și simțea că ajunsese la un straniu acord și o ciudată coincidență, căci aceeași armă încărcată fusese în tinerețe metafora preferată a voinței lui care-și aștepta de pe atunci zborul spre o țintă anume. Vedea dintr-odată multe asemenea imagini cum erau cea cu pistolul și cea a conversației sale cu Tuzzi. Priveliștea unei pajiști, cândva, dimineața devreme. Peisajul văzut din tren, învăluit în ceața densă a înserării, al unei văi lungi și șerpuitoare prin care curgea un râu. La un alt capăt al Europei, un loc unde el se despărțise de o iubită; imaginea iubitei fusese uitată, cea a drumurilor de pământ, nepietruite și a caselor acoperite cu stuf, proaspătă ca și când ar fi fost văzută ieri. Părul de la subsuoara unei alte iubite, unicul detaliu rămas în memorie de la ea. Frânturi izolate de melodii. O mișcare caracteristică a cuiva, nu se știa a cui. Miresmele unor straturi de flori, odinioară neluate în seamă în cine mai știe ce schimb violent de cuvinte țâșnind dintr-o profundă tulburare sufletească, astăzi supraviețuind acestei uitări. Un bărbat împleticindu-se pe șapte cărări, grotesc la vedere cum îl urmăreai astfel cu privirea: ca un șir de păpuși abandonate, ale căror sfori de mânuit se rupseseră de mult. S-ar fi crezut că asemenea imagini ar fi fost inconsistente și fugare, dar o clipă întreaga viață se

contopise în ele, iar acum rămăseseră la marginea drumului, iar el părea să fi alergat de la una la alta ; viața nu a mai dat ascultare hotărârilor și ideilor, ci doar unor imagini tainice, pe jumătate lipsite de sens.

Pe când acea neputință absurdă a tuturor eforturilor cu care se mândrise odinioară îl emoționa acum aproape până la lacrimi, se desfăcu în el, în starea de înnoptare în care se găsea sau aproape că s-ar fi putut spune se instaură în jurul lui, desfoliindu-se treptat, un simțământ minunat. În toate camerele ardeau încă lămpile, pe care Clarisse, câtă vreme fusese singură, le aprinsese pretutindeni, și belșugul de lumină se revărsa printre pereți și mobile, când dintr-o parte, când din alta, umplând spațiile dintre ele cu o intensitate aproape vie. Poate tandrețea aceea sentimentală care dăinuie în orice oboseală nedureroasă îi schimbase acum întreaga sensibilitate, căci senzația de sine a trupului, totdeauna ființând în el, chiar dacă neluată în seamă și niciodată pe de-a întregul cuprinsă doar în trupul său însuși, se extindea acum într-o stare de spirit mai tandră și tot mai încăpătoare. Era ca un fel de destindere a unei încordări, ca și când s-ar fi desfăcut nodul unei legături între toate cele din jur ; și cum nici în pereții încăperilor, nici în relațiile dintre ei nu se schimbase nimic cu adevărat și nici un zeu nu pătrunsese în camera acestui necredincios, iar Ulrich însuși nu renunța câtuși de puțin la limpezimea judecății sale (în măsura în care oboseala nu l-ar fi înșelat), doar relația între el și cele din jurul lui ar fi putut fi cea care era acum supusă acestei preschimbări. În ultimă instanță, transformarea nu era obiectivă, ci era o expansiune subiectivă a simțurilor, asemenea unor ape subterane, în care se cufundau emoțiile și rațiunea, pilonii percepțiilor și gândirii obiective. Acum pilonii aceștia se clinteau încet, depărtându-se sau apropiindu-se să se contopească unii cu alții ; căci până și deosebirea își pierduse în acea clipă înțelesul. „Este o altă situare deodată ; devin un altul și ceea ce mă pune pe mine în legătură cu mine însumi se schimbă !“ medită Ulrich, care presupunea că se observa exact. Singurătatea sa – o stare de sensibilitate care se afla nu numai în el, ci și în afara și în jurul lui și astfel le conferea coerență tuturor –, s-ar fi putut

spune, şi simţea el însuşi astfel, devenea tot mai densă sau tot mai mare. Trecea prin pereţi, creştea în întregul oraş de afară, fără să se extindă propriu-zis, creştea în lumea întreagă. „Care lume?" reflectă el. „Nu există nici o lume!" I se părea că noţiunea de lume nu mai avea nici un înţeles. Însă Ulrich îşi păstrase îndeajuns luciditatea, încât acest fel de a descrie situaţia, împins până la extreme, i se păru deodată, în aceeaşi clipă, dezagreabil; nu-şi mai căută cuvintele, ci dimpotrivă, din punctul acela începu să se îndrepte iarăşi spre deplina luciditate şi după câteva secunde tresări. Se făcea ziuă şi lumina palidă a zorilor îşi combina lividitatea cu strălucirea efemeră a luminii artificiale.

Ulrich sări în picioare şi îşi întinse trupul. Ceva rămase prins de el, ceva care nu se lăsa scuturat. Îşi trecu degetele peste ochi, însă privirea îi mai păstra ceva din moliciunea scufundării printre cele din jur. Dintr-odată, recunoscu într-un chip greu de descris, care era asemenea unei destrămări a fiinţei, ca şi când l-ar fi părăsit forţa de a mai încerca să nege, că el se afla acum iarăşi în starea de spirit în care se mai găsise odată, cu mulţi ani înainte. Clătină surâzând din cap. „O criză a doamnei maior", îşi denumea el ironic senzaţia. După câte îi spunea raţiunea, nu exista nici o primejdie, căci nu exista nici o fiinţă cu care ar mai fi putut repeta o asemenea nebunie. Deschise o fereastră. Afară era un aer indiferent, aerul unei dimineţi obişnuite prin care răzbăteau primele zgomote ale oraşului. Pe când răcoarea de afară îi clătea tâmplele, începu să-l cuprindă, cu întreaga ei claritate aspră, acea antipatie pe care o simte orice european faţă de confuzia visătoare a sentimentalismelor şi se hotărî să-i facă faţă cu toată exactitatea şi precizia unei asemenea împrejurări, dacă ar mai fi trebuit să se producă. Cu toate acestea, stând îndelung acolo la fereastră şi privind fără gânduri dimineaţa de afară, mai păstra în sine ceva din lunecătoarea scânteiere a tuturor simţămintelor de care-ar fi fost în stare.

Fu surprins când deodată pătrunse în încăpere, ca să-l trezească, valetul său, având pe chip expresia solemnă a celui care se deşteptase devreme. Făcu o baie, îşi disciplină trupul cu câteva mişcări ferme şi porni spre gară.

Cuprins

Cartea întâi
Un fel de introducere

1. Din care, în mod remarcabil, nu decurge nimic 7
2. Casa şi locuinţa omului fără însuşiri 10
3. Chiar şi un om fără însuşiri are un tată cu însuşiri 13
4. Dacă există un simţ al realităţii trebuie să existe şi un simţ al posibilităţii 16
5. Ulrich 19
6. Leona sau o schimbare de perspectivă 23
7. Într-un moment de slăbiciune, Ulrich se alege cu o nouă iubită 28
8. Kakania 35
9. Prima din cele trei încercări de a deveni un om important 41
10. A doua încercare. Prolegomene la morala unui om fără însuşiri 43
11. Încercarea cea mai importantă 45
12. Doamna a cărei iubire Ulrich o câştigase după o conversaţie despre sport şi mistică 49
13. Un cal de curse genial aprofundează conştiinţa faptului de a fi un om fără însuşiri 52
14. Prietenie din adolescenţă 57
15. Bulversare spirituală 65
16. O tainică maladie a timpului 68
17. Efectul pe care-l are un om fără însuşiri asupra unui om cu însuşiri 73
18. Moosbrugger 83
19. O dojană epistolară şi prilejul de a dobândi însuşiri. Concurenţa celor două jubilee de încoronare 94

Cartea a doua
Se întâmplă cam acelaşi lucru

20. Contactul cu realitatea. În ciuda lipsei de însuşiri, Ulrich se comportă impetuos şi temperamental 101

21. Adevărata inventare a Acţiunii Paralele de către contele Leinsdorf 106

22. Acţiunea Paralelă, sub înfăţişarea unei doamne influente de un inefabil farmec spiritual, aşteaptă, gata să-l devoreze pe Ulrich 112

23. Prima implicare a unui om important 118

24. Proprietate şi educaţie ; prietenia Diotimei cu contele Leinsdorf şi misiunea de a-i face pe oaspeţii celebri să ajungă în acord cu propriul lor suflet 121

25. Suferinţele unui suflet căsătorit 128

26. Uniunea dintre spirit şi economie. Omul apt să o realizeze vrea să guste din farmecul baroc al vechii culturi austriece. Astfel se conturează o idee pentru Acţiunea Paralelă 133

27. Natura şi substanţa unei mari idei 137

28. Un capitol care poate fi omis de oricine nu este din cale-afară de pătruns de importanţa gândirii ca preocupare 138

29. Explicaţia şi întreruperile unei stări normale de conştiinţă 142

30. Ulrich aude voci 146

31. De partea cui te situezi ? 148

32. Povestea uitată, dar extrem de relevantă, despre soţia unui maior 150

33. Ruptura de Bonadea 158

34. O rază fierbinte şi zidurile care s-au răcit 160

35. Directorul Leo Fischel şi principiul cauzei insuficiente 166

36. Graţie principiului sus-menţionat, Acţiunea Paralelă se concretizează înainte de a se şti ce reprezintă ea 169

37. Inventând „Anul Austriei", un publicist
îi creează neplăceri contelui Leinsdorf;
Alteţa Sa lansează un apel presant
la prezenţa lui Ulrich 173
38. Clarisse şi demonii ei 178
39. Un om fără însuşiri e alcătuit
din însuşiri fără om 186
40. Un om cu toate însuşirile, doar că acestea
îi sunt indiferente. Un principe al spiritului
este arestat şi Acţiunea Paralelă
îşi află secretarul onorific 190
41. Rachel şi Diotima 205
42. Marea întrunire 211
43. Prima întâlnire a lui Ulrich cu marele om.
În istoria lumii nu se întâmplă nimic iraţional, însă Diotima
susţine că adevărata Austrie
ar fi lumea întreagă 219
44. Continuarea şi încheierea marii întruniri.
Ulrich o simpatizează pe Rachel,
Rachel pe Soliman. Acţiunea Paralelă
se bucură de o organizare solidă 225
45. Întâlnirea tăcută a două piscuri de munte 231
46. Idealurile şi morala sunt cele mai
bune mijloace de a umple golul acela mare
care se numeşte suflet 235
47. Ceea ce reprezintă toţi ceilalţi
luaţi în parte este întruchipat de Arnheim
într-o singură persoană 239
48. Cele trei cauze ale celebrităţii lui Arnheim
şi taina întregului 242
49. Primele contradicţii între vechea
şi noua diplomaţie 247
50. Cum evoluează lucrurile.
Şeful de departament Tuzzi se hotărăşte
să se edifice în privinţa lui Arnheim 253
51. Familia Fischel 258
52. Şeful de departament Tuzzi constată existenţa
unei lacune în funcţionarea departamentului său 266
53. Moosbrugger este transportat într-o altă închisoare 270

54. În conversaţia cu Walter şi Clarisse, Ulrich se arată a fi un reacţionar 273
55. Soliman şi Arnheim 281
56. Activitate intensă în comitetele Acţiunii Paralele. Clarisse îi scrie Alteţei Sale şi îi propune un An Nietzsche 286
57. Marea însufleţire. Diotima are nişte experienţe stranii cu privire la natura marilor idei 291
58. Acţiunea Paralelă trezeşte îndoieli. În istoria omenirii nu există însă restaurare voluntară 297
59. Moosbrugger meditează 301
60. Excurs în domeniul logicii şi moralei 311
61. Idealul celor trei tratate sau utopia vieţii precise 314
62. Lumea, dar îndeosebi Ulrich, îşi aduce omagiul ideii utopice a eseismului 318
63. Bonadea are o viziune 331
64. Generalul Stumm von Bordwehr îi face o vizită Diotimei 343
65. Din conversaţiile dintre Arnheim şi Diotima 345
66. Ceva nu e în bună regulă între Ulrich şi Arnheim 348
67. Diotima şi Ulrich 355
68. O digresiune : trebuie oare ca oamenii să fie în armonie cu trupurile lor ? 364
69. Diotima şi Ulrich. Continuare 368
70. Clarisse îl vizitează pe Ulrich pentru a-i spune o poveste 374
71. Comitetul pentru întocmirea unei rezoluţii generale cu privire la Jubileul de şaptezeci de ani de domnie a Maiestăţii Sale îşi începe lucrările 380
72. Ştiinţa surâde în barbă sau Prima întâlnire stăruitoare cu Răul 387
73. Gerda, fiica lui Leo Fischel 395
74. Secolul al IV-lea î. Hr. comparativ cu anul 1797. Ulrich primeşte o nouă scrisoare de la tatăl său 406

75. Generalul Stumm von Bordwehr consideră vizitele la Diotima drept latura plăcută a îndatoririlor sale profesionale 411
76. Contele Leinsdorf se arată rezervat 414
77. Arnheim ca prieten al ziariştilor 418
78. Metamorfozările Diotimei 422
79. Soliman îndrăgostit 431
80. Îl cunoaştem mai îndeaproape pe generalul Stumm, care îşi face apariţia pe neaşteptate la o şedinţă de consiliu 437
81. Contele Leinsdorf îşi exprimă părerile cu privire la politica pragmatică. Ulrich fondează câteva asociaţii 446
82. Clarisse sugerează instaurarea unui An Ulrich 452
83. Se întâmplă cam acelaşi lucru sau De ce nu se poate inventa istoria ? 460
84. Se afirmă că până şi viaţa obişnuită e de natură utopică 467
85. Eforturile generalului Stumm de a face ordine în lumea intelectuală a civililor 477
86. Magnatul şi fuziunea dintre spirit şi economie. Toate drumurile către minte pornesc din suflet, dar nici unul nu duce îndărăt 491
87. Moosbrugger dansează 508
88. Asocierea cu cauzele grandioase 514
89. Trebuie să mergi în pas cu timpul 517
90. Detronarea ideocraţiei 525
91. Speculaţii *à la baisse* şi *à la hausse* la bursa spiritului 530
92. Câteva dintre normele de viaţă ale oamenilor avuţi 541
93. E greu să faci faţă minţii civililor, fie şi pe calea culturii fizice 545
94. Nopţile Diotimei 547
95. Însemnatul om de litere, vedere din spate 553
96. Însemnatul om de litere, vedere frontală 559

97. Puterile şi misiunile tainice ale Clarissei 562
98. Despre un stat care s-a destrămat datorită unei erori în exprimare 575
99. Despre emisfera înţelepciunii şi despre rodnica ei contrapondere ; despre asemănarea dintre două epoci, despre adorabila mătuşă Jane şi despre scandalul vremurilor noi 585
100. Generalul Stumm invadează Biblioteca de Stat şi se edifică în privinţa bibliotecarilor, a asistenţilor de bibliotecari şi a ordinii intelectuale 593
101. Riposte între rude 600
102. Lupte şi iubire în familia Fischel 616
103. Ispita 628
104. Rachel şi Soliman dezgroapă securea războiului 640
105. Îndrăgostiţii plutind în sublim nu au motiv să râdă 648
106. Omul modern crede el oare în Dumnezeu sau în conducătorul concernului mondial ? Indecizia lui Arnheim 654
107. Contele Leinsdorf repurtează un succes politic neaşteptat 663
108. Naţionalităţile nemântuite şi gândurile generalului Stumm cu privire la conceptul de mântuire 670
109. Bonadea, Kakania ; sisteme ale fericirii şi ale echilibrului 677
110. Disoluţia şi prezervarea lui Moosbrugger 687
111. Pentru jurişti nu există oameni pe jumătate nebuni 693
112. Arnheim îşi trece tatăl, pe Samuel, în rândul zeilor şi ia hotărârea de a-l câştiga pe Ulrich de partea lui. Soliman ar vrea să afle mai multe despre regescul său tată 700
113. Ulrich face conversaţie cu Hans Sepp şi Gerda în limbajul situat la intersecţia dintre subraţional şi suprarraţional 714

114. Relaţiile devin critice. Arnheim dă dovadă de complezenţă faţă de generalul Stumm. Diotima face pregătiri să purceadă spre transcendental. Ulrich se lasă pradă fanteziilor despre posibilitatea de a trăi aşa cum citeşti 733
115. Sfârcul sânului tău este ca o petală de mac 750
116. Cei doi arbori ai vieţii şi solicitarea de instituire a unui secretariat pentru precizie şi spirit 759
117. O zi sumbră pentru Rachel 784
118. Atunci omoară-l ! 789
119. Speculaţii la bursă şi seducţie 804
120. Acţiunea Paralelă stârneşte agitaţie 815
121. Explicaţia 827
122. Drumul spre casă 845
123. Punctul de cotitură 854